

DATE LABEL

THE ASIATIC SOCIETY

1, Park Street, Calcutta-16

The Book is to be returned on the date last stamped :

Voucher No.	Date	Voucher No.	Date
24071	1971		
36662	5 OCT 1977		
2370	11 7 OCT 1983		

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

श्रीमद्बल्लालसेनदेवविरचितः

दानसागरः

DĀNASĀGARA
OF
BALLĀLA SENA

EDITED

BY

BHABATOSH BHATTACHARYA, M.A., B.L.,

Kāvyatirtha

*Sir William Jones Research Fellow,
The Asiatic Society.*

Work Number

274

Fasciculus I

Issue Number

1563

CALCUTTA :

Printed at the Calcutta Oriental Press Ltd.

Published by the Asiatic Society,

1, Park Street

1983

Price Rs. 9/-

NOTICE

BIBLIOTHECA INDICA

PUBLISHED BY THE ASIATIC SOCIETY

The Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text editions as well as translations into English, and also bibliographies; dictionaries, grammars, and studies.

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series. The New Series was begun in 1860, and is still running.

The issues in the series consisted originally of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers were issued of double, triple or larger bulk, and in a few cases even entire works were published under a single issue number. Of late years the single issues are made as much as possible to constitute complete volumes. Several different works are always simultaneously in progress. Each issue bears a consecutive issue number. The Old Series consists of 265 issues; in the New Series, till January 1st, 1942, inclusive, 1,547 issues have been published. These 1,812 issues represent 265 different works; these works again represent the following literatures:—

Sanskrit, Prakrit.
Rājasthānī, Kāshmirī, Hindī.
Tibetan, Lushai.
Arabic, Persian.

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress. A few works, though incomplete, have been discontinued.

Two price-lists concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application. One describes the Indian and the other the Islamic works published in the series. These lists are periodically revised.

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are:—

Demy (or small) octavo.
Royal (or large) octavo.
Quarto.

SL no 22902

ॐ नमो गणेशाय ।

दानसागरः

[उपक्रमणिका]

(मङ्गलाचरणम्)

ये साक्षादवनीतलामृतभुजो वर्णाश्रमज्यायसो
येषां पाणिषु निक्षिपन्ति कृतिनः पाथेयमामुष्मिकम् ।
यद्वक्त्रोपनताः^१ पुनन्ति जगतीं पुरयास्त्रिवेदीगिर-
स्तेभ्यो निर्भरभक्तिसम्भ्रम-नमन्मौलि द्विजेभ्यो नमः ॥१॥

(ग्रन्थकृत्-परिचयः)

इन्द्रोर्विरवैकबन्धोः^२ श्रुतिनियमगुरुः क्षत्रचारित्रचर्या-
मर्यादागोतरीलः कलिचकित-सदाचार-सञ्चारसीमा ।
सद्रूपस्वच्छरत्नो^३ ज्ज्वल-पुरुषगुणाच्छिन्नसन्तानधारा-
बन्धैर्भुक्ता^४ मर^५ श्रीनिर्गमदवनेर्भूषणं सेनवंशः ॥२॥
तत्कालकृतसत्पथः स्थिरघनच्छायाभिरामः सतां
स्वच्छन्दप्रणयोपभोगसुलभः कल्पद्रुमो जङ्गमः ।
हेमन्तः परिपन्थिपङ्कजसरःसर्गस्य^६ नैसर्गिकै-
रुन्नीतः खगुणै^७ रुदात्तमहिमा हेमन्तसेनोऽजनि ॥३॥
तदनु विजयसेनः प्रादुरासीन्मरेन्द्रो
दिशि विदिशि भजन्ते यस्य वीरध्वजत्वम् ।
शिखर-विनिहिता^८ श्ला-वैजयन्तीं वहन्तः
प्रणतिपरिगृहीताः प्रांशवो राजवंशाः ॥४॥

1 I. O. ० गताः ;

2 A इन्द्रोभिर्बैकबन्धेन ; B इन्द्रो विरवै-
कबन्धोः ; I. O. इन्द्रो विरवैकबन्धोः ;

3 I. O. ० वक्त्रो^१०

4 Con. A ० संज्ञा ० ;

B ० गणेशोच्छिन्नसन्तानधाराबन्धोसुता ०

5 A and B ० सर ० 6 I. O. ० सद्य

7 A ० वहीतः खगुणै ०

8 I. O. ० विनिहिता ०

सर्वाशाः परिपूरयन्नुपचितश्रीदानवारां धनै-
 रासारैरभिषिक्त-निर्मलयशः-शालेय^१-भूमण्डलः ।
 दैन्योत्तापभृता-म^२कालजलदः सर्वोत्तरः क्षमाश्रुतां
 श्रीवक्त्रालनृपस्ततोऽजनि गुणाविर्भावगर्भेश्वरः ॥५॥
 वेदार्थस्मृतिसंकथादिपुरुषः श्लाघ्यो वरेन्द्रीतले
 निस्तन्द्रोज्ज्वलधीविलासनयनः सारस्वतब्रह्मणि^३ ।
 षट्कर्माऽभवदार्थशीलनिलयः प्रख्यातसस्यव्रतो
 त्रत्रारेरिव गीष्पतिर्नरपतेरस्यानिरुद्धो^४ गुरुः ॥६॥
 अधिगत-सकल-पुराणस्मृतिसारः श्रद्धया गुरोरस्मात् ।
 कलिकल्मषावदानं^५ दाननिबन्धं विधातुकामोऽपि ॥७॥
 दुरधिगम-धर्मेनिर्णय-विषम^६ध्यवसाय-संशयस्तिमितः ।
 नरपतिरयमारेभे ब्राह्मणचरणारविन्द-परिचर्याम् ॥८॥
 शुश्रूषापरितोषितैरविरतं सम्भूय भूदैवतै-
 र्दत्तामोघवरप्रसाद-विशद-स्वान्तस्खलतुसंशयः ।
 श्रीवक्त्रालनरेश्वरो विरचयत्येतं गुरोः शिष्या
 स्वप्रज्ञावधि दानसागरमयं श्रद्धावतां श्रेयसे ॥९॥

(ग्रन्थकृत्-प्रार्थना)

भूयोभूयः प्रणम्य क्षितिबलय-मिलन्मौलि वन्द्या द्विजेन्द्राः
 श्रीमद्वक्त्रालसेनः स्थिरविनयनिबद्धाञ्जलिर्याचते वः ।
 काले काले भवद्भिः स्मृतसुकृतलवैः पालनीयो ममायं
 सामान्यः पुण्यभाजां भवजलधिमहासेतुबन्धो निबन्धः ॥१०॥

(संगृहीतग्रन्थनामानि)

ब्राह्मं वाराहमाग्नेयं भविष्यं मातृस्यमेव च ।

[वामनं वायवीयञ्च मार्कण्डेयञ्च वैष्णवम् ॥११॥

1 I. O. •शालेय०

2 I. O. •गु०

3 A सारभूतब्रह्मणि ; B सारस्वतब्रह्मण

4 B and I. O. •यस्यानिरुद्धो

5 B कलिकल्मषावसादं ;

I. O. •कल्मषावसादं

6 A •विषया०

शैवं स्कान्दश्च पाद्मश्च पुराणं कौर्ममेव च ।]¹
 पुराणानि तथा कूर्मपुराणादिपुराणयोः ॥१२॥
 उक्तान्युपपुराणानि व्यक्तदानविधीनि च ।
 आद्यं पुराणं शाम्बश्च कालिकाह्वयमेव च ॥१३॥
 नान्दमा²दित्यसंज्ञश्च नारसिंहं तथैव च ।
 मार्कण्डेयकृतं तद्वद् विष्णुधर्मोत्तराह्वयम् ॥१४॥
 शास्त्रश्च विष्णुधर्माख्यं गोपथब्राह्मणश्रुतिम् ।
 श्रीरामायणमाख्यानं महाभारतसंहिताम् ॥१५॥
 मनुं वशिष्ठं संवर्त्तं याज्ञवल्क्यश्च गोतमम्³ ।
 कात्यायनश्च जाबालं व्यासं दानबृहस्पतिम्⁴ ॥१६॥
 बृहद्वशिष्ठं हारीतं पुलस्त्यं विष्णुमेव च ।
 शातातपं यमं योगि-याज्ञवल्क्यश्च देवलम् ॥१७॥
 बौधायनश्चाङ्गिरसं दानव्यासं बृहस्पतिम् ।
 द्वौ शङ्खलिखिता-वापस्तम्बं शाव्यायनं तथा ॥१८॥
 महाव्यासं लघुव्यासं लघुहारीतमेव च ।
 छन्दोगपरिशिष्टश्च कात्यायनमशेषतः ॥१९॥
 इत्यालोच्य⁵ पुराणोप-पुराणस्मृति⁶संहिताः ।
 समाहृतानि दानानि निबन्धस्यास्य सिद्धये ॥२०॥

(दाननामानि)

महादानानि [कीर्त्यन्ते तत्तादौ]⁷ षोडश क्रमात् ।
 पर्वतानाश्च दानानि दशैव तदनन्तरम् ॥२१॥
 [ततो गुडादिधेनूनां चत्वारिंशदनुक्रमात् ।
 एकन्यूनानि दानानि कथ्यन्तेऽत⁸ यथाविधि ॥२२॥

1 A omits the bracketed portion
 2 I. O. नन्दिमा०
 3 I. O. गौतमं
 4 A संदानश्च बृहस्पतिम् ; I. O. ०दानं बृहस्पतिं

5 A इत्यालोच्य
 6 A and I. O. ०श्रुति०
 7 A तत्रादौ कथ्यन्ते for the bracketed portion
 8 B बध्यन्तेऽत ; I. O. बध्यन्तेव

अलङ्कृतानां पञ्चाशच्चत्वारि च^१ गवामथ ।
 दानान्यलङ्कृतगवी-समूहस्य ततस्त्रिधा ॥२३॥
 ततोऽनलङ्कृतगवी-दानानि दश पञ्च च ।
 तथानलङ्कृतगवी-समूहस्य च सप्तधा ॥२४॥
 अलङ्कृतानां दानानि वृषाणामष्टधा तथा ।
 ततोऽनलङ्कृतानान्तु दश दानानि पञ्च च ॥२५॥
 गवाह्निकप्रदानानि दशधा तदनन्तरम् ।]^२
 भूमेर्दानानि कीर्त्यन्ते पञ्चपञ्चाशदेव तु ॥२६॥
 आसनस्य प्रदानानि^३ षडेव तदनन्तरम् ।
 ततो वारिप्रदानानि षट्त्रिंशदिह संख्यया ॥२७॥
 तैजसानाश्च पात्राणां दश दानान्यनन्तरम् ।
 दानानि जलपात्राणां ततश्च नव संख्यया ॥२८॥
 ततोऽन्नस्य प्रदानानि त्रिचत्वारिंशदेव तु ।
 ततस्त्रीण्येव भक्ष्यस्य पञ्चधा^४ लवणस्य च ॥२९॥
 ततो घृतस्य सप्तैव त्रीणि दध्नस्त्वनन्तरम् ।
 क्षीरस्य च ततस्त्रीणि पञ्च चैक्ष्ववस्तुनः ॥३०॥
 पानकस्याथ चत्वारि फलानां नवधा ततः ।
 ततश्चत्वारि मधुनोऽभ्यङ्गस्य षडनन्तरम् ॥३१॥
 त्रयोदशाथ गन्धस्य ततो धूपस्य पञ्चधा ।
 अनुलेपनदानानि चत्वारि तदनन्तरम् ॥३२॥
 नव^५ पुष्पस्य वस्त्राणां षड्युक्ता^६ विंशतिस्ततः ।
 त्रीणि यज्ञोपवीतस्य दानानि तदनन्तरम् ॥३३॥
 सुवर्णस्याथ दानानि सप्तत्रिंशदनुकमात् ।
 रजतस्य च दानानि चत्वारि^७ तदनन्तरम्^८ ॥३४॥

1 B ० चत्वारिंशद् ; I. O. चत्वारिंशद्गवामथ

2 A omits the bracketed portion

3 I. O. षडेव तदन्तः 4 A पञ्चाथ

5 B चत्वारि ; I. O. first चत्वारि and then corrects it by adding नव just below it.

6 I. O. षड्युक्ता०

7 B त्रीण्येव

8 I. O. adds the following line after this:—सामान्यदेवता-
भ्यास्तु चतुर्विंशं यथाक्रममात्

अलङ्कारस्य^१ चत्वारि रत्नस्य नवधा ततः ॥३५॥
 गृहाणाञ्चैव दानानि ततः सप्तदशैव तु ।
 नव प्रतिश्रयस्याथ शय्यायास्तु ततो नव ॥३६॥
 इन्धनस्याथ चत्वारि दीपस्यैकोनविंशतिः ।
 दानानि च पुराणाना-मेकोनविंशतिस्ततः ॥३७॥
 नानाविधानां विद्यानां चतुर्विंशतिरेव च ।
 विंशद्दानानि कन्यानां प्रैष्याणान्तु ततो दश ॥३८॥
 शस्यानामथ दानानि पञ्चविंशतिरेव च ।
 तिलस्य दश दानानि तथारामस्य पञ्चधा ॥३९॥
 कीर्त्यन्ते षोडशैवात्र वृक्षस्य तदनन्तरम् ।
 सम्भारस्याथ चत्वारि पशूनामष्टधा ततः ॥४०॥
 कृष्णाजिनस्य सप्ताथ छलस्य दश पञ्च च ।
 कीर्त्यन्ते पञ्चदशधा ततो दानान्युपानहः ॥४१॥
 तथा द्वादश^२ यानानां चत्वारि करिणामथ ।
 द्वादशाश्वस्य दानानि चत्वारि महिषस्य च ॥४२॥
 अष्टावारोग्यदानानि^३ कीर्त्यन्ते तदनन्तरम् ।
 अभयस्य च दानानि त्रयस्त्रिंशत्ततः क्रमात् ॥४३॥
 सूर्यादिवारविहिता^४-न्येकादश ततः परम् ।
 मासोपलक्षितेष्वत्र दिनेष्व^५नियतेष्वथ ॥४४॥
 सप्तसप्ततिरुच्यन्ते^६ दानानि तदनन्तरम् ।
 मासेष्वनियतेष्वत्र नियतास्तु तिथिष्वथ ॥४५॥
 क्रमाद्दानानि कीर्त्यन्ते नानारूपाणि विंशतिः ।
 मासतिथ्योर्नियतयो-स्त्रिपञ्चाशदनन्तरम् ॥४६॥
 चतुर्दश च नक्षत्र-नियतास्तु तिथिष्वथ ।
 ततो नक्षत्रविहिता-न्यष्ट^७पञ्चाशदेव तु ॥४७॥

1 I. O. adds a च here.

2 B एकादश च

3 B and I. O. अष्ट चारीग्यदानानि

4 I. O. ०रहिता...मतःपरम्

5 I. O. दिनेषु०

6 Con. A and I. O. सप्ततिः
परिकीर्त्यन्ते ; B एकसप्ततिरुच्य

7 I. O. ०नष्टी

मासव्यापीनि दानानि षडेव तदनन्तरम् ।
 रविसंक्रमणेष्वेव-मेकोनविंश^१देव तु ॥४८॥
 ऋतूपदिष्टानि ततो दानानि दश पञ्च च ।
 वत्सरादिषु दानानि^२ सप्तैव तदनन्तरम् ॥४९॥
 विप्रकीर्णानि दानानि त्रिपञ्चाशदनन्तरम् ।
 सामान्यदेवताभ्यस्तु चतुस्त्रिंशत् क्रमादिह^३ ॥५०॥
 एक^४न्यूनानि सूर्याय चत्वारिंशदनन्तरम् ।
 महेश्वराय दानानि ततः सप्तदशैव तु ॥५१॥
 विष्णवे चैव दानानि चतुर्विंश-शतं ततः ।
 विच्छिद्य पञ्चसप्तत्या-वर्त्तै^५रेव^६ पृथक् पृथक्^६ ॥५२॥
 नानामुनिप्रवचना-मृतनिर्यासराशिभिः ।
 पञ्चसप्तति^७संयुक्त-त्रयोदशशतीमितैः^८ ।
 दानैर्निरूप्य यत्नेन नानागमसमाहृतैः ॥५३॥
 विद्वत्सभाकमलिनी-राजहंसेन भूभुजा ।
 श्रीमद्वक्त्रालसेनेन कृतोऽयं दानसागरः ॥५४॥

(अनुक्तदानानि)

जलाशयानां दानानि तथा च सुरवेश्मनाम् ।
 नोक्तानि सम्यगुक्तानि प्रतिष्ठासागरे यतः ॥५५॥
 श्रुतान्यादिपुराणे तु दानोन्यनु^९विभागतः ।
 आचारसागरोक्तत्वात् कीर्त्यन्तेऽत्र कृतज्ञशः ॥५६॥

(असंगृहीतग्रन्थनामानि)

भागवतश्च पुराणं ब्रह्माण्डश्चैव नारदीयश्च ।
 दानविधिश्चून्यमेतत् त्रयमिह न निबद्धमवधार्य ॥५७॥

1 I. O. ०विंश०

2 I. O. वत्सरादिप्रदानानि

3 B and I. O. चतुर्विंशतिषा ततः

4 I. O. एकौ

5 I. O. ०वर्त्तिरेका

6 B and I. O. ज्ञतैः

7 B चतुःसप्तति०

8 Cou. A ०शतं मितैः ; B and I. O. ०शता मितैः

9 I. O. ०श्व०

असंगृहीतग्रन्थनामानि

बृहदपि लिङ्गपुराणं मतस्यपुराणोदितैर्महादानैः ।
 अवधार्य तुल्यसार'¹ दाननिबन्धेऽन्न न निबद्धम् ॥५८॥
 सप्तम्यैव पुराणं² भविष्यमपि संगृहीतमतियन्मात् ।
 त्यक्त्वाष्टमीनवम्यौ³ कल्पौ पाषण्डभिर्ग्रस्तौ ॥५९॥
 लोक⁴प्रसिद्धमेतद्विष्णुरहस्यञ्च शिवरहस्यञ्च ।
 द्वयमिह न परिगृहीतं संप्रहूरुपत्वमवधार्य ॥६०॥
 भविष्योत्तरमाचार-प्रसिद्धमविरोधि च ।
 प्रामाण्यज्ञापकादृष्टे प्रन्धादस्मात् पृथक् कृतम् ॥६१॥
 प्रचरद्रूपतः स्कन्दपुराणैकांशतोऽधिकम् ।
 यत् खण्डलितयं पीण्डूरेरावन्तिकथाश्रयम् ॥६२॥
 तादर्यं पुराणमपरं ब्राह्ममाग्नेयमेव च ।
 तयोर्विंशतिसाहस्रं पुराणमपि वैष्णवम् ॥६३॥
 षट्सहस्रमितं लैङ्ग⁵ पुराणमपरं तथा ।
 दीक्षाप्रतिष्ठापाषण्डयुक्तिरूपपरीक्षणीः ॥६४॥
 मृषावंशानुचरितैः कौषव्याकरणादिभिः ।
 असङ्गतकथाबन्ध-परस्परविरोधतः⁶ ॥६५॥
 तन्मीनकेतनादीनां भण्डपाषण्डलिङ्गिनाम् ।
 लोकवञ्चनमालोक्य सर्वमेवावधोरितम् ॥६६॥
 तत्तत्पुराणोपपुराणसंख्याबहिष्कृतं कश्मल⁷कर्मयोगात् ।
 पाषण्डशास्त्रानुमतं⁸ निरूप्य देवीपुराणं न⁹ निबद्धमत्र ॥६७॥
 ये दानधर्मविधिसंस्तुतये पुराणपुण्यागमस्मृतिगिरां बहवो विवर्ताः ।
 ते ग्रन्थविस्तरभयादवचित्य¹⁰ केचिदस्माभिरत्र कलिताः¹¹ कलयन्तु सन्तः ॥६८॥

1 Con. A अवधार्यालम्बसार' ;
 B °तच्च सार' ; I. O. अवधार्य लम्ब-
 सारदाननिबन्धेतरनिबद्धं
 2 Con. A सप्तमं वायुपुराणम् ;
 B सप्तम्यवावपुराणं ; I. O. सप्तम्यवधिपुराणे
 3 I. O. °नवम्योः कल्पौ
 4 A and I. O. लोके°
 5 I. O. °षाड्दश°
 6 I. O. लिङ्ग

7 I. O. सुक्ति
 8 I. O. °विरोधितः
 9 I. O. कल्प°
 10 A °गत'
 11 A न तत्पुराणम्
 12 I. O. °विचिन्त्य
 13 Con. A and B कलिताः ;
 I. O. कथितः

(मुखबन्धः)

एवं निरूप्य यत्नेन प्रारब्धे दानसागरे ।
 आदौ ब्राह्मणमाहात्म्यं ततो दानगुणस्तुतिः ॥६६॥
 पालप्रशंसा पात्राणामपवादस्ततः परम् ।
 दानस्वरूपं कर्त्ता च श्रद्धा दानविधिं प्रति ॥७०॥
 दानस्य^१ कालदेशाश्च देयस्य च निरूपणम् ।
 अपवादश्च दानानामसद्दान^२निरूपणम् ॥७१॥
 ततो दानस्य च विधिः प्रतिग्रहविधिस्ततः ।
 सर्वत्र^३ परिभाषा चेत्यथाः पञ्चदश क्रमात् ॥
 निरूप्य मुखबन्धा^४ वक्ष्यन्तेऽत्र महोक्ता ॥७२॥

१ I. O. दानस्य

२ I. O. असम्मानः

३ B and I. O. सर्वत्र

अथ ब्राह्मण-प्रशंसा ।

तत्र मनुः—

ब्राह्मणो जायमानो हि पृथिव्यामधि जायते ।

ईश्वरः सर्वभूतानां धर्मकोषस्य गुप्तये ॥१॥ (१।६६)

प्रणीतश्चाप्रणीतश्च यथामिदैवतं महत् ।

एवं विद्वानविद्वान् वा ब्राह्मणो दैवतं महत् ॥२॥ (६।३१७)

श्मशानेष्वपि तेजस्वी पावको नैव दुष्यति ।

हृयमानश्च यज्ञेषु भूय एवाभिवर्द्धते ॥३॥ (६।३१८)

एवं यद्यप्यनिष्टेषु वर्तते सर्वकर्मसु ।

सर्वथा ब्राह्मणः पूज्यो दैवतं परमं महत् ॥४॥ (६।३१९)

परामप्यापदं प्राप्तो ब्राह्मणान्न प्रकोपयेत् ।

ते ह्येनं कुपिता हन्युः सद्यः सबलवाहनम् ॥५॥ (६।३१३)

यैः कृतः सर्वभक्षोऽग्निरपेयश्च महोदधिः^१ ।

क्षीयी चाप्यायितश्चन्द्रः को न नश्येत् प्रकोप्य तान् ॥६॥ (६।३१४)

लोकानन्यान् सृ^२जेयुर्ये लोकपालाश्च कोपिताः ।

देवान् कुर्युरदेवांश्च कः क्षिण्वंस्तान् समृन्तुयात् ॥७॥ (६।३१५)

यान् समाश्रित्य तिष्ठन्ति देवा लोकाश्च सर्वदा ।

ब्रह्म एव^३ धनं येषां को हिंस्यात्तान् जिजीविषुः ॥८॥ (६।३१६)

याज्ञवल्क्यः (१।१६८)—

तपस्तप्त्वासृजद् ब्रह्मा ब्राह्मणान् वेदगुप्तये ।

तृप्त्यर्थं पितृदेवानां धर्मसंरक्षणाय च ॥९॥

‘यमः’—

ब्राह्मणा देवता लोके ब्राह्मणा दिवि देवताः ।

लैलोक्ये ब्राह्मणाः श्रेष्ठा ब्राह्मणाः सर्वकारणम्^४ ॥१०॥

1 I. O. पशोनिधिः

2 Corrected from Manu. A and B सजेयाय ; I. O. पूजयेयुर्लोकपालाश्च पूजिताः

3 I. O. ब्रह्मैव च...तेषां

4 A and B omit it.

5 A ब्राह्मणा एककारणम्. I. O. ब्राह्मणा एव कारणम्

ब्राह्मणाश्चैव देवाश्च तेज एकं द्विधाकृतम् ।

प्रत्यक्षं ब्राह्मणा देवाः परोक्षं दिवि देवताः ॥११॥

ब्राह्मणा यत् नान्त्रन्ति तत् नान्त्रन्ति देवताः ।

ब्राह्मणेषु च तुष्टेषु सन्तुष्टाः सर्वदेवताः^१ ॥१२॥

पैत्रे नियुक्ताः पितरो भवन्ति क्रियासु दैवीषु भवन्ति देवाः ।

द्विजोत्तमा हस्तनियुक्ततोयास्तेनैव देहेन भवन्ति देवाः ॥१३॥

यद्ब्राह्मणास्तुष्टतमा^२ वदन्ति तद्देवताः कर्मभिराचरन्ति ।

तुष्टेषु तुष्टाः सततं भवन्ति प्रत्यक्षदेवेषु परोक्षदेवाः ॥१४॥

(= विष्णुधर्मोत्तरम् ३।२६०।६)

यथा रुद्रा यथादित्या मरुतो वसवोऽश्विनौ ।

ब्रह्मा यमः सोमसूर्यौ तथा लोके द्विजोत्तमाः ॥१५॥

एते पुराणदेवा वै धारयन्ति प्रजा इमाः ।

पवित्रं परमं लोके तेषु धर्मः प्रतिष्ठितः ॥१६॥

यद् वै हविर्दुर्गतं मन्त्रैर्ब्राह्मणा नैव भुञ्जते ।

न प्रीणयन्ति तद्देवानतिदेवा हि ब्राह्मणाः ॥१७॥

देवाधीनाः प्रजाः सर्वा यज्ञाधीनाश्च देवताः ।

ते यज्ञा ब्राह्मणाधीनास्तस्माद्देवा द्विजोत्तमाः ॥१८॥

शक्यं हि कवचं भेत्तुं नाराचेन शरेण वा ।

अपि वज्रसहस्रेण ब्राह्मणाशीस्तु दुर्भिदा^३ ॥१९॥

आसन्नो हि दहत्यग्निर्दूराद्दहति ब्राह्मणः ।

प्ररोहत्यग्निना^४ दग्धं विप्रदग्धं^५ न रोहति ॥२०॥

ब्राह्मणानाश्च शापेन सर्वभक्षो हुताशनः ।

समुद्रश्चाप्यपेयश्च विकलश्च पुरन्दरः ॥२१॥

विकलो वृषणश्चून्त्यः ।

चन्द्रमा राजयक्ष्मी च पृथिव्यामूषराणि च ।

वनस्पतीनां निर्यासो दानवानां पराजयः ॥२२॥

१ A सप्तसुषानि देवताः

२ A यद्ब्राह्मणाः पूज्यतमा

३ A and I. O. ब्राह्मणाग्नीः सुदुर्भिदा

४ I. O. चारोहत्यग्निना

५ A ब्रह्मदग्धं

अनन्तान्येव तेजांसि ब्राह्मणानां महात्मनाम् ।

तस्माद्विप्रेषु नृपतिः प्रणमेन्नित्यमेव तु^१ ॥२३॥

वामनपुराणे (६५।७-६) :—

पूजितेषु द्विजेन्द्रेषु [^२पूजितः स्याज्जनार्दनः] ।

यस्तान् द्विषति^३ मूढात्मा स याति नरकं ध्रुवम् ॥२४॥

तानर्चयेन्नरो भक्त्या^४ ब्राह्मणान् विष्णुतत्परः ।

एवमाह हरिः पूर्वं ब्राह्मणो मामकी तनूः ॥२५॥

ब्राह्मणो नावमन्तव्यो बुधो वाप्यबुधोऽपि वा ।

^५सोऽपि दिव्या तनूर्विष्णोस्तस्मात्ता^६नर्चयेद्बुधः ॥२६॥

श्रीरामायणे—

ब्राह्मणा हि महात्मानः श्रियो मूलं भवस्य च ।

स्युश्चैव सर्वकार्येषु ब्राह्मणा ब्रह्मवादिनः ॥२७॥

देवाः पुत्रभवार्थाय प्रजानां विबुधोत्तमैः ।

प्रेषिता मानुषं लोकं भूमिदेवा द्विजातयः ॥२८॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६०।१-५) :—

ब्राह्मणा दैवतं भूमो ब्राह्मणा दिवि देवताः ।

ब्राह्मणेभ्यः परं नास्ति भूतं किञ्चिज्जगत्त्रये^७ ॥२९॥

अदैवं दैवतं कुर्युः कुर्युर्देवमदैवतम् ।

ब्राह्मणा हि महाभागाः पूज्यास्ते^८ सततं द्विजाः ॥३०॥ (२।३२।१४)

ब्राह्मणेभ्यः समुत्पन्ना देवाः पूर्वमिति श्रुतिः ।

ब्राह्मणेभ्यो जगत् सर्वं तस्मात् पूज्यतमाः सदा ॥३१॥

येषामश्रन्ति वक्त्रेण देवताः पितरस्तथा ।

ऋषयश्च महाभागाः किं भूतमधिकं ततः ॥३२॥

1 I. O. च

2 Vāmana P. पूजितस्तु जनार्दनः
for the b. p.

3 Vāmana P. द्वेष्टि च

4 A तानर्चयेन्नरो भक्तो

5 Corrected from Vāmana P
I. O. and A स हि

6 Vāmana P. 'न' लक्षणेनरः

7 I. O. किञ्च जगत्त्रये

8 A, I. O. and V. D. पूज्यते

यदेव मनुजो भक्त्या ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।
तदेवाप्नोति धर्मज्ञा बहु जन्मनि जन्मनि ॥३३॥

अथ दानप्रशंसा ।

तत्र व्यासः :—

यद्दासि विशिष्टेभ्यो यच्चाश्रासि दिने दिने ।
तत्ते वित्तमहं मन्ये शेषं कस्यापि रक्षसि ॥१॥ (४।१६)
यद्दाति यदश्राति तदेव धनिनो धनम् ।
अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दारैरपि धनैरपि ॥२॥ (४।१७)
अहन्यहनि याचन्तमहं मन्ये गुरुं यथा^१ ।
मार्जनं दर्पणस्येव यः करोति दिने दिने ॥३॥
आयासशतलब्धस्य^२ प्राणेभ्योऽपि गरीयसः ।
गतिरेकैव वित्तस्य दानमन्या विपत्तयः ॥४॥
किं धनेन करिष्यन्ति देहिनो भङ्गुराश्रयाः ।
यदर्थं धनमिच्छन्ति तच्छरीरमशाश्वतम् ॥५॥ (४।१८)
यदि नाम न धर्माय न कामाय न कीर्तये^३ ।
यत् परित्यज्य गन्तव्यं^४ तद्धनं किं न^५ दीयते ॥६॥ (४।२०)
जीविते यस्य जीवन्ति विप्रा मित्राणि बान्धवाः ।
सफलं जीवितं तस्य ह्यात्मार्थे^६ को न जीवति ॥७॥ (४।२१)
किं कायेन सुषुप्तेन बलिना चिरजीविना । (४।२२ख)
यन्न सर्वोपकाराय^७ तज्जीवितमनर्थकम् ॥८॥
प्रासादार्द्धमपि प्रासमर्थिभ्यः किं न दीयते ।
इच्छानुरूपो विभवः कदा कस्य भविष्यति ॥९॥ (४।२३)
अदाता पुरुषस्यागी धनं सन्यज्य गच्छति ।
दातारं कृपणं मन्ये मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति ॥१०॥ (४।२४)

1 A तथा

2 B उपायशतलब्धस्य

3 B कामये

4 A गच्छति

5 I. O. न

6 A and I. O. आत्माय

7 A सर्वोपकाराय

यमः—

यमिनां^१ परमो धर्मस्त्वनाहारो वनौकसाम् ।
दानमेव गृहस्थानां शुश्रूषा ब्रह्मचारिणाम् ।
^२[यतीनाम्नाप्यु]परमः^३ संसारस्य निवर्तकः ॥११॥

बृहस्पतिः—

द्वावेवाप्सु प्रवेष्टव्यौ गले बद्ध्वा दृढां शिलाम् ।
धनवन्तमदातारं दरिद्रश्चातपस्विनम् ॥१२॥

मत्स्यपुराणे (२७४।१) :—

न्यायेनार्जनमर्थस्य^४ वर्धनश्चाभि^५रक्षणम् ।
सत्पात^६प्रतिपत्तिश्च सर्वशास्त्रेषु पठ्यते ॥१३॥

नन्दिपुराणे—

दानं परं प्रशंसन्ति दानमेव परायणम् ।
दानं बन्धुर्मनुष्याणां दानं कोषमनुत्तमम् ॥१४॥
दानं कामफला वृक्षा दानं चिन्तामणिर्नृणाम् ।
दानं पुत्रकलत्रार्थं^७ दानं माता तथा पिता^८ ॥१५॥
न दानेन विना^९ किञ्चित् प्रार्थितं फलमाप्यते ।
अपि बाणाग्रमालस्य लाभो नैवेह विद्यते ।
अदानशालिनां पुंसां तस्माद्दानं समाश्रयेत् ॥१६॥
बाणावृत-^{१०}पताकौघ-ध्वजेमेन्द्रप्रयायिनम् ।
राजानं बुद्धिमान्^{११} बुध्येद् दानस्यानन्तरं फलम् ॥१७॥
धावतो^{१२} देहि देहीति क्वचित् क्वचिदितस्ततः ।
दृष्ट्वा दानं प्रयत्नेन मतिमानाश्रयेन्नरः ॥१८॥

1 A and I. O. यतीनां

2 I. O. omits the bracketed portion

3 A परिचर्या यतीनाम्

4 M. P. ०नर्थां

5 I. O. ०न्नापि

6 I. O. सनीव०

7 Con. A, B and I. O. ०पुत्रं परत्रायं

8 B and I. O. ०पिता तथा

9 I. O. adds another विना here

10 I. O. बाणाच्छ्रित०

11 A and I. O. मतिमान्

12 Con. I. O. याचन्तो, A & B याचन्ते ०

हारनूपुरनिर्घोषपूरितोत्तममन्दिरम् ।

लावण्यगुणसम्पत्तिसर्वस्वनिलयाः स्त्रियः ।

एकस्य भुक्तये^१ तस्माद्दृष्ट्वा दानं समाश्रयेत् ॥१६॥

इति दृष्ट्वा दानं समाश्रयेदित्यर्थः ।

दुर्भगान् मलिनान् क्रूरान् स्वदारैरपि निर्धुतान् ।

विलोक्य पुरुषो बुध्येद्दानस्यापदमुत्तमाम् ॥२०॥

महाभारते (अनुशासनपर्व-दानधर्मे)—

अद्भिर्गात्रान्मलमिव^२ तमो ह्यग्निभयाद् यथा ।

दानेन तपसा चैव सर्वपापमपोह्यते ॥२१॥

धने खिद्यन्ति पुरुषा न च तत् कस्यचिद्धनम् ।

श्रद्धानस्ततो लोके दद्याच्चैव यजेत च ॥२२॥

^३हुतेन शाम्यते पापं स्वाध्यायैः शान्तिरुत्तमा ।

दानेन भोगा इत्याहुस्तपसा सर्वमाप्यते ॥२३॥

यानि यान्युत्तमानीह वेदोक्तानि प्रशंससि ।

तेषां श्रेष्ठतमं दानमिति मे नास्ति संशयः ॥२४॥

दानकृद्भिः कृतः पन्था येन यान्ति मनोषिणः ।

ते हि प्राणस्य दातारस्तेषु धर्मः प्रतिष्ठितः ॥२५॥

यथा वेदाः स्वधीताश्च यथा चेन्द्रियसंयमः ।

सर्वत्यागो यथा चेह तथा दानमनुत्तमम् ॥२६॥

धनेन किं यन्न ददाति चार्थिने

बलेन किं येन रिपुं न बाधते ।

श्रुतेन किं येन न धर्ममाचरेत्

किमात्मना यो न जितेन्द्रियो भवेत्^४ ॥२७॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३०।१-२)

दानं देवाः प्रशंसन्ति मनुष्याश्च तथा द्विजाः ।

दानेन कामानाप्नोति यान् कांश्चिन्मनसेप्सितान्^५ ॥२८॥

१ Con. A and B सुक्तये

२ I. O. ० न्नलानीव

३ I. O. दानेन

४ A and I. O. वशी

५ I. O. ० न्नमसेप्सितं,
V. D. ० न्नमसेप्सितं

अदत्तदानान् कृपणान् दृष्ट्वा परतर्ककान् ।

पारलिकं विधिं कुर्याद्दानं विप्रेषु मानवः ॥२६॥

परतर्ककान् प्रार्थनाशीलान् ।

^१काले देशे तथा पात्रे धनं म्यायगतं तथा ।

यद्दत्तं ब्राह्मणश्रेष्ठास्तदनन्तं प्रकीर्तितम् ॥३०॥ (३।३००।१४)

अथ पात्रप्रशंसा

तल्ल मनुः (७।८६)—

पात्रस्य हि विशेषेण श्रद्धाधानतयैव च ।

अल्पं वा बहु वा प्रेत्य दानस्यावाप्यते फलम् ॥१॥

शातातपः—

वेदविद्याव्रतज्ञाते श्रोत्रिये गृहमागते ।

कीदृन्त्योषधयः सर्वा यास्यामः परमां गतिम् ॥२॥

श्रोत्रियश्च यमेनोक्तः ।

अकारपूर्विकास्तिस्रः सावित्री यश्च विन्दति ।

चरितब्रह्मचर्यश्च स वै श्रोत्रिय उच्यते ॥३॥

तिस्र इत्यत्र व्याहृतीरिति शेषः ।

यमः—

वेदेन्धनसमिद्धेषु हुतं विप्रमुखामिषु ।

सन्तारयति दातारं महतः किल्बिषादपि ॥४॥

दानव्यासः—

यत् सिद्धं^२ वेदविदभुङ्क्ते षट्कर्मनिरतः शुचिः ।

दातुः फलमसंख्येयं जन्म जन्म तदक्षयम् ॥५॥ (Cf. व्यास ४।५.५)

शीलं संवसता ज्ञेयं शौचं सद्ब्रह्महारतः^३ ।

प्रज्ञा संकथया^४ज्ञेया लिभिः पालं परीक्ष्यते ॥६॥

शीलञ्च हारीतेनोक्तम् । तथाच हारीतः—

1 I. O. adds तथा ॥ here.

2 I. O. सिक्तं

3 I. O. संव्यवहारतः

4 B संकथनाञ्

ब्रह्मण्यता देवपितृभक्तता समता सौम्यता अपरोपतापिता अनसूयता मृदुता अपारुष्यं
मैत्रता प्रियवादिता^१ कृतज्ञता शरण्याता प्रशान्तिश्चेति त्रयोदशविधं शीलम् ॥७॥

याज्ञवल्क्यः (१।२००)—

न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ।

यत्र युक्ते^२ इमे चाभे तद्धि पात्रं प्रकीर्तितम् ॥८॥

यमः—

विद्यायुक्तो धर्मशीलः प्रशान्तः

ज्ञान्तो दान्तः^३ सत्यवादी कृतज्ञः ।

वृत्तिरलानो गोहितो गोशरण्यो^४

दाता यज्वा ब्राह्मणः पात्रमाहुः ॥९॥

प्रशान्तो जितेन्द्रियः । ज्ञान्तो वाग्दण्डपारुष्यादौ अक्लुषचित्तः । दान्तो व्रतादि-
क्लेशसहिष्णुः । गोहितो गवां^५ प्रासस्य दाता । ^६गोशरण्यो गवामुपद्रवस्य बाधकः ।

अहिंसानिरतो नित्यं जुह्वानो^७ जातवेदसम् ।

स्वदारनिरतो दान्तः^८ स वै ब्राह्मण^९ उच्यते ॥१०॥

श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य प्रज्ञा चैव श्रुतानुगा ।

असम्भिन्नार्यमर्यादः स वै ब्राह्मण उच्यते ॥११॥

श्रुतञ्च हारीतेनोक्तम् । तथाच हारीतः—

वेदा^{१०} वेदाङ्गानि धर्मोऽध्यात्मं विज्ञानं स्थितिश्चेति षड्विधं श्रुतमिति ॥१२॥

आशिषोऽन्वर्थपूजायां^{११} प्रसङ्गं न करोति यः ।

निवृत्तो लोभमोहाभ्यां तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥१३॥

[प्रसङ्गो निर्वाहयुक्तस्यापि पुनः पुनः प्रतिग्रहानुष्ठानम् ।

सत्यं दानं क्षमा शीलमानृशंस्यं दया घृणा ।

दृश्यते यत्न लोकेऽस्मिंस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥१४॥^{१२}

1 B and I. O. प्रियवादित्वं

2 A, I. O. and Yaj. इत्तम्

3 A and B प्रशान्तो दान्तः ज्ञान्तः

4 I. O. गोसनायो

5 A गवार्थे

6 I. O. गोसनायो...वारकः

7 I. O. जज्वालौ

8 B दाना

9 B श्रोत्रिय

10 A, B and I. O. omit वेदा

11 A आशिषोन्वर्था पूजास्तत् ; B
अशिषोवाचं पूजाश्च ; I. O. अशि-
षोन्वर्थापूजाश्च

12 I. O. omits the bracketed-
portion

तपो धर्मो दया दानं सत्यं ज्ञानं भुतिवृत्त्या ।

विद्याविनयमास्तिक्यमेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥१५॥

सत्यादिकञ्च महाभारते उक्तम् । तथा च^१ महाभारतम्—

सत्यं भूतहितं प्रोक्तं मनसो दमनं दमः ।

तपः स्वधर्मवृत्तिर्वं^२ शौचं सङ्करवर्जितम् ॥१६॥

सन्तोषो विषयत्यागो हीरकार्यनिवर्तनम् ।

क्षमा द्वन्द्वसहिष्णुत्वमार्जवं समचित्तता ॥१७॥

ज्ञानं तत्त्वार्थं^३ सम्बोधः शमश्चित्तप्रसन्नता ।

दया सर्वसुखैषित्वं^४ ध्यानं निर्विषयं मनः ॥१८॥ इति ।

विनयश्च हारीतेनोक्तः । तथाच हारीतः—

इन्द्रियदोषोपनिवृत्तिर्विनयः ॥१९॥ इति ।

आनृशंस्यं परापकारेच्छानिवृत्तिः । असत्क्रियासु लज्जा घृणा । भुतिवेदः । विद्या
वेदव्यतिरिक्तविद्यास्थानानि ।

विद्यावन्तश्च ये विप्राः सुव्रताश्च^५ तपस्विनः ।

सत्यसंयमसंयुक्ता ध्यानवृत्ता जितेन्द्रियाः ।

पुनन्ति दर्शनं प्राप्ताः^६ किं पुनः सङ्गतिं गताः ।

तेषां दत्त्वा च भुक्त्वा च प्राप्नुयुः^७ परमां गतिम् ॥२०॥

सुव्रता यथाविधि चरितव्रताः । ध्यानवृत्ता आत्मध्यानपराः । भुक्तेति^८ भोजनं
दत्त्वेत्यर्थः । वशिष्ठः—

ये ज्ञान्तदान्ताः धृतपूर्णकर्णा

जितेन्द्रियाः प्राणिवधे निवृत्ताः ।

प्रतिग्रहे सङ्कुचिताग्रहस्ता-

स्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥२१॥

किञ्चिद् वेदमयं पात्रं किञ्चित् पात्रं तपोमयम् ।

पात्राणामपि तत् पात्रं शूद्राग्रं यस्य नोदरे ॥२२॥ (= व्यास ४।३२)

शूद्राग्रं यस्य नोदर इति साक्षाच्छूद्रदत्तं^९ घृततण्डुलाद्यनुपयोगीत्यर्थः ।

1 I. O. omits च

2 I. O. ० वसिष्ठं 3 I. O. तत्त्वान् ०

4 I. O. भूतचित्तैषित्वं

5 I. O. सव्रताश्च

6 B दर्शनप्राप्ताः

7 A and I. O. प्राप्नुयुः

8 B भुक्तेति तत्कृते I. O. इत्यालोषा

भुक्तेति

9 I. O. omits दत्त

दानव्यासः (Cf. ४।३२)—

किञ्चिद् वेदमयं पात्रं किञ्चित् पात्रं^१ तपोमयम् ।

असङ्कोर्णन्तु^२ यत् पात्रं तत् पात्रं तारयिष्यति ॥२३॥

असङ्कोर्णं स्वाश्रितैकवृत्तिव्यतिरिक्तवृत्त्यव्यवहारि^३, पापिष्ठासंसर्गि वेत्यर्थः ।

महाभारते—

साक्षांस्तु चतुरो वेदान् योऽधीते वै द्विजर्षभः ।

षड्भ्यो निवृत्तः कर्मभ्यस्तं पात्रमृषयो विदुः ॥२४॥ (अनु—२२।३६)

षड्भ्यो निवृत्त इति सङ्कुचितवृत्तिरध्यापनमात्रोपजीवी ।

यथा हि स्वकृते क्षेत्रे फलं विन्दति मानवः ।

एवं दत्त्वा श्रुतवति फलं दाता समश्रुते ॥२५॥

देवलः—

मातृश्च ब्राह्मणश्चैव श्रोत्रियश्च ततः परम् ।

अनूचानस्तथा भ्रूण ऋषिकल्प ऋषिर्मुनिः ॥२६॥

इत्येतेऽष्टौ समुद्दिष्टा ब्राह्मणा प्रथमं श्रुतौ ।

तेषां परः परः श्रेष्ठो विद्यावृत्त^५विशेषतः ॥२७॥

ब्राह्मणानां कुले जातो जातिमात्रो यदा भवेत् ।

अनुपेतः क्रियाहीनो मातृ इत्यभिधीयते ॥२८॥

अनुपेतः वेदसन्निधिमगतः सर्वथा वेदाभ्यासशून्य इत्यर्थः ।

एकोद्देशमतिक्रम्य वेदस्याचारवानुजुः ।

स ब्राह्मण इति प्रोक्तो निवृत्तः^६ सत्यवाग् धृणी ॥२९॥

एकोद्देशमतिक्रम्येति वेदस्यैकदेशमतिशयेन ज्ञात्वा, क्रमेर्गत्यर्थत्वेन ज्ञानार्थत्वात् ।

एतेन मन्त्रमात्राध्यायीत्युक्तं भवति । निवृत्तो^७ विनीतः ।

एकाग्रं शाखां सकलां^८ षड्भिरङ्गैरधीत्य च ।

षट्कर्मनिरतो विप्रः श्रोत्रियो नाम धर्मवित् ॥३०॥

1 I. O. हतं

2 I. O. ०च

3 I. O. आश्रितैकवृत्तिव्यतिरिक्तावृत्त्यव्यवहारि

4 B and I. O. चित्तवन्ति मामयाः

5 Supplied from quot. in Dānakāṇḍa. B ०हन्तो, I. O. ०कर्ण

6 A, B and I. O. निवृत्तः

7 B निवृत्तो, I. O. निवृत्तो

8 D. K. एकां शाखां सकलां वा

वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः शुद्धात्मा पापवर्जितः ।

शेषं श्रोत्रियवत् प्राप्तः सोऽनूचान इति स्मृतः ॥३१॥

वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञ इति वेदवेदाङ्गार्थतत्त्वज्ञः । शुद्धात्मा पापसङ्कल्परहितः ।

अनूचानगुणोपेतो यज्ञस्वाध्याययन्त्रितः ।

अणु इत्युच्यते शिष्टैः शेषभोजी जितेन्द्रियः ॥३२॥

यज्ञस्वाध्याययन्त्रित इति बहुयज्ञयाजी स्वाध्यायनिरतश्च । शेषभोजी पञ्चयज्ञशेष-
भोजी^१

वैदिकं लौकिकञ्चैव सर्वं ज्ञानमवाप्य यः ।

आश्रमस्थो वशी नित्यमृषिकल्प इति स्मृतः ॥३३॥

आश्रमस्थो गृहस्थाश्रमस्थः । वशी जितेन्द्रियः ।

ऊर्द्ध्वरेतास्तपस्युग्रो^२ नियताशी न संशयी ।

शापानुग्रहयोः शक्तः सत्यसन्धो भवेदृषिः ॥३४॥

निर्ग्रतः^३ सर्वतत्त्वज्ञः कामक्रोधविवर्जितः ।

ध्यानस्थो^४ निष्क्रियो दान्तस्तुल्यमृतकाश्चनो मुनिः ॥३५॥

एवमन्वयविद्याभ्यां वृत्तेन च समुच्छ्रिताः^५ ।

त्रिशुक्ला नाम विप्रेन्द्राः पूज्यन्ते सवनादिषु^६ ॥३६॥

तथा—

प्रतिग्रहमसद्ग्रहोऽपि कृत्वा विप्रो यथाविधि ।

निस्तारयति दातारमात्मानश्च स्वतेजसा^७ ॥३७॥

मनुः (११।१-३)—

सान्तानिकं यक्ष्यमाणमध्वगं सार्ववेदसम् ।

गुर्वर्थं पितृमातृर्थं स्वाध्यायार्थ्युपतापिनौ ॥३८॥

सान्तानिकं कन्यादातारं विवाहस्य कर्तारश्च । यक्ष्यमाणं पीण्डरीकादियागस्य कर्ता-
रम् । सार्ववेदसं कृतसर्वस्वदक्षिणयागम् । उपतापिनं व्याधिपोषितम् ।

1 B यज्ञशेषभोजी

2 B ऊर्द्ध्वरेतास्तपस्युग्रो विप्रो, I. O ऊर्द्ध्व-
रेतास्तपस्युग्रो विप्रो

3 I. O. निवृत्तः

4 A ध्यानस्थो

5 A समन्वितः, I. O. समन्वितः

6 A सर्वकर्मसु

7 I. O. सुतेजसा

नवैतान् ज्ञातकान् विद्याद् ब्राह्मणान् धर्मभिक्षुकान् ।

निःस्वेभ्यो देयमेतेभ्यो दानं विद्याविशेषतः ॥३६॥

एतेभ्यो हि द्विजाप्रभ्यो देयमन्नं सदक्षिणम् ।

इतरेभ्यो बहिर्वेदि कृतान्नन्तु विधीयते ॥४०॥

अस्यार्थः—एतेभ्यो नवभ्यः सदक्षिणं कृतान्नमकृतान्नञ्च यज्ञमध्ये देयम् । इतरेभ्यस्तु कृतान्नमात्रं यज्ञप्रयोगव्यतिरेकेण देयम् ।

बृहस्पतिः—

सर्वत्र गुणवद्दानं श्वपाकादिष्वपि स्मृतम् ।

देशकालविधानेन पाले दत्तं विशेषतः ॥४१॥

तथा—

शूद्रे समगुणं दानं वैश्ये तु द्विगुणं स्मृतम् ।

क्षत्रिये त्रिगुणं प्राहुः षड्गुणं ब्राह्मणे स्मृतम् ॥४२॥

श्रोत्रिये चैव साहस्रमाचार्यं द्विगुणं ततः ।

आत्मज्ञे ^१नवसाहस्रमनन्तं त्वमिहोत्रिणि ॥४३॥

अत्र च ब्राह्मणस्य पूर्वपूर्वरूपसम्भवे सति उत्तर उत्तर उत्कर्षः । वैश्यक्षत्रिययोस्तु ^२द्वैगुण्यं त्रैगुण्यं जातिमात्रयोः । ^३उत्कृष्टवैश्यक्षत्रियविषयकः फलोत्कर्षो यमेनोक्तः ।

तथा च यमः—

शूद्रे समगुणं दानं वैश्ये त्रिगुणमुच्यते ।

षड्गुणं क्षत्रिये प्राहुर्विप्रे दशगुणं पुनः ॥४४॥

मनुः (७।८५)—

सममब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणब्रुवे ।

सहस्रगुणमाचार्यं ^४अनन्तं वेदपारगे ॥४५॥ (=व्यास ४।४०=दत्त ३।२६)

आचार्यः साङ्गसरहस्य-वेदाध्यापकः । वेदपारगः ^५साङ्गवेदार्थ-तत्त्वज्ञः ।

अब्राह्मणलक्षणो दानव्यासः (४।४१)—

ब्रह्मबीजात् समुत्पन्नो मन्त्रसंस्कारवर्जितः ।

जातिमालोपजीवी च भवेद्ब्राह्मणस्तु सः ^६॥४६॥

ब्राह्मणब्रुवलक्षणेऽपि ^७दानव्यासः (४।४२)—

१ I. O. ज्ञत०

२ A क्षत्रियवैश्ययोश्च, I. O. ०श्च

३ A I. O. उत्कृष्टवैश्यक्षत्रिययोस्तु उत्कृष्ट-क्षत्रियवैश्ययोश्च,

४ Manu प्राधीते शतसाहस्रम्

५ I. O. वेदाध्यापकः

६ B and I. O. भवेद्ब्राह्मणः स तु

७ B and I. O. omit क्षत्रिय

गर्भाधानादिभिर्युक्तस्तथोपनयनेन च ।

न कर्मकृत् चाधीते स भवेद्ब्राह्मणब्रुवः ॥४७॥

न कर्मकृत् अग्निसाध्यकर्मरहितः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३००।३-४) :—

अमनुष्ये समं दानं गोषु ज्ञेयं महाफलम् ।

द्विगुणश्च तदेवोक्तं तथा वै वर्णसङ्करे ॥४८॥

अमनुष्ये गोमनुष्यव्यतिरिक्तप्राणिमात्रे ।

शूद्रे चतुर्गुणं प्रोक्तं वैश्ये^१ चाष्टगुणं भवेत् ।

क्षत्रिये षोडशगुणं ब्रह्मबन्धो तदेव तु ॥४९॥

शूद्रे तु^२ उत्कृष्टशूद्रे । वैश्ये क्षत्रिये च वेदामियुक्ते ।

ब्रह्मबन्धुश्च हारीतेनोक्तः—

शूद्रप्रेष्यो भृतो राज्ञो वृषलो ग्रामयाजकः ।

वधबन्धोपजीवी च षड्वेते ब्रह्मबन्धवः ॥५०॥ इति ।

वृषलश्च वेदभ्रष्टारहितः कृतधर्मपरित्यागश्च रजस्वलायाः परिणोता चेति ।

द्वाविंशद्विंशं भृतं^३ दानं वेदाध्ययनतत्परे ।

शतमन्तु विनिर्दिष्टं प्राधीते लक्षसम्मितम् ॥५१॥ (=वि. ध. ३।३००।५)

द्वाविंशद्विंशं द्वाविंशद्गुणितम् ।

अनन्तश्च तदेवोक्तं ब्राह्मणे वेदपारगे ॥५२॥ (=वि. ध. ३।३००।६क)

याज्ञवल्क्यः (१।१६६)—

सर्वस्य प्रभवो विप्राः श्रुताध्ययनशालिनः^४ ।

तेभ्यः क्रियापरा श्रेष्ठास्तेभ्योऽप्यध्यात्मवित्तमाः ॥५३॥

अत्र पूर्वपूर्वसम्भवे सति उत्तरोत्तरसम्भवादुत्कर्षः ।

वशिष्टः—

य न सन्तं न चासन्तं नाश्रुतं न बहुश्रुतम् ।

न सुश्रुतं न दुश्रुतं वेद कश्चित् स ब्राह्मणः ॥५४॥

1 I. O. and V. D. निष्ठा

2 A and I. O. omit तु

3 I. O. स्वतः

4 A ०तत्पराः, I. O. ग्रामाध्ययनतत्पराः

एतेन तत्त्वज्ञोऽभिहितः ।

कूर्मपुराणे (२।२६।५६) :—

^१स्वर्गप्रभृतिकामेन तथा पापोपशान्तये ।

^२मुमुक्षुणा च दातव्यं ^३ब्राह्मणेभ्यस्तथान्वहम् ॥५५॥

शातातपः—

सन्निकृष्टमधीयानं व्यतिक्रमेत यो द्विजम् ।

भोजने चैव दाने च स हन्यासप्तमं^४ कुलम् ॥५६॥ (Cf. व्यास ४।३६)

यस्त्वासन्नमतिकम्य ब्राह्मणं पतिताहते ।

दूरस्थं भोजयेन्मूढो गुणाढ्यं नरकं व्रजेत् ॥५७॥

तस्मान्नातिक्रमेत् प्राज्ञो ब्राह्मणान् प्रातिवेशिकान् ।

सम्बन्धिनस्तथा सर्वान् दौहित्रं विट्पतिं तथा ॥५८॥

भागिनेयं विशेषेण तथा बन्धून् गृहाधिपः^५ ।

नातिक्रामेन्नरस्त्वेतान्^६ सुमूर्खानपि गोपते ॥

अतिकम्य महारौद्रं रौरवं नरकं व्रजेत् ॥५९॥

महाभारते (अनु—२३।५१, ५७, ५४, ५८)—

तद्भक्तास्तद्धना राजस्तद्गृहास्तदपाश्रयाः ।

अर्थिनश्च भवन्त्यर्थे^७ तेषु दत्तं महाफलम् ॥६०॥

कृतसर्वस्वहरणा निर्दोषाः प्रभविष्णुभिः ।

स्पृहयन्ति सुभक्तानां^८ तेषु दत्तं महाफलम् ॥६१॥

सुभक्तानां शोभनभक्तानाम् ।

1 K. P. स्वर्गप्रभृतिकामेन, I. O.
स्वर्गात्

2 I. O. मुमुक्षुणा च

3 I. O. ब्राह्मणेभ्यो यथान्वहम्

4 A and I. O. हन्यात् सप्तमं, B हन्या
सप्तमं

5 A गृहाधिपान्

6 A •नरास्तेतान्, I. O. •नरास्तेतान्
सम्बन्धानपि

7 I. O. भवन्त्येते

8 I. O. सुभक्तानाम्

हतस्वा हतदाराश्च ये विप्रा देशसंभवे^१ ।

^२अर्थार्थमभिगच्छन्ति तेभ्यो दत्तं^३ महाफलम् ॥६२॥

तपस्विनस्तपोनिष्ठा^४स्तथा भैक्षचराश्च ये ।

अर्थिनः किञ्चिदिच्छन्ति तेषां दत्तं^५ महाफलम् ॥६३॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३००।६ख—१०क, ३०ख—३१ख)

आत्मनस्तु भवेत् पालं नान्यस्य तु पुरोहितः ।

पुरोहिते तु खं दत्तं^६ दानमक्षयमुच्यते ॥६४॥

याजके ऋत्विजे चैव गुरावपि च मानवैः^७ ।

वर्णापेक्षा न कर्तव्या मातरं पितरं प्रति ॥६५॥

मातृष्वसां स्वसाञ्चैव तथैव च पितृष्वसाम् ।

मातामहीं भागिनेयं मातुलम्^८ तथैव च ॥६६॥

दीहितं विट्पतिञ्चैव तेषु दत्तमथाक्षयम् ।

श्रीभ्रष्टे च तथा दत्तं तदप्यक्षयमुच्यते ॥६७॥

दीनान्धरूपणानाथवाग्विहीनेषु यत्तथा ।

विकलेषु तथान्येषु जङ्गवामनपङ्क्तुषु ।

रोगार्तेषु च यद्दत्तं तत् स्याद्बहुफलं धनम् ॥६८॥

शातातपः—

दर्भाः कृष्णाजिनं मन्त्रा^९ ब्राह्मणा हविरमयः ।

अयातयामान्येतानि नियोज्यानि पुनः पुनः ॥६९॥ (Cf. लिखित ४०)

अयातयामान्यतिशयवीर्यशालीनि ।

याज्ञवल्क्यः (१।२०१)—

गोभूतिलहिरण्यादि पाले दातव्यमर्चितम् ।

नापाले विदुषा [देयमात्मनः श्रियमिच्छता]^{१०} ॥७०॥

1 B देशविप्रवे

2 I. O. अर्थार्थमभि०

3 A दानं

4 A ०स्तपोनिष्ठा०

5 A पुरोहितेषु स्वदत्तं

6 A and I. O. मानवः, B मानवाः

7 B, I. O. and V. D. भागिनेयौ
भागिनेयं

8 A ब्राह्मणाय विशेषतः

9 Yāj. the bracketed portion.

as किञ्चिदात्मनः श्रेय इच्छता

अथ पात्रापवादः

तल व्यासः (४१६२)—

ऊषरे^१ पतितं बीजं भिन्नभाण्डे च दोहनम् ।

भस्मन्यपि हुतं हव्यं तद्वद्दानमसाधुषु ॥१॥

दत्तः (३१२७)—

विधिहीने तथाऽपात्रे यो ददाति प्रतिग्रहम् ।

न केवलं हि तद् याति शेषमप्यस्य^२ नश्यति ॥२॥

मनुः—

यथा श्वेनौपलेन निमज्जत्युदके तरन् ।

तथा निमज्जतेऽधस्तादग्नौ दातृप्रतीच्छकौ ॥३॥ (४१९६४)

अज्ञाविति दातुरज्ञत्वं^३ दानविधिज्ञानशून्यत्वं प्रतिग्रहीतुरज्ञत्वं प्रतिग्रहविधिज्ञानशून्यत्वम् ।

तथा—

पात्रभूतोऽपि यो विप्रः प्रतिगृह्य प्रतिग्रहम् ।

असत्सु विनियुञ्जीत तस्मै देयं न किञ्चन ॥४॥

सञ्चयं कुरुते यश्च^४ प्रतिगृह्य समन्ततः ।

धर्मार्थं नोपयुङ्क्ते च न तं तस्करमर्चयेत् ॥५॥

तथा—

न वार्यपि प्रयच्छेत्तु वैकालव्रतिके द्विजे ।

न वक्रव्रतिके पापे नावेदविदि धर्मवित् ॥६॥ (४१९६२)

त्रिष्वप्येतेषु दत्तं हि विधिनाप्यर्जितं धनम् ।

दातुर्भवत्यनर्थाय परत्वादातुरेव च ॥७॥ (४१९६३)

धर्मध्वजो सदा लुब्धश्छाद्रिको लोकदम्भकः ।

वैकालव्रतिको ज्ञेयो हिंस्रः सर्वाभिसन्धकः ॥८॥ (४१९६५)

वैकालव्रतलक्षणश्च यमेनाप्युक्तम् । तथाच यमः—

यस्य धर्मध्वजो नित्यं सुराध्वज इवोच्छ्रितः ।

प्रच्छन्नानि च पापानि वैकालं नाम तद्व्रतम् ॥९॥

अनेनैवार्थाद्धर्मध्वजोऽपि व्याख्यातः ।

१ I. O प्रकुरे

२ A and I. O. शेषमप्यस्य

३ I. O. दानविधिषु०

४ I. O यस्तु

बकव्रतिकश्च^१ मनुनैवोक्तः । तथाच मनुः—

अधोदृष्टिनैकृतिकः स्वार्थसाधनतत्परः ।

शठो मिथ्याविनीतश्च बकव्रतधरो^२ द्विजः ॥१०॥ इति । (४।१६६)

वशिष्टः—

ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विप्रे वेदविवर्जिते ।

ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य न हि भस्मनि ह्वयते ॥११॥

(=कात्यायन १५।६=व्यास ४।३५)

यथा काष्ठमयो^३ हस्ती यथा चर्ममयो मृगः ।

यथा^४ विप्रोऽनधीयानस्त्रयस्ते नामधारकाः^५ ॥१२॥

(=मनु २।१५७=महाभारत-शान्ति ३६।४६=व्यास ४।३७)

लघुव्यास^६—

न वेदपाठमात्रेण सन्तोषं कारयेद्ब्रधः ।

पाठमात्रावसानस्तु पक्वे गौरिव सीदति ॥१३॥

यथा पशुर्भारवाही^७ न तस्य लभते फलम् ।

द्विजस्तथार्थानभिज्ञो न वेदफलमश्नुते ॥१४॥

वेदस्याध्ययनं^८ सर्वं धर्मशास्त्रस्य वापि^९ यत् ।

अजानतोऽर्थं तत् सर्व्वं तुषाणां कण्डनं यथा ॥१५॥

योऽधीत्य विधिवद् विप्रो वेदार्थं न विचारयेत् ।

स सान्वयः शूद्रसमः पाततां न प्रपद्यते^{१०} ॥१६॥

अधीत्य यत् किञ्चिदपि वेदार्थाधिगमे रतः ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति धर्मानुष्ठानविद्धि सः^{११} ॥१७॥

धृतहीनमधीतं यन्नेह नामुत्र तद्भवेत् ।

धृतन्तु केवलमपि समुद्धाराय कल्पते ॥१८॥

तथा—

1 A बकव्रती च

2 Manu ०चरी

3 M. bh. दाबमयो

4 I. O. वच

5 A, I. O. Manu and M. bh.

नाम विधति

6 A and B omit it

7 A ०भारवाही

8 I. O. वेदस्याध्यापनं

9 I. O. वापि

10 I. O. प्रपद्यति

11 B ०विद्धि जः

पाठमावरतान् नित्यं द्विजातींश्चार्थवर्जितान्^१ ।
पशूनिव तु तान् प्राज्ञो बाङ्मात्रेणापि नार्चयेत् ॥१६॥

हारीतः—

स्थाणुरेष भारहरो यो ज्ञानमधीत्यार्थं न विजानाति । ज्ञानविज्ञानधूतपाप्मा इह चासुत
चानन्तं भद्रमश्नुते ॥२०॥ इत्याचार्याः ।

ज्ञानं वेदः^२ स्मृतिशास्त्रश्च । विज्ञानमर्थज्ञानम् ।

शातातपः—

मन्त्रपूर्वेन्तु यद्दानममन्त्राय प्रदीयते ।

दातुर्निकृष्य हस्तं तद् भोक्तुर्जिह्वां निकृन्तति ॥२१॥

मन्त्रपूर्वं समुत्सर्गपूर्वम् ।

तथा—

वेदपूर्णमुखं विप्रं सुभुक्तमपि भोजयेत् ।

न तु मूर्खं निराहारं षड्राजमुपवासिनम् ॥२२॥ (=व्यास ४।५२)

यमः—

अव्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम्^३ ।

नैषां प्रतिग्रहो देयो न शिला तारयेच्छिलां ॥२३॥

अपविद्धामिहोत्तस्य^४ गुरोर्विप्रियकारिणः ।

द्रविणं नैव दातव्यं सततं पापकर्मणः^५ ॥२४॥

अपविद्धामिहोत्तस्य स्वेच्छापारिहतामिहोत्तस्य^६ ।

वशिष्टः—

उपरुन्धन्ति दातारं गौरश्चः काश्चनं क्षितिः ।

अश्रोत्रियस्य^७ विप्रस्य हस्तं दृष्ट्वा निराकृतेः ॥२५॥

निराकृतेः निराकृतेश्चेत्यर्थः ।

निराकृतिश्छन्दोगपरिशिष्टे नोक्तः । तथा च छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

यस्त्वाध्यायामिमाशास्य^८ देवादीन्नैव^९ चेष्टवान् ।

निराकर्तामरादीनां स विज्ञेयो निराकृतिः ॥२६॥

1 I. O. ०. याजुर्वेजितान्

2 A बद्धं

3 A यस्य धर्मेष्वङ्गो नित्यं जातिमात्रोपजीविनः,
I. O. यस्य धर्मेष्वङ्गो नित्यं जातिमात्रोपजीविनः

4 A अपविवाप्रिहोत्तस्य

5 A पापकारिणः, I. O. पापकर्मणः

6 A अपविवाप्रिहोत्तस्य स्वेच्छापारिहतामिहोत्तस्य,
B ०स्वेच्छापारिहतामिहोत्तस्य

7 I. O. श्रोत्रियस्य च

8 B and I. O. ०. मालस्याद्

9 I. O. देवादीन्नैव

देवलेनाप्ययमुक्तः—

अधीत्य विस्मृतो वेदं भवेद्विप्रो निराकृतिः ॥२७॥

तथा—

उदक्यन्नादनं येषां ये च केचिदनमयः ।

^१कुलञ्चाश्रौतियं येषां सर्वे ते शूद्रधर्मिणः ॥२८॥

यमः—

न प्रतिग्रहमर्हन्ति वृषलाध्यापका द्विजाः ।

शूद्रस्याध्यापनाद्विप्रः^२ पतत्यत्र न संशयः ॥२९॥

यश्च लिङ्गुयचितां वृत्तिमलिङ्गेभ्यः^३ प्रयच्छति ।

घोरायां ब्रह्महत्यायां पच्यते नात्र संशयः ॥३०॥

लिङ्गुयचितां पारमार्थिकलिङ्गुयचिताम् । अलिङ्गेभ्यः^४ कपटकृतलिङ्गेभ्यः ।

दत्तः (३।१६)—

धूर्ते वन्दिनि मल्ले च कुविये^५ कितवे शठे ।

चाटुचारणचौरेभ्यो दत्तं भवति निष्फलम् ॥३१॥

शातातपः—

अब्राह्मणास्तु ते प्रोक्ता ऋषिः शातातपोऽब्रवीत् ।

आद्यो राजभृतस्तेषां द्वितीयः कयविकर्यो ॥३२॥

कयविकर्यो स्वल्पमून्येन कीत्वा बहुमून्येन विकीणीत इत्यर्थः ।

तृतीयो बहुयाज्यः स्याच्चतुर्थो ग्रामयाजकः ।

पञ्चमस्तु भृतस्तेषां ग्रामस्य नगरस्य च ॥३३॥

बहुयाज्यः सर्ववर्णयाजो । ग्रामयाजकः एकवर्णबहुजनयाजकः ।

अनादित्यान्तु^६ यः पूर्वां सादित्याश्चैव पश्चिमाम् ।

नोपासीत द्विजः सन्ध्यां स षष्ठोऽब्राह्मणः स्मृतः ॥३४॥

प्रातःसन्ध्यां सायंसन्ध्याश्च यो न करोतीत्यर्थः ।

व्यासः—

नष्टशोचे व्रतभ्रष्टे विप्रे वेदविर्वर्जिते ।

रोदित्यन्नं दीयमानं किं मया दुष्कृतं कृतम् ॥३५॥

1 I. O. कुलं वा०

2 Con. A, B and I. O. शूद्रस्याध्यापनाद्विप्रः

3 A and I. O. अलिङ्गेभ्यः

4 I. O. अलिङ्गेभ्यः

5 I. O. and Dakṣa कुविये

6 A and I. O. अनागतान्

शीचहीनाश्च^१ ये विप्रा न च यज्ञोपवीतिनः ।

हुतं दत्तं तपस्तेषां नश्यत्यत्र न संशयः ॥३६॥

न च यज्ञोपवीतिन इति ब्रह्मसूत्रशून्या नित्यैकवस्त्राश्च ।

महाभारते—

पङ्कन्धबधिरा मूका व्याधिनोपहृताश्च ये ।

भर्तव्यास्ते महाराज न तु देयः प्रतिग्रहः ॥३७॥

सदैव याचमानेषु सर्वेषु श्रुतवर्जिषु ।

एतेषु दक्षिणा दत्ता दावामाविष्य दुर्लभा ॥३८॥

ये च धर्मादपेतेभ्यः प्रयच्छन्त्यल्पमेधसः ।

शतं वर्षाणि ते^२ ग्रेत्य पुरीषं भुञ्जते जनाः ॥३९॥

एवञ्च पात्रप्रशंसायामब्राह्मण-ब्राह्मणबु-ब्रह्मबन्धुप्रभृतीनां दानपात्रत्वेनोक्तानामपि प्रतिग्रहविधिना न किञ्चिद्देयम् । कृपया नट-नर्तक-याचकवत्तेषु^३ दद्यात् । अतएव तेषां शूद्रादिसमभिव्याहारेणोपादानं प्रायशो मुनयश्चक्रुः ॥

अथ दानस्वरूपम् ।

तत्र देवलः—

अर्थानामुदिते पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् ।

दानमित्यभिनिर्दिष्टं^४ व्याख्यानं तस्य वक्ष्यते ॥१॥

द्विहेतु षडधिष्ठानं षडङ्गं षड्विपाकयुक् ।

चतुष्प्रकारं त्रिविधं त्रिनाशं^५ दानमुच्यते ॥२॥

नाल्पत्वं वा बहुत्वं वा दत्तस्या^६भ्युदयावद्दम् ।

श्रद्धाऽभक्तिश्च^७ दानानां वृद्धिस्तयकरे हि ते ॥३॥

धर्ममर्थश्च कामश्च त्रीडा^८हर्षभयानि च ।

अधिष्ठानानि दानानां षडेतानि प्रचक्षते ॥४॥

पात्रेभ्यो दीयते नित्यमनपेक्ष्य प्रयोजनम् ।

केवलं त्यागबुद्ध्या यद्धर्मदानं^९ तदुच्यते ॥५॥

1 I. O. ०स्तु

2 I. O. च

3 B नटपाठकवत्तेषु

4 I. O- त्रिनाशं

5 A and I. O. दानस्या०

6 A श्रद्धा भक्तिश्च

7 A कोडा०

8 A न केवलं त्यागबुद्ध्या धर्मदानं, I. O. न केवलं दानबुद्ध्या धर्मदानं

प्रयोजनमपेक्ष्यैव प्रसङ्गाद् यत् प्रदीयते ।

^१तदर्थदानमित्युक्तमैहिकं फलहेतुकम् ॥६॥

प्रयोजनमपेक्ष्यैवेति ममाप्ययं ^२किञ्चिद्दास्यतीति ^३फलमपेक्ष्येत्यर्थः ।

स्त्रीपानमृगयाक्षाणां प्रसङ्गाद् यत् प्रदीयते ।

अनर्हेषु च रागेण कामदानं तदुच्यते ॥७॥

संसदि व्रीडयाश्रुत्य योऽर्थोऽर्थिभ्यः प्रयाचितः ।

प्रदीयते च तद्दानं व्रीडादानमिति श्रुतम् ^४ ॥८॥

दृष्ट्वा प्रियाणि श्रुत्वा वा हर्षवद् यत् प्रदीयते ।

हर्षदानमिति प्राहुर्दानं तद्धर्मचिन्तकाः ॥९॥

आक्रोशानर्थहिंसानां प्रतीकाराय यद्गयात् ।

दीयते भयकर्तृभ्यो ^५ भयदानं ^६ तदुच्यते ॥१०॥

दाता प्रहिण्वीता च श्रद्धा देयश्च धर्मयुक् ।

देशकालौ च दानानामङ्गान्येतानि षड्विदुः ॥११॥

अपापरोगी धर्मात्मा वित्तसुरव्यसनः शुचिः ।

अनिन्द्याजीवकर्मा च षडभिर्दाता प्रशस्यते ॥१२॥

अपापरोगी अष्टविधपापरोगरहितः ।

तथा च देवलः—उन्मादस्त्वग्दोषो राजयक्ष्मा श्वासो मधुमेहो भगन्दरो महोदरमश्मरी-
त्यष्टौ पापरोगाः ॥१३॥

अनिन्द्याजीवकर्मा अनिन्द्यमाजीवनकर्म यस्य ।

विशुक्लः कृशवृत्तिश्च घृणालुः सकलेन्द्रियः ।

निर्मुक्तो ^७ योनिदोषेभ्यो ब्राह्मणः पात्रमुच्यते ॥१४॥

विशुक्लो ^८ विद्यावृत्तान्वययुक्तः ।

सौमुह्याद्यभिसम्प्रीतिरर्थिनां दर्शने यदा ।

सत्कृतिश्चानसूया च तदा ^९ श्रद्धेति कीर्तयते ॥१५॥

1 I. O. तदर्थि०

2 A omits किञ्चित्

3 I. O. प्रयोजनं०

4 I. O. स्मृतम्

5 A and I. O. तापकर्तृभ्यो

6 I. O. भयाद्दानं

7 A निवृत्तो, I. O. विमुक्तो

8 A and I. O. विशुक्ल इति

9 A and B सदा

अनसूया असूयाभावः । असूया च गुणे दोषाविष्कारः ।

अपराबाधमकलेशं ^१प्रयत्नेनार्जितं धनम् ।

अल्पं वा विपुलं वापि देयमित्यभिधीयते ॥१६॥

यत्त यहुर्लभं द्रव्यं यस्मिन् कालेऽपि वा पुनः ।

दानाहौ देशकालौ तौ स्यातां श्रेष्ठौ न चान्यथा ॥१७॥

अवस्थादेशकालानां पातदातोश्च सम्पदा ।

हीनं वापि भवेच्छ्रेष्ठं श्रेष्ठं वाप्यन्यथा भवेत् ॥१८॥

अन्यथेति अवस्थादिसम्पदा हीनमित्यर्थः ।

दुष्फलं निष्फलं हीनं तुल्यं विपुलमक्षयम् ।

षड्विपाकं समुद्दिष्टं षडेतानि विपाकतः ॥१९॥

नास्तिकस्तेनहिंसेभ्यो जारोपपतिताय^२ च ।

पिशुनभ्रूण^३हन्तृभ्यां प्रदत्तं दुष्फलं भवेत् ॥२०॥

उपपतिताय उपपातकयुक्ताय ।

महदप्यफलं दानं श्रद्धया परिवर्जितम् ।

'परबाधाकरं दानं परमप्यूनतां^४ व्रजेत् ॥२१॥

यथोक्तमपि यदत्तं चित्तेन क्लृपेण तु ।

तत्तु सङ्कल्पदोषेण दानं तुल्यफलं^५ भवेत्^७ ॥२२॥

'युक्ताङ्गैः सकलैः षडभिर्दानं स्याद् विपुलोदयम् ।

अनुकोशवशादत्तं^८ दानमक्षयमुच्यते ॥२३॥

ध्रुवमाजस्रिकं काम्यं नैमित्तिकमनुकमात्^{१०} ।

वैदिको दानमार्गोऽयं चतुर्धा वर्ण्यते बुधैः^{११} ॥२४॥

प्रपारामतङ्गागादि सर्वे^{१२}कामफलं ध्रुवम् ।

तदाजस्रिकमित्याहुर्दायते यद्दिने दिने ॥२५॥

1 I. O. सु०

2 A and I. O. ऋडोपपतिताय

3 A ०ङ्कृषा दत्तं तद

4 I. O. धेनू for पर

5 B परमप्यूनता

6 A तस्याफलं

7 I. O. लभेत्

8 I. O. युक्ताङ्गैः

9 I. O. दानमक्षयतां व्रजेत्

10 B ०मितिकमात्

11 B and I. O. विज्ञैः

12 D. K. ०काल०

अपत्यविजयैश्वर्यस्त्रीबालार्थं^१ यदिज्यते ।
 १इज्यासंस्थन्तु तद्दानं काम्यमित्यभिधीयते ॥२६॥
 कालापेक्षं^२ कियापेक्षं^३ मर्थापेक्षमिति स्मृतौ ।
 त्रिधा नैमित्तिकं प्रोक्तं सहोमं^३ होमवर्जितम् ॥२७॥
 नवोत्तमानि चत्वारि मध्यमानि विधानतः ।
 अधमानोति शेषाणि त्रिविधत्वमिदं विदुः ॥२८॥
 अन्नं दधि मधु त्राणं गोभूरुक्माश्वहस्तिनः ।
 दानान्युत्तमदानानि उत्तमद्रव्यदानतः ॥२९॥
 विद्याच्छादनमावासः परिभोगौषधानि च ।
 दानानि मध्यमानोति मध्यमद्रव्यदानतः ॥३०॥
 उपानद्रथयानानि छलपात्रासनानि च ।
 दीपकाष्ठफलादीनि चामरं बहुवार्षिकम् ॥३१॥
 बहुत्वादर्थजातानां संख्या शेषेषु नेष्यते ।
 अधमान्यवशिष्टानि सर्वदानान्यतो विदुः ॥३२॥
 इष्टं दत्तमधीतं वा विनश्यत्यनुकीर्तनात् ।
 श्लाघानुशोचनाभ्याश्च भग्नतेजो विपद्यते ॥३३॥
 तस्मादात्मकृतं पुण्यं वृथा न^४ परिकीर्तयेत् ।
 भुक्तवानिति तं प्राहुस्तमेव कृतवादिनम् ॥३४॥
 एवं सर्वगुणोपेतमुक्तदोष^५ विवर्जितम् ।
 कामधुक्तेन यद्दानं फलत्यात्मेप्सितं फलम् ॥३५॥
 इह^६ [कीर्त्तिं वदान्याख्यां] स्फीतान् भोगान् त्रिपिष्टपे ।
 ७ [दानश्रद्धां तृतीयेऽपि] जन्मनि प्रसवोत्तमे ॥३६॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६६।१क-४क, ५ख—६ख)—

- 1 I. O. १इज्यासंस्थन्तु यद्दानं
- 2 I. O. ०इज्यापेक्षं
- 3 A and I. O. सततं
- 4 I. O. न वृथा
- 5 I. O. दोषैर्वि०

- 6 Corrected from D. K. A, B and I. O. कीर्त्तिश्च दानाख्यां for the b. p.
- 7 Corrected from D. K. A, B and I. O. दानश्रद्धाजतां येऽपि for the b. p.

चतुर्धा सर्वपुण्यानां फलमुक्तं मनीषिभिः ।
 कृतानि विधिहीनानि वञ्चनार्थं परस्य च ॥३७॥
 क्रोधलोभाभिभूतेन तामसानि विनिर्दिशेत् ।
 कृतानि परमानेन^१ राजसानि भवन्ति तु ॥३८॥
 सात्त्विकानि भवन्तीह श्रद्धया परया द्विजाः ।
 गुणोत्तराणि विज्ञेयान्यथाकामकृतानि तु^२ ॥३९॥
 तामसानां फलं भुङ्क्ते तिर्यक्ते प्रेत्य मानवः ।
 राजसानां फलं भुङ्क्ते मानुषत्वे द्विजोत्तमाः ॥४०॥
 सात्त्विकानां फलं भुङ्क्ते देवत्वे नात्र संशयः ।
 गुणोन्तरकृतानान्तु फलं मोक्ष उदाहृतम् ॥४१॥

अथ कर्त्ता ।

तत्र भविष्यपुराणे—

आचारयुक्तः श्रद्धावान् वेदज्ञो धर्मवित्तमः ।
 कर्मणां फलमाप्नोति न्यायजितधनश्च यः ॥१॥
 वेदज्ञ इति वेदार्थानुष्ठानपरस्योपलक्षणं शूद्रस्यापि दानोपदेशात् ।
 तथाच शिवपुराणम्—

एतान्येव च सर्वाणि दानानि च तपांसि च ।
 विना मन्त्रेण सततं शूद्राणामिह सर्वशः ॥२॥
 विधीयन्ते न सन्देह एवमाह प्रजापतिः ।
 अमन्त्रास्ते स्मृताः सर्वे शूद्रा विगतकल्मषाः ॥३॥

अमन्त्रा दानोक्ततत्त्वोमायुचितवैदिकमन्त्रशून्या इत्यर्थः । अतएव ब्राह्मणद्वारा वैदिकमन्त्रपाठनमिति ।

अथ श्रद्धा ।

तत्र मनुः—

श्रद्धयेष्टश्च पूर्णश्च नित्यं कुर्यात् प्रयत्नतः^३ ।
 श्रद्धाकृते ह्यक्षये ते भवतः स्वागतेर्धनेः ॥१॥ (४।२२६)

1 A and I. O. परसारेण, B and V. D. परमानेन.

2 I. O. च

3 Manu चतन्द्रितः

दानधर्मं निषेवेत नित्यमैष्टिकपौर्त्तिकम् ।
 परितुष्टेन भावेन ^१पात्रमासाद्य शक्तिः ॥२॥ (४।२२७)
 यत् किञ्चिदपि दातव्यं याचितेनानसूयया^२ ।
 उत्पत्स्यते हि तत् पात्रं यत्तारयति सर्वशः ॥३॥ (४।२२८)
 येन येन तु भावेन यद् यद् दानं प्रयच्छति ।
 तत्तत् तेनैव भावेन^३ प्राप्नोति ^४प्रतिपूजितः ॥४॥ (४।२३४)
 दानं हि बहुमानाद् यो गुणवद्भूयः प्रयच्छति ।
 स तु^५प्रेत्य धनं लब्ध्वा पुत्रपौत्रैः सहाश्रुते ॥५॥

याज्ञवल्क्यः (१।२०३)—

दातव्यं प्रत्यहं पात्रे निमित्तेषु विशेषतः ।
 याचितेनापि दातव्यं श्रद्धापूतन्तु शक्तिः ॥६॥

यमः—

मन्त्राज्यदोषाद्धोमे तु^० तपसीन्द्रियदोषतः ।
 न्यूनता स्यान्न दाने तु श्रद्धायुक्ते भवेत् क्वचित् ॥७॥

देवलः—

अपि न्यायागतां दत्त्वा सकलां पृथिवीमपि ।
 श्रद्धावर्जमपात्राय न काञ्चिद्भूतिमाप्नुयात् ॥८॥
 प्रदाय शाकमुष्टिं वा श्रद्धाभक्तिसमायुताम्^७ ।
 महते पात्रभूताय सर्वाभ्युदयमाप्नुयात् ॥९॥

महाभारते—

द्रव्यागमो नृणां सूक्ष्मः पात्रे दानं^८ ततः परम् ।
 कालः परतरो दानाच्छ्रद्धा चापि ततः परम् ॥१०॥

1 A and I. O. श्रद्धासाधाय

2 A. and I. O. ० नानसूयता

3 A तत्तद् भावेन तेनैव

4 I. O. इव पू०

5 I. O. च

6 I. O. ० होमिन

7 I. O. ० ससूयता

8 I. O. पात्रदानं

अथ दानकालाः ।

तत्र मनुः—

जाते कुमारे तदहः कामं कुर्यात् प्रतिग्रहम् ।

हिरण्यधान्यगोवासस्तिक्ष्णान्नगुडसर्पिषाम् ॥१॥

शङ्खलिखितौ—

कुमारप्रसवे नाज्यामच्छिन्नायां तिल^१तैलहिरण्यवस्त्रप्रावरणगोधान्यप्रतिग्रहेष्वदोषस्तदह-
रित्येके गुर्वर्थं कुर्वतः ॥२॥

यमहारीतौ—

द्विपदचतुष्पदधान्यहिरण्यदक्षिणासु न दोषः ॥३॥

पैठीनसिः—

दानप्रतिग्रहेष्विति विकल्पो^२ हिरण्यमश्व^३ गाव इत्यदोषस्तदहः ॥४॥

शातातपः—

अयनादौ सदा देयं द्रव्यमिष्टं गृहेषु यत् ।

षडशीतिमुखे चैव विमोक्षे चन्द्रसूर्ययोः ॥५॥

संक्रान्तौ यानि दत्तानि हव्यकव्यानि दातृभिः ।

तानि नित्यं ददात्यर्कः पुनर्जन्मनि जन्मनि ॥६॥

शतमिन्दुक्षये दत्तं सहस्रन्तु दिनक्षये ।

विषुवे शतसाहस्रं व्यतीपाते त्वनन्तकम् ॥७॥

अयनेषु च यदत्तं षडशीतिमुखेषु च ।

चन्द्रसूर्योपरागे च दत्तं भवति चाक्षयम् ॥८॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३००। १५—२४)

द्वादशीषु च यदत्तं [शुक्लासु तु विशेषतः ।

श्रवणेन तु युक्लासु तत्रापि द्विजसत्तमाः ॥९॥

विशेषाद्दधयुक्लासु^४ पक्ष्मीषु च यत्तथा ।

तृतीयासु तु सर्वासु शुक्लासु तु विशेषतः ॥१०॥

1 A and B omit तैल

2 A and B विकल्पा

3 A and B अश्व

4 B विशेषाद्दधयुक्लासु

वैशाखशुक्लपक्षे तु विशेषेण तु मानवैः^१ ।
 आषाढे कार्तिके चैव फाल्गुने च विशेषतः ॥११॥
 तिष्वस्त्वेताः पौर्णमास्यो दाने विप्रा महाफलाः ।
 व्यतीपातेषु यद्वत्^२] जन्मर्क्षे च द्विजोत्तमाः ॥१२॥
 ग्रहसंक्रमकाले च तिग्म^३रश्मेर्विशेषतः ।
 तुलामेषप्रवेशे तु त्यागे तु^४मिथुनस्य च ॥१३॥
 'रवेर्महाफलं दत्तं तेभ्योऽपि स्यान्महाफलम् ।
 यदा प्रविशते भानुर्मकरं द्विजसत्तमाः ॥१४॥
 आषाढेऽश्वयुजे पौषे चैले शुक्ले^५ तथैव च ।
 द्वादशीप्रभृति प्रोक्ता पुण्यं दिनचतुष्टयम् ॥१५॥
 मिथुनश्च तथा कन्या धन्विनं मीनमेव च ।
 प्रविष्टे भास्करे पुण्यं प्रत्येकं कथितं द्विजाः ।
 षडशीतिमुखं नाम दाने दिनचतुष्टयम् ॥१६॥
 अच्छिन्ननाभ्यां यद्वत् पुत्रे जाते द्विजोत्तमाः ।
 संस्कारेषु च पुत्रस्य तदक्षयं प्रकीर्तितम् ॥१७॥
 चन्द्रे वा यदि वा सूर्ये दृष्टे राहौ महामहे ।
 अक्षयं कथितं पुण्यं तत्ताप्येकं विशेषतः ॥१८॥

अथ पुण्यदेशाः ।

^६विष्णुपुराणे (२।३।१, २३-२४) —

उत्तरं यत् समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम् ।
 वर्षं तद्भारतं नाम भारती यत्र सन्ततिः ॥१॥
 अथ जन्मसहस्राणां सहस्रैरपि सत्तम ।
 कदाचिन्नभते जन्तुर्मानुष्यं पुण्यसम्भयात् ॥२॥

1 B and I. O. मानवाः, V. D. मानदाः

2 B omits the bracketed portion

3 I. O. लीला

4 A ० प्रवेशे च त्यागे च

5 I. O. च

6 A and I. O. दानं महाफलं प्रोक्तं

7 A शुक्ले

8 I. O. omits विष्णुपुराणे

गायन्ति देवाः ^१किल गीतकानि

धन्यास्तु ते ^२भारतभूमिभागे ।

स्वर्गापवर्गस्विदमार्गभूते

भवन्ति भूयः पुरुषाः सुरत्वात् ॥३॥

मनुः (२।२३) —

कृष्णसारस्तु चरति मृगो यत्र स्वभावतः ।

स ज्ञेयो यज्ञियो देशो म्लेच्छदेशस्ततः परम् ^३ ॥४॥

भविष्ये (१।१८१—३३) : —

ब्रह्मावर्तः परो देश ऋषिदेशस्ततः परम् ^४ ।

मध्यदेशस्ततो [^५ज्यायानार्यावर्तस्ततः परम् ^६] ॥५॥

व्यासः —

सर्वे सूर्याश्रमाः पुण्याः सर्वा ^७नद्यश्च पर्वताः ।

गोसिद्धमुनिवासाश्च देशाः पुण्याः प्रकीर्तिताः ॥६॥

सूर्यायतनसंस्थानं यदल्पमपि ^८ दीयते ।

तदनन्तफलं प्रोक्तं सूर्यक्षेत्रानुभावतः ॥७॥

विष्णुः —

चातुर्वर्ग्यव्यवस्थानं यस्मिन् देशे न विद्यते ।

तं म्लेच्छदेशं जानीयादार्यावर्तमतः ^९ परम् ॥८॥

तथा —

पुष्करेष्वक्षयं श्राद्धं जपहोमतपांसि च ।

पुष्करे स्नातमात्रस्तु सर्वपापेभ्यः मुच्यते ॥९॥

एवमेव गयशोषवटे ^{१०}अमरकण्टकपर्वते वराहपर्वते यत्र कचन, नर्मदातीरे, यमुनातीरे, गङ्गातीरे, विशेषतो गङ्गाद्वारे प्रयागे ^{११} गङ्गासागरसङ्गमे कुशावर्ते बिन्दुके

1 I. O. कलगीतकानि

2 I. O. धे

3 Manu ० स्ततःपरः

4 Bh. P. ० अक्षयानुत्तरः

5 I. O. नृप

6 Bh. P. ० अथवा आर्यावर्तस्ततः परः for the b. p.

7 I. O. नद्यः सपर्वताः

8 I. O. यदल्पमपि

9 A ० वर्तन्तः

10 I. O. मर्कटपर्वते

11 I. O. adds च here

जीलपर्वते कनखले कुचजाग्रे भृगुतुङ्गे केदारे महालये 'ललितिकायां सुगन्धायां शाकम्भर्या'^१ कल्गुतीर्थे महागङ्गायां तदुलिकाश्रमे कुमारधारायां प्रभासे यत्न कचन, सरस्वत्यां विशेषतः । सततं नैमिषारण्ये वाराणस्याम् अगस्त्याश्रमे कण्वाश्रमे कौशिक्यां सरयूतीरे शोणस्य ज्योतीरसायाश्च सङ्गमे । श्रीपर्वते कालोदके उत्तरमानसे मतङ्गवाण्यां 'सप्तार्षे विष्णुपदे स्वर्गमार्गप्रदेशे गोदावर्यां गोमत्यां वेलवत्यां विपाशायां वितस्तायां शतद्रुतीरे चन्द्रभागायाम् इरावत्यां सिन्धोस्तीरे पञ्चनदे औजसेषु'^२ । एवमादिष्वन्येषु तीर्थेषु सरिद्रासङ्गमेषु प्रभवेषु पुलिनेषु^३ प्रसवणेषु पर्वतनिकुञ्जेषु^४ वनेषूपवनेषु च । गोमयेनोपलिप्तेषु गृहेषु मनोहरेषु च ॥१०॥

लिङ्गपुराणे (१।७७।३३ख—३५) :—

अर्धक्रोशं शिवक्षेत्रं शिवलिङ्गात् समन्ततः ।

यस्यजेद् दुस्त्यजान् प्राणान् शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥११॥

'स्वायम्भुवस्य मानं हि तथा वाणस्य सुव्रताः ।

स्वायम्भुवे तदर्धं' स्यादार्षेये च तदर्धकम् ।

'मानुष्ये च तदर्धं' स्यात् क्षेत्रमानं द्विजोत्तमाः ॥१२॥

तथा (१।७७।५२ख-५४क) :—

शिवक्षेत्रसमीपस्था नद्यः सर्वा द्विजोत्तमाः^५ ।

वापीकूपतडागाश्च शिवतीर्था इति स्मृताः ॥१३॥

ज्ञात्वा तेषु नरो भक्त्या तीर्थेषु मुनिपुङ्गवाः^६ ।

ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥१४॥

मतस्यपुराणे (२२।२७ख-२८, ३०ख-३६, ४६-५५क, ५७-५६, ६८-७०, ७३ख-७५क, ७९क) :—

ओङ्कारं पितृतीर्थञ्च कावेरी कपिलोदकम् ।

सम्भेदश्चण्डवेगायास्तथैवामरकण्टकम् ।

कुरुक्षेत्राच्छतगुणम्^७ स्मिन् दानादिकं^८ भवेत् ॥१५॥

1 I. O. नमितिकायां

2 I. O. सप्तर्षे

3 A औसव्ये, B औजसे

4 I. O. सलिलेषु

5 I. O. पर्वतेषु निकुञ्जेषु

6 I. O. स्वयम्भूतस्य मानं

7 L. P. स्वात् स्वादावे

8 L. P. मानुषे

9 L. P. सुशोभनाः

10 I. O. मुनिपुङ्गवाः, L. P. विज्ञ-
सत्तमाः

11 M. P. अन्तरिमम्

12 B, I. O. and M. P. ज्ञानादिकं

कायावरोहणं नाम तथा चर्मवती नदी ।

गोमती वरणा तद्वत् तीर्थं ¹हौताशनं परम् ॥१६॥

भैरवं भृगुतुङ्गश्च गौरीतीर्थमनुत्तमम् ।

तीर्थं वैनायकं नाम भद्रेश्वरमतः परम् ॥१७॥

तथा पापहरं नाम ²पुण्या च तपती नदी ।

³शूलतापी पयोष्णी च पयोष्णीसङ्गमस्तथा ॥१८॥

महाबोधिः पाटला च नागतीर्थमवन्तिका ।

तथा वेणा नदी पुण्या महाशालन्तथैव च ॥१९॥

महारुद्रं महालिङ्गं दशार्णा च नदी शुभा ।

शतरुद्रा ⁴शताह्वा च तथा विश्वपदं परम् ॥२०॥

अङ्गारवाहिका तद्वन्नदी तौ शोणघर्घरी ।

कालिका च नदी पुण्या वितस्ता ⁵ च नदी शुभा ⁶ ।

एतानि पितृतीर्थानि शस्यन्ते ज्ञानदानयोः ॥२१॥

तथा—श्रीपर्णी [⁷च नदी पुण्या व्यास]तीर्थमनुत्तमम् ।

तथा मत्स्यनदी ⁸कारा शिवधारन्तथैव च ॥२२॥

भद्रतीर्थश्च विख्यातं पम्पातीर्थश्च शाश्वतम् ।

पुण्यं रामेश्वरं तद्वदेलापुरमलंपुरम् ॥२३॥

अङ्गभूतश्च विख्यातमामर्दकं ⁹मलम्भुषम् ।

आम्नातकेश्वरं तद्वदेका ¹⁰प्रकमतः परम् ।

गोवर्धनं हरिश्चन्द्रं कृपुचन्द्रं ¹¹पृथूदकम् ॥२४॥

सहस्राक्षं हिरण्याक्षं तथा च कदली नदी ।

¹²रामाधिवासस्तत्रापि तथा सौमित्रिसङ्गमः ॥२५॥

1 M. P. श्रीमनसं

2 A and M. P. पुण्या

3 M. P. शूलतापी

4 I. O. शताक्ष

5 I. O. पितरा

6 M. P. तथा

7 M. P. तावपि च जाया for the bracketed portion.

8 M. P. पुण्या

9 I. O. कर्मलं सुखं

10 M. P. य for स

11 I. O. पृथूदक

12 I. O. वाचा०

^१इन्द्रकीलं महानादं ^२तथैव प्रियमेलकम् ।

एतान्यपि सदा श्राद्धे प्रशस्तान्यधिकानि च^३ ॥२६॥

एतेषु सर्वदेवानां सान्निध्यं दृश्यते^४ यतः ।

दानमेतेषु सर्वेषु [भवेत् कोटिगुणाधिकम्]^५ ॥२७॥

तथा —

तथैव पितृतीर्थन्तु यत्न गोदावरी नदी ।

^६युता लिङ्गसहस्रेण सर्वोत्तरजलावहा^७ ॥२८॥

^८[जामदग्न्यकृतं तीर्थं] क्रमादायात^९मुत्तमम् ।

प्रतीकस्य भयाद्भिन्ना^{१०} यत्न गोदावरी नदी ॥२९॥

^{११}तीर्थं तद्व्यकव्यानामप्सरोयुगसंज्ञितम् ।

श्राद्धामिकार्यं^{१२}[दानञ्च तत्र^{१३}] कोटिगुणाधिकम् ॥३०॥

अट्टहासं तथा तीर्थं गौतमेश्वरमेव च ।

तथा [^{१४}वशिष्ठतीर्थञ्च^{१५} हारीतञ्च] ततः परम्^{१६} ॥३१॥

ब्रह्मावर्तं कुशावर्तं ^{१७}हंसतीर्थं तथैव च ।

पिण्डारकञ्च विल्यातं ^{१८}शाङ्खोद्धारं तथैव च ॥३२॥

घण्टेश्वरं विल्वकञ्च नीलपर्वतमेव च ।

तथा च ^{१९}बदरीतीर्थं रामतीर्थं तथैव च ॥३३॥

1 I. O. इन्द्रकीलजलच्छेत्तु

2 M. P. तथा च

3 M. P. तु

4 I. O. पश्यते

5 M. P. दत्तं कोटिगुणाधिकम् for the bracketed portion.

6 I. O. युता

7 A and I. O. ० जलोद्वाहा, M. P. सर्वात्तरजलावहा

8 M. P. जामदग्न्यस्य तृतीयं for the b. p.

9 I. O. ० पात०

10 M. P. भयाद्भिन्नं

11 M. P. तृतीयं for तीर्थं तद्

12 M. P. दानेषु तथा for the b. p.

13 A यत्न

14 M. P. वशिष्ठं तीर्थं तु हारीतं तु for the b. p.

15 B. ० तीर्थन्तु I. O. तीर्थञ्च

16 A and I. O. हारीतं तत्परं स्मृतम्

17 M. P. हंसतीर्थं

18 I. O. शङ्खोद्धारकमेव च

19 M. P. धरणीतीर्थं

जयन्त¹[मुज्जयन्तश्च ²शुक]तीर्थं तथैव च ।

श्रीपतेश्च तथा तीर्थं तीर्थं रैवतकं तथा ॥३४॥

तथैव शारदं तीर्थं³ ⁴भद्रकालेश्वरं तथा ।

वैकुण्ठतीर्थश्च [तथा ⁵निर्जरेश्वरमेव च]⁶ ।

अश्वतीर्थश्च विख्यातमनन्तं श्राद्धदानयोः ॥३५॥

अथ देयस्वरूपम् ।

तत्र मनुः (१०।११५)—

सप्त वित्तागमा धर्म्या दायो लाभः कयो जयः ।

प्रयोगः कर्मयोगश्च सत्प्रतिग्रह एव च ॥१॥

दायः पित्रादिकमागमः⁷ । लाभः प्रीतिदानम्⁸ । कयजयो प्रसिद्धो । प्रयोगः ऋणादिप्रयोगः । कर्मयोगः शुभूषादिरूपः⁹ । सत्प्रतिग्रहः प्रसिद्धः ।

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।२६६।७-२०)

कर्मणां धनसाध्यानां धनश्च त्रिविधं स्मृतम् ।

कृष्णश्च शवलश्चैव शुक्लश्च द्विजसत्तमाः ॥२॥

त्रिविधस्य फलं तस्य त्रिविधं परिकीर्तितम् ।

कृष्णेन यत् कृतं कर्म तिर्यक्त्वे तद्धि भुज्यते¹⁰ ॥३॥

शवलेन कृतं कर्म मानुष्ये द्विजसत्तमाः ।

शुक्लेन यत् कृतं कर्म देवत्वे तद्धि भुज्यते¹¹ ॥४॥

वर्णानां हि धनं शुक्लमर्जितं यत् स्वकर्मणा¹² ।

शवलन्तु समुद्दिष्टं तथानन्तरकर्मणा ॥५॥

1 M. P. विजयं चैव शक्त for the b. p.

2 I. O. शुक्लतीर्थं

3 B, I. O. and M. P. शारदातीर्थं

4 I. O. तत्र०

5 I. O. निर्जने०

6 M. P. परं भौमेश्वरमथापि वा for the b. p.

7 I. O. ०गतः

8 I. O. प्रीतिदायलभ्यः

9 I. O. शुभूषादयः

10 I. O. तद्विभुज्यते

11 I. O. तद्विभुज्यते, V. 4 not found in V. D.

12 I. O. सुकर्मणा

वर्णोत्तमस्य हीनस्य कर्मणा कृष्णमुच्यते ।
 तत्रापि शुक्रं वक्ष्यामि वर्णानां द्विजसत्तमाः ॥६॥
 प्रतिग्रहेण यत्नब्धं याज्यतः शिष्यतस्तथा ।
 गुणान्वितेभ्यो विप्रस्य शुक्रन्तु त्रिविधं स्मृतम् ॥७॥
 युद्धोपलब्धं कारश्च दण्डार्थव्यवहारतः ।
 क्षत्रियस्य धनं शुक्रं त्रिविधं परिकीर्तितम् ॥८॥

कारं करलब्धम् ।

कृषिं वाणिज्यं गोरक्षां कृत्वा शुक्रं तथा विशः ।
 द्विजशुभ्रूषया लब्धं शुक्रं शूद्रस्य कीर्तितम् ॥९॥
 न कदाचन कुर्वीत ब्राह्मणः कर्म वर्षलम् ।
 वृषलः कर्म वा ब्राह्मं पतनायेतरेतरम् ॥१०॥
 उत्कृष्टश्चापकृष्टश्च तयोः कर्म न विद्यते ।
 मध्यमे कर्मणि हित्वा सर्वसाधारणो हि ते ॥११॥
 सर्वेषामथ वर्णानां वक्ष्यामि त्रिविधं धनम् ।
 पार्श्विकदूतचौर्यार्ति^१प्रतिरूपकसाहसैः ।
 व्याजेनोपार्जितं यत्तत् सर्वेषां कृष्णमुच्यते ॥१२॥

पार्श्विकं राजपार्श्वस्थानेन परिज्ञायते अमुकस्येदं प्रयोजनं भविष्यतीति, तत्रास्मीय-
 प्रयोजकतो^२पदर्शनेन धनार्जनम् । चौर्यम् अपरिज्ञातपरधनग्रहणम् । प्रतिरूपकं कूटद्रव्य-
 निर्माणम् । साहसं बलेन परद्रव्यहरणम्^३ । व्याजो दम्भतपस्यादिः ।

शिल्पानुवृत्त्या^४ यत् प्राप्तं कुशीदेन^५ तथा धनम् ।
 कृतोपकारादाप्तञ्च शवलं समुदाहृतम्^६ ॥१३॥
 प्रीतिलब्धं तथा दायं^७ प्राप्तञ्च सह भार्यया ।
 अविशेषेण सर्वेषां धनं शुक्रमुदाहृतम् ॥१४॥

प्राप्तञ्च सह भार्ययेति यौतुकलब्धमित्यर्थः ।

शुक्लेन वित्तेन कृतं दानं बहुफलं भवेत्^८ ॥१५॥

1 I. O. ०दि०

2 I. O. ०लो०

3 I. O. ०ग्रहणं

4 I. O. ०वृत्ती

5 I. O. कुशीदे च

6 I. O. परिकीर्तितं

7 I. O. and V.D. क्षमागतं प्रीतिदायं

8 I. O. लभेत्

न्यायागतेनाथ धनेन विद्वान्पुण्यानि कृत्वा दिवि देवभोगान् ।
चिरं समश्नाति महानुभावो न्यायेन तस्माद्धनमर्जनीयम् ॥१६॥

अथ दानापवादः ।

तत्र मनुः (११।६-१०)—

शक्तः परजने दाता स्वजने^१ दुःखजीविनि ।
मध्वापातो विषाखादः स धर्मप्रतिरूपकः ॥११॥
भृत्यानामुपरोधेन यत् करोत्यौद्धर्देहिकम् ।
तद्भवत्यसुखोदरकं जीवतश्च मृतस्य च ॥१२॥

बृहस्पतिः—

कुटुम्बभक्तवसनाद्देयं यदतिरिच्यते ।
मध्वाखादो विषं पश्चादातुर्धर्मोऽन्यथा भवेत् ॥३॥

कात्यायनः—

सर्वस्वं गृहवर्जन्तु^२ कुटुम्बभरणाधिकम्^३ ।
[यद्द्रव्यं तत् स्वकं देयमदेयं स्यादतोऽन्यथा ॥४॥
विक्रयञ्चैव दानञ्च न नेयाः स्युरनिच्छदः ।
दाराः पुत्राश्च सर्वस्वमात्मन्येव तु योजयेत् ॥५॥
आपत्काले तु कर्तव्यं दानं विक्रय एव च ।
अन्यथा न प्रवर्तेत इति शास्त्रेषु निश्चयः ॥६॥

दत्तः (३।१७-१८)—

सामान्यं याचितं न्यास आधिर्दाराश्च तद्धनम् ।
अन्याहितञ्च निक्षेपः सर्वस्वञ्चान्वये सति ॥७॥

अन्याहितं परहस्तेन यदन्यस्य प्रस्थापितम् ।]^४

आपत्स्वपि न देयानि नव^५ वस्तूनि सर्वदा^६
यो ददाति स मूढात्मा प्रायश्चित्तीयते नरः ॥८॥

1 I. O. स्वजनेः

2 A गृहवर्ज्यं च

3 B and I. O. कुटुम्बभरणाधिकम्

4 A and I. O. omit the bracketed portion

5 I. O. न च

6 A and I. O. पश्चित्तेः

यमः—

परिभुक्तमवज्ञातमपर्याप्तमसंस्कृतम् ।

यः प्रयच्छति विप्रेभ्यस्तद्भस्मन्यवतिष्ठते ॥६॥

परिभुक्तं पुरातनं वस्त्रादि^१ । अपर्याप्तं यथाभूतमन्नीकृतं^२ तदसमर्थम् । प्रयच्छति उत्सृज्य ददातीत्यर्थः ।

[यो ददात्युपयुक्ताथीं जीर्णां धेनुञ्च निष्फलाम् ।

तमसि प्रविशेद्दाता द्विजं क्लेशेन योजयेत् ॥१०॥

कलायं ब्राह्मणे दत्त्वा दाता^३ यात्यशुभां गतिम् ।

कीर्तिनिर्माकनिर्मुक्तः पन्नगेन्द्रः क्षिती यथा^४ ॥११॥]

तथा—

सुवर्णं रजतं ताम्रं यतिभ्यो यः प्रयच्छति ।

न स तत्फलमाप्नोति तलैव परिवर्तते ॥१२॥

गृहस्थस्यान्नदानेन वानप्रस्थस्य गोरसैः ।

यतीनाञ्च हिरण्येन दाता स्वर्गं न गच्छति ॥१३॥

शातातपः—

वेदविक्रयनिर्दिष्टं स्त्रीषु यच्चार्जितं धनम् ।

अदेयं पितृदेवेभ्यो^५ यच्च क्लीबादुपागतम् ॥१४॥

वेदपाठनापूर्विका^६ अभ्यर्थना वेदविक्रयः । क्लीवश्च देवलेनोक्तः । तद् यथा—

शण्डको वातजः पण्डः पण्डः क्लीवो नपुंसकम् ।

कीलकश्चेति^७ षड्भायं क्लीवभेदो विभावितः^८ ॥१५॥

तेषां स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः^९ स्त्रीधर्मा शण्डको भवेत् ।

पुमान् कृत्वा खलिहानानि पश्चाद्विन्द्यात्तथैव च ॥१६॥

1 A and I. O. पुरातनवस्त्रादि

2 A and B यद्.

3 I. O. ततो

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. विप्रेभ्यो

6 I. O. वेदपाठपूर्विका

7 I. O. कीलकश्चैव

8 A षड् भायं क्लीवभेदा विभाविताः

9 A स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः, B स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः, I. O. स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः

यः पुमान् लिङ्गान्तराणि कृत्वा खलिङ्गं भिन्यात् स वातजो नाम शण्ड^१ इति सम्बन्धः । एतावता दाक्षिणात्यप्रसिद्धं विरुद्ध^२प्रजननमुक्तम् ।

स्त्री च पुंभावमास्थाय पुरुषाचारवद्गुणा^३ ।

वातजो नाम शण्डः स्यात् स्त्रीशण्डो वापि नामतः ॥१७॥

[या गृहीतपुरुषलिङ्गा स्त्री^४] स्थान्तरमुपगच्छति^५, स वातजो नाम शण्डः स्त्रीशण्डो वा^६ नामेति सम्बन्धः ।

असंलिङ्गोऽथ पण्डः स्यात् षण्डस्तु ग्लानमेहनः ।

अमेध्याशी पुमान् स्त्रीवो नष्टरेता नपुंसकम् ॥१८॥

स कीलक इति प्रोक्तो यः क्लै^७व्यादात्मनः स्त्रियम् ।

अन्येन सह संयोज्य पश्चात्तामेव सेवते ॥१९॥ इति ।

तथा—

द्रव्येणान्यायलब्धेन^८ यः करोत्यौर्द्धदेहिकम् ।

न स तत्फलमाप्नोति तस्यार्थस्य दुरागमात् ॥२०॥

प्रश्नपूर्वेन्तु यो दद्याद् ब्राह्मणाय प्रतिग्रहम् ।

स पूर्व^९ नरकं याति ब्राह्मणस्तदनन्तरम् ॥२१॥

प्रश्नपूर्वमिति दानसमय एव यद्यमुं वेदभागं जानासि तदा ते^{१०} दास्यामीति प्रश्नं कृत्वे^{१०}त्यर्थः । अतः^{११} पूर्वमेव ब्राह्मणपरीक्षा कर्तव्या ।

हारीतः—

असह्यप्रदानमस्वर्ग्यं यच्च दत्त्वा^{१२} परितप्यते । ^{१३}तच्च दानमफलं यच्चोपकारिणे ददाति । तन्मालं परिक्लिष्टं यच्च सोपध^{१४} ददाति । असूयितमफलं^{१५} यच्चापात्त्राय

1 I. O. omits शण्ड

2 I. O. सिद्धं

3 A पुरुषाचारवद्गुणाः, I. O. पुरुषाव-
वद्गुणाः

4 A and I. O. स्त्री च या पुरुषलिङ्गा

5 B ०मधिगच्छति, I. O. स्वावन्तमुप-
गच्छति

6 I. O. omits वा

7 I. O. क्लैवा०

8 A तथाद्रव्येण न्यायेन

9 A and I. O. तव

10 I. O. omits the bracketed
portion

11 A and I. O. अतश्च

12 I. O. adds तत् here

13 I. O. यच्च

14 I. O. सोपबन्ध

15 I. O. असूयितमर्थफलं

ददाति । अनिष्टदानं भवति^१ यच्च दत्त्वा परिकीर्त्यते । ^२स्मयदानमाधुरं यच्चाश्रद्धया ददाति । क्रोधाद्वाक्त्रसं यच्चाऽऽकुश्य^३ ददाति दत्त्वा वाऽऽक्रोशति^४ । असंस्कृतं पैशाचं यच्चावज्ञातं ददाति दत्त्वा वाऽवजानीते ।^५ सुमृष्टुस्तामसं यच्चाप्रकृतो ददाति । एते दानोपसर्गाः यैरुपसृष्टं दानमसिद्धमसमर्थमस्वर्ग्यं^६ भयशस्यमध्रुवमफलं भवत्यफलं वा ॥२२॥

अस्यार्थः—

सोपधं^७ यद् दृष्टहेतुपुरस्कारेण दीयते । अप्रकृत उन्मत्तादिः ।

अङ्गिराः—

बहुभ्यो न प्रदेयानि गौर्यृहं शयनं स्त्रियः ।

विभक्तदक्षिणा ह्येता दातारं न भजन्ति हि ॥२३॥

एका एकस्य दातव्या न बहुभ्यः कथञ्चन ।

सा तु^८ विक्रयमापन्ना दहत्यासप्तमं कुलम् ॥२४॥

विष्णुधर्मोत्तरे—(३।३००।३५-३६)

स्त्रियं मेषमजश्चैव गामश्वं तुरगं नरम् ।

एकमेकस्य^९ दातव्यमेकस्य बहवोऽपि वा ॥२५॥

एकं बहूनां [तद्वत्तं ध्रुवं नरकमृच्छति]^{१०} ।

आदातुर्नरकाय स्यात्तथा दातुर्द्विजोत्तमाः ॥२६॥

अथासहानम् ।

कृष्णाजिनमु^{११} भयतोमुखी च । तत् कृष्णाजिनप्रतिग्रहीतारमधिकृत्य मतस्यपुराणम्

(२०६।२३ख-२४क)—

न [१^२स्पृश्यः स] द्विजो राजंश्चितियूपसमो^{१३} हि सः ।

[दाने च]^{१४} श्राद्धकाले च दूरतः परिवर्जयेत् ॥१॥

1 A and B सवति

2 I. O. समतहान०

3 I. O. यच्चावक्रुश्य

4 I. O. चावक्रोशति

5 I. O. चारजानीते

6 I. O. ०सवत्य०

7 I. O. सोपवत्यं

8 I. O. ल

9 I. O. and V. D. ०न

10 A दत्तं हि नरकं गच्छति ध्रुवम्

11 I. O. कृष्णाजिनं तु०

12 M. P. स्पृष्टोऽसी

13 Corrected from M. P. A

and I. O. राजन् चितिप्रायसमो ; B

राजन् चितिपसमो

14 M. P. तं दाने

उभयतोमुख्याः प्रतिग्रहीतारमधिकृत्या^१दिल्यपुराणम्—

किं करिष्यत्यसौ मूढो गृह्णन्^२भयतोमुखीम् ।

सहस्रं वारुणाः पाशाः क्षुरधाराभिसन्निभाः ॥२॥

तस्य वर्षशते^३ पूर्णं पाश एकः प्रमुच्यते ।

एतामवस्थामाप्नोति गृह्णन्^४भयतोमुखीम् ॥३॥

अग्निपुराणे—

हस्त्यश्वरथयानानि मृतशय्यासनानि यः ।

कृष्णाजिनश्च गृह्णाति अनापतसु गतो द्विजः ॥४॥

अथोभयमुखीं लोभात्^५ सशैलां मेदिनीं द्विजः ।

कूटमायेन^६ तौल्येन क्रयं क्रीणाति [वै द्विजः]^७ ।

मद्यकृदधमो लोके स प्रेतो जायते नरः ॥५॥

एकादशाहे देयशय्याधिकारे पद्मपुराणम् (सृष्टिखण्डम् १०।१६ख-१८क) :—

तेन दुष्टा तु सा शय्या न प्राप्या द्विजसत्तमैः ।

गृहीतायान्तु^८ शय्यायां पुनः संस्कारमर्हति ॥६॥

[^९वेदेषु च पुराणेषु] शय्या सर्वत्र गर्हिता ।

गृहीतायान्तु^{१०} जायन्ते सर्वे नरकगामिनः ॥७॥

देवलः—

न शूद्राय हविर्दद्यात् स्वस्ति क्षीरं तिलान् मधु ।

न शूद्रात् प्रतिगृह्णीयात् तेषामन्यन्निवेदयेत् ॥८॥

वशिष्ठः(१५।३-५)—

न त्वेकं पुत्रं दद्यात् प्रतिगृह्णीयाद्वा । स हि सन्तानार्थं पूर्वेषाम् । न^{११}तु स्त्री पुत्रं दद्यात्
गृह्णीयाद्वाऽन्यत्प्राप्तुं भर्तुः ॥९॥

तथा—

शस्त्रं विषं सुरा चाप्रतिप्राप्याणि^{१३} ब्राह्मणस्य ॥१०॥

1 I. O. ०ल्लव्य चादित्य०

2 I. O. गृह्णन्तु०

3 I. O. वर्षशतैः

4 I. O. गृह्णन्तु

5 I. O. लोलां

6 I. O. कूटमाय्येन

7 B विनायम्

8 Padma P. तस्यां हि

9 Padma P. वेदे चैव पुराणे च

10 Padma P. गृहीतारस्तु

11 I. O. omits तु

12 I. O. अन्यथापुत्रायदद्याद्

13 I. O. चाप्रतिप्राप्याणि ; A चाप्रतिप्राप्या

अथ दानविधिः ।

मनुः (४।२३५) —

योऽर्चितं प्रतिगृह्णाति ददात्यर्चितमेव च ।

तावुभौ गच्छतः स्वर्गं नरकन्तु विपर्यये ॥१॥

व्यासः —

गोभूतिलहिरण्याश्ववासोघृतादि न्यायागतं देयं द्रव्यं भद्रासमन्वितः शक्तितो दयातपः-
शीलादिसम्पन्नाय^१ ब्राह्मणायानुपकारिणे दरिद्राय माल्यादिभिरर्चिताय स्तस्तिवाच्योदकपूर्वकं^२
दद्यात् । ग्रहोपरागादिनिमित्तेषु विशेषतः ॥२॥

हारीतः —

देवताः पितरश्चैव तपोयज्ञदानानामीशते । अहर्देवानां रात्रिः पितृणाम् । रात्रावेताः
स्वापहेतोः संविशन्ति । देवा रात्रिस्तस्मान्नक्तं शुक्ला अहं कृष्णा इति भुतिः । अथ
यद्विवाऽद्विर्यजति ददाति तपस्यति वा नक्तम्भूताभिरद्विरहर्भूतेभ्यो देवेभ्यो गमयति । अथ
यन्नक्तमद्विर्यजति ददाति तपस्यति वाऽहर्भूताभिरद्विर्नक्तम्भूतेभ्यः पितृभ्यो गमयति । तदप्येता-
द्वेवोक्तं फलम् — 'ये रात्र्यहोभ्यां विज्ञायैवं देवान् पितृन् यजन्ति भूयः पुराणाः । भद्राभिता
धारयन्ति यज्ञभूतास्ता नो देवीरुपतिप्रन्त्यापः' इति । वरुणगृहपतयो देवा, दक्षिणायनं
तस्माद् वारुणं सर्वत्रानुयातीति । मन्त्रा मन्त्रवत्सर्वकार्यसाधकानामर्तिभयोपसर्गेभ्यो रक्षितारो
भवन्ति । मन्त्रा देवतास्तद् य एवं विद्वान् मन्त्रवत् करोति, देवताभिरेव तत् करोति,
यद्ददाति, देवताभिरेव तद्ददाति ; यत् प्रतिगृह्णाति, देवताभिरेव तत् प्रतिगृह्णाति । तस्मान्ना-
मन्त्रवत् प्रतिगृह्णीयात् । यत्तु मन्त्रः प्रतिपादयेत्, प्रतिपादिता हि देवतास्तूष्णीं प्रतिग्रहीतुर-
हिंसिका भवन्ति । तस्मादप्यद्विरवोक्ष्य दद्यादालभ्य च ।^३ ३ ॥

1 A शीलादिगुणसम्पन्नाय, I. O. दद्यात् यः शीलादिगुणसम्पन्नाय

2 I. O. स्तस्तिवाच्योदकं

3 A देवाश्च पितरश्चैव...रात्रावेता अपहरणं संविशन्ति । देवारात्रिस्तस्मान्नोक्तं शुक्लाः कृष्णा
इति । अतः पितरश्च यद्विवा अद्विर्यजति.....तदप्येताद्वेवोक्तं फलं ये रात्र्यहोभ्यां विज्ञानं देवानापहन्
यजन्तु भूयः पुराणा...वरुणगृहपतयो देवा दक्षिणायनं तस्माद् वारुणं सर्वत्रानुपयजातिः ;साधकानाम-
र्चितायोपसर्गेभ्यो.....स्तव्य एवं विद्वान् मन्त्रवत् करोति देवताभिरेव तद्ददाति यत् प्रतिगृह्णाति...तस्मान्नाम-
मन्त्रवत्.....यत्तु मन्त्रः प्रतिपादयेत्.....रक्षिंसका भवन्ति । तस्मादप्यद्विरवोक्ता दद्यादालभ्य च ।

B ... रात्रावेता अपहरेव संविशति । देवारात्रि...कृष्णा इति । अतः पितरश्च...यजन्ते...रहर्भूतेभ्यो
गमयति...नक्तमभियजति...रक्षिभूतेभ्यो देवेभ्यो...तदप्येतद्वोक्तं फलं । ये रात्र्यहोभ्यां विज्ञानं...यज्ञ-
भूतास्तनो...दक्षिणास्त्रयं साधकं सर्वत्रानुयाति । स्वमन्त्रमन्त्रवत् सर्वकार्यसाधकानामर्तिभयोपसर्गेभ्यो
रक्षितारी भवति । ...विद्वान् करोतियन्मन्त्रः प्रतिपादयेत् प्रतिपादिता हि देवा...रक्षिंसका भवन्ति ।
तस्मादप्यद्विरवोक्ष्य दद्यादालभ्य वा ।

आपस्तम्बः (आप. ध. सू., २।४।६।८-६) —

सर्वगुणदुरूपाणि दानानि । यथाश्रुति विहारे^१ ॥४॥

गोतमः (गौ. ध. सू. १।५।१६-१७) —

स्वस्तिवाच्य भिक्षादान [म^२पूर्वम् । ददातिषु] चैवं धर्म्येषु ॥५॥

विष्णुधर्मोत्तरे —

द्रव्यस्य नाम गृहीयाद् ददानीति ततो^३ वदेत् ।

तोयं दद्यात्तथा दाता दाने विधिरयं स्मृतः ॥६॥ (३।३०१।१०क)

एतेन दानवाक्ये ददानीतिपदं निवेश्य^४ दातव्यमिति प्रतिपादितम् ।

तथा कृष्णाजिनदाने पुलस्त्यः —

सर्वगुणविशिष्टं कृष्णाजिनं ददानीति ॥७॥

अथ प्रतिग्रहविधिः ।

विष्णुधर्मोत्तरे — (३।३०१।१०ख-३६ख, ३६, ४०ख-४१क, ४३ख-४४क)

प्रतिग्रहीता सावित्रीं सर्वतैव तु कीर्तयेत् ।

ततस्तु कीर्तयेत् साद्धं द्रव्येण द्रव्यदैवतम्^५ ॥१॥

समापयेत्ततः पश्चात् कामस्तुत्या प्रतिग्रहम् ।

प्रतिग्रहं पठेदुच्चैः प्रतिगृह्य द्विजोत्तमात् ॥२॥

मन्दं पठेत् राजन्यादुपांशु च तथा विशः ।

मनसा च तथा शूद्रात्^६ स्वस्तिवाचनकं तथा ॥३॥

सोङ्कारं ब्राह्मणे कुर्यान्नरोङ्कारं महीपतौ ।

उपांशु च तथा वेश्ये स्वस्ति शूद्रे प्रकीर्तयेत् ॥४॥

I. O. देवाश्च पितरश्चैव तपोयज्ञेभ्यो दानानामौघते । ...र.वधिता अपोहरण संविशन् । दिवाराति-
लक्ष्मणान् गुह्यान् लब्ध्वा इति । अत्रिथ यद्विषा अद्वियंजति...ये रावाहोभ्यां विज्ञानं देवान् पितृन्
यजन्तु यज्ञभूतास्वा ना देवी...सभेवानुपयजति । सुसन्नामन्माराश्च सर्वकार्यसाधकानामार्ति...मन्ना देवतास्तु
एवं विद्वान् मन्त्रवत् करोति देवताभिरेव तद्ददाति यत् प्रतिगृह्णाति...यत्तु मन्त्रतः...तस्मादप्यदभिरौघता...

1 A and B नौहारे

3 I. O. तथा

2 Corrected from Gautama.

4 A and B omit it

A and B पूर्वबह्ददाति तेषु and I.

5 A and I. O. ०देवताम्

O. पूर्वं ददाति तेषु

6 B and I. O. मनसा तु तथा शूद्रे

अभयं सर्वदैवत्यं भूभिर्वै^१ विष्णुदेवता ।
 कन्या दासस्तथा दासी प्राजापत्याः प्रकीर्तिताः ॥५॥
 [प्राजापत्यो गजः प्रोक्तस्तुरगो यमदैवतः ।]^२
 तथा चैकशफं सर्वं कथितं यमदैवतम् ॥६॥
 महिषश्च तथा याम्य उष्ट्रा वै नैऋतो भवेत् ।
 रौद्री धेनुर्विनिर्दिष्टा ह्यग आग्नेय उच्यते ॥७॥
 मेषन्तु वारुणं विद्याद् वराहो वैष्णवः स्मृतः ।
 आरण्याः पशवः सर्वे कथिता वायुदैवताः ॥८॥
 जलाशयानि सर्वाणि वारिधानी कमण्डलुः ।
 कुम्भश्च करकञ्चैव वारुणानि विनिर्दिशेत् ॥९॥
 समुद्रजानि रत्नानि सामुद्राणि तथैव च ।
 आग्नेयं कनकं प्रोक्तं सर्वलोहानि यान्यथ^३ ॥१०॥
 प्राजापत्यानि शस्यानि पक्वान्नमपि च द्विजाः ।
 ज्ञेयानि सर्वगन्धानि गान्धर्वाणि विचक्षणैः ॥११॥
 बार्हस्पत्यं स्मृतं वासः सौम्यान्यथ रसानि च ।
 पक्षिणश्च तथा सर्वे वायव्याः परिकीर्तिताः ॥१२॥
 विद्या ब्राह्मी विनिर्दिष्टा विद्योपकरणानि च ।
 सारस्वतानि ज्ञेयानि पुस्तकाद्यानि पण्डितैः ॥१३॥
 सर्वेषां शिल्पभाग्डानां विश्वकर्मा तु दैवतम् ।
 द्रुमाणामथ पुष्पाणां शाकानां हरितैः^३ सह ॥१४॥
 फलानामपि सर्वेषां तथा ज्ञेयो वनस्पतिः ।
 मत्स्यमासे विनिर्दिष्टे प्राजापत्ये तथैव च ॥१५॥
 छत्रं कृष्णाजिनं शय्यां रथमासनमेव च ।
 उपानहौ तथा यानं यन्त्रान्यत् प्राणवर्जितम् ।
 औत्तानाङ्गिरसे त्वेतत् प्रतिगृहीत मानवः ॥१६॥

1 V. D. omits the b. p.

2 I. O. and V. D. लोहानि चाप्यथ

3 A and B आकङ्कितकैः, I. O. आक

ङ्कितकैः, V. D. आकङ्कारितकैः

पर्जन्यीयं तथोषीरं शस्त्रवर्मध्वजादिकम्^१ ।
 रणोपकरणां सर्वं कथितं शक्रदैवतम् ॥१७॥
 गृहन्तु सर्वदैवत्यं यदनुक्तं द्विजोत्तमाः ।
 तज्ज्ञेयं विष्णुदैवत्यं सर्वं वा विष्णुदैवतम् ॥१८॥
 भूमेः प्रतिग्रहं कुर्याद् [भूमिं कृत्वा प्रदक्षिणाम्]^२ ।
 करे गृह्य तथा कन्यां दासदास्यौ द्विजोत्तमाः ॥१९॥
 करन्तु हृदि विन्यस्य धर्म्यो^३ ज्ञेयः प्रतिग्रहः ।
 आरुह्य च गजस्योक्तः कर्णो चाश्वस्य कीर्तितः ।
 तथा चैकशफानान्तु सर्वेषामविशेषतः ॥२०॥
 प्रतिगृहीत गां पुच्छे पुच्छे कृष्णाजिनं तथा ।
 कर्णेऽजाः पशवश्चान्ये ग्राह्याः पुच्छे विचक्षणैः ॥२१॥
 प्रतिग्रहमथोष्टस्य आरुह्यैव तथा चरेत् ।
 बीजानां मुष्टिमादाय रत्नान्यादाय सर्वतः ॥२२॥
 वस्त्रं [दशान्त आदद्यात्]^४ परिधाय तथा पुनः ।
 आरुह्योपानहौ यानमाहृत्यैव च^५ पादुके ॥२३॥
 ईशायान्तु रथं ग्राह्यं छतं दण्डेन धारयेत् ।
 द्रुमाणामथ सर्वेषां मूले न्यस्तकरो द्विजः ॥२४॥
 आयुधानि समादाय तथाऽऽभूष्य विभूषणम् ।
 वर्मध्वजौ तथा स्पृष्ट्वा प्रविश्य च तथा गृहम् ॥२५॥
 अथतीर्थं च सर्वाणि जलस्थानानि वै द्विजाः ।
 द्रव्याण्यन्यान्यथादाय स्पृष्ट्वा वा ब्राह्मणः पठेत् ॥२६॥
 प्रतिग्रहस्य यो धर्म्यं न जानाति द्विजो विधिम् ।
 द्रव्यस्तेन्यसमायुक्तो नरकं प्रतिपद्यते ॥२७॥

1 I. O. पर्जन्याय तथा सोमं वस्त्रकर्मध्वजा-

दिकं; V. D. पर्जन्याय तथा सोमं

2 B कृत्वा भूमिप्रदक्षिणम्

3 I. O. धर्म्यो

4 I. O. and V. D. दशान्तादादद्यात्

5 I. O. यन्त्रं

6 I. O. तु

[विधिन्तु धर्म्यं विज्ञाय ब्राह्मणस्तु प्रतिग्रहे]¹ ।

आत्मनः श्रेयसो योगं कुर्याद्वातुस्तथैव च ॥२८॥

[विधिं धर्म्यमविज्ञाय यस्तु कुर्यात् प्रतिग्रहम्]² ।

[स तमस्यज्ञवे घोरे दात्वा सह निमज्जति ॥२९॥

विधिं धर्म्यमथ ज्ञात्वा यस्तु कुर्यात् प्रतिग्रहम् ।]³

दात्वा सह तरत्येव नावा⁴ दुर्गाण्यसौ द्विजः ॥३०॥

हारीतः—

प्रतिग्रहमाग्नेयेन प्रतिगृह्णीयात् ॥३१॥

आग्नेयतीर्थञ्च⁵ हारीतेनोक्तम्—मध्य आग्नेयः ॥३२॥

मध्यः करमध्यमः ।

अथ परिभाषा ।

तत्र कर्तृधर्मेषु दत्तः (२।९)—

ऊषःकाले तु सम्प्राप्ते शौचं कृत्वा यथाविधि⁶ ।

ततः ज्ञानं प्रकुर्वीत दन्तधावनपूर्वकम् ॥१॥

नरसिंहपुराणे—

अलामे दन्तकाष्ठानां प्रतिषिद्धे तथा दिने ।

अपां द्वादशगणहृषैर्मुखशुद्धिर्भविष्यति⁷ ॥२॥

विष्णुः—

ज्ञातोऽधिकारी भवति दैवे पित्र्ये च कर्मणि ।

पवित्राणां तथा जप्ये दाने च विधिचोदिते ॥३॥

अग्निपुराणे⁸—

ज्ञानानामथ सर्वेषां वारुणेनैव मानवः ।

कर्तुं मर्हति कर्माणि विधिवत् सर्वदा द्विज¹⁰ ॥४॥

1 A विधिन्तु तत्तद विज्ञाय ब्राह्मणस्तु तथा
यद्दे for the b. p.

2 B धर्म्यं विधिमथाज्ञात्वा यस्तु गृह्णात् प्रति-
ग्रहम् for the b. p.

3 V. D. omits the b. p.

4 I. O. नीवद् ; V. D. नैव

5 A आग्नेयञ्च

6 I. O. and Dakṣ a यथायथं च

7 I. O. दृश्यं

8 I. O. अविधीयते

9 I. O. आग्नेयं

10 I. O. द्विजः

असामर्थ्याच्छरीरस्य कालशक्त्यापेक्षया^१ ।

[मन्त्रज्ञानादितः पञ्च केचिदिच्छन्ति सूरयः]^२ ॥५॥

अशक्तौ हि भवेत् ज्ञानमशिरस्कं हि कर्मणाम् ।

आर्द्रेण वाससा वापि मार्जनं नित्यकर्मसु^३ ॥६॥

शक्ताशक्तस्त्वोपुंससाधारणश्च दक्षिणगोशृङ्ग^४ प्रक्षालनजलज्ञानं हरिवंशोक्तं व्रतसागरीय-
स्त्रीमतचर्यायामनुसन्धेयम् ॥

^५याज्ञवल्क्यः—

न कुर्यात् कस्यचित् पीडां कर्मणा मनसा गिरा ।

आचरन्नभिषेकन्तु कर्माण्यन्यानि चाचरन् ॥७॥

मार्कण्डेयपुराणे (१६।३७) :—

सूर्योदयं विना नैव^६ [ज्ञानदानादिकाः क्रियाः]^७ ।

अग्नेर्विहरणश्चैव कत्वभावश्च लक्ष्यते ॥८॥

दत्तः (२।२३)—

देवकार्याणि पूर्वाह्णे मनुष्याणाञ्च मध्यमे ।

पितृणामपराह्णे तु [कुर्यादेतानि नित्यशः]^८ ॥९॥

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः^९—

सदोपवीतिना भाव्यं^{१०} सदा बद्धशिखेन च ।

विशिखो व्युपवीतश्च^{११} यत् करोति न तत् कृतम् ॥१०॥

शाम्बपुराणे—

क्रियां यः कुरुते मोहा^{१२} दनाचम्येह नास्तिकः ।

भवन्ति हि^{१३} वृथा तस्य क्रियाः सर्वा^{१४} न संशयः ॥११॥

1 I. O. कालशक्त्यापेक्षया

2 I. O. मन्त्रज्ञानादितः पञ्च एते इच्छन्ति
शूरयः for the b. p.

3 B and I. O. सर्वकर्मसु

4 A and I. O. 'स्त्रीपुरुषसाधारणश्च
गोशृङ्ग'

5 Brahmacāri—Kānda of
Kṛtyakalpataru (p. 64) the
following verse as of Yogi-
yājñavalkya.

6 I. O. देव०

7 A ज्ञानदानादिकाः क्रियाः

8 A कार्याणि च विनिययः, I. O. कार्या-
णीति विनिययः, Dakṣa कार्याण्येतानि
यज्जतः

9 I. O. omits the entire line

10 A and I. O. कार्यम्

11 I. O. द्युपवीतश्च

12 A, B and I. O. लोभा०

13 I. O. च

14 I. O. सर्वं

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

यत्र दिङ्नियमो नास्ति जपहोमादिकर्मसु ।

तिस्त्रस्तत्र दिशः प्रोक्ता ऐन्द्रीसौ^१भ्याऽपराजिताः ॥१२॥

आसीन ऊर्ध्वः^२ प्रहो वा नियमो यत्र नेदशः ।

तदासीनेन^३ कर्तव्यं न प्रहो न तिष्ठता ॥१३॥

यत्नोपदिश्यते कर्म कर्तुं रङ्गश्च नोच्यते^४ ।

दक्षिणस्तत्र विज्ञेयः कर्मणा पारगः करः ॥१४॥

वामनपुराणे—

दानं प्रतिग्रहो होमो भोजनं देवतार्चनम् ।

साङ्गुष्ठेन सदा कार्यमसुरेभ्योऽन्यथा भवेत् ॥१५॥

लघुहारीतः—

जपे होमे तथा दाने स्वाध्याये पितृतर्पणे ।

अशून्यन्तु करं कुर्यात् सुवर्णरजतैः कुशैः ॥१६॥

कूर्मपुराणे (२।१८।५०) :—

विना दर्भेण यत् कर्म विना सूत्रेण^५ यत्^६ पुनः ।

राक्षसं तद् भवेत् सर्वं नामुत्तेह फलप्रदम् ॥१७॥

योगियाज्ञवल्क्यः—

परिधानाद्बहिः कक्षा निबद्धा ह्यासुरी मता ।

धर्म्यं कर्मणि विद्वद्भिर्वर्जनीया प्रयत्नतः ॥१८॥

बहिः कक्षा [असंवृतः परिधानवस्त्राञ्चलः]^६ ।

बोधायनः (१।१०।१८) —

[कर्मयुक्तो नाभिरधः स्पर्शं वर्जयेत्]^७ ॥१९॥

1 A and B ०सौम्य०

2 B and I. O. तत्रासीनेन

3 B and I. O. न तृच्यते

4 A मन्त्रे च

5 I. O. and K. P. वा

6 I. O. असंवृतपरिधानवस्त्राञ्चलाः

and adds कर्मयुक्तो न नाभिर before

बहिःकक्षा

7 A नाभिरधः कृते सम्यक् न दोषो बह्मवास-
सा for the b. p. and omits
the word विष्णुपुराणि just below.
Baudh. नाभिरधस्पर्शं न कर्मयुक्तो
वर्जयेत्

विष्णुपुराणे (३।१२।२०) :—

होमदेवार्चनायासु क्रियास्वाचमने तथा ।

नैकवस्त्रः प्रवर्तेत [द्विजवाचनके^१ जपे^२] ॥२०॥

द्विवस्त्रस्याप्येकवस्त्रत्वे शातातपः—

सव्यादंसात्^३ परिभ्रष्टं कटिदेश^४ धृताम्बरम् ।

एकवस्त्रन्तु तं विद्याद् दैवे पित्र्ये^५ च वर्जयेत् ॥२१॥

शाठ्यायनः—

दानमाचमनं होमं भोजनं देवतार्चनम् ।

प्रौढपादो न कुर्वीत स्वाध्यायं पितृतर्पणम् ॥२२॥

आसनारूढपादश्च जान्वोर्वा जङ्घयोस्तथा^६ ।

कृतावसक्तथिको^७ यश्च प्रौढपादः स उच्यते ॥२३॥

बौधायनः (२।१५।५)—

काषायवासाः कुरुते जपहोमप्रतिग्रहम्^८ ।

न तद्देवगमं भवति हव्यकव्येष्वथो^९ हविः ॥२४॥

^{१०} व्यासः—

आर्द्रवासास्तु यः^{११} कुर्याज्जपं होमं प्रतिग्रहम् ।

सर्वं तद्राक्षसं विद्याद् बहिर्जानु च यत् कृतम् ॥२५॥

एतच्च काषायवाससार्द्रवाससा च जपादिप्रतिषेधनमश्रुतविशेषे । यत् तु^{१२} कर्मविशेषे काषाय-
वाससैवार्द्रवाससैवानुष्ठानं श्रूयते, तत् तथैवानुष्ठानं कर्तव्यम् ।

वशिष्ठः—

जपहोमोपवासेषु धौतवस्त्रधरो भवेत् ।

अलङ्कृतः शुचिर्मौनी श्राद्धादौ विजितेन्द्रियः ॥२६॥

श्राद्धादावि^{१३} त्यादिशब्देन दानव्रतादिग्रहणम् ।

जपकाले न भाषेत व्रतहोमादिकेषु च ।

1 Visṇup. द्विजपादावनेत्रने and

I. O. वाचनिके०

2 A तथा

3 I. O. ०शात्

4 I. O. ०देशे

5 I. O. पैत्र्ये

6 I. O. ०रपि

7 I. O. कृतावसक्तथिको

8 I. O. ०शङ्खान्

9 I. O. ०सुखो

10 A and B omit it

11 I. O. ०सपः

12 A and B omit it

13 Corrected from K. R. A, B
and I. O. ०द्विरि०

एतेष्वेवावसक्तस्तु यथागच्छेद्विजोत्तमः ।

अभिभाष्य ततो^१ विप्रं योगक्षेमन्तु कीर्तयेत् ॥२७॥

बौधायनः (२।१८।१६)—

अत्र मौनयुक्तस्त्वैविद्यवृद्धैराचार्यैर्मुनिभिरन्यैर्वा सुमतिभिर्बहुश्रुतैर्दन्तैर्दन्तान् सन्धार्यान्त-
मु^२खमेव^३ यावदर्थं सम्भाषेत^४ । न मन्त्रलोपो भवतीति विज्ञायते ॥२८॥

मन्त्रो नियमः ।

योगियाज्ञवल्क्यः^५—

स्त्रीशूद्रपतितांश्चैव रासभश्च रजस्वलाम् ।

जपकाले न भाषेत व्रतहोमादिकेषु^६ च ॥२९॥

अत्र स्त्रीशूद्रपदमसच्छुद्रामत्स्त्रीपरं स्त्रीशूद्रयोरपि व्रताद्युपदेशात् पतितमभि-
व्याहाराच्च^७ ।

तृष्णीमासीत तु जपश्चाण्डालपतितादिकान् ।

दृष्ट्वा तान् वार्युपस्पृश्याभाष्य स्नात्वा पुनर्जपेत् ॥३०॥

छागलेयः—

पूर्वं व्रतं गृहीत्वा वै नाचरेत् काममोहितः ।

जीवन् भवति चाण्डालो^८ मृतः श्वा चैव जायते ॥३१॥

योगियाज्ञवल्क्यः^९—

विधिदृष्टन्तु यत् कर्म करोत्यविधिना तु यः ।

फलं न किञ्चिदाप्नोति क्लेशमार्त्वं हि तस्य तत् ॥३२॥

श्रद्धाविधिसमायुक्तं कर्म यत् कियते नृभिः ।

सुविशुद्धेन^{१०} भावेन तदानन्त्याय कल्पते^{११} ॥३३॥

विधिहीनं भवेद्दुष्टं कृतमश्रद्धया च यत् ।

तद्^{१२}रन्त्यसुरास्तस्य मूढस्य दुष्कृतात्मनः^{१३} ॥३४॥

1 A and I. O. अभिवाद्य तथा

2 I. O. and Baudh. ० एव

3 I. O. सम्भाषेत्, Baudh. सम्भाषीत

4 I. O. योगं

5 I. O. व्रतहोमादितादिकेषु

6 A and B पतिताभिव्याहाराच्च, I. O.
omits it

7 I. O. जपन् चण्डालम्

8 I. O. चण्डालो

9 I. O. योगं

10 I. O. सुविशुद्धेन

11 I. O. कल्पते

12 I. O. तद्वदन्त्यं

13 A. न कृतात्मनः, I. O. त्वकृतात्मनः

अथ प्रमादकर्तृधर्माः^१ ।

तत्र छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

पित्र्यमन्त्रानुहरणे आत्मात्मभे ह्यवेक्षणे^२ ।

अधोवायुविसर्गं च^३ प्रहासेऽनृतभाषणे ॥१॥

अनुहरणे पाठे^४ । आत्मात्मभे आत्महनने आत्मप्रशंसायाश्च^५ ।

मार्जारमूषिकस्पर्शं आक्रुष्टे क्रोधसम्भवे ।

निमित्तेष्वेषु सर्वत्र कर्म कुर्वन्नपः स्पृशेत्^६ ॥२॥

तथा—

प्रवृत्तमन्यथा कुर्याद् यदि मोहात् कथञ्चन ।

यतस्तदन्यथा भूतं^७ तत एव समापयेत् ॥३॥

प्रवृत्तमनुग्रीयमानं प्रधानाङ्गभूतं कर्म ।

समाप्ते यदि जानीयान्ममैतदन्यथा^८ कृतम् ।

तावदेव^९ पुनः कुर्यान्नावृत्तिः सर्वकर्मणः ॥४॥

प्रधानस्याक्रियायान्तु साङ्गं तत् क्रियते पुनः ।

तदङ्गस्याक्रियायान्तु नावृत्तिर्न च तत्क्रिया ॥५॥

तदङ्गस्य अङ्गाङ्गस्योपवीतित्वादेः ।

अत्र च प्रायश्चित्तविशेषाभ्रुतेर्विष्णुस्मरणमेव कार्यम् । एवञ्च ^{१०}कर्तृधर्मादिषु अज्ञान-
मोहाभ्यामज्ञाननुष्ठाने अनुकृप्रायश्चित्ते विष्णुस्मरणमेव कार्यम् ।

तथा च ^{११}याज्ञवल्क्यः—

यदि वार्यमलोपः स्याज्जपादिषु कथञ्चन ।

व्याहरेद्वैष्णवं मन्त्रं स्मरेद्वा विष्णुमव्ययम् ॥६॥

1 I. O. प्रमादकर्तृधर्माः

2 I. O. श्रुतिभेदो

3 A and I. O. अधोवायुससुत्सर्गं

4 I. O. पाठे

5 A and B आत्मप्रशंसायाम्

6 Corrected from K. R. and Raghunandana's Srāddha-tattva, (p. 210). A, B and I. O. कुर्वन्नपस्य ज्ञेत्.

7 B जातम्

8 I. O. मयैतदयथा०

9 I. O. तावदेव

10 I. O. कर्तृधर्मत्वादिषु अज्ञानं, अज्ञानानु-
ष्ठाने च प्रायश्चित्तो०

11 Brahmacārikāṇḍa of Kṛtya-
kalpataru (pp. 63-64) the
following two verses as of
Yogiyājñavalkya.

अज्ञानाद् [यदि वा]^१ मोहात् प्रच्यवेताध्वरेषु यत् ।

स्मरणादेव तद्विष्णोः सम्पूर्णं स्यादिति श्रुतिः ॥७॥

विष्णुधर्मे—

पाषण्डिनो विकर्मस्थान् नालपेचैव नास्तिकान् ।

पाषण्डिनो वेदविपरीतधर्मोपदेष्टारः । विकर्मस्था दम्भेन वैदिककर्मानुष्ठातारः । नास्तिका धर्मासत्त्ववक्ताः ।

सम्भाष्यैतान् शुचिपदं चिन्तयेदच्युतं बुधः ।

इदञ्चोदाहरेत् सम्यक् कृत्वा तत्प्रवणं मनः^२ ॥८॥

शरीरमन्तःकरणं तथाद्यो वाचश्च विष्णुर्भगवानशेषम् ।

शमं नयत्वस्तु^३ ममेह शर्म पापादनन्ते हृदि सन्निविष्टे ॥९॥

अन्तःशुद्धिं बहिःशुद्धिं शुद्धान्तर्मानसो^४ऽच्युतः ।

करोतु विमले तस्मिन् शुद्ध एवास्मि सर्वदा ॥१०॥

बाह्योपघातमनघो बुद्धेश्च^५ भगवानजः ।

शुद्धिं नयत्यनन्तात्मा विष्णुश्चेतसि संस्थितः ॥११॥

एतत् सम्भाष्य जप्तव्यं पाषण्ड्या^६ दीनुपोषितैः ॥१२॥

उपोषितैर्नियमस्थैः ।

विष्णुधर्मोत्तरे—

उपविष्टो जपन् स्नातः क्षुत्तृप्स्तस्त्रलितादिषु^७ ।

पूजायां नाम कृष्णस्य सप्त वारान् प्रकीर्तयेत् ॥१३॥

आदिपदेन कासजृम्भादिग्रहणम् ।

अथाशक्तकर्तृ^८धर्माः ।

तत्र ब्रह्मपुराणे—

व्रतस्थः^९ प्राणरक्षार्थं कदाचिदुदकं पिबेत् ।

फलमूलेऽथवा क्षीरं यज्ञशिष्टञ्च वा हविः ॥१॥

1 A and I. O. अथवा

2 I. O. ततः

3 I. O. नयत्वस्तु

4 Corrected from K. R. A and

B शुद्धान्तर्मानसि, I. O. शुद्धोऽन्तर्मानसो

5 A and B बुधेयत् सः

6 I. O. पाषण्ड्यो

7 I. O. क्षुत्तृप्स्तस्त्रलितादिषु

8 I. O. अशक्तं

9 A and B व्रतस्था

व्रतमध्ये च रोगार्तो वैद्यप्रोक्तमथौषधम् ।
 करोति च गुरोर्वाक्यं 'व्रतस्थस्तत्क्षणादपि ॥२॥
 ब्राह्मणस्याभिलषितं साधयेदविचारयन् ।
 एतान्यष्टौ व्रतस्थानां न व्रतघ्नानि कुतश्चित् ॥३॥

देवलः—

[सर्वभूतभयं व्याधिः]^१ प्रमादो गुरुशासनम् ।

अव्रतघ्नानि पठ्यन्ते सकृदेतानि शास्त्रतः ॥४॥

अथोपवासग्रहण-परिभाषा ।

तत्र भविष्ये (१।६४।४=१।१०३।२०) :—

उपावृत्तस्य दोषेभ्यो^१ यस्तु वासो गुणैः सह ।

उपवासः स विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः ॥१॥

वासो गुणैः सहेति^४ क्षमादिभिः सह वासो नियमेनावस्थानम् ।

तथा—

यां तिथिं नियमं कर्तुं भक्त्या समनुगच्छति ।

तस्यां तिथौ विधानं यत् तन्निबोध जनाधिप ॥२॥

यदा तु प्रतिपद्यन्ते गृह्णीयान्नियमं नृप^५ ।

चतुर्दश्यां कृताहारः सङ्कल्पं परिकल्पयेत् ॥३॥

एतेन निदर्शनेन सोपवासदानेषु उपवासपूर्वदिने प्रथमभोजनानन्तरं सङ्कल्पपरि^६ग्रहणं प्रति-
 पादितम् ।

अमावस्यां न भुञ्जीत त्रिकालं स्नानमाचरेत् ।

पवित्राणि जपेन्नित्यं सावित्रीं शिरसा सह ॥४॥

अमावस्यामिति दानपूर्वतिथि^७निदर्शनार्थं 'यदा त्व'त्यादिना निदर्शनस्यैवोपक्रान्तत्वात् ।

सावित्रीजपश्च तैवर्णिकस्य, स्त्रीशूद्रयोस्तु पौराणिकस्तुतिपाठः, तदशक्तौ नारायणस्मरणम् ।

देवलः—

1 I. O. व्रतस्तुत०

2 I. O. सर्वव्याधिभयं भूतः

3 Bh. P. पापेभ्यो

4 I. O. adds गुणैः here

5 I. O. नृपः

6 I. O. ०प्रति०

7 I. O. omits ०तिथि०

अभुक्त्वा प्रातराहारं ज्ञात्वाऽऽचम्य समाहितः ।

सूर्याय देवताभ्यश्च निवेद्य व्रतमाचरेत् ॥५॥

देवताभ्य इति सूर्यस्य स्वपदोपात्तत्वात् तद्व्यतिरिक्तदेवलोक-सकल^१कर्म-साक्षिसोमादि-
देवताभ्यः ।

तथा च—

सूर्यः सोमो यमः कालो महाभूतानि पञ्च वै^२ ।

देवतानि हि जानन्ति वृत्तं^३ जन्तोः शुभाशुभम् ॥६॥ इति ।

मत्स्यपुराणे (११५।१४) :—

[तस्मात् कृतोपवासेन]^३ ज्ञानमभ्यङ्गपूर्वकम् ।

वर्जनीयं प्रयत्नेन रूपम्^४ तत् परं स्मृतम्^४ ॥७॥

श्रद्धशातातपः—

गन्धालङ्कारवस्त्राणि पुष्पमाल्यानुलेपनम् ।

उपवासेन दुष्यन्ति दन्तधावनमञ्जनम् ॥८॥

गन्धः सुगन्धिज्ज्ञानीयद्रव्यम् । अलङ्कारवस्त्राणि प्रसिद्धानि । अनुलेपनं सुगन्धा-
द्यु^५द्वर्तनम् । उपवासेन दुष्यन्तीति उपवासेन हेतुना दोषतां यान्तीत्यर्थः । व्रतसागरीय-
मुखबन्धस्थ-स्त्रीव्रतचर्यायामञ्जनदन्तधावनादिनिषेधात् ।

देवलः—

उपवासो विनश्येत दिवास्वप्नाक्षमैथुनैः ।

अत्यये^६ जलपानेन नोपवासः प्रणश्यति ॥९॥

जलपानेनेत्युपलक्षणम्, अशक्तकर्तृ^७धर्मस्थ^७-फलादीनाम[प्यत्र ग्रहण]^८ बोद्धव्यम् ।

अथ नक्तपरिभाषा ।

भविष्ये—

उपवासात् परं भैक्ष्यं भैक्ष्यात् परमयाचितम् ।

अयाचितात् परं नक्तं तस्मान्नक्तेन वर्तयेत् ॥१०॥

1 I. O. ०फल०

2 I. O. च

3 M. P. उपोषितैर्नरैस्तस्मात्

4 M. P. शप

5 I. O. omits ०दृ०

6 I. O. अत्यये०

7 I. O. ०धर्मस्थ

8 I. O. प्येतद्

तथा—

नक्षत्रदर्शनाश्रक्तं केचिद्विच्छन्ति मानवाः ।

मुहूर्तानं दिनं केचित् प्रवदन्ति मनीषिणः ।

नक्षत्रदर्शनाश्रक्तमहं मन्ये गणाधिप ॥२॥

तथा—

हविष्यभोजनं क्षानं सत्यमाहारलाघवम् ।

अभिकार्यमधःशय्यां नक्तभोजी षडाचरेत् ॥३॥

अथ होमपरिभाषा ।

तत्र छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

[आज्यं गव्यमनादेशे]^१ [जुहोतिषु विधीयते]^२ ।

मन्त्रस्य देवतायाश्च प्रजापतिरिति स्थितिः ॥१॥

[पाण्याहुतिर्द्वादशपर्वपूरिका

रसादिना च स्रुवमात्रपूरिका]^३ ।

दैवेन तीर्थेन च ह्रूयते हविः

स्वर्गारिणि स्वर्चिषि तच्च पावके ॥२॥

आदित्यपुराणे^४—

क्षुत्तृट्कोधत्वरायुक्तो हीनमन्त्रैर्जुहोति यः ।

अप्रवृद्धे सधुमे वा सोऽन्धः स्यादन्यजन्मनि ॥३॥

[क्षुत्तृट्कोधत्वरायुक्त इति बुभुक्षापिपासाकोधनिमित्तकत्वरायुक्तः ।^५] एतच्च दृष्टप्रयोजन—
निमित्तक-त्वरूपलक्षणं^६ तेन लोभादिनापि त्वरा न कर्तव्या । जुहोतीत्युपलक्षणं तेन^७ पूजा-
दिव्यपि अदृष्टप्रयोजनेन त्वरा न कार्यति बोद्धव्यम् ।

स्वल्पे हृत्ते^८ सस्फुल्लिक्ते वामावर्ते भयानके ।

आर्क्षकाष्टैः सुसम्पूर्णं फुत्कारवति पावके ॥४॥

कृष्णार्चिषि सु^९दुर्गन्धे तथा लिहति मेदिनीम् ।

आहुतीर्जुहुयाद् यस्तु तस्य नाशो भवेद् ध्रुवम् ॥५॥

1 B and I. O. आज्यद्रव्यमनादेशे

2 I. O. जुहोति प्रतिधीयते

3 I. O. पाण्याहुतिर्द्वादशरक्ति कारिका रसादिना
चेतत् स्रुवपूर्वमात्रिका

4 A आदित्यपुराणे

5 A and B omit the b; p.

6 I. O. अनिमित्तं कर्तृरुपलक्षणं

7 A and B omit it

8 A and B स्वल्पकवे

9 I. O. सु०

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

योऽनर्चिषि जुहोत्यग्नौ व्यङ्गारिणि च मानवः ।

मन्दामिरामयावी^१ च दरिद्रश्चोपजायते ॥६॥

तस्मात् समिद्धे होतव्यं नासमिद्धे कदाचन ।

आरोग्यमिच्छतायुश्च श्रियमात्यन्तिकी तथा ॥ ७॥

जुहुषंश्च हुते^२ चैव पाणि-सूर्प-स्फ्य-दारुभिः ।

न कुर्यादमिध्मनं [न कुर्याद्]^३ व्यजनादिना ॥८॥

तथा—

नाकुप्रादधिका ग्राह्या समित् स्थूलतया क्वचित् ।

न विमुक्तत्वचा चैव न सकीटा न पाटिता ॥९॥

प्रादेशान्नाधिका नोना न सशाखा^४ विशाखिका ।

विशाखिका^५ शुचिशाखाविनिर्गतशाखाप्रभवा ।

न सपर्णा न निर्वाया होमेषु च विजानता ॥१०॥

मरीचिः—

प्रागग्राः समिधो देयास्ताश्च काम्येष्व^६ पाटिताः ।

शान्त्यर्थेषु सशलकाद्वा^७ विपरीता जिघांसतः ॥११॥

विशीर्णा विदला हस्ता वक्राः सशुषिराः^८ कृशाः ।

दीर्घाः स्थूला घुणैर्जुष्टाः कर्मसिद्धिदिनाशिकाः ॥१२॥

आदिपुराणे^९—

पलाशाश्वत्थन्यमोध-वृक्षवैकृतोद्भवाः ।

अश्वत्थोडुम्बरी^{१०} विल्वश्वन्दनः सरलस्तथा ।

अश्वत्थन्यमोधः अश्वत्थसंयुक्तो वटः, अश्वत्थस्य^{११} पुनरुपादानात् ।

शालश्च देवदारुश्च खदिरश्चेति यज्ञियाः^{१२} ॥१३॥

1 I. O. °पाटी

2 I. O. कृते

3 B and I. O. कुर्याद्.

But Raghunandana (Samis-kāratattva, p. 872) न कुर्याद्

4 K. R. and Sm. T. तथा स्याद्

5 K. R. and Sm. T. विविधशाखायुक्ता

6 I. O. and K. R. °३

7 I. O. मङ्गान् कार्या

8 I. O. समशिराः

9 B आदित्यपुराणे, K. R. ब्रह्म°

10 I. O. and K. R. °डुम्बरी

11 I. O. add ° च here

12 I. O. बाह्यिकाः

हारीतः—

नाशुचिक्लिन्नपूति^१भिर्दार्ढ्यभिरग्निमिन्धेत ॥१४॥

आपस्तम्बः(आप. ध. सू. १।५।१५।१२)—

नाप्रोक्षितमिन्धनमभावादध्यात् ॥१५॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२८।७८-११) :—

दूर्वाहोमः परः प्रोक्तस्तेन स्वर्गे महीयते ।

तस्माद्दशगुणं पुण्यमिन्धमभिः प्राप्नुयात् कृते ॥१६॥

तस्माद्दशगुणं शस्यैर्वाहिभिर्द्विगुणं ततः ।

तावदेव तथा पुण्यं होमे सिद्धार्थकैः स्मृतम् ॥१७॥

यवैश्चतुर्गुणं तस्मात् तिलैर्दशगुणं स्मृतम् ।

तावदेव फलैर्ज्ञेयं विल्वैर्दशगुणं ततः ॥१८॥

पद्मैश्च^२ तावदेवोक्तं दध्ना क्षीरेण च द्विजाः ।

परमान्नेन धर्मज्ञा घृतेनाष्टगुणं ततः ॥१९॥

एवं छन्दोगपरिशिष्टकृताऽत्यन्तप्रचुरफलत्वात् अनादिष्टहविर्विशेषे होमे गव्यमाज्य^३मुप-
न्यस्तम् । तस्मात् अनादिष्टद्रव्यविशेषेषु होमेषु^४ दूर्वादीनामन्यतमस्य हविष्ट्व^५ बोद्धव्यम् ।

मन्त्रेणोक्त्वा रपूतेन स्वाहान्तेन विचक्षणः ।

स्वाहावसाने जुहुयाद्धयायन् वै^६ मन्त्रदेवताम् ॥२०॥ (३।२८।७।१२)

अथ जपपरिभाषा ।

नरसिंहपुराणे—

त्रिविधो जपयज्ञः स्यात् तस्य भेदान् निबोधत^७ ।

वाचिकश्च उपांशुश्च मानसश्च त्रिधा मतः ।

तयाणां जपयज्ञानां श्रेयान् स्यादुत्तरोत्तरैः ॥१॥

यदुच्चनोचस्वरितैः स्पष्टशब्दवदक्षरैः ।

मन्त्रमुच्चारयेद्वाक्यं जपयज्ञः स वाचिकः ॥२॥

१ I. O. ०पूती०

२ I. O. पद्मैश्च

३ I. O. गव्यमाज्य०

४ I. O. ०विशेषी दानेषु

५ I. O. हविस्त

६ I. O. ज्यायेत इ

७ I. O. निबोधते

शनरुच्चारयेन्मन्त्रमीषदोष्टो प्रचालयेत् ।

किञ्चिच्छब्दं स्वयं^१ विद्यात् स उपांशुरिति स्मृतः ॥३॥

धिया यदक्षरश्रेण्या वर्णाद्वर्णं पदात् पदम् ।

शब्दार्थचिन्तनाभ्यासः स उक्तो मानसो जपः ॥४॥

योगियाहुवल्क्यः—

उपांशुजपयुक्तस्य [शंस्या^२च्छतगुणं भवेत् ।

साहस्रो मानसः^३ प्रोक्तो यस्माद्वयानसमो हि सः ॥५॥

शंस्यात् वाचिकात्, उच्चैः पठनीयादित्यर्थः ।]^५

[न चक्रमन्न च हसन्न पार्वमवलोकयन्^६ ।]

[नापाश्रितो न जल्पश्च]^७ न प्रावृत्तशिरास्तथा ॥६॥

न पदा पादमाक्रम्य न चैवं हि^८ तथा करी ।

न चासमाहितमना न च संश्रावयन् जपेत् ॥७॥

प्राक्^९लेषु कुशेष्वेवमासीनश्चासने शुभे ।

प्राक्^{१०}लेषु आसनोर्द्धप्रागप्रारोपितेषु ।

नात्युच्छिद्धे नातिनीचे दर्भपाणिः सुसंयतः ॥८॥

स्फाटिकेन्द्राक्षरद्राक्षैः पुत्रजीवसमुद्भवैः ।

अक्षमाला तु कर्तव्या उत्तमा^{११} ह्युत्तरोत्तरा ॥९॥

कोट्य^{१२}धिका भवेद् वृद्धिरक्षमाला विशेषतः ।

जपस्य कियमाणस्य तस्माच्छ्रेष्ठः परः परः ॥१०॥

[अभावे त्वक्षमालायाः कुशप्रन्थ्याऽथ पाणिना ।

जप एव हि कर्तव्य एकाग्रमनसैव हि ॥११॥]^{१३}

1 I. O. नृपं

2 I. O. ०जपकश्च स्वयां

3 I. O. ०स

4 I. O. यस्याध्यानं

5 A यस्माच्छतगुणो भवेत् । यस्माद्वयानसमो हि सः । यस्मादुच्चैः पाठावाचिकादित्यर्थः for the b. p.

6 Supplied from K.R. and A.T. A, B and I.O. omit the b.p.

7 I. O. नापाश्रितो न जल्पय

8 I. O. चैवेह

9 I. O. ०कृ०

10 I. O. ०कृ०

11 I. O. ०दृ०

12 I. O. ०क्या०

13 Supplied from K. R. A, B and I. O. omit the b. p.

कोट्य^१धिका भवेद्वृद्धिरिति [स्फटिकमालाया^२ इन्द्राक्षमालया] ^३जपे कोटिगुणमतिरिक्तं
फलम्, एवमुत्तरोत्तरायाः पूर्वपूर्वापेक्षया [कोटिगुणं फलाधिक्यम्]^४ ।

कूर्मपुराणे (२।१८।७६-८०) —

जपकाले न भाषेत [न चान्यत्]^५ प्रेक्षयेद्बुधः^६ ।

न कम्पयेच्छिरोग्रीव^७ दन्तान्नैव प्रकाशयेत् ॥१२॥

गुह्यका राक्षसाः सिद्धा हरन्ति प्रसभं भयात्^८ ।

[एकान्ते सुशुभे]^९ देशे तस्माज्जप्यं समाचरेत् ॥३॥

अङ्गिराः —

विना दर्भे^{१०}यत् ज्ञानं यच्च दानं विनोदकम् ।

असंख्यातश्च [यज्जप्यं तत् सर्वं]^{११} निष्फलं भवेत् ॥१४॥

असंख्यातम् [अज्ञातसंख्यकं जप्यं^{१२}, तथाच यज्जपितव्यं^{१३} तद् विज्ञातसंख्यमेव कर्तव्यम्^{१४}] ।
[अनेनैवा^{१५} नत्युच्छ्रितानतिनीच^{१६} प्रागप्रकुशास्तीर्णशोभनासनोपविष्टेन दर्भपाणिना संयत-
चित्तेन उत्तरो^{१७} त्तराल्यन्तप्रशस्तस्फटिकेन्द्राक्षरुद्राक्ष^{१८} पुलञ्जीवसमुद्भवाक्षमालावता किमप्यनव-
लोक्यता शिरोग्रीवमकम्पयता संवृतनयनेन शुभे विविक्ते देशे जप्यं^{१९} संख्याज्ञानपूर्वकमेव
कर्तव्यमित्युक्तम्]^{२०}

अथ द्रव्यगण-परिभाषा ।

तत्र छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः —

हरिता यज्ञिया दर्भाः पीतकाः पाकयज्ञियाः ।

समूलाः पितृदैवत्याः कल्माषा वैश्वदेविकाः ॥१॥

1 I. O. °ग्या°	12 I. O. जपं
2 I. O. omits वा	13 I. O. याज्जपितव्यं
3 A स्फटिकमणिना for the b. p.	14 A °अज्ञातसंख्यं तथा च यज्जपितव्यं तद् विज्ञातसंख्यं मावं कर्तव्यम् for the b. p.
4 A कोटिकोटिगुणीकौत्सः	15 I. O. चनेर°
5 A and K. R. गान्धानि and K. P. व्यङ्गान	16 B अनेनन्युच्छ्रितानतिनीच°
6 K. P. प्रवेष्टु°	17 I. O. omits °उत्तरो
7 I. O. and K. P. °श्रीवा	18 I. O. omits ब्रह्मा
8 K. P. यतः	19 I. O. जपः
9 I. O. एकान्तेषु शुभे and K. P. एकान्तेषु शुभी	20 A omits the entire prose extract, bracketed above.
10 I. O. and K. R. °स्तु	
11 A and K. R. यज्जपं सर्वं तत्	

अथौषधिगणः ।

विष्णुपुराणे—

ब्रीहयः सयवा माषा गोधूमाः सर्षपास्तिलाः^१ ।

प्रियङ्गुसप्तमा ह्येते अष्टमास्तु कुलत्थकाः^२ ॥१॥

श्यामाका अथ^३ नीवारा जर्तिलाः सगवेधुकाः^४ ।

तथा वेणुयवाः प्रोक्तास्तथा मर्कटका मुने ॥२॥

जर्तिलाः स्वयंजातास्तिलाः । वेणुयवा वेणुबीजानि ।

प्रामारण्याः स्मृता एता^५ ओषध्यस्तु चतुर्दश ॥३॥

अथाष्टादशधान्यानि ।

वायुपुराणे—

ब्रीहयश्च यवाश्चैव गोधूमा अणवस्तिलाः ।

प्रियङ्गवो ह्युदाराश्च कोरदूषाः सचीनकाः^६ ॥१॥

माषा मुद्गा मसूराश्च निष्पावाः सकुलत्थकाः^७ ।

आढक्यश्चणकाश्चैव गणाः सप्तदश स्मृताः ॥२॥

ब्रीहिः षष्टिका, प्रियङ्गुः फलिनो^८, उदारो देवधान्यम्, कोरदूषः कोद्रवः, सचीनकः^९ कलायः, निष्पावः श्वेतशिम्बी, आढकी मोटरी । एत^{१०} एव मुख्यधान्येन समम् अष्टादश धान्यानि भवन्ति ।

अथ सर्वौषधिगणः ।

छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

ब्रीहयः शालयो मुद्गा गोधूमाः सर्षपास्तिलाः ।

यवाश्चोषधयः सप्त विपदो घ्नन्ति धारिताः ॥१॥

1 A and K. R. चणवस्तिलाः

2 I. O. कुलत्थिका

3 A and I. O. •सूय

4 I. O. सागवेधुकाः

5 A and I. O. स्तेता

6 I. O. सतीनकाः

7 I. O. सकुलत्थिकाः

8 I. O. कामनी

9 I. O. सतीनकः

10 I. O. चत

अथ सर्वगन्धः ।

गन्धशास्त्रे—

कस्तूरिकाया द्वौ भागौ चत्वारः कुङ्कुमस्य च ।

षोडश चन्दनस्यैव^१ कर्पूरस्य चतुष्टयम् ।

सर्वगन्धमिति प्रोक्तं समस्तसुरवल्गुभम् ॥१॥

अथ सर्वरत्नगणो रत्नाचलोक्तः ।

य च मुक्ता-हीरक-गोमेदेन्दनील-पुष्परग-वैदूर्य-विद्रुम-मरकत-पद्मरागाख्यः ।

• अथ सर्वरसगणः ।

रसा लवणादयः, 'षड्रसाश्च लवणादयः' इति विश्वचक्रमहादाने ध्रुवणात् । ते च लवण-मधुर-तिक्त-कटु-कषायाम्ल^२रूपाः ।

अथ सर्वधातुगणः ।

मत्स्यपुराणे—

तालकं सशिला-वज्र-मज्जनं श्याममेव च ।

काक्षी कासीस-माक्षीकं गैरिक^३श्चादितः क्रमात् ॥१॥तालकं हरितालं^४, शिला मनःशिला, वज्रभ्रकं वज्राभ्रकं^५ तच्चायुर्वेदप्रसिद्धम्^६ ।

तथा चायुर्वेदे—

वज्रं भेकवपुः^७ कृष्णमभ्रकं त्रिविधं मतम् ॥२॥तत्र वज्राभ्रकस्य^८ लक्षणम्—अप्रस्तरं कठोराङ्गं^९ गुरु कज्जलसन्निभम् ।यत्र शब्दायते वल्ली नैवोच्छ्रनं^{१०} भवेदपि ।सदाकरसमुद्भूतं वज्रेति^{११} प्रथितं घनम् ॥३॥ इति ।श्याममज्जनं कृष्णरसाज्जनं, काक्षी सौराष्ट्रमृत्तिका, कासीसं स्वनामप्रसिद्धं, माक्षीकं^{१२} स्वर्ण-माक्षिकम् ।

1 I. O. °स्वैकः

2 I. O. °कषायाः स्व०

3 I. O. गैरिक०

4 A हरितालकं

5 A वज्राभ्रकं, B वज्राभ्रं,

I. O. omits वज्रं, just above

6 I. O. omits this

7 A वज्रभेदकरं, I. O. °भेदकवपुः

8 A वज्राभ्रकस्य

9 A अप्रस्तरकं कठं

10 I. O. नैवोच्छ्रनं

11 I. O. वज्रेति

12 I. O. माक्षिकं सुवर्ण०

अथ मुख्यद्रव्यालाम्भे तत्प्रतिनिधिपरिभाषा ।

तल छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

यथोक्तवस्त्व¹सम्पत्तौ ग्राह्यं तदनुकारि यत् ।

यवानामिव गोधूमा व्रीहीणामिव शालयः ॥१॥

पैठीनसिः—

काण्ड²मूलपर्णपुष्पफलप्ररोहरसगन्धादीनां सादृश्येन प्रतिनिधिं कुर्यात् । सर्वालाम्भे यवः प्रतिनिधिर्भवति ॥२॥

मैत्रायणीयपरिशिष्टम्—

आज्यार्थं तैलं प्रतिनिधिः । तदलाम्भे दधि पयो वा । तदलाम्भे तरण्डुलपिष्टानि यवपिष्टानि वा अद्भिः संमृज्यार्थान् कुर्वन्ति । तथा दक्षिणा । अलाम्भे मूलानां भक्ष्याणां³ ददाति । न त्वेवं यजेत ॥३॥

‘न त्वेवं यजेतेति अदक्षिणां न⁵ यजेतेत्यर्थः ।

एतच्च तारिडब्राह्मणेऽप्युक्तम् । तथा च तारिडब्राह्मणम्—

श्लेष्म वा एतद् यज्ञस्य यदक्षिणा । न वा अश्लेष्मा रथो वहति । अथ⁶ यथा श्लेष्मवता यं कामं कामयते, तमप्य⁷श्नुते ; एवमेतेन दक्षिणावता यं कामं कामयते, तमप्यश्नुते । शुभा वा एषा यज्ञस्य दक्षिणा⁹ । यदक्षिणावता यजेते, शुभमेवास्मिन् दधाति ।

श्लेष्म रथकीलः¹⁰ ।

तद्वस्तुविशेषालाम्भे तत्प्रदर्शनं वस्तुपादेयम् । सर्वालाम्भे यव उपादेयः । घृतालाम्भे तैलम् । तैलालाम्भे दधि । दध्यलाम्भे क्षीरम् । क्षीरालाम्भे तरण्डुलपिष्टानि यवपिष्टानि वा

1 I. O. •सु•

2 I. O. omits काण्ड

3 I. O. adds दक्षिणा here

4 I. O. adds न त्वेवं यजेत again here

5 I. O. omits न

6 I. O. omits अथ

7 I. O. तदभ्यु०

8 I. O. तमस्य शुभे शुभोवा

9 I. O. omits दक्षिणा

10 I. O. रथकीलः

जलक्रिमानि । दक्षिणार्थश्रुतद्रव्यविशेषाणांश्चालाभे^१ मूलानि पिष्टकानि^२ वा दक्षिणार्थ-
मुपादेयानि^३ ॥४॥

अथ मानपरिभाषा ।

तत्र^४ छन्दोगपरिशिष्टे कात्यायनः—

मानक्रियायामुक्तायामनुक्ते मानकर्तरि ।

मानकृद् यजमानः स्याद् विदुषामेव^५ निश्चयः ॥१॥

तथा—

अङ्गुष्ठाङ्गुलिमानन्तु यत् यत्नोपदिश्यते ।

तत् तत् बृहत्पर्वप्रन्थिभिर्मिनुयात् सदा ॥२॥

भविष्ये—

ज्ञाने^६ पलशतं ज्ञेयमभ्यङ्गे^७ पञ्चविंशतिः ।

पलानां द्वे सहस्रे^८ तु महाज्ञाने^९ प्रकीर्तितम् ॥३॥

मनुः (८।१३४ख-१३५क) :—

पञ्चकृष्णलको माषस्ते सुवर्णस्तु षोडश ।

पलं सुवर्णाश्चत्वारः ॥४॥ इति ।

गोपथब्राह्मणे—

माषकं पञ्चकृष्णलम् ।

माषकाणि चतुःषष्टिः पलमेकं विधीयते ॥५॥

द्वाविंशत्पलिकं प्रस्थमुक्तं स्वयमथर्वणा ।

आढकस्तु चतुःप्रस्थैश्चतुर्भिर्द्रोणमाढकैः ॥६॥

द्रोणप्रमाणं विज्ञेयं ब्रह्मणा निर्मितं पुरा ।

द्वादशाभ्यधिकैर्नित्यं पलानां पञ्चभिः शतैः ॥७॥

1 I. O. दक्षिणा ..च and omits

चालाभे

2 I. O. पिष्टकादीनि

3 B omits the entire extract
beginning from तद्वस्तु०. I. O.
adds नलदक्षिणं यामादि कर्म कर्तव्यं

4 I. O. ततः

5 I. O. ०ज्ञेय

6 I. O. ज्ञानं

7 I. O. चभ्यङ्गः

8 I. O. सहस्रान्तु

9 I. O. ०ज्ञान

कुम्भपरिमाणमपि तत्रोक्तम्^१—

घृतद्रोणेन परिमितं^२ कुम्भम् ॥८॥ इति ।

भारपरिमाणञ्चा^३भिधानकोषादौ प्रसिद्धम् । तथा च—

तुला पलशतं ज्ञेयं भारः स्याद् विंशतिस्तुलाः ॥९॥

एतेन ब्राह्मणप्रशंसा-दानप्रशंसा^४-पात्रप्रशंसा-पात्रापवाद-दानस्वरूप कर्तृ-^५श्रद्धा-दान-काल-दानदेश-देय-दानाप^६वादासदान-दानविधि-प्रतिग्रहविधि-परिभाषा उक्ता इति^७ ।

1 I. O. तत्रैवोक्तं

2 I. O. पूरितं

3 I. O. भावपरिमाणाख्या०

4 I. O. omits दानप्रशंसा and reads प्रभविज्ञाना instead

5 A and B add another कट here

6 I. O. omits ०दानाप०

7 B omits this prose extract

अथ विष्णुदैवतमहा^१दानावर्तः ।

अथ महादानप्रशंसा^२ ।

मत्स्यपुराणे (२७४ अध्यायः प्रथमः श्लोकद्वयव्यतीतः) सूत उवाच—

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानानुकीर्तनम् ।

“दानधर्मेषु यत् प्रोक्तं^४ विष्णुना प्रभविष्णुना ॥१॥

सर्वपापक्षयकरं नृणां दुःस्वप्ननाशनम् ।

यत्तु षोडशधा^५ प्रोक्तं वासुदेवेन भूतले ॥२॥

पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वपापहरं परम् ।

पूजितं देवताभिश्च ब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥३॥

आद्यन्तु सर्वदानानां तुलापुरुषसंज्ञितम् ।

हिरण्यगर्भदानञ्च ब्रह्माण्डं तदनन्तरम् ॥४॥

कल्पपादपदानञ्च गोसहस्रञ्च पञ्चमम् ।

हिरण्यकामधेनुञ्च हिरण्याश्वस्तथैव च ॥५॥

“हिरण्याश्वरथस्त्रद्वन्द्वे महस्तिरथस्तथा ।

पञ्चलाङ्गलकं तद्वद्धरादानन्तयैव च ॥६॥

द्वादशं विश्वचक्रञ्च ततः कल्पलतात्मकम् ।

सप्तसागरदानञ्च रत्नधेनुस्तथैव च ।

महाभूतघटस्तद्वत् षोडशः परिकीर्तितः ॥७॥

सर्वाण्येतानि कृतवान् पुरा शम्बरसूदनः ।

वासुदेबन्धु भगवानम्बरीषश्च पार्थिवः ॥८॥

कार्तवीर्याऽर्जुनो नाम प्रह्लादः पृथुरेव च ।

चक्रुरन्ये महीपालाः केचिञ्च भरतादयः ॥९॥

1 I. O. adds another दान here

2 A and B तुलापुरुषदानम्

3 M. P. दानधर्मेषु, I. O. धान०

4 I. O. and M. P. यन्मोक्तं

5 I. O. यत्तु षोडश वा

6 A and B omit this verse

अथ दानानुष्ठानम्^१ ।

यस्माद् विघ्नसहस्रेण महादानानि सर्वदा ।

स्मरन्ति^२ देवतादेशादेकैकमपि भूतले ॥१०॥

एषामन्यतमं^३ कुर्याद् बाधुदेवप्रसादतः ।

न शक्यमन्यथा कर्तुमपि शक्रेण भूतले ॥११॥

तस्मादाराध्य गोविन्दमुमापतिविनायकी ।

महादानमखं कुर्याद् विप्रैश्चैवानुमोदितः ॥१२॥

एतेनादौ निर्विघ्नं^४ महादानमखसिद्धयर्थं गोविन्दोमापतिविनायकपूजा विधाय ब्राह्मणान्
वंश्रादिभिरभ्यर्च्य तेषामनुज्ञां गृहीत्वा सङ्कल्पश्राद्धमण्डपादारम्भ इति बोधितं भवति ।

[एतदेवाह मनवे]^५ परिपृष्टो^६ जनार्दनः ।

यथावदनुवक्ष्यामि शृणुध्वमृषि^७ सत्तमाः ॥१३॥

मनुरुवाच^८ ।

महादानानि यानीह पवित्राणि शुभानि च ।

रहस्यानि प्रदेयानि तानि मे कथयाच्युत ॥१४॥

मत्स्य उवाच ।

नोक्तानि यानि गुह्यानि महादानानि पोक्षश ।

तानि ते सम्प्रवक्ष्यामि यथावदनुपूर्वशः ।

तुलापुरुषयागोऽयं येषामादौ विधीयते ॥१५॥

अयनेषु च पुण्येषु^९ व्यतीपाते दिनक्षये ।

युगादिषूपरागेषु तथा मन्वन्तरादिषु ॥१६॥

संकान्तौ वैश्वतिदिने^{१०} चतुर्दश्यष्टमीषु च^{११} ।

सितपञ्चदशोपर्वद्वादशीष्वष्टकासु च^{१२} ॥१७॥

यज्ञोत्सवविवाहेषु दुःस्वप्नाद्भुतदर्शने ।

द्रव्यब्राह्मणलाभो वा श्रद्धा वा यत्न जायते ॥१८॥

1 A and I. O. दानफलम्

2 A and I. O. रचन्ति

3 I. O. अतः

4 I. O. निर्विघ्नं

5 Corrected from M. P. A, B

and I. O. एतावदेव मनुना

6 I. O. परिपूर्वो

7 I. O. ०७५सुर०

8 Supplied from M. P. A, B
and I. O. omit it

9 A and I. O. अयने विधीये चैव

10 A पौर्णमास्या

11 A द्वादशीष्वष्टकासु च

12 A omits the entire line.

तीर्थे वाऽऽयतने गोष्ठे¹ प्रपाऽऽ²रामसरित्सु च ।

गृहे वा³थ वने वापि तडागे रुचिरेऽथवा ।

महादानानि देयानि संसारभयभीरुणा ॥१६॥

अनित्यं जीवनं यस्माद् वसु चातीव⁴ चञ्चलम्⁵ ।

केशेष्विव गृहीतः सन् मृत्युना दानमाचरेत्⁶ ॥२०॥

एतेन कालदेशयोर्नियमः प्रतिपादितः ।

[अथ तुलापुरुषमहादानम् ।]⁷

पुण्यां तिथिमथासाय कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

षोडशारत्निमात्रं वा⁸ दश द्वादश वा करान्⁹ ॥२१॥

[पुण्यामुक्त्वा नामन्यतमाम् । आसाय आसन्नां]¹⁰ ज्ञात्वैत्यर्थः ।

मण्डपं कारयेद् विद्वांश्चतुर्भद्राननं¹¹ बुधः ।

सप्तहस्ता भवेद् वेदी मध्ये पञ्चकराऽथवा ॥२२॥

तन्मध्ये तोरणं कुर्यात् सारदारुभवं¹² शुभम् ।

कुर्यात् कुरण्डानि¹³ चत्वारि चतुर्दिक्षु विचक्षणः ॥२३॥

तोरणमिति वक्ष्यमाणसाले¹⁴ ऋष्यादीनामन्यतमस्य सारदारुणा कृतं तुलाधारणक्षमा-
र्गला¹⁵ सहितं स्तम्भद्वयं लिङ्गपुराणे तस्यैव तोरणत्वेन प्रतिपादनात् । तथाच तुलारोपण-
प्रस्तावे लिङ्गपुराणम् (२।२८।३४क)—

रश्मिभि¹⁶ स्तारणाग्रो तु¹⁷ बन्धयेच्च विधानतः ॥२४॥

¹⁸ सुमेखलायोनियुतानि तानि सुपूर्णकुम्भानि सहासनानि ।

सुताम्रपातद्वयसंयुतानि सयज्ञपात्राणि सविष्टराणि ॥२५॥

1 I. O. गोष

2 I. O. ज्ञपा०

3 I. O. रथे

4 I. O. वसुधातीव

5 A उराभीतिररेव च which might
have been उराभीतिरेव च in
the second foot

6 A धर्ममाचरेत्

7 A, B and I. O. omit the b. p.

8 I. O. ०रत्निमात्र

9 A reads the entire line

differently, viz मण्डपं रचयेद्

विद्वान्षोडश द्वादश वा करान्

10 A पुण्ययुक्ता तिथिमथासाय

11 A ०भद्राननं

12 I. O. ०भयं

13 I. O. कुर्याद्दण्डानि

14 I. O. ०साने०

15 I. O. ०तुला०

16 I. O. वरश्मिभि०

17 L. P. वा

18 I. O. स्त०

यह्नपात्राणि ^१स्रुवादीनि ।

हस्तप्रमाणानि तिलाज्यधूप^२पुष्पोपहाराणि सुरोभनानि ।

पूर्वोत्तरे हस्तमिता च वेदी^३ प्रहादिदेवेश्वरपूजनाय^४ ॥२६॥

प्रहादिदेवेश्वरपूजनायेति वक्ष्यमाण-विनायकादिग्रह-लोकपालपूजनायेत्यर्थः ।

अर्चाचर्चन^५ ब्रह्मशिवाच्युतानां तत्रैव कार्यं फलवन्माल्यैः^६ ।

अर्चाचर्चन^५मिति ^७“प्रहादिदेवेश्वरपूजनाये”तिप्राप्त-ब्रह्मशिवाच्युतपूजायां विशेषविधानार्थं, तेन ब्रह्मशिवाच्युतानां^९ प्रतिमासु पूजा कार्या^{१०}, इतरेषान्तु स्थण्डिल इति प्रतिपादितम् ।

लोकेशवर्णाः परितः पताका मध्ये ध्वजः किङ्किणिकायुतः स्यात् ॥२७॥

द्वारेषु^{११} कार्याणि च तोरणानि चत्वार्यपि क्षीर^{१२}वनस्पतीनाम् ।

द्वारेषु कुम्भद्वयमत्र कार्यं स्रग्गन्ध-धूपाम्बर^{१३}-रत्नयुक्तम् ॥२८॥

एतेन सोपकरणमण्डपानुष्ठानमुक्तम् । यत् पूर्व सारदाक्रमं तोरणं कुर्यादित्युक्तं तस्ये-
दानीमनुष्ठानमाह ।

सालेक्षु^{१४}“दोचन्दनदेवदारु-श्रीपर्णवित्त्वप्रियकाञ्चनोत्थम् ।

स्तम्भ^{१५}द्वयं हस्तयुगावखातं कृत्वा दृक् पञ्चकरोच्छ्रितं तत् ॥२९॥

तदन्तरं हस्तचतुष्टयं स्यादधोत्तरायाञ्च तदङ्गमेव ।

उत्तरायामर्गलायां गतं तदन्तरं हस्तद्वयावखातस्य [स्तम्भद्वयस्य अन्तरम् अवकाशरूपं हस्तचतुष्टयं स्यात् । एतेन हस्तद्वयनिखात^{१६}]-स्तम्भद्वयोर्द्वयं अर्गलापर्यन्तं हस्तचतुष्टयमिति प्रतिपादितम् ; न तु^{१७} स्तम्भयोरेवान्तरं हस्तचतुष्टयमिति योजनीयं, ^{१८}स्तम्भद्वयमिति-समासान्तर्भूतस्य स्तम्भस्य तत्पदेन समस्तस्तम्भसम्भवस्य सति आकृत्य परामर्शस्यायोग्यत्वात् ।
^{१९}स्तम्भयोरन्तरं पितामहोक्तमेव कर्तव्यम् । तथाच पितामहः—

1 I. O. श्रु०	11 I. O. द्वारे च
2 A ०पूर० ; I. O. ०२५०	12 I. O. क्षीर०
3 I. O. द्वे०	13 B ०धूपाक्षत० in the body of the Ms. and ०धूपाम्बर० in the
4 I. O. omits it	head space.
5 A, B and I. O. अर्चाचर्चनं, M. P. अर्चाचर्चनं	14 I. O. साले०
6 I. O. ०माल्यवर्जैः	15 I. O. दृक्०
7 A, B and I. O. अर्चाचर्चनं I. O. adds गृहाचर्चनमिति here	16 I. O. omits the bracketed portion
8 I. O. गृहादि०	17 I. O. omits तु
9 I. O. ब्रह्मविधानं	18 I. O. वसवयान्तरमिति
10 I. O. कार्यं and omits पूजा	19 I. O. कुम्भ०

चतुर्हस्ता तुला कार्या पादौ कार्यौ तथाविधौ ।

अन्तरन्तु तयोर्हस्तौ भवेदध्यर्द्धमेव वा^१ ॥३०॥

पादौ स्तम्भाविति । तदङ्गमेवेति स्तम्भसजातीयमेव । तच्चोत्तरायां कर्तव्यमिति उत्तरायाश्चेति चकारस्यार्थः ।

समानजातिश्च तुलाऽवलम्ब्या^२ हैमेन मध्ये पुरुषेण युक्ता ॥३१॥

समानजातिश्च तुलेति स्तम्भदारुसजातीयदारुघटितेत्यर्थः । एवञ्च स्तम्भार्गलातुलाः^३ सजातीयकाष्टैरेव^४ कर्तव्याः, नान्यजातीयेनेत्युक्तं भवति । 'पश्यन् हरेर्मुख'मित्युत्तरत्^५ श्रवणात् हैमेन पुरुषेणेति सुवर्णपत्र^६ निर्मित-वासुदेवाकृतिनेति बोद्धव्यम् ।

दैर्घ्येण सा हस्तचतुष्टयं स्यात्^७ पूर्णत्वमस्यास्तु दशाङ्गुलानि ।

सुवर्ण-^८पत्राभरणा च कार्यौ सलोहपाशद्वयशृङ्खलाभिः ॥३२॥

सुवर्ण-^९पत्राभरणा मध्ये सौवर्ण-^{१०}पत्रवेष्टिता ।

युता सुवर्णेन तु रत्नमालाविभूषिता माल्यविलेपनाढ्या ।

सुवर्णेन युतेति सुखद्वये^{११} शोभाकरसुवर्णयुता ।

चक्रं लिखेद् वारिजगर्भयुक्तं नानारजोभिर्भुवि पुष्पकीर्णम् ।

वितानकश्चोपरि पञ्चवर्णं संस्थापयेत् पुष्पफलोपशोभम् ॥३३॥

वारिजगर्भयुक्तं पद्मगर्भम् । भुवि तुलाधोभागे^{१२} । पञ्चवर्णं श्वेत-लोहित-पीत-हरित-कृष्णवर्णम् ।

इति तुलानिर्माणमुक्तम् ।

अथत्विजो वेदविदश्च कार्याः सुरूपवेशान्वयशीलयुक्ताः ।

विधानदक्षाः पटवोऽनुकूला ये चार्यदेशप्रभवा द्विजेन्द्राः ॥३४॥

विधानदक्षा महादानविधानविज्ञाः^{१३} ।

1 I. O. ०र्द्धमेव च

2 B तुलाव कल्प्या, I. O. तुलावकल्प्या

3 I. O. ०स्तुलाः

4 I. O. ०काष्ठैर्नैव

5 I. O. न omits here

6 I. O. ०पात्र०

7 I. O. पुरुषत्वमस्यास्तु दशाङ्गुली स्यात्

8 I. O. ०पात्रा०

9 I. O. ०पात्रा०

10 I. O. ०पात्र०

11 I. O. सुखद्वयेन

12 I. O. तुलातलभागे

13 I. O. ०विधानाभिज्ञाः

गुरुश्च वेदार्थ^१-विदार्यदेशसमुद्भवः शीलकुलाभिरूपः ।

कार्यः पुराणाभिरतोऽतिदक्षः प्रसन्नगम्भीरसरस्वतीकः ।

प्रसन्नगम्भीरसरस्वतीकः सुपण्डित^२ इत्यर्थः ।

सिताम्बरः कुण्डल-हेमसूत-केयूर-कण्ठाभरणाभिरामः ॥३५॥

अतः च सम्भृतसम्भारेण गुरुपूर्वमृत्विजः कार्यः ऋत्विजो वरणीया इति बोद्धव्यं, दाने तथा दर्शनात् ।

पूर्वेण ऋग्वेदविदावथास्तां यजुर्विदौ दक्षिणतश्च शस्ती ।

स्थाप्यौ द्विजौ सामविदौ च पश्चादाथर्वणावुत्तरतश्च कार्यौ ॥३६॥

विनायकादिग्रहलोकपालवस्त्रष्टकादित्यमरुद्गणानाम् ।

ब्रह्माच्युतेशार्क-वनस्पतिभ्यः स्वमन्त्रतो होमचतुष्टयं स्यात् ॥३७॥

विनायकादीत्यादिशब्दो विनायकपूजाहोमप्राथम्यप्रदर्शनार्थः^३ । पाठक्रमेणैव पूर्वभावे लब्धे आदिपदोपादानं ग्रहपूजाहोमयोर्विनायकपूजाहोमपूर्वकत्वप्रदर्शनार्थम् ।

जप्यानि सूक्तानि तथैव चैवामनुक्रमेणैव यथास्वरूपम् ।

होमावसाने कृततूर्यनादो^४ गुरुर्गृहीत्वा बलिपुष्पधूपम् ।

यथास्वरूपं यथावेदम् । तेन पूजितदेवानां^५ मध्ये यस्मिन् वेदे येषां सूक्तमस्ति तद्वेदिनां तत्सूक्तजपः कर्तव्यः ; न तु सर्वेषां^७, सर्वत्र सूक्तासम्भवात् ।

^८अभ्यर्चयेन्नोकपतीन् क्रमेण मन्त्रैरमीभिर्यजमानयुक्तः ॥३८॥

एषेहि सर्वामरसिद्धसाध्यैरभिष्टुतो वज्रधरामरेश ।

संवीज्यमानोऽप्सरसां गणैर्न रक्षाध्वरं नो भगवन्नमस्ते ॥३९॥

ॐ इन्द्राय नमः ।

एषेहि सर्वामरहव्यवाह मुनिप्रवीरैरभितोऽभिजुष्ट^९ ।

तेजोवता लोकगणैर्न साङ्गं [ममाध्वरं पाहि]^{१०} कवे नमस्ते ॥४०॥

1 A and I. O. वेदाङ्गः

2 I. O. सत्पण्डित

3 I. O. प्रतिपादनार्थः

4 I. O. ऽनादौ

5 A ऽदेवतानां

6 I. O. adds ऽमुक्तः here and omits तद्वेदिनां just below.

7 A सर्वैः

8 I. O. चावाहये.

9 A नामामरैरर्चितं दीप्ततेजः

10 A ममाध्वनं रक्ष

ॐ अमये नमः ।

एह्येहि वैवस्वत धर्मराज सर्वामरैरर्चित धर्ममूर्ते ।

शुभाशुभानन्दशुचामधोश^१ शिवाय नः पाहि मखं नमस्ते ॥४१॥

ॐ यमाय नमः ।

एह्येहि रक्षोगण-नायकस्त्वं विशालवेतालपिशाचसंघैः ।

ममाध्वरं पाहि शुभाधिनाथ लोकेश्वरस्त्वं भगवन्नमस्ते ॥४२॥

ॐ निष्कृतये नमः ।

एह्येहि यादोगण-वारिधीनां^३ गणैर्न पञ्चसहस्रैः ।

विद्याधरेन्द्रामरगीयमान पाहि त्वमस्मान् भगवन्नमस्ते ॥४३॥

ॐ वरुणाय नमः ।

एह्येहि यज्ञे^४ मम रक्षणाय मृगाधिरुढः सह सिद्धसंघैः ।

प्राणाधिपः कालकवेः सहाय गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥४४॥

ॐ वायवे नमः ।

एह्येहि यज्ञेश्वर यज्ञरक्षां विधत्स्व नक्षत्रगणैर्न सार्द्धम् ।

सर्वौषधीभिः पितृभिः सहैव गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥४५॥

ॐ सोमाय नमः ।

एह्येहि विश्वेश्वर नक्षिशूलकपाल-खट्वाङ्गवरेण^५ सार्द्धम् ।

लोकेश यज्ञेश्वर यज्ञसिद्धयै गृहाण पूजां भगवन्नमस्ते ॥४६॥

ॐ ईशानाय नमः ।

एह्येहि पातालधराधरेन्द्र नागाङ्गना-किन्नर-गीयमान ।

यक्षोरगेन्द्रामरलोकसार्द्धमनन्त रक्षाध्वरमस्मदीयम् ॥४७॥

ॐ अनन्ताय नमः ।

एह्येहि विश्वाधिपते मुनीन्द्रलोकेन सार्द्धं पितृदेवताभिः ।

विशाध्वरं नः सततं शिवाय [पितामह त्वं]^६ भगवन्नमस्ते ॥४८॥

1 A • शुभासराज, I. O.

• शुभासरीज

2 I. O. नैऋताय

3 I. O. वारिध्यानां

4 I. O. यज्ञं

5 I. O. • धरेण

6 I. O. पितामहस्त्वं

ॐ ब्रह्मणे नमः ।

^१लैलोक्ये यानि भूतानि स्थावराणि चराणि च ।

ब्रह्मविष्णुशिवैः साङ्गं रक्षां कुर्वन्तु तानि मे ॥४६॥

देवदानवगन्धर्वा यक्षराक्षसपन्नगाः ।

ऋषयो मनवो गावो देवमातर एव च ।

सर्वे ममाध्वरे रक्षां प्रकुर्वन्तु मुदान्विताः ॥४७॥

इत्यावाह्यं सुरान्^२ दद्यादृत्विग्भ्यो हेमभूषणम् ।

आवाह्येति ^३लैलोक्यस्थभूतान्यावाहनपूर्वकं पूजयित्वेत्यर्थः ।

कुरण्डलानि च हैमानि सूत्राणि कटकानि^४ च ।

तथाङ्गुलीयं चित्राणि वासांसि शयनानि च^५ ॥४८॥

द्विगुणं गुरवे दद्याद् भूषणाच्छादनादिकम् ।

जपेयुः शान्तिकाध्यायं^६ जापकाः सर्वतोदिशम् ॥४९॥

शान्तिकाध्याय^७मिति अधीयते इत्यध्यायः ; [तेन यो यस्य]^८ वेदस्य शान्तित्वेन प्रसिद्धो^९ मन्त्रसन्दर्भः, स तस्य शान्तिकाध्यायः, सर्वत्र वेदे अध्यायव्यवहाराभावात् ।

उपोषितास्ततः सर्वे कृत्वैवमधिवासनम् ।

आदावन्ते च मध्ये च कुर्याद् ब्राह्मणवाचनम् ॥५०॥

उपोषितास्तत इति पूर्वदिनकृतोपवासाः, ततोऽपरदिने ; एवं क्रमेण होमादिमध्यस्वस्ति-वाचनान्तेनाधिवासनं कुर्युरित्यर्थः^{१०} । आदावन्ते च मध्ये चेति मण्डपारम्भेऽधिवासन-समाप्ती दानसमाप्ती^{११} च ।

ततो मङ्गलशब्देन आपितो द्विजपुङ्गवैः^{१२} ।

त्रिः प्रदक्षिणमाश्रित्य गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।

आपितः कुरण्डसमीपस्थघटचतुष्टयजलेन, घटानां भूषणेतरोपयुक्तद्वयमध्यपठितत्वेन ज्ञानार्थं मेवोपादानं यतः ।

1 I. O. adds ॐ here

2 I. O. adds सर्वाङ्ग here

3 I. O. लैलोक्ये सुभूता०

4 A कटकानि

5 A omits the entire line

6 I. O. याजकाः सर्वतो०

7 I. O. ०नित्यमधीयत इत्या०

8 I. O. तेनापापस्य for the bracketed portion

9 I. O. मन्त्रं

10 I. O. कुर्यादित्यर्थः

11 I. O. ०समाप्ती

12 A वेदपुङ्गवैः

शुक्लालयाम्बरो भूत्वा तां तुलामभिमन्त्रयेत् ॥५४॥
 नमस्ते सर्वदेवानां शक्तिस्त्वं शक्तिमास्थिता ।
 साक्षिभूता जगद्धात्री^१ निर्मिता विश्वयोनिना ॥५५॥
 एकतः सर्वसत्यानि तथाऽनृतशतानि^२ च ।
 धर्माधर्मकृतां मध्ये स्थापिताऽसि जगद्धिते ॥५६॥
 त्वं तुले सर्वभूतानां प्रमाणमिह कीर्तिता ।
 मां तोलयन्ती संसारादुद्धरस्व नमोऽस्तु ते ॥५७॥
 ओऽसी तत्त्वाधिपो देवः पुरुषः पञ्चविंशकः ।
 स एवाधिष्ठितो देवि त्वयि तस्मान्नमोऽस्तु ते ॥५८॥
 नमो नमस्ते गोविन्द तुलापुरुषसंज्ञक ।
 त्वं हरे तारयस्वात्मानस्मात् संसारसागरात् ॥५९॥
 पुरयं कालमथासाय कृत्वैवमधिवासनम्^३ ।
 पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा तां तुलामारुहेद् बुधः ॥६०॥

पुरयं कालं यजमानानुकूलं लग्नमित्यर्थः ।

सखङ्गचर्मकवची सर्वाभरणभूषितः ।
 धर्मराजमथादाय हैमं सूर्येण संयुतम् ।
 कराभ्यां 'बद्धमुष्टिभ्यामास्ते पश्यन् हरेर्मुखम् ॥६१॥

हरेर्मुखमिति तुलामध्यनिवेशितसुवर्णहरिप्रतिमामुखम् ।

ततोऽपरे तुलाभागे न्यसेयुर्द्विजपुङ्गवाः ।
 साम्यादभ्यधिकं यावत् काश्चनश्चातिनिर्मलम् ॥६२॥
 पुष्टिकामस्तु कुर्वीत भूमिसंस्थं नरेश्वर ।
 क्षणमालं ततः स्थित्वा पुनरेतदुदीरयेत् ॥६३॥
 नमस्ते सर्वभूतानां साक्षिभूते सनातनि ।
 पितामहेन देवि त्वं निर्मिता परमेष्ठिना ॥६४॥
 त्वया धृतं जगत् सर्वं सहस्थावरजग्नमम् ।
 सर्वभूतात्मभूतस्थे नमस्ते विश्वरूपिणि ॥६५॥

१ A जनदाया

२ A and I, O. •भूतशतानि

३ A कृत्वाधिवासनं पुनः

४ A बद्ध०

ततोऽवतीर्य गुरवे पूर्वमर्धं निवेदयेत् ।

[ऋत्विग्भ्योऽपरमर्धन्तु दद्यादुदकपूर्वकम् ॥६६॥

¹पूर्वमर्धं निवेदयेत् अर्धं प्रथमं निवेदयेदित्यर्थः ।

गुरवे प्रामरत्नानि ऋत्विग्भ्यश्च निवेदयेत् ।]²

प्राप्य तेषामनुज्ञां वा³ तथाऽन्येभ्योऽपि दापयेत् ॥६७॥

अन्येभ्योऽपि ब्राह्मणेभ्य एव ।

दीनानाथविशिष्टादीन् पूजयेद् ब्राह्मणैः सह ॥६८॥

तत्समयोपस्थितदीनानाथविशिष्टब्राह्मणान् पूजयेदिति बोद्धव्यम् ।

न चिरं धारयेद् गेहे हेम संप्रोक्षितं बुधः ।

तिष्ठद् भयावहं यस्माच्छोकव्याधिकरं नृणाम् ।

संप्रोक्षितमुत्सृष्टम् ।

शीघ्रं परस्वीकरणाच्छ्रेयः प्राप्नोति पुष्कलम् ॥६९॥

अनेन विधिना यस्तु तुलापुरुषमाचरेत् ।

प्रतिलोकाधिपस्थाने प्रतिमन्वन्तरं वसेत् ॥७०॥

विमानेनार्कवर्णेन किङ्किणीजालमालिना ।

पूज्यमानोऽप्सरोभिश्च ततो विष्णुपुरं व्रजेत् ।

कल्पकोटिशतं यावत् तस्मिन्नाके महीयते ॥७१॥

कर्मक्षयादिह पुनर्भुवि राजराजो

भूपालमौलिमणिरजितपादपीठः ।

श्रद्धान्वितो भवति यज्ञसहस्रयाजो

दीप्तप्रतापजितसर्वमहीपलोकः ॥७२॥

यो दीयमानमपि पश्यति भक्तियुक्तः

कालान्तरे स्मरति वाचयतीह लोके ।

यो वा शृणोति पठतीन्द्रसमानरूपः

प्राप्नोति 'धाम स पुरन्दरदेवजुष्टम् ॥७३॥

1 I. O. पूर्वमर्धं निवेदयेत्

2 A omits the bracketed portion

3 I. O. अनुज्ञा

4 A वासवपुरं परदेवजुष्टं ; I. O. वामन-पुरन्दरदेवजुष्टः

[अथ प्रयोगः । प्रथमदिनकृत्यम् ।]^१

अत्र यजमानः समुपजाततुलापुरुषमहादानेच्छः प्रथमं विष्णुशिवविनायकानां पूजार्थं गन्धपुष्पादिसामग्रीवस्त्रनैवेद्यानि ब्राह्मणार्चनार्थं गन्धमाल्यसामग्रीवस्त्राणि वृद्धिभ्रादसामग्रीं 'स्वस्तिवाचनार्थं' गन्धमाल्यसामग्रीं सपटीकवासोयुगतयं सुवर्णतोलकत्रयञ्च तीर्थादिषु परिशोधितायां भूमौ चतुर्भद्रमण्डपघटनार्थं स्तम्भवंशचालादिकं वेदोक्तगण्डघटनार्थं^३ मिष्टकां चूर्णञ्च कुण्डपाशवस्थापनार्थं कुम्भचतुष्टयमृत्विजामष्टावासनानि होमार्थमष्टौ शोभनताम्रपात्राणि 'स्रुवचतुष्टयं' 'स्रुक्चतुष्टयं' तिलान् धृतञ्च कुशं यथोप^६योगेध्मसमिदमिज्वालनकाष्ठ- [धूपपुष्पादिसामग्रीं^७] वेदीस्थदेवपूजार्थं [द्रापञ्चाशतं वस्त्राणि^८] पूजोचितसामग्रीञ्च ब्रह्मशिव- विष्णुप्रतिमातयं मण्डपचालोपरि पूर्वादिदिक्षु दानार्थं पीतरक्तकृष्णातिकृष्णश्चेतकृष्णहरितपञ्च- वर्णश्च तरक्ता दश पताकाः चालमभ्यारोपणार्थं किङ्किणीयुक्तमुत्कृष्टं^९ ध्वजं द्वारचतुष्टया- लङ्करणार्थं ब्रह्मोद्गुम्बराश्रयवटानां^{१०} तोरणचतुष्टयं मृन्मयान् शोभनानष्टौ कुम्भान् कुम्भ- मण्डनार्थं पुष्पमाल्यसामग्रीचन्दनवस्त्ररत्नानि तद्गुणार्थं गुग्गुलुं कुम्भपूरणार्थं तीर्थ- जलञ्च^{११} सालपुत्रञ्जीवचन्दनदेवदारुगाम्भारी विल्वं^{१२} कदम्बबकुलानामन्यतमस्य सारदारुणा निर्मितं सप्तहस्तोच्छ्रितं दृढम् ऋजु उपरि हस्तमेकं परित्यज्य कृतच्छिद्रं^{१३} स्तम्भद्वयं तद्दारुमयी- मेव तुलाधारणसमर्थी मध्यस्थितकटकामर्गलां तद्दारुमयीं चतुर्हस्तायतां दशाङ्गुलप्रस्तारां चतुरस्यां मध्यार्पितधारणसमर्थी^{१४} बडिशाकृतिलोहां मध्ये प्रान्तद्वये च सुवर्णपत्रवेष्टितां पार्श्वद्वयस्थलोद्गपाशद्वयलम्बमानशृङ्खलाष्टकनिबद्धार्धपट्टद्वयां तुलां तदलङ्करणार्थं माल्य- सामग्रीं चन्दनं मौक्तिकप्रबालमालाञ्च^{१५} तुलामध्यस्थापनार्थं सुवर्णपत्रनिर्मितां^{१६} विष्णु- प्रतिमां चकलिखनार्थं पञ्चवर्णतण्डुलगुण्डिकां चकालङ्करणार्थं^{१७} पुष्पादिसामग्रीं तुलाया ऊर्ध्वस्थापनार्थं पञ्चवर्णं चन्द्रातपं^{१८} तद्वन्धनार्थं फलपुष्पसामग्रीञ्च^{१९} गुरोरर्चनार्थं

1 A and I. O. omit the brack-
keted portion

2 I. O. स्वस्तिक्०

3 I. O. ०मिष्टकाचूर्णञ्च

4 I. O. श०

5 I. O. बिष्टर०

6 I. O. योगसमिद०

7 B and I. O. ०व्यज्रनादिसामग्री

8 A विष्णु इति

9 I. O. ०वटान्

10 I. O. शाल०

11 I. O. ०कदम्बाञ्जनानाम्

12 I. O. बडिशा०

13 I. O. ०माला

14 I. O. यन्त्रनिर्मित०

15 I. O. पुष्पाञ्जनसामग्री

16 I. O. तद्वन्धनार्थं

17 I. O. गुरोर्वैरवाद्यं

श्वेतं सपटीकवासोयुगं यथेष्टसुवर्णघटितकुण्डलद्वयं हैमयज्ञोपवीतकेयूरकण्ठाभरणानि च ऋत्विजां वरणार्थम् अष्टौ सितानि सपटीकवासोयुगानि यथेष्टसुवर्णघटितान्यष्टौ [कुण्डल-युगानि अष्टौ]¹ हैमयज्ञसूत्राणि अष्टावक्त्रदानि अष्टौ कण्ठाभरणानि च जापकानाञ्च वरणार्थ-मभिमतसुवर्णघटिताङ्गुरीयकचतुष्टयं वस्त्रस्थानचतुष्टयञ्च, गुरोर्ऋत्विजाञ्च मधुपर्कसामग्रीं ; ²लोकपालावाहनार्थं पुष्पधूपादीनि³ वलयार्थं माषभक्त-⁴वतिसामग्रीम् ; ऋत्विग्भ्योऽधिवासन-दक्षिणार्थमभिमतसुवर्ण⁵कृतकुण्डलयुगाष्टक-हैमयज्ञसूत्राष्टक-हैमकटक[ष्टका]⁶ङ्गुरीयाष्टकानि, अष्टौ नानावर्णवस्त्र-⁷स्थानानि, अष्टा पटीकम्बलोपधानसहिताः शय्याः ; गुरवे दानार्थमेकत्विग्-देयसामग्रीतो द्विगुणद्रव्यघटितां कुण्डलयुगादिसामग्रीं, द्विगुणसपटीकवस्त्रं, द्विगुणद्रव्यरचि-तामुक्तरूपां शय्यां ; मध्यस्वस्तिवाचनार्थं सपटीकवासोयुगत्रयं सुवर्णतोलकत्रयञ्च⁸ ; माङ्गल्यार्थं⁹वाद्यादिसामग्रीम् ; आत्ममण्डनार्थं यथेष्टमाभरणानि, धारणार्थं खड्गं¹⁰चर्ममयढालं सन्ना-हञ्च, हस्तद्वयधारणार्थमभिमतसुवर्ण-घटिते धर्मराज-सूर्यप्रतिमे, आत्मतुलनार्थं निर्मलं सुवर्णं, गुरोर्ऋत्विग्भ्यो दक्षिणार्थमभिमतोत्पत्तियोग्यां भूमिं यथेष्टं रत्नानि च ; जापकदक्षि-णार्थं सुवर्णं ; दीनानाथादितर्पणार्थं¹¹यथेष्टं तण्डुलान् कपर्दकञ्च ; ¹²शेषब्राह्मणत्रयवाच-नार्थं सपटीकवस्त्रयुगत्रयं सुवर्णतोलकत्रयञ्च¹³ उत्पाद्य, सम्भृतसम्भारोऽयनाद्युक्त-समया]¹⁴नामन्यतमस्य पूर्वतरदिने कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरतये हरिष्यं भुक्ताऽऽचम्य, शुची देशे उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य, प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः—ॐसूर्यसोमयम-कालपञ्चभूतानि मतस्यपुराणोक्त-तुलापुरुषमहादानकर्म कर्तुं श्रो मयोपवासः कर्तव्य इति निवेदनं कृत्वा, ¹⁵गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् ।

तद् यथा—ॐमत्स्यपुराणोक्त-तुलापुरुष-महादानकर्म कर्तुं श्रोऽहमुपवासं करिष्ये । एवं गुरोर्ऋत्विग्जापका अपि सङ्कल्पं कुर्युः । तत्र निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोर्यथाक्रमं तुलापुरुष-महादानकर्मणि गुरुकर्म कर्तुं, [ऋत्विक्कर्म कर्तुं],¹⁶शान्तिकाभ्यायजपकर्म कर्तुमिति च

1 I. O. omits the bracketed portion

2 I. O. adds नव here

3 I. O. पुष्पधूपी

4 I. O. omits वलि

5 I. O. omits कृत

6 I. O. omits the b. p.

7 I. O. adds प्र here

8 A सुवर्णस्थानत्रयञ्च

9 I. O. वाद्यादि०

10 I. O. चर्ममयान्नं

11 I. O. यथेष्टं

12 I. O. शेष०

13 A सुवर्णस्थानत्रयञ्च

14 A ०त्तदीना०

15 I. O. गृहीतोदपुष्पं

16 I. O. omits the bracketed portion

विशेषः । एवं सर्वेष्वेव वक्ष्यमाणमहादानेषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यगर्भादिपदं प्रक्षिप्य निवेदन-सङ्कल्पौ कर्तव्यौ । एतावतैव सर्वेषां वक्ष्यमाण—महादानानां वाक्यानि सम्पद्यन्ते, अतस्तेषु न ^१लिखितव्यानि ।

[द्वितीयादनकृत्यम् ।]^२

ततोऽपरदिने यजमानः कृतनित्यक्रियः ॐ गोविन्दाय नमः, ॐ उपापतये ममः, ॐ विनायकाय नमः इति वस्त्रादिना सम्पूज्य, भगवन् गोविन्द, भगवन्नुमापते, भगवन् विनायक, तुलापुरुष-महादानमखौ मया कर्तव्यः, स निर्विघ्नं भवत्प्रसादात् सम्पद्यताम् इत्याशास्य प्रणम्य, अभिमतसंख्यब्राह्मणान् ब्रह्मादिभिरभ्यर्च्य तुलापुरुषमहादानमखौ मया कर्तव्यः, तद्भवन्तो मामनुजानन्तु इति वदेत् । ततस्ते क्रियतामिति 'सहर्षं ब्रूयुः । ततो यजमानो गृहीतोदक'पूर्णताम्रपाल उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद्यथा ॐ मत्स्यपुराणोक्तं—तुलापुरुष-महादानकर्माहं करिष्ये । ततो यथाविधि सगणाधिपमातृपूजापूर्वकं वृद्धिश्राद्धं कृत्वा, ब्राह्मणत्रयं वस्त्रकाञ्चनादिभिरभ्यर्च्य, तुलापुरुषमहादानकर्मणि पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । 'पुण्याहमिति तैस्त्रिः प्रत्येकमुक्ते, स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । तैश्च 'त्रिः स्वस्तीत्युक्ते, ऋद्धि भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । ते च प्रत्येकम् ऋध्यतामिति त्रिब्रूयुः । अत्रापि सर्वेष्वेव महादानेषु देवताब्राह्मणानुज्ञाभ्यर्चनदानसङ्कल्प-^३पुण्याहवाचनेषु तुला-पुरुषपदस्थाने तत्तन्महादाननामप्रक्षेपः कर्तव्यः । ततः पूर्वशोधितायां भूमौ स्वहस्तेनोभयतः षोडशारजिमात्रं द्वादशहस्तं दशहस्तं वा चतुर्भद्रानन^४मण्डपं कारयेत् । तन्मध्ये सप्तहस्तां [पञ्चहस्तां वा]^५ वेदीं कारयेत् । तस्याश्चतुर्दिशं चत्वारि हस्तप्रमाणानि ^६हस्तनिम्नानि चतुरस्राणि ^७सुरूपाणि विस्तारो^८च्छ्रायचतुरङ्गल-पूर्वोत्तरकोणावनत-सर्व^९[समै^{१०}कदेशमेखला

1 I. O. लिखितानि, A लिखितव्यं

2 I. O. and A omit the bracketed portion

3 A सङ्कल्प

4 I. O. omits क

5 I. O. adds ॐ here

6 A and B omit it

7 I. O. omits अ

8 I. O. पुष्पाणि वाचनेषु

9 I. O. and A ॐभद्रासम०

10 I. O. omits it

11 A इत्यादिवाणि, I. O. इतिविद्वा

12 I. O. and A स्वहपाणि

13 I. O. ००००००

14 A omits the bracketed portion

15 I. O. समैक०

युतानि वितस्ति]दीर्घ-सप्ताङ्गुलप्रस्तार-कूर्मपृष्ठोन्नतमध्याङ्गुलोच्छ्रित[¹प्रान्त-गजोष्ठ]सदृश-दीर्घ²[प्रणाल्योद्धोष्ठ]योनियुतानि पार्श्वस्था³अपङ्खव-पिहितमुखैकैक-पूर्णकुम्भानि होतु-ब्रह्मोपवेशनार्थमासनद्वयद्वययुतानि होमार्थं घृताङ्गुलितिल-स्थापनार्थं प्रणीतास्थापनार्थश्च शोभन-ताम्र⁴पात्रद्वयद्वययुतानि प्रत्येकं ⁵स्रुक्स्वसहितानि ब्रह्मोपवेशनार्थमेकैक-⁶विष्टरयुतानि ⁷पार्श्व-स्थापिततिल-घृत-धूप-पुष्पसामग्री-कुश-यथासम्भव⁸समिदमिज्ज्वालनार्थेन्धनादीनि ⁹कुरण्डानि कारयेत् ।

वेद्या ईशानकोणे चापरं सर्वतोहस्तपरिमितां चतुरस्रं वक्ष्यमाणविनायकादिदेवार्चनाय वेदीं कारयेत् । मण्डपचालोपरि ¹⁰पूर्वस्यां ¹¹[पीताम्, आग्नेय्यां रक्तां, याम्यां] कृष्णां, नैऋत्यामतिकृष्णां, वारुण्यां सितां, ¹²वायव्यां कृष्णाम्, उत्तरस्यां हरिताम्, ऐशान्यां पद्मवर्णां, ¹³निऋतिवरुणयोर्मध्ये ¹⁴श्वेताम्, ¹⁵इन्द्रेशानयोर्मध्ये लोहितां पताकां, मण्डपमध्यभागोपरि च किङ्किणीयुक्तं¹⁶ ध्वजं दद्यात् ।

मण्डपद्वारेषु पूर्वोदिकमेण स्रजोऽम्बरभूषणवटानाम्, अश्वत्थोऽम्बरस्रजजटानां वा तोरण-चतुष्टयम् ; द्वारपार्श्वद्वयेषु च पुष्पमालालङ्कृतं ¹⁷चन्दनप्रोक्षितं ¹⁸धूपितं वज्रवेष्टितप्रोषम् अभिमतपञ्च¹⁹रत्नगर्भं पूर्णकुम्भद्वयद्वयं दद्यात् ।

एतच्च सर्वमहा²⁰दानसाधारणम् ।

²¹ततः प्रधान]वेदोमध्ये हस्तद्वयमित-खातद्वयं कृत्वा, तल²²यथोक्तं तोरणमारोप्य, तत्रोक्त²³प्रकारघटितां तुलामवलम्ब्य, पुष्पमाला²⁴भिश्चन्दनेन मुक्ताप्रवालमालया

- 1 A पाले गजोष्ठ
- 2 I. O. प्रणाल्योद्धोष्ठ and A अप्रमाणोद्धोष्ठ
- 3 A स्थ for स्थान
- 4 I. O. and A अपात्रद्वययुतानि
- 5 A omits स्रुक्
- 6 I. O. वितस्ति
- 7 A होमार्थं before this
- 8 A यथासम्भव
- 9 A omits it
- 10 I. O. पूर्वस्थः
- 11 A omits the bracketed portion
- 12 I. O. वायव्यां

- 13 I. O. नैऋतिवरुणयोर्मध्ये, A निऋतिवरुणयोर्मध्ये
- 14 A च त
- 15 A ऐन्द्रेशानमध्ये
- 16 A omits युक्तं
- 17 A चन्दनप्रोक्षितं, I. O. चन्दनप्रोक्षितं
- 18 A omits it
- 19 A वज्र for वज्र
- 20 A omits मण्डप
- 21 A omits the bracketed portion
- 22 I. O. omits it
- 23 A omits प्रकार
- 24 A यदि चन्दनेन

चालङ्कुर्यात् । तुलातलभागमध्ये यथोक्तविष्णु¹[प्रतिमां पृष्ठनिहित]-गुग्गुलुपिण्डां कृत्वाऽऽरोपयेत् । तुलोपरि च²यथोक्तं बहुफलपुष्पमालं चन्द्रातपं वितस्य बभ्रीयात् । तुलाधोभूभागे³[यथोक्तं⁴चक्रं लिखित्वा⁵पुष्पैरवकिरेत् ।

एवं सर्वमनुष्ठानं कृत्वा,] गुरुमृत्विजो जापकांश्च वरणार्थोपकल्पितवज्रालङ्कारैर्य⁶थायथ-मभ्यर्च्य, प्रथमं गुरुं दक्षिणजानुनि⁷विधृत्य⁸वरयेत् । ॐअथामुक⁹सगोलम् अमुक वेदामुक¹⁰शाखाध्यायिनम् अमुकदेवशर्माणम् अस्मिंस्तुलापुरुषमहादानकर्मणि गुरुकर्म कर्तुं त्वामहं वृणो । ॥¹¹अमृतोऽस्मि¹²ति¹³प्रतिवचनम् । ततो यजमानो¹⁴[यथाविहितं कर्म कुर्विति ववेत् । ॐ यथाज्ञानं करवाणीति] गुरुः । ऋत्विग्जापकानां¹⁵वरणे वरणवाक्ये गुरुकर्म कर्तुमिति स्थाने¹⁶ऋत्विक्कर्म¹⁷कर्तुं शान्तिकाध्यायजपकर्म कर्तुमिति यथाक्रमं निवेशो विशेषः । ततो गुरवे ऋत्विग्भ्यो¹⁸जापकेभ्यश्च यथाशाखं मधुपर्कं दद्यात् ।

¹⁹ततो गुरुमृत्विग्यजमानजापका उपवसेयुः । एतदपि²⁰चन्द्रातपबन्धनाद्युपवासान्तं कर्म सर्वमहादानसाधारणम् । ²¹[वरणवाक्ये तु] तुलापुरुषपदस्थाने तत्तन्महादानपदप्रक्षेपः कर्तव्यः ।

²²तृतीयदिनकृत्यम् ।

²³[अपरेद्युश्च कृतनित्यं] पूर्वोदिकुण्डेषु ऋग्यजुःसामाथर्व²⁴क्रमेण एको होता²⁵अपरो ब्रह्मेति ब्राह्मणद्वयं नियुक्तं²⁶स्वस्वगृह्योक्तविधिना अग्न्युपसमाधानं कुर्यात् । जापकाश्च

1 I. O. प्रतिमापृष्ठनिहित

2 A यथोक्त

3 A omits the bracketed portion

4 I. O. omits it

5 I. O. पुष्पैरवकिरेत्

6 A यथामभ्यर्चा

7 B and I. O. दक्षिणजङ्घाय

8 A वृणयात्

9 A गोल for सगोलम्

10 A omits मुक

11 A and I. O. omit it

12 A गुरुर्वदेत्

13 A omits the bracketed portion

14 A omits नः

15 A नैऋत्विक्कर्म

16 I. O. कर्तुं

17 I. O. and A omit it

18 A omits it

19 A चन्द्रातपवदानं

20 I. O. वरणवाक्ये and A वरण

21 I. O. and A omit it

22 A अपरेभ्यः कृतनित्यकृत्यः

23 A adds महादान before this

24 A अपर

25 I. O. स्वगृह्योक्तं

ऋग्वेदादि^१कमेण पूर्वादिद्वारेषूपविश्य शान्तिकाध्यायं जपेयुः । शान्तिकाध्यायश्च 'शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभि'रिति पञ्चदशर्चं ^२शान्तिसूक्तमृगवेदे । 'ऋचं वाचमि'ति शान्तिकाध्यायो ^३यजुर्वेदे । 'कया नश्चिन्न' इति तृथचं सामवेदे । 'शं नो देवी'—'शं न इन्द्राग्नी' इति द्वे द्वे कण्डिके, 'सम्मावात' इत्यथक्, 'शान्ता यौ'रिति ^४कण्डिकेति शान्तिगणोऽथर्ववेदे ।

गुरुश्च कृतनित्यः पूर्वाभिमुखः ^५कृतार्धपातः स्वल्पवेदिकायाम् उत्तरादिकमेण यवपुष्प-सिततण्डुलानामन्य^६तमेन विनायकादिनवग्रहपूजार्थं प्रथमा दशपुजिकापङ्क्तिं, दशदिक ^७पालपूजार्थश्च वेदुयपान्तेषु ^८स्वस्वदिककमेण दशपुजिकाः, ग्रहपूजा^{१०}-पङ्क्त्यधो वस्वष्टकपूजार्थं द्वितीयाष्ट^{११}-पुजिका-पङ्क्तिं, ^{१२}[तदधो द्वादशादित्यपूजार्थं ^{१३}तृतीयां द्वादशपुजिकापङ्क्तिं] १. ^{१४}तदधः सप्तमरुद्रणपूजार्थं चतुर्थीं सप्तपुजिकापङ्क्तिं, तदधो ब्रह्मविष्णुशिवानां प्रतिमा-^{१५}तयारोपणम्, अर्कवनस्पत्योः पूजार्थं पुजिकाद्वयश्च कृत्वा, प्रथमपङ्क्तावुत्तरादिकमेण एत एत सविनायका नवग्रहा इत्यावाह्य—विनायकमारोपयामि, आदित्यमारोपयामि, सोममारोपयामि, अङ्गारकमारोपयामि, बुधमारोपयामि, बृहस्पतिमारोपयामि, शुक्रमारोपयामि, शनैश्चर-मारोपयामि, राहुमारोपयामि, केतुमारोपयामि इत्यारोप्य, ^{१६}[एत एत लोकपाला] इत्या-वाह्य—यथादिककमम् इन्द्रमारोपयामि, अग्निमारोपयामि, यममारोपयामि, निष्कृतिमारो-पयामि, वरुणमारोपयामि, वायुमारोपयामि, सोममारोपयामि, ईशानमारोपयामि, अनन्त-मारोपयामि, ब्रह्माणमारोपयामि इत्यारोप्य, ^{१७}एत एत वसव इत्यावाह्य, द्वितीयपङ्क्ती—^{१८}आपमारोपयामि, ध्रुवमारोपयामि, सोममारोपयामि, ^{१९}धरमारोपयामि, अनिलमारोपयामि, ^{२०}अनलमारोपयामि, प्रत्यूषमारोपयामि, प्रभासमारोपयामि इत्यारोप्य, एत एत आदित्या

1 A क्रमं

2 A शान्तिसूक्तं ऋग्वेदे

3 I. O. यजुर्वेदे

4 A सम्माभिः, I. O. श्रीमावात

5 I. O. कण्डिकाः ॥ इति, A शान्ति-कुण्डिका । इति

6 I. O. and A कृतार्धपातः

7 I. O. ०सन्धमेन

8 A omits पाल

9 A स्व and I. O. पूर्व for स्वस्व

10 A ०पङ्क्ताया, I. O. ०पङ्क्त्यो

11 I. O. पुष्पपङ्क्तिः, A पुष्पकापुष्पं

12 I. O. omits the bracketed portion

13 A तृतीयायां

14 I. O. नृकपा for तया

15 A दिकपाला for the bracketed portion

16 A omits it

17 A अपमारोपयामि

18 A आपमारोपयामि

19 I. O. omits it

20 A omits it

इत्यावाह्य, तृतीयपङ्क्तौ—इन्द्रमारोपयामि, धातारमारोपयामि, भगमारोपयामि, पूषण-
मारोपयामि, मित्रमारोपयामि, वरुणमारोपयामि, अर्यमणमारोपयामि, अंशुमारोपयामि,
विवस्वन्तमारोपयामि, त्वष्टारमारोपयामि, ¹[सवितारमारोपयामि, विष्णुमारोपयामि] इत्यारोप्य,
एत एत मरुद्गणा इत्यावाह्य, चतुर्थपङ्क्तौ—आवहमारोपयामि, प्रवहमारोपयामि ²[उद्वह-
मारोपयामि, संवहमारोपयामि, ³विवहमारोपयामि] ⁴परावहमारोपयामि, ⁵परिवहमारो-
पयामि ⁶इत्यारोप्य, एत एत ब्रह्माच्युतेशार्कवनस्पतयः ⁷ ⁸इत्यावाह्य, ⁹प्रतिमात्रये—
ब्रह्माणमारोपयामि, अच्युतमारोपयामि, ईशमारोपयामि इत्यारोप्य, तत्पार्श्वस्थपुञ्जिकाद्वये
¹⁰अर्कमारोपयामि, वनस्पतिमारोपयामि ¹¹[इत्यारोपयेत् । ततो विनायकाय] आदित्याय
सोमाय अङ्गारकाय बुधाय बृहस्पतये शुक्राय शनैश्चराय राहवे केतवे, इन्द्राय अमये ¹²यमस्य
¹³निष्कृतये वरुणाय वायवे सोमाय ईशानाय अनन्ताय ब्रह्मणे, ¹⁴[आपाय ध्रुवाय सोमाय
धराय अनिलाय अनलाय प्रत्यूषाय प्रभासाय, इन्द्राय धात्रे भगाय पूष्णे मित्राय वरुणाय
अर्यमणे अंशवे विवस्वते त्वष्ट्रे ¹⁵सविते विष्णवे, आवहाय प्रवहाय ¹⁶उद्वहाय संवहाय
विवहाय परावहाय परिवहाय, ब्रह्मणे,] अच्युताय, ईशाय, अर्काय, वनस्पतये इति प्रत्येक-
मुच्चार्य—एतत् पाद्यं नम इति कमादेकैकशः पाद्यं सर्वेभ्यो दत्त्वा, तथा एषोऽर्थो नम
¹⁷इत्यर्थः, ¹⁸[तथैव एतदाचमनीयं नम इत्याचमीयं], तथैव ¹⁹एतद्वस्त्रं नम इति वस्त्रं, तथैव
एष गन्धो नम इति गन्धं, ²⁰[तथैव एतत् पुष्पं नम इति पुष्पं], ²¹[तथैव एष धूपो

1 A omits the bracketed portion	12 A omits it
2 A विवस्वन्तमारोपयामि त्वष्टारमारोपयामि for the bracketed portion	13 A निष्कृतये, I. O. निष्कृताय
3 I. O. वहु०	14 A omits the bracketed portion
4 I. O. omits it	15 I. O. सविते
5 A omits it	16 I. O. तवहाय
6 A इत्यावाह्य	17 A इत्यर्थः
7 A रवनस्पतयारोपयामि	18 A तदैवमाचमनीयं for the bracketed portion
8 A इत्यारोप्य	19 A वस्त्रं
9 A प्रतिमात्रये	20 A एतत् पुष्पं नमः for the bracketed portion
10 A अर्क०	21 A एष धूपो नमः for the bracketed portion
11 A इत्यारोप्य एतादृशविनायकाय for the bracketed portion	

नम इति धूपं], तथैव एष दीपो नम इति दीपं, तथैव एतन्नैवेद्यं नम इति नैवेद्यं [तथैव एतत्ताम्बूलं नम इति ताम्बूलं]¹ दद्यात् । एवं पूजां समापयेत् ।

ततो होतारः प्रतिमन्त्रमे²कावृत्त्या ³आभ्य एव देवताभ्यो घृताकृतिलाहुतीर्वधुः । तथाच मन्त्राः । विनायकस्य—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः गणाणां त्वेति, सामवेदे आ ⁴[तू न]इति, अथर्ववेदे⁵[गणानां त्वा] ⁶गणपतिमिति । सूर्यस्य—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः आ कृष्णेनेति, सामवेदे ⁷[ब्रह्मणा असोति,] अथर्ववेदे⁸ आदित्य नावमिति । सोमस्य—ऋग्वेदे आ प्यायस्वेति, यजुर्वेदे इमं देवा इति, सामवेदे आ प्यायस्वेति, अथर्ववेदे ⁹यद्राजानुमिति । अङ्गारकस्य—ऋग्वजुःसामवेदेषु अग्निमूर्द्धेति, अथर्ववेदे¹¹[त्वया मन्य]इति । बुधस्य—ऋग्वेदे अग्ने विवस्वदुषस इति, यजुर्वेदे उद् बुध्यस्वेति, सामवेदे अग्ने विवस्वदुषस इति, अथर्ववेदे ¹²दशोऽसीति । बृहस्पतेः—ऋग्वेदे बृहस्पते परि दीयेति, यजुर्वेदे बृहस्पते ¹³[अतियदर्थ इति,] ¹⁴[सामवेदे बृहस्पते परि दीयेति,] अथर्ववेदे बृहस्पतिर्न इति । शुक्रस्य—ऋग्वेदे शुक्रन्ते अन्यदिति, ¹⁵यजुर्वेदे ¹⁶[अन्नात् परिश्रुत इति,] सामवेदे शुक्रन्ते अन्यदिति, अथर्ववेदे ¹⁷येनावपदिति । शनैश्चरस्य—¹⁸ऋग्वजुःसामवेदेषु शन्नो देवीरिति, अथर्ववेदे प्राणाय नम इति । राहोः—ऋग्वेदे कया नश्चिन्न इति, यजुर्वेदे काण्डात् काण्डादिति, सामवेदे कया नश्चिन्न इति, अथर्ववेदे ¹⁹राहु राजानमिति । केतोः—केतुं कृण्वन्निति वेदचतुष्टयेऽपि । इन्द्रस्य—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः ²⁰तातारमिन्द्रमिति, सामवेदे त्वामिन्द्रि²¹ हवामह²² इति, अथर्ववेदे ²³[इन्द्रस्य बाहु इति] । अग्नेः—ऋग्वेदे अग्नि दूतं

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 A ओमेकावृत्त्या ; I. O. ओमेकावृत्त्या
- 3 I. O. and A आभ्य
- 4 I. O. नून, A नून
- 5 I. O. गणपते and A गणपतये
- 6 A गणपति
- 7 I. O. विष्वाङ्गा अगोति and A विस्वाङ्गा अगोति
- 8 A adds हयं after it
- 9 A मस्य
- 10 A अप्रजानमिति
- 11 I. O. त्वया मान्या and A हयं मस्या

- 12 A वशोऽसीति
- 13 I. O. अति अदर्थं and A विवदर्थोति
- 14 A omits the bracketed portion
- 15 A अन्यदि
- 16 I. O. अन्ना परिश्रुतमिति
- 17 I. O. येनावदिति
- 18 A ऋकसामयजुष
- 19 A राहु, I. O. बाहु
- 20 A तातारमिति
- 21 I. O. and A त्वामिन्द्रि
- 22 A हवाम
- 23 I. O. इन्द्रस्य बाहु इति and A इन्द्रबाहुति

वृणीमह इति, यजुर्वेदे त्वं नो अग्ने ¹[तव देवेति,] ²सामवेदे अग्निं दूतं वृणीमह ³ इति, अथर्ववेदे अग्नेर्मन्त्र ⁴ इति । यस्य—ऋग्वेदे असि यम इति, यजुर्वेदे ⁵[सुगं नु पन्थामिति,] सामवेदे नाके सुपर्णमिति, अथर्ववेदे यमो नो ⁶गातुमिति । निऋतेः—ऋग्वेदे ⁷वेत्था हि निऋतोनामिति, यजुर्वेदे ⁸असुन्वन्तमयजमानमिति, सामवेदे ⁹वेत्था हि निऋतोनामिति, अथर्ववेदे ¹⁰अपेत एत्विति । वरुणस्य—ऋग्वेदे ¹¹[वरुणं वो रिशादसमिति,] यजुर्वेदे ¹²[तत्त्वा यामीति,] सामवेदे घृतवती भुवनानामिति, अथर्ववेदे उदुत्तमं वरुणेति । वायोः—ऋग्वेदे वात ¹³[आ वात्विति,] यजुर्वेदे आ ¹⁴[नो नियुद्धिरिति,] सामवेदे वात आ वात्विति, अथर्ववेदे वायोः सवितुरिति । सोमस्य—ऋग्वेदे ¹⁵कुविदङ्ग नमसा ये इति, यजुर्वेदे वयं सोमेति, सामवेदे सोमं राजानं वरुणमिति, अथर्ववेदे ¹⁶[सोदकामत् सा वनस्पतीनिति] । ¹⁷[ईशानस्य—ऋग्वेदे ईशाना ¹⁸वार्याणामिति, यजुर्वेदे तभीशानमिति, सामवेदे ¹⁹[आत्वा सोमस्येति] अथर्ववेदे तस्मै ²⁰[सर्वेभ्य ईशानस्येति] । ²¹अनन्तस्य—ऋग्वेदे काङ्किको ²²नाम सर्प इति, यजुर्वेदे नमोऽस्तु ²³सर्पेभ्य इति, सामवेदे यां ²⁴सन्ध्यां समधत्तेति, अथर्ववेदे ²⁵अनन्तं विततमिति] । ब्रह्मणः—ऋग्वेदे ब्रह्मा देवानामिति, यजुर्वेदे आ ब्रह्मन्निति, सामाथर्वणोः ब्रह्म ²⁶जज्ञानमिति । वसूनाम्—ऋग्वेदे ²⁷उमया अल वसव इति, यजुर्वेदे वसन्तेन ऋतुनेति, सामवेदे ²⁸[लोकद्वारमित्यां

- 1 I. O. इति for the bracketed portion
- 2 A सामवेदे
- 3 A वृणीम
- 4 I. O. अग्नेर्मन्त्र, A अग्नेर्मन्त्र
- 5 I. O. सुगन्तु पन्थामिति and A सुगन्तु पन्थामिति
- 6 I. O. and A गातुमिति
- 7 I. O. and A वेत्था
- 8 I. O. असुन्वन्तं, A असुन्वन्तं
- 9 I. O. वेत्था, A व
- 10 I. O. अपेत, A अपेत
- 11 I. O. वरुणं वा रिशादसमिति and A वरुणं वा रिशादसमिति
- 12 A तभीशमिति
- 13 A आवातु इति and I. O. वात्विति
- 14 I. O. नोनियुद्धिरिति and A नोनियुद्धिरिति
- 15 A कुविदङ्ग नमसा ये इति

- 16 I. O. सोदकामस्य इति and A सोमकामस्यो वनस्पतिरिति
- 17 A reads the bracketed portion a little below after some repetition of matter
- 18 I. O. वार्याणामिति
- 19 I. O. आत्वा वा वनोभ्यामा इति
- 20 I. O. सर्वे इति
- 21 I. O. अनन्तस्य ऋतु
- 22 I. O. and A काङ्किको
- 23 I. O. नमोस्तु ते
- 24 I. O. सत्वा, A the entire sentence as पाप त्वं समाधत्तेति
- 25 I. O. अथर्ववेदमिति
- 26 I. O. जज्ञानमिति, A जज्ञानमिति
- 27 I. O. उमया, A अमया
- 28 I. O. लोकद्वारमिति for the bracketed portion

साम], अथर्ववेदे वसवस्त्वा ¹गायत्रेणेति । आदित्यानाम्—ऋग्वेदयजुर्वेदयोः इमा गिर आदित्येभ्य इति, सामवेदे ²[तत्त्वा यामीति], अथर्ववेदे ³उदिष्टुदिहीति । मरुताम्—ऋग्वेदे आविद्युन्म⁴द्भिरिति, यजुर्वेदे ⁵इहृत्तास इति, सामवेदे गावश्चिद् ⁶[या समन्यव] इति, अथर्ववेदे मरुतां ⁷मन्व इति । ब्रह्मणः—ऋग्वेदे ब्रह्म जज्ञानमिति, यजुर्वेदे आ ब्रह्ममिति, सामाथर्वणोः ब्रह्म जज्ञानमिति । अच्युतस्य—ऋग्वेदे अतो देवा इति, यजुर्वेदसामवेदयोः इद विष्णुरिति, अथर्ववेदे उरु ⁸विष्ण इति । ईशस्य—ऋग्वेदे इमा रुद्रायेति, यजुर्वेदे मा ⁹नस्तोक इति, सामवेदे आ वो¹⁰ राजानमिति, अथर्ववेदे भवो दिवो भव इति । अर्कस्य—चित् देवानामिति वेदचतुष्टयेऽपि । वनस्पतेः—ऋग्वेदे अव सृजा वनस्पत इति, यजुर्वेदे ¹¹अय हित्वा¹²स्वधितिरिति, सामवेदे नित्यस्तोत्रो वनस्पतिरिति, अथर्ववेदे ¹³[मोदकामत् सा वनस्पतोनिति] ।] एवं ¹⁴होमं समाप्य, सामवेदव्यतिरिक्ता¹⁵ ऋत्विजो यथासम्भवमासामेव देवतानां सूक्तानि जपेयुः ।

तथा च सूक्तानि । ऋग्वेदे—आ ¹⁶तु न इति विनायकसूक्तं नवर्चम् । आदित्यस्य आदित्यानां¹⁷ [मवसेत्यादि षडृचं] सूक्तम् । त्वं सोम प्र¹⁸चिकित इति सोमस्य त्रयोविंशतृचं सूक्तम् । ¹⁹समिधाग्निं ²⁰दुवस्यतेत्यङ्गारकस्य²¹ त्रिशतृचं सूक्तम् । ²²उद् बुध्यध्वमिति बुधस्य द्वादशर्चं सूक्तम् । ²³यस्तस्मिन्नेति बृहस्पतेरेकादशर्चं सूक्तम् । शुक्रन्ते अन्यदिति शुक्रस्य चतुर्कं सूक्तम् । आपो हि ष्ठेति शनैश्चरस्य नवर्चं सूक्तम् । कया नध्वत इति राहोः

1 I. O. and A गायत्रिणेति	14 I. O. क्लृप्तं
2 I. O. उन्वयामीति and A उन्वयामिति	15 A omits it
3 I. O. and A उदिष्टुदिहीति	16 I. O. क्लृप्तं, A भूनमिति
4 I. O. नभिरिति, A आविद्युन्मद्भिरिति	17 A मिसोपरिमर्शं for the bracketed portion
5 I. O. इहृत्तास, A इहृत्तास	18 I. O. चिकित्, A चिचित्
6 I. O. व्यासमन्यव	19 I. O. समिधाग्निं
7 I. O. ध्वज, A सन्व	20 I. O. दुवस्यते इति । अङ्गारकस्य, A वनस्पते इत्यङ्गारकस्य
8 I. O. विष्णो इति, A विष्णोरिति	21 A विंशतृचं
9 I. O. नस्तोक	22 I. O. उद् बुध्यध्वमिति, A उद् बुध्यध्वमिति
10 I. O. वो	23 A यस्तस्मिन्नेति, I. O. पयस्तस्मिन्नेति
11 I. O. and A अयं	
12 I. O. स्वधितिरिति, A स्वधितिरिति	
13 I. O. मोदकामसो वनस्पतोनिति A सोमकामसो वनस्पतेरिति	

पञ्चदशर्चं सूक्तम् । युञ्जन्ति ब्रध्नमिति केतोर्दशर्चं सूक्तम् । इन्द्रमिन्द्राधिप इति इन्द्रस्य दशर्चं सूक्तम् । ²[अग्निः सप्तमिति] अग्नेः सप्तर्चं सूक्तम् । ³परेयिवांसमिति यमस्य षोडशर्चं सूक्तम् । ⁴यस्यामितानीति निऋतेर्दशर्चं सूक्तम् । ⁵[मो षु] वरुणस्य वरुणस्य पञ्चर्चं सूक्तम् । वात आ वात्विति वातस्य ⁷न्यृचं सूक्तम् । कुबिदङ्ग⁸ नमसा य इति सोमस्य सप्तर्चं सूक्तम् । ⁹आ नो भद्रा इति ¹⁰महेशानस्य दशर्चं सूक्तम् ।] ¹¹स्वप्रः स्वप्राधिकरण ¹²[इत्यनन्तस्य पञ्चर्चं सूक्तम् । ऋजु¹³रिच्छंस इति ब्रह्मणश्चतुष्कं सूक्तम् । ¹⁴जगृभूमा त] इति वसूनामष्टर्चं सूक्तम् । इमा गिर आदित्येभ्य इत्यादित्यानां सप्तदशर्चं सूक्तम् । मरुतो ¹⁵[यस्य हि] क्षये इति ¹⁶मरुतां दशर्चं सूक्तम् । ऋजुरि¹⁷च्छंस इति ब्रह्मणश्चतुष्कं सूक्तम् । सहस्रशीर्षा पुरुष इत्यच्युतस्य षोडशर्चं सूक्तम् । आ ¹⁸ते पितरि- तीशस्य ¹⁹पञ्चदशर्चं सूक्तम् । चित्रं देवानामित्यर्कस्य ²⁰षडृचं सूक्तम् । ²¹[अजन्ति त्वामध्वर] इति वनस्पतेरेका²²दशर्चं सूक्तम् ।

यजुर्वेदे—आशुः शिशान दति ²³शाकं सूक्तम् । ²⁴अस्याजरास हव्याग्नेयं सूक्तम् । ²⁵अषाढमिति सौम्यं सूक्तम् । ²⁶रुद्राध्यायरूपं रौद्रं सूक्तम् । सहस्रशीर्षेति वैष्णवं सूक्तम् । [सामवेदे तु सूक्तानि न सन्त्येव]²⁷ ।

- 1 Both I. O. and A. °सिद्धाधिप
- 2 A. अग्निरिति
- 3 I. O. परेयिवांसमिति. A. परेपितर-मिति
- 4 I. O. षोडश
- 5 A. यस्यामितानिभि
- 6 I. O. गोषु, A. गोस
- 7 A. ऋच
- 8 I. O. कविदङ्ग, A. कविदङ्ग
- 9 I. O. सप्तर्चं सूक्तं for the bracketed portion
- 10 A. महेशानस्य
- 11 A. स्वप्रः स्वप्राधिकरण and I. O. omits स्वप्रः
- 12 A. omits the bracketed portion
- 13 I. O. °विष्णुस
- 14 I. O. जगृभो न
- 15 A. यस्याहि and I. O. यस्याहं

- 16 I. O. वायोर्दशर्चं
- 17 I. O. °विष्णुस, A. °रिषंस
- 18 I. O. तो
- 19 A. षडृचदशस्य before this
- 20 A. षडृचं
- 21 A. omits the bracketed portion
- 22 I. O. °कविशतृचं
- 23 A. शाकं
- 24 I. O. अस्याजरास, A. अस्य-जरास
- 25 I. O. अषाढमिति, A. अषाढ इति
- 26 A. रुद्राध्यायरूपं
- 27 A. सामवेदे प्रकाशशिशान इति ब्रह्मणमिति षोडशर्चं सूक्तं सौम्यम् । वैष्णवी संहिता विष्णुसूक्तम् । रुद्रसंहिता रौद्रं सूक्तम् ।

अथर्ववेदे—^१गणपते गणपतिमिति विनायकसूक्तम् । ^२यद्राजानमिति सोमसूक्तम् । त्वया ^३मन्य इति भोमसूक्तम् । ^४दर्शोऽसीति ^५बुधसूक्तमेकचर्म^६ । ^७यामाहुतिमिति बृहस्पतिसूक्तम् । येना^८वपदिति शुक्रसूक्तम् । सहस्रबाहुरिति शनैश्वरसूक्तम् । ^९[राहु राजानमिति] राहोरेकचर्म^{१०} सूक्तम् । ^{११}[केतुं कृणवन्निति] ^{१२}[केतोरेकचर्म^{१३} सूक्तम् ।] ^{१४}इन्द्रो ^{१५}जयातीति इन्द्रसूक्तम् । अग्ने^{१६}मन्व इति अग्निसूक्तम् । ^{१७}यमस्य ^{१८}लोकादिति यमसूक्तम् । अपेत एत्विति निर्ऋतिसूक्तम् । उदुत्तमं वरुणेति वरुणसूक्तमेकचर्मम् । वायोः सवितुरिति वायुसूक्तम् । आ प्यायस्वेति सोमसूक्तम् । यो^{१९}[अम्रो रुद्र इती]शानसूक्तम् । नमोऽस्तु संप्रेभ्य इत्यनन्तसूक्तम् । ^{२०}ब्रह्मज्येष्ठा इति ब्रह्मसूक्तम् । अस्मिन्वसु वसव इति वसूनां सूक्तम् । ^{२१}[आयं गौरित्यादित्यानां] सूक्तम् । मरुताः ^{२२}मन्व इति मरुतां सूक्तम् । ब्रह्म ^{२३}जज्ञानमिति क्षौद्रं ब्रह्मसूक्तम् । ^{२४}उरु विष्णो इत्यच्युतस्य^{२५} सूक्तमेकचर्मम् । ^{२६}[भवाशर्वो मन्वे वामितोशसूक्तम् ।] यस्येदमा ^{२७}रज इत्यर्कसूक्तम् । ^{२८}ध्रुवस्तिष्ठेति वनस्पतिसूक्तम् ।

एवं सूक्तजपानन्तरं सर्वेत्विजो ^{२९}[यथायथं] हामशेषं समापयेयुः । ततो गुरुः कृत-

1 I. O. omits it	16 I. O. लोका इति ; A लोक इति
2 A यद्राजानमिति	17 I. O. रुद्रो अयाविति and A रुद्रा अयाविति
3 I. O. मन्यो ; A मान्या	18 I. O. ब्रह्मज्येष्ठा, A ब्रह्मा०
4 A यज्ञोसीति	19 I. O. आयजोर्गौरित्यादित्यानां and A आयजोर्गौरित्यादित्यानां
5 A omits the bracketed portion here and reads some portion of it a little below.	20 I. O. मर्य ; A मरि
6 I. O. बुधसूक्तं	21 Both I. O. and A यज्ञानमिति
7 I. O. आहुतिमिति	22 I. O. तवो ; A उरो
8 I. O. वपदिति	23 A इत्यच्युत
9 I. O. राजानमि	24 I. O. भवकेष्टवो मनवेवाहुनि ईशसूक्तं and A भवाकष्टाट्वो मनवेवाहुमिति इशसूक्तं for the bracketed portion
10 I. O. omits the bracketed portion	25 Both I. O. and A रुज
11 I. O. omits the bracketed portion	26 I. O. ध्रुव०
12 A इन्द्र	27 A यथायथं
13 Both I. O. and A यजातीति	
14 I. O. सुंन्व,	
15 A यम	

नित्ययजमानसहितः¹ पुष्पधूपौ माषभक्तवादाय, तूर्येषु नदत्सु मण्डपाद् बहिर्निर्गल्य, स्वस्व-
दिक्कमेण इन्द्रादिलोकपालान् प्रत्येक²मेह्येहीत्यायुक्तमन्त्रैरावाह्य, आवाहनानन्तरमेव ³ॐ
इन्द्राय नम इत्यादि-प्रणवादिनमोऽन्तस्वनाममन्त्रैः प्रत्येकं सम्पूज्य, तथैव प्रत्येकं वलिं दद्यात् ।

⁴ततः शुचिस्थाने मण्डलिकाः कृत्वा, लैलोक्ये यानि ⁵भूतानीत्यादीनि पठित्वा,
त्रैलोक्यस्थेभ्यः “[स्थावरेभ्यो भूतेभ्यो] नमः, “[लैलोक्यस्थेभ्यश्चरेभ्यो भूतेभ्यो नमः],
ब्रह्मणे नमः, विष्णवे नमः, शिवाय नमः, देवेभ्यो नमः, दानवेभ्यो नमः, गन्धर्वेभ्यो नमः,
यक्षेभ्यो नमः, राक्षसेभ्यो नमः, पन्नगेभ्यो नमः, ऋषिभ्यो नमः, मनुभ्यो नमः, देवमातृभ्यो
नमः, इति प्रत्येकं सम्पूज्य, माषभक्तवलिं दद्यात् ।

⁶तत ऋत्विग्भ्यो हैमकुण्डलसूतकटकाङ्गुरीयकाणि ⁷विचित्राणि वासांसि शय्याः, एकं
त्रिगुणं देवाच्च ¹⁰ ¹¹द्विगुणद्वयघटितां कुण्डलादिसामग्रीं, द्विगुणं वस्त्रं, द्विगुणद्वयकृताश्च ¹²
शय्यां गुरवे दद्यात् । तद् यथा—³ अयामुक्तामुकसगोत्रेभ्यः अमुकामुकवेदामुकशशा-
ध्यायिभ्यः अमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं कृतैतदधिवासनकर्मप्रतिप्रार्थं दक्षिणां यथायथमेतानि
हैमकुण्डलयुग¹³-यज्ञोपवीत-कटकाङ्गुरीयकाणि, ¹⁴[एतानि विचित्र]-वस्त्राणि, एताश्च शय्या
ददानि । ब्राह्मणाः स्वस्तीति ब्रूयुः । ततः प्रथमलिखितकमेण ब्राह्मणतयं पुण्याहादिवाचनं
कारयेत् ।

एतदपि ऋत्विगुपवेशनादि—मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म सर्वमहादानसाधारणम् । तत
ऋत्विजो मङ्गलगोतवाय¹⁵-घोषेषु सत्सु ¹⁶स्वस्वकुण्डसमोपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं
स्नापयेयुः ।

ततो यजमानः¹⁷शुक्लमाल्यवस्त्रधरः पुष्पाञ्जलिमादाय तुलां विः प्रदक्षिणीकृत्य, नमस्त

1 I. O. कृतनित्ययजमानसहित A
कृतनित्यो यजमानसहितं

2 I. O. “मन्त्रेहीत्यादाक्त” and A
“मिन्द्रादाक्त”

3 I. O. omits ॐ

4 Both I. O. and A अतः

5 Both I. O. and A भूतानि
इत्यादि

6 A स्थानेभ्यो

7 I. O. omits the bracke-
ted portion, A त्रैलोक्यस्थेभ्यो
भूतेभ्यो नमः

8 A अतः अविज्ञाता

9 A चित्राणि

10 A omits च

11 A वदति for वि

12 A ०कृतां

13 A ०युत

14 I. O. च चित

15 I. O. adds गीत here

16 I. O. कुम्भ and A सुम्भकुण्ड
for स्वस्वकुण्ड

17 A adds शुद्धमालाः after यजमानः

इत्यादिभिरस्मात् ¹[संसारसागरादिलिखन्त-]मन्त्रैरामन्त्र्य, पुष्पाञ्जलिनार्चयेत् । ततः पुनरपि तुलां प्रदक्षिणोक्त्य, खड्गचर्म²-कवचधरो 'धृतसर्वालङ्कारो 'वामदक्षिणकमेण करद्वय-धृत'[हैमधर्मराजसूर्यप्रतिमः उत्तरभागे तुलामारुह्य], पूर्वस्थापितहरिप्रतिमामुखं पश्यन् तिष्ठेत् । तत ऋत्विजो दक्षिणतुलाभागे सुवर्णमुत्कृष्टं यजमानसाम्यादधिकं यथा भवति तथा दद्युः । पुष्टिकामस्तु तथाधिकं दापयेत्, 'यथा सुवर्णाधारस्य भूमिस्पर्शो भवति ।

ततस्तत्रैव क्षणं स्थित्वा, नमस्त इत्यादि मन्त्रद्वयं ⁷[पठेत् । ततोऽवतीर्य, आत्मतुलितं सुवर्णं गुर्वृत्तिकप्रमुखनानाब्राह्मणेभ्यः] उत्सृज्य दद्यात् । तद्यथा—ॐ अथ यथासम्भव-गोत्रनामभ्यो ⁸गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्त-⁹तुलापुरुषदानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतदुपकल्पितोपकरणालङ्कारसहितस्वशरीरतुलितं पञ्चवर्णवितानसहितं साधिकमति-¹⁰[निर्मलं¹¹ काञ्चनं ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्त्युक्ता, सावित्रीं पठित्वा, सुवर्णमिदमग्निदैवतमित्युक्ता,]¹² यथाशाखं कामस्तुतिं ¹³पठेयुः ।

ततो गुर्वृत्विग्भ्यो ग्रामं रत्नानि च दक्षिणां दद्यात् । तद्यथा—ॐ ¹⁴अयामुका-मुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाभ्याग्निभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं कृतैतद्दान-कर्मप्रतिग्रहं ¹⁵दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च¹⁶ रत्नानि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्त्युक्ता स्वं स्वं सुवर्णभागं प्रत्येकं स्पृशेयुः । वितानञ्च वाक्यमन्तरेण गुरवे प्रतिपादनीयं, गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यस्तद्दानासम्भवात् । एवं गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यः महादानेषु सर्वेषु बोद्धव्यम् । यद्वा आत्मतुलितसुवर्णस्यार्द्धं गुरवे अपरमर्द्धमृत्विग्भ्यश्च¹⁷ दद्यात् । तत्र दानवाक्ये—ॐ अयामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-¹⁸वेदामुकामुकशाखाभ्याग्निभ्योऽमुकामुकदेव-शर्मभ्यो युष्मभ्यं मत्स्यपुराणोक्तभाग-¹⁹व्यवस्थया फलपुष्पोपशोभितपञ्चवर्णवितानकसहित-मिति च ²⁰विशेषः ।

1 A संसारादिपर्यायं	11 I. O. निर्मितं
2 I. O. कृताइन for कवच	12 A omits the bracketed portion
3 A व्रतसञ्ज्ञाङ्गालङ्कारः	13 A पठेत्
4 Both I. O. and A omit वाम	14 A अयामुकशाखाभ्याग्निभ्योऽमुकदेव-शर्मभ्यो
5 A हैमन्तलासमारुह्य for the bracketed portion	15 A दक्षिणामिदं योग्या
6 A यथा	16 A omits च
7 A पठित्वा only for the bracketed portion	17 I. O. omits च
8 A सर्व्वेत्तिकः	18 A वेदशाखाभ्याग्निभ्यो
9 A omits तुला	19 I. O. omits भाग
10 I. O. साधिकमभि ; A साधिकमिति	20 A शेषः

ततो जापकेभ्यो दक्षिणां दद्यात् । ¹ॐ अयामुकामुकसगोत्रेभ्यः अमुकामुकवेदामुकामुक-
शाखाध्यायिभ्यः अमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं कृतैतच्छान्तिकाध्यायजपकर्मप्रतिप्रार्थं दक्षिणा-
मेतत् काश्चनं ददानि । जापकाः स्वस्तीति वदेयुः² । ततो यथासम्भवं दानसमयोप³-स्थितान्
दीनानाथांश्च ⁴‘तण्डुलकपर्दकादिभिस्तर्पयेत् । ततः ⁵‘पूर्ववद् ब्राह्मणत्रयं पुण्याहादिवाचनं
कारयेत् । ततः शीघ्रं तत् सुवर्णं यथायथं ⁶‘विभज्य दद्यात् । ⁷‘[अत्र च दानवाक्ये] अमुक-
देशे अमुककाले इत्युक्त-⁸ [तत्तन्निमित्तोल्लेखः कर्तव्यः । एवञ्चावर्ता⁹न्तरेष्वपि यत्र देश-
कालविशेषभूतिरस्ति, तत्रा-¹⁰मुकदेशे अमुककाले इति ¹¹तदुल्लेखः करणीयः ।

इति तुलापुरुषमहादानं समाप्तम् ।]

1 A omits ॐ

2 A वदेत्

3 A स्थित

4 I. O. तद्वाच्य for तण्डुल

5 A पूर्ववत्

6 Both I. O. and A omit it

7 I. O. अत्र दाने वाक्ये and A
तत्र दानवाक्ये

8 A मिति only for the bracke-
ted portion

9 I. O. नौ for तौ

10 I. O. omits अमुकदेशे

11 I. O. उल्लेखः

तथा हिरण्यगर्भमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२.५ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

नाम्ना हिरण्यगर्भाख्यं महापातकनाशनम् ॥१॥

पुरयं दिनमथासाय तुलापुरुषदानवत् ।

ऋत्विग्गण्डपसम्भार भूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

कुर्यादुपोषितस्तद्रत्नोक्तेषावाहनं बुधः ।

पुरयाहवाचनं कृत्वा तद्वत् कृत्वाधिवासनम् ॥३॥

तद्वदुपोषितः—तुलापुरुषवद् गुर्वृत्विग् जापकैः सह कृतोपवासो यजमान इत्यर्थः ।

ब्राह्मणं ^२रचयेत् कुराडं तपनीयमयं शुभम् ।

द्रासमत्य-^१कुलोच्छ्रायं हेमपङ्कज-^१गर्भवत् ॥४॥

हेमपङ्कजगर्भवदिति मध्यस्थापितसौवर्णपद्ममित्यर्थः ।

विभागहीन-^१[विस्तारमाज्य]-क्षीराभिपूरितम् ।

दशास्त्राणि सरत्नानि दातुं “ [सूचीं तथैव] च ॥५॥

अभिपूरितम् एकदेशपूरितम्, ‘अभिरभागे’ (१।४।६१) इति पाणिनिस्तुल एवाभिश्चदस्यै-
कदेश-^१वाचित्वेन प्रमिदत्वात् । दशास्त्राणि [अस्त्राणोव अस्त्राणि प्रधानफलसाधनानीत्यर्थः] ^८

हेमनालं ^१सपिटकं बहिरादित्यसंयुतम् ।

तथैवा^{१०}वरणं नाभेरुपवीतस्य काञ्चनम् ॥६॥

[पिटकं जातकोपवेशनार्थं पट्टकम्] ^{११} । नाभेरावरणं—नाभ्याच्छादनार्थं
सुवर्णपत्रकृतं ^{१२} वस्त्राकारम् ।

पार्श्वतः स्थापयेत्तद्वदेमदण्डकमण्डलुम् ।

पद्माकारं पिधानं स्यात् समन्तादहुलाधिकम् ॥७॥

1 A omits महा

2 I. O. आरयेत्

3 A omits त्व

4 I. O. adds गडभंज before
गर्भवत्

5 A विमाद्य

6 A अविस्तार्यैव

7 A वादित्वेन

8 A अस्त्राणि अनीकास्त्राणि प्रधाना-
नीत्यर्थः, I. O. अस्त्राणोव द्वास्त्राणि
प्रधानानीत्यर्थः

9 A सपिटकं

10 I. O. वरणाङ्गाभे.

11 A पिटकं स्वरूपेण for the brac-
keted portion

12 I. O. कृत

मुक्तावलीसमोपेतं पद्मरागदलान्वितम् ।

तिलद्रोणोपरिगतं वेदमध्ये ततोऽर्चयेत् ॥८॥

अनेन ^१पिधानेन अनुष्ठानकाले गर्भमुखाच्छादनं कर्तव्यम्, अन्यत्र तद्विनियोगाश्रयणात् ।

पद्मरागदलान्वितम् उत्कृष्ट-^२माणिक्यखण्डान्वितम् ।

ततो मङ्गलशब्देन ब्रह्मघोष-^३रवेण च ।

सर्वोषधुदक^४स्नानस्नापितो वेदपुङ्गवैः ॥९॥

सर्वोषधुदकमिति ^५कुण्डसमीपस्थकुम्भजलव्यतिरिक्तं सर्वोषधिमिश्रितं जलं, कुण्ड-
समीपस्थ^६कुम्भजलविनियोगस्याग्रे 'चतुर्भिः कलसै'रित्यादिना^७ वक्ष्यमाणत्वात् ।

शुक्लमाल्याम्बरधरः सर्वाभरणभूषितः ।

^८[इममुच्चारयेन्मन्त्रं गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥१०॥

नमो हिरण्यगर्भाय हिरण्यकवचाय च ।

सप्तलोकसुराध्यक्ष जगद्धात्रे नमो नमः] ॥११॥

भूर्लोकप्रमुखा लोकास्तव गर्भे व्यवस्थिताः ।

ब्रह्मादयस्तथा देवा नमस्ते विश्वधारिणे ॥१२॥

नमस्ते भुवनाधार नमस्ते भुवनाश्रय^९ ।

नमो हिरण्यगर्भाय ^{१०}गर्भे यस्य ^{११}[पितामहः ॥१३॥

यतस्त्वं ^{१२}सर्वभूतात्मा भूते भूते] व्यवस्थितः ।

तस्मान्मामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥१४॥

^{११}एवमामन्त्रय तन्मध्यमाविश्यास्त उदङ्मुखः ।

मुष्टिभ्यां परिसंगृह्य धर्मराजचतुर्मुखं ।

जानुमध्ये शिरः कृत्वा ^{१४}तिष्ठेदुच्छ्वासपञ्चकम् ॥१५॥

1 I. O. च विधानेन ; A विधानेन

2 I. O. omits कृष्ट

3 I. O. वक्षेन

4 I. O. स्नानस्नापिते ; A स्नाने
स्नापितो

5 A कुण्डलं

6 I. O. कुण्ड

7 I. O. omits ना

8 A omits the bracketed por-
tion.

9 Both I. O. and A भुवनाश्रयः

10 I. O. ब्रह्मालोक

11 A omits the bracketed por-
tion

12 I. O. नरभूतात्मा

13 I. O. एवमासङ्ग

14 A तिष्ठेदुच्छ्वासपङ्कजं, I. O. वेष्टे-
दुच्छ्वासपञ्चकं

गर्भाधानं पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा ।

कुर्युर्हिरण्यगर्भस्य ततस्ते द्विजपुङ्गवाः ॥१६॥

[तत्तत्संस्कारानुष्ठानाभिधानं कृत्वा तत्तत्संस्कारप्रधानमन्त्रान् पठेयुरित्यर्थः ।

गौतमङ्गलघोषेण गुरुकृत्यापयेत्ततः ।]^३

जातकर्मादिकाः कुर्युः क्रियाः षोडश चापराः ॥१७॥

अत्रापि तत्तत्संस्काराभिधानं पूर्वकप्रधानमन्त्रपाठो बोद्धव्यः, संस्काराणां तदानीं^४ करणासम्भवात् ।

‘सूच्यादिकश्च गुरवे दत्त्वा मन्त्रमिमं पठेत्’ ।

नमो हिरण्यगर्भाय ^५[ब्रह्मगर्भाय वै नमः ।

चराचरस्य जगतो गृहभूताय] वै नमः ॥१८॥

माताहं जनितः^६ पूर्वं मर्त्यधर्माभरोत्तम^७ ।

त्वद्गर्भसम्भवा^८ देव दिव्यदेहो भवाम्यहम् ॥१९॥

चतुर्भिः कलसर्भुयस्ततस्ते द्विजपुङ्गवाः ।

खानं कुर्युः प्रसन्नाङ्गाः^{१२} सर्वाभरणभूषिताः ॥२०॥

कलसैरिति होमकुण्डसमीपस्थैः । कुर्युः कारयेयुः ।

^{११}‘देवस्य त्वेतिमन्त्रेण स्थितस्य कनकासने ।

अथ जातस्य तेऽङ्गानि ^{१३}‘अभिषेक्ष्यामहे वयम् ।

दिव्येनानेन वपुषा [चिरं जीव]^{१५} सुखी भव ॥२१॥

कनकासने स्थितस्य ^{१६}‘कनकमयामनोपविष्टस्य । ^{१७}‘देवस्य त्वेति मन्त्रेण, ‘अथ जातस्य तेऽङ्गानि’ इत्यादि-^{१८}‘पुराणमन्त्रेण च जपनं कारयेयुः ।

1 I, O. संख्याचा for संस्कारा

2 I, O. पठेदित्यर्थः

3 A the bracketed portion as तत्तत्संस्कारान् कन्यामुत्थाय यवतः

4 A ०षान०

5 I, O. तदानीं

6 A मातृयादिकञ्च

7 A जपेत्

8 A the bracketed portion as गर्भभूताय

9 A जनितं

10 A नरोत्तमः and I, O. नरोत्तमाः for ०मरोत्तम

11 A ०देव for ०ईव

12 B and I, O. प्रसन्नाङ्गं

13 A देवस्य

14 I, O. अभिषेक्ष्यामहे

15 I, O. चिरञ्जीव for the bracketed portion

16 A कनकासनो०

17 A omits it

18 I, O. ०पूरण०

ततो हिरण्यगर्भं ¹तं तेभ्यो दद्याद्विचक्षणः ।
 ते पूज्याः सर्वभावेन ²बहवो वा तदाज्ञया ॥२२॥
³ततोपकरणं सर्वं गुरवे विनिवेदयेत् ।
 पादुकोपानहौ छलं चामरासनभाजनम् ।

उपकरणमित्युपकरणत्वेन गुरवे देयमित्यर्थः ।

ग्रामं वा विषयं वापि यदन्य⁴द्व्यितं भवेत् ॥२३॥
 अनेन विधिना यस्तु पुण्येऽहनि निवेदयेत् ।
 हिरण्यगर्भदानं स ब्रह्मलोके महीयते ॥२४॥
⁵पुरेषु लोकपालानां प्रतिमन्वन्तरं वसेत् ।
 कल्पकोटिशतं यावद् ब्रह्मलोके महीयते ॥२५॥
 कलिकलुष⁶-विमुक्तः पूजितः सिद्धसङ्घ⁷-
 रमरचमरमालावीज्यमानोऽप्सरोभिः ।
 पितृशतमथ बन्धून् पुत्र⁸पौत्राननेका-
 नपि नरक⁹-निमग्नस्तारयेदेक एव ॥२६॥
 इति पठति ¹⁰[य इत्थं] ¹¹यः श्रणोतीह सम्यङ्
 मधुरिपुपुर-¹²लोके पूज्यते सोऽपि सिद्धैः ।
 मतिमपि च जनानां¹³ यो ददाति प्रियार्थं¹⁴
 विबुधपतिजनानां नायकः स्यादमोघम् ॥२७॥

प्रयोगः

अथ यजमानः¹⁵ समुत्पन्नहिरण्यगर्भमहादानदानेच्छः¹⁶ तुलापुरुषमहादानलिखितं¹⁷
 खड्गचर्म¹⁸-मयडालसन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमासहित-सालङ्कार-तुला-वामहस्तग्राह्यसूर्यप्रति

1 A omits it

bracketed portion

2 Corrected from M. P. and
 L. O. A बहुभ्यो

10 A omits it

11 A ०पुरा०

3 A ततोपकरण

12 A जनाना

4 A भूषितं for द्यितं

13 L. O. यजमान

5 A दूरेषु

14 A ०महादानेषु

6 A ०कलुष०

15 A ०लिखित

7 A ०पौत्रान्पिकान्पि

16 I. O. ०मयादृज० and A
 ०मयातन० for ०मयादृज०

8 A ०निमग्नस्तारकोदक

9 Corrected from M. P. L. O.
 इत्थं and A यद् for the

मा-बहिःसर्वसम्भारम्, अधिकत्वेनाभिमत¹-शुद्धसुवर्णघटितं स्वाङ्गुलेन ²द्वासप्तत्यङ्गुलो-
च्छ्रायमुपयधोऽष्टचत्वारिंशदङ्गुलविस्तारं सुदृढ³-तलकान्वितं ⁴कुण्डं, तन्मुखाच्छादनार्थं
पद्माकारं ⁵कुण्डमुखवेष्टनेनाङ्गुलाधिकमुत्कृष्टमाणिक्यभूषितं ⁶मुक्तास्रग्विभूषितं सौवर्णं
पिधानं, कुण्डगर्भस्थापनार्थमभिमतपरिमाणसुवर्णघटितं पद्मं, कुण्डपूरणार्थं घृतं क्षीरञ्च⁷,
कुण्डपाश्वर्-⁸स्थापनार्थमभिमतसुवर्णघटित-¹⁰[दात्र-सूची]-¹¹[कुश नाल]-कण्डोलिकाः,
सौवर्ण-¹²पत्तोत्खाटितादित्यप्रतिमां, ¹³'नाभ्याच्छादनार्थं' ¹⁴'[सौवर्णपत्र-¹⁵रचितवस्त्राकारं,
सौवर्णं यज्ञोपवीतं, दण्डं, कमण्डलुं, दात्रायलङ्करणार्थं रत्नानि च, कुण्डाधःस्थापनार्थं तिल-
द्रोणं यजमानप्रथमन्नानार्थं तीर्थजलं सर्वोषधिञ्च, वामकरधारणार्थं] हैर्मि¹⁶ चतुर्मुखब्रह्म-
प्रतिमां¹⁷, गुरुदक्षिणार्थं काष्ठपादुकायुगोपानद्युग-¹⁸'च्छत्रचामरासनभाजनानि चोत्पादयेत् ।
ततस्तुलापुरुषोक्त-¹⁹समयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानगुरुत्विग् जापकास्तुलापुरुष²⁰-वद्-
विष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने ²¹हिरण्य-गर्भपदं प्रक्षिप्य
यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च²² यजमानस्तुलापुरुष-²³[वद्-गोविन्दा]-
द्याराधनादिमधुपर्कदानान्तं कर्म²⁴ गोविन्दाद्यभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-²⁵-दानसङ्कल्प-पुरयाहादि-
वाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यगर्भपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुरुत्विग्-
²⁶[यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने] च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि मध्य-
ब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मण-²⁷वाचनान्तं कर्म तुलापुरुष-

- 1 I. O. and A स्तदन् for यद्
- 2 A द्वासप्तत्यङ्गुलो.
- 3 I. O. °तलकान्वितं, A °तलिका-
न्वितं
- 4 A omits it
- 5 A कुण्ड
- 6 A omits it
- 7 A सौवर्णं
- 8 A क्षीरं जरसामग्रीञ्च, B क्षीरा-
र्जनसामग्रीं, I. O., क्षीरार्जनसामगाश्च
- 9 A कुण्डपाश्व
- 10 A दात्रवशीचि for the bracketed
portion
- 11 I. O., कुशनाल and A कलम
for the bracketed portion
- 12 Both I. O. and A °वटिता.
- 13 I. O., नाभ्याच्छादनार्थं

- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 I. O. पात्र for पत्र
- 16 A क्षेमां, I. O., क्षेम
- 17 I. O., °प्रतिमा
- 18 I. O., °पानद्युगं, A °पानद्वं.
- 19 A °समानानावा° for °समयाना°
- 20 A °पुरुषा°
- 21 A हिरण्यगर्भं
- 22 I. O. omits it
- 23 A वद्गोविन्दा for the bracketed
portion
- 24 Both I. O. and A omit it
- 25 A °जापकं
- 26 A यजमानाद्यपरे for the brac-
keted portion
- 27 A °वाचनान्तं

^१प्रोक्तमनुसन्धानानुप्रातव्यम् । ^२तत ऋत्विजः ^३सपिधानं हेम -^४कुण्डमानीय प्रधान-
वेदिकायां लिखितचक्रोपरि ^५तिलद्रोणं विकीर्य ^६[तत्वारोपयेयुः] । ^७[कुण्डमध्ये हैमं पद्मं
निधाय] ^८[यजमानोपवेशनयोग्यं यथा भवति, तथा कुण्डं धृतक्षीराभ्यां पूरयेयुः । कुण्ड-
पार्श्वतश्च^९ हैमानभिमतरन्नयुता^{१०}[न दात-]सूची-नाल-पिटक-बर्हि-रादित्यप्रतिमा-
^{११}नाभ्यावरण-यज्ञोपवीत-दण्डकमण्डलून् संस्थापयेयुः ।] ततो यजमानं स्वस्ववेदस्थाभि-
षेक-^{१२} मन्त्रैः सर्वौषधिमिश्रजलेन^{१३}क्षपयेयुः । तदा च मङ्गल-^{१४}[तुर्यवन्दि-]घोषान्
कारयेयुः ।

^{१५}[ततो यजमानः] शुक्रमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय 'नमो हिरण्य-
गर्भाये'त्यादि — 'दुःखसंसारसागरा'दित्यन्त-^{१६}मन्त्रैर्हिरण्यगर्भमामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिना चयेत् ।
ततो दक्षिणकामेण हस्तद्वय-^{१७}धृतहैमधर्मराज-^{१८}चतुर्मुखप्रतिमो ^{१९}हिरण्यगर्भमध्यं प्रविश्योद-
ङ्मुख उपविश्य जानुमध्यापितशिरा^{२०} ^{२१}उच्छ्वासपञ्चकं यावत्तिष्ठेत् । तदा च^{२२} ब्राह्मणाः
पिधानेन ^{२३}कुण्डमाच्छाद्य हिरण्यगर्भस्य गर्भाधानपुंसवनसीमन्तोन्नयनसंस्कारानभिध्याय^{२४}
स्वस्वगृह्योक्तांस्तत्तत्संस्कारप्रधानमन्त्रान् पठेयुः । ततो गुरुमङ्गलतूर्यगोतवन्दिघोषेषु सत्सु
^{२५}हिरण्यगर्भस्थं यजमानं करे ^{२६}विधृत्योत्थापयेत् । तत ^{२७}[ऋत्विजो हिरण्यगर्भा-
न्निर्गतस्य] यजमानस्य संस्कारार्थं स्वस्वगृह्यविहितान् जातकर्मादिषोडशसंस्कारानभिध्याय
तत्तत्संस्कारप्रधानमन्त्रान् पठेयुः ।

- 1 A. ० गन्ध०
- 2 A तत्र
- 3 A. सपिधादान
- 4 A कुण्डमानीय
- 5 A तिलाद्रोणं
- 6 A तत्र for the bracketed portion
- 7 I. O. omits the bracketed portion. A गुहृत्विग् for it
- 8 I. O. omits the bracketed portion
- 9 A कुण्डपार्श्वतः
- 10 A द्मात्र for the bracketed portion
- 11 A. मासादवरण
- 12 Both I. O. and A. omit चक
- 13 I. O. ० जलकुम्भाचतुष्टयेन

- 14 A पृष्ठवद् for the bracketed portion
- 15 A ततश्च
- 16 A सागरेत्यादि०
- 17 I. O. ० इयं
- 18 I. O. ० हिरण्यगर्भप्रतिमो, A चतुर्मुखप्रतिमा
- 19 A हिरण्यमध्ये
- 20 I. O. ० शिर
- 21 I. O. उच्छ्वास०, A उच्छ्वास०
- 22 I. O. ब्राच after this
- 23 I. O. कुम्भ०
- 24 A omits ध्याय
- 25 A हिरण्यस्य
- 26 A विधृत्योपयेत्
- 27 A reads the bracketed portion as ऋत्विक्हिरण्यगर्भाभितस्तस्य

संस्काराश्च षोडश ऋग्वेदे—जातकर्म नामकरणं निष्कमणम् अन्नप्राशनं चूडाकरणम् उपनयनं क्षीणि वेदव्रतानि स्नानं विवाहः देवपितृमनुष्यभूतब्रह्मणां पञ्चमहायज्ञाः । यजुर्वेदे तु नामकरणं नास्ति, 'चत्वारि वेदव्रतानीति' विशेषः । सामवेदे नामकरणमस्ति, अन्नप्राशनं 'नास्तीति यजुर्वेदाद्विशेषः । अथर्ववेदे—जातकर्म निष्कमणम् अन्नप्राशनं गोदानम् उपनयनं सावित्रीव्रतं 'वेदव्रतं सावित्रीव्रतविसर्जनं' 'वेदव्रतविसर्जनं' समावर्तनं विवाहः पञ्चमहायज्ञाश्चेति ।

ततो यजमानः पूर्वोक्तं दातादिकं गुरवे प्रतिपादयेत् । ततो 'नमो हिरण्यगर्भाय' 'ब्रह्मगर्भाय वै नमः' इत्यादि मन्त्रद्वयं जपेत् । तत ऋत्विजोऽष्टौ वरणादिलब्धा-
नङ्कारैरलङ्कृताः कनकमयासनोपविष्टं यजमानं 'देवस्य त्वे'ति वेदचतुष्टयस्थमन्त्रेण 'अथ जातस्य तेऽज्ञानो'त्यादिना च पुराणमन्त्रेण कण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन स्नपयेयुः ।

ततो यजमानः शुक्रमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारो गुरुर्वृत्तिकप्रमुखनानाव्राह्मणेभ्यो हिरण्य-^{१०}'गर्भमुत्सृज्य दद्यात् । तद्यथा—^{१०}अथ यथासम्भवगोलनामभ्यो गुरुर्वृत्तिक-
प्रमुखव्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्तहिरण्यगर्भ-^{११}'महादानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेत'^{१२} हिरण्य-
गर्भ'^{१३} ददानि । प्रतिप्रहातारः स्वस्तात्युक्ता सावित्रीं पठित्वा हिरण्यगर्भोऽयं विष्णुदै-
वतः'^{१४} इत्युक्ता'^{१५} यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः ।

ततो गुरवे पादुकोपानच्छ्रवचामरासन-^{१६}'भाजनप्रामान् दक्षिणां दद्यात् । तद्यथा—
^{१७}अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणांमेतानि पादुकोपानच्छ्रवचामरासनभाजनानि
^{१८}'इयदुत्पत्तियाग्याश्च भूमिं ददानि । स्वस्त्योति गुरुर्वदेत् ।

तत ऋत्विग्भ्यो दक्षिणादानम् । तद् यथा—^{१९}अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं

1 A चत्वारि, F. O. रत्नानि

2 F. O. शेषः

3 A नास्ति

4 F. O. वेदव्रतं

5 F. O. इदं व्रतविसर्जनं, A omits it

6 F. O. विश्वगर्भाय, A. गर्भभूताय

7 F. O. पठेत्

8 F. O. कृष्णा for ऽष्टौ

9 A omits गर्भं

10 A omits it

11 Both F. O. and A omit महादान

12 A 'कामोमेत

13 A हिरण्य

14 F. O. 'देवतमित्युक्ता

15 F. O. omits भाजन

16 A omits it

17 A यदुत्पत्तिः

18 A ततो

19 A omits it

युष्मभ्यमहं दक्षिणा^१मियदुत्पत्तियोग्यां भूमिम् एतानि च^२ रत्नानि ददानि । स्वस्तीति
 प्रत्येकमृत्विजो ब्रूयुः । ततो गुर्वृत्विजः स्वं स्वं सुवर्णभागं स्पृशेयुः । यद्वा गुरवे हिरण्य-
 गर्भस्यार्द्धम् "ऋत्विग्भ्यश्चार्द्धं दद्यात् । तल च—ॐ अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-
^४वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक-^५देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मत्स्यपुराणोक्तभागव्यवस्थया
 तिलक्षोणारोपितं" फल-^६[पुष्पोपशोभितं पञ्चवर्णं]-^७वितानकसहितमिति च पूर्वदानवाक्याद्वि-
 शेषः ।

ततो यजमानस्तुलापुरुष-^८वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं
 "त्वरया यथायथं हिरण्यगर्भप्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति हिरण्यगर्भमहादानं समाप्तम्^{१०} ।

- 1 A °मिदं यदुत्पत्तियोग्यां
- 2 A omits it
- 3 A omits it
- 4 A omits वेदामुकामुक
- 5 I. O. omits देव
- 6 I. O. °रोपिणं

- 7 A पुष्प for the bracketed portion
- 8 A °जापकेभ्यो
- 9 A कृत्वा
- 10 I. O. omits it

तथा ब्रह्माण्डमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२७६अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि ब्रह्माण्डविधिमुत्तमम् ।

^१यच्छ्रेष्ठं सर्वदानानां महापातकनाशनम् ॥१॥

पुरयं दिनमथासाय तुलापुरुषदानवत् ।

ऋत्विज्यण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

लोकेशावाहनं तद्वदधिवासनकं तथा ॥२॥

^२कुर्याद्विशपलाद्दुर्मासहत्या^३ च शक्तितः ।

शकल^४-द्वयसंयुक्तं ब्रह्माण्डं^५ काश्चनं बुधः ॥३॥

दिग्गजाष्टसमायुक्तं पञ्चैकाङ्गसमन्वितम् ।

^६लोकपालाष्टकोपेतं मध्यस्थितचतुर्मुखम् ।

शिवाच्युतार्कशिखरमुमालक्ष्मीसमन्वितम् ॥४॥

शिवाच्युतार्कशिखरम् ऊर्ध्वभागोत्खाटितशिवाच्युतार्कमूर्तिम्^७ ।

वस्वादित्यमरुद्गर्भं महारत्नसमन्वितम् ।

वितस्तेरङ्गुलशतं यावदायामविस्तरम् ॥५॥

वस्वादित्यमरुद्गर्भं गर्भोत्खाटितवस्वष्टक-द्वादशादित्य-सप्तमरुद्गणमूर्तिम्^८ । महा-
रत्नसमन्वितम् उत्कृष्टरत्नसमन्वितम् । वितस्तेरङ्गुलशतं यावदित्यनेन वितस्तेरारभ्याङ्गुल-
शतं यावत् स्वेच्छया दैर्घ्यविस्ताराभ्यां ब्रह्माण्डं^९ कर्तव्यमित्यर्थः ।

कौषेयवस्त्रसंवीतं तिलद्रोणोपरि न्यसेत् ।

तथाष्टादशधान्यानि समन्तात्^{१०} परिवारयेत् ॥६॥

अष्टादश^{११}[धान्यानि प]रिभाषोक्तानि ।

पूर्वणानन्तशयनं^{१२} प्रद्युम्नं पूर्वदक्षिणे ।

प्रकृतिं दक्षिणे पार्श्वे सङ्कर्षणमतः परम् ॥७॥

1 I. O. यज्ञे

2 I. O. कुर्याद्विशपला

3 A ०साः

4 A कलसं, I. O. कलशं

5 A ब्रह्माण्ड

6 A लोकपालो

7 I. O. ०मूर्तिः, A ०मूर्ति

8 I. O. ०मूर्तिः

9 Both I. O. and A omit कर्तव्यम्

10 I. O. परिकल्पयेत्

11 A omits the bracketed portion

12 A ०यायनं

¹[अनन्तशयनं जलशायिनम् ।]

पथिमे चतुरो वेदाननिरुद्धमतः परम् ।

²[अग्निमुत्तरतो हैमं वासुदेवमतः]परम् ॥८॥

समन्तात् ³गुडपीठस्थानर्चयेत् काश्चनान् बुधः ।

स्थापयेद्वस्त्रसंवीतान् पूर्णकुम्भान् दशैव तु ॥९॥

काश्चनान् काश्चनपत्नोत्खाटितान् ।

दशैव धेनवो देयाः ⁴सहैमाम्बरदोहनाः ।

पादुकोपानहच्छत्रचामरासनदर्पणैः ।

भक्ष्य-⁵भोज्यान्नदीपेक्षुफलमाल्यानुलेपनैः ॥१०॥

भक्ष्यं पिष्टकं मूलश्च, फलस्य ⁶स्वशब्दोपात्तत्वात् । ⁷एतैश्च पादुकादिभिः सहितः
तथा धेनवो देयाः पार्श्वतः स्थाप्या इत्यर्थः ।

⁸होमाधिवासनान्ते च स्नापितो वेदपुङ्गवैः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रं त्रिधा कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥११॥

⁹होमाधिवासनान्ते इति ¹⁰पूर्वमेव देवतारोपणरूपस्याधिवासनस्योक्तत्वादिरण्यगर्भादिषु
तथा दर्शनाच्च होमं लोकपालाद्यावाहनपूजा-¹¹[पर्यन्तं समाप्याधिवासनं] देयद्रव्यस्य वेद्युप-
¹²रिस्थापनम् । ततः स्नापितो मन्त्रं पठेदिति सम्बन्धो बोद्धव्यः ।

नमोऽस्तु विश्वेश्वर विश्वधाम

जगत्सविवे भगवन्नमस्ते ।

¹³सप्तर्षिलोकामरभूतलेश

¹⁴गर्भेण सार्द्धं वितराभि-¹⁵रक्षाम् ॥१२॥

1 A अनन्तं शायिनं for the bracketed portion

2 I. O. अतः for the bracketed portion

3 I. O. पीठस्थानमर्चयेत्. A पीठस्थानार्चयेत्

4 I. O. सहैमाम्बरदोहनाः, A ऋत्विग्भ्यः सुरदोहनाः

5 Corrected from M. P. A. B and I. O. भोजनं for भोज्यान्न

6 A मूलशब्दोपात्त इति

7 A तैश्च

8 A होमादि०

9 A होमादि०

10 A पूर्वं only

11 Both I. O. and A पर्यन्त-शय्याधिवासनं for the bracketed portion

12 A omits रि

13 Both I. O. and A सप्तर्षि-लोकामरभूतलेश

14 I. O. adds गर्भेण before this

15 A चि for भि

ये दुःखितास्ते सुखिनो भवन्तु

¹प्रयान्तु पापानि चराचराणाम् ।

²त्वद्दानशस्त्राहतपातकानां

ब्रह्माण्डदोषाः प्रलयं ब्रजन्तु ॥१३॥

एवं ³प्रणम्यामरविश्वगर्भं

दद्याद्विजेभ्यो दशधा विभज्य ।

⁴भागद्वयं तत्र गुरोः प्रकल्प्य

समं भजेच्छेषमतः क्रमेण ॥१४॥

स्वल्पेषु होमं गुरुरेक एव

कुर्यादथैकामिविधानयुक्तया ।

स एव ⁵सम्पूज्यतमोऽल्पवित्तै-

र्यथोक्तवस्त्राभरणादिकेन ॥१५॥

स्वल्पेषु प्रचुरदानासमर्थेषु दातृषु सतसु गुरुरेक एव पूजनीयः ।

इत्थं य एतदखिलं पुरुषोऽत्र कुर्याद्

ब्रह्माण्डदानमधिगम्य महद्विमानम् ।

⁶निर्धुतकल्मष-विशुद्ध[तनुर्मुनारै]-

रानन्दकृत् पदमुपैति सहाप्सरोभिः⁸ ॥१६॥

सन्तारयेत् पितृपितामहपुत्रपौत्र-

¹⁰बन्धुप्रियातिथिकलत्र-¹¹शताष्टकं सः ।

ब्रह्माण्डदान-¹²शकलीकृतपातकीघ-

मानन्दयेच्च जननीकुलमप्यशेषम् ॥१७॥

इति पठति श्रणोति वा य एवं

सुरभवेनेषु गृहेषु धार्मिकाणाम् ।

1 I. O. omits it

2 A दूर्गानास्त्राहतः

3 A प्रणम्यमेवविश्वगर्भं

4 A भागद्वयं

5 A ०युष्मा

6 A पूज्यश्च तमाल्पवित्तः

7 A निर्धुतः

8 A अप्सरोभिः for the bracketed portion

9 A सहाप्सरोभिः

10 A मातृः

11 A ०षट्ठाष्टकं

12 Both I. O. and A ०शकलीः

मतिमपि च ददाति ^१मोदतेऽसा-

^२वमरपतेर्भवने सहाप्सरोभिः ॥१८॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातब्रह्माण्डमहादानदानेच्छस्तुलापुरुषमहादानलिखितं खड्गचर्ममय-
ढाल 'सन्नाह—तुलाम्थापनीयहरिप्रतिमा—^४[सालङ्कारतुला]—हस्तप्राण्यप्रतिमा—वहिःसर्व-
सम्भारम्, अधिकत्वेन विंशतिसंख्यपलेभ्यः ऊर्द्धं सहस्रपलावधि अभिमतकाञ्च[नघटितं]^५,
दैर्घ्यप्रस्ताराभ्यां^६ वितस्तिमारभ्याकुलशतपर्यन्तम्, सम्पुटमेलनीयखण्डद्वयरूपम्,^७ अन्तरुत्-
खाटितचतुर्मुखब्रह्म-^८वस्त्रष्टक-द्वादशादित्य-^९सप्तमरुद्राण्यप्रतिमं, वहिः स्वस्वदिकूकमोत्-
खाटितैरावतादि-^{१०}दिग्गजाष्टकेन्द्रादिलोकपालप्रतिमम्, अभिमत-^{११}स्थानपङ्क्तुयत्खाटित-
शिञ्जाकल्पनिरुक्तच्छन्दोज्योतिषव्याकरणरूप-वेदाङ्गषट्कप्रतिमम्, उपरिखण्डोर्द्ध-^{१२}भागोत्-
खाटित-शिवाच्युताकौमालक्ष्मीप्रतिमम्, अभ्योद्योतकृष्टरत्नखचितं ब्रह्माण्डं ; ब्रह्माण्ड-^{१३}[पूर्वादि-
दिग्गव]स्थापनार्थं काञ्चनान्तरविरचितपत्रोत्खाटित-जलशायि-प्रयुन्न-प्रकृति-सङ्कर्षण-वेदचतु-
ष्टयानिरुद्धामिवासुदेवप्रतिमाः. जलशाय्यादिप्रतिमास्थापनार्थमग्रे गुडपिण्डान्, ब्रह्माण्डा-
च्छादनार्थं कोषकारतन्तु^{१४}-निर्मितं वस्त्रं, ब्रह्माण्डस्थापनार्थं तिलद्रोणं, ब्रह्माण्ड-^{१५}पार्श्व-
स्थापनार्थमष्टादश^{१६}[धान्यानि, दश]कुम्भान्, तद्वेष्टनार्थं^{१७}दश वस्त्राणि, ब्रह्माण्डपार्श्व-^{१८}-
स्थापनार्थं दश धेनुः, तदलङ्करणार्थं दश हैमशृङ्गयुगवस्त्राणि, उपदोहनार्थं दशकांस्यपात्राणि,
ब्रह्माण्ड-^{१९}पार्श्वस्थापनार्थञ्च काष्ठमयपादुकायुगोपानद्युगच्छत्रचामरासनदर्पणपिष्टकसामग्र्यन्त्र-
सामग्री-^{२०}लुफलमूलमाल्यानुलेपनसामग्रीरुत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य

1 I. O. omits मोदते

2 Both I. O. and A. वमरः

3 I. O. मयवेन सह तुला and मयातुल for मयढाल

4 A साला

5 I. O. omits the bracketed portion

6 A दैर्घ्यप्रस्ताराभिः

7 A. ऽद्वयम्

8 I. O. सुष्ठक and A. ठ

9 I. O. omits सप्त

10 A omits दि

11 A स्थापनं

12 I. O. भागानुत्खाटित, A भागादुत्खाटित

13 A reads the bracketed portion as पूर्व दिशि

14 A न्तु for तन्तु

15 Both I. O. and A omit पार्श्व

16 A omits the bracketed portion

17 A अष्टादश

18 I. O. omits पार्श्व

19 I. O. omits पार्श्व

20 I. O. adds दीपसामग्री after this

पूर्वतरदिने यजमान-¹गुर्वृत्विग्जापकास्तुलापुरुषवद्विष्यभोजनादिकं² कृत्वा, निवेदनसङ्कल्प-
वाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने ब्रह्माण्डपदं प्रक्षिप्य यथायथं निवेदनं सङ्कल्पश्च कुर्युः । ततोऽ-
परदिने यजमानस्तुला-³पुरुषवद् गोविन्दाधाराधनादि-मधुपर्कदानान्तं⁴ कर्म⁵ गोविन्दाद्य⁶र्चन-
ब्राह्मणानुज्ञापन⁷-दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-⁸वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने ब्रह्माण्डपदं
प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग् यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या⁹-
स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि-मध्यब्राह्मणवाचनान्तं¹⁰ कर्म यथायथं¹¹ कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म तुलापुरुषप्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत ऋत्विजः पूर्वघटितं यथोक्तं रूपं
सम्पुटमिलित-¹²शकलद्वयनिर्मितं ब्रह्माण्डमानीय, प्रधानवेषां लिखितचक्रोपरि तिलक्षोणं
विकीर्य, ¹³तदुपरि स्थापयित्वा, कौषेयवस्त्रेणाच्छाद्य, ब्रह्माण्डस्य ¹⁴सर्वपार्श्वेष्वष्टादशधान्यानि
आरोपयेयुः । ततो ब्रह्माण्डस्य पूर्वदिक्केण गुड-¹⁵पिण्डानामुपरि पूर्वोक्त-¹⁶जलशाठ्यादि-
प्रतिमाः स्थापयेयुः । गुरुश्च ताः¹⁷ क्रमेणैव प्रणवादिचतुर्थ्यन्तेन नमोऽन्तेन खनाममन्त्रेण
प्रत्येकं पूजयेत् । तत ऋत्विजो ब्रह्माण्डपार्श्वे¹⁸ वस्त्रवेष्टितग्रीवान् दश पूर्णकुम्भान्, ¹⁹हेम-
श्रीर्वस्त्राच्छादिताः सकांस्यदोहना दश धेनूः, पादुकाद्युपकरणान्²⁰ आरोपयेयुः । ततो मङ्गल-
गीतवाद्यवन्दिघोषेषु सत्सु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं स्नापयेयुः ।

ततो यजमानः शुक्लमात्र्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय ब्रह्माण्डं त्रिः
प्रदक्षिणोक्त्य 'नमोऽस्तु विश्वेश्वरे'त्यादि मन्त्रद्वयं पठित्वा पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य प्रणम्य
²¹गुर्वृत्विग्भ्यो दद्यात् । ²²[तद् यथा—] अयामुक्त्यामुक्तसंगोत्रेभ्योऽमुक्त्यामुक्तवेदामुक्ता-
मुक्तशास्त्राभ्याभ्योऽमुक्त्यामुक्तदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्त-ब्रह्माण्डमहादान-²³दानफल-
प्राप्तिकामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थया ²⁴एतन्महारजभूषितं कौषे²⁵-यवस्त्रसंवीतं तिल-

1 I. O. यजमानः	14 A ०जलग्रयादि०, I. O. ०क्रमे-
2 Both I. O. and A ०भोजनादि	ग्रयादि०
3 I. O. पुरुषवद् and A पुरुषपदवद्	15 I. O. भाव
4 A ०दानाचरणान्तं	16 A ०पार्श्व
5 Both I. O. and A omit it	17 A ०सर्वपार्श्वेष्वष्टादशदानान्
6 A ०भार्य्य	18 A omits च
7 A ०स्थापन	19 A ०ऋत्विग्भ्यो
8 A वरण twice	20 A omits the bracketed por-
9 A कृतनित्यकृत्य०	tion
10 Both I. O. and A ०सकल०	21 A omits दान
11 Both I. O. and A तदुपरि	22 A एतं सद्धा०
12 I. O. सवपार्श्व अष्टादश धान्यानि	23 I. O. adds सद्धा before वस्त्र
13 I. O. ०पिण्ड०	

द्रोणस्थापितमष्टादशधान्यसहितं गुडपीठस्थकाश्वनानन्तशयन^१-प्रदन्न-प्रकृति-सङ्कर्षण-वेद-
चतुष्टयानिरुद्धामि-बाह्यदेव-प्रतिमासहितं वस्त्रसंवीतपूर्णकुम्भदशक^२-हेम-शृङ्गवस्त्राच्छादित-
सर्कास्य^३-दोहनधेनुदशक^४-सहितं पादुकोपानच्छत्रचामरासनदर्पणभक्ष्यभोजनदीपेक्षुमाल्यफला-
नुलेपन-पुष्पफलोपशोभित-^५पञ्चवर्ण-वितानकसहितं ब्रह्माण्डं ददानि ।

प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा, ब्रह्माण्डमिदं विष्णुदेवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेयुः^६ । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्ति-
योग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि, प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा ब्रह्माण्डं स्पृशेयुः । ततस्तुला-
पुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं पुण्याहादिवाचनञ्च^७ [कृत्वा, ब्रह्माण्डं]
दशधा विभज्य, भागद्वयं गुरवे, ऋत्विग्भ्यश्चाष्टौ भागान् त्वरया प्रतिपादयेत् । यथोक्तस्वल्प-
ब्रह्माण्डदाने तु^८ गुरुरेकामिवत्^९ सर्वम् ऋत्विगादिकर्तव्यं स्वगृह्योक्तविधिना शान्तिकाध्याय-
जपवहिः^{१०} कुर्यात् ।^{११} जापकास्तु^{१२} पूर्ववदेव कार्याः । कुशमयश्च ब्रह्मा कार्यः । तदा
च यजमानो गुरवे^{१३} तत्^{१४} [सर्वं महादानं] सम्प्रदानैकवचनोहेन दद्यात् ।

इति ब्रह्माण्डमहादानं^{१५} समाप्तम्^{१६} ।

1 A प्राणिन	9 A सठवे
2 A दृष	10 I. O. शान्तिकाध्याजं च, A शान्ति-
काध्याजं जपं वहिः
3 A omits दोहन	11 A जापकान्, I. O. बाजकास्तु
4 A दृष	12 A सठवेत्वाद्वाः
5 I. O. ०८७०	13 A omits it
6 A पठेत्	14 A reads the b. p. as सठवेमहा-
दान
7 A omits the bracketed por-
tion	15 A ब्रह्माण्डदानमाहात्म्यं
8 I. O. गुरवेकामिवत्, A गुरवे-
कामिवत्	16 I. O. omits it

तथा कल्पपादपमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२७७ अः)

कल्पपादपदानाख्यमतः परमनुत्तमम् ।

महादानं प्रवक्ष्यामि सर्वपातकनाशनम् ॥१॥

पुण्यं दिनमथासाद्य तुलापुरुषदानवत् ।

पुण्याहवाचनं कृत्वा लोकेशावाहनं तथा ॥२॥

ऋत्विक्पण्डितसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

काञ्चनं कारयेद्भूतं नानाफलसमन्वितम् ॥३॥

नानाविहगवस्त्राणि भूषणानि च कारयेत् ।

शक्तिस्तपलाद्भूमा^१-सहस्रात् प्रकल्पयेत् ॥४॥

अर्द्ध-^२कल्पतं सुवर्णस्य कारयेत् कल्पपादपम् ।

गुडप्रस्थोपरिष्ठाञ्च ^३सितवस्त्रयुगावृतम् ।

अर्द्ध-^४कल्पतं यावदुपात्तसुवर्णस्यार्द्धेन निर्मितम् ।

ब्रह्मविष्णुशिवोपेतं पञ्चशाखं सभास्करम् ॥५॥

कामदेवमधस्ताच्च सकलत्वं प्रकल्पयेत् ।

सन्तानं ^५पूर्वतस्तद्वत् ^६तुरीयांशेन कल्पयेत् ।

मन्दारं दक्षिणे पार्श्वे श्रिया सार्द्धं धृतोपरि ॥६॥

सन्तानं ^७पूर्वतस्तद्वदिति ^८गुडप्रस्थस्थं सितवस्त्रयुगावृतमित्यर्थः । कामदेवमधस्ताच्चेति सन्तानवृक्षस्याधस्तात् सकलत्वं कामदेवं प्रकल्पयेदिति योजना^९, मन्दारादिषु एकैकदेवता-सम्बन्धधृतेः ।

पश्चिमे पारिभद्रन्तु^{१०} मावित्र्या सह जीरके ।

सुरभीसंयुतं तद्वत्^{११} तिलेषु हरिचन्दनम् ।

तृतीयांशेन कुर्वीत सौम्येन फलसंयुतम् ॥७॥

1 I. O. ०सा०

2 A ०कण्ठ

3 A वक्षित०

4 A ०ऊर्म

5 A पूर्ववत् for पूर्वत

6 I. O. बहुवीजांशिन

7 A पूर्ववत् तद्वत् इति

8 A गुडप्रस्थ

9 A योजनं

10 I. O. पारिभद्रन्तु. M. P. पारिजा-
तन्तु

11 A तप्त,

कौषेयवस्त्रसंयुक्तानि क्षुमाल्यफलान्वितान् ।

तृतीयांशेन सन्तानघटनावस्थितसुवर्णतृतीयभागेन । सौम्येन उत्तर^१-दिग्भागेन ।

तथाष्ट^२ पूर्णकलसान् पादुकासनभाजनान्^३ ॥८॥

दीपि^४कोपानहच्छत्रचामरासनसंयुतम् ।

पादुकासनभाजनान् पादुकासनभाजनसहितानित्यर्थः । आसनपदं चात्र कलसावस्थानो-
चितासनपरं, चामरासनसंयुतमिति^५ पुनरासनपदश्रवणात् ।

कलपक्षियुतं तद्वदुपरिष्ठा^६[द् वितानकम् ।]

तथाष्टादशधान्यानि समन्तात् परिकल्पयेत् ॥९॥

होमाभिवासनान्ते तु स्नापितो वेदपुङ्गवैः ।

विः प्रदक्षिणमावृत्य मन्त्रमेतमुदीरयेत् ॥१०॥

नमस्ते कल्पवृक्षाय चिन्तितार्थप्रदायिने^७ ।

विश्वम्भराय देवाय नमस्ते विश्वमूर्त्ये^८ ॥११॥

यस्मात्त्वमेव विश्वात्मा ब्रह्मा स्थाणुर्दिवाकरः ।

^{१०}मूर्तामूर्तं परं बीजमतः पाहि सनातन ॥१२॥

त्वमेवामृतसर्वस्वमनन्तपुरुषोऽव्ययः ।

सन्तानाद्यैरुपेतः सन्^{११} पाहि संसारसागरात् ॥१३॥

एवमामन्त्र्य तं^{१२} दद्यात् गुरवे कल्पपादपम् ।

चतुर्भ्यश्चापि ऋत्विग्भ्यः सन्तानादीनि कल्पयेत् ॥१४॥

एतेन चत्वार ^{१३}एवर्त्विजः कर्तव्याः, कुशमयाश्चत्वारो ब्रह्माण इत्युक्तं ^{१४}भवति ।

स्वल्पेष्वेकामिवत् कुर्याद्^{१५} गुरवेवाभिपूजितः ।

न वित्तशाठ्यं कुर्वीत न च विस्मयवान् भवेत्^{१६} ॥१५॥

1 I. O. ऽद्विभिभागेन

2 A तथा

3 A ऽभाजान

4 A दीप०

5 A omits इति

6 A तिलानां and I. O. तिलानां
for the bracketed portion

7 Corrected from M. P. A
चिन्तितानमप्रदायकः, B वित्तिभाशु
प्रदाय ते, I. O. चिन्तितार्थप्रदाय च

8 A ऽमूर्त्येने

9 A ऽनुमेव, I. O. ऽन्नामेव

10 Both I. O. and A मूर्तामूर्तं परं.

11 I. O. स

12 A विद्याद्

13 I. O. एव चर्त्विजः, A एवर्दिजः

14 A सम्भवति

15 A गुरवेवाभिपूजितः, I. O. गुरवे
आतिपूजितः, M. P. गुरवे आभि-
पूजनम्

16 A नरः

^१ [न च विस्मयवान्] इयन्मया दत्तमिति नाहङ्कारवान् भवेदित्यर्थः ।

अनेन विधिना यस्तु [प्रदद्यात् कल्पपादपम्] ^२ ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥१६॥

^३ [अप्सरोभिः परिभृतः] सिद्धचारणकिन्नरैः ।

भूतान् भव्यांश्च मनुजांस्तारयेदात्मसम्मितान् ॥१७॥

स्तूयमानो दिवः पृष्ठे पुत्रपौत्रप्रपौत्रवान् ।

विमानेनार्कवर्णं विष्णुलोकं स गच्छति ॥१८॥

दिवि कल्पशतं तिष्ठेद्वाजराज्यो भवेत्ततः ।

^४ नारायण-बलोपेतो नारायणपरायणः ।

नारायणकथासक्तो^५ नारायणपुरं व्रजेत् ॥१९॥

यो वा पठेत् ^६ कनककल्पतरुप्रदानं

यो वा शृणोति पुरुषोऽल्पधनः स्मरेद् वा ।

सोऽपीन्द्रलोकमधिगम्य सहाप्सरोभि-

मैन्वन्तरं वसति पापविमुक्तदेहः ॥२०॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः ममुपजातकल्पपादप-^७महादानदानेच्छस्तुलापुरुषनिखितं खड्गचर्म-^८मयटाल-
मन्नाहतुलास्थायहरिप्रति^९ [मा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राश-प्रतिम-] ऋत्विक्चतुष्टय-^{१०}वरणदक्षिणा-
मामग्रीवहिः सर्वमम्भारम्, अधिकत्वेन पलत्रयाद्भुं सहस्रपलावधि यथेष्टं काञ्चन-
मुपादाय तस्यार्द्धेन ^{११}कल्पपादपमपराद्धेन समभागेन सन्तानं ^{१२}[मन्दारं पारिभद्रं] हरि-
चन्दनम् एवं पञ्च तरून् पञ्चशाखान् सीवर्णनानाफलपत्रि-हैमवनिर्मितानेकवस्त्राकारसहितान्

1 Both I. O. and A omit the bracketed portion

2 Supplied from M. P. A. B and I. O. महादानं निवेद्येत्

3 A reads the bracketed portion as अप्सरोभिः परिभृतः

4 I. O. नारायणबलोपेतो, A नारायणबलोपेता

5 Both I. O. and A अक्तो

6 A कल्पतरुप्रदानं, M. P. मकल-
कल्पः

7 A ०दानस्थानेषु

8 I. O. मयाञ्जन and A मयाञ्जन
for मयटाल

9 A omits the bracketed portion

10 A ०वरणादिः

11 I. O. कल्पपादपपरिभद्रं, A कल्प-
पादपपरिभद्रं

12 I. O. reads the bracketed portion as मन्दारपरिभद्रं

केयूरकुण्डलाद्यभिमतालङ्कारभूषितान्, एषामाच्छादनार्थं श्वेतवस्त्रयुगपञ्चकं. तरुणा^१मधः-
स्थापनार्थम् गुडप्रस्थद्वयं, प्रत्येकं ^२[प्रस्थपरिमितान् पात्रस्थ]-घृतजीरक-^३तिलाश्च^४, -कल्पवृक्षाधः-
स्थापनार्थम् अभोष्टसुवर्णान्तर-^५पत्रोत्-^६खाटिता ब्रह्मविष्णु-^७शिवभास्करप्रतिमाः, यथोक्तकम-
तरुचतुष्टयाधःस्थापनार्थम् अभिमतपुवर्णान्तरपत्रोत्खाटिताः सरति-कामदेव-लक्ष्मी-सावित्री-
सुरभिप्रतिमाश्च^८, कल्पतरु-^९पार्श्वस्थापनार्थम् ^{१०}[अष्टौ कुम्भान् तदधःस्थापनार्थं] कुशादि-
निर्मितासनाष्टकं, कुम्भाच्छादनार्थं कोषेयवस्त्राष्टकं, कुम्भपार्श्वस्थापनार्थम् ^{११}इक्षुदण्डाष्टकं
पुष्पमाल्या-^{१२}ष्टकसामग्रीं यथेष्टफलाष्टकं पादुकायुगाष्टकं कांस्थभाजनाष्टकञ्च, कल्पतरुपार्श्व-
पणार्थं दीपिकोपानदयुगच्छत्रचामरा-^{१३}सनाष्टादशधान्यानि चोत्पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानगुर्वृत्तिगजापकाः तुलापुरुषव-
द्विष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने ^{१४}कल्पपादपदं प्रक्षिप्य
यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः ।

ततोऽपरदिने यजमानस्तुलापुरुषवद् गोविन्दा-^{१५}धाराधनादि-मधुपर्कदानान्तं कर्म^{१६} गोविन्दा-
यभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने ^{१७}कल्प-
पादपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्तिग्यजमानजापका उपवसेयुः ।

अपरदिने च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदभिस्थापना^{१८}[दि-मध्यब्राह्मणवाचना]न्तं कर्म यथा-
यर्थं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय अनुष्ठातव्यम् । तत
ऋत्विजः कल्पतरुमानीय प्रधानवेद्यां लिखितचक्रमध्ये गुडप्रस्थं दत्त्वा ^{१९}तदुपरि स्थापयेयुः ।
ततस्तस्याधो गुडप्रस्थोपरि पङ्क्तिक्रमेण सुवर्ण-^{२०}पत्रोत्खाटिता ब्रह्मविष्णुशिव-^{२१}भास्करप्रतिमाः

1 I. O. ०सव०, A ०सर०

2 Both I. O. and A प्रस्थपरि-
मिताच्चाव for the bracketed
portion

3 I. O. ०क्षीरक०

4 A तिलाः

5 I. O. ०न्तरं

6 A पात्रोत्, I. O. यन्त्रोत्०

7 A ०शिवाच्युताकर्कप्रतिमाः

8 I. O. ०प्रतिमा

9 I. O. ०पात्र

10 Both I. O. and A omit
the bracketed portion

11 A इक्षुकाष्टकं

12 Both I. O. and A ०माला०

13 Both I. O. and A omit
सना

14 A कल्पपादपदं

15 I. O. omits न्दा

16 I. O. and A omit it

17 A कल्पपादपदं

18 A omits the bracketed por-
tion

19 A परि

20 I. O. ०यन्त्रोत्०

21 A ०शिवा०

तथा गोसहस्रमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२७८ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

गोसहस्रप्रदानाख्यं सर्वपापहरं परम् ॥१॥

पुण्यां तिथिमथासाद्य युग^१-मन्वन्तरादिकाम् ।

^२पयोव्रतस्त्रिरात्रं स्यादेकरात्रमथापि वा ॥२॥

दानदिनात् पूर्वत्रिरात्रं दुग्धमात्रमाहारं कुर्यात्, अशक्तावेकरात्रमित्युन्नेयम् ।

लोकेशावाहनं कुर्यात्तुलापुरुषदानवत् ।

पुण्याहवाचनं तद्ब्रह्मोमकार्यन्तथैव च ॥३॥

ऋत्विज्यण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

वृषं लक्षणसंयुक्तं वेदिमध्येऽधिवासयेत् ॥४॥

वृषलक्षणस्य विष्णुधर्मोत्तर उक्तम्, तद् यथा—

^३ [तस्याः सुतं] परीक्षेत 'वृष' लक्षणां न्वितम् ।

उन्नतस्कन्धकुक्षद^५-मृजुलाङ्गुलकम्बलम् ॥५॥

मदाकटितटस्कन्धं वैदूर्यमणिलोचनम् ।

प्रवालशफ^६श्चाग्रं सुदीर्घवलवालधिम् ॥६॥

नवाष्टादशसंख्यैर्वा तीक्ष्णाग्रै^७-दर्शनैः शुभैः ।

मल्लिकाञ्च^८ 'मोक्तव्यो गृहेऽपि धनधान्यदः ॥७॥

तथा(वि. ध. १।१४६।४७-५५)—

^९मोक्तव्यानाय ^{१०}धूर्याणां भूयो वक्ष्यामि लक्षणम् ।

^{११}स्वस्तिकाकार^{१२}श्च मेघौघसदृशस्वनाः ॥८॥

1 A 'मन्तरादिक'

2 I. (O.), A and M. P. पयोव्रत'
त्रिरात्र'

3 A तस्माद् पक्षं for the bracketed
portion

4 A वृषय'

5 A omits च

6 A 'दृष्टनैः'

7 I. (O.) योक्तव्यः, A योक्तव्य'

8 I. (O.) and A योक्तव्यानाय

9 I. (O.) कार्याणां, A and V. D.
धार्याणां

10 A स्वस्तिकाकारश्च

महाप्रमाणाश्च तथा मत्तमातङ्गगामिनः ।

¹महोरस्का महोत्साहा² महाबलपराक्रमाः ॥६॥

शिरः कर्णौ ललाटश्च बालधिश्वरणानि च³ ।

⁴नेत्रपार्श्वे च कृष्णानि शस्यन्ते चन्द्रमस्तिवषः⁵ ।

श्वेतान्येतानि शस्यन्ते कृष्णस्य तु विशेषतः ॥१०॥

भूमौ कर्षति लाङ्गूलं प्रलम्बस्थूल⁶-बालधिः ।

पुरस्ता⁷-दुन्नतो नीचः⁸ पृष्ठतश्च प्रशस्यते ॥११॥

शक्तिध्वजपताक्राभा येषां ⁹राजिर्विराजते ।

अनङ्गाहस्तु¹⁰ ते धन्या वित्तजीवजयावहाः ॥१२॥

प्रदक्षिण¹¹ निवर्तन्ते स्वयं ¹²[ये विनिवर्तिताः] ।

समुन्नत¹³-शिरोम्रीवा धन्यास्ते यूथवर्धनाः ॥१३॥

रक्तशृङ्गाग्रनयनः¹⁴ श्वेनवर्णो भवेद् यदि ।

शफैः ¹⁵प्रबालसदृशैर्नास्ति ¹⁶धन्यतरस्ततः ॥१४॥

एते धूर्याः¹⁷ प्रयत्नेन ¹⁸मोक्तव्या यदि वा वृषाः ।

धारिताश्च तथा ¹⁹मुक्ता धनधान्यविवर्धनाः ॥१५॥ इति ।

[गोसहस्राद्विनिष्कृष्य गवां दशकमेव वा ।]²⁰

गोसहस्रं बहिः कुर्याद् वस्त्रमात्यविभूषितम् ॥१६॥

गोसहस्राद् विनिष्कृष्येति ²¹[गोसहस्रात् पृथक्कृत्य], एतेन दशाधिकं गोसहस्रमुत्पाद्यं
‘गोसहस्रं बहिः कुर्यादिति श्रुतेः ।

- 1 I. O. महोवचा, A' महारोचा
- 2 A महोत्साहा V. D. महोक्क सा
- 3 A वा
- 4 I. O. नेत्रे पार्श्वे
- 5 Both I. O. and A चन्द्रमस्तिवषः
- 6 A स्तूल०
- 7 I. O. दुन्नतो, A लम्बतो, V. D. न्न तथा
- 8 Both I. O. and A नीलः
- 9 A रजि and I. O. बाबि for राजि
- 10 A अनङ्गाहस्त, I. O. अनङ्गाहाश्च
- 11 A प्रदक्षिण

- 12 A' परिनिवर्तिताः for the bracketed portion
- 13 I. O. समुन्नतं
- 14 A यत्न for नयनः
- 15 I. O. प्रधान०
- 16 A धान्यवतस्ततः
- 17 I. O. धार्याः, A' भार्या, V. D. धन्याः
- 18 Both I. O. and A योक्तव्या
- 19 I. O. युक्ता
- 20 M. P. omits the bracketed portion
- 21 A' reads the bracketed portion as गोसहस्रापृथक्कृत्य

स्थापयेयुः । 'तत्पूर्वतोऽधस्तादारोपित-सरतिकामदेवप्रतिमं' ^२[गुडप्रस्थोपरि सन्तानं, कल्पतरुदक्षिणतोऽधःसमारोपितलक्ष्मीप्रतिमं घृतप्रस्थोपरि मन्दारं, ^३[कल्पतरुपश्चिमतः अधः-] समारोपितसावित्रीप्रतिमं जीरकप्रस्थोपरि पारिभद्रं, ^४[कल्पतरुत्तरतः अधः-] समारोपित-सुरभिप्रतिमं] तिलप्रस्थोपरि ^५हरिचन्दनञ्चारोपयेयुः । सर्वांश्च वृक्षान् प्रत्येकं ^६सितवस्त्रयुगेना-च्छादयेयुः । ^७[अष्टासु च दिक्षु] प्रत्येकं कौषेयवस्त्रान्छादितान् इक्षुदण्डफलान्वितान् माल्यालङ्कृतान् अष्टौ ^८पूर्णकुम्भान् पार्श्वारोपितपादुकायुगभाजनासनेष्वारोप्य, कल्पतरुपार्श्वे ^९पूर्वोक्तदीपिका-^{१०}युपकरणमारोपयेयुः ।

^{११}ततो मङ्गलतूर्यगीत-^{१२}वन्दिघोषेषु सत्सु ऋत्विजः कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं स्नापयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय कल्पपादपं ^{१३}तिः ^{१४}'प्रदक्षिणीकृत्य, 'नमस्ते कल्पवृक्षाये'त्यादि 'पाहि संसारसागरा'दित्यन्त-मन्त्रान् पठित्वा, पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरुत्विरभ्यो यथायथं दद्यात् ।

ॐ अद्यामुकामुकसगोत्रेभ्यः अमुकामुकवेदामुकामुकशाखाभ्यायिभ्यः अमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तकल्पपादपमहादानं ^{१५}-दानफलप्राप्तिकामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यव-स्थया एतं गुडप्रस्थारोपितं सौवर्णवृक्षविष्णुशिवभास्कर-^{१६}[प्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितं गुडप्रस्था-रोपितसौवर्णपरतिकामदेवप्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितसौवर्णसन्तानसहितं घृतप्रस्थारोपितसौवर्ण-लक्ष्मीप्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितसौवर्णमन्दारसहितं जीरकप्रस्थारोपितसौवर्णसावित्री-]प्रतिमा-सितवस्त्रयुगान्वितसौवर्ण-^{१७}पारिभद्रसहितं तिलप्रस्थारोपितसौवर्णसुरभिप्रतिमासितवस्त्रयुगान्वितसौवर्णहरिचन्दनसहितं कौषेयवस्त्र-^{१८}युगवेष्टितग्रीवेक्षुमाल्यफलान्वित-कुशासनस्थ-^{१९}

- 1 I. O. omits तत्
- 2 A omits the bracketed portion
- 3 I. O. कल्पतरुः for the bracketed portion
- 4 I. O. कल्पतरोरधः
- 5 A omits हरि
- 6 A प्रत्येक
- 7 I. O. अष्टासु दिक्षु, A अष्टादिक्षु
- 8 A omits पूर्ण
- 9 A पार्श्व

- 10 I. O. has a lacuna here, A स
- 11 A omits it
- 12 I. O. वाद्य for वन्दि
- 13 A omits it
- 14 A प्रदक्षिणीकृत्य
- 15 A omits दानफल
- 16 A omits the bracketed portion
- 17 A सन्तान before this
- 18 I. O. omits युग
- 19 A omits च

-पादुकायुगकांस्यभाजनयुत-पूर्णकुम्भाष्टक^१-[दीपिकोपानद्]^२-युगच्छलचामरासन--^३फलमालययुत-पञ्चवर्णचितानकाष्टादशधान्ययुतं^४ कल्पपादपं ददानि ।

‘प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यथायथम् ‘अमुकपादपोऽयं ‘विष्णु-
दैवतः’ इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो दक्षिणादानम् । ॐ अथ कृतैतद्दान-
प्रतिप्रार्थं शुष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिम् एतानि च^७ रत्नानि ददानि ।
प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा प्रत्येकं^८ [तरुन् मूलेषु] स्पृशेयुः । ततो यजमानस्तुलापुरुष-
वज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं दोनानाथादितर्पणं^९ ब्राह्मणवाचनञ्च कुर्यात् । ततः कल्पपादपं^{१०}
गुरवे,^{११} [सन्तानकादींश्च चतुरो] वृक्षान्^{१२} ऋग्वेद्यादिकमेण चतुर्भ्यः ऋत्विग्भ्यो निवेदयेत् ।
^{१३}[स्वल्पकल्पपादपदाने तु]^{१३} गुरुरेकामिवत् स्वगृह्योक्तविधिना सर्वं ब्रह्माण्डदानवत् कुर्यात् ।

इति कल्पपादपमहादानं समाप्तम् ।

- 1 A omits क
- 2 A पादुकापानद् for the bracke-
ted portion
- 3 A omits फल
- 4 A कल्पपादमहादानमहं
- 5 A ग्रहीतारः
- 6 Both I. O. and A विष्णुदैवत-
मित्युक्त्वा
- 7 A omits it
- 8 A तरुमूलेषु for the bracketed
portion

- 9 Both I. O. and A कल्पपाद-
पञ्च
- 10 Both I. O. and A read the
bracketed portion as सन्तान-
कादीश्चतुरो
- 11 A ऋग्वेदादि.
- 12 I. O. स्वल्पकल्पपादपदानेषु and A
स्वल्पपादपदाने तु
- 13 I. O. गुरुरेकामिवत्

गोसहस्रं दत्त्वा तद्दिने दुग्धमावाहारो भवेदित्यर्थः ।

श्रावयेच्छृणुयाद्वापि महादानानुकीर्तनम् ।

तद्दिनं ब्रह्मचारी स्याद् य इच्छेद् विपुलां श्रियम् ॥३२॥

तद्दिने च ^१महादानप्रस्थं शृणुयात्, ^२[अन्यान्यपि श्रावयेत् ।] ^३यदा विपुलश्रीकामो भवति, तदा तद्दिनं ब्रह्मचर्यमाचरेदित्यर्थः ।

अनेन विधिना यस्तु गोसहस्रप्रदो भवेत् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः सिद्धचारणसेवितः ॥३३॥

विमानेनार्कवर्णेन किङ्किनीजालमालिना ।

सर्वेषां लोकपालानां ^४[लोके सम्पूज्यते] सुरैः ॥३४॥

प्रतिमन्वन्तरं तिष्ठेत् पुत्रपौत्रसमन्वितः ।

सप्तलोकानतिक्रम्य ततः शिवपुरं व्रजेत् ॥३५॥

शतमेकोत्तरं तद्वत् पितृणां ^५तारयेद् बुधः ।

मातामहानां तद्वच्च पुत्रपौत्रसमन्वितम् ^६ ॥३६॥

यावत् ^७कल्पशतं तिष्ठेद्राजराजो भवेत् पुनः ।

अश्रमेधशतं कुर्याच्छिवध्यानपरायणः ।

वेष्णवं योगमास्थाय ततो मुच्येत बन्धनात् ॥३७॥

^८पितरश्चाभिनन्दन्ति ^९[गोसहस्रप्रदं सुतम् ^{१०} ।

^{११}अपि स्यात् ^{१२}स्वकुलेऽस्मार्कं पुत्रो दीहि व एव वा ॥३८॥

गोसहस्रप्रदो भूत्वा ^{१३}[नरकादुद्धरिष्यति ॥

तस्य कर्मकरो वा स्यादपि द्रष्टा तथैव च ।

संसारसागरादस्माद् योऽस्मान् सन्तारयिष्यति ॥३९॥

1 A महादानविधियर्थः

2 L. O. omits the bracketed portion

3 A तदा

4 A लोकेशः पूज्यते for the bracketed portion

5 A तारयेद् बुधः

6 A and M. P. समन्वितः

7 A कल्पशतं

8 A पितरश्चापि नन्दन्ति

9 A गोदाने only for the bracketed portion

10 L. O. यत्

11 Corrected from M. P. A. B and L. O. अथ

12 L. O. सुकुलं

13 A नरस्य सु only for the bracketed portion

इति पठति य एतद् गोसहस्रप्रदानं
 सुर-]भवनमुपेतः संस्मरेद् वाथ परयेत् ।
 अनुभवति मुदं ¹[वा मुच्यमानो] निकामं
 प्रहतकलुषभावः सोऽपि यातीन्द्रलोकम् ॥४०॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुत्पन्नगोसहस्रमहादानदानेच्छ-²स्तुलापुरुषलिखितं खड्गचर्म-³मयढाल-
 सन्नाह-तुला⁴-स्थापनीयहरिप्रतिमा-⁵सालङ्कारतुला-हस्तप्राद्य-⁶प्रतिमाबहिः 'सर्वे' सम्भारम्,
 अधिकत्वेन दशाधिकाः सहस्रं गास्तथोक्तलक्षणयुतं वृषमेकं,⁸ गोदशकवृष-⁹[पूजार्थं] प्रत्येकं
 वस्त्रं] पूजोपकरणञ्च, पलशतोपरिपलसहस्रत्रयपर्यन्ताभिमतसुवर्णघटितानि ¹⁰यथेच्छनाना-
¹¹रत्नालङ्कृतनन्दिकेश्वरं, [गोदशकालङ्कारार्थं घण्टिका¹²-तिलक-ललाटपट्टाभिमत¹³-रत्न-
 खचितशृङ्ग¹⁴-युगानाञ्च दश स्थानानि]¹⁵ गोसहस्रालङ्कारार्थञ्च शृङ्ग¹⁶-युगाभीष्टतिलकाद्य-
 लङ्काराणां सहस्रं स्थानानि, तथा गोदशकालङ्कारार्थं ताम्रदोहन-कोषकारतन्तुकर्पटचामराणां
 दश स्थानानि. नन्दिकेश्वर-दशोत्तरगो-¹⁷[सहस्रवृषाणां] पूजार्थम् ¹⁸अलङ्कारार्थञ्च बहुतर-
 गन्धमाल्यसामग्रीं, ¹⁹गोदशकपाश्वस्थापनार्थञ्च काष्ठमय-²⁰पादुकायुगोपानद्युगच्छत्रकांस्य-
 भाजनासनानां ²¹दश स्थानानि, गोसहस्रालङ्कारार्थं वस्त्रयुगसहस्रम् अभीष्टपरिमाणौप्यसुर-
 चतुष्कसहस्रञ्च, नन्दिकेश्वरालङ्कारार्थं कौषेयवस्त्रं, नन्दिकेश्वरारोपणार्थं लवण-²²[द्रोणं तत्]-

1 Corrected from M. P. I. O.
 वा वाच्यमानो and A वाच्यमानो for
 the bracketed portion

2 A omits दानेच्छ

3 I. O. मयाञ्जनं, A मयाञ्जनं for
 मयढाल

4 Both I. O. and A add पुरुष
 after तुला

5 A omits सालङ्कार

6 A तुलाबहिः

7 A omits सर्वे

8 I. O. गोदश०

9 A omits the bracketed por-
 tion

10 I. O. यथेष्ट०

11 A omits रत्ना

12 I. O. गोदशकालङ्कारार्थघण्टिका

13 I. O. omits न

14 I. O. शृङ्ग

15 A गोदशकालङ्कारार्थदशसंख्यघण्टिका...
 शृङ्गयुगानि for the bracketed-
 portion

16 I. O. शृङ्ग

17 A सहस्राणां for the bracketed
 portion

18 A अलङ्कारार्थञ्च

19 A गोदश०

20 A omits पादुका

21 A omits दश

22 A द्रोणवत् for the bracketed
 portion

सुवर्णशृङ्गाभरणं रौप्यपादसमन्वितम् ।

अन्तः ^१प्रवेश्य दशकं वस्त्रमाल्यैस्तु पूजयेत् ॥१७॥

सुवर्णशृङ्गाभरणं सुवर्णशृङ्गं सुवर्णभरणम् । एतदाभरणं ^२गोसहस्रस्यैव, गोदशके
'अन्तः' ^३प्रवेश्ये' ^४[त्यादिना अ]लङ्कारान्तरभ्रुतेः । ^५अन्तः प्रवेश्य मण्डपाभ्यन्तरं ^६प्रवेश्येत्यर्थः ।

सुवर्णघण्टिका ^७-युक्तं ताम्रदोहनकान्वितम् ।

सुवर्णतिलकोपेतं हेमपट्टैरलङ्कृतम् ॥१८॥

कौषेयवस्त्रसंवीतं माल्यगन्धसमन्वितम् ।

^८[नानारत्नमयैः शृङ्गैश्चामरैश्चोपशोभितम् ।

पादुकोपानहच्छत्रभाजनासनसंयुतम् ॥१९॥] ^९

गवां दशकमध्ये स्यात् ^{१०}काञ्चनो नन्दिकेश्वरः ।

कौषेयवस्त्रसंवीतो नानारत्नसमन्वितः ॥२०॥

^{११}लवणद्रोणशिखरे माल्येक्षुफलसंयुतः ।

कुर्यात् पलशतादूर्द्ध्वं सर्वमेतदशेषतः ॥२१॥

शक्तिः पलसाहस्र ^{१२}क्षितयं यावदेव तु ।

सर्वमेतदिति नन्दिकेश्वरदशोत्तरगोसहस्रसोवर्णालङ्कारादिकम् ।

गोशतेऽपि दशांशेन सर्वमेतत् समाचरेत् ॥२२॥

पुरयकालं समासाद्य गीतमङ्गलनिःस्वनैः ।

^{१३}गोशतेऽपि दशांशेनेति गोसहस्रे यदुक्तं तस्य सर्वस्य ^{१४}दशांशेन ।

सर्वोपध्युदक ^{१५}स्नानस्नापितो वेदपुङ्गवैः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रं गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥२३॥

1 A पुरस्य

2 I. O. गोसहस्रस्यैव

3 I. O. तु

4 A ति नाना for the bracketed portion

5 I. O. चतः

6 A मण्डपाद्यन्तरं

7 A षण्टिका

8 I. O. ऐममरवयुतैः, M. P. ऐमरवमयैः

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. काञ्चनो

11 A मन्त्रम्

12 I. O. 'साहस्र'

13 A omits it

14 Both I. O. and A' दशांशेन

15 A स for दक

नमो वो विश्वमूर्तिभ्यो विश्वमातृभ्य एव च ।

लोकाधि-^१वासिनीभ्यश्च रोहिणीभ्यो नमो नमः ॥२४॥

^२[गवामङ्गेषु तिष्ठन्ति] भुवनान्येकविंशतिः ।

ब्रह्मादयस्तथा देवा रोहिण्यः ^३पान्तु मातरः ॥२५॥

गावो ममाग्रतः सन्तु गावः पृष्ठत एव च ।

गावः शिरसि मे नित्यं गवां मध्ये वसाम्यहम् ॥२६॥

यस्मात्त्वं वृषरूपेण धर्म एव सनातनः ।

^४[अष्टमूर्तेरधिष्ठानमतः पाहि सनातन ॥२७॥]

इलामन्त्र्य ततो दद्याद् गुरवे नन्दिकेश्वरम् ।

^५[सर्वोपकरणोपेतं गोयुगश्च विचक्षणः ॥२८॥

सर्वोपकरणोपेतमिति 'छत्वायुपकरणसहितं नन्दिकेश्वरं,] गोयुगश्च पादुकायुपकरण-
सहितमित्यर्थः ।

ऋत्विग्भ्यो ^७[धेनुमेकैकां दशकाद्] विनिवेदयेत् ।

गवां शतमथैकैकं 'तदर्धं वाथ विंशतिम् ॥२९॥

दश पञ्चाथ वा दद्यादन्येभ्यस्तदनुज्ञया ।

^८नैका बहुभ्यो दातव्या यतो दोषकरी भवेत् ॥३०॥

अत्र ^{१०}'सर्वत्र ऋत्विग्देयगवीभ्यो' ^{११}द्विगुणा गावो गुरवे देयाः, ^{१२}ऋत्विग्देयैकधेनुतो
'गोयुगश्च ^{१३}विचक्षणः' इत्यनेन गुरवे द्विगुणगवीदानश्रुतेः । शतार्धादिदाने त्वन्येभ्योऽपि
गुर्वृत्तिगनुज्ञया देयाः ।

बह्वयस्त्वेकस्य दातव्याः ^{१४}धीमतारोग्यवृद्धये ।

पयोव्रतः पुनस्तिष्ठेदेकाहं ^{१५}गोसहस्रदः ॥३१॥

- 1 A वासिनीभ्यश्च, I. O. वासवोभ्यश्च
- 2 A गवां मार्गप्रतिफलित for the bracketed portion
- 3 A सर्व
- 4 A omits the bracketed portion
- 5 A omits the bracketed portion
- 6 I. O. ऋषादृषो
- 7 A reads the bracketed portion as धेनुमेकैकं दश वा

- 8 A तद्वृद्ध
- 9 A नैको
- 10 A सर्व
- 11 I. O. गवीभ्योऽपि
- 12 I. O. ऋत्विग्देयैक, A ऋत्विग्देयैक
- 13 A गोयुगश्च
- 14 Corrected from M, P, A, B and I. O. श्रीमदारोग्य
- 15 A देकाहं सहस्रदः

पार्श्वस्थापनार्थमिच्छुं यथेष्टं फलानि, यजमानस्नानार्थं^१ सर्वोपधिञ्चोत्पाद्य, तुलापुरुषोक्त^२-
समयानामन्यतमस्य^३ पूर्वचतुर्थदिने प्रातः कृतनित्यो यजमानः शुचिर्^४ हीतोदक^५-पूर्णताम्रपात्र
उदङ्मुखः सङ्कल्पयेत् ।

ॐ मत्स्यपुराणोक्तगोसहस्रमहादानकर्म^६ [कर्तुम् अद्यादिदिनचतुष्टयं] गोसहस्रमहादान-
प्राच्योदीच्याङ्ग^७-भूतं दुग्धमात्राहारमहं^८ करिष्ये । अशक्तौ तु^९ [दानपूर्वदिन एव] पयोव्रतो
भवेत् । तदा] पूर्वदिन एव प्रातः सङ्कल्पः^{१०} । वाक्ये^{११} च^{१२} दिनचतुष्टयपदस्थाने दिनद्वय-
मिति निवेशो विशेषः । गुरुस्विग्जापकास्तु दानदिनपूर्वतरदिने तुलापुरुषवद् हविष्यभोजनादि
कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने गोसहस्र^{१३}-पदं प्रक्षिप्य यथायथं निवेदनं
सङ्कल्पञ्च^{१४} कुर्यात् । अपरदिने यजमानः तुलापुरुषवद् गोविन्दायाराधनादि-मधुपर्कदानान्तं
गोविन्दा-^{१५} चर्चनं ब्राह्मणानुज्ञापनं-^{१६} दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु^{१७} तुलापुरुषपद-
स्थाने गोमहस्रपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुरुस्विग्जापका^{१८} [उपवसेयुः, यजमानस्तु क्षीर]-
^{१९} मात्राहारो भवेत् । अपरदिने^{२०} [कृतनित्या यजमानादयः]-स्तुलापुरुष-^{२१} [वदमिस्थापनादि
मध्यब्राह्मणवाचनान्तं] कर्म यथायथं कुर्यात् । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुष-
^{२२} ग्रन्थमनुसन्धाय^{२३} सर्वैकानुप्रातव्यम् ।

1 A सर्वोपधिकादहविष्यति तस्य करो वा
स्यादपि दृष्टा तथेष्टं च । संस्रमानरा-
दस्मान् संस्रविष्यति । इति पठति य एतद्-
गोसहस्रपदानं । अधिकं

2 A omits क

3 A omits पूर्व

4 I. O. omits क

5 A स च चतुष्टय for the bracke-
ted portion

6 A ० नृष्टं

7 A omits चहं

8 A पूर्वदिने पयोव्रतस्वदा for the
bracketed portion

9 I. O. omits एव

10 Both I. O. and A सहस्र

11 I. O. omits it, A न

12 A स चतुष्टयस्थाने

13 A omits स

14 I. O. कुर्यात्

15 A ० यथेष्टं

16 I. O. omits दान

17 A omits ष

18 A स्तुलादय for the bracketed
portion

19 I. O. माहारी

20 A कृतनित्यो यजमान for the brac-
keted portion

21 A वदादि मध्यब्राह्मणवाचन for the
bracketed portion

22 A ० यजमाननुसन्धाय, I. O. ० यजमान

23 A omits सर्वैक

तत ऋत्विजः पूर्वघटितं नन्दिकेश्वर-¹ [मानोय, दशाधिकं गोसहस्रं सवृषञ्चानाय, वृषं प्रधान]-वेद्यां लिखितचक्रोपरि स्थापयित्वा तत्पार्श्वे लवणद्रोण-² राशिमारोप्य, तदुपरि³ [नन्दिकेश्वरमारोप्य, कौषेयवस्त्रेणाच्छाद्य, तत्पार्श्वे माल्येक्षुफलानि यथेच्छमारोपयेयुः] । ततः ⁴ [पूर्वानीतदशाधिक]-गोसहस्राद् गोदशकमुत्कृष्टं पृथक् कृत्वा, ⁵ गोसहस्रं ⁶ [मण्डपबहिः वस्त्रमाल्यसोवर्ण]-शृङ्गतिलकाद्यभिमतभरणै रौप्यखुरैश्चालङ्कारयेयुः⁷ । गोदशकन्तु मण्डपं प्रवेश्य नन्दिकेश्वरवेष्टनेन स्थापयेयुः ⁸ उक्तालङ्कारैश्चालङ्कारयेयुः । तत्पार्श्वे चोक्तपादुकाद्युपकरणानि स्थापयेयुः । ततो यजमानस्तद्गोदशकम् अभीष्टवस्त्रमाल्यादिभिः पूजयेत् । तत ऋत्विजो ⁹ [मङ्गलगोतर्क्यवन्दिघोषेषु सत्सु], कुण्डसमीपस्थ-¹⁰ [कुम्भचतुष्टयजलं सर्वोपाधिमिश्रं कृत्वा, तेन] यजमानं स्नापयेयुः ।

ततो यजमानः शुक्रमाल्याम्बरधरो ¹¹ धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय 'नमो वो विश्वमूर्तिभ्य' इत्यादि—'पाहि सनातन' इत्यन्त-मन्त्रान् पठित्वा, दश गाः प्रदक्षिणीकृत्य पुष्पाञ्जलिना चरित्वा, गोसहस्रं वृषं नन्दिकेश्वरश्च गन्धमाल्यादिभिरभ्यर्च्य गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो दद्यात् । ¹² [तद् यथा—ॐ] अथ यथासम्भवगोत्रनामभ्यो गुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्तगोसहस्रमहादानं ¹³ दानफलप्राप्तिकामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थया ¹⁴ एता वृषकासन- ¹⁵ रत्नालङ्कृत-लवणद्रोणशिखरारोपित-कौषेयवस्त्राच्छादित-¹⁶ [फलमाल्येक्षुसहित-नन्दिकेश्वरसहित-सोवर्णघण्टिका-तिलक-ललाटपट्ट रत्नखचितशृङ्गयुगालङ्कृत-कौषेयवस्त्राच्छादित-माल्यगन्धसमन्वित-चामरोपशोभित-पार्श्वन्यस्त]- पादुकायुगोपानद्युग-च्छत्र- भाजनासन-¹⁷ गोदशकसहिता ¹⁸ वस्त्रमाल्यभूषिताः सुवर्णशृङ्गाः सुवर्णाभरणा रौप्यपादाः सहस्रं गा ददानि ।

1 A दानाय दशाधिकं महा for the bracketed portion

2 A omits राशि

3 A नन्दिकेश्वरं यथेष्टमारोपयेयुः for the bracketed portion

4 A पूर्वोक्त for the bracketed portion

5 I. O. गोसहस्र

6 A स्वर्ण only for the bracketed portion

7 A ०ङ्कारियुः, I. O. ०ङ्कारियुः

8 A चालङ्कारैः

9 A मङ्गलगोतर्क्योषेषु for the bracketed portion

10 A कुम्भचतुष्टयस्यसर्वोपाधिमिश्रजलेन for the bracketed portion

11 A परिहितालङ्कारः

12 A omits the bracketed portion

13 A omits दान

14 A एतद्

15 A omits रत्न

16 A omits the bracketed portion

17 A गोदश०

18 A वस्त्राणि माल्यभूषिताः

प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'गाव एता रुद्रदेवताः' इत्युक्त्वा, यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो गुरवे ऋत्विग्भ्यश्च दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतै-
तदानकर्मप्रतिप्रार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि रत्नानि च^१ ददानि ।
ब्राह्मणाः स्वस्तीत्युक्त्वा यथायथं गाः पुच्छेषु गृहीयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य एव दद्यात् । तत्र
दानवाक्ये ॐ अयामुक्तसगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तेदामुकामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्तदेवशर्मभ्यो
युष्मभ्यं फलपुष्पोपशोभितपञ्चवर्णवितानकसहिता इति च^२ निवेशो विशेषः । तत्र च सोप-
करणनन्दिकेश्वरसहितं गोयुगं^३ गोशतद्वयश्च गुरवे देयम् । ^४ [शेषे ऋत्विजां समो विभागः ।]
ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं, दीनानाथादितर्पणं, पुण्याहादिवाचनम्,
उक्तकमेण ब्राह्मणेभ्यो विभज्य गोसहस्रप्रतिपादनञ्च कुर्यात् । ततस्तद्दिनं बन्धुसहितो महा-
दानविधिग्रन्थं श्रुत्वा दुग्धमात्राहारस्तिष्ठेत् । विपुलश्रीकाम-^५ [स्तु तद्दिनं] ब्रह्मचर्यमाचरेत् ।

नन्दिकेश्वरसहितगो-^६ शतदाने तु गोदशकस्थाने गौरेका, पूर्वघटितनन्दिकेश्वरालङ्कारादि-
सुवर्णदशमभागसुवर्णेन नन्दिकेश्वरालङ्कारादिघटनम् । तदा ^७ च ^८ मण्डपाभ्यन्तरप्रवेशिताया
गौरेकत्वेन विभागासम्भवात् "स्वल्पेष्विति पूर्वोत्तरदानयोः श्रुतेः, अस्य ^९ "सन्देशपाठाच्च
गुरुरेव ब्रह्माण्डदानवत् ^{११} सर्वं कुर्यात् ।

इति गोसहस्रमहादानं ^{१२} समाप्तम् ।

1 I. O. च before रत्नानि

2 A omits it

3 I. O. गोयुतं

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A स्तुतिघट्टिनं

6 A ० सहस्रदाने

7 A omits it

8 A मण्डपाभ्यान्तरप्रवेशं

9 I. O. स्वल्पेष्विति

10 A मण्डसपाठाच्च

11 A omits it

12 I. O. omits it

अथ कामधेनुमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२७६ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि ^१ [कामधेनुविधिं परम्]

सर्वकामफलं नृणां महापातकनाशनम् ॥१॥

लोकेशावाहनं तद्वद्धोमकर्माधिवासनम् ।

तुलापुरुषवत् कार्यं ^२ कुण्डमण्डपवेदिकम् ॥२॥

खल्पेष्वेकामिवत् ^३ कुर्याद् गुरुरेव समाहितः ।

काञ्चनस्यातिशुद्धस्य ^४ [धेनुं वत्सञ्च] कारयेत् ॥३॥

^५ [धेनुं वत्सञ्चेल्यनेन] धेन्वर्थोपात्तसुवर्णेनैव ^६ स्वेच्छया ^७ वत्सकल्पनमुक्तम् ।

उत्तमा पलसाहस्रा ^८ तदर्धेन तु मध्यमा ।

कनीयसी तदर्धेन कामधेनुः प्रकीर्तिता ॥४॥

शक्तिस्त्रिपलाद्दूर्गमशक्नोऽपीह कारयेत् ।

वेद्यां कृष्णाजिनं न्यस्य गुडप्रस्थसमन्वितम् ॥५॥

^९ [न्यसेदुपरि तां धेनुं महारत्नैरलङ्कृताम् ।]

^{१०} कुम्भाष्टकसमोपेतां ^{११} नानाफलसमन्विताम् ॥६॥

महारत्नैरुत्कृष्टरत्नैः ।

तथाष्टादशधान्यानि समन्तात् परिकल्पयेत् ।

इक्षु-^{१२} दण्डाष्टकं ^{१३} तद्वन्नानाफलसमन्वितम् ।

भाजनं चासनं तद्वत्ताम्रदोहनकं तथा ॥७॥

1 A कामधेनुपरपरं for the bracketed portion

2 A कुण्डं मण्डपवेदिकं

3 A कार्यं

4 A धेनोर्वत्सञ्च

5 A धेनोर्वत्सञ्चेल्यनेन

6 A ष्चैवाग्रा

7 A वत्सकल्पनं कुर्यात् यत्नं. I. O.
वत्सकल्पयत्नं

8 A माहसी

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. कुम्भाष्टके

11 A नारायणसमन्वितं

12 A ०४माष्टकं

13 A तद्वत् नारायणसमन्वितं

कौषेयवस्त्रद्वय-[संप्रयुक्तां^१

दीपातपत्ताभरणाभिरामाम्^२ ।

सचामरां^३ कुण्डलिनीं^४ सघण्टां^५

‘गायत्रिका-पादुक-रीप्यपादाम्’ ॥८॥]^६

^७गायत्रिका अक्षमाला ।

रसैश्च सर्वैः परितोऽभिजुष्टां^{१०}

हरिद्रया पुष्पफलैरनेकैः ।

अजाजि-^{११}कुस्तुम्बुदशर्कराभि-

र्वितानकघोपरि पञ्चवर्णम् ॥९॥

रसैः सर्वैरिति लवणादिभिः षड्भिः । अजाजी [जीरकः^{१२} । कुस्तुम्बुद
धान्याकम्^{१३} ।

स्नातस्ततो मङ्गलवेदघोषैः

प्रदक्षिणीकृत्य सपुष्पदस्तः ।]^{१४}

आवाहयेत्तां गुडधेनुमन्त्रै^{१५}-

र्द्विजाय दद्यादथ दर्भपाणिः ॥१०॥

बहुतरमतस्यपुराणपुस्तकेषु गुडधेनुमन्त्रैरिति पाठदर्शनात् गुडधेनूक्त-‘या लक्ष्मी’रित्यादि-
‘[मन्त्रपाठोऽतएव]मन्त्रपाठश्चात्र कर्तव्यः । द्विजाय दद्यादिति श्रुतेः ^{१६}‘कृतस्नैव कामधेनुर्गर्ध्वे
देया, ऋत्विग्भ्यस्तु दक्षिणामात्रम्^{१७} ।

1 I. O. ०संप्रयुक्ता

2 I. O. ०भरणातिवासा

3 I. O. सचामरा

4 I. O. कुण्डलिनी

5 I. O. सघण्टा

6 I. O. गायत्रिका

7 I. O. रीप्यपादा

8 A reads the bracketed portion as संयुक्तानिलौसंघण्टां मालति कां पादुका रीप्यापादाद

9 I. O. मालतिका, A मालिका

10 Both I. O. and A ०जुष्टा

11 A कस्तुम्बुद

12 I. O. जीरकं

13 I. O. धान्याकं

14 A रक्त only for the bracketed portion

15 A ०षड्भिः, M. P. गुडधेनूक्तमन्त्रैः

16 Both I. O. and A omit the bracketed portion

17 Both I. O. and A कृतस्नैव

18 I. O. ०मात्रार्धं, A ०मात्रद्वयं

^१त्वं सर्वदेवगण-^२[मन्दिरमङ्गभूता
 विश्वेश्वरि त्रिपथ]-गोदधिपर्वतानाम् ।
^३त्वद्दान-^४शस्त्रशकलीकृतपातकौघः
 प्राप्तोऽस्मि निर्वृतिमतीव पराङ्गमामि ॥११॥
 लोके यथेप्सित-^५फलानुविधायिनीं त्वा-
 मासाय को हि [भवदुःखमुपैति मर्त्यः]^६ ।
 संसारदुःखशमनाय [यतस्व कामं]^७
 त्वां कामधेनुमिति देवगणा वदन्ति ॥१२॥
 आमन्त्र्य शीलकुल-^८रूपगुणान्विताय
 विप्राय यः कनकधेनुमिमां प्रदद्यात् ।
 प्राप्नोति धाम स पुरन्दरदेव^९-जुष्टं
 कन्यागणैः परिवृतं^{१०} पदमिन्दुमौलेः^{११} ॥१३॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजात^{१२}-कामधेनुमहा^{१३}-दानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखितं खड्गचर्म^{१४}-मय-
 ालसन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला^{१५}-हस्तप्राह्यप्रतिमावहिः^{१६} सर्व-^{१७}सम्भारम्,
 अधिकत्वेन सुवर्णपलसहस्रनिर्मिता^{१८}-मुत्तमां—सुवर्णपलशतपञ्चकनिर्मितां मध्यमां—सुवर्णसार्द्ध-
 ालशतद्वयनिर्मितां कनीयसीम्—^{१९}अशक्तौ पलत्रयाद्द्^{१९} यथाशक्नुयपात्तसुवर्ण-^{२०}[घटिताम्

1 Both I. O. and A omit it	12 I. O. °जाता°
2 A omits the bracketed por-
tion	13 A दाने for दानदानेच्छ
3 A तद्दान, I. O. त्व न	14 I. O. मयाङ्गन and A मयाह्वन्न
for मयाटाल
4 A omits शस्त्र	15 I. O. °तुल
5 A फलानुविधायिनी	16 I. O. °यस्यप्रतिमावहिः, A °प्राप्त
प्रतिमाहिः
6 A ततवदुमुपैतिमर्थः	17 A °सम्भावनावधिकत्वेन
7 I. O. यतः सकामं, A तनुप्रकाशे	18 A °निर्मितं
8 A °कल°	19 अशक्तौः
9 A धाम for देव	20 A घटितस्वतङ्कण for the brac-
keted portion
10 I. O. and M. P. परिवृतः	
11 A °मिन्दुमौले	

उत्कृष्ट] रत्नालङ्कृतं ¹[सवत्सां धेनुं], धेनुवस्थापनार्थं कृष्णाजिनं गुडप्रस्थश्च, ²धेनुवलङ्कर-
णार्थं ³यथेष्टसुवर्णघटितचन्द्रतिलक-ललाटपट्टिका-कुण्डलयुग-⁴घण्टा-रौप्यखुर-⁵[चतुष्टय-
स्फाटिकाक्ष] माला-चामराणि, धेनुवाच्छादनार्थं ⁶कौषेयवस्त्रयुगं, धेनुपार्ष्वस्थापनार्थं
⁷"कुम्भाष्टकातिप्रचुरनाना-⁸फलाष्टादशधान्यैस्तुदण्डाष्टक—कांस्यभाजनासन—ताम्रदोहन—दीप-
सामग्री-च्छत्रपादुकायुगानि, धेनुव्रतः स्थापनार्थं मधुरादिरसषट्क हरिद्रानानाविध-⁹पुष्पाह्वण-
सामग्री-जीरक-धान्याक-शर्कराश्चेत्पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुर्यृत्विग्यजमानजापकाः तुलापुरुष-
वद्विष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्यगोस्तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यकामधेनुपदं
प्रक्षिप्य निवेदनं सङ्कल्प्य ¹⁰"कुर्युः । अपरदिने ¹¹च यजमानस्तुलापुरुषवद्गोविन्दाद्या-
राधनादि-¹²मधुपर्कदानान्तं गोविन्दा-¹³धर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्पपुण्याहादिवाचन-
वरण-वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यकामधेनुपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्यृत्विग्यजमान-
जापका उपवसेयुः ।

अपरदिने च कृतनित्या ¹⁴स्तुलापुरुष-¹⁵वदमिस्थापनादिमन्थब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं
कुर्युः । एवञ्च मन्थब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुष-¹⁶प्रन्थमनुसन्धानयानुष्ठातव्यम् । तत
ऋत्विजः सवत्सां धेनुं प्रधान-¹⁷वेदीमन्थलिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि गुडप्रस्थं
निधाय तत्पारोप्य, पूर्वोक्तालङ्कारैरलङ्कृत्य, कौषेयवस्त्रयुगेनाच्छाद्य, धेनुपार्ष्वं ¹⁸"पूर्णकुम्भाष्टकं"
¹⁹[नानाविधफलानि अष्टादशधान्यानि] ²⁰बहुनानाविधफलमिच्छुदण्डाष्टकं कांस्यभाजन-

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A धेनुवलङ्करणार्थं

3 A यथेष्टं

4 I. O. घण्टा

5 I. O. चतुष्पाटिकाक्ष A चतु-
स्फाटिकाक्ष

6 I. O. adds कृष्णाजिनं before
this

7 A omits फला

8 I. O. पुष्पाह्वणं

9 A कुर्यात्

10 I. O. omits it

11 A वरणास्तं

12 A द्वाभ्याम्

13 A कृतनित्यं

14 A omits च

15 A वहुं

16 A omits वेदी

17 I. O. omits पूर्ण, A च before
पूर्ण

18 I. O. नानाविधधान्यानि for the
bracketed portion

19 I. O. वचं, A वचं

'पीठिका-ताम्रदोहन-दीप-च्छत्र-पादुका'^२-युगान्यारोपयेयुः । धेन्वप्रतश्च^३ मधुरादिरसषट्कं हरिद्रां^४ नानाविधपुष्पाणि^५ नानाविधफलानि^६ [जीरकं धान्याकं शर्कराञ्च स्थापयेयुः ।

ततो]^७मङ्गलगतीतवाद्यवन्दिघोषेषु^८ सतसु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन स्वस्ववेदोक्ताभि-
^९षेचनिकमन्त्रैर्यजमानं स्थापयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमास्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः
कुशहस्तः पुष्पाञ्जलिमादाय^{१०} [कामधेनुं^{११} प्रदक्षिणीकृत्य] 'या लक्ष्मा'रित्यादि^{१२} [मन्त्रैः 'त्वं
सर्वदेवगणो'त्यादि-] 'देवगणा वदन्तो'^{१३} [त्यन्त-मन्त्राभ्याश्चामन्त्र्य] ^{१४}पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरवे
दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुक्तसगोत्राय अमुकवेदामुक्तशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे
तुभ्यं मतस्यपुराणोक्तहिरण्यकामधेनुमहादानदान^{१५}-फलप्राप्तिकामोऽहम् एतां कृष्णाजिन-
न्यस्तगुडप्रस्थारोपितामुत्कृष्टरत्नसौवर्णचन्द्रतिलकललाटपट्ट-कुण्डलयुग-धरटा-रोप्यखुर-स्फाटिका-
क्षमाला चामरालङ्कृतां ^{१६}कौपेयवस्त्रयुगाच्छादितां ^{१७}[पूर्णकुम्भाष्टक-नानाफलाष्टादशधान्य-
फलसहितेक्षुदण्डाष्टक-कांस्थभाजनासन-ताम्रदोहन-दीपच्छत्र-पादुकायुग-सर्वरस-हरिद्रा-नाना-
विध पुष्प-फल-जीरक-धान्याक-शर्करायुतां] पञ्चवर्ण-वितानकसहितां ^{१८}सवत्सां हिरण्य^{१९}-
कामधेनुं ददानि । गुरुः स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'हिरण्यकामधेनुरियं विष्णुदैवते'त्युक्त्वा
यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुरुर्विष्णोर्दक्षिणां दद्यात् । ॐ अथ कृतैतद्दान-
^{२०}[कर्मप्रतिप्रार्थं युष्मभ्यमहं] दक्षिणाम् ^{२१}इयदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि ।
स्वस्तीति ब्राह्मणा ब्रूयुः । गुरुस्तु ^{२२}स्वस्त्यनन्तरं ^{२३}[धेनुं पुच्छे] गृहीयात् । ततो यजमान-

1 A पठिका

2 I. O. पादक

3 A धेनुप्रतः

4 Both I. O. and A हरिद्रा

5 A नानाविधपुष्पाङ्गण सामग्रौ

6 A omits it

7 A जीरकधान्याकशर्कराचारोप्य for the bracketed portion

8 A omits it

9 I. O. षेचनमन्त्रैः

10 I. O. omits the bracketed portion

11 A omits the bracketed portion

12 I. O. लक्ष्मालाभ्यामलक्ष्माला and A लक्ष्मं पठित्वा for the bracketed portion

13 I. O. प्रदक्षिणीकृत्य before this and A reads this as कामधेनुं पुष्पाञ्जलिना संपूज्य

14 A omits one दान

15 A omits it

16 I. O. omits the bracketed portion

17 A सवाससां

18 A omits हिरण्य

19 A omits the bracketed portion

20 A इयामुत्पत्तिः

21 I. O. स्वस्त्यनन्तरं

22 A धेनुं पुच्छं for the bracketed portion

स्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणां दत्त्वा दीनानाथादींस्तर्पयित्वा ब्राह्मण-^१स्वस्तिवाचनञ्च कृत्वा, त्वरया^२ [गुरवे कामधेनुं प्रतिपादयेत्] । पलत्रयाद्द्^३ यथाशक्ति स्वल्पमहा-^३दानदाने तु ^४गुरुरेव स्वगृह्योक्तविधिना ^५सर्वं ब्रह्माण्डवत् कुर्यात् ।

इति हिरण्यकामधेनुमहादानं ^६समाप्तम् ।

1 Both I. O. and A omit स्वस्ति

2 I. O. कामधेनुं द्वापयेत् for the bracketed portion

3 A omits दान

4 Both I. O. and A गुरवे

5 A omits it

6 I. O. omits it

[तथा हिरण्याश्वमहादानम् ।]¹ (मत्स्यपुराणम्—२८०अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि हिरण्याश्वविधिं परम् ।
यस्य प्रसादाद् भुवने अनन्तं³ फलमश्नुते ॥१॥
पुण्यां तिथिमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।
लोकेशावाहनं कुर्यात् तुलापुरुषदानवत् ॥२॥
ऋत्विङ्मण्डप⁴-सम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।
खल्पेष्वे⁵[कामिवत् कुर्याद्धेम]-वाजिमखं बुधः ॥३॥
स्थापयेद्वेदिमध्ये तु कृष्णाजिनं⁶ तिलोपरि ।
कौषेयवस्त्रसंवीतं कारयेद्धेमवाजिनम् ॥४॥
शक्तितस्त्रिपलाद्द्वादशमासहस्तपलाद् बुधः ।
पादुकोपानहच्छत्रचामरासन⁷-भाजनैः ॥५॥

उपेतमिति सम्बन्धः ।

पूर्णकुम्भाष्ट⁸[कोपेतं माल्येक्षु]-फलसंयुतम् ।
शय्यां सोपस्करां तद्वद्धेममार्तण्डसंयुताम् ॥६॥

सोपस्करां⁹ मशकवारणी-¹⁰[गेण्डक-दीपिका-पीठ-पादुकाव्यजनादिकलोक-प्रसिद्धोपकरणा-
न्विताम् ।]¹¹

ततः सर्वापधिम्लानम्लापितो वेदपुङ्गवैः ।
इममुच्चारयेन्मन्त्रं¹² गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥७॥
नमस्ते सर्वदेवेश वेदाहरणलम्पट ।
वाजिरूपेण मामस्मात् पाहि संसारसागरात् ॥८॥

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. भवने, A गुणवान्

3 A अनन्त, M. P. चानन्त

4 A ऋत्विङ्ग

5 A व च कुर्यात्तु धेर्व for the bracketed portion

6 I. O. and M. P. कृष्णाजिन

7 I. O. चामरासनं

8 A कौषेयमाल्य for the bracketed portion

9 A omits it

10 A गण्डक

11 I. O. and B गण्डकादियुतां for the bracketed portion

12 A ऋत्विङ्ग

त्वमेव सप्तधा भूत्वा छन्दोरूपेण भास्करम्^१ ।
यस्माद् भ्रामयसे^२ लोकानतः पाहि सनातनः^३ ॥६॥
एवमुच्चार्य गुरवे तमश्वं प्रतिपादयेत् ।
दत्त्वा पापक्षयाङ्गानोलोकमाप्नोति शाश्वतम् ॥१०॥
गोभिर्विभवतः सर्वा-^४नृत्विजश्चापि पूजयेत् ।
सर्वेषां^५-स्योपकरणं गुरवे विनिवेदयेत् ॥११॥

^६अत्योपकरणम् अश्वोपकरणम्, निरुक्ते अश्ववाचित्वेना-^७त्यशब्दस्योक्तेः ।

सर्वं शय्यादिकं दत्त्वा भुञ्जीतातैलमेव हि ।

पुराणश्रवणं तद्वत् कारयेद्भोजनादिकम् ॥१२॥

पुराणश्रवणं मतस्यपुराणादिश्रवणम् । भोजनादिकं "[ब्राह्मणभोजनं वस्त्रदानादिकम् ।]

इमं हिरण्याश्वविधिं करोति यः

पुरयं समासाद्य दिनं नरेन्द्र^८ ।

विमुक्तपापः स पुरं मुरारेः^९

प्राप्नोति सिद्धं^{१०}-रभिपूजितः सन् ॥१३॥

इति पठति य इत्थं हेमवाजिप्रदानं

सकलकलुषमुक्तः^{११} [सोऽश्वयुक्तेन भूयः ।

कनकमयवि] मानेनार्कलोकं^{१२} [प्रयात-

स्त्रिदश]-पतिवधूभिः पूज्यते योऽथ पश्येत् ॥१४॥

यो वा शृणोति पुरुषोऽल्पधनः स्मरेद्वा

हेमाश्वदानमभिनन्दयतीह लोके ।

- 1 A भास्करः; M. P. भास्कर
- 2 I. O. भ्रामययत्, A भ्रामयसे, M. P. भ्रामयसे
- 3 A सनातनः
- 4 A नृत्विजश्चापि
- 5 A यो and I. O. रो for लो
- 6 Both I. O. and A आद्योपकरणम्
- 7 I. O. नृत्विजश्चापि; A नृत्विज-
स्त्रोक्तत्वात्
- 8 I. O. omits it

- 9 Both I. O. and A ब्राह्मण
भोजनादिकं वस्त्रादिकम् for the
bracketed portion
- 10 I. O. नरेन्द्रः; A नरेन्द्र
- 11 Both I. O. and A मुरारे
- 12 A सिद्धिः
- 13 A omits the bracketed portion
- 14 A and M. P. प्रयाति त्रिदश for
the bracketed portion

सोऽपि प्रयाति ^१हतकल्मषशुद्धदेहः

स्थानं पुरन्दर-^२महेश्वरलोकजुष्टम् ॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातहिरण्याश्वमहा-^३दानदानेच्छः^४ तुलापुरुषलिखितं खज्ज-चर्म^५-मय-
ढालसन्नाह-^६तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राह्यदेवताप्रतिमा-ऋत्विग्दक्षिणाबहिः
^७सर्वसम्भारम्, अधिकत्वेन ^८पलत्रयादुद्धं पलसहस्रावध्यभोष्टसुवर्णेन घटितमश्वं, तदधः^९-
स्थापनार्थं कृष्णाजिनं तिलांश्च, ^{१०}अश्वाच्छादनार्थं ^{११}कौशेयवस्त्रम्, ^{१२}अश्वपार्श्वस्थापनार्थं
^{१३}पादुकायुगोपानदयुग-च्छत्र-चामरासन-^{१४}कांस्यभाजन-^{१५}[कुम्भाष्टकेक्षुफलानि, यथोपकल्पितो-
पस्करयुतां] शय्यां, तत ऊर्द्धं स्थापनार्थं यथेष्ट^{१६}-हेम-^{१७}पत्रोत्खाटितसूर्यप्रतिमां प्रचुर-^{१८}माल्या-
र्जनसामग्रीम्, ऋत्विग्भ्यो दक्षिणार्थमभिमतसंख्या गाः, यजमान-अपनार्थं सर्वौषजि-^{१९}श्रोत-
पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुह्यंत्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषव-
द्दक्षिणभोजनादि^{२०} कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्याश्वपदं प्रक्षिप्य
निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्यात् । अपरदिने च यजमानः पूर्ववद् गोविन्दाद्याराधनादि मधुपर्क-
^{२१}[दानान्तं कर्म] गोविन्दाद्यभ्यर्चन^{२२}ब्राह्मणानुज्ञापन^{२३}-दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-वरण-
वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्याश्वपदं ^{२४}प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुह्यंत्विग्यजमानजापका
उपवसेयुः । अपरदिने च तुलापुरुष-^{२५}वदभिस्थापनादि मध्यब्राह्मण-^{२६}वाचनान्तं कर्म यथायथं
^{२७}कुर्यात् । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय अनुप्रातव्यम् ।

1 I. O. ऊत०	15 A सोपस्करयुतां for the brack-
eted portion
2 A स for महेश्वर	16 A यथेष्ट०
3 Both I. O. and A omit दान	17 I. O. यन्त्रोत्खाटित, A परोखोषित
4 A ०दानेषु	18 A माल्यसामग्री
5 I. O. ०मयाष्टन, A ०मयाच्छत्र	19 I. O. ०ऊचोपपादयेत्
6 I. O. स, A' सुलापुरुष for तुला	20 A ०दिकं
7 Both I. O. and A सऽर्थ०	21 A दानादिवरणास्तं for the brack-
eted portion
8 A पत्रयादूर्ध्वं	22 I. O. ०भार्थेन
9 A तदध०	23 A ०ज्ञापना
10 Both I.O. and A आच्छादनार्थं	24 I. O. पक्षिप्य
11 I. O. कौशेयवस्त्रं	25 A omits व
12 A omits अथ	26 A वचनास्तं
13 A पादुकोपानदयुग	27 I. O. omits it
14 A omits कांस्य	

तत ऋत्विजो^१ हिरण्याश्वं प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि^२ तिलान् दत्त्वा तत्तारोप्य कौषेयवस्त्रेणाच्छादयेयुः । ^३अश्वपार्ष्वे च काष्ठमयपादुकायुगोपानद्वयग-
च्छत्र-^४चामरासन-कांस्यभाजन-पूर्णकुम्भाष्टकेक्षुयष्टि-यथेच्छफलमाल्यानि, अभीष्टदारुमयखदा-
स्तीर्ण-कम्बल-^५[पटोटुलिकादिरूपां] ^६[गण्डोपधान-मशकवारणो]-^७[दीपिका-पीठ-पादुका-व्यजन]-
सहिताम् उपरिदत्तसौवर्णमार्तण्डप्रतिमाश्च^८ शय्यां स्थापयेयुः । ततः कण्डसमीपस्थ-
कुम्भचतुष्टयजलं सर्वौषधिमिश्रं कृत्वा, तेन तूर्यगीतवन्दिघोषेषु ^९सत्सु यजमानं ज्ञापयेयुः ।
ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय अश्वं प्रदक्षिणीकृत्य
'नमस्ते सर्वे-^{१०}देवेशे'त्यादि—'पाहि ^{११}सनातने'त्यन्तमन्त्राभ्यामामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य
गुरवे दद्यात् । तद् यथा—^{१२}ॐ अयामुक्सगोत्राय अमुक-^{१३}वेदामुक्शाखाभ्यायिने अमुक-
देवशर्मणे तुभ्यं मत्स्यपुराणोक्तहिरण्याश्वमहादान-^{१४}दानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतं कृष्णाजिन-
न्यस्ततिलोपरिस्थापितं कौषेयवस्त्राच्छादितं पादुको-^{१५}पानच्छत्रचामरासनभाजन-^{१६}पूर्णकुम्भाष्ट-
केक्षुफलमाल्य-यथोप-^{१७}कल्पितोपस्करसहितोर्द्धन्यस्तसौवर्णमार्तण्ड-^{१८}प्रतिमाशय्या-पञ्चवर्णविता-
नकसहितं हिरण्याश्वं ददानि ।

गुरुः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'हिरण्याश्वोऽयं विष्णुर्देवत' इत्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुरवे दक्षिणां दद्यात् । ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं ^{१९}तुभ्यमहं
दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च^{२०} रत्नानि ददानि । गुरुः स्वस्तीत्युक्त्वा अश्वं^{२१} ^{२२}कर्णौ
गृहीयात् । तत ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुकामुक्सगोत्रेभ्योऽ-
मुकामुक्वेदामुकामुक्शाखाभ्यायिभ्योऽमुकामुक्देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं ^{२३}हिरण्याश्वमहादानकर्मणि

1 A ऋत्विजा	12 A omits it
2 A तातिलान्	13 A वेद् for वेदामुक्
3 A अश्वपार्ष्वे	14 A omits दान
4 A चामर	15 A परि for पान
5 A पटोटुलिकादिरूपां for the bracketed portion	16 I. O. omits पूर्ण
6 I. O. गण्डुक and A गण्डुक for the bracketed portion	17 I. O. कल्पितोपस्करः
7 B omits the bracketed portion	18 A omits प्रतिमा
8 A प्रतिमां	19 A omits it
9 A omits it	20 I. O. omits it
10 Both I. O. and A देवेश	21 I. O. अथ
11 I. O. संसारसागरादित्यन्तमन्त्रे-
स्त्वामन्त्र, A संसारमन्त्रे क्षामामन्त्र	22 A omits it
	23 I. O. हिरण्याश्वदानकर्मणि, A महादानकर्मणि

कृतकर्मप्रतिष्ठार्थं^१ दक्षिणा-^१मेता गा ददानि । ऋत्विजः स्वस्तीति प्रत्येकं ब्रुयुः । ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं^२ दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया हिरण्यश्वप्रतिपादनञ्च^३ कुर्यात् । ततः [पुराणश्रवणं कृत्वा]^४ अभिमतसंख्यान् ब्राह्मणान् भोजयित्वा [वस्त्रादिनाभ्यर्चय स्वयम् अतैलं भुञ्जीत]^५ । स्वल्पमहादाने तु ^६गुरुरेव सर्वं ^७ब्रह्माऽदानवत् कुर्यात् ।

इति हिरण्यश्वमहादानं ^८समाप्तम् ।

1 A ०मेतानि गां, I. O. ०मेतां गां

2 I. O. दक्षिणां दद्यात्

3 I. O. ०प्रतिपादनं

4 A पुराणश्रवणञ्च कुर्यात् for the bracketed portion

5 A वस्त्रादि दद्यात् for the bracketed portion

6 A गुरुरे, I. O. गुरुरे च

7 A ब्रह्माऽदानवत्

8 I. O. omits it

‘तथा हिरण्यास्वरथमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८१ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

पुण्यमश्वरथं नाम महापातकनाशनम् ॥१॥

पुण्यं दिनमथासाद्य कृत्वा ब्राह्मणैश्चाचनम् ।

लोकेशावाहनं कुर्यात्तुलापुरुषदानवत् ॥२॥

‘‘अतिव्यासपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।

कृष्णाजिने’ तिलान् कृत्वा काञ्चनं’ स्थापयेद्रथम् ॥३॥

सप्ताश्वं चतुरश्वं वा चतुश्चक्रं सुकूबरम् ।

‘इन्द्रनीलेन कुम्भेन ध्वजरूपेण संयुतम् ॥४॥

कूबरो युगवन्धनदण्डः । इन्द्रनीलेन इन्द्रनीलसहितेन ध्वजरूपेण ध्वजाकारेण’ कुम्भेन,
यद्वा इन्द्रनीलनिर्मितेनैव’ कुम्भेनेत्यर्थः ।

लोकपालाष्टकोपेतं पद्मरागदलान्वितम् ।

चत्वारः’ पूर्णकलसा धान्यान्यष्टादशैव तु ॥५॥

पद्मरागदलान्वितं पद्मरागखण्डयुक्तम् । चत्वारः पूर्णकलसाः स्थाप्याः । अष्टादश
धान्यानि च पार्श्वतः ‘स्थापनीयानि ।

कौशेयवस्त्रसंयुक्तमुपरिष्ठाद्वितानकम् ।

माल्येक्षुफलसंयुक्तं पुरुषेण समन्वितम् ॥६॥

‘‘[पुरुषेण सौवर्णं]-पुरुषेण सहितं रथमित्यर्थः ।

यो यद्भक्तः पुमान् कुर्यात् स तन्नाम्नाधिवासनम् ।

‘‘छतचामरकौशेयवस्त्रोपानहपादुकाः ॥७॥

यो यद्भक्तः स पुरुष-¹²स्तत्तत्प्रतिमारुपं ¹³रथ आरोपयेदित्यर्थः ।

1 A omits it

2 A अतिव्यास उप for अतिव्यासप

3 A कृष्णाजिने

4 I. O. काञ्चने

5 M. P., I O. and A इन्द्रनीलेन

6 Both I. O. and A omit it

7 A ०निमित्तेन

8 A चत्वार

9 A स्थापनीयानि

10 F. O. omits the bracketed portion

11 A पुण्य०

12 A ०सहत्प्रतिरूपं

13 A रथमारोपयेदित्यर्थः

गोभिर्विभवतः सार्द्धं दद्याच्च शयना-^१सनम् ।

^२[आ भारा]-त्तिपलादृद्धं शक्तिः कारयेच्छुभम् ॥८॥

^३[आ भारात्]पलसहस्रद्वयं यावत् ।

^४अश्वाष्टकेन संयुक्तं चतुर्भिरथ वाजिभिः ।

द्वाभ्यामथ युतं ^५कुर्याद्देमसिंहध्वजान्वितम् ॥९॥

अनेन उक्तसंख्यानामन्यतमसंख्यया ^६प्रत्यक्षाश्वयुक्तं रथं परिकल्पितापरहेमसिंह-
ध्वजान्वितश्च कुर्यादित्यर्थः ।

चक्ररक्षावुभौ तस्य तुरगस्थावथाश्विनी ।

पुण्यकालं ततः प्राप्य पूर्ववत् स्नापितो द्विजैः^{१०} ॥१०॥

तिः प्रदक्षिणमावृत्य गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।

शुक्लमाल्याम्बरो^{११} ^{१२}दद्यादिसं मन्त्रमुदीरयन् ॥११॥

नमो नमः पापविनाशनाय

विश्वात्मने वेदतुरङ्गमाय ।

धाम्नामधीशाय भवाभवाय

पापौघदावानल देहि शान्तिम् ॥१२॥

^{१३}वस्त्रष्टकादित्यमरुद्गणानां

त्वमेव धाता परमं निधानम् ।

^{१४}यतस्ततो मे हृदयं ^{१५}प्रयातु

^{१६}धर्मैकतानत्वमधीघनाशात् ॥१३॥

- 1 Both I. O. and ०शनं
- 2 Both I. O. and A अभावा for the bracketed portion
- 3 Both I. O. and A अभावात्
- 4 A अष्टाष्टकेन
- 5 Both I. O. and A दद्या०
- 6 A दृश्य०
- 7 I. O. ०तमया संख्यया, A ०तम-पलसंख्यया
- 8 I. O. युक्त again before this

- 9 A रथो
- 10 A द्विजः
- 11 A ०स्वरधरो
- 12 A दद्यान्
- 13 I. O. वसुष्टका०, A वस्त्रष्टका०
- 14 Both I. O. and A यतस्ततो
- 15 A प्रयास्त
- 16 A धर्मैकतानत्व०, I. O. धर्मैक-तानत्व०

इति तुरगरथप्रदानमेतद्
 भवभयसूदनमत्र यः करोति ।
 स कलुषपटलैर्विमुक्तदेहः
 परमुपैति पदं पिनाकपाणेः ॥१४॥
 देदीप्यमान^१-वपुषा विजितप्रभाव-
 माकम्प्य मण्डलम-^२खण्डितचण्डभानोः ।
^३सिद्धाङ्गनानयन-^४षट्पदपीयमान-
^५वक्राम्बुजोऽम्बुजभवेन चिरं सहास्ते ॥१५॥
 इति पठति^६ शृणोति वा य एतत्
^७कनकतुरङ्गरथप्रदानमस्मिन् ।
 न स नरकपुरं व्रजेत् कदाचि
 भ्रकरिपोर्भवनं प्रयाति भूयः ॥१६॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातहिरण्येश्वरथमहादान^१-दानेच्छस्तुलापुरुषलिखितं^२ खड्गचर्म-
^३मयडाल--सन्नाह--^४तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा--सालङ्कारतुला--हस्तप्राण्यदेवताप्रतिमा--यथोक्त-
 वितानबहिः सर्वं सम्भारम्, अधिकत्वेन पलत्रयाद्भू^५ पलमहस्रद्वयपर्यन्तम् अभिमतपरिमाण-
 सुवर्णघटितं सप्ताश्वं चतुरश्वं वा ^६चतुश्चक्रं शोभन-^७कूर्वरम् एकपार्श्वे^८ न्यस्तेन्द्रनील-
 खचित^९-हैम^{१०}कुम्भयुक्ताप्रवजम् अपरपार्श्वेन्यस्तहैमसिंहयुक्ताप्रवजं पद्मरागाख्यमाणिक्या-
 लङ्कृतं^{११} स्वखदिकमोतखाटितेन्द्रादिलोकपालप्रतिमाष्टकं^{१२} रथं, तदप्रचक्रद्वयपार्श्व-^{१३}रोपणार्थं

1 I. O. omits मान	10 I. O. मयार्जन and A मयातुष्ट
2 Corrected from M. P. I. O.
०खण्डसचण्डभानोः, A ०खण्डमचण्ड-
भानोः	for मयडाल
3 A शिङ्गाङ्गना०	11 I. O. तुला०
4 A ०षट्पद०	12 A चतुश्चक्र
5 A वक्राम्बुजा०	13 I. O. ०कूर्वरं
6 A परति	14 A ०पार्श्वे
7 A कनकतुरगरथप्रदानमस्मि	15 A omits खचित
8 A हा for दान	16 A ०कुम्भाप्रवजम्
9 Both I. O. and A ०लिखित	17 A ०ङ्कृत
	18 A चक्रं
	19 A उपर्य
	20 I. O. ०पार्श्व०

सुवर्ण-^१पत्तोत्खाटि-^२[ताश्चारुदाशिवनी]-कुमारप्रतिमाद्वयं-^३रथमध्यारोपणार्थम् अभिमतसुवर्ण-
 'घटितेष्टदेवताप्रतिमां, रथारोपणार्थं' कृष्णाजिनं तिलांश्च, रथपार्श्वस्थापनार्थं' कलसचतुष्टयम्
 अष्टादशधान्यानि बहुविधमाल्यसामग्रीम् ^४इच्छुं फलानि छल-चामर-कौषेयवस्त्रोपानत्पादुका-
 युगानि ^५यथेच्छनिर्मितं शयनीयम् आसनञ्च, ^६[यथाशक्ति गाः] यथाशक्ति ^७[अष्टौ] ^८[चतुरो द्वौ]
 वा स्वरूपाश्चान्,] रथोर्द्ध्वमण्डपबन्धनार्थं' कौषेयवस्त्रसंयुक्तं यथोक्तं वितानकञ्चोत्पादयेत् ।
 ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमान-गुर्वृत्तिवग्-जापकास्तुलापुरुषवद्विविध-
 भोजनादि^{१०} कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यश्वरथपदं प्रक्षिप्य यथा-
 यथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च यजमानस्तुलापुरुषवद् गोविन्दाद्याराधनादि-
 मधुपर्कदानान्तं कर्म, गोविन्दाभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु
 तुलापुरुषपदस्थाने हिरण्यश्व-^{११}रथपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्तिग्यजमानजापका
 उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या^{१२}-स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म
 यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषप्रन्थमनुसन्धाय अनुष्ठातव्यम् ।

तत ऋत्विजः प्रधानवेद्यां लिखितचकोपरि कृष्णाजिनमासीर्य तत्र तिलान् दत्त्वा तदुपरि
^{१३}रथमारोप्य तन्मध्ये ^{१४}घटितेष्टदेवताप्रतिमामारोप्य, अप्रचक्र-^{१५}द्वयसन्निधावशिवनी^{१६}कुमारा-
^{१७}वारोप्य, उपरि छलं विधृत्य, अधः पादुकोपानद्युगे दत्त्वा, रथपार्श्वे ^{१८}[चामरमारोप्य,
 कौषेयवासोमाल्यै रथमलङ्कृत्य, रथपार्श्वं पूर्णकुम्भचतुष्टयमष्टादशधान्यानि फलानीक्षुदण्डं
 शय्यामासनं गा उक्तसंख्यानामन्यतमसंख्यमश्वञ्च] स्थापयेयुः । ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दि-
 घोषेषु सतसु यजमानं कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन स्नापयेयुः । ततो यजमानः^{१९}शुक्ल-

1 I. O. चन्तोत्.

2 A तश्चारुद for the bracketed portion

3 A omits it

4 A ंघटितामीष्टदेवताप्रतिमां, I. O. ंघटितेष्टदेवताप्रमां

5 A इच्छु

6 I. O. यथेष्ट.

7 I. O. omits the bracketed portion

8 A अष्टादशधान्यानि for the bracketed portion

9 I. O. omits the bracketed portion

10 A ंभोजनादिकं

11 A omits रथ

12 A कृतनित्यं

13 A रथं समारोप्य

14 A घटित for घटितेष्ट

15 I. O. omits द्वय

16 A omits नी

17 A omits वा

18 A omits the bracketed portion

19 A omits शुक्ल

माल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय रथं तिः^१ प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो नमः पाप-
^२विनाशनाये'त्यादि मन्त्रद्वयं पठित्वा, पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुर्वृत्विक्-प्रमुखनानाब्राह्मणेभ्य
उत्सृज्य दद्यात् । ^३[तद् यथा—] ॐ अथ यथासम्भवगोत्रनामभ्यो^४ गुर्वृत्विक्-
प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्त-हिरण्याश्वरथ^५-महादान-^६दानफल-प्राप्तिकामोऽहम् एतं
कृष्णाजिनन्यस्तिलारोपितं ^७[हैमाश्वारूढाश्विनी]-कुमारद्वयसहितं ^८[सौवर्णा-^९मुकप्रतिमा-
न्वितं छत्रचामरकौषेयवस्त्रपादुकायुगोपानद्युगमाल्यपूर्णकुम्भचतुष्टयाष्टादशधान्यकौषेयवस्त्रसंयुक्त-
वितानकेलु^{१०}-फलेयद्म^{११}वीशयना^{१२}सनेयदशवसहितं] हिरण्याश्वरथं ददानि ।

ततो गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा 'हिरण्याश्वरथोऽयं विष्णुदैवत' इत्युक्त्वा
यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो यजमानो ^{१३}गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा
—ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि
^{१४}ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा ^{१५}प्रत्येकं स्वं स्वं सुवर्णभागं स्पृशेयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य
एव दद्यात् । तद्दानवाक्ये ॐ अयामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यो-
ऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति, मत्स्यपुराणीय-तुलापुरुषोक्तभागव्यवस्थयेति च विशेषः ।
ततस्तुलापुरुषवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादि-^{१६}प्रीणनं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं
हिरण्याश्वरथप्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति हिरण्याश्वरथमहादानं ^{१७}समाप्तम् ।

- 1 A omits it
- 2 I. O. 'विनाशनायेत्यादि'
- 3 A omits the bracketed por-
tion
- 4 I. O omits भरी
- 5 A omits रथ
- 6 A omits दान
- 7 A हैमाश्वरूढात् for the brac-
keted portion
- 8 A omits the bracketed por-
tion

- 9 I. O. 'लोक'
- 10 I. O. 'षु'
- 11 I. O. च for इ
- 12 I. O. 'समहिरण्याश्वसहितं'
- 13 A अतिरिक्तं
- 14 A च
- 15 A omits it
- 16 A 'तर्पणं'
- 17 I. O. omits it

तथा हेमहस्तिरथमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२८२ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि हेमहस्तिरथं शुभम् ।

यस्य प्रदानाद्भुवनं वैष्णवं याति वै नरः ॥१॥

^२पुण्यां तिथिमथासाद्य [तुलापुरुषदानवत् ।

विप्रवाचनकं]^३ कुर्यात्लोकेशावाहनं बुधः ।

अश्विद्वज्जडपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

^४अत्राप्युपोषितस्तद्ब्रह्मणः सह ^५शोभनम् ।

कुर्यात् पुष्परथाकारं काञ्चनं मणिभूषणम् ॥३॥

वलभीभिर्विचित्राभिश्चतुश्चक्रसमन्वितम् ।

^६[पुष्परथाकारं क्रीडारथाकारम् । वलभीभिः चतुष्पाश्वैरस्थितोर्द्ध्वद्विशीर्षकमशीर्षका-
काराभिः । विचित्राभिः विविधरूपाभिः ।]

लोकपालाष्टकोपेतं ^७[ब्रह्मार्कशिवसंयुतम् ॥४॥

मध्ये नारायणोपेतं] लक्ष्मीपुष्टिसमन्वितम् ।

कृष्णाजिने^८ तिलद्रोणं कृत्वा ^९संस्थापयेदथम् ॥५॥

तथाष्टादशधान्यानि भाजनासन-^{१०}चन्दनैः ।

सहितानीति शेषः ।

दीपिकोपानहच्छलं दर्पणं पादुकान्वितम् ॥६॥

ध्वजे तु गरुडं कुर्यात् ^{११}कूबराग्रं विनायकम् ।

^{१२}[नानाफलसमायुक्तमुपरिष्ठाद्वितानकम् ॥७॥

1 A अथ

2 I. O. पुण्यां तिथिं समासाद्य, A
पुण्या तिथिं अथासाद्य

3 A कृत्वा ब्राह्मणवाचनं । तुलापुरुष-
वत् for the bracketed portion

4 I. O. तथा.

5 A भोजनं

6 A omits the bracketed por-
tion

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A कृष्णाजिनं

9 I. O. संस्थापयेत् परं

10 A चन्दनैः

11 A कूबराग्रं

12 A omits the bracketed por-
tion

कौषेयं^१ पञ्चवर्णञ्च ^२अम्भानकुसुमान्वितम् ।]
 चतुर्भिः कलसैः सार्द्धं गोभिरष्टाभिरन्वितम् ॥८॥
 चतुर्भिर्हेममातङ्गैर्मुक्तादामविभूषितम्^३ ।
 स्वरूपतः करिभ्याश्च युक्तं कृत्वा निवेदयेत् ॥९॥
 कुर्यात् पञ्चपलादूर्ध्वं^४ [मा भाराच्चापि] शक्तिः ।

अष्टवीश्वरान् सुलभतरकरिणो बहुसुवर्णार्जनासमर्थान् प्रतीदं^५ पाञ्चपलिकं महादान-
 मुन्नेयम् ।

^६[ततो मङ्गलशब्देन] स्थापितो वेदपुङ्गवैः ॥१०॥
 त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।
 इममुच्चा^७रयन्मन्त्रं ब्राह्मणेभ्यो^८ निवेदयेत् ॥११॥

नमो नमः^९ शङ्करपद्मजार्क-
 लोकेशविद्याधरवासुदेवैः ।
 त्वं सेव्यसे वेदपुराणयुक्-
 तेजोमय स्यन्दन पाहि तस्मात् ॥१२॥
^{१०}यत्तत् पदं परमगुह्यतमं मुरारे-
 रानन्दहेतु गुणरूपविमुक्तमन्तः ।
 योगैकमानसदृशो मुनयः समाधौ
 पश्यन्ति तत् त्वमसि नाथ ^{११}रथेऽधिरूढः ॥१३॥
 यस्मात्त्वमेव भवसागर-^{१२}संप्लुताना-
 मानन्दभाग-^{१३}भूतमध्वरपानपात्रम् ।
 तस्मादधौघशमनेन कुरु प्रसादं
 चामीकरैरथ माधव सम्प्रदानात् ॥१४॥

1 I. O. कौशेय	7 I. O. A and M. P. 'रथेनान्'
2 I. O. 'सुम्भान्'	8 A निवेदनं
3 A 'विभूषितैः'	9 A omits शङ्कर
4 A मभावादि and M. P. मा भारादि for the bracketed portion	10 I. O. तत्तत्
5 I. O. पञ्चपलिकं, A पञ्चपलिकं	11 I. O. रथाधिरूढः, M. P. रथाधि-
रूढ
6 A तत्तत् नानाशब्देन for the bracketed portion	12 I. O. संप्लुतानां
	13 A 'यत्तत्'

इत्थं प्रणम्य कनकेभरथप्रदानं

यः कारयेत् सकलपापविमुक्तदेहः ।

विद्याधरामरमुनीन्द्रगणाभिजुष्ट^१

प्राप्तोत्पसी पदमतीन्द्रियमिन्दुमौलेः ॥१५॥

कृतदुरितविताना^२मुक्तसद्विजाल-

व्यतिकरकृतदाहोद्वेगभाजोऽपि बन्धून् ।

नयति च पितृपुत्रान्^३ रौरवादप्यशेषात्

कृतगजरथदानः शाश्वतं^४सद्य विष्णोः ॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुत्पन्नहेमहस्तिरथ^५[महादानदानेच्छ]-स्थुलापुरुषलिखितं^६ खड्ग-चर्ममय-
ढाल^७--सन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राह्य-देवताप्रतिमा-यथोक्तवितानबहिः
सर्वं सम्भारम्, अधिकत्वेन पलपञ्चकादृद्^८ ^९पलसहस्रद्वयपर्यन्तम् अभिमतपरिमाणुसुवर्णघटितं
संप्रामोचितसंस्थाना^{१०}स्नादिसामग्रीशून्यं चतुश्चक्रम् अभिमतरत्नखचितं ध्वजा-^{११}प्रारोपित-
सौवर्णगरुडं कूवराप्रारोपितसौवर्णविनायकं प्रान्तेषु विविधसौवर्णपत्रावलीविचित्राभि-^{१२}रूढ-
द्विपक्षकमशीर्षिकाकृतिभिर्वलभीभि-^{१३}र्वेष्टितम् अप्रारोपितहैमहस्तिचतुष्टयं स्वस्वदिक्क्रमोत्खाटिते-
न्द्रादिलोकपाल-^{१४}प्रतिमाष्टकम् अभिमत-^{१५}पङ्क्तुयत्खाटितब्रह्मार्कशिवप्रतिमं रथं, रथालङ्कार-
णार्थं मुक्ताहारं, रथमध्यारोपणार्थं सुवर्णान्तर-^{१६}पल्लोत्खाटितां लक्ष्मी-^{१७}[पुष्टिसहितां नारायण-
प्रतिमां, रथारोपणार्थं कृष्णाजिनं तिलद्रोणञ्च, ^{१८}अग्रस्थापनार्थं हैमहस्तिचतुष्टयं^{१९}, सम्मुखस्थाप-

1 A °जुष्ट

2 I. O. °मुक्तसद्विजाल° A °बन्धू-
सलङ्गजाल°

3 I. O. °पुत्राद्, A °पूराद्

4 A °सद्य

5 A माहादान for the bracke-
ted portion

6 A °लिखित

7 I. O. मयादृत्त and A मयादृत्त
for मयादृत्त

8 A पलपञ्च for पल

9 I. O. °हृदि, A °हृदिता for
°स्नादि

10 I. O. या for या

11 A °रूढ° विपक्ष°

12 I. O. °वर्णभौतिभिः, A omits it

13 I. O. प्रतिपाष्टकाभिमत°

14 I. O. पङ्क्तुयत्°

15 I. O. यत्लोत्खाटितां, A पातोत्-
खाटित°

16 A प्रपञ्चयुतं only for the
bracketed portion

17 I. O. मयास्थापित

18 I. O. °चतुष्टय

नार्थं 'स्वरूपहस्तिद्वयं, रथपार्श्वस्थापनार्थम् अष्टादशधान्य-कांस्यभाजनासन-चन्दन-दीपसामग्री-
छत्र-दर्पण-पादुकायुगोपानद्युग-कुम्भचतुष्टयगवाष्टकानि, रथोर्द्ध्वमण्डपबन्धनार्थं' कौषेयवस्त्रमयं
वर्णपञ्चक-^२युक्तं] वितानकं, तदलङ्करणार्थम् अम्लानपुष्पमाल्यसामग्रीं विविधफलानि चोत्-
पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानगुर्वृत्विग्जापकास्तुलापुरुष-
वद्धविष्यभोजनादि^३ कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने हेमहस्तिरथ-^४पदं
^५निवेश्य ^६[यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च] कुर्यात् । अपरदिने च यजमानस्तुलापुरुषवद्-
गोविन्दाद्याराधनादि मधुपर्कदानान्तं गोविन्दाद्यभ्यर्चनं^७ ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुण्याहादि-
^८[वाचन-वरण]वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने हेमहस्तिरथपदं निवेश्य कुर्यात् । ततो गुर्वृत्विग्-
यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च^९ कृतनित्यास्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि मध्यब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्यात् । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धाय
अनुष्ठतव्यम् ।

तत ऋत्विजः प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि तिलद्रोणं विक्षीर्य,
तत्र रथमारोप्य मुक्ताहारे-^{१०}णालङ्कृत्य, रथमध्ये लक्ष्मीपुष्टिसहितां नारायणप्रतिमामारोपयेयुः^{११} ।
^{१२}रथाग्रतश्च ^{१३}हेमहस्तिचतुष्टयं पङ्क्त्यारोप्य ^{१४}तत्पुरतः ^{१५}स्वरूपहस्तिद्वयमारोपयेयुः । रथपार्श्वे
^{१६}चाष्टादशधान्य कांस्यभाजनासन-चन्दन-दीपोपानद्युग-काष्ठमयपादुकायुगच्छत्रदर्पणकुम्भचतु-
ष्टयगवाष्टकानि ^{१७}यथाशोभं स्थापयेयुः । ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिधोषेषु सत्सु ^{१८}कुण्डसमीपस्थ-
कुम्भचतुष्टयजलेन ^{१९}यजमानं स्नपयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः
पुष्पाञ्जलिमादाय रथं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो नम' इत्यादि—'माधव सम्प्रदाना'दित्यन्त-

1 I. O. स्वरूप०

2 I. O. 'सुक्त'

3 A 'भोजनादिकं'

4 A महादान between रथ and पदं

5 A प्रक्षिप्य

6 A सङ्कल्प only for the bracketed portion

7 I. O. 'भ्यर्चन'

8 A omits the bracketed portion

9 A omits it

10 A 'णालालङ्कृत्य'

11 A 'मारोपयेत्'

12 A omits it

13 A 'हेम०'

14 I. O. एतत् पुरतः

15 I. O. स्वरूपहस्तिद्वयं, A स्वरूपहस्तिद्वयं

16 A चाष्टादशधान्यानि

17 A यथाशक्ति

18 A कुम्भचतुष्टय for कुम्भ

19 A omits it

'मन्त्रैरामन्त्र्य, पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य प्रणम्य गुर्वृत्विक्प्रमुख-ब्राह्मणेभ्य उत्सृज्य दद्यात् । ^२[तद् यथा] । ^३ॐ अथ यथासम्भवगोतनाम-गुर्वृत्विक्-प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मतस्यपुराणोक्तहेमहस्ति-
'रथमहादानदानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतं कृष्णाजिनन्यस्ततिलद्रोणा^४-रोपितं ^५स्वरूपहस्तिद्वय-
युक्तं मुक्तादामोपशोभितं ^६लक्ष्मीपुष्टिसहितनारायणान्वितम् अष्टादशधान्य-कांस्य-^७भाजनासन-
चन्दन- दीपोपानदयुगच्छतदर्पणपादुकायुग--विविधफलसमायुक्ताम्लानकुसुमान्वित--^८वितानक -
कुम्भ-चतुष्टयगवाष्टकसहितं ^९हेमहस्तिरथं ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा
'हेमहस्तिरथोऽयं विष्णुदैवत' इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो यजमानो गुर्वृत्विग्भ्यो
दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्ति-
योग्यां भूमिमेतानि च^{११} रत्नानि ददानि । गुर्वृत्विजः प्रत्येकं स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं सुवर्णभागं
स्पृशेयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य एव दद्यात् । ^{१२}तत् ॐ अथामुकामुक-सगोत्रेभ्योऽमुकामुक-
^{१३}वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति मतस्यपुराणीय-तुलापुरुषभाग-
व्यवस्थयेति च^{१४} पूर्वदानवाक्ये विशेषः । ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्जापकेभ्यो दक्षिणादानं
दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं हेमहस्तिरथ-^{१५}प्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति हेमहस्तिरथमहादानं ^{१५}समाप्तम् ।

- 1 A मन्त्रैरामन्त्र्य
- 2 I. O. omits it
- 3 A omits it
- 4 I. O. omits रथ
- 5 A ०द्रोण०
- 6 I. O. सु६प०
- 7 A लक्ष्मीपुष्टिसहितं only
- 8 A ०भाजनासन०

- 9 A कनक
- 10 A हेम०
- 11 A च after रत्नानि
- 12 A तत्
- 13 A वेद for वेदामुकामुक
- 14 A प्रकृति for प्रति
- 15 I. O. omits it

तथा पञ्चलाङ्गलकमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२८३ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

पञ्चलाङ्गलकं नाम महापातकनाशनम् ॥१॥

पुण्यां तिथिमथासाद्य युगादिप्रहणादिकाम् ।

भूमिदानं नरो दद्यात् पञ्चलाङ्गलकान्वितम् ॥२॥

^२ [खेटं वा खर्वटं] वापि ग्रामं^३ वा शस्त्रशालिनम् ।

निवर्तनशतं वापि ^४ [तदद्दं वापि] शक्तिः ॥३॥

^५ खर्वटो ग्रामशतद्वयप्रधानभूतो ग्रामः । कोशैकविस्तारो ग्रामः ^६ [खेट इति प्रसिद्धः] ।

निवर्तनपरिमाणं^७ श्चालैव वक्ष्यते ।

सारदारुमयान् कृत्वा हलान् पञ्च ^८ विलक्षणान् ।

सर्वोपकरणैर्युक्तानन्यान् ^९ [पञ्च च काञ्चनान्] ॥४॥

सारदारुमयान् तुलापुरुषोक्तशालादिदारुप्रभवान् । सर्वोपकरणैर्युक्तान् ^{१०} ईशायुग-
योक्ता^{११}-दिभिर्दौर्^{१२} [मयैः काञ्चन] मयैश्च ^{१३} [यथाक्रमं युक्तानित्यर्थः ।]

वृषान् लक्षणसंयुक्तान्^{१४} दशैव तु धुरन्धरान् ।

सुवर्णशृङ्गाभरणान्^{१५} ^{१६} मुक्तालङ्गूलभूषितान् ॥५॥

लक्षणसंयुक्तान् गोसहस्र-^{१७} महादानोक्तलक्षणोपेतान् । सुवर्णशृङ्गाभरणान् सुवर्णशृङ्गान्,
सौवर्णप्रवेयकललाटपट- [चन्द्ररूपालङ्कारयुक्तान् ।

1 I. O. अथा

2 I. O. खेटकर्वटकं, A कर्वटं खटकं
and M. P. खर्वटं खटकं for
the bracketed portion

3 I. O. ग्रामं

4 A तदद्दं वापि for the bracketed
portion

5 Both I- O. and A खर्वटो

6 A खेट and I. O. प्रसिद्धः for
the bracketed portion

7 A omits परिमाण

8 A and M. P. विषयः

9 A पञ्चककानना for the brac-
keted portion

10 A omits ईशा

11 A योक्ता

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A reads the bracketed por-
tion as यथाक्रमयुक्तानित्यर्थः

14 A लक्षणसंयुक्ता

15 I. O. भरणान्

16 A युक्तालङ्गूलभूषितान्

17 A omits सहा

रौप्यपादाग्रतिलकान् रक्तकौषेय]^१-भूषणान् ।

स्वयदासचन्दनयुतान् शालायामधिवासयेत् ॥६॥

रौप्यपादाग्रतिलकान् रौप्यपादाग्रान् रौप्यतिलकानित्यर्थः । शालायां दानमण्डपे,
^२चतुष्पत्तादीनामप्य-^३[यवेवेदे शालात्वध्रुतेः] । तथा च ^४['या द्विपत्ता चतुष्पत्ता षट्-
 पत्ता या निमीयते' (अथर्व ६।३।२१)] इत्यादिः^५ "शालाभिधायको मन्त्रः ।

पर्जन्यादित्यरुद्रेभ्यः पायसं निर्वपेच्चरम् ।

एकस्मिन्नेव कुण्डे तु ^७[गुरुयस्मै निवेदयेत्] ॥७॥

गुरुयस्मै निवेदयेदिति यस्मत्त्वजं^८ "गुरुरादिशति स कुर्यादित्यर्थः ।

^{१०}पालाशाः समिधस्तद्विज्यं कृष्णतिलांस्तथा ।

तुलापुरुषवत् कुर्यात्लोकेशावाहनं बुधः ॥८॥

तद्वदिति पालाश^{११}-समिदाज्यकृष्णतिलान् पर्जन्यादित्यरुद्रेभ्यो जूहुयादित्यर्थः ।

ततो मङ्गलशब्देन शुक्रमात्म्या-[म्बरो बुधः ।]^{१२}

मङ्गलशब्देन स्नातः शुक्रमात्म्याम्बरधर^{१३} इत्यर्थः ।

^{१४}आहूय द्विजदाम्पत्यं हेममूलाङ्गुरीयकैः ।

कौषेयवस्त्रकटकैर्मणिभि^{१५}-श्वाभिपूजयेत् ॥९॥

द्विजदाम्पत्यं पत्नीसहितं गुरुमेवेत्यर्थः ।

शय्यां सोपस्करां तद्वदेनुमेकां पयस्विनीम् ।

तथाष्टादशधान्यानि समन्तादधिवासयेत् ॥१०॥

सोपस्करां गण्डकादिसहिताम् ।

1 A ताभ्यादि शेष for the bracke-
ted portion

2 I, O. चतुःपत्ता० A चतुष्का०

3 A reads the bracketed por-
tion as यद्विज्ञावन्ध्रुतिः

4 Corrected from A, V, I, O.
पार्श्वपत्ता चतुःपत्ता यो निमी-
यत and द्विपत्ता चतुःपत्ताम्बा
परिमीयतः for the bracketed
portion

5 Both I, O. and A इत्यादि

6 A शालाभिधान

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A यस्मत्त्वज

9 A गुरुरादिशति

10 A पालाशाः, I, O. पलाशाः

11 A पाला०

12 A म्बरधर इति for the bracke-
ted portion

13 Both I, O. and A omit धर

14 A आहूय

15 A म्नीषाभि०

ततः [प्रदक्षिणं कृत्वा]¹ गृहीतकुसुमाञ्जलिः ।

इममुच्चारयेन्मन्त्रमथ सर्वं निवेदयेत् ॥११॥

² [सर्वं निवेदयेत्] गुरवे सर्वं निवेदयेदित्यर्थः, तस्यैव प्रकान्तत्वात् ।

यस्मा-³देवगणाः सर्वे⁴ [स्थावराणि चराणि]⁵ च ।

धुरन्धराङ्गे तिष्ठन्ति तस्माद्भक्तिः ⁶शिवेऽस्तु मे ॥१२॥

यस्माच्च भूमिदानस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।

⁷दानान्यन्यानि मे भक्तिधर्म एव दृढा⁸ भवेत् ॥१३॥

दण्डेन समहस्तेन लिङ्गदण्डा ⁹निवर्तनम् ।

विभागहीनं गोचर्ममानमाह प्रजापतिः ॥१४॥

¹⁰मानेनानेन यो दद्या-¹¹न्निवर्तनशतं बुधः ।

विधिनानेन तस्याशु क्षीयते पापसंहतिः¹² ॥१५॥

तदर्द्धमथवा दद्यादपि गोचर्ममालकम् ।

¹³ [भवनस्थानमालं वा] सोऽपि पापैः प्रमुच्यते ॥१६॥

यावन्ति ¹⁴लाङ्गलकमार्गमुखाणि भूमे-

र्भासास्पतेर्दुहितुरङ्ग-¹⁵जरोमकाणि ।

[तावन्ति शङ्करपुरे]¹⁶ स समा हि तिष्ठेद्

भूमिप्रदानमिह यः कुरुते मनुष्यः ॥१७॥

गन्धर्वकिन्नरसुरासुरमिन्द्र¹⁷-संघे-

राधूतचामरमुपेत्य महद्भिमानम् ।

- 1 A ऊह्य, M. P. प्रदक्षिणैक्य
- 2 A omits the bracketed portion
- 3 A दे for हे
- 4 A सर्व
- 5 A चराणि स्थावराणि for the bracketed portion
- 6 A शिवाशु मे
- 7 A दानान्यदि
- 8 A दृढो
- 9 A निवर्तनं
- 10 I, O, मानेन

- 11 A वि for वि
- 12 A संसृति
- 13 Corrected from M. P. A तन्मन् स्थानमात्रञ्च and I, O. भवनस्थानसंघा for the b. p.
- 14 Corrected from M. P. I, O. लाङ्गलककर्ममुखाणि, A लाङ्गलमुखं मुखानि
- 15 A व्यानलोकानि
- 16 A reads the bracketed portion as भवन्ति शङ्करपुरादे शङ्करपुरे
- 17 A तिमित्र for मित्र

सम्पूज्यते पितृपितामह-^१बन्धुयुक्तः

शम्भोः पुरं व्रजति चामरनायकः सन् ॥१८॥

^२[नेन्द्रत्वमप्यधिगतं क्षयमभ्युपैति]

गोभूमिलाङ्गलधुरन्धरसम्प्रदानात् ।

तस्मादधौघपटलक्षयकारि भूमे-

र्दानं विधेय-^३मतिभूमिभवाभवाय ॥१९॥

प्रयोगः

^४अत्र यजमानः समुत्पन्न-पञ्चलाङ्गलक-^५महादानदानेच्छ-^६स्तुलापुरुषलिखितं खडग-
चर्म-^७मयढाल-सन्नाह-^८तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-^९हस्तप्राप्त-^{१०}देवताप्रतिमाबहिः
सर्वं सम्भारम्, अधिकत्वेन ^{११}[यथोक्त-खेट-खर्वट]-ग्राम-निवर्तनादीनामन्यतमां^{१२} भूमिं, तथा
सारदारुमयानि ईशा-दण्डयोक्ता^{१३}-युपकरणान्वितानि पञ्च लाङ्गलानि, सौवर्णानि च^{१४} सोप-
करणानि पञ्च ^{१५}हलानि, यथोक्तलक्षणान् दश वृषान्, तदलङ्करणार्थं सुवर्णशृङ्गयुग^{१६}-दशकं,
सौवर्णचन्द्रमैवेयकलापटदशकं, मुक्ताहारांश्च^{१७} दशं, रौप्यं^{१८} खुरचतुष्कदशकं, ^{१९}[तिलक-
दशकश्च, दश] पुष्पमाल्यसामग्रीं^{२०} चन्दनश्च, वृषाच्छादनार्थं रक्तकौषेयवस्त्रदशकश्च, पञ्चलाङ्गल-
पार्श्वस्थापनार्थं यथेच्छखटास्तीर्णकम्बल-^{२१}[पटीतूलिकारूपां गण्डोपधानं^{२२}-मशकवारणी]-सहितां
शय्यां, बहुक्षीरां धेनुमष्टादशधान्यानि च, ^{२३}सपत्नीकगुरुपूजार्थं ^{२४}हेमयज्ञोपवीताङ्गुरीयक^{२५}-

1 A संघ for बन्धु	13 A ०योक्ता०
2 A reads the bracketed portion as मन्त्रहयमप्यधिगतक्षय-
स्वपैति	14 A omits it
3 B ०मभिभूमि०, I. O. ०मभिभूति०,
M. P. ०मिति भूतिभवाभवाय	15 A लाङ्गलानि
4 I. O. तत्र	16 A omits युग
5 I. O. ०लाङ्गल०	17 I. O. मुक्ताहाराश्च
6 A भू for च	18 A रौप्य
7 I. O. मयाङ्गल and A मयाङ्गल
for मयङ्गल	19 A omits the bracketed portion
8 A ०स्तुला०	20 Both I. O. and A ०सामग्री
9 A ०सुला I. O. omits it	21 A ०पट्टतूलिकापरिगेमुपधानदीपिका-
पीठपादुकाव्यजन for the brac-
keted portion
10 Both I. O. and A omit देवता	22 I. O. गण्डोपधानां
11 A यथोक्ता खट कर्कट for the
bracketed portion	23 A सापत्नैक०
12 A ०तमरूपां	24 A adds यथेच्च here
	25 I. O. ०लौयक

वलय-मुक्ताहार-नैवेद्यवस्त्राणि, ¹होमार्थपायसचरुसाधनार्थं ²धान्यमुदुखलं ³मुषलं ⁴सूपं चरुस्थालीं दुग्धसामग्रीं ⁵लौहयन्त्रिकां ⁶पालाशसमिधः कृष्णतिलान् ⁷घृतञ्चोत्पादयेत् ।

ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने . गुरुत्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषव-
दविष्यभोजनादिकं कृत्वा, निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने पञ्चलाङ्गलकपदं निवेश्य
[निवेदनं⁸ सङ्कल्पञ्च]⁹ कुर्युः । अपरदिने च¹⁰ यजमानः पूर्ववद् ¹¹गोविन्दाद्याराधनादि
मधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्य-¹²[भ्यर्चन-ब्राह्मणानु]-ज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचनवरण-
वाक्ये-¹³[इ तुला]-पुरुषपदस्थाने पञ्चलाङ्गलकपदं निवेश्य कुर्यात् । ततो गुरुत्विग्यजमानजापका
उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या ऋत्विजस्तुलापुरुषवदग्नि-¹⁴[स्थापनं स्वस्व]कुराडे¹⁵
कुर्युः । ततो ¹⁶[गुर्यमृत्विजमादिशति स] स्वगृह्योक्तविधिना ¹⁷स्वकुराडे पायसचरुं
¹⁸साधयेत् । ततो गुरुत्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्¹⁹ वनस्पतिहोमान्तं कर्म यथायथं
कुर्युः । ततश्चरुसाधयिता ऋत्विक् पर्जन्यादित्यरुद्रेभ्यः स्वगृह्यविधिना—ॐ²⁰ पर्जन्याय
स्वाहा, ॐ²¹ आदित्याय स्वाहा, ॐ²² रुद्राय स्वाहेति पायसचरुहोमं कृत्वा, तथैव
²³पालाशसमिद्धोममाज्यहोमं²⁴ ²⁵कृष्णतिलहोमं च कुर्यात् । ततो गुरुत्विग्यजमान-
जापकास्तुलापुरुषवन्मध्यब्राह्मण-²⁶वाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । तत ऋत्विजो दारुमयानि

- 1 A होमाद्यं
- 2 A वारुण for धान्य
- 3 A omits it
- 4 A सूपं
- 5 A लौहयन्त्रिकां
- 6 A पालाशसमिधः, I. O. पलाश-
समिधः
- 7 A घृताञ्चोत्पादयेत्
- 8 I. O. निवेदन
- 9 A omits the bracketed por-
tion
- 10 A omits it
- 11 A गोम for गो
- 12 I. O reads the bracketed
portion as भार्गवन् ब्राह्मणार्थं
- 13 A omits the bracketed por-
tion

- 14 A स्थापनादिनेषु for the bracke-
ted portion
- 15 Both I. O. and A कुराडे षु
- 16 I. O. the reads bracketed
portion as गुरुं त्विग्यजमानमहित
स्व
- 17 A कुराडे
- 18 A स्थापयेत्
- 19 A omits वद्
- 20 Both I. O. and A omit it
- 21 Both I. O. and A omit it
- 22 Both I. O. and A omit it
- 23 A पालाशः, I.O. पलाशः
- 24 I. O. ०होम
- 25 A कृत्वा for कृष्ण
- 26 I. O. ०वाचनार्थं

पञ्च, ¹हैमानि च पञ्च लाङ्गलानि प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि स्थापयित्वा², तत्³[पार्श्वे च] वृषान् यथोक्तालङ्कारैरलङ्कृत्य स्थापयित्वा, यथोक्तशय्या⁴ धेनुमष्टादश धान्यानि च स्थापयेयुः ।

ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिदोषेषु सत्सु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन ⁵[स्नापयेयुर्गज-मानम् । ततो] यजमानो धृतशुक्रमाल्याम्बरो⁶ धृतसर्वालङ्कारः सपत्नीकं गुरुमाहूय यथायथम्-⁷[लोक्ता]-लङ्कारैरलङ्कृत्य गृहीतपुष्पाञ्जलिर्लाङ्गलानि प्रदक्षिणीकृत्य, ⁸'यस्माद्देवगणा' इत्यादिमन्त्राभ्यामामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य यथोक्तोपकरणसहितां⁹ भूमिं तस्मै दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुक्तसगोत्राय अमुकवेदामुक्तशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे¹⁰ तुभ्यं मत्स्यपुराणोक्तपञ्चलाङ्गलक¹¹-महादान-¹²दानफलप्राप्तिकामोऽहं हैम-¹³[भृङ्ग-हैमभूषण]-¹⁴'युक्ताभूषित-'¹⁵[लाङ्गल-रूप्यपाद-रूप्यतिलक¹⁶-स्रग्दामालङ्कृत-रक्तकौषेयाच्छादितवृषदशक-सहितसोपस्करशय्या-धेनुवृष्टादशधान्य-सोपकरण-¹⁷सारदारुमय]-लाङ्गलपञ्चक-सोपकरणकाञ्चन-मयलाङ्गल-¹⁸[पञ्चक-फल]-पुष्पोपशोभित¹⁹-पञ्चवर्णवितानकसहिताम् अमुकरूपां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । गुरुः स्वस्त्युक्ता सार्वत्रीं पठित्वा, 'भूमिर्विष्णुदैवते'त्युक्ता यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुरुर्विष्णुभ्यो दक्षिणां दद्यात् । ॐ अथ कृतैतत्-²⁰कर्मप्रतिष्ठार्थं ²¹'युष्मभ्यमहं' दक्षिणा-²²मेतामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि । स्वस्तीति ²³ब्राह्मणा

- 1 I. O. होमानि, A हैममयानि
- 2 I. O. स्थापयिता
- 3 A पार्श्वे only for the bracketed portion
- 4 Both I. O. and A ० शय्या
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A ०म्बरो; I. O. ०म्बरधरो
- 7 I. O. लोक्ता, A omits the bracketed portion
- 8 A तस्मात्.
- 9 I. O. ०सहिता
- 10 I. O. omits शर्मणे
- 11 A ०लाङ्गल.
- 12 A omits दान

- 13 I. O. वषभ for the bracketed portion
- 14 A युक्तभूमि for युक्ताभूषित
- 15 A omits the bracketed portion
- 16 I. O. ०तिल
- 17 I. O. सत्त्व for सार
- 18 A पञ्चवर्णसहित for the bracketed portion
- 19 I. O. ०शोभितं
- 20 A दान for कर्म
- 21 A युष्मभ्यमहं
- 22 I. O. omits एताम्, A इमान् for एताभिरुद
- 23 A omits it

ब्रूयुः । ततो यजमानस्तुलापुरुष-^१वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानायादितर्पणं ब्राह्मण-
वाचनञ्च कुर्यात् । ततस्त्वरया तद्भूमि^२-प्रतिपादनं कुर्यात् । गुरुस्तु^३[स्वभूमिं प्रदक्षिणी-
कुर्यात्] ।

‘[इति पञ्चलाङ्गलकमहादानं समाप्तम्] ।

1 A omits व

2 I. O. तभूमि.

3 A भूमिप्रदक्षिणं कुर्यात् for the
bracketed portion

I. O. इति पञ्चलाङ्गलकमहादानं
and A पञ्चलाङ्गलकमहादानं समाप्तं
for the bracketed portion

तथा धरामहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८४ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि धरादानमनुत्तमम् ।

पापक्षयकरं नृणाममङ्गल्य^१-विनाशनम् ॥१॥

कारयेत् पृथिवीं हैमी^२ जम्बुद्वीपानुकारिणीम् ।

^३[मर्यादापर्वतवतीं मध्ये मेरुसमन्विताम्^४] ॥२॥

मर्यादापर्वतवतीमित्यादिना जम्बुद्वीपानुकरणमेव कथितम् । मर्यादा-^५पर्वताश्च हिमव-
क्षेमकूट-^६निषधमाल्यव-^७द्वन्द्वमादननीलश्वेतशृङ्गथाख्या विष्णुपुराणोक्ताः^८ ।

लोकपालाष्टकोपेतां नववर्षसमन्विताम्^९ ।

नदीनद-^{१०}शतोपेतां सप्तसागरवेष्टिताम् ॥३॥

नववर्षाणि ^{११}[वा मेरुं]^{१२}वेष्टयित्वा स्थित इलावृतः, ^{१३}[मेरोः पूर्वतो] भद्राश्वः, ^{१४}[मेरोः
पश्चिमतः] केतुमालः, ^{१५}मेरुदक्षिणतो हरिवर्षं, हरिवर्षदक्षिणतः किम्पुरुषं, किम्पुरुषदक्षिणतो
भारतं, मेरोरुत्तरे रम्यकं, रम्यकोत्तरतो हिरण्मयं, हिरण्मयोत्त-^{१६}[रत उत्तरकुरवः] । एतानि^{१७}
नव वर्षाणि पृथिव्यामुत्खाटयेदित्यर्थः । सप्तसागराश्च लवणेल्लुसुरासर्पिर्दधिदुग्धाम्बुमयाः ।

महारत्नसमाकीर्णां वसुरुद्रार्कसंयुताम् ।

हेमः पलसदृशेण तदर्धेनाथ शक्तितः ॥४॥

शतत्रयेण वा कुर्याद्दिशतेन शतेन वा ।

कुर्यात् पञ्चपलादूर्द्ध्वमशक्नोऽपि ^{१८}विचक्षणः ॥५॥

1 I. O. ०मङ्गल०

2 A हैमा

3 I. O. omits the bracketed
portion

4 A ०समन्वितं

5 A ०पर्वदाथ, I. O. ०पर्वदाः

6 A निषेध०

7 A कृ for इ

8 A ०क्तः

9 I. O. ०समन्विताः

10 M. P. ०समोपेता

11 A omits the bracketed por-
tion and reads a long irrele-
vant matter here

12 I. O. वोष्टला

13 A पूर्वतः only for the b. p.

14 A मेरो पार्श्वगतः for the b. p.

15 A मेरुः दक्षिणतो

16 A रेतो कुरु for the b. p.

17 A adds च after this

18 I. O. विचक्षणाः

पलपञ्च-^१कादूढं ^२पलसहस्रान्तमित्यर्थः ।

तुलापुरुषवत् कुर्याल्लोकेशावाहनं बुधः ।

ऋत्विष्यण्डप-^३सम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ॥६॥

वेद्यां कृष्णाजिनं कृत्वा [तिलानुपरि ^४विन्यसेत् ।]^५

तथाष्टादशधान्यानि ^६[रसांश्च लवणादिकान्] ॥७॥

तथाष्टौ ^७पूर्णकलसान् समन्तात् ^८परिवारयेत् ।

^९[वितानकञ्च कौषेयं] फलानि विविधानि च ॥८॥

समन्तादिति ^{१०}यथाविधिनियोगस्थानम् ।

^{११}तथांशुकानि रम्याणि श्रीस्त्रण्डशकलानि^{१२} च ।

^{१३}इत्येव ^{१४}रचयित्वा ^{१५}तामधिवासनपूर्वकम् ॥९॥

शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लाभरणभूषणः^{१६} ।

शुक्लाभरणं मुक्ताभारजत-^{१७}कर्पूरमयम् ।

प्रदक्षिणं ततः कृत्वा गृहीतकुक्षुमाञ्जलिः ॥१०॥

पुरयकालमथासाय मन्त्रानेतानुदीरयेत् ।

नमस्ते ^{१८}सर्वदेवानां त्वमेव भवनं यतः ॥११॥

धात्री च^{१९} सर्वभूतानामतः पाहि वसुन्धरे^{२०} ।

[वसु^{२१} धारयसे यस्माद्वसु चातीव निर्मलम्]^{२२} ॥१२॥

1 A omits का	11 I. O. तथा शुष्काणि
2 I. O. पलशतपर्यन्तमित्यर्थः	12 A' ०सकलानि
3 I. O. ०संहार०	13 I. O. इत्येव
4 A' वेद्ययेत्	14 M. P. कारयित्वा
5 M. P. reads the b. p. as
तिलानामुपरि न्यसेत्	15 A तु for ता
6 Corrected from M. P. I. O.
and A' रसाश्च लवणादयः	16 M. P. ०भूषितः
7 I. O. पूर्णकलसान्	17 I. O. ०कपूर०
8 M. P. परिकल्पयेत्	18 A ०देवना
9 I. O. वितानञ्च सकौशेयं for the
b. p.	19 I. O. धात्रीव
10 A' यथायोगं कर्तव्यं	20 A वसुन्धरा
	21 I. O. वसु'
	22 A omits the bracketed por-
tion

वसुन्धरा ततो जाता तस्मात् पाहि ^१भयादलम् ।

चतुर्मुखोऽपि ^२नो गच्छेद् यस्मादन्तं ^३तवाचले ॥१३॥

अनन्तायै ^४नमस्तस्मात् पाहि संसार-^५सागरात् ।

त्वमेव लक्ष्मीर्गोविन्दे ^६शिवे गौरोति ^७संस्थिता ॥१४॥

गायत्री ब्रह्मणः पार्वे ज्योत्स्ना चन्द्रे रवौ प्रभा ।

बुद्धिर्बृहस्पतौ ख्याता मेधा ^८मुनिषु संस्थिता ॥१५॥

विश्वं व्याप्य स्थिता यस्मात्ततो विश्वम्भरा मता ।

^९धृतिः स्थितिः क्षमा क्षोणी ^{१०}पृथ्वी वसुमती रसा ॥१६॥

एताभिर्मूर्तिभिः पाहि ^{११}देवि संसारसागरात् ।

^{१२}एवमुच्चार्य तां देवीं ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ॥१७॥

ब्राह्मणेभ्यो गुरुं त्विग्भ्यः ।

^{१३}[धरार्धं वा] चतुर्भागं गुरवे प्रतिपादयेत् ।

^{१४}शेषञ्चैवाथ ऋत्विग्भ्यः प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥१८॥

^{१५}[प्रतिपत्य विसर्जयेदिति] ब्राह्मणान् प्रणिपत्य विसर्जयेदित्यर्थः ।

अनेन विधिना यस्तु दद्याद्धेम-^{१६}[धरां बुधः] ।

पुरायकाले तु संप्राप्ते स पदं याति वैष्णवम् ॥१९॥

विमानेनार्कवर्णेन किङ्किणीजालमालिना ।

नारायणपुरं गत्वा कल्पतयमथा-^{१७}वसेत् ।

पितृपुत्र-^{१८}प्रपोतांश्च^{१९} तारयेदेकविंशतिम् ॥२०॥

इति पठति य इत्थं यः शृणोति प्रसङ्गा-

दपि कलुषवितानैर्मुक्त-^{२०}-देहः समन्तात् ।

1 A तथादमं

2 A नागच्छेद्

3 I. O. बलाचले

4 I. O. वसन्तस्मात्

5 I. O. ऽकाधयात्, M. P. ऽकर्ममात्

6 A ऽन्दो

7 M. P. चान्धिता

8 Corrected for M. P. I. O. खानिष्ठ, A. लय

9 I. O. हनि

10 I. O. क्षोणी

11 A देवी

12 I. O. एवमुच्चार्य

13 A धरार्धं for the b. p.

14 A सायञ्चैवाथ

15 A omits the b. p.

16 A धराभुजः and M. P. धरां शुभां for the b. p.

17 A ऽवसत्

18 A omits च

19 M. P. reads the whole word as पितृन् पुत्रांश्च पोतांश्च

20 I. O. ऽर्कः

दिब-^१ममरवधुभिर्योति ^२संप्रार्थ्यमानः

पदममरसहस्रैः सेवितं ^३चन्द्रमौलेः ॥२१॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातधरामहादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखित^४-खड्गचर्म^५मयढालसमाह-
तुला--^६स्थापनीयहरिप्रतिमा--सालङ्कारतुला--हस्तप्राणप्रतिमा--यजमानार्थ-^७हैमालङ्कार-यथोक्त-
वितानबहिः सम्भार-^८मधिकृत्वेन पलपञ्चकाद्दु^९ पलशतैक-पलशतद्वय-पलशतत्रय-पलशत-
पञ्चक-पलसहस्राणां यथा-^{१०}शक्त्यन्यतमपरिमाणेन सुवर्णेन घटितां मण्डलाकृतिं बहिरुत्-
^{११}खाटित-सान्तराल-सप्तसागराकार-चलयसप्तक-वेष्टितां मध्ये पूर्वपश्चिमायतरेखाषट्केन
समभागसप्तकविभक्तां कृत्वा मध्यभागश्च पूर्वपश्चिमायत-^{१२}रेखाद्वयसंलग्नदक्षिणोत्तरायतरेखा-
द्वयेन ^{१३}समं भागत्रयं कृत्वा मध्यभागमध्ये ^{१४}पृथ्व्यप्रं ^{१५}स्वस्वदिशुत्खाटितेन्द्रादिलोक-
^{१६}पालाशकवेष्टितशिरसं ^{१७}[यथेच्छस्थान-प्रत्युत्खाटित]-वस्त्रवैक्लव्यदशरुद्रद्वादशादित्यं पद्मव-
राटाकृति-^{१८}मुभ्रतं मेरुं निर्माय मेरु-^{१९}पूर्वपश्चिमरेखयोर्यथाक्रमरेखायतं^{२०} मेरोः किञ्चिद-
^{२१}वनतं ^{२२}भाल्यवनतं गन्धमादनश्च पर्वताकृतिं निर्माय मेरोर्दक्षिणोत्तररेखा-^{२३}[द्वये रेखायतं]
मेरु^{२४}-समानोच्छ्रायं यथाक्रमं नीलं निषधञ्च पर्वताकारं ^{२५}घटयित्वा नीलदक्षिणरेखा-
द्वये यथाक्रमं रेखायतं ^{२६}[नीलात् किञ्चिदवनतं] ^{२७}हेमकूटं हिमवन्तञ्च घटयेत् ।

- 1 I. O. ०मनवरभृतिर्योति
- 2 M. P. सम्प्रार्थमानो, I. O. समान्य-
मानः
- 3 Corrected from M. P. I. O.
चन्द्रमौलि, A चन्द्रमौलिः
- 4 Both I. O. and A लिखितं
- 5 Both I. O. and A मया च
- 6 I. O. पापनीय for स्थापनीय
- 7 A हैमा०
- 8 I. O. ०मानमानकृत्वेन
- 9 I. O. पलशतद्वयं अतपञ्चकपल-
सहस्राणां and A पलशतद्वयपलशत-
द्वयपलशतैकपलशतपञ्चकपलसहस्राणां
- 10 A ०शक्ति अभिसत्०
- 11 I. O. ०पाटित
- 12 I. O. ०खेरा०
- 13 A omits it
- 14 I. O. पृथ्वं, A पृथ्वं

- 15 I. O. स्वर्गं तुखात्काटितेन्द्रादि०, A
सुसुदि...दि०
- 16 I. O. ०पालान्तक०, A ०पालाश-
टका०
- 17 I. O. reads the bracketed
portion as सुषेच्छस्तापङ्गाखाटित
- 18 I. O. ०सुपूतं
- 19 I. O. omits पूतं
- 20 A ०यथाक्रमं लिखावातां
- 21 A ०स्तरित
- 22 I. O. मारुवतां
- 23 A reads द्वय for the bracke-
ted portion
- 24 I. O. ०समानोक्त
- 25 A घटित्वा
- 26 A reads नीलाकिञ्चिदवनतं for
the bracketed portion
- 27 A हिमकूटं again after this,
I. O. हिमकूट

¹[निषधोत्तररेखाद्वये यथाक्रमं रेखायतं निषधात् किञ्चिदवनतं² श्वेतं शृङ्गिणञ्च पर्वताकारं³ षटयेत् ।] एवञ्च ⁴[नवान्तरालैर्नववर्ष⁴-विभागवती] ⁵जम्बुद्वीपानुकारिणीं तत्तत्स्थानरेखोत्खाटित-⁶बहुतरसरिन्नदाकारां यथेच्छोत्कृष्टरत्नखचितं पृथ्वी⁷ तदा-रोपणार्थं कृष्णाजिनं तिलांश्च पृथ्वीमण्डलोद्बन्धनार्थं⁸ कौषेयवस्त्रसहितं पञ्चवर्ण-वितानकं पृथ्वीपार्श्वस्थापनार्थमष्टादशधान्य⁹-लवणादिरसपट्क-¹⁰पूर्णकुम्भाष्टक-नानाफल¹¹-¹²नानाविधोत्कृष्टवस्त्राणि यथेष्टं चन्दनखण्डांश्च, यजमानार्थं यथेष्टं मुक्तारजतकर्पूर-निर्मिताल¹³-ङ्कारांश्चोत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुरुत्विग्-यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपद-स्थाने¹⁴ धरापदं¹⁵ निवेश्य यथायथं निवेदनं¹⁶ सङ्कल्पञ्च कुर्यात् । अपरदिने च यजमान-स्तुलापुरुषवद् गोविन्दायाराधनादि-मधुपर्कदानान्तं कर्म ¹⁷गोविन्दाभ्यर्चन-ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुण्याहवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने धरापदं निवेश्य कुर्यात् । ततो गुरुत्विग् यजमानजापका¹⁸ उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदग्निस्थापनादि-मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्यात् । एवञ्च हविष्यादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थ-¹⁹मनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत श्रुत्विजः पृथ्वीं लिखितचक्रोपरि कृष्णा-जिनमासीर्य तत्र तिलान् दत्त्वा तदुपरि समारोपयेयुः । पृथ्वीपार्श्वे चाष्टादशधान्य-रसपट्कपूर्णकुम्भाष्टक-नानाफल-नानाविधोत्कृष्टवस्त्रतय-चन्दनखण्डतयाणि चारोपयेयुः । ततो मङ्गलगतवाद्यवन्दिघोषेषु सत्सु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन ²⁰यजमानं न्यपयेयुः । यज-

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A किञ्चिदवनत

3 A reads the bracketed portion as नवधा नववर्षाणि भावतीं and inserts a long matter of the next chapter between नवधा and नववर्षाणि

4 I. O. वर्षां

5 I. O. जम्बुद्वीपार्थकारिणी

6 I. O. षटतर

7 I. O. पृथ्वी, A पृथिवी

8 Both I. O. and A वस्त्रार्थं

9 A धान्ये, I. O. प्राय

10 Both I. O. and A omit पूर्ण

11 I. O. नानाफलदां

12 A भागोपभोतकृष्टं

13 A ऽङ्कारांश्चोत्पादयेत्, I. O. ऽङ्कारा-सुत्पादयेत्

14 I. O. ऽस्थानेन

15 I. O. धरासुतं

16 I. O. निवेदन

17 गोविन्दायभाषनं, I. O. गोविन्दा-भार्जन

18 I. O. ऽकासुका

19 I. O. ऽसुत्रायास्तुष्टातः

20 I. O. omits it

मानस्तु शुक्रमात्म्याम्बरधरो ^१धृतशुक्रसर्वाङ्गालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय पृथ्वीं प्रदक्षिणीकृत्य
'नमस्ते सर्वदेवाना'मित्यादि 'देवि संसारसागरा'दित्यन्तमन्त्रैरामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुहृ-
त्विग्भ्यो दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुकासुकसगोत्रेभ्योऽमुकासुक-^२वेदामुकासुकशाखा-
ध्यायिभ्योऽमुकासुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तधरामहादानदानफलप्राप्तिकामोऽहं
मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थयैतां ^३कृष्णाजिनन्यस्ततिलोपरि ^४'स्थापितामष्टादशधान्यरसषट्क-
पूर्णकुम्भाष्टकौषेयवस्त्रान्वितपञ्चवर्णवितानकबहुविधफलोत्कृष्टवस्त्रयचन्दनखण्डान्वितां जम्बु-
द्वीपानुकारिणीं धरां ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा धरेयं
विष्णुदेवतेत्युक्त्वा यथाशाखं ^५कामस्तुतिं पठेयुः । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं
दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि च ^६रत्नानि ददानि । स्वस्तीति ब्राह्मणाः प्रत्येक-
मुक्त्वा पृथ्वीं प्रदक्षिणीकुर्युः । ततो यजमानस्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दोना-
नायादितर्पणं पुण्याहवाचनं कृत्वा त्वरया पृथ्वीं विभज्य यथायथं प्रतिपादयेत् ।

इति धरामहादानं समाप्तम् ।

1 A धृतसर्वाङ्गालङ्कारः

2 Both I. O. and A omit वेदा-
मुकासुक

3 A reads एतां just before this
word

4 I. O. ०स्तिलोपरि

5 I. O. स्थापितामष्टा०, A स्थापि-
तामष्टा०

6 I. O. यथायथं

7 I. O. वर, A reads च after
रत्नानि

8 I. O. omits it

तथा विश्वचक्रमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२८५अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

विश्वचक्रमिति ह्येतत् महापातकनाशनम् ॥१॥

तपनीयस्य शुद्धस्य ^१विश्वचक्रन्तु कारयेत् ।

श्रेष्ठं पलसहस्रेण तदर्धेन तु मध्यमम् ॥२॥

तस्यार्धेन कनिष्ठं ^२ स्याद्विश्वचक्रमुदाहृतम् ।

अन्यद्विशपलाद्दुर्गमशक्नोऽपि निवेदयेत् ॥३॥

षोडशारं ततश्चक्रं ^३अमन्त्रे म्यष्टकावृतम् ।

‘[अमन्त्रे म्यष्टकावृतमिति समभागसान्तरालाष्टवेष्टनचक्रनिर्गतशल्याप्राकृतिनेम्यष्टका-
वेष्टितम् ।]

नाभिपद्मे स्थितं विष्णुं योगारूढं ^५ चतुर्भुजम् ॥४॥

^६शंखचक्रेऽस्य पार्श्वे तु देव्यष्टकसमावृतम् ।

नाभिपद्मे ^७ चक्रमध्यं ^८स्थिताष्टदलपद्मे । देव्यष्टकञ्च विमलोत्कर्षिणीं ^९ज्ञानां ^{१०} किय
योगा ^{११}प्रहरी सत्या ^{१२}ईशानोति ।

द्वितीयावरणे तद्वत् पूर्व-^{१३}[तो जलशायिनम्] ॥५॥

अतिशृङ्गुर्वशिष्ठश्च ^{१४}ब्रह्मा ^{१५}कश्यप एव च ।

मत्स्यः कूर्मो वराहश्च नरसिंहोऽथ वामनः ॥६॥

1 M. P. विष्णुवादिषु

2 I. O. करिष्य

3 Corrected from M. P. A
अभिनेम्यष्टकावृतं, I. O. अभिनेम्य-
ष्टकावृतं

4 I. O. reads the bracketed
portion as समभागसान्तरालाष्टवेष्टनच-
क्रनिर्गतं शल्याप्राकृतिनेम्यष्टकावेष्टितं,
while A as वृतमिति समभाग-
सान्तरालाष्टवेष्टनचक्रनिर्गतं शल्याप्राकृति-
नेम्यष्टवेष्टितं

5 I. O. योगारूढ

6 A ० च कश्य

7 A ० पद्म

8 I. O ० मद्य०

9 I. O. ० कर्षणा०

10 I. O. ज्ञाना

11 I. O. प्रज्ञो

12 I. O. प्रज्ञावतीति, A ईशानेति

13 I. O. भोजनशायिनं for the
bracketed portion

14 Corrected from M. P. Both
I. O. and A ब्रह्म

15 A कश्यप

रामो रामश्च कृष्णश्च बुद्धः कल्कीति च क्रमात् ।

तृतीयावरणे गौरी मातृभिर्वैष्णुभिः^१र्युता ॥७॥

चतुर्थे द्वादशादित्या वेदाश्चत्वार एव च ।

मातरश्च ब्रह्माणी माहेश्वरी कौमारी वैष्णवी वाराही इन्द्राणी^२[रुद्राणीति सप्त] ।

वसव आदित्याश्च तुलापुरुषोक्ताः । वेदाः प्रसिद्धाः ।

पञ्चमे पञ्चभूतानि रुद्राश्चैकादशैव तु ॥८॥

लोकमालाष्टकं^३ षष्ठे दिङ्मातङ्गास्तथैव च^४ ।

पञ्चभूतानि प्रसिद्धानि । रुद्राश्च अजैकपात्^५ अहिब्रह्मः^६ विरूपाक्षः रैवतः^७ बहु-
रूपः^८ त्र्यम्बकः सुरेश्वरः^९ सावितः^{१०} जयन्तः पिनाकी अपराजितः । लोकमालाष्टकं दिङ्-
मातङ्गाष्टकञ्च प्रसिद्धम् ।

सप्तमेऽस्त्राणि सर्वाणि मङ्गलानि च कारयेत् ॥९॥

अन्तरान्तरतो^{११} देवान् विन्यसेदष्टमे पुनः ।

अस्त्राणि^{१२} बह्विनि^{१३} शक्तिर्दण्डः खड्गः पाशः ध्वजः गदा शूलमिति । मङ्गलाष्टकञ्च
सिंहः^{१४} वृषः गजः कलसः व्यजनं वैजयन्तो मेरी दीपश्चेति । अन्तरान्तरतो^{१५} देवानित्या-
दिना^{१६} अन्यानपि देवान् स्वेच्छया अष्टमावरणान्तरालेषु विन्यसेदित्यर्थः । तत्र च विना-
यकनवग्रह-स्कन्दाश्विनीकुमार-^{१७}सागर-लक्ष्मी-गङ्गायमुना^{१८}-निवेशः^{१९} [प्रायश उक्तः] ।

तुलापुरुषव-^{२०}च्छेषं समन्तात् परिकल्पयेत् ॥१०॥

अस्त्रिण्यष्टपसम्भार-भूषणाच्छादनादिकम् ।

विश्वचक्रं ततः कुर्यात् कृष्णाजिनतिलोपरि ॥११॥

तथाष्टादश धान्यानि^{२१} [रसाश्च लवणादिकान्] ।

पूर्णकुम्भाष्टकञ्चैव वस्त्राणि विविधानि च ॥१२॥

1 I. O. ०४ ता	12 A वज्र
2 A रुद्राणी सप्त and I. O. ब्रह्मा-
नीति काष्ठः for the bracketed
portion	13 Both I. O. and A अस्त्रिण्यष्टः
3 A तद्वत्	14 I. O. धूपः
4 A तु	15 I. O. omits तो
5 A अजैकपाद	16 I. O. ताम्रपि
6 I. O. अहिब्रह्मः	17 A च०
7 I. O. adds हरः after this	18 A गङ्गायमुनायां
8 I. O. ताम्रकः	19 I. O. प्रायशीलः, A प्रायशी युक्त
9 A सावित, I. O. सावित्रः	20 I. O. ०४ यै
10 I. O. जयन्तः	21 Corrected from M. P. Both
I. O. and A रसाश्च लवणादिकान्,
for the bracketed portion
11 I. O. अन्तरान्तराष्टकौ	

माल्येक्षुफलरत्नानि वितानश्चापि ¹कल्पयेत् ।
 ततो मङ्गलशब्देन ज्ञातः शुक्लाम्बरो गृही ।
 होमाधिवासनान्ते ²तु गृहीतकुसुमाञ्जलिः ॥१३॥
 इममुच्चारयेन्मन्त्रं लिः कृत्वा तु प्रदक्षिणम् ।
 नमो ³विश्वमयायेति विश्वचक्रात्मने नमः ॥१४॥
 परमानन्दरूपी ⁴त्वं पाहि नः पापकर्ममात् ।
⁵तेजोमयमिदं यस्मात् ⁶[सदा पश्यन्ति योगिनः ॥१५॥
⁷[दयितं त्रिगुणातीतं] विश्वचक्रं नमाम्यहम् ।
 वासुदेवे स्थितं चक्रं चक्रमध्ये तु माधवः ⁸ ॥१६॥
 अन्योन्याधाररूपेण प्रणमामि ⁹स्थिताविह ।
 विश्वचक्रमिदं यस्मात्] सर्वपापहरः ¹⁰ हरेः ¹¹ ॥१७॥
¹²[आयुधञ्चापि वासश्च भवादुद्धर मामतः] ।
¹³[इत्यामन्त्र्य तु ¹⁴यो] दद्याद्विश्वचक्रं विमत्सरः ॥१८॥
 विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोके महीयते ।
 वैकुण्ठलोकमासाद्य चतुर्बाहुः सनातनः ॥१९॥
 सेव्यतेऽसरसा ¹⁵सहस्रिष्ठेन कल्पशतत्रयम् ¹⁶ ।
 प्रणमेद्वाथ यः कृत्वा विश्वचक्रं दिने दिने ।
 तस्यायुर्वर्धते नित्यं लक्ष्मीश्च विपुला भवेत् ॥२०॥

1 M. P. कारयेत्

2 M. P. वै

3 A. विश्वमयायेति

4 I. O. ०६८

5 I. O. तेभ्यो गद्यानिदं

6 A. omits the bracketed portion

7 M. P. reads इति तत्र गुणातीतं for the bracketed portion

8 I. O. माधवं

9 I. O. सितानिह

10 A. सर्वपापोपहं

11 M. P. परम्

12 I. O. reads the bracketed portion as स्नात्वरश्चापि नामस्य भवादुद्धरमामतः

13 I. O. reads b. p. as एक्ष्मिला ततो

14 M. P. च

15 I. O. सव्यं तिष्ठेत्

16 A. ०६८

इति सकलजगत्सुराधि^१-वासं वितरति^२ यस्तपनीयषोडशारम् ।

हरि-^३भवनमुपागतः स 'सिद्धैधिर-[मुपगम्य^५ नमस्यते]^६ ७ [शिरोभिः ॥२१॥

^८अशुभदर्शनतां प्रयाति] शत्रोर्मदनसुदर्शनताञ्च ^९कामिनीभ्यः ।

^{१०}[स सु]-दर्शनकेशवानुरूपः ^{११}कनकसुदर्शनदानदशधपापः ॥२२॥

कृतगुरुदुरितानि ^{१२}षोडशारप्रवितरण^{१३}-प्रवराकृतिमुरारेः ।

अभिभवति भवोद्भवन्ति भीत्या भवमभितो ^{१४}भुवने भयानि भूयः ॥२३॥

प्रयोगः

. अत्र यजमानः समुपजातविश्वचक्रमहादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखित^{१५}-खड्गचर्मय-
ढाल^{१६}-सन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुलाहस्तप्राप्तप्रतिमाबहिः सर्वसम्भारमधिकत्वेन
यथेच्छमुत्तम^{१७} सुवर्णपलसहस्रेण मध्यमं पलशतपञ्चकेन^{१८} कनिष्ठं सार्द्धपलशतद्वयेन विंशति-
मह्यपलाद्द्^{१९} [यथाशक्त्युपात्त-सुवर्ण] ^{२०}--घटिताष्टदल-^{२१}पूर्वादिकमोत्खाटित विमलायष्टशक्ति
सहित-मध्योत्खाटित-^{२२}यथोक्तविष्णुप्रतिमं पद्मं कृत्वा ^{२३}पद्मस्य समन्ताद्द्^{२४} षोडशकण्डिका-
^{२५}युतं^{२६} समभागसान्तरालाष्टकण्डलवेष्टितं बहिर्निर्गत-^{२७}शल्याप्राकृतिनेम्यष्टकयुतं द्वितीयावरण-
मुपरि^{२८} [कण्डलावच्छिन्नासु षोडशसु कोष्ठिकासु]^{२९}पूर्वादिकमोत्खाटित-जलशाय्यादिषोडशदेवता-
प्रतिमं तृतीयावरणे तथैव^{३०} पूर्वादि^{३१}-क्रमकोटि^{३२}-कोत्खाटितगौर्यादिषोडशदेवताप्रतिमं चतुर्था-

1 I. O. रि for धि

2 Corrected from M. P. I. O.

यत्तपनीयः, A यः तपनीयसोडशारैः

3 I. O. भवनादुपागतः

4 A सिद्धः

5 M. P. अभिगम्य

6 A reads the bracketed por-
tion as मधिगमस्यते

7 I. O. reads the bracketed
portion as प्रयेति सायुक्तदर्शनता

8 M. P. अशुभदर्शनतां

9 I. O. कामिनीभ्यः

10 I. O. सद्य for the b. p.

11 I. O. कनकसुदर्शनस्य पापः

12 I. O. षोडशार्थिः

13 M. P. उत्तरे

14 Corrected from M. P. Both
I. O. and A भवने

15 Both I. O. and A लिखितं

16 Both I. O. and A मयाच्छ्रित
for मयढाल

17 I. O. उत्तमः

18 I. O. उत्तरे

19 A यथाशक्त्युपात्तः स्वयम् for the
b. p.

20 I. O. पूर्वोदिभिः

21 I. O. omits यथोक्त

22 A omits it

23 I. O. सुप

24 A समभा for समभाग

25 I. O. अय्यायाच्यातिनेष्टेयुः

26 I. O. उत्तरेष्वर

27 I. O. reads the bracketed
portion as कुण्डलावच्छिन्नासु षोडशसु
काष्ठिकार्थ

28 I. O. तथैव

29 I. O. पूर्वोभिः

30 A omits कोटि

वरणे 'पूर्वादिकमकोष्टिकोत्खाटितद्वादशादित्य-^२वेदचतुष्टयप्रतिमं' पञ्चमावरणे पूर्वादिकम-
कोष्टिकोत्खाटितपञ्चमहाभूतादि^३-षोडशप्रतिमं षष्ठावरणे पूर्वादिकमकोष्टिकोत्खाटितलोक-
पालादिषोडशप्रतिमं सप्तमावरणे पूर्वादिकमकोष्टिकोत्खाटिता-^४ष्टाष्टक-मङ्गलाष्टकाकारम् अष्ट-
मावरणे पूर्वादिकम-कोष्टिकोत्खाटित]^५-विनायकादिदेवताप्रतिमाषोडशकं चक्रं चकारोपणार्थं
कृष्णाजिनं तिलांश्च ^६चक्रालङ्कारणार्थं माल्यसामग्रौ यथेष्टं रत्नानि नानाविधवस्त्रतयश्च चक्रपार्श्व-
स्थापनार्थमष्टादशधान्य-लवणादिरसषट्क-कुम्भाष्टकेलुफलानि ऊर्द्धं बन्धनार्थं यथेच्छं वितान-
श्रोतृपादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुरुर्वृत्तिग्यमानजापकास्तुला-
पुरुषवद्द्विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषवदस्थाने विश्वचक्रपदं प्रक्षिप्य
निवेदनं सङ्कल्पश्च कुर्युः । अपरदिने च ^७यजमानस्तुलापुरुषवद्गोविन्दाद्याराधनादि-मधुपर्क-
^८[दानान्तं कर्म] ^९गोविन्दाद्यभ्यर्चन-^{१०}ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-वरण-
वाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने विश्वचक्रपदं प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुरुर्वृत्तिग्यमानजापका उप-
वसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यास्तुलापुरुषवदभिस्थापनादि-मध्यब्राह्मणवाचनान्तं ^{११}कर्म यथायथं
कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं ^{१२}कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसंधायानुप्रातव्यम् । तत ऋत्विज-
श्चक्रं वेदीमध्ये लिखितचक्रोपरि कृष्णाजिनमास्तोर्यं तत्र तिलान् दत्त्वा तत्पारोप्य वस्त्रमाल्येरल-
ङ्कृत्य चक्रपार्श्वेऽष्टादशधान्यानि लवणादिरसषट्क-^{१३}पूर्णकुम्भाष्टकमित्तुदण्डान् फलानि चारोप्य
मङ्गलगोतवाद्यवन्दिघोषेषु सत्सु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं क्षपयेयुः । ततो
यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो ^{१४}धृतसर्वा-^{१५}ङ्गालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय चक्रं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य
'नमो ^{१६}विश्वमयाये'त्यादि^{१७}['भवाद्भुद्धर मामत' इत्यन्त]-मन्त्रैरामन्य गुरुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो
उत्सृज्य दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ यथासम्भवगोतनाम-गुरुर्वृत्तिकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्य-
पुराणोक्त विश्वचक्र-^{१८}महादान-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृष्णाजिनन्यस्ततिलारोपितमाल्य-

1 I. O. पूर्वाक्तम्०

2 I. O. देव०

3 A ०भूतानि

4 I. O. षष्ठाष्टक०

5 A पञ्चमहा for the bracketed portion

6 I. O. चक्रालङ्कारार्थं

7 A omits it

8 A दानान्त for the b. p.

9 I. O. गोविन्दाद्यभ्यर्चन, A गोविन्दा-
भ्यर्चन

10 I. O. ब्राह्मणार्थज्ञापन

11 A omits it

12 A omits it

13 I. O. पूर्वं for पूर्ण

14 A शुक्लमाल्याम्बरः

15 A omits ङ्गा

16 A विश्वमयेत्यादि

17 A reads भवाद्भुद्धर मामतः इति for
and I. O. omits, the brac-
keted portion

18 A omits महादान

'रत्नानाविधवस्त्रा^१²--दशधान्य-रसषट्कपूर्णकुम्भाष्टकेन्दुदण्ड^३--फलवितानसहितं विश्वचक्रं ददानि । गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा विश्वचक्रमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो यजमानो गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतै-
तद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामि-^४यदुत्पत्तियोग्या भूमिमेतानि च^५ रत्नानि ददानि ।
गुर्वृत्विजः प्रत्येकं स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं भागं स्पृशेयुः । यद्वा गुर्वृत्विग्भ्य एव दद्यात् । *तत्र
ॐ अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यो-^७ [ऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्य-
मिति मत्स्यपुराणोयतुलापुरुषोक्तभागव्यवस्थयेति च पूर्वदानवाक्याद्विशेषः । ततस्तुल'पुरुष-
वज्रापकेभ्यो] दक्षिणादानं दीनानाधादिनर्पणं ब्राह्मणवाचनं यथायथं त्वरया विश्वचक्रपति-
पादनञ्च कुर्यात् ।

इति विश्वचक्रमहादानं समाप्तम् ।

1 A वस्त्र०

2 A omits रत्

3 A omits दण्ड

4 A ०सामु० for ०यदु०

5 A omits it

6 I. O. omits it

7 A omits the bracketed por-
tion

8 I. O. omits it

तथा महाकल्पलतामहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८६ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

महाकल्पलता^१नाम ^२पातकावलिनाशनम् ॥१॥

पुण्यां तिथिमथासाय कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

ऋत्विङ्मण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

तुलापुरुषवत् कुर्यात्लोकेशावाहनं बुधः ।

चामीकरमयीः कुर्याद्दश कल्पलताः शुभाः ॥३॥

नानापुष्पफलोपेता ^३नानाशुकविभूषिताः ।

विद्याधरसुपर्णानां मिथुनैरुपशोभिताः ॥४॥

^४सुपर्णानां किन्नराणाम् ।

^५हारानादित्सुभिः सिद्धैः फलानि च ^६विहङ्गमैः ।

लोकपालानु-^७सारिण्यः कर्तव्या-^८स्तासु देवताः ॥५॥

लोकपालानुसारिण्य इति लोकपालसमानाः ^९कर्तव्याः ।

ब्राह्मीमनन्तशक्तिश्च लवणस्योपरि न्यसेत् ।

अधस्ता^{१०}-क्षतयोर्मध्ये ^{११}[महाखड्गधरे शुभे ॥६॥

^{१२}पद्मशङ्खकरे] इति कचित् पाठः ।

1 Corrected from M. P. I. O.

०लत', A' ०लता

2 I. O. पातकावलिनाशनम्, M. P.

महापातकनाशनम्

3 A' ब्रामायण०

4 I. O. चपर्णानां

5 A' हारादिभिः चोभि, M. P. पुष्पाद्यादि०

6 I. O. विहङ्गमाः

7 A ०सारिण्याः, M. P. ०सारिण्याः

8 Corrected from M. P. I. O.

०ष्टासु, A' ०साय

9 I. O. क्षतवः, A क्षतः

10 Corrected from M. P. I. O.

०क्षतयो०, A' ०क्ष दयो०

11 I. O. पद्मखड्ग तत्रा चङ्ग' करेच for the bracketed portion

12 M. P. reads this for महाखड्ग धरे, just above, which is hinted at here.

¹[इभासनस्था तु गुडे] पूर्वतः कुलिशायुधा ।

रजनीसंस्थिताग्नेयी² सुवपाणिरथा³नले ॥७॥

रजनी⁴हरिद्रा ।

⁵[याम्ये च] महिषारूढा गदिनी तण्डुलोपरि ।

⁶[घृते तु नैऋती स्थाप्या] सखङ्गा⁷दक्षिणापरे ॥८॥

⁸[दक्षिणापरे नैऋत्याम् ।]

वारुणे⁹वारुणी क्षीरे¹⁰सर्पस्था नागपाशिनी ।

पताकिनी च वायव्ये¹¹मृगस्था शर्करोपरि ॥९॥

सौम्या तिलेषु संस्थाप्या¹²[शङ्खिनो निधि]-संस्थिता ।

माहेश्वरी¹³वृषगता नवनीते¹⁴तु शूलिनी ॥१०॥

मौलिन्यो¹⁵वरदास्तद्वत् कर्तव्या बालकान्विताः¹⁶ ।

¹⁷शक्त्या पञ्चपलादूद्भासहस्रात् प्रकल्पयेत् ॥११॥

मौलिन्यो¹⁸¹⁹[मुकुटान्विताः, वरदाः प्रसन्नमूर्तयः,] बालकान्विता²⁰कोडनिहित²¹-
पुत्रकाः । ²²[एतेन कोडनिविष्टवाम]-कर-²³विधृतपुत्रका दक्षिणहस्तविधृत²⁴-यथोक्तशस्त्राः प्रसन्न-

1 Corrected from M. P. I. O.
इत्यासनज्ञातगृहे and A स्वर्णासनस्था
माहेन्द्र for the bracketed por-
tion

2 M. P. ०यायी

3 Corrected from M. P. I.
०घने, A ०चला

4 I. O. हरिता

5 Corrected from M. P. I. O.
याम्येन and A याम्यान् for the
bracketed portion

6 Corrected from M. P. I. O.
घृतेन नैऋतास्ताभ्यां and A नैऋत्यां
अनिस्थाप्या for the bracketed
portion

7 A च घृतोपरि

8 A omits the bracketed por-
tion

9 I. O. वारुण

10 M. P. भवस्था

11 I. O. तण्डुल्या

12 Corrected from M. P. I. O.
शङ्खेन निधि and A कौवेने दिशि for
the b. p.

13 M. P. वृषारूढा

14 M. P. तिलशूलिनी

15 I. O. मौलिन्या

16 I. O. बालकान्विता

17 I. O. उक्ता

18 I. O. मौलिन्या

19 A मुकुटावयः for the b. p.

20 I. O. बालकान्विताः

21 I. O. ०निधृत०

22 I. O. एतेनोद्विजिष्ठवाम for the
b. p.

23 A धृतपुत्रिका

24 I. O. धृत for विधृत

मूर्तयो ^१बद्धमुकुटा सवाहना घटनीयाः । अनुकृवाहनानान्तु ^२ब्राह्मयाग्नेयीनैर्ऋतीनान्तु
^३तत्तल्लोकपालवाहनान्येव ^४वाहनानि लोकपालानुसारिण्य इति श्रुतेः । तेन ^५हंसारुढा
 ब्राह्मी छागारुढा आग्नेयी ^६[नरारुढा नैर्ऋती घटनीया] । अनन्तस्य ^७[तु कचिद्वाहना-
 दर्शनात्] अनन्तशक्तिर्वाहनशून्यैव कर्तव्या ।

सर्वासामुपरि ^८स्थाप्यं पञ्चवर्णं वितानकम् ।

धेनवो दशकुम्भाश्च वस्त्र-^९युग्मानि चैव हि ॥१२॥

मध्यमे द्वे तु ^{१०}गुरवे ऋत्विग्भ्योऽ^{११}न्यास्तथैव च ।

ततो मङ्गलशब्देन स्नातः शुक्लाम्बरो बुधः ।

त्रिः प्रदक्षिणमाश्रित्य मन्त्रमेत-^{१२}मुदीरयेत् ॥१३॥

नमो नमः पापविनाशिनीभ्यो ब्रह्माण्ड-^{१३}[लोकेश्वरपालिनीभ्यः ।

आर्शसिताधिक्यफलप्रदाभ्यो] दिग्भ्यस्तथा कल्पलतावधूभ्यः ॥१४॥

इति सकल-^{१४}दिग्गङ्गाप्रदानं भवभयसुदनकारि यः करोति ।

अभिततफलदे स ^{१५}नाकलोके वसति ^{१६}[पितामहवत्सराणि ^{१७}त्रिंशत् ॥१५॥

वितृ-] शतमथ तारयेद्भवाब्धेरु-^{१८}दुरितौघविघातशुद्धदेहः ^{१९} ।

सुरपति-^{२०}वनितामहस्रगंधैः ^{२१}परिवृतमम्बु-^{२२}रुहोद्भवाभि-^{२३}वन्धः ॥१६॥

1 A बहुमुकुटाः

2 I. O. द्वावाल्वेयीनैर्ऋतानां

3 A तल्लोकपालास्व

4 I. O. बाहनादि

5 I. O. तेव

6 I. O. नरयागारुढा निर्ऋती for the bracketed portion

7 I. O. मुकुटिल बाहनादर्शनात् for the b. p.

8 A ०ष्टाः, I. O. ०ष्टाष्ट

9 Corrected from M. P.

I. O. ०युष्मादि, A ०पुष्पाभि

10 A omits it

11 A ०व्यस्यैस्तुष्टानि

12 A ०त्त for सु

13 A reads the bracketed por-
tion as पुण्यं फलोपदेष्टो

14 A दिवता for दिग्गङ्गा

15 M. P. नागलोके

16 A omits the bracketed por-
tion

17 I. O. त्रिंशत्

18 M. P. भव for गुरु

19 I. O. ०देहं

20 A वसिष्ठ for वनिता

21 M. P. ०संख्यैः

22 M. P. ०त्रसंसदाभिः

23 Corrected from M. P. I. O.

०नन्य, A ०वपवत्

¹ [इति विधानमिदं ²दिगङ्गनानां कनक] -कल्पलताविनिवेदने ।

पठति यः स्मरतीह ³तथेक्षते ⁴स पदमेति पुरन्दरसेवितम् ॥१७॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातमहाकल्पलतामहादानदनेच्छस्तुलापुरुषलिखितखड्गचर्ममय-
डाल⁵-सन्नाह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-⁶सालङ्कारतुला-हस्तप्राप्त्यप्रतिमा--बहिः सर्वसम्भारमधिक-
त्वेन ⁷[पलपञ्चकादृद्धं पलसहस्रावधि] यथेच्छहेमनिर्मिताः स्थानस्थानघटितविद्याधर-किन्नर-
मिथुन⁸-सिद्धगणाः ⁹पञ्चवायनिर्मितयथेच्छाकृति-¹⁰[पुष्पफल-¹¹प्रहणार्थिपक्षिणः] सिद्धहस्ता-
सक्तयथेच्छसंख्यमुक्ताहारसहिता नानाविध-¹²चित्तालङ्कारादिवस्त्रोपशोभिता दशलताः तासामधः-
स्थापनार्थं ¹³यथेच्छहेम-¹⁴पत्नोत्खाटिता यथोक्तरूपा ¹⁵ब्राह्मणादिदशप्रतिमाः तदारोपणार्थं
लवणगुडहरिद्रातण्डुलघृतक्षोर¹⁶-शर्करातिल¹⁷-नवनीतानि ¹⁸लतापार्ष्वस्थापनार्थं धेनुदशकं
¹⁹[कुम्भदशकं ²⁰वस्त्रयुगदशकमोत्पादयेत्] । ²¹ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य
पूर्वेतरदिने शुद्धं त्विग्यजमानजपकास्तुलापुरुषवद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्प-
वाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने महाकल्पलतापदं निवेश्य ²²निवेदनं सङ्कल्पश्च कुर्युः । अपरदिने च
यजमानः पूर्ववद्गोविन्दाद्याराधनादि मधुपर्कदानान्तं²³ कर्म गोविन्दा-²⁴द्यभ्यर्चन-²⁵[ब्राह्मणा-
नुज्ञापनः-²⁶दानसङ्कल्प]-पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने महाकल्पलतापदं

1 A omits the bracketed portion	13 A omits the whole word
2 Corrected from M, P, I, O. सदिङ्गना	14 I, O. यन्त्रो for पत्नो
3 I, O. तथेषु हैः	15 A ब्राह्मणादिश, I, O. द्राव्यादि
4 A omits it	16 I, O. क्षोराञ्जनसामर्थी for क्षोर
5 Both I, O. and A. मयाच्छद्व०	17 I, O. मज्ज for तिल
6 A omits सा	18 I, O. लतत् for लता
7 A omits the bracketed portion	19 A omits the bracketed portion
8 A मिथुन	20 I, O. वर्ष०
9 A पञ्चवायनिर्मिताय०, I, O. पञ्चवाय-
निर्मिता०	21 A adds यजमानः between ततः
and तुलापुरुषोक्त०
10 A omits the bracketed portion	22 I, O. निवेदन
11 I, O. यद्वचोय for यद्वचार्थि	23 I, O. दानान्त
12 I, O. चितनेवादि for चित्तालङ्कारादि	24 I, O. द्याभ्यर्चन, A. द्याभ्यर्चन
	25 A ब्राह्मण for the bracketed portion
	26 I, O. omits it

प्रक्षिप्य कुर्यात् । ततो गुह्यं त्विग्यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्यास्तुला-
 पुरुषवदग्निस्थापनादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं^१
 कर्म तुलापुरुषप्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । ^२[तत ऋत्विजः] प्रधानवेद्यां लिखितचक्रोपरि
 लतानां मध्यात् पूर्वादि-^३दिक्क्रमेणाष्टौ लताः समारोप्य लतामण्डलमध्ये लताद्वयश्चारोप्य
^४[तदधो लवणं दत्त्वा तत्र ब्राह्मीमनन्तशक्तिश्चारोप्य] पूर्वादिदिक्क्रमारोपिता-^५ष्टलताधः क्रमेण
 गुडादिद्रव्याणि दत्त्वा तेषु क्रमात् कुलिशायुधादिशक्तिप्रतिमाः ^६[समारोपयेयुः । लतापार्श्वे
 दशधेनुः पूर्ण]-कुम्भदशकं दशवस्त्रयुगानि च स्थापयेयुः । ततो मङ्गलगीत-^७वाद्यवन्दिघोषेषु
 सतसु कुडसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन ^८यजमानं स्नापयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बर-
 धरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय लतास्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो नमः पाप-^९विनाशिनीभ्य'
 इत्यादि ^{१०}[मन्त्रं पठित्वा] पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य ^{११}गुह्यं त्विग्यभ्यो दद्यात् । तद् यथा—ॐ
 अयामुक्तसंगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्तेदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं ^{१२}मत्स्य-
 पुराणोक्त-कल्पलतामहादानदानफलप्राप्तिकामोऽहं मत्स्यपुराणोक्त-^{१३}भागव्यवस्थयैता लवण-
 गुडहरिद्रातण्डुलघृतक्षीर-^{१४}शर्करातिल-^{१५}नवनीतार्पित सोवर्णब्रह्मानन्त-^{१६}[कुलिशायुधामियम-
 निर्ऋति]-वरुणवायुसोममहेश्वरशक्तिप्रतिमासहिताः पञ्च-^{१७}वर्ण-वितानक-धेनुदशक-कुम्भ-
 दशक-^{१८}वस्त्रयुगदशकान्विता-^{१९}दशकल्पलता ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीं
 पठेयुः । ततो गुरुः कल्पलतेयं^{२०} विष्णुदैवतेति^{२१} ब्रूयात्^{२२} । ^{२३}ऋत्विजस्तु प्रत्येकं ^{२४}कल्पलतैषा

- 1 A' वाचनं
- 2 A' omits the bracketed portion
- 3 I. O. omits दिक्
- 4 A' omits the bracketed portion
- 5 I. O. ०स्तलतायकनेष
- 6 A' यथायोग्यं' पितृपूर्व्य for the bracketed portion
- 7 A omits वाद्य
- 8 A omits it
- 9 A' विनाशनाथ
- 10 A' सक्तेष for the bracketed portion
- 11 A' ऋत्विभ्यो

- 12 A omits मत्स्य... ऋ
- 13 I. O. adds कृत before भग्न
- 14 I. O. ०क्षीरं, A omits it
- 15 I. O. ०ति, A omits it
- 16 A omits the bracketed portion and reads irrelevant matter of ten lines here
- 17 A रश्म
- 18 I. O. omits कुम्भदशक
- 19 I. O. ०सिता
- 20 I. O. कल्पलते
- 21 I. O. ०दैवते इति
- 22 A ब्रूयुः
- 23 A' प्रति before this
- 24 A कल्पलतैषा

विष्णुदेवतेति ब्रूयुः । ततो यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं
युष्मभ्यमहं दक्षिणा-^१मियदुत्पत्तियोग्यां ^२भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि । ब्राह्मणाः
'स्वस्तीत्युक्ता ^४[प्रत्येकं कल्पलताः] स्पृशेयुः । ततस्तुलापुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं^५
दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया कल्पलतानां^६ ^७यथायथं ^८प्रतिपादनञ्च ^९कुर्यात् ।

इति ^{१०}महाकल्पलतामहादानं ^{११}समाप्तम् ।

1 A ०मिमां उत्पत्ति०

2 A omits भूमिम्

3 I. O. स्वस्तीति

4 I. O. प्रत्येकमुदनिताः and A कल्प-
लताः for the bracketed por-
tion

5 A omits दानं

6 A कल्पलता

7 A omits it

8 A प्रतिपदनञ्च, I. O. पादनञ्च

9 A कुर्यात्

10 A महाकल्पलतामहादानं

11 I. O. omits it

तथा सप्तसागरमहादानम् । (मत्स्यपुराणम्—२८७ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।
 सप्तसागरकं नाम ^१सर्वपापविनाशनम् ॥१॥
 पुरायं दिनमथासाय कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।
 तुलापुरुषवत् कुर्यात्सोकेशावाहनं बुधः ॥२॥
 ऋत्विङ्मण्डपसम्भारभूषणाच्छादनादिकम् ।
 कारयेत् सप्त कुण्डानि काञ्चनानि विचक्षणः ॥३॥
 प्रादेशमात्राणि तथारत्न^२-मात्राणि वा^३ पुनः ।
 कुर्यात् सप्तपलाद्दु^४मा सहस्राञ्च शक्तितः ॥४॥
 संस्थाप्यानि च सर्वाणि कृष्णाजिनतिलोपरि ।
 प्रथमं ^५पुरयेत् कुण्डं लवणेन विचक्षणः ॥५॥
 द्वितीयं ^६पयसा तद्वत्तृतीयं सर्पिषा ^७बुधः ।
 चतुर्थं तु^८ गुडेनैव ^९[दध्ना पञ्चममेव तु] ॥६॥
 षष्ठं शर्करया तद्वत् सप्तमं तीर्थवारिणा ।
 स्थापयेत्स्रवण-^{१०}[स्यान्तर्द्वाणं] काञ्चनं शुभम् ॥७॥
 केशवं क्षीरमध्ये तु घृतमध्ये महेश्वरम् ।
 भास्करं गुडमध्ये तु ^{११}[दधिमध्ये ^{१२}निशाधिपम्] ॥८॥
^{१३}शर्करायां न्यसेत्क्षुब्धं जलमध्ये तु पार्वतीम् ।
 सर्वेषु सर्वरत्नानि धान्यानि च समन्ततः ॥९॥

- 1 I. O. महापापविनाशनं, M. P. सर्व-
पापप्रणाशनम्
- 2 A: चक्रि for रत्नि
- 3 M. P. वै
- 4 I. O. पूजयेत्
- 5 A पायसापुर्णं for पयसा तद्वत्
- 6 M. P. पुनः
- 7 A च
- 8 M. P. दध्ना पञ्चममेव च and A

- दत्त्वा दत्ता च पञ्चमं for the bracketed portion
- 9 A स्यान्ते दध्नाणं and M. P. एवं तु दध्नाणं for the bracketed portion
- 10 A omits the b. p.
- 11 Corrected from M. P. I. O. निशाधिपं
- 12 A सर्पिषि तु

तुलापुरुषवच्छेष-^१मत्तापि परिकल्पयेत् ।

ततो वारुणहोमान्ते स्नापितो वेदपुत्रवैः ॥१०॥

त्रिः प्रदक्षिणमावृत्य मन्त्रानेतानुदीरयेत् ।

ततो वारुणहोमान्त इति पददर्शनाद्विनायकादिदेवताहोमानन्तरं^२ चतुर्ष्वपि कुराडेषु वारुणमन्त्रेण^३ वरुणायैकाहुतिर्देया ।

नमो वः सर्व-^४सिन्धुनामाधारेभ्यः सनातनाः ।

जन्तूनां प्राणदेभ्यश्च समुद्रेभ्यो नमः नमः ॥११॥

क्षीरोदकाज्य^५-दधिमाधुर^६-लावणेक्षुसारामृतेन भुवनत्रयजीवसंधान् ।

^७आनन्दयन्ति वसुभिश्च यतो भवन्तस्तस्मान्ममाप्यघविघातमलं^८ विदध्वम् ॥१२॥

यस्मात्^९ समस्तभुवनेषु भवन्त एव तीर्थामराधुर-^{१०}सुबद्धमणिप्रदानम् ।

^{११}पापक्षयामृतविलेपनभूषणाय^{१२} ^{१३}लोकस्य बिभ्रति तदस्तु ममापि लक्ष्मीः ॥१३॥

इति ददाति ^{१४}रसामृतसंयुताञ्छुचिरविस्मयवानिह सागरान् ।

अमलकाश्चनरत्न^{१५}-मयानसौ पदमुपैति ^{१६}हरेरमराचितः ॥१४॥

सकलपाप^{१७}-विघातविराजितं^{१८} पिमृषितामहपुल-^{१९}शतत्रयम् ।

नरकलोकसमाकुलमप्यलं^{२०} भटिति ^{२१}नयत्यसौ शिवमन्दिरम् ॥१५॥

1 I. O. ०मन्त्रादि

2 A ०होमान्तरं

3 A वरुणयाहुतिर्देया

4 M. P. ०भूतानां

5 Corrected from M. P. I. O.
भृता and A ० for न्य

6 Corrected from M. P. I. O.
and A माधव

7 A आदीपयन्ति

8 I. O. विधुः, M. P. दिव्यम्

9 A समस्तभुवनेषु

10 Corrected from M. P. I. O.
सुगन्धमविप्रभावं, A गन्धमविप्रभावं

11 Corrected from M. P. I. O.
पापक्षयाम्बरं, A ०क्षयाम्बरं

12 I. O. ०भूषणेधि

13 A कस्य

14 Corrected from M. P. I. O.
रसामरसंयुचिं, A रसामरसमयुतान्
युचिं

15 M. P. वर्यं for रत्न

16 Corrected from M. P. I. O.
हरेरमलाहतः, A हरेरमाहतः

17 A omits पाप

18 M. P. ०विधीतविराजितः

19 M. P. ०कलत्रकम्

20 M. P. ०मप्यलं

21 I. O. रत्नमयी, A नीतुरयी, M. P.
सोऽपि नयेत्

अत्र यजमानः समुपजातसप्तसागरमहादान-^१दानेच्छस्तुलापुरुषलिखित-खड्गचर्म-^२मय-
 ढालसन्नाह-तुला^३-स्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तग्राह्यदेवताबहिः सर्वसम्भारमधिकत्वेन
 सप्तचलाद्द^४ पलसहस्रावधि यथेच्छसुवर्णघटितान् सप्तोभयतः प्रादेशमात्मान्^५ रत्निमात्मान्^६
 वा कुण्डाकारान्^७ सागरान् तदवस्थापनार्थं कृष्णाजिनानि तिलांश्च कुण्डसप्तकपूरणार्थं लवणं
 क्षीरं^८ दधि घृतं गुडं^९ शर्करां तीर्थोदकञ्च कुण्डमध्यस्थापनार्थं यथेच्छसुवर्ण-^{१०}पल्लोत्खाटिता
 [ब्रह्मकेशवमहेश्वरादित्येन्द्रलक्ष्मीपार्वतीप्रतिमाः सर्वरत्न-^{११}घटितलोकसप्तकञ्च कुण्डपार्श्व-
 स्थापनार्थमष्टादशधान्यानि चोत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने
 गुर्वृत्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्^{१२}-विष्यभोजनादिकं कृत्वा निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुला-
 पुरुषपदस्थाने सप्तसागरपदं निवेश्य निवेदनं^{१३} सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च यजमानस्तुला-
 पुरुष-^{१४}वद्गोविन्दा-^{१५}धाराधनादि मधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्यभ्यर्चनं^{१६}-ब्राह्मणानुज्ञापन-
 दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने सप्तसागरपदं निवेश्य कुर्यात् ।
 ततो गुर्वृत्विग्यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च^{१७} कृतनित्यक्रियास्तुलापुरुष-^{१८}[वदग्नि-
 स्थापनादि]मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म^{१९} यथायथं कुर्युः । तत्र च वनस्पतिहोमान्ते तुला-
 पुरुषोक्तमन्त्रेण एकाहुत्या वरुणाय होमोऽधिकः । एवञ्च मध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म तुला-
 पुरुषप्रन्थमनुसन्धायातुप्रातव्यम् । तत्र ऋत्विजः सप्तकुण्डानि प्रधानवेदीमध्यलिखित-^{२०}चक्रो-
 परि कृष्णाजिनान्यास्तीर्य तत्र तिलान् दत्त्वा तत्तारोप्य लवणादिभिः क्रमेण पूरयित्वा सर्व-
 रत्नपूर्वोक्तब्रह्मकेशवादिप्रतिमा-^{२१}सप्तकगर्भाणि कृत्वा कुण्डपार्श्वेष्वष्टादशधान्यानि^{२२} स्थापयेयुः ।
 ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिघोषेषु सत्सु कुण्डसमीपस्थकुम्भचतुष्टयजलेन यजमानं स्नपयेयुः ।
 ततो यजमानः शुक्रमाल्याम्बरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय सागरान् त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य

- 1 A omits दानेच्छः
- 2 Both I. O. and A मयाच्छन्न
- 3 A स्तुलापुरुष for तुला
- 4 I. O. प्रादेशमात्मा
- 5 I. O. रत्निमात्मान्, A रत्निमात्मा
- 6 A omits it
- 7 I. O. क्षीराजैनसामर्थ्य
- 8 Both I. O. and A शर्करा
- 9 I. O. पल्लोत्खाटिता, A पल्लोत्खाटित
- 10 I. O. पोइलिका for घटितलोक

- 11 A ह for वद्
- 12 I. O. निवेदन
- 13 A omits च
- 14 I. O. omits वा
- 15 I. O. अभ्यर्चन
- 16 A omits च
- 17 A दग्निस्थापनार्थं for the b. p.
- 18 A यथा
- 19 I. O. चक्राकारं
- 20 A सप्तक
- 21 A रत्नानि

‘नमो वः सर्वसिन्धुना’मित्यादि-¹ [‘तदस्तु ममापि लक्ष्मी’रित्यन्त]-मन्त्रैरभिमन्त्र्य पुष्पाञ्जलि-
नाभ्यर्च्य]² गुहृत्विकप्रमुखब्राह्मणेभ्य उत्सृज्य दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ यथासम्भव-
गोत्रनाम-³ गुहृत्विकप्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्त-सप्तसागरमहादानदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतान् कृष्णाजिनन्यस्ततिला⁴-रोपितान् लवणक्षीरसर्पिर्गुडदधिशर्करातीर्थोदकपूरितान् सर्वैरन्न-
गर्भान् मध्यस्थितसौवर्णब्रह्मकेशवमहेश्वरादित्येन्द्रलक्ष्मीपार्वतीप्रतिमानष्टादशधान्यपञ्चवर्ण-⁵ वितान-
नकसहितान् सप्तसागरान् ददानि । गुहृत्विकः स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीं पठित्वा सप्तसागरा
एते विष्णुदैवता इत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततो गुहृत्विकभ्यो दक्षिणादानम् ।
तद् यथा—ॐ अथ कृतैतद्दानकर्मप्रतिप्रार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि
च⁶ रत्नानि ददानि । गुहृत्विकः स्वस्तीत्युक्ता स्वं स्वं भागं स्मृशेयुः । गुहृत्विकभ्य एव
वा दद्यात् । तत्र दानवाक्येऽमुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुक-⁷ वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुका-
मुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति मत्स्यपुराणोक्तभागव्यवस्थयेति ⁸ [च विशेषः] । ततस्तुला-
पुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादिनर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं सप्तसागर-
प्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

इति सप्तसागर-⁹ महादानं ¹⁰ समाप्तम् ।

1 A तदीक for the bracketed portion, I. O. ततोस्त etc.

2 A reads the bracketed portion within the chap. viz. महाकल्पलतामहादानम्

3 A ऋत्विक्प्रमुखा.

4 A •तिषाच

5 I. O. वितान.

6 I. O. omits it

7 A omits वेदामुकामुक

8 A वशिष्ठः for the bracketed portion

9 A दान for महादानं

10 I. O. omits it

¹तथा रत्नधेनुमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८८ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि ²महादानमनुत्तमम् ।

³[रत्नधेनुरिति ख्यातं] गोलोकफलदं नृणाम् ॥१॥

पुरयं दिनमथासाद्य तुलापुरुषदानवत् ।

लोकेशावाहनं कृत्वा ततो धेनुं प्रकल्पयेत् ॥२॥

भूमौ कृष्णाजिनं ⁴कृत्वा लवणद्रोणसंयुतम् ।

धेनुं रत्नमयीं कुर्यात् सङ्कल्प्य ⁵विधिपूर्वकम् ॥३॥

⁶सङ्कल्प्य विधिपूर्वकमिति ⁷यथोक्तं ⁸तत्तदवयवरचनां लवणोपरि ⁹लेखया कृत्वेत्यर्थः ।

स्थापयेत् पद्मरागाणामेकाशीतिं ¹⁰मुखे बुधः ।

पुष्परागशतं तद्वद्घोणायां परिकल्पयेत् ॥४॥

ललाटे हेमतिलकं मुक्ताफलशतं दशोः ।

भ्रूयुगे विद्रुमशतं शुक्ली कर्णद्वये ¹¹स्मृते ॥५॥

काञ्चनानि च शृङ्गाणि शिरो ¹²वज्रशतात्मकम् ।

ग्रीवायां नेत्र-¹³पटकं ¹⁴गोमेदकशतान्वितम् ॥६॥

शृङ्गाणीति बहुवचनं वत्सशृङ्गापेक्षम् ¹⁵ ।

इन्द्रनीलशतं पृष्ठे वैदूर्यशत-¹⁶पार्श्वके ।

स्फाटिकैरुदरं ¹⁷कार्यं सांगन्धिक-¹⁸शतं कटिम् ॥७॥

1 A अथ	11 A स्पृशेत्
2 A महादानमनुत्तममनुत्तमं	12 A रज for वज्र
3 M. P. रत्नधेनुरिति विख्यातं for the bracketed portion	13 A ०सटकं, M. P. ०पटकं
4 I. O. हत्वा	14 A गोमेदकशतान्वितं
5 A सङ्कल्प	15 A ०पेक्षया
6 A सङ्कल्प	16 Corrected from M. P. Both I. O. and A ०पार्श्वकी
7 I. O. यथोक्त	17 M. P. तद्वत्
8 A तत्तदवयवरचनां	18 M. P. ०स्मृतेः
9 A लेखया	
10 Corrected from M. P. Both I. O. and A जीति	

स्फाटिकैरिति शतसंख्यैः संख्याविशेषाकाङ्क्षायां शतसंख्यसन्दर्शपाठात् ।

¹[खुरा हेममयाः] कार्य्याः पुच्छं मुक्तावलीमयम् ।

सूर्यकान्तेन्दुकान्तौ च घ्राणे कर्पूरचन्दने ॥८॥

अवेन्दु-²कान्तस्य सर्वथा प्राप्यभावात् ³अप्राप्तप्रतिनिधानेन शुद्धस्फाटिकमहणम् ।

कुङ्कुमानि च रोमाणि ⁴‘[रौप्यं नाभिञ्च] कारयेत् ।

⁵‘[गारुतमशतं तद्वदपाने परिकल्पयेत्] ॥९॥

⁶‘तथान्यानि च रत्नानि स्थापयेत् सर्वसन्धिषु ।

कुट्यार्च्यर्चकैरया जिह्वां गोमयञ्च गुडात्मकम् ॥१०॥

गोमूत्रमाज्येन तथा दधि दुग्धं⁷ स्वरूपतः ।

पुच्छाग्रे चामरं दद्यात् समीपे ताम्रदोहनम् ॥११॥

कुण्डलानि च हेमानि भूषणानि च शक्तितः ।

कारयेदेवमेवन्तु चतुर्थीशेन वत्सकम् ॥१२॥

भूषणानि ग्रैवेयकललाटपट्टघण्टिकाः ।

तथा ⁸धान्यानि सर्वाणि पादाश्चेक्षुमयाः ⁹शुभाः ।

नानाफलानि सर्वाणि ¹⁰पञ्चवर्णं वितानकम् ॥१३॥

एवं ¹¹विरचितां कृत्वा तद्वद्दोमाधिवासनम् ।

ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां ¹²दद्याद्धेनुमा-¹³मन्त्रय यज्ञतः ।

एवं विरचितां होमाधिवासनं कृत्वा विरचितामामन्त्रय गुडधेनूक्त-¹⁴मन्त्रैरामन्त्रय इदञ्चो-
दाहरेदिति ¹⁵वक्ष्यमाणेन सम्बन्धः ।

गुडधेनुवदावाह्य इदञ्चोदाहरेत्ततः ॥१४॥

1 I. O. खुरो हेममयः for the bracketed portion

2 I. O. क for न्दु

3 A अप्राप्ताः, I. O. omits अप्राप्त and reads प्रतिनिधानेन only

4 A रौप्यान्नाभिञ्च and M. P. रौप्यनाभि च for the b. p.

5 Supplied from M. P. A omits it, I. O. गवजतमशतस्य इद-
पाने etc.

6 A तथापाने

7 M. P. दधिदुग्धे

8 I. O. omits भा

9 M. P. स्मृताः

10 A पञ्चवर्णा

11 A विरचितां, M. P. विरचनं

12 I. O. दद्यात् for दद्यात्

13 M. P. मन्त्रयेत्ततः

14 I. O. मन्त्रे only

15 I. O. वक्ष्यमाणे

त्वं सर्वदेवगणधाम यतः पठन्ति रुद्रेन्द्रचन्द्र^१-कमलासन^२-वासुदेवाः ।

तस्मात् समस्तभुवनतयदेहयुक्ता मां पाहि देवि भवसागरपीड्यमानम् ॥१५॥

आमन्त्र्य^३ चैवमभितः^४ परिवृत्य भक्त्या दद्याद्दिजाय गुरवे जलपूर्विकां ताम् ।

यः पुण्यमाप्य दिनमत्र कृतोपवासः पापैर्विमुक्ततनुरेति पदं मुरारेः ॥१६॥

इति सकलविधिज्ञो रत्नधेनुप्रदानं वितरति स विमानं प्राप्य^५ देदीप्यमानम् ।

सकलकलुषमुक्तो बन्धुभिः पुत्रपौत्रैः^६ स हि^७ मदनसरूपः^८ स्थानमभ्येति शम्भोः ॥१७॥

अत्र यजमानः समुपजातरत्नधेनुमहा-^९दानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखितखड्गचर्म-^{१०}मयढाल-
सन्नाहतुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राप्तप्रतिमा-बहिः सर्वसम्भारमधिकत्वेन धेनु-
मुखनिर्माणार्थमेकाशीति^{११} वत्समुखार्थञ्चैकविंशति^{१२}, पद्मरागरत्नानि धेनु-^{१३}घोणार्थं पुष्परागशतं
वत्स-^{१४}घोणार्थञ्च पञ्चविंशति^{१५} पुष्परागाणि धेनुललाटार्थं यथेच्छहेम-^{१६}घटितं तिलकं वत्स-
ललाटार्थञ्च तच्चतुर्थभागहेममयतिलकं धेनुनेत्रद्वयार्थं मुक्ताफलशतं वत्सनेत्रद्वयार्थञ्च
^{१७}पञ्चविंशति^{१८} मौक्तिकानि धेनुभ्रूयुगार्थं विद्रुमशतं वत्सभ्रूयुगार्थञ्च पञ्च-
विंशति^{१९} विद्रुमाणि धेनुकर्णद्वयार्थं बृहच्छुक्तिद्वयं वत्सकर्णद्वयार्थञ्च खल्पशुक्तिद्वयं धेनु-
शृङ्गार्थं यथेच्छहेमघटितं बृहच्छुक्लयुगं वत्सशृङ्गार्थञ्च तच्चतुर्थीशहेममयशृङ्गयुगं धेनु-
शिरोऽर्थं हीरकशतं वत्सशिरोऽर्थञ्च^{२०} ^{२१}पञ्चविंशति^{२२} हीरकाणि धेनुग्रीवार्थं^{२३} ^{२४}बृह-
न्नेत्रपटं गोमेदशतञ्च वत्सग्रीवार्थञ्च खल्पनेत्रपटं ^{२५}पञ्चविंशति^{२६} गोमेदरत्नानि धेनु-
पृष्ठार्थमिन्द्रनीलशतं वत्सपृष्ठार्थञ्च^{२७} ^{२८}पञ्चविंशतिमिन्द्रनीलानि धेनुपार्श्वद्वयार्थं वैदूर्य-
शतं वत्सपार्श्वद्वयार्थञ्च ^{२९}पञ्चविंशतिवैदूर्यरत्नानि धेनुद्रार्थं शतं स्फाटिकखण्डान्
^{३०}[वत्सोदरार्थञ्च तच्चतुर्थभागस्फाटिकखण्डान्] धेनुकक्ष्यार्थं मोगन्धिकशतं वत्सकक्ष्यार्थञ्च^{३१}

1 M. P. सूर्य for चन्द्र	13 A omits चटितं
2 I. O. ०षिप for ०सन	14 A पञ्चविंशति, I. O. विंशति
3 A चैवमभितः, I. O. विधिमभितः,	15 I. O. ०र्थ
M. P. चैवमभितः	16 A विंशति
4 Corrected from M. P. Both	17 ०थेच्छ
I. O. and A परिवर्त्तय	18 A adds यथेच्छहेमघटित before this
5 A देदीप्यमानं	19 I. O. पञ्चविंशति, A पञ्चविंशतिश्च
6 Corrected from M. P. Both	20 A ०पृष्ठार्थं
I. O. and A सङ्ग for स हि	21 A omits पञ्च
7 A द्यमस्वरूपं	22 A omits पञ्च
8 A स्थापन for स्थान	23 A omits the bracketed portion
9 A omits दान	24 A ०कक्ष्यार्थं
10 Both I. O. and A भवाङ्ग	
11 I. O. ०घोषणार्थं	
12 I. O. ०घोषणार्थञ्च	

पञ्चविंशतिसौगन्धिकानि धेनुखुरार्थं यथेच्छहेमघटितखुरचतुष्कं¹ [वत्सखुरार्थञ्च तच्चतुर्थभागहेममयं खुरचतुष्कं] धेनुपुच्छार्थं यथेच्छमुक्तानिमितां मुक्तावलीं वत्सपुच्छार्थञ्च² तच्चतुर्थीश-³निर्मितां मुक्तावलीं धेनुदक्षिणनासापुटार्थं यथेच्छकर्पूरसहितं सूर्यकान्तं धेनु-
वामनासापुटार्थं यथेच्छचन्दनसहितं⁴ विशुद्धस्फाटिकखण्डं वत्सदक्षिणनासापुटार्थञ्च⁵ धेनुचतुर्थीशचन्दन-
सहितं स्वल्प-⁶विशुद्धस्फाटिकखण्डं धेनुरोमार्थं यथेच्छकुङ्कुमं वत्सरोमार्थञ्च तच्चतुर्थभाग-
कुङ्कुमं धेनुनाभ्यर्थं यथेच्छराजतचक्रिकां वत्सनाभ्यर्थञ्च तच्चतुर्थीश¹⁰-राजत¹¹-चक्रिकां¹² धेनु-
पानार्थं मरकतशतं¹³ वत्सापानार्थञ्च पञ्चविंशतिमरकतानि¹⁴ [धेनुगतसन्ध्यर्थं यथेच्छोक्त-
व्यतिरिक्तरत्नानि वत्साङ्गसन्ध्यर्थञ्च तच्चतुर्थीशरत्नानि]¹⁵ [धेनुजिह्वार्थं यथेच्छशर्करां
वत्सजिह्वार्थञ्च तच्चतुर्थीशशर्करां] धेनुगोमयार्थं यथेच्छ¹⁶ गुडं वत्सगोमयार्थं तच्चतुर्थीश-
गुडं धेनुमूत्रार्थं¹⁷ यथेच्छं घृतं¹⁸ वत्समूत्रार्थञ्च तच्चतुर्थीशं घृतं धेन्वर्थं वत्सार्थञ्च
बृहत्स्वल्प¹⁹ दधिस्थानद्वयं दुग्धार्जनसामग्रीञ्च धेनुपुच्छाप्राथं यथेच्छं चामरं वत्सपुच्छा-
प्राथञ्च स्वल्पचामरं धेन्वर्थं यथेच्छताम्रदोहनं²⁰ [वत्सार्थञ्च स्वल्पताम्रदोहनं] धेन्व-
लङ्कारार्थं²¹ यथेच्छहेमघटितं²² कण्डलयुगं प्रवेयकं ललाटपट्टिकां²³ चरितकाञ्च²⁴ वत्सा-
लङ्कारार्थञ्च²⁵ तच्चतुर्थीशहेमनिर्मितं²⁶ कण्डलयुगं प्रवेयकाश्लक्ष्मणञ्च धेनुपादार्थं

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A •पुच्छार्थं

3 A omits निर्मितां

4 A घृत्

5 A •पुटार्थं

6 I. O. धेनु for धेन्वर्थं

7 A अल्प

8 A •पुटार्थं

9 A omits वि

10 A omits य

11 I. O. •राजत

12 I. O. धेनु अपानार्थं, A धेनु
पानार्थं

13 A वत्सपानार्थञ्च

14 A omits the bracketed por-
tion

15 A reads the bracketed por-
tion as उभयो जिह्वार्थं तथा चरितं

16 Both I. O. and A omit it

17 I. O. धेनुगोमूत्रार्थं

18 I. O. वत्सगोमूत्रार्थं

19 A omits दधिस्थानद्वयं

20 A omits the bracketed por-
tion

21 A •ङ्करार्थं

22 A सुवर्णघटितं

23 A •पट्टिकां

24 I. O. चरितकाञ्च

25 A •ङ्करार्थं

26 A चतुर्दीर्घमभिहित

^१बृहदित्तुदण्डचतुष्टयं वत्सपादार्थञ्च स्वल्पेत्तुदण्डचतुष्टयं ^२सवत्सधेन्ववस्थानार्थं बृहत्-
स्वल्पकृष्णाजिनद्वयं लवणद्रोणं लवणाढकञ्च धेनुपार्श्वस्थापनार्थञ्चा^३-ष्टादशधान्यानि
बद्धानि च^४ नानाफलान्युत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुर्व-
त्विग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्विध्यभोजनादिकं कृत्वा ^५निवेदनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुष-
पदस्थाने रत्नधेनुपदं निवेश्य यथायथं निवेदनं^६ सङ्कल्पञ्च कुर्युः । अपरदिने च^७ यज-
मानस्तुलापुरुषवद^८ [गोविन्दाधाराधनादि मधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्यभ्यर्चन-ब्राह्मणानु-
ज्ञापन-दानसङ्कल्प-पुरायाहादि]-वाचन-वरणावाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने रत्नधेनुपदं प्रक्षिप्य
कुर्यात् । ततो गुर्व्विग्यजमानजापका उपवासं कुर्युः । अपरदिने च कृतनित्यक्रिया-
स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादिमध्य-^९ब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्युः । एवञ्च मध्य-^{१०}ब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । ^{११}[तत ऋत्विजः] प्रधानवेदोमध्ये
लिखितचक्रोपरि बृहत्कृष्णाजिनमास्तीर्य तदुपरि लवणद्रोणं दत्त्वा तत्र रेखया धेन्वा-
कारं प्राश्नु खम् ^{१२}उदक्पादमालिख्य मुखस्थानं^{१३} एकाशीतिं पद्मरागर्ज्जानि घोणायां पुष्प-
रागशतं ललाटे हैमतिलकं नेत्रयोर्मुक्ताफलशतं ^{१४}[अयुगे विद्रुमशतं कर्णद्वये शुक्तिद्वयं
हैमकुण्डलद्वयञ्च शृङ्गयोः काञ्चनयुगं शिरसि हीरकशतं ग्रीवायां नेत्रपटं गोमेदशतञ्च
पृष्ठे इन्द्रनीलशतं पार्श्वयोः वैदूर्यशतम्] ^{१५}उदरे स्फाटिकखण्डान् कट्यां ^{१६}नीलसौगन्धिक-
शतं जङ्घास्थान इत्तुदण्डचतुष्टयं खुरस्थाने हैमखुरचतुष्कं^{१७} पुच्छे मुक्तावली पुच्छाग्रे चामरं
दक्षिणनासापुटे सूर्यकान्तं कर्पूरञ्च वामनासापुटे ^{१८}सुविशुद्धस्फाटिकखण्डं चन्दनञ्च
रोमस्थाने कुङ्कुमं नाभिस्थाने ^{१९}रजतचक्रिकां अपानस्थाने मरकतशतं सर्वाङ्गसन्धिषु

- 1 A इत्तुदण्डचतुष्कं
- 2 A^१ वत्सधेनुस्थापनार्थं च
- 3 A धेनुस्थापनार्थं । वसायं ऊच
- 4 A omits च
- 5 A ब्राह्मणवाचन for निवेदन
- 6 Both I. O. and A निवेदन
- 7 A omits it
- 8 A reads the bracketed por-
tion as गोविन्द्याद्यभ्यर्चनाधाराधानोदि
वरणास्तं कर्म समाप्य ब्राह्मणवाचन
- 9 I. O. ब्रह्म for ब्राह्मण
- 10 I. O. ब्रह्म.

- 11 A omits the bracketed por-
tion
- 12 I. O. उदकं, A omits it
- 13 A सुखास्थानं
- 14 A omits the bracketed por-
tion
- 15 I. O. omits it
- 16 A omits नील
- 17 A -चतुष्टयं
- 18 A omits सु
- 19 A रजतचक्र चक्रिकां

'यथेच्छरत्नानि जिह्वास्थाने शर्करां गोमयस्थाने गुडं मूलस्थाने धृतम् ^२आपीनसन्निधौ ताभ्र-
दोहनं स्वरूपतो दधि दुग्धञ्चारोपयेयुः । ततो ^३धेनुं ^४हैमप्रैवेयकललाटपट्ट-^५घण्टिकाभिरलं-
कुर्युः । धेनुपार्श्वे चाष्टादशधान्यानि ^६नानाफलानि चारोप्य धेनु-^७पार्श्वस्तीर्णकृष्णाजिन-
न्यस्त-लवणाढकोपरि धेनुनिर्माणकमेणैव सकलद्रव्य-^८चतुर्थीशेन प्राङ्मुखमुदकपादञ्च वतसं
कल्पयेयुः । ततो मङ्गलगोत-^९[वाद्यवन्दि]-घोषेषु सत्सु कुरण्डसमीपस्थ-^{१०}कुम्भचतुष्टयजलेन
यजमानं जपयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरधरो धृतसर्वालङ्कारः पुष्पाञ्जलिमादाय रत्नधेनुं
गुडधेनुक्कैर्यालचमीरित्यादिमन्त्रैरत्नोक्तेन ^{११}च ^{१२}[त्वं सर्वदेवगण धामेत्यादि]-मन्त्रेणाभिमन्त्र्य
प्रदक्षिणीकृत्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुरवे दद्यात् । तद्यथा-^{१३}अगामुकसगोत्रायामुक-^{१४}वेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्तरत्नधेनुमहादान-^{१५}दानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतां कृष्णाजिनन्यस्त-द्रोणचतुर्थीशलवणन्यस्त-धेनुचतुर्थीश-^{१६}वज्ररागमुख-पुष्परागघोण-^{१७}हैमतिलक-
ललाट-^{१८}मुक्ताफलनेत्रयुग-^{१९}विद्रुमभ्र-युग-शुक्लिकर्णद्वय-^{२०}हैमकुरण्डलालङ्कृत-काञ्चनशृङ्ग-^{२१}वज्रशिरो-
नेत्र-^{२२}पटगोमेदप्रोवेन्द्रनोलपृष्ठ-वैदूर्यपार्श्वद्वय-स्फाटिकोदर-^{२३}नीलसौगन्धिककटि-^{२४}हैमखुरेक्षुपाद-
मुक्तावलीपुच्छ-^{२५}चामरपुच्छाप्र-सकर्पूरसूर्यकान्तदक्षिणनासापुट-^{२६}सचन्दन-^{२७}विशुद्धस्फाटिकवाम-
नासापुट-कुङ्कुमरोमक-राजतनाभि-^{२८}मरकतापान-नानारत्नाङ्गसन्धि शर्कराजिह्वा-गुडगोमयाज्यमूल-
ताम्रदोहानन्वित-दधिदुग्धसहित-^{२९}हैमप्रैवेयक-^{३०}ललाटपट्ट-^{३१}घण्टिकालङ्कृतवतससहितां ^{३२}कृष्णा-
जिनन्यस्तलवणाद्रोणोपरिस्थितामेकाशीतिपञ्चरागमुखीं पुष्परागशतघोणां ^{३३}हैमतिलकललाटां
मुक्ताफलशतनेत्रयुगां विद्रुमशत-^{३४}भ्रूयुगां शुक्लिकर्णयुगां ^{३५}हैमकुरण्डलालङ्कृतां काञ्चनशृङ्गीं

1 I. O. यथेच्छरत्नानि, A यथेच्छ-
वनानि	12 A omits वेदासुक
2 A आपानं.	13 Both I. O. and A omit दान
3 A धेनु, I. O. omits it	14 A मुक्ताफल for पट
4 I. O. ०खण्डिका.	15 I. O. omits नील
5 A omits it	16 A omits it
6 I. O. ०पार्श्व.	17 I. O. परिशुद्ध.
7 I. O. व for द्वय	18 A मरकतघोण
8 A वाद्य for the b. p.	19 A reads ललाटपट्ट and places
it before घैवेयक
9 A omits कुण्डसमीपस्थ	20 I. O. ०खण्डिका.
10 ०लोकेन	21 A ०वत्सहितां
11 I. O. तुषीं शसर्वदेवगणोभ्या इत्यादि
and A त्वां सर्वदेवगणोभ्यादि
for the b. p.	22 A omits अ
	23 A omits युगां

हीरकशतशिरसं नेत्रपटगोमेदशतप्रीवामिन्द्रनीलशतपृष्ठां वैदूर्यशतपार्श्वद्वयां स्फाटिकशतोदरां
नीलसौगन्धिकशतकटिं ^१हैमखुरामिल्लुपादां मुक्तावलीपुच्छां ^२चामरपुच्छाग्रां सकूर् रसूर्यकान्त-
दक्षिणनासापुटां ^३सचन्दन-^४विशुद्धस्फाटिकवामनासापुटां कुङ्कुमरोमिकां राजतनाभिं मरकतशता-
पानां नानारत्नसर्वाङ्गसन्धिं ^५शर्कराजिह्वां गुडगोमयामाज्यमूत्रां ^६ताम्रदोहनान्वितां दधिदुग्ध-
सहितां हैमप्रवेयकललाट-^७पट्टघण्टकालङ्कृतामष्टादशधान्य-^८बहुविधफल-पञ्च-^९वर्णवितानक-
सहितां रत्नधेनुं ददानि । गुरुः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा रत्नधेनुरित्यं विष्णुदैवतेत्युक्त्वा यथा-
शास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततो गुर्वृत्विग्भ्यो दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतैतद्दानं ^{१०}-
कर्मप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामियदुत्पत्तियोग्यां भूमिमेतानि ^{११}च रत्नानि ददानि ।
गुर्वृत्विजः स्वस्तीति ब्रूयुः । गुरुस्तु स्वस्त्यनन्तरं धेनुं पुच्छे गृह्णीयात् । ततस्तुलापुरुष-
वज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं पुण्याहवाचनं ^{१२}[त्वरया रत्नधेनुप्रतिपादनञ्च]
कुर्यात् ।

इति रत्नधेनुमहादानं ^{१३}समाप्तम् ।

1 I. O. हैम०

2 A चापरपुच्छां, I. O. चामर-
प्रक्षपुच्छां

3 A omits the whole word

4 I. O. ०५४०

5 Both I. O. and A ०सन्धि

6 A omits ता

7 I. O. ०पट्टां चण्डिका०

8 A विविध०

9 A omits वर्ण

10 Both I. O. and A omit
the word दान

11 A reads च after रत्नानि

12 A reads the b. p. as इयारत्न
धेनुप्रतिष्ठापनञ्च

13 I. O. omits it

तथा महाभूतघटमहादानम् । (मतस्यपुराणम्—२८६ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि महादानमनुत्तमम् ।

महाभूतघटं नाम महापातकनाशनम् ॥१॥

पुरयां तिथिमथासाय कृत्वा ब्राह्मणवाचनम् ।

ऋत्विङ्मण्डपसम्भार-^१भूषणाच्छादनादिकम् ॥२॥

तुलापुरुषवत् कुर्यात्सोक्तेषावाहनादिकम् ।

कारयेत् काञ्चनं कुम्भं ^२महारत्नचितं बधुः ॥३॥

प्रादेशादङ्गुलशतं यावत् कुर्यात् प्रमाणतः ।

क्षीराज्यपूरितं तद्वत् कल्पवृक्षसमन्वितम् ॥४॥

तद्वदिति ^३काञ्चनम् ।

पद्यासनगतांस्तत्र ^४ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् ।

बराहेणोद्धृतां तद्वत् कुर्यात् पृथ्वीं सपङ्कजाम् ॥५॥

“[बराहेणोद्धृतां तद्वदिति बराहवामकर्पूरस्थितां सपङ्कजां] पद्महस्ताम् ।

[“वरुणञ्चासनगतं काञ्चनं मकरोपरि”]

^५हुताशनं मेषगतं वायुं ^६कृष्णमृगासनम् ॥६॥

^७तथाकाशाधिपं कुर्यान्मूषकस्थं विनायकम् ।

^८विन्यसेद्घटमध्ये तान् वेदपञ्चकसंयुतान् ॥७॥

तथेति काञ्चनमित्यर्थः । आकाशाधिपं विनायकमिति सम्बन्धः । एतेन पञ्च-

^९महाभूतान्युक्तानि ।

1 A शुवना०

2 A ०रत्नचितं, M. P. ०रत्नचितं

3 A महारत्नचित-काञ्चनसय-कल्प-
वृक्षान्वितमित्यर्थः

4 A ब्राह्म०

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. पद्म०

7 A reads the bracketed por-
tion as बराहवामस्य कर्पूरस्थितां

8 A कुमासनं

9 Corrected from M. P. Both
I. O. and A कृतमृगासनं

10 M. P. तथा कोशाधिपं

11 M. P. विन्यस्य०

12 A omits महा

ऋग्वेदस्याक्षसूतं स्याद्यजुर्वेदस्य पङ्कजम् ।

सामवेदस्य वीणा स्याद्^१[वेणुं दक्षिणतो न्यसेत्] ॥८॥

अथर्ववेदस्य पुनः स्रुवस्रुवौ ^२कमलं करे ।

पुराणवेदो वरदः साक्षसूतकमण्डलुः ॥९॥

अथर्ववेदस्य दक्षिणे स्रुवस्रुवौ वामे पद्मम् । वरदः प्रसन्नमूर्तिः । एतेन सर्व एव द्विभुजाः कार्याः ।

परितः सर्वधान्यानि चामरासनदर्पणम् ।

पादुकोपानहच्छ्रवदीपिका-^३भूषणानि च ॥१०॥

भूषणानि प्रसिद्धानि ग्रैवेयकादीनि ।

शय्याञ्च जलकुम्भाश्च^४ पञ्चवर्णवितानकम् ।

आत्वाधिवासनान्ते तु मन्त्रमेतमुदीरयेत् ॥११॥

नमो वः सर्वदेवानामाधारेभ्यश्चराचरे ।

महाभूताधि^५-देवेभ्यः शान्तिरस्तु शिवं मम ॥१२॥

यस्मान्न किञ्चिदप्यस्ति महाभूतैर्विनाकृतम् ।

ब्रह्माण्डे सर्वभूतेषु तस्माच्छ्रीरक्षयाऽस्तु मे ॥१३॥

इत्युच्चार्य महाभूतघटं यो विनिवेदयेत् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः 'स याति परमां गतिम् ॥१४॥

विमानेनार्कवर्णेन पितृबन्धुसमन्वितः ।

स्तूयमानो वरस्त्रीभिः पदमभ्येति ^६वैष्णवम् ॥१५॥

षोडशैतानि यः कुर्यान्महादानानि मानवः ।

न तस्य पुनरावृत्तिरिह लोकेऽभिजायते ॥१६॥

इति पठति य इत्थं वासुदेवस्य पार्श्वे

सस्रुतपितृकलत्रः संश्रृणोतीह सम्यक् ।

1 Corrected from M. P. I. O. पशुर्दक्षिणतो भवेत् and A यजुर्दक्षिणतो भवेत् for the bracketed portion

2 A दक्षिणे

3 A भूषणानि

4 I. O. जलकुम्भाञ्च

5 Corrected from M. P. I. O. नि and A हि for नि

6 Corrected from M. P. I. O. and A प्रयाति

7 A वाचत

^१मुररिपुभवने वा मन्दिरे ^२वार्कलक्ष्म्यो-

रमरपुरवधूभिर्मोदते सोऽपि कल्पम् ॥१७॥

प्रयोगः

अत्र यजमानः समुपजातमहाभूतघटमहादानदानेच्छस्तुलापुरुषलिखित-खड्गचर्ममयडाल^१-
सत्राह-तुलास्थापनीयहरिप्रतिमा-सालङ्कारतुला-हस्तप्राणप्रतिमा-बहिः^२‘सर्वसम्भारमधिकत्वेन प्रादे-
शाद्दुर्द्धमङ्गुल-शतमध्यमभिमतपरिमाण^३-सुवर्णघटितमुत्कृष्टाभिमतरत्नखचितं^४ [कुम्भं तन्मध्य-
स्थापनार्थं^५ कल्पपादपमहादानोक्ताकृतिमभिमतपरिमाणहेमघटित]-कल्पतरु^६ यथेच्छसुवर्ण-
प्रक्षोत्खाटिताः पूर्वोक्ताकारा ब्रह्मविष्णुमहेश्वरपृथ्वीवरुण-^७हुताशनवायुविनायक-ऋग्यजुः-
सामाथर्व-^८पुराणप्रतिमाः कुम्भपूरणार्थं^९ ^{१०}क्षीरार्जनसामग्री-^{११}माज्यञ्च घटपार्श्वस्थापनार्थमष्टा-
दशधान्यचामरासनदर्पणपादुकायुगोपानद्युग^{१२}-च्छलदीपिकाशय्या--^{१३}पूर्णकुम्भाष्टकानि^{१४} [महा-
भूतघटालङ्करणार्थं^{१५} यथेच्छं^{१६} हैमप्रवेयकाद्यलङ्कारां]-क्षोत्पादयेत् । ततस्तुलापुरुषोक्तसमया-
^{१७}नामन्यतमस्य पूर्वतरदिने गुर्वृत्तिग्यजमानजापकास्तुलापुरुषवद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा निवे-
दनसङ्कल्पवाक्ययोस्तुलापुरुषपदस्थाने महाभूतघटपदं प्रक्षिप्य यथायथं निवेदनं सङ्कल्पञ्च कुर्यात् ।
अपरदिने च यजमानस्तुलापुरुषवद्गोविन्दाधाराधनादिमधुपर्कदानान्तं कर्म गोविन्दाद्यभ्यर्चन^{१८}-
ब्राह्मणानुज्ञापन-दानसङ्कल्पपुण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु तुलापुरुषपदस्थाने महाभूतघटपदं
^{१९}निवेश्य कुर्यात् । ततो ^{२०}गुर्वृत्तिग्यजमानजापका उपवसेयुः । अपरदिने च कृतनित्या-
स्तुलापुरुषवदभिस्थापनादिमध्यब्राह्मणवाचनान्तं कर्म यथायथं कुर्यात् । एवञ्च मध्यब्राह्मण-
वाचनान्तं कर्म तुलापुरुषग्रन्थमनुसन्धायानुष्ठातव्यम् । तत ऋत्विजः प्रधानवेदीमध्ये लिखित-
चक्रोपरि महाभूतघटमारोप्य घृतक्षीराभ्यां पूरयित्वा तन्मध्ये कल्पतरुं यथोक्तदेवताप्रतिमाश्च
स्थापयित्वा कुम्भपार्श्वे चाष्टादशधान्यचामरासनदर्पणपादुकायुगोपानद्युगच्छलदीपिकालङ्कार-

1 Corrected from M. P. I. O.

एर and A सुर for मुर

2 A वार्कलक्ष्म्याः अमरः, M. P. वार्क-
लक्ष्म्या लमरः

3 Both I. O. and A मयाञ्चन
for मयाञ्च

4 A omits सर्व

5 A omits परिभाष, I. O. अभिमत
again after परिभाष

6 A omits the bracketed por-
tion

7 I. O. वक्षोत्.

8 I. O. हुताशन, A कृताशन

9 A षड् for पुराण

10 A क्षीरार्जनः

11 A षाङ्गञ्च, I. O. षाङ्ग

12 A omits युग

13 A omits पूर्ण

14 A omits the b. p.

15 A omits ना

16 I. O. षाङ्गञ्च

17 A प्रक्षिप्य

18 A ऋत्विग्.

यथेच्छनिर्मितशय्या-पुर्णकुम्भाष्टकान्युपकल्पयेयुः । ततो मङ्गलगीतवाद्यवन्दिषोषेषु ^१ [सत्सु
 कुण्डसमीपस्थकुम्भवत्पुष्टयजलेन यजमानं क्षपयेयुः । ततो यजमानः शुक्लमाल्याम्बरो धृतसर्वाल-
 झारः पुष्पाञ्जलिमादाय कुम्भं प्रदक्षिणीकृत्य 'नमो वः सर्वदेवाना'मित्यादि 'श्रीरक्ष्यास्तु म'
 इत्यन्तमन्त्राभ्यामामन्त्र्य पुष्पाञ्जलिनाभ्यर्च्य गुर्वृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्यो उत्सृज्य दद्यात् । तद्
 यथा—ॐ अथ यथासम्भवगोत्र^२-नामगुर्वृत्विक्प्रमुखब्राह्मणेभ्यो मत्स्यपुराणोक्त-महाभूतघट-
 महादानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं क्षीराज्यपूरितं ^३ हैमकल्पवृक्षसमन्वितं सौवर्णब्रह्मविष्णुमहेश्वर-
 पृथ्वीवरुणहुताशनवायुविनायकवेदपञ्चकप्रतिमाष्टादशधान्यचामरासनदर्पणपादुकायुगोपानद्युग-
 च्छत्रदीपिकाभूषणशय्यापूर्णकुम्भाष्टक-^४ 'पञ्चवर्णवितानकयुतं महाभूतघटं ददानि । ततो
 गुर्वृत्विजः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा महाभूतघटोऽयं विष्णुदेवत इत्युक्त्वा यथाशाखं काम-
 स्तुतिं पठेयुः । ^५ [ततो गुरवे ऋत्विग्भ्यश्च दक्षिणां दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतै-
 तद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमियदुत्पत्तियोग्या भूमिमेतानि च रत्नानि ददानि । गुर्वृत्विजः
 प्रत्येकं स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं सुवर्णभागं स्पृशेयुः ।] अथवा गुर्वृत्विग्भ्य एव महाभूतघटं
 दद्यात् । तत्र दानवाक्ये ॐ अयामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽ-
 मुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमिति मत्स्यपुराणोक्त-भागव्यवस्थयेति च विशेषः । ततस्तुला-
 पुरुषवज्रापकेभ्यो दक्षिणादानं दीनानाथादितर्पणं ब्राह्मणवाचनं त्वरया यथायथं महाभूतघट-
 प्रतिपादनञ्च कुर्यात् ।

"[इति महाभूतघटमहादानं समाप्तम् ।]

इति महाराजाधिराज-^७ [निःशङ्क-शङ्कर]-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे महा-^८-दानावर्तः ॥

1 A प्रदक्षिणीकृत्य only for the bracketed portion

2 A वेद between गोत्र and नाम

3 A सरवक्ष्य for क्षय

4 I. O. पञ्चवितानवर्णयुतं

5 A omits the bracketed portion

6 Both I. O. and A omit it

7 A निःशङ्करभुवनञ्चोति for the bracketed portion

8 I. O. adds another दान here

अथ विष्णुदैवताचलदानावर्तः । (२)

अथाचलदानप्रशंसा ।

मत्स्यपुराणे (८३ अः) [नारद उवाच ।]^१

भगवन् श्रोतुमिच्छामि दानमाहात्म्यमुत्तमम् ।

यदक्षयं परे लोके देवर्षिगणपूजिते^२ ॥१॥

उमापतिरुवाच ।

^३[मेरोः प्रदानं वक्ष्यामि दशधा मुनिसत्तम^४ ।

यत्प्रदानान्नरो लोकानाप्नोति सुरपूजितान् ॥२॥

पुराणेषु च वेदेषु यज्ञेष्वायतनेषु च ।]

^५[न तत्फलमधीतेषु] कृतेष्विह यदश्नुते ॥३॥

तस्माद्विधानं^६ वक्ष्यामि पर्वतानामनुक्रमात् ।

प्रथमो धान्यशैलः स्याद्वितीयो लवणाचलः ॥४॥

गुडाचलस्तृतीयस्तु चतुर्थो हेमपर्वतः ।

पञ्चमस्तिलशैलः स्यात् षष्ठः कार्पासपर्वतः ॥५॥

सप्तमो घृतशैलश्च रत्नशैलस्तथाष्टमः ।

राजतो नवम-^७स्तद्वद्दशमः शर्कराचलः ॥६॥

एतेनाचलप्रशंसा-स्वरूपसंकीर्तने^८ ।

वक्ष्ये विधानमेतेषां यथा-^९वदनुपूर्वशः ।

अयने विषुवे पुराणे व्यतीपाते दिनक्षये ॥७॥

^{१०}शुक्लपक्षे तृतीयायामुपरागे शशिक्षये ।

विवाहोत्सवयज्ञेषु द्वादश्यामथ वा पुनः ॥८॥

1 Supplied from M. P. Both I. O. and A omit the b. p.

2 M. P. 'पूजित'

3 A omits the bracketed portion

4 M. P. 'उत्तम'

5 I. O. तत्फलं समधीतेषु for the b. p.

6 A 'विधान'

7 A omits यत्

8 A 'संस्कारमेव च'

9 A 'चे' for 'व'

10 A 'शुक्लपक्षे'

शुक्लायां पञ्चदश्यां वा पुण्यर्क्षे वा^१ विधानतः ।

धान्यशैलादयो देया यथाशास्त्रं विधानतः ॥६॥

शुक्लायां द्वादश्यामिति सम्बन्धः । शशिक्षय इत्यमावास्यायां भेदेनोपादानात् पञ्चदश्या-
^२मित्यनेन पौर्णमासी-^३प्राप्तिः ।

^४[तीर्थे वायतने] वापि गोष्ठे वा भवनाङ्गने ।

एतेन कालदेशावुक्तौ ।

मण्डपं कारयेद् भक्त्या चतरस्रमुदङ्मुखम् ।

^५प्रागुदक्प्रवणं तद्वत् प्राङ्मुखं ^६वा ^७विधानतः ॥१०॥

^८विधानतः शिल्पशास्त्रविधानतः ।

गोमये-^९नोपलिप्तायां भूमावास्तीर्य वै कुशान् ।

तन्मध्ये पर्वतं कुर्याद् विष्कम्भपर्वतान्वितम् ॥११॥

अथ धान्याचलदानम् ।

धान्यद्रोणसहस्रेण भवेद्गिरिरिहोत्तमः ।

मध्यमः पञ्चशतिकः कनिष्ठः स्यात्तिभिः ^{१०}शतैः ॥१२॥

^{११}द्रोणपरिमाणञ्च परिभाषायामुक्तमनुसन्धेयम् ।

मेरुर्महा^{१२}-त्रीहिमयश्च^{१३} मध्ये सुवर्णवृक्षत्रयसंयुतः स्यात् ।

पूर्वेण मुक्ताफलवज्रयुक्तो याम्येन गोमेदकपुष्परामैः ॥१३॥

मध्ये ^{१४}मूर्द्धभागमध्ये शर्कराचले मेरोरुपरोति वक्ष्यमाणत्वात् । वृक्षत्रयश्च मन्दारपारि-
जातकल्पपादपाण्ड्यम् । हरिचन्दनसन्तानौ च मेरुपूर्वपश्चिमभागयोरारोपणीयौ शर्कराचले तथा
वक्ष्यमाणत्वात् ।

पश्चाच्च गारुत्मतनीलरत्नैः ^{१५}सौम्येन वैदूर्यसरोजरागैः ।

श्रीखण्डखण्डैरभितः ^{१६}प्रवाललतान्वितः शुक्तिशिलातलः स्यात् ॥१४॥

1 A च

2 A: ०स्त्रिति

3 A reads it with तीर्थे in the
next line as प्राप्तिर्द्वीर्थे

4 M. P. reads the b. p. as
तीर्थेव्यायतने

5 I. O. प्रागुदक्प्रवणं

6 M. P. च

7 A भानतः

8 A adds इति to this

9 A and M. P. नातु for नोप

10 Corrected from M. P. I. O.
मनेः, A भतः

11 A भतः द्रोणं

12 I. O. ०महान्

13 M. P. ०त्रीहिमयश्च, A ०हीमयश्च

14 A मृङ्गः

15 Corrected from M. P. A
सौम्येन, I. O. याम्येन

16 M. P. प्रवाण्डैरभितः

प्रवालमुक्कान्वित इति क्वचित् पाठः ।

ब्रह्मा^१ विष्णुर्भगवान् ^२पुरारिर्दिवाकरोऽप्यत्र हिरण्यमयः स्यात् ।

मूर्द्धन्यधः^३-स्थानममत्सरेण कार्यन्त्वनेकैश्च^४ पुनर्द्विजौघैः ॥१५॥

^५द्विजौघा ऋषिसंघाः पत्तिसंघाश्च । ब्रह्मादिदेवगणोऽत्र ^६मेरोमूर्द्धनि हिरण्यमयः स्यात् ।

^७तस्मान्मूर्द्धन्यधःस्थानममत्सरेण यजमानेनानेकैर्द्विजौघैः सहितं कार्यम् । 'मूर्द्धन्यवस्था गतमत्सरेण कार्यस्त्वनेकेऽथ पुनर्द्विजौघा'^८ इति ^९क्वचित् पाठः । अस्यार्थः—ब्रह्मादयो मूर्द्धन्यवस्थितयः कार्ययाः । ^{१०}मूर्द्धन्यवस्थेभ्यस्तेभ्योऽथानन्तरं^{११} द्विजौघाः कार्यया इति । तदनयोः पाठयोरर्थस्थानेन^{१२} कश्चिद्विशेषः ।

चत्वारि शृङ्गाणि च राजतानि ^{१३}नितम्बभागेष्वपि राजतः स्यात् ।

^{१४}तथेक्षु-^{१५}वंशावृतकन्दरस्तु घृतोदकप्रसवणश्च^{१६} दिक्षु ॥१६॥

इक्षुरेव वंशः ^{१७}इक्षुवंशः, घृतमेवोदकं घृतोदकम् ।

शुक्लाम्बराण्य^{१८}-म्बुधरावली स्यात् पुर्वेण पीतानि च^{१९} दक्षिणेन ।

वासांसि पश्चादथ कर्तुराणि ^{२०}रत्नानि चैवोत्तरतो ^{२१}घनानि ॥१७॥

रौप्यमनहेन्द्र-^{२२}प्रमुखांस्तथाष्टौ संस्थाप्य लोकाधिपतीन् क्रमेण ।

नाना-^{२३}[फलानि च] समन्ततः स्यान्मनोरमं ^{२४}माल्यविलेपनञ्च ॥१८॥

क्रमेण स्वदिक्रमेण ।

1 I. O. ०च

2 Corrected from M. P. I. O.

सुरारि, A' शरारि

3 M. P. and I. O. व for षः

4 I. O. ०कच

5 A omits it

6 I. O. मेरो मूर्द्धनि

7 A मूर्द्धन्यपस्थानं, I. O. तस्मान्मूर्द्ध-
न्यधःस्थानं

8 I. O. ०स्त्वनेकपुनर्द्विजौघा

9 A omits it

10 A मूर्द्धन्यवस्थितेभ्यः

11 A हिरण्यमया

12 A ०रसुष्ठानेन

13 Corrected from M. P. A

तत्त्वं, I. O. धितत्त्वं

14 I. O. तद्विष्णुं

15 A वंशवृत्कन्दरस्तु

16 A ०प्रसवणञ्च, M. P. ०प्रसवणञ्च

17 A omits it

18 I. O. ष्य for चय

19 I. O. व

20 I. O. वस्त्राणि

21 M. P. घनानि, A पञ्चानि

22 Corrected from M. P. A
०प्रमुखानवाष्टौ, I. O. ०विमुखान-
वाष्टौ

23 I. O. पञ्चानि च and M. P.
पञ्चानि च for the b. p.

24 I. O. माल्यं

¹[वितानकं चोपरि पञ्चवर्णं]-मम्लानपुष्पाभरणं सितं वा² ॥१९॥

इत्थं निवेशयामरशैल-³[मग्रंथ मेरोस्तु विष्कम्भ]-गिरीन् क्रमेण ।

तुरीयभागेण ⁴चतुर्दिशश्च संस्थापयेत् पुष्पविलेपनाढ्यान्⁵ ॥२०॥

प्रत्येकं तुरीयभागेण विष्कम्भगिरीन् स्थापयेत् लवणाचले तथा दर्शनात् ।

पूर्वेण मन्दरमनेक-⁶फलावलीभिर्युक्तं यवैः कनकभद्रकदम्बचिह्नम्⁷ ।

कामेन काञ्चनमयेन विराजमानमाकारयेत् कुमुदवस्त्रविलेपनाढ्यम्⁸ ॥२१॥

यवैर्मन्दरमाकारयेदिति ⁹सम्बन्धः । कनक¹⁰-भद्रकदम्बचिह्नं कनकमयस्वरूपकदम्बतरु-
चिह्नम् ।

क्षीराक्षुण्णोदसरसाऽथ¹¹ वनेन चैवं रौप्येण शक्तिघटितेन विराजमानम् ।

क्षीरपूर्णरौप्यकुण्डरूपेणारुणोदसरसा रौप्येण च वनेन विराजमानं मन्दरमिति सम्बन्धः ।

याम्येन गन्धमादनोऽत्त¹² निवेशनीयो गोधूमसञ्चयमयः कलधौतजम्बा¹³ ॥२२॥

हैमेन ¹⁴यज्ञपतिना घृतमानसेन वस्त्रैश्च राजतवनेन च संयुतः स्यात् ॥२३॥

कलधौतजम्बा सौवर्णजम्बुतरुणा सहित इत्यर्थः । अतः च मानससरोऽपि घृतपूर्णरौप्य-

¹⁵[कुण्डरूपमन्यस्यैव सरसस्तथा दर्शनात्] ।

¹⁶पश्चात्तिलाचलमनेकसुगन्धिपुष्पसौवर्णपिप्पलहिरण्यमयहंसयुक्तम् ।

आकारयेद्रजतपुष्पवनेन तद्वद्वस्त्रान्वितं दधिसितोदसरस्तथाप्रे¹⁷ ॥२४॥

तद्वदिति सितोदसरोऽपि दधिपूर्णराजतकुण्डरूपमित्यर्थः ।

1 Corrected from M. P. A
वितानपरितानपरिपञ्चवर्णं and
I. O. वितानमत्रोपरिपञ्चवस्तु for
the b. p.

2 M. P. च

3 Corrected from M. P. I. O.
मदयसतस्तुवैद्यम्, and A वर्ययत-
स्तविम्भ for the b. p.

4 I. O. चतुर्दिशश्च

5 Corrected from M. P. A
ऽटग, I. O. ऽद्यान्

6 Corrected from M. P. A
फलावलीभिर्युक्तं, I. O. ऽचना-
वलीभिर्युक्ता

7 M. P. ऽचिह्नैः

8 I. O. ऽद्यं

9 I. O. समर्थः

10 Both I. O. and A omit it

11 Corrected from M. P. I. O.

ऽसरजाय, A ऽसरसा च

12 I. O. ऽमदनोत्त, M. P. ऽमदनश्च

13 I. O. ऽजम्बाः, A ऽचम्बा, M. P.
ऽयुक्तः

14 Corrected from M. P. I. O.

यज्ञपतिना, A यज्ञपतिना

15 A reads the b. p. as कुण्डरा-
रूपमिति तथा पश्चिमायां

16 I. O. तथा । तिलाचलं

17 I. O. ये for चे

संस्थाप्य तं विपुलशैलमथोत्तरेण शैलं ^१सुपाश्वमपि माषमयं सुवस्त्रम् ।

पुष्पैश्च हैमवटपादप-^२[शेखरं त]-माकारयेत् कनकधेनुविराजमानम् ॥२५॥

^३[माक्षीकभद्र]-सरसा च वनेन तद्वद्रौप्येण भास्वरवता च ^४युतं ^५विधाय ।

भास्वरवता दीप्तिमद्बृक्षसहितेन । एतावतोत्कृष्टरजत-^६युतत्वं वनस्योक्तम् । अत्र च विष्कम्भपर्वतस्थदेवतानां मेरुसम्मुखतयाऽवस्थापनम्, शर्कराचले तथाभूतकमस्य वक्ष्यमाणत्वात् ।

होमश्चतु-^७भिरेथ वेदपुराणविद्विद्गोन्तैरनिन्यचरिताकृतिभिर्द्विजेन्द्रैः ॥२६॥

पूर्वेण हस्त-^८मितमल विधाय कुण्डं कार्यस्तिर्यैर्यवघृतेन समित्कुशैश्च ।

रात्रौ-^९[च जागर]-मनु-^{१०}द्धत-^{११}गीततूर्यैरावाहनं च कथयामि शिलोच्चयानाम् ॥२७॥

त्वं सर्वदेव-^{१२}गणधाम^{१३}-निधे विरुद्धमस्मद्गृहेष्वमरपर्वत नाशयाशु ।

क्षेमं विधत्स्व^{१४}[कुरु शान्ति]-मनुत्त-^{१५}[मां नः] सम्पूजितः

परमभक्तिमता मयाद्रे^{१६} ॥२८॥

त्वमेव भगवानीशो ब्रह्मा विष्णुर्दिवाकरः ।

मूर्तामूर्तं परं ^{१७}बोजमतः पाहि ^{१८}सनातन ॥२९॥

यस्मात्त्वं लोकपालानां विश्वमूर्तेश्व मन्दिरम् ।

रुद्रादित्यवसूनाञ्च तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥३०॥

यस्मादशून्यममरैर्नारीभिश्च ^{१९}शिरस्तव ।

तस्मान्मामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥३१॥

1 I. O. सुपासुमपि

2 I. O. शेषवत् for the b. p.

3 Corrected from M. P. I. O. माक्षीवभद्र and A. माक्षीक only for the b. p.

4 I. O. युतं

5 M. P. विधाय

6 I. O. चटितत्वं

7 I. O. धिरेथ

8 Corrected from M. P. Both I. O. and A. सुख for मित

9 Corrected from M. P. A. प्रजागर and I. O. च जागत for the b. p.

10 Corrected from M. P. A. इत, I. O. इत

11 Corrected from M. P. A. गीतवादेः, I. O. गीतमूर्त्यः

12 A. गृह

13 I. O. भास

14 A. गमन्तोमि for the b. p.

15 Corrected from M. P. Both I. O. and A. मार्यः for the b. p.

16 I. O. मयाद्रे, M. P. मया हि

17 A. जीवमतः

18 I. O. सनातनः

19 A. शिवस्तवः and M. P. शिवेन च

एवमभ्यर्च्य तं मेरुं मन्दर-¹[उचापि पूजयेत्]¹ ।
 यस्माच्चैतरेण त्वं ²[भद्रास्वेन च वर्षतः] ।
 शोभसे मन्दर क्षिप्रमतस्तुष्टिकरो भव ॥३२॥
 'यस्माच्चूडामणिर्जम्बुद्वीपे त्वं गन्धमादन'³ ।
 गन्धर्ववनशोभावानतः कीर्तिर्दृढाऽस्तु मे ॥३३॥
 यस्मात्त्वं केतु-⁴मालेन वैभ्राजेन वनेन च ।
 हिरण्यमाश्वत्थशिखस्तस्मा-⁵स्तुष्टिर्ध्रुवाऽस्तु⁷ मे ॥३४॥
 उत्तरैः कुरुभिर्यस्मात् सावित्रेण वनेन च ।
 सुपार्श्वं राजसे नित्यमतः श्रीरक्षयाऽस्तु मे ॥३५॥
 एवमामन्त्र्य तान् सर्वान् ⁶[प्रभाते विमले पुनः] ।
 ज्ञात्वाऽथ गुरवे दद्यान्मध्यमं पर्वतोत्तमम् ॥३६॥
 विष्कम्भपर्वतान् दद्याद्विगन्धः क्रमशो ⁹मुने ।
¹⁰गाश्च दद्याच्चतुर्विंशत्यथवा¹¹ दश नारद¹² ॥३७॥
¹³[शक्तिः सप्त चाष्टौ वा पञ्च दद्यादशक्तिमान्] ।
 एकां वा गुरवे दद्यात् कपिलाश्च पयस्विनीम् ॥३८॥
 अत्र चैक-¹⁴कपिलादान-¹⁵[पक्षे ऋत्विग्भ्यः] शक्तिः काञ्चनं दक्षिणां दद्यात् ।
 पर्वतानामशेषाणामेष एव विधिः¹⁶ स्मृतः ।
 त एव पूजने मन्त्रास्त एवोपस्कराः स्मृताः ॥३९॥

- 1 M. P. उचापिपूजयेत्
- 2 Corrected from M. P. I. O. भद्रास्वर्णेण च and A भद्रास्वेन च शोभसे for the b. p.
- 3 Corrected from M. P. I. O. यस्माच्चामणिः, A •द्रोपं
- 4 A •मादनं
- 5 I. O. •वालिन
- 6 A and M. P. उष्टि for तुष्टि
- 7 A •रयास्तु
- 8 I. O. प्रभातेर्विमलेन च for the b. p.
- 9 I. O. वने

- 10 A गास्तु
- 11 Corrected from M. P. I. O. •चतुर्विंशदथवा, A •चतुर्विंशदथवा
- 12 Corrected from M. P. I. O. नारद, A omits it
- 13 A reads the b. p. as शक्तिः सप्त चाष्टौ तथा पञ्च प्रदद्यादप्यशक्तिमान् and M. P. reads it as नव सप्त तथाष्टौ वा पञ्च दद्यादशक्तिमान्
- 14 I. O. •वापिलः
- 15 A परं for the b. p.
- 16 A विधिः

ग्रहाणां लोकपालानां ब्रह्मादीनाञ्च सर्वदा ।
 स्वमन्त्रेणैव ^१सर्वत्र होमः शैलेषु पठ्यते ॥४०॥
 उपवासी भवेन्नित्यमशक्तौ ^२नक्तमिष्यते ।
 विधानं ^३सर्वशैलानां क्रमशः शृणु नारद ।
 दानकाले च ये मन्त्राः पर्वतेषु ^४च यत् फलम् ॥४१॥
 अन्नं ^५ब्रह्म यतः प्रोक्त-^६[मन्नं प्राणाः प्रकीर्तिताः] ।
 [अन्नाद्भवन्ति भूतानि जगदन्नेन वर्तते ॥४२॥
 अन्नमेव ^७यतो लक्ष्मीरन्नमेव जनार्दनः ।
 धान्यपर्वतरूपेण पाहि तस्मान्नगोत्तम ॥४३॥
 अनेन विधिना यस्तु दद्या-^८द्धान्यमयं गिरिम् ।
 मन्वन्तरशतं साप्रं ^९देवलोके महीयते]^{१०} ॥४४॥
 अप्सरोगणगन्धर्वैराकीर्णं विराजता ।
 विमानेन दिवः पृष्ठमायाति ^{११}मुनिसत्तम ।
^{११}कर्मक्षये राजराज्यमाप्नोतीह न संशयः ॥४५॥

प्रयोगः

अत्र दानदिने यथाशक्तितो ब्राह्मणेभ्यो भोजनदानं स्वयमक्षर^{१२}-लवणभोजनं ^{१३}पर्वतानां
 ब्राह्मण-^{१४}गृहप्रस्थापनञ्च शर्कराचले सर्वशैल^{१५}-साधारण्येन वक्ष्यमाणत्वाद्बहूनीयम् । अत्र
^{१६}चानुक्तमपि पुरयाहादिवाचनं 'लोके च ^{१७}भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युर्यथा पुरयाहं'
^{१८}-स्वस्त्युद्धिमित्याप'स्तम्ब-(आप. ध. सू. १।४।१३।६)-वचनात् प्रथमतः ^{१९}कर्तव्यम् । अत्र
 यजमानः समुपजातधान्याचल-दानेच्छः प्रथमं वृद्धिश्राद्धसामग्रीं ब्राह्मणत्रयं^{२०} स्वस्तिवाचनार्थ-

1 M. P. सर्वेषु	11 M. P. धर्मक्षये
2 M. P. ० ब्रह्मे	12 I. O. सुपक्षर for स्वयमक्षर
3 A तत्र वक्ष्यामि	13 A पर्वता, I. O. सुपर्वतानां
4 I. O. omits it	14 A ० यद्वास्थापनार्थं
5 I. O. ब्रह्मा	15 I. O. ० ब्रह्मा०
6 M. P. reads the b. p. as मन्नं	16 I. O. चायुक्तमपि
प्राणाः प्रतिष्ठिताः	17 A दृतीकर्माथं तदानीमेव
7 M. P. ततो	18 Corrected from Apastamba.
8 I. O. ० द्वाप्यमयं	I. O. स्वस्त्युद्ध०, A omits it
9 A omits the b. p.	19 I. O. कृतं व्यः
10 M. P. स्म निवेदितः	20 I. O. ० त्रय

मभोष्टवन्नस्थानलयः^१ काश्चनलयश्च, तीर्थादिषु परिशोधितायां^२ भूमौ कर्तव्यधान्याचलावस्थानो
चितपरिमाणं चतुरस्रैकद्वारमण्डपघटनार्थं स्तम्भवंश-^३चालादिक-^४मेककुण्डघटनार्थमिष्टका-
चूर्णञ्च, होमार्थमष्टौ ताम्रपात्राणि चत्वार्यासनानि स्रुक्चतुष्टयं स्रुक्चतुष्टयं^५ विष्टरचतुष्टयं^६ प्रचुर-
कुशानिधम्^७-तिल-^८यवघृतसमिदमि-ज्वालनार्थे-^९न्धनानि^{१०} च, गुर्वृत्विग्वरणार्थञ्चाभीष्टवन्नादि-
स्थानपञ्चकं, गुर्वृत्विजां मधुपर्कसामग्रीपञ्चकञ्च, मेरुघटनार्थं परिभाषोक्तपरिमाणेन धान्यद्रोण-
सहस्रं द्रोणशतपञ्चकं द्रोणशततयं वा, मेरुशिखरारोपणार्थं^{११} पञ्चशाखं बहुविधविहगवन्न-
भूषणान्वितमभीष्टकाश्चनघटितं वृक्षपञ्चकं, मेरोरुद्धं^{१२} चतुर्दिगन्तरा^{१३}-रोपणार्थमभीष्टसंख्य-^{१४}मुक्ता-
हीरक-गोमेद-पुष्पराग-मरकत-^{१५}नोलवैदूर्यपद्मरागरत्नानि, मेरोरष्ट-^{१६}दिगवस्थापनार्थमष्टौ चन्दन-
खण्डान्^{१७} प्रवालमुक्तामालाः शुक्तिखण्डांश्च^{१८}, मेरुशिखरमध्यारोपणार्थमभीष्टसुवर्ण-^{१९}पत्तोत्-
खाटिता ब्रह्मविष्णुमहेश्वरादित्यप्रतिमाः, तदधःस्थापनार्थमभीष्टकाश्चनघटितानृषीन् पद्मि-
संघांश्च^{२०}, मेरोरुद्धं^{२१}स्थापनार्थमभीष्टरजतघटितांश्चतुरो गिरिभृङ्गाकारान्, मेरुनितम्बवेष्टनार्थ-
मभीष्टरजतघटिताः^{२२} यन्त्रिकाः, ^{२३}मेरुनिम्नभागोपान्तवेष्टनार्थं ^{२४}प्रचुरेलुतारून्, मेरुपार्श्वेषु
प्र-^{२५}स्रवणार्थमभीष्टसंख्यघृतकुम्भान्, मेरुचतुर्दिशि मेघमालानिर्माणार्थमभीष्टसंख्यानि
शुक्लपीत-^{२६}[रक्तनानावर्ण]-वन्नाणि, मेरोरुद्धं^{२७}मष्टदिगारोपणार्थमभीष्टरजतघटितानष्टौ लोक-
पालान्, मेरुपार्श्वारोपणार्थं फलानि प्रचुरतमो^{२८}-तृष्टमाल्यविलेपनसामग्रीः, मेरोरुपरि
बन्धनार्थं पञ्चवर्णं सितं^{२९} वा वितानं तदलङ्करणार्थममलानमालार्जनसामग्री, मन्दरगन्ध-

1 A omits it	14 I. O. नीच०
2 I. O. परिशोधितायां	15 A ०द्विक्रियापनाय०
3 I. O. ०वाला०	16 I. O. प्रवालसुक्तावालाः
4 A घटनादिचक्र for एककुण्ड	17 I. O. च for च
5 A omits it	18 I. O. पात्री०
6 A प्रचुरतर for प्रचुर	19 I. O. ०चाच
7 A omits च	20 A पत्रिका
8 A जख for यव	21 A मेरोरुपरिभागे वेष्टनार्थं
9 I. O. च for च	22 A पुष्पवेष्टनार्थः
10 A omits it	23 Both I. O. and A च for च
11 A ०शिखरारोपणार्थं, I. O. ०शिखर-
मध्यारोपणार्थं	24 I. O. नानावर्णरत्नानि for the
b. p.
12 I. O. स्ता for स्तरा	25 A ०तरो०
13 A ०युक्त०	26 A वारितानं

मादन-विपुल-^१सुपार्श्वस्य-पर्वतचतुष्टयघटनार्थं प्रत्येकं मेरु-^२चतुर्थभागपरिमाणान् यवान् गोधूमान् तिलान् माषान्, विष्कम्भगिरिचतुष्टयोद्गृह्णान्^३स्थापनार्थं यथेच्छपुष्पार्ण-^४पतोत्खाटितान् स्वरूपकदम्बजम्बुवटपिप्पलतरुन् कामदेव-^५सुरेश्वरहंसधेन्वाकारांश्च, सरश्चतुष्टयार्थमभीष्ट-रजतनिर्मितांश्चतुरः कुण्डाकारान्, तत्पूरणार्थं क्षीरार्जनसामग्रीं घृतदधिमधूनि, वनचतुष्टयघट-नार्थमभीष्टसंख्यरजतनिर्मितां^६तोज्ज्वलवर्णप्रचुरतरुन्, गिरिचतुष्टयालङ्करणार्थमभीष्टसंख्यप्रचुर-वस्त्राणि, देवतासहिताचलपूजनार्थं^७ गन्धपुष्पादिसामग्रीं, 'दक्षिणार्थमुक्त्वा न्यतमसंख्या धेनुः, एककपिलादानपक्षे 'ऋत्विग्दक्षिणार्थमभीष्टकाञ्चनं, ब्राह्मणतर्पणार्थं यथेष्टसंख्यतरण्डुल कर्पदकानुतपाद्योक्तसमयाना-^८मन्यतमस्य पूर्वतरदिने ^{१०}कृतनित्यकृत्यो ^{११}घटिकाधिकप्रहरतये हविष्यं भुक्त्वाऽऽचम्य शुचौ देश^{१२} उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमो यमः कालो महाभूतानि ^{१३}पञ्च मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म ^{१४}[कर्तुं सुपवासो मया कर्तव्य इति निवेदनं कृत्वा गृहीतोदपूर्णाताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद्यथा—ॐ अथ मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म] कर्तुं श्रोऽहसुपवासं करिष्ये । एवं सर्वेष्वेव वक्ष्यमाणाचलेषु धान्याचलपदस्थाने ^{१५}च तप्तदचलनाम-^{१६}निवेशन-निवेदन-सङ्कल्पौ करणीयो । ^{१७}[एतावतैव तेषां] ^{१८}वक्ष्यमाणाचलानां वाक्यानि ^{१९}निष्पद्यन्ते । ^{२०}[अतस्तानि न पश्चाद्विहितव्यानि] । ततो परदिने कृतनित्यो गृहीतोदपूर्णाताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तद्यथा ^{२१}[ॐ अथ] मत्स्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म^{२२}

1 A omits सु	14 A omits the bracketed por-
tion
2 A चतुष्टय for चतुर्थ	15 A omits it
3 I. O. ० पूर्वादिघाटितान्	16 A omits it
4 A कुवेर for सुरेश्वर	17 I. O. reads the b. p. as
एतावदेतेषां
5 A ० ताज्ज्वलवर्णप्रचुरतरुन् ; I. O.
० तार्थजलवस्तुप्रचुरतरुन्	18 I. O. वक्ष्यमाणाचलानां ; A वक्ष्य-
मानां
6 A ० पूरणार्थं	19 A सम्यग्यन्ते
7 I. O. दक्षिणार्थमुक्त्वा न्यतमसंख्या ;
A दक्षिणार्थमुक्त्वा न्यतमसंख्या ;	20 A पूर्वादिघाटितानि and I. O.
अतएव्यवस्थितानि for the b. p.
8 I. O. विहिर्दक्षिणार्थं ०	21 I. O. omits अथ and A
omits the entire b. p.
9 I. O. ० मन्यतमपूर्वदिने	22 I. O. omits च
10 A कृतनित्यो	
11 A घाटिताधिक ०	
12 I. O. द्वि	
13 I. O. reads it before महा-
भूतानि	

करिष्ये । ततो ^१यजमानः यथाविधि सगणाधिपमातृपूजां वृद्धिश्चाद्वयं कृत्वा ब्राह्मणतयं^२
 वज्रकाशनादिभिरभ्यर्च्य धान्याचलदानकर्मणि पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । पुण्याह-
 मिति प्रत्येकं तैत्तिरीयैः स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । स्वस्तीति प्रत्येकं तैत्तिरीयैः
 ऋद्धिं भवन्तो ब्रुवन्त्विति वदेत् । ते च ऋद्धयतामिति प्रत्येकं त्रिब्रूयुः । ततः ^३कृतनित्यान्
 गुर्वृत्विजोऽभीष्टवज्रादिदानपूर्वकं ^४वरयेत् । ^५तत्र गुरुवरणवाक्यम् । ॐ अयामुक्तसगोत-
 ममुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनममुक्तदेवशर्मा-^६[णमस्मिन् धान्याचलदानकर्मणि] गुरुकर्म कर्तुं त्वा-
 महं वृणे । वृतोऽस्मीति गुरुर्वदेत् । यजमानस्तु यथोक्तं कर्म कुर्विति वदेत् । '[कर-
 वाणीति गुरुर्वदेत् ।] ततः^७[स्तथैव ऋत्विजो व]-रयेत् । "[तद्यथा]—ॐ अयामुक्तमुक्त-
 सगोतानमुक्तामुक्तवेदामुक्तमुक्तशाखाध्यायिनोऽमुक्तमुक्तदेवशर्माणोऽस्मिन् धान्याचलदानकर्मणि
 ऋत्विक्कर्म कर्तुं भवतोऽहं वृणे । वृतोऽस्मीति प्रत्येकं ब्राह्मणा वदेयुः । यथाविहितं
 कर्म कुरुतेति यजमानो वदेत् । करवाणीति प्रत्येकं ब्राह्मणा वदेयुः । अत्र सङ्कल्प-
 पुण्याहादि^{१०}-वाचन-वरणवाक्यानि धान्याचलपदस्थाने तत्तदचलनाम्^{११}-प्रक्षेपेण सर्वाचलान्व-
 यानि^{१२} भवन्ति । ततो यथाशाखं वृतेभ्यो^{१३} मधुपर्कं दद्यात् । ततः पूर्वशोधितायां भूमौ
 यथोक्तमुदङ्मुखं ^{१४}प्राङ्मुखं वा मण्डपं कारयित्वा तत्पूर्वभागे यथोक्तविस्तारोच्छ्रायं चतुर-
 ङ्गुलं पूर्वात्तरकोणावनत-^{१५}सर्वसमं कमेखलायुत-वितस्तिदीर्घं-सप्ताङ्गुलप्रस्तारं^{१६}-कूर्मपृष्ठोन्नत-मध्या-
 ङ्गुलोच्छ्रित-प्रान्तगजौष्ठसदृशदीर्घं प्रमाणोद्गस्थयोनियुतं^{१७} कुण्डं कारयित्वा पूर्वाजितहोमोप-
 करणानि कुण्डमारुवं स्थापयेत् । ततो मण्डपमध्ये गोमयोपलिप्तायां भूमौ कुशानास्तोर्यं
 तन्मध्ये उक्तपरिमाणानामन्यतमपरिमाणं धान्यराशिं कृत्वा तद्दूर्गमध्यभागे सौवर्णं वृक्षतय-
 मारोभ्य ^{१८}तत्पूर्वपश्चात्-^{१९}द्वाग्यावृत्तद्वयमारोपयेत् । मेरोः पूर्वभागेऽभीष्टसंख्ये^{२०}मुक्ताहीरके^{२१}

1 Both I. O. and A omit it

2 I. O. omits तयं

3 A कृतनित्या

4 I. O. कारयेत्

5 A अत्र

6 I. O. omits the bracketed portion

7 I. O. करवाणीति गुरुः and A omits the entire portion

8 I. O. हमेकराद्विजो का for the b. p.

9 A omits the b. p.

10 I. O. नि for दि

11 A ०दानः ; I. O. ०मासः

12 I. O. ०वशाखीनि

13 I. O. वनेष्टो ; A omits it

14 A omits it

15 A omits सर्व

16 A ०प्रस्तारान्

17 I. O. ०स्तथोन्नितं

18 I. O. कृत for तत्

19 I. O. भा for हा

20 I. O. ०संख्ये

21 I. O. ०हीरक

तथा दक्षिणतो^१ गोमेदपुष्परागौ तथा पश्चिमतो मरकतनीले^२ तथोत्तरता वैदूर्यपद्मरागा-
 शारोप्य^३ सर्वतश्चन्दनखण्डान् ^४[प्रवालमुक्तामालाः शुक्लिखण्डांश्चारोपयेत् । मेरोरुद्ध-
 भागे ब्रह्मविष्णुशिवादित्यप्रतिमाः स्थापयित्वा तदधःस्थाने ऋषीन्] पक्षिसंघांश्चारोपयेत् ।
^५मेरोरुद्धं चतुर्दिशि राजतश्चतुष्टयमारोप्य राजतयन्त्रिकाश्च^६ मेरोरधोभागात् किञ्चिद्दु-
 मध्य^७-भागवेष्टनेनारोप्य मेरुपार्श्वेभ्वित्तु^८-वृक्षसमूहावृताभितम्ब^९-भागान् कृत्वा ^{१०}तदुपान्तेषु
 लम्बमानां घृतधारो दत्त्वा ^{११}पूर्वदिक्कमेणोक्तवस्तै^{१२}-मैघावली^{१३} ^{१४}रचयेत् । मेरोरुद्धं च स्वस्व-
 दिक्कमेण लोकपालानष्टावारोप्य^{१५} सर्वतो नानाविधानि सुगन्धिपुष्पविलेपनानि चारोपयेत् ।
 ततो मेरोरुद्धं मण्डपभागे वितानक^{१६}-मम्लानमाल्यालङ्कृतं बध्नीयात् । एवं मेरुमारोप्य तत्पूर्वतो
 मेरुद्रव्य-^{१७}चतुर्थभागेन ^{१८}[यवराशिं कृत्वा तत्र नानाविधानि फलानि दत्त्वा यवराशेरुद्धं मध्य-
 भागे कदम्बवृक्षं पश्चिमाभिमुखीं कामप्रतिमाश्चारोप्य प्रचुरपुष्पविलेपनानि दत्त्वा क्षीरपूर्णं राजतं
^{१९}कुण्डं वनश्चारोपयेत् । मेरुदक्षिणतो मेरुद्रव्यचतुर्थभागेन] गोधूमराशिं कृत्वा तदुपरि
 जम्बुवृक्ष-^{२०}मुत्तराभिमुखीं ^{२१}यत्प्रतिमां घृतपूर्णं राजतकुण्डं^{२२} वस्त्राणि राजतवनं प्रचुरं पुष्पं
 विलेपनश्चारोपयेत् । मेरोः पश्चिमतो मेरुद्रव्य-^{२३}चतुर्थभागेन तिलराशिं कृत्वा तदुपरि प्रचुरं
 सुगन्धि पुष्पं पिप्पलतण्डुं पूर्वाभिमुखीं हंसप्रतिमां राजतं वनं वस्त्राणि दधिपूर्णं राजतकुम्भं
 विलेपनश्च प्रचुरं स्थापयेत् । मेरोरुत्तरतो मेरुद्रव्यचतुर्थीशेन माषराशिमुत्कृष्टवस्त्रान्वितं
^{२४}[प्रचुरपुष्पान्वितं च] कृत्वा ^{२५}माषराश्यूद्धं भागे वटवृक्षं दक्षिणाभिमुखीं धेनुप्रतिमां मधुपूर्णं

- 1 A ०भागे
- 2 A ०नीले
- 3 I. O. ०रागामारोप्य ; A ०वागीरा-
वोप्य
- 4 I. O. omits the bracketed
portion
- 5 A मेरुद्धं
- 6 A ०पत्रिकाश्च
- 7 A omits यः
- 8 I. O. षु for ध्वित्तु
- 9 A ०त्रिभुजं and I. O. ०नां स्त्रु
for ०त्रिभुजं
- 10 A तदुपरिपात्रेषु
- 11 A पूर्वदिक् for पूर्वदिक्
- 12 A ०मन्त्रं
- 13 Both I. O. and A मैघावली

- 14 A चारोपयेत्
- 15 A शारोप्य for ०न...प्य
- 16 I. O. omits क
- 17 I. O. चतुष्टय for चतुर्थ
- 18 I. O. omits the bracketed
portion
- 19 I. O. कुम्भं
- 20 I. O. ०युतवाविमुखं
- 21 A प्रतिमां
- 22 I. O. ०कुम्भं
- 23 I. O. ०चतुष्टयं
- 24 I. O. प्रचुरपुष्पान्वितं and A
omits the entire b. p.
- 25 I. O. माषराश्यूद्धं भागे ; A मधु-
पुष्पपुष्पराश्यूद्धं भागे

राजतं कुम्भं^१ वनं विलेपनञ्च प्रचुरमारोपयेत् । ततो^२ [यजमानस्तु 'त्वं सर्वदेवगणधामे'त्यादि-
'दुःखसंमारमागरा'दित्यन्तमन्त्रैश्चतुर्भिश्चतुरो गिरीन् यथाक्रमं प्रत्येकमावाह्य सम्पूज्य 'यस्मा'दित्यादि 'श्रीरक्षया-
ऽस्तु म' इत्यन्तमन्त्रैश्चतुर्भिश्चतुरो गिरीन् यथाक्रमं प्रत्येकमावाह्य सम्पूज्य एत एत मन्दार-
पारिजातकल्पवृक्षहरिचन्दनसन्तान-कदम्बजम्बुपिप्पलवटा इत्यावाह्य ॐ मन्दारमारोपयामि
३[ॐ पारिजातमारोपयामि ॐ कल्पवृक्षमारोपयामि ॐ हरिचन्दनमारोपयामि ॐ सन्तान-
मारोपयामि ॐ कदम्बमारोपयामि ॐ जम्बुमारोपयामि ॐ पिप्पलमारोपयामि ॐ वट-
मारोपयामि] इत्यावाह्यारोपयेत् । ततो गुरुर्मण्डपैक]-देशे^४ उत्तरदिक्कमेण यवपुष्पसित^५-
तण्डुलानामन्यतमेन 'पङ्क्तिमेण^६ [एत एत आदित्यादि-]नवग्रहा^७ इत्यावाह्य^८ [ॐ
आदित्य-]मारोपयामि ॐ सोममारोपयामि^९ [ॐ अङ्गारकमारोपयामि] ॐ बुधमारोपयामि
ॐ बृहस्पतिमारोपयामि ॐ शुक्रमारोपयामि ॐ शनैश्चरमारोपयामि ॐ राहुमारोपयामि
ॐ केतुमारोपयामि इत्यारोपयेत् । तत ॐ उक्तस्थानस्थिताः^{११} ^{१२}[प्रतिमानुप्रतिमा एत] एत
^{१३}इन्द्राद्योऽष्टौ लोकपाला इत्यावाह्य यथाक्रमम् ॐ इन्द्रमारोपयामि ॐ अग्निमारोपयामि
ॐ यममारोपयामि ॐ ^{१४}निष्कृतिमारोपयामि ॐ वरुणमारोपयामि ॐ वायुमारोपयामि ॐ
कुबेरमारोपयामि ॐ ईशानमारोपयामीत्यारोप्य^{१५}, एत^{१६} एत ब्रह्मविष्णुक्षिपुरारि^{१७}-दिवा-
करकामयक्षपतिहंसधेनव^{१८} इत्यावाह्य, यथाक्रमं ॐ ब्रह्माणमारोपयामि ॐ विष्णुमारो-
पयामि ॐ ^{१९}क्षिपुरारिमारोपयामि ॐ दिवाकरमारोपयामि ॐ काममारोपयामि ॐ यक्ष-
पतिमारोपयामि ॐ हंसमारोपयामि ॐ ^{२०}धेनुमारोपयामि इत्यारोपयेत् । ततश्च ^{२१}[मन्दा-
राय पारिजाताय कल्पवृक्षाय हरिचन्दनाय सन्तानाय कदम्बाय ^{२२}जम्बवे पिप्पलाय वटाय],

1 A कुम्भं	12 A तत and I. O. प्रतिमानुप्रतिममेत
2 I. O. यजमानो मण्डपैक for the	for the b. p.
3 A omits the b. p.	13 A इन्द्राद्यष्टौ
4 A उत्तरदिक्कमेण	14 A नैष्ठिकं
5 I. O. मितं	15 A omits इत्यारोप्य
6 I. O. च पुष्पिकापटपङ्क्तिं कृत्वा तत	16 A एतद्ब्रह्म
7 I. O. एत एत आदि and A तत तत	17 I. O. सुारि
यदित्यादि for the b. p.	18 A सुरभय
8 A ०यह	19 I. O. सुरारि
9 A omits the b. p.	20 A सुरभि
10 A omits the b. p.	21 I. O. omits the b. p.
11 I. O. ०स्थित	22 A omits it

आदित्याय सोमाय ^१अङ्गारकाय बुधाय बृहस्पतये शुक्राय शनैश्चराय राहवे केतवे, इन्द्राय
अग्नये यमाय निष्कृतये वरुणाय वायवे ^२कुबेराय ईशानाय, ब्रह्मणे विष्णवे ^३क्षिपुरारये
द्वाकराय ^४कामाय यक्षपतये हंसाय ^५धेनवे इति प्रत्येकमुच्चार्य एतत् पाद्यं नम इति
कामादेकैकशः पाद्यं सर्वेभ्यो दत्त्वा ^६तथैषोऽर्घ्यो नम इत्यर्घ्यं तथैवैतदाचमनीयं ^७[नम
इत्याचमनीयं] तथैवैतद्वस्त्रं नम इति वस्त्रं तथैवैष गन्धो नम इति गन्धं तथैवैतत् पुष्पं
नम इति ^८[पुष्पं तथै] वैष धूपो नम इति धूपं तथैवैष दीपो नम इति दीपं तथैवैतन्नैवेद्यं
[नम इति नैवेद्यं] ^९दद्यात् ^{१०}। ^{११}एवं ^{१२}पूजां समापयेत् । तत ऋत्विजः कुराडे ऋग्वेदिना
^{१३}[स्वगृह्योक्तविधिनाग्न्युपसमाधाने कृते] तत्र पूजित-^{१४}देवताभ्यः स्वस्व-^{१५}मन्त्रेण ^{१६}[प्रत्येकं
तिल]-यवघृतसमित्कुशरेकैकामाहुति दद्युः । मन्त्राश्च आदित्यस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः आ कृष्णे-
नेति, सामवेदे ^{१७}ब्रह्महो असीति, अथर्ववेदे ^{१८}[आदित्य नावमिति] । सोमस्य ऋग्वेदे आप्या-
य-^{१९}स्वेति, ^{२०}[यजुर्वेदे इमं देवा इति, सामवेदे आ प्यायस्वेति,] अथर्ववेदे यद्राजानमिति ।
अङ्गारकस्य ऋग्यजुःसामवेदेषु अग्निमूर्द्धेति, अथर्ववेदे त्वया ^{२१}मन्य इति । बुधस्य ऋग्वेदे
अग्ने विवस्वदुषस इति, ^{२२}[यजुर्वेदे उद्ध्यस्वेति, सामवेदे अग्ने विवस्वदुषस इति, अथर्ववेदे
दर्शोऽसीति] । बृहस्पतेः ^{२३}ऋग्वेदे बृहस्पते परि दीयेति, ^{२४}यजुर्वेदे बृहस्पते ^{२५}[अतियदर्घ्यं]
इति, सामवेदे बृहस्पते परि ^{२६}दीयेति, अथर्ववेदे ^{२७}बृहस्पतिर्न इति । शुक्रस्य ऋग्वेदे शुक्रन्ते
अन्यदिति, यजुर्वेदे अनात् परिश्रुत इति, सामवेदे ^{२८}[शुक्रन्ते अन्यदिति] अथर्ववेदे येनाव-

- 1 I. O. सङ्गलाय
- 2 Both I. O. and A सोमाय
- 3 A क्षिपुराय ; I. O. रुद्राय
- 4 I. O. सोमाय
- 5 A सुरभये
- 6 I. O. एषोः
- 7 I. O. omits the b. p.
- 8 A omits the b. p.
- 9 A omits the b. p.
- 10 I. O. omits it
- 11 I. O. इति
- 12 A पूजा
- 13 A reads the b. p. as अङ्गारकायि
मावाच तम
- 14 A ०द्विभ्यः

- 15 A ०मन्त्रैः
- 16 I. O. omits the b. p.
- 17 A च सङ्ग
- 18 A आदित्या नाम इति for the b. p.
- 19 A ०स्त्री०
- 20 I. O. omits the b. p.
- 21 A माय ; I. O. मन्त्री
- 22 A reads the b. p. as सामवेदे
दानासीति
- 23 A omits it
- 24 I. O. दीये इति
- 25 A च for the b. p.
- 26 I. O. दीयेति
- 27 A उद्ध्यस्ते य
- 28 A omits the b. p.

पदिति । शनेश्वरस्य ऋग्यजुःसामवेदेषु शन्नो देवीरिति, अथर्ववेदे ¹प्राणाय नम इति ²[राहोः ऋग्वेदे ³कया नश्चित इति, यजुर्वेदे काण्डात् काण्डादिति, सामवेदे कया नश्चित इति, अथर्ववेदे ⁴राहू राजानमिति ।] केतोः ⁵वेदचतुष्टयेऽपि केतुं कृण्वन्निति । इन्द्रस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः तात.रमिन्द्रमिति, सामवेदे इन्द्रायेन्दो ⁶मरुत्वत इति, अथर्ववेदे ⁷[इन्द्रस्य बाहू इति । अग्नेः ऋग्वेदे ⁸[अग्निं दूतं] वृणीमह इति, यजुर्वेदे त्वन्नो अग्ने इति, सामवेदे अग्निं ⁹दूतं ¹⁰वृणीमह इति, ¹¹[अथर्ववेदे अग्ने मेन्व] इति । यमस्य ऋग्वेदे असि यम इति, यजुर्वेदे सुगंजु ¹²पन्थामिति, सामवेदे नाके सुपर्णमिति, अथर्ववेदे ¹³[यमो नो गातु]-मिति । ¹⁴[निष्कृतेः ऋग्वेदे वेत्था हि निष्कृतीनामिति, यजुर्वेदे असुन्वन्तमयजमानमिति, सामवेदे वेत्था हि निष्कृतीनामिति, अथर्ववेदे अपेत एत्विति ।] वरुणस्य ऋग्वेदे वरुणं वो ¹⁵रिशादसमिति, ¹⁶[यजुर्वेदे तत्त्वा यामीति,] सामवेदे घृतषती भुवनानामिति, अथर्ववेदे उदुत्तमं वरुणेति । वायोः ऋग्वेदे वात ¹⁷[आ वात्विति], यजुर्वेदे आ नो ¹⁸नियुद्धिरिति, सामवेदे वात आ वात्विति, अथर्ववेदे वायोः सवितुरिति । सोमस्य ऋग्वेदे ¹⁹कुविदङ्ग नमसा ये इति, यजुर्वेदे ²⁰[वयं सोमेति], सामवेदे ²¹[सोमं राजानं] वरुणमिति, अथर्ववेदे ²²सोदक्रामत् सेति । ईशानस्य ऋग्वेदे ईशाना ²³वार्याणामिति, यजुर्वेदे तमोशानमिति, सामवेदे आत्वा ²⁴सोमस्येति, अथर्ववेदे तस्मै ²⁵[सर्वेभ्य ईशानस्येति] । ब्रह्मणो वेद-

1 I. O. ब्राह्मणाय	14 A omits the b. p.
2 A omits the b. p.	15 A निशादसमिति
3 I. O. कयाश्चित	16 A omits the b. p.
4 I. O. राजा	17 I. O. वत्विति
5 A reads this word after the next two words	18 A निष्कृतिरिति ; I. O. नियुद्धिरिति
6 A त्वा मरुत्व	19 A कुविदङ्गनमसा ये इति ; I. O. कुविदङ्गनमसायेति
7 A इन्द्राबाहूत for the b. p.	20 A reads the b. p. as सामवेद इति
8 A अग्निदूतं and I. O. अग्निभूतं for the b. p.	21 A reads the b. p. as सोम राजान
9 I. O. भूतं	22 A सोदक्रामेत्स्यति ; I. O. सोदक्रामस इति
10 A वृणीम	23 I. O. वार्याणामिति
11 A reads the b. p. as यजुर्वेदे अग्निमेन	24 A वार्याणामिति इति
12 A न	25 I. O. reads the b. p. as सर्वेभ्य ईशानस्येति
13 A reads the b. p. as आत्वा आगन्त	

चतुष्टयेऽपि ब्रह्म^१जज्ञानमिति । विष्णोः ऋग्वेदे अतो देवा इति, यजुर्वेदसामवेदयोः^२ इदं विष्णुरिति, अथर्ववेदे^३ उरु विष्ण इति । शिवस्य ऋग्वेदे^४ [इमा रुद्रायेति], यजुर्वेदे मा नस्तोक इति, सामवेदे आ वो राजानमिति, अथर्ववेदे भवो^५ दिवो भव इति । दिवाकरस्य वेदचतुष्टयेऽपि चित्रं देवानामिति । कामस्य ऋग्वेदे कामस्तदग्रे^६ समवर्ततेति, यजुर्वेदे कोदादिति, सामवेदे काम^७ वेद ते नाम इति, अथर्ववेदे कामस्तदग्र इति । यत्नपतेः ऋग्वेदे कुविदज्ञ नमसा ये इति, यजुर्वेदे वयं सोमेति, सामवेदे^८ सोमं राजानं^९ वरुणमिति, अथर्ववेदे^{१०} सोद-
कामत् से इति । हंसस्य ऋग्वेदे हंसाः^{११} सुपर्णा इति, यजुर्वेदे हंसः^{१२} शुचिषदिति, सामवेदे^{१३} प्र हंसास इति, अथर्ववेदे^{१४} [परि धर्मेव सूर्यम्] इति । धेनोः ऋग्वेदे^{१५} [आगारो अस्मिन्निति], यजुर्वेदे^{१६} [मावत परितावतामिति], सामवेदे^{१७} [गवां वृतं सामेति], अथर्ववेदे प्रजापतिश्च परमेष्ठी^{१८} च शृङ्गे इति । ततो^{१९} राक्षी^{२०} सुखश्रव^{२१}-गीतवाद्यैर्जागरणं^{२२} कुर्यात् । एतच्च^{२३} मण्डपकरणादिरात्रिजागरणान्तं कर्म^{२४} सर्वशैलसाधारणम् । अपरशैलेषु^{२५} तु तत्त-
द्व्येण शैलनिर्माणदेवतादिनिर्माणत्रयैः^{२६} क्वचित् क्वचिद्विशेषः । तत्र तत्रैव^{२७} वक्ष्यामः । ततः प्रभाते कृतनित्यः^{२८} कृतनित्येभ्यो गुरुत्विग्भ्यः^{२९} अन्नं ब्रह्म^{३०} त्यादि-^{३०} [पाहि तस्मा]-व्रगोत्तमे-
त्यन्तमन्त्रा-^{३१} [भ्यां मेरुमभि]-मन्त्र्य दद्यात् । तद् यथा—ॐ अयामुक्तसगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तेदा-

- 1 A यज्ञानमिति
- 2 A यजुर्वेदे सामवेदे च
- 3 I. O. तद्विष्णोरिति
- 4 A reads the b. p. as इमे रुद्रायेति
- 5 A हि वो
- 6 I. O. ये for मे
- 7 A वेदे च
- 8 I. O. सोम ; A सोमो
- 9 A omits वरुणं
- 10 I. O. सोदक्तामयेति
- 11 A सोपरामिति
- 12 A शुचिषदिति
- 13 I. O. प्रहंसा
- 14 A परिवामिति च सूर्य for the b. p.
- 15 I. O. आगाधो अग्रमिति for the b. p.
- 16 A गार उद्यावार इति चित्रमिति for the b. p.

- 17 A गवावृतं साम; for the b. p.
- 18 I. O. omits it
- 19 I. O. adds much irrelevant matter, extending over a line here
- 20 I. O. adds च here
- 21 I. O. •खव•
- 22 A •जागरं
- 23 I. O. मण्डपकर्णानिरात्रि जागरणम्
- 24 A omits सर्व
- 25 A omits it
- 26 I. O. क्वचि क्वचिद्विशेषः
- 27 A वक्ष्यामः
- 28 I. O. कृतद्विप्रेभ्यो
- 29 A त्वं
- 30 I. O. and A पायतोवा for the b. p.
- 31 I. O. यामिति

मुकामुकशाखाभ्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं मतस्यपुराणोक्तधान्याचलदानफलप्राप्ति-
कामोऽहं मतस्यपुराणोक्तभागव्यवस्थये^१-तं मन्दारपारिजातकल्पपादपहरिचन्दनसन्तानाख्यहैम-
वृक्षपञ्चक-मुक्ताहीरकगोमेदपुष्परागमरकतनीलवैदूर्यपद्मरागश्रीखण्डप्रवालमुक्तामालान्वितं शुक्ति-
शिलातलं^२ सौवर्णव्रह्मविष्णु-^३तिपुरारिदिवाकरद्विजौघ-राजतभृङ्गचतुष्टयान्वितं^४ [राजतयन्त्रिका]-
वेष्टितं-^५ नितम्बमिक्षुवंशावृतकन्दरं घृतोदकप्रस्रवणं विविधवस्त्ररचिताम्बुधरावली-राजतलोक-
पालाष्टक^६-नानाफलमाल्यविलेपनयुतमम्लानकुसुमान्वितवितानसहितं हैमकदम्बवृक्ष- कामदेव-
कुसुम-^७वस्त्रविलेपन-क्षीर-^८पूर्णराजतकुण्डलारुणोदसरो^९-राजतचित्र^{१०}-रथवन-^{११}युतपत्रमयमन्दर-
सहितं हैमजम्बुवृक्ष-यक्षपति-घृतपूर्णराजतकुण्डमानससरो-वस्त्र-^{१२}राजतगन्धर्ववनपुष्पविलेपना-
न्वितगोधूममयगन्धमादनसहितं हैमपिप्पलतरु-हंसराजतवैभ्राजवनवस्त्रदधिपूर्णराजतकुण्डसितो-
दसरःपुष्पविलेपनान्वितं तिलमयविपुला^{१३}चलान्वितं शोभनवस्त्रपुष्पहैमवटवृक्षधेनु-^{१४}मधुपूर्ण-
राजतकुण्ड-^{१५}भद्रसरो-^{१६}राजत-साविलवनविलेपनयुक्त-माषमयसुपार्ष्वसहितं धान्याचलं ददानि ।
प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा साविल्वी पठित्वा धान्याचलोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेयुः । तत ॐ^{१७} अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतां गां ददानि ।
प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा स्वं स्वं भागं स्पृशेयुः । गुरवे^{१८} त्वेककपिलादाने वाक्यम्-
^{१९}ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतां^{२०} कपिलां गां ददानि । तदा^{२१}
ऋत्विग्भ्यो दक्षिणां^{२२} सुवर्णं दद्यात् । तद् यथा—ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं युष्मभ्यमहं
^{२३}दक्षिणामिदं सुवर्णं ददानि । स्वस्यादि-^{२४}स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो गुर्वृत्विग्भ्यो

1 Both I. O. and A थे

2 A न सौवर्ण

3 I. O. omits वि

4 I. O. राजकयन्त्रिका and A राजत-
पत्रिका for the b. p.

5 A omits नित

6 I. O. ०दुःक

7 I. O. वस्त्रानुलेपन

8 A adds कर्पूर here

9 A ०सरोज

10 A ०चेव

11 A दूतवत् for युतपत्र

12 A adds विष्णु देव

13 I. O. omits चला

14 A मधु

15 A सरोज for भद्रसरो

16 A राज

17 A omits it

18 A एक

19 I. O. omits it

20 I. O. omits it

21 I. O. तदा

22 I. O. दक्षिणा

23 A omits it

24 I. O. omits it

^१भोज्यानि दत्त्वा तदनुज्ञया "स्वयमक्षारलक्षणं भुञ्जीत । अचलञ्च" यथाभागं गृहृत्विति गृहाणि^४ ^५प्रस्थापयेत् । उपवासा^६-समर्थस्तु पूर्वदिने^७ नक्तं कृत्वा दद्यात् । तदा च पूर्वदिन"-प्रातर्नक्तं^८-सङ्कल्पं कुर्यात् । तद् यथा—मतस्यपुराणोक्तधान्याचलदानकर्म कर्तुं यथाविधि^९ नक्तं भोजनमहं करिष्ये । एतदपि वाक्यं धान्याचलपदस्थाने तत्तदचलनामप्रक्षेपेण सर्वाचलसाधारणम् ।

इति धान्याचलदानम् ।

- १ I. O. भोजनादि
- २ I. O. स्वयमक्षारलक्षणं
- ३ I. O. अचलं
- ४ I. O. गृहान् ; A गृहाण
- ५ A स्थापयेत्

- ६ A म for सा
- ७ I. O. पूर्वदिने
- ८ A adds एव after this
- ९ I. O. नक्तं
- १० Both I. O. and A नक्तं

तथा लवणाचल-¹दानम् । (मतस्यपुराणम्—=४ अः)

अथातः सम्प्रवक्ष्यामि लवणाचलमुत्तमम् ।

यत्प्रदानान्नरो लोकमाप्नोति ²किन्नरैर्युतम् ॥१॥

उत्तमः ³षोडशद्रोणैः कर्तव्यो लवणाचलः ।

मध्यमः स्यात्तदर्थेन चतुर्भिर्धमः ⁴ स्मृतः ॥२॥

वित्तहीनो यथाशक्त्या द्रोणादूर्ध्वन्तु कारयेत् ।

चतुर्थीशेन ⁵विष्कम्भपर्वतान् कारयेत् पृथक् ॥३॥

विधानं पूर्ववत् कुर्याद्ब्रह्मादीनाञ्च सर्वदा ।

तद्वद्धेमतनून् ⁶ सर्वान् लोकपालान्निवेशयेत् ॥४॥

सरांसि कामदेवादींस्तद्व-⁷[चात् निवेशयेत्⁸] ।

तद्वदिति यथा धान्याचले सरांसि कामदेवादयश्च कृतास्तथा-⁹लापि कर्तव्याः ।

कुर्याज्जागरमन्त्रापि ¹⁰ दानमन्त्रान्निबोधत ॥५॥

सौभाग्यरससंभूतो ¹¹यतोऽयं लवणो रसः ।

[तदात्मकत्वेन च मां ¹²रक्ष पापान्नगोत्तम] ¹³ ॥६॥

यस्मादन्नरसाः सर्वे [नोत्कृष्टा लवणं] ¹⁴ विना ।

प्रियश्च शिवयोर्नित्यं तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥७॥

1 A सहादानम्

2 A शिवसंयुतं, M P. लोकानामप्रीति
शिवसंयुतान्

3 Corrected from M. P. Both
I. O. and A षोडशद्रोणः

4 Corrected from M. P. I. O.
०धरः, A ०चलः

5 A विष्कुम्भ०

6 I. O. ०द्धेमतनून्, M. P. ०द्धे-
मयान्

7 M. P. reads the b. p. as
द्वापि कारयेत्

8 A निवेशयेत्

9 A omits वा

10 M. P. ०जागरणं चापि

11 A घटे यतोऽयं

12 A पाहि

13 M. P. reads the b. p. as
तदानकर्तृकत्वेन त्वं मां पाहि
नगोत्तम

14 Corrected from M. P. A
लोकेश लवणं and I. O. लोके
चाचलमे for the b. p.

विष्णुदेहसमुद्भूतं यस्मादारोग्यवर्धनम् ।

तस्मात् पर्वतरूपेण पाहि संसारसागरात् ॥८॥

अनेन विधिना यस्तु दद्यात्तवणपर्वतम् ।

उमालोके वसेत् कल्पं ततो याति परां गतिम् ॥९॥

प्रयोगः

'अत्र षोडशभिरष्टाभिश्चतुर्भिर्वा लवणद्रोणै-^२रशक्नो त्वेक-^३द्रोणाद्द्रुं^४ द्रोणचतुष्टयाभ्यन्तरं 'शक्त्यनुरूपलवणेन 'मेरु' तच्चतुर्थ-^५चतुर्थभागेन चतुरो 'विष्कम्भगिरीन् निर्माय, तेषु धान्या-चलवत् सर्वमुपकरणं^६ [मेरौ तु राजतलोकपालस्थाने] सौवर्णलोकपालानारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतरदिने 'निवेदनोपवाससङ्कल्प-^७वाक्ययोरपरदिने^८ [च दान] सङ्कल्प-पुण्याहादि-वाचन वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने लवणाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजाग-रणान्तं^९ धान्याचल्लोकं कर्म विधेयम् ।^{१०} ततः प्रातः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यः सीभाग्यरस-सम्भूत इत्यादिमन्त्रैरामन्त्र्य लवणाचलं दद्यात् । तत्र च धान्याचल-^{११}दानवाक्ये राजतलोक-पालाष्टकपदस्थाने सौवर्णलोकपालाष्टक-^{१२}पदं यवमय-गोधूममय-तिलमय-^{१३}माषमयपदस्थानेषु लवणमयपदं धान्याचलपदस्थाने लवणाचलपदस्य दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् ।^{१४} ततः स्वस्त्यादि^{१५}-ब्राह्मणगृह-^{१६}प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति लवणाचल-^{१७}दानम्^{१८} ।

1 I. O. अत्र	12 I. O. 'जागरण'
2 A 'स्तवायशक्तौ	13 A omits it
3 A omits द्रोणाद्द्रुं	14 A omits दान
4 I. O. शक्तानुरूप , A शक्तानुरूपे	15 I. O. omits it
5 I. O. मेरुं	16 A omits माषमय
6 I. O. 'चतुर्भागेन	17 A omits it
7 I. O. omits विष्कम्भ	18 A स्वस्त्यादि स्वीकारान्तं and
8 A reads the b. p. as समारोप-	I. O. चष्ट्यादि for स्वस्त्यादि
येत् । ततः स्वस्त्युन्निर्माय	19 I. O. 'प्रस्थानदानान्तं' ; A स्थाप-
9 A उपवास for नि. स	नाथं
10 I. O. omits वाक्य	20 A 'महादानं
11 A omits the b. p.	21 A adds सम्पूर्णम् here

¹तथा गुडाचलदानम् । (मत्स्यपुराणम्—८५ अः)

²[अतः परं प्रवक्ष्यामि] गुडपर्वतमुत्तमम् ।

यत्-³प्रदानान्नरः ⁴स्वर्गमाप्नोति सुरपूजितः⁵ ॥१॥

उत्तमो दशभिर्भारैर्मध्यमः पञ्चभिर्मतः ।

⁶[त्रिभिर्भारैः कनिष्ठः स्यात्तदर्थेनाल्पवित्तवान्] ॥२॥

⁷तद्वदामन्त्रणं पूजां हैमवृत्त-⁸सुरार्चनम् ।

विष्कम्भपर्वतांस्तद्वत् सरांसि वन-⁹देवताः ॥३॥

¹⁰होमं जागरणं ¹¹तद्वत्कौकषालाधिवासनम् ।

धान्यपर्वतवत् कुर्यादिमं मन्त्रमुदीरयेत् ॥४॥

यथा देवेषु ¹²विश्वात्मा प्रवरोऽयं जनार्दनः ।

सामवेदस्तु वेदानां ¹³[महादेवस्तु योगिनाम्] ॥५॥

¹⁴प्रणवः ¹⁵सर्वमन्त्राणां नारीणां पार्वती यथा ।

तथा रसानां प्रवरः सदैवेक्षुरसो मतः ॥६॥

¹⁶मम तस्मात् परां लक्ष्मीं [ददस्व ¹⁷गुडपर्वत] ¹⁸ ।

यस्मात् सौभाग्यदायिन्या¹⁹ भ्राता त्वं गुडपर्वत ।

निवास-²⁰श्चापि पार्वत्यास्तस्मान्मा²¹ पाहि सर्वदा ॥७॥

1 A ततो

2 A अतः परं प्रवक्ष्यामि for the b. p.

3 I. O. प्रदानं नरः

4 A स्वर्गं प्राप्नोति

5 M. P. पूजितम्

6 A reads the b. p. as त्रिभिर्भारैः
—ब्रह्मै तु सार्वभारिण मेवम्

7 A: तद्वदामन्त्रेण

8 Corrected from M. P. I. O.
सुराधितान्, A सुराधितान्

9 A ०मेव च

10 M. P. होम, A रात्रि

11 A कृत्वा for तद्वत्

12 I O. विश्वासः

13 A विश्वकर्मा च शिल्पिना for the b. p.

14 I. O. प्रवरः, M. P. प्रवणः

15 M. P. सर्वमन्त्राणां

16 I. O. तम

17 Both I. O. and A गुडपर्वतः

18 M. P. reads the b. p. as
गुडपर्वतं ददस्व मे

19 I O. ०स्त्री

20 Corrected from M. P. Both
I O. and A ०शत्रु

21 M. P. ०च्छान्तिं प्रयच्छ मे

अनेन विधिना यस्तु दद्याद् गुडमयं गिरिम् ।

पूज्यमानः स गन्धर्वगौरीलोके महीयते ।' ८॥

'पुनः कल्पशतान्ते' तु सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ।

आयुरारोग्यसम्पन्नः शत्रुभिश्चापराजितः ॥९॥

प्रयोगः

अत्र दशभिः पञ्चभिः^१स्त्रिभिर्वा गुडभारैरशक्तौ तु सार्द्धगुडभारेण मेढं तच्चतुर्थ-^२चतुर्थ-
भागेन चतुरो विष्कम्भगिरौस्त्रि-^३[र्माय तेषु] धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । "[तल
च] दानदिनपूर्वतरदिने 'निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने ^४[च दान]-सङ्कल्पपुण्याहादि-
वाचनवरणवाक्येषु धान्याचल-^५पदस्थाने गुडाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि ^{१०}कृत्वा रात्रि-^{११}जाग-
रणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः ^{१२}कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यो
^{१३}यथादेवेष्वित्यादि-^{१४}मन्त्रैरामन्त्र्य गुडाचलं दद्यात् । तल च धान्याचल-^{१५}दानवाक्ये यवमय-
गोधूममय-तिलमय-^{१६}माषमयपदस्थानेषु गुडमयपदं धान्याचलपदस्थाने गुडाचलपदञ्च दत्त्वा
दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिवाङ्मण्यगृह-^{१७}प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलमन्थेनैव कार्थ्यम् ।

इति गुडाचलदानम् ।

- 1 I. O. पुनः twice. M. P. ततः
- 2 I. O. omits ले तु
- 3 A omits स्त्रिभि
- 4 I. O. omits चतुर्थ
- 5 A संयने for the b. p.
- 6 A तदृत् for the b. p.
- 7 A सोपवास०
- 8 A omits the b. p.
- 9 I. O. omits पद

- 10 A omits it
- 11 I. O. 'जागरात्'
- 12 A omits it
- 13 A यदा
- 14 A 'मन्त्रैश्चामन्त्र्य'
- 15 A 'यथाक्य' । किन्तु
- 16 A omits माषमय
- 17 A omits प्र

¹तथा सुवर्णाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—८६ अः)

अथ पापहरं वक्ष्ये सुवर्णाच-²लमुत्तमम् ।

यस्य ³प्रदानाद्भवनं ⁴वैरिञ्चं याति मानवः ॥१॥

उत्तमः ⁵पलसाहस्रो मध्यमः ⁶पञ्चभिः शतैः ।

तदर्धेनाधम⁷-स्तद्वदल्पवित्तोऽपि शक्तिः ।

दद्यादेक⁸-पलाद्द्वयं यथाशक्त्या विमत्सरः ॥२॥

धान्यपर्वतवत् सर्वं विदध्यान्मुनिपुङ्गव⁹ ।

विष्कम्भ-¹⁰शैलांस्तद्वच्च ऋत्विग्भ्यः प्रतिपादयेत् ॥३॥

नमस्ते ब्रह्म-¹¹बीजाय ब्रह्मगर्भाय वै¹² नमः ।

यस्मादनन्त-¹³फलदस्तस्मात् पाहि ¹⁴शिवाचल ॥४॥

यस्मादग्नेरपत्यं¹⁵ त्वं ¹⁶यस्मात् पुण्यं ¹⁷जगत्पते ।

हेमपर्वतरूपेण तस्मात् पाहि नगोत्तम ॥५॥

अनेन विधिना यस्तु दद्यात् कनकपर्वतम् ।

स याति परमं¹⁸ ब्रह्मलोकमानन्दकारकम् ।

तत्र कल्पशतं ¹⁹[तिष्ठेत् ततो याति परां] गतिम् ॥६॥

- 1 A अथ
- 2 A omits ल
- 3 Corrected from M. P. Both I. O. and A प्रसादाद्भवनं
- 4 A वैरिञ्चं
- 5 A तस्य हासस्रो
- 6 E. O. पञ्चविंशतैः
- 7 Corrected from M. P. A चल and I. O. चर for धम
- 8 E. O. च for क
- 9 Corrected from M. P. Both I. O. and A पुङ्गवः
- 10 M.P. शैलास्तद्वच्च, A शैलसहितं

- 11 I. O. राजाय
- 12 M. P. ते
- 13 Corrected from M. P. I. O. फलदस्तस्मात्, A फलदं तस्मात्
- 14 A प्रजापते, M. P. शिलोच्चय
- 15 I. O. ०पत्य
- 16 Corrected from M. P. I. O. यस्माच्च त्वं, A यस्माच्च
- 17 Corrected from M. P. Both I. O. and A जगत्पतेः
- 18 A लोकं again after this
- 19 A reads the b. p. as द्विष्टरा प्रयाति परमां

प्रयोगः

अत्र सहस्रेण पञ्चभिः शतैः सार्द्धशतद्वयेन वा सुवर्णपलानामशक्तो त्वेकपला-¹द्वु² सार्धपलशतद्वयाभ्यन्तरं शक्तयनुरूपसुवर्णेन मेरुं तच्चतुर्थ-³चतुर्थभागेन चतुरो विष्कम्भ⁴-गिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिन⁵-पूर्वतरदिने⁶ निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्पपुण्याह्लादिवाचनवरणवाक्येषु धान्याचल-पदस्थाने सुवर्णाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजागरान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः 'कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यो नमस्त इत्यादिमन्त्राभ्यामामन्त्र्य 'सुवर्णा-चलं दद्यात् । तत्र च⁷ धान्याचल-⁸दानवाक्ये यवमय-गोधूममय-तिलमय-माषमयपद-स्थानेषु⁹ सुवर्णमयपदं धान्याचलपदस्थाने सुवर्णाचलपदञ्च दत्त्वा दानवाक्य¹⁰ कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृह-¹¹प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति सुवर्णाचलदानम् ।

1 A ०. धकेन

2 A omits चतुर्थ

3 I. O. omits अ

4 I. O. omits दिन

5 A सोपवास०

6 A omits it

7 I. O. अचलं

8 A omits it

9 I. O. ०. दानवाक्ये; A ०. वाक्ये

10 I. O. omits च

11 I. O. वाक्यानि

12 A omits प्र

तथा तिलाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—२७ अः)

¹[अथातः सम्प्रवक्ष्यामि] तिलशैलं विधानतः ।
यत्-²प्रदानान्नरो याति विष्णुलोकमनुत्तमम्³ ॥१॥
उत्तमो दशभिर्द्रोणैर्मध्यमः पञ्चभिर्मतः⁴ ।
त्रिभिः कनिष्ठो विप्रेन्द्र तिलशैलः प्रकीर्तितः ॥२॥
⁵[पूर्ववच्चापरं सर्वं विष्कम्भपर्वतादिकम्] ।
दानमन्तं⁶ प्रवक्ष्यामि यथावन्मुनिपुङ्गव⁷ ॥३॥
यस्मान्मधुवधे⁸ विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ।
तिलाः कुशाश्च⁹ समिधस्तस्माच्छ्रो भवन्त्विह ॥४॥
¹⁰हव्यकव्येषु यस्माच्च तिला एवाभिरक्षणम् ।
भवादुद्धर शैलेन्द्र तिलाचल नमोऽस्तु ते ॥५॥
इत्यामन्त्र्य च यो दद्यात्तिलाचलमनुत्तमम् ।
स वैष्णवं¹¹ पदं याति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥६॥
¹²दीर्घायुष्यमवाप्नोति¹³ ¹⁴[पुनरेत्य च मानवः] ।
पितृभिर्देवगन्धर्वैः पूज्यमानो दिवं व्रजेत् ॥७॥

प्रयोगः

अत्र दशभिः पञ्चभिस्त्रिभिर्वा तिलद्रोणै¹⁵ -मैरु¹⁶ -तच्चतुर्थचतुर्थभागेन चतुरो विष्कम्भ-
गिरीन् निर्माय¹⁷ तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । ¹⁸[तल च] दानदिनपूर्वतर-

- 1 M. P. reads the b. p. as
अतःपरं प्रवक्ष्यामि
- 2 A प्रसादान्नरो
- 3 M. P. सनातनम् for अनुत्तमम्
- 4 M. P. ०स्वतः
- 5 M. P. reads the b. p. as
पूर्ववच्चापरान् सर्वान् विष्णुभानभितो
गिरीन्
- 6 I. O. दानमन्त्र, M. P. दानमन्त्रान्
- 7 A ०सत्तम
- 8 Corrected from M. P. A
०बाध, I. O. ०रवे

- 9 M. P. माषाय तस्माच्छान्त्यै
- 10 M. P. हव्ये कव्ये च
- 11 A वैष्णव
- 12 A दीर्घायुष्यमवाप्नोति, I. O. दीर्घायु-
प्लवमवाप्नोति, M. P. दीर्घायुष्यं
समाप्नोति
- 13 M. P. पुतपीतैय मोदते for the
b. p.
- 14 A ०द्रोणे
- 15 A omits तच्च, थं
- 16 I. O. omits थ
- 17 I. O. तच्च for the b. p.

दिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्पपुण्याहादिवाचनवरणवाक्येषु धान्या-
चलपदस्थाने तिलाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा ^१ [रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं] कर्म
विधेयम् । ततः प्रातः कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुहृत्विग्भ्यो ^२ [यस्मान्मधुवधे विष्णोरित्यादि]
मन्त्राभ्यातामन्त्र ^३ तिलाचलं दद्याम । ^४ तत्र च धान्याचलदानवाक्ये यव-^५ [मय-गोधूम-
मय-यावमय]-पदस्थानेषु तिलमयपदं धान्याचलपदस्थाने तिलाचलपदञ्च ^६ दत्त्वा ^७ दानवाक्यं
कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति तिलाचलदानम् ।

1 I. O. रात्रिजागरणान्तं for the b p.

2 A यस्मादित्यादि and I. O. यस्मान्मधु-
वधेरित्यादि for the b. p.

3 A तिलं

4 A चत for तत्र च

5 A माषगोधूममय for the b p.

6 A उपदं

7 A वाक्यं, I. O. वाक्यानि

ततः कार्पासाचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—८८ अः)

[अथातः सम्प्रवक्ष्यामि कार्पासाचलमुत्तमम् ।

यत्प्रदानान्नरो नित्यमाप्नोति परम् पदम् ॥१॥]¹

कार्पास-²पर्वतं दद्याद्विशङ्कारै³-रथोत्तमः⁴ ।

दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कनिष्ठः पञ्चभिर्मतः ।

भारेणाल्पधनो दद्याद्विंशत्याख्यविवर्जितः ॥२॥

धान्यपर्वतवत् ⁵ [सर्वं विदध्यान्] मुनिपुङ्गव⁶ ।

प्रभातायान्तु शर्वैर्य्यां दद्यादिदमुदीरयन् ॥३॥

⁷त्वमेवावरणं यस्मात्लोकानामिह सर्वदा ।

⁸[कार्पासाचल नस्तस्माद]-घोषध्वंसनो भव ॥४॥

इति ⁹कार्पासशैलेन्द्रं यो ¹⁰दद्याच्छर्वसन्निधौ ।

रुद्रलोके वसेत् कल्पं ततो राजा भवेदिह ॥५॥

प्रयोगः

अत्र विंशत्या दशभिः पञ्चभिर्वा कार्पासभारैरशक्नौ त्वेकभारेण मेरुं तच्चतुर्थभागेन चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिन-पूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च सङ्कल्पपुण्याहादिवाचनवरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने कार्पासाचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विभ्य-‘स्त्वमेवावरणं’मित्यादिमन्त्रेणाभिमन्त्र्य कार्पासा-चलं दद्यात् । तत्र च धान्याचलवाक्ये यवमय-गोधूममय-माषमयपदस्थानेषु कार्पासमयपदं धान्याचलपदस्थाने कार्पासाचलपदं दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्यादिब्राह्मणग्रह-प्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलप्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति कार्पासाचलदानम् ।

- 1 Supplied from M. P. I. O. and A omit the b. p
- 2 A and M. P. °पर्वतस्तद्वत्
- 3 Corrected from M. P. I. O. विंशत्यावे०; A विंशत्यावे०
- 4 A and M. P. °रिथोत्तमः
- 6 I. O. सर्वभापाय, M. P. सब-भापाय

- 6 I. O. and A मुनिपुङ्गवः
- 7 I. O. त्वमेवावरणं, A त्वमेव वारणं
- 8 A and M. P. कार्पासाद् नमस्तुभ्यम् the for b. p.
- 9 I. O. ह्यास्वामि for कार्पास
- 10 I. O. and A दद्यात् पर्वसन्निधौ

अथ घृताचलदानम् । (मत्स्यपुराणम्—८६ अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि घृताचलमनुत्तमम् ।

¹तेजोऽमृतमयं दिव्यं महापातकनाशनम् ॥१॥

विंशत्या घृतकुम्भानामुत्तमः ²परिकीर्तितः ।

दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः पञ्चभिस्त्वधमः ³स्मृतः ॥२॥

अल्पवित्तोऽपि कुर्वीत द्वाभ्यामिह विधानतः ।

विष्कम्भपर्वतास्तद्वत् चतुर्भागेण कल्पयेत् ॥३॥

⁴कुम्भपरिमाणं परिभाषोक्तमनुसन्धेयम् ।

⁵शालितण्डुलपात्राणि कुम्भोपरि निवेशयेत् ।

कारयेत् संहतानुष्ठानं ⁶यथाशोभं विधानतः ॥४॥

⁷वेष्टयेच्छुक्रवासोभिरिक्षुदण्डफलादिकैः ।

धान्यपर्वतवच्छेषं विधानमिह पठ्यते ॥५॥

फलादिकैरित्यादिशब्देन माल्यविलेपनयोर्ग्रहणं धान्याचले 'तथोक्तेः ।

अधिवासनपूर्वन्तु ⁸तद्वद्धोमसुरार्चनम् ।

प्रभातायान्तु शर्वर्यां गुरवे ⁹विनिवेदयेत् ।

विष्कम्भपर्वतांस्तद्वद्विषयः शान्तमानसः ॥६॥

संयोगाद् घृतमुत्पन्नं यस्मादमृततेजसोः ।

तस्माद् घृताचिर्विश्वात्मा प्रीयतामन्न शङ्करः ॥७॥

यस्मात्तेजोमयं ब्रह्म घृते तच्च व्यवस्थितम् ।

घृतपर्वतरूपेण [तस्मान्नः पाहि भूधर]¹⁰ ॥८॥

1 I. O. तेभ्यो घृतमयं

2 I. O. and M. P. स्वादघृताचलः

3 Corrected from M. P. I. O. and A. स्वरः

4 I. O. अम्बुपरिमाण

5 Corrected from M. P. I. O. साक्षिं तदण्डुलपात्राणि, A साक्षि-
तदण्डुलपात्राणि

6 I. O. सुवर्णैः

7 A वेष्टयेच्छुक्रवासोभिः

8 I. O. तथोक्तः

9 A तद्वद्धोमसुरार्चनं

10 M. P. तद्विनिवेदयेत्

11 A तस्मान्न परि भूधरः and M. P. तस्मात् त्वं पाहि भोऽभिषम for the
b. p.

अनेन विधिना दद्याद् घृताचलमनुत्तमम् ।

महापातकयुक्तोऽपि स लोकं याति शाङ्करम् ॥६॥

हंससारसयुक्तेन किङ्किणीजालमालिना ।

विमानेनाप्सरोभिश्च सिद्धविद्याधरैर्वृतः ।

विहरेत् पितृभिः सार्द्धं यावदा-^१ हृतसंज्ञवम् ॥१०॥

प्रयोगः

अत्र विंशत्या दशभिः पञ्चभिर्वा शालितण्डुलपूर्णपात्रपिहितमुखैः शुक्रवस्त्रवेष्टितैर्धृतकुम्भै-
रशक्नौ तु द्वाभ्यां तथा तदधृतकुम्भाभ्यां मेरुमिक्षुखण्डादिवेष्टितं चतुर्थभागधृतपूर्णतथाभूत-
धृतभारण्डैश्चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र
दानदिनपूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-
वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने घृताचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रिजागरणान्तं धान्या-
चलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः कृतनित्यः 'संयोगादधृतमुत्पन्न'मित्यादिमन्त्राभ्यामभिमन्त्र्य
कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्विग्भ्यो घृताचलं दद्यात् । तत्र धान्याचल-^२ दानवाक्ये यवमय-गोधूममय-
तिलमय-माषमयपदस्थानेषु शालितण्डुलपूर्णपात्र-^३ पिहिताननशुक्रवस्त्रवेष्टितधृतभारण्डात्मकपदं
धान्याचलपदस्थाने शालितण्डुलपूर्णपात्रपिहितमुखशुक्रवस्त्रवेष्टितधृतकुम्भात्मकधृताचल-^४ पदं
दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । स्वस्त्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलग्रन्थेनैव कार्यम् ।

इति घृताचलदानम् ।

1 M. P. ०भू०

2 A omits दान

3 A पिहित for पिहितानन

4 A ०पद'

5 A समाप्त' after this

[' अथ रत्नाचलदानम् ।] (भक्त्यपुराणम्—६० अः)

अथातः संप्रवक्ष्यामि रत्नाचलमनुत्तमम् ।

मुक्ताफलसहस्रेण पर्वतः स्यादनुत्तमः ॥१॥

मध्यमः पञ्चशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः ।

चतुर्थीशेन विष्कम्भपर्वताः स्युः समन्ततः ॥२॥

पूर्वेण ^१वज्रगोमेदैर्दक्षिणेने-^२न्दनीलकैः ।

पुष्परागयुतः काश्यपो विद्वद्भिर्गन्धमादनः ॥३॥

वैदूर्यविद्रुमैः पश्चात् संमिश्रो विपुलाचलः ।

पद्मरागैः ससौपर्णैरुत्तरेण तु विन्यसेत् ॥४॥

[पूर्वेण वज्रगोमेदैर्मन्दरः कर्तव्य इति सम्बन्धः । सौपर्णैर्मरुतैरतः]^१ सुपार्श्वमिति सम्बन्धः । [धान्याचले तथा]^२ दर्शनात् ।

धान्यपर्वतवच्छेषमत्रापि परिकल्पयेत् ।

तद्वदावाहनं कृत्वा वृत्तान् देवांश्च काञ्चनान् ॥५॥

पूजयेत् "पुष्पपानीयैः प्रभाते च विमर्जयेत् ।

पर्वतं गुरुश्रुतिगम्य ^३इमं मन्त्राबुदीरयेत् ॥६॥

अत्र देवान् पुष्पपानीयैः पूजयेत् । प्रभाते पर्वतं ^४गुरुश्रुतिगम्यो विमर्जयेत् दद्यादिति सम्बन्धः ।

यथा देवगणाः सर्वे सर्वरत्नेष्ववस्थिताः" ।

त्वञ्च रत्नमयो नित्य-[मतः पाहि महाचल]^५ ॥७॥

1 A omits the bracketed portion, I. O. तथा रत्नाचलदानं

2 A रजसोमेदैः

3 A ०एनीलकैः

4 I. O. omits the bracketed portion, A reads it as सोमशै-
मरुतैरतः पूजयेत् वज्रगोमेदैर्मन्दरः ।
कर्तव्य इति सम्बन्धः ।

5 I. O. धान्याचलमिति for the bracketed portion

6 A पुष्पपानीयैः, M. P. ०गन्धार्थैः

7 A इति मन्त्रसु०, I. O. and M. P. इमान् मन्त्रात्

8 A दत्त्वा after this

9 I. O. ०स्थितः

10 M. P. नमस्तेऽस्तु सदाऽचल, and A ०महाचलः for the b. p.

यस्माद्रत्न-प्रसादेन वृष्टिः^१ प्रकुरुते हरिः ।

^२[सदा रत्नप्रदानेन] तस्मान्नः पाहि ^३पर्वत ॥८॥

अनेन विधिना यस्तु ^४दद्याद्रत्नमयं गिरिम् ।

स याति ^५[विष्णवं लोकममरेश्वरवन्दितः] ॥९॥

यावत् कल्पशतं ^६साग्रमुषित्वेह नराधिप^७ ।

रूपारोग्यगुणोपेतः सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥१०॥

ब्रह्महत्यादिकं किञ्चिद् ^८यदल्लामुत्त वा कृतम् ।

तत् सर्वं नाशमायाति ^९गिरिर्वैभ्रहतो यथा ॥११॥

प्रयोगः

अत्र ^{१०}मुक्ताफलानां सहस्रेण शतपञ्चकेन शततयेण वा ^{११}मेरुमुत्तममेरुपक्षे सपादशत-
संख्य-^{१२}सपादशतसंख्यकेन मध्यममेरुपक्षे त्रिषष्टित्रिषष्टिसंख्यकेन कनिष्ठमेरुपक्षे चाष्टत्रिंशदष्ट-
त्रिंशत्संख्यकेन यथोक्तकमहोरकादि-^{१३}रत्नचयद्वयेन विष्कम्भगिरिन् निर्माय तेषु धान्याचल-
वत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्प-^{१४}वाक्ययोर-
परदिने च ^{१५}दानसङ्कल्प-पुरयाहादिवाचन-^{१६}वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने रत्नाचलपद-
निवेशाद्वाक्यानि कृत्वा रात्रि-^{१७}जागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः
^{१८}कृतनित्यः कृतनित्येभ्यो गुर्वृत्तिवरभ्यो 'यथा देवगणा' इत्यादि मन्त्राभ्यामभिमन्त्र्य रत्नाचलं
दद्यात् । तत्र धान्याचलदानवाक्ये यवमयगोधूममय-^{१९}तिलमय-माषमयपदस्थानेषु यथाक्रमं
वज्रगोमेदमयेन्द्रनीलपुष्परागमय-वैदूर्यविद्रुममय-पद्मराग-^{२०}मरकतमयपदानि धान्याचलपदस्थाने
^{२१}रत्नाचलपदश्च दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । स्वस्त्यादिब्राह्मणग्रहप्रस्थापनान्तश्च कर्म धान्या-
चलप्रस्थानेनैव कर्तव्यम् ।

इति रत्नाचलदानम् ।

1 M. P. प्रदानेन वृष्टिः for the b. p.	10 A मुक्ताफलसहस्रेण
2 I. O. सदानन्वप्रसादेन for the b. p.	11 A मेरुत्तरमेरुपक्षे
3 A पर्वतः	12 A omits it
4 A दद्याद् रत्नमयं	13 I. O. रत्नचयद्वयेन, A रत्ने न
5 M. P. विष्णुसालोक्त्यमरेश्वरपूजितः
for the b. p.	14 A omits वाक्य
6 M. P. साग्रं वसेद्वा, A साग्रमुषि-
त्वाद्	15 A omits च
7 A नराधिपः	16 A omits वरण
8 A यत्र दद्यात्	17 I. O. जागरणान्तं
9 Corrected from M. P. I. O.
गिरिर्वैभ्रहतो, A गिरौवैभ्रहतो	18 A omits it
	19 I. O. omits तिलमय
	20 A मरकतपदानि
	21 I. O. रत्नाचलपदं, A रत्नाचलपदश्च

अथ रौप्याचलदानम् । (मतस्यपुराणम्—६१ अः)

अतः परं प्रवक्ष्यामि रौप्याचलमनुत्तमम् ।

^१यत्प्रदानान्नरो याति सोमलोकं द्विजोत्तम ॥१॥

दशभिः पलसाहस्रैरुत्तमो रजताचलः ।

पञ्चभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदर्धेनावरः^२ स्मृतः ॥२॥

^३अशक्तो विंशतेरूद्ध^४ 'कारयेच्छक्तिः सदा' ।

^५विष्कम्भपर्वतांस्तद्वत् तुरीयांशेन कल्पयेत् ॥३॥

पूर्ववद्वाजतां^६ स्तद्वन्मन्दारादीन् विधानतः ।

कलधौतमयांस्तद्वल्लोकेशानर्चयेद्बुधः ॥४॥

" [कलधौतमयान् सुवर्णमयान् ।]

ब्रह्मविष्णवर्कवान् कार्यो नितम्बोऽत्र हिरण्यमयः ।

^७राजतं स्याद्यदन्येषां सर्वं तदिह काञ्चनम् ॥५॥

ब्रह्मविष्णवर्कविल्य-^{१०}[तिदेशमालायं तेन] त्रिपुरारि-^{११}रप्यत्र हिरण्यमयः कर्तव्यः ।

शेषञ्च पूर्ववत् कुर्याद्धोमजागरणादिकम् ।

दद्यात् ततः प्रभाते तु गुरवे रौप्यपर्वतम् ॥६॥

विष्कम्भशैला-^{१२}वृत्तिगर्भ्यः पूज्य वल्लविभूषणैः ।

इमं मन्त्रं पठन् दद्याद्दर्भपाणिर्विमत्तमरः ॥७॥

पूज्य वल्लविभूषणैरिति पर्वतं विष्कम्भशैलांश्च वल्लमोवर्णापुष्पादिभिः सम्पूज्य दद्यादित्यर्थः ।

1 I. O. यत्प्रसादान्नरो

2 M. P. ०धमः

3 A अशक्तौ

4 A कारयेद्वाजतः

5 M. P. ०तद्वद्वा

6 I. O. विष्कम्भपर्वतस्तद्वत्

7 M. P. कुर्यात् for तद्वत्

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. राजत

10 A ०वाद्यौत्तेन for the b. p.

11 I. O. ०मप्यत्र, A ०वपात्र

12 I. O. ०वृत्तिगर्भ्यः

पितृणां वल्लभो यस्मा-^१द्धर्मन्दोः शङ्करस्य च ।

पाहि राजत तस्मान्नः शोकसंसारसागरात् ॥८॥

इत्थं ^२निवेद्य यो दद्या-^३द्रजताचलमुत्तमम् ।

गवामयुतदानस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥९॥

सोमलोके स गन्धर्वैः किन्नराप्सरसां गणैः ।

पूज्यमानो वसेद्विद्वान् यावदाहूतसंभवम् ॥१०॥

प्रयोगः

अत्र 'रजतपलानां दशभिः पञ्चभिर्वा सहस्रैः सार्द्धपलसहस्रद्वयेन वा अशक्नौ तु पलानां विंशतेरुद्धं' शक्यनुरूपपरिमाणरजतेन ^५[मेरुं तच्चतुर्थभागेन] चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु ^६धान्याचले यद्राजतमुपकरणं तत् सर्वं काञ्चनमयं मन्दारादिवृत्तं ^७पञ्चकञ्च राजतमन्यच्च धान्याचलोक्तं ^८सर्वमुपकरणं तथैवारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतरदिने निवेदनोपवाससङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च दानसङ्कल्प-पुण्याहादिवाचन-वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने रौप्याचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा ^९रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः प्रातः कृतनित्यः कुशहस्तः शान्तचेताः 'पितृणां वल्लभ' इत्यादिमन्त्रेणाभिमन्त्र्य कृतनित्येभ्यो गुर्गृत्विग्भ्यो यथेच्छवृद्ध-सौवर्णपुष्पादिभिरर्चितं रौप्याचलं दद्यात् । तत्र ^{१०}च धान्याचलदान-^{११}वाक्ये हैमवृत्तपञ्चकपदस्थाने राजतवृत्तपञ्चकपदं यत्र यत्र राजतपदं तत्र तत्र हैमपदं यवमय-गोधूममय-तिलमय-^{१२}माषमयपदस्थानेषु ^{१३}[रजतमयपदं धान्याचलपदस्थाने रौप्याचलपदञ्च] दत्त्वा दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मण-गृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचलप्रन्थेनैव कर्तव्यम् ।

इति ^{१४}रौप्याचलदानम् ।

1 T. O. ० चर्मोक्तः

2 Corrected from M, P. I. O. and A निवेद्य

3 I. O. ० द्राजता०

4 A रजतपलदशभिः

5 I. O. मेरुचतुर्थभागेन वा for the b. p.

6 A धान्याचलोक्ततमुपकरणं

7 A omits वृत्त

8 I. O. adds तत् after it

9 I. O. and A रात्रिजागरणान्तं

10 I. O. omits it

11 A omits it

12 I. O. माषपद्म

13 A reads the bracketed portion as राजतमयपदस्थाने रौप्याचलपदं

14 A रौप्याचलदानमाहादानं

¹[अथ शर्कराचलदानम् ।] (मत्स्यपुराणम्—६२ अः १-१६, ३४-३५)

अथातः संप्रवक्ष्यामि शर्कराशैलमुत्तमम् ।

यस्य प्रदानाद्विष्णुर्वर्कहृद्वा-²स्तुष्यन्ति सर्वदा ॥१॥

अष्टाभिः शर्कराभारैरुत्तमः स्यान्महाचलः ।

चतुर्भिर्मध्यमः प्रोक्तो भाराभ्यामवरः³ स्मृतः ॥२॥

भारेण 'वार्द्ध'भारेण कुर्याद् यथल्पवित्तवान् ।

विष्कम्भपर्वतान् कुर्यात् तुरीयांशेन मानवः ॥३॥

धान्यपर्वतवत् सर्वमापायामरसंयुतम्⁴ ।

मेरोरुपरि तद्वच्च⁵ 'स्थाप्यं' हेमतस्तयम् ॥४॥

मन्दारः पारिजातश्च⁶ तृतीयः कल्पपादपः ।

⁹एतद्वृक्षत्रयं मूर्ध्नि¹⁰ सर्वेष्वपि निवेशयेत् ॥५॥

हरिचन्दनसन्तानौ पूर्वपश्चिमभागयोः ।

¹¹निवेश्यौ सर्वशैलेषु विशेषाच्छर्कराचले ॥६॥

¹²मन्दारे कामदेवस्तु¹³ प्रत्यग् वृक्षः सदा भवेत् ।

गन्धमादनश्च¹⁴ तु धनदः स्यादुदङ्मुखः ॥७॥

प्राङ्मुखो वेदमूर्तिस्तु¹⁴ हंसः¹⁵ स्याद् विपुलाचले ।

हैमी¹⁶ सुपार्श्वे¹⁷ सुरभिर्दक्षिणाभिमुखी भवेत् ॥८॥

धान्यपर्वतवत् सर्वमावाहनमखादिकम्¹⁸ ।

कृत्वाथ गुरवे दद्यान्मध्यमं पर्वतोत्तमम् ।

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. 'स्तुष्यन्ति'

3 I. O. 'भ्यामवरः', M.P. 'भ्यामवरः'

4 Corrected from M. P. I. O. and A 'वार्द्धभारेण'

5 I. O. 'वार्द्धभारेण', A 'संयुतः'

6 A 'स्थाप्यं'

7 A 'हेमतस्तयं'

8 I. O. 'तुरीयः'

9 A 'एतद्वृक्षत्रयं'

10 A 'सर्वेष्वपि'

11 Corrected from M. P. A निवेश्यौ I. O. निवेश्य

12 I. O. 'वृक्षः'

13 Corrected from M P. I. O. प्रत्यग् वृक्षः, A प्रत्येकं तु

14 I. O. 'वेदमूर्तिस्तु'

15 A 'हंस'

16 I. O. 'सुपार्श्वे'

17 Corrected from M. P. I. O. and A 'सुरभी'

18 Corrected from M. P. I. O. 'वाहनमखादिकं', A 'वाहनमखादिकम्'

ऋत्विग्भ्यश्चतुरः ^१शैलानिमान् ^२मन्त्रानुदीरयेत् ॥६॥

^३[सौभाग्यामृतसारोऽयं परमः शर्कराचलः ।]

तस्मादानन्दकारी ^४त्वं भव शैलेन्द्र सर्वदा ॥१०॥

अमृतं पिबतां ये तु निपेतुर्भुवि ^५शोकराः ।

देवानां ^६“तत्समुत्थस्त्वं पाहि नः ^७शर्कराचल ॥११॥

^८[मनोभवधनुर्मध्यादुद्धूता शर्करा यतः ।]

^९तन्मयोऽसि महाशैल पाहि संसारसागरात् ॥१२॥

यो दद्याच्छर्कराशैलमनेन विधिना नरः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः स याति [परमां गतिम्] ^{१०} ॥१३॥

^{११}[चन्द्रादित्यप्रतीकाशमधिरुह्यानुजीविभिः ।

सहैव यानमातिष्ठेत् ^{१२}तत्र विष्णुप्रचोदितः ॥१४॥]

ततः कल्पशतान्ते ^{१३}तु सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ।

आयुरारोग्यसम्पन्नो यावज्जन्मार्बुदक्षयम् ॥१५॥

भोजनं शक्तितः कुर्यात् सर्वशैलेष्वमृतसरः ^{१४} ।

^{१५}सर्वलाञ्छारलवणमश्रियात् तदनुज्ञया ।

कुर्यात् गुर्गृत्विजः कारयेदित्यर्थः ।

^{१६}पर्वतोपस्कुरान् सर्वान् ^{१७}प्रापयेद्वाङ्मालयम् ॥१६॥

1 A शैलानदान

2 Corrected from M. P. I. O. and A मन्त्रानुदीरयेत्

3 I. O. reads the bracketed portion as तस्मादमृतसारोऽयं परमः शर्करायुतः and M. P. as अमृतः शर्करायुतः

4 I. O. तु

5 A शोकरः

6 Corrected from M. P. I. O. तत्समुत्थोऽयं, अवजतो यस्मात्

7 A शर्कराचलः

8 Corrected from M. P. I. O. reads the bracketed portion as मनोभवधनुर्मध्यादुद्धूताः शर्कराचलः and A omits it

9 A यत्तन्मयो

10 I. O. शिवमन्दिरं and M. P. परमं पदम् for the bracketed portion

11 I. O. omits the bracketed portion

12 Corrected from M. P. A स तु विष्णुप्रभोदितं

13 A त

14 Corrected from M. P. I. O. and A ऋष्यमृतसरः

15 A सर्वलाञ्छारो

16 I. O. सर्वतो

17 A प्रापयेद्वाङ्मालयं

पश्येदपीमान-^१धनोऽतिभक्त्या

स्पृशेन्मनुष्यैरिह^२ दीयमानान्^३ ।

॥ शृणोति भक्त्याथ मतिं ददाति

विकल्मषः सोऽपि दिवं प्रयाति ॥१७॥

दुःखप्रः^४ [प्रशममुपैति पठ्यमानैः]

शैलेन्द्रे भवभयभेदेनैर्मनुष्यैः^५ ।

यः कुर्यात् किमु मुनिपुङ्गवेह सम्यक्

शान्तात्मा^६ सकलगिरीन्द्रसम्प्रदानम् ॥१८॥

प्रयोगः

अत्राष्टाभिश्चतुर्भिर्वा^७ शर्कराभारैः शर्कराभारद्वयेन वा अशक्नौ त्वेकभारेणार्द्धभारेण वा मेरुं तच्चतुर्थभागेन^८ चतुरो विष्कम्भगिरीन् निर्माय तेषु धान्याचलवत् सर्वमुपकरणमारोपयेत् । तत्र च दानदिनपूर्वतर-^९ [दिने निवेदनोपवास]-सङ्कल्पवाक्ययोरपरदिने च^{१०} दानसङ्कल्प-पुण्याहादि-वाचन-वरणवाक्येषु धान्याचलपदस्थाने शर्कराचलपदनिवेशाद्वाक्यानि कृत्वा^{११} रात्रिजागरणान्तं धान्याचलोक्तं कर्म विधेयम् । ततः^{१२} प्रातः कृतनित्यः सोभाग्यामृत-^{१३} सारोऽयमित्यादिमन्त्रै-रभिमन्त्र्य^{१४} कृतनित्येभ्यो गुरुत्विग्भ्यः शर्कराचलं दद्यात् । तत्र च^{१५} धान्याचलदानवाक्ये यवमयगोधूममय-तिलमय-माषमयपदस्थाने शर्करामयपदं धान्याचलपदस्थाने^{१६} शर्कराचलपदस्य दत्त्वा^{१७} दानवाक्यं कुर्यात् । ततः स्वस्त्यादिब्राह्मणगृहप्रस्थापनान्तं कर्म धान्याचल-^{१८} प्रन्येनैव करणीयम् ।

इति शर्कराचलदानम् ।

इति^{१९} [महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेन]-देवविरचिते

श्रीदानसागरेऽचलदानावर्तः ।

1 A ०य यो० for ०धनो०

2 M. P. ०रपि

3 A दीप्यमानं

4 A reads the bracketed portion as प्रशममुपैति पठ्यमानै

5 Corrected from M. P. I. O. ०भेदनिर्भृशुष्यः, A ०भेदादीमनुष्यैः

6 A कर्मण for सकल

7 A omits this

8 A उत्तरे

9 A reads the bracketed portion as ०दिनोपवास

10 A omits it

11 I. O. and A रात्रिजागरणान्तं

12 A omits it

13 A inserts शर्कराचल here

14 I. O. कृतनित्या

15 I. O. omits it

16 I. O. शर्कराचलं पदं, A पदस्य

17 A वाक्यं

18 A ०चरणं कुर्यात्

19 A reads the bracketed portion as महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेन-देवविरचिते

अथ रुद्रदैवतस्वरूपधेनुसहितविष्णुदैवतधेनुद्वानावतः । (३)

मतस्यपुराणे (८२।२—२०क) :—

गुडधेनुविधानस्य ^१यद्रूपमिह यत् फलम् ।
 तदिदानीं प्रवक्ष्यामि सर्वपापप्रणाशनम् ॥१॥
 कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीव^२ विन्यसेद् भुवि ।
 गोमयेनोपलिप्तायां दर्भानास्तीर्य यन्नतः^३ ॥२॥
^४लघ्वेणकाजिनं तद्वद्वत्सस्य परिकल्पयेत् ।
 प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनुमुदकपादां ^५सवत्सकाम् ॥३॥
 उत्तमा गुडधेनुः^६ स्यात् सदा भारचतुष्टयम् ।
 वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां^७ मध्यमा स्मृता ॥४॥
 अर्द्धभारेण वत्सः स्यात् कनिष्ठा^८ भारकेण तु ।
 चतुर्थीशेन वत्सः स्याद्गृहवित्तानुसारतः ॥५॥

भारपरिमाणञ्च ^९परिभाषोक्तमनुसन्धेयम् । चतुर्भिश्च भारैरुत्तमा धेनुः, भारद्वितयेन मध्यमा, एकेन भारेण कनीयसी ^{१०}स्ववित्तानुसारेण यथायथं ^{११}दातव्या । सर्वत धेनु-चतुर्थीशेन वत्सपरिकल्पनं बोद्धव्यम् ।

धेनुवत्सौ घृतास्थौ तौ^{१२} ^{१३}श्वेतसूक्ष्माम्बरावृतौ ।

^{१४}शुक्लिकर्णाविक्षुपादी ^{१५}शुचिमुक्ताफलेक्षणी ॥६॥

1 A यद्गूढविद्

2 I. O. प्राग्ग्रीवां, M. P. प्रागघं

3 M. P. सर्वतः

4 A लघ्वेणकाजिनं

5 Corrected from M. P. A
 सवत्सकां, I. O. सपानकां

6 A स्या

7 M. P. दाभ्यां वै, A उभाभ्यां

8 A कनिष्ठौ

9 A पारिभाषिकमतम्

10 A स्ववित्तानुसारिण, I. O. स्ववित्तानुसारतो

11 A दातव्यं

12 M. P. घृतास्थौ च, A घृतस्थौ तौ

13 I. O. and M. P. क्षित for
 श्वेत

14 I. O. शुचि for शुक्ति

15 A शुचिमुक्ताफलेक्षणी

सितसूत्र-^१शिरालौ तौ सितकम्बलकम्बलौ ।

^२ताम्रगण्डकपृष्ठौ तौ सितचामररोमकौ ^३॥७॥

सितसूत्र-^४शिरालाविति यथा ^५[ग्रीवा देहेऽवतिष्ठते], तथा श्वेतसूत्राणि दैर्घ्य-
[प्रस्थाभ्यां देयानीत्यर्थः ।]^६

विद्रुमभ्रूयुगोपेतौ नवनीतस्तनान्वितौ^७ ।

^८[क्षौमपुच्छौ कांस्यदोहाविन्द्रनीलकतारकौ ॥८॥

सुवर्णशृङ्गाभरणौ राजतसुरसंयुतौ ।

नानाफलसमायुक्तौ ^९प्राणगन्धकरण्डकौ ।]

सुवर्णशृङ्गाभरणौ सुवर्णशृङ्गौ^{१०} सुवर्णाभरणौ च यथाशक्ति हैमतिलकादिमण्डिता-
वित्यर्थः । गन्धकरण्डः^{११} अम्रमः ^{१२}कस्तूरीकोषः ।

इत्येव^{१३} रचयित्वा तौ दीपधूपैरथार्चयेत् ॥९॥

^{१४}[दीपधूपौ पूजोपचारोप-^{१५}करणौ ।]

या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च ^{१६}देवेष्ववस्थिता ।

धेनुरूपेण सा देवी मम शान्तिं ^{१७}प्रयच्छतु ॥१०॥

^{१८}देहस्था या च ^{१९}वृद्धाणी शङ्करस्य ^{२०}तु या प्रिया ।

धेनुरूपेण सा देवी मम पापं ^{२१}व्यपोहतु ॥११॥

विष्णोर्वक्षसि या लक्ष्मीः स्वाहा या च विभावसोः ।

1 Corrected from M. P. I. O.
शिरालौ तौ, A शोवावुभौ

2 A त्वव

3 Corrected from M. P. I. O.
रौमकौ, A कामकौ

4 A: चोपाति

5 I. O. reads the bracketed
portion as विवा देवैर्मतिष्ठते

6 I. O. reads the bracketed
portion as इष्टावाभ्यां देयादित्यर्थः

7 M. P. स्तनावुभौ

8 A omits the bracketed por-
tion

9 Corrected from M. P. I. O.
प्राच for प्राच

10 A क्षौमपुच्छौ

11 A कश्चरकः

12 I. O. कस्तूरीकोषः

13 I. O. रचयित्वा

14 I. O. reads the bracketed
portion as दीपधूप्या पूजोपचार-
स्योपलक्षकौ

15 A कश्चरकौ

16 A वृद्धेऽवस्थिता

17 A प्रयच्छ मे

18 I. O. देहस्था

19 A वृद्धाणी

20 I. O. तथा, M. P. सदा

21 A व्यपोहति

चन्द्रार्कशक्रशुक्राणां या धेनुः साऽस्तु मे ^१प्रिये ॥१२॥

चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च ।

लक्ष्मीर्या लोकपालानां सा ^२धेनुर्वरदाऽस्तु मे ॥१३॥

^३[स्वधा या पितृमुख्यानां स्वाहा यज्ञभुजाश्च या ।

सर्वपापहरा धेनु-^४[स्तस्माच्छान्तिं प्रयच्छ मे ॥१४॥

एवमाम न्य तां धेनुं] ब्राह्मणाय निवेदयेत् ।]

विधानमेतद्धेनूनां सर्वासामिह पठ्यते ॥१५॥

^५यास्तु पापविनाशिन्यः पठ्यन्ते दश धेनवः ।

तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप ॥१६॥

प्रथमा गुडधेनुः स्याद् घृतधेनुस्तथापरा ।

तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जल-^६सांज्ञिता ॥१७॥

क्षीरधेनुश्च विख्याता मधुधेनुस्तथापरा ।

सप्तमी शर्कराधेनु-^७र्दधिधेनुस्तथाष्टमी ।

रसधेनुश्च नवमी दशमी स्यात् स्वरूपतः ॥१८॥

^८[कुम्भाः स्युर्द्रव-^९धेनूनामितरासान् ^{१०}राशयः ।

अत्र रसशब्देन लवणेल्लुरसयोर्ग्रहणम् ।

तथा च पद्मपुराणम् :—

प्रथमा गुडधेनुः स्याद् घृतधेनुस्तथापरा ।

तिलधेनुस्तृतीया च चतुर्थी जलकायिनी ॥१९॥

क्षीरधेनुश्च विख्याता मधुधेनुस्तथापरा ।

1 I. O. प्रिये, M. P. reads the entire line as चन्द्रार्कशक्र-
शुक्रशुक्राणां धेनुः सा प्रिये

2 I. O. मे प्राप्तिं प्रयच्छतु

3 I. O. omits the bracketed portion

4 Supplied from M. P. A reads दशमी only for the bracketed portion

5 I. O. चाप, M. P. यास्ताः

6 I. O. संज्ञिता

7 I. O. रसधेनु लवणस्य तु

8 I. O. omits the bracketed portion

9 Corrected from M. P. A दधि for दध

10 Supplied from M. P. A omits तु

सप्तमी शर्कराधेनुरष्टमी लवणस्य च ।

रसधेनुश्च नवमी दशमी स्यात् स्वरूपतः ॥२०॥]

¹मत्स्यपुराणे (८२।२० ख-२२, २३ ख, २४) :—

सुवर्णधेनुमप्यत्र केचिदिच्छन्ति मानवाः ॥२१॥

नवनीतेन [तैलेन तथैवान्ये]² महर्षयः ।

एतदेव³ विधानं स्यात् त एवोपस्कराः स्मृताः ॥२२॥

मन्त्रावाहनसंयुक्ताः सदा⁴ पर्वणि पर्वणि ।

⁵यथाश्रद्धं प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ।

⁶अमेययज्ञफलदाः सर्वपापहराः शुभाः ॥२३॥

अयने विपुत्रे पुण्ये व्यतीपाते तथा⁷ पुनः ।

गुडधेनुवादयो देया उपरागादिपर्वसु ॥२४॥

अलोकसमयानामन्यतमे यजमानो गोमयोपलिप्तभूमौ कुशानास्तोदर्यं तदुपरि चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं कृष्णाजिनं प्रसार्य तत्पार्श्वं तथैव ⁹खल्पमजिनमास्तोदर्यं ¹⁰चतुर्हस्ताजिने ¹¹यथा-शक्रुषकधेनु¹²-परिमाणानामन्यतमपरिमाणद्रव्यमयो-¹³मुक्तोपकरणयुतां प्राङ्मुखीमुदकूपादां धेनुं खल्पाजिनोपरि च धेनुचतुर्थी-¹⁴[शद्रव्यमयसु]-कोपकरणयुतं वत्समुपकल्प्य सप्तत्सां धेनुं दोषधूपादिभिरभ्यर्च्य ॐ¹⁵ या लक्ष्मीरित्यादिमन्त्रैरामन्त्र्यार्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । तत्र गुडधेनुदानं¹⁶-वाक्यम्—ॐ अद्यामुक्तमगोत्रायामुक्तं¹⁷वेदामुक्ताखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं मत्स्यपुराणोक्तगुडधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां लघ्वेणकाजिनस्थधेनुचतुर्थीशगुडमयघृतास्य-सितमूक्षमाम्बरावृतशुक्लिकर्णंक्षुपादमुक्ताफलैर्जल-सित-¹⁸[कम्बलगतकम्बल]-ताम्रगण्डकपृष्ठसित-

- 1 Supplied by conjecture
- 2 M. P. रसैश्च तथैवान्ये तु for the bracketed portion
- 3 M. P. एतदेवं
- 4 A दद्यात्
- 5 Corrected from M. P. A यथाश्रद्धं, I. O. यथाश्रद्धं
- 6 M. P. अशेषः, A अनेकः
- 7 M. P. and I. O. ऽथवा
- 8 M. P. ०स्तूपरागादिः, A उप-वासादिः
- 9 I. O. अल्पः

- 10 A चतुर्हस्ताजिन
- 11 I. O. यथा इत्युक्तं
- 12 A adds दान after this
- 13 I. O. and A ०युक्तो
- 14 I. O. श्री for the bracketed portion
- 15 A omits it
- 16 A omits दान
- 17 A वेद for वेदामुक्त
- 18 I. O. सूत्रविभाग for the bracketed portion

चामररोमक-¹विद्रुमभ्रूयुग-नवनीतस्तनक्षीमपुच्छकांस्योपदोहेन्द्रनीलतारक-सुवर्णशृङ्गाभरणराजत-
खुर-नानाफलोपेतगन्धघ्राणवत्ससहितां कृष्णाजिनस्थभारचतुष्टयमितगुडमयीं घृतास्यां सित-
सूक्ष्माम्बरावृतां शुक्तिकर्णामिच्छुपादां मुक्ताफलेक्षणां सितसूत्रशिरालां सितकम्बलगलकम्बलां
ताम्रगण्डकपृष्ठां सितचामररोमिकां विद्रुमभ्रूयुगां नवनीतस्तनीं क्षीमपुच्छां कांस्योपदोहामिन्द्र-
नीलतारकां सुवर्णशृङ्गाभरणां राजतखुरां नानाफलोपेतां गन्धघ्राणां गुडधेनुं ददानि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीं पठित्वा ²धेनुरियं विष्णुदैवतेत्युक्ता यथशाखं कामस्तुतिं
पठेत् । ³[तत ॐ] अथ कृतैतद्दानकर्मणः प्रतिप्राथं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।
प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्ता [धेनुं पुच्छे]⁴ गृह्णीयात् । मध्यमधेनुदाने भारद्वयपरिमितामुक-
द्रव्यमयीं कनिष्ठधेनुदाने भारपरिमितामुकद्रव्यमयीमिति वाक्यमूहनीयम् । घृतजलक्षीरमधु-
⁵दधीक्षुरस-नवनीत-तिलधेनुदानेषु गुडधेनुदानवाक्य एव धेनुचतुर्थीशगुडमयपदमपनीय
कुम्भस्थधेनुचतुर्थीशामुकद्रव्यमयपदं वत्से⁶ योजनीयम् । भारचतुष्टयपरिमितगुडमयीमिति-
पदमपनीय कुम्भस्थेयत्परिमाणामुकद्रव्यमयीति पदं गुडधेनुपदश्चापनीयामुकधेनुपदं धेनौ
योज्यम् । एवं तिल-शर्करा⁷-लवण-सुवर्ण-धेनूनां दानवाक्ये धेनुचतुर्थीशामुकद्रव्यमयपदं⁸
वत्से योज्यम् । इयत्परिमाणामुकद्रव्यमयीममुकधेनुमिति धेनौ विशेषः । स्वरूपधेनु-
⁹दाने तु वज्रकांस्यपात्राभरणनानाफलव्यतिरिक्तानां घृतास्यत्वादीनां गुडधेन्ववयवत्वेनोपादानात्,
स्वरूपधेनौ च तदनुपयोगात् स्वरूपधेनुदाने तेषां निवृत्तिः । तथा गुडधेनूकसमये¹⁰ गोमयो-
पलितभूम्यास्तीर्णकुशोपरिस्थापितोक्तकृष्णाजिनद्वये धेनुवत्सौ प्राङ्मुखौ पृथक् पृथक्
स्थापयित्वा सितसूक्ष्म-¹¹वस्त्रावृतौ सौवर्णतिलकायलद्वितौ कांस्यपात्रसहितौ च कृत्वा पार्श्वेषु
यथालाभनानाफलानि दत्त्वाभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ¹² या लक्ष्मीरित्यादि पठित्वा ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता¹³ दद्यात् । मत्स्यपुराणोक्तस्वरूपधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां
लब्ध्वाकाजिनस्थसितसूक्ष्माम्बरावृतां सौवर्णाभरणां कांस्यदोहनां नानाफलोपेतां स्वरूपधेनुं
ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीपाठान्ते धेनुरियं रुद्रदैवतेति वदेत् । काम-

1 I. O. विद्रुमयुग, A युगल

2 I. O. धेनुरिदं

3 A omits the bracketed por-
tion4 A पुच्छं for the bracketed
portion

5 A दधी

6 I. O. ०पदं वत्स, A ०पदवत्

7 I. O. शर्कराचल

8 A ०पदवत्

9 A ०स्थाने

10 A समय for समये

11 A ०वस्त्रावृतौ

12 A omits it

13 A ०इत्युक्ता for ०मुक्ता

तुल्यादिस्त्रोकारान्तं पूर्ववत् । सुवर्णधेनु-^१दाने तु वक्ष्यमाणाग्नेयपुराणोक्तसुवर्णधेनुपरि-
माणमनुसन्धाय कर्तव्यम् ।

आग्नेयपुराणे राजोवाच ।

भगवन् श्रोतुमिच्छामि धेनुमाहात्म्यमुत्तमम् ।

यदक्षयफलं तासां ^२[धेनूनां मुनिसत्तम] ॥२५॥

वशिष्ठ उवाच ।

स व्याधो ^३दर्शनाद् यस्या राजाभूत् पुष्पवाहनः ।

तां प्रवक्ष्यामि राजेन्द्र सर्वपाप-^४प्रणाशिनीम् ॥२६॥

गुडधेनुविधानञ्च ^५[यद्रूपमिह यत् फलम्] ।

कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भवि ॥२७॥ (२१०।१३ख)

गोमयेनोपलिप्तायां दर्भानास्तीर्य्य सर्वतः ।

कृष्णं लघ्वजिनं तद्वत् वत्सस्य परिकल्पयेत्^६ ॥२८॥ (२१०।१४)

प्राङ्मुखीं कल्पयेद्धेनुमुदङ्मुखं तु वत्सकम् ।

उत्तमा गुडधेनुः स्यात् सदा भारचतुष्टयम् ॥२९॥ (२१०।१५)

वत्सं भारेण कुर्वीत द्वाभ्यान्तु मध्यमा स्मृता ।

भारेण च कनिष्ठा च चतुर्थीशेन वत्सकः ॥३०॥ (२१०।१६)

धेनुवतसो ^७गुडस्योभौ सितवस्त्र-^८समावृता ।

शुक्लिकर्णाविल्लुपादौ शुचिमुक्ताफलेक्षणी ॥३१॥ (२१०।१६)

सितसूत्रशिरालौ तौ सितकम्बलकम्बलौ ।

ताम्रपालक-^९पृष्ठौ तु सितचामररोमकौ ॥३२॥ (२१०।२०)

विद्रुमौष्ठ-^{१०}युगोपेतौ नवनीत-^{११}स्तनान्वितौ ।

^{१२}[क्षीमपुच्छौ कांस्यदोहाविन्द्रनीलकतारकौ ॥३३॥ (२१०।२१)

1 A •दानसु

2 A reads the bracketed portion as धेनूनां मुनिसत्तमः

3 I. O. दृशनाद्

4 A •विनाजिनीं

5 A reads the bracketed portion as यदुत्तमम् यदुत्तमं

6 I. O परिकल्पनं

7 Corrected from A. P. I.O.

तथान्यस्यो, A तदा स्यात्

8 I. O. •धरावृत्तौ

9 I. O. •पत्रकं, A. P. गङ्गूकं

10 A •युगावृत्तौ A P. •क्षूयुगावृत्तौ

11 I. O. •क्षनान्वितौ

12 A omits the bracketed portion

नानाफलसमायुक्तौ घ्राणगन्धकरण्डकौ ।

इत्येवं रचयित्वा तु धूपदीपैस्तथार्चयेत् ॥३४॥

धूपदीपौ पूजाद्रव्यस्योपलक्षकौ ।]

या लक्ष्मीः सर्वभूतानां या च ^१देवेष्ववस्थिता ॥ (२१०।२३ख)

धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्यपोह तु ।

विष्णोर्वत्तसि या लक्ष्मीः स्वाहा या च विभावसोः ॥३५॥ (२१०।२५)

चन्द्रार्कयोश्च या लक्ष्मीर्धेनुरूपास्तु सा ^२भ्रिषे ।

चतुर्मुखस्य या लक्ष्मीर्या लक्ष्मीर्धनदस्य च ॥३६॥ (२१०।२६)

या लक्ष्मीर्लोकपालानां सा धेनुर्वरदाऽस्तु मे ।

स्वधा या पितृमुख्यानां स्वाहा यज्ञभुजामपि ॥३७॥ (२१०।२७)

सर्वपापहरा धेनुस्तस्माद्गृहिं ^३ प्रयच्छ मे ।

एवमामन्त्र्य तां धेनुं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥३८॥ (२१०।२८)

[विधानमेतद्धेनूनां ^४सर्वासामिह पठ्यते] ^५ । (२१०।२९क)

यास्तु पापविनाशिन्यः पठ्यन्ते ताश्चतुर्दश ।

तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप ॥३९॥

प्रथमा गुडधेनुः स्वाद् घृतधेनुस्तथापरा । (२१०।११क)

तिलधेनुस्तृतीया तु ^६ चतुर्थी क्षीरमाभिका ॥४०॥

पञ्चमी मधुधेनुस्तु षष्ठी चैव तु शर्करा ।

सप्तमी लवणा धेनू रसधेनुस्तथाष्टमी ॥४१॥

प्रत्यक्षा ^७ जलधेनुश्च नवमी दशमी तथा ।

^८ [कुम्भाः स्युर्ब्रह्मधेनूनामितरासान्तु] राशयः । (२१०।१३क)

नवमी तिलतैलेन गन्धैः प्रोक्तास्तथापराः ॥४२॥

1 A तोवसुवस्थितौ

2 Corrected from A. P. I. O.
यधि, A धिषे

3 I. O. and A. P. 'स्तस्मात्कान्ति'

4 I. O. स सर्वासामभिह

5 A. P. reads the whole
sentence as सवानं सर्वधेनूनां
विधानं चैतदेव हि

6 A 'स्तृतीयास्तु, I. O. 'स्तृतीया च

7 A प्रत्यक्षा

8 Corrected from A. P. A'
कुम्भासु रसधेनूनां द्रोणे नैव हि
and I. O. कुम्भाः पूर...हि for
the b, p.

सर्वाः समफलाः प्रोक्ता मध्यमोत्तमकन्यसाः^१ ।

स्वशक्तितो^२ नृपश्रेष्ठ दरिद्रस्य चतुर्गुणम् ॥४३॥

दरिद्रस्य चतुर्गुणमिति कनिष्ठधेनुदाने^३ [दरिद्रस्य चतुर्गुण]-सुतमधेनु-^४दानफलं भवतीत्यर्थः ।

सुवर्णधेनुश्चाप्यल^५ सुवर्णाश्च चतुर्दश ।

^६कन्यसाश्वेश्वरास्थान्तु दरिद्राणां सदोत्तमाः ॥४४॥

ईश्वराणां सदोत्तमा दरिद्राणां^७ कन्यसा इति सम्बन्धः ।

अनिर्गृहीतसुवर्णस्य चतुर्भिः कन्यसा मता ।

एतदेव विधानं स्यात् सर्वेषाम्तु यशस्करम् ॥४५॥

मन्त्रावाहन-^८संयुक्ता सदा पर्वणि पर्वणि ।

^९यथाश्रद्धं प्रदातव्या भुक्तिमुक्तिफलप्रदाः ॥४६॥

गुरुधेनुप्रसङ्गेन [सर्वास्तेव मयोदिता]^{१०} ।

अश्वेष्वश्वफलदाः सर्वपापहराः शुभाः ॥४७॥

अश्वेने विषुवे पुण्ये व्यतीपाते तथा पुनः ।

गुरुधेन्वादयो देवा^{११} उपरानादिपर्वेषु ॥४८॥

कार्तिक्यान्तु तथा माघ्यां युगादिषु च पर्वेषु ।

समुपोष्य नरो दद्यात् [सप्तम्यान्तु दिने रवेः]^{१२} ॥४९॥

सप्तम्यान्तु^{१३} दिने रवेरिति रविवारसहितायां सप्तम्यामित्यर्थः^{१४} ।

यथाज्ञातं^{१५} यथाश्रद्धं दत्त्वा धेनुं यतव्रतः ।

दिनत्रयं तदाहारो याति विष्णोः परं पदम् ॥५०॥

1 A ०कन्यसाः, I. O. ०कन्ययोः

2 A नरश्रेष्ठ

3 I. O. तदगुण for the b. p.

4 A omits दान

5 I. O. and A सुवर्णाश्चतुर्दश

6 A कन्यसा, I. O. कन्यसा सेपुरा-
चान्तु

7 A कन्यसा

8 A ०संयुक्तं

9 I. O. and A यथाश्रद्धं

10 I. O. reads the bracketed
portion as सर्वाश्च च मयोदिताः

11 A उपरानादिपर्वेषु, I. O. उप-
वासादिपर्वेषु

12 I. O. reads the bracketed
portion as तत् सप्तम्यां नरेश्वरः

13 A omits it

14 I. O. सप्तम्यादित्यर्थः

15 A यथाज्ञातं

^१तदाहार इति ^२धेनुद्रव्याहारः स्वरूपधेनोरभि-^३मतगोरसाहार इत्यर्थः ।

इह लोके च सौभाग्यमायुरारोग्यमेव च ।

वैष्णवं लोकमाप्नोति मरणे स्मरणां हरेः ॥५१॥

दशार्बुदसहस्राणि दश चाष्टौ च धर्मेवित् ।

न ^४शोकदुःखमाप्नोति दौर्गत्यं जायते न च ॥५२॥

इति पठति य इत्थं यः शृणोतीह ^५सम्यङ्

मधु-^६मुरनरकारेर्वचनं वापि^७ पश्येत् ।

^८मतमपि च जनानां यो ददातीन्द्रलोके

^९शतमपि विबुधौधैः पूज्यते कल्पमेकम् ॥५३॥

अलोकसमयानामन्यतमे गोमयोपलिसभूभागे कुशानास्तीर्त्य^{१०}[तेषामुपरि^{११} यथोक्तं कृष्णा-
जिनमास्थाप्य] तत्पाश्वे तथैव ^{१२}स्वल्पं कृष्णाजिनं प्रसार्य ^{१३}चतुर्हस्ताजिने ^{१४}यथाशक्त्युक्तपरि-
माणानां-^{१५}मन्यतमपरिमाणद्रव्यमयीमुक्तोपकरणयुतां प्रःङ्मुखीं धेनुमुपकल्प्य स्वल्पाजिनधेनु-
चतुर्थीशद्रव्यमयमुक्तोपकरणयुतमुदङ्मुखं वत्सं चोपकल्प्य सवत्सां धेनुमुक्तोपचारैः सम्पूज्या-
चिताय ब्राह्मणाय ॐ^{१६} या लक्ष्मीरित्यादि मन्त्रान् पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तगुडधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१७}लघ्वेणकाजिनस्थधेनुचतुर्थीश-
गुडमयसितवस्त्र-^{१८}वरावृत-शुक्लिकर्णोच्छुपाद-मुक्ताफलेक्षण-सितसूत-^{१९}प्रीव-सितकम्बलगलकम्बल-
ताम्रपात्रकपट्ट-सितचामररोमक-विद्मौष्ठयुग-नवनीतस्तन-क्षीमपुच्छ-^{२०}कांस्योपदोहेन्द्रनील-
तारक-नानाफलसमायुक्त-गन्धघ्राणवत्ससहितां ^{२१}कृष्णाजिनस्थभारचतुष्टयपरिमितगुडमयीं
सितवस्त्रवरावृतां शुक्लिकर्णामिच्छुपादां मुक्ताफलेक्षणां सितसूत-^{२२}शिरालां सितकम्बल-^{२३}गल-

1 I. O. तदाहार

2 A धेनुद्रव्याहारः

3 I. O. मतः पारसाहार

4 I. O. लोके

5 A सम्यक्

6 A मुर

7 I. O. वाहि

8 I. O. इतिमपि

9 A मतमपि, I. O. मतमपि

10 A omits the bracketed portion

11 I. O. तस्मै परि

12 A स्वल्पं

13 A चतुर्हस्ताजिन

14 I. O. यथाशक्त्या उक्त

15 A omits मन्यत

16 A omits it

17 A लघ्वेणका

18 A वरावर्जित

19 I. O. शिराल

20 A कांस्यदीह-इन्द्रनीलतारका

21 I. O. कृत्वा जिनस्य

22 A omits शिराला

23 A omits गलकम्बल

कम्बलां ताम्रपालकपृष्ठां सितचामररामिकां विद्रुमौष्ठयुगां नवनीतस्तनीं क्षीमपुच्छां कांस्योपदोहा-
मिन्द्रनीलतारकां नानाफलसमायुक्तां गन्धघ्राणां गुडधेनुं ददानि । ^१स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् । ^२मध्यमधेनुदाने भारद्वयपरिमितामुक्द्रव्यमयीं कनिष्ठधेनुदाने भारपरिमितामुक्द्रव्य-
मयीमिति ^३[भारचतुष्टयपरिमितामुक्द्रव्यमयिमित्यस्य स्थाने वाक्ये विशेषः । घृतक्षीरमधुरस-
जलनवनोततैलधेनूनां दाने गुडधेनुदानवार्क्य एव] भारचतुष्टयपरिमितगुडमयीमिति पदमपनीय
‘कुम्भस्थेयत्परिमाणामुक्द्रव्यमयीमिति पदं’ ^४धेनौ योजनीयम् ^५ । शर्करातिललवणधेनूनां दाने
भारचतुष्टयपरिमितामुक्द्रव्यमयिममुक्धेनुमिति च पदं धेनावहनीयम् । ^६‘चतुर्थांशगुडमयीपद-
मपनीय चतुर्थांशपरिमितामुक्द्रव्यमयीपदञ्च वतसे योजनीयम् ।] घृततिलधेनुदाने तु दानवाक्ये
कामनायामियद्भारपरिमितघृतपदमियद्भारपरिमिततिलपदञ्च यथाक्रमन्निवेशनीयम् । सुवर्णधेनु-
दाने चतुर्दशसुवर्णान् यथाक्रममास्तौर्यं कृष्णाजिने धेनुं तत्पार्श्वं च धेनुसुवर्णचतुर्थांशसुवर्णं
खल्पकृष्णाजिने वत्सार्थं स्थापयित्वा यथोक्तोपकरणां सवत्सां धेनुं कृत्वा दद्यात् । दानवाक्ये
आग्नेयपुराणोक्तसुवर्णधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां धेनुचतुर्थांशसुवर्णमयवत्ससहितां ^७‘चतु-
र्दशसुवर्णमयीं’ ^८धेनुमिति विशेषः । चतुःसुवर्णधेनुदान एतां चतुःसुवर्णमयीमिति विशेषः ।
स्वरूपधेनुदाने तु यथोक्तकृष्णाजिनद्वये प्राङ्मुखीं धेनुमुदङ्मुखञ्च वत्सं यथायथं स्थापयित्वा
यथाशक्यत्कृष्टवस्त्रेण सितेनाच्छाद्य कांस्यपात्रद्वयं दत्त्वा नानाफलानि च पार्श्वं दत्त्वाभ्य-
र्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय या लक्ष्मीरित्यादि पठित्वा सवत्सां धेनुं ॐ अयादि तुभ्यमन्त-
मुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तप्रत्यक्षधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^९‘लघ्वेणकाजिनस्थ-
सितवस्त्रवरावृतकांस्यदोहन-नानाफलसहित-’ ^{१०}वत्ससहितां कृष्णाजिनस्थां सितवस्त्रवरावृतां
कांस्योपदोहनां नानाफलोपेतां धेनुं ददानि । प्रतिप्रहीता ^{११}‘स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीपाठान्ते
गौरियं रुद्रदैवतेति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । यदा च रविवारयुक्तसप्तम्यामाग्नेय-
पुराणोक्तगुडधेन्वादयो दीयन्ते, तदा दानदिनपूर्वतरदिने यजमानः कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहर-
^{१२}‘तये हविष्यं भुक्ताऽऽचम्य शुची देश उपविश्य ^{१३}‘पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो

1 I. O. अयादि०

2 A मध्यमधेनुदाने

3 A omits the b. p.

4 I. O. कुम्भस्थवत्०

5 A वत्स

6 I. O. omits it

7 A omits the b. p.

8 I. O. omits चतुर्दश

9 I. O. सुवर्णधेनुमिति

10 A लघुकृष्णाजिन and omits अ

11 A omits it

12 I. O. स्वस्ति

13 A •द्वय

14 A omits it

वा कृताञ्जलिः '७३ सूर्यः सोमो यमः कालः महाभूतानि पञ्च च । आग्नेयपुराणोक्त-
 -'सवत्सामुक्थेनुदानकर्म मया कर्तव्य'-मिति निवेद्य 'गृहीतोदकमूर्च्छपात्र उदङ्मुखः सकृत्पं
 कुर्यात् । '७३ श्व 'उपोष्यापरदिने आग्नेयपुराणोक्त-'सवत्सामुक्थेनुदान-^१कर्माहं करिष्ये' ।
 ततो '[नियमेन सुप्त्वा] परदिने 'उपोष्यापरदिने आत्वा धेनुं दद्यात् । ततश्च दानवाक्ये
 आग्नेयपुराणोक्तसवत्सामुक्थेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताममुक्-^२धेनुमिति विशेषः । सर्व-
 दानेष्वेवैतेषु दानदिनादारभ्य दिनतयं यावत् धेनुद्वयमात्राहारस्त्रिष्टेत् । स्वरूपधेनुदाने
^३स्वभिमतगोरसाहारः ।

- 1 A सवत्सा and I. O. सोपवासासुक्
for सवत्सासुक्
- 2 A गृहीतोदकमूर्च्छपात्र
- 3 A उपोष्य परदिने
- 4 I. O. and A सोपवासासुक्०
- 5 A 'मत्तं

- 6 I. O. धेनुमुक्ता च for the
bracketed portion
- 7 A उपोष्य परदिने
- 8 A 'धेनुं दद्यात्
- 9 A स्वभिमतगोरसाहारः, I. O.
दानेस्वभिमतगोरसाहारः

तथा तिलधेनुदानम् ।

तिलधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वदुःखविनाशिनीम् ।
 यां दत्त्वा न पुनर्भूयो भवे संप्रतिपद्यते ॥१॥
 यां दत्त्वा ब्रह्महा गोघ्नः पितृहा गुरुघातकः^१ ।
 आगारदाहो गरदः सर्वपापरतोऽपि वा ॥२॥
 महापातकयुक्तोऽसौ युक्तो यश्चोपपातकैः ।
 पापशुद्धिद्वयं कृत्वा तिलधेनुं प्रयच्छति ॥३॥
 पापशुद्धिद्वयं कृत्वेति यथेच्छप्राजापत्यादीनामन्य-^२तमकृच्छ्रं कृत्वेत्यर्थः ।
 अनुलिप्ते^३ महीपृष्ठे वस्त्राजिन-^४समावृते ।
 धेनुं तिलमयीं कृत्वा सर्वरत्नेरलङ्कृताम् ॥४॥
^५स्वर्णशृङ्गीं सुवर्णेन पलरीप्येय वा खुराम् ।
 गन्धप्राणवतीं राजन् मिष्टान्न-^६रसनां तथा ॥५॥
 सुवर्णेन पलरीप्येय वा^७ [खुरामिति सुवर्णेन कृतखुरां]^८ रीप्यपस्त्रनिर्मितखुरां वा ।
 गुडास्यां कम्बलसूत्रामिक्षुपादाक्षिमौक्तिकाम् ।
 पञ्चाशत्पलश्रवणां^९ द्वात्रिंशद्दन्तमूलकाम् ॥६॥
 पञ्चाशत्पलश्रि यज्ञीयतरु-^{१०} [सम्बन्धीनि प्राह्याणि] ।^{११} [वन्तार्थं मूलका द्वात्रिंशद्
 प्राह्याः] ।
 स्रग्दामपुच्छां कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम् ।
 फलेर्मनोरमैर्मह्यैर्मणि^{१२}-विद्रुमभूषिताम् ॥७॥

1 A शुभपातकाः

2 A ०तमं

3 I. O. महीपृष्ठः

4 A समावृत

5 A स्वर्णशृङ्गां

6 I. O. ०वलना

7 A खुरां for the bracketed portion

8 I. O. दक्षपक्षः, A दक्षपक्षः

9 A त्रिंशद् तु मूलकां

10 I. O. reads the bracketed portion as कम्बलानि पञ्चाक्षि

11 I. O. reads the bracketed portion as दन्ताश्च मूलकशुद्ध-
कक्षिद्वात्रिंशद्वाह्याः and A as
दन्ता मूलकाश्च द्वात्रिंशद्वाह्याः

12 A रत्नैर्मणिभिः, I. O. रत्नैर्मणिभिः

तिलद्रोणेन कुर्वीत ¹आढकेन तु ²वत्सकम् ।
 सितवस्त्र-³युगच्छन्नां चारुवस्त्रोपशोभिताम् ।
 कांस्योपदोहनां ⁴‘दद्यान्मन्त्रेणानेन बुद्धिमान् ॥८॥
 तिलाश्च पितृदैवत्या निर्मिता-⁵श्चेद् गोसवे ।
⁶‘ब्राह्मणांस्तन्मयीं धेनुं’ ⁷‘केशवः प्रीयतामिति ॥९॥
 एवं दत्त्वा महीपाल ⁸पूर्वप्रेक्षांमहाभयात् ।
 आत्मानं पुत्रपौत्रांश्च सर्वांस्तांस्तारयेत् खलु ॥१०॥
 यश्च गृह्णाति राजेन्द्र दरिद्रो यज्ञकारणात् ।
 पितृन् सन्तारयेत् सर्वान् ददतश्चानुमोदकान् ॥११॥
⁹‘दीयमानान्तु पश्यन्ति दातुमिच्छन्ति ये नराः ।
 सर्वपापविनिर्मुक्ता-¹⁰‘[स्ते यान्ति परमां गतिम्] ॥१२॥

दानदिनात् ¹¹[पूर्वतरदिने यथोक्त]-प्राजापत्यादीनामन्यतमं कृच्छ्र-¹² कृत्वा दानादिने
 गामयोपलिप्तभूमौ वस्त्रमास्तीर्य तदुपरि कृष्णाजिनं प्रसार्य परिभाषोक्तद्रोणेपरिमितांस्तिलान्
 कृत्वा परिभाषोक्त-¹³सर्वरत्नालङ्कृतां ¹⁴‘स्वर्ण-’¹⁵शृङ्गाद्युपकरणसहितां तिलधेनुमुपकल्प्य तत्पार्श्वे
 तादृक्-¹⁶कमार्षितस्वल्पकृष्णाजिनधेनुचंतुथीशतिलमयमुक्तोपकरणसहितं वत्समुप-¹⁷कल्पयार्चित-
 मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ तिलाश्चेति मन्त्रं पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेय-
 पुराणोक्ततिलद्रोणमयतिलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां वस्त्राजिनस्थ-सर्वरत्नालङ्कृत-¹⁸[‘सुवर्ण-
 शृङ्गसुवर्णखुर]-गन्धघ्राण-मिश्राभरसन-गुडास्य-सूत्रकम्बलेक्षुपाद-मौक्तिकाक्षि-पञ्चाशत्पत्रधवण-
 द्वाविंशन्मूलकदन्तस्त्रगदामपुच्छनवनीतस्तनफलभदयान्वित-मणिविद्रुम-शोभित-सितवस्त्रयुग-

- 1 A माढकेन
- 2 I. O. च
- 3 A ० कृष्ण०
- 4 I. O. दद्यान्मन्त्रेण
- 5 A ० चेतु गोरसा
- 6 A ब्राह्मणां तन्मयीं, I. O. ब्राह्मणा-
स्तन्मयीं
- 7 A केशव प्रियतामिति
- 8 A पूर्वप्रेक्षां महाभयायात्
- 9 A दीयमानान्तु, I. O. दीयमाना तु

- 10 I. O. reads the bracketed
portion as स्तेऽपि यान्ति परां गतिं
- 11 A पूर्व यथेष्ट
- 12 A omits this
- 13 A सर्वरत्नालङ्कृतां
- 14 A स्वर्णशृङ्गोपकरण०
- 15 A क्रमार्षितासम्बक्
- 16 A ० कल्पितमर्चिताय
- 17 A reads the bracketed
portion as सुवर्णसुखुर

च्छन्नचारुवन्नोपशोभितक्रांस्योपदोहन-धेनु-^१चतुर्थीशतिलमयवत्ससहितं तिलधेनुं ददानी ।
 ॐ केशवः प्रीयताम् । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^२रूप्यखुरधेनुदानवाक्ये तु वत्सविशेषण-
 सुवर्ण-^३खुरपदस्थाने रूप्यखुरपदनिवेशः^४ । धेनुविशेषण-सुवर्णखुरामितिपदस्थाने रूप्यखुरा-
 मितिपदनिवेशनं विशेषः ।

^५[इति तिलधेनुः]

1 A •चतुर्थीं तिलमय•

2 A रूप्यखुरां ; I. O. रूप्यद्वर-

3 A खुरापदस्थाने

4 A निवेश

5 A omits the bracketed per-
tion

तथा घृतधेनुदानम् ।

घृतधेनुं प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ।

¹तिलाभावे नृपश्रेष्ठ समुपोष्य यतव्रतः ॥ १॥

²[वासुदेवं जगन्नाथं] घृतक्षीरादिना शुभम् ।

सम्पूज्य विधिवद्भक्त्या तथा कृत्वा ³घृताचिषम् ॥ २॥

गव्यस्य सर्पिषः ⁴[कुम्भं पुष्पमालयविभूषितम्] ।

⁵कांस्यापिधानं कुर्वीत सितवस्त्रयुगेन वा ⁶॥ ३॥

⁷सुवर्णेन च शृङ्गे द्वे मौक्तिकाक्षी ⁸सुविद्रुमैः ।

⁹ओष्ठाविक्षुमयान् पादान् कलधौत-¹⁰पलेन वा ॥ ४॥

¹¹सुवर्णेन च ¹²[शृङ्गे द्वे] शृङ्गे चागुरुकाष्ठजे ¹³इति च ध्रुतेः सुवर्णपत्रावृतागुरु-
¹⁴काष्ठशृङ्गी, मौक्तिकाक्षी सौवर्णे वाक्षिणी इति च ध्रुतेः ¹⁵मुक्तागर्भसुवर्णयुक्ताक्षी धेनुः कार्य्या ।

¹⁶सुविद्रुमैरोष्ठाविति सम्बन्धः । कलधौतपलेन वेति रौप्यपलकृतखुरा ।

सौवर्णे वाक्षिणी कुर्याच्छृङ्गे ¹⁷चागुरु-¹⁸काष्ठजे ।

¹⁹सप्तधान्यमये पार्श्वे शशिघ्राणां फलस्तनीम् ॥ ५॥

सप्तधान्यानि परिभाषोक्तानि । शशिघ्राणां ²⁰गन्धमयघ्राणाम् ।

1 A तिलद्रोणं	11 A सौवर्णेन
2 I. O. reads the b. p. as वासु-
देव जगन्नाथ	12 A omits the bracketed por-
tion
3 I. O. कृताचिषता	13 I. O. reads °गुरुकाष्ठजे, and
omits च after इति, A °गुरु-
काष्ठोज
4 A reads the b. p. as कुम्भः
पुष्पमालयविभूषितः	14 A °काष्ठोजशृङ्गी, I. O. °काष्ठशृङ्ग
5 A कांस्यापिधानं, I. O. कांस्योप-
धानं	15 A मुक्तागर्भस्य चन्द्रलताक्षी
6 I. O. च	16 A सुविद्रुमैरोष्ठमिति, I. O. स्वविद्रु-
मैरोष्ठाविति
7 A सौवर्णेन	17 I. O. चागुरु°
8 I. O. सुविद्रुमैः	18 A °काष्ठोज
9 A ओष्ठामिक्षुमयान्, I. O. एष्टा-
विक्षुमयान्	19 I. O. सप्तैतान्यमये
10 A °पलेन वा, I. O. °पलेन च	20 I. O. कर्पूरसमघ्राणां

तद्वच्चर्करया जिह्वां गुडक्षीरमयं मुखम् ।

कम्बलं क्षौमलाङ्गूलं रोमाणि सितसर्षपैः ॥६॥

कम्बलं क्षौमलाङ्गूलमिति क्षुमाभवत्वं गलकम्बलं लाङ्गूलञ्चेति सम्बन्धः ।

ताम्रपात्रमयं पृष्ठं दद्याद्धेनुं नराधिप ।

^१[तद्वद्वत्सञ्च विप्राय प्रीणयेच्च घृतार्चिषम्] ॥७॥

^२एतां ममोपकाराय गृह्णीष्व त्वं द्विजोत्तम ।

प्रीयतां मम देवेशो घृतार्चिः पुरुषोत्तमः ॥८॥

या देव्योऽमृतवाहिन्यो घृतक्षीरवहाः शुभाः ।

गवां लोकनिवासिन्य-^३स्ता मां रक्षन्तु दुष्कृतात् ॥९॥

^४इत्युदाहृत्य विप्राय दद्याद्धेनुं नराधिप ।

^५दत्त्वैकरात्रं विप्राय घृताहारः फलं शृणु ॥१०॥

घृतक्षीरवहा नद्यो यत् पायसकर्दमाः ।

त्रिषु लोकेषु पुण्येषु पुण्यक्षेत्रेषु जायते ॥११॥

पितुरुद्धे ^६[च ये] सप्त पितरस्तस्य येऽप्यधः ।

तांस्तेषु नृप लोकेषु स ^७नयेद्युक्तमङ्गलः ॥१२॥

सकामानामियं व्युष्टिः कथिता नृपसत्तम ।

निष्कामोऽपि ^८[परं याति] विष्णुलोकमनामयम् ॥१३॥

अभोष्टपुण्य-^{१०}दिनात् पूर्वतरदिने कृतनित्यः पूर्ववद्विषयभोजनादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासाग्नेयपुराणोक्तवासुदेवघृतक्षीराभिषेकपूजाहोमपूर्वकदानोत्तरघृताहारसहितं घृतधेनुदान-
कर्म निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व ^{११}उपोष्यापरदिने वासुदेवघृत-^{१२}क्षीराभिषेकपूजाहोम-
पूर्वकदानोत्तरैकदिनघृताहारत्वसहितमाग्नेयपुराणोक्तघृतधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन

1 A reads the bracketed portion as तद्वद्वत्सञ्च विप्राय प्रीणयेच्च घृतार्चिषं and E. O. as तावद्वत्सञ्च वैप्रायां प्राचयेत्, घृतार्चिषं

2 I. O. and A यथा

3 I. O. •तासां

4 I. O. इत्युदाहृत्य

5 I. O. दत्त्वैकरात्रि

6 I. O. reads the bracketed portion as नये

7 A नयेत्युक्तमङ्गलः

8 A वृष्टिः

9 I. O. reads the bracketed portion as परं वापि

10 I. O. •षिदिनात्

11 A उपोष्य परदिने

12 A क्षीराभिषेकपूजा

सुप्त्वाऽपरदिने कृतनित्य उपोष्यापरदिने प्रातः स्नात्वा वासुदेवप्रतिमां घृतक्षीराभ्यां ^१ स्नापयित्वा यथाशक्ति घृतार्चिषे नम इति ^२ सम्पूज्यामिमुपसमाधाय ॐ घृतार्चिषे स्वाहेत्याज्यं हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ^३ गोमयोपलिप्तभृभागे घृतकुम्भं पुष्पमालालङ्कृतं ^४ स्थापयित्वा घृतधेनुमुक्तोप-^५करणयुतामुपकल्प्य ^६ तच्चतुर्थीशेन घृतेन उक्तोपकरणसहितं धेनुपार्श्वे ^७ [वत्स-मुपकल्प्य सवत्सां] ^८ धेनुमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ एतां ^९ ममोपकारायेति श्लोकद्वयं पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तकुम्भपरिमितधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां धेनुचतुर्थीशकुम्भस्थघृतमय-^{१०} पुष्पमाल्यभूषित-^{११} कांस्यापिधान-सितवस्त्रयुगच्छादितसुवर्णावृता-गुरुकाष्ठशृङ्गमौक्तिकसहितसौवर्णाक्षि-^{१२} युगविद्रुमौष्ठ-^{१३} युगेक्षुरौप्यपलकृतपादसप्तधान्यपार्श्वक-^{१४} गन्धघ्राण-फलस्तनशर्कराजिह्व-गुडक्षीरमुखक्षौमगलकम्बललाङ्गूलसितसर्परोमक-ताम्र-^{१५} पात्र-क-^{१६} वृष्टवत्ससहितां घृतकुम्भमयीं पुष्पमाल्यविभूषितां ^{१७} कांस्योपदोहां सितवस्त्रयुगच्छन्नां सुवर्णा-वृतागुरुकाष्ठशृङ्गं मौक्तिक ^{१८} सहितसुवर्णाक्षियुगां विद्रुमौष्ठोमिच्छुरौप्य-^{१९} पलपादां सप्तधान्य-पार्श्वी ^{२०} गन्धघ्राणां फलस्तनीं शर्कराजिह्वां गुडक्षीरमुखीं क्षौमगलकम्बललाङ्गूलां मितसर्परोमकां ताम्रपात्रवृष्टां घृतधेनुं ददानि । घृतार्चिः प्रीयताम् । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानो ^{२१} घृतमात्रेण पारणं कृत्वा तमहोरात्रं नियतः ^{२२} क्षपेत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३०=वन—१८६।१३) :—

सुदक्षिणां कायनचारुशृङ्गीं कांस्योपदोहां द्रविणोत्तरीयाम् ।

धेनुं तिलानां ^{२३} ददती द्विजाय लोका वसूनां सुलभा भवन्ति ॥१४॥

द्रविणोत्तरीयामिति यथाशक्ति-^{२४} सुवर्णावस्त्रावृतामित्यर्थः । अत्र परिमाणविशेषा-

1 A स्नापयित्वा	12 A omits युग
2 I. O. सम्पूज्यादि.	13 A reads द्रुमौष्ठ and omits युगेक्षु
3 A गोमयलिप्तः, I. O. गोपयोप-
लिप्तः	14 A कर्पूरः
4 A स्नापयित्वा	15 I. O. पात्रः
5 A °करणासुपकल्प्य	16 A वाससहितं
6 I. O. तच्चतुर्थभागेन	17 I. O. कांस्योपधानां
7 A reads the bracketed por-
tion as सुपकल्प्य	18 A सहितां
8 I. O. धेनुसहितामर्चिताय	19 A omits पल
9 I. O. and A यथा	20 A घ्राणां, I. O. कर्पूरघ्राणां
10 A omits मय	21 I. O. घृतेन पारणां
11 A कांस्यापिधान I. O. कांस्योपधान	22 I. O. क्षपेत्
	23 I. O. ददती
	24 A सुवर्णावस्त्रावृतामित्यर्थः, I. O.
सुवर्णकर्मावस्त्रावृतामित्यर्थः

श्रुतेरपेक्षायां मतस्यपुराणाकृतिलधेनुपरिमाणग्रहो बोद्धव्यः । ^१मतस्यपुराणीयतिलधेनूक्त-
परिमाणानामन्यतमपरिमाणतिलराशिमयीं तिलधेनुमुक्तोपकरणयुतामर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्ततिलधेनुदान-^२फलप्राप्तिकामोऽहमेतां
^३तिलराशिमयीं ^४काञ्चनशृङ्गीं कांस्योपदोहां द्रविणोत्तरीयां तिलधेनुं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । सुदक्षिणामिति श्रवणाच्चात् यथाशक्ति ^५बहुदक्षिणादानम् ।

“[इति घृतधेनुः ।]

- 1 A reads यथाशक्ति before this
- 2 A omits फल
- 3 A omits it
- 4 I. O. सुवर्णशृङ्गी

- 5 A बहु for बहु
- 6 I. O. reads the bracketed portion after विष्णुधर्म below and A omits it

विष्णुधर्मोक्तधेनुदानानि ।

अथ जलधेनुदानम् ।

विष्णुधर्मे :—

जलधेनुं प्रवक्ष्यामि प्रीयते दत्तया ¹यया ।

देवदेवो हृषीकेशः ²सर्वेशः सर्वभावनः ॥१॥

जलकुम्भं नरव्याघ्र सुवर्णरजतान्वितम् ।

³[रत्नगर्भं सतोयन्तु ग्राम्यधान्य]-समन्वितम् ॥२॥

सितवस्त्रयुगच्छत्रं दूर्वापल्लवशोभितम् ।

कुष्ठमांसीमुरोशीर-⁴बालकामलकैर्युतम् ॥३॥

प्रियङ्गुपलसहितं सितयज्ञोपवीतनम् ।

सच्छत्रोपानहञ्चैव दर्भविष्टरसंस्थितम् ॥४॥

चतुर्भिः ⁵संवृतं भूयस्तिल-⁶पात्रैश्चतुर्दिशम् ।

⁷पिहितं दधिपात्रेण घृतक्षीदवता ⁸मुखे ॥५॥

उपोषितः समभ्यर्च्य वासुदेवं जनेश्वरम् ।

पुष्पधूपोप-⁹चारैस्तु यथाविभवमाहतः ¹⁰ ॥६॥

सङ्कल्प्य जलधेनुं कुम्भं तमभिपूज्य च ।

पूजयेत् वतसकं तद्वत् कृतं ¹¹घृतमयं बुधः ॥७॥

जलधेनुं सङ्कल्प्य ¹²सम्यक् निर्माय इत्यर्थः ।

एवं ¹³[पूज्य च] गोविन्दं जलधेनुं ¹⁴सवत्सकम् ।

¹⁵[सितवस्त्रधरः शान्तो वीतरागो विमत्सरः] ॥८॥

1 I. O. मया

2 I. O. सर्वेशः

3 I. O. reads the bracketed portion as रत्नगर्भमशेषेषु ग्राम्ये-
र्वाद्यैः

4 A. कनकामलकोयुतां

5 I. O. संस्थिता भूप तिष्ठ०

6 A. पत्रे०

7 I. O. अग्नितं

8 A. मुखं

9 I. O. °हारेस्तु

10 A. °वृतः

11 I. O. कृतमयं

12 A. सम्यक् निर्माय

13 I. O. संपूज्य for the b. p.

14 A. सवत्सिकां, I. O. सवत्सकं

15 A. omits the b. p.

दद्याद्विप्राय राजेन्द्र प्रीत्यर्थं जलशायिनः ।

जलशायी जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः ॥६॥

इति चोच्चार्य्य भूनाथ विप्राय प्रतिपाद्य ताम् ।

¹[अपक्कान्नाशिना स्थेय]-महोरात्रमतःपरम् ॥१०॥

अनेन विधिना दत्त्वा जलधेनुं नेराधिप ।

सर्वान् कामानवाप्नोति ये ²दिव्या ये च ³मानुषाः ॥११॥

शरीरारोग्यमावाधाप्रशमः सर्वकामिकः ।

नृणां भवति दत्तायां ⁴जलधेन्वां न संशयः ॥१२॥

आह्लादहेतुजननं [दानानां नास्ति]⁵ तादृशम् ।

⁶जलधेनुर्यथा नृणां जन्मान्येकोन-⁷विंशतिम् ॥१३॥

न ⁸[च दाहो न चैवार्त्ति]-र्न मोहो विप्रजायते ।

अपि जन्मसहस्रेषु जलधेनुप्रदायिनाम् ॥१४॥

एकजन्मकृतं वाञ्छा त्रिजन्मोत्थं समाहता ।

सप्तजन्मकृतं पापं हन्ति दत्ताम्बुगौर्नृणाम् ॥१५॥

वाञ्छा जलधेनुदानेच्छामात्रम् एकजन्मकृतं पापं हन्ति समाहता ⁹सम्भृतीकृता जन्मलय-
कृतं पापं हन्ति इति ¹⁰स्तुतिः । ¹¹दानदिनपूर्वैतरदिने पूर्ववद्¹² हविष्यभोजनादिकं¹³ कृत्वा
¹⁴सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वकं विष्णुधर्मोक्तवासुदेवपूजापूर्वक-¹⁵जलधेनुदानकर्म मया
कर्तव्यमिति निवेद्य सकलं ¹⁶कुर्यात् । ॐ श्र ¹⁷उपोष्यापरदिने वासुदेवपूजापूर्वकदानोत्तरा-
पक्कान्नाशनसहितजलधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने उपोष्यापरदिने
प्रातः स्नात्वा श्वेतवस्त्रः प्रशान्तचित्तो ¹⁸यथोक्तोपचारैर्वासुदेवम् ॐ जलशायिने केशवाय नमः'

1 A अगन्नाशिनास्ते य for the b. p.

2 I. O. दिव्या

3 A मानवाः

4 A जलधेनुग्रन्थयः

5 I. O. reads the bracketed portion as नास्ति विप्रन्द

6 A जलधेनुं यथा

7 I. O. 'सप्तति'

8 I. O. reads the bracketed portion as दाहो न क्लमो नास्ति

9 I. O. सं only

10 I. O. अनेः

11 I. O. दानदिनपूर्वदिने; A दानपूर्व-
-तरदिने

12 A omits it

13 I. O. हविष्याहारादि

14 A सूर्यादिदेवता

15 A omits जलधेनुदान

16 A कुर्याः

17 A उपोष्य परदिने

18 A omits यथोक्तो

इति सम्पूज्य यथोक्तरूपां जलधेनु¹ जलचतुर्थभागघृतमयवत्ससहितसुपकल्प्यार्चिताम² चिताय
 ब्राह्मणाय ॐ जलशायीत्यादि मन्त्रं पठित्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
 धर्मोक्तजलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णरजतान्वित-रत्नगर्भ-प्राग्विधान्यसहित-सितवस्त्र-
 युगच्छन्न-दूर्वापल्लवशोभित-कुष्ठमांसीमुरोशीरबालकामलकप्रियङ्गु-³पलसहित--⁴सितयज्ञोपवीति-
 सच्छत्रोपानतक⁵-दर्भविष्टरस्थ-तिल-⁶पूर्णपात्रचतुष्टय-⁷युत--⁸घृतमधुसहितदधि-⁹पात्रपिहितानन-
 धेनुचतुर्थीश-¹⁰घृतमयवत्ससहित-सुवर्णरजतान्वित-¹¹रत्नगर्भ-प्राग्विधान्यसहित-¹²सितवस्त्रयुग-
 च्छन्न-दूर्वापल्लवशोभित-कुष्ठमांसी-¹³मुरोशीरबालकामलकप्रियङ्गुसहित-सितयज्ञोपवीति--सच्छत्रो-
 पानतक¹⁴-दर्भविष्टरस्थ-तिलपूर्णपात्रचतुष्टययुत¹⁵-घृतमधु--¹⁶युक्तदधिपात्रपिहिताननजलकुम्भ-
 मयीं जलधेनुं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानोऽपक्रान्नेन कृतपारणो
 नियतस्तमहोरात्रं नयेत् ।

¹⁷[इति जलधेनुः ।]

- 1 A omits it
- 2 A' omits चिताम
- 3 I. O. पद् for पत्र
- 4 A शितयज्ञोपवीतं I. O. यज्ञोपवीतं
- 5 A सच्छत्रोपानतयुक्त
- 6 A पूत्र for पूर्णपात्र
- 7 A यद्यत्
- 8 I. O. मधुसहित before this
- 9 A पात्रपिहितानन; I. O. पात्रा-
पिहित

- 10 A पिहित for घृत
- 11 I. O. वत्स for रत्न
- 12 A omits सित
- 13 A omits मुरोशीर
- 14 I. O. सच्छत्रोपानक
- 15 A omits युत
- 16 A दधियुक्तं
- 17 A omits the bracketed por-
tion

अथ तिलधेनुदानम् ।

तथा :—

तिलधेनुं प्रवक्ष्यामि केशवप्रीणनं 'परम् ।

²[दत्ता या स्याद् यथा चास्या नरेन्द्र] विधिरुतमः ॥१॥

यां दत्त्वा ³ब्रह्महा गोघ्नः पितृघ्नो गुरुतल्पगः ।

⁴'आगारदाही गरदः सर्वपापयुतोऽपि च' ॥२॥

महापातकयुक्तो वा ⁵युक्तो वाप्युपपातकैः ।

⁷स मुच्यतेऽखिलैः पापैर्विष्णुलोकश्च गच्छति ॥३॥

⁸'अनुलिप्ते महीपृष्ठे वस्त्राजिनसमावृते ।

धेनुं तिलमयीं कृत्वा सर्वरत्नैः समन्विताम् ॥४॥

अजिनं कृष्णमृगाजिनम् ।

स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां गन्धघ्राणवतीं शुभाम् ।

मिश्रात्रजिह्वां कुर्वीत ⁹गुडास्यां सूत्रकम्बलाम् ॥५॥

सूत्रकम्बलामिति सूत्रमय-¹⁰गलकम्बलाम् ।

इक्षुपादां ताम्रपृष्ठां कुर्यान्मुक्ताफलेक्षणां ।

प्रशस्तपत्रध्रुवणां ¹¹[फलदन्तां¹² मनोहराम्] ॥६॥

¹¹[प्रशस्तपत्रं यज्ञीयतरुपत्रम् ।]

स्रग्दामपुच्छां¹³ कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम् ।

फलैर्मनोहरैर्भक्ष्यैर्मणिमुक्ताफलान्विताम् ॥७॥

1 I. O. परं, A तथा

2 A reads the bracketed portion as यत् यास्याद्यथा वा स्यान्नरेन्द्र

3 A ब्राह्मणा

4 I. O. आगारदाही

5 I. O. वा

6 I. O. युतो

7 A समुत्पपातकखिलैः

8 A स्वर्णं, I. O. अथ

9 A गुडास्यां

10 A गलकम्बला, I. O. गुरुकम्बला

11 I. O. reads the bracketed portion as फलदन्तवती शुभा

12 A फलदा

13 A omits the bracketed portion

14 I. O. पुष्पा

तिलद्रोणेन कुर्वीत आढकेन तु वत्सकम् ।

¹[वरवस्त्रयुगच्छन्नां चारुच्छत्त]-समन्विताम् ॥८॥

ईदृक्संस्थानसम्पन्नां कृत्वा श्रद्धासमन्वितः ।

कांस्थोपदोहनां दद्यात् केशवः प्रीयतामिति ॥९॥

सम्यगुच्चार्य विधिना दत्त्वैतेन नराधिप ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः पितरं स पितामहम् ॥१०॥

²प्रपितामहं तथा पूर्वपुरुषाणां चतुष्टयम् ।

आत्मानं ³तनयं पौत्रं प्रपौत्रं तदधस्त्रयम् ।

तारयेदवनीपाल तिलधेनुप्रदो नरः ॥११॥

यश्च गृह्णाति विधिवत् तस्यापि विविधं फलम् ।

चतुर्दश ⁴तथा ये च ददतश्चानुमोदकाः ॥१२॥

दीयमानां प्रपश्यन्ति तिलधेनुश्च ये नराः ।

⁵तेऽप्यघाघविनिर्मुक्ताः प्रयान्ति परमां गतिम् ॥१३॥

प्रशान्ताय सुशीलाय तथाऽमत्सरिणे बुधः ।

तिलधेनुं नरो दद्यात् वेदस्नाताय धर्मिणे ॥१४॥

⁶वेदस्नाताय कृतसमस्तशाखाध्ययनाय धर्मिणे स्वधर्मानुष्ठायिने ।

त्रिरात्रं यस्तिलाहारस्तिलधेनुं प्रयच्छति ।

⁷दत्त्वैकरात्रश्च नरस्तिलानत्ति नरेश्वर ॥१५॥

⁸दानाद्विशुद्धपापस्य तस्य पुण्यवतो नृप ।

⁹चान्द्रायणादप्यधिकं शस्तं तत्तिलभक्षणम् ॥१६॥

¹⁰अत्र पूर्वोत्तरदानयोर्वासुदेवपूजाश्रुतेरत्रा-¹¹[पि केशव]-प्रीतिश्रुतेश्च केशवपूजा कर्तव्या ।
दानदिनपूर्वचतुर्थदिने प्रातः स्नात्वा ¹²गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ

1 A reads the bracketed portion as सुवर्णयुगमच्छत्तां चारुच्छत्त

2 I. O. प्रपितामहे

3 A तनयम्

4 A यथा

5 I. O. तेष्यशेषाघविनिर्मुक्ताः

6 A वेदस्नाताय

7 I. O. दत्तैकरात्रिच्छ

8 I. O. दानाद्विशुद्धपापस्य

9 I. O. चान्द्राय पादप्यधिकं

10 I. O. दान

11 I. O. reads the bracketed portion as धिके एव

12 I. O. and A गृहीतोदकपूर्णं

अथादि ¹त्रिरात्रतिलाहाररूप-²प्राच्याङ्गदानदिनतिलाहाररूपोदीच्याङ्ग-³-सहितं विष्णुधर्मोक्त-
तिलधेनुदानकर्माहं⁴ करिष्ये । ततस्तद्दिनमारभ्य तिरात्रं तिलाहारो भूत्वा चतुर्थदिने प्रातः
स्नात्वा ॐ केशवाय नम इति यथाशक्नुयप-⁵चारैर्वासुदेवं ⁶सम्पूज्योक्तरूपां तिलधेनुमर्चिताय
उक्तरूपाय ब्राह्मणाय ॐ केशवः प्रीयतामित्युच्चार्य ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
विष्णुधर्मोक्तितिलधेनुदानफलप्राप्तिक्रमोऽहमेतामास्तीर्णवस्त्राजिनस्थतिलाढकमय--सर्वरत्नालङ्कृत-
सुवर्णशृङ्ग-रूप्यखुर-गन्धप्राण-मिश्रात्रजिह्व-गुडास्य--सूत्रमयगलकम्बलेक्षुपाद--ताम्रपृष्ठ-मुक्ताफले-
क्षणा--प्रशस्तपत्रश्रवण-⁷फलदन्त--स्रग्दामपुच्छ--नवनीतस्तन-⁸फलमूलरत्नमुक्तान्वितवत्ससहिता-
मास्तीर्ण-⁹-वस्त्राजिनस्थतिलक्षोणमयीं सर्वरत्नालङ्कृतां ¹⁰सुवर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां ¹¹गन्धप्राणां मिश्रात्र-
जिह्वां गुडास्यां सूत्र-¹²गलकम्बलामिक्षुपादां ताम्रपृष्ठां मुक्ताफलेक्षणां प्रशस्तपत्रश्रवणां ¹³फल-
दन्तां स्रग्दामपुच्छां नवनीतस्तनीं वस्त्रयुगच्छत्रां फलमूलरत्नमुक्ता-¹⁴फलच्छत्रकांस्योपदोहनान्वितां
धेनुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानस्तिलमात्राहार-¹⁵स्तद्दिनं नयेत्

1 A omits तिरात्र

2 I. O. प्राच्याङ्ग

3 A. °द्वियाङ्ग and I. O. °द्वियाङ्ग

4 A. °दानमहं

5 I. O. °वासुदेवे for °चारे

6 I. O. पूज्योक्तरूपां

7 I. O. फलदन्त

8 I. O. रत्नमुक्ताफलावित

9 I. O. and A. °मास्तीर्ण

10 A omits it

11 I. O. omits it

12 A omits गल

13 A omits it

14 I. O. °फलावित for °फलदन्त

15 A. °स्तद्दिनं

अथ घृतधेनुदानम् ।

तथा :—

तिलाभावे तथा दद्याद् घृतधेनुं ¹यतव्रतः ।

येन भूप विधानेन तदिहैकमनाः शृणु ॥१॥

वासुदेवं जगन्नाथं घृतक्षीराभि-²षेचितम् ।

सम्पूज्य पूर्ववत् ³पुष्पगन्धधृपादिभिर्नरः ॥२॥

पूर्ववदिति भक्ष्याद्यतिशयेनेत्यर्थः ।

अहोराक्षोषितो [नात्रा अभिस्तूय]⁴ घृताचिषम् ।

अहोराक्षोषितः सन् घृताचिर्नात्रा ॐ घृताचिषे नम इत्येवं गन्धपुष्पादिभिर्वासुदेवप्रतिमां घृतक्षीरक्षपन-⁵पूर्वकमभ्यर्च्य [येन केनचिद् वैष्णवेन स्तवेन]⁶ स्तुत्वेत्यर्थः ।

⁷गव्यस्य सर्पिषः कुम्भं पुष्पमालाविभूषितम् ॥३॥

कांस्योपदोहसंयुक्तं सितवस्त्रयुगेन च ।

⁸[हिरण्यगर्भसहितं मणिविद्रुममौक्तिकैः ॥४॥

इक्षुयष्टिमयान् पादान् खुरान् रुप्यमयांस्तथा ।

सौवर्णे चाक्षिणी कुर्याच्छृङ्गे चागुरुकाष्ठजे ॥५॥

सप्तधान्यमये पार्श्वे पत्त्रोर्णं वापि कम्बलम् ।]

कुर्यात्तुल्यककपूर्वैर्ग्राणं [फलमयांस्तनान्]⁹ ॥६॥

पत्त्रोर्णं ¹⁰धीतकौशेयवस्त्रं कम्बलं ¹¹गलकम्बलं तुल्यकः ¹²सिशिकः ॥

1 A प्रयव्रतः

2 A 'वेचन'

3 A पुष्पं गन्धपुष्पादिभिर्नरः

4 I. O. reads the bracketed portion as रात्रावभिस्तूय

5 A omits it

6 I. O. वैष्णवकेनविहैष्णवेन स्तुतेन for the bracketed portion

7 I. O. सप्तारस्य

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. फलमयीस्तनान् and A फलमयान् स्थानान् for the bracketed portion

10 A 'धीतकेषेयवस्त्रं', I. O. धीतको-
मकारकर्पटः

11 I. O. गजकम्बल

12 A 'सिन्दुक'

तद्वच्छर्करया जिह्वां गुडक्षीरमयं 'मुखम् ।
 क्षौमसूत्रेण लाङ्गूलं रोमाणि सितसर्षपैः ।
 ताम्रपालमयं पृष्ठं कुर्यात् श्रद्धासमन्वितः ॥७॥
 ईदृक्स्वरूपां सङ्कल्प्य घृतधेनुं नराधिप ।
 तद्वत्कल्पनया धेन्वा घृतवत्सं प्रकल्पयेत् ॥८॥

सङ्कल्प्येति सम्यक् कल्पयित्वा 'सम्भृतीकृत्येत्यर्थः ।

^३तं विप्रन्तु 'समानाद्य मनसैव 'घृतार्चिषम् ।

कल्पयित्वा ^४ततस्तस्मै प्रयतः प्रतिपादयेत् ॥९॥

एतां ममोपकाराय गृहीष्व त्वं द्विजोत्तम ।

प्रीयतां मम देवेशो घृतार्चिः पुरुषोत्तमः ॥१०॥

इत्युदाहृत्य विप्राय देयाद्धेनुं नराधिप ।

घृतवस्त्रमुवर्णानां सम्यक् कल्पनया कृतम् ॥११॥

घृतं सम्यङ्निरूपितं 'घृतवत्सधेन्वादि दोषरहितं ^५[वस्त्रमुत्कृष्टं केशरादिरहितं] सुवर्णं सर्वोत्कृष्टं ^६न्यायार्जितमुपादाय निर्मितमित्यर्थः ।

दत्त्वैकरात्रं स्थित्वा च घृताहारो नराधिप ।

मुच्यते सर्वपापेभ्यस्तदा दानफलं शृणु ॥१२॥

घृतक्षीरवहा नद्यो यत्र पायसकर्दमाः ।

^{१०}[तेषु लोकेषु लोकेश ^{११}पुण्यक्षेत्रेषु जायते] ॥१३॥

^{१२}पितुरुद्धं नयेत् सप्त[चावरानपि सप्त च]^{१४} ।

तांस्तेषु नृप लोकेषु स नयत्यन्तकल्मषः ॥१४॥

सकामानामियं द्युष्टिः कथिता नृपसत्तम ।

^{१५}विष्णोलोकं नरा यान्ति ^{१६}निष्कामघृतधेनुदाः ॥१५॥

1 A शुभं

2 A सम्भृतिरुत्थेयः

3 I. O. तस्तु विप्रं

4 A समानाद्य

5 I. O. घृतार्चिषः, A घृतार्चितं

6 A सतस्तस्मै

7 I. O. घृतवत्समाभिरक्षादिदोषरहितं

8 I. O. शुभं for the bracketed portion.

9 I. O. न्यायार्जितमुपायविनिर्मिता-मित्यर्थः

10 I. O. reads the bracketed portion as तेषु लोकेष्ववत्पूज्यो

म पुण्येषु प्रजापते

11 A म पुण्येषु प्रजापते

12 I. O. त्रिषु लोके

13 I. O. reads the bracketed portion as चावरानपि सम्भृत

14 I. O. त्रिषु लोके

15 I. O. निष्कामाः

दानदिनपूर्वतरदिने 'पूर्ववद्धविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासविष्णुधर्मोक्त-
वासुदेवघृतक्षीरक्षपनपूजापूर्वक'^२[घृतधेनुदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् ।
ॐ श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोक्तघृतार्चिर्घृतक्षीर-क्षपन-पूजापूर्वकं] दानान्तरैकरात्रघृता-
हारत्वसहितं घृतधेनुदानकर्महं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने उपोष्यापरदिने
ज्ञात्वा वासुदेवं घृतक्षीराभ्यां क्षपयित्वा ॐ घृतार्चिषे नम इति यथाविधि सम्पूज्य वैष्णवस्त्वेन
'स्तुत्वा यथोक्तरूपां घृतधेनुं' 'तच्चतुर्थभागकल्पित-^३तद्रूपवत्ससहिता-^४मर्चितामर्चिताय
विद्यातपःशालिने घृतार्चिरयमिति ध्यातरूपाय ब्राह्मणाय ॐ एतां ममोपकाराय इत्यादिमन्त्रं
पठित्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोक्तघृतधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां
धेनुचतुर्थभागघृतकल्पित-पुष्पमाला--^५विभूषित-कांस्योपदोह--सितवस्त्रयुगाच्छादित--हिरण्य--
गर्भमणिविद्रुममौक्तिकसहितेक्षुयष्टिमयपाद-^६रौप्यखुर-सौवर्णाक्षियुगागुरुकाष्ठमयशृङ्ग--सप्तधान्य-
पार्श्वद्वय-पत्रोर्णगलकम्बल-तुल्यकपर्पूरघ्राण-फलस्तन-शर्कराजिह्व--गुडक्षीरमुख--क्षौमसूत्रलाङ्गूल-
सितसर्षपरोमक-ताम्रपृष्ठ-वत्ससहितां गव्यघृतकुम्भमयीं पुष्पमाला-^७विभूषितां कांस्योपदोहां
सितवस्त्र-^८युगाच्छादितां हिरण्यगर्भां मणिविद्रुममुक्तासहितामिक्षुयष्टि-^९पादां रौप्यखुरां
सौवर्णाक्षियुगामगुरुकाष्ठशृङ्गां सप्त-^{१०}धान्योभयपार्श्वीं पत्रोर्णगलकम्बलां तुल्यकपर्पूरघ्राणां फल-
स्तनीं शर्कराजिह्वां गुडक्षीरमुखीं क्षौमसूत्रलाङ्गूलां सितसर्षप-^{११}रोमकां ताम्रपात्रपृष्ठां घृतधेनुं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानो घृतमात्राहारस्तद्दिनं नियतोऽति-
वाहयेत्^{१२} ।

1 I. O. पूर्ववत् हविष्याहारादि

2 A omits the bracketed por-
tion

3 I. O. ज्ञात्वा

4 A चतुर्थभागः

5 A तदभवः

6 A omits मर्चिता

7 I. O. भूषितः

8 A omits रौप्य

9 I. O. भूषिता

10 A युगाच्छादिता, I. O. युगादि-
च्छादिता

11 I. O. पादा, A पादा

12 A धान्योभयपार्श्वी

13 I. O. and A रौमिका

14 A नियतो वाहयेत्, I. O. नियम-
तोतिवाहयेत्

विष्णुधर्मोत्तरोक्तधेनुदानानि ।

अथ घृतधेनुदानम् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०७।१-१५) :—

घृतधेनुप्रदानञ्च निबोधत द्विजोत्तमाः ।

गव्यस्य सर्पिषः कुम्भं पूर्णं तु परिकल्पयेत् ॥१॥

^१कलसञ्च तथा पूर्णं तस्या वत्सं प्रकल्पयेत् ।

^२कांस्योपदोहसंछन्नौ सितवस्त्र-^३युतौ तथा ॥२॥

^४हिरण्यगर्भौ कर्तव्यावनुलिप्तौ च बाह्यतः ।

इक्षुयष्टिमयान् पादान् ^५खुरान् रूप्यमयास्तथा ॥३॥

[अनुलिप्तौ ^६[च गन्धेन] यथेच्छ-^७चन्दनादिना ।]

सौवर्णे चाक्षिणी कार्ये ऽयङ्गे चागुरुकाष्ठजे ॥४॥

सप्तधान्यैश्च कर्तव्ये तस्याः पार्श्वे पृथक् कृतैः ।

तस्याः पटञ्च कर्तव्यं कम्बलञ्च द्विजोत्तमाः ॥५॥

कुर्व्यात् तुरुष्ककर्पूरै-^८र्घ्राणं फलमयास्तनान् ।

तद्वच्छर्करया जिह्वा गुडक्षीरमयं मुखम् ॥६॥

क्षीमसूत्रेण लाङ्गूलं रोमाणि मितमर्षपैः ।

ताम्रपात्रमयं पृष्ठं कुर्याच्छ्रद्धा-^९समन्वितः ॥७॥

^{१०}एतद्विरचनं कृत्वा घृतक्षीराभि-^{११}षेचनैः ।

^{१२}हरिं ^{१३}घृतार्चिषेत्येवं नाम्ना संपूजयेद्विधुम् ॥८॥

1 A फलसूत्र

2 I. O. कांस्यपिधानसंछन्नौ

3 I. O. उपरौ

4 A हिरण्यगर्भौ, I. O. हिरण्यगर्भाभौ

5 I. O. खुरा

6 I. O. omits the bracketed portion

7 A ऊच for च

8 V. D. omits the b. p.

9 I. O. ऽघ्राणौ

10 I. O. समन्वितं

11 A एतद्वैवच

12 A ऽसेच

13 I. O. हरिं, A हरिः

14 I. O. कृतार्चिषेत्येवं

¹[ततस्तु गन्ध]-वस्त्रान्नधूपपुष्पादिभिर्नरः ।
 घृतेन ²[दीपनं दद्यात्] तथैव च घृतार्चिषः ।
 होमं विप्रा-³स्तथा दद्याद् ⁴धेनुं विप्राय भक्तितः ॥६॥
 घृतार्चिःप्रीतये विप्रं कल्पयित्वा ⁵घृतार्चिषम् ।
⁶एकरात्रं तां दत्त्वा घृताहारो भवेन्नरः ॥१०॥
 विमुक्तः सर्वपापेभ्यो लोकानाप्नोति ⁷शाश्वतान् ।
 अनेन विधिना दत्त्वा सोपवासो नरः शुचिः ॥११॥
⁸सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ।
 विमानेनार्कवर्णेन गवां लोके महीयते ॥१२॥
 घृतक्षीरवहा नद्यो यत्र पायस-⁹कर्मदाः ।
 यत्र ¹⁰कामफला वृक्षा यत्र सिद्धिश्च ¹¹मानसी ॥१३॥
 गन्धर्वाप्सरसां यत्र सततं ¹²गीतमुत्तमम् ।
¹³तत्रास्ते सुचिरं लोके यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥१४॥
 मानुष्यमासाद्य भवत्यरोगः ¹⁴शीलेन रूपेण दमेन युक्तः ।
 मनोऽभिरामः ¹⁵प्रमदाप्रियश्च धनान्वितः सर्वसुखोपपन्नः ॥१५॥

यथेष्ट-¹⁶[दानदिन]-पूर्वतरदिने ¹⁷पूर्ववत् कृतहविष्यभोजनादिः सूर्यादिदेवताभ्य उपवास-
 पूर्वकं विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेवघृत-¹⁸क्षीररूपनसहितपूजाहोमपूर्वकं घृतधेनुदानं मया कर्तव्यमिति
 निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ ¹⁹अथ उपोष्यापरदिने ²⁰विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेवघृतक्षीररूपनसहित-
 पूजाहोमपूर्वकदानान्तरैकरात्र-घृताहारत्वमहितं घृतधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा

- 1 A reads the bracketed portion as ततः सुगन्धि
- 2 I. O. and V. D. read the bracketed portion as दीपं दद्याच्च
- 3 I. O. •सदा
- 4 I. O. धेनु
- 5 I. O. घृतार्चिं तां
- 6 A एकरात्रिच्च
- 7 A शाश्वता
- 8 A सर्वकामः सवृद्धः स्याद्
- 9 A •कर्माः
- 10 A कामफला

- 11 I. O. मानसा
- 12 A सौतमुत्तमं, I. O. ज्ञातमुत्तमं
- 13 Corrected from V. D. I. O., तत्रास्ति, A तत्रास्ति
- 14 I. O. शरीर
- 15 I. O. प्रमदाप्रियश्च
- 16 A दिने for the bracketed portion
- 17 A पूर्वकृतहविष्यभोजनादि
- 18 A omits क्षीर
- 19 A उपोष्य only for च उपोष्या
- 20 I. O. विष्णुधर्मोत्तमः

परदिने ¹[उपोष्यापरदिने धेनुर्वधं घृतकुम्भं] तत्पार्श्वे² धेनुचतुर्थीशघृतकलसञ्च वत्सार्धं³
⁴स्थापयित्वा धेनुवत्सौ यथोक्तोपकरणसहितां कृत्वा 'वासुदेवं घृतक्षीराभ्यां जपयित्वा ॐ
 घृतार्चिषे नम इति यथाशक्त्युपचारैः संपूज्य घृतदीपं दत्त्वा ॐ घृतार्चिषे 'स्वाहा इत्याज्यं
 हुत्वा, शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा, घृतधेनुमभ्यर्च्य ब्राह्मणाय ध्यातवासुदेवरूपायार्चिताय
 ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तघृतधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽह-
 मेतां धेनुचतुर्थीशकलसघृतमयकांस्योपदोहसंछन्ना-सितवस्त्रयुत-हिरण्यगर्भेक्षु-⁵यष्टिपाद-रौप्यखुर-
⁶सौवर्णाक्षियुगामगुरुकाष्ठ-⁷सप्तधान्यपार्श्वे-पट्टवस्त्रकम्बला-⁸[तुल्यकपर्पूरघ्राणा-फलस्तनी-शर्करा-
 जिह्व-गुडक्षीरमुख-क्षौमसूत्रलाङ्गूल-सितसर्षपरोमक-ताम्रपृष्ठवत्सहितघृतपूर्णकुम्भमयीं कांस्यो-
 पदोहसंछन्नां सितवस्त्रयुतां] हिरण्यगर्भामिक्षुयष्टिपादां रूप्यखुरां सौवर्णाक्षियुगामगुरुकाष्ठ-
 १२क्षीं सप्तधान्यपार्श्वीं ⁹पट्टवस्त्रकम्बलां तुल्यकपर्पूरघ्राणां फलस्तनीं शर्कराजिह्वां गुडक्षीरमुखीं
 क्षौम-¹⁰सूत्रलाङ्गूलां सितसर्षपरोमकां ताम्रपृष्ठवत्पृष्ठां घृतधेनुं ददानी । घृतार्चिः प्रीयताम् ।
 खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ¹¹ततस्तद्दिनं यजमानो घृतमात्राहारो नियतस्तिष्ठेत् ।

- 1 A reads the bracketed por-
 tion as उपोषा घृषिधेनुर्वधं घृतकुम्भं
 and I. O. as उपोष्यापरदिने घृत-
 कुम्भपूर्णं
- 2 I. O. तत्पार्श्वे न
- 3 A जपयित्वा
- 4 I. O. वासुदेवप्रतिमां
- 5 A नमः before स्वाहा
- 6 I. O. नम for यष्टि

- 7 I. O. सुवर्णाक्षि०
- 8 I. O. मष्टधान्य०
- 9 A omits the b. p. here and
 reads it between ॐ and
 उपोष्या in the previous page
- 10 I. O. पक्ष for पट्ट
- 11 I. O. वस्त्र for सूत्र
- 12 A. ततस्तद्दिनं ; I. O. ततस्तद्दिन

अथ जलधेनुदानम् ।

तथा (३।३०६।१-१५) :—

जलधेनुं प्रवक्ष्यामि ^१प्रीतये जलशायिनः ।

जलकुम्भं ^२द्विजप्रेष्ठाः ^३सुवर्णरजतान्वितम् ॥१॥

कल्पयेद्ब्रह्मगर्भन्तु ^४स्थापयेत्तं यवोपरि ।

^५सर्वधान्यैस्तथा ग्राम्यैः ^६समन्तात् परिवारयेत् ॥२॥

ग्राम्यैः सर्वधान्यानि परिभाषोक्तानि ।

सितवस्त्रयुगच्छन्नं ^७दूर्वापल्लवशोभितम् ।

कुष्ठमांसी-मुरोशीर-^८बालकामलकैर्युतम् ॥३॥

प्रियङ्गुपल्लसहितं सितयज्ञोपवीतितम् ।

सच्छतोपानहञ्चैव ^९सोष्णीषश्च प्रकल्पयेत् ॥४॥

तिलपात्रैर्युतं कृत्वा सहिरण्यैश्चतुर्दिशम् ।

^{१०}दध्योदनयुतेनाथ [पात्रेण स्थगितं मुखे] ^{११} ॥५॥

^{१२}कल्पयेदेवमेवन्तु [वारिधानीन्तु वत्सकम्] ^{१३} ।

उपोषितः समभ्यर्च्य देवेशं जलशायिनम् ॥६॥

पुष्पधूपोपहारैश्च यथाविभवमा-^{१४}हतः ।

^{१५}आहताम्बरवीताय दद्याद्विप्राय भक्तिमान् ॥७॥

1 A प्रीतये	11 A पात्रेणः स्थितं मुखं for the bracketed portion
2 I. O. जलप्रेष्ठाः	12 I. O. कल्पयेदेवमेवन्तु
3 A सुवर्णरजतान्विता	13 Corrected from V. D. A वारिधानीन्तु वत्सिकां and I. O. वारिधानी तु वत्सकं for the bracketed portion
4 A स्थापयेत्	14 V. D. ऽश्रितः, A ऽहतः
5 I. O. पूर्वधान्यैस्तथा याज्ञैः	15 A आहताम्बरवीताय, I. O. अहताम्बरवीताय
6 I. O. ऽसर्वतः परिवारयेत्	
7 I. O. ऽवधिकामलकैर्युतः, V. D. ऽबालु०	
8 A ऽञ्चैव	
9 I. O. and V. D. सोष्णीषं परि-
कल्पयेत्	
10 I. O. दधीदन्	

जलशायी जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः ।
 इति चोच्चार्य्य ^१तं दद्यात् [प्रोणयेच्च द्विजोऽपि तम्] ^२ ॥८॥
 अहोरात्रोषितो दद्याद् यथाविधि मयेरितम् ।
^३अपक्वान्नाशिना स्थेयमहोरात्रमतः परम् ॥९॥
 अनेन विधिना ^४दत्त्वा जलधेनुं द्विजोत्तमाः ।
 सर्वाह्वादानवाप्नोति कामानाप्नोति शाश्वतान् ॥१०॥
 मोक्षमाप्नोति सर्वेभ्यः पापेभ्यः स तथा नरः ।
 सौभाग्यं महदाप्नोति रूपञ्च परमन्तथा ॥११॥
 पुंश्च स तथा याति यस्य यस्य च दर्शनम् ।
 करोति ^५परमाह्वादं तस्य तस्य द्विजोत्तमाः ॥१२॥
 नित्याभितृप्तो भवति तथैव च ^६निरामयः ।
 सर्वबाधाप्रशमनं प्राप्नोति गतकल्मषः ॥१३॥
^७वारुणं लोकमाप्नोति सकृदत्त्वा द्विजोत्तमाः ।
 दत्त्वा तामसकृद् विप्रा लोकमाप्नोति वैष्णवम् ॥१४॥
 आह्वादहेतोः परमं पवित्रं दानं मयेदं कथितं ^८द्विजेन्द्राः ।
 धन्यं यशस्यं ^९दुरितापहारि ^{१०}कामप्रदं [लोकहितं प्रशस्तम्] ^{११} ॥१५॥

दानदिनपूर्वतरदिने ^{१२}पूर्ववद्धविष्यभोजनादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासविष्णु-
 धर्मोत्तरोक्त-जलशायिकेशवपूजापूर्वक- [जलधेनुदानकर्म मया कर्तव्यमिति ^{१३} निवेद्य सङ्कल्पं
 कुर्यात् । ॐ श्र ^{१४}उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्त-केशवपूजापूर्वक] ^{१५} दानान्तरैक- ^{१६}रात्राप-
 कान्नाहारत्वसहितं जलधेनुदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने उपोष्यापरदिने

1 I. O. तद्व्यात्

2 I. O. reads the bracketed portion as प्रणयेच्च द्विजाय तां

3 I. O. अपक्वान्नाशिना

4 A दद्यात्

5 I. O. परमात्मनः

6 A निवारयः

7 A कारणं

8 A द्विजोत्तमाः

9 Corrected from V. D. I. O.

दुरितापहारि, A दूषितापहारि

10 I. O. कादर्थप्रदं

11 A reads the bracketed portion as लोकहितप्रकारं

12 I. O. पूर्ववत् इविषयाहारादि

13 A कर्तव्यं

14 A उपोषा परदिने

15 A omits the b. p.

16 A रात्रोपहारत्वः

जलकुम्भमयीमुक्तोपकरणमहितां जलधेनुं तत्पार्वं तच्चतुर्थींशजलभृद्वारिधानीमयमुक्तोप-
करणसहितं ¹वत्सञ्च स्थापयित्वा वासुदेवं यथाशक्त्युपचारैः ॐ जलशायिने नम इति सम्पूज्य
²ब्राह्मणायाश्चिताय ³नवाम्बरावृताया-⁴र्चितां ताम् ॐ ⁵जलशायीत्यादिकमन्त्रं पठित्वा ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-जलधेनुदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतां⁶
धेनुचतुर्थींशजलभृद्-वारिधानीमय-सुवर्ण-⁷रजतान्वित-⁸रत्नगर्भ-⁹यवस्थ-¹⁰ग्राम्यसर्वधान्यपरि-
वारित-सितवस्त्रयुगच्छन्त्रां-¹¹दूर्वापल्लवशोभित- कुष्ठमांसीमुरोशीर-¹²बालकामलकप्रियङ्गुपत्रसहित-
मित¹³-यज्ञोपवीति-सच्छत्रोपानतक-¹⁴सोष्णीष-सहिरण्यतिलपात्र-¹⁵चतुष्टय-¹⁶दध्योदनपात्र-
स्थगितमुख]-वत्ससहितां जलकुम्भमयीं सुवर्णरजतान्वितां रत्नगर्भां ¹⁷यवस्थां¹⁸[ग्राम्यसर्वधान्य-
परिवारितां सितवस्त्रयुगच्छन्त्रां दूर्वापल्लवशोभितां कुष्ठमांसीमुरोशीर]-¹⁹बालकामलक-प्रियङ्गु-
पत्रसहितां सितयज्ञोपवीतिनां सच्छत्रोपानतकां सोष्णीषां सहिरण्यतिलपात्रचतुष्टय-²⁰युतां
दध्योदनयुतपात्र-²¹स्थगितमुखीं जलधेनुं ददानि । प्रतिग्रहीता जलशायी केशवः प्रीयतामिति
वदेत् । खट्वादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानोऽ²²पकान्नाशी तद्दिनं नियतो नयेत् ।

1 I. O. रत्नञ्च	12 A reads सहितं and omits मित
2 A ब्राह्मणयोर्चिताय, I. O. ब्राह्मणाया-
र्चिताय	13 A सोष्णीसहित, I. O. रोष्णीष
3 I. O. वराम्बरा०	14 I. O. स्थसितमुख for the brac-
keted portion
4 A ०सिताय and omits तम्	15 A यवस्था
5 जलशायिनेत्यादिकमन्त्रं	16 A reads the bracketed por-
tion once again after सच्छत्र
पानतकां, a line below.
6 I. O. काम एतां	17 I. O. वसिकामलक०
7 I. O. रचितान्वित	18 A omits चतुष्टय
8 A पञ्च before रत्न	19 I. O. स्थसित०, A स्थगित०
9 I. O. ०मधस्थ, A ०यमस्थ	20 A ०पद्माशी
10 A ग्राम्यसर्वधान्य०, I. O. ग्राम्यधान्य०,	
11 A ०बालक, I. O. ०वसिकामलक	

अथ तिलधेनुदानम् ।

तथा (३१३०८१-१५) :—

तिलधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वपापभयापहाम् ।

^१धेन्वाकारान्तु तां कुर्यादाविके^२ कम्बले बुधः ॥१॥

^३तिलैः षोडशभिः प्रस्थैश्चतुर्भिर्वत्समेव च ।

^४तिलप्रसारणं कुर्याद् धेन्वा^५ धेनुप्रमाणतः ॥२॥

ततस्तु ^६रचयेद्धेनुं ^७तिलैर्वक्ष्याम्यहं द्विजाः ।

हेमशृङ्गीं हृष्यसुरां गन्धप्राणवतीं शुभाम् ॥३॥

मिश्रान्नजिह्वां कुर्वीत गुडास्यां सूतकम्बलाम् ।

इक्षुपादां ताम्रपृष्ठां कुर्यान्मुक्ताफलेक्ष्णाम् ॥४॥

प्रशस्त-^८पत्रश्रवणां फलदन्तवतीं शुभाम् ।

स्रग्दामपुच्छां कुर्वीत नवनीतस्तनान्विताम् ॥५॥

“[प्रशस्तपत्रं यज्ञीयतरुपत्रम्] ।

फलैर्मनोहरैर्भक्ष्यै^{१०}-मैणिमुक्ताफलान्विताम् ।

शुभ्रवस्त्रयुगच्छन्नां चारु-^{११}च्छत्रसमन्विताम् ॥६॥

कांस्योप-^{१२}दोहनां कृत्वा वासुदेवन्तु^{१३} पूजयेत् ।

गन्धमाल्यनमस्कारधूपदीपान्नसम्पदा ॥७॥

जुहुयाच्च तिलानेव नाम्ना तस्यैव^{१४} मानवः ।

तमेव प्रीणयेद्दद्याद्धेनुं तामा^{१५}-हिताग्रये ॥८॥

1 Corrected from V. D. I. O.

धेन्वाकारा तु, A धेन्वाकारान्

2 A कुर्यादाविके

3 I. O. तिलैः षोडशभिः, A तिल-
षोडशभिः.

4 Corrected from V. D. A
तिलप्रसारणं, I. O. तिलप्रदानवत्

5 A omits it

6 A रचयेद्धेनुं

7 A पत्रैः

8 A ०पात्र०

9 A reads the bracketed por-
tion as प्रशस्तपत्रं यज्ञीयतरुपात्रं

10 A ०भक्ष्यैः, I. O. ०हृक्ष्यैः

11 A चन्द्र for चक्षत्र

12 Corrected from V. D. A
०दोहनां, I. O. ०दोहनां

13 I. O. वासुदेवश्च

14 A तस्यैव

15 I. O. तामा

त्विरात्रं यस्तिताहारस्तिलधेनुं प्रयच्छति ।
 दत्त्वैक-^१रात्रं च पुनस्तिलानसि द्विजोत्तमाः ॥६॥
 चान्द्रायणायप्यधिकं^२ शस्तं तत्तिलभक्षणम् ।
 सर्वपातकनिर्मुक्तः पितरं स पितामहम् ॥१०॥
 तस्यापि पितरश्चैव तारयेद्दुकृतान्नरः^३ ।
 आत्मानं पुत्रपौत्रांश्च प्रपौत्रमपि तारयेत् ॥११॥
^४[सुहृदं वाप्यथोद्दिश्य] तिलधेनुप्रदो नरः ।
 तारयेद्दुकृतात्तश्च^५ यमुद्दिश्य प्रयच्छति ॥१२॥
 यश्च गृह्णाति विविधदीयमानाश्च^६ पश्यति ।
 सोऽपि पापविनिर्मुक्तः स्वर्गलीके महीयते ॥१३॥
 महापातकसंयुक्तो युक्तो^७ यश्चोपपातकैः ।
 तिलधेनुप्रदानेन सोऽपि पावनमाप्नुयात् ॥१४॥
 स लोकमासाय नरो वसूनां तत्रापि भुक्त्वा^८ त्रिदशेन्द्रभोगान् ।
^९मानुष्यमासाय भवत्यरोगो धनान्वितो रूपसुखोपपन्नः ॥१५॥

दानदिनपूर्वचतुर्थदिने प्रातः गृहीतोदकपूर्णताम्रपात उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात्^{१०} 'ॐ
 अथादि त्विरात्रतिलाहाररूपप्राच्याङ्गदानदिन^{११}-तिलाहाररूपोदीच्याङ्गसहितं^{१२} त्रिणुधर्मो-
 त्तरोक्ततिलधेनुदानकर्माहं करिष्ये' । ततस्तद्दिनादारभ्य तिलमालाहारो^{१३} [दिनत्रयं भूत्वा]
^{१४}चतुर्थदिने कम्बलमान-^{१५}[स्तोत्र्यं तत्र षोडशसंख्य]^{१६}-प्रस्थपरिमिततिलैर्धेनवाकार^{१७} ^{१८}विरचय्य
^{१९}[तत्पाश्वे तच्चतुर्थीश]-तिलैर्वत्साकारमारचय्य धेनु-^{२०}मुक्तोपकरणान्वितां^{२१} कृत्वा वत्सश्चैवं-

1 I. O. ०वागश्च

2 I. O. and V. D. ०अधिकं

3 A ०दुःकृतं नरः

4 Corrected from V. D. I. O.

सुहृदं वाप्यथोद्दिश्य for the b. p.

5 I. O. ०र्थश्च

6 I. O. ०दीपमालाश्च

7 A यः सोपपातकैः

8 A विविधेन्द्रभोगान्

9 I. O. मनुष्यः

10 A कुर्यात्

11 I. O. omits दिन

12 I. O. and A विष्णुधर्मोक्तः

13 I. O. भुक्त्वा for the bracketed portion

14 I. O. चवञ्चद्दिने

15 I. O. reads the bracketed portion as भाङ्गततस्मैतमम्

16 A ०तिलधेनवाकारः

17 A विचार्य

18 A च तत्पाश्वे चतुर्थीश for the b. p.

19 I. O. and A ०युक्तो

20 I. O. ०र्षिता

¹विधोपकरणयुतं . विधाय वासुदेवप्रतिमां ²यथाशक्त्युपचारैः पूजयित्वा ॐ वासुदेवाय स्वाहेति तिलान् हुत्वा³ शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा, आहिताग्नये ⁴ब्राह्मणायाचिताया-
चिताम् ॐ⁵ वासुदेवः प्रीयतामित्युक्त्वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁶विष्णु-
धर्मोत्तरोक्ततिलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽह-⁷मेतामाविककम्बलस्थधेनुचतुर्थांशतिल⁸--मयहेमशृङ्ग--
रूप्यखुर-गन्धघ्राण-मिश्रान्नजिह्व-गुडास्य-सूत्रगल⁹-कम्बलेक्षु-¹⁰यष्टिपाद-ताम्रपृष्ठ-मुक्ताफलेक्षणा-
¹¹[पत्रश्रवण-फलदन्त-खगदामपुच्छ]-नवनीतस्तन-फल-¹²भक्ष्यसमन्वित-¹³मणिमुक्तालङ्कृत-वस्त्र-
युगच्छन्न-छत्रान्वित-कांस्योपदोह¹⁴-वत्स-¹⁵सहितामाविककम्बलस्थ-षोडशसंख्यप्रस्थपरिमित-
तिलमयीं हेमशृङ्गीं रूप्यखुरां गन्धघ्राणां मिश्रान्नजिह्वां गुडास्यां सूत्रगलकम्बलामिक्षुपादां
ताम्रपृष्ठां मुक्ताफलेक्षणां ¹⁶पत्रश्रवणां फलदन्तां खगदामपुच्छां नवनीतस्तनीं ¹⁷फलभक्ष्य-
समन्वितां ¹⁸मणिमुक्तालङ्कृतां वस्त्रयुगाच्छादितां छत्रसहितां ¹⁹कांस्योपदोहां तिलधेनुं
ददानि । स्वस्यादिस्वोकारान्तं पूर्ववत् । ²⁰[ततस्तद्दिनं यजमानस्तिलमात्राहारो नियतो
नयेत्] ।

इति ²¹महाराजाधिराज-²²निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेन-²³देवविरचिते

दानसागरे धनुदानावर्तः ।

1 A ०विधि०	15 I. O. ०सहितां आवि०, A ०मेत
2 I. O. यथाशास्त्रोपचारैः	आवि०
3 A कृत्वा	16 I. O. प्रशस्तश्रवणां
4 I. O. ब्राह्मणायाचितावर्चितां,	17 A फलभक्ष्यसहितां
A ब्राह्मणायाचितां	18 I. O. मणिमुक्ताम्वितां, A omits
5 I. O. स्वं	it
6 I. O. विष्णुधर्माक्त०	19 I. O. कांस्योपदोहनां
7 I. O. ०मेतानाविक०, A ०मेतां	20 A reads the bracketed por-
आवि०	tion as ततस्तद्दिनं यजमानस्तिलमा-
8 A ०तिति०	हारो नियतो नयेत् and I. O.
9 I. O. ०गज०	as ततस्तद्दिने यजमानस्तिलमात्रा-
10 A omits यष्टि	हारो नियतस्तिलेष्टे
11 I. O. reads the bracketed	21 I. O. समस्तप्रक्रियाविराजमान-
portion as गन्धश्रवणफलदन्तख-	महाराज०
गदामपुष्ट	22 A निःशङ्कर०
12 I. O. ०भक्ष्यसमन्वित, A ०भक्ष्याम्वित	23 I. O. omits देव
13 I. O. omits मणि	
14 I. O. कांस्योपदोहनसहिता	

अथ रुद्रदैवतगवीदानावर्तः । (४-७)

तत्र 'गोदानस्तुतिः विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६१।१ख-३) :—

यथा देवा यथा वेदा ^१ब्राह्मणाश्च यथा द्विजाः ।

तथा ^२गावो विनिर्दिष्टाः सर्वलोकसुखावहाः ॥१॥

^३[एकं गोब्राह्मणं ज्ञेयन्तयो] -र्यज्ञः प्रतिष्ठितः ।

विष्टेषु मन्त्रास्तिष्ठन्ति गोषु संतिष्ठते हविः ॥२॥

गवां ^४दानं द्विजश्रेष्ठा दुष्कृतान्यपकर्षति ॥३॥

तथा (३।३०६।१-२क, ३क) :—

^५गावः पवित्रा मङ्गल्या गोषु लोकाः प्रतिष्ठिताः ।

तास्त्रायत्तानि यज्ञानि देवतातिथिपूजनम् ॥४॥

बालपुष्टिश्च ^६भवति तथा ^७श्राद्धक्रिया द्विजाः ।

तस्मात् सर्वप्रदानानां गवां दानमनुत्तमम् ॥५॥

तथा (३।३०६।२-३-२६) :—

^८[शतं वर्षसहस्राणि] तपस्तप्तं सुदुश्चरम् ।

गोभिः पूर्व-^९विष्टाभिर्गच्छेम^{१०} श्रेष्ठतामिति ॥६॥

लोकेऽस्मिन् दक्षिणानाश्च सर्वासां वयमुत्तराः ।

भवेम न च लिप्येम ^{११}दोषेणेति परन्तपाः ॥७॥

^{१२}शकृत्तासां पवित्रार्थं ^{१३}कुर्वीरन् देवमानुषाः ।

तथा सर्वाणि भूतानि स्थावराणि चराणि च ॥८॥

1 A गोपालस्तुतिः

2 I. O. ब्राह्मणाश्च

3 I. O. पारी

4 I. O. reads the bracketed portion as एकं गोब्राह्मणं यज्ञि-
तपो and A as एकांशो ब्राह्मण-
श्च यज्ञतपो

5 I. O. दान

6 I. O. गावः पवित्र , A गावः पवित्रा

7 I. O. पुष्टिश्च

8 A अवा०

9 A reads the bracketed por-
tion as शतसूर्यसहस्राणां

10 I. O. ०निष्टाभि०

11 A ०गच्छेम

12 A दोषेणेति

13 I. O. सचता च

14 A कुर्वीरन् देवमानुषाः

प्रदातारश्च ^१गोलोकान् गच्छेयुरिति ^२मानवाः ।

^३एतद्वरं ददौ तासां सर्वमेव ^४पितामहः ॥६॥

तथा (३।३०६।४४-५२क) :—

अपामधस्ताल्लोको वै तस्योपरि महीधराः ।

^५नागानामुपरिष्ठाद्भूः पृथिव्युपरि मानवाः ॥१०॥

मनुष्यलोकाद्भूर्न्तु खगानां ^६गतिरुच्यते ।

आकाशस्योपरि रविद्वारं ^७स्वर्गस्य तत् ^८स्मृतम् ॥११॥

देवलोकः परस्तस्माद्ब्रह्मलोकस्ततः परः ।

^९[तत्रोपरि गवां लोको विष्णुलोकस्ततः परः ॥१२॥]

लोकस्त्वधो दुष्कृतीनां ^{१०}नराणां पृथिवी मता ।

[खमस्थिराणां विषयः स्वर्गः सुकृतकर्मणाम् ॥१३॥] ^{११}

ब्राह्मे तपसि युक्तानां ब्रह्मलोकः सनातनः ।

गवामेव हि गोलोको ^{१२}दानारोहा हि सा गतिः ॥१४॥

एकान्तिनो [विष्णुभक्ता विष्णुलोकं व्रजन्ति ते] ^{१३} ।

^{१४}गोप्रदानरता यान्ति गोलोकं सर्वकामदम् ॥१५॥

तत्र कामफला वृक्षाः नद्यः पायसकर्दमाः ।

सुवर्णसिकताश्चान्या विमलाम्बुयुताः ^{१५} शुभाः ॥१६॥

^{१६}यथाकामेप्सितास्तत्र भवन्ति ^{१७}शुभकर्मणाम् ।

^{१८}देशाः मनोहराः शुभ्राः देवारामविभूषणाः ॥१७॥

1 A गोलोके	12 I. O. and V. D. दानारोहा
2 I. O. मानदाः	13 A reads the bracketed portion as विष्णुलोकं व्रजन्ति एवमेव विधोः
3 A एतद्वरं	14 I. O. and A गोप्रदानरता
4 A पितामहाः	15 Corrected from V. D. I. O. अयुताः
5 I. O. नामानामुपरिष्ठाद्भूः	16 A यथाकामेप्सितास्तत्र, I. O. यथाकामेप्सितास्तत्र
6 I. O. पतिः	17 A शुभकर्मणां
7 A सूर्यस्य	18 I. O. देशा, A देशाः
8 A अतः	
9 I. O. omits the bracketed portion	
10 I. O. and V. D. कर्मिणां	
11 V. D. omits the b. p.	

द्विव्येन गीतवृत्त्येन वादित्वेण मनोहराः ।

तत्वेप्सितानां कामाना-^१माप्तिर्भवति नित्यदा ॥१८॥

अथ परिभाषा ।

महाभारते :—

^२[न वधार्थं] प्रदातव्या ^३[न कीनाशे न नास्तिके] !

^४न गोजीविने^५ दातव्या तथा गौर्भरतर्षभ ॥१॥

कीनाशे [कृषिवले ।

ददत् स तादृशानां वै नरो गां पापकर्मणाम् ।

अक्षयं नरकं यातीत्येवमाहुर्महर्षयः ॥२॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।७) :—

नैका बहूनां दातव्या न द्वयोद्विजपुङ्गवाः । ^६

सा तु ^७विक्रयमापन्ना दातुर्नरकदायिनी ॥३॥

तथा (३।३०६।२२) :—

एकाञ्च दशगुर्दद्याद्दश दद्याच्च ^८गोशती ।

शतं सहस्रगुर्दद्यात् ^९सर्वे तुल्यफला हि ते ॥४॥

^{१०}अथादेया ^{११}[गौः ।

यो दद्यादुपयुक्तार्थं जीर्णां धेनुञ्च निष्फलाम् ।

तमः स प्रविशेद्दाता द्विजा ऋशेन योजयेत् ॥१॥

कल्मार्षं ब्राह्मणे दत्त्वा दाता यात्यन्तिमां गतिम् ।

जीर्णानिर्मोकनिर्मूकः पन्नगेन्द्रः क्षितौ यथा ॥२॥

1 Corrected from V. D. I. O.

•वक्षितं, A: •माप्तिं•

2 A निर्विषाणार्थं

3 A reads the bracketed portion as कीतवे नास्तिकेन च

4 A: omits it

5 I.O. गोजीविन दातव्या, A गोजी-
विनो प्रदातव्या

6 A omits the bracketed portion

7 I. O. निःकृष्य•

8 I. O. गोशतं

9 A सर्वं

10 A अथादेया

11 I. O. omits the bracketed portion

महाभारते (=वि. ध. ३।३०६।३ख-५क) :—]

हीनाङ्गी ^१क्षीरपा वृद्धा दुःखदोहा निरिन्द्रिया ।

व्याधिता विषमा ^२व्याला तथैव प्रपलायिनी ॥३॥

मूल्यैस्तथाप्यसंशुद्धैः क्रीता च द्विजपुङ्गवाः ।

न दातव्या ^३द्विजा ^४धेनुर्दत्त्वा नरकमाप्नुयात् ॥४॥

^५आदित्यपुराणे :—

^६उन्मत्तामङ्गहीनाश्च ^७मृतवत्सां महाशनाम् ।

^८केशचेलपुरोषास्थि - ^९कव्यादां ^{१०}सन्धिनीं खलाम् ॥५॥

^{११}पुटधेनुं ^{१२}यमजसूं नित्यं ^{१३}युगलितस्तनीम् ।

न दद्याद्वाङ्गणेभ्यस्तु सदोष ^{१४}वृषभं ^{१५}तथा ॥६॥

महाशनामति^{१६}-प्रचुरभक्षणशीलां ^{१७}[सन्धिनीम् ऋतुमतीं] ^{१८}पुटधेनुं ^{१९}दुर्निवारां [यम-
जसूं वत्सद्वयप्रसवशीलां]^{२०} ^{२१}युगलितस्तनीं संलम्बन्तद्वयाम्^{२२} ।

1 A क्षीरपा	13 A सञ्चितस्तनीं
2 A व्याला	14 A सदोषं
3 A छता	15 A यथा
4 I. O. धेनुर्दत्त्वा, A धेनुं दत्त्वा	16 I. O. ०विति०
5 A omits it	17 A reads the bracketed portion as सञ्चिनीं ऋतां । तुमतीं, I. O. as सञ्चिनींस्तुमतीं
6 I. O. उन्मत्तामङ्गहीनाश्च, A उन्मत्तामङ्गहीनाश्च	18 I. O. पटाधेनुं
7 I. O. मृतवत्सां	19 I. O. दुर्निवारं ; A दुर्निवारां
8 I. O. केशचेल पुरोषान्ति	20 A omits the bracketed portion
9 A कव्यानां	21 A सञ्चितस्तनीं
10 I. O. सञ्चिनी	22 I. O. संलम्बन्तद्वयम्
11 I. O. पटाधेनुं	
12 A यमजसुं	

तत्तादावलङ्कृतगवीदानावर्तः । (४)

¹सम्बर्तः :—

यो ददाति शर्फे रूप्यहेमशृङ्गीमरोगिणीम् ।

सवत्सां वस्त्रसंयुक्तां [सुशीलां गां]² पयस्विनीम् ॥१॥

शर्फेः खुरैः । वस्त्रसंयुक्तां वस्त्राच्छादिताम् ।

³यावन्ति तस्या रोमाणि सवत्साया [दिवं गतः]³ ।

तावतो वत्सरानास्ते स गत्वा ब्रह्मणोऽनतिके⁴ ॥२॥

⁵अत्र यजमानो ⁶गामुक्तलक्षणांमुक्तोपकरणयुतां ⁷सवत्सामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । अयामुक्त-⁸[सगोत्रायामुक्त]-वेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं ⁹सम्बर्त्तोक्त-गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ¹⁰रूप्यशर्फां हेमशृङ्गीं ¹¹[सवत्सां गां ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्री पठित्वा गौरियं रुद्रदेवतेत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं] दक्षिणामेतत्काञ्चनं ददानि । ¹²प्रतिप्रहीता स्वस्ती-त्युक्ता गां ¹³पुच्छे गृह्णीयात् । ¹⁴[अत्र दक्षिणाबाहुल्यात् ¹⁵फलबाहुल्यमुन्नेयम्] ।

याज्ञवल्क्यः (१।२०४-५) :—

¹⁶हेमशृङ्गैः ¹⁷शर्फैरोप्यैः सुशीला ¹⁸वस्त्रसंयुता ।

¹⁹[सकांस्यपात्रा दातव्या] ²⁰क्षीरिणी गौः मदक्षिणा ॥३॥

1 A omits it	11 A omits the bracketed portion
2 I. O. reads the bracketed portion as सुशीलाच्छ	12 I. O. यहीत्वा
3 A reads the bracketed portion as यरीरतः	13 I. O. पुच्छे
4 A ब्राह्मणोक्तिके	14 A omits the bracketed portion
5 I. O. अत्र	15 I. O. फलबाहुल्यादुन्नेया
6 I. O. गामुक्तलक्षणांमुक्तोपकरणयुतां	16 A हेमशृङ्गीः, Yāj. हेमशृङ्गी
7 A सवत्सा अर्चिताय	17 A सदैरोप्यैः
8 I. O. reads the bracketed portion as गोत्रायामुक्त	18 A वत्ससंयुतां
9 A सम्बर्त्तोक्त	19 A omits the bracketed portion
10 I. O. रूप्यशर्फां	20 I. O. and A क्षीरिणी

दातास्याः स्वर्गमाप्नोति [वत्सरान् रोमसम्मितान्]^१ ।

कपिला चेत्तारयति भूयश्चासप्तमं कुलम् ॥४॥

गां बहुक्षीरामुक्तोपकरणयुता-^२भ्यर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^४[धेनुरोम-समानसंख्यकाल]-स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां हेमश्चक्षीं रौप्यशुभ्रां ^५वस्त्रसंयुतां ^६सकांस्यपात्रां गां ददानी । ^७[स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।] कपिलादाने तु याज्ञवल्क्योक्त-^८कपिलागवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां कपिलां गामिति वाक्ये विशेषः । उभयतोमुखी-^९दानवाक्ये याज्ञवल्क्योक्तोभयतोमुखीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीं गामिति विशेषः ।

तथा याज्ञवल्क्यः (१।२०६-७) :—

सवत्सा-^{१०}रोमतुल्यानि युगान्युभयतो-^{११}मुखीम् ।

दातास्याः स्वर्गमाप्नोति पूर्वेण विधिना ^{१२}ददत् ॥५॥

पूर्वेणेति पूर्वोक्तगोदानविधिनेत्यर्थः ।

यावद्वत्सस्य पादौ द्वौ ^{१३}मुखं योन्यां प्रदृश्यते ।

तावद् गौः पृथिवी ज्ञेया यावद्गर्भं न मुञ्चति ॥६॥

बृहस्पतिः—

हेमश्चक्षीं रौप्यशुभ्रां वस्त्र-^{१४}कांस्याज्यसंयुताम् ।

सवत्सां कपिलां दत्त्वा कुलान् सप्त समुदरेत् ॥७॥

कपिलामुक्तोपकरण-^{१५}युतामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्तगोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां हेमश्चक्षीं रौप्यशुभ्रां वस्त्रकांस्याज्यसंयुतां^{१६} सवत्सां कपिलां ^{१७}गां ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

- 1 I. O. reads the bracketed portion as वत्सरान् रोमसम्मितान्, A as वत्सर only
- 2 I. O. भूयश्चासप्तमं, A भूयमासप्तमं
- 3 I. O. भ्यर्चितामर्चिताय, A भ्यर्चिताय only
- 4 A च न नामसमानसंख्याभोग्य for the bracketed portion
- 5 I. O. वस्त्रयुतां, A वत्ससंयुक्तां
- 6 I. O. कांस्वपात्रां
- 7 A omits the bracketed portion

- 8 I. O. कपिलं
- 9 I. O. दाने तु वाक्ये
- 10 A नामसुख्यानि
- 11 A मुखी
- 12 I. O. ददत्, A दृष्टेत्
- 13 A मुखौ
- 14 A कांश्चादसंयुतां
- 15 A यत्कामर्चिताय, I. O. यत्कामर्चिताय
- 16 I. O. कांस्याज्यसंयुतां, A कांश्चादसंयुतां
- 17 A omits it

यमः—

रुक्मशृङ्गीं रौप्यखुरां मुक्कालाङ्गलभूषिताम् ।

कांस्योपदोहनां^१ धेनुं^२ वस्त्रच्छन्नामलङ्कृताम् ॥८॥

^३अलङ्कृतां हेमतिलकादिभिः ।

^४दत्त्वा द्विजेन्द्राय नरः स्वर्गलोके महीयते ।

यावन्ति धेनुरोमाणि तावन्यब्दान्यसंशयः^५ ॥९॥

दशधेनुप्रदानेन तुल्यैका कपिला मता ॥१०॥

^६धेनुमुक्लोपकरण-^७युतामभ्यर्च्यार्चिताय विद्यातपोवृत्तसम्पन्नाय^८ ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । धेनुरोम-^९समानसंख्या-^{१०}दसोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{११}रुक्म-शृङ्गीं रौप्यखुरां मुक्कालभूषितलाङ्गलां ^{१२}कांस्योपदोहनां वस्त्रच्छन्नामलङ्कृतां ^{१३}धेनुं ददानि । खस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कपिलादाने तु यमोक्तकपिलाधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१४}कपिलां धेनुमिति वाक्ये विशेषः ।

महाभारते (अनु—७६।१४) :—

अपां फेनसवर्णान्तु सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय ^{१५}वस्त्रसंवोतां वारुणं लोकमश्नुते ॥११॥

अपां फेनसवर्णां समुद्रफेनवर्णां^{१६} [सवर्णवत्सां गां]^{१७}-मुक्तरूपामुक्लोपकरण-^{१८}[युतामभ्यर्च्यार्चिताय] ब्राह्मणाय ^{१९}[ॐ अद्यादि] तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{२०}सवर्णवत्सां कांस्योपदोहनां ^{२१}वस्त्राच्छादितां जलफेनसवर्णां गां ददानि । खस्त्यादि-

1 A कांस्योपदोहनां

2 A सवत्सामलङ्कृतां

3 A omits it

4 I. O. दद्याद् द्विजेन्द्राय

5 I. O. अन्यसंशयः, A ० निःसंशयः

6 I. O. धेनुं गायमुक्लोपकरणं

7 A ० युतामभ्यर्चिताय

8 I. O. ० वस्त्रसंवोतां ; A वस्त्रपूर्णां

9 A omits ससान

10 I. O. ० दसोत्कर्षं

11 A रुक्मशृङ्गीं

12 A कांस्योपदोहनां

13 I. O. धेनुं गां

14 I. O. कपिला

15 A वस्त्रसंवोतां

16 I. O. ० वस्त्रां

17 A सवर्णवत्सा for the bracketed portion

18 A युतां तुभ्यमभ्यर्चिताय for the b. p.

19 A omits the bracketed portion

20 I. O. सवर्णवत्सां

21 A समुद्रफेनवर्णां before this

स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । जलपेनसवर्णादितयोदशधेनुदानानां महाभारतोक्तानां समान-[वर्ण-
वत्स]^१-प्रकरणत्वात् यत्तापि समानपदं नास्ति तत्तापि धेनुवत्सयोः समानवर्णत्वं^२ बोद्धव्यम् ।
तथाहि योजना सवत्सामपां फेन-^३सवर्णां वत्ससहितैरपां फेन-^४सवर्णैरित्यर्थः । एव-
मन्यत्ताप्युन्नेयम् ।

तथा (अनु—७६।२०) :—

पाण्डुकम्बल-[वर्णाभां सवत्सां कांस्यदोहनाम्]^५ ।

^६[वस्त्रसंवीतगां दत्त्वा] साध्यानां लोकमश्नुते ॥१२॥

पाण्डुकम्बल-^७वर्णां श्वेतलोहितवर्णां समानवर्णवत्सां गामुक्त-^८[रूपामुक्तो]-पकरणयुताम-
भ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ^९ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । साध्यलोकप्राप्तिकामोऽह-
मेतां पाण्डुकम्बल-^{१०}वर्णाभां सवर्णवत्सां कांस्योपदोहनां ^{११}वस्त्रसंवीतां गां ददानि ।
खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१५) :—

वातधेनुसवर्णान्तु सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय वस्त्रसंवीतां वायुलोके महीयते ॥१३॥

वातधेनुसवर्णां मलिनपिङ्गलां ^{१२}सवर्णवत्सां गामुक्तरूपामुक्तोपकरणामभ्यर्च्यार्चिताय^{१३}
ब्राह्मणाय ॐ^९ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्ष-वायुलोक-प्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१४}सवर्ण-
वत्सां ^{१५}कांस्योपदोहनां वस्त्राच्छादितां वातधेनुसवर्णां^{१६} गां ददानि । खस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

1 I. O. वस्त्र for the bracketed portion

2 A ०पद्वत्

3 A ०सवर्णा, I. O. ०सवत्सां

4 I. O. and A ०सवर्णैरित्यर्थः

5 I. O. reads the bracketed portion as वस्त्राभां वत्सा कांस्योपदोहनां

6 I. O. प्रदाय वस्त्रसंवीतां for the bracketed portion

7 I. O. ०वस्त्रां

8 A reads the bracketed portion as रूपां वस्त्रयुक्ता

9 A omits it

10 I. O. ०वस्त्राभां

11 A omits वस्त्र

12 A omits सवर्णां

13 I. O. ०करव्युक्तामभ्यर्च्यार्चिताय

14 A सवत्सां, I. O. सवर्णवत्सां

15 A कांस्योपदोहनां

16 A धेनुं सवर्णां

तथा (अनु—७६।१६) :—

हिरण्यवर्णां^१ पिङ्गलाक्षीं सवत्सां^२ कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय वस्त्रसम्वीतां कौबेरं लोकमश्नुते ॥१४॥

समानवर्णं^३ पिङ्गलाक्षवत्ससहितां गामुरुपासुकोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । कौबेरलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां^४ 'हिरण्यवर्णां' पिङ्गलाक्षीं^५ 'सवर्णपिङ्गलाक्षवत्ससहितां' कांस्योपदोहनां वस्त्रसम्वीतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

पलालधूम्रं^६ वर्णान्तु सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

प्रदाय वस्त्रसम्वीतां पितृलोके महीयते ॥१५॥ (अनु—७६।१७)

पलाल-धूम्रवर्णां^७ मलिन-पाण्डुरां^८ 'सवर्णवत्सां' गामुरुपकारामुकोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षपितृलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां^९ पलालधूम्रं^{१०} वर्णां^{११} सवर्णवत्सां^{१२} कांस्योपदोहनां वस्त्रसम्वीतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१३}वयोपपन्नां^{१४} नीलाङ्गीं सर्वैरन्नसमन्विताम् ।

गन्धर्वाप्सरसां^{१५} लोकान् दत्त्वा प्राप्नोति मानवः ॥१६॥ (अनु—७६।२२)

^{१६}वयोपपन्नां तदृणीं^{१७} 'सवर्णवत्सामित्याध्याहार्यं' प्रकरणात् । सर्वैरन्नानि परिभाषोक्तानि प्राप्ताणि । ^{१८}'सवर्णवत्सां' गामुरुपासुकोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय^{१९} ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{२०}'गन्धर्वाप्सरसो-लोकप्राप्तिकामोऽहमेतां' ^{२१}'सवर्णवत्सां' [नीलाङ्गीं सर्वैरन्नान्वितां]^{२२} गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. पिङ्गलाक्षीं	12 A पयोपपन्नां
2 I. O. कांस्योपदोहनां ; A कांस्योप-
दोहनां	13 I. O. नीलाङ्गी
3 A पिङ्गलाक्षीं for पिङ्गलाक्ष	14 I. O. गन्धर्वाप्सरसान्
4 I. O. हिरण्यवर्णां	15 A पयोपपन्नां
5 A सवर्णां पिङ्गलाक्षवत्सां	16 A' सवर्णवत्सामित्याध्याहार्यं
6 I. O. ०धूम्रं	17 A सवर्णवत्सां
7 I. O. ०धूम्रं	18 A ०युतामर्चिताय
8 I. O. and A ०पाण्डुरां	19 A गन्धर्वाप्सरसः
9 I. O. सवर्णवत्सां	20 A सवर्णवत्सां
10 I. O. ०धूम्रं	21 A नीलां for the bracketed
portion
11 I. O. सवर्णवत्सां, A सवत्सां	

तथा (अनु—७६।८) :—

समानवत्सां कपिलां धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतां [ब्रह्मलोके महीयते] ^१ ॥१७॥

^२सुव्रतां सुखदोद्यां कपिलामुक्तरूपामर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ^३सवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां कपिलां
^४धेनुं गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५तथा (अनु—७६।११) :—

समानवत्सां ^६श्वेताम् धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतामिन्द्रलोके महीयते ॥१८॥

गममुक्तरूपामर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षेन्द्र-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां ^७श्वेतां धेनुं गां ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१२) :—

^८[समानवत्सां कृष्णान्तु] धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीताममिलोके महीयते ॥१९॥

धेनु-[मुक्तरूपा] ^९मर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्-
कर्षामिलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१०}सवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां कृष्णां धेनुं गां ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१३) :—

रोहिणीं तुल्यवत्सान्तु धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतां सूर्यलोके महीयते ॥२०॥

रोहिणीं लोहितां धेनुमुक्तरूपामर्चयित्वार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । सोत्कर्षसूर्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां रोहिणीं ^{११}तुल्यवर्णवत्सां वस्त्रसम्बीतां धेनुं
गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् for the
bracketed portion

2 A omits it

3 A सवत्सां

4 A धेनु, I. O. चेतधेनुं

5 I. O. omits it

6 I. O. चेतान्तु

7 I. O. omits it

8 I. O. reads the bracketed
portion as समानवत्सां कृष्णाय

9 I. O. reads the bracketed
portion as कपिलाय

10 A सुवर्णवत्सां

11 A तुल्यवत्सां

^१[समानवत्सां धूम्रान्तु] धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसम्बीतां याम्यलोके महीयते ॥२१॥ (अनु—७६।१३)

धूम्रां कृष्णलोहितच्छविं धेनु-^२मुक्तरूपामर्चयित्वा^३र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षयाम्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां ^३वस्त्रसंवीतां ^४[धूम्रधेनुं गां] ददानि । स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१६) :—

समानवत्सां गौरीन्तु धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसंवीतां वसूनां लोकमश्नुते ॥२२॥

गौरी-^५मतिपीतवर्णां गामुक्तरूपामर्चयित्वा^६र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वसूलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां वस्त्रसंवीतां गौरी धेनुं ^६गां ददानि । स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७६।१०) :—

समानवत्सां ^७शवलां धेनुं दत्त्वा पयस्विनीम् ।

सुव्रतां वस्त्रसंवीतां सोमलोके महीयते ॥२३॥

^७शवलां नानावर्णां गामुक्तरूपामर्चयित्वा-^८र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षसोमलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां सवर्णवत्सां वस्त्रसंवीतां ^{१०}शवलां धेनुं ^{११}गां ददानि । ^{१२}[स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत्] ।

तथा (अनु—७६।१८) :—

सवत्सां पीवरीं दत्त्वा ^{१३}दृतिकण्ठमलङ्कृताम् ।

वैश्वदेवमसम्बाधं^{१४} स्थानं श्रेष्ठं प्रपद्यते ॥२४॥

1 A reads the bracketed portion as ब्राह्मणाय धूम्रवर्णा

2 A omits मुक्ता

3 A वस्त्रमतां

4 I. O. धेनुगां, A धूम्रधेनुं

5 I. O. मभि for मति

6 A omits it

7 I. O. शरणा, A सवर्णां

8 A सवर्णा, I. O. शरणां

9 A omits ०र्चिताय

10 A सवर्णा, I. O. शरणां

11 A omits धेनुं

12 A omits the bracketed portion

13 I. O. दृति०

14 A ०पद्माधं

अलङ्कृता यथाशक्ति हैमतिलकादिभिः । पीवरीं स्थूलदेहां 'दतिकण्ठां चर्मपटिकावेष्टित-
'कण्ठाम् । स्थूलवत्सां 'गामुक्तरूपामर्चयित्वा'र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । असम्बाध-प्रेषवैश्वदेवस्थानप्राप्तिकामोऽहमेतां समानवत्सां 'दतिकण्ठामलङ्कृतां
धेनुं' १गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

कपिलायाः प्रदानेन मुच्यते नात्र संशयः ।

तस्मादलङ्कृतां दद्यात् ॥ [कपिलां गां] द्विजातये ॥२५॥

अलङ्कृतां हैमतिलकादिभिः ।

श्रोत्रियाय दरिद्राय गृहस्थायामिहोत्रिणे ।

पुत्रदाराभिः १सक्ताय तथा ह्यनुपकारिणे ॥२६॥

गामुक्तरूपामर्चितां यथोक्तरूपाय ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
मुक्तिप्राप्तिकामोऽहमेतां कपिलामलङ्कृतां धेनुं गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५७।२-२६) :—

प्रयच्छते यः कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाप्रशृङ्गीम् ।

तैस्तैर्गुणैः कामदुघा हि भूत्वा नरं प्रदातारमुपैति सा गोः ॥२७॥

यावन्ति रोमाणि भवन्ति धेन्वास्तावत् फलं प्राप्य स गोप्रदाता ।

पुलांश्च पीलांश्च १कुलत्र सर्वमासप्तमन्तारयते परत्र ॥२८॥

कपिलां १सवत्सामुक्तरूपामभ्यर्चयित्वा ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
महाभारतोक्त-^{१०}कनकशृङ्ग-कपिलादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{११}सचेलां कांस्योपदोहां कनकाप्र-
शृङ्गीं ^{१२}[सवत्सामं कपिलां] धेनुं गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. उक्तिः

2 A ० कथा

3 A omits गा

4 I. O. उक्तिः

5 A omits गा

6 I. O. reads the bracketed portion as कपिलान्

7 A ० शक्ताय, I. O. ० भूताय

8 I. O. कुचं हि

9 A omits स

10 A कनकशृङ्गी

11 A omits it

12 A सवत्सामं for the bracketed portion

तथा (cf. अनु—५७।२८) :—

प्रयच्छते यः कपिलां ^१सचेलां कांस्थोपदोहां ^२द्रविणोत्तरीयेः ।

तैस्तैर्गुणैः कामदुघा हि भूत्वा नरं ^३ प्रदातारमुपैति सा गौः ॥२६॥

‘द्रविणोत्तरीयेरिति द्रविणैर्यथाशक्ति सुवर्णेन वज्रलयेण च सहिताम् ।

यावन्ति रोमाणि भवन्ति धेन्वास्तावत् फलं प्राप्य स गोप्रदाता ।

पुत्रांश्च पीत्रांश्च कुलञ्च सर्वमासप्तमन्तारयते परतः ॥३०॥

(अनु—५७।२६, cf. वन—१८६।१२)

कपिलां धेनुमुक्तरूपामभ्यर्चयित्वाय ब्राह्मणाय [अथादि] तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
महाभारतोक्त-सोत्तरीयकपिलादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सचेलां कांस्थोपदोहां ^४समान-
वतसां ^५द्रविणोत्तरीयेर्युक्तां कपिलां धेनुं गां ददानि । स्वत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

अर्चयित्वा पुरा ^६[गां वै] ^७गोरसैस्तलगेऽहनि ।

^{१०}वत्सैः ^{११}पीतां ततो दद्यात्तर्पितां ^{१२}वृषसप्तम ॥१॥

^{१३}तलगेऽहनि दानदिनपूर्वतरदिने । ^{१४}वत्सैरिति जात्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनम् ।

कृतोपवासः संप्राश्य पञ्चगव्यं नरेश्वर ।

घृतक्षीराभिषेकश्च कृत्वा विष्णोः समाहितः ॥२॥

समभ्यर्च्य च गोविन्दं पुष्पादिभिररिन्दम ।

उदङ्मुखोमर्चयित्वा तथा पृथ्वीं पयस्विनीम् ॥३॥

पृथ्वीं पृथुदेहाम् ।

वस्त्राभरणसंवीतां सितयज्ञोपवीतिनीम् ।

^{१५}स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां हिरण्योपरि संस्थिताम् ।

1 I. O. omits it

2 I. O. द्रविणोत्तरीयेः

3 A नरः

4 I. O. द्रविणोत्तरीयेरिति

5 A' दयादि for the bracketed portion

6 I. O. omits it

7 I. O. द्रविणोत्तरीयेर्युक्तां

8 A' गां and I. O. णाम् for the b. p.

9 I. O. गोवत्सस्तलगेहनि, A' गोरसैस्तलगेहनि

10 I. O. वत्सैः

11 I. O. पीतानाम्

12 A' वृषसप्तमः, I. O. वृषसप्तम

13 I. O. तलगेहनि, A' तलगेहनि

14 I. O. रत्नैरिति

15 I. O. सुवर्णैः

¹वस्त्राभरणसंवीतामिति वस्त्रेणाभरणेन च² यथाशक्ति तिलकादिना अलङ्कृतम् ।

³सूवर्णं वाचयित्वा⁴ ब्राह्मणायोपपादयेत् ॥४॥

⁵इमां त्वं⁶प्रतिगृहीष्व⁷गोविन्दो⁸गोप्रियङ्करः ।

⁹पापानामपनोदाय¹⁰गोविन्दः प्रीयतामिति ॥५॥

इमां¹¹त्वमित्यादि मन्त्रमग्रे वाचयित्वा पठित्वा¹²गां प्रतिपादयेत् । ¹³सुवर्णं दक्षिणा-
रूपमित्यर्थः ।

¹⁴सम्यगुच्चार्य तं विप्रं गोविन्दं नृप कल्पयेत् ।

या धेनुः¹⁵कश्यपस्यासीदत्तेर्वा गौतमस्य च ॥६॥

सा¹⁶निकामफला देवी इह लोके परत च ।

अनुव्रजेच्च गच्छन्तं¹⁷पादान्यष्टौ नराधिप ॥७॥

या धेनुः कश्यपस्यासीदित्यादि¹⁸ मन्त्रं सम्यगुच्चार्य ब्राह्मणं गोविन्दरूपं ध्यात्वा त
गच्छन्तमष्टौ¹⁹पादान्यनुव्रजेदिति²⁰ सम्बन्धः ।

अनेन विधिना धेनुं यो विप्राय प्रयच्छति ।

गोविन्दप्रीणनाश्राजन् विष्णुलोकं स गच्छति ॥८॥

सप्तावरान् सप्तपूर्वानात्मानं चैव मानवः ।

संसारसागरात् सद्यो²¹[मोचयत्येव निश्चयम्] ॥९॥

²²अश्वमेधसहस्रस्य²³गोसवस्य च मानवः ।

फलं प्राप्नोति राजेन्द्र विश्वानेन न संशयः ॥१०॥

1 A चाभरणं	13 A सुवर्णं
2 A omits it	14 A सम्यगुच्चार्यं ताव
3 A सुवर्णं	15 I. O. कश्यपस्यासीदत्तेर्वा, A कश्यप-
स्यासीदात्तुर्वा
4 A ब्राह्मणाय उपपादयेत्, I. O.
ब्राह्मणोपपादयेत्	16 A निकामफला
5 A उमा	17 I. O. पदान्वाष्टौ
6 I. O. प्रतिगृहीष्व, A प्रतिगृहीष्य	18 A ०दिना
7 A गोविन्दा	19 I. O. पदा०
8 I. O. गोविप्रयङ्करः, A गार्ग्यप्रियङ्कर	20 I. O. त्रैलोक्यः
9 I. O. मम मायापनोदाय, A पापाप-
पापनोदाय	21 I. O. मोचयत्यवनीपने for the
b. p.
10 A गोविन्दाः	22 I. O. पदे पदे तं वज्रस्य
11 I. O. भूमिनिष्ठादि०	23 A गोरसस्य
12 A मां	

सर्वकाम-¹प्रदास्ताश्च सर्वकालश्च² पार्थिव³ ।

धेनवः पापनोदाश्च यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥११॥

सर्वेषामेव 'पापानां' कृतानामविजानता⁴ ।

प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तमनुतापोपबृंहितम् ॥१२॥

इक्ष्वाकुण्णैषा राजेन्द्र पुरा दत्ता महात्मना ।

⁶प्रज्ञावता [शुभा लोकाः]⁷ प्राप्ता ⁸राजन्महीतले ॥१३॥

⁹[तथैवान्यैर्महीपालैर्नृप वैगयादिभिस्तथा ।

लोकाः कामदुहः प्राप्ता दत्त्वैतद्विधिना नृप] ॥१४॥

अत्र दानात् पूर्वतरदिने प्रातः कृतनित्यो गां स्थूलदेहां¹⁰ बहुदुग्धां¹¹ क्षीरघृतादिभिर-
भ्यर्च्य¹² घटिकाधिकप्रहरत्वे¹³ [हविष्यं भुक्त्वाचम्य] शुचो देशे उपविश्य पादौ¹⁴ प्रक्षाल्या-
चम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः 'ॐ सूर्यः सोमो यमः कालः पञ्चभूतानि आग्नेय-
पुराणोक्त सोपवास-गोदानकर्म [मया कर्तव्यमित्युक्ता]¹⁵ उदङ्मुखो गृहीतोदपूर्णताम्रपातः सङ्कलं
कुर्यात् । 'ॐ श्वः पञ्चगव्यप्राशनपूर्वकमुपोष्यापरदिने आग्नेयपुराणोक्त-वासुदेव-घृतक्षीरक्षपन-
पूजापूर्वकगोदानकर्माहं करिष्ये' । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने¹⁶ कृतनित्यः पञ्चगव्यं¹⁷ प्राश्यो-
पोष्यापरदिने कृतनित्यो वासुदेवप्रतिमां घृतक्षीराभ्यां क्षपयित्वा बहुपूजोपचारैर्यथाशक्ति संपूज्य
गां वत्सपीतस्तन्यां¹⁸ वासादिना सन्तर्प्य सुवर्णशृङ्गां रूप्यखुरां सौवर्णपत्रचतुष्टयार्पित-¹⁹ [खुर-
चतुष्टयां कृत्वा] वस्त्रेणाच्छाद्य यथाशक्ति हेमतिलकादिनालङ्कृत्य सितयज्ञोपवीतं परिभाष्य
उदङ्मुखीं कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ इमां त्वमित्यादिमन्त्रं पठित्वा अथादि तुभ्य-

1 I. O. प्रदाता च

2 A सर्वकामञ्च

3 I. O. पार्थिवः

4 A' सोपानां

5 A 'जानतां

6 I. O. यज्ञे यज्ञे

7 A शुभा लोकाः for the b. p.

8 A राजा महीयने

9 A omits the bracketed por-
tion

10 A बहुदुग्ध, I. O. बहुदुग्धां

11 A क्षीरघृतादिभिरभ्यर्च्य, I. O.
क्षीरादिभिरभ्यर्च्य

12 I. O. घटिकादिक and A घटिकाय
for घटिकाधिक

13 I. O. हविष्य दत्त्वाचम्य for the
bracketed portion

14 I. O. प्रक्षाल्य

15 A omits the bracketed por-
tion

16 A' कृतनित्यकालः

17 A प्राश्यापरदिने

18 A वासादीनां

19 A सुखं चतुष्टया for the b. p.

मन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-^१गोविन्दरूपनपूजापूर्वकगोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां वस्त्राभरणसंवीतां सितयज्ञोपवीतिनीं सुवर्णशृङ्गां ^२रूप्यसुरां हिरण्योपरि ^३संस्थितां धेनुं गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानः ॐ या धेनुरित्यादिमन्त्रं पठित्वा गोविन्दोऽयं मयि ^४[प्रीतो यातीति ^५ध्यायन् तं] ब्राह्मणमष्टौ पदान्यनुब्रजेत् ।

तथा :—

समानवत्सां कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाप्रशृङ्गीम् ।

तैस्तैर्गुणैः कामदुष्टा हि भूत्वा नरं प्रदातारमुपैति सा गीः ॥१५॥

समानवत्सां ^६कपिलवत्सां सचेलां ^७वस्त्राच्छादितां गा-^८मुक्तरूपामुक्तेपकरणयुतामभ्य-
र्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-^९कपिल-
गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१०}समानवत्सां कपिलां ^{११}सचेलां कांस्योपदोहां कनकाप्रशृङ्गीं
^{१२}गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । उभयतोमुखीदाने तु दानवाक्ये आग्नेय-
पुराणोक्तोभयतोमुखीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाप्रशृङ्गीमुभयतो-
^{१३}[मुखीं गामिति] विशेषः ।

तथा ^{१४}आग्नेयपुराणम् :—

यावद्वत्सस्य पार्दा द्वौ शिरश्चापि ^{१५}प्रदृश्यते ।

तस्मिन् काले प्रदातव्या विधिना द्विजसत्तम ॥१६॥

विधिना ^{१६}कपिलादानोक्तविधिनेत्यर्थः ।

अन्तरीक्षस्थितो वत्सो यावद्योन्यां प्रदृश्यते ।

तावद्गौः पृथिवी ज्ञेया यावद्गर्भं न मुञ्चति ॥१७॥

यावन्ति ^{१७}तस्या रोमाणि वत्सस्य च नराधिप ।

तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥१८॥

1 I. O. omits गोविन्द

2 I. O. रूप्यसुरां

3 I. O. संशृङ्गां

4 A प्रीति for the bracketed portion

5 A ध्यायन् । ॐ, I. O. ध्याप-
नयान्तं

6 A कपिलां वत्सां

7 A वस्त्रासीदितां

8 A omits मुक्तरूपां

9 A कपिलां

10 A omits it

11 A omits it

12 A omits it

13 A मुखोमिति for the b. p.

14 I. O. आग्नेयपुराणं

15 I. O. न दृश्यते

16 A omits कपिला

17 I. O. तस्य

मत्स्यपुराणे (२०५।२-६) :—

^१रुक्मशृङ्गीं रूप्यखुरां मुक्कालाङ्गूलभूषिताम् ।

कांस्योपदोहनां राजन् ^२सवत्सां ^३द्विजपुङ्गवम् ।

^४प्रसूयमानां गां दत्त्वा ^५महत् पुण्यफलं लभेत् ॥१६॥

यावद्वत्सो योनि-^६[गतो यावद्]-गर्भं न मुञ्चति ।

^७[तावद्गौः^८ पृथिवी ज्ञेया सशैलवनकानना ॥२०॥]

प्रसूयमानां यो दद्याद्धेनुं द्रविणसंयुताम् ।

ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥२१॥

यावन्ति ^९धेनो रोमाणि वत्सस्य च नराधिप ।

तावत्-^{१०}संख्यानन्दगणान् देवलोके महीयते ॥२२॥

^{११}पितृन् पितामहांश्चैव तथैव प्रपितामहान् ।

उद्धरिष्यत्यसन्देहो^{१२} नरकाद्भूरिदक्षिणः ॥२३॥

घृतक्षीरवहाः कुल्या दधिपायसकर्दमाः ।

^{१३}यत् तत्त गतिस्तस्य ^{१४}भवेच्च प्सितकामदा ।

गोलोकः सुलभस्तस्यब्रह्मलोकश्च ^{१५}पार्थिव ॥२४॥

स्त्रियश्च तं चन्द्रसमान-^{१६}वक्त्राः प्रतप्तजाम्बुनदतुल्यरूपाः^{१७} ।

महानितम्बास्तनु^{१८}-वृत्तमध्याः ^{१९}सेवन्यजस्रं ^{२०}नलिनाभनेत्राः ॥२५॥

- 1 I. O. and A रूप्यं, M. P. स्वर्णं
- 2 I. O. सवत्सा
- 3 I. O. and M. P. द्विजपुङ्गवे
- 4 A प्रसूयमानां
- 5 A स तत्
- 6 I. O. गतस्तावद् for the bracketed portion
- 7 I. O. omits the bracketed portion
- 8 M. P. वै
- 9 A and M. P. धेनुरोमाणि
- 10 A संख्यां सखगणान्, I. O. संख्या-
न्युपगमाद्, M. P. संख्यं युगगणं

- 11 A पितृ
- 12 M. P. सन्देहान्
- 13 I. O. सक
- 14 A भवेच्चप्सितं, M. P. दुष्पा-
द्वच्चप्सितं
- 15 A पार्थिवः
- 16 I. O. वक्त्राः
- 17 I. O. तस्यरूपाः
- 18 I. O. नद्यं for स्तनुं
- 19 M. P. भजन्त्यः
- 20 I. O. नलिनाभनेत्राः

अत्र द्रविणमंयुतामिति श्रवणात् सुवर्णशृङ्गायतिरिक्त-¹[सुवर्णदानं भूरिदक्षिण इति श्रवणाच्च यथाशक्ति विस्तरा दक्षिणा देया । तदत्र यदा गौः प्रसूयमाना दृश्यवत्सावयवा भवति, तदा तां पूर्वोत्पन्नवत्ससहितां सुवर्णशृङ्गायुक्ता]-लङ्कारसहिता-²मर्चितामर्चिताय विद्या-तपोवृत्त-³सम्पन्नाय ब्राह्मणाय⁴ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । मत्स्यपुराणोक्त-प्रसूयमान-गवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां रुक्मशृङ्गी⁵ रौप्यखुरां मुक्ताभूषितलाङ्गूलां कांस्योपदोहनां द्रविण-संयुतां सवत्सां⁶ प्रसूयमानां गां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यो नरो गां प्रयच्छेन सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।

हेमशृङ्गी⁷ रौप्यखुरां दुकूलक्षौमवाससाम् ॥१॥

दुकूलं⁸ पटवस्त्रं क्षौमं क्षुमाभवं वस्त्रम् ।

शय्यास्तरण-⁹सम्पन्नां¹⁰ बहुपुष्पफलैर्युताम् ।

ब्राह्मणांस्तर्पयित्वाग्ने गन्धमात्यैरलङ्कितान्¹¹ ॥२॥

दानकाले ततस्तस्याः¹² सुरा गात्रेषु संस्थिताः ।

¹³[ब्रह्मा तस्याः स्थितो मूर्ध्नि शक्रो यानं समाश्रितः ।

चन्द्रादित्यौ ततो नेत्रे प्राणो वायुः प्रतिष्ठितः ॥३॥

मुखं तस्याः श्रितो¹⁴ बह्विर्जिह्वा सोमः स्वयं प्रभुः ।

कर्णयोस्तु दिशः सर्वाः शिरो रुद्राः समाश्रिताः ॥४॥]

पादयोर्लोकपालाः स्युः¹⁵ सर्वास्थीनि च पर्वताः ।

¹⁶[समुद्राः सप्त जठरे भ्रात्र्यां तपनाः श्रिताः ।

साम्नां गङ्गा सरिच्छ्रेष्ठा पार्वती तु वसवः शुभाः ॥५॥

1 A omits the bracketed portion

2 A omits 'मर्चिता'

3 A 'सम्पन्नाय'

4 A ब्राह्मणाय before विद्यातपोवृत्त-

5 I. O. 'रुक्मशृङ्गी'

6 I. O. 'सवत्सा'

7 I. O. 'रुक्मशृङ्गी' ; A रुक्म-पुष्पसमन्विता

8 A 'दुकूलं'

9 I. O. सुरा गात्रेषु ; A सङ्घवेगात्रेषु

10 A omits the bracketed portion

11 I. O. स्वतः

12 A सर्वे स्थीनि

13 A omits the bracketed portion

प्रजापतिरूपस्थश्च मूलं तीर्थानि सर्वशः ।

पुरीषन्तु ¹विभुस्तस्या नासा×××संस्थिताः ॥६॥]

साध्या ²विरत्रेऽथ लोकाश्च ³पुच्छमाश्रित्य ⁴संस्थिताः ।

मन्त्रा यज्ञाश्च दानानि नियमा ऋषिभिः सह ॥७॥

नक्षत्राणि ⁵ग्रहाश्चैव तारारूपाणि यानि च ।

गायत्री चैव ⁶लिष्टुभ् ⁷जगती ⁸पंक्तिरेव च ॥८॥

⁹अनुष्टुभ् ऋग्यजुश्चैव सामान्यथर्वणस्तथा ।

लोकस्य ¹⁰मातरश्चैव मेघावर्षमथापि ¹¹वा ॥९॥

धर्मो नारायणश्चैव भूतानि सरितस्तथा ।

¹²रोमाणि तस्याः संश्रित्य ¹³तस्या ¹⁴देवा व्यवस्थिताः ॥१०॥

यज्ञाश्च राज्ञसाश्चैव तथा चाप्सरसः शुभाः ।

गन्धर्वाश्च महात्मानो ये चान्येऽप्येवमादयः ॥११॥

तस्या ¹⁵विषाणयोर्मध्ये सर्वे एव समाश्रिताः ।

फलानि यज्ञदानानां गतयश्च पृथग्विधाः ॥१२॥

¹⁶वत्सं समाश्रिताः सर्वे सर्वदेवमयं शुभम् ।

¹⁷देवैरध्यासितां तान्तु सर्वलोकमस्कृताम् ॥१३॥

प्राप्तेति शेषः ।

विप्रेभ्यो ¹⁸मन्त्रमुच्चार्य प्रदद्यात् सुसमाहितः ।

कुशान् सुवर्ण-¹⁹बीजांश्च तिलान् ²⁰सिद्धार्थकांस्तथा ।

प्रदद्यात् ततोऽद्भिश्च मन्त्रेणानेन सुव्रत ॥१४॥

1 I. O. विभुस्तस्या

2 I. O. विरत्रे च

3 A पुच्छाश्रित्य

4 A संस्थिताः

5 A ग्रहाश्चैव ; I. O. मन्त्राश्चैव

6 I. O. लिष्टुभ्, A वृष्युप

7 I. O. जगतीं

8 A पंक्तिरेव

9 A अनुष्टुप् ; I. O. अनुष्टुप्

10 A लोका

11 I. O. च

12 I. O. रूपाणि

13 I. O. तस्य

14 A देवा

15 A विषाणयोर्मत्सु

16 A वत्सं

17 I. O. देवैरध्यासितास्मान् ; A देव-
व्याध्यासितास्मान्

18 I. O. मन्त्रवचसे

19 A बीजाणि

20 I. O. सिद्धार्थकास्तथा

प्रदद्यात्तां तत इति ततो ब्राह्मणत्रयहस्ते कुशसुवर्णादिके दत्ते 'गामन्यस्मै ब्राह्मणाय दद्यादित्यर्थः ।

सर्वदेवमयीं ^२दोग्ध्रीं सर्वलोकमयीं तथा ।

सर्व-^३लोकनिमित्ताय ^४'सर्वलोकाभयाय च ।

प्रयच्छामि महाभागामन्त्राय शुभाय गाम् ॥१५॥

एवं दत्त्वा स तां गान्तु यत्न यत्नाभिजायते ।

तत्त तत्त गता सा तु ^५'तन्तु तारयते भयात् ॥१६॥

तथा ^६'कामदुषा चैव सर्वलोक-^७'प्रदा तथा ।

सर्वदानफला चैव ^८'सर्वयज्ञफला तथा ॥१७॥

सर्वलोकांस्तथा गत्वा रमते च ^९'यथामरः ।

इह जातश्च^{१०}[तामेव कामगां स प्रपद्यते] ॥१८॥

^{११}[स तदा मानुषे लोके गोसहस्री महायशः] ।

^{१२}[धनवान् रूपवांश्चैव बहुपुत्रश्च] जायते ॥१९॥

गां सवत्सामुक्तोपकरणयुतां कृत्वा ब्राह्मणत्रयं गन्धमाल्याभ्यामलङ्कृत्य वस्त्रादिना सन्तर्प्य ^{१३}[प्रत्येकं तेषां हस्ते] सुवर्णं कुशान् तिलान् ^{१४}'श्वेतसर्षपान् यथालाभं धान्यादि ^{१५}शस्यञ्चामन्त्रकमेव दत्त्वा गाश्च यथोक्तसर्वदेवमयीं^{१६} ध्यात्वाभ्यर्च्य ॐ सर्वदेवमयीमित्यादि ^{१७}पठित्वा अर्चितायापरब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१८}'स्कन्दपुराणोक्ता-लङ्कृतगवीदानकनप्राप्तिकामोऽहमेतां सवत्समां कांस्यशोहनां हेमशक्तीं रूपयक्षुरां दुकूल-^{१९}जीम-

1 A गामदभ्यलङ्घनं

2 A दोग्ध्रीं

3 I. O. 'लोकनिमित्ताय

4 I. O. सर्वलोकाभयाय, A सर्वलोकाभयाय

5 A जन्तुं

6 I. O. कामदुषा

7 I. O. 'प्रदा

8 A सर्वज्ञानफला

9 A यथामरः

10 I. O. तामेकामगां संप्रतिपद्यते for the bracketed portion'

11 I. O. मन्त्रया मानुषी जातो गो-सहस्री महायशः for the bracketed portion

12 A रक्तवस्त्रपरश्चैव रक्तप्रदश्च for the bracketed portion.

13 A प्रत्येकहस्तेषां for the bracketed portion

14 A सर्वपान्

15 I. O. मन्त्रया for मन्त्रकया

16 I. O. 'देवतामयां

17 A पाद्यावर्चितायां

18 I. O. स्कन्दपुराणोक्तीभ्यश्चाहृतं

19 I. O. omits जीम

वस्त्राच्छादितां शय्यास्तरणं^१ बहुपुष्पफलयुतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं^२ पूर्ववत् ।
उभयतोमुखीदानवाक्ये तु जातिस्मरत्वप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीमिति^३ निवेशो विशेषः ।
सवत्सामिति^४ चोभयतोमुखीदानवाक्येऽपि^५ न खण्डनीयम् ।

तथाहि स्कन्दपुराणम् :—

प्रसूयमानां यो गान्तु दद्यादुभयतोमुखीम् ।

यथोक्तेन विधानेन स जातिस्मरतां लभेत् ॥२०॥

यथाक्तेनेति पूर्वधेन्वा^६ विधानेन इत्यर्थः ।

“वराहपुराणे (२०५।२४-२५) चित्रगुप्त-^७वाक्ये :—

तदणी क्षीरसम्पन्ना गौः सुवर्णमयी^८ शुभा ।

सवत्सा^९ क्षौमवासाश्च^{१०} [स्वर्गं याति महामनाः] ॥२१॥

सुवर्णमयी^{११} बहुसुवर्णालङ्कृता यथाशक्ति^{१२} बहुसुवर्णघटिततिलकायलङ्कृतेति यावत् ।

शुभा^{१३} सप्तलङ्कोपेता क्षौमवामाः क्षुमाभववस्त्राच्छादिता ।

अस्य लेखं मया दृष्टं तिस्रः कोट्यस्त्रिविष्टपे ।

[^{१४}अश्वीणां^{१५} प्रचुयतश्चैव समृद्धे]^{१६} जायते कुले ॥२२॥

गामुक्तृरूपां सवत्सामुक्तोपकरणयुतामभ्यर्च्योचिताय बाह्याय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्ता दद्यात् । वराहपुराणोक्तालङ्कृतगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^{१७} सुवर्णमयीं सवत्सां
क्षौमवामसां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं^{१८} पूर्ववत् ।

^{१९}आदिपुराणे :—

गां दद्याद्देव-^{२०}पूर्णाय विप्राय गृहमेधिने ।

सुवर्णालङ्कृतशृङ्गां वस्त्रघण्टासमन्विताम् ।

^{२१}प्रत्यमां त्रिःसमृद्धान् ललाटतटदर्पणाम् ॥२३॥

1 A ०२२०

2 A निषेधादि

3 A सवत्सा

4 A तु

5 I. O. ०३०

6 I. O. omits it

7 I. O. ० पूजावाक्ये

8 Varāha P. सुवर्णयुता

9 Varāha P. क्षौमवासाश्च

10 I. O. याति तेन बद्धात्मना for
the bracketed portion

11 A रत्न for बहु, I. O. omits it

12 A रत्नसुवर्णघटिततिलकायलङ्कृता इति

13 A लक्ष्मीपेता

14 A करौषां

15 A पृष्ठतरुचं

16 Varāha P. स्वर्गात् परिभुतचामि
लक्ष्मीणां for the b. p.

17 A omits it

18 I. O. आदिपुराणे

19 A ० पूजाय

20 A प्रत्यमां

¹प्रत्ययानां ²नवतरुणों त्रिःसमृद्धामिति मत्स्यपुराणोक्त-³सप्ततण-⁴बहुलयग्रहणम् ।

⁵[तथा मत्स्यपुराणम् (२०७।१०-१२) :—]

⁶[उरः पृष्ठं] ⁷शिरःकुक्षीं ⁸श्रोणी च वसुधाधिप ।

⁹षडुन्नतानि धेनूनां पूजयन्ति विचक्षणाः ॥२४॥

¹⁰[कर्णौ नेत्रे ललाटश्च] पञ्च ¹¹भास्करनन्दन ।

समायतानि ¹²शस्यन्ते ¹³[पुच्छं] साम्ना च सक्थिनी ॥२५॥]

चत्वारश्च[स्तना राजन् ज्ञेया ह्यष्टौ] ¹⁴मनोविभिः ।

शिरोम्रीवाऽऽयताश्चैते ¹⁵भूमिपाल दश स्मृता ॥२६॥

¹⁶[श्रवणपुच्छादीनि च पञ्चदश] सङ्कीर्त्य ¹⁷समायतानीति योज्यम् । समानि चायतानि च ¹⁸समायतानि यथामह्यं सम्बन्धः । तदैवं ¹⁹[समता सावयवा] पञ्च समा दश चायता इति ²⁰बहुलयम् ।

²¹[रजतच्छत्रचरणां मुक्तालाङ्गूलभूषिताम् ।]

कांस्योपदोहां ²²तृप्ताश्च ²³लवणान्ननृणोदकैः ॥२७॥

1 A प्रत्ययानां	13 Corrected from M. P. I. O. पञ्चसाम्ना च सक्थिनी ; A पञ्चसाम्ना-वमस्थिनी
2 A नरभरणी	
3 A मण्डलश्च	
4 A चक्रवयस्यदणं , I. O. बहुलय-ग्रहणम्	14 Corrected from M. P. I. O. तुराराजमन्त्रवमष्टौ , A स्तना राजान-वमष्टौ
5 A omits the bracketed portion	15 Corrected from M. P. I. O. and A •पुनस्तथेति
6 I. O. तच्छः पृष्ठः for the bracketed portion	16 I. O. omits the bracketed portion
7 A शिरः	17 A omits it
8 I. O. कुक्षीं, A कुक्षी	18 A समता सावयवा; and I. O. लवणान्ननृणोदकैः
9 A चक्रवयस्यदणं	19 A चक्रवयस्य
10 I. O. reads the bracketed portion as कर्णौ नेत्रे ललाटे च and A as कर्णौ नेत्रे ललाटे च	20 A रजतच्छत्रमुक्ताफलाङ्गुलभूषितां for the bracketed portion
11 Corrected from M. P. I. O. भास्करनन्दन and A ह्य सुवमानसा	21 A तृप्ताश्च ; I. O. उदकाश्च
12 Corrected from M. P. I. O. चायताश्च ; A वसुधाधिप	22 A लवणान्ननृणोदकैः ; I. O. लवणा-न्ननृणोदकैः

गवां पुच्छं गृहीत्वा ¹[तु ससुवर्णेन पाणिना] ।

²[गृहस्थो वेदविद्विप्रो वाचयेत्] प्रतिग्रहम् ॥२८॥

भोग्यसौख्यप्रदा श्वेता धूम्राभा पापनाशिनी ।

कृष्णा ³स्वर्गप्रदा ज्ञेया गौरी च कुलवर्द्धिनी ॥२९॥

धूम्राभा कृष्णलोहितच्छविः । गौरी अतिपीता ।

रक्ता रूपप्रदा ज्ञेया पीता दारिद्र्यघातिनी ⁴ ।

पुत्रप्रदा कृष्णसारा नीला धर्मविवर्द्धिनी ॥३०॥

कृष्णसारा कृष्णसार-⁵मृगवर्णा नीला श्यामवर्णा ।

कपिला सर्वपापघ्नी नानावर्णा च मोक्षदा ।

पीतोदकां जग्धतृणां दुग्धदोहां न दापयेत् ॥३१॥

पीतोदकां ⁶जग्धतृणामिति ⁷यजमानप्रमुक्तिमन्तरेण स्वयंपीतोदकां ⁸[जग्धतृणा च प्रतिषिद्धा] । यजमानप्रमुक्तान् ⁹तृणाद्यैस्त्पर्णीयैस्तृप्तां ¹⁰लवणान्नतृणादकैर्दद्यादिति श्रुतेः । एवञ्च दानदिने स्वातन्त्र्येण ¹¹तृणाद्युपभोक्ता दानपूर्वकाले वारणीयः । गामुकलक्षणां ¹²स्वप्र-मुक्तां लवणान्नतृणादकैस्त्पर्षित्वा उक्तालङ्कारैरलङ्कृत्यार्चयित्वा ब्राह्मणं वेदविदं गृहस्थ-सभ्यचर्यं तत्करे सुवर्णं दत्त्वा तस्मै ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । भोग्यसौख्य-प्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णं ¹³वस्त्राच्छादितानां घण्टाविभूषितां ललाटतटदर्पणां रजतच्छन्नचरणां ¹⁴मुक्ताभूषितलाङ्गुलां कांस्योपदोहनां श्वेतां गां ददानि । स्वस्यादिखोकारान्तं ¹⁵पूर्ववत् । धूम्रकृष्णगौररक्त-¹⁶पीतकृष्णसारनीलकपिलशवल-¹⁷गवोदानवाक्येषु यथावर्णं भोग्यसौख्य-

1 A सर्वगवचपाणिना for the bracketed portion

2 A गृहस्थो वेदविद्विप्रो वाचयेत् for the bracketed portion

3 A पुत्रप्रदा

4 A -पातिनी

5 A omits मृग

6 T. O. जग्धतृणामिति

7 I. O. यजमान for यजमान

8 A -पीतोदकां; I. O. -द्वीपोदकां

9 I. O. जग्धतृणामिति च प्रतिषिद्धा for the b. p.

10 A -प्रमुक्तान्; I. O. प्रमुक्ता च

11 I. O. तृणाद्युपभोक्ते.

12 A तृणाद्युपभोक्तो; I. O. तृणाद्युपभोक्ता

13 I. O. उपकरणमुक्ता

14 I. O. मुक्ताविभूषिता.

15 A omits पीत and I. O. reads it before रक्त

16 A सर्वग; I. O. सर्वग

प्राप्तिकामोऽह-^१[मेतां श्वेतां गामिति पदस्थाने]^१ यथायथममुककामोऽहमिति अमुकवर्णा-
मिति च पदं निवेशनीयम् ।

नन्दिपुराणे :—

यो गां सुपरिपूर्णाङ्गीं ^२हेमशक्तीमकोपनाम् ।

सुशीलां राजतैः पादैश्चितवत्सुसंहिताम् ॥१॥

सुपरि-^३पूर्णाङ्गीमव्यङ्गीमकोपनामहिंसकां ^४[सुशीलामपलायिनीम्] ^५ ।

^६सलौहपातां ^७कुतपे निविष्टचरणान्तथा ।

सदक्षिणां प्रदद्याद् गां सोऽक्षयं स्वर्गमाप्नुयात् ॥२॥

कुतपे नेपालकम्बले ।

यावन्ति गवीरोमाणि ^८सप्रसूति-कुलस्थितौ ।

तावन्यद्दानि वसति स्वर्गे दाता न संशयः ॥३॥

^९एतच्छ्रुतगुणं पुण्यं कपिलादानतः स्मृतम् ॥४॥

गामुक्तरूपामुक्तोपकरणयुतामभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादितुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
नन्दिपुराणोक्त-^{१०} गवीदानफल^{११}-प्राप्तिकामोऽहमेतां हेमशक्तीं राजतपादां ^{१२}चितवत्सुसंहितां
सलौहपातां कुतपनिविष्टचरणां गां ददःनि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कपिलादाने
तु नन्दिपुराणोक्त-कपिलागवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१३}[हेमशक्तीं राजतपादां कपिलामिति]
पूर्वोक्तदानवाक्ये ^{१४}[विशेषः । उभयतोमुखीदाने तु दानवाक्ये] नन्दिपुराणोक्तोभयतोमुखी-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीं गामिति निवेशो विशेषः ।

तथाहि नन्दिपुराणे :—

1 I. O. 'येन' गां इति पदभावे for the bracketed portion

2 A 'हेमशक्ती' ; I. O. 'हेमशक्ती'.

3 A 'पूर्णाङ्गी' for 'पूर्णाङ्गी'.

4 I. O. 'हिंसकां'.

5 A omits the bracketed portion, I. O. reads it as सुशीला-मपलायिनीं

6 I. O. 'सलौहपातं'

7 A 'कुतपनिविष्टचरणास्तथा' ; I. O. 'कुतपे निविष्टचरणां तथा'

8 A सप्रसूतिः.

9 I. O. एतच्छ्रुतगुणं

10 I. O. कपिलाप्रसूयमान and A कपिला before this

11 A omits फल

12 A चितवत्सु संहितां

13 I. O. इति only for the bracketed portion

14 I. O. omits the bracketed portion

यश्चोभयमुखीं दद्याद्विप्राय^१ वेदवादिने ।

देवाय^२ चाप्यभीष्टाय स कुलान्येकविंशतिम् ॥५॥

^३समुद्धृत्य नरस्तिष्ठेन्नरकाद्ब्रह्मणोऽन्तिके^४ ।

युगानि रोमतुल्यानि यदि^५ श्रद्धापरो नरः ॥६॥

यश्चेति चकारो धेनुदानधर्मसमुच्चयार्थः ।

^६आदिपुराणे :—

कपिलां ये प्रयच्छन्ति चेलच्छन्नां^७ खलङ्कृताम् ।

^८स्वर्णशृङ्गीं रूप्यसुरां मुक्तालाङ्गूलभूषिताम् ।

^९खलङ्कतां यथाशक्तिसुरूप^{१०}-हेमतिलकाद्यलङ्कृताम् ।

^{१०} [श्वेतवस्त्रपरिच्छन्नां घण्टाखनरवैर्युताम् ॥७॥

अत्र चेलच्छन्नां] श्वेतवस्त्रपरिच्छन्नामिति च पदद्वयदर्शनात् प्रथममभिमत^{११}-वर्णवस्त्रेणा-
च्छाद्य पुनः श्वेतवस्त्रेणाच्छादनं कर्तव्यम् ।

घण्टाखनरवैर्युतामिति^{१२} घण्टां दत्त्वा किङ्किनीमालापि^{१३} देयेति ।

सहस्र^{१४} यो^{१५} गवां दद्यात्^{१६} कपिलां वापि सुव्रताम् ।

^{१७}सममेव पुरा प्राह ब्रह्मा^{१८} वेदविदां वरः ॥८॥

^{१९}सुव्रतां सुखदोद्याम् ।

देवलोके वसेन्नित्यं^{२०} कपिलां ददते हि यः ।

दीघांयुश्चैव जायेत^{२१} भोगवांश्च^{२२} प्रियावृतः ॥९॥

1 I. O. ० हिप्रंभै	11 A ० वनियत
2 I. O. चाप्यभीष्टाय	12 I. O. omits इति
3 A सम्बन्धाय	13 I. O. नियति
4 I. O. ० नरका ब्रह्मणोऽन्तिके	14 I. O. सहस्र
5 A यदुपरी	15 A गवान्
6 I. O. आदित्यपुराणे	16 I. O. कपिलां वापि
7 I. O. सुवर्णशृङ्गीः A सुवर्णशृङ्गी	17 I. O. सह तव
8 A खलङ्कृतां	18 A ब्रह्मविदां
9 A omits सुरूप	19 A सुव्रता ; I. O. सुव्रतं
10 I. O. omits the bracketed portion	20 A भोगवांश्च
	21 I. O. प्रियावृतः

ऐश्वर्यदलसम्पन्नो धनधान्यसमृद्धिमान् ।

यो ददाति द्विजश्रेष्ठ कपिलां नाल संशयः ॥१०॥

यावन्ति ^१रोमकूपानि कपिलाङ्गे ^२भवन्ति वै ।

तावत्कोटिसहस्राणि वर्षाणां दिवि मोदते ॥११॥

^३सुखदोषां कपिलां गां वस्त्रेणाच्छाद्योक्तालङ्कारैरलङ्कृत्यापरेण ^४श्वेतवस्त्रेणाच्छाद्याभ्य-
र्चयार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५आदिपुराणोक्तालङ्कृतकपिल-
गवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां चेलच्छन्नां ^६खलङ्कतां सुवर्णशृङ्गां रूप्यखुरां मुक्ताभूषिताङ्गूलां
श्वेतवस्त्रपरिच्छन्नां घण्टास्वनरवयुतां कपिलां ^७गां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथाः—

^८श्वेतां गां ^९ददते यस्तु दिव्यरत्नैरलङ्कृताम् ।

घण्टामालाकुलां गन्धपुष्पैश्चैवाभ्यलङ्कृताम् ^{११} ॥१२॥

दिव्यरत्नैस्त्वष्ट्रमुक्तादिभिः । घण्टामालाकुलां किङ्किणोमालालङ्कृतम्रीवाम् ।

मुखे ^{१२}धूपः प्रदातव्यो घृतेनास्यश्च पूरयेत् ।

सुवर्णशृङ्गाभरणा तथा रूप्यखुरा शुभा ।

^{१३}[शुभा शुभलक्षणां ।]

पटच्छन्ना ^{१४}शुभा चैव दातव्या ध्यानयोगिने ॥१३॥

शुभा सुरूपा ।

यस्तु दद्याच्च गां श्वेतां तस्य पुण्यफलं शृणु ।

जन्मप्रभृति यत् पापं ^{१५}[मातृकं पैतृकं च] यत् ॥१४॥

रजोवृत्तस्य ^{१६}दुष्टस्य तत्क्षणादेव नश्यति ।

गां ददानीह इत्येव ^{१७}वाचा पूयेत सर्वशः ॥१५॥

1 I. O. रोमकूपानि

2 I. O. भवेच्छिवे

3 A सुखदोषां, I. O. अथ दोषां

4 I. O. लङ्कृत्यापरेण

5 I. O. आदिपुराणोक्तालङ्कृत, A
आदिपुराणोक्त only

6 A कपिला

7 I. O. omits it

8 A omits it

9 A श्वेता

10 I. O. ददते

11 A श्वेताङ्गलङ्कृतां, I. O. श्वेता-
भ्यलङ्कृतां

12 I. O. मत्त

13 A omits the bracketed por-
tion

14 I. O. चक्षुषा

15 I. O. मातृप्रभृति for the
bracketed portion

16 I. O. श्वेतस्य

17 A इत्येव

पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।
 नरकस्था विमुच्यन्ते सोमलोकं^१ व्रजन्ति ते ॥१६॥
 पुत्रपौत्रैः^२ [परिवृता गन्धर्वैश्चाप्सरोगणैः] ।
 हृष्टपुष्टाः^३ प्रमुदिता^४ यानैश्चैव सुशोभनैः ॥ ७॥
 'मुक्तावैदूर्यसम्पन्नैर्हंसयुक्तेर्मनोहरैः'^५ ।
 सदा हृष्टा[व्रजन्त्येव श्वेतां]^७ गां ददते तु ये ॥१८॥

'गामुक्तालक्षणां मुक्तालङ्कारैरलङ्कृतां'^९ घृतपूर्णमुखीं^{१०} [मुखेऽध्यापितधृपां] कृत्वाभ्यर्च्यार्घ्यात्म-
 विदे^{११} अचिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।^{१२} 'आदिपुराणोक्तश्वेतगवो-
 दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां दिव्यरत्नालङ्कृतां'^{१३} [घण्टामालाकुलां गन्धपुष्पालङ्कृतां]^{१४} घृत-
 पूर्णास्यां^{१५} सुवर्णशृङ्गाभरणां रूप्यचुरां पटच्छत्रां श्वेतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
 पूर्ववत् । अल च ददानाति पदं सर्वदानेष्वेव^{१६} ददानीत्यन्तदानवाक्यं स्मारयति ।

तथा :—

कृष्णां गां^{१७} [ददते यस्तु पटच्छत्रां स्वलङ्कृताम् ।

विधिवच्च द्विजातिभ्यो यमलोकं] न पश्यति ॥१९॥

द्विजातिभ्य इति जात्याध्यायामेकस्मिन्^{१८} बहुवचनमेकस्या बहुभ्यो दानप्रतिषेधात् ।
^{१९} 'स्वलङ्कृतां'^{२०} हेमतिलकायलङ्कृताम् ।

1 A 'लोक	12 I. O. आदित्य for आदि
2 I. O. परिवृता गन्धर्वैः सह मोक्षे
for the bracketed portion	13 I. O. omits the bracketed
portion
3 A 'पुष्टाः	14 I. O. घृतपूरितास्यां
4 I. O. यानैश्चैव	15 A सुवर्णशृङ्गाभरणां, I. O.
सुवर्णशृङ्गी तद्वर्णी
5 I. O. स्वर्गां for मुक्ता	16 A ददानीत्युत्तरं for ददानीत्यन्तं
6 I. O. 'रचैः	17 I. O. reads the bracketed
portion as ददाति स्वीकारान्तं
स्वस्त्यादि पूर्ववत् । विधिवच्च-
द्विजातिभ्यो यमलोकं
7 A व्रजन्त्येव तां for the b. p.	18 I. O. अन्यतरस्वामिति before
this
8 I. O. युक्तलवणायुक्ताः	19 A अलङ्कृतां
9 I. O. 'लङ्कारैरलङ्कृतां, A 'लङ्का-
रेणालङ्कृत्य	20 I. O. हेमं
10 A मुखेऽध्यापितां and I. O. मुखे-
लपितां for the bracketed por-
tion	
11 I. O. omits अर्घ्यात्मविदे	

1	I. O. सर्व	13	I. O. कुतपक्षायप्राप्ति, A कुत
2	I. O. तस्मै		पञ्चाक्षरे प्राप्ते
3	I. O. omits the bracketed	14	A भवः, I. O. भक्त
	portion	15	A भव, I. O. भक्त
4	A इत्वा	16	A द्दानोत्
5	I. O. अहवर्षा	17	A इत्येवं
6	A ०क्तीवच० for ०पकरव०	18	A पूयेच, I. O. पूनयेत्
7	I. O. आदित्य०	19	A reads the bracketed por-
8	A पटाच्छत्रां, I. O. नेपपदच्छत्रां		tion as दानिन only
9	A पटोच्छत्रां	20	A पारच and I. O. जावन for
10	I. O. ०पीता		पावन
11	I. O. सुवर्णशृङ्गो	21	I. O. reads the bracketed
12	I. O. यथा for वृथा		portion as पूयेति यद्वार्थः

पापञ्च तस्य तत् सर्वं दहत्यग्निरिवेन्धनम् ।

अन्नैर्दिव्यैर्मनोहैश्च स्वर्णालङ्कारभूषिताः ।

¹अग्निलोकं व्रजन्ति ते नराः ²सुकृतकर्मणा ॥२६॥

पुत्रपौत्रैः परिवृता ³अलङ्कृतजनैर्वृताः ।

वर्षकोटिसहस्रन्तु पुमान् ⁴[स दिवि]मोदते ॥२७॥

अथ ⁵मानुष्यमायाति कदाचित् कालपर्ययात् ⁶ ।

⁷ज्ञानैश्वर्यसंसंयुक्तो धनधान्यैः समावृतः ॥२८॥

⁸अथ कोटिसहस्रेण गृहे च परिवारितः ।

दासीदासेरल-⁹[कृतैः स्तूयते सर्वजन्तुभिः] ॥२९॥

श्रोगश्चैव जायेत ¹⁰तेजस्वी च भवेन्नरः ।

मेधारूपगुणैर्युक्तः स्वाध्यायार्जितपौरुषः ॥३०॥

अत्र दानदिनपूर्वतरदिने पूर्ववद्धविष्यभोजनादिक¹¹ कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः ¹²आदिपुरा-
णोक्तसोपवासगौरवोदानं कर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य ¹³ॐ श्व उपोष्यापरदिन ¹⁴आदिपुरा-
णोक्तमोरगवीदानकर्माहं करिष्ये इति सङ्कल्पयेत् । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने ¹⁵कृतनित्य
उपोष्यापरदिने प्रातः स्नात्वा शुचिर्गामतिपीतवर्णा¹⁶ मुक्तालङ्कार-¹⁷युतामास्तीर्ण-¹⁸[नेपाल-
कम्बलोपरि स्थापितां] धूपितमुखीं कृत्वा ब्राह्मणलयं शुभाचारं यथाशक्ति-¹⁹पिष्टकान्नपानकैः
सन्तर्प्य अपरं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै ²⁰[अर्चिताय ब्राह्मणाय] गामर्चिताम् ²¹ॐ अद्यादि

1 A 'व्रजन्ते ते, I. O. पितृलोकं च गच्छति ते

2 A प्रकृतं

3 I. O. कृष्णयूष्मा for अलङ्कृत

4 I. O. परिवि for the bracketed portion

5 A मानुष्यमायाति, I. O. साक्षिष्यमायाति

6 A 'पर्यायात्

7 I. O. ज्ञानैश्वर्यासंसंयुक्तो

8 I. O. अथ

9 I. O. reads the bracketed portion as द्वारेस्तूयते सर्व-सन्ततिः

10 A जस्वी

11 I. O. 'भोजनादि

12 I. O. आदित्यः

13 A omits it

14 I. O. आदित्यः

15 I. O. कृतनित्योपोष्या, A नित्यं उपोष्या

16 A 'मितिपीतवर्णा', I. O. 'मभि-पीतवर्णा

17 A omits युता

18 I. O. reads the bracketed portion as नेपीतकम्बलोपविष्टा-स्थिता

19 A पिष्टकान्नपानकैः, I. O. पिष्टकान्न-पादकैः

20 I. O. omits the bracketed portion. A reads it after गामर्चिता

21 A omits it

तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^१आदिपुराणोक्तगौरगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णशृङ्गीं
रूप्यखुरां ^२मुक्ताभूषितलाङ्गूलां घण्टामालाकुलां गन्धपुष्पालङ्कृतां ^३कुतपस्थां गौरीं गां
ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

नीलवर्णां च गां दद्याच्छीलदोग्ध्रीं गुणान्विताम् ।

^४स्वर्णशृङ्गीं रूप्यखुरां मुक्तालाङ्गूलभूषिताम् ॥३१॥

शीलदोग्ध्रीं सुखसन्दोक्षां गुणान्विताम् ^५अव्यङ्गीम् ।

पटच्छन्नां शुभां सौम्यां घण्टा-^६दामैरलङ्कृताम् ।

पद्म-^७रत्नेण सूत्रेण ^८गलवेष्टनशोभिताम् ॥३२॥

घण्टा-^९दामैरलङ्कृतमिति ^{१०}पञ्चरङ्गसूत्रादिनिर्मितघण्टानिबन्धनालङ्कृतमीवां शुभां ^{११}शुभ-
लक्षणयुतां ^{१२}सौम्यामकोपनाम् ।

रुद्रस्य प्रमुखे देया विष्णोश्च ब्रह्मणश्च वै ।

गां ददानोह इत्येव वाचा पूयेत सर्वशः ॥३३॥

पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।

नरकस्था विमुच्यन्ते नीलां गां ददते तु यः ॥३४॥

दधिक्षीरवहा नथो वर्तन्ते ^{१३}सर्वतः सदा ।

^{१४}धृतशैलाः प्रपद्यन्ते ^{१५}नवनीतस्य पवेताः ॥३५॥

हस्त्यश्वरथयानेन ^{१६} ^{१७}गन्धर्वैरप्सरोगणैः ।

स्तूयमानो ब्रजेच्चैव ^{१८}[गवां लोकनिवासिनः] ॥३६॥

वर्षकोटिसहस्राणि लोके ^{१९}तिष्ठति वारुणे ।

अथ मानुष्यमायाति ^{२०}कदाचित् कालपर्यये ॥३७॥

1 I. O. आदित्यः	11 I. O. शुभा
2 A मुक्ताभूषितां लाङ्गूलां I. O.
मुक्तालाङ्गूलभूषितां	12 I. O. मोक्षः for मोक्षाः
3 I. O. omits it	13 I. O. सर्वशः
4 I. O. सुवर्णशृङ्गीं	14 I. O. दत्तमीवाः
5 I. O. अश्वइलाकारशौम्यवृक्षा	15 I. O. नवपीतल
6 I. O. दाने.	16 A वासिन, I. O. दानिन
7 A रत्नक	17 I. O. गन्धर्वाप्सरसोगणैः
8 I. O. शिखरेणभूषिता	18 I. O. गोखोक्तस्य निवासिनः for
the bracketed portion
9 I. O. दाने.	19 I. O. तिष्ठति
10 A पञ्च and I. O. पङ्क for पञ्चरङ्ग	20 A कदाचित्कालपर्यये

गोभिः समृद्धे च कुले जायते नात्र संशयः ।

कृषि-¹भागी बहुधनो ²दुर्भिक्षश्च न पश्यति ॥३८॥

पुत्रपौत्रैः परिवृतः ³श्रोमान् ⁴सर्वजनाकुलः ।

दासी-⁵दासेश्च संयुक्तो जायते तत्र मानवः ॥३९॥

गां नील-⁶वर्णामुक्तलक्षणांमुक्तोपकरणयुतां कृत्वाऽभ्यर्च्य महेश्वरविष्णु-⁷ब्रह्मप्रतिमात्रयाप्रतो
⁸ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁹आदिपुराणोक्तनीलगवोदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णशृङ्गां ¹⁰रूप्यखुरां मुक्ताभूषितलाङ्गूलां पटच्छत्रां घण्टादामा-
लङ्कतां पञ्चरङ्गसूत्रवेष्टिनप्रीवां नीलवर्णां¹¹ गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वोकारान्तं पूर्ववत् ।

¹² [विष्णुधर्मे] :—

प्रयच्छते यः कपिलां सचेलां कांस्योपदोहां कनकाप्रशृङ्गीम् ।

यान् यान् हि कामानभिवाञ्छतेऽसौ तांस्तानवाप्नोत्यमलान् हि लोकान् ॥१॥

कपिलां गामुक्तोपकरणां कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोक्तकनकाप्रशृङ्ग-कपिलगवोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सचेलां कांस्योप-
दोहां कनकाप्रशृङ्गीं कपिलां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वोकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा :—

कृतोपवासः ¹³संप्राश्य ¹⁴पद्मगव्यं नरेश्वर ।

घृतक्षीराभिषेकश्च कृत्वा विष्णोः समाहितः ॥२॥

समभ्यर्च्य च गोविन्दं पुष्पादिभिररिन्द्रम् ।

उदङ्मुखीमर्चयित्वा तथा ¹⁵गृष्टिं पयस्विनीम् ॥३॥

1 A भावी

2 I. O. यतोऽनुच

3 I. O. श्रोमान्

4 A सर्वजनाकुलाः

5 I. O. दासश्च

6 I. O. •वर्णासुक्ता• for •वर्णासुक्त•

7 I. O. ब्रह्मा

8 A दासश्च only

9 I. O. आदित्य•

10 I. O. रूप्यखुरां

11 I. O. नीलवर्णां

12 I. O. omits the bracketed portion

13 I. O. संप्राप्य

14 I. O. पद्मगवथे

15 A गृष्टिं. I. O. गृष्टिं

सपुत्रां वल्लसम्बोतां सितयज्ञोपवीतिनीम्^१ ।

स्वर्णशर्त्री शुभाकारां हिरण्योपरि संस्थिताम् ॥४॥

^२सुवर्णं ^३वाचयित्वाग्रे ब्राह्मणायोपपादयेत् ।

इमां त्वं ^४प्रतिगृह्णीष्व गोविन्दः प्रीयतामिति ॥५॥

इमां त्वमित्यादिमन्त्रमग्रे वाचयित्वा पठित्वा गां प्रतिपादयेत् । सुवर्णञ्च दक्षिणारूपमिति सम्बन्धः ।

सम्यगुच्चार्य तं ^५[विप्रं गोविन्दमुपकल्पयेत्] ।

अनुव्रजेच्च गच्छन्तं पदान्यष्टो नराधिप ॥६॥

अनेन विधिना धेनुं यो विप्राय प्रयच्छति ।

गोविन्दप्रीणनाद्राजन् विष्णुलोकं स गच्छति ॥७॥

सप्तावरांस्तथा^६पूर्वान् सप्तात्मानश्च मानवः ।

सप्तजन्मकृतात् पापान्मोचयत्यवनीपते ॥८॥

पदे पदे तु यज्ञस्य गोसवस्य च मानवः ।

फलं प्राप्नोति राजेन्द्र ^७[दत्त्वा चैवं जगं] हरिः ॥९॥

सर्वकामप्रदा ^८सा स्यात् सर्वकालेषु ^९पार्थिव ।

^{१०}भवत्यर्घ्यघोषापहरा यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥१०॥

सर्वेषामेव पापानां कृतानामविजानता^{११} ।

प्रायश्चित्तमिदं प्रोक्तं^{१२}मनुतापोपवृद्धितम् ॥११॥

दानदिनात् पूर्वतरदिने पूर्ववद्धविष्य-^१भोजनादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यो विष्णुधर्मोक्त^{११}-सोपवाम^{१५}-गोविन्द-घृतक्षीर^{१०}-लपनसहितपूजापूर्वक-गोदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सहस्रं कुर्यात् । ‘ॐ श्वः पन्नगव्यप्राशनपूर्वकमुपोष्यापरदिने गोविन्दघृतक्षीरलपन-^{१७}पूजा-पूर्वकगोदानकर्माहं करिष्ये’ । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने पन्नगव्यं प्राश्य उपोष्यापरदिने

1 A •वितकं

2 A हिरण्यं, I. O. हिरण्यं

3 A वाचयित्वा, I. O. वाचयित्वा

4 A प्रतिगृह्णीष्व, I. O. प्रतिगृह्णीष्व

5 I. O. reads the bracketed portion as विप्रगोविन्दमुपकल्पयेत्

6 I. O. सर्वान्

7 A दत्त्वायैवं जगो for the bracketed portion

8 I. O. साध्यात्

9 I. O. पार्थिवः

10 I. O. भवत्यर्घ्यघोषापहरा

11 I. O. •जानतां, A •जानता

12 I. O. •मनुतापोपवृद्धितं, A •मनुतापोहिहृद्धितं

13 I. O. •भोजनादि

14 I. O. •वर्ष्मीकं

15 I. O. सोपवामं

16 A •क्षीरेः

17 A omits पूजा

¹प्रातर्वासुदेवं घृतक्षीराभ्यां स्नयित्वा ²गोविन्दं नाम्ना संपूज्य धेनुमुदङ्मुखीं सौवर्णपत्र-
चतुष्टयार्पितखुरचतुष्टया³ कृत्वा सुवर्ण-⁴शृङ्गादिभिरलङ्क्याभ्यर्च्य ब्राह्मणाय ⁵ध्यातगोविन्द-
रूपायार्चिताय इमां त्वमित्यादि पठित्वा ⁶ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोक्तकपिलगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सपुत्रां ⁷वस्त्राच्छृङ्गां सितयज्ञोपवीतिनीं ⁸स्वर्ण-
शृङ्गीं हिरण्योपरि संस्थितां गां ददानि । ⁹स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् । ¹⁰ततो
यजमानो गोविन्दोऽयं मम प्रीतो यातीति ध्यायन् यान्तं ब्राह्मणमष्टौ पदान्यनुव्रजेत् ।

¹¹तथा कपिलादानानुव्रत्तौ :—

दत्त्वा ¹²सुधेनुं नृप सोपधानां कल्याणवत्सां सुपयस्विनीम् ।

यावन्ति रोमाणि भवन्ति तस्यास्तावन्ति वर्षाणि स ¹³दोषिध कामान् ॥१२॥

¹⁴सुधेनुं ¹⁵सुशीलां सोपधानामास्तरणवस्त्रगण्डूकसहितां कल्याणवत्सां ¹⁶जीवद्वत्सां गां
कपिलामुक्तोपकरणयुतां कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

¹⁷[विष्णुधर्मोक्तसोपधानकपिलगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सोपधानां सबत्सां कपिलां
गां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]

विष्णुधर्मोक्तरे (३।३०६।५२ख-५६क) :—

हेमशृङ्गी ¹⁸रूप्यखुरां मुक्तालान्मूलभूषिताम् ।

¹⁹अहताम्बरसम्बीतां तथा कांस्योपदोहनाम् ॥१॥

त्रिरात्रं स्थण्डिले सुप्त्वा त्रिरात्रं गोरसाशनः ।

²⁰तृप्तान्तु तर्पिते दत्त्वा वाससा संवृते द्विजे ॥२॥

अत्र त्रिरात्रं ²¹[स्थण्डिलशयनेन हविष्यभोजनमस्य व्रतरूपत्वादुभेयम्] । तर्पिते
वस्त्र-²²स्वर्णादिभिः परितोषिते ।

1 I. O. वासुदेवं only

2 A गोविन्द

3 I. O. चतुष्टया

4 A शृङ्गाभिरलङ्क्याभ्यर्च्य

5 I. O. ध्यात for ध्यात

6 A omits it

7 I. O. वस्त्राच्छृङ्गां

8 I. O. omits it

9 A adds ॐ before this

10 A omits it

11 A omits it

12 A सुधेनुं

13 I. O. दोषि

14 A स्वर्णं तु

15 A स्वशीतलां

16 I. O. जीवद्वत्सां, A जीववत्सां

17 A omits the bracketed por-
tion

18 I. O. रूप्यखुरां

19 A अहताम्बरसम्बीतां

20 I. O. तृप्तान्तु

21 I. O. स्थण्डिलं शयने हविष्यभोजन-
मस्य व्रतरूपत्वादुभेयं for the b. p.

22 I. O. स्वर्णादि

सदक्षिणां 'महाभागास्त्रिरात्रं गोरसैस्ततः ।

प्राण-^२सन्धारणं कृत्वा गवां लोके महीयते ॥३॥

यावन्ति ^१धेनुरोमाणि तावद्वर्षाणि मानवः ।

^१दत्त्वैवं कपिलां विप्राः प्राप्नोत्यभ्यधिकं फलम् ॥४॥

दानदिनात् ^०पूर्वं सप्तमदिने प्रातः ज्ञात्वा उदङ्मुखो गृहीतोदपूर्णताम्न-^०पात्रः सङ्कल्पं कुर्यात् । ^३त्रिरात्रस्थण्डिलशयन-^०रूपप्राच्याङ्ग-सहितं तिरात्रगोरसाहार-^०रूपोदीच्याङ्ग-सहितञ्च विष्णु-^{१०}धर्मोत्तरोक्तकपिल-^{११}गवीदानकर्माहं करिष्ये । तद्वधि तिरात्रं ^{१२}[हरिष्य-भोजनादिकं भुक्ता] भूमौ स्वपेत् । तिरात्रञ्च गोरसमात्राहारो भूत्वा दानदिने प्रातः ज्ञात्वा गं ^{१३}घासान्नादिभिस्तर्पयित्वा उक्तोपकरणयुतां कृत्वाऽभ्यर्च्य ब्राह्मणायाचिताय प्रथमं सुवर्णादिपरितोषिताय ^{१४}[वाससाऽऽच्छादिताय ३३]अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णु-धर्मोत्तरोक्तस्थण्डिलशयन-^{१५}[सहितकपिल]-गवीदान-^{१६}फलप्राप्तिकामोऽहमेतां हेमशृङ्गीं रूप्य-चुरां मुक्ताभूषितलाङ्गलाम् ^{१७}अहताम्बरमवीतां कांस्योपदोहनां गां ददानि । स्वस्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१८}तद्दिनात् प्रभृति तिरात्रं गोरसाहारो भवेत् । कपिलगवीदानवाक्ये ^{१९}तु ^{२०}अकपिलस्थाने कपिलपद-^{२१}निवेशो विशेषः ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्क-^{२२}शङ्करश्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

श्रीदानमागरे अलङ्कृतगवीदानावर्तः ।

1 Corrected from V. D. I. O.	12 I. O. हविष्यभूम्
• तिरात्रं	13 A मासान्ना
2 I. O. •सम्पादनं	14 A omits the bracketed portion
3 I. O. धेनौ	15 I. O. सहितां कपि for the bracketed portion
4 I. O. नत्वेवं	16 A omits फल
5 A पूर्वसप्तमदिने	17 A आहता
6 A omits ताञ्च	18 A तद्दिना
7 A omits it	19 A omits it
8 A omits it, I. O. तिरात्रगो-
रसाहार before it	20 I. O. अकाशस्थाने
9 A •रूपद्रव्याङ्गसहित	21 I. O. •निवेश
10 A •धर्मीन्	22 A सङ्कर
11 A omits गवी	

अथालङ्कृतबहुगवीदानावर्तः । (५)

महाभारते (अनु—५.७।२७) :—

सुवर्ण-^१शृङ्गैस्तु विराजितानां गवां सहस्रस्य नरः^२ प्रदाता ।

प्राप्नोति ^३पुण्यं दिवि देवलोकमित्येवमाहु^४—दिवि देवसंघाः ॥१॥

अत्र यजमानो यथालाभं सहस्रं ^५गा उपादाय सुवर्ण-^६शृङ्गैरलङ्कृत्यार्चयित्वा^६ अर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे ^७तुभ्यं महाभारतोक्तालङ्कृतगोमहस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सुवर्ण-^८शृङ्गविराजिताः सहस्रं^८ गा^८ ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्त्युक्ता सावित्रीं पठित्वा ^९गाव एता रुद्रदेवता इत्युक्ता यथा-शास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अयं ^{१०}कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं ^{११}तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्त्युक्ता गां पुच्छे गृह्णीयात् । बहुभ्यो^{१२} [दाने सम्प्रदाने] बहुवचनमूहनीयम् ।

आम्रेयपुराणे गोदानानुवृत्तो :—

चतुःपूर्वान् परांश्चैव समुद्रृत्य पितामहान् ।

स गच्छति दिवं राजन् शतं दत्त्वा यथाविधि ॥२॥

यथाविधीत्याम्रेय-^{१३}पुराणानन्तरौक्तगोसहस्रदानभर्मप्रहणम् ।

तथाम्रेय-^{१४}पुराणे :—

गोमहस्रन्तु यो दद्यात् सर्वैरङ्गैरलङ्कृतम् ॥३॥ इति ।

शतं गाः परिभाषोक्तैः प्रत्येकमलङ्कृत्यार्चयित्वा अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आम्रेयपुराणोक्तगोशतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः ^{१५}सर्वालङ्कृताः

1 I. O. ०शृङ्गैस्तु

2 I. O. नर

3 A पुण्यं

4 A ०मते० for ०माहु०

5 A गां

6 I. O. omits अर्चयित्वा

7 I. O. तुभ्यमहं

8 Both I. O. and A गां

9 A गा

10 A कृतैतत् तदान०

11 A omits it

12 A दानसंप्रदानक for the bracketed portion

13 A ०पुराणोक्त०

14 A ०पुराणं

15 I. O. omits it

शतं 'गाः ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं' पूर्ववत् । अल स्वेच्छया बहुभ्योऽपि दानम् ।
तथा च सम्प्रदाने बहुवचनमूहनीयम् ।

^२विष्णुधर्मोत्तरे :—

^३गोसहस्रं यो दद्यात् सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

^४'परांशुं' श्रियं प्राप्य स्वर्गलोके महीयते ॥४॥

सर्वरत्नानि परिभाषोक्तानि ।

दश चोभयतः प्रेत्य मातामहपितामही ।

गच्छेत् सुकृतिनां लोकान् गावो दत्त्वा यथाविधि ॥५॥

गोसहस्रं यथोक्तमर्चयित्वा अर्चनाय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

^५विष्णुधर्मोत्तराङ्कगोसहस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सर्वरत्नैरलङ्कृताः सहस्रं गाः ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । स्वेच्छया बहुभ्यो दाने तु सम्प्रदाने^६ बहुवचनमूहनीयम् ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्क-^७शङ्क-श्रीमद्वल्लालसेन-^८देवविरचिते श्रीदानसागरे-

ऽलङ्कृत'-बहुगवीदानावर्तः ।

1 I. O. गा, A गां

2 I. O. विष्णुधर्म

3 I. O. गोसहस्रं

4 A परां श्रियं

5 I. O. विष्णुधर्मोत्तरं

6 I. O. च after this

7 A मङ्गल

8 A omits देव

9 A० नववक्त्रं

१अथानलङ्कृतगवीदानावर्तः । (६)

जावालः—

होमार्थमग्निहोत्रस्य यो गां २ दद्यादयाचिताम् ।

३ विविक्तपूर्णं पृथिवी तेन दत्ता न संशयः ॥१॥

अत्र यजमानो गामुत्कृष्टामभ्यर्च्योग्निहोत्रिणे अयाचमाना^४-[य ब्राह्मणाया]-र्चिताय दद्यात् । ५ ॐ अथामुकगोत्रायामुकः^६ वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं जावालोक्त-गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामग्निहोत्रहोमार्थं गां ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्रीं पठित्वा गौरियं रुद्रदेवतेत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ७ तत ॐ अथ कृतैतद्दान-प्रतिप्रार्थं तुभ्यमहमेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्ता गां पुच्छे गृह्णीयात् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२०८) :—

यथा कथञ्चिद्दत्त्वा गां धेनुं वाऽधेनुमेव वा ।

अरोगामपरिक्लिष्टां दाता स्वर्गं महीयते ॥२॥

अधेनुं ८ दुग्धशून्याम् । अतएव वत्सतरोदानमपि श्रूयते ।

तथा च विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।१०क) :—

दत्त्वा वत्सतरीं विप्राः स्वर्गलोके महीयते ।

वत्सतरी-सहितां ९ यथामम्भवधेनुमधेनुं वा १० यथोक्तरूपां गामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ११ [सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

मनुः (४।२३१घ) :—

गोदो ब्रध्नस्य विष्टपम् ॥३॥

प्राप्नोतीत्यनुषज्यते । ब्रध्नस्य विष्टपं सूर्यलोकम् ।

1 A अथायाचिताकृतः

2 A दद्यादयाचिता, I. O. दद्याचिता

3 A विविक्तपूर्णं

4 A omits the bracketed portion

5 A omits it

6 A omits वेदामुक

7 A omits it

8 I. O. दुग्धशून्या, A गन्धशून्या

9 A and I. O. omit सहिता

10 A यथारूपा

11 I. O. omits the bracketed portion

गामर्चिताय ब्राह्मणाय 'ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।] 'ब्रध्नविष्टप्राप्ति-
कामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

'धेनु' दत्त्वा 'सुव्रतां' 'सुप्रधानां' 'कल्याणवत्सां' सुपयस्विनीम् ।

यावन्ति रोमाणि भवन्ति तस्या वर्षाणि तावन्त्युप नाकवासः ॥४॥

'सुव्रतां' सुखद्योत्यां सुप्रधानां 'यूथप्रधानभूतां' कल्याणवत्सां शुभलक्षणवत्साम् उक्त-
रूपां धेनुमर्चिताम्" अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । धेनुरोम-
समानसंख्यकालं यावत् स्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहमेतां कल्याणवत्सां धेनुं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

कपिला-¹⁰प्रदानं यो दद्याद्ब्राह्मणेभु¹¹ विशेषतः ।

यावन्ति रोमकूशानि तस्य गालेषु वै द्विज ॥५॥

तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ।

यदि कालक्षयं प्राप्य जायते विपुले कुले ॥६॥

ब्राह्मणेभ्य इति जाल्याख्यायां बहुवचनम् एकस्या बहुभ्यो दाननिषेधात् । कपिला-
¹²मर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । शिवपुराणोक्तकपिला-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां कपिलां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु गां ¹³संप्रयच्छेत् ब्राह्मणेभ्यो यथातथा ।

तमप्यसी ¹⁴महाघोरात्तायते नरकादपि ॥७॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं ¹⁵जाल्यपेक्षया । अर्चिताय ब्राह्मणाय गामर्चिताम् ॐ

1 A omits it

2 A ०पिष्टकामो

3 I. O. धेनु

4 A सुव्रता

5 A सुप्रधानं

6 A कल्याणवत्साम्

7 I. O. अत्रतो

8 I. O. सुख for दृष्ट

9 I. O. omits अर्चिताम्

10 A ०प्रदानं

11 I. O. ब्राह्मणे तु, A ब्राह्मणाय

12 A omits अर्चिताम्

13 A संप्रयच्छेत्

14 I. O. महाघोरात्तायते

15 I. O. जाल्यपेक्षं

अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^१स्कन्दपुराणोक्तालङ्कृतगवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।२५) यमपुरानुवृत्तौ :—

तिलान् गाश्च हिरण्यश्च ^२पृथिवीश्चापि शाश्वतीम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छन्ति न गच्छन्ति न संशयः ॥८॥

न गच्छन्ति यमपुरमित्यर्थः । गा-^३मर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-मुक्त्वा दद्यात् । यमपुरगमनाभावप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^४आदित्यपुराणे :—

अथ वत्सस्य चरणां ^५दृश्येते संमुखी यदा ।

^६गर्भाग्निष्कममाणस्य ^७[सवत्सा गांवसुन्धरा] ।

सा चोभयमुखी देया मनोरथशतप्रदा^८ ॥६॥

^९मनोरथशतप्रदा यथेष्टफलदेत्यर्थः । यदा प्रसूयमाना गौः ^{१०}संमुखदृश्यमानगर्भ-निष्क्रान्तचरणद्वयवत्सा ^{११}भवति, [तदा तामर्चिता]^{१२}-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्य-मन्तमुक्त्वा दद्यात् । असु-^{१३}प्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखी^{१४} गां ददानि । स्वस्त्यादि-^{१५}स्वी-कारान्तं पूर्ववत् ।

^{१६}[ये तु गां वे प्रयच्छन्ति शुभामुभयतोमुखीम् ।

लवणश्च यथाशक्त्या भक्त्या ये वै ददन्ति च ।

तेषां पुण्यकृतां लोकं गवां लोकं व्रजन्ति ते ॥१०॥

शुभां शीभनाकाराम् । प्रसूयमानां गामर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 A स्कन्दपुराणीकमङ्कृतं, I. O.

स्कन्दपुराणीकनीलकृतं.

2 A पृथिवी चापि

3 A omits अर्चिताम्

4 A omits it

5 I. O. दृश्यते

6 I. O. गर्भाग्निं दृश्यमानस्य

7 I. O. reads the bracketed portion as ता वत्सा मोक्षसुन्दरा

8 A •शतप्रदा

9 A omits it

10 I. O. सम्मुखं.

11 I. O. भवन्ति

12 A दाता for the bracketed portion

13 A omits प्राप्ति

14 A •मुखी

15 A •स्वीकान्तं

16 I. O. omits the bracketed portion

पुण्यकृत्तकगोलोकप्राप्तिकामोऽहमेतामुभयतोमुखीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

¹[नरसिंहपुराणे :—

कपिलागोप्रदानेन परार्थं चावनीपते ।

²वृषभस्य प्रदानेन स्वर्गं मन्मथमाप्नुयात् ॥११॥

परार्थं ³मानृपितादिवन्धुवर्गार्थं कपिलामर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् ।] नरसिंहपुराणोक्तपरार्थकपिलादानफलप्राप्तिकामोऽहमेताममुकार्थं⁴ कपिलां गां
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

कपिलां लक्ष्णोपेतां सवत्सां गां पयस्विनीम् ।

ब्राह्मणाय दरिद्राय श्रोत्रियायाहितामये ।

यो दद्याद्विदुषे विद्वांस्तत्फलं ⁵नान्तमुच्यते ॥१२॥

⁶[तत्फलम् नान्तम्] ⁷अनन्तं फलम् ⁸मुक्तिः । लक्ष्णोपेतां सङ्गक्षययुक्तां ⁹श्रोत्रियाय
विद्याजन्मतपःसम्पन्नायाहितामये¹⁰ अग्निहोत्रिणे दरिद्राय अर्चिताय ब्राह्मणाय ¹¹उक्तृरूपां
कपिलामर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनन्तफलप्राप्तिकामोऽहमेतां लक्ष्णो-
पेतां सवत्सां गां ¹²कपिलां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मे :—

सुवर्णदानं गोदानं पृथिवीदानं¹³मेव च ।

एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१३॥

गामर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयकामोऽ-
हमेतां गां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. गोवृषभस्य

3 I. O. मात्रा

4 A अन्तां स्वकार्थं

5 A नातुसुख्यने, I. O. नाष्टसुख्यने

6 Both A and I. O. omit
the bracketed portion

7 A अनन्त

8 A omits it

9 Both I. O. and A omit it

10 Both I. O. and A omit
आहितामये

11 I. O. उक्तृरूपाय

12 A omits it

13 A सुख्यने for मेव च

तथा यममार्गानुवृत्तौ :—

क्षीरप्रपाभिर्दिव्याभिर्मधु^१-सर्पिर्भिरेव च ।

गोप्रदाता लभेत्तृप्तिं^२ यस्मिन्देशे सुदुर्लभाम् ॥१४॥

गामर्चिता^३-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^४विष्णुधर्मोक्त-
क्षीरप्रपादि-^५[साध्यवृत्तिफलकगोदानफलप्राप्ति]-कामोऽहमेतां गां ददानि । स्वस्यादिस्वीका-
रान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोन्तरे गोदानानुवृत्तौ (३।३०६।१० ख) :—

गुर्विणीय तथा दत्त्वा वसूनां^६ लोकमश्नुते ॥१५॥

गुर्विणीं गामर्चिता^७-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वसु-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतां गुर्विणीं गां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा गोदानानुवृत्तौ (३।३०६।१७ ख) :—

शुक्रविन्दुचितां कृष्णां गन्धर्वैः सह मोदते ॥१६॥

दत्त्वेति शेषः । शुक्रविन्दुचितां कृष्णवर्णां^८ गा-^९मर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षगन्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां शुक्रविन्दुचितां कृष्णां
गां ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-^{१०}शङ्कर-श्रीमद्बल्लालसेन-^{११}देवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{१२}अनलङ्कृतगवीदानावर्त्ते ।

1 I. O. श्रृङ्खल for मधु

2 A तस्मिन् देशे

3 A omits मर्चिता

4 A विष्णुधर्मोक्तोक्तं

5 A reads the bracketed por-
tion as माध्वगोदानवृत्ति

6 I. O. श्लोकं

7 A omits मर्चिता

8 A omits मर्चिता

9 A सङ्कर

10 A omits देव

11 Both A and I. O. अलङ्कृतं

'अथानलङ्कृतबहुगवीदानावर्तः । (७)

विष्णुः—

दशधेनुप्रदो गोलोकम् ॥१॥

प्राप्नोतीति शेषः ।

अत्र यजमानो ^१दशधेनुरर्चिताः अर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अद्यामुकगोलाया-
मुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं गोलोकप्राप्तिकामोऽहमेताः दशधेनूनां ददानि ।
'[प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता] सावित्री' पठित्वा धेनव एता रुद्र-^२देवता इत्युक्ता यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं ^३तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता ^४[यथेच्छं गाः] पुच्छे गृह्णीयात् ।

गोदानानुवृत्तौ विष्णुः—

^५[शतप्रदश्च ब्रह्मलोकम्] ॥२॥

प्राप्नोतीति शेषः ।

शतं गा^६ अर्चिता अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ब्रह्म-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेताः शतं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अभ स्वेच्छया
बहुभ्यो ^७वा दानम् । तथा च दानवाक्ये सम्प्रदाने बहुवचनमूहनीयम् ।

महाभारते (अनु—६६।१६) :—

भिक्षवे ^८बहुपुत्राय श्रोत्रियायाहिताग्रये ।

दत्त्वा दशशतं गा वै ^९[लोकान् प्राप्नोति उत्तमान्] ॥३॥

<p>1 I. O. अथाङ्कृतं, A अङ्कृतं
2 A दशधेनुरर्चिताः । अर्चिताय,
I. O. दशधेनुरर्चिताय
3 A ०मेता दशधेनु ददानि, I. O.
०मेता दशधेनु गां ददानि .
4 I. O. इतिगृहीतयुक्तादय for
the bracketed portion
5 A ०देवता
6 I. O. omits it</p> | <p>7 A यथेच्छया for the bracketed
portion
8 I. O. शतप्रदश्च ब्रह्मलोक for the
bracketed portion
9 A गामर्चिता
10 A omits it
11 I. O. बहुपुत्राय
12 A लोकोलोकान् प्राप्नोत्युत्तमान् for
the bracketed portion</p> |
|---|---|

भिच्छवे दरिद्राय सहस्रं ¹[गा अर्चिता अर्चिताय] ²[उक्तृरूपाय ब्राह्मणाय] ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ³उत्तमलोकप्राप्तिकामोऽहमेताः सहस्रं गा ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६६।४५) :—

गवां सहस्रदः त्रेत्य नरकं ⁴[न प्रपद्यते] ।

सर्वत्र विजयश्चापि लभते मनुजाधिप ॥४॥

सहस्रं गा ⁵अर्चिता अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
नरकाप्राप्ति-सर्वत्रविजय-⁶प्राप्ति-कामोऽहमेताः ⁷सहस्रं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६६।४४क) :—

दशगोसहस्रदो हि शक्रेण सह मोदते ॥५॥

⁸गवां दशमहस्राण्य-⁹र्चितान्यर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
सोतकर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽह-¹⁰मेता अयुतं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र स्वेच्छया बहुभ्यो दाने संप्रदाने च बहुवचनमूहनीयम् ।

तथा गोदानानुवृत्तौ (अनु—६६।४४ख) :—

अक्षयान् लभते ¹¹लोकान् नरः ¹²शतसहस्रदः ॥६॥

लक्षं ¹³[गा अर्चिता अर्चिताय] ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
अक्षय-¹⁴लोकप्राप्तिकामोऽहमेताः ¹⁵लक्षं गा ¹⁶ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र
¹⁷[बहुसंप्रदानकदाने बहुवचनमूह्यम्] ।

- 1 I. O. गा अर्चिता अर्चिताय and
A गां अर्चिताय for the b. p.
- 2 I. O. ब्राह्मणायोक्तृरूपाय for the
b. p.
- 3 A अनुवृत्तम्.
- 4 I. O. न प्रपद्यते for the b. p.
- 5 I. O. गा अर्चिता अर्चिताय, A
गामर्चिताय
- 6 I. O. लोकाप्राप्ति.
- 7 A ०मेतां
- 8 I. O. परं
- 9 A omits ०र्चितान्य.

- 10 A ०मेतां
- 11 I. O. कामान्
- 12 I. O. and A शतसहस्रदः
- 13 A गामर्चिता अर्चिताय, I. O.
गा अर्चिता अर्चिताय for the
bracketed portion
- 14 I. O. फल for लोक
- 15 Both I. O. and A ०मेतां
- 16 I O. गां
- 17 I. O. स्वेच्छया बहुभ्यो दाने संप्रदाने
बहुवचनमूहनीयं for the brac-
keted portion

शिवपुराणे :—

^१गोमहस्रप्रदातारो भूमिदातार एव च ।

ये सुवर्ण^२ प्रदातारस्तथा ^३सर्वप्रियंवदाः ॥७॥

^४[ते तत्र गत्वा हृष्टाश्च] निवसन्ति यथासुखम् ।

^५[कल्पायुतसहस्राणां सहस्राणि चतुर्दश] ॥८॥

^६[विचरित्वा पुरवरं] पुनः प्राप्य महीतलम् ।

जायन्ते श्रेष्ठवर्णेषु सुखैश्च ^७परमैर्युताः ॥९॥

गाः ^८सहस्रमर्चि तमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । शिव-
पुराणोक्तगोसहस्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सहस्रं गा ददानि । स्वस्त्यादिस्वोकारान्तं
पूर्ववत् । स्वेच्छया बहुभ्यो दाने ^९संप्रदाने बहुवचनमूहनीयम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-^{१०}शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेव^{११}-विरचिते

श्रीदानसागरे-^{१२}अनलङ्कृतबहुगवीदानावर्तः ।

1 I. O. गोमहस्रं

2 A ०प्रदातारस्तथा

3 A सर्वप्रियंवदः

4 A वे तादापरहृष्टाश्च for the bracketed portion

5 A कल्पायुतसहस्रस्य सुवर्णानि चतुर्दशः for the bracketed portion

6 A विचरित्वा प्रीयवर्णं, I. O. विचरित्वा सरवरं

7 I. O. परमैः स्वतः

8 I. O. सहस्रमर्चि तामर्चिताय, A सहस्रमर्चिताय

9 A संप्रदान

10 A शङ्कर

11 A omits देव

12 I. O. अलङ्कृतः

अथ विष्णुदैवतवृषभ- '[दानावर्तः । (८-९)

तन्ना]-लङ्कृतवृषदानावर्तः । (८)

^२सम्बर्तः—

यो ददाति 'वलीवर्दमुक्ते न विधिना शुभम् ।

'अव्यक्तं गोप्रदानाद्धि भुङ्क्ते दशगुणं फलम् ॥१॥

शुभं शुभ^३-लक्षणोपेतं ^४[शुभलक्षणश्च गोसहस्रमहादाने लिखितमनुसन्धेयम् । अव्यक्त-
मत्यव्यक्तस्यावश्योपादानार्थम् ।] ^५[अतोक्तेन विधिनेति] सम्बर्तोक्तारोग-^६गवीदानानन्तर-
स्योक्तत्वात्^७ तदलङ्कारपरिग्रहो बोद्धव्यः ।

तथा च सम्बर्तः—

यो ददाति शर्क^८ ^९रौप्यहंमश्विमीमरोगिणीम् ।

सवत्सां ^{१०}वस्त्रसंयुक्तां सुशीलां गां पयस्विनीम् ॥२॥

यावन्ति तस्या रोमाणि सवत्साया दिवं गतः ।

^{११}[तावतो वत्सरानास्ते स नरो] ब्रह्मणोऽन्तिके ॥३॥

अत्र यजमानो वृषमुक्तरूपमुक्तेपकरणयुतमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ
अयामुक्तगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्य सम्बर्तोक्त-वलीवर्द-दानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतं सुवर्णशृङ्गं ^{१२}रूप्यखुरं वस्त्राच्छादितं वलीवर्दं ददानि । ^{१३}[प्रतिग्रहीता
स्वस्तियुक्ता सावित्रो पठित्वा वृषोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत
ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।] प्रतिग्रहीता स्वस्ती-
त्युक्ता वृषं पुच्छे गृहीयात् ।

1 A वृषदानाहुः एता for the bracketed portion

2 A omits it

3 I. O. वलीवर्दयुक्ते न, A वलीवर्द-
युक्ते न

4 I. O. अव्यक्तं, A अव्यक्त

5 I. O. लक्षणोपेतं

6 I. O. omits the bracketed
portion

7 A अतोक्तविधानेति for the b. p.

8 I. O. रोगिणीम्

9 I. O. दानानन्तरमन्यो कृत्वा, A
दानान्तरस्थोक्तत्वात्

10 I. O. रूप्यैः

11 A वत्स for वस्त्र

12 A तावन्त वत्सरानि वत्ससे and
I. O. तावतो वत्सरानास्ते स नरो
for the bracketed portion

13 I. O. रौप्यखुरं

14 A omits the bracketed por-
tion

यमः—

दान्तं धुरन्धरं दत्त्वा दशधेनुप्रदो भवेत् ॥४॥

दान्तं विनोतम् ।

अत्र यमोक्तालङ्कृतधेनु-^१ [दानानन्तरमस्य ध्रुते]-स्तथाविध-^२ दशधेनुदानफलकत्वाच्च तदीया-
लङ्कारपरिग्रहः ।

“[तथा च यमः]—

रुक्मशृङ्गी रूप्यखुरां मुक्तालङ्कृतभूषिताम् ।

कांस्योप-^३ दोहनां धेनुं वल्लच्छमालङ्कृताम् ॥५॥

^४ दत्त्वा द्विजेन्द्राय नरः स्वर्गलोके महीयते ।

यावन्ति धेनुरोमाणि तावन्त्यब्दान्य-^५ संशयः ॥६॥

वृषमुक्तरूपमुक्तोपकरण-^६ युतमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
यमोक्तवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं रुक्मशृङ्गी रूप्यखुरं मुक्ताभूषितलङ्कृतं वल्लच्छमल-
ङ्कृतं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—७६।२३) :—

^७ दतिकण्ठमनङ्गाहं सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

दत्त्वा ^८ प्रजापतेलोकं विशोकः प्रतिपद्यते ॥७॥

^९ दतिकण्ठं चर्मपट्टिकावेष्टितग्रीवं सर्वरत्नैः परिभाषोक्तैः । वृषं यथोक्त-^{१०} मर्चितम-
र्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विशोकत्वपूर्वक-प्रजापतिलोकप्राप्ति-
कामोऽहमेतं ^{११} दतिकण्ठं सर्वरत्नैरलङ्कृतमनङ्गाहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. दानानन्तरं तुभ्यं भूति for the bracketed portion

2 A omits दृष

3 I. O. omits the bracketed portion

4 A ओहनां

5 I. O. दद्यात्

6 A •न•

7 I. O. •युक्तमर्चितमर्चिताय, A मर्चिताय

8 I. O. भूति for दृति

9 I. O. सर्वरत्नमलङ्कृत

10 I. O. प्रजापतेलोकान्, A प्रजापतेलोकं

11 I. O. दतिकण्ठं

12 A omits मर्चित

13 I. O. दतिकण्ठं

तथा (अनु—७८।१४-१५) :—

'युवानमिन्द्रियोपेतं' शतेन सह ^२यूथपम् ।

'गवेन्द्रं' ^१ब्राह्मणेन्द्राय भूरिशृङ्गमलङ्कृतम् ॥८॥

इन्द्रियोपेतं 'प्रजननसमर्थं' ^{१०}['गवेन्द्रं' गोप्रधानं] भूरिशृङ्गं सुवर्णशृङ्गम् अलङ्कृतं हेमतिलकादिभिः ।

ऋषभं ये प्रयच्छन्ति श्रोत्रियाय परन्तप ।

^{११}ऐश्वर्यं तेऽधिगच्छन्ति जायमानाः पुनः पुनः ॥९॥

वृषमुक्तरूपमुक्तोपकरणयुतं धेनुशतसहितमर्चितं तपोवृत्तं^{१०}-विद्याशालिने वेदविदे ब्राह्मणाय-
र्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोगोशत-^{११}सहितगवेन्द्रदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोशतसहितं भूरिशृङ्गमलङ्कृतं गवेन्द्रं ददानि । स्वस्यादिस्वीका-
रान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—७९।२१) :—

वैराटपृष्ठ-^{१०}मुक्ताणं सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ।

प्रदाय मरुतां ^{११}लोकानजरान् प्रतिपद्यते ॥१०॥

वैराटं ^{१२}विराटदेशोद्भवं ताम्रं ^{१३}[काष्ठे चर इति] प्रसिद्धं ^{१४}[मर्वरत्नैः परिभाषोक्तैः ।]
^{१०}['विराटताम्रपृष्ठमुक्ताणं]-मुक्तोपकरणमभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । अजरमरुत्तोलप्राप्तिकामोऽहमेतं वैराटपृष्ठं सर्वरत्नैरलङ्कृतं^{१५}मुक्ताणं ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A प्रधानं for युवानं

2 I. O. यूथपम्

3 I. O. परिच्छं

4 A ब्राह्मणेन्द्राय

5 A प्रजननसमर्थं, I. O. धूसं रसवत्

6 I. O. परिच्छं गोप्रधानं for the bracketed portion

7 A ऐश्वर्यं चैव गच्छति

8 A अन्त, I. O. अन्ति

9 A omits सहित

10 I. O. and A •मुक्ताणं and •मुक्ताण respectively

11 I. O. लोकासुखान्

12 A विराटदेशोत्तरं

13 A काष्ठे चर for the bracketed portion

14 A सर्वरत्नैरलङ्कृतं for the bracketed portion

15 I. O. अन्त for the bracketed portion

16 I. O. अङ्कृतं मुक्ताणं

^१आम्रेयपुराणे :—

^२प्रत्यक्षं वृषदानस्य फलं शृणु महामते ।

^३[पवित्रं पावनञ्चैव सर्वदानोत्तमं तथा ॥११॥]

[यादृशश्च^४ वृषो देयो यजमानेन वा यथा ।]^५

[^६समन्वितो धेनुशतैरुक्षा^७ देयो]^८ धुरन्धरः ।

वोढा चैवातिपुष्टाक्तो युतिमान्^९ नृपसत्तम ॥१२॥

धुरन्धरः ^{१०}भारवहनक्षमः वोढा ^{११}दृढपृष्ठः अतिपुष्टाक्तः स्थूलावयवः युतिमान् दर्शनोपा-
कृतिः ।

^{१२}युवा भद्रः सुशीलश्च सर्वदोषविवर्जितः ।

^{१३}दाता ^{१४}तरति ^{१५}[संसारसागरश्चापि तैः सह ॥१३॥

भुनक्ति विविधान् भोगानिह बन्धुजनैः सह ।

रोगशोकविनिर्मुक्तः सर्वदोषविवर्जितः ॥१४॥]

^{१६}[युवा तरुणः भद्रः शुभलक्षणोपेतः सुशीलोऽहिंसः सर्वदोषविवर्जितः

अध्यक्षः ।]

अलङ्कृतं^{१७} परैर्वर्णैः ^{१८}[स्वर्णशृङ्गं तथैव च ।

चतुर्भिश्चैव राजेन्द्र खुरै रीप्यै]-रलङ्कृतम् ।

परैर्वर्णैर्यथाशक्त्युत्कृष्टवर्णैरल-^{१९}ङ्कृतमित्यत्र कृत्वैत्यध्याहार्यम् ।

- 1 A आम्रेयपुराणोक्त
- 2 I. O. प्रत्यक्षेण
- 3 A omits the bracketed portion
- 4 A वादृशश्च
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A समाचितो
- 7 A रक्ष for रक्षा
- 8 I. O. दृढपृष्ठं नृपसत्तमं द्विवर्णैश्चैव for the bracketed portion
- 9 I. O. नृपसत्तमः
- 10 I. O. रक्ष. for भार.

- 11 A दृढः पृष्ठः ; I. O. पृष्ठं न
- 12 A सुरा
- 13 I. O. ततो
- 14 Both I. O. and A भवति
- 15 I. O. संसारे नात्र कर्मा विचारणा for the bracketed portion
- 16 A omits the bracketed portion
- 17 I. O. अलङ्कृतम्
- 18 I. O. पुण्यैऽङ्गि मनुपञ्चिते । सुवर्णं शृङ्गं राजेन्द्र खुरै रीप्यै for the bracketed portion
- 19 I. O. •ङ्कृतादित्यत्र

^१सुपुच्छं पटवस्त्रेण ब्राह्मणायोपपादयेत् ।

मन्त्रेणानेन राजेन्द्र^२ [शृणुष्व तद्वदामि] ते ॥१६॥

^३धर्मस्त्वं वृषरूपेण [लोके चरसि नित्यशः ।

तेन धर्मेण विप्राय त्वां ददानि सुलक्षण ॥१७॥]^५

प्रीयतां धर्मराजो मे ^६प्रणिपत्य विसर्जयेत् ।

सप्तजन्मकृतं पापं वाङ्मनःकायकर्मभिः ॥१८॥

तत्सर्वं विलयं ^७याति वृषदानान्नं संशयः ।

^८यानं वृषभसंयुक्तं दीप्यमानं ^{१०}सुतेजसा ॥१९॥

गन्धर्वाप्सरसाकीर्णं गीतवृत्त्यसमाकुलम्^{११} ।

आरुह्य कामगं दिव्यं ^{१२}स्वलोकमधिगच्छति ॥२०॥

यावन्ति तस्य रोमाणि वृषभस्य^{१३} महीपते ।

स्वर्गमाप्नोति तावन्ति अन्नायातो वृषो भवेत् ।

^{१४}सर्वयाजी महातेजा ^{१५}वोतशोको निरामयः ॥२१॥

यथोक्त-^{१६}वृषमुक्तोपकरणयुतं कृत्वाऽभ्यर्च्यार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ धर्मस्त्वमित्यादि प्रीयतां धर्मराजो मे इत्यन्तं मन्त्रं पठित्वा ^{१७}ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्ता-लङ्कृतवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं वस्त्रालङ्कृतं सुवर्णशृङ्गं राजतखुरालङ्कृतं पटवस्त्रविभूषित-पुच्छं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१८}विष्णुधर्मः —

युवानं बलिनं श्यामं शतेन सह ^{१९}यूथपम् ।

गवेन्द्रं ब्राह्मणेन्द्राय भूरिशृङ्गमलङ्कृतम् ॥२२॥

1 A पुच्छस्य

2 A शृणुष्व तद्वदामि and I. O. तं शृणुष्व तद्वदामि for the bracketed portion

3 A ॐ धर्मस्य

4 A चरति

5 I. O. जगदानन्दकारकः । अष्टभुज-रविष्ठानः पाहिमां इच्छता भुवि for the bracketed portion

6 A तामुपवृत्तम्

7 A वाप्ति

8 A ०व

9 A यान, I. O. पानं

10 I. O. स्वतेजसा

11 A समाधायं

12 I. O. स्वर्लोकां

13 A गोवृषस्य

14 A मोघयाजी

15 I. O. वोतशोको

16 I. O. वृषभो for वृष

17 A omits it

18 A विष्णुधर्मो तरे

19 I. O. यूथयम्

वृषभं ^१ये प्रयच्छन्ति ^२ब्राह्मणायाहितामये ।

^३[ऐश्वर्यं चाभिगच्छन्ति] जायमानाः पुनः पुनः ॥२३॥

युवानं तरुणं ^४'बलिनं' ^५'हलादिवहनक्षमं' ^६['श्यामं नीलवर्णं'] शतेन सह ^७[गोशतेन सह] यूथपं ^८[यूथप्रधानं गवेन्द्रं गोपतिं] भूरिशृङ्गं सुवर्णशृङ्गम् अलङ्कृतं यथाशक्ति हैम-
तिलकादिना ^९'यथोक्तं' वृषमुक्तोपकरणयुत-^{१०}मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय विद्यातपोवृत्तशालिने
अग्निहोत्रिणो ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्तश्याम-^{११}वृषदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतं गोशतमहितं भूरिशृङ्गमलङ्कृतं वृषं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३२) :—

सहस्रेण ^{१२}गवां सार्द्धं ये प्रयच्छन्ति यूथपम् ।

अलङ्कृतं यथाशक्त्वा गोशतं यान्ति ते नराः ॥२४॥

^{१३}'यथोक्तं वृषं' सुवर्णशृङ्गादिभिरल-^{१४}ङ्कृत्यार्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा ^{१५}दद्यात् । गालोकप्राप्तिकामोऽहमेतं गोमहस्रसहितमलङ्कृतं वृषं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वेङ्कटसेन-^{१६}देवविरचिते

^{१७}श्रीदानसागरे अलङ्कृतवृषदानावर्तः ।

1 A व

2 I. O. ओत्रियायाहितामये, A
ब्राह्मणायाहितामये

3 I. O. ऐश्वर्यं चाभिजावन्ति and A
ऐश्वर्यं चाभिगच्छन्ति for the brack-
eted portion

4 I. O. omits it

5 A हलादिवहनक्षमं, I. O.
हलादिवहनक्षमं

6 I. O. reads the bracketed
portion after यूथप्रधानं, a
little below

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A omits the bracketed por-
tion

9 I. O. वयोक्त०

10 A omits वर्चितं

11 I. O. •वृषभ०

12 A गवा

13 A वयोक्त०

14 A •ङ्कृतं अर्चितं अर्चिताय

15 A omits it

16 A omits देव

17 I. O. दानसागरे

¹[अथानलङ्कृतवृषदानावर्तः । (९)

मनुः (४।२३११) :—]

^२अनङ्कृतः श्रियं पुष्टाम् ॥१॥

आप्नोतीति^३ सम्बन्धः । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं वृषं दद्यात् । ^४ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं पुष्टश्रीप्राप्तिकामोऽहमेतमनङ्कृतं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अनङ्कृतं विष्णुदेवतं ^५इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ^६वृषं पुच्छे गृहीयात् ।

महाभारते :—

स्वर्गो वै मूर्तिमानेष^७ वृषभं यो गवां पतिम् ।

विप्रे ^८गुणयुते दद्यात् स वै स्वर्गं महीयते ॥२॥

गवां ^९पतिं ^{१०}गोत्रजेषु ^{११}खच्छन्दचारिणं यथोक्तवृष-^{१२}मर्चितमर्चिताय विद्यातपःशालिने ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतं वृषभं ददानि । स्वस्त्यादिस्तीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१३}तथा (अनु—७३।४५) :—

अनङ्कृतं^{१४} ब्राह्मणाय प्रदाय ^{१५}[धुर्यं युवानं] बलिनं ^{१६}विनीतम् ।

हलस्य वोढार-^{१७}मनन्तवीर्यं प्राप्नोति ^{१८}लोकान् दशधेनुदस्य ॥३॥

^{१९}[धुर्यं शकटवहनक्षमं]-मनन्तवीर्यं ^{२०}रेतस्त्रिनं विनीतमहिंसं यथोक्त-^{२१}वृषभमर्चिताय

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 I. O. अनङ्कृतः
- 3 A आप्नोतीति
- 4 A omits it
- 5 I. O. इत्युक्त्वा
- 6 I. O. उपपश्ये, A उपपश्यं
- 7 A मूर्तिमानेष
- 8 A युचयते
- 9 A अत
- 10 I. O. गोत्रजे
- 11 I. O. खच्छन्दचारिणं
- 12 A omits मर्चित

- 13 A omits it
- 14 A अनङ्कृतः
- 15 A धुर्यं गवान् for the bracketed portion
- 16 A अनङ्कृतः
- 17 Both I. O. and A मनन्तवीर्यं
- 18 A लोका
- 19 A धुर्यं शकटवहनक्षमं for the bracketed portion
- 20 I. O. and A रेतस्त्रिनं and रेतस्त्रिनं respectively.
- 21 I. O. उप for उपपश्य

ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दशधेनु-^१दलोकप्राप्तिकामोऽहमेत-^२मनङ्गाहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३[तथा (वन—१२६।२क) :—

दत्त्वानङ्गाहं] सूर्यलोकं व्रजन्ति ॥४॥

वृष-^४मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सूर्यलोकप्राप्ति-
कामोऽह-^५मेतमनङ्गाहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

अनङ्गाहश्च यो दद्याद्बल ^६[वन्तं धुरन्धरम्] ।

स निस्तरति दुर्गाणि स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥५॥

धुरन्धरं हलादिवहनक्षमं ^७यथोक्तं वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । दुर्गनिस्तर-^८पूर्वक-स्वर्गप्राप्तिकामोऽह-^९मेतमनङ्गाहं ददानि । स्वस्त्यादि
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।५१ख) :—

^{१०}धुष्टप्रदानेन ^{११}तथा गवाश्च ^{१२}लोकानवाप्नोति ^{१३}तथा वसूनाम् ॥६॥

हलादिवहनक्षमं वृषमर्चितमर्चिताय ^{१४}ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
गोलोकवसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१५}[तथा (२०७।५२ख) :—

^{१६}राज्यन्तथा गोवृषभप्रदाने स्वर्गं] शुभं शाश्वतमाप्नुवन्ति ^{१७}॥७॥

^{१८}गोवृषभं गवां पतिम् । ^{१९}यथोक्तं वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्य-

1 I. O. लोक and A फल for दलोक	11 A omits तथा
2 I. O. -मेत० for -मेत०	12 A लोकान् सम्बन्धप्रार्थो
3 A दत्त्वानङ्गाहं for the bracketed portion	13 Varāha P. नरो
4 A omits मर्चित	14 A omits it
5 A omits मेत	15 A दद्यात्तथा गोवृषभं स्वर्गं for the bracketed portion
6 A वन्तं धुरन्धर for the bracketed portion	16 I. O. राजवतथा
7 A यथोक्त	17 Varāha P. reads the entire line as गवां तथा गोवृषभप्रदानेः स्वर्गं सुखं प्राप्नुवन्ति
8 A omits पूर्वक	18 A गोवृषं
9 A omits मेत	19 A यथोक्त
10 Varāha P. धृप०	

मन्तमुक्त्वा दद्यात् । शाश्वतोत्कृष्ट-स्वर्ग-^१राज्यप्राप्तिकामोऽहमेतं ^२‘वृषभ’ ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

गोदानानि पवित्राणि विष्णुमुद्दिश्य साधुषु ।

ये ^३प्रयच्छन्ति ^४‘धर्मज्ञ कृशेषु’ ^५‘कृषिवृत्तिषु’ ॥८॥

^६‘कृशेषु’ ^७‘सुदीनेषु’ ।

^८‘ते यान्ति दीप्तवर्णामै’ ^९‘र्विमानैर्मणिचित्रितैः ।

धर्मराजपुर’ ^{१०}‘श्रीमतसेव्यमानाऽप्सरोगणैः’ ^{११} ॥९॥

अत्र गोदानानीति बहुवचनश्रुतेः साधुष्विति बहुवचनं बहुप्रयोगापेक्षम् । कृषिवृत्तिष्विति
श्रुतेर्गोदानानीति गोपदं ^{१२}वृषपरम् । ^{१३}यथेष्टसंख्यान् ^{१४}वृषान् हलवहनक्षमानर्चितानर्चिताय
ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१५}ब्रह्मपुराणोक्त-कृषिवृत्ति-द्विजसंप्रदानक-
गोदान^{१६}-फलप्राप्तिकामोऽहमेतान् वृषान् ददानि । ^{१७}विष्णुः प्रीयताम् । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

^{१८}‘पुष्ये वा जन्मनक्षत्रे अग्नेये विषुवेषु च ।

ग्रहणे ^{१९}‘[च व्यतीपाते] संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥१०॥

यानमश्वमनङ्गाहं हेमरूप्यमणीस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु ^{२०}निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दस्त्वेषां दानमित्युत^{२१} ॥११॥

पापेषु निरताः सर्वदेति ^{२२}श्रवणादतिप्रचुरपापक्षयार्थमिदं देयम् । उक्तसमयानामन्यतमे

1 A लोका	13 A यथेष्टसंख्या
2 A वृषं	14 A omits it
3 A प्रयच्छन्ति	15 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त
4 I. O. धर्मज्ञाः	16 A गोलोका
5 A कृषिवृत्तिषु	17 A विष्णु
6 A कृषेषु	18 I. O. पुष्ये
7 A सुदीनेषु, I. O. दीनेषु	19 A व्यतीपाते च for the bracketed portion
8 A omits it	20 A निरता, I. O. निरतः
9 A दीप्तवर्णितैः	21 A दानमित्युतः
10 A श्रीमान्.	22 I. O. वचनादति.
11 A गणाः	
12 A वृषपदं	

वृषमर्चित^१-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्ता-
नलङ्कृतवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमनङ्गाहं^२ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^१आदिपुराणे :—

^३प्रदेशो लक्षणाढ्यो^४ वा दशधेनुसमो वृषः ।

स्वर्गे^५ युगसहस्राणि गवां^६ लोत्रा समानि तु ।

लक्षणाढ्यो^७ गोसहस्रोक्तलक्षण-^{१०}सम्पन्नः । वाशब्दः पूर्वोक्त-^{११}दानापेक्षया ।

वसन्ति गोप्रदातारो^{१२}भुजते सुखमक्षयम् ॥१२॥

^{१३}सुलक्षणं वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१४}आदि-
पुराणोक्त-वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१५}आदिपुराणे :—

यो ददाति ^{१६}अनङ्गाहं सुशीलं^{१७}साधुवाहिनम् ।

उभयोः पार्श्वयोर्दत्त्वा छत्रोपानह-^{१८}कम्बलम् ॥१३॥

^{१९}सुशीलमहिंस्रं^{२०}साधुवाहिनं^{२१}[हलादिवाहनेषु साधुम्] ।

शीलवेदाङ्ग-^{२१}सम्पन्ने इष्टे शिष्टे^{२२}द्विजे नरः ।

पुत्र्ये वा जन्मनक्षत्रे^{२३}अयने विषुवेषु च ॥१४॥

इष्टे^{२४}अभीष्टे शिष्टे^{२५}सदाचारे ।

दत्त्वा तस्य अनङ्गाहं तस्मिन् स्थाने महामुने ।

^{२६}क्षुत्पिपासार्दितस्यापि अग्रतः प्रतिपद्यते ॥१५॥

1 A omits मर्चित

2 A omits न

3 A ०सेतानङ्गं

4 I. O. आदिपुराणे

5 A प्रदेशा

6 A लक्षणाढ्यो, I. O. लक्षणाढ्यो

7 I. O. च अतसाहस्रं

8 I. O. रोत्रा

9 I. O. लक्षणाढ्यो

10 Both I. O. and A सम्पन्नः

11 I. O. ०देवापेक्षः

12 A सुलक्षित

13 I. O. सहस्रवत्

14 I. O. आदिपुराणोक्तः

15 I. O. आदिपुराणे

16 A अनङ्गाहं

17 A साधुवाहिनं

18 A कम्बलं

19 I. O. सुशीलं महिम्नं

20 I. O. हलादिवाहनेषु साधुम् and A हलादिवाहनेष्वसाधु for the bracketed portion

21 A ०सम्पन्न

22 A पित्रो for द्विजे

23 I. O. अयने, A अपरं

24 A सुशीलं

25 A omits it

26 I. O. क्षुत्पिपासार्दितस्यापि, A सुपपासार्दितस्यापि

उक्तसमयानामन्यतमे यथोक्तम्^१ वृषम् एकपार्श्वे^२ 'छत्रमुपानहसुगमपरत्न च'^३ कम्बलं^४ दत्त्वाऽऽव्यर्चयित्वा यथोक्तद्वयाय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 'आदिपुराणोक्त-वृषदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतं छत्रोपानत्^५-कम्बलवृत्^६-मनङ्गाहं^७ ददानि ।
 स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

कपिलागोप्रदानेन परार्थे चावनीपते^८ ।

^९गोवृषस्य प्रदानेन ^{१०}स्वर्गं मन्मथमाप्नुयात् ॥१६॥

गोवृषस्य गवां पत्युः परार्थे मातापित्रार्थे । वृषमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नरसिंहपुराणोक्तवृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतममुकार्थे^{१०} वृषं ददानि ।
 स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३०-३१) :—

^{११}वृषभं ये प्रयच्छन्ति शतेन सह यूथपम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते प्रयान्त्यमरावतीम् ॥१७॥

कल्पावशेषं त्रिदिवे सुख-^{१२}मुष्य नरोत्तमाः ।

^{१३}मानुष्ये धनसंयुक्ता भवन्ति सुखिनस्ततः ॥१८॥

यूथ-^{१४}प्रधानं वृषं गोशतमहित-^{१५}मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-गोशतसहित-वृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोशत-^{१६}युतं वृषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१७}तथा :—

उत्ताणं ये प्रयच्छन्ति दशधेनु-^{१८}युतं तथा ।

सर्वपापविनिर्मुक्तास्ते ब्रजन्यमरा-^{१९}वतीम् ॥१९॥

1 A वज्रीपानहपरत्न

2 I. O. omits it

3 A दत्त्वा अर्चिताय

4 I. O. आदिपुराणोक्त .

5 A .मह .

6 A .युक्त .

7 I. O. वावनीपते

8 A जोडवध

9 I. O. स्वर्गो

10 A असुकराण्यं for असुकार्यं

11 A. D. उच्छां च

12 A .मथ

13 I. O. वावनीपते

14 I. O. प्रधान

15 I. O. omits अर्चित

16 A .युत

17 A omits it

18 I. O. .युतवत्तथा

19 A .वतीम्

दशधेनुसहितं वृष-^१मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-दशधेनुसहितवृषदान-^२फलप्राप्तिकामोऽहमेतं दशधेनुसहित-^३मुल्लाणं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।३४) :—

गोयुगं ये प्रयच्छन्ति 'सीरयूपयुतं' ^४द्विजाः ।

सर्वकाम-^५समृद्धस्य प्राप्नुवन्ति नराः फलम् ॥२०॥

^६द्विजा इति सम्बोधनं सीरः हलं यूप ईशादण्डः । हलवहनक्षमं वृषद्वयं सोपकरण-
हलसहित-^७मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^८'विष्णुधर्मोत्त-
रोक्त-वृषयुगदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्' ^९सीरयूपयुतं गोयुगं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{११}अनलङ्कृतवृषदानावर्तः ।

1 A omits मर्चिताय

2 A omits यव

3 I. O. •मुल्लाणं

4 I. O. सीरः

5 I. O. द्विजः

6 A' उपपन्न

7 I. O. द्विज

8 A omits मर्चित

9 I. O. विष्णुधर्मोत्त

10 A •येत'

11 A यवयुतः

अथ गवाह्निकदानावर्तः । (१०)

यमः :—

गवां घासप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१॥

अत्राभिमतदिने प्रातरजमानो 'गृहीतोदकपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखोपविष्टो यथाशक्ति गोभ्यो' ^२ [घासदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ सर्वपापविमुक्तिकामो गोभ्यो] घासं दास्ये । ततः-
प्रभृति यथेच्छं ^३ [यथेष्टकालश्च गोभ्यो घासं] दद्यात् ।

आग्नेयपुराणे :—

घासमुष्टिं परगवे 'अन्नं दद्याच्च यः सदा ।

अकृत्वा स्वयमाहारं स्वर्गलोकं स गच्छति ॥२॥

परगवे यथेच्छं बहुकालं ^४ घासमुष्टिमन्त्र [दातुं ^५ सङ्कल्पयेत् । ॐ स्वर्गप्राप्तिकामोऽह-
मन्नं^७ परगवे घासमुष्टिश्च] दास्ये । ततः स्वयमकृताहारो यथा-^८ सम्भवं घासमुष्टिमन्त्र ^{१०} प्रत्यहं
दद्यात् ।

नन्दिपुराणे :—

यो गवां रुद्रदत्तानां ^{११} कोऽपि दद्याद् गवाह्निकम् ।

स गच्छेद् रुद्रभवनं कुलद्रव्यसमन्वितः ॥३॥

रुद्रदत्तानां शिवभट्टारकाय^{१२} दत्तानां गवाह्निकं भक्तघासादिरूपम् । ^१ [गवाह्निकं रुद्रगवोभ्यः
पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ नन्दिपुराणोक्त-रुद्रगवोगवाह्निकदानफलप्राप्तिकामोऽहं रुद्रगवोभ्यो
गवाह्निकं दास्ये । ततो यथेच्छं यथेष्टकालश्च दद्यात् ।

1 I. O. गृहीतोदकपूर्णपात्र

2 I. O. omits the bracketed portion

3 A यथेष्टकालं घासं गोभ्यो for the bracketed portion

4 A सत्रं

5 A घासमुष्टिं दानञ्च

6 A सर्वं before this

7 A येन for यत्र

8 I. O. omits the bracketed portion

9 A 'सम्भार'

10 A omits it

11 I. O. कश्चिद्

12 A 'भट्टारकाद्य'

13 A omits the bracketed portion

तथा :—

योऽन्यासामपि गवां दद्यात् कश्चिन्मत्यो^१ गवाहिकम् ।

सोऽपि गच्छेन्नरः स्वर्गं युगं दिव्यं न संशयः ॥४॥

अन्यासामिति शिवभट्टारकाय दत्ताभ्यो^२]-ऽन्यासां सामान्य-^३गवामित्यर्थः । पूर्ववद् गोभ्यो 'गवाहिकदानं' सकल्पयेत् । ॐ^४ अथ दिव्ययुगावच्छिन्नस्वर्गप्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो 'गवाहिकं' दास्ये । ततो यथेच्छं^५ यथेष्टकालम् दद्यात् ।

कालिकापुराणे :—

दद्याद् गवाहिक-^६ञ्चैव^७ तमुद्दिश्य^८ निवेदयेत् ।

अथापि किं^९ प्रलापेन यत्किञ्चित् सुकृतं भुवि ।

^{१०}सर्वगतं फलमाप्नोति शिवमुद्दिश्य लोलया ॥५॥

तमुद्दिश्य निवेदयेत् शिवप्रीतये दद्यादित्यर्थः । पूर्ववद् गोभ्यो यथाशक्ति गवाहिकं^{११} सकल्प्य दद्यात् । ॐ^{१२} कालिकापुराणोक्त-गवाहिकदानफलप्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो गवाहिकं दास्ये । ततः [शिवो मे]^{१३} प्रीयता-^{१४}मिष्युक्ता गोभ्यो गवाहिकं यथेच्छं^{१५} यथेष्टकालम् दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

सायंप्रातर्मनुष्याणामशनं देवनिर्मितम् । (३।३०६।५६ख)

तत्रैकमशनं^{१६} दत्त्वा गवां नित्यमतन्द्रितः^{१७} ॥६॥

द्वितीयं^{१८} स्वयमश्राति तेन संवत्सराश्रयः ।

गवां लोकमवाप्नोति यावदिन्द्राश्वनुर्दश ॥७॥

1 I. O. पराहिकं	11 A प्रहपनं
2 I. O. दत्ताभ्यो	12 I. O. सर्वेषाम्, A कुर्वन्
3 A गवोदानमित्यर्थः	13 A सकल्पं
4 A गवाहिकदानं, I. O. पराहिकं दानं	14 A omits it
5 A omits it	15 A विषय for the bracketed portion
6 I. O. पराहिकं	16 I. O. मिति वक्तुं
7 Both I. O. and A यथेष्ट-कावकम्	17 A यथेष्टकालम्, I. O. यथेष्ट-कावकम्
8 A ^१ ञ्चैव	18 I. O. दद्याद्
9 A तमुद्दिश्य	19 I. O. तस्मिन्
10 A निवेदयेत्	20 I. O. द्वितीय

पूर्वव-^१देकाशनदानं गवे सङ्कल्पयेत् । ॐ अथारभ्य संवत्सरं यावत् प्रत्यहं विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-^२गवेकाशनदानफलप्राप्तिकामोऽहं गवे स्वकीयं प्रातरशनं दास्ये । ततः संवत्-
सरमेकं प्रत्यहं प्रथम-^३भोजनार्थोपात्तमन्नं गवे दत्त्वा ^४स्वयमेकवारं भुञ्जीत ।

तथा :—

अप्रभक्तं^५ नरो दत्त्वा नित्य-[मेव तथा]^६ गवाम् ।

^७समाषट्केन लभते नागलोकं समायुतम् ॥८॥

"समायुतं संवत्सराणामयुतम् । पूर्ववद्गवे अप्र-^९भक्तदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ अथा-
रभ्य ^{१०}समाषट्कं यावत् प्रत्यहं ^{११}समायुतनागलोकप्राप्तिकामोऽहं गवे अ]^{१२}-प्रभक्तं दास्ये ।
ततस्तदवधि संवत्सर-^{१३}षट्कपर्यन्तं प्रत्यहं स्वकीय-^{१४}भोजनार्थोपात्ताद्वादप्रभागमाहृत्य गवे^{१५}
दद्यात् ।

तथा :—

^{१६}गवां लवणदानेन रूपवानभिजायते ।

सौभाग्यं महदाप्नोति लावण्यश्च ^{१७}द्विजोत्तम ॥८॥

पूर्ववद् गोभ्यो यथेच्छं लवणदानं ^{१८}सङ्कल्पयेत् । ^{१९}ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-गो-^{२०}लवणदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो लवणं ^{२१}दास्ये । तदवधि यथेच्छं यथेष्टकालश्च ^{२२}लवणं दद्यात् ।

तथा (३।२६१।६ख) गोभ्यो दानानुवृत्तौ :—

^{२३}तासां घासप्रदानेन ^{२४}महापुण्यमवाप्नुयात् ॥९०॥

1 I. O. 'देकाशनदानं'	13 A omits षट्क
2 I. O. 'गवेकाशनदानं'	14 I. O. भोजनार्थोपात्ताद्वादप्रभागमा-
3 A 'भोजनार्थोत्तमम्'	हृत्य, A भोजनार्थोपात्ताद्वादप्रभागमा-
4 A दासा and I. O. दास for स्वय	15 A परगवे
5 A 'अवाप्तुम्', I. O. 'अवभक्तं'	16 I. O. गवो
6 A 'अवभक्तो' for the bracketed portion	17 I. O. द्विजोत्तमः
7 I. O. 'समाषट्केन', A 'समाषट्कं' स	18 I. O. संकल्प्य
8 A omits it	19 A omits it
9 I. O. 'भुक्तं'	20 A लोक for लवणदान
10 A 'समाषट्कं'	21 A दास्येति
11 A 'समायुतं'	22 A omits it
12 I. O. omits the bracketed portion	23 I. O. omits it
	24 I. O. 'महापुण्यम्'

पूर्ववद् गोभ्यो 'घासदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ महापुण्य-^२प्राप्तिकामोऽहं गोभ्यो घासं दास्ये । ततो घासं यथेच्छकालं दद्यात् ।

तथा (३।२.६१।११क) गवां दानानुवृत्तौ :—

अंशधनं तथा दत्त्वा विरोगस्त्वभिजायते ॥११॥

व्याधितस्य ^१गो रोगोपशान्तये ^४यथेष्टमंशधनं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ विरोगत्व-^३प्राप्तिकामोऽहं ^५[गोभ्य अंशधनं दास्ये] । ^७[ततो गवाहिकदानाशक्तौ यथेच्छकालं अंशधनं दद्यात् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर^६-श्रीमद्वल्लालसेन-^८देवविरचिते

श्रीदानसागरे गवाहिकदानावर्तः ।

1 I. O. घासदान

2 A ० प्रीति०

3 A omits गो

4 I. O. यथेष्ट०

5 I. O. स्वधि, for त्व

6 I. O. गोष ताव only for the bracketed portion

7 A reads the bracketed portion as तथा गवां दानानुवृत्तौ यथेष्टमंशधनं दास्ये

8 A सङ्कर

9 A omits देव

अथ विष्णुदैवतभूमिदानावर्तः । (११)

तत्र भूमिदानप्रशंसा ।

'दानवृहस्पतिः—

सुवर्णं रजतं वस्त्रं ^२मणिरत्नं वसूनि च ।

सर्वमेतद्भू-^३वेदत्तं वसुधां यः प्रयच्छति ॥१॥

तथा :—

यत् किञ्चित् कुरुते पापं पुरुषो लोभ-^४मोहितः ।

ततमर्बु भूमिदानेन क्षिप्रमेव प्रणश्यति ॥२॥

विप्राय दद्यात् सुगुणान्विताय तपोऽभिजुष्टाय जितेन्द्रियाय ।

यावन्मही तिष्ठति ^५सागरान्ता तावत्तपस्तस्य^६भवत्यतुल्यम् ॥३॥

^७तथा :—

^८[यथाप्सु पतितः] शक तैलबिन्दुर्विसर्पति ।

एवं भूमिकृतं दानं ^९[मध्ये मध्ये] प्ररोहति ॥४॥

शङ्खं भद्रासनं द्धवं ^{१०}वराश्वा वरवारणाः ।

भूमिदानस्य ^{११}पुष्पाणि फलं ^{१२}स्वर्गः पुरन्दर ॥५॥

आदित्यो वरुणो विष्णु-^{१३}[ब्रह्मा सोमो हुताशनः ।

शूलपाणिश्च भगवानभिनन्दति भूमिदम् ॥६॥

सौवर्णा यत्र प्रासादा वसोधाराश्च कामदाः ।

गन्धर्वाप्सरसो यत्^{१४} तत् ^{१५}गच्छन्ति भूमिदाः ॥७॥

बहुभिर्वसुधा दत्ता राजभिः ^१सगरादिभिः ।

1 A omits it

2 I. O. मणिरत्नमसूनि

3 I. O. ०वं दत्तं

4 A ०वदितः

5 I. O. सागरास्ता

6 I. O. भवेदतुल्यं

7 I. O omits it

8 A पथापतितं for the b. p.

9 A मध्ये मध्ये for the bracketed portion

10 A वराश्चवरवारणा

11 A पुष्पाणि

12 I. O. स्वर्गः, A स्वर्ग

13 A omits the bracketed portion

14 I. O. गच्छति

15 A सगरादिभिः

यस्य यस्य यदा भूमिस्तस्य तस्य तदा फलम् ॥८॥

षडशीतिसहस्राणि ^१योजनानि वसुधरा ।

दत्ता स्वल्पापि राजेन्द्र सर्वकामप्रदायिनी ॥९॥

भूमिं यः प्रतिगृह्णाति यश्च भूमिं प्रयच्छति ।

उभौ तौ पुण्यकर्माणौ ^२नियतं स्वर्गगामिनौ ॥१०॥

सहस्रमेव धेनूनां शतं ^३वानडुहां समम् ।

^४दशानडुत-समं यानं दशयानसमो हयः ॥११॥

दशवाजिसमा कन्या भूमिदानन्तु ^५तत्समम् ।

^६“[भूमिदानात् परं नास्ति विद्या]-दानं^७ ततोऽधिकम् ॥१२॥

सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानञ्च वासव ।

एतत् ^८प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१३॥

सम्बर्तः—

सर्वेषामेव दानानामेकजन्मानुगं फलम् ।

^९“हाटकक्षितिगौरीणां ^{१०}सप्तजन्मानुगं फलम् ॥१४॥

अग्नेर-^{११}[पत्यं प्रथितं] सुवर्णं ^{१२}भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।

तेषामनन्तं ^{१३}फलमश्नुवीत यः काञ्चनं गाञ्च महीञ्च दद्यात् ॥१५॥

बृहस्पतिः—

आस्फोटयन्ति पितरः ^{१४}प्रवदन्ति पितामहाः ।

भूमिदोऽस्मत्कुले जातः सोऽस्मान् ^{१५}सन्तारयिष्यति ॥१६॥

महाभारते (cf. अनु—६२।२क—६२ख) :—

अति दानानि सर्वाणि पृथिवीदानमुच्यते ।

अचलाद्यक्षया भूमिर्दोषि^{१६} कामाननुत्तमान् ॥१७॥

- 1 I. O. योजनानां, A योजानाति
- 2 I. O. निवर्तते
- 3 I. O. वानडुहा
- 4 I. O. दशानडुतसमं, A दशानाडुतसमं
- 5 I. O. तत्तत्
- 6 A ततो only for the bracketed portion
- 7 I. O. °द्वं
- 8 I. O. प्रवक्ष्यमानो

- 9 I. O. हाटकं
- 10 I. O. मधु for सप्त
- 11 A पत्यप्रथितं and I. O. पत्यं प्रथितं for the bracketed portion
- 12 A भूवैष्णवी सूर्यसुताश्च, I. O. दूरेषु वीतस्य सुताधि
- 13 I. O. कुच for कच
- 14 I. O. प्रवक्ष्यति
- 15 A सन्तारयिष्यति
- 16 A °दोष्य, I. O. °दोष्यो

¹दोमिध वासांसि रत्नानि पशून् व्रीहियवांस्तथा ।

भूमिदः सर्वभूतेषु शाश्वतीरेधते समाः ॥१८॥

यावद्भूमि-²[स्थितो वायुस्ता]-वद्भूमि-³[द एधते] ।

⁴न भूमिदानादस्तीह परं किञ्चिद् युधिष्ठिर ॥१९॥

⁵अप्यल्पं प्रददुः सर्वे ⁶पृथिव्या इति नः श्रुतम् ।

⁷[भूमिमेव ददुः] सर्वे ⁸ते भूमिं भुजते ⁹जनाः ॥२०॥

¹⁰स्वकर्मैवोपजीवन्ति नरा इह परल च ।

भूमि-¹¹भूति-¹²महादेवी दातारं कुरुते प्रियम् ॥२१॥

य एतां ¹³दक्षिणां दद्यादक्षर्यां¹⁴ पृथिवी-¹⁵पते ।

पुन-¹⁶नरत्वं संप्राप्य भवेत् स पृथिवीपतिः ॥२२॥

यथा दानं ¹⁷[तथा भोग इति] धर्मेषु निश्चयः ।

¹⁸[संग्रामे वा तनुं जह्याद्]-द्याद्वा पृथिवीमिमाम् ॥२३॥

इत्येतत् ¹⁹क्षत्रबन्धूनां वदन्ति परमाशिषम् ।

पुनाति ²⁰[दत्ता पृथिवी] दातारमिति शुश्रुम ॥२४॥

अपि पापसमाचारं ²¹ब्रह्मघ्नमपि ²²चानृतम् ।

²³सैव पापं ²⁴प्रावयति ²⁵[सैव पापात् प्रमोचति] ॥२५॥

1 I. O. दोमिध	13 I. O. पक्षिणां
2 I. O. स्थिता वायु ता and A
स्वासुविहता for the bracketed
portion	14 A ऽक्षर्यां
3 A वायुव तु for the bracketed
portion	15 I. O. ऽपतेः
4 I. O. ता before this	16 I. O. ऽनरत्वं, A ऽनरत्तु
5 I. O. अप्यल्पं, A अप्यल्पं	17 I. O. तथाभोगमिति, A यथा-
भोग इति
6 A पृथिव्य, I. O. पृथिवी	18 I. O. संग्रामे वा तनुं जह्या न and
A सप्तासि दातास्तेजसांश्च for the
b. p.
7 A भूविवा प्रददुः for the bracke-
ted portion	19 I. O. कृत for क्षत्र
8 A omits it	20 A दत्ता पृथिवी for the bracke-
ted portion
9 I. O. रिह	21 I. O. ब्रह्मघ्नमपि
10 I. O. स्वकर्मैवोपजीवन्ति, A स्वकर्म-
वोपजीवन्ति	22 A चानृषां
11 A भूति for भूति	23 A नैवपाप
12 I. O. महादेवी and A महादेवी
for महादेवी	24 I. O. प्रावयति, A पुनं याति
	25 A नैव पापात् प्रमोचते for the
bracketed portion

अपि पाप-¹[कृतां राज्ञां प्रतिगृह्णन्ति] साधवः ।
 पृथिवीं ²नान्यदिच्छन्ति पावनी जननीं³ यथा ॥२६॥
⁴नामास्याः प्रियदत्तेति गुह्यं देव्याः ⁵सनातनम् ।
 दानं वाप्यथवाऽऽदानं नामास्याः प्रथमं ⁶प्रियम् ॥२७॥
 य एतां विदुषे ⁷दद्यादक्षयां पृथिवीपतिः ।
 पृथिव्या-⁸मेतदिष्टं स ⁹राज्याद् राज्यमितो व्रजेत् ॥२८॥
¹⁰पुनरेव ¹¹जनिं प्राप्य ¹²राजैव स्यान्न संशयः ।
¹³तस्मात् प्राप्यैव वसुधां दद्याद्विप्राय पार्थिवः ॥२९॥
 भूमिन्तु दत्त्वा साधुभ्यो विन्दते भूमिमुत्तमाम् ।
¹⁴[प्रेत्य चेह] च धर्मात्मा स प्राप्नोति महदयशः ॥३०॥
 यस्य विप्रास्तु ¹⁵शंसन्ति ¹⁶साधोभूमिं सदैव हि ।
 न तस्य शत्रवो राजन् प्रशासति¹⁷ वसुधराम् ॥३१॥
 ये तु सङ्कीर्ण-¹⁸कर्माणो [राजानो रौद्रकर्माः]¹⁹ ।
²⁰तेभ्यः पवित्रमाख्येयं भूमिदानमनुत्तमम् ॥३२॥३२॥
 अल्पान्तरमिदं शश्वत् ²¹[पुराणा मेनिरे जनाः] ।
 यो ²²यजेताश्वमेधेन दद्याद्वा ²³साधवे महीम् ॥३३॥
 सुवर्णं रजतं वस्त्रं मणिमुक्तावसृनि च ।
 सर्वमेतन्महाराज²⁴ दधाति वसुधां ददत् ॥३४॥

- 1 A कृता राज्ञा प्रतिगृह्णाति for the bracketed portion
- 2 I. O. नान्यदिच्छन्ति
- 3 I. O. जननीं
- 4 A नामास्या
- 5 I. O. सनातनः
- 6 I. O. प्रियं
- 7 A दद्यादक्षयं
- 8 I. O. मेतदिष्टं
- 9 A राज्याद्
- 10 I. O. पुनरेव
- 11 Both I. O. and A जनं
- 12 I. O. राजैव
- 13 A यस्मात्

- 14 I. O. दत्त्वा तेह for the bracketed portion
- 15 A संशयः
- 16 A साधोभूमिं, I. O. साधोभूमि
- 17 A प्रशासति
- 18 I. O. कर्माणि
- 19 A राजानो रौद्रकर्माः for the bracketed portion
- 20 A तेभ्यः
- 21 A पुराणा मेनिरे जनाः for the bracketed portion
- 22 A जायताश्वमेधेन
- 23 A साधवे
- 24 I. O. यस्मात्प्राप्त

¹तपो यज्ञः श्रुतं शीलमलोभः सत्यसन्धता² ।
 गुरुदैवतपूजा च नातिक्रामन्ति भूमिदम् ॥३५॥
³भर्तुर्निःश्रेयसे⁴ युक्तास्त्यक्तात्मानो⁵ रणे हताः ।
 ब्रह्मलोकस्थिताः सिद्धा नातिक्रामन्ति भूमिदम् ॥३६॥
 यथा जनित्री क्षीरेण⁶ स्खपुत्रं भरते सदा ।
⁷अनुशृणाति दातारमेवं⁸ सर्वरभैर्मही ॥३७॥
 मृत्युवै⁹ किङ्करो¹⁰ दण्डस्तमो वह्निः सुदारुणः ।
 घोराश्च वारुणाः पाशा नोपसर्पन्ति भूमिदम् ॥३८॥
 पितृंश्च¹¹ पितृलोकस्थान् देवलोकं च देवताः ।
¹²सन्तर्पयति¹³ शान्तात्मा यो ददाति वसुन्धराम् ॥३९॥

तथा :—

¹⁴शतमप्सरसश्चैव दिव्यमाल्यविभूषिताः ।
 उपतिष्ठन्ति देवेन्द्र ब्रह्मलोके धराप्रदम्¹⁵ ॥४०॥
 नास्ति भूमिसमं दानं नास्ति भूमिसमो गुरुः ।
 नास्ति सत्यसमो धर्मो नास्ति दानसमो विधिः ॥४१॥
 अथ देयभूमि-¹⁶[परिमाणे फलपरिमाण]-परिभाषा ।

नन्दिपुराणे :—

¹⁷येनैकः पुरुषो¹⁸ जीवेद् भूमिवित्तेन संयुतः ।
 दत्त्वा तु¹⁹ तावतीं भूमिं दशकल्पं वसेदिवि ॥४२॥
 अनेन क्रमयोगेण यो दद्याद् यावतीं महीम् ।
 तावत्कालं वसेत्²⁰ स्वर्गं भूमिदानप्रमाणतः ॥४३॥

1 I. O. ततो	10 I. O. पितृलोकस्था
2 A. सन्धता	11 Both I. O. and A सन्तर्पयन्ति
3 A भर्तुर्निःश्रेयसे, I. O. भर्तुर्निःश्रेयसे	12 A शान्तार्थ
4 I. O. युक्तास्त्यक्तात्मानो, A युक्ता आत्मान चै	13 A omits अतः
5 A रणो	14 A वरप्रदा
6 I. O. and A सुपुत्रं	15 A परिमाणफलं । परिमाणं for the bracketed portion
7 I. O. अत्र शृणाति	16 I. O. यैकः, A पवित्रः
8 A सर्वरभा मही	17 Both I. O. and A जीवे
9 A दण्डः पाशा	18 I. O. भू
	19 A स्वर्गं, I. O. स्वर्गं

कमयोगेणेति तरुणपुष्प-^१जीवनोचित भूम्युत्पत्तिवृद्धौ कल्प-^२दशकमेण फलवृद्धिः । अपकर्षं तु यथासम्भवं भूमिदानफलापकर्ष इत्यर्थः । परिभाषा चेयमश्रुत-^३कालविशेषनियमाव-^४[च्छेद-
स्वर्गरूपफला] अश्रुतपरिमाणावच्छेदे-^५[न भूमिदानं "सम्बध्यत" इति बोद्धव्यम् ।

अथ^७ दानायोग्यभूमिः ।

महाभारते :—

न चोषरा^८ न ^९निर्देशां महीं दद्यात् कथञ्चन ।

न श्मशान-^{१०}[मयीं दद्यान्न] च पापनिषेविताम् ॥१॥

अथ दानम् ।

तत्र मनुः :—

[भूमिदः सर्वमाप्नोति ^{११}राज्यपुत्रधनादिकम्]^{१२} ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां भूमिं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुक-
वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यममुककामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्ता सावित्री पठित्वा भूमिर्वै^{१३}-विष्णुदैवतेत्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्राप्तं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्ता भूमिं ^{१४}प्रदक्षिणोक्तुर्यात् । अत्र कामनोत्-^{१५}कर्षे यथेच्छपरिमाणा गुणवती
भूमिर्देया । स्वर्गफलकामनायान्तु स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमियत्-पुरुषपाषण्ययोग्यामित्युक्तावाक्येऽन्त-
र्भावनीयम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

^{१६}भूमिपश्चन्नवस्त्राम्भस्तिलसर्पिः-^{१७}प्रतिश्रयान् ।

^{१८}[नैवेशिकं स्वर्णधुर्यं] दत्त्वा स्वर्गं महीयते ॥२॥

1 I. O. °जीविनोचित°	11 I. O. omits it
2 I. O. °दशक°	12 Manu (4. 230) reads the
3 I. O. काष्ठविशेष twice	b. p. as भूमिदो भूमिमाप्नोति दीर्घ-
4 I. O. कंदनस्वर्गरूपफले for the	मायुर्हिंरवयद्:
bracketed portion	13 A omits वै
5 I. O. तु भूमिदाने समुद्यत for the	14 A दक्षिणं कुर्यात्
bracketed portion	15 A °कर्षे
6 A सम्बन्धत	16 I. O. भूमिपाषण्यवस्त्राभस्तिलसर्पिं
7 I. O. omits this	17 A प्रतिप्रदान
8 A चषेवां	18 I. O. नैवेशिकस्वर्णधुर्यान् and A
9 A निर्देशां	नैवेशिकः स्वर्णरूपं for the brac-
10 A परिष्कारञ्चन for the brac-	keted portion
keted portion	

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छमंह्य-^१पुरुषपोषणयोग्यामर्चिता^२ भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^३सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतामियत्^४-पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वृद्धवशिष्ठः :—

यत् किञ्चित् कुरुते पापं जन्मप्रवृत्ति मानवः ।

अपि गोचर्ममात्रेण भूमिदानेन शुध्यति ॥३॥

गवां शतं वृषश्चैको यत्न तिष्ठेद्-^५यन्त्रितः ।

तद्धि गोचर्ममात्रन्तु प्राहुर्वेदविदो जनाः ॥४॥

तथा :—

दशहस्तेन वंशेन दश वंशान् समन्ततः ।

पञ्च^६वाप्यधिकं दद्यादेतद् गोचर्म^७ उच्यते ॥५॥

पञ्च^८वाप्यधिकमित्येकस्मिन् पार्श्वे^९ पञ्चवंशाधिकं वा । अर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चिता-
मुक्त्वापरिमाण-^{१०}तयस्यान्यतमपरिमाणामिच्छया भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
आजन्मकृतपापक्षयकामोऽहमेतां गोचर्मपरिमाणां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

यमः :—

तथा दत्त्वा^{११} क्षितिं विप्रे ब्रह्मलोके महीयते ।

^{१२}[विप्रे जन्मसंस्कारविद्यासम्पन्ने] । अर्चितायोक्तरूपाय ब्राह्मणाय यथेच्छसंह्य-
^{१३}[पुरुष-^{१४}पोषणयोग्यामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षब्रह्मलोक-
प्राप्तिकामोऽहमियत्]-पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

- 1 A सुवर्णरपुरुषो for पुरुष
- 2 A भूमिपि तां for अर्चितां
- 3 A सीव्यां before सोत्कर्षं
- 4 I. O. omits एताम् and A omits ददात्
- 5 I. O. •मन्त्रितः
- 6 I. O. वाप्यधिकं
- 7 I. O. सुवर्ते
- 8 I. O. वाप्यधिकं

- 9 A पञ्चाधिकं
- 10 A omits दत्त
- 11 A क्षिति
- 12 A जन्मसंस्कारसम्पन्नां for the bracketed portion
- 13 I. O. omits the bracketed portion
- 14 A omits पोषण

तथा :—

नगरश्च तथा ^२दत्त्वा ^३[राजा भवति] भूतले ॥६॥

अर्चिताय ^४ब्राह्मणायार्चितं नगरम् ^५अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^६[भूतलराजत्व]-
प्राप्तिकामोऽह-^७मेतन्नगरं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

बृहस्पतिः :—

^७फालकृष्णं महीं दत्त्वा [सबीजां शस्यशालिनीम्] ^८ ।

^९[यावन्ति शस्यबीजानि तावत्] स्वर्गे महीयते ॥७॥

^{१०}[सबीजामुत्तबीजां शस्य]-शालिनीं निष्पन्नशस्य-^{११}[युक्ताम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय
फालकृष्णमेकदेशोत्तबीजामेकदेशनिष्पन्न^{१२}शस्ययुक्तामर्चितां भूमिम् ^५अथादि तुभ्यमन्त]-
मुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्त-फालकृष्णमहीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ^{१३}फालकृष्णमुत्तबीजां
शस्यशालिनीं प्रियदत्तां महीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

अपि गोचर्ममात्रेण ^{१४}शस्ययुक्तेन मानवः ।

धौतपापो विशुद्धात्मा स्वर्गलोके महीयते ॥८॥

दशहस्तेन ^{१५}दण्डेन त्रिंशद्दण्डा^{१६}निवर्तनम् ।

तान्येव दश गोचर्म ब्राह्मणेभ्यो ददाति यः ॥९॥

म धौतपापत्वादिपूर्वोक्तफलेन सम्बध्यत इति बोद्धव्यम् । उभयतो हस्तशतत्रयात्मकस्य
निवर्तनस्य तान्येव ^{१७}दशेतिरमेण एकपाश्वरेण ^{१८}हस्तशतत्रयमपरेण च ^{१९}हस्तमहस्तत्रयात्मकश्च

1 A omits it

2 A दत्त्वा

3 I. O. राजते चैव for the bracketed portion

4 A ब्राह्मणाय तं, I. O. ब्राह्मणायार्चिताय

5 A भूतलराज, I. O. भूतलराज-लोक for the b. p.

6 A अमेतं नगरं

7 I. O. अहमेतं

8 I. O. सबीजसस्त्रशालिनी for the bracketed portion

9 I. O. यावत् सूर्यकृता लोकाश्चावत् for the bracketed portion

10 I. O. सबीजमुत्तबीजस्य for the bracketed portion

11 A omits the bracketed portion

12 I. O. नि for निष्पन्न

13 I. O. फालकृष्णं

14 I. O. सत्त्वदण्डेन

15 A दण्डेन

16 A त्रिंशद्दण्ड

17 A दशतिरमेण

18 A हस्तशतत्रयेन

19 A हस्तमहस्तत्रयात्मकश्च

गोचर्मपरिमाणमुन्नेयम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तपरिमाणमर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्त-गोचर्मपरिमाण-भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहं गोचर्म-परिमितां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹तथा :—

यस्तु दद्यान्महीं राजन् ²ब्राह्मणायाहिताग्नये ।

स याति परमं स्थानं ³गृह्णानश्च न संशयः ॥१०॥

अर्चितायामिहोत्रिणे ब्राह्मणायार्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । परमस्थानप्राप्तिकामोऽहं 'गोचर्मपरिमितां प्रियदत्तां भूमिं' ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

इक्षुभिः ⁴'मन्ततां भूमिं' यवगोधूमशालिनीम् ।

⁵'यो ददाति सुरश्रेष्ठ पुनरावर्तते न' सः ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ⁶'[इक्षुसन्ततामेकदेशोऽसौ]-यवगोधूमशस्यामर्चितां' ⁷भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁸'[अपुनरावृत्तिप्राप्तिकामोऽहमिक्षुसन्ततां यवगोधूम-शालिनीं प्रियदत्तां] भूमिं' ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ⁹'[अत्र फलबाहुन्याद्बहु-भूमिदानम् ।

तथा :—

श्रोत्रियाय कुलीनाय विनीताय तपस्विने ।

गृहस्थाय दरिद्राय सर्वभूतहिताय च ॥१२॥

ईदृशाय शुभा शुद्धा दत्ता स्वल्पापि वामन ।

कुलानां तारयेद्वीर सप्त सप्त च सप्त च ॥१३॥

1 A omits it

2 Both I. O. and A ब्राह्मणाय
हिताग्नये

3 A गृह्णाणश्च

4 I. O. omits it

5 A सस्यतं

6 I. O. again यो ददाति सुरश्रेष्ठ
यवगोधूमशालिनीं just before
this

7 A नरतः for न सः

8 I. O. इक्षुसन्तताप्तिका and A
इक्षुसन्ततामेकदेशोऽसौ for the
bracketed portion

9 A अर्चितां

10 A असुप्तकामोऽहमेति for the
bracketed portion

11 A omits the bracketed por-
tion

शुभा शुभशस्यीतपत्तियोग्या शुद्धा ^१न्यायोपात्ता । श्रोत्रियाय जन्मसंस्कार-
विद्यासम्पन्नाय, कुलीनाय सत्कुलजाय, विनीताय ^२नम्राय, तपस्विने तपोनिष्ठाय, गृहस्थाय
कुटुम्बिने, सर्वभूतहिताय करुणामयाय, दरिद्राय ब्राह्मणायोक्तरूपामर्चितां भूमिम् ^३अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । एकविंशतिसंख्यक^४-कुलतारणप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां भूमिं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते :—

वसुन्धराञ्च यो दद्याद्विजाय विदुषामने ।

दातारं ह्यनुगच्छन्ति सर्वे कामाभिवाञ्छिताः ॥१४॥

अर्चिताय विद्यावते ब्राह्मणायार्चितां भूमिम् ^५अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
अमुककामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।] अस्य दानस्य
मार्गकामिकत्वात्^६ कामनोत्कर्षाद्देयोत्कर्षः ।

^७तथा (अनु—६२।१७) :—

भूमिं तु दत्त्वा साधुभ्यो विन्दते ^८भूमिसुत्तमाम् ।

प्रेत्य चेह च धर्मात्मा स प्राप्नोति महद् यशः ॥१४॥

साधुभ्यः सच्चरित्रेभ्यः । अर्चितेभ्यो ^९[यथाशक्ति बहुभ्यो] ब्राह्मणेभ्यो^{१०}-ऽर्चितां
भूमिं दद्यात् । ^{११}अथामुकामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुका-
मुक-^{१२}देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं महाभारतोक्त-साधुसंप्रदानक-भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेता-
मियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६२।६१) :—

महीं स्फीतां ददद् राजन् सर्वकामगुणान्विताम् ।

राजाधिराजो भवति तद्धि दानमनुत्तमम् ॥१६॥

स्फीतां निष्पन्न-^{१३}शस्यशालिनीम् । सर्वकामगुणान्वितां^{१४} यावद्भूमिगुणमहिताम् । अर्चिताय

1 I. O. न्यायोपात्ता

2 I. O. अम्राय

3 I. O. संख्यक

4 A ०काञ्चिकत्वात्

5 A omits it

6 A वाञ्छित for भूमि

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A बहुभ्यो after this

9 A omits it

10 A omits देव

11 I. O. omits यन्म

12 A ०ममन्विता

ब्राह्मणायार्चिता-^१मुक्तरूपां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । राजाधिराजत्व-^२प्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां ^३महीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६२।६७) :—

पुण्यां मृदुरसां भूमिं ^४यो ददाति ^५पुरन्दर ।

^६[न तस्य लोकाः] क्षीयन्ते भूमिदानगुणार्जिताः ॥१७॥

पुण्यां गङ्गातीरादिपुण्यदेश-^७सम्भवां मृदुरसाम् ^८अनूषराम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तरूपमर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । अक्षयलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६६।२७ख-२८ख) :—

शीतवातातपसहां गृहभूमिं सुसंस्कृताम्^९ ।

प्रदाय ^{१०}सुरलोकस्थः पुण्यान्ते न विचाल्यते^{११} ।

मुदितो वसति स्वर्गे शक्रेण सह पार्थिव ॥१८॥

गृहभूमिं गृहावच्छिन्नां भूमिम् । प्रथमं गृहं ^{१२}सुसमृद्धं सुदृढं निर्माय ^{१३}[तन्मध्यभूमिं सूपलितां] मनोरमाम् अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१४}[महा-भारतोक्तगृहभूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां गृहभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (Cf. अनु—६६।३१ख) :—

क्षेत्रभूमिं ददद्विप्रे पुत्रं श्रियमवाप्नुते ॥१९॥

क्षेत्रभूमिं धान्याद्युत्पत्तिभूमिम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां क्षेत्रभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।] पुत्रसहितश्रीप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां ^{१५}क्षेत्र-भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. यथोक्त for उक्त

2 A omits ल

3 I. O. भूमिं

4 A वा

5 A च पूर्वणि

6 A तस्य लोका न for the bracketed portion

7 I. O. सत्यनिर्णी

8 A अनुषणां, I. O. अनुषणां

9 A' स्वसंस्कृता

10 I. O. सुरलोकस्थ, A सवलोकस्थः

11 I. O. विचार्यते

12 I. O. सुगन्धि

13 I. O. reads the bracketed portion as तन्मध्यभूमिं सूपलिता and A as तन्मध्यभूमिभूपलिता

14 A omits the bracketed portion

15 A गृहभूमिं, I. O. भूमिं

तथा (अनु—२३।१००) :—

निवेशनानां क्षेत्राणां वसतीनाञ्च^१ भारत ।

दातारः प्रार्थितानाञ्च^२ पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥२०॥

निवेशनानां वास्तुभुवां^३ क्षेत्राणां शस्योत्पत्तिभुवाम्^४ । देयबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् ।
अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां वास्तुभूमिम्^५ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामो-
ऽहमेतां प्रियदत्तां निवेशनभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् । क्षेत्रदाने^६ त्वे-
तामियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां^७ क्षेत्रभूमिमिति^८ दानवाक्ये विशेषः ।

वराहपुराणे (२०।७।२६) यम-^९पुरकथनानुवृत्तौ :—

तिलान् गाञ्च हिरण्यञ्च पृथिवीञ्चापि शाश्वतीम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छन्ति^{१०} [न गच्छन्ति] न संशयः ॥२१॥

^{१०}शाश्वतीमनिरोधभोगाम् । ब्राह्मणेभ्य इति^{११} बहुवचनं दातृबहु^{१२}-त्वापेक्षया । अर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितां भूमिं ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमपुरा^{१३}-प्राप्तिकामोऽहमेतां
प्रियदत्तां^{१४} पृथिवीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा (२०।४।३०-३१ क) ^{१५}चित्तगुप्तवाक्ये :—

क्षितिप्रदो द्विजातिभ्यो ह्ययं^{१६} [याति^{१७} ति]-विष्टपम् ।

तत्रैव^{१८} [तिष्ठते धीरो] ब्रह्मलोके^{१९} सदानुगः ।

विविधैः कामभोगैश्च^{२०} सेव्यमानो नरोत्तमः ॥२२॥

यथेच्छमन्थ्यान्^{२१} ब्राह्मणानभ्यर्च्य तेभ्यो यथेच्छं^{२२} बहु^{२३}-परिमाणामर्चितां भूमिम् ॐ^{२४}

1 I. O. वसतीनाञ्च

2 A प्रार्थितानाञ्च

3 A वास्तुभुवां

4 I. O. मत्स्वी० for मस्वी०

5 A क्षेत्रदान०

6 A omits क्षेत्र

7 A वाक्यविशेषः

8 I. O. पुरुष for पुर

9 A स्वर्गं याति for the bracketed portion

10 I. O. शाश्वतीं निजिरोधभोगां

11 A omits it

12 A omits बहु

13 Both I. O. and A वराहपुर०

14 I. O. भूमिं

15 I. O. विष्णुगुप्तवाक्ये

16 I. O. याति for the bracketed portion

17 Varāha P. यातु

18 A तिष्ठतां धीर and Varāha P. तिष्ठतादीर for the bracketed portion

19 I. O. सदानुगः

20 I. O. and Varāha P. ०च

21 I. O. अभ्यर्च्य only

22 A omits बहु

23 A omits ॐ

अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विविधकामभोगान्वित-^१सहानुगब्रह्मलोकवासप्राप्ति-
कामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु क्षेत्वं प्रयच्छेत् निष्पन्नफलवन्नरः ।

स 'तत्क्षेत्वं पुमान् 'भुक्त्वा प्राजापत्यं समश्नुते ॥२३॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय 'पक्षशस्यशालिनी' क्षेत्तभूमिमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-क्षेत्तभूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामियत्पुरुषपोषणयोग्यां निष्पन्न-
फलवतीं प्रियदत्तां क्षेत्तभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा :—

यस्तु भूमिं प्रयच्छेत् ब्राह्मणाय महात्मने ।

सर्वलोकेषु ^२[स सुखी] विमानेन सुवर्चसा ॥२४॥

महात्मने अत्यन्तशान्तायेत्यर्थः ।

'बहुन्यब्दसहस्राणि चरते कामरूपवान् ।

यदि मानुष्यमायाति नरः 'कालविपर्ययात् ।

तत्र कामदुघा तस्य मही भवति सर्वतः ॥२५॥

अर्चितायोक्तरूपाय 'ब्राह्मणाय यथेच्छ-^३परिमाणामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-^४महात्म-ब्राह्मणसम्प्रदानक-भूमिदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतामियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

शिवपुराणे महेश्वर-^५पुरकथनानुवृत्तौ :—

गोसहस्रप्रदातारो भूमिदातार एव च ।

ये च ^६स्वर्णप्रदातारस्तथा सर्वप्रियंवदाः ॥२६॥

1 A' सहानुगः, I. O. सहानुगानुव-

चिह्नकाम

2 A तु for तत्

3 A' भुक्त्वा, I. O. सुक्त्वा

4 I. O. पक्षशस्यशालिनी, A' बहुशस्य-
शालिनी

5 A स्व for the bracketed por-
tion

6 A बहुव्य०

7 I. O. काम०

8 I. O. ब्राह्मणाय

9 I. O. परिमाण०

10 A omits महात्म

11 I. O. omits एव

12 I. O. स्वर्णप्रदातारस्तथा, A सुवर्ण
दातारः तथा

ते तत्र गत्वा हृष्टाश्च निवसन्ति यथासुखम् ।

कल्पायुतसहस्राणां सहस्राणि चतुर्दश ॥२७॥

क्वचित्त्वा पुरवरं पुनः प्राप्य महीतलम्^१ ।

जायन्ते श्रेष्ठवर्णेषु सुखैश्च परमैर्युताः ॥२८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां भूमिम्^२ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवपुराणोक्त-
भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अतः फलबाहुल्याद्भूमिरपि बहुत्पत्ति-^३र्देया ।

^४कूर्मपुराणे (२२६।१३) :—

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं^५ यवगोधूमशालिनीम् ।

ददाति वेदविदुषे यः स भूयो न जायते ॥२९॥

अर्चिताय^६ वेदविदुषे ब्राह्मणायोक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । अपुनर्जन्मकामोऽह-^७मेतामिदुसन्ततां^८ यवगोधूमशालिनीं^९ प्रियदत्तां भूमिं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

भूमिदानेन शुद्धेन लभते शान्तिकं^{१०} फलम् ॥३०॥

शुद्धेन^{१०} न्यायार्जितेन शान्तिकं दृष्ट-^{११}दिव्यान्तरीक्षभूमौत्पातप्रशमनम् । अतो-^{१२}ऽदृष्टोत्-
पातदोषप्रशमनार्थमपि भूमिर्देया । अर्चिताय ब्राह्मणाय^{१३} यथेष्ट-^{१४}परिमाणामर्चितां भूमिम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।^{१५}दृष्टार्थकोत्पातदोषप्रशमनकामोऽहमेतां प्रियदत्तां भूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

यस्तु गोचर्ममात्रन्तु प्रयच्छति वसुन्धराम् ।

विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥३१॥

1 L. O. महीतले

2 A reads ददानि । and omits ॐ

3 A ०र्चया

4 A omits it

5 A यथा for यव

6 A वैद्विदे ।

7 I. O. ०मेतामिदुसन्ततां, A ०मेता-
मिदुसन्तताय

8 A यव for यव

9 A पर

10 A न्यायार्जितदानेन

11 I. O. ०द्वीया, A ०देवा.

12 Both I. O. and A omit
the avagraha

13 I. O. यथेष्ट

14 A ०परिमाणभूमिं

15 A दृष्टमहीत्पात.

गवां शतं वृषश्चैको यत्र तिष्ठत्ययन्ति ततः ।

¹[तां वै गोचर्ममातन्तु] मनुराह प्रजापतिः ॥३२॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्त-²[लक्षणगोचर्म]³-परिमितां भूमिम् ^७अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । सर्वपाप-⁴[विमुक्तिपूर्वक]-विष्णुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ⁵‘गोचर्मपरिमित-
प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र फलबाहुल्याद-⁶‘त्यन्तोत्कृष्ट-
भूमिदानम् ।

तथा :—

रत्नोपकीर्णां वसुधां यो ददाति द्विजातिषु ।

स ^७[मुक्तः सर्वकल्पायै] रुद्रलोके महीयते ॥३३॥

रत्नोपकीर्णां ⁷विप्रकीर्णमुक्त्वादिरत्नाम् । अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितां
विप्रकीर्ण-⁸‘मुक्त्वादिरत्नां भूमिम् ^७अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयपूर्वकसोत्कर्ष-
रुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां रत्नोपकीर्णां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

^९[पक्वान् ^{1०}ददति केदारान् ^{1१}सफलाश्चैव पादपान् ।]

षष्टिकोटिसहस्राणि अर्चुदानाश्च वै ^{1२}त्रयम् ।

कीदृन्ति ^{1३}श्वेतभुवने एतदुक्तं ^{1४}द्विजोत्तमाः ॥३४॥

^{1५}[पक्वान् केदारान् पक्वशस्यशालीनि^{1६} क्षेत्राणि] अर्चिताय ब्राह्मणायो-^{1७}[रूपः केदार-
भूमोरर्चिताः]^{1७} ^७अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-पक्वकेदारदान^{1८}-फल-
प्राप्तिकामोऽह-^{1९}[मेतान् पक्व]-केदारान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A तद्गोचर्ममात्रं वै for the brac-
keted portion

2 A गोचर्मलक्षण for the bracke-
ted portion

3 I. O. क्षयपूर्वकसोत्कर्षं for the
bracketed portion

4 I. O. omits it

5 A omits द

6 A सुखपूर्वपापाद् for the brac-
keted portion

7 A विप्रकीर्णं

8 A ‘क्षेत्रादिरत्नां

9 A omits the bracketed por-
tion

10 I. O. ददाति

11 I. O. सफलाश्चैव

12 I. O. द्वयं

13 I. O. श्वेतपुरे

14 I. O. द्विजोत्तम

15 A अप्रापि only for the brac-
keted portion

16 I. O. ‘शास्त्रेण for ‘शास्त्रेण

17 A रूपान् केदारभूमिर्चितां for
the bracketed portion

18 A दान twice

19 A मेतां पक्वद् for the bracket-
ed portion

नन्दिपुराणे :—

दत्त्वा भूमिन्तु पुरुषः ^१साश्रयां शस्यदायिनीम् ।

^२सुसेवां रम्यसंस्थानां ^३फलवृक्षमनोरमां ॥३५॥

साश्रयां विश्रामोचितस्थानसहितां सुसेवां सुगमां ^४रम्यसंस्थानां XXफलवृक्षमनोरमां फल-
वदाम्रादिवृक्षशोभिताम् ।

^५अनूषरामनाबाधां पाले बहुगुणान्विते ।

अप्येकपुरुषाधारां दत्त्वा भूमिं ^६महामुने ॥३६॥

अनाबाधामाक्षेपरहिताम् एकपुरुषाधारां ^७धृञ् धारण इत्यस्य धातोरनेकार्थत्वात् धारणं
पोषणम् अतः ^८एकस्य पुरुषस्य ^९पोषिकमित्यर्थः ।

दशकल्पानि वसति स्वर्गे विगतपातकः ॥३७॥

अर्चिताय विद्यातपः ^{११}सदाचारादिबहुगुणशालिने ब्राह्मणाय यथोक्तरूपां यथेच्छपरिमाणा-
मर्चितां ^{१२}भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पापक्षयपूर्वककल्पदशकावच्छिन्न ^{१३}-
स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां फलवृक्षमनोरमां प्रियदत्तां भूमिं ददामि । स्वस्त्वादिसौकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा :—

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं यवगोधूम- ^{१४}शालिनीम् ।

गोष्ठवाहनसंपूर्णां ^{१५}बहुवीर्यसमन्विताम् ॥३८॥

गोष्ठं गोप्रचारभूमिः । वाहनसंपूर्णां ^{१६}[गो- ^{१७}शकटाश्वयानानामन्यतमयथेच्छसंख्य-
वाहनसहिताम् ।

निधिगर्भां ददद्भूमिं सर्वरत्नपरिच्छदाम् ।]

1 I. O. साश्रया

2 A स्वसेवा

3 I. O. फलवृक्षमनोरमां, A वृक्षमनो-
रमां

4 A सुसेवां

5 I. O. रम्यसंस्थानां

6 A अनुपारा०

7 I. O. महात्मनः

8 A वृत्तधारण

9 A एकपुरुषस्य

10 A पोषिकमित्यर्थः

11 I. O. सदाचारादिवहुगुण०

12 A परिमाणावर्चितां

13 A कावावच्छिन्न०

14 A संरतां

15 I O. बाहुवीर्यसमन्वितां

16 I. O. omits the bracketed
portion

17 A शकटाश्वयानाना०

¹[सर्वरत्नपरिच्छदां विकीर्णप्रसिद्धरत्नाम् ।]

²लोके महीयते सद्यो यो ददाति वसुन्धराम् ॥३६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायोक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्त-निधिगर्भ-³भूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताम् इक्षुसन्ततां⁴ ⁵यवगोधूमशालिनीं
गोष्ठवाहनसंयुतां ⁶निधिगर्भां सर्वरत्नपरिच्छदां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मे :—

हलकृष्टां महीं दत्त्वा सोदकां सुफलान्विताम् ।

सोदकश्चापि ⁷शवलं प्राप्नोति परमं पदम् ॥४०॥

⁸सोदकां जलाशयसहितां ⁹सुफलान्वितां शोभनफलवद्भुजं¹⁰-सहिताम् । अर्चिताय
ब्राह्मणाय उक्तरूपामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । परमपदप्राप्तिकामोऽह-
मेतां सुफलान्वितां सोदकां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

¹¹आदित्या इव दीप्यन्ते तेजसा दिवि मानवाः ।

ये प्रयच्छन्ति वसुधां ¹²ब्राह्मणायाहिताप्रये ॥४१॥

अर्चिताय ब्राह्मणायामिहोत्तिष्ठे ¹³यथेष्टसंहयपुरुषपोषणयोग्यामर्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यसमतेजस्वित्वसहितस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतामित्यत्¹⁴-पुरुषपोषण-
योग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

इक्षुभिः ¹⁵सन्ततां भूमिं यवगोधूम-¹⁶शाद्वलाम् ।

ये प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यो नोपसर्पन्ति ते यगम् ॥४२॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. विधूयककुषं सर्वं विरजाः
सन्ततः सतां before this

3 I. O. भू for भूमि

4 I. O. सन्तताय

5 A भूमिं यवगोधूमसंयुतां

6 I. O. निधिगर्भं

7 I. O. शरत्

8 I. O. सोदकं

9 I. O. सुफलं

10 A सप्त for वद्भुज

11 A आदित्य

12 Both I. O. and A ब्राह्मणाया-
हिताप्रये

13 I. O. यथेष्टं

14 I. O. omits एताम्, A omits
इयत्

15 A सन्ततं

16 A स्याद्वलां

दातृबहुत्वापेक्षया सम्प्रदानबहुत्वम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाऽर्चितां यवगोधूम-^१शाद्वलां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमानुपसर्णकामोऽहमेतामिक्षुसन्ततां यव-
गोधूमशाद्वला-^२मियतीं प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णदानं गोदानं ^३पृथिवीदानमेव च ।

एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥४३॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणमर्चितां^४ भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयकामोऽहमियतीं प्रियदत्तां पृथिवीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५विष्णुधर्मोत्तरे :—

गृहभूमिं नरो दत्त्वा वसूनां ^६लोकमश्नुते ॥१॥

अर्चिताय [ब्राह्मणायाऽर्चितां गृहकरणयोग्यां] भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽह-^७मेतां प्रियदत्तां गृहभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।६ख) :—

शाकभूमिं नरो दत्त्वा लोक-^८आङ्गिरसं लभेत् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ^{१०}[शाकोत्पत्ति-^{११}योग्यामर्चितां भूमिम्] ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१२}आङ्गिरसलोकप्राप्तिकामोऽह-^{१३}मेतां प्रियदत्तां शाकभूमिं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।७क) :—

आरामभूमिं दत्त्वा तु मारुतं ^{१४}लोकमश्नुते ।

1 A ०सहिता

2 I. O. ०वेता

3 A वसुधादानमेव

4 A रिमानमर्चितां

5 A तथा before this

6 I. O. लोकमाप्नुवात्

7 A ब्राह्मणायाऽर्चितां यवगोधूमसहितां
for the bracketed portion

8 A omits एता

9 A ०आङ्गिरसं

10 A omits the bracketed portion

11 I. O. ०मर्चिता

12 I. O. आङ्गिरसं

13 I. O. omits एता

14 I. O. लोकमाप्नुवात्

आरामो ग्रामसमीपस्थः^१ [महावीर्यतरुवनम्] । अर्चिताय ब्राह्मणाय आरामारोपण-
योग्यां ग्रामसमीपभूमिमर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । मातृलोकप्राप्ति-
कामोऽहं प्रियदत्तामारामभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।७ख) :—

जलाशयार्थं यो दद्याद्धारुणं^२ लोकमश्नुते ॥३॥

^३[भूमिमिति विशेषः] । अर्चिताय ब्राह्मणाय जलाशयकरणयोग्यां भूमिमर्चिताम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहं जलाशयार्थं प्रियदत्तां
भूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।८) :—

दत्त्वा 'च देववेशमार्थं' तस्य देवस्य सोऽश्नुते ।

यस्तल्ल विद्यते नित्यं लोकं द्विजवरा ध्रुवम् ॥४॥

भूमिमिति शेषः^४ । द्विजवरा इति सम्बोधनम् । यो देवस्तत्र कृते वेशमनि-
स्थास्यति, तस्य देवस्य लोकं 'नित्यम्'^५[नवच्छिन्नकालं तद्वेशमार्थं भूमेर्दाता प्राप्नोतीति
सम्बन्धः । अर्चिताय देववेशमकरणोद्यताय भूम्यर्थिने ब्राह्मणायार्चितां भूमिम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुक]-लोकप्राप्तिकामोऽहममुकं^६-देववेशमार्थं प्रियदत्तां भूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^७[तथा (३।३०५।९क) :—

उद्यानभूमिं दत्त्वा तु गन्धर्वैः सह मोदते ॥५॥

उद्यानं नानाजातीयतरुसमूहः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चिता^{१०}मुद्यानारोपणोचितां भूमिम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षगन्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तामुद्यानभूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

1 A सहावीर्यतरुवनम् and I. O.
सजीवतरुवनम् for the bracketed
portion

2 I. O. and V. D. लोकाप्राप्त्यात्

3 A भूमिमिति विशेषः for the
bracketed portion

4 A तद्वेशम्

5 A विशिष्टः

6 A गन्धर्व

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A omits अमुक

9 A reads the bracketed por-
tion just before तथा :—दत्त्वा
गन्धर्वभूमिम् etc., a little below

10 I. O. omits उद्यानारोपणोचितां

तथा (२।३०५।६ख) :—

रत्नाकरभुवं^१ दत्त्वा शकलोके महीयते ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^२ रत्नोत्पत्तियोग्यां^३ भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां रत्नाकरभुवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१०क) :—

दत्त्वा कनकभूमिन्तु वह्निलोके महीयते ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^४ सुवर्णोत्पत्तियोग्यां भूमिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षवह्निलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां^५ कनकभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१०ख-११क) :—

अन्येषामाकरभुवं^६ लोहानां यः प्रयच्छति ।

तस्यापि गतिरुद्दिष्टा^७ लोके हीताशने द्विजाः^८ ॥८॥

द्विजा इति सम्बोधनम् । अन्येषां रजतादीनामष्टानां^९ लोहानाम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^{१०} रजतोत्पत्तिभूमिम्^{११} ॐ^{१२} अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । हीताशनलोक-प्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां रजताकरभुवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।^{१३} एवमपि च ताम्रादिलोह-^{१४} षट्काकरभुवामिच्छया^{१५} दाने दानवाक्ये अमुक-^{१६} लोहाकरभुवमिति^{१७} विशेषः । उत्कृष्टोत्कृष्टलोहाकरभूमिदाने^{१८} वह्निलोक-^{१९} [वासकालभूयस्त्वमुन्नेयम्] ।

तथा (३।३०५।११ख) :—

^{२०} धात्वाकरभुवं दत्त्वा नाकपृष्ठे^{२१} महीयते ॥९॥

1 A दद्यात्	12 A omits it
2 A omits अर्चितां	13 A एवपर
3 I. O. रत्नोत्पत्ति, A रत्नोत्पत्ति	14 A omits षट्का
4 A सुवर्णोत्पत्तियोग्यं, I.O. सुवर्णोत्पत्ति	15 A दान
5 I. O. सुवर्णोत्पत्तिभूमिं	16 A षट्काकर.
6 A •माकाकरभुवं, I. O. •माकरभुवं	17 A शेषः
7 A गतिरुद्दिष्ट	18 A दान
8 A omits it	19 I. O. वाक्ये काक्यमुपेयं for the bracketed portion
9 I. O. omits अष्टानां	20 V. D. धात्वाकर.
10 A omits अर्चितां	21 V. D. •कोके
11 A रजतोत्पत्तिभूमिं	

धातवो ¹गैरिकादयः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां ²धातूत्पत्तिभूमिम् ³अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षनाकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां ⁴प्रियदत्तां ⁵धात्वाकरभुवं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१२) :—

⁶अजनाकरभूमिन्तु यः प्रयच्छति वै द्विजाः ।

पितृभिर्यमलोकस्थः ⁷[पूज्यते स] नरोत्तमः ॥१०॥

द्विजा इति सम्बोधनम् । अजनं ⁸रसाजनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामजनोत्-
पत्तिभूमिम् ⁹अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ताजनाकरभूमिदान-
¹⁰फलप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्ता-¹¹मजनाकरभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१३क) :—

लवणाकरभूमिश्च सोमलोके महीयते ॥११॥

यः प्रयच्छतीति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां लवणोत्पत्तिभूमिम् ¹²अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षसोमलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां लवणाकरभूमिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१३ख-१४क) :—

¹³शिम्विशस्यप्ररोहान्तु भुवं दत्त्वा नरोत्तमः ।

साध्यानां लोकमाप्नोति नात्र कार्यं विचारणा ॥१२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां शिम्विशस्योत्पत्तिभूमिम् ¹⁴अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
साध्यलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां शिम्विशस्यप्ररोहभुवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१४ख) :—

¹⁵इन्धनाकरभूमिन्तु ¹⁶[वह्निलोके महीयते ॥१३॥]

दत्त्वेति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चिताम् इन्धनोत्पत्तिभूमिम् ¹⁷अथादि

1 I. O. गैरिकादयः

2 A' धातूत्पत्ति भूमिं, I. O. धातूत्-
-पत्तिभुवं

3 I. O. omits एतां

4 A धात्वावेवभुवं

5 I. O. अजनाकरभूमिन्तु

6 I. O. and V. D. पूज्यतेऽद्यौ for
the bracketed portion

7 I. O. स्वाध्यानादि

8 A' omits फल

9 A omits अजनाकर

10 A शिम्विशस्यप्ररोहान्तु

11 A ऐश्वनाकरभूमिन्तु

12 V. D. omits the b. p.

13 A omits it

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षवह्नि^१-लोकप्राप्तिकामोऽहं^२मेतां प्रियदत्तामिन्धनाकरभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१४ख) :—

^३अौषधाकरभूमिन्तु ^४नासत्यैः ^५[सह मोदते] ॥१४॥

दत्तेति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामाषधोत्पत्तिभूमिम् ^७ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-^६नासत्यलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तामौषधाकरभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१५क) :—

^७शूकधान्यभुवं दत्त्वा रुद्रलोके महीयते ॥१५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां यवादि-^८शूकधान्योत्पत्तिभूमिम् ^९ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षरुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तां ^{१०}शूकधान्यभुवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३०५।१६ख-१७क) :—

इक्षुभूमिं नरो दत्त्वा द्राक्षाभूमिमथापि वा ।

सोमलोकमवाप्नोति सर्वकामाश्च विन्दति ॥१६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामिक्षुत्पत्तिभूमिम् ^{११} अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तेक्षुभूमिदानफलप्राप्तिकामोऽहं प्रियदत्तामिक्षुभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । द्राक्षाभूमिदान इक्षुपदस्थाने द्राक्षापदनिवेशो वाक्ये^{१०} विशेषः ।

तथा (३।३०५।१६ख-१६क) :—

केदारभूमिं धर्मज्ञ ^{११}[धर्मतो यः प्रयच्छति] ।

^{१२}[स महत्पुण्यमाप्नोति ब्रह्मलोकश्च गच्छति ॥१७॥]

धर्मज्ञ इति सम्बोधनम् । केदारभूमिं क्षेत्रं धर्मतो ^{१३}यथाविधीत्यर्थः । अर्चिताय

1 A ०ब्रह्म

2 I. O. omits एतं

3 I. O. भेषजाकरभूमिन्तु, V. D. omits it

4 A सापथैः

5 V. D. सङ्कितस्य for the b. p.

6 A नाक for नासत्य

7 A युक्त०

8 A ०युक्त०, I. O. ०युक्त०

9 A युक्त०

10 A वाक्य०

11 I. O. and V. D. यः प्रयच्छति धर्मतोः for the bracketed portion

12 A omits the bracketed portion

13 A यथाविधिना ददातीत्यर्थः

ब्राह्मणायार्चितां केदारभूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महापुण्यप्राप्ति-¹[पूर्वक-
ब्रह्मलोकगमन]-कामोऽहं प्रियदत्तां केदारभूमिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

²[तथा (३।३०५।३२ख-३३क) :—

³पक्षशस्यां वसुमतीं योऽलङ्कृत्य प्रयच्छति ।

कामगेन विमानेन ब्रह्मलोकं स गच्छति ॥१८॥

अलङ्कृत्य वस्त्रादिना । भूमि-⁴मुक्तरूपामर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । कामगविमानारोहणपूर्वक-ब्रह्मलोकगमनकामोऽहमेतां ⁵पक्षशस्यामलङ्कृतां प्रियदत्तां
वसुमतीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३०५।३०ख-३१क) :—

भूमिं क्रीत्वा⁶ तु ⁷[यो दद्याद् ब्राह्मणाय मनस्विने] ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति पुरुषोऽतिसुदारुणः । १९॥

अतिसुदारुण इत्यत्रापिशब्दोऽध्याहार्यः । तेन सुदारुणोऽपि ⁸स्वर्गं प्राप्नोतीत्यर्थः ।
अर्चिताय मनस्विने ब्राह्मणाय ⁹संक्रयेणोत्पादितामर्चितां भूमिम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । स्वर्गलोक¹⁰-प्राप्तिकामोऽहमियत्पुरुषपोषणयोग्यां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-¹¹शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे भूमिदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. omits the bracketed portion

3 Corrected from V. D. A पक्षशस्या

4 A अलङ्कृता after ब्राह्मणाय, just below.

5 A पक्ष०

6 A कृत्वा

7 I. O. and V. D. यः कृत्याद्देव-
ब्राह्मणसागरः for the bracketed portion

8 I. O. स्वर्ग

9 A शक्रयोगो० for संक्रयेणो०

10 A omits लोक

11 A शङ्कर

अथ प्रजापतिदैवतासनदानावर्तः । (१२)

स्कन्दपुराणे :—

आसनं यः प्रयच्छेच्च^१ सपीठं ब्राह्मणाय वै ।

स^२ राज्यस्थानमाप्नोति^३ [स्वर्गमाप्नोति विज्वरः] ॥१॥

^४राज्यस्थानं ^५पृथिवीम् आसनं ^६खट्वादि सपीठं ^७पादपीठसहितम् । अत्र यज-
मानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय सपीठमासनमर्चितं^८ दद्यात् । ॐ अयामुकसगोत्रायामुक-^९वेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुक-^{१०}देवशर्मणे तुभ्यं स्कन्दपुराणोक्तासनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सपीठ-
मासनमर्चितं^{११} ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्री पठित्वा आसनमिदं प्रजापति-
दैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ^{१२}तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं
दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा आसनं स्पृशेत् ।

आदित्यपुराणे :—

^{१३}सुसन्धि चित्राभरणोपशोभितं यस्त्वासनं वेदविदे प्रदद्यात् ।

ग्रामाधिपत्यं लभते ^{१४}समग्रकं कुलं महस्त्वच्च लभेत समग्रम् ॥२॥

^{१५}सुसन्धि दृढं चित्राभरणोपशोभितं नानाविधगजदन्तायलङ्कृतं ^{१६}ग्रामाधिपत्यं
^{१७}ग्रामस्य जातिपरत्वात्तदाधिपत्यं ^{१८}समग्रकं सार्वभौमिकम्^{१९} । ^{२०}ब्राह्मणायार्चितायार्चितं^{२१}
यथोक्तमासनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्तासनदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतच्चित्राभरणोपशोभितमासनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

- 1 I. O. प्रयच्छेत्
- 2 A वाञ्छस्थानं
- 3 A ब्राह्मणो वेदविदः for the bracketed portion
- 4 A वाञ्छस्थानं
- 5 A पृथिवी, I. O. पृथ्वी
- 6 I. O. खट्वादि
- 7 A omits पाद
- 8 A अर्चिताय again before अर्चितं
- 9 A ०शाखा अमुकवेदाध्यायिने
- 10 A omits देव

- 11 I. O. omits अर्चितं
- 12 A omits it
- 13 I. O. स्वस्ति, A स्वस्ति
- 14 I. O. सगोत्रं
- 15 I. O. स्वस्ति
- 16 A ग्रामाधिपत्यस्य
- 17 A ग्रामाधि
- 18 Both I. O. and A omit it
- 19 A सार्वभौमिकं, I. O. सार्वभौमिक
- 20 I. O. ब्राह्मणायार्चितायार्चितं
- 21 A omits अर्चितं

ब्रह्मपुराणे :—

काष्ठपादुकयानानि पीठ-^१काष्ठासनानि च ।

यैर्दत्तानि ^२द्विजातिभ्यस्तेऽध्वानं यान्ति वै सुखम् ॥३॥

दातृबहुत्वापेक्षया संप्रदानबहुत्वं देयबहुत्वञ्च । अध्वानं यममार्गम् । अत्र चासन-
^३पदसमभिधानात् पीठपद^४ ^५पादपीठपरम् ।

सुवर्णमणिपीठेषु पादौ [कृत्वोत्तमेषु च]^६ ।

ते प्रयान्ति विमानैस्तु अप्सरोगण-^७मण्डितैः ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिं तमासनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्ता-
सनदानफलप्राप्तिकामोऽह^८-मेतदासनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । पादपीठ-
दाने तु वाक्ये आसन-^९पदस्थाने पीठपद-^{१०} [निवेशो विशेषः] ।

^{११}[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१क) :—

^{१२}नर आसनदानेन स्थानं सर्वलं विन्दति ॥५॥

सर्वत्रेति सर्वलोकेषु । ब्राह्मणायाचिंताय यथाशक्नुयत्कृष्टमासनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तासनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदासनं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।६क) :—

पादपीठप्रदानेन^{१३} स्थानं सर्वलं विन्दति ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथाशक्नुयत्कृष्टं पादपीठमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तापादपीठदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् पादपीठं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे आसनदानावर्तः ।

1 A कान्या for काष्ठा

2 A द्विजादिभ्यः

3 A ०पदसमभिधानात्, I. O. ०सञ्चि-
धानात्

4 I. O. पीठवत्

5 A omits पाद

6 A कला तु ये सुषा for the brac-
keted portion

7 I. O. ०पण्डितैः

8 I. O. omits चङ्गम्

9 I. O. omits पद

10 I. O. विशेषो निवेशः for the
bracketed portion

11 A omits the bracketed por-
tion

12 V. D. नरसवासनः

13 Corrected from V. D. I. O.
०प्रमाणेन

अथ वरुणदैवतवारिदानावर्तः । (१३)

तत्र वारिदानप्रशंसा ।

महाभारते :—

एतत्सुदुर्लभतरं परलोके द्विजोत्तमाः ।

आपो नित्यं प्रदेयास्ते पुण्यं ह्येतदनुत्तमम् ॥१॥

तथा (cf. अनु—५.१२०) :—

पानीयस्य गुणादित्या प्रेतलोके विशेषतः ।]

तत्र पुण्योदका^१ नाम नदी तेषां विधीयते ॥२॥

अक्षयं सलिलं तत्र पिबन्ति ह्यमृतोपमम् ।

^२[स तत्र तोयं] पिबति पानीयं यः प्रयच्छति ॥३॥

तथा (अनु—५.८१२१) :—

^३सर्वदानैर्गुरुतरं सर्वदानैर्विशिष्यते ।

पानीयं नरशाकूलं तस्मादातव्यमेव हि ॥४॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१.१२.१०) :—

^४भूमिपश्वन्नवस्त्राभ्यस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकं स्वर्णधुर्यान्^५ दत्त्वा स्वर्गे महीयते ॥५॥

^६इदं ब्राह्मण-^७मातृदेयभूम्यादिसमभिव्याहाराद् ब्राह्मणाय दानम् । अत्र यजमानोऽ-
र्चिताय^८ ब्राह्मणायार्चितं जलम्^९ ^{१०}[ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा] दद्यात् । ॐ

1 I. O. पुण्योदको

2 I. O. तत्र तोयं च for the bracketed portion

3 A सर्वदानं गुरुतरं

4 I. O. भूदीपाचारः

5 A स्वर्णधुर्यान्

6 A इति

7 A देयमात्रं

8 A omits अर्चिताय

9 A दद्यात् again after this

10 I. O. omits the bracketed portion

अद्यासुक^१-सगोत्रायासुकवेदासुकशाखाध्यायिनेऽसुकदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्ष-^२स्वर्गप्राप्तिकामोऽह-
मेतदम्भो ददानि । प्रतिप्रहीता ^३स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अम्भ इदं वरुणदैवत-
मित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणा-
मेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा जलं स्पृशेत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३.७क) :—

^४भक्तान्नपानीयरसप्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् प्रकामम् ॥६॥

अस्य ^५[ब्राह्मणसम्प्रदानकदानप्रकरणे] पाठाद्ब्राह्मणसम्प्रदानकत्वम् । पानीयमर्चित-
मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^६अत्यर्थसर्वरसप्राप्तिकामोऽह-
मेतत्पानीयं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (वन—१६६।२४) :—

पादोदकं पादघृतं ^७दीपमन्नं प्रतिश्रयम् ।

^८[ये प्रयच्छन्ति वै राजन्नो^९-पसर्पन्ति ते यमम्] ॥७॥

गृहीतोदपूर्णताम्न-^{१०}पात्र उदङ्मुखो ब्राह्मणाय पादोदकदानं^{११} सङ्कल्पयेत् । ^{१२}ॐ
यमानुपसर्पणकामोऽहं ब्राह्मणाय पादोदकं दास्ये । तदवधि ^{१३}यथेच्छं ब्राह्मणाय पाद-
प्रक्षालनार्थिने पादोदकं दद्यात् ।

^{१४}ब्रह्मपुराणे :—

पानीयं ये प्रयच्छन्ति सर्वप्राणयुजोवनम्^{१५} ।

तेऽपि ^{१६}[तृप्ताः सुखं] यान्ति विमानैस्त^{१७} महापथम् ॥८॥

1 A अद्यासुके मासि for अद्यासुक

2 I. O. omits स्वर्ग

3 A omits it

4 A भक्तान्नपानीयरसप्रदाता

5 A ब्राह्मणं प्रकरण for the brac-
keted portion

6 A अत्यन्तं

7 I. O. पापमन्नं

8 I. O. प्रयच्छन्ति तु ये राजन् उपसर्पन्ति
ते यमः for the bracketed por-
tion

9 A न्न for न्नो

10 A पात्रं उदङ्मुखो, I. O. पात्रोद-
ङ्मुखो

11 I. O. पादोदकदान

12 A omits it

13 I. O. यथोक्तं

14 I. O. ब्राह्मपुराणे

15 A सर्वप्राणयुजोवनं, I. O. सर्वप्राण्यानु-
जोविनं

16 I. O. तृप्ताः सुखं for the b. p.

17 I. O. ०क्तं

¹[ब्रह्मपुराणे² एतद्वचन³-पूर्वोत्तरवाक्ययोर्विजेभ्य इति ⁴श्रुतेर्ब्राह्मणायैतद्दानम् । ब्राह्मणाया-
र्चिताय ⁵स्वादुशीतलजलमभ्यर्च्य ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] ⁶ब्रह्मपुराणोक्त-पेय-
वारिदान-फलप्राप्ति-कामोऽहमेतत् पानीयं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

⁷[पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं] ज्ञानपादोदकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यस्ते ⁸[न यान्ति यमालयम्] ॥६॥

ब्राह्मणेभ्यः ज्ञानार्थिभ्यः पादधावनार्थिभ्यो वा जलदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ⁹ॐ
ब्राह्मणेभ्यो ¹⁰ब्रह्मपुराणोक्त-ज्ञानोदकदान-फलप्राप्तिकामोऽहं ज्ञानोदकं दास्ये । तदादि
यथेच्छं ¹¹कालं दद्यात् । पादोदकदानवाक्ये तु ज्ञानोदकपदस्थाने पादोदकपद-¹²[निवेशो
विशेषः] ।

स्कन्दपुराणे :—

सुगन्धा शीतलाश्वापो रसैर्दिव्यैः समन्विताः ।

यः ¹³प्रयच्छति विप्रेभ्यस्तस्य दानफलं शृणु ॥१०॥

सुगन्धाः सुधूपिताः । ¹⁴[रसैर्दिव्यैः समन्विताः] तथा सुधूपिताः कर्तव्याः यथोक्तकृष्ट-
रसयुक्ता भवन्ति ।

विमानं सूर्य्यसङ्काशमप्सरोगणसेवितम् ।

सोऽधिरुह्य दिवं याति वरुणस्य सलोकताम् ॥११॥

¹⁵[तत्रासावयुतान्यष्टा-¹⁶बुधित्वा देववत् सुखी ।]

¹⁷[असङ्कीर्णं कुले शुद्धे] जायते ¹⁸धनधान्यवान् ॥१२॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. ब्राह्मपुराणे

3 I. O. एतद्वचन

4 I. O. श्रुतेर्ब्राह्मणा

5 I. O. जलं स्वादुशीतलजलं
चाभ्यर्च्य

6 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

7 A पादाभ्यङ्गजलं गत्वा

8 I. O. यान्त्ययैर्यमात्रं for the
bracketed portion

9 A omits it

10 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

11 I. O. omits it

12 A निवेशः for the bracketed
portion

13 A प्रयच्छन्ति

14 I. O. omits the bracketed
portion

15 A अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणा-
यार्चितं जलं ददानि for the
bracketed portion

16 I. O. बुधित्वा देववत्

17 I. O. कुले मङ्गलसङ्कीर्णं for the
bracketed portion

18 A जन for धन

असङ्कीर्णं ^१सुवृत्तिमात्रोपजीविनीत्यर्थः । ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यः ^२सुधूपितं सुरस-
^३मर्चितं वारि दद्यात् । ३^० अयामुक्तसगोत्रेभ्यो^४ऽमुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुक्तदेवशर्मभ्यो
 युष्मभ्यं स्कन्दपुराणोक्त-जलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः सुगन्धा अपो ददानि । स्वस्त्यादि-
 स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

दत्त्वा वारि सुखस्पर्शं पादाभ्यां ब्राह्मणाय वै ।

उच्छिष्टमार्जनाच्चापि गोदानफलमाप्नुयात् ॥१३॥

सुखस्पर्शं^५ शीतलम् । ग्रीष्मे शीते च ^६कदुष्णं पूर्ववद् ब्राह्मणेभ्यः सुखस्पर्शपादोदक-
^७[दानं सङ्कल्पयेत्] ^८ॐ गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं ब्राह्मणेभ्यः सुखस्पर्शं पादप्रक्षालनार्थमुदकं
 दास्ये । ततः प्रभृति यथोक्तसमयोचितं यथेच्छं ब्राह्मणेभ्यः ^९सुखस्पर्शपादोदकं ^{१०}दद्यात् ।

^{११}आदित्यपुराणे :—

स्कन्धेन तारयेद् यस्तु ^{१२}तृष्णार्तानां जलप्रदः ।

पक्वान् ददाति केदारान् ^{१३}फलवांश्चैव पादपान् ॥१४॥

षष्टिकोटिसहस्राणि अर्बुदानाश्च वै तयम् ।

कीदृन्ति च^{१४} श्वेतपुरे एतदुक्तं द्विजोत्तमाः ॥१५॥

अत्र फलोत्कर्षश्रवणात्^{१५} ^{१६}सुशीतलसुवासितजलदानम् । ^{१७}पूर्ववद् यथेच्छं तृष्णार्तेभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यो जलदानं सङ्कल्पयेत् । ^{१८}ॐ आदित्यपुराणोक्तजलदानफलप्राप्तिकामोऽहं तृष्णार्तेभ्यो
 ब्राह्मणेभ्यो जलं दास्ये । तदादि यथेच्छं^{१९} तृष्णार्तेभ्यो जलं दद्यात् । ब्राह्मणसम्प्रदानक-
^{२०}[दानमध्यपतित]-त्वाद् ब्राह्मणे दानमेतत् ।

1 I. O. वृ, वृद्धि for सुवृत्ति

2 I. O. सुपूजितं

3 A धूम for म

4 A व for मन्त्रो

5 I. O. सुखस्पर्श

6 I. O. कदुष्टं, A कदुष्टं

7 I. O. दान सङ्कल्पयेत् for the
bracketed portion

8 A omits it

9 I. O. omits सुखस्पर्श

10 A दास्ये

11 A आदित्यपुराणे

12 I. O. तृष्णार्तं ना

13 A सफलवांश्च पदे पदे

14 I. O. ते

15 I. O. श्रवणाः

16 I. O. सुशीत for सुशीतल

17 A पूर्ववत्सुखे

18 A omits it

19 I. O. यथेच्छ

20 I. O. मध्यपति for the bracket-
ed portion

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१३क) :—

शौच-^१ज्ञानोदकं दत्त्वा ^२विरोगस्त्वभिजायते ॥१६॥

अस्य ब्राह्मणदेय-^३प्रकरणे श्रवणाद् ब्राह्मणसम्प्रदानकत्वम् । यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्यः शौच-^४ज्ञानोदकदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ विरोगत्वप्राप्तिकामोऽहं ब्राह्मणेभ्यः शौचार्थमुदकं दास्ये । ^५ज्ञानोदकदाने तु शौचार्थमिति स्थाने ज्ञानार्थमिति निवेशो विशेषः । ततः प्रभृति यथेच्छं शौचज्ञानोदके दद्यात् ।

अथ ^६शौचज्ञानान्यजलदानम् ।

^७[मनुः (४।२२६क) :—

वारिदस्तृप्तिमाप्नोति ॥१७॥

नानासत्त्वेभ्यो वारिदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ तृप्तिप्राप्तिकामोऽहं नानासत्त्वेभ्यो वारि दास्ये ।

नन्दिपुराणे :—]

योऽपि कश्चित्पार्षाद्य जलदानं प्रयच्छति ।

स नित्यतृप्तो ^८भवति ^९[स्वर्गे युगशतं] नरः ॥१८॥

अत्र फलबाहुल्यात् तृप्तार्थात्येक^{१०}-वचनमविवक्षितार्थ^{११} किन्तु तृप्तार्थानां ^{१२}सम्प्रदानस्यो-पदर्शकम् । तृप्तिभ्यः पूर्ववद्वारिदानं^{१३} सङ्कल्पयेत् । ^{१४}ॐ नन्दिपुराणोक्ततृप्तार्थसंप्रदानक-^{१५}जलदानफलप्राप्तिकामोऽहं तृप्तिभ्यो जलं दास्ये । इति सङ्कल्प्य यथाकालमुपस्थितेभ्य-स्तृप्तिभ्यो जलं^{१६} दद्यात् ।

^{१७}[महाभारते (अनु—६।७।१६) :—

^{१८}तोयदो मनुजव्याघ्र ^{१९}स्वर्गं गत्वा महायुते ।

^{२०}अक्षयं समवाप्नोति लोकमित्यब्रवीन्मनुः ॥१९॥

1 Corrected from V. D. A	10 A असक for येत्येक
• ज्ञानोदके, I. O. • दानोदके	11 I. O. वचनं अविवक्षितार्थं, A
2 A विरोगस्त्वभिजायते, I. O. विरो-
गश्चि जायते	12 A सम्प्रदानत्वात्पदकं
3 A • प्रकरणश्रवणात्	13 Both I. O. and A omit दानं
4 A • ज्ञानोदकं	14 A omits it
5 I. O. ज्ञानार्थोदकदाने	15 I. O. omits जल
6 I. O. शौचान्यः, A सामान्यः	16 A omits it
7 A omits the bracketed por-
tion	17 A omits the bracketed
portion
8 A भवति	18 I. O. तोयदो
9 A स्वर्गे युगशतं for the bracke-
ted portion	19 I. O. स्वर्ग
	20 I. O. अक्षयान्

^१पूर्ववन्नानासत्त्वेभ्यो वारि सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ स्वर्गगतिपूर्वकान्त्यलोकप्राप्तिकामोऽहं यथेच्छं ^२नानासत्त्वेभ्यो ^३वारि दास्ये ।]

[प्रपाश्च कार्याः]^४ पानार्थं नित्यन्तु द्विजसत्तम । (cf. अनु—६८।२२ख)

भुक्तेऽप्यथ ^५प्रदीयन्ते पानीयानि विशेषतः ॥२०॥

निदाघकाले पानीयं यस्य तिष्ठत्यवारितम् ।

स [दुर्गं विषमं]^६ कृच्छ्रं न ^७कदाचिदवाप्नुयात् ॥२१॥

ग्रामे चतुष्पथे ^८वान्यतरे निर्जने देशे ^९पानीयशालां ^{१०}विनाय ^{११}ज्यैष्ठ्योपक्रमदिने ^{१२}नानासत्त्वेभ्यो ^{१३}जलपानार्थमुत्सृज्य जलं दद्यात् । ॐ महाभारतोक्त-प्रपादानफलप्राप्ति-कामोऽहं नानाप्राणिभ्योऽवारितं ^{१४}वारिपानार्थं प्रपातमुत्सृज्य इति सङ्कल्प्य मासद्वयम-^{१५}वारितं ^{१६}[वारि प्रपायां] दद्यात् ।

^{१७}विष्णुधर्मे :—

पानीयं सर्वलोकेषु पावनं परमं स्मृतम् ।

पानीयस्य प्रदानेन नृप्तिर्भवति शाश्वती^{१८} ॥२२॥

पूर्ववन्नानासत्त्वेभ्यो यथाशक्नुतकृष्टं वारि सङ्कल्प्य दद्यात् । ^{१९}ॐ शाश्वतनृप्तिप्राप्ति^{२०}-कामोऽहं नानासत्त्वेभ्यः पानीयं दास्ये ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६८।४-१६क) :—

प्रपां पथि तथा ^{२१}कृत्वा नाकलोके महीयते ।

प्रपास्थानं शुभं कृत्वा स्थानमाप्नोति शाश्वतम् ॥२३॥

1 I. O. पूर्वन्तु for पूर्वन्तु	11 I. O. ज्यैष्ठ्यो and A ज्यैष्ठ्यो for ज्यैष्ठ्यो
2 I. O. नानासत्त्वेभ्यो	12 I. O. नानासत्त्वेभ्यो
3 I. O. वारि	13 I. O. जल for जल
4 A पानीयं शालां for the bracketed portion	14 I. O. सुवारित and A भू for सुवारित
5 I. O. न दीयन्ते	15 Both I. O. and A वारित
6 A त्वं विक्लवं for the b. p.	16 A प्रपादानं for the b. p.
7 A कदाचिदपिदवाप्नु यात्	17 A विष्णुधर्मोत्तरे
8 A वान्यतरा, I. O. राउयतवा	18 A omits it
9 A पानीशालां	19 I. O. omits it
10 I. O. निषाय	20 A omits प्राप्ति
	21 A कृत्वा

तस्य स्थानात्तथात्यागात् फलवृद्धिः^१ प्रकीर्तिता ।

तस्योपलेपनं कृत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२४॥

रज्जुं दत्त्वा प्रपास्थाने गोदो भवति मानवः ।

^२वारिधानीं तथा दत्त्वा तदेव फलमाप्नुयात् ॥२५॥

^३स्वकृतान्यकृतप्रपासन्निहितकूपपानीयोद्धरणार्थं रज्जुदानम् ।

कुम्भप्रदानाद्^४ भवति ^५पुमान् पूर्णमनोरथः^६ ।

प्रपायाश्च तथा दत्त्वा ^७पुरुषं परिचारकम् ।

सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ॥२६॥

वर्द्धमानानि यो दद्यात् प्रपायां द्विजसत्तमाः ।

^८[त्रिविधां वृद्धिमाप्नोति तेजसा यशसा श्रिया] ॥२७॥

वर्द्धमानानि ^९शरावान् ।

^{१०}लवणस्य प्रदानेन रसानाप्नोति शाश्वतान् ।

तथा ^{११}हरीतकं दत्त्वा गवां लोकमवाप्नुयात् ॥२८॥

हरीतकं घासम् । ^{१२}श्रान्तापरगवीभ्यो घासदानमित्यर्थः ।

फलप्रदानेन तथा वह्निष्टोमफलं लभेत् ।

शक्तूनाञ्च प्रदानेन ^{१३}[गोसवस्य फलं नरः] ।

गोरसानां प्रदानेन गवां लोकमवाप्नुयात् ॥२९॥

^{१४}[शय्याश्च विविधाः^{१५} कृत्वा ^{१६}प्रपायामासनानि च ।

1 I. O. फलवृद्धि	11 A हरीतकान
2 A वारिधानि	12 A श्रान्तापरगवीभ्यो, I. O. प्राप्ता-
गतगवीभ्यो
3 A सु and I. O. अ for स्व	13 Corrected from V. D. I. O.
गोपुरस्य तथा वरः for the brac-
keted portion
4 I. O. omits द	14 A reads the bracketed por-
tion just before हरीतकं घासम्,
a little above
5 I. O. and V. D. सदा	15 A शय्याश्च विविधां
6 I. O. पूर्णमनोरथाः	16 I. O. प्रपायां सासनानि च
7 I. O. पुरुषं	
8 A reads the bracketed por-
tion as त्रिविधं वृद्धिमाप्नोति तेजसां
जससां श्रियां	
9 I. O. शरावान्, A शरावान	
10 I. O. मरचस्य	

स्वर्गलोकमवाप्नोति मानुष्ये ^१स्थानमेव च ॥३०॥

कृत्वा निर्वातं शरणं ^२प्रपास्थाने मनोहरम् ।

स्वारक्षं लोकमाप्नोति ^३वसूनां नात्र संशयः ॥३१॥]

शरणं गृहम् ।

तत्र ^४वह्निन्तथा दत्त्वा शीतलाणाय ^५मानवः ।

कायामिदीप्ति ^६प्राकाश्यं सौभाग्यञ्च तथाप्नुयात् ॥ ३२॥

इन्धनानां प्रदानेन शत्रुभिर्नाभिभूयते ।

तलोपयोज्यभाग्डानां ^७[दानात् स्वर्गमवाप्नुयात्] ।

^८चन्द्रलोकमवाप्नोति स्थापनात्तुहिनस्य तु ॥३३॥

^९तुहिनस्य ^{१०}श्रान्तस्य ^{११}तापोपशान्तये तुषारीयन्त्रस्य तदेव शुभस्थानम् । गोमयो-
पलिप्तां रज्जु-वारिधानीकुम्भ-^{१२}परिचारकपुरुष-शराव-^{१३}[लवण-गोघासफल-शक्रु]-गोरसा-
नेकशय्यानेकासना-^{१४}दीन्धनाद्युपयोज्यापरद्रव्य-तुषारीयन्त्रान्वितां ^{१५}[निर्वातां प्रपां] राजपथे
निर्माय सङ्कल्पपूर्वकं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^{१६}प्रपादानफलप्राप्तिकामोऽहं नाना-
^{१७}सत्त्वेभ्योऽवारित-^{१८}[वारिपान-गोघासदान-लवणफलशक्रुगोरसभक्षण-सुखशयन-सुखोप-
वेशन-शीतार्तजन्तु-^{१९}शीतवारण-सन्तप्ततापो^{२०}-पशमनार्थमेतां] रज्जुवारिधानी-^{२१}कुम्भ-
^{२२}परिचारकपुरुष-शराव-लवण-^{२३}गोघासफलशक्रुगोरसानेकशय्यानेकासनादीन्धनाद्युपयोज्या-

1 I. O. स्थानमेव

2 Corrected from V. D. I. O. A' प्रपास्थानमनोहरं, I. O. प्रपा-
स्थानं मनोहरम्

3 A वह्निना

4 Both I. O. and A वह्निस्तथा

5 A मानवः

6 Corrected from V. D. A' कायामिदीप्तिप्राकाश्यं, I. O. काया-
पिदीप्तिं प्राकाश्यं

7 I. O. प्रदानात् स्वर्गमाप्नुयात् for
the b. p.

8 A स्वर्ग for चक्र

9 A तत्र दितस्य

10 I. O. प्राप्य

11 A तलोपशान्तये, I. O. तापोपशान्तये

12 I. O. प्रतिचारकं

13 A गोघासफलशक्रु, I. O. लवण-
स्वामफलसर्वं for the b. p.

14 I. O. ०मौन्धनाद्युपयोज्यापरद्रव्यं

15 A omits the bracketed por-
tion

16 Both I. O. and A प्रदानं

17 I. O. ०सर्वेभ्यो

18 A omits the bracketed por-
tion

19 I. O. omits शीत

20 I. O. ०तापो

21 A omits it

22 I. O. प्रतिचारकं

23 I. O. omits नो

परद्रव्यतुषारीयन्तान्वितां ^१प्रपां दास्ये । ततोऽवारितं सङ्कल्पिततत्तद्व्याणि ^२[समुप-
स्थितेभ्यो दद्यात् । अत्र च प्रपायां स्थाननिर्माणोपलेपनरज्जुदानादिषु गुणेषु पृथक् पृथक्
फलश्रुतेः सम्पूर्णप्रपाकरणोपयुक्तेन परप्रपायामपि स्थाननिर्माणोपलेपन-रज्जुदानादीनि एकैक-
शोऽपि सङ्कल्प्य सुस्थेयानि । तद् यथा ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-प्रपास्थान-शुभकरण-फलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् प्रपास्थानं शुभं करिष्ये इति सङ्कल्प्य प्रपाभूमिकर्मस्वरूपं कुर्यात् । एव-
मुपलेपनेऽपि^३ । रज्ज्वादिदानेषु सङ्कल्पवाक्यं यथा] ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तरज्जुदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं प्रपायामेतां रज्जुं दास्ये । एवं वारिधान्यादिदानेष्वपि तत्तदुक्तद्रव्यनिवे-
शेन^४ वाक्यमूहनीयम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वारिदानावर्तः ।

1 A प्रदास्ये for प्रपां दास्ये
2 A reads the bracketed por-
tion as निर्माणोपलेपनरज्जुदानानि
एकैकमपि सङ्कल्प्योत्पन्नारूपं कुर्यात्

3 I. O. •लेपनोऽपि
4 I. O. •निवेशन

अथ विष्णुदैवत-तैजसपात्रदानावर्तः । (१४)

^२विष्णुः :—

तैजसानां ^३ [प्रदानेन 'पात्रो भवति कामानाम्] ॥१॥

^४ [तेजसां पात्राणां तैजसानामिति] सुवर्ण-^६रजतताम्रकांस्यपित्तलत्रपुसीसकलोहमयानां पात्राणामिति । बहुत्वं ^७तैजसद्रव्यबहुत्वापेक्षम् । ^८ [अत एषामन्यतमस्य पात्रस्य दानम् । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायोक्तद्रव्याणामन्यतमस्य पात्रमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुक्-
पगोत्रायामुक्वेदामुक्कशाखाध्यायिनेऽमुक्कदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुकृतैजसपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतत्तैजसपात्रं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पात्रमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा
प्रथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददामि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पात्रं स्पृशेत् । तैजसपात्रोत्कर्षबहुत्वे च फलभूयस्त्वम् ।

स्कन्दपुराणे :—

भाजनं यः प्रयच्छेत्तु हेमं रत्नविभूषितम् ।

^९सोऽप्सरःशतसङ्कीर्णं विमाने दिवि राजते ॥२॥

रत्नविभूषितं नानारत्नालङ्कृतम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथोक्तं सौवर्णभाजनम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] स्कन्दपुराणोक्त-हैमभाजन-दानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतद्रत्नभूषितं हैमभाजनं ददामि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

राजतं यः ^{१०}प्रयच्छेच्च विप्रेभ्यो भाजनं शुभम् ।

स गन्धर्वपदं प्राप्य उर्वरया सह मोदते ॥३॥

विप्रेभ्य इति बहुवचनं ^{११}जात्यपेक्षया एकस्य भाजनस्य बहुभ्यो दानासम्भवात् । शुभं
दर्शनोपयम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ^{१२}राजतभाजनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा

1 A तैजसदानावर्तः

2 A स्कन्दपुराणे

3 I. O. reads the bracketed portion as पात्राणां दानेन पात्रो भवति कामानां

4 A पात्रो

5 I. O. reads the bracketed portion as तैजसानामिति

6 A राजतं

7 A तैजसद्रव्यं बहुत्वापेक्षं

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. सोऽप्सराः

10 I. O. प्रयच्छेत्

11 I. O. जात्यपेक्षं

12 A राजतं

दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-^१राजतभाजन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेत-^२प्राजतभाजनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथाः—

ताम्रं यो भाजनं दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ।

स भवेद् ^३ [यत्तोर्राजस्य पक्षौ बलसमन्वितौ] ॥४॥

विशेषत इति विशिष्टमुत्कृष्टमित्यर्थः । ब्राह्मणाचार्यतायाचिर्त^४ ताम्रभाजनम् ^५ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-ताम्रभाजनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्ताम्र-भाजनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मैः—

ताम्रायसानां भाण्डानां दाता ^६रक्षाधिपो भवेत् ।

^७लभतेऽलपदं स्थानं बलवान् जायते सदा ॥५॥

अत्र ताम्रायसानामिति द्वन्द्वः^८ क्रियापेक्षया इतरेतरयोगे^९ । अतस्ताम्रपात्राणा-^{१०}[मायसपात्राणां वा मिलितानां वा दानं कर्तव्यम्] । मिलितदाने फलातिरेकः । ब्राह्मणाचार्यताय यथेच्छ-^{११}संख्यानि ताम्रपात्राणि लौहपात्राणि चार्चितानि ^{१२}अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्त^{१३}-ताम्रपात्र-लौहपात्र-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ताम्रपात्राणि लौहपात्राणि च ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अन्यतरपात्रदाने तु ^{१४}विष्णुधर्मोक्तामुकपात्रदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतान्यमुकपात्राणीति निवेशो विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१६) :—

तैजसानि तु पात्राणि दत्त्वा सलवणानि तु ।

^{१५}पात्रतामेति कामानां ^{१६}लावण्यश्चाप्नुयान्महत् ॥६॥

अत्र यद्यपि पात्रबहुत्वं तैजसद्रव्यबहुत्वादप्युपपद्यते तथापि दानचतुष्टयेऽपि बहुत्वोपादानाद् विवक्षितम् । ब्राह्मणाचार्यताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य त्रीणि पात्राण्युपादाय लवणेन

1 I. O. भाजन only, while A
रजतभाजतभाजन

2 A ०रजत०

3 I. O. यत्तोर्राजस्य पक्षौ बलसमन्वितः
and A यत्तोर्राजस्तु यत्तोर्राजस्य-
न्वितः for the bracketed por-
tion

4 A omits अर्चितं

5 A रत्निषयो

6 A लभतेऽलपदं

7 I. O. मि द्वित्व for मिति द्वन्द्वः

8 A इतरेतरयोगः

9 A चार्चितानां कर्तव्यः for the
bracketed portion

10 I. O. ०संख्यमित

11 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त, I. O. स्कन्द-
पुराणोक्त

12 I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्तामुक्त०

13 I. O. पात्राणामिति

14 A लावण्यश्चाप्नुयान्महत्, यात्

पूरयित्वाऽर्चितानि ॐ^१ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सलवण-पात्रदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि सलवणानि तैजसपात्राणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१७) :—

तैजसानि तु पात्राणि सतैलानि प्रयच्छतः ।

आरोग्यमुत्तमं प्रोक्तं लावण्यमपि चोत्तमम् ॥७॥

ब्राह्मणायाचिताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य त्रीणि पात्राणि तैलपूर्णान्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उत्तमारोग्य-लावण्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि तैलपूर्णानि तैजसपात्राणि ददानि । ^४[स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तैजसानि तु पात्राणि सघृतानि प्रयच्छतः ।

आरोग्यमुत्तमं प्रोक्तं स्वर्गं वासस्तथा द्विजाः ॥८॥

द्विजा इति सम्बोधनम् ।] ^५ब्राह्मणायाचिताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य त्रीणि पात्राणि घृतपूर्णान्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उत्तमारोग्यपूर्वकस्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहमेतानि घृतपूर्णानि तैजसपात्राणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^६तथा (३।३।१।१८) :—

तैजसानि तु पात्राणि समधूनि प्रयच्छतः ।

लावण्यमुत्तमं प्रोक्तं सौभाग्यमपि चोत्तमम् ॥९॥

ब्राह्मणायाचिताय सुवर्णादीनामन्यतमस्य त्रीणि पात्राणि मधुपूर्णान्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उत्तमलावण्यप्राप्तिपूर्वकोत्तमसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि मधुपूर्णानि तैजसपात्राणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एषु चतुर्ष्वपि तैजसपात्रोत्कर्षकलभूयस्त्वम् ।

तथा (३।३।१।१७) :—

रुक्मपात्रप्रदानेन पात्रो भवति मानवः ।

सर्वेषामेव कामानां ^{१०}यशसस्त्रिदिवस्य च ॥

1 A omits it

2 A तैजसानि

3 A पद्दानि, I. O. दानानि

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. ब्राह्मणायाचिताय

6 A omits it

7 A omits it

8 A तैजसानि पात्राणि

9 Corrected from V. D. I. O. देवानां, A दानानां

10 I. O. यशसस्त्रिदिवस्य

ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणसुवर्णघटितं पात्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-रुक्म-^१पात्रदानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतद्रुक्मपात्रं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

^२श्रीदानसागरे तैजसपात्रदानावर्तः ।

अथ वरुणदैवतजल-¹पालदानावतः । (१५)

आदित्यपुराणे :—

ये ददन्ति घटीपात्रं ²कुटिकां करकांस्तथा ।

तृपार्तेभ्यस्तथा घर्मे ³लभन्ते शीतलं जलम् ॥१॥

घटीपात्रं ताम्रघट्यादि, कुटिका कलसी, करकः कमण्डलुः । अत्र यजमानो जलाहरणार्थं⁴ -गुणपात्राभावाज्जलाहरणासमर्थाय ⁵तदर्थिने ⁶तृष्णार्तायार्चिताय ब्राह्मणाय उक्तपात्राणां यथालाभमन्यतमं पात्रमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुक-⁷वेदामुकशास्त्राध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमादित्यपुराणोक्तघटी-⁸पालदानफलप्राप्तिकामोऽहं⁹--मेतद्घटीपात्रं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा घटीपात्रमिदं वरुणदैवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ¹⁰तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काश्चन ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा जलपात्रं स्पृशेत् । कुटिकादाने तु आदित्य-पुराणोक्त-कुटिकादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां ¹¹[कुटिकामिति विशेषः] । [करकदाने¹² तु आदित्यपुराणोक्त-करकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं करकमिति विशेषः ।]¹³

¹⁴ब्रह्मपुराणे :—

जलभाजनदातारः कुटिका-¹⁵करकप्रदाः ।

पूज्यमानाप्सरोभिश्च यान्ति तृप्ता महागजैः ॥२॥

यान्ति स्वर्गं ¹⁶यान्तीत्यर्थः । जलभाजन-¹⁷मुक्तेतरजलपात्रं ¹⁸कुटिका कलसी करकः कमण्डलुः । उक्तानामन्यतमं जलपात्र-¹⁹मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-

- 1 A omits पात्र
- 2 I. O. कुटिकां करकां तथा, A कुटिकाकरकास्तथा
- 3 I. O. लभन्ते
- 4 A तु for र्थ
- 5 A तदात्मने
- 6 A तृषितायार्चिताय
- 7 A omits वेदामुक
- 8 A पात्रा, I. O. omits it
- 9 I. O. omits ऽहं
- 10 A omits it

- 11 I. O. कुटिकां only for the bracketed portion
- 12 I. O. करकादाने
- 13 A omits the bracketed portion
- 14 I. O. ब्राह्मपुराणे
- 15 A करकःप्रदाः, I. O. करकाप्रदः
- 16 I. O. स्वास्तीत्यर्थः
- 17 A दान before this
- 18 I. O. घटि
- 19 A omits मर्चित

मुक्ता दद्यात् । ^१ब्रह्मपुराणोक्तं जलभाजन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतज्जलभाजनं ददानी ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कुटिकादाने ^२ब्रह्मपुराणोक्तकुटिकादानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतां ^३[कुटिकामिति विशेषः । करकदाने ब्रह्मपुराणोक्तकरकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ^४]
करकमिति विशेषः । अत्र च ^५फलोत्कर्षाद्देयोत्कर्षः ।

स्कन्दपुराणे :—

कमण्डलुन्तु ^६ यो दद्याद् ब्राह्मणाय नरोत्तमः ।

स तेन कर्मणा देव्यो धर्मेनिष्ठत्व^७-माप्नुयात् ॥३॥

^८देव्य इति सम्बोधनम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय यथाशक्ति ताम्रादीनामन्यतमेन द्रव्येण
विरचितं कमण्डलुमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । धर्मेनिष्ठत्व^९-कामोऽहमेतं
कमण्डलुं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१०}अद्भिस्तु पूर्णं यो भारणं ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।

^{११}रमास्तस्योपतिष्ठन्ते ^{१२}पूज्यते च दिवं गतः ^{१३} ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय ^{१४}यथाशक्ति कुम्भादिभारणं जलपूर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तापूर्णभारण-^{१५} [दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदपूर्ण-
भारणं] ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^{१६}[तथा :—

भाजनानि च यो दद्याद्-^{१७}पूर्णानि शुभानने ।

भाजनः स महाभागस्तारयेच्च पितृन् भयात् ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथाशक्ति कुम्भादिरूपं जलपूर्णभाजनलयमर्चितम् ॐ अद्यादि

1 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

2 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

3 I. O. omits the bracketed portion

4 A ०मेतां

5 A omits it

6 I. O. अ for न्तु

7 A ०नित्यत्व०

8 A नित्य

9 Both I. O. and A ०नित्यत्व०

10 I. O. अपान्तु

11 I. O. वसा०

12 I. O. ०तिष्ठन्ति

13 A विषयगतः, I. O. विगर्हतः

14 A omits यथा

15 A omits the bracketed portion

16 A omits the bracketed portion

17 I. O. ०पूर्णानि

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्ता-^१ 'पूर्णानेकभाजनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्यपूर्णानि
भाजनानि ददानि । स्वस्त्र्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे जलपात्रदानावर्तः ।

अथ प्रजापतिदेवतान्नदानावर्तः । (१६)

तत्र अन्नदानस्तुतिः ।

ब्रह्मपुराणे :—

अन्ने प्रतिष्ठिता लोका-¹[स्वस्मादन्नं प्रशस्यते] ।

अन्नमेव² प्रशंसन्ति सदैव पितृमानवाः ।

³[अन्नस्य हि प्रदानेन स्वर्गमाप्नोति मानवः ॥१॥

तथा :—]

अन्नस्य हि⁴ प्रदानेन नरो याति परीं गतिम् ।

सर्वकामसमायुक्तः ⁵[प्रेत्य चाप्यश्नुते] शुभम् ॥२॥

तथा :—

अन्नमूर्जस्वर्ल⁶ लोके दत्त्वोर्जस्वी भवेन्नरः ।

सतां पन्थानमाश्रित्य⁷ सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥३॥

⁸महाभारते (अनु—६३।२५ख-२६क) :—

अन्नदः पशुमान् पुत्री धनवान् भोगवानपि ।

प्राणवांश्चापि भवति रूपवांश्च तथा ⁹नृप ॥४॥

तथा (अनु—६३।३५) :—

अन्नदस्य मनुष्यस्य बलमोजो यशांसि च ।

कीर्तिश्च वर्धते शश्वत् त्रिषु लोकेषु पाण्डव ॥५॥

¹⁰आग्नेयपुराणे अन्नस्तुत्यनन्तरम्—

तस्मादन्नं सदा देहि श्रद्धया नृपसत्तम ।

ब्रह्महत्यादिकं¹¹ पापमन्नदस्य प्रणश्यति ॥६॥

1 A अन्नमाश्रित्यं परं for the bracketed portion

2 A तस्मादन्नं

3 A omits the bracketed portion

4 A omits it

5 A प्रत्य चेद्वापिकं for the bracketed portion

6 I. O. ०स्वर्ल

7 I. O. ०श्रित्य

8 A omits it

9 A नृपः

10 I. O. reads the couplet viz. तथा पादोदकं...ते यत्नं. (V. 7 of p. 342) just before this

11 I. O. ब्रह्महत्यादिकं

तथा :—

अन्नदानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ।
 पुण्यं यशस्यमायुष्यं बलपुष्टिविवर्धनम् ।
^१सर्वश्चान्नप्रदानेन भवतीति विनिश्चयः ॥७॥
 महाकाश्चनचित्राणि सेवितान्यप्सरोगणैः ।
 अन्नदस्योपतिष्ठन्ति विमानानि सुरालये ॥८॥
^२भक्ष्यभोज्यमयाः शैला दिव्यरूपा ^३ह्यलङ्कृताः ।
 हृष्ट-^४पुष्टजना नित्यमुपतिष्ठन्ति चाग्रतः ॥९॥
 हस्त्यश्वरथयानैश्च क्रीडमानाश्च ते नराः ।
^५[पुल्लवैर्वृताः सर्वे हस्त्यश्वरथदायकाः ॥१०॥
 गन्धमाल्यैरलङ्कारैः पुष्टहृष्टाश्च नित्यशः ।
 गन्धमाल्यप्रदीप्तास्तु दाननिश्चयतत्पराः ॥११॥]
 धर्मज्ञाः सत्यशीलाश्च सर्वदुःखविवर्जिताः ।
 मोदन्ते ^६दैवतैः सार्द्धं नित्यकालं महामुने ॥१२॥

पद्मपुराणे :—

^७आपर्वतनदीवापी पृथिवी सर्वकामदा ।
 विधिना तेन सा दत्ता ^८[योऽन्नं ददाति] सर्वदा ॥१३॥
 क्षुधिते यः प्रयच्छेत् अन्नं श्रद्धासमन्वितः ।
 ब्रह्मणो^९ भुवने स^{१०} वै ब्रह्मणा सह मोदते ॥१४॥
^{११}चान्द्रवारुणलोकश्च ^{१२}याम्यकौबेरकस्तथा ।
^{१३}[गोलोको ब्रह्मलोकश्च] सर्वे चान्ते प्रतिष्ठिताः ॥१५॥
 ददत् कन्यामलङ्कृत्य हस्त्यश्वश्च महा-^{१४}बलम् ।
 अन्नदानस्य चैतानि कलां नार्हन्ति षोडशोम् ॥१६॥

1 A सर्वमनुष्यदानेन

2 A भोक्ष, I. O. भक्ष

3 A य for द्य

4 I. O. •पुष्य•

5 A omits the bracketed portion

6 A दैवतं, I. O. पितरैः

7 I. O. आपर्वतं

8 I. O. योन्न ददति for the b. p

9 I. O. ब्रह्मणे

10 I. O. सर्वो for स वै

11 I. O. चान्द्रवारुणलोकश्च

12 I. O. माम्याः कौबेरकास्तथा

13 I. O. गोलोको ब्रह्मलोको वा for the bracketed portion

14 A •धनं

विष्णुधर्मोत्तरे :—

यावतो म्रसते प्रासान् विद्वान् विप्रः ^१खलङ्कृतः ।

अन्नप्रदस्य तावन्तः क्रतवः परिकीर्तिताः ॥१७॥

अथान्नदानधर्माः ।

यमः :—

आदरेण च ^२भक्त्या च यदन्नमुप-^३दीयते ।

तत् प्रीणयति पात्राणि ^४‘सामृतं मानवर्जितम् ॥१८॥

दुर्लभस्तु ^५मुदा दाता ^६मुदा भोक्ता च दुर्लभः ।

^७मुदा दाता च भोक्ता च तावुभौ स्वर्गगामिनौ ॥१९॥

योऽन्नं बहुमतं भुङ्क्ते यश्चान्नं नावमन्यते ।

यश्चान्नं प्रीतितो दद्यात्तस्यान्नमुपतिष्ठते ॥२०॥

प्रीतितोऽन्नञ्च यो दद्याद् गृहीयाद् योऽभिपूज्य च ।

प्रीतितोऽन्नयमश्नाति पूजितः स्वर्गमश्नुते ॥२१॥

यो दद्याद्विप्रियेणान्नं यश्चान्नं नाभिनन्दति ।

तावुभौ नरके मग्नौ वसेतां शरदः शतम् ॥२२॥

अथान्नदानविशेषे ^८‘फलविशेषपरिभाषा ।

कूर्मपुराणे (२।२६।१८) :—

गृहस्थाया ^{१०}‘न्नदानेन फलं ^{११}नाप्नोति मानवः ।

^{१२}‘आममेवास्य दातव्यं दत्त्वाप्नोति परां गतिम् ॥२३॥

अन्नदानेन ^{१३}पक्वान्नदानेन फलं ^{१४}नाप्नोतीति ^{१५}गृहस्थायामन्नदानेन यादृशं फलं तादृशं

^{१६}पक्वान्नदानेन नाप्नोतीत्यर्थः । गृहस्थस्या-^{१७}मान्नदाने सति तस्य पञ्चयज्ञनिष्पत्तेः ।

1 A सुसंज्ञतः

2 A भोक्ता

3 I. O. अनौयते

4 I. O. सामृतं

5 A यदा

6 A तथा

7 A अन्नदाता

8 A विशेष

9 I. O. फलं

10 I. O. गृहस्थाया.

11 A and K. P. नाप्नोति

12 I. O. आममेवाभ्य, A आममेवाभ्य,
K. P. आममेवाभ्य

13 I. O. पक्वान्नं दानेन, A पक्वान्नदानेन

14 I. O. नाप्नोति पति, A नाप्नोतीति

15 I. O. गृहस्थायापक्वान्नदानेन, A गृह-
स्थायापक्वान्नदानेन

16 I. O. पक्वान्नदाने, A पक्वान्नदाने

17 A omits वा

अथ सामान्यान्नदानम् ।

नन्दिपुराणे :—

अन्नाद्भूतानि जातानि देवा ह्यन्नस्य^१ काङ्क्षिणः ।

न तस्य पात्रादिविधिर्विना भ्रातृं प्रकीर्तितः ॥१॥

तथा :—

अपि कीटपतङ्गानां शुनाश्चाण्डाल-^२योनीनाम् ।

दत्त्वान्नं लोकमाप्नोति प्राजापत्यं समासतः ॥२॥

बान्धवेभ्योऽतिथिभ्योऽन्नं पुत्रेभ्योऽन्नं प्रयच्छतः ।

दीनान्धकृपणानाञ्च स्वर्गः^३ स्यादन्नदायिनाम् ॥३॥प्रासमात्रं नरो दत्त्वा^४ त्वन्नानामन्नगृध्रवे ।१[स्वर्गे^५ वसेत् समानान्तु] शतं भोगैर्मनोरमैः ॥४॥

प्रासे प्रासे फलं ह्येतद् विधिवत् परिकीर्तितम् ।

एतदेवायने^६ प्रोक्तं द्विगुणं पुण्यगौरवम् ॥५॥

अन्नं विना कृशाङ्गस्य दत्त्वान्नं देशकालतः ।

फलं पञ्चगुणं प्रोक्तं सर्वभावसमन्विते^७ ॥६॥

सर्वभाव-^८[समन्वित इति] सम्बोधनम् । अत्र यजमानः प्राणिमात्रेभ्यो गृहीतोदपूर्ण-
 ९ताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्प्य यथेष्ट-^{१०}कालावध्यन्नं दद्यात् । तद् यथा :—^{११}ॐ
 नन्दिपुराणोक्त-प्राणिमात्र-दानफलप्राप्तिकामोऽहं प्राणिभ्योऽन्नं दास्ये । ^{१२}तदवधि
 यथासम्भवं ^{१३}प्राणिमात्रेभ्यः स्वगृहे अन्यत्र वा भक्तशालां कृत्वा^{१४} विच्छिन्नमन्नं देयम् ।

1 A अन्नान्न

2 Both I. O. and A योनिनां

3 A त्वन्नानामन्नगृध्रवे, I. O. त्वन्नाना-
मन्नगृध्रवे4 A सम्बतसरगवनात् for the brac-
keted portion

5 I. O. स्वर्गे

6 I. O. एतदेवायने

7 A समन्वितं

8 I. O. प्रति for the bracketed
portion

9 I. O. omits ताव

10 A 'कालावधि अन्नं', I. O. 'काला-
वध्यन्नं'

11 A omits it

12 A एदवधि

13 A प्राणिभ्यः

14 A 'विच्छिन्न' .

अतएव धार्मिकास्ताम्^१ पट्टविलिखितां^२ भूमिं^३ समुपकल्प्य आचन्द्रार्क-^४स्थायिनीं भक्तशालां^५ ददति ।

वायुपुराणे :—

क्षिप्रमत्युष्णमक्लिन्नं^६ दद्यादन्नं बुभुक्षिते ।

सव्यञ्जनं सदा स्निग्धं^७ भक्ष्यं^८ [तत् कृत्य यत्नतः] ॥७॥

क्षिप्रं^९ [मतिथिप्राप्य]—नन्तरमेव । ^{१०}अक्लिन्नमनुपहतम् । ^{११}भक्ष्यमप्रतिषिद्धम् ।

तरुणादित्यसङ्काशं विमानं हंसवाहनम् ।

^{१२}[अन्नदो लभते] तिलः कल्पकोटीस्तथैव च ॥८॥

अन्नदानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ।

अन्नाद्भूतानि जायन्ते जीवन्ति च न संशयः^{१३} ॥९॥

जीवदानात् परं दानं न किञ्चिदपि विद्यते ।

अन्नाज्जीवति^{१४} तैलोक्यं^{१५} तिलोक्या सह ^{१६}तत्फलम् ॥१०॥

बुभुक्षितेभ्यो^{१७} यथोक्तमन्नं पूर्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ^{१८} वायुपुराणोक्तान्नदानफल-
प्राप्तिकामोऽहं बुभुक्षितेभ्यः सव्यञ्जनं स्निग्धमन्नं दास्ये एवं सङ्कल्प्य बुभुक्षितानन्विष्य^{१९} तेभ्यो
यथोक्तमन्नं दद्यात् ।

महाभारते (अनु—६६।५७) :—

^{२०}श्रान्ताय क्षुधितायान्नं यः प्रयच्छति भूमिप ।

स्वायम्भुवं महत् स्थानं स गच्छति नराधिप ॥११॥

1 I. O. ०पत्रादृ०	11 I. O. भक्ष्य०
2 I. O. ०लिखितं, A ०विलिखितं	12 A अन्नदानान्तरे for the brack-
eted portion
3 I. O. उपकल्प्य	13 I. O. संशयं
4 I. O. ०स्थायिनी	14 I. O. ०जीवन्ति
5 I. O. ददाति, A ददानि	15 A तैलोक्यस्यैव
6 Both I. O. and A ०क्लिष्टं	16 I. O. तः फलं
7 Both I. O. and A भक्ष्यं	17 A omits यथोक्तम्
8 A सङ्कल्प्य दास्येत् for the brack-
eted portion	18 A पश्य०
9 I. O. यथि प्रार्थना for the
bracketed portion	19 A omits च
10 I. O. अक्लिष्ट०	20 Both I. O. and A आन्तात्

^१श्रान्ताय क्षुधितायान्नं पूर्ववत् ^२सङ्कल्प्य दद्यात् । ^३ॐ स्वायम्भुवस्थानप्राप्तिकामोऽहं श्रान्ताय क्षुधितायान्नं दास्ये इति सङ्कल्प्य ^४यथाकालं श्रान्तं क्षुधितमनुसन्धायान्नं^५ तस्मै दद्यात् ।

^६तथा (अनु—६६।६०) :—

सङ्कथो^७ ददाति यश्चान्नं^८ सदैकाग्र^९मना नरः ।

न स दुर्गाण्यवाप्नो-^{१०}तीत्येवमाह पराशरः^{११} ॥१२॥

अभीष्टसमये सद्वाङ्मणक्षत्रियवैश्यशूद्रेभ्योऽन्नं^{१२} पूर्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । ^{१३}ॐ महाभारतोक्त-^{१४}सङ्कथोऽन्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं ^{१५}सङ्कथोऽन्नं दास्ये । ततःप्रभृति ^{१६}अमित-
कालावधि ^{१७}[सङ्कथो ब्राह्मणादिभ्योऽन्नं दद्यात्] ।

^{१८}तथा (अनु—७।७=Cf. अनु—६३।१४-१५=वि. ध.—३।३११।११) :—

यो दद्यादपरिक्लिष्टमन्नं-^{१९}[मध्वनि वर्तते] ।

^{२०}[श्रान्ताया-^{२१}दृष्टपूर्वाय तस्य पुण्यफलं महत् ॥१३॥

अपरिक्लिष्टमनुपहतम् । ^{२२}यथोक्तप्राणिनेऽन्नं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ महापुण्यफल-
प्राप्तिकामोऽहं ^{२३}श्रान्तायाध्वगाया-^{२४}दृष्टपूर्वायान्नं दास्ये इति सङ्कल्प्य यथाकालमध्वगमन्विष्य
यथोक्तमन्नं ^{२५}तस्मै दद्यात् । अत्राध्वनि वर्तत इति ^{२६}शतृनिर्देशात् पथि ^{२७}[गच्छते
पथिकाय] वर्त्मनि कुटीं कृत्वा तरुतले चान्नं दद्यात् ।

- 1 A' श्रान्ताया, I. O. श्रान्ताया
- 2 A सङ्कल्पयेत्
- 3 A omits it
- 4 A यथाकालश्रान्तं, I. O. यथा-
कालमध्वगं
- 5 A' सन्ध्यायान्नं
- 6 A omits it
- 7 I. O. सन्ध्या
- 8 A यथा
- 9 I. O. सन्ध्या
- 10 A सन्ध्या
- 11 Both I. O. and A पराशरः
- 12 A omits it
- 13 I. O. सङ्कथोऽन्नं, A' सङ्कथोऽन्नं
- 14 I. O. सङ्कथोऽन्नं
- 15 A अभियुतकाक्षि

- 16 I. O. सन्ध्यायान्नोभ्योऽन्नं दास्ये for
the bracketed portion
- 17 A omits it
- 18 A सन्ध्यायान्नं for the brac-
keted portion
- 19 A' omits the bracketed por-
tion
- 20 I. O. सन्ध्या
- 21 A' यथोक्तं
- 22 I. O. श्रान्तायाध्वगाया
- 23 A' सन्ध्याय before this
- 24 I. O. तस्मै
- 25 A सन्ध्या
- 26 I. O. गच्छति पथिकाः for the
bracketed portion

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२३) :—

¹मृष्टान्नं मानवो दत्त्वा ²[मृष्टान्नार्थिनि काङ्क्षितम्] ।

अक्षयं फलमाप्नोति स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥१४॥

³[मृष्टं संस्कृतम् ।] सम्यजनमन्नं पूर्ववत् सङ्कल्प्य तदर्थिभ्यो दद्यात् । विष्णु-
⁵धर्मोत्तरोक्तं ⁶-मृष्टान्नं ⁷-दानफलप्राप्तिकामोऽहं यथाशक्ति ⁸मृष्टान्नार्थिभ्यो ⁹मृष्टान्नं दास्ये इति
सङ्कल्प्य ¹⁰मृष्टान्नार्थिनोऽनुसन्धाय तेभ्यो यथाशक्ति ¹¹मृष्टान्नं दद्यात् ।

¹²तथान्नदानप्रकरणे (३।३।१५।१२) :—

¹³सहस्रपरिवेशस्तु नरकन्तु ¹⁴न गच्छति ।

विमानेनार्कवर्णेन स्वर्गलोके महीयते ॥१५॥

सहस्रपरिवेशः सहस्राय मनुष्येभ्योऽन्नप्रदः ¹⁵ । यथासम्भवं सहस्राय मनुष्येभ्यः ¹⁶सिद्ध-
मन्नं पूर्ववत् सङ्कल्प्य ¹⁷ दद्यात् । ¹⁸ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तसहस्रपरिवेशनफलप्राप्तिकामोऽहं
यथासम्भवं सहस्राय मनुष्येभ्यो व्यञ्जनादिसहितमन्नं दास्ये इति सङ्कल्प्य यथाशक्ति नानादिनैः
सहस्रं मनुष्यान् ¹⁹ भोजयेत् ।

देवलः :—

कृत्वापि ²⁰[पातकं कर्म] यो दद्यादन्नमप्यसितम् ।

²¹[ब्राह्मणानां विशेषेण स निहन्या ²²-त्मनस्तमः ॥१६॥]

- 1 A and V. D. मिष्टान्नं
- 2 A and V. D. मिष्टान्नार्थिनि
काङ्क्षितं and I. O. मृष्टान्नानि तु
काङ्क्षितान् for the bracketed
portion
- 3 A omits the bracketed por-
tion
- 4 I. O. मृष्टमन्नं दास्ये
- 5 I. O. ०पश्रीक्ता०
- 6 I. O. काङ्क्षिभ्यो and A मिष्टान्न-
काङ्क्षिगोचर after this
- 7 A मिष्टान्नं
- 8 A मिष्टान्नार्थिभ्यो, I. O. omits it
- 9 A मिष्टमन्नं
- 10 A मिष्टान्नार्थिनो०

- 11 A मिष्टान्नं
- 12 A अथान्नं०
- 13 I. O. सहस्रायनरकस्य
- 14 I. O. नरकस्य
- 15 A ०न्नं दद्यात्
- 16 I. O. सिद्धान्नं, A निव्यमन्नं
- 17 A सङ्कल्प्य
- 18 A omits it
- 19 I. O. मनुष्यान्
- 20 I. O. पापकर्म for the bra-
cketed portion
- 21 A omits the bracketed por-
tion
- 22 I. O. ०न्वा०

¹ब्राह्मणानां विशेषेणैत्यभिधानाद् ²[ब्राह्मणेभ्योऽपि दाने] फलमेतद् भवत्येव । ³एतच्च
⁴सामान्यदानमिदम् । ईप्सितमित्यर्थिनः⁵ ⁶पृष्ठ्टा ⁷[यथायथमभिमतमन्नमुत्पाद्य तेभ्यः
 पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ ब्राह्मणप्रमुखनानावर्येभ्य आत्मीयतमः क्षयकामोऽहं यथासम्भवम्]
 ईप्सितमन्नं ⁸दास्ये । ततःप्रभृति यथायथ-⁹मुपस्थितेभ्य ईप्सितमन्नं दद्यात् ।

अथ विशेषान्नदानम् ।

बृहस्पतिः :—

अन्नदानं गुणकरं सर्वदानाधिकं स्मृतम् ।

अन्नात् ¹⁰प्राणप्रजननं नृणां सञ्जायते सदा ॥१॥

¹¹प्राणायामायनमावन्तु यो विप्राय प्रयच्छति ।

दुर्भिक्षे तु विशेषेण ¹²स[लभेताक्षयां दिवम्] ¹³॥२॥

विशेषेणेति¹⁴ सातिशयमित्यर्थः¹⁵ ।

हेमरत्नाम्बर-¹⁶धरोऽ¹⁷भुञ्जानो म्रियते नरः ।

¹⁸अश्वन् विनाप्यलङ्कारैर्जार्णवस्त्रोऽपि जीवति ॥३॥

तस्मात् प्रदद्याद्विप्रेभ्यः संस्कृतान्नं सदक्षिणम् ।

तेनेहं कीर्तिमाप्नोति स्वर्गं ¹⁹[चानन्तकं तथा] ॥४॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितमन्नं²⁰ दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकवेदामुक-
 शाखाध्यायिभ्योऽमुकदेवशर्मभ्यो²¹ युष्मभ्यमक्षयस्वर्गं प्राप्तिकामोऽहमेतत् ²²सुसंस्कृतमन्नं

1 I. O. omits it	13 I. O. लभेताक्षया दिवम्, A लभेता-
क्षयं फलं for the b. p.
2 A ब्राह्मणेपि for the bracketed
portion	14 I. O. विशेषेण
3 I. O. एवञ्च	15 I. O. सातिशयमित्यर्थः
4 A सामान्ये	16 I. O. व्युतो
5 I. O. अर्थेन	17 I. O. omits the avagraha
6 A स्पृष्टा	18 A अश्वविताप्यलङ्कारैः
7 I. O. यथायथसम्भवम् only for
the bracketed portion	19 I. O. चानन्तकस्तथा, A चानकं
तथा for the bracketed por-
tion
8 A दद्यात्	20 A अर्चितान्नं
9 A अर्चितेभ्यः	21 A सुकामुकसगोत्रेभ्यो
10 A प्राणं प्रजननां	22 I. O. संस्कृतान्नं
11 A प्राणः	
12 A सु	

इदानीं । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अन्नमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा यथा-
शाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अय कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत्
काञ्चनं ददामि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वाऽन्नं स्पृशेयुः । ब्राह्मणे दातरि संस्कृतान्नं
पक्वान्नं शूद्रे तु 'शक्नुलाजादयो द्रष्टव्याः ।

स्कन्दपुराणे :—

अन्नं यस्तु सुसंस्कृत्य प्रयच्छेत् द्विजातये ।

^२सर्वान् कामानवाप्नोति पूज्यते च क्षिप्रिष्टपे ॥५॥

अत द्विजातय इत्येकवचनं जाति-^३परत्वादविवक्षितं फलबाहुल्या-^४द्वहुभ्यो दानावगतेः ।
^५आवृत्य वा दातव्यम् ।

मयूरहंसयुक्ताश्च सर्वकामसमृद्धिवत् ।

विमानं सूर्यसङ्काश-^६मन्नदो लभते शुभम् ॥६॥

यदि 'मानुषतो याति कदाचिन्नरसत्तम'^७ ।

धनधान्यसमाकीर्णं कुले जायेत रूपवान् ॥७॥

यथाशक्नुया तु तद्द्यादिवसे दिवसे नरः ।

स तेन कर्मणा प्राप्तः प्रजापतिसलोकताम् ॥८॥

दिवसे दिवसे ^९दद्यादिति तेन कर्मणा जन्मान्तरेऽपि प्रतिदिनमन्नमसा ददातीत्यर्थः ।
अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽन्नं सुसंस्कृतमर्चितम् ॐ^{१०} अद्यादि ^{११}युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-द्विजातिसम्प्रदान-^{१२}कान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुसंस्कृतमन्नं
ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

कदाचिदपि^{१३} यो दद्यादन्नं विप्राय ^{१४}सत्कृतम् ।

तस्यापि तच्छतगुणं सहस्रगुणमेव च ।

1 I. O. सध्वंसादानयो

2 I. O. सर्वं

3 I. O. वचन and A' वक्तु for पर

4 I. O. च

5 I. O. and A आश्रया

6 A. ०सन्नदानपुभापुर्णं

7 I. O. आयुवता

8 Both I. O. and A ०सत्तमः

9 A दद्यात्

10 A omits it

11 A' तुष्मभ्यन्त०

12 A' ०त्वात्र०

13 I. O. कदाचिदपि

14 A संस्कृतं

¹सत्कृतं सत्कार-²पूर्वकं यथा स्यात् ।

³[उपतिष्ठति लोकेषु इहापि च सुखी भवेत् ॥६॥

जन्मसंस्कारविद्याशालिने प्रणिपातपूजादिना ⁴सत्कृत्य ब्राह्मणाय यथालाभमर्चित-
मन्नं⁵ दद्यात् ।] ⁶अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं
स्कन्दपुराणोक्त-विप्रसम्प्रदानकान्नदानं⁷-फलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं⁸ ददानि । ⁹[प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अन्नमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् ।
तत ¹⁰अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थनं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।] प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा अन्नं स्पृशेत् ।

वामनपुराणे (६५।४४) ब्राह्मणाधिकारे :—

दासीदासमलङ्कारमन्नं ¹⁰षड्रससंयुतम् ।

¹¹पुरुषोत्तमतुष्ट्यर्थं प्रदेयं सार्वकालिकम् ॥१०॥

सार्वकालिक-¹²मनियतकालिकं ¹³षड्रसा मधुरादयः । अर्चिताय ब्राह्मणाय ¹⁴षड्रस-
व्यञ्जन-¹⁵सहितमन्नम् ¹⁶अथादि तुभ्यमन्नमुक्त्वा दद्यात् । पुरुषोत्तमतुष्ट्यर्थे¹⁶ एतत् ¹⁷षड्रस-
संयुतमन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

ये च भक्त्या प्रयच्छन्ति गुडपानकमुत्तमम् ।

ओदनञ्च ¹⁸द्विजाप्रेभ्यो विशुद्धेनान्तरात्मना¹⁹ ॥११॥

1 A संस्कृतं

2 I. O. 'पूर्व'

3 I. O. omits the bracketed
portion

4 A संस्कृताय

5 A 'मर्चितामन्नम्'

6 A omits अथ

7 A omits दान

8 I. O. 'अन्न'

9 A omits the bracketed por-
tion

10 I. O. सद्रसः

11 Corrected from Vāmana P.
I. O. and A पुरुषोत्तमस्य तुष्ट्यर्थं

12 I. O. सा for म

13 I. O. सद्रसा

14 I. O. सद्रसः

15 A omits सहित

16 A omits ये

17 I. O. सद्रससंयुतमन्नं

18 A द्विजातिभ्यः

19 A 'अन्ने

चकारादानमन्त¹ समुचितम्² ।

ते यान्ति काश्चनैर्दिव्यैर्विविधैश्च³ यमालयम् ।

वरस्त्रीभिर्यथा-⁴ कामं सेव्यमानाः⁵ पुनः पुनः ॥१२॥

गुड-⁶पानकं गुड-⁷मिश्रितपानकम् । द्विजाग्रभ्य इति बहुवचनं⁸ दातृबहुत्वात् ।
विद्यातपःसम्पन्नायार्चिताय⁹ ब्राह्मणायार्चितं गुडपानकमन्तश्च¹⁰ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तगुडपानकौ¹⁰ -दनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद् गुडपानकमोदनश्च ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सम्भोजयेत्¹¹ यो¹² [भक्तं ब्राह्मणं] तीर्थ-¹³चारिणम् ।

तस्यामृतप्रवाहि-¹⁴ [यस्य नयस्तिष्ठन्ति] सर्वशः ।

स्वर्गे¹⁵ नास्य च सन्देहो¹⁵ [यत् यथापि कामयेत्] ॥१३॥

स्वर्गे¹⁶ [यत् यमर्थं] कामयते तत्त नास्य सन्देहो निश्चिता प्राप्तिरित्यर्थः । तीर्थचारि¹⁷-
ब्राह्मणाया-¹⁸ चिंतायार्चितं भक्तम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । नन्दिपुराणोक्ततीर्थ-
¹⁹ [चारिब्राह्मणसम्प्रदानकभक्तदान]-फलप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्तं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

²⁰ब्रह्मपुराणे :—

²¹अवाप्य प्राणसन्देहं²² कायक्लेशसमर्जितम् ।

अन्नं दत्त्वा द्विजातिभ्यः शूद्रः²³ पापात् प्रमुच्यते ॥१४॥

1 A ०वात्र	14 I. O. यथा नयस्तिष्ठन्ति for the bracketed portion
2 Both I. O. and A समुचितं	15 A यथापि चापि कारयेत् for the bracketed portion
3 A यमालयं	16 A यत्रायं यथं for the b. p.
4 I. O. ०दिव्यैः	17 I. O. तीर्थचारिः, A तीर्थयात्रिः
5 A सेव्यमानः	18 A omits चिंताया
6 I. O. ०पान	19 A दातृसंप्रदान for the bracketed portion
7 I. O. ०जिर्जितं	20 I. O. ब्राह्मपुराणे
8 I. O. दातृबहुत्वापेक्षं	21 I. O. अवाप्य
9 A omits ब्राह्मणाव	22 A कायक्लेशसमर्जितं, I. O. काय-
क्लेशसमर्जितं
10 A नौ for नदी	23 A पापादिसुच्यते
11 A reads च before it	
12 I. O. भक्तब्राह्मणं for the bracketed portion	
13 A ०चारिणं	

अन्नमामान्म । शूद्रो ¹[युद्धकान्तारदुर्ग] लङ्घनादिनाऽर्जितमामान्मर्चितमर्चितेभ्यो
ब्राह्मणेभ्य ओं अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पाप-²प्रमोचनकामोऽहमेत-³दन्नं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा शूद्राधिकारे :—

औरसेन बलेनान्नमर्जयित्वाऽविहिंसकः ।

यः प्रयच्छति विप्रेभ्यो ⁴[न स दुर्गाणि] सेवते ॥१५॥

शूद्रोऽर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः परहिंसाव्यतिरेकेण ⁵औरसबलार्जित-⁶मामान्मर्चितम् ओं
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁷ब्रह्मपुराणोक्तौरस-⁸बलार्जितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁹तथा शूद्राधिकारे :—

न्यायेनावाप्त-¹⁰[मन्नन्तु नरो] हर्षसमन्वितः ।

द्विजेभ्यो वेदवृद्धेभ्यो दत्त्वा पापात् प्रमुच्यते ॥१६॥

शूद्रो न्यायार्जितमामान्-¹¹मर्चितमर्चितेभ्यो वेदविद्ब्राह्मणेभ्यः ¹²प्रमोदपूर्वकम् ओं
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पाप-¹³प्रमोचनकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

यश्च वाकिञ्चनं विप्रं ¹⁴भोज्यैः पर्वसु पूजयेत् ।

स सर्वकामसम्पूर्णं ¹⁵नरो लोके महीयते ॥१७॥

अकिञ्चनं दरिद्रं पर्वसु अमावस्यादिषु पञ्चसु । उक्त-¹⁶समये दरिद्राय जन्मसंस्कार-
विधायुक्तायार्चिताय ¹⁷[ब्राह्मणाय नाना]-व्यञ्जनसहितमन्नम् ओं अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. 'प्रमोचक', A 'प्रमोचन'.

3 I. O. omits द

4 I. O. नासक्त्यर्थं for the
bracketed portion

5 A सु for औरस

6 I. O. मन्सात्र for नामात्र

7 I. O. ब्राह्म०

8 A 'पराधीनसु'.

9 A omits it

10 I. O. मन्नं त नरो and A मन्नन्तु
नाना for the bracketed por-
tion

11 I. O. omits मर्चित

12 I. O. प्रमोदक

13 I. O. 'प्रमोचक', A 'प्रमोचन'.

14 I. O. भोगैः

15 I. O. 'सम्पूर्णं'

16 A omits it

17 I. O. ब्राह्मणाय and A नाना
for the bracketed portion

दद्यात् । सर्वकामसम्पूर्णं-^१लोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्भोज्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् । एवं प्रतिपर्वेषु यथाशक्ति दद्यात् ।

तथा :—

अन्नं ये तु प्रयच्छन्ति ब्राह्मणेभ्यः सुसंस्कृतम् ।

^२श्रोत्रियेभ्यो विशेषेण भक्ष्या परमया युताः ॥१८॥

तदणीभिर्वरस्त्रीभिः सेव्यमानाः प्रयत्नतः ।

धर्मराजपुरं यान्ति विमानैरभ्यलङ्कृतैः ॥१९॥

दातृबहुत्वापेक्षया^३ सम्प्रदानबहुत्वम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं^४ सुसंस्कृतमन्नं
प्रणतिपूर्वकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^५ब्रह्मपुराणोक्त-ब्राह्मणमात्रसम्प्रदानक-
सुसंस्कृतान्नदानफलप्राप्तिकामोऽह-^६[मेतत् सुसंस्कृतमर्चितमन्नं] प्रणतिपूर्वकं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । श्रोत्रियाय दानवाक्ये ब्रह्मपुराणोक्त-श्रोत्रियसम्प्रदानक-
सुसंस्कृतान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

^८तथा :—

यावल्लब्धं प्रदातव्यं द्विजातिभ्योऽन्नमुत्तमम् ।

स्वाध्याय-^९समुपेतेभ्यः प्रहृष्टे नान्तरात्मना ॥२०॥

यावल्लब्धं यथाशक्त्युपात्तम् ।

यस्य ह्यन्नमुपाश्राति ब्राह्मणानां शतद्वयम् ।

प्रहृष्टमनसा दत्तं न स तिर्यग्गतिर्भवेत् ॥२१॥

यथाशक्त्युपात्तोपकरणसहितमुत्तमं^{१०}-मन्नमुपादाय ^{११}स्वाध्याययुक्तशतद्वयसंख्यब्राह्मणेभ्य
उत्सृज्य दद्यात् । ॐ अद्य ^{१२}ब्रह्मपुराणोक्त-ब्राह्मणशतद्वयसम्प्रदानकान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहं
^{१३}यथासम्भवगोत्रनामभ्यः ^{१४}[वेदविद्वद्व्यो शताभ्यां ब्राह्मणेभ्यः] यावल्लब्धमुत्तममन्नं ददानि ।

1 I. O. प्रजा

2 I. O. अर्चितेभ्यो

3 I. O. अपेक्षं

4 A अर्चितं after सुसंस्कृतम्

5 I. O. ब्राह्म०

6 E. O. omits the bracketed
portion

7 A प्रयत्नति

8 A omits it

9 I. O. समपेतेभ्यः

10 A omits सुत्तम्

11 A स्वाध्याय०, I. O. आध्याय०

12 I. O. ब्राह्म०

13 I. O. यथासम्भवं नामगोत्रनामभ्यः

14 I. O. शताभ्यां ब्राह्मणाभ्यां and
A वेदविद्वद्व्यो ब्राह्मणेभ्यः for the
bracketed portion

दक्षिणा पूर्ववद् यथासम्भवगोतनामोल्लेखेन ^१कस्मैचिदेकस्मै देयेति । ततो यथासम्भवं ^२[समुदितान् ब्राह्मणान्] भोजयेत् ।

आग्नेयपुराणेः—

सुसंस्कृतश्च ^३यो दद्यादन्नं ^४श्रद्धासमन्वितः ।

इन्द्रलोके वसेत् सोऽपि यावदिन्द्राश्वतुर्दश ॥२२॥

सुसंस्कृतं सुसिद्धं ^५दाहादिदोषरहितश्च । अर्चितं सुसंस्कृतमन्नमर्चिताय ब्राह्मणाय ^६ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तसुसंस्कृतान्नदानफल^७-प्राप्तिकामोऽहमेतत् सुसंस्कृतमन्नं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलोत्कर्षश्रुतेश्च ^८यथेच्छ-
मावृत्य^९ दानम् ।

कूर्मपुराणे (२।२६।१७) :—

दद्यादहरहस्त्वन्नं श्रद्धया ब्रह्मचारिणे ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो ^{१०}ब्रह्मणः स्थानमाप्नुयात् ॥२३॥

अहरहरिति यदा यदा ^{११}ब्रह्मचारी प्राप्यते तदा तदा तस्मै भिक्षा ^{१२}प्रदातव्येत्यर्थः ।
इदमनुष्ठानमात्रं ^{१३} ^{१४}त्रैवर्णिकदेयश्च ।

शिवपुराणे :—

^{१५}अन्नं यस्तु प्रयच्छेत सम्भीतं ब्राह्मणाय वै ।

राज्यस्थानमवाप्नोति स्वर्गश्चाप्नोति विज्वरः ॥२४॥

सम्भीतं सुसंस्कृतम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय सुसंस्कृतमर्चितं ^{१६}मन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्ता दद्यात् । शिवपुराणोक्तान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A कस्मै वेदविदे कस्मै

2 A समुदितो ब्राह्मण and I. O.
समुदितो ब्राह्मणा for the brac-
keted portion

3 A सुसंस्कृतं

4 A आस०

5 I. O. दाहादि०

6 A omits ॐ

7 A omits फल

8 A कर्षादितेष्वां

9 I. O. ०ष्ठ्या, A ०ष्ठया

10 A ब्राह्मण, K. P. ब्राह्मणं

11 A ब्रह्म

12 I. O. omits प्र०

13 I. O. ०मात्र

14 A त्रैवर्णिकन्तु देयं

15 A चान्नं

16 A omits अर्चित

पद्मपुराणे (सृष्टिखण्डम् १५।१४०ख—१४१क) :—

यः पात्रपूरणीं भिक्षां यतीनान्तु प्रयच्छति ।

^१विमुक्तः सर्वपापेभ्यो ^२न स दुर्गतिमाप्नुयात् ॥२५॥

यथासम्भवमुपस्थिताय ^३यतये भिक्षापात्रं यावता ^४‘पूर्यते’ तावदन्नं यथाशक्ति ^५दद्यात् ।
अनुष्ठानमात्रमिदम् ।

महाभारते (अनु—६५।११) :—

पायसं सर्पिषा मिश्रं द्विजेभ्यो यः प्रयच्छति ।

गृहं तस्य न रक्षांसि धर्षयन्ति कदाचन ॥२६॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो घृतमिश्रितं^६ पायसमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
^७[महाभारतौक्तघृतमिश्रित]-पायसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ^८सर्पिमिश्रं पायसं ददानि ।
खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

यथाशक्ति ^९[च यो] दद्यादन्नं विप्रे ^{१०}सुसंस्कृतम् ।

स तेन कर्मणाप्रीतिं प्रजापतिसलोकताम् ॥२७॥

विप्रे जन्मसंस्कारविद्यायुक्ते ब्राह्मणे सुसंस्कृतं सुसिद्धं ^{११}दाहादिदोषरहितश्च । यथा-
शक्ति सोपकरणमन्नमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । प्रजापति-
सालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुसंस्कृतमन्नं ददानि । खस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
यथाशक्ति दद्यादिति श्रुतेः ^{१२}शक्तौ बहुभ्योऽपि दद्यात् । बहुभ्यो दाने ॐ अद्यादि युष्मभ्यमन्त-
मुक्त्वा दानमिति ^{१३}विशेषः ।

^{१४}तथा (अनु—५७।२०ख) :—

अन्न-^{१५}पानप्रदानेन तृप्यन्ते कामभोगतः ॥२८॥

1 A विमुक्त	9 A omits the bracketed por-
tion
2 Padma p. नासौ	10 A पु०
3 A प्रयतये	11 I. O. दानादि०
4 A पूर्यन्ते	12 A अन्नो
5 I. O. दद्यादित्यनुष्ठानं	13 A शेषः
6 I. O. घृतमिश्रं	14 A omits it
7 A महाभारतौक्तानियतकालिक for
the bracketed portion	15 A •दान०
8 I. O. सर्पिषा मिश्रं	

अर्चिताय ^१ब्राह्मणायाचिर्तमन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^२कामभोग-
तृप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५७।३७क) :—

^३भक्तान्नपानीयरस-^४प्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् प्रकामम् ॥२६॥

^५[अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तमन्नम्] ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यर्थ-
सर्व-^६रसप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^७[दानधर्मे
ब्राह्मणाय दानप्रकरणे] पाठात् ब्राह्मणसम्प्रदानकमिदं दानद्वयम् ।

तथा (अनु—११२।१५) :—

ब्राह्मणानां सहस्राणि दश भोज्य^८ नरर्षभ^९ ।

^{१०}नरोऽधर्मात् प्रमुच्येत पापेष्वपि रतः सदा ॥३०॥

यथोक्तसंख्यब्राह्मणेभ्यो ^{११}भोज्यान्युत्सृज्य दद्यात् । ^{१२}ॐ यथासम्भवगोत्र-^{१३}नामभ्यो
दशसहस्रसंख्यब्राह्मणेभ्यः पापक्षयकामोऽहं ^{१४}दशसहस्रसंख्यानि भोज्यानि उत्सृजे^{१५} । ततो
ब्राह्मण-^{१६}सहस्रदशकपूरणावधि भोज्यानि दद्यात् ।

तथा (अनु—११२।१४) :—

यस्य ^{१७}ह्यन्नमुपाश्रन्ति ब्राह्मणानां ^{१८}[शता दश] ।

हृष्टेन मनसा दत्तं न ^{१९}स तिर्यग्गतिर्भवेत् ॥३१॥

यथाशक्ति सहस्रसंख्यब्राह्मणेभ्योऽन्न-^{२०}मुत्सृज्य दद्यात् । ^{२१}तिर्यग् गत्यगमनकामोऽहं

1 I. O. ब्राह्मणायाचिर्तमन्नम्

2 A ॐ before it

3 I. O. भक्तान्नं

4 A ०प्रदात्

5 A: ॐ अर्चिताय भोगतृप्तिकामोह-
मेतदन्नं for the bracketed
portion

6 A omits सर्व

7 A तथा दानधर्मे दानप्रकरण for
the bracketed portion

8 A भोज्यं

9 I. O. and A नरर्षभ

10 A नरो धर्मा

11 A भोज्यान्नं उत्सृज्य, I O.
भोज्यानुत्सृज्य

12 A omits it

13 I. O. ०सनामभ्यो

14 I. O. दशसहस्रसंख्या, A दशसहस्र

15 I. O. उत्सृज्य, A उत्सृजेत्

16 I. O. omits सहस्र

17 I. O. शून्यं for ह्यन्नं

18 A अतः सदा for the bracketed
portion

19 A च

20 A ०मुत्सृजेत्

21 I. O. अतिर्यग्गतिर्भवन्

यथासम्भवगोत्रनामभ्यः ¹सहस्राय ब्राह्मणेभ्यो यथासम्भवमन्नमुत्-²सृजे । ततो ब्राह्मण-
सहस्रपुरणावधि अन्नं दद्यात् ।

तथा (अनु—११२।१६) :—

भैक्षेणान्नं समाहृत्य विप्रो वेदपुरस्कृतः ।

³[स्वाध्यायनिरते विप्रे] ⁴दत्त्वेह सुखमेधते ॥३२॥

भैक्षमनेक-⁵गृहार्जिता भिक्षा । ⁶[ब्राह्मणोऽनेकगृहा-⁷र्जितभिक्षासमा]-हृतमन्न-⁸[मर्चित-
मर्चिताय] स्वाध्यायशालिने ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्नमुक्त्वा दद्यात् । सुखप्राप्ति-
कामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—११२।२८-२९) :—

भोजयित्वा दशशतं नरो वेदविदां नृप ।

न्याय-⁹विद्धर्मविदुषां स्मृतिभाष्यविदां¹⁰ तथा ॥३३॥

न याति नरकं घोरं [सञ्चारश्च न]¹¹ सेवते ।

सर्वकामसमायुक्तः प्रेत्य चाप्यश्नुते सुखम् ॥३४॥

यथोक्तसंख्येभ्यो वेदविद्भ्यो ब्राह्मणेभ्यो ¹²भोज्यान्नमुत्सृज्य दद्यात् । ॐ यथासम्भवगोत्र-
नामभ्यो वेदविद्भ्यः ¹³सहस्राय ब्राह्मणेभ्यो महाभारतोक्तवेदवित्-¹⁴सहस्रसंप्रदानकभोज्यदानफल-
प्राप्तिकामोऽहं ¹⁵सहस्रभोज्यान्नमुत्सृजे । ¹⁶कस्मैचिद् ब्राह्मणाय दातृणादानं पूर्ववत् । न्याय-
विद्-धर्मवित्-स्मृतिविद्-[भाष्यविन्मिलित]¹⁷-ब्राह्मणसंप्रदानक-¹⁸[भोज्यदानेषु प्रत्येक]-वाक्येषु
न्यायविद्भ्यो ¹⁹[धर्मविद्भ्यो वा स्मृतिविद्भ्यो भाष्यविद्भ्यो वा मिलितेभ्यो] वेत्तुहनीयम् ।

- 1 A सहस्र
- 2 A ०सृजेत्, I. O. ०सृज्य
- 3 I. O. स्वाध्यायनिरतो विप्र for the bracketed portion
- 4 I. O. and A दत्तेह
- 5 I. O. ०गृहार्जितो
- 6 I. O. मया only for the bracketed portion
- 7 A ०स्वितभिक्ष०
- 8 A मर्चिय for the bracketed portion
- 9 A ०व०
- 10 I. O. ०विदा
- 11 A संसारान्तं पूर्ववत् । वान्तश्च for the bracketed portion

- 12 A भोज्यान्नमुत्सृज्य, I. O. भोज्यानुत्सृज्य
- 13 A सहस्र
- 14 A omits सहस्र
- 15 A भोज्यानुत्सृजेत्, I. O. सहस्र-भोज्यान्नमुत्सृज्य
- 16 A कस्मैचिद्
- 17 I. O. भाष्यविद्विहिते and A भाष्य-विद्भ्योतिविद् for the bracketed portion
- 18 A दानेषु प्रत्येक and I. O. भोज्य-दानफलप्राप्तिकामोऽहं for the bracketed portion
- 19 A वा स्मृतिविद्भ्यो वा इति तेभ्यो for the b. p.

तथा (अनु—६३।२४ख) :—

नित्यं मिष्टान्नदायी च स्वर्गे वसति सत्कृतः ॥३५॥

^१अस्य ब्राह्मण-^२संप्रदानकदानप्रकरणे [पाठाद् ब्राह्मणेभ्यो दानम् । ब्राह्मणेभ्यो मिष्ट-
मन्नं यथेष्टकालं^३ सङ्कल्प्य दद्यात् । तद् यथा यथासम्भवगोत्रनामभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सत्कारपूर्वक-
स्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहं मिष्टान्नं दास्ये । तदवधि यथेष्टकालं यथासम्भवं^४ मिष्टमन्नं ब्राह्मणेभ्यो
दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१५।१०क, ११ख)]^५ब्राह्मणाय दानानुवृत्तौ :—

परमान्नप्रदानेन तृप्तिर्भवति शाश्वती ।

श्रान्तायादृष्टपूर्वाय तस्य पुण्यफलं महत्^६ ॥३६॥

उक्तरूपाय ब्राह्मणाचार्यतायार्चितं पायसम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोत्तरोक्तपरमान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् परमान्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३१६।७ख) :—

विद्याध्ययनसक्ता^७-नामन्नदानं महाफलम् ॥३७॥

ध्रुताध्ययनसम्पन्नेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितमन्नम् ॐ अद्यादि^८ युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विद्याध्ययनसक्त^९-पालकान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१६।२२) :—

बाले क्रीडनकं दत्त्वा मिष्टमन्नं तथैव च ।

फलं मनोहरञ्चापि अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥३८॥

अर्चिताय वटवे^{१०} अर्चितं मिष्टमन्नम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् मिष्टान्नं^{११} ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. अन्य

2 A. संप्रदानप्रकरणात्

3 I. O. यथेष्टकालं after this

4 I. O. यथासम्भव

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. शृणु

7 A. यक्ता०

8 A. तुभ्यमन्त०

9 A. यक्त

10 I. O. बाले

11 I. O. मिष्टमन्नं

तथा :—

¹देवमुद्दिश्य विप्राणां यो ददातीह भोजनम् ।

स देवः प्रीतिमानस्य कामानिष्टान् प्रयच्छति ॥३६॥

भोजनं भोजनीयमन्नम् । अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितमन्नम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अमुकदेवप्रीतय एतद्भोजनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अन्नदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतभक्ष्यदानावर्तः । (१७)

नन्दिपुराणे :—

भक्षयेद्विधैर्भक्ष्यै^१-ब्राह्मणं वेदपारगम् ।

तस्यामृतप्रवाहिण्यो^२ [नयस्तिष्ठन्ति सर्वशः ॥१॥

अत्र यजमानो विद्यावेदवतेऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं नानाविधं पिष्टकादिभक्ष्यं दद्यात् ।
ॐ अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिने]ऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दि-
पुराणोक्त-भक्ष्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्ष्यं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा भक्ष्यमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैत-
द्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं^३ दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा भक्ष्यं^४
स्पृशेत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३.७क) :—

भक्ष्यान्न-पानीय-रसप्रदाता सर्वान् समाप्नोति रसान् प्रकामम् ॥२॥

भक्ष्याणि पिष्टकफलमूलानि । एषामन्यतममुपादायार्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।^५ [अनन्त-सर्वरसप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्ष्यं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१५।७ख) :—

भक्ष्यदः स्वर्गमाप्नोति ॥३॥

भक्ष्याणां पिष्टकफलमूलानामन्यतममर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् ।] स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतद्भक्ष्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे भक्ष्यदानावर्तः ।

1 I. O. सम्प्राजयेत यो भक्ष्या

2 A omits the bracketed por-
tion

3 A omits दक्षिणाम्

4 A omits भक्ष्यं

5 I. O. omits the bracketed
portion

अथ सोमदैवतलवणदानावर्तः । (१८)

सम्बर्तः—

गुडमिञ्जुरसञ्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि दत्त्वात्यन्तं^१ सुखी भवेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं लवणं दद्यात् । ॐ अयामुकसगोत्राया-
मुकवेदामुकशाखाभ्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि ।
प्रतिप्रहृता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा लवणमिदं सोमदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं काम-
स्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतदानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि ।
प्रतिप्रहृता स्वस्तीत्युक्त्वा लवणं स्पृशेत् ।

आदित्यपुराणे :—

लवणञ्च यथाशक्ति भक्त्या ये वै ददन्ति च ।

तेषां पुण्यकृतां^२ लोकं गवां लोकं व्रजन्ति ते ॥२॥

यथाशक्ति लवणमुपादायाचिर्ताय ब्राह्मणाय अर्चितं लवणम् ॐ अद्यादि तुभ्यमत्यन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-लवणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मैः—

लवणस्य प्रदातारस्तिलानां सर्पिषां तथा ।

तेजस्विनोऽभिजायन्ते भोगिनश्चिरजीविनः ॥३॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं लवणम् ॐ अद्यादि तुभ्यमत्यन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्त^४-
लवणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोक्तरे (३।३।१४।१३ख) :—

सर्वान् कामानवाप्नोति लवणं यः प्रयच्छति ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं लवणम् अद्यादि तुभ्यमत्यन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-

1 I. O. दत्त्वात्यन्तं

2 I. O. पुण्यकृतं

3 A योगिनः

4 I. O. विष्णुधर्मोक्तरीति

धर्मोत्तरोक्त-लवणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अतः काम्योत्कर्षाद्देयोत्कर्षः कर्तव्यः^१ ।

तथा (३।३।१६।२७) :—

यवसानां^२ प्रदानेन धेनुमत्सु द्विजातिषु ।

लवणस्य च धर्मज्ञ फलमक्षयमश्रुते ॥५॥

धर्मज्ञ इति सम्बोधनम् । धेनुमद्भूयो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो^३ऽर्चितं लवणं दद्यात् ।
ॐ अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमक्षयफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे लवणदानावर्तः ।

1 A omits कर्तव्यः

2 A यवसानां

3 A omits अर्चितेभ्यो

अथ विष्णुदैवतघृतदानावर्तः । (१९)

तत्र घृतदानप्रशंसा ।

महाभारते (अनु—६५।५-८) :—

बृहस्पतेर्भगवतः पूष्णश्चैव भगस्य च ।

'अश्विनोश्चैव बह्वेक्ष प्रीतिर्भवति सर्पिषा ॥१॥

परमं मेषजं ह्येतद् यज्ञानामेतदुत्तमम् ।

रसानामुत्तमं चैतत् फलानाञ्चैवमुत्तमम् ॥२॥

विष्णुधर्मैः—

घृतमग्निघृतं सोमो यन्मयाः सर्वदेवताः ।

घृतं प्रयच्छता दत्ता भवन्त्यखिलदेवताः ॥३॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

भूदीपाश्वाश्वस्ताम्भस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णधूर्यान् दत्त्वा स्वर्गं महीयते ॥४॥

अत यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं घृतं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्त-
वेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतत् सर्पिर्ददानि ।
[प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा घृतमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं काम-
स्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि]^१ ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा घृतं स्पृशेत् ।

विष्णुः :—

मधुघृततिलदानेना^३-रोग्यम् ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ॐ आरोग्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A आत्मनः

3 I. O. • दानादा •

2 A omits the bracketed por-
tion

यमः ८—

तथा घृतप्रदानेन दीर्घं विन्दति जीवितम् ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । दीर्घ^१-
जीवितप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतं ददानि^२ । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—६५।६) :—

फलकामो यशस्कामः पुष्टिकामश्च नित्यदा ।

घृतं दद्याद्दिजातिभ्यः पुरुषः शुचिरात्मवान् ॥७॥

यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितानि घृतानि दद्यात् । ॐ अथासुकासुक-
सगोत्रेभ्योऽसुकासुकवेदासुकासुकशाखाध्यायिभ्योऽसुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं महाभारतौक्तघृतदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि घृतानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एतच्च नित्य-
देतिपदश्रवणादावृत्त्य देयम् ।

वराहपुराणे (२०६।१८४-२२) चित्रगुप्तवाक्ये :—

दधि क्षीरं घृतञ्चैव येन दत्तं द्विजातिषु ।

एष [आयातु नः पार्श्वे अस्मिन्]^३ पूजां करोम्यहम्^४ ॥८॥नीयतां नीयतां शोघ्रं [यत्र यत्न न चालयेत्]^५ ।

गोरसस्य तु पूर्णानि भाजनानि सहस्रशः ॥९॥

^६तत् दत्त्वा च पीत्वा च बान्धवेभ्यो विभागशः ।

ततः पश्चादयं यातु यत्न लोकोऽनमूयकः ॥१०॥

तलैव वसतां^७ वीरो^८ बहुवर्षशतान्ययम् ।

बहुसुन्दरनारीभिः सेव्यमानो महातपाः ।

अमराख्यो भवेत्तत्^९ [गोलोके सुसमाहितः]^{१०} ॥११॥

1 A घृत०

2 A omits ददानि

3 Varāha P. reads the b. p.
as वा यातु नः पार्श्वं मत्स्ये

4 I. O. and Varāha P. प्रयच्छ

5 Corrected from Varāha P.

I. O. and A यातु तिष्ठतु चाक्षये
for the b. p.

6 Varāha P. यत्न

7 I. O. and Varāha P. रमतं

8 Varāha P. वीरो

9 I. O. महातप

10 Varāha P. reads the b. p.
as गोलोके सुसमाहितः

अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि घृतानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
वराहपुराणोक्त-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि घृतानि ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं
पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥१२॥

सम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षया^१, शुद्धेभ्यो जन्मविद्यासंस्कारसम्पन्नेभ्यः, सुसंस्कृतमप-
नीतकेशकीटादिकं सुरभि च ।

चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु विमानैश्च^२ हिरण्यमयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥१३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुत्कृष्टं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्त-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद् घृतं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३विष्णुधर्मैः :—

लवणस्य प्रदातारस्तिलानां 'सर्पिषान्तथा ।

तेजस्विनोऽभिजायन्ते भोगिनश्चिरजीविनः ॥१४॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोक्त-सर्पि-
र्दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सर्पिर्ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे घृतदानावर्तः ।

1 I. O. दातृबहुत्वापेक्षं

2 A विमानैस्तु

3 A विष्णुपुराण, though it reads
विष्णुधर्मो त three lines below

4 A सर्पिषस्तथा

अथ विष्णुदैवतदधिदानावर्तः । (२०)

वराहपुराणे (२०६।१८६-२२) चित्रगुप्तवाक्ये :—

दधि क्षीरं घृतञ्चैव येन दत्तं द्विजातिषु ।

एष 'आयातु नः पार्श्वे अस्मिन्' पूजां प्रयच्छथ ॥१॥

नीयतां नीयतां शीघ्रं [यत्न यत्र न चालयेत्]^१ ।

गोरसस्य तु पूर्णानि भाजनानि सहस्रशः ॥२॥

^२तत् दत्त्वा च पीत्वा च बान्धवेभ्यो विभागशः ।

ततः पश्चादयं यातु यत्न लोकोऽनसूयकः ॥३॥

तल्लैव वसतां^४ वीरो^५ बहुवर्षशतान्यपि^६ ।

बहुसुन्दरनारीभिः सेव्यमानो महातपाः ।

अमराह्यो भवेत्तत्त [गोलोके सुसमाहितः]^७ ॥४॥

अत्र यजमानोऽर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि दधीनि दद्यात् । ॐ
अयामुक्तसंगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तवेदामुकामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुक्तदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं वराह-
पुराणोक्त-दधिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दधीनि ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्त्युक्त्वा
सावित्रीं पठित्वा दधीदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ततः ॐ अथ
कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं^८ काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्त्युक्त्वा
दधि स्पृशेयुः ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥५॥

1 Varāha P. वा यातु नः पार्श्वं मर्के
for the b. p.

2 Corrected from Varāha P.
I. O. and A वातु तिष्ठतु वाचये
for the b. p.

3 Varāha P. यत्र

4 I. O. and Varāha P. रसतां

5 Varāha P. वीरो

6 I. O. and Varāha P.
वसतान्य

7 Varāha P. गोलोकेषु समाहितः
for the b. p.

8 I. O. दक्षिणामितम्

चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु विमानैश्च हिरण्मयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥६॥

मम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय जन्मविद्यासंस्कारसम्पन्नाय 'ब्राह्मणाया-
र्चितमपनीतकेशकीटादिकं'^१ दधि दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽ-
मुकदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्तदधिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्दधि ददानि । प्रतिग्रहीता
स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा दधोदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । [तत
ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा
दधि स्पृशेत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२०६।६५ख)]^३ :—

तथा दध्नः प्रदानेन मङ्गलान्याप्नुते सदा ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं दधि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तराक्त-
दधिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्दधि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्रत्नलालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे दधिदानावर्तः ।

1 A omits ब्राह्मणाया

2 A ०कीटादिरहित

3 A omits the bracketed
portion

अथ विष्णुदैवतक्षीरदानावर्तः । (२१)

वराहपुराणे (२०६।१८ख-२२) चित्तयुक्तवाक्ये :—

दधि क्षीरं घृतञ्चैव येन दत्तं द्विजातिषु ।

एष [आयातु नः पार्श्वे अस्मिन्]^१ पूजां प्रयच्छथ ॥१॥

नीयतां नीयतां शीघ्रं [यत्नं यत्नं न चालयेत्]^२ ।

गोरसस्य तु पूर्णानि भाजनानि सहस्रशः ॥२॥

^३तत्त दत्त्वा च पीत्वा च बान्धवेभ्यो विभागशः ।

ततः पश्चादयं यातु यत्नं लोकोऽनसूयकः ॥३॥

तत्रैव वसतां^४ क्षीरो^५ बहुवर्षशतान्ययम् ।

बहुमुन्दरीनारीभिः सेव्यमानो महातपाः ।

अमराख्यो भवेत्तत्त [गोलोके सुसमाहितः]^६ ॥४॥

अत्र यजमानोऽर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि क्षीराणि दद्यात् । ॐ अयामुक्त-
सगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तेदामुकामुक्तास्त्राध्यायिभ्योऽमुकामुक्तेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं वराहपुराणोक्त-
क्षीरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि क्षीराणि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रो
पठित्वा क्षीरमिदं विष्णुदेवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेयुः । ततः ॐ अद्य कृतैत-
द्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा क्षीरं
स्पृशेयुः ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥५॥

- 1 Varāha P. reads the b. p.
as वा यातु नः पार्श्वे
- 2 Corrected from Varāha P.
I. O. यातु तिष्ठत चाद्ययम्
for the b. p.

- 3 Varāha P. यत्नं
- 4 I. O. and Varāha P. रमतां
- 5 Varāha P. क्षीरो
- 6 Varāha P. reads the b. p.
as गोलोके सुसमाहितः

चक्रवाकप्रयुक्तैश्च विमानैश्च हिरण्मयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादित्रैः सेव्यमाना यमालयम् ॥६॥

सम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षया । अर्चिताय जन्मविद्यासंस्कारशालिने ब्राह्मणायाचर्चित-
मपनीतकेशकीटादिकं क्षोरं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्त-
देवशर्मणे तुभ्यं नन्दपुराणोक्त-क्षोरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्षोरं ददामि । स्वस्त्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।६६क) :—

क्षोरदस्तृप्तिमाप्नोति सर्वदुःखैर्विमुच्यते ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचर्चितं क्षोरम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
क्षोरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्षोरं ददामि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे क्षोरदानावर्तः ।

अथ सोमदैवतेश्वरसदानावर्तः । (२२)

सम्बर्तः :—

गुडमिल्लुरसञ्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि दत्त्वात्यन्तं^१ सुखी भवेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गुडं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदा-
मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतं गुडं ददानि । [प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा गुडोऽयं सोमदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि ।]^२ प्रतिग्रहीता स्वस्ती-
त्युक्त्वा गुडं स्पृशेत् । ^३इल्लुरसदानवाक्ये तु गुडपदस्थाने इल्लुरसपदनिवेशो विशेषः ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति घृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥२॥

चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु विमानैश्च हिरण्यमयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥३॥

अर्चिताय विद्यातपःसम्पन्नाय ब्राह्मणाय यथाक्रममर्चितं गुडम् ॐ अद्यादि तुभ्यमत्यन्तमुक्त्वा
दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तगुडदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गुडं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१४क) :—

^४सिकतादस्तथा तपः^५ ॥४॥

^६प्राप्नोतीति शेषः । [सिकता शर्करा ।]^७ ^८[अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां शर्कराम्]

1 A दत्त्वात्यन्तं

2 I. O. reads the bracketed portion twice

3 I. O. इल्लुरसदाने तु वाक्ये

4 A सिकतादस्तथा

5 V. D. त्रियम्. A omits it

6 I. O. प्राप्नोति

7 I. O. omits the bracketed portion

8 A omits the bracketed portion

9 I. O. अर्चितं शर्करा

ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तपःप्राप्तिकामोऽहमेतां सिकतां ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१४।१२ख) :—

खण्डप्रदश्च सौभाग्यम् ॥५॥

प्राप्नोतीति शेषः ।] अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं खण्डम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतत्खण्डं^१ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे श्रेष्ठवदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतपानकदानावर्तः । (२३)

सम्बर्तः :—

गुडमिद्धुरसश्चैव लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि दत्त्वात्यन्तं^१ सुखी भवेत् ॥१॥

पानानि पानकानि । सुरभीणि सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि^२ । अत्र यजमानो^३ [ऽर्चिताय ब्राह्मणाया]-र्चितानि सुरभिपानकानि दद्यात् । ॐ अयामुक्सगोत्रायामुक्वेदामुक्शाखा-
ध्यायिनेऽमुक्देवशर्मणे^४ [तुभ्यमत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतानि सुरभीणि पानानि ददामि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पानानीमानि विष्णुदैवतानि इत्युक्त्वा यथाशाखं काम-
स्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थनं^५ तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि ।
प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पानकं स्पृशेत् ।

महाभारते (अनु—५७।२०ख) :—

अन्नपानप्रदानेन तृप्यन्ते कामभोगतः ॥२॥

पानं पानकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पानकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
कामभोगतृप्तिं^६ प्राप्तिकामोऽहमेतत् पानकं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१।१६) :—

पानकानि सुगन्धीनि शीतलानि प्रयच्छतः^७ ।

सर्वकामसमृद्धिः स्यान्नात्र काय्या विचारणा ॥३॥

सुगन्धीनि सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि^८ । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि ^९सुगन्धिशीतलपान-

1 A दत्त्वात्यन्तं

2 A सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि

3 A omits the bracketed por-
tion

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits तृप्ति

6 A प्रयच्छतः

7 A सुगन्धिद्रव्यसंयुतानि

8 I. O. सुगन्धिशीतलपान-

कानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । असुककामोऽहमेतानि 'धुगन्धिशीतलपानकानि ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं' पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१५।८६) :—

वारुणं लोकमाप्नोति तथा पानप्रदो नरः ॥१॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पानकम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुण-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् पानकं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं' पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पानकदानावर्तः ।

अथ वनस्पतिदैवत-¹फलदानावर्तः । (२४)

²संवर्तः :—

फलमूलानि पानानि शाकानि विविधानि च ।

³पानानि दत्त्वा विप्रेभ्यो मुदा युक्तः सदा भवेत् ॥⁴ ॥

अत्र यजमानोऽर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि विविधानि फलानि दद्यात् ।
ॐ अयामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं
सम्बर्तोक्तफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददामि । ⁴[प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा फलानि वनस्पतिदैवतानि इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । ॐ अथ कृतैत-
द्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि ।] प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा फलानि
स्पृशेयुः ।

स्कन्दपुराणे :—

फलानि यः प्रयच्छेत ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ।

⁵फलानां तत्र भोगी स्याद्रूपेण सुभगश्च ह ॥२॥

अर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितानि फलानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तफलदानप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददामि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁶ब्रह्मपुराणे :—

ये फलानि प्रयच्छन्ति पुष्पाणि सुरभोगिण च ।

हंसयुक्तेर्विमानेस्तु यान्ति धर्मपुरं नराः ॥३॥

अत्र पुष्पाणि चेति समुच्चये चकारः । पुष्पदानेऽपीदं फलमित्यर्थः⁷ । अर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितानि फलानि यथेच्छं दद्यात् । ॐ अयामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं ⁸ब्रह्मपुराणोक्तफलदानप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददामि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A. पानकदानावर्तः;

2 A and I. O. omit संवर्तः,
which is supplied from the
following explanatory note

3 A. पानानानि दत्त्वा विप्रेभ्यो

4 I. O. omits the bracketed
portion

5 A स तु भागौ परत्र स्याद०

6 I. O. ब्राह्मपुराणे

7 I. O. फलमित्यादिः

8 I. O. ब्राह्म०

बराहपुराणे (२०७।५४ख) :—

फलैस्तु लभते पुत्रम् ॥४॥

दत्तैरिति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि फलानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुत्रप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।२६ख) :—

लभते च शिवं स्थानं फलपुष्पप्रदो नरः ॥५॥

अत्र फलपुष्पप्रद^१ इति कियापेक्षया इतरेतरयोगे द्वन्द्वः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चित-
मुत्कृष्टं फलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवस्थानप्राप्तिकामोऽहमेतत् फलं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१६।२२) :—

बाले कोडनकं दत्त्वा मिष्टमन्नं तथैव च ।

फलं मनोहरञ्चापि अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥६॥

अर्चिताय वटवेऽर्चितान्यभोष्टानि फलानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।२३क) :—

दत्त्वा पूगफलं विप्राः सफलां विन्दते क्रियाम् ॥७॥

विप्रा^२ इति सम्बोधनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गुवाकफलम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त^३-पूगफलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् पूगफलं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३१४।११क) :—

इक्षुमृद्वीकयोर्दानात् परं सौभाग्यमाप्नुयात् ॥८॥

मृद्वीका द्राक्षा । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां मृद्वीकाम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । परमसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतां मृद्वीकां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

1 I. O. omits प्रद

2 A and I. O. विप्र

3 A and I. O. विष्णुधर्मोत्त

¹ [तथा :—

फलानाञ्च तथा दानं कृष्णपक्षे महाफलम् ॥६॥

अभीष्टमासिक-कृष्णपक्षसम्बन्ध्यभिमततिथौ ब्राह्मणार्चितायार्चितानि फलानि ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलानि ददामि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे फलदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतमधुदानावर्तः । (२५)

यमः :—

गन्धौषधमथाभ्यङ्गं मात्तिकं लवणं तथा ।

यः प्रयच्छति विप्राय सौभाग्यं स तु विन्दति ॥१॥

मात्तिकं मधु । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं मधु दद्यात् । ॐ अथा-
मुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतन्मात्तिकं
ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा मात्तिकमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथा-
शाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं
ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्त्युक्त्वा मधु स्पृशेत् ।

विष्णुः :—

मधुघृततैलदानेनारोग्यम् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं मधु ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आरोग्यप्राप्ति-
कामोऽहमेतन्मधु ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रोकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति पृतं मधु गुडं दधि ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयत्नेन शुद्धेभ्यस्तु सुसंस्कृतम् ॥३॥

चक्रवाकप्रयुक्तेस्तु विमानैश्च^१ हिरण्यमयैः ।

यान्ति गन्धर्ववादिनैः सेव्यमाना यमालयम् ॥४॥

दानुबहुत्वापेक्षया संप्रदानबहुत्वम् । अर्चिताय जन्मसंस्कारविद्याशालिने ब्राह्मणाया-
पनोतकेशकोटादिकमर्चितं मधु ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-
मधुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मधु ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रोकारान्तं पूर्ववत् ।

^२[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१२ख) :—

सर्वान् कामान् मधुप्रदः ॥५॥

1 A विमानैस्तु

2 A omits the bracketed por-
tion

प्राप्नोतीति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणाय मधु अर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अमुककामोऽहमेतन्मधु ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।] अत्र
[काम्योत्कर्षं देयोत्कर्षः करणीयः]¹ ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे मधुदानावर्तः ।

1 A काम्योत्कर्षं च देयोत्कर्षः for the b, p.

अथ विष्णुदैवताभ्यङ्गदानावर्तः । (२६)

सम्बर्तः :—

तैलमामलकं यच्छन् पादाभ्यङ्गं तथैव च ।

^१नरः सुहृष्टेजस्वी सुखवांश्चैव जायते ॥१॥

अत्र यजमानः पादाभ्यङ्गार्थं तैलं घृतमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सम्बर्तोकपादाभ्यङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पादाभ्यङ्गं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अभ्यङ्गोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ^२अभ्यङ्गार्थद्रव्यं स्पृशेत् ।

यमः :—

गन्धोपधमथाभ्यङ्गं मात्तिकं लवणं तथा ।

यः प्रयच्छति विप्राय सौभाग्यं स तु विन्दति ॥२॥

अभ्यङ्गार्थं तैलं घृतं वाचिर्तमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतदभ्यङ्गं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३ब्रह्मपुराणे :—

पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं स्नानपादादकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति विप्रेभ्यस्ते यान्त्याश्चर्यमालयम् ॥३॥

विप्रेभ्य इति बहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । पादाभ्यङ्गार्थं तैलं घृतं वाचिर्तमर्चिताय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^४ब्रह्मपुराणोक्तपादाभ्यङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं ^५[पादाभ्यङ्गं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । शिरोऽभ्यङ्गदाने ब्रह्मपुराणोक्तशिरोऽभ्यङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं] शिरोऽभ्यङ्गमिति विशेषः ।

1 I. O. ननः

2 A अभ्यङ्गार्थं द्रव्यं

3 I. O. ब्राह्मपुराणे

4 I. O. ब्राह्मपुराणोक्तं

5 I. O. omits the bracketed portion

नन्दिपुराणे :—

पादाभ्यङ्गन्तु यो दद्यात् पान्थाय परिखेदिने ।

स 'शुभाभरणैः पादैर्बन्दिभिर्निलवन्दितः ।

भवेन्नृपो महाभागो मण्डले दशयोजने ॥४॥

पादाभ्यङ्गं पादाभ्यङ्गार्थं तैलादि । गृहीतोदपूर्णपात्र उदङ्मुखो खिन्नाय पथिकब्राह्मणाय
'पादाभ्यङ्गार्थं' यथेच्छं तैलादिकं सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ नन्दिपुराणोक्तपादाभ्यङ्गदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतं पादाभ्यङ्गं ददानि । ततस्तथाभूतब्राह्मणप्राप्तौ दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।१२ख) :—

रोगनाशमवाप्नोति तथाभ्यङ्गप्रदः सदा^३ ॥५॥

सदेत्यनेकदा । ब्राह्मणायाचिताय पादाभ्यङ्गार्थं तैलं घृतं वार्चितम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रोगनाशप्राप्तिकामोऽहमेतदभ्यङ्गं ददानि । स्वस्त्यादिस्वोकारान्तं
पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरेऽभ्यङ्गदानावर्तः ।

1 I. O. शुभाभरणैः

2 I. O. दायाभ्यङ्गार्थं

3 I. O. ०५५५

अथ गन्धर्वदैवतगन्धदानावर्तः । (२७)

ब्रह्मपुराणे :—

सुगन्धागुरुकर्पूरपुष्पधूपान्^१ द्विजोत्तमाः ।

प्रयच्छन्ति द्विजातिभ्यो भक्त्या परमयाधिताः ॥१॥

सुगन्धमनेकसुरभिद्रव्ययोगरूपम् । द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । द्विजातिभ्य इति 'बहुवचनं' दातृबहुत्वापेक्षम् ।

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च सुप्रभाः स्रग्विभूषिताः ।

यान्ति धर्मपुरं यानैर्विचित्रैरभ्यलङ्कृताः ॥२॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गन्धम् ॐ अद्यामुकसगोलायामुकवेदामुकशाखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं ब्रह्मपुराणोक्तसुगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुगन्धं ददामि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सुगन्धमिदं गन्धर्वदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं
ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सुगन्धं स्पृशेत् । अगुरुदाने तु
ब्रह्मपुराणोक्तागुरुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदगुरु [कर्पूरदाने ब्रह्मपुराणोक्त]^२-कर्पूरदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् कर्पूरमिति च विशेषः ।

मार्कण्डेयपुराणे (१०।५७क) :—

शीतं^३ जयन्तान्धनदास्तापं चन्दनदायिनः ॥३॥

ब्राह्मणायार्चिताय चन्दनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तापजयकामो-
ऽहमेतच्चन्दनं ददामि । स्वस्त्यादिस्वाकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।३८) :—

^४स्रग्गन्धधूपान्यनुलेपनानि स्नानानि माल्यानि च मानवो यः^५ ।

दद्याद्दिजेभ्यः स भवेद्दोग-^६स्थाभिरुपश्च^७ नरेन्द्रलोके ॥४॥

1 I. O. ०कपूर्वं पुष्पधूपान्

2 A दातृबहुत्वापेक्षया बहुवचनं

3 A omits the bracketed portion

4 Mārkaṇḍeya P. जयन्ति धनदा०

5 A सुगन्ध०

6 I. O. वः

7 I. O. ०अद्या

8 A चन्द्रलोके

सम्प्रदान- [बहुत्वं देय] ¹-बहुत्वापेक्षम् । ब्राह्मणायाचिताय यथेच्छं चन्दनादिगन्धद्रव्य-
मर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्तगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्
गन्धद्रव्यं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मः :—

गन्धमाल्यप्रदानेन तुष्टिर्भवति निश्चला ॥५॥

ब्राह्मणायाचिताय कुङ्कुमचन्दनागुरुकर्पूरकस्तूरीजाती-²फलानामन्यतममर्चितम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । निश्चलतुष्टिकामोऽहमेतं गन्धं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३११।१६क) :—

नरश्चन्दनदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥६॥

ब्राह्मणायाचिताय यथेष्टं चन्दनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सर्व-
पापप्रमोचनफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चन्दनं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।१६ख) :—

तथैवागुरुदानेन यशसा[तु विराजते]³ ॥७॥

ब्राह्मणायाचितायाचितमगुरु ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ता-
गुरुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदगुरु ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।२०क) :—

संभाग्यकारकं प्रोक्तं प्रदानं कुङ्कुमस्य तु ॥८॥

ब्राह्मणायाचितायाचितं कुङ्कुमम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । संभाग्यप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् कुङ्कुमं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३११।२०ख) :—

तथा कर्पूरदानेन सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥९॥

ब्राह्मणायाचिताय कर्पूरमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । 'अमुकप्राप्ति-

1 I. O. omits the bracketed
portion

2 A फलान्यतम०

3 A तु विवर्जते and V. D. भुवि
राजते for the b. p.

4 I. O. अमुकप्राप्ति०

कामोऽहमेतत् कर्पूरं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र 'काम्योत्कर्षाद्विद्योत्कर्षः कर्तव्यः ।

तथा (३।३।१।२।१क) :—

^२मृगदर्पप्रदानेन यशसा तु विराजते^३ ॥१०॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितां कस्तूरिकाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तमृगदर्पदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं मृगदर्पं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।२।१ख) :—

दत्त्वा जातोफलं विप्राः सफलां विन्दते क्रियाम् ॥११॥

विप्रा इति सम्बोधनम् । ब्राह्मणायार्चिताय जातोफलमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तजातोफलदान^४-फलप्राप्तिकामोऽहमेतज्जातोफलं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।२।१ख) :—

स्नानीयानि सुगन्धानि^५ दत्त्वा सौभाग्यमश्नुते ॥१२॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुगन्धानि स्नानोचितद्रव्याण्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि सुगन्धानि स्नानीयानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

श्रीदानमागरे गन्धदानावर्तः ।

1 A काम्योत्कर्षापेक्षया देवोत्कर्षः

2 V. D. reads the entire line as मृगदर्पप्रदानेन यशसा भुवि राजते

3 A विवर्धते

4 A अन्य०

5 A and V. D. सुगन्धोनि

अथ गन्धर्वदेवतधूपदानावर्तः । (२८)

विष्णुः :—

धूपप्रदानेनोद्धृतिर्भवति ॥१॥

धूपप्रदानेन धूपोपयुक्तसुरभिद्रव्यदानेनेत्यर्थः । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय गन्ध-
शास्त्रोक्त-सुगन्धिपूर्णरूपं सुगन्धिवर्तिरूपं यथेच्छं धूपमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुक्त-
सगोतायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यम् ऊर्द्धगतिप्राप्तिकामोऽहमेतं धूपं^१
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा धूपोऽयं गन्धर्वदेवत इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा धूपं स्पृशेत् ।^२ततस्तेन धूपेन ब्राह्मणमुपधूपयेत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

सुगन्धागुरुकर्पूरपुष्पधूपान् द्विजोत्तमाः ।

प्रयच्छन्ति द्विजातिभ्यो भक्त्या परमयाश्रिताः ॥२॥

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च सुप्रभाः स्रग्विभूषिताः ।

यान्ति धर्मपुरं यानैर्विचित्रैरभ्यलङ्कृताः ॥३॥

^३द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । ^४[द्विजातिभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् ।]
अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गन्धशास्त्रोक्तं धूपद्रव्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
ब्रह्मपुराणोक्त-धूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं धूपं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दपुराणे :—

धूपदः सुरभिर्नित्यम् ॥४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय गन्धशास्त्रोक्तं धूपद्रव्यमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
नन्दपुराणोक्त-^५धूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं धूपं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।३८) :—

1 I. O. एतच्छूपं

2 I. O. ततस्तेन धूपद्रव्येन ब्राह्मणा-
नयं धूपेत् for the whole sen-
tence

3 A and I. O. द्विजोत्तम

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits धूप

^१[स्नग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि सुगन्धिमाल्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्द्विजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरूपश्च नरेन्द्रलोके ॥५॥]

द्विजेभ्य इति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । गन्धशास्त्रोक्तधूपद्रव्यमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तधूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् धूपान्^२ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^३[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।२२) :—

ज्ञानानां सुखवासनानां^४ धूपानाञ्च प्रदायकाः ।

लोके प्रयान्ति प्रियतां भवन्ति च सुगन्धिनः ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय गन्धशास्त्रोक्तधूपद्रव्याणि अर्चितानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लोकाधिपत्यसहितसुगन्धित्व^५-प्राप्तिकामोऽहमेतान् धूपान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे धूपदानावर्तः ।

1 A reads the following for the bracketed portion :—

दत्त्वा द्विजेभ्यो धूपं सुरलोके चितं वसेत्

2 A एतं धूपं

3 I. O. omits bracketed portion

4 A सुखवासना

5 A •सुगन्धिः

अथ गन्धर्वदेवतानुलेपनदानावर्तः । (२९)

^१विष्णुः :—

^२अनुलेपनदानात् कीर्त्तिमान् भवति ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमनुलेपनं^३ दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्त-
वेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं कीर्त्तिप्राप्तिकामोऽहमेतदनुलेपनं ददानि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अनुलेपनमिदं गन्धर्वदेवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं
पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा अनुलेपनं स्पृशेत् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।११) :—

गृहधान्याभयोपानच्छत्रमात्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियां शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमनुलेपनम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तसुख-
प्राप्तिकामोऽहमेतदनुलेपनं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५.७।३८) :—

^४सगन्धधूपगन्धान्यनुलेपनानि स्नानानि मात्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्द्विजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरुपश्च नरेन्द्रलोके ॥३॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान्यनुलेपनानि ॐ
अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तानुलेपनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्यनुलेपनानि
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५[विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।११।१४) :—

अनुलेपनदानेन रूपवानभिजायते ।

कायामिदोप्तिं प्राकारयं गतिश्चैव तथोत्तमाम् ॥४॥

1 A omits विष्णुः

2 A अनुलेपनदानेन कीर्त्तिमान् भवति
द्विजाः

3 I. O. चतुःसमादि for अनुलेपनं

4 A सगन्धधूपगन्धान्यनुलेपनानि

5 A omits the bracketed por-
tion

प्राप्नोतीति शेषः । अत्र फलभूयस्त्वादुतकृष्टानुलेपनदानम् ।] अर्चिताय ब्राह्मण्या-
र्चितमनुलेपनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तानुलेपनदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतदनुलेपनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अनुलेपनदानावर्तः ।

अथ नानादैवतपुष्पदानावर्तः । (३०)

विष्णुः :—

पुष्पदानेन श्रीमान् भवति ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि पुष्पाणि दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्राया मुकुवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं ^१श्रीमत्त्वप्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पुष्पाण्येतानि वनस्पतिदेवतानि इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ७० अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं ^२तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पुष्पाणि ^३स्पृशेत् ।

याज्ञवल्क्यः (१२११) :—

गृहधान्याभयोपानच्छलमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियां शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि माल्यानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तं सुखप्राप्तिकामोऽहमेतानि माल्यानि ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा माल्यानि विष्णुदेवतानि इत्युक्त्वा ^४यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । स्वस्त्यादि ^५-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ^६ ।

ब्रह्मपुराणे :—

ये फलानि प्रयच्छन्ति पुष्पाणि सुरभीणि च ।

हंसयुक्तेर्विमानैस्ते ^७यान्ति धर्मपुरं नराः ॥३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि सुगन्धिपुष्पाणि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 A ओसत्वप्राप्तिः, I. O. श्रीमत्त्वप्राप्तिः

2 I. O. omits तुभ्यमहं

3 I. O. omits पुष्पाणि

4 I. O. दद्यात् between इत्युक्त्वा and यथाशाखं

5 I. O. omits स्वस्त्यादि

6 A reads the two sentences प्रतिप्रहीता...पूर्ववत् as follows :—स्वस्तिस्त्रिविधौपाठान्ते माल्या-मेतानि विष्णुदेवतानि प्रतिप्रहीतु-वाक्यं कामस्तुत्यादिस्वीकारान्तं पूर्व-वत्

7 A •विमानेषु

ब्रह्मपुराणोक्त-सुरभि-पुष्पदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि सुरभीणि पुष्पाणि^१ ददामि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुगन्धागुरुकर्पूरपुष्पधूपान् द्विजोत्तमाः ।

प्रयच्छन्ति द्विजातिभ्यो भक्त्या परमयाश्रिताः ॥४॥

द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् ।

ते सुगन्धाः सुवेशाश्च सुप्रभाः स्रग्विभूषिताः ।

यान्ति धर्म- [पुरं यानैर्विचित्रैरभ्यलङ्कृताः ॥५॥

द्विजातिभ्य इति दातृबहुत्वापेक्षं बहुवचनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि पुष्पाणि
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्म]-^२पुराणोक्त-सुगन्धादिफल^३-पुष्पदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।५४ख) :—

फलेस्तु लभते पुत्रं पुष्पैः सौभाग्यमेव च ॥६॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितानि पुष्पाणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

धूपदः सुरभिर्नित्यं पुष्पदः सुभगः सदा ।

^४भवते मानवो नित्यं दशजन्मान्यमंशयम् ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पुष्पम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-
पुष्पदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् पुष्पं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५७।२६ख) :—

लभते च ^५शिवं स्थानं फलपुष्पप्रदो नरः ॥८॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितानि^६ पुष्पाणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवस्थान-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A सुरभिपुष्पाणि

2 A omits the bracketed por-
tion

3 A सुगन्धित्वादिफलकः

4 A reads the whole line as
'भवति मानवो भान्यो दशजन्मा माशं-
प्रयः'

5 A शिवस्थानं

6 A एतानि for अर्चितानि

तथा (अनु—५७।३८) :—

स्रग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि ज्ञानानि माल्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्भिजेभ्यः स भवेदरोगस्तथाभिरूपश्च^१ नरेन्द्रलोके ॥६॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । अर्चितानि ^२माल्यान्यर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-माल्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि [माल्यानि ददानि]^३ । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^४ माल्यान्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यं कामस्तुत्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

पुष्पाणाञ्च सिते पक्षे दानं लक्ष्मीकरं स्मृतम्^५ ॥१०॥

यथेच्छमासशुक्लपक्षे ब्राह्मणायार्चिताय पुष्पाण्यर्चितानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लक्ष्मीप्राप्तिकामोऽहमेतानि पुष्पाणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पुष्पदानावर्तः ।

1 I. O. •स्वातिरूपश्च

2 A omits माल्यानि

3 I. O. omits the bracketed portion

4 I. O. •पाथन्ते

5 A तथा

अथ बृहस्पतिदैवतवस्त्रदानावर्तः । (३१)

तल वस्त्रदानप्रशंसा ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१३।११ख—१२क, १३) :—

यथा यथा तु वस्त्रस्य भवतीह^१ महार्घता ।

यथा यथा शुभ्रता च तथा^२ पुण्यफलं महत् ॥१॥

सर्वदो^३ वस्त्रदः प्रोक्तो यतः सर्वत वस्त्रवान् ।

^४पूजामाप्नोति धर्मज्ञास्तद्धि तस्माद्विशिष्यते ॥२॥

तथा (३।३।१३।१४-१५) :—

वस्त्रदः सुचिरं कालं भुक्त्वा देवसुखं दिवि ।

विमानेनार्कवर्णेन हंसयुक्तेन भास्वता ॥३॥

मानुष्यमासाद्य भवत्यरोगः शौचान्वितः सीढ्य-[परो विनीतः]^५ ।

जनाभिरामश्च तथा सुवेशः पूज्यश्च लोके विदुषां सदैव ॥४॥

तथा (३।३।१३।१२) :—

वस्त्रदाता सुवेशः स्याद्रूपद्रविणसंयुतः ।

युक्तो लावण्य-^६सौभाग्यं विरोगश्च तथा द्विजाः ॥५॥

अथ दानम् ।

मनुः (४।२३।१क) :—

वासोदश्चन्द्रमालोक्यम् ।

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं वस्त्रं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदा-
मुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं चन्द्रमालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतद्वासो ददानि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा वास इदं बृहस्पतिदैवतम् इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं काम-
स्तुतिं पठेत् । तत ॐ अय कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।
प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा 'वस्त्र' दशाग्रे गृहीत्वा परिदध्यात् ।

1 I. O. भवतीह

2 I. O. प्रशंस्य

3 I. O. सर्वदा

4 I. O. प्रजा.

5 Corrected from V. D. A'

०परोपविनीतः, E. O. ०परोधिनायः

6 A' ०सौभाग्यं द्विजा तथा

7 I. O. पाठान्ते

8 I. O. वास for वास इदं

9 A वस्त्रदशा for वस्त्रं दशा

सम्बर्तः :—

वज्रदाता सुवेशः स्यात् ॥६॥

ब्राह्मणायार्चिताय वज्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सुवेशत्वप्राप्तिकामोऽहमेतद्वज्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—६८।३२) :—

वाससां सम्प्रदानेन स्वदारनिरतो नरः ।

सुवज्रश्च सुवेशश्च भवतीत्यनुशुभ्रम् ॥७॥

अत्र वाससामिति बहुवचनश्रवणाद् यथेच्छं बहूनि वज्राण्यर्चितानि अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-स्वदारनिरतत्वादिकलकवासोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वासांसि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—२३।६८) :—

वैवाहिकानां द्रव्याणां प्रैष्याणाञ्च युधिष्ठिर ।

दातारो वाससाश्चैव पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥८॥

ब्राह्मणायार्चिताय वज्रतयमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानि वासांसि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु वज्रं प्रयच्छेत ब्राह्मणाय महायशाः ।

स लोकं प्राप्य वैराजं वर्षकोटिं सुखं वसेत् ॥९॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुत्कृष्टवज्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वज्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

ये प्रयच्छन्ति वज्राणि तथैवाभरणानि च ।

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव कुञ्जरैश्चाप्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं दिव्यं छन्नेः सौवर्णराजतैः ॥१०॥

अर्चितं वज्रतयमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वज्राणि ददानि । ^१[स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

यस्तु वस्त्रं प्रयच्छेत् सम्बोतं ब्राह्मणाय च ।

स सोमलोक्माप्नोति क्रीडते कालमक्षयम् ॥११॥

सम्बोतं स्वरूपम् ।] ब्राह्मणायार्चिताय यथाशक्ति सम्बोतं^१ वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ॐ सोमलोकगोचराक्षयकालक्रीडाप्राप्तिकामोऽहमेतत् सम्बोतं^२ वस्त्रं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०७।४६ख) :—

वस्त्रप्रदानेन सुख्यता च धनैश्च पुत्रैश्च वृता^३ भवन्ति ॥१२॥

ब्राह्मणायार्चिताय वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वराहपुराणोक्त-वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

अग्निपुराणे :—

द्विजानां योगिनां ये तु शुभवस्त्रप्रदा नराः ।

वस्त्रगन्धयुतः पन्थास्तेषां सजलशीतलाः ॥१३॥

योगिनामध्यात्मविदां शुभवस्त्रप्रदाः शोभनवस्त्राणां दातारः द्विजानां योगिनामिति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । शोभनं वस्त्रमर्चितं ब्राह्मणायाध्यात्मविदेऽर्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्निपुराणोक्त-शुभवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

नवं सूक्ष्मं सुविपुलं ये प्रयच्छन्ति कम्बलम् ।

शीतार्दितद्विजेन्द्राय^{१०} तेषामग्निः सुखप्रदः ॥१४॥

शीतार्दिताय विद्यातपःसम्पन्नायार्चितं कम्बलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।^{११} अग्निपुराणोक्त-कम्बलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कम्बलं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A' स्वरूपं, I. O. पदार्थं

2 A' एतानि बोतं, I. O. एतत् सर्वं तत्

3 Supplied from Varāha P. There is a lacuna here in both I. O. and A

4 Varāha P. अथा

5 I. O. आधे यपुराणे

6 A अर्चिः

7 A प्रदातारः

8 I. O. omits योगिनाम

9 A and I. O. आधे यः

10 A तेषामाहुः शीतार्दितः

11 A' and I. O. आधे यः

आदित्यपुराणे :—

¹[वह्निवस्त्रप्रदानेन ब्रह्मलोकं प्रपद्यते ॥१५॥]

वह्निवस्त्रप्रदानेन वह्निप्रदानेन² वस्त्रप्रदानेन वेत्यर्थः । अत्र फलबाहुल्यादुत्कृष्टवस्त्र-
दानम् । ब्राह्मणायार्चिताय वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मलोक-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

द्विजेभ्यस्तर्पणं कृत्वा दत्त्वा वस्त्राणि भक्तितः ।

³रवेतन्तु लभते स्वर्गं यत्नं गत्वा न शोचति ॥१६॥

अत्र द्विजेभ्य इति ⁴बहुवचनं फलभूयस्त्वात् । ⁵यथेच्छबहुन् ⁶ब्राह्मणान् ⁷चन्दनादिना
सन्तर्प्य तेभ्यो वस्त्राण्यर्चितानि दद्यात् । अथामुकसगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखा-
ध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं नरसिंहपुराणोक्तवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽह-⁸मेतानि
वस्त्राणि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

वस्त्रं ⁹यथार्थिने दद्यात् छत्रञ्चापि यदृच्छया ।

स भवेद्धनवान् श्रोमान् बृहस्पतिपुरे वसेत् ॥१७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं वस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹⁰[नन्दिपुराणोक्त-
वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१३।४क) :—

दत्त्वा कार्पासिकं वस्त्रं स्वर्गलोके महीयते ॥१८॥

ब्राह्मणायार्चितायार्चितं वस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्] सोत्कर्षस्वर्ग-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् कार्पासिकं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।४ख) :—

दत्त्वा सरोम तदपि फलं दशगुणं लभेत् ॥१९॥

1 I. O. omits the bracketed
portion

2 A omits प्रदानेन

3 'A हमेतद्वस्त्रं' लभेत्

4 I. O. बहुवचनात् फलभूयस्त्वाच्च

5 I. O. omits यथेच्छ

6 I. O. omits it

7 A काचनादिना

8 A omits भेतानि

9 A यथार्थिने

10 A omits the bracketed por-
tion

सरोम कूलपटीमिति यावत् तदपि कार्पासिकमित्यर्थः । ब्राह्मणायाचिर्चायाचिर्चाता
कूलपटीम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सरोमवस्तुदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् सरोमवस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।५क) :—

आविकं वसनं दत्त्वा ^१भृगुलोकमवाप्नुयात् ॥२०॥

आविकं मेषलोमभवम् । ब्राह्मणायाचिर्चायाचिर्चाताय मेषलोमभवं ^२वस्त्रमर्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । भृगुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतदाविकं वसनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा वस्त्रप्रकरणे (३।३।१३।५ख) :—

छागं दत्त्वा चाङ्गिरसं ॥२१॥

लोकमाप्नुयादित्यनु-^३षज्यते । ब्राह्मणाय ^४अर्चिताय छागरोमसम्भवं वस्त्रमर्चितम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आङ्गिरसलोकप्राप्तिकामोऽहमेतच्छागवस्त्रं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।५ख) :—

क्षीमं दत्त्वा ^५वृहस्पतेः ॥२२॥

लोकमाप्नुयादित्यनुषज्यते । क्षीमं क्षुमाभवं वस्त्रं ^६क्षुमाजनितवस्त्रम् । ब्राह्मणाया-
चिर्चायाचिर्चाताय क्षीममर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वृहस्पतिलोकप्राप्तिकामोऽह-
मेतत् क्षीमं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।६क) :—

वसूनां लोकमाप्नोति कुशकौषेयवाससी ॥२३॥

दत्त्वेत्यनुषज्यते । कौषेयं कोषकारतनुभवम् । ^७कुशवस्त्रं प्रसिद्धम् । कौषेय-
वस्त्रमर्चितं ब्राह्मणायाचिर्चायाचिर्चाताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽह-

1 I. O. and V. D. भृगूणां लो-
माप्नुयात्

2 A omits स्त्र

3 A षज्यते

4 I. O. omits अर्चिताय

5 I. O. वृहस्पति

6 A क्षुमाजनितवस्त्रं, I. O. क्षुमा-
भवति

7 A कुशवस्त्रप्रसिद्धं, I. O. कुशवस्त्र-
प्रसिद्धं

मेतत् ^१कौषेयवासो ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं ^२पूर्ववत् । कुशवस्त्वदाने एतत् कुशवस्त्व-
मिति विशेषः ।

तथा वस्त्रप्रकरणे (३।३।१३।६ख) :—

कृमिजञ्च तथा दत्त्वा सोमलोके महीयते ॥२४॥

कृमिजं ^३पट्टीयसूत्रभवम् । ब्राह्मणायाचिंताय कृमिजं वस्त्रमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्ष-^४सोमलोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृमिजं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।७क) :—

अग्निष्टोममवाप्नोति दत्त्वैव मृगलोमिकम् ॥२५॥

मृगलोमनिर्मितं वस्त्रमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मृगलोमिकं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।७ख) :—

दत्त्वा वल्कलजं वासो वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥२६॥

वल्कलभवं वासोऽर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्वल्कलजं वासो^५ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५ [तथा वस्त्रप्रकरणे (३।३।१३।१०क) :—

कुसुम्भरक्तं दत्त्वा तु सौभाग्यं महदाप्नुयात् ॥२७॥

ब्राह्मणायाचिंताय सिन्दूरिकावस्त्रमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महासौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् कुसुम्भरक्तं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१३।१०ख) :—

^६ दानात् कुसुम्भरक्तस्य लावण्यं ^७महदाप्नुयात् ॥२८॥

1 A omits कौषेय, I. O. कौषेय-
वासोसो

2 I. O. पतनी०

3 A omits सोम

4 A एतत् दुर्लभसम्भववत्

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. दिनात्

7 I. O. बहदा०

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं कृष्णमरक्तवस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महालावण्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृष्णमरक्तवस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१३।११क) :—

रज्रैरन्यैरनीलैश्च रक्तं दत्त्वा सुखी भवेत् ॥२६॥

अन्यैः कुसुम्भकुङ्कुमेतरैरित्यर्थः । अनोलैर्नीलोरक्तं विनेत्यर्थः । यथा प्रसिद्धशोफालिकादि-
रक्तं वस्त्रमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सुखप्राप्ति-
कामोऽहमेतदमुक^१-द्रव्यरक्तं वस्त्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वस्त्रदानावर्तः ।

अथ विष्णुदेवतयज्ञोपवीतदानावर्तः ॥३२॥

आदित्यपुराणे :—

क्षौमजं वापि कार्पासं पट्सूत्रमथापि वा ।

दद्याद् यज्ञोपवीतं यो न तं हिंसन्ति राक्षसाः ॥१॥

क्षौमजं क्षुमाभवं कार्पासं कार्पासभवं^१ पट्सूत्रं पट्सूत्रमयम् । अत्र यजमानो ब्राह्मणा-
यार्चिताय उक्तयज्ञोपवीतानामन्यतमं यज्ञोपवीतमर्चितं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुक्-
वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमादित्यपुराणोक्त-यज्ञोपवीतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेत-
दमुकयज्ञोपवीतं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यज्ञोपवीतमिदं विष्णु-
देवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं
दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यज्ञोप-^२वीतं
स्पृशेत् ।

नन्दिपुराणे :—

यज्ञोपवीत]-दानेन सुरेभ्यो ब्राह्मणाय वा ।

भवेद्विप्रश्चतुर्वेदः शुद्धधोर्नात्र संशयः ॥२॥

ब्राह्मणायार्चिताय यज्ञोपवीतमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्तयज्ञोपवीतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदयज्ञोपवीतं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

यज्ञोपवीतदानेन वस्त्रदानफलं लभेत् ॥३॥

ब्राह्मणायार्चिताय यज्ञोपवीतमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वस्त्रदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतदयज्ञोपवीतं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे यज्ञोपवीतदानावर्तः ।

1 - I. O. omits it

2 A omits the bracketed por-
tion

अथामिदैवतसुवर्णदानावर्तः । (३३)

तत्र ^१सुवर्णदाने बृहस्पतिः :—

^२गृहादिके पुण्यफलं भवेन्मूल्यानुसारतः ।

तस्मात् सर्वप्रदानानां हिरण्य-^३मधिकं भवेत् ॥१॥

यथा सान्तानिकादीनां हेम्रा सम्पद्यते क्रियाः ।

^४न तथा गृहदानेन हिरण्यमधिकं ततः ॥२॥

^५अमेरपत्यं प्रथितं सुवर्णं भूर्वेष्णवो सूर्यमुताश्च गावः ।

तेषामनन्तं फलमश्रुवीत यः काश्चनं गाश्च महीश्च दद्यात् ॥३॥

^६दानबृहस्पतिः :—

सुवर्णदानं गोदानं भूमिदानश्च वासव ।

^७एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥४॥

सम्भर्तः :—

सर्वेषामेव दाननामेकजन्मानुगं^८ फलम् ।

हाटकक्षितिगौरीणां सप्तजन्मानुगं फलम् ॥५॥

महाभारते (अनु—८४।२७ख-२८क) :—

दशपूर्वान् दश ^९परांस्तथा सन्तारयन्ति ते ।

सुवर्णं ये ^{१०}[प्रयच्छन्तीत्येवं मां ^{११}पितरोऽब्रुवन्] ॥६॥

तथा :—

[पृथिवीनाश्च दत्त्वेह]^{१२} यच्चान्यदपि किञ्चन ।

^{१३}विशिष्यते सुवर्णस्य दानं परमकं विभो ॥७॥

1 I. O. सुवर्णदानावर्तः

2 I. O. गृहादिकं

3 I. O. मधिकस्ततः

4 I. O. तथाच

5 I. O. आग्नेयपक्षं

6 A दाने बृहस्पतिः

7 I. O. एतर्त्तः

8 I. O. जन्मानुगं

9 I. O. चान्यां

10 A प्रयच्छन्ति इत्थेवं पितरो ब्रुवं
for the b. p.

11 I. O. पितरो

12 A पृथिवीं गावः सुवर्णं च for the
b. p.

13 I. O. विशिष्यतु

^१अजरं पावनञ्चैव सुवर्णममरयुते ।

प्रयच्छद्भिजमुख्येभ्यः पावनं ह्येतदुत्तमम् ॥८॥

सुवर्णमिव ^२सर्वासु दक्षिणासु प्रशस्यते ।

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति ^३सर्वदास्ते ^४भवन्त्युत ॥९॥

^५अग्निर्हि देवताः सर्वाः सुवर्णञ्च ^६तदात्मकम् ।

तस्मात् सुवर्णं ददता दत्ताः स्युः सर्वदेवताः ॥१०॥

सर्वान् कामान् प्रयच्छन्ति ^७[ये प्रयच्छन्ति काश्चनम् ।

इत्येवं भगवानत्रिः] पितामहसुतोऽब्रवीत् ॥११॥

^८नन्दिपुराणो :—

तस्मात् सर्वात्मना पात्रे दद्यात् कनकदक्षिणाम् ^९ ।

अपात्रे पातयेद्दत्तं सुवर्णं नरकार्णवे ।

दानार्थमेव [तत् सृष्टम् उत्कृष्टं] ^{१०}सर्वसाधकम् ॥१२॥

विष्णुधर्मै :—

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति नराः शुद्धेन चेतसा ।

देवतास्ते प्रयच्छन्ति समस्ता इति नः श्रुतम् ॥१३॥

अथ सुवर्णदानपरिभाषा ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१०।११) :—

सकृत्कृष्णालदानेन स्वर्गे वर्षं ^{११}सुखी भवेत् ।

तथा च पञ्चवर्षाणि स्वर्गे [दत्तैव माषकम्] ^{१२} ॥१४॥

1 A अक्षय पावकञ्चैव

2 A सर्वस्वे

3 A सर्वतास्ते

4 A भवत्युत, I. O. भवत्युति

5 I. O. अपिभिर्देवताः

6 I. O. तथात्मकं

7 A omits the bracketed portion

8 Raghu reads the first two lines as from विष्णुपुराण in S. T. (pp. 346-7) and M. T. (p. 796)

9 Raghu in M. T. and S. T. कनकसुतामम्

10 I. O. उत्कृष्टं तत्सर्वं for the b. p.

11 A वर्ष

12 A दत्तैव माषकं for the b. p.

^१नन्दिपुराणे :—

[प्रमादाद्वस्तु^२ यन्नष्टं तावन्मातृं नियोजयेत् ।

अन्यथा स्तेययुक्तः स्याद्वेन्यदत्ते^३ विनाशिनि ॥१५॥

^४तद्धेमे ब्राह्मणायोत्सृष्टं ब्राह्मणसादकृतं यदि चौरादिना ह्रियते, तदा तावदेव पुनरुत्सृज्य देयमित्यर्थः ।

अथानियतसुवर्णदानम् ।

दानञ्चेदं सर्वकामिकम् ।

तथा च यमः :—

हृदमदः सर्वमाप्नोति ॥१॥

सर्वं यत् किञ्चित् कामयते तदा तत् प्राप्नोतीत्यर्थः । तथा षोडशवाजिके बहुविधानि सुवर्णदानानि श्रूयन्ते । कालिकापुराणेऽपि घटिताघटितसुवर्णदानानि प्रतिपादितानि ।

तथा च सुवर्णमित्यनुवृत्तौ कालिकापुराणे :—

पूतमेतत् परं नित्यं सुराः कायेषु नित्यशः ।

धारयन्ति यतः सर्वे अमलार्थं × × ॥२॥

अतः पापानि सर्वाणि पात्रेभ्यो विधिपूर्वकम् ।

दत्तं पुनाति काले च देशे च हरसन्निधौ ॥३॥

श्रूयतां येन रामेण विधिना प्राक् तपोधन ।

प्रदत्तं कायनं पूतं × × महात्मना ॥४॥

सर्वं हेममयं यज्ञमिष्टा विप्राः प्रतर्पिताः ।

हेमैराभरणैः पूज्य दत्तं पलशतं तथा ॥५॥

भूय एव तुलान्तेन स्वमारोप्य प्रयत्नतः ।

हेम द्वितीये पार्षवे तु द्विजातिभ्यो ददौ स्वयम् ॥६॥

1 Raghu विष्णुपुराणे in S. T. (pp. 346-7) and विष्णुपुराणम् in M. T. (p. 796)

2 Raghu in M. T. (p. 796) and S. T. (p. 347) प्रमादतश्च

3 I. O. तं नष्टं

4 I. O. विनाशिनि

5 Supplied from Raghu who quotes the whole sentence, I. O. omits it.

भूयोऽपि तन्मयान्येव पूर्य पात्राणि तेन च ।
 स्वभावादिषु तीर्थेषु ब्राह्मणेभ्यो ददौ तदा ॥७॥
 गवां चन्द्रसुवर्णानां विप्रं कृत्वा पृथक् पृथक् ।
 सहस्रञ्च सहस्रञ्च सवत्सानां स्वरूपिणाम् ॥८॥
 रज्ज्वा कम्बलमाक्रम्य पलान्येकादशैव तु ।
 एकस्य तु पृथक्त्वेन दत्तं हेम तु तेन वै ॥९॥
 कारयित्वा सुपद्मानि जातरूपमयानि च ।
 भ्रमता तीर्थलिङ्गानां मूर्द्ध्नि कृत्वानि (?) तेन वै ॥१०॥

जातरूपमयानि सुवर्णरूपमयानि ।

तन्मयाभरणैः स्रक्षशतशोऽथ सहस्रशः ।
 सम्पूज्य तर्जिता विप्रा भूयस्तेनैव मानद ॥११॥
 पञ्चैव पताकाश्च मालाश्चैव विशेषतः ।
 रुद्रादीनां नियुक्ताश्च कारयित्वा गृहे गृहे ॥१२॥
 उपवीतञ्च यष्टिञ्च मेखला पादुके तथा ।
 लेखनीं मसीपात्रञ्च दत्तं विप्रेषु तेन वै ॥१३॥
 भानसोपस्करं कृतञ्जमासनं धाम तन्मयम् ।
 द्विजेभ्यश्चैव दत्तानि कारयित्वा सहस्रशः ॥१४॥

भानसोपस्करं रसवत्युपयोगि द्रव्यम् ।

प्रहाणां देवतानाञ्च कृत्वा रूपाणि भूयसः ।
 न्यस्तानि विधिवत् पूज्य द्विजानाञ्चैव मन्दिरे ॥१५॥
 काश्चनो रोदसीं दृष्ट्वा नगोपरिऽखस्तिकाम् ।
 पुण्योषधिवरैर्युक्तां ददौ विप्रेभ्य एव सः ॥१६॥
 एवमाद्यैरनेकैश्च प्रकारैर्यत् कृतं पुरा ।
 पापापनुत्तये दत्तं पात्रमासाद्य भूयसः ॥१७॥

अत्र यजमानः पुण्यसमये पुण्यदेशे च महेश्वरसन्निधौ वा ब्राह्मणं विद्यातपःसम्पन्न-
 मभ्यर्च्य तस्मै यथेष्टपरिमाणं सुवर्णमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ श्रीमन्महेश्वरसन्निधौ अमुकगोत्रा-
 यामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यगमुकफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददामि ।
 प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सुवर्णं स्पृशेत् । षट्पददाने तु अमुकफलप्राप्तिकामोऽमुकरूपमिदं
 सुवर्णं ददानीति वाक्ये विशेषः । तत्र यदाकारं सुवर्णं दीयते तदाकारस्य या देवता सा

परिभाषायामेव ज्ञातव्या । यथा सोवर्णवारिपाले वरुणो देवता । सुवर्णपादुकायामुत्तानाङ्गिरो देवता । सुवर्णच्छत्रे प्रजापतिर्देवता । एवमन्यदप्युहनीयम् ।]^१ प्रतिमाश्व प्रतिष्ठाप्य [द्विजवेश्मसु स्थाप्याः]^२ ।

नन्दिपुराणे :—

[कृष्णलाः पञ्चमाषास्तु माषैः षोडशभिः स्मृतम् ।]^३

सुवर्णमेकं 'तद्वाता स्वर्गलोकमवाप्नुयात् ॥१८॥

यथोक्तपरिमाणं सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

ब्राह्मणस्य विशुद्धस्य सुवर्णं यः प्रयच्छति ।

सुवर्णानां शतं तेन दत्तं भवति निश्चयः ॥१९॥

सुवर्णं पञ्चरत्निकमानेन षोडशमापकाः । सुवर्णानां शतं दत्तमिति ^४[सुवर्णशतदानफलं प्राप्नोतीत्यर्थः । जन्मसंस्कारादिशुद्धयार्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तं सुवर्णमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।] सुवर्णशतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथाः—

सुवर्णं यः प्रयच्छेत्तु दरिद्राय द्विजातये ।

दशानामश्वमेधानां 'फलं प्राप्नोति मानवः ॥२०॥

दरिद्रं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै यथेच्छपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अश्वमेध-^५दशफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

कूर्मपुराणे :—

^६हिरण्यगोप्रदानेन निरहङ्कारमाप्नुयात् ॥२१॥

- 1 A reads प्रसाद इति वाक्यविशेषः ॥ देवताविष्णुरिति । only for the bracketed portion
- 2 A संस्थाप्या द्विजवेश्मसु for the b. p.
- 3 A omits the bracketed portion

- 4 A यद्वातात् वाता स्वर्गमवाप्नुयात्
- 5 I. O. omits the bracketed portion
- 6 A प्राप्नोतीति for 'फलं प्राप्नोति
- 7 A omits दश
- 8 I. O. सुवर्णं.

¹निरहङ्कारः स्वर्गविशेषः । [²अत्र फलोत्कर्षाद्बहुसुवर्णदानम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छबहुपरिमाणं ³हिरण्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । निरहङ्कार-प्राप्तिकामोऽहमेतद्विरण्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]⁴

ब्रह्मपुराणे :—

सुवर्णं राजतं वापि विद्रुमं मौक्तिकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति ते यान्ति विमानैः कनकोज्ज्वलैः ॥२२॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथेष्टपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे महेश्वर-⁵पुरकथनानुवृत्तौ :—

गोसहस्रप्रदातारो भूमिदातार एव च ।

ये सुवर्णप्रदातारस्तथा सर्वप्रियम्बदाः ॥२३॥

⁶ते तल्ल गत्वा ⁷हृष्टास्तु निवसन्ति यथासुखम् ।

कल्पायुतसहस्राणां सहस्राणि चतुर्दश ॥२४॥

विचरित्वा पुरवरं पुनः प्राप्य महीतलम् ।

जायन्ते श्रेष्ठवर्णेषु सुखैश्च परमैर्युताः ॥२५॥

सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शिवपुराणोक्त-महेश्वरपुरगमनादिकफल-⁸प्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलबाहुल्याद्देयद्रव्यबाहुल्यं ज्ञेयम् ।

तथा :—

सुवर्णदानं⁹ यो दद्याद् ब्राह्मणेषु विशेषतः ।

रूपवान् ¹⁰शीलसम्पन्नो ¹¹विद्याभागी भवेन्नरः ॥२६॥

ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो यथेष्टपरिमाणं सुवर्णमर्चितं दद्यात् । ॐ अयामुकामुक-सगोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं रूप-¹²शीलविद्या-

1 I. O. निरहङ्कारं मोक्षदं

2 A omits the line अत्र...दानम्

3 I. O. सुवर्णम्

4 I. O. reads the bracketed portion twice

5 A omits पुर

6 I. O. च

7 A हृष्टास्तु

8 I. O. adds सुवर्णदानफल here

9 A omits दानं

10 A शीलं

11 A विद्याभोगी

12 A शीलं

प्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । दक्षिणावाक्ये तु सम्प्र-
दानबहुत्वं विशेषः ।

ब्राह्मपुराणे (२०७।२६) यम-^१गृहानुवृत्तौ :—

तिलान् गावश्च हिरण्यश्च पृथिवीमपि^२ शाश्वतीम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छन्ति न गच्छन्ति न संशयः ॥२७॥

यमगृहं न गच्छन्तीत्यर्थः । ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । ब्राह्मणाया-
र्चिताय यथेष्टपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यम-^३गृहा-
सर्पणकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति यथाशक्त्वा न संशयः ।

जन्मप्रभृति यत् पापं 'मातृकं' पैतृकं तथा ॥२८॥

'सुवर्णदानाद्द्वारिद्र्यं' न पश्यन्ति कदाचन ।

मणिमुक्ताप्रवालेन वैदूर्येण खलङ्कृतः ॥२९॥

गन्धर्वैश्चाप्सरोभिश्च स्तूयमानः समन्ततः ।

गच्छते रुद्रलोकन्तु विष्णुलोकं तथैव च ॥३०॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्य-
पुराणोक्त-जन्मप्रभृत्युपार्जित-पापाभावादिकलक-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलबाहुल्याद्विभवानुरूपं^४ बहुसुवर्णं देयं न तु वित्तशास्त्र्यं
कार्यम् ।

तथा सुवर्णदानानुवृत्तौ :—

यद्देवमर्चयत्तेन यस्य चैव प्रयच्छति ।

तस्य लोके निवसति नित्यमैव ददाति यः ॥३१॥

नित्यन्तु यजते यज्ञं × × कदाचन ।

पुत्रपौत्रः परिवृतः श्रीयुक्तो जायते नरः ॥३२॥

१ A ०पुरा०

२ Varāha P. पृथिवीचापि

३ I. O. ०गृहानुवृत्तौ

४ A मातृकं पैतृकं तथा

५ I. O. सुवर्णं दाता द्वारिद्र्यं

६ A ०ष्ठ (वि १) तामुरूपं

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्य-
पुराणोक्तसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र नित्यमितिपदश्रवणाद् यथेच्छमावृत्तदानम् ।

नरसिंहपुराणे :—

[सुवर्णदायी सौभाग्यं लभेत् स्वर्गं महातपाः ॥३३॥

ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नरसिंह-
पुराणोक्त-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे : —]¹

दश पूर्वान् परांश्चैव प्रोवाचेदं बृहस्पतिः ।

सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति नराः सन्तारयन्ति ते ॥३४॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
मदीयपूर्वपर²-पुरुषदशकसन्तारणकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
फलबाहुल्याद्देयबाहुल्यमत्र युज्यते ।

तथा :—

पुष्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्ती च दिनक्षये ॥३५॥

यानमश्रमनङ्गाहं हेमरूपमनी³-स्तितान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥३६॥

अत्रोक्तसमयानामन्यतमे ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तमुक्तसमयविहितहेमदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धेम
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सर्वदेतिपददर्शनादतिप्रचुरपापक्षयार्थमिदं⁴
दानम् ।

तथा :—

शृणु राजन् परं दानं सर्वकिल्बिषनाशनम् ।

यद्देवा⁵ त्रिविधं पापं सया विलयमेति हि ॥३७॥

1 I. O. omits the bracketed
portion

2 A. •पूर्वपर•

3 I. O. •रूपमनी•

4 A. •प्रचुरतवापेक्षयाभिद्•

5 A. यत् कला

त्रिविधं वाङ्मनःकायार्जितम् ।

¹सुवर्णरोमां ²सौवर्णीं ³प्रत्यक्षान्तु सुशोभनाम् ।

सुवर्णतिलकोपेतां सर्वालङ्कारशोभिताम् ॥३८॥

सुशोभनां स्वरूपाश्च ⁴सर्वालङ्कारभूषिताम् ।

⁵[सर्वालङ्कारभूषितां यथाशक्ति सौवर्णम्रं वेयकपटिकाघटिकालङ्कृताम् ।

कौशेयपरिधानां तां दिव्यचन्दनभूषिताम् ॥३९॥]

दिव्यपुष्पोपहाराश्च सर्वधातुरसैर्युताम् ।

सप्तधान्यसमायुक्तां फलपुष्पवतीं तथा ॥४०॥

कौशेयं ⁶कोशकारकपटः, दिव्यमुत्तमं, सर्वधातु-सर्वरस-सप्तधान्यानि⁷ परिभाषोक्तानि प्राश्याणि ।

शतेन कारयेत्तान्तु सुवर्णस्य प्रयत्नतः ।

यथाशक्त्या वा कुर्याद्वित्तशाख्यं विवर्जयेत् ॥४१॥

सुवर्णस्य परिमाणविशेषावच्छिन्नस्य हेतुः ।

अयने विषुवे चैव प्रहणे शशिसूर्ययोः ।

दुःखप्रदर्शने चैव जन्मर्त्ते तिथिसंज्ञये ॥४२॥

यदा वा जायते वित्तं वित्तं श्रद्धासमन्वितम् ।

तदैव दानकालः स्याद् यतोऽनित्यं हि जीवितम् ॥४३॥

नयास्तोर्थे गृहे वापि यत्र वा रमते मनः ।

तत्र संस्थाप्य देवेशमुमया सह शङ्करम् ॥४४॥

ब्रह्माणं सह गायत्र्या श्रोधरश्च स्त्रिया सह ।

रत्या सह तथानङ्गं लोकपालन् प्रहानपि ॥४५॥

⁸एतान् पूज्य विधानेन गन्धपुष्पविलेपनैः ।

तदग्रे कारयेद्धोमं तिलाज्येन विधानतः ॥४६॥

1 I. O. सुव for सुवर्णे०

2 I. O. सौवर्णी

3 A प्रत्यक्षान्तु

4 A सुवर्णलङ्कार०

5 I. O. omits the bracketed portion

6 A काशकारकपटः; I. O. कोशकारकपटः

7 A उत्कृष्टं

8 A सर्वधातुः सर्वरसं सर्वधान्यानि, I. O. सर्वधातुसप्तसप्तधान्यानि

9 A तान् प्रपूजय

¹सुसम्पूज्य द्विजान् सम्यक् वस्त्रालङ्कारभूषणैः ।

तल्लिङ्गमन्त्रैर्होमश्च कर्तव्यो ज्वलितानले ॥४७॥

²[अलङ्कारभूषणैरित्यलङ्कारेण भूषणैरलङ्कारणैरित्यर्थः ।] तल्लिङ्गमन्त्रैः पूजितदेवता-
प्रकाशकमन्त्रैः ।

ततस्ताश्च प्रतिष्ठाप्य देवानाञ्च तिलोपरि ।

³लवणाभिमुखीं कृत्वा मन्त्रेणानेन मन्त्रयेत् ॥४८॥

लवणाभिमुखी-⁴[मग्नस्थापितपातस्थलवणाम् । देवानाश्चेति देवानामग्रत इत्यर्थः ।

रोम × × सर्वोपकरणैस्तथा ।

जगतः संप्रवृत्तासि त्वामतः] प्रार्थये शिवाम् ॥४९॥

वाङ्मनःकायजनितं ⁵यत् किञ्चित् मम दुष्कृतम् ।

तत् सर्वं विलयं ⁶यातु ⁷मामुद्धरात्ममम्भवे ॥५०॥

एवमुच्चार्य तां दद्यात् ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।

नाभिभाषेत तां दत्त्वा न × × वलोकयेत् ॥५१॥

न × × दक्षिणाहीना दातव्या ⁸नाविधानतः ।

⁹यथा पुनर्गृहीता स्यात् कुर्यान्नान्यस्य सत्तम ॥५२॥

यथान्यस्य पुनर्गृहीता न स्यात्तथा कुर्यात् । प्रतिप्रहीता यथा पुनस्तां नान्यस्मै दद्यात्,
तथा ¹⁰तमनुनयेदित्यर्थः ।

पुरा दत्तमिदं दानं गौर्या सत्या विधानतः ।

रुक्मिण्या च तथान्यैश्च राज्ञिभिः सगरादिभिः ॥५३॥

दानस्यास्य प्रभावेण सुखमत्यन्तमाप्नुयुः¹¹ ।

अपुत्रो लभते पुत्रमधनो लभते धनम् ।

¹²आरोग्यं चैवमाप्नोति परत्र च शुभां गतिम् ॥५४॥

1 A स्वयं पूज्य

2 A omits the bracketed portion

3 I. O. लवणादिमुखी, A लवणाभि-
मुखी

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. किञ्चिन्मम दुष्कृतं

6 A and F. O. यातु

7 I. O. दानात् वाम्बुसम्भवे

8 A च विधानतः

9 A दत्त्वा पुनर्गृहीत स्यात्

10 A तमस्य योजयतीत्यर्थः, I. O.
तमस्यैवेदित्यर्थः

11 A आप्नुयात्

12 I. O. त्रियं दाराम(न ?)वाप्नोति

अयनादीनामन्यतमे समये नदीतीर्थादीनामन्यतमे देशे चोक्तशङ्करादिदेवानिन्द्रादि-
लोकपालानादित्यादिग्रहान् प्रतिमामु स्थण्डिले वासतैः पङ्क्तिक्रमेण सप्तविंशतिपुजिकाः कृत्वा
तासु क्रमेण पूजयेत् । 'तद् यथा :—

एत एत उमासहितशङ्कर-गायत्रीसहितब्रह्म-श्रीसहितश्रीधर-रतिसहितानङ्ग इत्यावाह्य शङ्कर-
मारोपयामि उमारोपयामि ब्रह्माणमारोपयामि गायत्रोमारोपयामि श्रीधरमारोपयामि श्रीमारो-
पयामि अनङ्गमारोपयामि रतिमारोपयामि इत्यारोप्य एत एत लोकपाला इत्यावाह्य इन्द्रमारो-
पयामि अग्निमारोपयामि यममारोपयामि निर्ऋतिमारोपयामि वरुणमारोपयामि वायुमारोपयामि
सोममारोपयामि ईशानमारोपयामि अनन्तमारोपयामि ब्रह्माणमारोपयामि इत्यारोप्य एत एत
नवग्रह इत्यावाह्य आदित्यमारोपयामि सोममारोपयामि अङ्गारकमारोपयामि बुधमारोपयामि
बृहस्पतिमारोपयामि शुक्रमारोपयामि शनैश्वरमारोपयामि राहुमारोपयामि केतुमारोपयामीत्या-
रोपयेत् । ततः शङ्कराय उमायै ब्रह्मणे गायत्र्यै श्रीधराय त्रियै अनङ्गाय रत्यै इन्द्राय अग्नये
यमाय निर्ऋतये वरुणाय वायवे सोमाय ईशानाय अनन्ताय ब्रह्मणे आदित्याय सोमाय
अङ्गारकाय बुधाय बृहस्पतये शुक्राय शनैश्वराय राहवे केतवे इति प्रत्येकमुच्चार्य एतत् पाद्यं
नम इति क्रमादेकैकशः पाद्यं सर्वभ्यो दद्यात् । तथैव एषोऽर्घ्यं नमः इत्यर्घ्यम् एतदाचमनीयं
नम इत्याचमनीयम् एष गन्धो नम इति गन्धम् [एतत् पुष्पं नम इति पुष्पम्]^१
एतद्विलेपनं नम इति विलेपनम्^२ एष धूपो नम इति धूपं एष दीपो नम इति दीपम्
एतन्नैवेद्यं नम इति नैवेद्यं प्रत्येकं दद्यात् । ततस्वीन् ब्राह्मणान् वस्त्रालङ्काराभ्यां
श्रद्धातिशयेन सम्पूज्य पूजितदेवतानामप्रतोऽग्निमुपगमाधाय यथाक्रमं पूजितदेवतानां प्रकाशकैः^३
स्वशाखोक्तैर्मन्त्रैः प्रत्येकमेकैकां घृताकृतिलाहुतिं दद्यात् । शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयेत् ।
मन्त्राश्च शङ्करस्य ऋग्वेदे इमा रुद्रायेति^४, यजुर्वेदे मा नस्तोक इति, सामवेदे
आ वो राजानमिति, अथर्ववेदे भवो दिवे भव इति । उमायाः ऋग्वेदे मदभ्युत्तेति^५
मादन इति । यजुर्वेदे अग्ने अम्बिके इति । सामवेदे मदभ्युत्तेति मादन इति ।
अथर्ववेदे य एवं विदुषेदत्तेति । ब्रह्मणा वेदवतुष्येऽपि ब्रह्म जज्ञानमिति^६ ।

1 A omits तद् यथा

2 I. O. omits the bracketed
portion

3 I. O. चतुःसमं

4 I. O. प्रत्येकैः

5 A तमो रुद्रादिति

6 A मदभ्युत्तेति

7 A एवं विदुषे दत्तेति

8 A यजज्ञमिति, I. O. यज्ञान इति

गायत्र्याः ऋग्वेदे यद्^१गायत्र्ये अधि गायत्रमिति । यजुर्वेदे अयं पुरो-^२भुवस्तस्येति । साम-
वेदे 'युञ्जे वाचं' शतपदीमिति । अथर्ववेदे गायत्री च्छन्दसामध्यक्षेति^३ । विष्णोः
ऋग्वेदे अतो देवा इति । 'यजुर्वेदसामवेदयोः इदं' विष्णुरिति । अथर्ववेदे उरु विष्ण
इति । लक्ष्म्याः ऋग्वेदयजुर्वेदयोः मनसः कामम् आ-^४कृतिमिति । सामवेदे श्रोरसि मयि
रमस्वेति । अथर्ववेदे त्रियं धातरिति^५ । कामदेवस्य ऋग्वेदे कामस्तदग्रे समवर्ततेति^६ ।
यजुर्वेदे कोदादिति^७ । सामवेदे वेद ते नामेति । अथर्ववेदे ^{१०}कामस्तदग्रे इति । रत्याः
ऋग्वेदे इच्छन्ति त्वा सोम्यास^{११} इति । यजुर्वेदे इह रतिरिति । सामवेदे परि प्रिया दिवस्क-
विरिति^{१२} । अथर्ववेदे मूर्द्धानं दिवो अरतिमिति^{१३} । इन्द्रस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः लातारमिन्द्र-
मिति^{१४} । सामवेदे त्वामिद्धि हवामह^{१५} इति । अथर्ववेदे इन्द्रस्य बाहू इति । अग्रेः
ऋग्वेदेऽग्निं दूतं वृणीमह इति । यजुर्वेदे त्वन्नो अग्रे तव देवेति । सामवेदेऽग्निं दूतं वृणीमह
इति । अथर्ववेदे अग्ने मेन्व^{१६} इति । यमस्य ऋग्वेदे असि यम इति । यजुर्वेदे सुगं नुः
पन्थामिति । सामवेदे ^{१७}नाके सुपर्णमिति । अथर्ववेदे ^{१८}यमो नो गातुमिति । निऋतेः
ऋग्वेदे वेत्था हि निऋतीनामिति । [यजुर्वेदे असुन्वन्तमयजमानमिति । सामवेदे वेत्था हि
निऋतीनामिति । अथर्ववेदे अपेत एत्विति । वरुणस्य ऋग्वेदे वरुणं वो रशदाशमिति ।
यजुर्वेदे त्वा यामीति । सामवेदे घृतवती भुवनानामिति ।] ^{१९}अथर्ववेदे उदुत्तमं ^{२०}वरुणेति-
पाश इति । वायोः ऋग्वेदे ^{२१}वात आ वात्विति । यजुर्वेदे आनो नियुद्धिरिति । साम-

1 I. O. 'गायत्रे' अभिगायत्रमिति	11 A omits म्यास
2 A भवस्तस्ये	12 A दिवस्करिति, I. O. दिवः कवि-
रिति
3 A पाञ्चवाचं गो यदोति	13 A सुबानन्वं नोवमिति
4 A छन्दमध्यक्षेति विशेषः for छन्द-
सामध्यक्षात् विष्णोः	14 A लातारमिन्द्रमिति, I. O. लातार-
मिन्द्रमिति
5 A यजुर्वेदः कविरिति इति for यजु-
र्वेद...(in the middle) उरु विष्ण
इति	15 A त्वामिद्धिहमाव
6 A 'वृत्तमिति	16 अग्निमेन्व
7 I. O. धातरिति	17 I. O. नाकेषु यत्तमिति
8 A कामस्तुव	18 A यायानागास्त इति
9 I. O. दादिति	19 A omits the bracketed por-
tion
10 A कामस्तदग्रे, I. O. कामस्तदेका-
ग्रत	20 A वरुणपाश
	21 A वाचो भविति

वेदे 'वात आ वात्विति । अथर्ववेदे वायोः सवितुरिति । सोमस्य ऋग्वेदे कुविदङ्ग नमसा ये' इति । यजुर्वेदे वयं सोमेति^३ । सामवेदे सोमं राजानं वरुणमिति । अथर्ववेदे^४ सोदक्रामत् सा वनस्पतीनिति । ^५[ईशानस्य ऋग्वेदे] ईशाना वार्याणामिति । [यजुर्वेदे तमीशानामिति]^६ । 'सामवेदे आत्वा सोमस्येति । अथर्ववेदे तस्मै सर्वेभ्य ईशानस्येति । अनन्तस्य ऋग्वेदे काडिको नाम सर्प इति । यजुर्वेदे^७ [नमोऽतु सर्पेभ्य इति । सामवेदे यां सन्ध्यां ममभतेति । अथर्ववेदे अनन्तं वितमिति । . ब्राह्मणः ऋग्वेदे ब्रह्मा देवानामिति । यजुर्वेदे] [आ ब्रह्मन्निति । सामाथर्वणोः ब्रह्म जज्ञानमिति । आदित्यस्य ऋग्वेदयजुर्वेदयोः आ कृष्णेनेति । सामवेदे बरगमहौ असौति । अथर्ववेदे आदित्य नावमिति । सोमस्य]^९ ऋग्वेदे आ प्यायस्वेति । यजुर्वेदे इमं देवा इति । सामवेदे आ प्यायस्विति । अथर्ववेदे यद्राजानमिति । अङ्गारकस्य ऋग् यजुःसामसु अग्निमूर्द्धेति । अथर्ववेदे त्वया मन्य इति । बुधस्य ऋग्वेदे अग्ने विवस्वदुपस^{१०} इति । यजुर्वेदे उद् बुध्यस्वेति । सामवेदे अग्ने विवस्वदुपस इति । अथर्ववेदे दशोऽसीति^{११} । बृहस्पतेः ऋग्वेदे बृहस्पते परि दीयेति । यजुर्वेदे [बृहस्पते अतियदयं इति । सामवेदे बृहस्पते परि दीयेति । अथर्ववेदे बृहस्पतिर्न इति । शुक्रस्य ऋग्वेदे शुक्रन्ते अन्यदिति । यजुर्वेदे अत्रात् परिधुत इति ।]^{१२} सामवेदे शुक्रन्ते अन्यदिति । अथर्ववेदे येनावर्षदिति^{१३} । शनैश्चरस्य ऋग् यजुःसामसु शत्रो देवारिति । [अथर्ववेदे प्राणाय नम इति ।]^{१४} राहोः ऋग्वेदे कया नश्चिन्न इति । यजुर्वेदे कागडात् कागडादिति । सामवेदे कया नश्चिन्न इति । अथर्ववेदे राहो राजानमिति । केनोः वेदचतुष्टयेऽपि केतुं कृगवन्निति ।

ततो यथोक्तपरिमाणमुवर्णाघटितां मेर्षामुक्तापकरणयुतां पूजितदेवाग्ने तिलोपरि स्थापयित्वा लवणाभिमुखं कृत्वाभ्यर्च्य ॐ ^{१५}व्योमकृन्ममिलादि मन्त्रद्वयं पठित्वा अर्चनाय

1 A वाता आरादिति

2 I. O. कुविदङ्गरमसा यच्छ

3 A सोममिति

4 I. O. adds आत्मा सोमस्येति here

5 A omits the bracketed portion

6 A omits the bracketed portion

7 A सोमस्य वेदे

8 I. O. omits the bracketed portion,

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. सुहृषस

11 I. O. दशोऽसीति, A दशोऽसीति

12 A बृहस्पति पदं इति for the bracketed portion

13 A परावर्षमिति

14 A omits the bracketed portion

15 I. O. रीयकृन्ममिलादि

कुटुम्बिने ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ॐ आग्नेयपुराणोक्त-सौवर्ण्योणां¹ प्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सौवर्ण्यं² ³सौवर्ण्यतिलकोपेतां सर्वालङ्कारभूषितां कांशेयवस्त्र-पराधानां दिव्यचन्दनभूषितां दिव्यपुष्पोपहारां सर्वधातु-सर्वरस-सप्तधान्य⁴-नानाफलपुष्पयुतां तिलोपरिस्थापितां लवणाभिमुखीमूर्णायुन्ददानि⁵ । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ऊर्णायु-रयं⁶ वरुणदैवतेति⁷ वदेत्⁸ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।]⁹ स्वरूप-मेषीदाने तु वाक्ये¹⁰ सौवर्ण्यमिति पदस्थाने प्रत्यक्षामिति पदनिवेशो विशेषः । ततो दाता प्रतिग्रहीतारं वदेदियं मेषी न विक्रेतव्या [न चान्यस्मिं दातव्या]¹¹ भवतेति । ततो दाता तां मेषीं सुप्ताग्रावलोकयेत् [न चाह्वयेत्]¹² । सुवर्णमेषीदानसमानफलत्वाच्चास्य स्वरूपमेषी-दानस्यालङ्करणं¹³ दक्षिणा च यथाशक्ति बहुसुवर्णं¹⁴ कर्तव्ये । सुवर्णमेषीदानसमानप्रचुर-विधित्वेन पशुदानावर्ते लिखनयोग्यस्याप्यस्याल लिखनं कृतम् ।

महाभारते (अनु—८५।१५४) :—

आदित्योदयसम्प्राप्तं विधिमन्त्रपुरस्कृतम् ।

ददाति काश्चनं यो वै दुःस्वप्नं¹⁵ प्रतिहन्ति सः¹⁶ ॥१॥

विधिमन्त्रपुरस्कृतमिति मन्त्रस्तु :—

हिरण्यगर्भगर्भस्त्वं हेमवीजं विभावगोः ।

अनन्तपुण्यफलदमतः शान्तिं प्रयच्छ मे ।

इत्येव जातरूपस्त्वं जातदुःस्वप्ननाशनः¹⁷ ॥२॥

सूर्योदयाव्यवहितपूर्वकाले यथेच्छपरिमाणं¹⁸ काश्चनमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दुःस्वप्नदोषप्रशमनकामोऽहमेतत्¹⁹ काश्चनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

- 1 A सौवर्ण्यमेषी०
- 2 A सौवर्ण्यं मेषीं
- 3 A सुवर्णतिलकोपेतां
- 4 A adds सङ्घितां after सप्तधान्य
- 5 A लवणाभिमुखी पूर्णा प्रददानि
- 6 A उर्णयं
- 7 I. O. वरुणो देवदेति
- 8 A वदो, I. O. वदत्
- 9 A omits the bracketed portion
- 10 I. O. omits it

- 11 A reads the bracketed portion after सुप्ताग्रावलोकयेत् in the next sentence
- 12 A omits the bracketed portion
- 13 A दानस्य न सङ्कर
- 14 I. O. वर्णं for सुवर्णं
- 15 A दुःस्वप्नं
- 16 I. O. नः
- 17 I. O. reads the entire line as इत्येव रूपः । जातदुःस्वप्नदर्शनः
- 18 I. O. सुवर्णं०
- 19 I. O. सुवर्णं

तथा सुवर्णदानानुवृत्तौ (अनु—८५।१५५क) :—

ददात्युदितमात्रे यः तस्य पाप्मा विधूयते ।

¹[सूर्योदयसमये यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । पापविधूननकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (अनु—८५।१५५ख) :—]

मध्याह्ने ददते² रुक्मं हन्ति पापमनागतम् ॥३॥

मध्याह्नसमये ब्राह्मणायाचिताय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अनागतपापक्षयकामोऽहमेतत् रुक्मं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—८५।१५६क—१५६ख) :—

ददाति पश्चिमां मन्ध्यां यः सुवर्णं यतव्रतः³ ।

ब्रह्मवाय्वग्निमोमानां सालोक्यमुपयाति⁴ सः ॥४॥

⁵सेन्द्रेषु चैव लोकेषु प्रतिष्ठां विन्दते⁶ शुभाम् ।

इह लोके यशः प्राप्य शान्तपाप्मा च मोदते ॥५॥

ततः सम्पाद्यते⁷ऽन्येषु लोकेष्वप्रतिमः सदा ।

अनावृतगति⁸—श्वेव कामचारी भवत्यतः⁹ ॥६॥

न च क्षरति तेभ्यश्च यशश्चैवाप्नुयान्महत ।

यतव्रतोऽकृताहारः कृतचण्डालपायण्डालापानृतभाषणादिवर्जननियमः । सायमर्चिताय
ब्राह्मणाय यथेच्छं¹⁰ सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-
पश्चिमसन्ध्याविहित-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् । फलभूयस्त्वादत्र देयसुवर्णबहुत्वं बोद्धव्यम् ।

तथा (अनु—८५।१५६ख) :—

सुवर्णमक्षयं दत्त्वा लोकानाप्नोति पुष्कलान् ॥ ॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 I. O. ददतो

3 A प्रयत्नतः

4 I. O. ०यान्ति

5 A सन्ध्या

6 I. O. विन्दतां

7 I. O. सम्पाद्यत

8 A ०मति०

9 A भवेन्नृपः

10 A यथेच्छपरिमाण

अक्षयं रूप्यताम्रायसंपृक्तम्^१ । अर्चिताय ब्राह्मणायाक्षयं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुष्कललोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

मनुः (४।२३०ख) :—

दीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय अर्चितं यथेच्छपरिमाणं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दीर्घायुष्टुप्राप्तिकामोऽहमेतद्धिरण्यं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

सम्बर्तः :—

हिरण्यदो महावृद्धिं दीर्घमायुश्च विन्दति ॥९॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणं सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महावृद्धिसहितदीर्घायुष्टुप्राप्तिकामोऽहमेतद्धिरण्यं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र 'फलोत्कर्षादधिकसुवर्णदानम् ।

विष्णुधर्मं यममार्गानुवृत्तां :—

हिरण्यदाः^३ सुखं यान्ति पुरुषाः स्वभ्यलङ्कृताः^४ ॥१०॥

ब्राह्मणायाचितायाचितं सुवर्णम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । 'स्वलङ्कार-धारणपूर्वकयममार्गसंगमनकामोऽहमेतद्धिरण्यं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णदानं गोदानं पृथिवीदानमेव च ।

एतत् प्रयच्छमानो हि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥११॥

ब्राह्मणायाचिताय सुवर्णमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापक्षयकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णं परमं दानं सुवर्णं दक्षिणा परा ।

एतत् पवित्रं परमेतत् स्वस्त्ययनं महत् ॥१२॥

१ A रूप्यते only, I. O. रूपता-

मायसंपृक्तम्

२ I. O. काञ्चीत्.

३ I. O. हिरण्यदः

४ A स्वभ्यलङ्कृताः, I. O. स्वस्त्याङ्कृताः

५ A अलङ्कार for स्वलङ्कारधारण

दशपूर्वान् दशपरान् [वंशानाञ्च विशाम्पते]¹ ।

अपि पापशतं कृत्वा दत्त्वा विप्रेषु तारयेत् ॥१३॥

ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो यथेष्टपरिमाणमर्चितं सुवर्णम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोक्तपुरुषदशक^२-तारणादि^३-फलकसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् स्वर्णं ददामि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

सुवर्णादः स्वर्गलोके कामानिप्रानुपाशनुते ।

विरजो देवसम्बीतः^४ परियाति^५ यतस्ततः ॥१४॥

विमानेनार्धवर्णेन भास्वरेण विराजता ।

अप्सरोगणपूर्णेन भास्वता स्वेन तेजसा ॥१५॥

हंससारमयुक्तेन कामगेन नरोत्तमः ।

दिव्यगन्धवहः स्वर्गे परिगच्छेद् यतस्ततः ॥१६॥

ब्राह्मणार्चिताय यथेच्छपरिमाणं सृवर्णमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोक्त^६ - स्वर्गं गोचर - सर्वकामाप्यादिफलक - सृवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सृवर्णं
दद्यात् । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलबाहुल्यः देयबाहुल्यम् ।

विष्णुधर्मोत्तरे स्वर्णदानानुवृत्तौ (३।३।१०।५ख) :—

दत्त्वा कृष्णलमात्रन्तु नरः पापात् प्रमुच्यते ॥१७॥

‘प्रचुरदानासामर्थ्यं देयमिदं कृष्णलमात्रम्’ । सुवर्गमर्चनमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पापक्षयकामोऽहमेतत् सुवर्गं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

अथ सुवर्णदानानुवृत्तौ (३।३.१०।६क) :—

दत्त्वा तु माषकं तस्य पुण्यं फलमुपाश्नुते" ॥१८॥

पुगयं श्रेष्ठम् । ब्राह्मणाचार्येण पञ्चकृष्णलपरिमितं सुवर्गभाषकमर्चितम् ॐ अथादि

1 A नामोनस विगम्यते for the b p.

२. अक्षर

3 I. O. तारणा for तारणादि

4 I. O. विरजोऽम्बरमन्वीतः

5 I. O. परिपात्ति

6 1. 0. विष्णुधर्मोत्तर

7 I. O. प्रसुर०

8 A प्रचुरदानासमर्थस्तीहं for the entire line

9 Corrected from V. D. I. O.

इत्था त मायकं पुरयं फलं तन्वमु-
पावृत्ते, Δ उपयफलमाप्नुवात्

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुण्यफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णमाषकं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।६ख-७क) :—

सुवर्णमाषकं दत्त्वा सूर्यस्योदयनं प्रति ।

हुत्वाग्निं सर्वपापेभ्यो मोक्षमाप्नोत्यसंशयम् ॥१६॥

सूर्यादये क्त्वा यथाविध्यग्निमुपसमाधाय ॐ प्रजापतये स्वाहेत्याज्याहुतिं हुत्वा शूद्रो
ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ^१पञ्चकृष्णलमितं सुवर्णमाषकमर्चिताय ब्राह्मणाय [ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्]^२ । सर्वपापविमोचनं^३-प्राप्तिकामोऽहमेतं सुवर्णमाषकं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । एवं प्रत्यहं यथेच्छकालावधि कुर्याद् बहुदानानि ^४नित्यदानेनेति
श्रुतेः ।

तथा (३।३।१०।८) :—

दिनमध्यगते सूर्ये हुत्वाग्निं यः^५ प्रयच्छति ।

^६तस्यापि नित्यदानेन ^७महत्फलमुदाहृतम् ॥२०॥

नित्यदानेन प्रतिदिनं दानेन अत्रापिशब्देन^८ माषकमित्यनुषज्यते । ^९होमादिकं पूर्ववत् ।
दानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मध्याह्नविहित-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

तथा (३।३।१०।९) :—

^{१०}सूर्यास्तसमये वह्निं हुत्वा तद्धि प्रयच्छति ।

पुण्यं ^{११}महान्तमुद्दिष्टं नित्यदानेन वै द्विजाः ॥२१॥

तदिति सुवर्णमाषकं [द्विजा इति सम्बोधनम् । दानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सूर्यास्त-
समयविहित-सुवर्णमाषक-दानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।]^{१२}

1 A यथा०

2 I. O. omits the bracketed portion

3 I. O. ०विमोचक०, A ०विमोक्षक०

4 I. O. उत्तरदामिन

5 A हुतापिर्धः

6 A तथा नित्यप्रदामिन

7 A मद्भाषक०

8 I. O. and A अत्रापि

9 I. O. होमादिके

10 I. O. सूर्यास्तसमये हुत्वा वह्निं तद्धि प्रयच्छति, V. D... वह्निं हुत्वा... (the rest as I. O.)

11 V. D. महत् संभाषोति, A महत् ससुद्दिष्टं

12 A omits the bracketed portion but repeats the portion of the last verse from हुत्वा to द्विजाः

तथा (३।३।१०।१०) :—

^१तिसन्ध्यं कनकं यस्तु हुत्वा वह्निं प्रयच्छति ।

न लिप्सते स पापेन पद्मपत्रमिवाम्भसा ॥२२॥

त्रिसन्ध्यं पूर्वोक्तविधिना होमं कृत्वाचिंताय ब्राह्मणायाचिंतं सुवर्णम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । याव-[दुत्पन्नपापध्वंस]^२-पूर्वकानागतपापासम्बन्धप्राप्तिकामोऽहमेतत् कनकं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।१२) :—

यः सुवर्णं^३ सुवर्णस्य ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।

निर्दोषस्य स नाके तु मोदत्यब्दशतं नरः ॥२३॥

सुवर्णस्योत्कृष्टवर्णस्य^४ निर्दोषस्य^५ न्यायार्जितस्य हेमः पञ्चकृष्णलमानेन षोडशमाशक-
परिमाणं सुवर्णमित्यर्थः । ब्राह्मणायाचिंताय^६ उत्कृष्ट^७ सुवर्णमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । अब्दशत-सोत्कर्ष-स्वर्गवासकामोऽहमेतन्निर्दोषं सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।१३क—१५क) :—

आत्मतुल्यं सुवर्णन्तु^८ यः प्रयच्छति वै द्विजाः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो यथेष्टं गतिमाप्नुयात् ॥२४॥

द्विजा इति सम्बोधनम् ।

ब्रह्मघ्नो वा सुरापो वा स्तेनो वा गुरुतल्पगः ।

सर्वपातकयुक्तोऽपि^९ तेन दानेन मुच्यते ॥२५॥

^{१०}व्रतानामुत्तमं ह्येतद्दानानामपि चोत्तमम् ॥२६॥

आत्मतुलितं सुवर्णमर्चितमर्चितेभ्यो यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्यः ॐ अथादि युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा

1 I. O. omits the above verse
but repeats the previous
one

2 A omits the bracketed por-
tion

3 A omits it

4 A सुवर्णस्यादुष्टवत्तल

5 A omits it

6 I. O. अर्चित for अर्चिताय

7 A दुष्ट

8 I. O. सुवर्णस्य

9 A सुवर्णे वायु संख्यः

10 A ए only for व्रतानामुत्तमं,
V. D. अथानाम्

दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तात्मतुलितसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदात्मतुलितं सुवर्णं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सुवर्णस्य बाहुल्याद्बहुभ्यो लिखितं [न बहुत्वनियमः]^१ ।

तथा (३।३।१०।२८ख-३०क) :—

दत्त्वा सुवर्णं लोकेषु यथेच्छमथ मोदते ।

विमानेनार्कवर्णं न हंसयुक्तेन भास्वता ॥२७॥

देवरागागणाल्येन कामगेन विहायसा ।

भुक्त्वा दिवि चिरं भोगान् मानुष्ये सुखमाप्नुयात् ॥२८॥

अत्र फलोत्कर्षाद् यथाशक्ति बहुसुवर्णदानम् । ब्राह्मणायार्चिताय यथेच्छपरिमाणं
सुवर्णमर्चितम् ॐ श्रयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सकललोकगोचराभि-
मत-मोदादि-फलक-सुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे सुवर्णदानावर्तः ।

अथामिदैवतरूप्यदानावर्तः । (३४)

मनुः (४।२३०घ) :—

रूप्यदो रूपमुत्तमम् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणं रजतमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमुत्तमरूपप्राप्तिकामोऽहमेतद्रूप्यं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा रूप्यमिदममिदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतदानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा रजतं स्पृशेत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुष्ये वा जन्मनक्षत्रे अग्ने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतोपाते संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥२॥

यानमश्वमनङ्गाहं हेमरूप्यमणीस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां^१ दानमित्युत ॥३॥

अत्रोक्तसमयानामन्यतमे ब्राह्मणायार्चितायार्चितं यथेष्टपरिमाणं रूप्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तामुकसमयविहितरूप्यदानफलप्राप्तिकामाऽहमेतद्रूप्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सर्वदेतिपददर्शनादति-^२प्रचुरपापक्षयार्थमिदं दानम् ।

नरसिंहपुराणे :—

रूप्यदानेन 'स्वर्ग'न्तु निर्मलं लभते नरः ॥४॥

ब्राह्मणायार्चिताय यथेष्टपरिमाणं रजतमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । निर्मल-^३स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतद्रूप्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A यत्त्वैषां

2 A यथेष्टं

3 A प्रचुरतरं

4 A सुवर्गं

5 A यथेष्टं

6 A omits स्वर्गं

ब्रह्मपुराणे :—

सुवर्णं रजतं वापि विद्रुमं मौक्तिकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति ते यान्ति विमानैः कनकोज्ज्वलैः ॥५॥

ब्राह्मण्यायार्चिताय ^१यथेष्टपरिमाणमर्चितं रजतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
ब्रह्मपुराणोक्त-रजतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतं ददानी । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे रजतदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतालङ्कारदानावर्तः । (३५)

नन्दिपुराणे :—

अलङ्कारन्तु यो दद्याद्विप्रायाथ सुराय वा ।

स गच्छेद्भारुणं लोकं नानाभरणभूषितः ।

जातः पृथिव्यां कालेन भवेद्दीपपतिर्नरः ॥१॥

अत्र यजमानः प्रसिद्धहैमरीप्यमोक्तिकायलङ्कारणानामन्यतमं यथेष्टमुपादायार्चितं ब्राह्मणायार्चिताय दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्तालङ्कारदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमलङ्कारं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा अलङ्कारोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिग्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा^१ अलङ्कारं स्पृशेत् ।

वामनपुराणे (६५।४४) ब्राह्मणाय दानानुवृत्तो^२ :—

दासीं दासमलङ्कारमन्नं पट्संसंयुतम्^३ ।

‘पुरुषोत्तम-‘प्रीत्यर्थं’ प्रदेयं सार्वकालिकम् ॥२॥

नियतमासक-^४दानानन्तरस्याभिधानात् सार्वकालिकमित्यनियतमासदेयम् । प्रसिद्धालङ्काराणामन्यतममर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुरुषोत्तमप्रीत्ये एतमलङ्कारं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु—५।७।३८) :—

‘स्रग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि स्नानानि मान्यानि च मानवो यः ।

दद्याद्दिजेभ्यः स भवेद्द्विरोगस्तथातिरूपश्च^५ नरेन्द्रलोके ॥३॥

1 I. O. omits सावित्रीं पठित्वा

2 A ब्राह्मणदानानुवृत्तो

3 A मङ्गलद्रव्यसंयुतम् for अन्न ... (in the middle) संयुतम्

4 Corrected from Vāmana P. I. O. and अपुरुषोत्तमस्य०

5 Vāmana P. •तृतीयं

6 I. O. omits दा

7 Both A and I. O. स्रग्धूपगन्धान्यनुलेपनानि, स्रग्धूपगन्धा etc. has been supplied from a previous quotation of the same and from a consideration of the following paragraph, which becomes meaningless without this reading.

8 A •तथाभिजातश्च

अत्र माल्यानि पृथगुक्ता सगृग्रहणमलङ्करणरूपमुक्तासक्प्रतिपादनार्थम् । यथाशक्ति मुक्ता-सुवर्ण-रजतादिष्वजामन्यतमां स्रजमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्तस्रग्दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं स्रजं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१०।१५ख—१६ख) :—

^१ रुक्माभरणदानेन सुखी सर्वत्र जायते ।

चिरान्नाकपरिभ्रष्टो रूपसौभाग्यसंयुतः ।

^२ सतां कुले तु सुस्फोते गुणैः सर्वैर्युतो नरः ॥४॥

प्रसिद्धानामलङ्काराणामन्यतममलङ्कारमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-मुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तरुक्माभरणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् रुक्माभरणं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अलङ्कारदानावर्तः ।

अथ विष्णुदैवतरत्नदानावर्तः । (३६)

यमः—

राजोपकरणं दत्त्वा रत्नानि विविधानि च ।

नगरञ्च^१ तथा दत्त्वा राजा भवति भूतले ॥१॥

अत्र यजमानो ब्राह्मणाचार्यताय प्रसिद्धरत्नानि इच्छया^२ नानाजातीयानि यथेष्टसंख्य-
रत्नान्यर्चितानि दद्यात् । ॐ^३ 'अयामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाभ्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे
तुभ्यं' भूतलराज्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि रत्नानि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीतुक्त्वा सावित्रीं
पठित्वा रत्नानीमानि विष्णुदैवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ
कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा रत्नानि
स्पृशेत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे अग्ने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्ती च दिनक्षत्रे ॥२॥

यानमश्वमनडाहं हेमरूप्यमणींस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः^५ सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥३॥

अत्रोक्तसमयानामन्यतमे ब्राह्मणाचार्यतायार्चितं यथेष्टं^६ मणिलयम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तामुक्तसमयविहितमणिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् मणान्
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सर्वदेतिपददर्शनादतिप्रचुरतरपापक्षयार्थमिदं
दानम् ।

ब्रह्मपुराणे :—

सुवर्णं रजतं वापि विद्रुमं मौक्तिकं तथा ।

ये प्रयच्छन्ति ते यान्ति विमानैः कनकाज्ज्वलैः ॥४॥

१ I. O. न परध

२ I. O. मिच्छया

३ I. O. अद्यादितुभ्यममुकः

४ A भूराज्यः

५ I. O. निरताः

६ A यथेष्ट

७ A omits दानम्

विद्रुमं प्रवालम् । ब्राह्मणायाचिंताय ^१प्रवालमचिंताम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-विद्रुमदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं विद्रुमं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् । मुक्तादाने तु वाक्ये ब्रह्मपुराणोक्तमुक्तादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मौक्तिक-मिति विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१०।२३क-२६क) :—

रत्नानाञ्च प्रदानेन राजैवेह^२ प्रजायते ।

रत्नदानस्य यत्नोक्तं तद्रुक्ता सुचिरं द्विजाः ॥५॥

रत्नानामिति वक्ष्यमाणानां राजैवेह प्रजायत इति वक्ष्यमाणरत्नदानफलेषु^३ प्रत्येकं सम्बध्यते । रुक्ता यथोक्तलोकान् इह राजा भवतीत्यर्थः ।

वज्रदः शकलोकन्तु^४ पद्मरागप्रदो रवेः ।

मर्त्यो मरकतं दत्त्वा विष्णुलोके महीयते ॥६॥

मुक्ताफलप्रदानेन वारुणं लोकमश्नुते ।

वेद्वर्यस्य प्रदानेन द्वीपानासाय^५ मोदते ।

रत्नान्यन्यानि दत्त्वैव [राजराजस्य तु]^६ द्विजाः ॥७॥

लोकमासायेति शेषः । रत्नान्यन्यानोति नील^७-गोमेद-^८कदलीगर्भ-पुष्पराग-^९रूपाणि । ब्राह्मणायाचिंताय हीरकमचिंताम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वज्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वज्ररत्नं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^{१०}पद्मरागादि-दानेषु तु विष्णुधर्मोत्तरोक्तामुक्तरत्नफलप्राप्तिकामोऽहममुक्तरत्नमिति वाक्ये विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{११}रत्नदानावर्तः ।

1 A omits प्रवालम्

2 A' राजोदाह

3 I. O. चलेषु

4 A' रजदः शकलोकान्

5 V. D. द्वीपानां सप्त

6 I. O. मुक्तिमाप्नोति वं for the

b. p.

7 I. O. omits नील

8 A करणीगर्भ

9 I. O. omits रु

10 A reads पद्मरागदाने and omits तु

11 A नानारत्न०

अथ विष्णुदैवतगृहदानावर्तः^१ । (३७)

तत्र सोपकरणगृहदानानि ।

कालिकापुराणे :—

कारयित्वा 'तथोद्गाहं' श्रोत्रियाणां कुलेषु च ।

'वेदविच्छीलवृत्तेषु' 'द्विजेष्वेकादशेष्वथ ॥१॥

^५[समावृत्ताय ब्राह्मणाय] दानेषु निषिद्ध इति वाक्यार्थः ।

ततो गृहाणि रम्याणि कुर्यादेकादशैव तु ।

कारयित्वा तु धान्यैश्च विविधैश्च प्रपूजयेत् ॥२॥

विविधैरिति त्रीहियवमाषमुद्रतिलप्रभृतिभिः ।

'दासं गोमहिषांश्चापि' शयनासन^८-पादुकाः ।

भाजनानि विचित्राणि ताम्रमृन्मयकानि^९ च ॥३॥

पात्राणि भोजनार्थं च ^{१०}रुक्म सोपस्करश्च यत् ।

लोहश्च कनकश्चैव वस्त्राणि च विशेषतः ॥४॥

उपस्कर-^{११}मुदूखलमुषलादि ।

^{१२}संपूज्यैतं सुसम्भारं गृहेषु विनियोजयेत् ।

^{१३}योजयेच्चैव वृत्त्यर्थं वसतो वा शतं शतम् ॥५॥

पृथक् पृथगिमांश्चैव निवर्तनशतार्द्धतः ।

विषयं ^{१४}'खर्वटं' खेटं ग्रामं ग्रामार्द्धमेव वा ॥६॥

इ X भूमिं योजये X X

एकादशैव तास्तत्र दम्पत्यो X

विचिन्त्य परया भक्त्या तद्गृहेषु प्रवेशयेत् ॥७॥

1 A omits the heading

2 I. O. ततोद्गाहं

3 I. O. विविधह्रीनवृत्तेषु,

4 I. O. सर्वे.

5 I. O. सदावृत्तयो ब्राह्मणा

6 I. O. गोमो

7 I. O. गोमहिषोवापि, A गो-

महिषावापि

8 A and I. O. ०.ग्रन०

9 A ताम्रवृत्तमयानि च

10 I. O. रुक्म

11 A ०उलूखल०

12 A मष्टजानं

13 A योजयेच्च, सवृत्त्यर्थं भक्तितो वा शतं

ग्रनं

14 A खर्वटं, I. O. करट

^१प्राहयेदग्निहोत्राणि ^२प्रवेशयैतान् द्विजोत्तमान् ।
 विधिपूर्वं यथान्यायमात्मनः श्रेयसे नरः ॥८॥
 अदुष्टजलजानाञ्च विधिरेष ^३निरन्तरः ।
 शीलवृत्तैर्विभक्तानां द्विजानां कारयेत् सदा ॥९॥
 यश्च ग्रेष्यान् द्विजान् मूढो योजयेद्व्यकव्ययोः ।
 न भवेत्तत्फलं तस्य वैदिकीयं श्रुतिर्गुवा ॥१०॥
 यज्ञदानव्रताद्यश्च तौर्ध्यात्तादिकश्च यत् ।
 यस्त्येवं कारयेज्जन्तुस्तेन सर्वमनुष्ठितम् ॥११॥
 'समासाद्यार्कसङ्काशं विमानं' रत्नमालिनम् ।
 आरुह्य तत्पदं पुण्यं सुरस्त्रीभिरलङ्कृतम् ॥१२॥
 'विमानेश्चापरैर्द्रव्यैः सहस्रैः परिवारितः ।
 सर्वलोकगतान् भोगान् भुक्त्वा तस्मिन् प्रपद्यते ॥१३॥
 ज्ञात्वा 'चैव स्वसामर्थ्यमेकं चोद्वाहयेद्भूजम् ।
 तेनाप्याप्नोति तत्स्थानं' शिवभक्तो नरो ध्रुवम् ।
 'स्थानेन स्थानसम्प्राप्तिर्विधिवत्तेन' जायते ॥१४॥
 मातापितृविहीनन्तु संस्कारोद्वाहनादिभिः ।
 यः संस्थापयति तस्येह पुण्यसंख्या न विद्यते ॥१५॥

अत्र वेदवृत्तशीलान्वितेषु कुलेषु ^१एकादशविहितान् ब्राह्मणान् विवाहं कारयित्वा
 तेषामवस्थानार्थमग्निहोत्रार्थञ्च एकादशसु स्थानेषु प्रतस्थानं नानाविधविचित्रगृहाणि कारयित्वा
 एत्रैकशो निवर्तनशतात्मकं ^{१०}पश्चाद्विचित्रवर्तनावच्छिन्नां वा भूमिकैकैकशो विषय-^{११}खर्वट-खेट-ग्राम-
^{१२}ग्रामार्द्धानामन्यतमपरिमारेनावच्छिन्नां वा ^{१३}भूमिमुपकल्प्यात्तुक्त्रव्याणि नानाविध-^{१४}धान्य-

- 1 I. O. omits प्राहयेदग्नि
- 2 I. O. प्रवेशयैतान्
- 3 I. O. चित्तनः
- 4 I. O. स यात्यर्कसमानाभं
- 5 I. O. विमानेष्वापरैर्द्रव्यैः
- 6 I. O. चैतत्
- 7 A omits स्थानेन

- 8 A संजायते
- 9 I. O. एकादशविहितान्
- 10 I. O. पश्चाद्विचित्रवर्तनावच्छिन्ना
स्वा भूमिम्
- 11 I. O. कषट, A कर्बट
- 12 I. O. omits ग्रामार्द्ध
- 13 I. O. omits वा
- 14 A धान्याध्यः, I. O. omits it

दासीदासगोमहिषीशय्यापीठिका¹-पादुका²-भाजनताम्रकलसताम्रघटी-³पित्तलघटीपित्तलदीप-वृक्ष-
नानाविधमृन्मयपात्र--भोजनार्थस्थान--मुषलोदूखल⁴--सूर्प--सम्मार्जनी--कुहालदात्रकुठार--खनित्र-
कर्त्तरी⁵-शर्कराखण्ड-गुड-घृत-तैल-लवणाद्रक-हिङ्गु-मरीच धान्याक सर्पप-हरिद्रा-शुण्ठी-पिप्पली-
मुद्ग-माष-मसूर-द्विदलकादि-⁶रन्धनोचित--सामग्री शिलापट्टशिला-⁷पुत्रिकादि--गृहवस्तुचित-
सामग्रीश्च लोह-कनकानेकविधवस्त्राणि च तेषु गृहेषु स्थापयित्वा ⁸तान् सभार्यान् तत्र तत्तानीय
यजमानः शुचिः स्नातः⁹ तान् ब्राह्मणान् शिवमूर्त्तीन् ध्यात्वा ब्राह्मणीश्च गौरीमूर्त्तीर्ध्यात्वाभ्यर्च्य
वस्त्रादिना तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यस्तानि गृहाण्यर्चितानि दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रेभ्योऽमुकामुक्त-
वेदामुकामुक्तशाखाध्यायिभ्यो युष्मभ्यमेकादशभ्यो यथासंख्यं कालिकापुराणोक्तेकादशब्राह्मणसम्प्र-
दानकगृह-[दानफलप्राप्तिकामोऽह]¹⁰-मेत,न्येकैकशो ¹¹[नानाविध-धान्य]-दासीदास-गो-महिषी-
शय्या-पीठिका-पादुका-भाजन-ताम्रकलस-ताम्रघटी--पित्तलघटी¹²-पित्तलदीप-वृक्ष--नानाविधमृन्-
मयपात्र-¹³भोजनस्थान-मुषलोदूखल¹⁴-सूर्प-सम्मार्जनी-कुहालदात्रकुठारखनित्रकर्त्तरी-शर्कराखण्ड-
गुड-घृततैल-लवणाद्रक-हिङ्गु-मरीच-धान्याक सर्पप-हरिद्रा-शुण्ठी-पिप्पली-मुद्ग-माष-मसूर-द्विदल-
कादिरन्धनोचितसामग्री शिलापट्ट-शिलापुत्रिकादि-गृहवस्तुपयोगिद्रव्यगहितानि लोहसुवर्णा-
नेकवस्त्रयुतान्येकैकशः पञ्चाशन्नवर्त्तनभूमिगहितानि एकादशगृहाणि ददानि । प्रतिप्रहीतारः
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा गृहमेतद्विष्णुदेवतमिति प्रत्येकमुक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः ।
ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्राप्तं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत् काम्नं ददानि । प्रतिप्रहीतारः
स्वस्तीत्युक्त्वा गृहं प्रविशेयुः । ततस्तान् द्विजान् गृहाणि प्रवेशय यथाविध्यमिदोत्राणि ग्राहयेत् ।
एकस्मै दानत्वे एकं ब्राह्मणं विवाहं कारयित्वा पूर्वलिखितकमेण तस्यावस्थानार्थं गृहं कारयित्वा
पूर्वोक्तनिवर्त्तनशतादीनामन्यतमपरिमाणं भूमिमुपकल्प्य पूर्वोक्तगृहोपकरणद्रव्याणि तत्र
स्थापयित्वा तं सभार्यं यथायथं शिवगौरीरूपं ध्यात्वा वस्त्रादिनाभ्यर्च्य तस्मै गृहमर्चितं
दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं कालिका-

1 I. O. पीठिका

2 I. O. भाजताम्र for भाजन-
ताम्र

3 I. O. पित्तलो

4 I. O. मुषलोदूखल

5 I. O. कर्त्तरी

6 A omits रन्ध

7 A पुत्रिकादि

8 A तान्

9 A स्नातः शुचिः

10 A omits the bracketed por-
tion

11 A नानाविधान्य for the b. p.

12 I. O. पित्तलो, A omits it

13 I. O. omits भोजन

14 I. O. मुषलोदूखल, A मुषलोदूख

पुराणोक्तासमर्थ¹-दातृकृद्दान²-फलप्राप्तिकामोऽहमेतन्नानाविधगृहवसत्युचितसामग्रीयुतं लोह-
सुवर्णनेत्रवस्त्रसंयुतम्³ 'इयत्परिमाणभूमिसहितं गृहं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् । ततस्तममिहोत्रं दापयेत्⁴ । एवं मातापितृविहीन-कारितोप-⁵नयनोद्वाहाद्यैक-
ब्राह्मण-⁷[सम्प्रदानपक्षे कालिकापुराणोक्तमातापितृविहीनकारितोपनयनविवाहैकब्राह्मण]-संप्रदान-
कृद्दानफलप्राप्तिकाम इत्युपरिलिखितदानवाक्ये विशेषः ।

आदित्यपुराणे :—

सर्वे⁸श्च भारडैरुपशोभिताङ्गं दद्याद् गृहं ब्राह्मणसुव्रताय ।

सर्वा⁹श्च कामान् लभते च शीघ्रं पुत्रांश्च¹⁰ पौत्रांश्च लभते¹¹ समग्रान् ॥१६॥

सर्वे⁸श्च भारडैरिति गृहवसत्युचितोपकरणैरिति¹⁰ गृहैकादशकदाने¹¹ लिखितैः । सुव्रता-¹²[य
शोभनव्रतशालिने] ब्राह्मणाय शोभनव्रतशालिनेऽर्चितायार्चितं गृहवसत्युचितसामग्री-
सहितं गृहम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽ-
हमेतत् सर्वभारडोपशोभिताङ्गं गृहं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

गृहं यस्तु प्रयच्छेत सर्वकामसमृद्धिमत्¹³ ।

स लोकं ब्रह्मणः प्राप्य सर्वकामैर्हि सेव्यते¹⁴ ॥१७॥

सर्वकामसमृद्धिमदिति¹⁵ गृहस्थोपकरणयावद्गृहवसत्युचितसामग्रीसम्पन्नमित्यर्थः ।

वर्षकोटीः स ततोऽप्य चतस्रस्तेन कर्मणा ।

गृहमेधो सदा दाता भोगवांश्चैव जायते ॥१८॥

गृहस्थोपकरण¹⁶-यावद्गृहवसत्युचितसामग्रीसहितं गृहमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ
अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सर्वकाम-

1 I. O. ०समग्र

2 I. O. दानादान for दान

3 A युतम् for वस्त्रसंयुतम्

4 A दैवत्

5 A वा दैवत्

6 A ०नयनविवाहैक०

7 I. O. omits the bracketed
portion

8 I. O. omits च

9 A लभेत्

10 A ०करण

11 I. O. omits कदाने

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A ०समृद्धिमान्

14 A ०निषेव्यते

15 A ०समृद्धिमानदिति

16 A ०करणाय०

समृद्धिमद्गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । गृहवसत्युचितसामग्री गृहैकादशक-
दाने लिखिता तत 'एव ज्ञेयाः ।

नन्दिपुराणे :—

यथ वेश्म शुभं दद्यात् सर्वोपकरणान्वितम् ।

विप्राय नियमस्थाय स पूतः पातकैर्भवेत् ॥१६॥

शुभमुत्कृष्टं^१ सर्वोपकरणान्वितं^२ गृहैकादशक^३-दानलिखितगृहवसत्युचितसामग्रीसहितं
नियमस्थायोपवासादिव्रतशीलाय गृहवसत्युचितसकलसामग्रीसहितं गृहमुत्कृष्टमर्चितमर्चिताय
ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्
सर्वोपकरणान्वितं गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

बृहस्पतिः :—

रसान्नोपस्करयुतं गृहं विप्राय योऽर्पयेत् ।

तस्य न क्षीयते वंशः स्वर्गं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥२०॥

उपस्करः गृहवसत्युचितसामग्री गृहैकादशदाने लिखिता । ब्राह्मणायार्चिताय धान्य-
लवणादिरसगृहवसत्युचितसामग्रीसहितं गृहमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
बृहस्पत्युक्त^४—'गृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्गृह^५- वसत्युचित^६—सामग्रीधान्यलवणादिरससहितं'
गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (cf. अनु-५.७३.६) :—

वीजरूपेतं शयनैरुपेतं दद्याद् गृहं यः पुरुषो द्विजाय ।

सुखामिरामं बहुरत्नपूर्णं लभेदधिष्ठानवनं^७ स राजन् ॥२१॥

शयनैरिति उपरिचितवस्त्रमयशय्यायुक्तखट्वाभिस्त्रिभुभिः । ब्राह्मणायार्चितायार्चितं
धान्यादिबीजशय्यातयोपेतं गृहम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तसोप-
करणगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वा-[न्यमुद्ग-माष-सर्पप-यव-तिल-मसूरसहितं शयनैर्युतं]^८
गृहं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A एवाहुषम्भे या

2 A सर्वोपकरणं

3 I. O. omits क

4 I. O. बृहस्पत्युचित

5 I. O. omits एतद्गृह

6 A वसत्युचित

7 A ०रसहितं

8 A ०रस

9 A दियुक्तमर्चितमर्चिताय for the
b. p.

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०५।२१ख—२३क) :—

धनधान्ययुतं स्फीतं 'गृहोपकरणैर्यु'तम् ।

^२शय्यासनयुतं रम्यं गोजाल्यश्वयुतं^३ तथा ॥२२॥

[स्फीतं बृहत् । गृहोपकरणैर्यु'त'^४ पूर्वलिखितगृहैकादशदानोक्तगृहोपकरणयुतम् ।

गृहं दत्त्वा द्विजेन्द्राय तावत् स्वर्गमुपाश्रुते ।

यावत् कल्पावसानन्तु कल्पादौ पार्थिवो भवेत् ॥२३॥

द्विजेन्द्राय विद्यातपःसम्पन्नाय ब्राह्मणायार्चिताय सुवर्णधान्य^५-गृहोपकरणशय्यासन-
^६गोजाल्यश्वयुतं महदुत्कृष्टं गृहमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मो-
 त्तरोक्तसापकरणगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धनधान्ययुतं स्फीतं^७ बहुविधगृहोपकरणसहितं
 [शय्यासनयुतं ^८गोजाल्यश्वसहितं]^९ गृहं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 Corrected from V, D, I, O.
and A' सर्वो०

2 I, O, and A' शय्यासन०

3 A गोजाल्यश्वयुतं

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A धा for धान्य

6 I, O. गोजाल्य, A गोजाल्यश्वयुतं

7 I O. omits स्फीतं

8 I, O. गोजाल्य०

9 A omits the bracketed por-
tion

अथानुपकरणगृहदानम् ।

मनुः (४।२३०) :—

गृहदोऽप्रयाणि वेश्मानि ॥१॥

आप्नोतीति सम्बन्धः ।

[याज्ञवल्क्यः (१।२११) :—

गृहधान्यतोयोपानच्छत्वमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियां शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

यमः—

गृहदो नगरं तथा ॥३॥

आप्नोतीति सम्बन्धः ।]^१

सम्बन्धः :—

गृहदाता सुखी प्राज्ञो विवृणुः सर्ववस्तुषु^२ ॥४॥

ब्राह्मणाचार्यताया^१-चितं गृहम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । 'अप्रथमेशमप्राप्ति-
कामोऽहमेतद्गृहं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । याज्ञवल्क्योक्तगृहदानफल-प्राप्ति-
[कामनायामत्यन्तसुखप्राप्ति]^३-कामोऽहमिति यमोक्तगृहदानफलप्राप्ति-[कामनायां नगरप्राप्ति]^४-
कामोऽहमिति सम्बन्धोक्तगृहदानफलप्राप्ति [कामनायां]^५ [सुख-प्राज्ञता-सर्ववस्तुविवृणुता-प्राप्ति]^६
कामोऽहमेतेषामन्यतमपदं दानवाक्ये कामनायां यथायथं निवेशनीयम् ।

महाभारते (अनु—२३।१००) :—

निवेशनानां क्षेत्राणां वसतीनाञ्च भारत ।

दातारः प्रार्थितानाञ्च पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥५॥

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A सर्ववस्तुषुः

3 A omits अर्चिताय

4 A अयाव for अयवश्च

5, 6 & 7 A omits the bracketed portions

8 A omits it and I. O. reads सम्बन्धोक्तगृहदानफलप्राप्ति which is almost a repetition of the previous phrase

9 A वसतीनां युधिष्ठिर (युधिष्ठिर?)

वसतीनां गृहाणां, वसतीनामिति¹ बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम्² । ब्राह्मणायाचिंताय गृह³ मर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां वसतिं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

गृहावसथदातारो गृहैः काञ्चनमण्डितैः ।

व्रजन्ति बालार्कनिभैर्धर्मराजगृहं⁴ नराः ॥६॥

आचिंताय ब्राह्मणाय⁵ यथेष्टगृहमुपादायाचिं तम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्तगृहदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्गृहं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

ब्राह्मणाय गृहं दत्त्वा वसूनां लोकमानुयात् ॥७॥

ब्राह्मणायाचिंताय⁶ [गृहमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्गृहं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे गृहदानावर्तः ।

1 A omits it

2 I. O. adds उक्तम्

3 A omits अचिंताय गृहम्

4 A adds न before नराः

5 A यथेष्टम्

6 A omits the bracketed portion

अथ प्रतिश्रयदानावर्तः । (३८)

यमः :—

दत्त्वा प्रतिश्रयं लोके तथा दत्त्वैव चाभयम् ।

तथा दत्त्वा क्षितिं विप्रे ब्रह्मलोके महीयते ॥१॥

अत्र यजमानो ब्राह्मणादेर्विश्रामार्थं^१ गृहं मनोहरं निर्मायात्सृज्य दद्यात् । क्षीत-
कषेत्रब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहं विश्रामार्थं^२ प्रतिश्रयमुत्सृजे । ततश्चारभ्य यथायथमागतान्
ब्राह्मणादीन् विश्रामयेत् ।

महाभारते (अनु—६६।३०ख—३१क) :—

तथा गवार्थं शरणं शीतवर्षसहं शुभम् ।

आसप्तमं तारयति कुलं भरतसत्तम ॥२॥

शरणं गृहम् । उपकल्प्येति विशेषः । शुभं सुदृढं^३ यद्योक्तगृहमुत्पाद्य गवां निवासार्थ-
मुत्सृज्य दद्यात् । ॐ महाभारतोक्त-गोदान-फलप्राप्तिकामोऽहं गवार्थमुत्सृजे इत्युत्सृज्य
गास्तत्रावारितं विश्रामयेत् ।

विहारावसथोद्यान-कूपाराम-सभाप्रदाः ।

विप्राणाश्चोपकर्तारस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥३॥ (अनु—२३।६६)

विहारावसथोऽग्निहोत्रगृहं सभा^४ सभा^५-जनगृहं यत्र बहवो जनाः सुखेनोपविश्य कथादि
कुर्वन्ति । अग्निहोत्रेण अग्निहोत्रकरणोचितं गृहमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ महाभारतोक्त-
विहारावसथदानफलप्राप्तिकामोऽहमग्निहोत्रेण तुभ्यं विहारावसथं ददानि । नानासत्त्वविश्रा-
मार्थं सभामुत्सृज्य दद्यात् । ॐ ब्राह्मणमुखनानासत्त्वैभ्यः स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतां विश्रामार्थं
सभामुत्सृजे । तदादि यथायथं तत्र श्रान्तान् विश्रामयेत्^६ ।

तथा (वन—१६६।२४) :—

पादोदकं पादघृतं दीपमन्नं प्रतिश्रयम् ।

प्रयच्छन्ति तु ये राजन्नोपसर्पन्ति ते यमम् ॥४॥

1 & 2 I. O. विश्रामार्थं

3 I. O. सुदृढं शुभं

4 I. O. सभा

5 I. O. सभा

6 I. O. विश्रामयेत्

प्रतिश्रयं निर्माय श्रान्तविश्रामार्थमुत्सृज्य दद्यात् । ॐ ब्राह्मणप्रमुखनानाश्रान्तेभ्यो विश्रामार्थं ^१यमानुपसर्पणरूपफलप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रतिश्रयमुत्सृजे । इत्युत्सृज्य ^२यथाकल-
मागतान् श्रान्तान् ^३विश्रामयेत् ।

तथा (अनु—५७।३७ख) :—

प्रतिश्रयाच्छादनसंप्रदाता प्राप्नोति ^४तान्येव न संशयोऽत ॥५॥

तान्येवेति प्रतिश्रयाच्छादनान्येव इत्यर्थः । श्रान्तविश्रामार्थं प्रतिश्रयमुत्सृज्य दद्यात् ।
ॐ ब्राह्मणप्रमुखनानाश्रान्तेभ्यो विश्रामार्थं बहुप्रतिश्रयप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रतिश्रयमुत्सृजे ।
तदादि यथायथमुपस्थितान् श्रान्तान् तत्र ^५विश्रामयेत् ।

स्कन्दपुराणे :—

योगिभ्यो ब्रह्मचारिभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यतात्मवान् ।

यः प्रयच्छेदावसथं सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥६॥

आवसथं विश्रामगृहम् ।

आप्तावासः^६ पुण्डरीकं गोसहस्रञ्च विन्दति ।

स्मृतिं च परमां^७ लब्ध्वा योगमाप्नोति सुव्रतः ॥७॥

शीतवर्षाद्युपद्रवरहितं दृढं गृहमुत्पाद्य त्रिदण्ड्येकदण्डिभ्योऽवस्थानार्थं सङ्कल्प्य
दद्यात् । ॐ स्कन्दपुराणोक्तावसथदानफलप्राप्तिकामोऽहं योगि-ब्रह्मचारि-ब्राह्मणविश्रामार्थ-
मेतमावसथमुत्सृजे । ततश्चरन् यथायथं त्रिदण्डिन एकदण्डिनश्च विश्रामयेत्^८ ।

आग्नेयपुराणे :—]

कारयित्वा दृढस्तम्भं [शुभं पक्वे]^९ पृक्कामयम् ।

प्रतिश्रयं [सुविस्तीर्णं सुभूमिं]^{१०} लक्ष्णान्वितम् ॥८॥

शुभं शोभनं सुभूमिं^{११} ^{१२}परिकल्पितभूमिं लक्ष्णान्वितं मठलक्ष्णान्वितम् ।

1 I. O. यानानुसर्पण

2 I. O. यथकालः

3 I. O. विश्रामयेत्

4 I. O. चामयेव

5 I. O. विश्रामयेत्

6 I. O. आप्तापासः

7 I. O. परमं

8 I. O. विश्रामयेत्

9 A यच् for the bracketed portion

10 I. O. सुविस्तीर्णभूमि for the bracketed portion

11 I. O. भूमिं

12 I. O. परिकल्पितभूमिं

मठं कमठ(?) [पृष्ठाभं भञ्ज(?) सितदिगम्बरम् ।] ^१

सुधानुलितं गुप्तञ्च सुखशाला^२-विराजितम् ॥६॥

गुप्तं रक्षितं ^३प्राकारादिवेष्टितमित्यर्थः ।

दद्यादनन्तफलदं शैववैष्णवयोगिनाम् ॥१०॥

यथोक्तं मठं निर्माय शिवध्यानरतेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽथर्ववेदविहितपाशुपतव्रतधारिभ्यो वा विष्णुध्यानरतेभ्यो द्विजेभ्यो^४ भगवद्भ्यो वा उत्सृज्य दद्यात् । ॐ आग्नेयपुराणोक्त-मठ^५-प्रतिश्रयदानफलप्राप्तिकामो शैवयोगिभ्यो वैष्णवयोगिभ्यो^६ विश्रामार्थमेतं सुखशालान्वितं [मठं प्रतिश्रययुतं ददानि इत्युत्सृजेत्] ^७ । ततःप्रभृति यथासम्भवमुपस्थिता- [न् शैवयोगिनो वैष्णवयोगिनो वा यथेच्छं] ^८ मठे विश्रामयेत् ^९ ।

^{१०}वायुपुराणे (२।१८।५६) :—

[प्रतिश्रयन्तु यो]^{११} दद्यादतिथिभ्यः^{१२} कृताञ्जलिः ।

^{१३}देवास्तमुपतिष्ठन्ते दिव्यातिथ्यैः सहस्रशः ॥११॥

वातवर्षादिसह^{१४} ^{१५}गृहमुत्पाद्यातिथिभ्यो विश्रामार्थमुत्सृज्य दद्यात् । ॐ ^{१६}वायुपुरा-
णोक्तप्रतिश्रयदानफलप्राप्तिकामोऽहमतिथिभ्यो विश्रामार्थमेतं प्रतिश्रयमुत्सृजे । ततःप्रभृति
यथाकालमुपस्थितानतिथीन् कृताञ्जलिरादरेण विश्रामयेत् ।

ब्रह्मपुराणे :—

गृहावसथदातारो गृहैः काञ्चनमण्डितैः ।

व्रजन्ति बालार्कनिर्भैर्भर्मराजगृहं नराः ॥१२॥

1 A omits the bracketed portion

2 A सुखशालान्

3 I. O. and A प्रकारादि.

4 I. O. omits द्विजेभ्यो

5 I. O. मत्

6 I. O. omits this

7 I. O. मठप्रतिश्रययुतं सृजे इत्युत्सृज्य for the b p.

8 A 'शैव योगिनी वा यथेच्छ' for the b. p.

9 I. O. विश्रामयेत्

10 A वायुपुराणे

11 Vāyu P. प्रतिश्रयं एषा for the b. p.

12 A दद्यादतिथिभ्यः

13 Vāyu P. देवास्ते संप्रतीक्षन्ते

14 A निमित्ताय for सहं

15 I. O. omits गृहम्

16 A वायुपुराणोक्त.

आवसथो विश्रामार्थं गृहम्^१ । श्रान्तविश्रामोचितं दृढं गृहमुत्पाद्य श्रान्तेभ्य उतसृज्य
 दद्यात् । [ॐ ब्रह्मपुराणोक्तावसथदानफलप्राप्तिकामोऽहं श्रान्तविश्रामार्थमेतमावसथमुत्सृजे ।
 ततःप्रभृति तस्मिन् वेश्मनि यथाकालमागतान् श्रान्तान् विश्रामयेत् ।]^२

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
 श्रीदानसागरे प्रतिश्रयदानावर्तः ।

१ I, O. गृहं twice

२ A ब्रह्मपुराणे only for the
 bracketed portion

अथ प्रजापतिदत्तशय्यादानावर्तः । (३९)

^१विष्णु :—

शय्यादानेन भार्याम् ॥१॥

प्राप्नोतीति शेषः^२ । अत्र यजमानो ब्राह्मणायाचितायाचितां शय्यां दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं भार्याप्राप्तिकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा शय्येयं प्रजापतिदेवतेत्युक्त्वा^३ यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा शय्यां स्पृशेत् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२११ख) :—

यानं वृत्तं प्रिया^४ शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥२॥

ब्राह्मणायाचितायाचितां शय्याम् ॐ अद्यादि^५ तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तसुख-
प्राप्तिकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते (अनु-५.७।४०) :—

सुगन्धिचित्रास्तरणोपधानं दद्यान्नरो यः^६ शयनं द्विजाय ।

रूपार्थिता^७ रूपवती^८ मनोज्ञा भार्यामपत्योपचितां लभेत् सः ॥३॥

उपधानं गेण्डुकम् । ब्राह्मणायाचिताय शय्यां सुगन्धिचित्रास्तरणां सोपधानां^९ खट्वा-
रूपमर्चियाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतौक्तशय्यादानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत्^{१०} सास्तरणोपधानं शयनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A reads विष्णु: before the heading of this topic, just above.

2 A प्राप्नोतीति शेषः

3 I. O. प्रजापतिदेवतेति पठित्वा

4 A and I. O. प्रियं

5 A प्रतिग्रहीता for ॐ अद्यादि

6 A 'सुवर्ण' for नरो यः

7 A रूपार्थिता

8 A रूपवती

9 I. O. adds पट्टरूपम् after खट्वारूपम्

10 A स्तरणोपधानम्

स्कन्दपुराणे :—

यस्तु शय्यां प्रयच्छेत स्वास्तीर्णां^१ नरसत्तम ।

स हि भार्याः प्रिया दिव्या बह्वीर्भर्ता^२ समश्नुते^३ ॥४॥

स्वास्तीर्णां खट्वोपरिविस्तृतशोभनरूपाम् । अर्चितां स्वास्तीर्णां शय्यामर्चिताय
ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-शय्यादानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतां स्वास्तीर्णां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

शय्याप्रदानं यो दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो^४ विशेषतः ।

षष्टिं वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ।

यदि कालक्षयं गत्वा^५ जायते विपुले कुले ॥५॥

^६यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो^६ यथाशक्ति शय्यामर्चितां^७ दद्यात् । ॐ अद्या-
मुकामुक्तगोत्रेभ्योऽमुकामुक्तेदामुकामुक्तास्त्राभ्यायिभ्योऽमुकामुक्तेदवशर्मेभ्यो गुष्मभ्यं शिव-
पुराणोक्तशय्यादानफलप्राप्तिकामोऽहमेताः शय्या ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।
अत्र फलोत्कर्षादुत्कृष्टशय्यादानम् ।

आदित्यपुराणे :—

ये च शय्यां प्रयच्छन्ति देवेषु च गुरुष्विह ।

ज्ञानवृद्धेषु विप्रेषु दत्त्वा नश्यन्ति कण्ठकम् ॥६॥

सम्प्रदानबहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षम् । गुरुवे ब्राह्मणाय^८ बहुभ्रूतायार्चितायार्चितां शय्याम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । कण्ठकनाशकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादि-
स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

^९ब्रह्मपुराणे :—

^{१०}उपानदयुगलं छत्रं^{११} शय्यासनमथापि च ।

ये प्रयच्छन्ति वज्राणि तथैवाभरणानि च ॥७॥

1 A बह्वीभर्ता, I. O. बह्वीभक्ताः

2 A समश्नुते

3 I. O. ब्राह्मणेभ्यः

4 A दत्त्वा

5 A यथेष्टं

6 A omits अर्चितेभ्यो

7 I. O. शय्या अर्चिता

8 A omits बहुभ्रूतायार्चिताय

9 A omits ब्रह्मपुराणे

10 A पादुका for उपानद

11 A अर्चितां छत्रं for अर्चितासनम्

ते यान्यरवै रथैश्चैव कुजरैश्चाभ्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं रम्यं छत्रैः सौवर्णराजतैः ॥८॥

अत्र फलोत्कर्षश्रवणादुत्कृष्टशय्यादानम् । ब्राह्मणायाचिताया^१-चिता शय्याम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ब्रह्मपुराणोक्त-शय्यादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।२-३) :—

दत्त्वा द्विजाय शयनं स्वास्तीर्णं सोत्तरच्छदम् ।

कुले महति [सम्भूतां रूपद्रविणसंयुताम्]^२ ॥६॥

तथा पक्षवती^३ भार्या^४ प्राप्नोति वशगां^५ तथा ।

अनेनैव तु दानेन भार्या पतिमवाप्नुयात् ॥१०॥

^१पक्षवतीं कुटुम्बिनीम् । भार्या पतिमिति^६ महाकुलत्वादियुक्तं पतिमित्युन्नेयम् । शय्यां सुपरिष्कृतामुपरि^७-वस्त्राच्छादितामर्चिता^८ मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-स्वास्तीर्णशय्यादानफलप्राप्तिकामोऽह- [मेतत् सोत्तरच्छदं शयनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।२।५ख) :—

शय्याप्रदानं लोकेषु तथा स्थानकरं परम् ॥११॥

ब्राह्मणायाचिताय यथाशक्त्यपकल्पितां शय्यामर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तानुपकरणशय्यादानफलप्राप्तिकामोऽह]^९-मेतां शय्यां ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे शय्यादानावर्तः ।

1 I. O. omits अर्चिताय

2 Corrected from V. D. I. O. रूपभूतां रूपद्रविणसंयुताम् and A सम्भूतां रूपद्रविणसंयुताम् for the b. p.

3 A दक्षवती

4 Corrected from V. D. A वशगां and I. O. वशगां

5 A दक्षवती

6 I. O. पति for पतिमिति

7 I. O. सुपरिष्कृतां परि, A उप-
रिष्कृतामुपरि

8 A omits अर्चिताम्

9 A omits the bracketed por-
tion

अथ विष्णुदैवतेन्धनदानावर्तः^१ । (४०)

विष्णुः :—

इन्धनप्रदानेन दीप्ताभिर्भवति संग्रामे च जयमाप्नोति ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमिन्धनं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोलायामुकवेदामु-
कशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुक्तेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदिन्धनं ददामि ।
प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा इदमिन्धनं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काश्वनं ददामि ।
^२प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा^३ इन्धनं स्पृशेत् ।

महाभारते ब्राह्मणायैन्धनदानानुवृत्ती (अनु—६५।१४ख-१६क) :—

प्रतापनार्थं राजेन्द्र व्रतवद्भयः^४ सदा नरः ।

सिध्यन्त्यर्थाः सदा तस्य कार्याणि विविधानि च ॥२॥

उपर्युपरि शलूणां वपुषा दीप्यते च सः ।

भगवांश्चास्य सुप्रीतो^५ वह्निर्भवति नित्यशः ॥३॥

^६शीतार्त्तानां ^७व्रतकृच्छ्रब्राह्मणानां प्रतापनार्थं काष्ठान्युत्सृज्य दद्यात् । ॐ महाभारतोक्त-
प्रतापनार्थकाष्ठदानफलप्राप्तिकामोऽहं ^८व्रतपरब्राह्मणेभ्यः प्रतापनार्थं काष्ठमुत्सृजे । "[ततः
काष्ठानि दद्यात् । तत्कार्याण्यावृत्त्या^{१०} सदेतिपददर्शनात् ।

आग्नेयपुराणे :—

य इन्धनानि काष्ठानि ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।

सर्वार्थास्तस्य सिध्यन्ति तेजस्वी चाभिजायते ॥ ॥

इन्धनानि^{११} काष्ठविशेषणं वह्निप्रज्वालनोपयोगीनि काष्ठानित्यर्थः । अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽ-
र्चितानि काष्ठानि दद्यात् । ॐ] अथामुकसगोलेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्यो

1 A omits this heading, I. O.

...दैवत इन्धन...

2 A प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा इन्धनं ददामि before this

3 A omits सावित्रीं पठित्वा

4 I. O. व्रतवद्भयः

5 I. O. सुप्रीतो

6 I. O. शीतार्त्तानां

7 A व्रतकृच्छ्रं, I. O. वृत्तं

8 I. O. व्रतवद्ब्राह्मणेभ्यः

9 A reads the following only for the bracketed portion viz. ततः काष्ठान्यावृत्त्या दद्यात्

10 I. O. अवृत्त्यात्

11 I. O. इन्धनादीनि

[ऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो]^१ युष्मभ्यमाम्रेयपुराणोक्तकाष्ठदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि काष्ठानि ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । उत्सृज्य वा क्रमशो दद्यात् ।

मार्कण्डेयपुराणे (१०।५७क) यममार्गगमनानुवृत्तौ :—

शीतं ^२जयन्तीन्धनदाः ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमिन्धनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । मार्कण्डेय-पुराणोक्तेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदिन्धनं ददामि । ^३स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । सङ्कल्प्य वा क्रमशो दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-राक्षर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवबिरचिते

श्रीदानसागरे इन्धनदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed portion

3 A reads this sentence before
जीर्ण जयन्तीन्धनदाः (V. 5)

2 Mārkaṇḍeya P. जयन्ति धनदाः

१ अथ विष्णुदैवतदीपदानावर्त्तः । (४१)

तत्र दीपदानस्तुतिः ।

महाभारते (cf. अनु—१३०।२६ख) :—

प्रदीपस्य प्रदानेन श्रूयतां गुणविस्तरः ।
तमोऽन्धकारे नियतं^१ दीपदो न प्रणश्यति^२ ॥१॥
प्रभाश्चास्य^३ प्रयच्छन्ति सोमभास्करपावकाः^४ ।
देवताश्चानुमन्यन्ते विमलाः सर्वतो दिशः ॥२॥
द्योतते च यथादित्यः स्वर्गलोकगतो^५ नरः ।
तस्माद्दीपः प्रदातव्यः पानीयश्च विशेषतः ॥३॥
यस्माद्बुद्ध्वा गमेतत्तु तमसश्चैव भेषजम् ।
तस्माद्बुद्ध्वा गतिर्द्वा^६ भवत्यत्रेति निश्चयः ॥४॥
देवास्तेजस्विनो यस्मात् प्रभावन्तः प्रकाशकाः ।
तामसा राक्षसाश्चैव तस्माद्दीपः प्रदीयते ॥५॥
आलोकदानाच्चक्षुष्मान्^७ प्रभायुक्तो भवेन्नरः ।
तान् दत्त्वा नोपहिंसेत न हरेन्नोपनाशयेत्^८ ॥६॥
दीपहर्ता भवेदन्धस्तमोगतिरसुप्रभः ।
दीपप्रदः स्वर्गलोके दीपमालेव^९ राजते ॥७॥

ब्रह्मपुराणे :—

दीपदा^{११} यान्ति यानैस्तु दीपयन्तो दिशो दश ।
आदित्यसदृशैर्यानेर्दीप्यमाना^{१२} यथाम्रयः ॥८॥

1 A omits this heading

2 A तमोन्धकारनिबतां

3 A दीपदा न प्रणश्यति

4 A' प्रभावस्त्रे

5 A' ०पावकाः

6 T. O. स्वर्गलोकागतो, A प्रेतलोका-
गतो

7 A ०गतिश्चाभ

8 T. O. ०दानाचक्षुष्मान्

9 A ०नोपनाशयेत्, I. O. नोपनाशयेत्

10 A दीपदानेव

11 T. O. बान्धु पारेष

12 A ०दीप्यमाना

बराहपुराणे (almost the same as २०७।५२ख-५३क) :—

‘दीपप्रदानेन द्युतिं लभन्ते घृतेन तेजः सुकुमारताञ्च’ ।

प्राणद्युतिं^३ स्निग्धताञ्चापि तैलै-‘द्रवैर्नानारसतृप्तताञ्च ॥६॥

नन्दिपुराणे :—

याम्यं तमोमयं घोरं^४ ‘वनं दुर्गं’ महाभयम् ।

‘व्रजन्ति ते च सुखिनो ये केचिदीपदायिनः ॥१०॥

अथ दीपदानपरिभाषा ।

महाभारते :—

हविषा प्रथमः कल्पो द्वितीयश्चौषधी × ।

वसामेदोऽस्थि-‘निर्यामैर्न कारयः पुष्टिमिच्छता’ ॥११॥

विष्णुधर्मोत्तरे :—

घृतेन दीपा दातव्या तैलेर्वा यदुनन्दन ।

वसामज्जादिभिर्देया न तु दीपाः कथञ्चन ॥१२॥

‘दत्त्वा दीपं न कर्तव्यं तेन कर्म विजानता ।

निर्वापणञ्च दीपस्य हिंसनञ्च विगर्हितम् ॥१३॥

यः कुर्यात्तानि^{१०} कर्माणि स्यादसौ पुष्पितेक्ष्णः ।

दीपहर्त्ता भवेदन्धः काणो निर्वापको^{११} भवेत् ।

दीपस्य दानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥१४॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

भूदीपाश्चात्र^{१२}-वस्त्राम्भस्तिलसर्पिःप्रतिधयान् ।

नैवेशिकस्वर्ण-‘[धुर्यान् दत्त्वा स्वर्गं]’^{१३} महीयते ॥१५॥

1 I. O. दीपप्रदाने द्युतिं लभन्ते

2 I. O. स्वर्गमावभाष

3 I. O. स्निग्धताञ्च

4 I. O. ‘घरेच’

5 A वनदुर्ग for वनं दुर्गं

6 I. O. व्रजन्ते तेन

7 A नज्जा for निर्वाज

8 I. O. ‘मिच्छतः’

9 I. O. नवा

10 I. O. कुर्यात्तानि, A कुर्यात्तानि

11 I. O. निर्वापको

12 I. O. ‘चात्र’

13 I. O. धुर्यान् स्वर्गलोके for the bracketed portion

^१इदं ब्राह्मणमात्रदेयभूम्यादिसमभिव्याहारात् ब्राह्मणाय ^२दीपदानम् । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं दीपं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखा-
ध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्ष-^३स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतं दीपं ददानि । प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा [दीपोऽयं विष्णुदैवत इत्युक्त्वा]^४ यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् ।
ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता
स्वस्तीत्युक्त्वा दीपं स्पृशेत् ।

शिवपुराणे :—

दीपप्रदानं^५ यो दद्याद् दैवते ब्राह्मणेषु च^६ ।

तेन दीपप्रदानेन ^७अक्षय्यां गतिमाप्नुयात् ॥१६॥

ब्राह्मणेष्विति बहुवचनं प्रयोगबहुत्वापेक्षया । अर्चिताय ^८ब्राह्मणायार्चितं दीपम् ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^९अक्षय्यगतिप्राप्तिकामोऽहमेतं दीपं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

दीपं ददाति यो मर्त्यः सुरब्राह्मणवेश्मनि^{१०} ।

स ^{११}दिव्येन तु ^{१२}यानेन महाद्युति^{१३}-प्रभासिना^{१४} ।

^{१५}गच्छति स्वर्गमण्डलं वसेत्तत्त समाः शतम् ॥१७॥

^{१६}गृहीतोदपूर्णात्तन्नामपात्र उदङ्मुखो दीपदानं सङ्कल्प्य ब्राह्मणवेश्मसु ^{१७}यथेच्छकालावधि
दद्यात् । ॐ नन्दिपुराणोक्त-^{१८}ब्राह्मणवेश्म-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं ब्राह्मणवेश्मसु दीपं
दास्ये^{१९} । ^{२०}[अथ फलभूयस्त्वाद् यथेष्ट]-चिरकालदीपदानम् ।

1 A ततः

2 A omits दीप

3 A फलं

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A दीपं प्राप्ताद्

6 A वा

7 I. O. अक्षय्यां

8 A omits ब्राह्मणाय

9 I. O. अक्षय्यं

10 A देवब्राह्मणवेश्मनि, I. O. सुर-
ब्राह्मणवेश्मनि

11 I. O. दिव्येन

12 I. O. यानेन, A जालिन

13 I. O. महाप्राभ

14 A प्रभाविना

15 I. O. गच्छति

16 A reads ता before गृहीतो.

17 A यथेच्छवा

18 A adds उच before ब्राह्मणं

19 A ददानि

20 A अतिस्वर्गतिर्भूयस्त्वाद् for the
bracketed portion

शाम्बपुराणे :—

दीपं ददाति^१ यो नित्यं देवतायतनेषु च ।

चतुष्पथेषु रथ्यासु रूपवान्^२ सुभगो भवेत् ॥१८॥

चतुष्पथेषु दीपदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ॐ शाम्बपुराणोक्तदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं चतुष्पथेषु दीपं दास्ये । ततो यथेष्टचिरकालावधि दद्यात् । रथ्यासु दीपदाने रथ्यास्त्विति^३ दानवाक्ये विशेषः । फलभूय-^४[स्त्वार्यथिनोक्तदेशो^५-]श्वेकदेव दीपा देयाः । ^६अत्र च वाक्येऽ-मुकामुक्त-^७देवतायतनेषु चतुष्पथेषु^८ रथ्यासु च दीपं दास्ये इति विशेषः ।

महाभारते (cf. अनु-५.७।२२) :—

^९दीपालोकप्रदानेन चतुष्मान्^{१०} भवते नरः ।

तस्माद्दीपाः प्रदातव्याः^{११} सायं वै गृहमेधिभिः ।

^{१२}दिव्यं चक्षुरवाप्नोति^{१३} प्रेत्य दीपस्य दायकः ॥१९॥

शुचौ स्थाने^{१४} सायं यथेष्ट-^{१५}बहुसंख्यान् दीपान् यथेष्टचिरकालावधि सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ महाभारतोक्त-सायं-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं साय-^{१६}मेतान् दीपान् दास्ये ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

दीपदान-^{१७}[न्तु कर्तव्यं विप्र]-वेश्मसु पण्डितैः ॥२०॥

एतद्दीपदानं^{१८} मोक्षफलम् । अन्यत्र दीपदानेन महत्फलमवाप्नुयादित्यनन्तर^{१९}-श्रुतेः । महत्फलं मोक्षः । अन्यत्रेति देवगृह-^{२०}व्यतिरिक्ते दीपदानस्थान इत्यर्थः । दीपदानं सङ्कल्प्य जन्मसंस्कारविद्यासम्पन्नब्राह्मणगृहेषु चिरं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तविप्रगृहदीपदान-फलप्राप्तिकामोऽहं विप्रगृहेषु दीपान्^{२१} दास्ये ।

1 A ददाति	12 A प्रत्य
2 A सुखभगो	13 A omits सायं
3 A and I. O. विहितदानवाक्ये	14 A चिरकाल for बहु
4 A क्षात्रिव राजावतने चतुष्पथादि
for the bracketed portion	15 A एतं दीपं
5 A तत्र for अत्र च	16 I. O. अत्र इत्यर्थः for the
bracketed portion
6 I. O. देवावतनेषु	17 A •दानस्य
7 A चतुष्पथ	18 A उत्तरत्र for अनन्तर
8 A तस्माद्दीपप्रदानेन	19 I. O. •व्यतिरिक्तान् दीपान् for
•व्यतिरिक्ते
9 A भवति	20 A दद्यात्
10 A सावाहरे for सायं वै	
11 A दिव्यचक्षुःप्राप्नोति	

तथा :—

गिरिशृङ्गे प्रदातव्या नदीनां 'पुलिनेषु च ।

वृक्षमूलेषु गोष्ठेषु 'कान्तारगहनेषु च ।

दीपदानेन सर्वत्र महत् फलमुपाश्रुते ॥२१॥

'यावन्त्यक्षिनिमेषाणि दीपः प्रज्वलते नृप ।

तावन्त्येव स राजेन्द्र वर्षाणि दिवि मोदते ॥२२॥

दीपदानेन राजेन्द्र चक्षुष्मानिह जायते ।

रूपसौभाग्ययुक्तश्च धनधान्यसमन्वितः ॥२३॥

‘गिरिशृङ्गादिषु पूर्वोक्तेषु दीपदानं पूर्ववत् सङ्कल्पयेत्^१ । ॐ^२ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-गिरि-
शृङ्गदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं गिरिशृङ्गे दीपं दास्ये इति सङ्कल्प्य गिरिशृङ्गे यथेष्ट-
कालावधि दीपं दद्यात् । एवं नदीपुलिनदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं^३ [नदीपुलिन इति ।
वृक्षमूलदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं^४ वृक्षमूल इति । गोष्ठदीपदान-^५फलप्राप्तिकामोऽहं गोष्ठ इति ।
कान्तारदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं कान्तार इति । वनदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं^६ [वन इति
लिखितवाक्ये विशेषः । अत्र फलभूयस्त्वार्थिनोक्तदेशेषु एकदैव दीपा देयाः । तत्र दान-
वाक्यम् । ॐ^७ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-महत्फलजनकत्वोपलक्षितदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं^८ गिरि-
शृङ्ग-नदीपुलिन-वृक्षमूल-गोष्ठ-कान्तारवनेषु दीपान् दास्ये इति सङ्कल्प्य उक्तस्थानेषु दीपान्
दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्रुक्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे दीपदानावर्तः ।

1 A अजिषिष च

2 A कान्तारे गहनेषु

3 I. O. यावन्त्याक्षि०

4 A गिरिशृङ्गादिषु

5 A omits सङ्कल्पयेत्

6 I. O. विष्णुधर्मोक्त

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A omits फल

9 A omits the bracketed por-
tion

अथ सरस्वतीदैवतपुराणदानावर्तः । (४२)

मत्स्यपुराणे (५३।३-४) :—

पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा^१ स्मृतम् ।

अनन्तरञ्च वक्त्रेभ्यो वेदास्तस्य विनिर्गताः ॥१॥

[पुराणमेकमेवासी-^२तस्मिन् कल्पान्तरे सदा ।

त्रिवर्गसाधनं पुण्यं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥२॥

^३तथा (५३।११-५६) —

‘तदर्धोऽलं चतुर्लक्षैः संक्षेपेण प्रदर्शितः ।]^४

पुराणानि दशाष्टौ च ^५साम्प्रतं तदिहोच्यते ॥३॥

नामतस्तानि वक्ष्यामि^७ शृणुध्वमृषिसत्तमाः ।

ब्रह्मणाभिहितं पूर्वं यावन्मात्रं मरीचये ।

ब्राह्मं ^८तद्दशसाहस्रं पुराणं परिकीर्त्यते ॥४॥

लिखित्वा तच्च^९ यो दद्याज्जलधेनुसमन्वितम् ।

वैशाले पौर्णमास्यां स ब्रह्मलोके महीयते ॥५॥

एतदेव यदा पद्मभूद्विररमयं जगत् ।

^{१०}तद्गुप्तान्ताश्रयन्तद्भवत् ^{११}पाद्ममित्युच्यते धुधैः ॥६॥

^{१२}पाद्मं तत् पद्मपद्माशत् सहस्राणीह पठ्यते ।

तत्पुराणञ्च यो ^{१३}दद्यात् पुवर्णकमलान्वितम् ।

ज्यैष्ठ्ये मासि तिलैर्युक्तं सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥७॥

1 A ब्रह्मण

2 M. P. •तदा कल्पान्तरेऽन्यथ

3 A omits तथा

4 A reads this line as तदर्धो
च चतुर्लक्षैः संक्षेपेण प्रदर्शितः

5 A' repeats the bracketed
portion

6 A' संप्रतं

7 A वक्ष्यामि

8 M. P. त्रिदश•

9 I. O. तत्र

10 A तत्तथान्ताश्रयं तद्भवत्

11 A पद्म•

12 A पद्मं

13 I. O. दद्या

अत्र पौर्णमासीप्रकरणात् ¹ज्यैष्ठ्यपौर्णमासी ग्राह्या ।

²वराहकल्पवृत्तान्तमधिकृत्य पराशरः ।

³यान् प्राह धर्मानखिलांस्तदुक्तं वैष्णवं विदुः ॥८॥

⁴तदाषाढे तु यो दद्याद् घृतधेनुसमन्वितम् ।

पौर्णमास्यां ⁵हि पूतात्मा स पदं याति ⁶वारुणम् ॥९॥

तयोर्विंशतिसाहस्रं तत्-⁷पुराणं विदुर्बुधाः ।

श्वे तकल्पप्रसङ्गेन ⁸धर्मान् वायुरिहाब्रवीत् ॥१०॥

यत्न तद्वायवीयं स्याद्ब्रह्माहात्म्यसंयुतम् ।

⁹चतुर्विंशत्सहस्राणि पुराणं तदिहोच्यते ॥११॥

¹⁰श्रावण्यां श्रावणे मासि गुडधेनुसमन्वितम् ।

यो दद्याद्-धि¹¹-संयुक्तं ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।

शिवलोके ¹²स शान्तात्मा कल्पमेकं वसेन्नरः ॥१२॥

¹³यत्नाधिकृत्य गायत्रीं वर्यते धर्मविस्तरः ।

वृक्षाक्षरवधोपेतं¹⁴ ¹⁵तद्भागवतमुच्यते ॥१३॥

¹⁶[सारस्वतस्य कल्पस्य मध्ये ¹⁷ये स्युर्नरोत्तमाः ।

तद्वृत्तान्तोद्भवं लोके तद्भागवत-¹⁸मुच्यते ॥१४॥]

1 A जैष्ठ्यमासी जैष्ठ्यमासीपौर्णमासी

2 A वराहकल्पवृत्तान्तो अधिकृत्य and M. P. वाराह०

3 A यत्तद्

4 A तदाभावा

5 A विपूतात्मा

6 A वारुणम्

7 M. P. ०प्रमाणं

8 Corrected from M. P. A भस्मीभाष्यवितानवतीत् and I. O. भस्मीभाष्यं

9 A चतुर्विंशत्सहस्राणि आदिपुराणं

10 A श्रावण्यां

11 M. P. छत्र० and A गाव० for दधि

12 A समस्तादा and M. P. स पूतात्मा

13 I. O. यदाधिव गावतो

14 A यत्र for पेतं

15 I. O. तद्भागवत उच्यते

16 A omits the bracketed portion

17 E. O. येषु नराधराः

18 I. O. स for सु

लिखित्वा ¹तच्च यो दद्याडेम-² शृङ्गसमन्वितम् ।
 पौर्यामास्यां प्रौष्ठपद्यां स याति परमं पदम् ।
 अष्टादशसहस्राणि पुराणं ³तत् प्रकीर्तितम्⁴ ॥१५॥
 यत्नाह नारदो धर्मान् ⁵वृहत्कल्पा-⁶श्रयांस्त्वह ।
⁷पञ्चविंशत्सहस्राणि नारदीयं तदुच्यते ॥१६॥
⁸आश्विने पञ्चदश्यान्तु यो दद्याडेनुसंयुतम् ।
 परमां सिद्धिमाप्नोति पुनरावृत्तिदुर्लभाम् ॥१७॥
⁹यत्नाधिकृत्य शकुनीन् धर्माधर्मविचारणा ।
¹⁰[व्याख्याता वै मुनिप्रश्ने मुनिभिर्धर्मचारिभिः ॥१८॥
 मार्कण्डेयेन कथितं तत् सर्वं¹¹ विस्तरेण तु ।]
 पुराणं नवसाहस्रं मार्कण्डेयमिहोच्यते ॥१९॥
¹²प्रतिलिख्य तु यो दद्यात् सौवर्णं-¹³करिसंयुतम् ।
 कार्तिक्यां पुण्डरीकस्य ¹⁴यज्ञस्य फलभाग् भवेत् ॥२०॥
¹⁵यत्तदीशानकल्पस्य वृत्तान्तमधिकृत्य च ।
 वशिष्ठा-¹⁶याग्निना प्रोक्तमामेयं तत् प्रचक्षते ॥२१॥
 लेखयित्वा च यो दद्या-¹⁷डेमपद्ममन्वितम् ।
¹⁸मार्गशीर्ष्यां विधानेन तिलधेनुयुतं तथा ।
 तच्च षोडशसाहस्रं सर्व-¹⁹कतुफलप्रदम् ॥२२॥

1 I. O. तच्च	11 Corrected from M. P. I. O.
2 I. O. 'सिंह'.	परिचिखन्तु यो दद्या, A परिचिख्य
etc.
3 I. O. तं	12 Corrected from M. P. A
4 M. P. प्रचक्षते	कवि०, I. O. कवि०
5 A उद्धतकल्पाश्रयस्त्वह	13 A सकल
6 M. P. 'श्रयांश्च' च	14 M. P. 'यत्तदीशानकं कल्प', I. O.,
and A यत्, दीशानकल्प
7 A पञ्चविंशत्सहस्राणि नारदीयं तदुच्यते	15 A omits वा
8 A तद्विनि, I. O. तदीये	16 A 'यत्तदीय' च 'तदुच्यते'
9 I. O. repeats पञ्चविंशत्...तदु-
च्यते of V. 16 before this	17 Corrected from M. P. A
10 A omits the bracketed por-
tion, I. O. reads the first
line of the b. p. as 'व्याख्यानां'	'मार्गशीर्ष', I. O. 'मार्गशीर्षी'
अदिनिप्रश्ने धर्मभिर्धर्मचारिभिः	18 A धर्म for कतु

यत्नाधिकृत्य ¹माहात्म्यमादित्यस्य चतुर्मुखः ।

अघोरकल्पवृत्तान्तप्रसङ्गेन ²जगत्स्थितिम् ॥२३॥

मनवे कथयामास भूतग्रामस्य लक्षणम् ।

चतुर्दशसहस्राणि तथा ³पञ्चशतानि च ।

⁴भविष्यच्चरितप्रायं भविष्यं तदिहोच्यते ॥२४॥

तत् पोषे मासि यो दद्यात् पौर्णमास्यां विमतसरः⁵ ।

⁶गुडकुम्भसमायुक्तमग्निप्रोमफलं लभेत् ॥२५॥

⁷रथान्तरस्य कल्पस्य वृत्तान्तमधिकृत्य च ।

⁸सावर्णिना नारदाय कृष्णमाहात्म्यसंयुतम् ॥२६॥

यत्त ब्रह्मवराहस्य ⁹चरितं ¹⁰वर्यते मुहुः ।

तदद्यादशसाहस्रं ब्रह्मवैवर्तमुच्यते ॥२७॥

पुराणं ब्रह्मवैवर्तं दद्याद् यो माघमासि तु¹¹ ।

पौर्णमास्यां ¹²सभवनं ब्रह्मलोके महीयते ॥२८॥

[सभवनं गृहसहितम् ।]¹³

यत्नामिलिङ्ग¹⁴-मध्यस्थः प्राह देवो महेश्वरः ।

धर्मार्थकाम-¹⁵मोक्षार्थानाम्प्रेयमधिकृत्य च ।

¹⁶[कल्पान्ते लैङ्गमित्युक्तं¹⁷ पुराणं ब्रह्मणा स्वयम् ॥२९॥

1 A माहात्म्यमादित्यस्य

2 A जगत्स्थितिं

3 A दश.

4 M. P. भविष्यच्चरितं. I. O. भविष्य-
चरितं.

5 Corrected from M. P. I. O.
and A विमेषतः.

6 I. O. गुड.

7 I. O. राघवन्तरस्य, M. P. रघुन्तरस्य

8 Corrected from M. P. A नाम
वराह and I. O. सावर्णिनाराय-
णायाह

9 I. O. चरितं, M. P. चोदन्तं

10 M. P. वर्यते

11 A and M. P. च

12 A स भगवान्, M. P. शुभदिने

13 A omits the bracketed por-
tion

14 I. O. सिङ्ग for लिङ्ग

15 A मोक्षार्थं for मोक्षार्थान्

16 I. O. omits the bracketed
portion

17 Corrected from M. P. A
कल्पं तस्मिन्सुवार्थं

तदेकादशसाहस्रं^१ काल्गुन्यां यः प्रयच्छति ।
तिलधेनुसमायुक्तं^२ स याति शिव^३ सात्मताम् ॥३०॥
महावराहस्य^४ पुनर्माहात्म्यमधिकृत्य च ।]
विष्णुनाभिहितं क्षोण्यै तद्वाराहमिहोच्यते ॥३१॥
मानवस्य प्रसङ्गेन कल्पस्य मुनिसत्तमाः ।
चतुर्विंशत्सहस्राणि तत्पुराणमिहोच्यते ॥३२॥
काञ्चनं गरुडं कृत्वा तिलधेनुसमन्वितम् ।
पौर्णमास्यां^५ मधौ दद्याद् ब्राह्मणाय कुटुम्बिने ।
वराहस्य प्रसादेन पदमाप्नोति वैष्णवम् ॥३३॥
यत् माहेश्वरं^६ धर्ममधिकृत्य च षण्मुखः^७ ।
कल्पे^८ [तत्-^९पुरुषे वृत्ते चरितैरुपशोभितम् ॥३४॥
स्कान्दं नाम पुराणन्तु^{१०} ह्येकाशीतिर्निगद्यते ।
सहस्राणि शतैकमिति [यज्ञेन पठ्यते]^{११} ॥३५॥
परिलिख्य च यो दद्याद्देमशूलसमन्वितम् ।
शैवं पदमाप्नोति मीने चोपागते^{१२} रवी ॥३६॥
अत्रैकस्मिन् वक्त्रे पौर्णमास्यां मध्याह्ने माससहितपौर्णमासीश्रवणादन्यत्र च मीने
चोपागते रवाविति तिथिविशेषाश्रवणात् अन्योन्यापेक्षया चैतत्पौर्णमास्यामेव दानद्वयम् ।
त्रिविक्रमस्य माहात्म्यमधिकृत्य चतुर्मुखः ।
त्रिवर्गमभ्यधाद् यत्^{१३} वामनं परिकीर्त्यते^{१४} ॥३७॥
पुराणं दशसाहस्रं^{१५} कौर्मकल्पानुगं^{१६} शिवम् ।
यः शरद्विषुवे दद्याद्वैष्णवं यात्यसौ पदम् ॥३८॥

1 M. P. ०सात्मताम्

2 Corrected from M. P. A

पुरा for पुनर्

3 A चतुर्विंशं

4 Corrected from M. P. A

च यो and I. O. तु यो

5 Corrected from M. P. A

षण्मुखः, I. O. षण्मुखः

6 A कल्प

7 A omits the bracketed portion

8 M. P. ०पुरुषं वृत्तं

9 Corrected from M. P. I. O.
देकाशीतिः

10 M. P. मत्स्येषु गद्यते for the
b. p.

11 Corrected from M. P. I. O.
चोपागते

12 M. P. ०पातय

13 M. P. परिकीर्तितम्

14 M. P. कर्म

यत्र धर्मार्थकामानां मोक्षस्य च रसातले ।
 माहात्म्यं कथयामास कूर्मरूपी जनार्दनः ॥३६॥
^१इन्द्रद्युमप्रसङ्गेन ऋषीणां ^२शकसन्निधौ ।
^३अष्टादशसहस्राणि लक्ष्मीकल्पानुषङ्गिकम् ॥४०॥
 यो दद्यादयने 'कौर्म' हेमकूर्मसमन्वितम् ।
 गोसहस्रप्रदानस्य^४ स फलं प्राप्नुयान्नरः ॥४१॥
 श्रुतीनां यत् कल्पादौ प्रवृत्त्यर्थं जनार्दनः ।
 मतस्य-^५रूपी च मनवे नरसिंहोपवर्णनम् ॥४२॥
 अधिकृत्याब्रवीत् सप्तकल्पवृत्तं मुनीश्वराः^७ ।
 तन्मातस्यमिति जानीष्व^८ सहस्राणि ^९त्रयोदश ॥४३॥
 विषुवे हेममतस्येन धेन्वा चैव समन्वितम् ।
 यो दद्यात् पृथिवी तेन दत्ता भवति चाखिला ॥४४॥
 यदा च गारुडे कल्पे ^{१०}विश्राण्डाद् गरुडोद्भवम् ।
 अधिकृत्याब्रवीत् ^{१०}कृष्णो गारुडं तदिहोच्यते ।
^{११}[तदष्टादशकं चैव] सहस्राणोह पठ्यते ॥४५॥
^{१२}[सौवर्णहंसमिथुनसंयुक्तं विषुवे नराः ।
 यो ददाति पुमान् सिद्धिमाप्नोति शिवसम्मितः ॥४६॥]
 शिवसम्मितः शिवतुल्यरूपः । अतएव सिद्धिमणिमाद्यष्टैश्वर्यम् ।
 ब्रह्मा ब्रह्माण्डमाहात्म्यमधिकृत्याब्रवीत् पुनः ।
 तच्च द्वादशसाहस्रं ब्रह्माण्डं द्विशताधिकम् ॥४७॥

- 1 Corrected from M. P. I. O.
इन्द्रस्य सु०
- 2 Corrected from M. P. I. O.
शत्रु
- 3 Corrected from M. P. I. O.
सप्त
- 4 M. P. कूर्म
- 5 Corrected from M. P. I. O.
प्रदानेन
- 6 M. P. रूपेण for रूपी च
- 7 Corrected from M. P. I. O.
सुनिवृत्ताः

- 8 M. P. चतुर्दश
- 9 Corrected from M. P. I. O.
विश्राण्ड
- 10 Corrected from M. P. I. O.
कृष्ण
- 11 Corrected from M. P. I. O.
reads the b. p. as तदष्टादश
चैकच
- 12 M. P. reads the b. p. as
सौवर्णहंससंयुक्तं यो ददाति पुमा-
निह । स विविधं लभते सुखां
शिवलोके च संस्थितिम् ॥

भविष्याणां कल्पानां भ्रूयते यत्नं विस्तरः ।

तद्ब्रह्मास्यपुराणन्तु ब्रह्मणा समुदाहृतम् ॥४८॥

यो दद्यात्तु व्यतीपाते पीतोर्णायुगसंयुतम् ।

राजसूयसहस्रस्य फलमाप्नोति मानवः ॥४९॥

अत्राष्टादशपुराणानि लेखयित्वा यजमानो वैशाखपौर्णमास्यां शुचिं पुराणपाठशक्तं
श्रद्धालुं कुटुम्बिनं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै पुराणोक्तजलधेनुसहितं ब्रह्मपुराणमर्चितं दद्यात् ।
ॐ अयामुक्तमग्न्यायामुक्तेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्ति-
कामोऽहमेतज्जलधेनुसहितं ब्रह्मपुराणं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा
पुराणमिदं सरस्वतीदेवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैत-
द्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काश्चनं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पुराणं
स्पृशेत् । एवमपरपुराणसप्तदशकदानेऽपि दक्षिणादानं 'सरस्वतीदेवतपुराणस्पर्शनं
स्वीकरणञ्चोन्नेयम् । एवं ज्यैष्ठ्यपौर्णमास्यां सोवर्णकमलतिलचुप्यङ्किकासहितपद्मपुराणदान-
वाक्ये अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णकमलतिलसहितं पद्मपुराणं ददानीति विशेषः ।
'आषाढपौर्णमास्यां मतस्यपुराणोक्तघृतधेनुसहित-विष्णुपुराण-^१दानवाक्ये पूतात्मतापूर्वकवाक्य-
पदप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतधेनुसहितं विष्णुपुराणं ददानीति विशेषः । आषाढपौर्णमास्यां
दधिपूर्णपात्रम्, स्यपुराणोक्तगुडधेनुसहितवायुपुराण-^२दानवाक्ये शान्तात्मकत्वपूर्वककल्प-
शिवपुरवासकामोऽहमेतद्दधिगुडसहितं वायुपुराणं ददानीति विशेषः । भाद्रपौर्णमास्यां
सुवर्णशृङ्गयुक्तभागवतपुराण-^३दानवाक्ये परमपदप्राप्तिकामोऽहमेतत् सोवर्णशृङ्गसहितं
भागवतपुराणं ददानीति विशेषः । आश्विनपौर्णमास्यां सुवर्णशृङ्गायलङ्कृतस्वरूपधेनुसहित-
नारदीयपुराण-^४दानवाक्ये पुनरा] -वृत्तिदुर्लभ-परमसिद्धिप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णशृङ्गायल-
ङ्कृतधेनुसहितं नारदीयपुराणं ददानीति विशेषः । कार्तिकपौर्णमास्यां सोवर्णहस्ति-
मार्कण्डेयपुराणदानवाक्ये पुण्डरीकयज्ञफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सोवर्णहस्तिमहितं मार्कण्डेय-
पुराणं ददानीति विशेषः । मार्गशिरपौर्णमास्यां मतस्यपुराणोक्तसोवर्णपद्म^५-तिलधेनु-

1 Corrected from M. P. I. O.

स्वर्णपद्मे

2 M. P. दद्यात्तद्

3 Corrected from M. P. I. O.
पद्मिणी.

4 I. O. सरस्वतीदेवतस्य पुराणरूपमग्नय
स्वीकरणसुन्नेयम्

5 I. O. आषाढे.

6 I. O. दाने

7 I. O. दाने

8 I. O. दाने

9 I. O. दाने

10 I. O. सोवर्णपद्ममत्स्यपुराणोक्तः, A
omits सोवर्णपद्म

सहिताग्नेयपुराणदान¹-वाक्ये सर्वकतु²-फलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णपद्मतिलधेनुसहितमाग्नेय-
पुराणं ददानीति विशेषः । पौषपौर्णमास्यां गुडकुम्भसहितभविष्यपुराण³-दान⁴-वाक्ये अग्नि-
ष्टोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्गुडकुम्भसहितं भविष्यपुराणं ददानीति विशेषः । माघपौर्णमास्यां
गृहसहितब्रह्मवैवर्त्तपुराणदान⁵-वाक्ये सोत्कर्षब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहमेतत् सभवनं ब्रह्म-
वैवर्त्तपुराणं ददानीति विशेषः । फाल्गुनपौर्णमास्यां मत्स्यपुराणोक्ततिलधेनुसहितलिङ्ग-
पुराण⁶ दान⁷-वाक्ये शिवसात्मताप्राप्तिकामोऽहमेतत्तिलधेनुसहितं लिङ्गपुराणं ददानीति
विशेषः । चैत्रपौर्णमास्यां⁸ मत्स्यपुराणोक्तसौवर्णगरुडतिलधेनुसहित⁹-वराहपुराणदान¹⁰-वाक्ये
¹¹वैष्णवपदप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णगरुडतिलधेनुसहितं वराहपुराणं ददानीति विशेषः ।
तथा ¹²तस्मिन् दिने सौवर्ण¹³-¹⁴शूलसहितस्कन्दपुराण¹⁵-दानवाक्ये शैवपदप्राप्तिकामोऽहमेतत्
सौवर्ण¹⁶-¹⁷शूलसहितं स्कन्दपुराणं ददानीति विशेषः । शरद्विषुवे केवलवामनपुराण¹⁸-दान-
वाक्ये वैष्णवपदप्राप्तिकामोऽहमेतद्वागमनपुराणं ददानीति विशेषः । ¹⁹उत्तरायणे सौवर्णकूर्म-
सहितकूर्मपुराणदानवाक्ये गोसहस्रप्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णकूर्मसहितं कूर्मपुराणं ददा-
नीति विशेषः । वसन्तविषुवे सौवर्णमत्स्यसुवर्ण²⁰शृङ्गायलङ्कृतधेनुसहितमत्स्यपुराण²¹-दानवाक्ये
अखिलपृथिवीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णमत्स्यसुवर्ण²²शृङ्गायलङ्कृतधेनुसहितं मत्स्यपुराणं
ददानीति विशेषः । तथा वसन्तविषुवे ²³एव सौवर्णहंसमिथुनसहित²⁴-²⁵गरुडपुराणदानवाक्ये
शावसांलोक्यपूर्वकसिद्धिप्राप्तिकामोऽहमेतत् सौवर्णहंसमिथुनसहितं ²⁶गरुडपुराणं ददानीति
विशेषः । व्यतीपाते ²⁷धीतकौशेयवस्त्र²⁸-युगयुतब्रह्माण्डपुराण²⁹-दानवाक्ये राजसूयसहस्रफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् ³⁰पीतोर्णायुगसहितं ब्रह्माण्डपुराणं ददानीति विशेषः ।

1 I. O. दाने	13 I. O. शूल०
2 A omits कतु	14 I. O. दाने
3 A' पुराणोक्तपुराण०	15 I. O. शूल०
4 I. O. दाने	16 I. O. दाने
5 I. O. दाने	17 A omits उत्तरायणे
6 A पुराणोक्त०	18 A पुराणोक्त०
7 I. O. दाने	19 I. O. एतत्
8 A omits मत्स्य, I. O. सौवर्ण-
गरुडमत्स्यपुराणोक्त०	20 I. O. गरुड०
9 A omits वराह	21 I. O. गरुडपुराणं
10 I. O. दाने	22 A भीत twice
11 A विष्णु०	23 I. O. वसु
12 A अक्षिमेव	24 A' पुराणे
	25 I. O. कौशेयवस्त्रयुग०

कूर्मपुराणे (२।४६।१२२, १२४-१२६) :—

एतत् पुराणं 'परमं भाषितं'^२ कूर्मरूपिणा ।

साक्षाद्देवाति^३-देवेन विष्णुना विश्वयोनिना ॥५०॥

लिखित्वा चैव यो दद्याद् वैशाखे 'मासि सुव्रतः'^४ ।

विप्राय वेदविदुषे^५ तस्य पुण्यं निबोधत ॥५१॥

सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वैश्वर्यसमन्वितः ।

भुक्ता तु विपुलान्[भोगान् स्वर्गं]^६ दिव्यान् सुशोभनान् ॥५२॥

ततः स्वर्गात् परिभ्रष्टो विप्राणां जायते कुले ।

पूर्वसंस्कारमाहात्म्या^७-द्वद्भविद्यामवाप्नुयात् ॥५३॥

कूर्मपुराणं यथाशक्ति लेखयित्वा रचितं वैशाखाभिमततिथौ ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । कूर्मपुराणोक्त-कूर्मपुराणदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कूर्मपुराणं
ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूजयेत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पुराणदानावर्तः ।

1 K. P. सकलं

2 A भाषितं

3 K. P. वि for ति

4 K. P. कर्त्तिकेऽपि वा for मासि

सुव्रतः

5 I. O. तत्त्वतः

6 A विदुषे only

7 K. P. सर्वो भोगान् for the b. p.

8 A ० माहात्म्ये

अथ ब्रह्मदैवतविद्यादानावर्तः । (४३)

तत्र विद्यादानप्रशंसा ।

मनुः (४।२३३) :—

सर्वेषामेव दानानां ब्रह्मदानं विशिष्यते ।

^१वार्यन्न-^२गोमहीवास-^३स्तिलकाञ्चनसर्पिषाम् ॥३॥

याज्ञवल्क्यः (१।२१२) :—

सर्वदानमयं^४ ब्रह्म प्रदानेभ्योऽधिकन्ततः^५ ।

^६तं ददत् समवाप्नोति ब्रह्मलोकमविच्युतः^७ ॥२॥

यमः :—

य इमां पृथिवीं दद्यात् सर्वैरन्नोपशोभिताम् ।

दद्याच्छाल्मश्रु विप्राणां^८ तच्च दानञ्च च तत्समम् ॥३॥

श्रादित्यपुराणे :—

क्षीणि तुल्यप्रदानानि क्षीणि तुल्यफलानि च ।

सर्वकामदुष्ठा धेनुर्गावः पृथ्वी सरस्वती ॥४॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०३।१-४) :—

विद्या कामदुष्ठा धेनुर्विद्या चक्षुरनुत्तमम् ।

^९ [विद्यादानात् परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥५॥

विद्यावान् सर्वकामानां भाजनं पुरुषो भवेत् ।

तस्माद्विद्यां हि ददता किं न दत्तं भवेदिह ॥६॥

पराध्यापनतः क्लेशं पुरुषस्तु यदध्नुते ।

तपस्तत् परमं तस्य ब्रह्मलोकं परं स्मृतम् ॥७॥

दानानामुत्तमं ह्येतत्तपसश्च तथोत्तमम् ।]

विद्यादानं महाभागाः^{१०} सर्वकामफलप्रदम् ॥८॥

1 I, O. पवित्र

2 I, O. गो

3 A स्यात्काञ्चनसर्पिषो

4 A सर्वदानाश्च

5 A अधिकन्तु तत्

6 A ऊर्ध्वलोकमवाप्नोति.

7 A 'विच्युत'

8 I, O. तद्दानानि

9 A omits the bracketed portion

10 A अथाभावात्;

अथ विद्यादानस्वरूपं तत्फलञ्च ।

नन्दिपुराणे :—

शास्त्रे यस्माज्जगत् सर्वं संश्रितञ्च शुभाशुभम् ।
तस्माच्छास्त्रं प्रयत्नेन दातव्यं पुण्यकर्मणा ॥१॥
विद्याश्चतुर्दश प्रोक्ताः क्रमेण तु यथास्थिति^१ ।
षडङ्गाश्चतुरो वेदा धर्मशास्त्रं पुरातनम् ॥२॥

पुरातनं पुराणम् ।

मीमांसातर्कमपि च एता विद्यास्तु कीर्तिताः ।
^२आसामेवान्तरोत्पन्नाः परा विद्याः सहस्रशः ॥३॥
आयुर्वेदः ^३शस्यवेदो धनुर्वेदः प्रकीर्तितः ।
सर्वोत्तमा ^४चात्मविद्या संसारभयनाशिनी ॥४॥
^५सर्वदुःखान्तकरणी ^६सर्वपापविनाशिनी ।
एता विद्याः समाख्याता बहुभेदोपभेदजाः ॥५॥
कला विद्या तथा ^७वार्त्ता शिल्पविद्या तथापरा ।
^८सर्वा एष महाभागाः ^९[सर्वाः सर्वार्थसाधिकाः ॥६॥
स्थिताश्च तारतम्येन] विशिष्टफलसाधिकाः ।
आत्मविद्या प्रधाना तु तथायुर्वेदसंहिता^{१०} ॥७॥
धर्माधर्मप्रणयिनी कला शिल्पानुसाधिका^{११} ।
^{१२}सैषा विद्या च वितता एता विद्या महाफलाः ॥८॥
^{१३}ययैको जीवति प्राणी कयापि ^{१४}किल कुलचित् ।
अप्रधानापि सा विद्या कुलानां शतमुद्धरेत् ॥९॥

- 1 A and I. O. यथास्थितिः
- 2 A अस्मात् सर्वान्तरोत्पन्नाः
- 3 I. O. शस्यवेदो, A अस्त्रवेदो
- 4 I. O. चात्मविद्या
- 5 A सर्वदुःखान्तकरणी
- 6 A सर्वपापविनी
- 7 I. O. वार्त्ताः
- 8 A सर्वार्थसाधिका

- 9 A omits the bracketed portion
- 10 A संश्रिता
- 11 I. O. साधिका
- 12 A यत्न
- 13 I. O. ययैको
- 14 I. O. कत

यापि ^१साप्यवरोधत्वाद्विधा वै यत् कुत्रचित् ।

प्रापयत्यज्ञयाज्ञौ कान् विधिना ^२वाविधानतः ॥१०॥

^३[विधिना वाविधानतः] वक्ष्यमाणविधिना ^४विधानमन्तरेणैव दद्यादित्यर्थः ।

^५शिल्पविद्यां नरो दत्त्वा याति वै ब्रह्मणोऽन्तिकम् ।

^६कलाविद्यां नरो दत्त्वा वैष्णवं लोकमाप्नुयात् ।

^७कल्पमेकं न सन्देहः स्वर्गभोगसमन्वितः ॥११॥

^८शस्यविद्यां नरो दत्त्वा तृप्तिमान् कामसंयुतः ।

प्रजापतिपुरं गच्छेत् तारयन्नरकात् पितृन् ॥१२॥

आयुर्वेदं नरो दत्त्वा लोकानाप्नोति निर्मलान् ।

^९अश्विन्योर्दिव्यकामाढ्यं ^{१०}मन्वन्तरशतं नरः ॥१३॥

तर्कविद्यां नरो दत्त्वा वारुणं लोकमाप्नुयात् ।

मीमांसान्तु बुधो दत्त्वा शास्त्रमिन्द्रपुरे ^{११}वसेत् ॥१४॥

धर्मशास्त्रं नरो दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते ।

दशमन्वन्तरान् मर्त्यस्तारयेन्नरकात् पितृन् ॥१५॥

^{१२}वेदविद्यां नरो दत्त्वा स्वर्गे कल्पव्रतं वसेत् ।

आत्मविद्या-^{१३}[न्तु यो दद्यात्] ^{१३}तस्य संख्या न विद्यते ॥१६॥

^{१४}पुरयश्चागदितं सम्यगपि वर्षशतायुतैः ।

एतावच्छक्यते वक्तुं यत् ^{१५}कल्पायुतमुत्तमम् ।

सत्यलोके वसेन्मर्त्यो ^{१६}यत् ब्रह्म वसेत् प्रभुः ॥१७॥

अप्येवं ^{१७}निरुजीकृत्य जन्तुं यादृशतादृशम् ।

आयुर्वेदप्रसादेन किं न दत्तं भवेद्भुवि ॥१८॥

1 A साप्यवरोध

2 A omits वा

3 A दत्ति for the bracketed portion.

4 A विधानमन्त्रेणैव वा

5 I. O. शिष्टे for शिल्प

6 A reads कलाविद्यां नरो दत्त्वा याति वै ब्रह्मणोऽन्तिकं before this line

7 I. O. कालमेकं

8 A सत्य विद्यां, I. O. सत्य०

9 I. O. अश्विनोर्दिव्यकामाढ्यं, A अश्विनोर्दिव्यकामाढ्यं

10 I. O. दिव्यं मन्वन्तरं

11 I. O. पुरो

12 I. O. वेदविद्यां

13 I. O. अन्तर्पोषिता for the b. p.

14 A पुरयश्चागदितं

15 A कल्पान्तमनुत्तमं

16 A विष्णुव्रत

17 A निरुजीकृत्य

^१शस्यवेदप्रसादेन सम्पन्ना यस्य^२ शालयः ।

किं नाम न कृतं ^३तत्त पुण्यं भवति शारवतम् ॥१६॥

मीमांसाशास्त्रमाहात्म्याद्बुद्धा वै वेदनिर्णयम् ।

किं नाम न शुभं ^४दत्तं यज्ञकर्मप्रवर्तनात् ॥२०॥

आत्मविद्या च पीराणी धर्मशास्त्रात्मिका च या ।

एता विद्यास्त्रिस्तो मुख्याः सर्वदानक्रियाफलैः ॥२१॥

^५[धर्मशास्त्रं नरो बुद्धा यत्किञ्चिद्धर्ममाश्रयेत् ।

तस्य धर्मं दशगुणं धर्मशास्त्रप्रदस्य वै ॥२२॥

पुराणाख्यानविद्वांसः पितृदेवार्चने रताः^६ ।]

लोकान् ^७सर्वान् कामपूर्णान् यान्ति सर्वशुभोदयान्^८ ॥२३॥

पुराणविद्यादातारस्त्वनन्तफलभागिनः ।

आत्मविद्याप्रदातारो नरा धर्मसमाश्रयाः ।

न पुनर्योनिरिरयं प्रविशन्ति दुरत्ययम् ॥२४॥

उत्तीर्णाः सर्वपापेभ्यः ^९सपुत्रपशुबान्धवाः ।

मुच्यन्ते निरयैघोरैर-^{१०}संख्यैर्यातनात्मकैः ॥२५॥

तथा :—

श्लोकं प्रहेलिकां ^{११}गाथामन्यद्वापि ^{१२}सुभाषितम् ।

दत्त्वा प्रीतिकरं याति ^{१३}लोकमप्सरसां शुभम् ॥२६॥

यदेतत् पुण्यमाख्यातं विद्यादानस्य साम्प्रतम् ।

देशकालविधिश्च^{१४}पात्रयोगात्तथा बुधः ।

प्राप्नोति कोटिगुणितं फलं विद्याप्रदानतः । २७॥

यत्तु पुण्यपरो मर्त्यो जिगीषुः कीर्तिसाधकः ।

स विधानेन वै विद्यां दद्याद् विविधकामदाम् ॥२८॥

1 I. O. सख्यः, A सम्बन्धः

2 I. O. पथ

3 A तव

4 I. O. दात

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. रतः

7 A सर्वोत्तमान् पूजान्

8 I. O. सर्वशुभोदयः

9 A नराः सपुत्रबान्धवाः

10 I. O. संख्येः पातनात्मकैः

11 I. O. गाथा

12 I. O. सुभाषितं

13 A लोकमप्राप्तिं

14 A चात्र

एवं विद्याप्रदानं वै सर्वकामगुणाधिकम् ।

^१यत्तत् पात्रे तु संलक्षं रहस्यञ्चैतदुत्तमम् ॥२६॥

उद्दिश्य देवतां दातुं प्रधानां यत् ^२कूत्रचित् ।

तस्य समाप्तपुण्यस्य केन पुण्यं निरूप्यते ॥३०॥

उद्दिश्य देवतां देवताप्रीतय इत्यर्थः ।

गुरुमाराध्य यत्नेन विद्याव्याख्यानपारगम् ।

[शक्त्या भक्त्या प्रणामेन]^३ धनैः सर्वगुणैस्तथा ॥३१॥

अथ गुरुप्रशंसा ।

यथा घटप्रतिच्छत्रा ^४रत्नराजमहाप्रभाः ।

अकिञ्चित्करतां ^५प्राप्तास्तथा विद्याश्चतुर्दश ॥१॥

विना तु गुरुणा ^६सम्यग्बोधनेन विपश्चिता ।

नैव विद्याफलप्राप्तिर्गुरुं तस्मात् प्रपूजयेत् ॥२॥

स्वर्गासोभूषणैर्नित्यं यथा देवं पिनाकिनम् ।

यो गुरुं पूजयेन्नित्यं स्थितं वा प्रस्थितञ्च वा ॥३॥

तत्प्रसादेन यस्मात् स प्राप्नुयात् सर्वसम्पदः ।

तस्माद् गुरुं प्रयत्नेन महादेववदर्चयेत् ॥४॥

भक्त्या प्रीत्या प्रयत्नेन श्रद्धया च सदैव हि ।

एष माता पिता ह्येष एव च बान्धवः ॥५॥

एष चिन्तामणिः स्फीत एष एव च मे सुहृत् ।

एवं श्रद्धापरो नित्यं गुरुमाराधयेद्बुधः ।

अज्ञानदुःखशमनं ^७नरकोद्धरणं तथा ॥६॥

कुतो माता पिता वापि बान्धवो वा महागुणः ।

तादृगभ्युदयं कुर्याद् यत् कुर्याच्च गुरुर्महान् ॥७॥

कोऽन्यो ज्ञानेन ^८दुःखौघादुद्धरेद्बहुबन्धनात् ।

सम्यक् शास्त्रार्थबोद्धारं महादेववदर्चयेत् ॥८॥

1 I. O. यत्तत् पात्रं तु संलक्षं,

2 I. O. कूत्रचित्

3 A सद्यो तत् प्राप्नोमहेन for the
b. p.

4 A वरुणराजमहाप्रभुः

5 A प्राप्तः

6 A सम्यक्बोधनेन विपश्चितः

7 A नरकोधारणं

8 A दुःखौघादुद्धरेद्बहुबन्धनात्. I. O.
दुःखौघादुद्धरेद्बहुबन्धनात्

^१वस्तुमात्रेण यो ज्ञानं शास्त्ररूपमुपन्यसेत् ।
 स तावच्छिववत्^२ पूज्यो भक्त्या^३ भवति पापहः ॥६॥
 यः शास्त्रमविविक्तार्थं^४ विशेषार्थं^५ प्रबोधयेत् ।
^६पदवाक्यार्थबोधेन सम्यक् शास्त्रप्रवर्तनात् ॥१०॥
^७पूर्वोत्तरार्थसङ्गत्या समुदायार्थनिधयः ।
^८सुशास्त्राभिमतता वाचः सम्यग् यो वेत्ति तत्त्वतः^९ ॥११॥
 स तु साक्षान्महाबुद्धिर्भगवानिव शङ्करः ।
 तं भजेत् सर्वभावेन भक्तियोगेन सर्वदा ॥१२॥
 आदित्येन विना ^{१०}यावज्जगदन्धं विभाव्यते ।
 गुरुवाक्यैर्विना ^{११}सर्वं तथैव हि तमोमयम् ॥१३॥
 तस्माद् यथा महादेवं [तद्वदेव गुरुं सदा ।]^{१२}
 यः पश्यति स पुरुषः ^{१३}सर्वधर्मानवाप्नुयात् ॥१४॥

अथ विद्यादानपात्राणि ।

विद्या च मुख्यं दानानां ^{१४}गुरुतोऽस्य विधिं बुधः ।
 श्रुत्वा विधेयं विधिवच्छ्रद्धया भावितात्मना ॥१५॥
 सत्पात्रेभ्यः ^{१५}स्तुतां दद्याद् ^{१६}विशेषाद् गुणशालिषु ।
 उपयोज्यस्य ^{१७}यद् यस्य तत्तस्य प्रतिपादयेत् ॥२॥
 सुरालयेषु सिद्धेषु यथा-^{१८}विभवविस्तरेः ।
 दातव्यास्तु प्रयत्नेन ^{१९}सदा पुण्यफलार्थिभिः ॥३॥

1 A वट् मात्रेण

2 A भावस्थिररत

3 A भक्तो

4 A अविविक्तार्थं

5 I. O. तदाक्याद्गुतोधेन

6 I. O. पूर्वोत्तरार्थसङ्गत्या, A पूर्वो-
त्तरमुपगच्छा

7 A सुशास्त्रविहिताचीकारं, I. O.
स्वमासा.

8 I. O. तत्ततः

9 A यतजगदन्धं

10 A सर्वतथैव हि तमोमयं, I. O.
तमोमयं

11 I. O. गुरुं यदा for the brac-
keted portion

12 I. O. adds सर्वधर्मान् after
सर्वधर्मान्

13 A गुरु तस्य

14 I. O. सुतं विद्या

15 I. O. विशेषा

16 I. O. पदवाक्य

17 I. O. अविविक्तविस्तरेः

18 A महापुण्यफलार्थिभिः

अथ पुस्तकलिखनारम्भः ।

शुभे नक्षत्रदिवसे 'शुभे चापि' दिनप्रहे ।

लेखयेत् पूज्य देवेशान् रुद्रब्रह्मजनार्दनान् ॥४॥

अथ सरयन्त्रविधिः ।

पूर्वदिग्बदनो भूत्वा लिपिज्ञो लेखकोत्तमः ।

विद्याधरं प्रकुर्वीत हेमरूप्यमयं शुभम् ॥५॥

विद्याधरं सरयन्त्रम् ।

नागदन्तमयं वापि सारदारुमयं तथा ।

मनोज्ञमगुरु रम्यं शुक्लपत्रप्रयोगजम् ॥६॥

^३सङ्कोचयन्तसंयुक्तं ^४विकाशनसमन्वितम् ।

^५पत्रविद्याविनिहतां कुर्यात् पुस्तकसंस्थिताम् ॥७॥

अथ पत्रसञ्चयविधिः ।

कुर्यात् पुस्तकं यत्र लेख्याद्दिगुण-^६विस्तृतम् ।

^७सुशुक्तं लघु रम्यञ्च कृष्णमेचकितं तथा ॥८॥

पुस्तकं पत्रसञ्चयं ^८[लेख्याल्लिखनीयस्थानाद्दिगुणविस्तृतं^९] सुशुक्तं सुमर्दितं कृष्णमेच-
कितं मसीनिर्मितसमयज्ञादिलिखनानुगुण-^{१०}[श्यामरेखम् ।

अथवा]^{१०} रक्तवर्णां^{११} मेचकानं कृतं शुभम् ।

कार्पाससूत्रप्रथितं नानागन्धादिवासितम् ॥९॥

रक्तवर्णाभिमिति कृतकृष्णलोहितरेखं नानागन्धादिवासितं नानाभूपभूषितम् ।

1 I. O. शुभवादि

2 Raghu reads in Div. T. (p. 588) ररषि but चापि in Dik. T. (p. 650) and reads in the above two pages the following in the second line of V. 5:—जिरीभी हस्तवाङ्मोक्ष
मक्षीपत्रविधारणे

3 I. O. सङ्कोचयन्तसंयुक्तं

4 I. O. विकाशनसमन्वितम्, A
विकाशेन समन्वितम्

5 A यच्च विद्या च विहितं

6 I. O. and A विस्तृतं

7 A सुशुक्तञ्च (सुशुक्तं ?) सुरम्यञ्च

8 I. O. लेख्यादादयनात् दिगुणविस्तृतं
बहुतरं for the bracketed
portion

9 A प्रसारयुतं for विस्तृतम्

10 I. O. श्यामरेखा सुखवा for the
b. p.

अथ मसीनिर्माणम् ।

मसीभिश्चाप्यनेकाभिश्चतुर्वर्णाभिरेव च ।

दृढस्तम्भन¹-युक्ताभिर्मैचकैश्चाप्यनेकशः ॥१०॥

[मसीभिश्चाप्यनेकाभिः प्रचुरभागकज्जलाभिः]² चतुर्वर्णाभिः पीतरक्तहरितकृष्णवर्णद्रव्य-
रसमयीभिः³ दृढस्तम्भन⁴-युक्ताभिर्भद्र⁵-गन्धरसादिसहिताभिः । मैचकैश्चाप्यनेकशः इति ⁶पीत
× × नानाद्रव्ययुक्ताभिः ।

अथ लेखनीयष्टिकानिर्माणम् ।

लेखनीभिश्च दिव्याभि⁷-हैमचित्वाभिरेव च ।

बहिश्च वर्णं⁸ कुर्वीत पुस्तकस्य मनोरमम् ॥११॥

पीतरक्तकषायैर्वा सुनिबन्धं⁹ सुचित्तितम् ।

रम्यं लघु सुविस्तीर्णं¹⁰ निर्ग्रन्थि प्रन्थिसंयुतम् ॥१२॥

बहिश्च पुस्तकस्य काष्ठपट्टिकादिकं पीतरक्तकषायैर्वेति पीतरक्तैः कषायैर्वा वर्णं¹¹ कुर्यादिति
सम्बन्धः । निर्ग्रन्थि प्रन्थिशून्यदारुमयं प्रन्थिसंयुतं सूत्रप्रन्थिसहितम्¹² ।

अथादर्शपुस्तकारोपणम्

विद्याधरे ततो यन्त्रे¹³ संस्थितं पूर्वपुस्तकम् ।

गृहे मनोरमे गुप्ते मधुलेपितभित्तिके ॥१३॥

पूर्वपुस्तकमादर्शं कृत्वेति शेषः¹⁴ ।

नानारागा¹⁵-ङ्करोपेते¹⁶ सुरवृन्दमनोरमे ।

धूपामोदमनोज्ञे तु वितानकपरिष्कृते ॥१४॥

नानारागा¹⁷-ङ्कुरः नाना-¹⁸तरुपुष्पपल्लवः ।

1 A स्तम्भन for स्तम्भन	8 I. O. omits वर्णं
2 I. O. omits the bracketed portion	9 A omits it
3 I. O. मय्याभिः	10 I. O. पात्रे
4 A स्तम्भन for स्तम्भन	11 A विशेषः
5 A omits भद्र	12 I. O. रसमा-
6 A पीतसामपानीयादिनामाद्रव्य-युक्ताभिः, I. O. प्रचुरभागकज्जलाभिः	13 A श्रवणविवमनोरमे
7 A लेखनीतच द्रव्याभिः	14 I. O. रसमा-
	15 I. O. मय्या-

अथ लेखकस्यालङ्कारादिदानपूर्वकलिखनारम्भः ।

लेखको बुद्धिमान् ^१ज्ञातः शुक्लपुष्पाम्बरो^२-ज्ज्वलः ।

सुवर्णयुक्त^३-केयूरमुद्रिकाशोभिताङ्गुलिः ॥११॥

सुसमृद्धे^४ मसीभाण्डे लेखनीशस्त्रसंयुते ।

^५प्रारमेत् तूर्णघोषेण पूज्य देवान् पितृ^६स्तथा ॥१६॥

शस्त्रसंयुते नखरञ्जनीकर्तरीसहिते प्रारमेत् लेखकः प्रारमेदित्यर्थः ।

^७ब्राह्मणान् स्वस्ति वाच्यादौ शास्त्रं सञ्चारयेद्बुधः ।

^८श्लोकपञ्चकमादौ तु दशकं वापि लेखयेत् ॥१७॥

अयमर्थः—बुधो यजमानो देवान् पितृ^९श्च^{१०} सम्पूज्य पत्रसन्ध्ये शास्त्रं लेखयेदिति ।

ततो नक्षत्रयोगेन द्वितीयेऽहनि तस्मिन्नेतत् ।

तादृशेनैव विधिना पुण्याहैः शुभसंयुतैः ॥१८॥

ततः समाप्ते शास्त्रे तु^{११} पुनः पुण्याहसंयुतम् ।

^{१२}कुट्यात्तदहरग्रथैश्च ^{१३}पानभोजनवस्तुभिः ॥१९॥

अथ शोधनविधिः ।

उभयश्चापि तल्लेख्यं मसौ (?) कुट्याच्च वाचयेत् ।

[ऊनाधिकैश्च संयुक्तं वर्णैर्मातादिभिस्तथा ॥२०॥

अनुस्वारविसर्गैश्च युक्तायुक्तैर्विचारयेत् ।

शास्त्राप्रतिक्रियायुक्त्या पुनरुक्त्या च शोधयेत् ॥२१॥]^{१४}

जनार्थोक्त्या^{१५} प्रसन्नस्य शब्दयोग्यतया तथा ।

^{१६}सूत्रान्तरानुरोधेन प्रश्नोत्तरविवेकतः ॥२२॥

असूत्रत्वाच्च शास्त्रस्य समुदायानु-^{१७}रोधतः ।

प्रकान्त-^{१८}सूचनोद्देशैर्गदितैश्चोदितैरपि ॥२३॥

1 A सुतः

2 A •सुरो.

3 A omits युक्त

4 I. O. सुसमिध

5 I. O. प्रारम्भे

6 A ब्राह्मणो

7 I. O. चोक्त.

8 A पितृन्

9 I. O. omits तु

10 A कुट्यादहरग्रं अष्ट

11 A पानभोजनवस्तुभिः

12 A omits the bracketed portion

13 A जनार्थोक्ता

14 I. O. सूत्रान्तरार्थबोधेन

15 I. O. •रोधतः

16 A •रचनो.

^१बह्वर्थानां शब्दानां ^२योग्यमर्थं परीक्ष्य तु ।
सर्वशास्त्राविरोधेन^३ [कारकार्यैरविष्कृतैः ।
कृत्विच शब्दं चय्येव (?)] ^४‘प्रकृतार्थं’ निरूपयेत् ॥२४॥
[छन्दसा वापि बुध्येत वृत्तसंयोगमीप्सितम्]^५ ।
एवं विद्यात् मेधावी शास्त्रं सत्कृत्य कृतज्ञशः ॥२५॥

अथ देवायतननिवेदनविधिः ।

प्रदद्याद्विभवेर्दिव्यैः पुरायतनवेरमसु ।
व्यक्तदेशलिपिन्यासं मुख्यं ^६नापरमुच्यते ॥१॥
^७आरोग्ययानरत्नाढ्ये शुभवस्त्रपरिष्कृते ।
घण्टाचामरशोभाढ्ये रत्नदण्डातपत्रिणि ॥२॥
गजवाजिरथस्थं वा महाशोभासमन्वितम् ।
पुरतो गीतनृत्येन नानावाद्यरवेण च ।
मङ्गलैर्वेदघोषैश्च देवाय विनिवेदयेत् ॥३॥
नानाधूपोपहारैश्च सम्पूज्य तु दिवीकसः ।
दत्त्वा तु पुस्तकं तत्र पितृणां धर्ममुद्दिशेत् ।
बान्धवानाश्च हृथानामनन्तफलमिच्छताम् ॥४॥

पितृणां धर्ममुद्दिशेदित्यादेः पितृन् ^८बान्धवानुद्दिश्य दद्यादिति सम्बन्धः^९ ।

ततो ^{१०}‘दद्याद्विधानेन तां विद्यां शिवमन्दिरे ।

ततश्च दक्षयेद्विप्रान् शिवभक्तांश्च मानवान् ॥५॥

^{११}[‘दक्षयेत् कृतनिवेदनप्रतिप्रार्थं’ दक्षिणादिभिः] पूजयेत् ।

1 I. O. बन्धवानां

2 I. O. योग्यासत्रं

3 I. O. सर्वशास्त्राविरोधेन

4 A omits the bracketed portion

5 A चन्दसा रूपिष्ठकलेन वृत्ते संयोग-
माहितं for the b. p.

6 A नगरं

7 A आरोग्ययानं तद्वाढ्ये

8 I. O. बान्धवानुद्दिश्य

9 A adds चम्पका...विभारदः of
V. 10 below after this

10 A दत्त्वा for दद्याद्

11 A दक्षयेत् विद्याप्रतिष्ठार्थं दक्षिभिः
for the b. p.

यथाशक्ति च कर्तव्या ¹[उत्सवा विष्णुवेशमनि] ।

राज्ञा तु नगरे ²कार्या ग्रामे ग्रामाधिपैस्तथा ॥६॥

गृहे गृहस्थैः कर्तव्यमुत्सवं बन्धुभिः सह ³ ।

ज्जातैर्भुक्तैः समालब्धैः सखिभिः सुसमाहितैः ॥७॥

अथ श्रोतृपाठक⁴-गुरुगुणसहितव्याख्यानविधिः ।

प्रीतियुक्तैस्ततः ⁵श्रव्यं शास्त्रं ⁶श्रद्धासमन्वितैः ।

वाचकं दक्षयेत्तत्र यथाविभववित्ततः ।

गुरुश्च शक्त्या मतिमान् यथाशक्ति त्वमायया ॥८॥

दक्षयेद्वस्त्रादिभिरर्चयेदित्यर्थः ।

ततः पुष्पैश्च धूपैश्च श्रावकं संप्रपूजयेत् ।

वाचको ब्राह्मणः प्राज्ञः श्रुतशास्त्रो महामनाः ⁷ ॥९॥

श्रावकं पाठकं पाठसमये पुष्पधूपैर्भिरभ्यर्चयेदिति सम्बन्धः ।

अभ्यस्ताक्षरविन्यासो ⁸वृत्तशास्त्रविशारदः ।

सूत्रार्थवित् प्रगल्भश्च विनीतो मेधया युतः ।

⁹नीतिज्ञो वाक्पटुः ¹⁰श्रव्यस्वरो × × भाषकः ॥१०॥

गुरुश्च धर्मवान् प्राज्ञः श्रुतशास्त्रो विमत्सरः ।

विप्रः प्रकृतितः शुद्धः शुचिः स्मितमुखः सुधीः ¹¹ ॥११॥

[सुमित्रो व्रतशास्त्रज्ञः सर्वशास्त्रविशारदः ।

अभ्यस्तशास्त्रसन्देहः प्रकृतार्थप्रवर्तकः ।

¹²सश्रद्धः सुकृतव्याख्यः पौर्वपर्यायवित् सुधीः ॥१२॥] ¹³

अध्याय-¹⁴सर्गविच्छेदविभक्त्यर्थप्रयोजकः ।

1 I. O. तत्संवाः स्वेषु वेशमनि

2 A नसठ्ये

3 A सदा

4 A श्रावक for श्रोतृपाठक

5 A ज्ञेष्ठ

6 A ज्ञाता समन्वितः

7 I. O. महामनाः

8 A विद्वत्प्राज्ञः

9 A नीतिज्ञो

10 A आठ्यसुरो

11 A सदा

12 A नात्रबभूवतव्याख्यां

13 I. O. omits the bracketed portion

14 A अर्थ for सर्ग

शास्त्रार्थ-^१पदविद्धीमान् पदश्लोकार्थबोधकः ॥१३॥

समुदायप्रकीर्णार्थमुख्यशास्त्रानुसङ्गकः^२ ।

अनक्षरश्च हृद्वस्तु व्यपदिशयार्थबोधकः ॥१४॥

अनक्षरमनुक्तं हृद्वस्तु परस्याशयस्थ^३ किमपि विवक्षितमित्यर्थः ।

प्रकान्तादिषु शास्त्रार्थविभागपरिनिष्ठितः ।

कथाभिधान-^४[गुढार्थभङ्गेन च विबोधकः]^४ ॥१५॥

श्रद्धेयश्च गतालस्यः श्रौतचिन्तावबोधकः ।

संस्कृतैः संस्कृतां^५ विद्यां प्राकृतैः प्राकृतामपि ॥१६॥

आलापमात्रै^६-व्याख्यानैर्यश्च शिष्यान् प्रबोधयेत् ।

देशाभिधानविन्यासैर्बोधयेच्चापि^७ यो गुरुः ॥१७॥

स गुरुः स पिता माता^८ स तु चिन्तामणिः स्मृतः ।

स शास्त्रोपायमाह्वय नरकेभ्यः समुद्धरेत् ॥१८॥

कस्तेन सदृशो लोके [बान्धवो भुवि]^{१०} विद्यते ।

यस्य वाप्रश्निमवृन्देन^{११} हृदयान्नश्यते तमः ।

महासंसाररजनीभवं सोऽर्क्षं^{१२} महाद्युतिः ॥१९॥

नोद्विजेत्तस्य पारुष्ये^{१३} न च वैलोम्यमिच्छतः ।

न चास्य व्याधिदुःखेषु मलानां वाप्रियो^{१४} भवेत् ॥२०॥

[प्रसादयेच्च कुपितं]^{१५} दुःखमम^{१६} समुद्धरेत् ।

1 I. O. ०पर०

2 A ०शास्त्रासुषंशकः, I.O. ०शास्त्राद्य-
सङ्गकः

3 I. O. परस्वाभावस्थ, A परस्वा-
भयनस्थ

4 A भूमन्वभङ्गसु स्वनिरोपकः for
the bracketed portion

5 I. O. सत्कृतं

6 A आलाप for मात्रैर्

7 A सुबोधयेत्, I. O. प्रबोधकान्

8 A ०हापि

9 I. O. स गुरुः पिता, A च
गुरुमपि कामस्ता

10 I. O. बान्धवोसु न for the brac-
keted portion

11 I. O. हृदयं पश्यते, A हृदयान्नश्यते

12 A लोके

13 A रूपस्य

14 A गोपी

15 A कस्तेन सदृशो लोके for the
bracketed portion

16 I. O. दुःखसुखं

रोगेभ्यश्चापि यत्नेन¹ [परित्यागेन चोद्धरेत्]² ॥२१॥

अथ व्याख्यायां विधिनिषेधविधिः³ ।

⁴एवं व्याख्यां शुभां श्रुत्वा⁵ गुरुवक्त्राभरोत्तमः ।

विधेयं चिन्तयेद् यत्नात्⁶ परत्र हितकारणम्⁷ ॥२१॥

शृणुयात् श्रद्धया⁸ युक्तः प्रणतोऽभिमुखो⁹ गुरोः ।

¹⁰अनन्यसंकथाक्षेपी निष्प्रमादो ह्यतन्द्रितः ॥२॥

¹¹सूत्रे च संशये जाते पृच्छेद्वाक्य¹²-मुदीरयेत् ।

¹³[गुरुणा चोक्तमेकान्ते] श्रद्धावान् वाक्यमाश्रयेत् ॥३॥

न पुरो गुरुवाक्यानि गुरुक्तं परिपालयेत् ।

भिषजां वचनं कार्यं¹⁴ गुरुणाश्च महात्मनाम् ॥४॥

गुरुवाक्यानीत्यत्र हन्यादिति शेषः ।

न तत्कृतं स्वयं कुर्यात्ते समिद्धानलार्चिषः¹⁴ ।

अप्रस्तुतकथाक्षेपं यः कुर्यादप्रतो गुरोः ।

स ब्रह्महत्यामाप्नोति गुरुवाक्येषु निश्चयः ।¹⁵॥

[यः श्रुत्वा अन्यतः]¹⁵ शास्त्रं संस्कारं प्राप्य वा शुभम् ।

अन्यस्य जनयेत् कीर्तिं गुरोः स ब्रह्महा भवेत् ॥६॥

विस्मरेच्चाथ वा मौग्ध्याद् योऽपि शास्त्रमनुत्तमम् ।

स याति नरकं घोरमक्षयं भीमदर्शनम् ॥७॥

यस्तु बुद्धा नरः शास्त्रं¹⁶ किञ्चित् कुर्याच्छुभाशुभम् ।

भवेच्छतशुणं तद्वै विज्ञानेभ्यो नरस्य¹⁷ च ॥८॥

1 A यत्नेन	11 I. O. सूत्रं, सूत्रायां
2 A परित्यागपतोद्धरेत् for the bracketed portion	12 A अर्थम् for वाक्यम्
3 A विधौषनिर्धेयः	13 A गुरुनेठव्याचात्तरागते for the bracketed portion
4 A तुरे	14 I. O. समिद्धानलार्चिषः, A स समिद्धानलार्चिषः
5 I. O. कृत्वा	15 A यत् श्रुत्वा अन्यतः for the bracketed portion
6 A यत्नात्	16 A शास्त्रं
7 A हितकारकम्	17 I. O. रघस्य
8 I. O. यत्नात्	
9 A अभिमुखः	
10 A अन्योन्य-	

अथ पाठक्रमः ।

एवं विधानतो [वाच्यं पाठकेन विपश्चिता]¹ ।

तपःशमात्मकं स्वर्गधर्मादि²-फलसाधनम् ।

शनैर्विविच्य³ तद्वाच्यमध्यात्मादि च यद्भवेत् ॥६॥

तपःशमात्मकं ग्रन्थमध्यात्मप्रतिपादकञ्च शनैर्विविच्य⁴ पठेत् ।

कृद्भोक्तं युद्धसंज्ञोभं त्वरायुक्तेन वाचयेत् ।

सरागं ललितैर्वाक्यै⁵-र्वाचयेद्द्वयज्ञमैः ।

नानाचिन्तार्थ⁶-रूपेण ललितेन [च वाचयेत्]⁷ ॥१०॥

सरागं शृङ्गारग्रन्थम् ।

सर्गाध्यायसमाप्त्यर्थ⁸ कथापर्यन्तमेव च⁹ ।

¹⁰प्रशस्तशब्दसंयोगे¹¹ कुर्यादिति विरामणम् ॥११॥

विरामणं पाठसमाप्तिः ।

समाप्ते वचनेऽभीष्टं कुर्यादेव विचक्षणः ।

श्रवणाय जगच्छान्तिमन्त्रे¹² शान्त्युदकं सृजेत् ॥१२॥

शान्त्युदकं ¹³शान्त्यर्थमुदकम् ।

सुधृतं ¹⁴सुधृतं त्रयादस्तु व्याख्या तु¹⁵ नित्यदा ।

लोकः प्रवर्ततां धर्मे राजा चास्तु¹⁶ सदा जयी¹⁷ ॥१३॥

धर्मवान् धर्मसम्पन्नो गुरुश्चास्तु निरामयः ।

इति प्रोच्य यथायातं¹⁸ गन्तव्यञ्च विभावितः ॥१४॥

अथ चिन्ताविधिः ।

शिष्टैः परस्परं शास्त्रं चिन्तनीयं विचक्षणैः ।

कथावस्तुप्रसङ्गेन नानाव्याख्यानभावेनः ॥१५॥

1 A वाच्यं वाचकेन परिपश्चिता	11 A ०धर्मोन्मात्
2 I. O. सर्गस्वर्गादि०	12 I. O. चान् for चान्ते, A omits it
3 I. O. ०विविच्य	13 I. O. शान्तामुदकं, A शान्त्युदकं
4 I. O. ०विपश्च	14 A सुधृतं
5 A वक्तुर् for वाच्येर्	15 I. O. त
6 A उच्यते for चिन्तार्थ	16 I. O. वस्तु
7 A तथापर्यवेत	17 I. O. जयी
8 A ०समाप्तौ च	18 I. O. यथायातं
9 A वा	
10 I. O. शान्त्युदकं for प्रसङ्ग	

युक्तिभिश्च स्मरेद्वाह्यां चिह्नैश्चापि स्वयं कृतैः ।

एवं दिने दिने व्याह्यां शृणुयान्नित्यतो नरः ॥१६॥

अथ शास्त्रव्याख्यासमाप्तिकृत्यम् ।

समस्तशास्त्रध्वण्येन पुंसः^१ श्रद्धाप्रधानं भवतीह चेतः^२ ।

रागश्च^३ शास्त्राच्छ्रममभ्युपैति दोषाश्च नाशं^४ निखिलेन यान्ति ॥१७॥

^५यथाकथञ्चिच्छृणुयान्न शास्त्रमश्रद्धया वर्जितधर्मसन्धः^६ ।

ततः समाप्तावथ शास्त्रमार्गकथोदये^७ चापि विनीतबुद्धिः ॥१८॥

शक्त्यार्चयेद्-^८[वाचकमग्र एव गुरुश्च]^९भक्त्या पितृवन्निकामम् ॥१९॥

एष [विद्याप्रदानस्य प्रधानो]^{१०}विधिरुच्यते ।

अथ ब्राह्मणाय दानम् ।

अनेनैव विधानेन ब्राह्मणे शीलशालिनि ।

प्रबोधयति^{११}धीयुक्ते विधिज्ञे^{१२} वेदवादिनि ।

प्रबोधयति व्याख्यातरि^{१३} ।

विन्यस्येत शुभं शास्त्रं महाभोगजिगीषया ॥२०॥

अनेनैव विधानेनेति यथा देवाय निवेदने विधिरुक्तस्तथैव ब्राह्मणायपि^{१४} गृहं नोत्वा
विद्यां^{१५} दद्यादित्यर्थः ।

अथ शास्त्रानुष्ठानम्^{१६} ।

धनेर्वा विपुलेर्वस्तै-^{१७}गुरुं कृत्वा सुतर्पितम् ।

अध्यापयेच्छुभान् शिष्यान्भिजातान् सुमेधसः ॥२१॥

1 I. O. युक्तः

2 I. O. भवद्दीयचेतः

3 A शास्त्राश्रममभ्युपैति, I. O.
शास्त्राश्रममभ्युपैति

4 A निखिलेन यान्ति

5 I. O. कथा

6 A संघं

7 A संकावादये

8 I. O. शक्त्याश्रयेद्

9 A वाचकमभादेवं वाचक for the
b. p.

10 I. O. विद्याप्रधानस्य प्रधाने for the
b. p.

11 I. O. वायुक्त

12 A विविक्ते

13 A व्याख्यातानि

14 I. O. ब्राह्मणापि

15 A omits विद्यां

16 I. O. शत्रुानुष्ठानं

17 A गुरुः कृत्वा सुतर्पितं

एतेन यथाप्रसिद्ध-^१शास्त्रानुष्ठानमुक्तम् । [तथा च शास्त्रदान^२]^३सङ्कल्पयेत् ।

अथ विद्यादानफलम् ।

एवं विद्याप्रदानन्तु सर्वदानोत्तमं स्मृतम् ।
 सर्वदा सर्वदानानां ^४नरकोतुल्यवमुत्तमम् ॥१॥
 अनेन विधिना दत्त्वा विद्यां ^५धर्मपरो नरः ।
 फलं दशाश्वमेधानां शतस्य सुकृतस्य च ॥२॥
 राजसूयसहस्रस्य सम्यगिष्टस्य यत् फलम् ।
 तत्फलं लभते मर्त्यो विद्यादानेन भाग्यवान्^६ ॥३॥
 [सर्वशस्यसुसम्पूर्णां सर्वरजोपशोभिताम् ।
 ब्राह्मणोभ्यो महीं दत्त्वा ग्रहणो चन्द्रसूर्ययोः ।
 यत् फलं लभते मर्त्यो विद्यादानेन तत्फलम्]^७ ॥४॥
 यावदक्षरसंख्यानं विद्यते शास्त्रशंसने ।
 तावद्वर्षसहस्राणि स्वर्गं विद्याप्रदो वसेत्^८ ॥५॥
 यावन्त्यः पङ्क्तयस्तत्र पुस्तकेऽक्षरसंश्रिताः ।
 तावतो नरकात् ^९कुल्यानुद्धृत्य नयते दिवम् ॥६॥
 यावच्च पत्रसंख्यानं पुस्तके विद्यते शुभम् ।
^{१०}तावद्गुणसहस्राणि सकुलो^{१०} मोदते दिवि ॥७॥
 यावच्च पातकं तेन कृतं जन्मशतैरपि ।
 तत्सर्वं नश्यते तस्य विद्यादानेन देहिनः ॥८॥
 स जातो मनुजो लोके स धन्यः स तु बुद्धिमान् ।
 यो ^{११}विद्यादानसम्पर्कप्रसक्तः पुरुषोत्तमः ॥९॥

1 I. O. -ग्रन्थानु०, A -ग्रन्थानु०.

2 I. O. तदा च सर्वदानं, A तथा च
ब्रह्मदानं

3 I. O. नरकात्.

4 A पुण्यपरो

5 A केवचं

6 A omits the bracketed portion

7 A भवेत्

8 A वंस्त्रातुदगृह्य

9 A तावद्वर्षं

10 A सकुलो, I. O. स्वकुलो

11 A विद्यादानतः सम्पर्कप्रसक्तः

यथाविभवतो दत्त्वा विद्यां शास्त्रविवर्जितः ।

याति पुण्यमयान्^१ लोकानक्षयान्^२ भोगभूषितान् ॥१०॥

^३येऽपि एवं मसीपात्रलेखनी-^४सम्पुटादिकम् ।

^५दद्युः शास्त्राभियुक्ताय तेऽपि विद्याप्रदायिनाम् ।

यान्ति लोकान् शुभान् मर्त्याः पुण्यभाजो महाधियः^६ ॥११॥

इति विद्याप्रदानस्य महाभाग्यं प्रकीर्तितम् ।

ध्रुत्वैतत् पातकैर्मुच्येन्नियतं^७ सप्तजन्मजैः ॥१२॥

अत्र वेदाश्चत्वारस्तदङ्गानि च शिक्षाकल्पनिरुक्तच्छन्दोज्योतिषव्याकरणानि धर्मशास्त्रं^८ मन्वादिस्मृतिसंहितारूपम् । पुराणानि^९ ब्रह्मादीनि कर्मब्रह्मात्मिका च मीमांसा न्याय-
श्चेति चतुर्दशविद्याः । उपविद्याश्च कृषिविद्या-शिल्पविद्या-^{१०}कलाविद्याप्रमुखविद्या यथायथ-
मुन्नेयाः । तदासां विद्यानां मध्याद् यथेष्टं^{११} विद्यामुक्तं-[विधायतनं नीत्वा स्वेष्टदेवाय]^{१२}
निवेदयेत् । तद्यथा—यजमानः शुभनक्षत्रयुक्तं दिनमनुसन्धाय गृहं सुदृढं^{१३} सुस्तम्भं सुधा-
लिप्तभित्तिकं निःसन्धि घटयित्वा तत्र यथेच्छदेवताप्रतिमां स्थापयित्वा लेखयित्वा वा नानापुष्प-
^{१४}नानातरुपल्लवालङ्कृतं^{१५} सुधूपपावासितम् [उपरिविततचन्द्रातपं च]^{१६} तद्गृहं कृत्वा तत्र
महेश्वरं ब्रह्माणं जनार्दनञ्च प्रतिमासु स्थण्डिले वा^{१७} आवाहनपूर्वकं सम्पूज्य यथाविधि ऋद्धि-
श्राद्धं कृत्वा यथेष्टमह्वयान् ब्राह्मणानभ्यर्च्यस्मिन् विद्या^{१८}-लिखनारम्भे पुण्याहं भवन्तो
ब्रूवन्त्विति वदेत् । पुण्याहमिति तैत्तिः प्रत्येकमुक्ते स्वस्ति भवन्तो ब्रूवन्त्विति वदेत् ।
^{१९}[स्वस्तीति तैत्तिः प्रत्येकमुक्ते ऋद्धिं भवन्तो ब्रूवन्त्विति वदेत्] । ते च ऋद्धयतामिति प्रत्येकं
लिब्रूयुः । ततो नागरलिपिज्ञं तदसम्भवे लिप्यन्तरङ्गमपि वा ज्ञातं लेखकं यथाशक्ति हैम-

1 A पुण्यमयान्

2 A तोय०

3 A येषपरं

4 I. O. 'संपदादिकं'

5 I. O. दक्षः

6 I. O. महाधिपः

7 I. O. निरयं

8 I. O. मन्वादिस्मृति०

9 A ब्राह्मणादीनि

10 A omits कलाविद्या

11 A यथेष्ट

12 A विधिना यत्राज्ञीत्वा अष्टदेवाय
देवान्तराय वा for the bracke-
ted portion

13 I. O. गुप्तं

14 A omits नाना

15 I. O. सुधूपपावासितं

16 A उपरिविततचन्द्रातपं for the
bracketed portion

17 A मन्वावाहनपूर्वकम्

18 A अग्निहोत्रादि for अग्निम् विद्या

19 I. O. omits the bracketed
portion

केयूराङ्गुरीयकं^१-शुक्रवल्गुमाल्यादिभिरर्चयेत् । लेखकस्तु शुक्रमाल्याम्बरधरो^२ऽलङ्कृतः प्राङ्मुखो यथोक्तं^३ सरयन्त्रमारोप्य तत्र लेख्यं शास्त्रं यथोक्तं पत्रसञ्चयञ्च स्थापयित्वा विधिना मसीं कृत्वा तत्पूर्णभाण्डे यथोक्तलेखन्या मसीमादाय तूर्यघोषपूर्वकं लेखनीयशास्त्रस्यादौ पञ्चदश वा श्लोकान् लिखेत् । ततोऽपरस्मिन्नपि दिने शुभवेलायां पूर्ववत् पुण्याहवाचनतूर्यघोषपूर्वकं लिखेत् । एवञ्च क्रमेण शास्त्रं लेखयित्वा लिखनसमाप्तिदिने पुण्याहदिवाचनं ब्राह्मण-भोजनादिकञ्च कुर्यात्^४ । ततो यथोक्तक्रमेण^५ शोधयित्वा^६ शलाकाडोरपट्टिकादिना पुस्तकरूपं कृत्वा वस्त्रेणाच्छाद्य शक्तितथ्यतुर्दालं दोलायानं^७ गजमश्वं^८ रथं वा^९ श्वेतवस्त्रादिशोभितं^{१०} मुकुटरत्नालङ्कृतं घण्टाचामरपताकायन्वितं विधृतं^{११} यथाशक्त्युपात्तरत्नमय-^{१२}दण्डातपत्रमुप-कल्प्य तत्र लिखितं पुस्तकमारोप्य नृत्यगीतवाद्यमङ्गलघोषवेदध्वनिभिर्देवायतनं नयेत् । तत्र^{१३} तं देवं सम्पूज्य तदग्रतः पुस्तकं स्थापयित्वा देवाय निवेदयेत् ।^{१४} तद् यथा—३६ अथ पुण्येऽहनि श्रीमदमुकभट्टारकाय मत्पितृ-^{१५}गत-नन्दपुराणोक्तामुक्विद्यादानफलप्राप्तिकामोऽह-मेतद्विद्याध्ययनमिद्वयर्थमेतां विद्यां ददामि । ततः शिवभक्तेभ्यो देवान्तरभक्तेभ्यश्च यथेच्छ-संख्यब्राह्मणेभ्योऽभोटसंख्यं सुवर्णं दद्यात् । तद् यथा—कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं^{१६} युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददामि । स्वस्तीति ब्राह्मणा ब्रूयुः । बान्धवोद्देशदाने तु मत्पितृपद-स्थाने अमुक-^{१७}सद्वन्धुपदनिवेशो विशेषः ।^{१८} स्वोद्देशेन दाने तु^{१९} मत्पितृपदं^{२०} सद्वन्धुपदञ्च पूर्वनिवेदन-^{२१}वाक्येनैव प्रयोज्यम् । ततो यथाशक्ति यथाक्तं वाचकमुपाध्यायश्च सुवर्णादिभिः परितोष्य गुरुवाचकयोर्निवाहाय वृत्तिमुपकल्प्य तदा तस्मिन्नायतने श्रोतॄन् पुराणानि शास्त्राणि च श्रावयेदध्यापयेच्च । पाठसमये पाठकं पुण्यभूषाभ्यां पूजयेत् । शास्त्रनिवेदनदिने यथायथं नृपत्यादयो यथाशक्ति पौरपरितोषणदृष्टरथ्यादिशोभागीतनृत्यवाद्यादीन्गरादिषु कारयेयुः । ततः श्रोतारो यथोक्तक्रमेण^{२२} श्रवणं कुर्यात् ।^{२३} चिन्तयेदनुदिनं पाठसमाप्ती च^{२४} पाठको

1 A and I. O. अङ्गुरीयक	12 I. O. omits च
2 A माल्याम्बरो	13 I. O. omits तद् यथा
3 I. O. सरपत्रं. A शिवयन्त्रं	14 A गतमन्दपुराणोक्ता
4 A कुर्वुः	15 A तुभ्यमहं
5 A लेखयित्वा	16 A मन्त्रस्य for सद्वन्धु
6 I. O. शलाकाडोरपट्टिकादिना	17 A स्वदेय
7 A चतुर्दालकं दोलायानं	18 I. O. पितृपदं. A मपितृपदं
8 A नेत्रवस्त्रादि, I. O. नेत्रवस्त्रादि	19 A तद्वन्धुपदञ्च
9 A नकुलवादीभित	20 I. O. omits वाक्येनैव
10 A omits यथा	21 I. O. यथोक्तक्रमेण
11 I. O. दण्डातपत्रमुपकल्प्या, A दण्डात-
पत्रमुपकल्प्या	22 A चिन्तयेद् यच्च अनुदिनं
	23 I. O. omits च

यथोक्तं ¹जगच्छान्त्याद्यवधारणं कुर्यात् । ²शास्त्रपरिसमाप्ती च श्रोतारोऽपि ³वाचकपूजा-
पूर्वकं गुरुमर्चयेयुः । अध्यापकत्वादिगुणयुक्तब्राह्मणाय दाने तु पूर्वोक्तक्रमेणैव ⁴यथोक्त-
ब्राह्मणगृहं नीत्वा तं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै दद्यात् । तत्र दानवाक्ये श्रीमदमुकभट्टारकायेति
स्थाने ⁵अमुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमिति देवतानिवेदन-⁶दान-
वाक्याद्विशेषः । प्रतिग्रहोता च स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा विद्येयं ब्रह्मदैवतेत्युक्त्वा
यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ⁷[ततो दक्षिणादानम् ।] ⁸ॐ अथ कृतैतदान-
प्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि । ब्राह्मणः स्वस्त्युक्त्वा पुस्तकं ⁹
स्पृशेत् । ब्राह्मणेभ्यश्च देवतानिवेदनवत् दक्षिणादानम् । ततः पूर्ववद् गुर्वादि-
परितोषणवृत्त्युपकल्पनपूर्वकं तद्ब्राह्मणगृह एव ¹⁰यथेच्छकालमध्यापनादि कारयेत् । ¹¹सत्र-
दाने च यथाशक्तीष्टादिना गृहं निर्माय यथाशक्ति बहुभिर्वस्त्रकाश्चनादिभिरुपाध्यायम-
भ्यर्च्य ¹² ¹³यथेच्छकालमभोटविद्याध्यापनं सङ्कल्पयेत् । तद् यथा— ॐ नन्दिपुराणोक्ता-
मुकविद्यादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकविद्याध्यापनं कारयिष्ये ¹⁴ । ततो ¹⁵वृत्त्युपकल्पन-
मुत्सवादिकरणञ्च पूर्ववत् । विद्यादानशक्तस्तु तत्तद्विद्यालिखनोचित-मसीपात्र-लेखनी-नख-
रजनीपुस्तकवाहनाय ¹⁶संपुटादिकं नन्दिपुराणोक्तफलसिद्धिकामनया ¹⁷तत्तद्विद्याभियुक्तेभ्यो यथा-
शक्ति दद्यात् । एतच्च विद्यादानं यथोक्तपुस्तकलिखनादि ¹⁸क्रमव्यतिरेकेणापि यथाकथञ्चित्
पुस्तकमुपादायाविधिर्नैव कुर्यात् पूर्वत्वाविधानत इति श्रुतेः । विष्णुधर्मोत्तरेऽप्येतदुक्तम् ।

तथा च विष्णुधर्मोत्तरम् (३।३०३।५-७) :—

वेददानादवाप्नोति सर्वयज्ञफलं नरः ।

उपवेदप्रदानेन ¹⁹गन्धर्वैः सह मोदते ॥१॥

1 I. O. गजच्छान्त्याद्यवधारणं

2 A शास्त्रसमाप्ती

3 I. O. श्रोतारो

4 A पूर्वोक्तक्रमेण च

5 A omits स्थाने

6 A वाक्ये for दानवाक्याद्

7 A reads the bracketed por-
tion after दक्षिणादानम्, two
lines below.

8 I. O. omits ॐ

9 A omits पुस्तकं

10 A यथाकाशः

11 I. O. यत्रदाने, A संप्रदाने

12 I. O. •रूपाध्यायदम्भार्थं

13 A यथेष्टं

14 A करिष्ये

15 I. O. वृत्त्युपकल्पनसंविदादिकरणञ्च

16 I. O. दक्षिणोत्तरेण for वाहनाय

17 I. O. •सिद्धिमभिधाय

18 I. O. •लिखनानि

19 I. O. •प्रधानेन

- ^१वेदाङ्गानां ^२प्रदानेन शकलोकमवाप्नुयात् ।
^३धर्मशास्त्रप्रदानेन धर्मेण सह मोदते ॥२॥
^४सिद्धान्तानां प्रदानेन मोक्षमाप्नोत्यसंशयम् ।
^५शास्त्राणि दत्त्वा चान्यानि ^६नरो ^७लोके महीयते ॥३॥

सिद्धान्ताश्च योगियाज्ञवल्क्येनोक्ताः । तथा च योगियाज्ञवल्क्यः :—

- हैरण्यगर्भः ^८कपिलैरपान्तरतमैस्तथा ।
 मनतकुमार-^९[ब्रह्मिष्ठैस्तथा पाशुपतैरपि] ।
^{१०}पञ्चरात्रैः सदोन्मुक्तैः सिद्धान्तेरत्र सप्तभिः ॥४॥ (२।६५क-६८क)
 विद्यां यथेच्छं पुरुषस्य दत्त्वा
 मन्त्रं शुभं ^{११}[वाप्यथ वापि] शिल्पम् ।
^{१२}शिल्पस्य भाण्डं यदि वा द्विजेन्द्राः
 प्राप्नोति ^{१३}लोकान् मनसस्त्वभीष्टान् ॥५॥ (=वि, ध. ३।३०३।१५)

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते
 श्रीदानसागरे विद्यादानावर्तः ।

1 A प्रसङ्गे न	8 A ब्रह्माद्वैस्तथा पाशुपतैरपि for the bracketed portion
2 I. O. प्रदानेन	9 A पञ्चरात्रैर्भदोन्मुक्तैः, Yogi-yāj. पाञ्चरात्रैः सदोन्मुक्तैः
3 A विद्यान्तानां	10 A वापि तथैव for the bracketed portion
4 I. O. ब्रह्माणि	11 I. O. मन्त्रस्य
5 A नामा	12 A लोके मनसस्त्वभीष्टान्
6 V. D. नाके	
7 A आपि चैरवान्तरतमैस्तथा	

अथ विष्णुदैवतकल्पदानावर्तः । (४४)

मत्स्यपुराणे (२६०।२-८, ६४-१२, १८-१६) :—

कल्पानुकीर्तनं वक्ष्ये ^१सर्वपापप्रणाशनम् ।

यस्यानुकीर्तनादेव ^२वेदपुराणेन युज्यते ॥१॥

वेदपुराणेन वेदपाठपुराणेन ।

प्रथमः श्वेतकल्पस्तु द्वितीयो नीललोहितः ।

^३वामदेवस्तृतीयस्तु ततो ^४राथन्तरः स्मृतः ॥२॥

रौरवः पञ्चमः प्रोक्तः ^५षष्ठः ^६प्राण इति स्मृतः ।

सप्तमोऽथ बृहत्कल्पः कन्दर्पोऽष्टम उच्यते ॥३॥

सद्योऽथ नवमः ^७कल्प ईशानो दशमः स्मृतः ।

^८तम एकादशः ^९प्रोक्तस्तथा सारस्वतोऽपरः ॥४॥

त्रयोदश उदानस्तु गारुडोऽथ ^{१०}चतुर्दशः ।

कीर्मीः ^{११}पञ्चदशो ह्येयः ^{१२} ^{१३}पौर्णमास्यामजायत ॥५॥

षोडशो नारसिंहस्तु ^{१४}वामनस्तु ततोऽपरः ^{१५} ।

श्राम्नेयोऽष्टादशः प्रोक्तः सोमकल्प-^{१६}स्ततः स्मृतः ॥६॥

1 M. P. महापातकनाशनं

2 A यस्यानुकीर्तनं वेद

3 Corrected from M. P. A
वामदेवस्तृतीयस्तु, I. O. वाम-
देवास्तृतीयस्तु

4 Corrected from M. P. A
राथन्तरं, I. O. वाथन्तरं.

5 Both I. O. and A षष्ठप्राण for
षष्ठः प्राण

6 M. P. देव

7 M. P. प्रोक्त

8 Corrected from M. P. I. O.

ध्यान, A ध्यान

9 A एकादश

10 A गारुडस्तु

11 M. P. पञ्चदशः प्रोक्तः

12 A राजान

13 Corrected from M. P. Both
I. O. and A पौर्णमासी प्रजापतेः

14 M. P. समानस्तु

15 A ततः परः

16 M. P. श्राम्नापरः

मानवो विंशतिः प्रोक्तस्तत्पुमानिति चापरः ।

वैकुण्ठश्चापरस्तद्वत्क्षत्मीकल्पस्तथापरः^१ ॥७॥

पञ्चविंश [स्ततो घोरो]^२ बाराहस्तु ततोऽपरः ॥८॥

सप्तविंशोऽथ वैराजो^३ गौरीकल्पस्तथापरः ।

माहेश्वरस्ततः^४ प्रोक्तस्त्रिपुर^५ यत्नं घातितम् ॥९॥

पितृकल्पस्तथा-^६[न्ते तु या कुट्टु]ब्रह्मणः^७ पुरा ।

इत्येव^८ ब्रह्मणो मासः^९ सर्वपापप्रणाशनः^{१०} ॥१०॥

^{१०}आदावेव हि माहात्म्यं यस्मिन् ^{११}यस्य विधीयते ।

तस्य कल्पस्य तन्नाम विहितं ब्रह्मणा पुरा ॥११॥

यस्तु^{१२} दद्यादिमान् कृत्वा ^{१३}हेमान् ^{१४}पर्वणि पर्वणि ।

ब्रह्मविष्णुपुरे ^{१५}कल्पं मुनिभिः पूज्यते दिवि ॥१२॥

सर्वपापक्षयकरं कल्पदानं यतो भवेत् ।

मुनिरूपांस्ततः कृत्वा दद्यात् कल्पान् विचक्षणः ॥१३॥

अत्र प्रथमं त्रिशतं कल्पान् सौवर्णमुनिप्रतिमारूपान् द्विजान् दक्षिणे अक्षसूत्रधरान्
वामे कमण्डलुधरान् कृत्वा पौर्णमास्यमावास्याष्टमीद्वयचतुर्दशीद्वयरविक्रमणेषु क्रमेणैकैक-

1 M. P. adds the following after this:—चतुर्विंशतिमः प्रोक्तः सावित्रीकल्पसंज्ञकः, which portion was presumably wanting in the MS. of M. P., utilised by Ballāla Sena, as is evident from the last three lines of the accompanying prose comment on the next page.

2 Corrected from M. P. I. O. तिनो चारे and A' तिनो चारे for the b. p.

3 Corrected from M. P. I. O. सप्तविंशतौ राजा and A सप्त... तो राजन्

4 M. P. स्तु म

5 I. O. पव

6 Corrected from M. P. Both I. O. and A न्यस्त मानुद for the b. p.

7 Corrected from M. P. I. O. and A स्तुतः

8 A मार्गः

9 A प्रवर्णनः M. P. सर्वपापकनाशनः

10 A आचारिण

11 I. O. पश्य

12 A यत्न

13 I. O. हेमान्

14 A मुनीन्

15 M. P. वास

शोऽभ्यर्च्य यजमानः शुचिब्राह्मणायाचिताय दद्यात् । तद् यथा—ॐ अद्यामुकसगोत्रायामु-
कवेदामुकशाखाध्यायिने अमुकदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्त-कल्प-दानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतं सुवर्णघटितं श्वेतकल्पं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा साविलीं पठित्वा कल्पोऽयं
विष्णुदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अद्य कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्य-
महं दक्षिणामिदं काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहाता स्वस्तीत्युक्त्वा कल्पं स्पृशेत् । एवं नील-
लोहितादिकल्पदानवाक्ये श्वेतकल्पपदस्थाने यथायथममुककल्पमिति विशेषः । वैकुण्ठश्चापर-
स्तद्वदिति वैकुण्ठनमैवापरोऽपरनामैव वेति ^१विनिगमनायां प्रमाणाभावात् दानवाक्ये ^२वैकुण्ठा-
नन्तरं ^३त्रयोविंशं कल्पं ददानोति विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे कल्पदानावर्तः ।

अथ प्रजापतिदैवत- प्रैष्यदानावर्तः । (४५)

महाभारते (अनु—२३।६८) :—

वैवाहिकानां प्रैष्याणां ^२प्रैष्याणाञ्च युधिष्ठिर ।

दतारो वाससाञ्चैव पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥१॥

^३प्रैष्याणामिति विशेषानुपादानादासीदासमिधुनानामुपादानम् । ^४प्रैष्याणामिति बहुत्वं दातृबहुत्वापेक्षया । अतः यजमानो ब्राह्मणायाचिताय दासमर्चितं दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुक^५-शाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतं दामं^६ ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्त्युक्ता सावित्रीं पठित्वा दासोऽयं प्रजापतिदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दामप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणा-मिदं काश्चन ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्त्युक्ता दासं^७ हृदये स्पृशेत् । "दासीदासमिधुन-दानवाक्ययोस्तु एतां दासीमेतद्दाममिधुनमिति विशेषः"^९ ।

स्कन्दपुराणे :—

रथमश्वं गजं [दासीं कन्यां गृह]^{१०}-मथापि च ।

भूमिञ्च यः प्रयच्छेत्^{११} स राजा भुवि जायते ॥२॥

ब्राह्मणायाचिताय दासीमर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१२}भूमिराज्य-प्राप्तिकामोऽहमेतं दासीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । दासदाने तु एतं दाम-मिति विशेषः ।

आग्नेयपुराणे :—

एतद्विचार्य हृदये दासीं दद्याद्दिजातये ।

स्थिरनक्षत्रसंयुक्ते ^{१३}सोमे सौम्यग्रहान्विते ॥३॥

स्थिरनक्षत्रसंयुक्ते [रोहिण्यार्द्रयोरन्यतमनक्षत्रयुक्तेसोमे चन्द्रे]^{१४} सौम्यग्रहान्विते × × ।

1, 2, 3 and 4 A प्रैष्य०, प्रैष्याणाञ्च, प्रैष्याणामिति and प्रैष्याणाञ्चमिति

5 A omits वेदामुक

6 A omits दासं

7 A omits दासं

8 A दासीदानदानयोस्तु वाक्यं

9 I. O. शेषः

10 A दासं दासीं कन्या for the bracketed portion

11 A प्रयच्छेत्

12 A omits भूमि

13 I. O. सोम

14 I. O. रोहिण्युत्तराश्विनान्वितमनक्षत्रयुक्ते for the b. p.

^१दानकालं प्रशंसन्ति सन्तः पर्वणि वा पुनः ।

अलङ्कृत्य यथाशक्त्या वासोभिर्भूषणैस्तथा ॥४॥

इयं दासी मया तुभ्यं श्रीवत्स^२ प्रतिपादिता ।

सदा कर्मकरो^३ [योजया यथेच्छं] भद्रमस्तु ते ॥५॥

दत्त्वा क्षमापयेत् पश्चात्^४ ब्राह्मणं वस्त्रकाञ्चनैः ।

अनुगत्वा तु सीमायां विसर्जयेत्^५ द्विजं ततः ॥६॥

सीमायां गृहसीमायां गृहद्वार इत्यर्थः ।

एवं दत्त्वा महाराज कृतकृत्यो भवेत् पुमान् ।

इहलोके परे चैव सप्तजन्मान्यखण्डितः ॥७॥

उक्तानामन्यतमे मय्ये वस्त्रैर्भूषणैश्चालङ्कृतां दासीमर्चितामर्चिताय ब्राह्मणाय इयं दासी^६ मयेति मन्त्रं पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आमेयपुराणोक्त^७-नियतसमयविहित-दासीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां वस्त्रैर्भूषणैरलङ्कृतां दासीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततो यजमानो ब्राह्मणं पुनर्वस्त्रैः काञ्चनैश्चाभ्यर्च्य क्षमस्वेत्युक्त्वा^८ सीमामनुगम्य विसर्जयेत् ।

^९[वामनपुराणे (६५।४.) ब्राह्मणाय दानानुवृत्तौ :—

दासीं दासमलङ्कार-[मन्त्रं पठ्यत्स]^{१०}-संयुतम् ।

^{११}पुरुषोत्तमप्रोत्यर्थं प्रदेयं^{१२} सर्वकालिकम् ॥८॥

ब्राह्मणायार्चिताय दासीमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुरुषोत्तमप्रीतय एतां दासीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा :—

गृहकर्मकरो^१ दद्यात्तदुणीं रूपशालिनीम्^{१३} ।

बहुद्रव्योपसंयुक्तां ग्रामवेश्मसमन्विताम् ॥९॥

1 A reads the entire line as
गृभाणश्चाभिभेदेन काञ्चं प्रशंसन्ति सन्तः
पर्वणिव पुनः

2 Both I. O. and A ओवत्स

3 A तोषा यथेच्छं for the b. p.

4 I. O. ब्राह्मणैर्वस्त्रकाञ्चनैः

5 I. O. वस्येत

6 A मयेति

7 I. O. आमेयपुराणो

8 A सीमास्तमम्

9 A reads the bracketed portion between पूर्ववत् and दास दाने, two lines above आमेय, पुराणे on the previous page

10 A omits the bracketed portion

11 I. O. and A पुरुषोत्तमस्य प्रोत्यर्थं
Vāmana P. पुरुषोत्तमस्य प्रोत्यर्थं

12 A देयं

13 A omits रूपशालिनीम्

¹बहुद्रव्योपसंयुक्तां ²पानीयपात्र शय्यामुपलोद्मुखल-वस्त्रालङ्कार-रन्धनसामग्रौ³-गृहवासो-
चितद्रव्यसहितामित्यर्थः ।

दासीं समीक्ष्य बहुशो गृहकर्मदक्षां यो ब्राह्मणाय कुलशीलवते ददाति ।

विद्याधराधिपतिभिः⁴ प्रतिपूजितोऽसौ मर्त्यः प्रयाति ⁵समुद्रेः सह मर्त्यलोकम् ॥१०॥

ब्राह्मणाय कुलशीलवतेऽर्चिताय उक्तृरूपां गृहवासोचितद्रव्यसहितां गृहयुतां ग्रामसहितां
दासीमर्चिताम् ॐ अथादि⁶ तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-ग्रामादियुक्त-
दासीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां बहुद्रव्योपसंयुक्तां ग्रामवेशगममन्वितां दासीं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१२।२४) :—

दासं कर्मकरं दत्त्वा गोमवस्य फलं लभेत् ।

अर्चिताय ब्राह्मणाय कर्मकरणक्षमं दासमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
गोमवफलप्राप्तिकामोऽहमेतं दासं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा दासदानानुवृत्तो (३।३।१२।३६) :—

स याति शकमालोक्य⁷ यस्तु याग्यं⁸ प्रयच्छति ॥११॥

"योग्यं कर्मकृशलम् । अर्चिताय ब्राह्मणाय ⁹"कर्मकृशलं दासमर्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ¹¹"शकमालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतं दासं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा (३।३।१२।३४-४६) :—

यस्तु कर्मकरां दासीं ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।

लोकास्तु मुलभासास्य वयनां समुदाहृताः ॥१२॥

ब्राह्मणायार्चिताय कर्मकरणक्षमां दासीमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
[वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां दासीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।]¹²

1 I. O. यज्ञद्रव्योपसंयुक्ता

2 A पानीयपात्र पति शय्यामखोद्मुखल

3 I. O. सामग्रिकादिः

4 I. O. विद्याधराधिपतिभिः

5 A मरिचैः मर्त्यलोके

6 A omits अथादि

7 A स याति शकमालोक्यं

8 I. O. and V. D. योग्य

9 I. O. योग्यं यज्ञकृशलं

10 I. O. यज्ञकृशलं

11 A शकमालोक्यप्राप्तिकामोः

12 A omits the bracketed por-
tion

तथा (३।३।२।४ख-५क) :—

[¹'तरुणी' रूपसम्पन्नां दासी' यस्तु प्रयच्छति ।

²(सोऽप्सरोभिर्मुदा युक्तः कीडते नन्दने) वने ॥१३॥]³

ब्राह्मणायार्चिताय तरुणी' रूपसम्पन्नां' दासीमर्चिताम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दयात् । विष्णुधर्मात्तरोक्त-तरुणीदासीदा ॥फलप्राप्तिकामोऽहमेतां दासीं ददामि । स्वस्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ⁴प्रेष्यदानावर्तः ।

1 A तरुणी

2 A अप्सरोपिबदाय क्रीड' ते नन्दने
for the bracketed portion

3 A reads the bracketed por-

tion just before यस्तु कर्मकरीं
दासीं, six lines above

4 A रूपवतीं

5 A प्रेष्य०

अथ प्रजापतिदेवतशस्य^१-दानावर्तः । (४६)

मनुः (४।२३२) :—

धान्यदः शाश्वतं मोक्ष्यम् ॥१॥

आप्नोतीति सम्बन्धः । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं यथेच्छसंख्यं धान्यं दद्यात् । ॐ अयामुक्तमगोत्रायामुक्तेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं शाश्वत-
मोक्ष्यप्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यं ददामि । प्रतिप्रहोता स्वस्तीत्युक्ता सावित्री^२ पठित्वा
धान्यमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा [यथाशाखं कामस्तुति^३ (पठेत् । ततः ॐ) अथ कृतैतद्धान-
प्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काम्यं ददामि । प्रतिप्रहोता स्वस्तीत्युक्ता]^४ धान्यमुष्टि
गृह्णीयात् ।

महानारते (अनु—२३।१०१) :—

रमानामथ वाजानां धान्यानां^५ वा युधिष्ठिर ।

स्वयमुत्पाथ^६ दातारः पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥२॥

बीजानां शाककृष्णमागडादिवीजानां कलमादानां स्वयमुत्पाथ^६ "कृष्यादिना अर्चिताय
ब्राह्मणायाचिर्तानि यथोक्तबीजानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽह-
मेतानि बीजानि ददामि । स्वस्यादिस्वाकारान्तं पूर्ववत् । एवं धान्यदाने [धान्यं
ददानाति]^७ वाक्ये विशेषः ।

तथा :—

धान्यं^८ अग्नेर्गार्जितवित्तमयितं^९ विप्रं गृशाले प्रतियच्छते यः ।

वसुन्धरा तस्य भवेत्^{१०} गृत्तुया धारा वसुनां प्रतिमुखताति ॥३॥

अग्नेर्गार्जितवित्तमयितं स्वयं वाणिज्यादिलब्धधनेन कीतम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं

1 A ०सस्य०

2 A पठित्वा for the bracketed portion

3 I. O. omits the bracketed portion

4 A च युधिष्ठिरः

5 A तैत्तारः

6 A तै कृष्यादिना

7 A धान्यदानाति for the bracketed portion

8 A क्रमे०

9 A विप्रेषु प्राणि

10 A सुतस्मावयो

यथोक्तधान्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-श्रमाजित-वित्तसञ्चित-
धान्यदानफल^१-प्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

^२ओषधीर्यः प्रयच्छेत्त धान्यानि विविधानि च ।

स ^३सर्वकामसंयुक्तः सोमलोकं समरनुते ॥४॥

तत्र वर्षमहस्याणि सप्त स्थित्वा^४ पुनर्नरः ।

^५इह सर्वधनोपेतो ^६भोगवानभिजायते ॥५॥

ओषधयो ^७प्राच्याः परिभाषोक्ताः । धान्यानि विविधानि कलमादानि । अर्चिताय
“ब्राह्मणायाचिता यथेच्छमोषधोः ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्तोषधी-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यं ओषधीर्ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । धान्यदाने^८ तु
वाक्ये^९ ओषधीपदस्थाने धान्यपदनिवेशो विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१४।१) :—

धान्यानामुत्तमं दानं कथितं द्विजपुङ्गवाः^{११} ।

धान्येभ्योऽपि परं धान्यं रक्तशालिः प्रकीर्तितः ॥६॥

द्विजपुङ्गवा^{१२} इति सम्बोधनम् ।

रक्तशालिं नरो दत्त्वा सूर्यलोके महोयते । (३।३।१४।२क)

^{१३}अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं यथेच्छपरिमाणं रक्तशालिम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । मोत्कर्ष-सूर्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं रक्तशालिं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।२ख) :—

दत्त्वा तथा सुगन्धाश्च गन्धर्वः सह मोदते ॥७॥

अत्र धान्यप्रकरणात् सुगन्धानिति सुगन्धिशालयो बोद्धव्याः । अर्चिताय ब्राह्मणाया-
चितान् यथेच्छमं दद्यात् गन्धशालीन्^{१४} ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । मोत्कर्ष-
गन्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् गन्धशालीन् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. omits फल

2 A ओषधीर्यस्य यच्छेत्त

3 I. O. सर्वकालसंयुक्तः

4 A स्थित्वा गत्वा for सप्त स्थित्वा

5 A तत्

6 A भोगवानिति जायते

7 I. O. युद्धाद्याः

8 A ब्राह्मणायाचिता

9 I. O. धान्यधानि

10 A वाक्यं

11 A द्विजपुङ्गवः

12 A द्विजपुङ्गव

13 A omits अर्चिताय ब्राह्मणाया

14 I. O. गन्धशालीन्

तथा (३।३।१४।३क) :—

कलमानां प्रदानेन सोमलोके महीयते ।

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान्^१ कलमान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षं
सामलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् कलमान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^२महाशालः प्रदानेन 'वसूनां लोकमाप्नुयात् ॥८॥ (३।३।१४।३ख)

महाशालः स्वनामप्रसिद्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं महाशालिधान्यं यथेच्छ-
परिमाणम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं 'महाशालि-
धान्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।४।४क) :—

काप्रशालिं नरो दत्त्वा अलकायां प्रमोदते ।

काप्रशालिर्गन्धहोतृशालिः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं काप्रशालिम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । 'अलकावस्थानपूर्वकप्रमोदप्राप्तिकामोऽहमेतं काप्रशालिं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।४ख) :—

ब्रह्मोणाभाज्यमानानां^३ दानात् स्वर्गमवाप्नुयात् ॥९॥

[ब्राह्मोणां पण्डितेभ्यः]^४ शरत्पक्षधान्यानाम्^५ 'आज्यमानानां' बहुपरिमाणानाम् । अर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं^६ ब्राह्म ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^७स्वर्ग-
प्राप्तिकामोऽहमेतान् ब्राह्मन् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।४क) :—

यवप्रदानेन नरः^८ शकलोके महीयते ।

अर्चिताय ^९ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं ^{१०}यवम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं यवं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits अर्चितान्

2 A महाशालि प्रदानेन

3 A तसुलोकमवाप्नुयात्

4 A महाशालि

5 A अलंकारान् for अलकावस्थान

6 I. O. ब्रह्मोणाभाज्यमानानां

7 A ब्रह्मोणां ॐ अथादितानां for
the b. p.

8 I. O. आद्यमानानां

9 A बहुपरिमाणानाम्

10 Both I. O. and A यथेच्छ-
परिमाणं

11 A स्वर्गलोक for स्वर्ग

12 I. O. स्वर्गलोके

13 A omits ब्राह्मणाय

14 A omits यवम्

तथा (३।३।१४।५ख) :—

तथा गोधूमदानेन वसुनां लोकमाप्नुयात् ॥१०॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं गोधूमम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं गोधूमं^१ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।६क) :—

प्रियो भवति लोकस्य प्रियङ्गुं यः प्रयच्छति ।

^२प्रियङ्गुं कामनीति प्रसिद्धा । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां यथेच्छपरिमाणं प्रियङ्गुम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लोकप्रियत्वप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियङ्गुं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

[तथा (३।३।१४।६ख) :—

ददाति यस्तु श्यामाकं तस्य प्रीयन्ति देवताः ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं श्यामाकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
देवताप्रोतिप्राप्ति^३-कामोऽहमेतच्छ्यामाकं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ॥^४

तथा (३।३।१४।७) :—

अन्येषां शूकधान्यानां प्रदाननिरतो नरः ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति नात्र कार्यं विचारणा ॥१२॥

अन्येषां शूकधान्यानामिति पूर्वोक्त-^५शूकसहित-रक्तशालि-गन्धशालि-^६काष्ठशालि-यव-
गोधूमेभ्य इतरेषां प्रकृतशूकयुक्तानां नीवारादीनां ^७ते च लोकत एवानुसन्धेयाः । अर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितं^८ यथेच्छपरिमाणं शूकधान्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गलोक-
प्राप्तिकामोऽहमेतच्छूकधान्यं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।८ क) :—

^९[मुद्रदः शकलोकन्तु ।

लभत इति सम्बन्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं मुद्रम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । शकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं मुद्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A एतदगोधूमं for एतं गोधूमं

2 A प्रियङ्गुकामिनौ प्रसिद्धा

3 A omits प्राप्ति

4 A reads the bracketed por-
tion twice

5 A ०५५५०

6 A omits काष्ठशालि

7 A तेन

8 A omits अर्चितं

9 A reads the following for
the bracketed portion :—

माषदः शकलोकन्तु लभतेति सम्बन्धः

तथा (३।३।१४।८ क) :—

यमलोकन्तु मापदः ॥१३॥

'लभत इति सम्बन्धः ।] अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं मापम ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मापदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं मापं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।९ क) :—

पष्टिकानां प्रदानेन लोकं नैर्ऋतकं लभेत् ।

पष्टिकाः 'माठिया इति प्रसिद्धाः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् यथेच्छपरिमाणान् पष्टिकान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नैर्ऋतलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् पष्टिकान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।१० क) :—

'मचीणचणके दत्त्वा लोकं वारुणमाप्नुयात् ॥१४॥

'मचीणः कलायः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं^८ यथेच्छपरिमाणं कलायम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं 'मचीणं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । चणकदाने तु एतं चणकमिति वाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३।१४।१० ख) :—

वायव्यं मसूराणि राजमापाणि धानदम् ।

'दत्त्वाप्नुयादिति सम्बन्धः । वायव्यं वायुलोकं धानदं धनदलोकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं मसूरम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वायव्यलोक-प्राप्तिकामोऽहमेतान् मसूरान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । राजमापदाने तु धानदलोकप्राप्तिकामोऽहमेतानि ^{१०}राजमापाणीति वाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३।१४।१० ग) :—

अन्येषां ^{११}शिविधान्यानां दानान् स्वर्गमाप्नुयात्^{१२} ॥१५॥

1 I. O. लभतेति

2 A भवेत्

3 A माठियाः इति प्रसिद्धः

4 A लज्जोन्नचनके

5 A लज्जोन्नः

6 A omits अर्चितं

7 A लज्जोन्नं

8 A वाक्यविशेषः

9 A दानाप्नुयादिति

10 A राजमापाणि वाक्यविशेषः

11 A शिविधान्यानां, I. O. शिविका-
धान्यानां

12 I. O. स्वर्गमाप्नुयात्

अन्येषामिति [विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मुद्र]-¹ माप-तिल-कलाय-चणक मसूर-राजमापेभ्यो व्यतिरिक्तानां सर्षपादीनाम् । ते च लोकत एव प्रसिद्धाः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथेच्छपरिमाणं शिम्बिधान्यम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ²स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानि ³शिम्बिधान्यानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे शस्यदानावर्तः ।

1 A विष्णुधर्मोत्तर for the bracketed portion

2 A स्वर्गलोक for स्वर्ग

3 A सिम्बिसिम्बि for शिम्बि

अथ प्रजापतिदेवततिलदानावर्तः । (४७)

तत्र तिलदानप्रशंसा ।

महाभारते (अनु-६६।१०-११) :—

महर्षेः कश्यपस्यैते गात्रेभ्यः प्रसृतास्तिलाः ।

ततो दिव्यं गता भावं प्रदानेषु तिला^१ विभो^२ ॥१॥

पौष्टिका रूपदाश्चैव तथा पापविनाशनाः ।

तस्मान् सर्वप्रदानेभ्यस्तिलदानं विशिष्यते ॥२॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२।१०) :—

‘भूदीपाश्चात्रवस्त्राम्भस्तिलसर्पिःप्रतिप्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णधूर्यान् दत्त्वा स्वर्गं महीयते ॥३॥

अथ यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिन्तान् यथेच्छपरिमाणान् तिलान् ‘दद्यात् । ॐ अयामुक्तमगोवायामुक्तवेदामुका^५-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा माविबो पठित्वा तिला एते प्रजापतिदेवता इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । [तत ॐ अथ]^६ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काश्यपं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा तिलमुष्टिं गृहीयान् ।

यमः :—

तिलप्रदः प्रजामिष्टां पुरुषः खलु विन्दति ।

माधे मासि विशेषेण[शुक्ले कृष्णे]^७विशेषतः ॥४॥

[यत्र कुत्रापि]^८दिनेऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिन्तान् तिलान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अभिमन्तप्रजापति^९-कामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

1 I. O. तिलां

2 A प्रभो

3 I. O. भूदीपश्चात्र०, A भूदीप वस्त्रा-
नक्षिणधर्षिष, प्रतिप्रयान्

4 I. O. omits दद्यात्

5 A omits वेदामुक्त

6 A तच्च for the bracketed por-
tion

7 I. O. तच्च विभो for the brac-
keted portion

8 I. O. अथ अथा for the brac-
keted portion

9 A प्राप्ति and I. O. प्रजा for
प्रजापति

एषामेव माघे मासि शृङ्गपक्षतिथौ दाने फलविशेषः । 'तत्कृष्णपक्षतिथौ च ततोऽपि विशेषः । तत्र माघे मासि तिलदाने यथोक्तमाघमास^१-विहिततिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति वाक्ये विशेषः । 'कृष्णपक्षतिलदाने तु 'माघमासिककृष्णपक्षविहिततिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति वाक्ये विशेषः ।

^२तथा :—

सर्वपातकसंघातः कामतो वाप्यकामतः ।

शुद्धिं तस्य प्रवक्ष्यामि^३ [स्वर्गसाधनमेव च ॥५॥

शुक्लैः कृष्णैः समैः त्रिगन्धैर्द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रितः ।

राशिस्तिलैः समे देशे कर्तव्यः पुरुषायतः ॥६॥

समैरिति तुल्यभागैः शुक्लैः कृष्णैस्तिलैर्मिलितैरित्यर्थः । त्रिगन्धैर्मनोहरैः पुरुषायतः^४ सम्प्रदातृपुरुषायतः ।

प्रतिमाष्टाङ्गुलो दातुः सोवर्णा विभवे सति ।

क्षौद्रेण पयसा दध्ना घृतेनापूरयेद् घटान् ॥७॥

प्रतिमा दातृप्रसूति^५-रूपा दातुः सन्निहितत्वात् विभवे सतीति श्रवणादशक्तावन्येनापि तैजसेन प्रतिमा कार्य्या ।

यथाविभवविस्तारं ब्राह्मणे श्रोत्रियार्थिनि ।

दद्यान्माघेऽथ वैशाखे विषुवे चोत्तरायणे ।

यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥८॥

माघवैशाखयोरभीष्टदिने 'विषुवोत्तरायणयोर्वान्यतरस्मिन् दिने यजमानः सुपरिमाणायतं द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रितं मधुदुग्धदधिघृतपूर्णघटचतुष्टयसहितमुपरिविन्ध्यस्त-सौवर्णाष्टाङ्गुलात्म^६-कृतिप्रतिमं पानीयशकटसमोक्तभूभागे समभागमिलित-शुक्लकृष्णतिलराशिमर्चितं कृत्वा अर्चिताय ब्राह्मणायार्थिने विद्यातपःशालिने ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । यमोक्त-द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रित-तिलराशिदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति द्वाविंशदङ्गुलोच्छ्रितं पुरुषायत-

1 A omits तत्

2 A omits माघमास

3 E. O. तत्पुत्रि for कृष्णपक्ष

4 A माघे मासि for माघमासिक

5 A reads तत्र माघे मासि before

तथा

6 A omits the bracketed portion

7 I. O. सम्प्रदातृ.

8 I. O. उपकृति.

9 I. O. विषुवे चोत्तरायणयोर्वा.

10 I. O. शाला.

मुपरिविन्यस्ताष्टाङ्गुलसुवर्णप्रतिमं क्षौद्रपयोदधिघृतपूर्णघटचतुष्टयसहितं तिलराशिं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

महाभारते :—

श्रूयतां वायवो धर्मः सरहस्यो महाफलः ।
इमं कलियुगं प्राप्य मानवानां सुखावहम् ॥६॥
कल्यमुत्थाय यो मर्त्यः स्नातः शुक्लेन वाससा ।
तिलपात्रं प्रयच्छेत् ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ॥१०॥
तिलपात्रे फलं प्राह भगवान् पाकशासनः ।
गोप्रदानञ्च यः कुर्याद्भूमिदानञ्च शाश्वतम् ॥११॥
अग्निष्टोमञ्च यो यज्ञं यजेत् बहुदक्षिणम् ।
तिलपात्रं महेतेन समं मन्यन्ति देवताः ॥१२॥

शुक्लेन वामभा तिलपात्रमाच्छाद्येत्यर्थः । ब्राह्मणेभ्य इति प्रयोगबहुत्वापेक्षम् ।
ततश्च प्रत्यहमिदं दातव्यम् । एवञ्च चिरामुपस्य (?) विग्रहफलत्वमुपपन्नं कल्यमुत्थायेत्यपि
प्रत्यहकर्तव्यत्वार्थमुक्तं न तु प्रातःकाल एव कर्तव्यत्वार्थम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं शुक्रवस्त्रा-
च्छादितं तिलपूर्णपात्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ततिलपात्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् शुक्रवस्त्राच्छादितं तिलपात्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

^१ब्रह्मपुराणे :—

ये तिलांस्तिलधेनुञ्च घृतधेनुमथापि वा ।
विप्रेभ्यः श्रोत्रियेभ्यश्च ददाति श्रद्धयान्विताः ॥१३॥
मोममण्डलसङ्काशैर्यानेस्ते यान्ति निर्मलः ।
गन्धर्व्वं हपगायन्तः पुरं वैवस्वतस्य च ॥१४॥

विप्रेभ्य इति बहुवचनं दातृवहेत्वापेक्षया । अर्चिताय विद्यामंस्कारशालिने ब्राह्मणाया-
चिंतान् तिलान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमगृहानुसर्पणकामोऽहमेतान्
तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे अग्ने विधुषेणु च ।
ग्रहणो च व्यतीपाते मंकांती च दिनक्षये ।
यानमश्रमनङ्गाहं हैमरूप्यमणींस्तिलान् ॥१५॥

ये प्रयच्छन्ति पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥१६॥

उक्तदिनानामन्यतमेऽर्चिताय] ब्राह्मणायाचितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-नियतसमयविहित-तिलदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तिला नित्यं प्रदातव्या यथाशक्ति द्विजातये^१ ।

नित्यदानात् सर्वकामा^२ भवन्ति स्वर्णसंयुताः ॥१७॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय यथेच्छपरिमाणकाश्चन-^३युक्तानर्चितान् तिलान् प्रत्यहं^४ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुककामोऽहमेतान् स्वर्णसंयुतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^५[विष्णुधर्मोत्तरे] :—

लवणस्य प्रदातारस्तिलानां संपिषान्तथा ।

ओजस्विनोऽभिजायन्ते भोगिनश्चिरजीविनः ॥१८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मो-
त्तरोक्त^७-तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

विष्णुधर्मोत्तरे^८ (३।३।१४।८ख) :—

यथेच्छं^९ लोकमाप्नोति^{१०} तथा विप्रास्तिलप्रदः ॥१९॥

विप्रा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अमुक-^{११}देवलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे तिलदानावर्तः ।

1 I. O. द्विजर्षभ

2 A सर्वकामान्

3 I. O. 'युक्तानर्चितान्'

4 A omits प्रत्यहं

5 A reads the bracketed por-
tion just above the colophon
of this section

6 I. O. विष्णुधर्म

7 I. O. विष्णुधर्मोक्तं

8 I. O. विष्णुधर्म

9 A and V. D. यथेष्टं

10 A यथा

11 I. O. omits देव

अथ वनस्पतिदैवतारामदानावर्तः । (४८)

नन्दिपुराणे :—

कीडारामन्तु यो दद्यादुद्यानं^१ पुष्पसङ्कुलम्^२ ।

सकल्पतरुखण्डेषु^३ महेन्द्रोद्यानवेशमसु ।

विनोद्यतेऽप्सरोवृन्दैर्वसेच्चात्र युगं बुधः ॥१॥

अत्र यजमानः कीडोचितवापी^४ गृहादिसहितं [पुष्पितं वकुलचम्पकादिपादपोषेत]^५ सुद्यान-
मर्चितं^६ मर्चिताय ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अयामुक्सगोत्रायामुक्वेदामुक्शाखाध्यायिनेऽमुक्-
देवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्तोद्यानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कीडारामोद्यानं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तोत्युक्ता मावित्री पठित्वा उद्यानमिदं वनस्पतिदैवतमित्युक्ता यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् । [तत ॐ अय]^७ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^८ कावनं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तोत्युक्ता यथेच्छं वृक्षमूलानि स्पृशेत् ।

महाभारते^९ (अनु—२३।६६) :—

विहारवसथोद्यान-[कूपाराममभाप्रदाः]^{१०} ।

विप्राणाश्चोपकर्तारः^{११} पुरुषाः^{१२} स्वर्गगामिनः ॥२॥

उद्यानं सर्वजनोपभोग्यं नानाजातीयतरु^{१३}-वनम् । आरामो ग्रामममोपस्थमजातीयतरु-
वनम् । उद्यानमारामं वा कारयित्वा सकलमत्त्वेभ्यः^{१४} उत्सृज्य दद्यात् । ॐ^{१५} स्वर्गप्राप्ति-
कामोऽहं नानामत्त्वेभ्यो यथामम्भवफल-[पुष्पाद्युपभोगार्थं]^{१६} मेतदुद्यानमुत्सृजे । तत ॐ
अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् कावनं ददानीति कस्मैचिद्^{१७} ब्राह्मणाय
दक्षिणादानम् । एवमारामदाने एतमाराममिति^{१८} वाक्ये विशेषः ।

1 A सगृहं

2 A पुष्पसङ्कुलं

3 A सत्त्वेभ्यः

4 A omits वापी

5 A वकुलचम्पकादिपुष्पकल्पतरुपादप
for the bracketed portion

6 A omits अर्चितम्

7 A ॐ for the b. p.

8 A एतत् for इदं

9 A omits महाभारते

10 I. O. मकूपाराममभाप्रदाः for the
bracketed portion

11 I. O. विप्राणाश्चोपकर्तारः

12 A पुरुषैः

13 A omits तरु

14 A सभ्या

15 A omits ॐ

16 A पुष्पोपभोग्य for the brac-
keted portion

17 A एकस्मै after कस्मै चिद्

18 A वाक्यविशेषः

विष्णुधर्मोत्तरे यममार्गानुवृत्तौ :—

आराम-[दानात् संयान्ति]¹तथैव द्रुमरोपकाः ।

शीतलेन तु मार्गेण फलपुष्पवता सुखम् ॥३॥

यथाशक्त्याराममुपकल्प्याचितमचिंताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्त²-केवलारामदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमारामं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा :—

³आराममथ सोद्यानं नन्दने कीडते वने ॥४॥

दत्त्वेति ⁴शेषः । अचिंताय ब्राह्मणायाचितमाराममुद्यानश्च ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । नन्दनवनकीडा⁵-प्राप्तिकामोऽहमेतं⁶ ⁷सोद्यानमारामं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे आरामदानावर्तः ।

1 I. O. दाराम यस्मि for the brack-
eted portion

3 A विष्णुधर्मोक्त

4 A आलाराममथ

4 A विशेषः

5 A मन्दनक्रोडावनः

6 A एतत् for एतं

7 I. O. सोद्यामारामं

अथ वनस्पतिदैवतवृक्षदानावर्तः । (४९)

महाभारते (अनु—५७।३६) :—

^१पुष्पोपगं वाथ फलोपगं वा यः पादपं स्पर्शयते द्विजाय ।

^२[स स्त्रीसमूहं] बहुरन्नपूर्णं लभत्ययन्नोपगतं^३ गृहं वै ॥१॥

पुष्पोपगं पुष्पप्रदं^४ फलोपगं फलप्रदम् । अन्नं यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पुष्पोपगं वृक्षं दद्यात् । ॐ ^५अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्त^६-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं महाभारतोक्त-पुष्पोपगपादपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पादपं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पादपोऽयं वनस्पतिदैवत^७ इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतेतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काशनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा ^८[वृक्षं मूलदेशे] स्पृशेत् । ^९फलोपगवृक्षदाने तु ^{१०}वाक्ये पुष्पोपगपद^{११}-स्थाने फलोपगपद^{१२}-[निवेशो विशेषः]^{१३} ।

आदित्यपुराणे :—

स्कन्धेन ^{१४}तारयेद् यस्तु ^{१५}तृषार्त्तानां जलप्रदः ।

^{१६}पञ्चान् ददाति ^{१७}केदारान् ^{१८}सफलांश्चैव पादपान् ॥२॥

षट्त्रि^{१९} कोटसहस्राणि अर्बुदानाश्च वै ^{२०}तथा ।

कीदृन्ति ^{२१}ते श्वेतपुरे एतदुक्तं द्विजोत्तम^{२२} ॥३॥

1 A reads the entire line as follows :—पुष्पोपगवाथ फलोप-गन्धयः पादपस्पर्शयते द्विजाय

2 A स स्त्रीसमूहं, M. bh. सश्रीकसमूहं

3 Corrected from M. bh. A नभस्त्वपस्त्रावगतं, I. O. नभस्त्व-यत्तोयवत्

4 I. O. पुष्पदं

5 A अयादि असुक्तसगोत्रायामुक्तं

6 A omits वेदामुक्तं

7 I. O. ०देवतम्

8 A वृक्षमूलदेशे for the bracketed portion

9 A फलोपवृक्षदाने

10 A वाक्ये च

11 I. O. omits पद

12 I. O. omits पद

13 A निवेशः for the bracketed portion

14 A भारयेद्

15 I. O. वृषार्त्तानां

16 A पञ्चान्

17 A केदारान्

18 A सफलांश्चैव

19 A षट्त्रि

20 A त्रयं

21 A omits ते

22 I. O. द्विजोत्तमः

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान्^१ यथेच्छसंख्यान्^२ सफलपादपान् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-पादपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् पादपान् ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

फलवृक्षन्तु^३ यो दद्याद् धर्ममुद्दिश्य मानवः ।

स सर्वकामतृप्तात्मा गच्छेद्भरुणमन्दिरम् ।

^४[वसेच तव] पुरुषो युगं कामफलान्वितः ॥४॥

अर्चिताय भगवते धर्मायार्चितं फलसहितं^५ वृक्षमाग्रादीनां^६-मन्यतमं दद्यात् । ॐ
अथ नन्दिपुराणोक्त-वृक्षदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते धर्मायैतं फलवृक्षं ददानि । तत
ॐ^७ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं धर्मायाहं दक्षिणामेतत्^८ काश्चनं ददानि ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२६७।११क) :—

आम्राक्षोड^९-प्रदानेन^{१०} सर्वान् कामानवाप्नुयात् ।

आक्षोडः^{११} खनामप्रसिद्धः । ^{१२}[आम्राक्षोडेत्यत्र द्वन्द्वनिर्देशो यद्यप्युभयोः] क्रियासम्बन्ध-
मात्रेणैव उपपद्यते ^{१३}तथाप्याम्रस्योत्तरत्वापि श्रवणादत्र च ^{१४}फलभूयस्त्वान्मलितयोरेव दानम् ।
अर्चिताय ^{१५}ब्राह्मणायार्चितावाम्राक्षोडवृक्षो ^{१६}ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अमुक-
प्राप्तिकामोऽहमेतावाम्राक्षोडौ^{१७} ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

^{१८}[तथा (३।२६७।१०ख) :—

दत्त्वा पालीवताम्री तु तृप्तिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥५॥

पालीवतः पारेवत इति प्रसिद्धः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पालीवतवृक्षम् ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्र तु तृप्तिकामोऽहमेतं पालीवतं ददानि । स्वस्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्व्ववत् । आम्रवृक्षदाने तु वाक्ये पालीवतपदस्थाने आम्रपदनिवेशो विशेषः ।]

1 A यथेच्छसंख्यान्

2 A' फलपादपान

3 T. O. फलवृक्षान्तु

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits फलसहितं

6 A' आम्राक्षोदीनाम् for आम्नादीनाम्

7 A omits अथ

8 A omits एतत्

9 I. O. आम्राक्षोडौ

10 A सर्वं

11 I. O. आम्राक्षोडः

12 A आम्राक्षोडेत्यत्र निर्देशो यद्यप्युभय
for the bracketed portion

13 A तथाप्यस्योत्तरत्वापि

14 A फलभूतइ for फलभूयस्त्वान्

15 A ब्राह्मणायार्चितो आम्राक्षोडवृक्षौ

16 T. O. omits ॐ

17 A 'क्षोडौ

18 A omits the bracketed por-
tion

तथा ^१वृक्षदानप्रकरणे (३।२.६७।६ख) :—

^२नागररुद्रदानाद्भवति ^३नरो रूपसमन्वितः ।

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं नागररुद्रं वृक्षम् ^४ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
^५[उत्कृष्टरूपप्राप्तिकामोऽहमेतं नागररुद्रं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा (३।२.६७।१०क) :—

बीजपूरकदानेन सोभाग्यं महदाप्नुयात् ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं बीजपूरकं वृक्षम् ^६ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।]
 महासोभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतं बीजपूरकं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

तथा :—

पुष्पदं फलदं वृक्षं दत्त्वा विप्राय भक्तितः ।

स्वर्गलोकपरिभ्रष्टो ^७नगराधिपतिर्भवेत् ॥७॥

पुष्पदं नागकेशरादिकं फलदं ^८कण्टकिकतादिकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं
 पुष्पदं वृक्षम् ^९ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मात्तरोक्त-पुष्पदवृक्ष-दानफल-
 प्राप्तिकामोऽहमेतं वृक्षं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् । फलदवृक्षदाने तु वाक्ये
 पुष्पद-^{१०}पदस्थाने फलदपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।२.६७।७ख-८क) :—

चम्पकं मल्लिकाजाती-^{११}[श्रेष्ठाः पुष्पाकरा मताः] ।

^{१२}अन्येभ्योऽधिकमाप्नोति दत्त्वेतामत्र संशयः ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं चम्पकतरुम् ^{१३}ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
 धर्मात्तरोक्त-चम्पकतरुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं चम्पकं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् ।

1 I. O. omits वृक्ष

2 A नाना.

3 A नाना

4 A वृक्षान्तरं

5 A omits the bracketed portion but reads instead महा-
 सोभाग्यमाप्नोति बीजपूरकं दानतः
 which is a paraphrase of
 the line viz. बीज...पूयात्,

quoted within this bracketed portion

6 I. O. नागराधिपतिः.

7 A माति for कण्टकि

8 I. O. omits वृक्ष

9 I. O. पुष्प for पुष्पद

10 A अष्ट पुष्पकरा मता for the
 b. p.

11 A अन्येभ्योऽधिकमाप्नोति

मल्लिकाजातीदानयोर्वाक्ये तु चम्पकपदस्थाने यथायथं^१ मल्लिकापदनिवेशो जातीपदनिवेशश्च^२ विशेषः ।

तथा :—

गुल्मं^३ पुष्पप्रदं यस्तु^४ लतावासं प्रयच्छति ।

विमाने नन्दने सोऽथ क्रीडत्यप्सरसां गणैः ॥६॥

गुल्मोऽभिमुक्तादिः^५ लता नवमल्लिकादिः^६ । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं पुष्पितं गुल्मम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तगुल्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गुल्मं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्व्ववत् । एवं पुष्पितनवमल्लिकादि^७-दाने लतादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^८ लतामिति वाक्ये विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वृत्तदानावर्तः ।

१ A. निवेशो

२ A. पुष्पं ददे

३ A. लता वासं

४ I. O. गुल्मोत्तिसुक्तादि

५ I. O. नवमल्लिकादिः

६ I. O. मल्लिकादिः

७ I. O. एतं

अथ विष्णुदैवतसम्भारदानावर्तः । (५०)

यमः :—

यस्तु सम्भृत्य सम्भारं ब्राह्मणेभ्यः प्रबच्छति ।

तस्य पुण्यकृतो^१ लोका न तस्य^२ प्रभवाम्यहम् ॥१॥

सम्भारो विवाहोपनयन-^३यज्ञाद्युपकरणसामग्री । ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं जाल्य-
पेक्षत्वादविवक्षितम्^४ । अत एकस्मै द्वाभ्यां बहुभ्यो वा दानम् । अत यजमानोऽर्चिताय
‘ब्राह्मणायार्चितं यमोक्तसम्भारं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायि-
नेऽमुकदेवशर्मेणे तुभ्यं^५ यमोक्तसम्भारदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं सम्भारं ददामि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा सम्भारोऽयं विष्णुदैवत^६ इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं
कामस्तुतिं पठेत् । [ततः ॐ]^७ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं^८ तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्चनं
ददामि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सम्भारं^९ स्पृशेत् । द्वाभ्यां सम्भारद्वयदाने बहुभ्यो वा
बहुसम्भारदाने^{१०} देयसम्प्रदानधार्द्धिवचनं बहुवचनमूहनीयम् ।

महाभारते (अनु—२३।६८):—

वैवादिकानां द्रव्याणां प्रेक्ष्याणाश्च^{११} युधिष्ठिर ।

दातारो वाससाश्चैव पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं विवाहोपकरणद्रव्यम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानि वैवाहिकानि द्रव्याणि ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (अनु—५।३३):—

नैवेशिकं^{१२} सर्वगुणोपपन्नं ददाति वै यस्तु नरो द्विजाय ।

स्वाध्यायचारितगुणान्विताय तस्यापि लोकाः^{१३} कुरुपूतरेषु^{१४} ॥३॥

1 A पुण्यकृता

2 A प्रभवाम्यहं

3 A यज्ञाय० for यज्ञादाय०

4 A जात्यपेक्षयादविवक्षितं, I. O.
जात्यपेक्षत्वादविवक्षितं

5 A omits ब्राह्मणाय

6 A यथोक्त

7 A and I. O. विष्णुदैवतं

8 A omits the bracketed por-
tion

9 I. O. सम्भारं

10 I. O. देयसम्भारयोर्द्विवचनबहुवचन-
मूहनीयं, A देयसम्प्रदानयोर्द्विवचन-
बहुवचनचोदाहरणौघे

11 A पुरुषाणां च

12 I. O. सर्वगुणोपपन्नं

13 A लोकाश्च

14 A कुरुपूतरेषु

नैवेशिकं विवाहादिक्रियासिद्धयुचित^१-मुपकरणम् । अचि^२ताय विद्यातपःशीलशालिने
ब्राह्मणाय तदभिमतविवाहयज्ञायुचितोपकरणं यथाशक्नुयपकल्प्याचि^३तम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । ^४उत्तरकुलप्राप्तिकामोऽहमेतन्नैवेशिकं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२०ख-२१क) :—

विवाहादिक्रियाकाले तत्क्रियासिद्धिकारकम्^५ ।

यः प्रयच्छति धर्मज्ञाः सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥४॥

तत्क्रियासिद्धिकारकम् 'तदुपयोग्यद्रव्यम् । आदिशब्देन ^६यज्ञोपनयनप्रतिष्ठाग्रहणम् ।
अचि^७ताय ब्राह्मणाय^८-चि^९तामुक्तामन्यतमां^{१०} सामग्रीम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेताममुक्तक्रियोचितसामग्रीं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे सम्भारदानावर्तः ।

1 A अचितं for अचि युचितं.

2 A उत्तरकुलप्राप्तिकामो.

3 A तत्क्रियाकारकं.

4 I. O. omits this

5 A यज्ञायतनं for यज्ञोपनयनं.

6 A omits अचि ताय ब्राह्मणाय

7 I. O. अन्यतमां

अथ तानादैवतपशुदानावर्तः । (५१)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३.०६।५६ख—६०क)—

अजामलकृतां दत्त्वा वह्निलोके महीयते ।

तमेव लोकमाप्नोति दत्त्वाज^१ विधिवन्नरः ॥१॥

तमेव लोकं वह्निलोकं^२ विधिवदलङ्कारादिना । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणाय छागीं सोवर्णतिलकादिभिरलङ्कृत्यार्चितां^३ दद्यात् । ॐ 'अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखा-
ध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं' सोत्कर्षवह्निलोकप्राप्तिकामोऽहमेतामलङ्कृतां छागीं ददानि । प्रति-
ग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता साविलीं पठित्वा 'छागोयमग्निदैवतेत्युक्ता यथाशाखं' कामस्तुतिं पठेत् ।
ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^४ कायनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्ता
छागीं कर्णे स्पृशेत्^५ । [एवमलङ्कृतछागदानं^६-वाक्ये एतमलङ्कृतं]^७ छागमिति विशेषः ।

तथा (३।३.०६।६१ख—६२क) :—

^{१०}वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा वस्तं^{११} नरोत्तमः^{१२} ।

अविप्रदाता च तथा तदेव फलमश्नुते ॥२॥

^{१३}वस्तं छागं तदेव फलं ^{१४}वारुणलोकप्राप्तिरूपमिच्छार्थः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं
वस्तम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ^{१५}वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं ^{१६}वस्तं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । अविदाने तु वाक्ये ^{१७}वस्तपदस्थाने अविपद-^{१८}[निवेशो
विशेषः] । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् अविरयं वरुणदैवत इति प्रतिग्रहोत्वाक्यम्^{१९} ।
^{२०}[कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] पुच्छग्रहणस्य स्वीकारः ।

1 A दत्त्वायो	11 A छाग
2 A omits this	12 I. O. नरोत्तरस्यः
3 A अलङ्कृतां for अलङ्कृत्यार्चिता	13 A omits it
4 A omits अथ	14 A and I. O. वस्तम्
5 I. O. छागोयमग्निं	15 A and I. O. वस्तम्
6 A एतत् for इदं	16 A वस्तं
7 A गृह्णीयात्	17 A वस्तम्
8 I. O. दानम्	18 A निवेशः for the bracketed portion
9 A एवमलङ्कृतं for the bracketed portion	19 A प्रतिग्रहं गृह्णीतुवाक्यं
10 I. O. वस्तम्	20 A and I. O. पूर्ववत् कामस्तुत्यादि

तथा (३।३०६।६२ख) :—

आरण्यपशुदानेन वायुलोके महीयते ॥३॥

आरण्यपशवो हरिणशशकादयः । अर्चिताय ब्राह्मणाय हरिणादीनामन्यतम^१-मर्चितम्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षवायुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतमारण्यकपशुं
ददानि । ^२स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् आरण्यपशुरयं वायुदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^३ ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३१२।५ख-६क) :—

[उष्ट्रं वा गर्दभं वापि]^४ खरं वा यः प्रयच्छति ।

अलकां स समासाय^५ यत्नेन्द्रैः^६ सह मोदते ॥४॥

खरोऽश्वतरः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुष्ट्रम्^७ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्तोष्ट्रं^८-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमुष्ट्रं^९ ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम्
^{१०}उष्ट्रोऽयं गिर्घृतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{११} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [उष्ट्रस्या-
रोहणं स्वीकारः । एवं गर्दभदानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्तगर्दभदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
गर्दभमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं गर्दभोऽयं यमदैवत इति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम्^{१२} । कर्णग्रहणं स्वीकारः ।]^{१३} अश्वतरदानवाक्ये हि विष्णुधर्मोत्तरोक्तखरदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतं खरमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं खरोऽयं यमदैवत इति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{१४} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कर्णग्रहणं स्वीकारः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे पशुदानावर्तः ।

1 I. O. अन्यं

2 A स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत्

3 I. O. प्रतिग्रहीतृवाक्यं

4 A स्वर्गभागगर्दभस्यपि for the
bracketed portion

5 A समासाय

6 A यत्ने

7 A खरं for उष्ट्रम्

8 A खङ्ग for उष्ट्रं

9 A खङ्ग for उष्ट्रं

10 A खङ्गोऽयं

11, 12 and 14 I. O. वाक्यम्

13 A omits the bracketed por-
tion

अथ प्रजापतिदेवत-कृष्णाजिन-दानावतः । (५२)

मत्स्यपुराणे (२०६।१।२१क, २२ख-३०) :—

कृष्णाजिनप्रदानस्य ^१विधिं कालं ममानघ ।

ब्राह्मणञ्च ^२समाचक्षुः [तत्र मे संशयो महान्]^३ ॥

मत्स्य उवाच :—

वैशाखी पौर्णमासी च^४ ग्रहणं^५ शशिसूर्ययोः ।

पौर्णमासी ^६तथा माघी^७ [आषाढी^८ कार्तिकी तथा ॥२॥

^९उत्तरायणे द्वादश्यां]^{१०} तस्यां दत्तं महाफलम्^{११} ।

आहिताग्निर्द्विजो यस्तु^{१२} यद्देयं^{१३} तस्य पार्थिव ॥३॥

^{१४}तथा येन विधानेन तन्मे निगदतः शृणु ।

गोमयेनोपलिप्ते तु शुची देशे नराधिप ।

आदावेव समास्तौर्यं शोभनं ^{१५}वस्त्रमाविकम् ॥४॥

गोमयोपलेपादेव ^{१६}शुचित्वप्राप्ते पुनः ^{१७}शुचाविति पदं गोमयोपलेपे^{१८} कृते पुनः केश
कीटादिवारणार्थम् ।

ततः सशृङ्ग^{१९} सखुरमास्तरेत्^{२०} कृष्णमार्गकम्^{२१} ।

^{२२}कर्तव्यं रुक्मशृङ्गन्तद्^{२३} रुक्मदन्तं^{२४} तथैव च ॥५॥

1 M. P. त्रिविकालो	14 A and M. P. यथा
2 M. P. तथाचक्षुः	15 Corrected from M. P. A वस्त्र-
3 A यथा मे तत्र संशयः महान् for	माविकं, I. O. परममाविकम्
the bracketed portion	16 A शुचित्वे
4 A तु	17 A शुचाविति, I. O. शुचानेति
5 M. P. ग्रहणे	18 I. O. गोमयोपलेपेति
6 M. P. तु या	19 A शृङ्गं
7 I. O. and M. P. माघे	20 A सखुरमास्तरेत्
8 I. O. आषाढे, M. P. आषाढो	21 Corrected from M. P. I. O.
9 M. P. उत्तरायणद्वादशीया	and A मार्गकम्
10 A omits the bracketed por-
tion	22 A कर्तव्यवाक्यं शृङ्गन्तु
11 I. O. महान्तं	23 Corrected from M. P. I. O.
12 A यथा	and A तु for तद्
13 I. O. तद्देयं	24 M. P. रोप्यदन्तं

रुक्मदन्तं ¹सौवर्णदन्तपङ्क्तिद्वययुतमित्यर्थः ।

[²लाङ्गूले विद्रुमश्चैव नेत्रयोर्मौक्तिकं न्यसेत् ।

³तिलैरात्मसमं कृत्वा वाससाच्छादयेद्ब्रधः]⁴ ॥६॥

आत्मसमं कृत्वा सर्वतः कृष्णाजिनाच्छादकं तिलं दत्त्वेत्यर्थः⁵ ।

⁶सुवर्णनाभं तत् कुर्यादलङ्कुर्याद्विशेषतः ।

⁷रत्नैर्गन्धैर्यथाशक्त्या तस्य दिक्षु च विन्यसेत् ॥७॥

⁸रत्नैः परिभाषोक्तनवरत्नतयेण । ⁹गन्धैः प्रसिद्धचन्दनादिभिः ।

कांस्यपात्राणि चत्वारि ¹⁰तेषां दद्याद् यथाक्रमम् ।

मृन्मयेषु च पात्रेषु पूर्वादिषु ¹¹क्रमेण तु ॥८॥

¹²घृतं क्षीरं दधि क्षौद्रमेवं ¹³दद्याद् यथाविधि ।

चम्पकस्य तथा शाखामन्त्रणं कुम्भमेव च ॥९॥

बाह्योपस्थानकं कृत्वा शुभचित्तो¹⁴ निवेशयेत् ।

¹⁵जीर्णवस्त्रेण पीतेन सर्वाङ्गाणि च मार्जयेत् ॥१०॥

तच्च चम्पकशाखान्वितस्य कुम्भस्य ¹⁶बहिःस्थापनं पीतवाससा दानोत्तर-¹⁷ज्ञानानन्तरमङ्ग-
मार्जनञ्च यजमानेन कर्तव्यम्, तस्यैव ¹⁸सुकृतत्वात् ।

धातुमयानि पात्राणि पादेष्वस्य प्रदापयेत् ।

यानि काम्यानि¹⁹ पापानि मया ²⁰लोभात् कृतानि तु²¹ ॥११॥

1 A सौवर्णं शुङ्गं खुरकुचेत्यर्थः

2 I. O. लाङ्गूली

3 A तिलैर्वस्त्रैर्मसमं

4 M. P. reads the b. p. as
लाङ्गूले मौक्तिकेयुक्तं तिलच्छाद-
नयेव च । तिलैश्च सिद्धितं कृत्वा
वाससाच्छादयेच्छुद्धिः ॥

5 A दद्यात्

6 A स्वर्णनाभिं ततः कुर्याद्विशेषतः
for the entire line

7 A वस्त्रैर्गन्धैः

8 A वस्त्रैः परिभाषोक्तं नवरत्नमुच्यते

9 A यथाशक्त्यैर्गन्धैः

10 M. P. तेषु

11 A क्रमान्वयेन, M. P. यथाक्रमम्

12 A reads घृतं after दधि

13 Corrected from M. P. I. O.
and A कुर्याद्

14 M. P. शुभचित्तः

15 M. P. सुकृतं

16 A रक्षितस्थापनम्

17 A स्थापनान्तरमङ्गलमार्जनञ्च

18 I. O. प्रकृतत्वात्

19 M. P. कानि च

20 I. O. लोकात्

21 M. P. वे

लोहपात्रप्रदानेन [प्रणश्यन्तु ममाशु वै]^१ ।

तिलपूर्णन्तु तत् कृत्वा वामपादे निवेशयेत् ॥१२॥

यानि [पापान्यकामानि कर्मोत्थानि कृतानि तु]^२ ।

कांस्यपात्रप्रदानेन तानि नश्यन्तु मे सदा ॥१३॥

मधुपूर्णन्तु तत् कृत्वा पादे वै दक्षिणे न्यसेत् ।

परापवादपेशुन्याद्^३ 'वृथा मांसस्य भक्षणत् ।

'तत्रोत्थितञ्च 'पापं मे ताम्रपात्रात् प्रणश्यतु ॥१४॥

'[कन्याया दूषणञ्चैव] परदारप्रधर्षणम्^४ ।

रूप्यपात्रप्रदानाद्धि क्षिप्रं नाशं प्रयातु मे ।

'[ऊर्ध्वपादे त्विमे कार्ये ताम्रस्य रजतस्य च] ॥१५॥

^{१०}ऊर्ध्वपादयग्रपादे तयोश्च वामकर्मणोव^{११} पात्रारोपणम् पश्चात् पादयोस्तथाश्रुतेः ।

जन्मजन्मसहस्रेषु कृतं पापं कुबुद्धिना^{१२} ।

सुवर्णपात्रदानात् [नाशयाशु जनार्दन]^{१३} ॥१६॥

हेममुक्ताविद्रुमश्च दाडिमं बीजपूरकम् ।

^{१४}प्रशस्ते पात्रश्रवणे ^{१५}खुरैः शृङ्गाटकानि च ॥१७॥

अत्रापवादद्वयस्थ-^{१६}पात्रद्वयस्यानुपदिष्टस्थानक-सौवर्णपात्रस्य श्रवणे इति कर्णस्थानद्वय-
स्येति पञ्चानामाधारतया-^{१७}वगतेराधारद्रव्याणामन्येषां वा श्रुतेर्हेममुक्तादीनां^{१८} पञ्चानां तत्ता-

1 A क्षिप्रं नश्यन्तु तानि मे for the bracketed portion	portion, A ऊर्ध्वपादो त्विमी कार्याः, M. P. ऊर्ध्वपादे त्विमे कार्यः
2 M. P. reads the b. p. as कानि च पापानि कर्मोत्थानि कृतानि च	10 I. O. and A ऊर्ध्वपादावग्रपादो
3 A परापवादपेशुन्या	11 A वामकर्मणोव, I. O. वामकर्मणोव
4 Corrected from M. P. I O. पृष्ठभांसल, A प्रोष्ठभांसल	12 A कुसङ्गिनां
5 I. O. ततोत्थितञ्च	13 A नश्येद्युज जनार्दनः for the bracketed portion
6 A पापञ्च	14 I. O. and A प्रवक्ष्यपात्रश्रवणे, M. P. प्रवक्ष्यपात्रे श्रवणे
7 I. O. कन्यामृताहवाकञ्चैव तथा and M. P. कन्यामृताहवाकञ्चैव for the b. p.	15 M. P. खुरै
8 A परदारप्रधर्षणं, M. P. परदाराभि-मर्षणात्	16 I. O. पाद for पात्र
9 I. O. omits the bracketed	17 A वरुतेनाथं यद्रव्याचामः ये चाश्च
	18 A वीजपुष्पादीना

धेयत्वं ^१यथासंख्यमुन्नेयम् । ^२पात्रस्य श्रवणे इति पात्रश्रवणे अनिर्दिष्टस्थानस्य^३ सौवर्ण-
पात्रस्य मध्यस्थान एव निवेशः । 'सुवर्णनाभिक' दद्यात् प्रीयतां वृषभध्वज' इति पुनः
सुवर्ण-^४नाभिकत्वश्रुतेः । एवञ्च 'सुवर्णनाभ' तत् कुर्यादि^५त्युपरिग्रन्थेन^५ मध्ये सुवर्णपात्रं
^६स्थाप्यमिति सिद्धम् । अनेन च पात्रं सौवर्णं मध्ये ^७स्थाप्यमिति ^८द्विधा सुवर्णनाभि-
कत्वम् । खुरैः ^९शृङ्गाटकानि ^{१०}सिद्धान इति प्रसिद्धानि फलानि^{१०} खुरेषु देयानीत्यर्थः ।

एवं कृत्वा यथोक्तेन सर्वशाकफलानि च ।

तत्प्रतिग्रह-[विद्विद्वाना]^{११}-हितामिर्द्विजोत्तमः ॥१८॥

एवं कृत्वेति खुरेष्वेव नानाजातीयशाकानि फलानि च नानाजातीयानि देयानीत्यर्थः ।

^{१२}ज्ञातो वस्त्रयुगच्छन्नः स्वशक्त्या ^{१३}चाप्यलङ्कृतः ।

प्रतिग्रहश्च तस्योक्तः पुच्छदेशे महीपते ॥१९॥

सुवर्णनाभिक' दद्यात् प्रीयतां वृषभध्वजः ।

अनेन विधिना ^{१४}दत्त्वा [यथावत् कृष्णमार्गकम्]^{१५} ॥२०॥

न ^{१६}स्पृश्यः स द्विजो राजंश्चितियूप-[समो हि सः]^{१७} ।

^{१८}[दाने च] श्राद्धकाले च दूरतः परिवर्जयेत् ॥२१॥

स्वगृहात् प्रेष्य^{१९} तं विप्रं मण्डले^{२०} ज्ञानमाचरेत् ।

पूर्णकुम्भेन राजेन्द्र [शाखया चम्पकस्य च]^{२१} ॥२२॥

1 I. O. ससुम्नेयं	13 A चाप्यलङ्कृतः
2 I. O. and A पात्रस्य	14 Corrected from M. P. I. O. and A दद्यात्
3 A adds च after this	15 A वस्त्रयुगच्छन्नः for the bracketed portion
4 A नाभिकश्च श्रुतेः	16 M. P. स्पृष्टोत्तमो
5 A एवञ्च सुवर्णनाभिं कुर्यादित्युपरिग्रन्थे	17 A समो हि सः for the bracketed portion
6 A संस्थाप्यः	18 M. P. तं दाने for the b. p.
7 I. O. स्थाप्यमिति	19 Corrected from M. P. I. O. and A' प्रेष्य
8 A द्विरसुवर्णनाभिकद्वयं	20 I. O. and A' मण्डले, M. P. मण्डले
9 A सिंह	21 A शाखया चम्पकस्य च for the b. p.
10 I. O. adds योजयानि here	
11 Corrected from M. P. I. O. विद्विद्वाना and A नाभिकश्च for the bracketed portion	
12 Corrected from M. P. A ज्ञातो वस्त्रयुगच्छन्नः and I. O. इति वस्त्रयुगच्छन्नः	

^१कृत्वाचार्यश्च कलसं मन्त्रेणानेन मूर्द्धनि ।

आप्यायतां समुद्रस्य ^२द्वयोर्जप्यास्तु षोडश ॥२३॥

[आप्यायतामित्येकः समुद्रस्य त्वेति]^३ पञ्चदश । एवं षोडश भवन्ति^४ ।

^५[आहूते वाससी वीत आचान्तः शुचितामियात्]

^६तद्वस्त्रसहितं कुम्भं नीत्वा ^७क्षेप्यं चतुष्पथे ॥२४॥

^८कृतेनानेन या तुष्टिर्न शक्याद्दशतैरपि ।

^९[वक्तुं हि] नृपतिश्रेष्ठ तथाप्युद्देशतः शृणु ॥२५॥

समग्रभूमिदानस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ।

सर्वोश्च^{१०} लोकान् जयति^{११} [कामचारी विद्वद्भवत्]^{१२} ॥२६॥

आभूतसंज्ञवं यावत् स्वर्गं प्राप्नोत्यसंशयम् ।

न पितुः पुत्रमरणं वियोगो^{१३} भार्यया सह ।

धनदेशपरित्यागं [नैव चेद्वाप्नुयात्]^{१४} क्वचित् ॥२७॥

अत्र यजमान उक्तानां समयानामिच्छयान्यतमे ज्ञातः शुचि-[गोमयोपलिप्ते अ]^{१५}-पनीत-
शर्काटादीं भूमिभागे स्वरूपं यथाशक्ति कम्बलमास्तार्य तत्र सखुरं सभृङ्गं^{१६} कृष्णाजिनमास्तीर्य
'सौवर्णदन्तपट्टकिद्वयं विद्रुमलाङ्गूलं मुक्कानेक्षयुगं मध्यस्थानार्पितसुवर्णं' कृत्वा सर्वतस्तिलै-
ः च्छाद्य वामसाच्छादयेत् । ततः पूर्वस्यां दिशि घृतपूर्णं कांस्यपात्रं [मृन्मयश्च पात्रं]^{१७}
[क्षिणस्यां क्षीरपूर्णं]^{१८} तत्पात्रयुगं पश्चिमायां दधिपूर्णं तत्पात्रद्वयम् उत्तरस्यां मधुपूर्णं

1 Corrected from M. P. A.
कृत्वा चाचार्य, I. O. कृत्वा वाचार्य

2 A द्वावी जप्यास्तु

3 A आप्यायतामिति एकाग्रकसमुद्रस्य
हविकायेति and I. O. आप्यायता-
मित्येकसमुद्रस्य वाचकयेति for the
b. p.

4 I. O. तरन्ति

5 Supplied from M. P. I. O.
and A omit it

6 A तद्वत् वस्त्रसहितं

7 Corrected from M. P. A
क्षेप्यं चतुष्पथे, I. O. चतुष्पथे only

8 Corrected from M. P. I. O.
and A क्षेपे for कृते.

9 Corrected from M. P. I. O.
and A वचस्य for the b. p.

10 A सर्वोश्च

11 I. O. यजति

12 A कामचारीद्वयः for the b. p.

13 I. O. वियोगं

14 A नेवात्र प्राप्नुयात् for the
bracketed portion

15 A गोमयोपलिप्ता, for the brac-
keted portion

16 A मृङ्गं

17 A सौवर्णमृङ्गं पट्टिद्वयं

18 A omits the bracketed por-
tion

19 A तत्पात्रद्वयं

तत्पात्रद्वयम् एवमष्टौ पात्राण्यारोप्य ॐ यानि काम्यानीति मन्त्रेण¹ तिलपूर्णं लोहपात्रं पश्चात्² वामपादं आरोपयेत् । [ॐ यानि पापान्यकामानोति]³ मन्त्रेण मधुपूर्णं कांस्यपात्रं पश्चादक्षिणपादं आरोपयेत् । ॐ [परापवादेत्यादि]⁴-मन्त्रेणोत्कृष्टसुवर्णसहितं ताम्रपात्रमप्रपादं⁵ आरोपयेत् । ॐ [कन्याया वृषणमित्यादि]⁶-मन्त्रेण उत्कृष्टमुक्तासहितं रौप्यपात्रमप्रदक्षिणपादं आरोपयेत् । ॐ 'जन्म जन्म सहस्रेष्विति मन्त्रेणोत्कृष्टविद्रुमसहितं सीवर्णपात्रं मध्यस्थानं आरोपयेत् । वामकर्णस्थाने [चोत्कृष्टदाडिमफलं दक्षिणकर्णस्थाने]⁸ चोत्कृष्टं वीजपूरफलमारोपयेत् । खुरचतुष्टयं शृङ्गाटक-सर्वशाक⁹-सर्वफलयुतं कृत्वा ततः कृष्णाजिनं परिभाषोक्त-[नवरत्नगणमध्यादिच्छया यैः]¹⁰ कैश्चित्भिर्बिर्धाशक्ति¹¹[रत्नैश्चन्दनादिगन्धैश्चालङ्कुर्यात् । एवं कृष्णाजिनमारोप्य चम्पकशाखासहितजलपूर्णकुम्भ-दानानन्तरं ज्ञानार्थं गालमार्जनार्थं च जीर्णवस्त्रं दानस्थानबहिः स्थापयित्वा ब्राह्मणमभिहोत्रिणं गन्धमाल्यादिभिरभ्यर्च्य वस्त्रयुगेनाच्छाद्य] ¹²हेमाङ्गरीयकादिभिरलङ्क्य कृष्णाजिन-[पुच्छदेश उपविश्योक्त]¹³-संस्थानं कृष्णाजिनमर्चितं तस्मै दद्यात् । ॐ¹⁴ अथामुकसगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं मतस्यपुराणोक्त-कृष्णाजिन-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कम्बलस्थं रुक्मशृङ्गं रुक्मदन्तं¹⁵ ¹⁶प्रवालभूषितलाङ्गूलं मुक्तानेतं तिलपूर्णं सर्वतो वस्त्राच्छादितं सुवर्णनाभिकं ¹⁷रत्नगन्धालङ्कृतं [घृतदुग्धदधिमधुपूर्णकांस्यपात्रचतुष्टयसहितं]¹⁸ घृतदुग्धदधिमधुपूर्णमृन्मयपात्र-चतुष्टययुतं तिलपूर्णं-लोहपात्र-मधुपूर्णकांस्यपात्र-हेमसहितताम्रपात्र-मुक्तासहितरूप्यपात्र-प्रवालसहितसुवर्णपात्र¹⁹--दाडिमफलवीजपूरफलशृङ्गाटक-सर्वशाक²⁰।

1 A omits मन्त्रेण	11 A omits the bracketed portion
2 I. O. वामपादमारोपयेत्, A वामपादे प्ररोपयेत्	12 I. O. हेमाङ्गुलीयटिकादिभिरलङ्क्य, A हेमाङ्गुरोदकादौभिरलङ्क्य
3 A यानि पापान्यनेकानि इति for the bracketed portion	13 I. O. पुच्छदेशे उपविश्योक्त and A पुच्छदेशे उपविश्योक्त for the bracketed portion
4 I. O. पराप वादेत्यादि for the bracketed portion	14 A omits ॐ
5 A ताम्रपात्रमप्र वामपादे	15 I. O. omits रुक्मदन्तं
6 A कांक्षां वृत्तमित्यादि and I. O. कन्यामृतमित्यादि for the b. p.	16 I. O. प्रवालभूषितलाङ्गूलं
7 A जन्मसहस्रेष्विति	17 A मन्दगन्धालङ्कृतं
8 I. O. omits the bracketed portion	18 A omits the bracketed portion
9 A शृङ्गाटकं सर्वशाखं	19 A omits पात्र
10 A नवरत्नं पदेः for the bracketed portion	20 A सर्वशाखं

सर्वफलान्वितं कृष्णाजिनं ददानि । प्रीयतां वृषभध्वजः । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा कृष्णाजिनमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । ततः अथ कर्तृतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा कृष्णाजिनं पुच्छे गृहीयात् । ततस्तं ब्राह्मणं विसृज्य मण्डलं कृत्वा पूर्वस्थापितजलकुम्भेन चम्पकशाखान्तरितमुखेन स्नात्वा जीर्णपीतवस्त्रेणाङ्गानि मार्जयित्वाऽऽहते^१ वाससी परिधाय-चम्याङ्गमार्जनवस्त्रसहितं कुम्भं चतुष्पथे क्षेपयेत् । अथवा 'वेदविदं ब्राह्मणमाहूय तद्गारा'^२ ॐ आप्यायेतामिति मन्त्रेण 'समुद्रस्य त्वेति मन्त्रैश्चाभिमन्त्र्य चम्पक-^३शाखोद्धृतजलेन 'शिरःस्नानं कुर्यात् । अङ्गमार्जनादिकं समानम् ।

आग्नेयपुराणे :—

'ग्रहणे अग्ने चैव संक्रान्तौ^४ विषुवद्वये ।

युगादिषु युगान्तेषु द्वादश्यां नियतः शुचिः ॥१॥

समुपोष्य समभ्यर्च्य केशवं कर्मषापहम् ।

द्वादश्यान्तु चतुर्दश्यां कृष्णायां नियतः शुचिः ॥२॥

अत्र कृष्णायामिति [विशेषणं द्वादश्यान्वित्यत्रापि सम्बन्धः]^५ [द्वादश्यां पुनः-कीर्तनात्]^{१०} । एवञ्च द्वादशीचतुर्दश्यां कृष्णे एव प्राण्ये ।

संलिप्य गोमयेनाथ चतुर्दशस्तप्रमाणतः ।

वस्त्राणि [प्रस्तरे भूम्यामजिनं]^{११} तत्र विन्यसेत् ॥३॥

कृष्णतिलैस्तु संस्त्रजं^{१२} कृत्वा तत्रोपरि न्यसेत् ।

मधुसर्पिर्युतं^{१३} पात्रं त्रैमं चौडुम्बरं तथा ॥४॥

औडुम्बरं ताम्रमयम् ।

सुवर्णं प्रक्षिपेत्तत्र^{१४} [पलं वा त्रिपलं] शतम् ।

शक्तितो दानमेव हि भक्तिरेवात्र कारणम् ॥५॥

1 A भीते for आहते

2 I. O. वेदब्राह्मणः

3 A तद्दान

4 A समुद्रस्येति

5 A -वाष्पाकृतजलेन

6 I. O. शिवः स्वा

7 A omits चक्षुः

8 A विष्णवे पूर्ववन्मित्रे

9 I. O. विशेषार्थं for the bracketed portion

10 A omits the bracketed portion

11 A प्रस्तरे कृष्णमजिनं for the bracketed portion

12 I. O. संस्त्रजं, A संस्त्रज

13 A मधुसर्पिर्युतं

14 I. O. पलं वा त्रिपलं for the bracketed portion

संज्ञाय 'तच्छ्रुभैर्वस्त्रैः पात्रं यज्ञोपवीतिनम् ।
 फलसाष्टौ तथा दिक्षु सवस्त्राः पात्रसंयुताः ॥६॥
 तान् स्थाप्याह्वनं कृत्वा विधिवत् पूज्य केशवम् ।
 कृष्णाजिनं समभ्यर्च्य ब्राह्मणोयोपपादयेत् ॥७॥
 अह्वनमाहुतिं कृत्वा होमं कृत्वेत्यर्थः ।
^२कृष्णोऽसि कर्मणा कृष्ण कृष्णाजिनमतस्तिलैः^३ ।
^४[कृष्णैर्युतं प्रतीच्छस्व कृष्णः] संप्रीयतामिति ॥८॥
 एवं दत्त्वा द्विजेभ्यस्तु ^५पश्चाद्द्यात् सुदक्षिणाम् ।
 तिलाहारो ^६भवेत्तत्र ब्राह्मणान् भोजयेत्ततः ॥९॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं ^७जात्याख्यायामेकस्मिन्नेव । एवञ्च प्रतिग्रहीतृब्राह्मणान् व
 यथाशक्ति बहुदक्षिणादानम् । तिलाहारो भवेद् ब्राह्मणान् भोजयेदिति च ब्राह्मणान्
 भोजयित्वा ^८स्वयं तिलाहारो भवेदिति बोद्धव्यम् ।

एतं कृष्णाजिनं दत्त्वा नरो विगतकल्मषः ।
 पितामहान् समुद्भूत्य स्वर्गं याति न संशयः ॥१०॥
 तत्र भोगांश्चिरं भुक्त्वा पितृ-^९पितामहैर्हृतः ।
 स नरोऽस्य प्रभावाद्धि याति विष्णुतेः परं पदम् ॥११॥

उक्तसमयानामन्यतमस्य पूर्वतरदिने यजमानः कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरत्रये^{१०} हविष्यं भुक्त्वा-
 चम्य शुचौ देशे उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो^{११} वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः
 सोमो यमः^{१२} कालः [महाभूतानि पञ्च च इति]^{१३} आग्नेयपुराणोक्त-सोपवासकृष्णाजिनदानकर्म
 मया कर्तव्यमित्युक्त्वा गृहीतोदपूर्णतान्नपात्र^{१४} उदङ्मुखः सङ्कल्पयेत् । [ॐ उपोष्य]^{१५} परदिने

1 I. O. तच्छ्रुभैर्वस्त्रैः, A तच्छ्रुभैर्वस्त्रैः

2 I. O. कृष्णो

3 A कृष्णाजिनं शुभेक्षितैः

4 A कृष्णैः प्रतीच्छस्व कृष्ण for the bracketed portion

5 A पश्चाद्द्यात् दक्षिणां

6 A भवेद्

7 A जात्याख्यायामेकस्मिन्नेव

8 A omits स्वयं

9 I. O. पितामहैर्हृतः

10 A घटिकाधिकप्रहरत्रये, I. O. घटिकाधिकप्रहरत्रये

11 A omits उदङ्मुखो

12 I. O. omits यमः

13 I. O. पञ्चमहाभूतानि for the bracketed portion

14 A गृहीतोदपूर्णतान्न

15 I. O. omits the bracketed portion

आग्नेयपुराणोक्त-तिलाहार-रूपोदीच्या¹-ऋसहित-सोपवासकृष्णाजिन-दानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा² परदिने उपोष्यापरदिने प्रातः स्नात्वा गोमयोपलिप्तभूमौ वस्त्रत्रयञ्च³ चतुर्हस्त-प्रमाणमास्तीर्य तत्रोपरि⁴ [कृष्णमृगाजिनं तिलाच्छादितं] स्थापयित्वा तदुपरि⁵ 'हेमं ताम्रं वा पात्रं शक्तिं आरोप्य मधुघृतपूर्णं⁶ कृत्वा तत्र सुवर्णस्य⁷ 'पलं पलत्रयं पलशतं वा शक्तितो निक्षिप्य⁸ [तत्पात्रमुत्कृष्ट]⁹-वस्त्रैराच्छाद्य यज्ञोपवीतिनं¹⁰ कृत्वा पूर्वादिदिक्कमेणाष्टौ कलसान् शरावपिहितमुखान् सवस्त्रानारोपयेत् । ततो ब्राह्मणः¹¹ 'स्वशाखोक्तकमेणाग्निमुप-समाधाय¹² ॐ [केशवाय स्वाहेत्याद्यैहु'त्वा]¹³ शूरो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ॐ केशवाय नम इति यथाविधि वासुदेवप्रतिमां¹⁴ सम्पूज्य कृष्णाजिनमर्चयित्वा अर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ कृष्णोऽसीत्यादि¹⁵ पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेय-पुराणोक्त-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रत्रयोपरिस्थापित-¹⁶ [कृष्णतिलसंछन्नं] मधु-घृतपूर्ण-[हैमपात्र-तन्निहित]¹⁷-काश्चन-शुभवस्त्राच्छन्नयज्ञोपवीत्यमुकपात्रसहितं¹⁸ पात्रपिहितमुखं सवस्त्रकुम्भाष्टकयुतमर्चितं कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रोकारान्तं पूर्ववत् । ततः¹⁹ प्राङ्गणे²⁰ ब्राह्मणेभ्यो भोजनं दत्त्वा स्वयं तिलाहारो भवेत् ।

कालिकापुराणे :-

²⁰येऽपि रुक्मादिपात्रेषु हुत्वा वह्निं²¹ ददन्ति वै ।

तिलद्रोणसमायुक्तं²² वस्त्रयुगाभिवेष्टितम् ॥१॥

1 A and I. O. 'दीच्या°	12 A केववायेति स्वाहेत्याज्यं' कृत्वा
for the bracketed portion
2 A omits परदिने	13 A 'प्रतिमासं'
3 A वस्त्रत्रयं	14 I. O. कृष्णोऽसीति
4 A कृष्णाजिनाच्छादितं for the
bracketed portion	15 A omits the bracketed por-
tion
5 A हेमं	16 A पत्रस्थितं for the bracketed
portion
6 A omits पञ्च	17 A सुवर्णं
7 A omits निक्षिप्य	18 I. O. अर्चयिष्ये
8 A पित्ततपात्रयुक्तं च, for the
bracketed portion	19 A ब्राह्मणे
9 A यज्ञोपवीति, I. O. यज्ञोपवीतं	20 A योपिष्टेमादि°
10 A सुखाश्वायी°	21 A ददानि
11 I. O. उपसमाधाय	22 A वस्त्रयुगेन वेष्टितं

पलार्द्धमथवाऽदुष्टं^१ विभवाद्धेमसंयुतम् ।

^२सूक्ष्मयुग्मेन वस्त्रेण अनेनाच्छादयेद्दिजाः^३ ॥२॥

^४[पलार्द्धमथवाऽदुष्टमिति]पलं सुवर्णचतुष्टयं ^५[तदर्द्धं वा अर्द्धशक्य(१)]कृष्णाजिनाद्धभागे देयं^६ विभवात् । विभवशून्यस्तु हेमसंयुतमित्यल्प-^७स्वर्णसंयोगमयं मध्ये कुर्यादिति श्लोकार्थः ।

[सोदकश्चापरं रुक्मं]^८ सतिलं ^९न्यस्य तत्करे ।

ततः कृष्णाजिनं दद्यात्तिलद्रोणान्वितञ्च यत् ।

दत्त्वा च भोजयेत्तत् नत्वा^{१०} चैव विसर्जयेत् ॥३॥

दत्त्वा च भोजयेदिति तमेव ब्राह्मणं^{११} भोजयेत् । [पश्चात् प्रणम्य]^{१२} विसर्जयेत् ।

अग्नेने विभुवे चैव ग्रहणे शशिसूर्ययोः ।

युगादौ ये प्रयच्छन्ति [विधिना ये तु वै]^{१३} द्विजे ॥४॥

तेऽपि तत्पद^{१४}-मासाद्य दशांशं [ब्रह्म आयुषः]^{१५} ।

क्रीडन्ते विविधैर्भोगैः कलारूपगुणान्विताः^{१६} ॥५॥

अनेनैव विधानेन दशद्रोणप्रदायकः ।

आब्रह्माण्डभवं कालं मोदते स पुरोत्तमे ॥६॥

उक्तसमयानामन्यतमे कृष्णाजिनं तिलद्रोणाच्छादितमुक्लोपकरणसहितं कृत्वा यथाशक्ति सुवर्णरूप्यताम्राणामन्यतमे पात्रे अग्निं यथाविध्युपसमाधाय ॐ प्रजापतये स्वाहेत्याहुतिं दत्त्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ब्राह्मणायाचिंताय ^{१७}सूक्ष्मवस्त्रयुगाच्छादिताय करे तिलोदक-सहितमग्रे^{१८} काञ्चनमन्यदत्त्वा^{१९} कृष्णाजिनमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

1 A 'चैव'

2 A युष्म.

3 A 'दिजं'

4 A पश्चादौचैमर्थादुष्टमिति for the bracketed portion

5 A तदर्द्धं वा अर्द्धशक्यार्थं for the bracketed portion

6 I. O. देय

7 I. O. 'मिति'

8 A सोदकं वासवकम् वा for the bracketed portion

9 A नत्वा

10 I. O. चैव

11 A omits ब्राह्मणं

12 A नत्वा तमेव for the bracketed portion

13 A विविधानेन वा for the bracketed portion

14 A सम for पद

15 A संब्रह्मणः पुरा for the bracketed portion

16 A 'सुवर्णान्वितः'

17 A युष्म.

18 A omits अग्रे

19 A काञ्चनमन्यं दत्त्वा

¹ [कालिकापुराणोक्ततिलद्रोणाच्छादित-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेततिलद्रोणाच्छादितं वस्त्रयुगामिवेष्टितं मध्यस्थनष्टकाञ्चनं कृष्णा]-जिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ततस्तं ब्राह्मणं भोजयित्वा प्रणम्य विसर्जयेत् । अनेनैव विधानेन तिलद्रोणदशकाच्छादित-
² [कृष्णाजिनदानमपि । तत्र दानवाक्ये कालिकापुराणोक्ततिलद्रोणदशकाच्छादितकृष्णा-जिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदशोणाच्छादितमिति] विशेषः । [अन्यत् सर्वं तु तुल्यम्]³ ।

स्कन्दपुराणे :—

कृष्णाजिनन्तु यो दद्याद्भूतिने ब्रह्मचारिणे ।

पृथिवीफलमाप्नोति योगश्चास्य प्रवर्तते ॥७॥

ससमुद्रगुहा तेन⁴ सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्भक्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥८॥

व्रतस्थाय ब्रह्मचारिणेऽर्चिताय कृष्णाजिनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्कन्दपुराणोक्त-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् । ⁵ एतत् फलबाहुल्याद्बहुदक्षिणम् ।

⁶ तुल्यस्य :—

अथातः कृष्णाजिनदानविधिं वक्ष्यामः । कार्तिक्यां पौर्णमास्यां वैशाख्यां वा चन्द्र-सूर्यग्रहे⁷ विषुव अयनयोर्वा कृष्णमृगाजिनं सखुरं स⁸ भृङ्गमग्रणं मनोहरं⁹ हिरण्यभृङ्गं¹⁰ रूप्यखुरं मुक्तालाङ्गूलभूषितं¹¹ बहिलोमं प्राग्भीषं¹² स्यात् । गोमयोपलिप्तायां भुवि कुतपं¹³ विस्तीर्य¹⁴ तस्मिन्नाविकं वस्त्रं प्रसारयेत् । तस्मिन्नजिनं हिरण्यनाभं कृत्वा¹⁵ तिलैराच्छाद्य तद्रूपं कृत्वा वस्त्रयुगेन तिलान् प्रच्छादयेत् । चतसृषु दिक्षु चत्वारि पात्राणि ताम्ररोप्यसीवर्णानि शक्तितः¹⁶ पूर्वस्यां दिशि [क्षीरपूर्णं दक्षिणस्यां दिशि]¹⁷ दधिपूर्णं पश्चिमायां¹⁸ दिशि¹⁹

1 A omits the bracketed portion and reads भोजयित्वा.....
ग्रहणे of p. 528 again here with the word ब्राह्मणान् prefixed to it.

2 I. O. omits the bracketed portion

3 I. O. omits the bracketed portion

4 I. O. omits तेन

5 A तत् फलबाहुल्याद्बहुदक्षिणं

6 A omits तुल्यस्यः

7 A चन्द्रसूर्ययो ग्रहण

8 I. O. नहरं

9 A omits this

10 A भूषितं वासं for भूषितं

11 A कणं

12 A प्रसीर्यं

13 A तिलैराच्छाद्यः

14 I. O. यथाशक्तितः

15 A omits the bracketed portion

16 I. O. पश्चिमायां

17 A omits it

घृतपूर्णम् उत्तरस्यां दिशि क्षौद्रपूर्णं निदध्यात्¹ । [पश्चिमभागेषु समिद्धमग्निं कृत्वा परि-
समूह्य पथ्युच्य परोक्षीर्य भागाग्रैर्दग्धैर्महाव्याहृतिभिस्तिलान् घृताक्तान् जुहुयात्]² । तत
आहितामये³ ब्राह्मणाय⁴ सर्वाङ्गसम्पूर्णाय संयुगाय विदुषे वस्तयुगप्रच्छन्नायालङ्कृताय दद्यात्
[सर्वगुणविशिष्टं कृष्णाजिनं ददानोति । नाभिं स्पृशन् कृष्णाजिनं प्रतिगृहीयात् प्रति-
वाचयिता]⁵ ।

[अत्र यमगीतागाथा भवति]⁶ ।

‘[गोभूहिरण्यसंयुक्तं मार्गमेकं] ददाति यः ।

सर्वदुष्कृतकर्मापि सायुज्यं⁸ ब्रह्मणो व्रजेत्⁹ ॥६॥

उक्तसमयानामिच्छयान्यतमे यजमानः शुचिर्यथोक्तं कृष्णाजिनं भूमिश्च यथेच्छोत्पत्ति-
योग्यामुपकल्प्य कृष्णाजिनपश्चिमदेशे उक्तविधिना अग्निमुपसमाधाय ॐ भूर्भुवः स्वाहेति
घृताक्तास्तिलान्¹⁰ यथेष्टसंख्यानं हुत्वा शूद्रे ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ब्राह्मणमुक्तरूपं
वस्तयुगाच्छादितमलङ्कृतं पुच्छदेशे कृष्णाजि-[नमाधार]¹¹-कम्बल उपवेश्यार्चिताय तस्मै
कृष्णाजिनमर्चितम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुलस्त्योक्तकृष्णाजिनदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतत् कम्बलोपरि प्रसारितं हिरण्यं¹² रूप्यसुरं मुक्तालाङ्गूलभूषितं हिरण्यनाभं
तिलप्रच्छादितं वस्तप्रच्छादितं¹³ क्षीरदधिघृतक्षौद्रपूर्णमुकपालचतुष्टययुतं¹⁴ गृष्टिचतुष्टयसहित-
मुप¹⁵-[कल्पित-समुत्पत्तियोग्यभूमिकं]¹⁶ सर्वगुणविशिष्टं कृष्णाजिनं¹⁷ ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । नाभिस्पर्शः स्वीकारः । कुतपं¹⁸ विस्तीर्येति कुतपः कुशः¹⁹ । तद्रूपं
कृत्वेति [यथा कृष्णाजिनसन्निवेश]¹⁹-स्तथा तिलैराच्छादनं कृत्वेत्यर्थः । चतसृषु दिक्षु

- 1 A दद्यात्
- 2 I. O. omits the bracketed portion
- 3 A ततस्त्वाहिताय
- 4 A पर्वाङ्गसंपूर्णनाम and omits संयुगाय
- 5 A omits the bracketed portion
- 6 A यत्र यपीषी गाथा भवन्ति for the bracketed portion
- 7 A चस्तेहिरण्यसंयुक्तामार्गमेकं for the bracketed portion
- 8 I. O. सायोज्यं
- 9 I. O. व्रजेत्

- 10 I. O. कृताक्तान्
- 11 A नावाध for the bracketed portion
- 12 A omits this word
- 13 A छष्टि.
- 14 A युग for सुप
- 15 I. O. कल्पिते यदुत्पत्तियोग्यभूमिकं for the bracketed portion
- 16 A कृष्णाजितं
- 17 I. O. प्रक्षीर्येति, A प्रक्षीर्येति
- 18 A कुश
- 19 A यथा कृष्णाजिनं तस्य सन्निवेश for the bracketed portion

चत्वारि पात्राणि ताम्ररौप्यसुवर्णनीत्यत्र द्रव्यत्रयेण चतसृणां दिशां चतुर्णां क्षीरादीनां यथा-
संख्यसम्बन्धासम्भवात् ताम्ररूप्यसुवर्णानामन्यतमद्रव्यपात्रचतुष्टयस्य ग्रहणम् । अतएव
'शक्ति इति मुनिराह । गृष्टीर्निदध्यादिति गृष्टिरेकवारप्रसूता गौः । अन्न यमगाथायाः
पुलस्त्येनैकवाक्यतयोक्तत्वाद्भूमिसहितस्य दानम्^१ ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

वैशाखी पौर्णमासी च ग्रहणे शशिसूर्ययोः ।

पौर्णमासी तथा माघी तस्य दाने महाफला^२ ॥१॥

गोमयेनोपलिप्ते तु शुची दशे नराधिप ।

आदावेव समास्तोर्य शोभनं वस्त्रमाविकम् ॥२॥

ततः सभ्यं सखरमास्तरेत् कृष्णमार्गणम् ।

कर्तव्यं रुक्मभ्यक्तं तद्रूप्यपादं तथैव च ॥३॥

लाङ्गूलं मुक्तिसंयुक्तं 'तिलच्छन्नं तथैव च ।

तिलैः सुशिखरं कृत्वा वाससाच्छादयेद्बुधः ॥४॥

^१सुशिखरं कृत्वेत्याच्छादकतिल-^२राशयप्रभागं शोभनं कृत्वेत्यर्थः ।

^३सुवर्णनाभं तत्कुर्यादलङ्कुर्याद्विशेषतः ।

^४रत्नं गन्धैर्यथाशक्त्या^१ तस्य दिक्षु च विन्यसेत् ॥५॥

^१रत्नैः परिभाषोक्त-^२रत्नमध्ये यैः कैश्चित्तिभिः^३ । गन्धैः प्रसिद्धचन्दनादिभिः । अल-
ङ्कुर्यादिति सम्बन्धः ।

कांस्यपात्राणि चत्वारि तेषां दद्याद्यथाक्रमम् ।

^४घृतक्षीरं दधिक्षीरमेव दत्त्वा यथाविधि ॥६॥

यथाक्रममिति पूर्वोक्तक्रमेण ।

1 I. O. यथाशक्ति

2 A omits दानम्

3 I. O. महाफलं

4 A तिलकात्रं

5 A सुशिखरं, I. O. सुविश्वरं

6 I. O. सुविश्वरं

7 I. O. राशयप्रभागं, A कृत्वेत्यान-
कराशयप्रभागं

8 A reads the entire line as

सुवर्णनाभः ततः कुर्याद्विशेषतः

9 A यथैव

10 I. O. यथा तस्य

11 A यथैः

12 A यथैव यथै

13 A कश्चित्तिभिः

14 I. O. घृतं क्षीरं

तत्प्रतिग्राहयेद्विद्वानाहिताग्निं द्विजोत्तमम्^१ ।

^२श्वेतवस्त्रयुगच्छत्रं स्वशकृपा वाप्यलङ्कृतम् ॥७॥

प्रतिग्रहस्ततश्चोक्तः पुच्छदेशे महोपते ।

अनेन विधिना दत्त्वा यथावत् कृष्णमार्गं गम् ॥८॥

समग्रभूमिदानस्य फलमाप्नोत्यसंशयम् ।

सर्वान्श्च लोकांश्चरति कामयानस्य जीवितम् ॥९॥

कामयानस्य ^१जीवितमिच्छतो ^२भोगार्थिन इत्यर्थः ।

^३एतत्तु सर्वमाख्यातं^४ मार्गमाप्नोत्यसंशयम् ।

^५कृष्णेऽपि सतं कृष्णमृगस्य चर्म दत्त्वा द्विजेन्द्राय समाहितात्मा^६ ।

यथोक्तमेतन्मरणं न शोचेत् प्राप्नोत्यभीष्टान् मनसः स लोकान् ॥१०॥

[उक्तसमयानामन्यतमे स्वेच्छया]^{१०} भगवद्वासुदेवाग्रतो गोमयोपलिप्तापनीतकेशकोटादिभूमौ शोभनं कम्बलमास्तोर्यं ततोपरि ^{११}कृष्णमृगाजिन-^{१२}[मुक्तरूप]^{१३}-मुक्तोपकरणमर्चितं ब्राह्मणाया-
मिहोत्तिष्ठे ज्ञाताय ^{१४}वस्त्रयुगाच्छादिताय यथाशक्यलङ्कृतायार्चिताय ^{१५}कृष्णाजिनपुच्छ-
स्थाय^{१६} ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तराक्त-कृष्णाजिनदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतदाविकवत्त्रोपरिप्रसारितं रुक्मश्च ^{१७}रूप्यपादं^{१८} मुक्तायुक्तलङ्कूलं^{१९} तिलराशि-
संचच्छत्रं^{२०} वस्त्राच्छादितं सुवर्णनाभं ^{२१}रत्नगन्धालङ्कृतं घृतक्षीरदधिमधुपूर्णं^{२२} तान्नकांस्यपाल-
चतुष्टययुतं कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते श्रीदानसागरे

कृष्णाजिनदानावर्तः ।

- 1 A reads the following addi-
tional line after this, viz.
जीवितं कामयानस्य जीवितासिद्धि
योजनं

2 A स्नातं वस्त्रयुगाच्छत्रं

3 I. O. वाप्यलङ्कृतं

4 A वितमिच्छतो

5 A भोगार्थिन, I. O. भोगा

6 A एतत्ते

7 I. O. सर्वमाख्यात

8 I. O. कृष्णेऽपि सतं

9 A समाहितात्मा

10 A उक्तसमयानामिच्छयान्यतमे for
the bracketed portion

11 A omits कृष्ण

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A वस्त्राच्छादिताय

14 A कृष्णाजिन

15 I. O. सुपण्याव

16 A रूप्यदानं

17 A मुक्तायुक्तलङ्कूलं

18 A तिलराशिच्छत्रं

19 A वसुगन्धालङ्कृतं

20 A omits तान्न

अथ प्रजापतिदेवतच्छत्रदानावर्तः । (५३)

तत्र छत्रदानप्रशंसा ।

महाभारते (अनु—६६।१४-१७) :—

सूर्य उवाच ।

महर्षे शिरसन्नाणं ^१छत्रमातपवारणम् ।

प्रतिगृह्णीष्व पद्मपाशं त्राणार्थं चर्मपादुके ॥१॥

अथ प्रभृति चैवैतल्लोके ^२संप्रचरिष्याति ।

पुण्यदानेषु सर्वेषु ^३परमं कृत्यमेव च ॥२॥

भीष्म उवाच ।

छत्रोपानहमेतत् ^४सूर्येणैव प्रवर्तितम् ।

पुण्यमेतदभिहयात् ^५त्रिषु लोकेषु भारत ॥३॥

^६तस्मात् प्रयच्छ विप्रेषु छत्रोपानहमेव च ।

^७धर्मेस्ते सुमहद्भावी ^८न मेऽत्रास्ति विचारणा ॥४॥

अथ दानम् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२११) :—

^९गृह्णान्याभयोपानच्छत्रमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियं शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥५॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदा-
मुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तं ^{१०}सुखप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददामि । प्रति-
प्रदोता स्वस्त्युक्ता सावित्री पठित्वा छत्रमिदं प्रजापतिदेवतमित्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं

1 A छत्रं चक्षुषि वारणं

2 I. (). ससुचरिष्यति, A अं
-प्रचरिष्यति

3 A परमास्तुतयमेव च

4 A •मेतत्

5 A •तिष्ठान्

6 A reads the entire line as
तस्माद्ध्ये च विप्रस्य छत्रोपानहमुत्तमं

7 A धर्मेस्तेषु महद्भावी

8 A नामवाक्षि

9 A गृह्णान्याभयोपानं

10 A omits अत्यन्तं

पठेत् । ¹तत ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामिदं काञ्चनं दद्यानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्ता छत्रं² गृहीयात् ।

महाभारते³ :—

न तं यजन्ति पशवः संप्राप्ते च ⁴जयत्यपि ।

पुत्रान् प्रियञ्च लभते ⁵यश्छत्रं संप्रयच्छति ।

न च क्षुद्रयाधिं लभते यज्ञभागमथारनुते ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रम् [ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता]⁶ दद्यात् । महाभारतो-
क्तानेककालस्थायि⁷-पशुशालित्व-⁸जयत्व--⁹जनकवोपलक्षितच्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । [अत्र च फलभूयस्त्वेनोत्कृष्टच्छत्रदानम् ।]¹⁰

¹¹तथा (अनु—६६।१८-१९) :—

छत्रं हि भरतश्रेष्ठ यः प्रदद्याद्विजातये ।

शुभ्रं शतशलाकं वै स प्रेत्य सुखमश्नुते ॥७॥

¹²शतशलाकं [शतशलाकानिर्मितं वातिच्छत्रमिति]¹³ प्रसिद्धम् ।

स शकलोके वसति पूज्यमानो द्विजातिभिः ।

अप्सरोभिश्च सततं देवैश्च भरतर्षभ ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ¹⁴शतशलाकम् [शुक्लं छत्रम्]¹⁵ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता
दद्यात् । महाभारतोक्त-शतशलाक-च्छत्रदान-¹⁶फलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रशलाक¹⁷-छत्रं
ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits तत

2 I. O. दद्यानि

3 I. O. महाभारते twice

4 A यजत्यपि

5 A यश्च, I. O. यश्च

6 A दद्यात् । ॐ अथासुक्तसगोत्राया-
सुक्तवेदासुक्तपाखाध्यायिने असुक्तदेव-
प्रसंगे तुभ्यं मनुमुक्ता for the brac-
keted portion

7 I. O. •स्थायि•

8 I. O. omits जयत्व

9 A omits जनकत्व

10 I. O. omits the bracketed
portion

11 A अथा

12 A omits it

13 I. O. शतशलाकानिर्मितं इति for
the bracketed portion

14 A शलाकं

15 I. O. omits the bracketed
portion

16 A omits फल

17 I. O. omits शतशलाक, A
reads तशलाक

¹तथा (अनु—१३०।३३ख) :—

²छत्रदाने सुखच्छायां लभते परलोकगः ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । परलोकसुख-
च्छायाप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

निदाघकाले वर्षं वा ³यश्छत्रं संप्रयच्छति ।

नास्य ⁴कश्चिन्मनोदाहः कदाचिदपि जायते ।

कृच्छ्रात् स विषमाच्छेव ⁵क्षिप्रं मोक्षमवाप्नुयात् ॥१०॥

ग्रोष्मे वर्षासु वाऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुत्कृष्टं दृढं छत्रम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । महाभारतोक्त-⁶वर्षानिदाघकालविहित-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

वराहपुराणे (२०६।१४ख-१५क) चित्रगुप्तवाक्ये :—

[उपानहौ⁷ महच्छत्रं]⁸ जलभाजनमेव⁹ च ।

असकृद् येन दत्तानि ¹⁰तस्मै पूजां प्रयच्छथ ॥११॥

असकृदित्याद्या दानव्यापनार्थम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं बृहच्छत्रम् ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वराहपुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि ।
स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 A omits it

2 A छत्रदानात्

3 I. O. यच्छत्रं, A यच्चत्रं

4 A कालं मनोदाहः

5 A क्षीप्रं

6 A सर्व for वर्षा

7 Varāha P. च ह्यं च

8 A उपानहमहं ह्यं for the bracketed portion

9 Corrected from Varāha P. I. O. and A जलं भोजनमेव

10 Corrected from Varāha P. I. O. and A तस्मिन्

आग्नेयपुराणे :—

घर्मवर्षा-¹तपत्राणं छत्रं दद्याद्दिजातये ।

सर्वव्याधिविनिर्मुक्तः श्रियं ²पुत्रांश्च विन्दति ॥१२॥

घर्मवर्षातपत्राणमिति ग्रीष्म-वर्षा-³[शरत्सु तद्] ⁴पद्मवस्य ⁵वारकमित्यर्थः ।

विमानेन च दिव्येन किङ्किणीजालमालिना ।

महेन्द्रभवनं याति सेव्यमानोऽप्सरोगणैः ॥१३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं⁶ वर्षातपवारणक्षमं⁷ छत्रम् ॐ⁸ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁹ब्रह्मपुराणे :—

¹⁰उपानद्भ्युगलं छत्रं शय्यासनमथापि वा¹¹ ।

ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि तथैवाभरणानि च ॥१४॥

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव कुञ्जरैश्चाभ्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं दिव्यं¹² छत्रैः सौवर्णराजतैः ॥१५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं छत्रम्¹³ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹⁴ब्रह्म-पुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

आतपत्रन्तु यो दद्याद्ब्राह्मणाय तपस्विने ।

स कल्पवृक्षच्छायासु¹⁵ विभ्रान्तो गच्छते सुखम् ।

¹⁶[दूर्वावनैः ससलिलैर्दिव्यैः] पुष्पमनोरमैः ॥१६॥

1 A. तपत्राणं

2 A. पूर्ववत्

3 A. तपोभवो for the bracketed portion

4 I. O. •द्रव्यस्य

5 A. वाकचित्यर्थः

6 A. omits अर्चितं

7 I. O. omits क्षमं

8 A. omits ॐ

9 I. O. ब्राह्मपुराणे

10 A. उपानद्भ्युगलं

11 A. च

12 A. omits it

13 A. omits it

14 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त

15 A. •च्छायायां

16 A. दुर्वादानः सप्तभिर्नो द्दिश्ये for the bracketed portion

तपस्विने 'व्रतोपवासशीलाय अर्चिताय ब्राह्मणाय' अर्चितं छलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-तपस्विब्राह्मण-सम्प्रदानकातपलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदातपलं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

वस्त्रं यश्चार्चिने दद्याच्छत्रं वापि यदृच्छया ।

स भवेद्धनवान् श्रोमान् बृहस्पतिपुरे वसेत् ॥१७॥

'यदृच्छया' 'स्वच्छन्दतया व्रतशीलादिविशेषमनपेक्ष्यार्चिने ब्राह्मणायेत्यर्थः । अर्चिताय
ब्राह्मणाय छत्रार्चिने' अर्चितं छलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-
यदृच्छाच्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

छत्रं ये तु प्रयच्छन्ति [विप्राय गुरवे गृहम्]^६ ।

न तेषां पतने धोरम् अग्निवर्षं सुदारुणम् ॥१८॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय गुरवे वा छत्रमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
आदित्यपुराणोक्त-च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

शाम्बपुराणे :—

छत्रं द्विजाय यो दद्यात् स प्रेत्य सुखमेधते^७ ॥१९॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । शाम्बपुराणोक्त-
'छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३११।५-६क) :—

छत्रं शतशलाकन्तु दस्त्वेवातपवारणम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः स्वर्गलोके महीयते ।

याम्यं मागं^८ तता^९ याति सुखेन द्विजसत्तमाः ॥२०॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं तम् [आतपवारणोचितवस्त्रमय]^{१०}-शतशलाकच्छत्रम् ॐ अथादि

1 I. O. व्रतोपवासशीलाय, A व्रतो-

वासशीलाय

2 I. O. तपःशस्त्रिने after ब्राह्मणाय

3 I. O. यदृच्छय

4 A स्वच्छन्दतया

5 A छत्रार्चिने ब्राह्मणाय

6 I. O. गुरुवपि सुरेषु, च for the bracketed portion

7 A सुखमोदने

8 A उत्कृष्ट before छत्र

9 V. D. तथा

10 A आतपोनिवारणोचितं for the b. p.

तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शतशलाक-^१च्छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।४) :—

वितानकप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

छत्रदत्तं तथा विप्रा नात्र कार्या विचारणा ॥२१॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपाप-प्रमोचकत्वं^२-प्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे छत्रदानावर्तः ।

अथोत्तानाङ्गिरोदैवतोपानदानावर्तः । (५४)

याज्ञवल्क्यः (१।२११) :—

^१गृहधान्याभयो-^२पानच्छलमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं भ्रियं शय्यां दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तउपानहौ दद्यात् । ॐ ^३अथामुकसगोत्रायामुक-
वेदा^४मुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमत्यन्तं^५सुखप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि ।
प्रतिग्रहीता^६स्वस्त्युक्ता सावित्रो पठित्वा उपानहावेते उत्तानाङ्गिरोदैवते इत्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । ॐ अथ कृतैतदानप्रतिप्रार्थं^७ तुभ्यमहं दक्षिणामिदं^८ काश्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा उपानहावारोहेत^९ ।

बिष्णुः :—

उपानतप्रदानेनाश्वतरीयुत^{१०}-रथम् ॥२॥

प्राप्नोतीति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तउपानहौ^{१०} ॐ अथादि तुभ्यमत्यन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । अश्वतरीयुतरथप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

बृहस्पतिः :—

आसपलवनं मागं^{११} क्षुरधारा^{१२}ममन्वितम् ।

तोक्षणातपश्च तरति छत्रोपानतप्रदो नरः ॥३॥

छत्रोपानतप्रद इत्यत्र द्वन्द्वनिर्देशो यद्यप्युभयोः क्रियागम्बन्धमात्रेणैवापपद्यते, तथापि
चण्डातपजन्यकेशस्य ^{१२}छत्रोपानदयुगाभ्यामेव वारयितुं शक्यत्वात् सहितयोरेव दानम् ।
अर्चिताय ब्राह्मणायाचिर्तं छत्रमुपानदयुगञ्च ॐ अथादि तुभ्यमत्यन्तमुक्त्वा दद्यात् । बृहस्पत्युक्त-

1 A गृहधान्याभयो

2 I. O. ०पन०

3 A अथादि अमुक०

4 A दास for वेदा

5 A अत्यन्तमुक्त्वा दद्यात् for अत्यन्त

6 A इति गृहीता

7 A दक्षिणामि

8 A उपानहावारोहेत

9 A omits युत

10 I. O. ०उपानह, A ०चित्तायवो
पानहो

11 A ०पार०

12 A छत्रोपानहो युगददानेन

छत्रोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रोपानहौ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा छत्रोपानहावेते प्रजापत्युत्तानाङ्गिरोदैवते इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । छत्रस्य दण्डग्रहणमुपानहारोपणश्च स्वीकारः^१ ।

महाभारते (अनु—६६।२०-२१) :—

दत्तमानाय विप्राय यः प्रयच्छत्युपानहौ ।

न्नातकाय महाबाहो संश्रिताय द्विजातये ॥४॥

न्नातकाय गुरुकुलान्नितृताय । संश्रितायोपस्थिताय ।

सोऽपि लोकानवाप्नोति दैवतैरपि पूजितान् ।

गोलोके च मुदा युक्तो वसति प्रेत्य मानद ॥५॥

अर्चिताय यथोक्तरूपाय ब्राह्मणायार्चितमुपानद्युगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-दत्तमान-सम्प्रदानकोपानदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (Cf. अनु—६६।३ख) :—

यानं^२रथोपानह-सम्प्रदानात् ॥६॥

प्राप्नोतीति शेषः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमुपानद्युगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यानप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नरसिंहपुराणे :—

छत्रोपानहाता(?) च स्वर्गं यात्युपशोभनम् ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं छत्रमुपानद्युगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । उपशोभनाख्यस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रोपानहौ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा छत्रोपानहावेते प्रजापत्युत्तानाङ्गिरोदैवते इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । दक्षिणा पूर्ववत् । छत्रस्य दण्डग्रहणमुपानहोरोहणश्च स्वीकारः^३ ।

वराहपुराणे (२०६।१४ख-१५क) चित्रगुप्तवाक्ये :—

उपानहौ महच्छत्रं^४ जलभाजनमेव^५ च ।

असकृद् येन दत्तानि तस्मै^६ पूजां प्रयच्छथ ॥८॥

1 Supplied to complete the sense. I. O. and A omit it.

2 I. O. रथोपानह

3 Supplied. I. O. and A omit it.

4 Varāha P. च छत्रं च

5 Corrected from Varāha P. I. O. and A जलं भोजनमेव

6 Corrected from Varāha P. I. O. and A तस्मिन्

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतमुपानद्युगलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वराह-
पुराणोक्तोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
असकृदिति पदभ्रवणा-^१देतद्दानमावृत्त्या देयम् ।

^२ब्रह्मपुराणे :—

उपानद्युगलं कृत्वं शय्यासनमथापि वा ।

ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि तथैवाभरणानि च ॥६॥

ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव कुञ्जरैश्चाभ्यलङ्कृताः ।

धर्मराजपुरं दिव्यं छलैः सौवर्णराजतैः ॥१०॥

^३ब्रह्मपुराण एव दाहमयपादुकादानस्य भेदेनोपादानादत्र चर्मोपानदानमपेक्षितम् ।
अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतमुपानद्युगलम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^४ब्रह्मपुराणोक्त-
चर्मोपानद्युगलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चर्मोपानद्युगलं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा :—

काष्ठपादुका^५-यानानि पीठका^६-न्यामनानि च ।

यैर्दत्तानि द्विजातिभ्यस्तेऽश्वानं यान्ति वे सुखम् ॥११॥

सुवर्णमणिपीठेषु पादौ कृत्वोत्तमेषु च ॥

ते प्रयान्ति विमानैस्तु अप्सरोगणमसिङ्गतैः ॥१२॥

द्विजातिभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् । अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं काष्ठघटित-
पादुकायुगम्^७ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^८ब्रह्मपुराणोक्त-काष्ठमयपादुकादानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतत् काष्ठपादुकायुगं^९ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

दद्यामानाय विप्राय यः प्रयच्छत्युपानहौ ।

न तस्य ^{१०}मनसो दाहः कदाचिदपि जायते ॥१३॥

1 I. O. ०चित्.

2 I. O. ब्राह्मपुराणे

3 I. O. ब्राह्मपुराणे

4 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त.

5 I. O. पादुका

6 I. O. पीठका

7 A काष्ठघटितपादुकायुगम्

8 I. O. ब्राह्मपुराणोक्त.

9 I. O. काष्ठमयपादुकायुगं

10 A मानसो

^१रथश्चाश्वतरीयुक्तं तस्य हेममयं शुभम् ।

उपतिष्ठति ^२विप्रर्षे सर्वरत्नविभूषितम् ॥१४॥

दद्यामानाय ^३सन्तप्तभूमिभ्रमणजातचरणदाहाय । अर्चिताय ब्राह्मणाय उक्तरूपाया-
^४र्चितमुपानदयुगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्तोपानदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेते उपानहौ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

[नन्दिपुराणे :—

उपानहौ च यो दद्याद्ब्राह्मणाय प्रवासिने^५ ।

सगजैस्तु रथैर्याति याम्ये पथि महासुखम् ॥१५॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय प्रवासिनेऽर्चिते उपानहौ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । नन्दि-
पुराणोक्तोपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहो ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]^६

आदित्यपुराणे :—

अश्वं वा यदि वा युगम्^७ शोभने वाथ पादुके ।

ददते याचमानेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः सुसंयुताः ॥१६॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं दातृबहुत्वापेक्षम् ।

तेषां दिव्यानि यानानि ^८रथा ध्वजपताकिनः ।

दुष्टः पन्था न चैवेह भविष्यति कथञ्चन ॥१७॥

अर्चितायार्धिने^९ ^{१०}ब्राह्मणायार्चितमुपानदयुगम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
आदित्यपुराणोक्तपादुकादानफलप्राप्तिकामोऽहमेते पादुके^{११} ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

शाम्बपुराणे :—

उपानहौ च यो दद्याच्छूदणे^{१२} ^{१३}स्नेहसमन्विते ।

गोलोके स मुदा युक्तो वसति प्रेत्य मानवः^{१४} ॥१८॥

1 A यानश्चाश्वतरीयुक्तं

2 I. O. विप्रश्च

3 I. O. सतप्तः, A विप्राय भूमिभ्रमण-
जातचरणजातदाहाय

4 A अर्चितायमुपानदयुगः

5 I. O. तपस्विने

6 A omits the bracketed por-
tion

7 A योग्यं

8 A रथध्वजः

9 A अर्चिताय तपस्विने

10 A ब्राह्मणायार्चितायमुपानदयुगं

11 A पादुका

12 A दद्यात् शूदने

13 A स्नेहसमन्विते

14 I. O. मानवः

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं तैलाभिषिक्तं^१ शृणुमुपानदयुगलम्^२ ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । 'शाम्बपुराणोक्तोपानहानफलप्राप्तिकामोऽहमेते'^३ उपानहौ ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्वैवत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।६ख—७) :—

उपानहौ तथा दत्त्वा शृङ्गे स्नेहसमन्विते^४ ।

रथमश्वतरीयुक्तं त्रिदिवे प्रतिपद्यते ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो याम्य^५ मागं^६ सुखं व्रजेत् ॥१६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं सुकुमारं घृतनवनीताद्यनुलिप्तं 'चर्मपादुकायुगलम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सन्नो होपानहान^७-फलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्वैवत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वृक्षालसेनदेवविरचिते

[श्रीदानसागरे उपानहानावर्तः]^८ ।

1 A तैलाभ्ययुक्तं

2 A •युगं

3 I. O. नन्दि•

4 A •भेतत्

5 A •समन्वितः

6 I. O. and V. D. बान्धमानं

7 A भर्तृ•

8 I. O. omits हान

9 A श्रीदानं देव for the bracke-
ted portion

[अथ नानादैवतयानदानावर्तः । (५५)]

आग्नेयपुराणे :—

पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षये ॥१॥

यानमश्वमनडाहं हेमं रूप्यं मणींस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्त्य पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्त्वैषां दानमित्युत ॥२॥

पापेषु निरताः सर्वदेति वचनादतिप्रचुरपापक्षयार्थमिदं देयम् । उक्तदिनानामन्यतमे-
ऽर्चिताय ब्राह्मणाय प्रसिद्धानामन्यतममर्चितं यानं दद्यात् । ॐ अथामुकसगोत्रायामुक-
वेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यमाग्नेयपुराणोक्त-यान-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्यानं
ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा यानमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं
कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा यानमारोहेत् ।

आदित्यपुराणे :—

तीर्थे तडागकूपादिनौकासेतुप्रदाश्च ये ।]

स्कन्धेन तारयेद् यस्तु तृषार्तानां^२ जलप्रदः ॥३॥

षष्टिकोटिसहस्राणि^१ अर्चुं दानाश्च वै त्रयम् ।

कीडन्ति ते श्वेतपुरे एतदुक्तं^४ द्विजोत्तम ॥४॥

[अत्र सोपकरणां]^५ नौकामुपकल्प्य^६ नानासत्त्वेभ्यो जलदुर्गं^७-सन्तरणायोत्सृज्य
दद्यात् । ॐ^८ आदित्यपुराणोक्त-नौकादानं^९-फलप्राप्तिकामोऽहं नानासत्त्वेभ्यो^{१०} जलदुर्गं^{११}-
सन्तरणाय नौकां दास्ये ।

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A तृषार्तानां ना

3 A अर्चुं दानाश्च

4 A एतदुक्तं

5 A काञ्चनार्थे for the bracke-
ted portion

6 A ०कल्प

7 I. O. नानां for नाना

8 A ०दुर्ग

9 I. O. अथदिह

10 I. O. नौकादत्त

11 A नानासत्त्वे

12 A जलदुर्ग

[तथा :—

अश्वं वा यदि वा युग्मं शोभने वाथ पादुके ।

[ददते याचमानेभ्यो]¹ ब्राह्मणेभ्यः सुसंयताः² ॥५॥

तेषां दिव्यानि यानानि रथा ध्वजपताकिनः ।

दुष्टः पन्था न चैवेह भविष्यति कदाचन ॥६॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं दानृबहुत्वापेक्षम् । [रथो गोयानम्]³ । ‘अत्रोक्तस्वरूपमर्चितं यानमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-युग्मदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतद्युग्मं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।’⁴

नन्दिपुराणे :—

[योऽश्वं गजं रथश्चापि]⁵ ब्राह्मणे प्रतिपादयेत् ।

स शकस्य वसेल्लोके⁷ यथा शक्नो युगान् दश ।

प्राप्यान्ते⁸ [चाथ मानुष्यं]⁹ राजा भवति अद्धिमान्¹⁰ ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं रथम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । नन्दिपुराणोक्त-रथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं रथं ददानि । स्वस्तिमावित्रीपाठान्ते¹¹ रथोऽयं प्रजापति-दैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादिकं पूर्ववत् । इशाग्रहणं स्वीकारः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३५-३६क) ।—

गोभिश्चतुभिः संयुक्तं रथं दत्त्वा द्विजातये ।

धान्यैर्वस्त्रैर्युतं शक्त्या शकलोकं व्रजन्ति ते ।

मानुष्यमासाद्य तथा भवन्ति वसुधाधिपाः ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथाशक्ति धान्यवस्त्रसहितं शृणुभचतुष्टययुक्तं रथम् ॐ

1 A ददाति यः प्रदानत्वा for the bracketed portion

2 A सुसंयतः

3 A रथगोयानं for the bracketed portion

4 A reads बद्धोक्त and adds the following line just above it, स्वसं प्रत्येनृतभाषयत्वाष्टाद्याद्याना-परिहितः

5 I. O. omits the bracketed portion

6 I. O. योऽश्वराजं रथश्चापि for the bracketed portion

7 A वसेल्लोके

8 I. O. प्राप्यान्ते

9 A मानुष्यं लोकं for the b. p.

10 A निश्चितं

11 A पाठानन्तरं

अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तगोचतुष्टययुक्तं-रथदानफलप्राप्ति-[कामोऽ]^१-
हमे-[तं धान्य]^२-वत्प्रसहितं गोचतुष्टययुक्तं रथं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।१०ख-११क) :—

चतुर्भिः^३स्तुरगैर्युक्तं सर्वोपकरणैर्युतम् ।

रथं द्विजातये दत्त्वा^४ राजसूयफलं लभेत् ॥६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं प्रसिद्धपताकाध्वजेशायुगरज्वादि^५-रथोपकरणसहितमश्वचतुष्टय-
युक्तं रथम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहमेतं तुरगचतुष्टय-
युक्तं सर्वोपकरणयुतं रथं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।१४-१५) :—

चतुर्भिः कुञ्जरैर्युक्तं रथं दत्त्वा द्विजातये ।

समग्रभूमिदानस्य फलं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥१०॥

भूमिः [सशेला सवना]^६ सतोया दत्ता हि लोके भवतीह तेन ।

इष्टांश्च लोकान् पुरुषः प्रयाति 'सम्पूज्यमानस्त्रिदशैर्महात्मा'^७ ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं कुञ्जरचतुष्टययुक्तं रथम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-रथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कुञ्जरचतुष्टययुक्तं रथं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।०६।३६ख-३७क) :—

शकटस्य प्रदानन्तु विना गोभिर्महाफलम् ।

विशेषेण 'महाभागास्तस्य गोभिर्युतस्य च ॥१२॥

गोभिर्युतस्येति बहुवचनाद्वृषचतुष्टययुक्तस्येत्यर्थः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ^{१०}गो-
रहितं शकटम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-स्वरूपशकटदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतं शकटं^{११} ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं शकटोऽयमुत्तानाक्षिरोदैवत

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A तथान्य' for the bracketed
portion

3 A omits स्तु

4 A द्विजाय दत्त्वा च

5 A युगन्धरादि०

6 A सर्वैर्युक्तवत् for the bracke-
ted portion

7 I. O. सम्पूज्यमान०

8 A. ०महात्मभिः

9 A महाभाग तस्य

10 I. O. गोविहित', A गोरहित

11 A एतच्छकट'

इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । गोचतुष्टययुक्तशकटदाने तु विष्णुधर्मोत्त-
रोक्त-गोयुक्तशकटदान-^१ 'फलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोचतुष्टययुक्तं शकटमिति दानवाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३०६।३७ख) :—

सशस्यं शकटं दत्त्वा नाकलोके महीयते ॥१३॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं धान्यादिशस्यसहितं शकटम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । सोत्कर्षनाकलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं^२ सशस्यं शकटं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३१२।१) :—

नृवाख्यं पुरुषो यस्तु द्विजे सम्यक् प्रयच्छति ।

अश्वमेधफलं तस्य कथितं द्विजसत्तमाः ॥१४॥

द्विजसत्तमा इति सम्बोधनम् । नृवाख्यं दोलां सम्यगित्युपधानादिमहितामित्यर्थः ।
अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामुक्त्वा दोलाम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अश्वमेध-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतत् [मोपधानं नृवाख्यं]^३ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत्^४ ।

तथा (३।३२१२।२क) :—

शिविकायाः प्रदानेन वह्निशोमफलं तथा ॥१५॥

कथितमिति सम्बन्धः । शिविका चतुर्दालकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां शिवि-
काम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । 'वह्निशोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतां शिविकां
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

श्रीदानमागरे यानदानावर्तः ।

1 A omits फल

2 I. O. ० येतत्

3 A नृवाख्यमुपधानादिमहितं for the bracketed portion

4 A adds शकटदानमिति ११ after this

5 A अर्चितमुक्त्वा for अर्चितां शिविकाम्

6 A अथि०

अथ प्रजापतिदैवतगजदानावर्तः । (५६)

नन्दिपुराणे :—

योऽश्वं गजं रथं वापि ^१ब्राह्मणे प्रतिपादयेत् ।

[स शकस्य वसेल्लोके]^२ यथा शको^३ युगान् दश ।

^४प्राप्यान्ते चाथ मानुष्यं^५ राजा भवति ऋद्विमान्^६ ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं गजं दद्यात् । ॐ अथासुकसगोत्रायामुकवेदामुक-
शाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं नन्दिपुराणोक्त-गजदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गजं
ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा गजोऽयं प्रजापतिदैवत इत्युक्त्वा यथा-
शाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत्
काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा गजमारोहेत्^७ ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१२।१३) :—

सुवर्णकम्बुं^८ मातङ्गं दत्त्वा विप्राय वै द्विजाः ।

राजसूयाश्रमेधाभ्यां फलं विन्दत्यसंशयम् ॥२॥

[द्विजा इति सम्बोधनम् ।]^{१०} स्वर्णमयकम्बुसहितं^{११} गजमर्चितं^{१२}-मर्चिताय ^{१३}ब्राह्मणाय
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । [विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सुवर्णकम्बु-मातङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽह-
मेतं सुवर्णकम्बुं मातङ्गं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।१२) :—

कुञ्जरस्य प्रदानेन मनुष्यः स्वर्गं विच्युतः ।

राजा भवति लोकेऽस्मिन् यशोविक्रमसंयुतः ॥३॥

- 1 A ब्राह्मणोभ्यः प्रदापयेत्
- 2 A अकल्लोके वर्तते स for the bracketed portion
- 3 I. O. यथाशक्ति
- 4 A संप्राप्य चाथ, I. O. प्राप्यान्ते चाथ
- 5 I. O. मन्विष्य
- 6 A साङ्गमान
- 7 A omits अथ

- 8 A ०रोद्ध्येत्
- 9 A ०कक्षं
- 10 A omits the bracketed portion
- 11 A ०कक्षसहितं
- 12 A omits अर्चितम्
- 13 A adds जन्मसंस्कारविद्या before ब्राह्मणाय

ब्राह्मणायार्चितायार्चितं कुञ्जरम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।]^१ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-^२स्वरूपकुञ्जरदानफलप्राप्तिक्रमोऽहमेतं कुञ्जरं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१२।११ख) :—

प्रदाय करिणीं^३ ^४सम्यगेतदेव फलं लभेत् ॥४॥

^५एतदेव फलमिति पूर्वोक्तं राजसूयफलम् ।

तद् यथा (३।३।१२।१०ख-११क) :—

चतुर्भिस्तुरगैर्युक्तं सर्वोपकरणैर्युतम् ।

^६रथं द्विजातये दत्त्वा राजसूयफलं लभेत् ॥५॥

^७सम्यग् विधिना प्रदायेति पृष्ठास्तीर्णपटो-कम्बल-घण्टा-^८कम्बूपकरणसहितां दत्त्वेत्यर्थः ।
तदेवं करिणीमुक्तरूपमर्चिता^९-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
राजसूयफल^{१०}-प्राप्तिक्रमोऽहमेतामलङ्कृतां करिणीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्रत्नमालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे गजदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A सु रूपं ,

3 I. O. करिणां

4 I. O. सस्वमेतदेव

5 A तदेव

6 A कथं

7 I. O. सस्यं

8 A कलासुपकरणं

9 A omits अर्चिताम्

10 A ऋ for फल

अथ यमदैवताश्वदानावर्तः । (५७)

मनुः (४।२३१) :—

अश्विसालोक्यमश्वदः ॥१॥

'प्राप्नोतीत्यनुपज्यते । अत्र यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमश्वं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमश्विसालोक्यप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । "अत्र प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वाऽश्वोऽयं यमदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं" काश्वनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वाऽश्वं 'कर्णे गृह्णीयात् ।

याज्ञवल्क्यः (१।२१०) :—

भूदीपाश्वान्नवस्त्राम्भस्तिलसर्पिःप्रतिश्रयान् ।

नैवेशिकस्वर्णरूप्यान्^१ दत्त्वा स्वर्गं महीयते ॥२॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमश्वम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सोत्कर्षस्वर्ग-प्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

महाभारते :—

यावन्ति "रोमाणि ह्ये भवन्तीह नरेश्वर ।

तावतो वाजिदा^२ लोकान् प्राप्नुवन्ति महीपते ॥३॥

लोकान् देवलोकान् । अत्र "फलोत्कर्षादुत्कृष्टाश्वदानम् । ^{१०}तदवार्चितमुत्कृष्टमश्वमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-वाजिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं वाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

स्कन्दपुराणे :—

[रथमश्वं गजं दासीं]^{११} कन्यां गृहमथापि वा ।

भूमिश्च यः प्रयच्छेत्^{१२} स राजा भुवि जायते ॥४॥

1 A प्राप्नोतीत्यनुपज्यते, I. O. आश्वान्तो-
त्यनुपज्यते

2 A omits अत्र

3 A एतत् for इदं

4 A omits कर्णे

5 A नैवेशिकस्वर्णरूप्यान् दद्यान्, Yāj.
•पुण्यान्

6 A ह्येतोमापि

7 A नरेश्वरः

8 I. O. वाजिनो

9 A फलोत्कर्षप्रतिष्ठार्थमुत्कृष्टाश्वदानं

10 A omits तद्

11 I. O. रथमश्वगजं दासीं वा for
the bracketed portion

12 A प्रयच्छेत्

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । भूमिराज्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

अश्वं [यस्तु प्रयच्छेत्] ^१ हेमचित्रं सुलक्षणम् ।

स तेन कर्मणा [दिवि गान्धर्वं] ^२ लोकमश्नुते ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ^३ सौवर्णाभरणभूषितं शोभनलक्षणयुक्तं ^४ अश्वमर्चितम् ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । गान्धर्वलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं हेमचित्रमश्वं ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आदित्यपुराणे :—

अश्वं वा यदि वा युग्मं ^५ शोभने चाथ पादुके ।

ददाति [यो वसेत् स्वर्गं] ^७ ब्राह्मणेभ्यः सुभंगतः ^८ ॥६॥

तेषां दिव्यानि यानानि रथा ध्वजपताकिनः ।

तुष्टः पन्था न चैवेह भविष्यति कथयन् ॥७॥

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनमश्वदिदेयबहुत्वापेक्षम् ^{१०} एकस्याश्वस्य बहुभ्यो दानप्रतिषेधात् ।
सुभंगतोऽनृतभाषण-पतित-^{११} [चाण्डालादिभाषण]-वर्जितः । तदत्रोक्तस्यो यजमानोऽर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आदित्यपुराणोक्ताश्वदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

नन्दिपुराणे :—

योऽश्वं रथं गजं वापि ब्राह्मणे प्रतिपादयेत् ।

स शक्रस्य वसेल्लोके यथा शक्रो युगान् दश ।

प्राप्यान्ते चाथ मानुष्यं ^{१२} राजते भरणीतले ॥८॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं यथाशक्त्युत्कृष्टमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।

- 1 I. O. यस्य प्रयच्छेत् for the bracketed portion
- 2 A दिवि गान्धर्वं and I. O. देवो गान्धर्वं for the bracketed portion
- 3 A omits अर्चितं
- 4 A omits युक्तं
- 5 A अश्वं
- 6 A वाथ

- 7 I. O. यत्प्रदानं वं for the bracketed portion
- 8 I. O. सुभंगतः
- 9 A रथ
- 10 A एकस्य only
- 11 I. O. चाण्डालाद्य for the bracketed portion
- 12 A राजते भरणीतले, I. O. राजा भवति ऋद्धिमान्

नन्दिपुराणोक्ताश्वदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

आग्नेयपुराणे :—

पुष्ट्ये वा जन्मनक्षत्रे अयने विषुवेषु च ।

ग्रहणे च व्यतीपाते संक्रान्तौ च दिनक्षत्रे ॥६॥

^१यानमश्वमनङ्गाहं हेमरूप्यमणींस्तिलान् ।

ये प्रयच्छन्ति ^२पापेषु निरताः सर्वदा मुने ।

न तेषां भैरवः पन्था दत्तवैषां ^३दानमित्युत ॥१०॥

पापेषु निरताः सर्वदेव्यभिधानात् ^४बहुतरपापक्षयार्थमिदं ^५देयम् । तथा च गौतमेनाश्वस्य ^६पापनिष्कृषणद्रव्यत्वमुक्तम् । उक्तसमयानामन्यतमेऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमश्वम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आग्नेयपुराणोक्ताश्वदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१२।६ख-८क) :—

दानानामुत्तमं दानं प्रदानं तुरगस्य तु ^७ ।

^८वडवायाः प्रदानञ्च तथा बहुफलं स्मृतम् ॥११॥

तुरगं ये प्रयच्छन्ति सूर्यलोकं व्रजन्ति ते ।

यावन्ति ^९तस्य रोमाणि तावद्वर्षशतानि च ॥१२॥

^{१०}[विष्णुधर्मोत्तर एव] शुक्रतुरङ्गदाने फलविशेष-^{११}श्रवणादयं शुक्रेतरस्तुरङ्गः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं शुक्रेतरमश्वम्^{१२} ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तान-
लङ्घित-^{१३}श्वेतेतरतुरगदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं तुरङ्गमं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।
^{१४}[वडवादानवाक्ये तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त]-वडवादानफलप्राप्तिकामोऽह-^{१५}[मेतां वडवामिति
विशेषः] । [स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]^{१६}

1 A यानमश्वं गाच्छे व

2 A पापेष्वो

3 A दानमिच्छता

4 A बहुतरपापानां पापक्षयार्थमिदं

5 A omits देयम्

6 I. O. पापनिःक्रषेपनद्रव्यमुक्तं

7 A च

8 A उत्तरायाः

9 A यस्य

10 A विष्णुधर्मोत्तर विष्णुधर्मोत्तरोक्त for
the bracketed portion

11 I. O. श्रवणाद्देयं

12 A शुक्रेतरवर्णमश्वम्

13 A श्वेत for श्वेतेतर

14 A omits the bracketed por-
tion

15 I. O. मेतं तुरगं दद्यात् for the
bracketed portion

16 A omits the bracketed por-
tion

¹[तथा (३।३।१२।८ख-६क) :—

शुक्रं तुरङ्गमं दत्त्वा फलं दशगुणं भवेत् ।

गौर्यथा कपिला श्रेष्ठा तथैव तुरगः स तु ॥१३॥

दशगुणं शुक्लेतरप्रदानफलं प्राप्नोतीत्यर्थः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं शुक्रमश्वम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शुक्रतुरङ्गदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं तुरङ्गं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१२।६ख-१०क) :—

तुरङ्गमं सपर्याणं सालङ्कारं प्रयच्छतः ।

पुण्डरीकफलं प्रोक्तं नात्र कार्या विचारणा ॥१४॥

अर्चिताय ब्राह्मणाय घण्टिका-[चामरशंख]²-मालिकासुवर्ण-³रचित-प्रैवेयकतिलकान्वितं पर्याणादिना सज्जीकृतमर्चितमश्वम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पुण्डरीकफलप्राप्तिकामोऽहमेतं सपर्याणं सालङ्कारं तुरङ्गमं ददामि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे अश्वदानावर्तः ।

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A चाक्षरसंख्या for the bracketed portion

3 I. O. •वर्चित•

अथ 'यमदैवतमहिषदानावर्तः । (५८)

आग्नेयपुराणे :—

^२महिषीदानमाहात्म्यं^१ कथयामि नृपोत्तम ।

पुरयं पवित्रमायुष्यं^२ सर्वकामफलप्रदम् ॥१॥

सूर्यचन्द्रग्रहे पुरये कार्तिकयामयने तथा ।

शुक्लपक्षे चतुर्दश्यां सूर्यसंक्रान्तिवासरे ॥२॥

यदा वा^३ जीवितं वित्तं चित्तञ्च कुरुनन्दन ।

तदैव^४ देया महिषी संसारभयभीरुणा^५ ॥३॥

^६सुपयोधरा सुश्रङ्गी सुखुरा सुकटिस्तथा ।

प्रथमा तरुणी धेनुः सुशीला दोषवर्जिता ॥४॥

प्रथमा तरुणी धेनुः प्रथमप्रसूता धेनुरित्यर्थः । दोषवर्जिताऽव्यक्ता ।

सुवर्णशृङ्गतिलका घण्टाभरणभूषिता ।

रक्तवस्त्रावृता^७ देया ताम्रदोहनकान्विता ॥५॥

सुवर्णशृङ्गतिलकेति^८ ^९सुवर्णशृङ्गी सुवर्णतिलका चेत्यर्थः । ^{१०}घण्टाभरणभूषितेति घण्टया सौवर्णप्रवेयकाभरणेन ^{११}च भूषितेत्यर्थः ।

पिण्याकपिटकोपेता सहिरण्या च शक्तितः ।

सप्तधान्ययुता ^{१२}देया ब्राह्मणे वेदपारगे ॥६॥

पिण्याकपिटकोपेता ^{१३}तिलखलीपूर्णपिटकयुता । सप्तधान्यानि परिभाषोक्तानि ।

पुराणपाठके तद्वत् सकुटुम्बे ^{१४}सुखिदति ।

सहिरण्यां सवस्त्राश्च ^{१५}पुरयेऽहि विधिपूर्वकम् ॥७॥

1 A अथयमदैवतमहिषदानावर्तः

2 I. O. महिषः

3 A च

4 A तदैव

5 A संसारभयभीरुणी

6 A स्वपयोधरा

7 A रक्तवस्त्रवृता

8 A सुवर्णशृङ्गतिलका इति

9 A omits सुवर्णशृङ्गी

10 A चण्डाभूषितेति

11 I. O. न च

12 A येता

13 I. O. तिलखलीपूर्णपिटकयुता

14 I. O. सुखीदति, A सुदौदति

15 A पुरयाह

सहिरण्यां सवस्त्रामिति पुनरभिधानं^१ वेदपारगव्यतिरेकेण सकुटुम्बदरिद्रपुराण-^२पाठक-
ब्राह्मणदानपक्षेऽपि हिरण्यवस्त्रयोरवरय-^३देयत्वार्थम् ।

दद्यान्मन्त्रेण राजेन्द्र पुराणविहितेन च ।

इन्द्रादिलोकपालानां [या राजन् 'महिषी शुभा'] ।

°तस्या दानं महाराज सास्तु मे सर्वकामदा ॥८॥

धर्मराजस्य ° [साहाय्ये यस्य पुत्रः प्रतिष्ठितः] ।

महिषासुरस्य जननी या सास्तु वरदा मम ॥९॥

दद्यात् सुदक्षिणां^४ तत्र ब्राह्मणाय पयस्विनीम् ।

प्रतिग्रहः स्मृतस्तस्याः पुच्छदेशे स्वयम्भुवा ॥१०॥

सुदक्षिणां^५ बहुदक्षिणाम् ।

एवं दत्त्वा विधानेन ब्राह्मणस्य गृहं नयेत् ।

क्षमापयेत्ततो विप्रं येन सन्तुष्टिमेयिवान् ॥११॥

अनेन विधिना दत्त्वा महिषीं^६ द्विजपुङ्गवे ।

सर्वकामानवाप्नोति इह लोके परत्र च ॥१२॥

[या स्त्री ददाति महिषीं मा राजमहिषी भवेत् ।]^७

यज्ञयाजो भवेद्विप्रः क्षत्रियो त्रिजयो भवेत् ।

धनाधिपो भवेद्वैश्यः शूद्रः सर्वार्थसंयुतः^८ ॥१३॥

तस्मान्नरेण दातव्या महिषी विभवे सति ।

पितृणां तारणाथाय आत्मनः शुभमिच्छता ॥१४॥

^९दशधेनुसमां राजन् महिषीं नारदोऽब्रवीत् ।

विंशत्समां तथा व्यासः सर्वदानोत्तमां कविः ॥१५॥

सगरेण ककुत्स्थेन धुन्धुमारेण गाधिना ।

दत्त्वाश्विननवम्यान्तु समुपोष्य जगत्पते ।

1 A पुनरभिधानात्

2 A पठनकारकः

3 A देयत्वं

4 A बाबाजन्म महोत्तरे for the
b. p.

5 A तद्वय

6 A देवस्व महिषी या प्रतिष्ठिता
for the bracketed portion

7 and 8 I. O. प्रदक्षिणां

9 I. O. महिषी

10 I. O. omits the bracketed
portion and A adds the
following meaningless line
after this, viz. तस्मै सह सुखं
क्षमे इच्छते परत्र च

11 A सर्वार्थसम्पत्तः

12 A दशधेनुसमा

¹दत्ताः सत्कृत्य विप्रेभ्यो महिष्यः सर्वकामदाः ॥१६॥

महिषीदानमाहात्म्यं यः शृणोति सदा नरः ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः शिवलोके महीयते ॥१७॥

दुग्धाधिकान्तु महिषीं नवमेघवर्णां ²संपुष्टपुत्रकवतीं ³जघनाभिरामाम् ।

दत्त्वा सुवर्णतिलकां द्विजपुङ्गवाय लोकद्वयं विजयतीह किमत्र चितम् ॥१८॥

अत्रोक्तसमयानामन्यतमे यजमानो मन्त्रब्राह्मणयोरध्येतारं⁴ ब्राह्मणं सकुटुम्बं⁵ 'दरिद्रं' 'पुराणस्य' पाठकं⁶ वा ब्राह्मणं वस्त्र-⁷गन्धादिभिरभ्यर्च्य ⁸तस्मै यथोक्तरूपामुक्तालङ्कारोपकरणयुतां महिषीमर्चिताम् इन्द्रादीत्युक्तमन्त्रद्वयं पठित्वा दद्यात् । ॐ ⁹अयामुक्तसगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमाम्रेयपुराणोक्त-नियतकालिक-महिषीदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां सुवर्णशृङ्गीं सुवर्णतिलकां घण्टाभरणभूषितां ¹⁰रक्तवस्त्रावृतां ताम्रदोहनकान्वितां पितृयाकपिटकोपेतां सकाश्रनां सप्तधान्ययुतां पुत्रकवतीं महिषीं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा ¹¹'महिषीयं' यमदैवतेत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् काश्रनं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा महिषीं पुच्छे गृह्णीयात् । आश्विनशुक्लनवम्यान्तु ¹²नवमीपूर्वतरदिने प्रातः कृतनित्यो घटिकाधिक-¹³प्रहरतये हरिष्यं भुक्त्वाऽऽचम्य शुची देश ¹⁴उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याचम्य¹⁵ प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमः यमः कालः पञ्च महाभूतानि ¹⁶आम्रेयपुराणोक्तसोपवासमहिषीदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्त्वा उदङ्मुखो¹⁷ गृहीतजलपूर्णताम्रपात्रः सङ्कल्पं कुर्यात् । [ॐ श्व]¹⁸उपोष्यापरदिने [आम्रेयपुराणोक्त-महिषीदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने कृतनित्य उपोष्यापरदिने]¹⁹ नवम्यां कृतनित्यो

1 A दत्ता

2 I. O. संपुष्टपुत्रकवतीं, A संपुष्टपुत्रकरता

3 I. O. जघनाभिरामं, A जघनाभिरामा

4 I. O. ०वध्येतारं, A adds तारं after this

5 I. O. दारिद्र्यं

6 A पुराणपाठकं

7 I. O. ०गन्धाभिरभ्यर्च्य

8 A omits तस्मै

9 A omits अथ

10 A रक्तावस्त्रावृतां

11 I. O. महिषीं

12 A नवमीपूर्वतरदिने

13 A ०चद्वय

14 I. O. उपवेश्य

15 A प्रक्षाल्य

16 I. O. आम्रेयपुराणोक्तं सोपवासमहिषीदानकर्म

17 A adds वा after this

18 A स्व for the bracketed portion

19 I. O. omits the b. p.

महिषो पूर्ववदयात् । दानवाक्ये आम्रेयपुराणोक्ताश्विननवमोविहितमहिषदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।६०ख) :—

वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा च महिषी^१ततः ॥१६॥

^२एतदनलङ्कृतमहिषीदानमग्रेऽलङ्कृतमहिषीदानभुतेः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां महिषीम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दयात् । वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां महिषीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं^३ पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।५६क) :—

अलङ्कृतान्तु तां दत्त्वा गोदानफलमाप्नुयात् ॥२०॥

तां महिषीमलङ्कृतां यथाशक्ति हेमतिलकादिभिः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितामलङ्कृतां महिषीम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दयात् । गोदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतामलङ्कृतां महिषीं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं^४ पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।६१क) :—

महिषस्य प्रदानेन^५ याम्ये लोके महीयते ॥२१॥

ब्राह्मणायार्चिताय महिषमर्चितम् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दयात् । सोत्तर्क-याम्यलोकप्राप्तिकामोऽहमेतं महिषं^६ ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं^७ पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज निःशङ्क शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे महिषदानावर्तः ।

1 V. D. नरः

2 A एतदलङ्कृतं

3 A omits अलङ्कृतां

4 A याम्यलोके

5 A महिषीमर्चितं

6 A महिषी

7 A •स्वीकारान्तं

अथारोग्यदानावर्तः । (५९)

नन्दिपुराणे :—

धर्मार्थकाममोक्षाणामारोग्यं साधनं यतः ।

अतस्त्वारोग्यदानेन नरो भवति सर्वदः^१ ॥१॥

आरोग्यशालां कुर्वीत^२ महौषधिपरिच्छदाम् ।

^३विदग्धवैद्यसंयुक्तां ^४श्रुत्यावसथसंयुताम् ॥२॥

वैद्यस्तु शास्त्रवित् प्राज्ञो दृष्टौषधपराक्रमः ।

औषधिमूलतत्त्वज्ञः^५ समुद्धरणकालवित् ॥३॥

^६[समुद्धरणकालवित्] औषधोत्पादन^७-समयज्ञः ।

^८रसवीर्यविपाकज्ञः ^९शालिमानौषधिगणो ।

योगिवद्देहिनां देहं यो ^{१०}धिया प्रविशेद्बुधः ॥४॥

^{११}धातुपथ्याशयज्ञश्च निदानविदत्तन्द्रितः^{१२} ।

व्याधीनां ^{१३}पूर्वलङ्गज्ञस्तदुत्तरविधानवित्^{१४} ॥५॥

देशकालविधानज्ञश्चित्सा-^{१५}शयवित्तथा ।

अष्टाङ्गायुर्वेदवेत्ता मुष्टियोगविधानवित् ॥६॥

एवंविधः ^{१६}शुभो वैद्यो भवेद् यत्नाभियोजितः ।

आरोग्यशालामेवन्तु कुर्याद् यो धर्मसंश्रयः^{१७} ।

1 I. O. सर्वतः

2 A महौषधपरिच्छदाम्

3 I. O. विदग्धे

4 I. O. श्रुत्यावसथे

5 I. O. औषधिमूलतत्त्वज्ञः, A औषधिमूलतत्त्वज्ञः

6 A adds समुद्धरणं after the bracketed portion

7 A औषधोत्पादनं

8 A बल for रस

9 A शालिमानां औषधीगणो

10 A बहू प्रविशेद्बुधः

11 A धातुपथ्यामयज्ञश्च

12 I. O. तन्द्रितः

13 I. O. सर्व for पूर्व

14 A विधानविधावित्

15 A समयवित्तथा

16 A शुभे

17 A धर्मसंश्रयः

^१म पुमान् धार्मिके लोके स कृतार्थः स बुद्धिमान् ॥७॥

सम्यगारोग्यशालायामोषधैः स्नेहपावनैः^२ ।

व्याधितं निरुजोकृत्य अप्येकं^३ करुणायुतः ॥८॥

प्रयाति ब्रह्मसदनं कुलसप्तकसंयुतः ।

‘आत्मवित्तानुसारेण दरिद्रः^४ फलभाग् भवेत् ॥९॥

दरिद्रस्य कुतः शाला आरोग्याय भिषक् तथा ।

अपि मूलेन केनापि मर्दनाद्यैरथापि वा ।

स्वस्थीकृत्य^५ लभेन्मर्त्यः पूर्वोक्तं लोकमक्षयम् ॥१०॥

[वातपित्तकफान्ध्र चयापचयभेदिनाम् ।]^७

यस्तु ‘स्वल्पाभ्युपायेन मोक्षयेद् व्याधिपीडितान् ।

सोऽपि याति शुभान् लोकानवाप्यान् यज्ञयाजिभिः ॥११॥

अत्र यजमानो यथाशक्ति इष्टकादिरचितां शालामौषधपावनादिशालाश्च तदुपकरणताम्र-
कटाह-कलसादिपात्र-परिच्छद- नानाविधव्याधि-शान्त्युचितोपधरण-यथोक्तलक्षणवैद्यनानाविध-
‘परिचारकयुतां विधामगृहसहितामारोग्यायोपकल्प्य’^{१०} ब्राह्मणप्रमुखनानासत्त्वव्याधिशान्त्यर्थ-
मुत्सृज्य दद्यात् । तद् यथा—नन्दिपुराणोक्तरोग्यशालादानफलप्राप्तिकामोऽह^{११} ब्राह्मण-
प्रमुखनानासत्त्वैभ्यो व्याधिप्रतीकारार्थमेतां महौषधिपरिच्छदां नियुक्तवैद्यां श्रुत्यावसथसंयुक्ता-
मारोग्यशालामुत्सृजे । ततस्तन्निर्वाहाय^{१२} धनं ताम्रपट्टादिलिखितां^{१३} वा भूमिं दद्यात् ।
आरोग्यशालाकरणासमर्थस्तु स्वल्पोपधदानमात्र^{१४} मन्त्रमर्दनादिभिश्च रोगिस्वस्थीकरणानुपनमालं
कुर्यात् ।

तथा च सम्बतः :—

ओषधस्नेहमाहारं रोगिणां रोगशान्तये ।

[ददानो रोगरहितः]^{१५} सुखी दीर्घायुरेव^{१६} च ॥१२॥

1 A स्वप्नेयान्

2 A स्नेहपावने;

3 A अप्येक

4 I. O. आट्टा०

5 A फलवान्

6 I. O. स्वस्थीकृते

7 A reads the bracketed por-
tion as वातपित्तकफान्ध्रानां च
यापचयभेदिनाम्

8 A स्वप्नाभ्युपायेन

9 I. O. उपवितायुतां

10 A आरोग्यशालामुपकल्प्य

11 I. O. adds एतं after this

12 A reads ततस्तन्निर्वाह and
omits धनं

13 I. O. लिखितां

14 A मात्रदानं for दानमात्र

15 A दादानी रोगनिहितः for the
b. p.

16 A दीर्घायुः

तथा च महाभारते :—

¹अकल्पप्रतिचर्या च अङ्गसंवाहनादि² च ।

अलैकैकं नृपश्रेष्ठ गोशताद्वयतिरिच्यते ॥१३॥

³अकल्पो रोगी ।

तथा स्कन्दपुराणे :—

व्याधितं यस्तु विप्रर्षे [दीनं मूढ]⁴-मचेतनम् ।

उद्धरेच्च यथाशक्त्या स मुच्येद्ब्रह्महत्याया ॥१४॥

तथा च नन्दपुराणे :—

अञ्जनं यो नरो दद्यादक्षणां व्याधिनिवृत्तये ।

विप्राय सुमना याति [सूर्यलोकं महाद्युतिम्]⁵ ॥१५॥

तत्रासौ युगसृष्ट्यन्ते⁶ तुष्टो⁷ जयति⁸ भूतले ।

⁹अरोगनयनो दिव्यो ¹⁰भवते सुभगो नरः ॥१६॥

तथा विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०२।२६, ३।३११।१३क) :—

¹¹व्याधितस्यौषधं दत्त्वा प्राणदानफलं लभेत् ।

¹²[रोगार्तं परिचर्याथ प्राणदानफलं लभेत्] ॥१७॥

¹³तथौषधप्रदानेन रोगनाशमुपाश्रुते ॥१८॥

¹⁴तदेवं यथालाभं रोगिपरिचर्या तदङ्गमर्दनादिकम् । ¹⁵चक्षुरोगिब्राह्मणेभ्यश्च यथालाभ-
मञ्जनदानम् । रोगिभ्यश्च यथायथमौषधतैलघृतादिदानमाहारदानं¹⁶ ¹⁷[प्रत्यासन्नमृत्युव्याधि-
विद्यातपःसम्पन्नब्राह्मणस्य च] यथाशक्ति प्रतीकारकरणश्रानुष्ठानमात्मम् । तत्तत्फलार्थां यथेष्ट-
कालं यथालाभं¹⁸ कुर्यात् ।

1 I. O. अकल्पः

2 I. O. अङ्गसंवाहनादि, A अङ्ग-
संवाहनानि

3 I. O. अकल्पो

4 I. O. दीनमूढ for the bracke-
ted portion

5 I. O. सूर्यलोके महाद्युतिः for
the bracketed portion

6 I. O. युगसृष्ट्यन्ते, A युगषष्ट्यन्ते

7 A तुष्टो

8 I. O. जायति

9 A आरोगीनयनो

10 A भवति

11 A व्याधितस्यौषधं

12 I. O. omits the bracketed
portion

13 I. O. तथैवौषधदानेन

14 A तदेव च

15 A चक्षुः only, I. O. चक्षुरोगिः

16 A वदानं for दानं

17 I. O. प्रत्यासन्नमृत्युव्याधितविद्यातपः
सम्पन्नब्राह्मणस्य च and A प्रत्यासन्न-
व्याधिता-विद्यातपः सम्पन्न-ब्राह्मणस्य
for the bracketed portion

18 A यथावच्छिन्नं

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२।१ख) :—

आतुरेभ्यो धनं दत्त्वा दानं बहुफलं भवेत् ॥१६॥

^१रोगिप्रतीकारार्थं ^२धनमुत्सृज्य दद्यात् । ^३ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्तातुर^४-प्रतीकारार्थं
अनदानफलप्राप्तिकामोऽहमातुरेभ्यो दातुं^५ धनमेतदुत्सृजे^६ । ततो यथेच्छ^७-कालं यथाशक्ति
रोगिभ्यो धनं दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे आरोग्यदानावर्तः ।

1 A गोरिप्र० for रोगि०

2 A धनमुत्सृज्येत् । दद्यात्

3 A omits ॐ

4 A omits आतुर

5 A omits दातुं

6 A ०सृजेत्

7 A यथेष्ट०

'अथाभयदानावर्तः । (६०)

विष्णुः :—

सर्वदानाधिकमभयप्रदानं² [तत्प्रदानेनाभीष्टं लोकमाप्नोति]³ ॥१॥

सम्बर्तः :—

भूताभयप्रदानेन सर्वकामानवाप्नुयात् ।

दीर्घमायुश्च लभते सदा च सुसुखी⁴ भवेत् ॥२॥

'मनुः (४।२।३२) :—

⁵ऐश्वर्यमभयप्रदः ॥३॥

याज्ञवल्क्यः (१।२।११) :—

गृहधान्याभयोपानच्छ्रुतमाल्यानुलेपनम् ।

यानं वृत्तं प्रियं शय्यां दत्त्वात्यन्तं⁷ सुखी भवेत् ॥४॥

यमः :—

दत्त्वा 'प्रतिश्रयं' लोके तथा दत्त्वेव चाभयम् ।

तथा दत्त्वा क्षितिं⁸ 'विप्रे ब्रह्मलोके महीयते ॥५॥

महाभारते :—

¹⁰लोभाद्द्वेषाद्भयाद्वापि यस्य जेच्छरणागतम् ।

ब्रह्महत्यासमं तस्य पापमाहुर्मनीषिणः ॥६॥

प्राणिनं वध्यमानं हि यः शक्तः समुपेक्षते¹¹ ।

स याति नरकं घोरमिदमाहुर्मनीषिणः ॥७॥

चतुःसागरपर्यन्तां यो दद्यात् पृथिवीमिमाम् ।

सत्त्वेभ्यो ह्यभयं दत्ते¹² तयोरभयदोऽधिकः¹³ ॥८॥

1 A omits it

2 A reads दानं for प्रदानं and सर्व.....दानं twice

3 A' तत्प्रदानेनाभीष्टलोकमाप्नोतीत्यर्थः

4 I. O. सुखिनी

5 A omits it

6 I. O. तनुर्ध for ऐश्वर्य

7 A दत्त्वा चैवं

8 A परिश्रमं, I. O. प्रतिभयं

9 A लोके

10 A लोभान्मोहाद. I. O. लोभा-
हे वाद.

11 A समुपेक्षते

12 A दत्त्वा

13 A धराभयप्रदोधिकः

रामायणे (V. 93. 11 and 13, N. W.) :—

विनष्टः¹ पश्यतो यस्य रक्षितुः शरणागतः ।

आदाय सुकृतं तस्मात् सर्वं गच्छत्यरक्षितः ॥६॥

सुपर्याप्तविसृष्टस्य² नाश्वमेधस्य तत्फलम् ।

यत्फलं³ जातसन्नासे रक्षिते शरणागते ॥१०॥

नन्दिपुराणे :—

महतां सूक्ष्मदेहानां⁴ तथा च व्याधितारमनाम् ।

[दिंस्त्राणां सौम्यमूर्त्तीणां]⁵ सर्वथा ह्यभवत् फलम् ॥११॥

वरमेकस्य सत्त्वस्य जीविताभयदक्षिणा ।

न तु विप्रसहस्रस्य गोसहस्रं सदक्षिणम्⁶ ॥१२॥

तथा :—

अभयं पुरुषो⁷ दत्त्वा "रक्षामन्विष्य देहिनः ।

"प्रयाति शक्रसालोक्यं⁸ "निश्चयात्मा नरोत्तमः ॥१३॥

न दानं तादृशं लोके विद्यते ह्यपरं भुवि ।

यादृशं ह्यभयं दानं सर्वभूतेषु गीयते ॥१४॥

न तपोभिर्महाघोरैर्-[न यज्ञैर्बहुदक्षिणैः]⁹ ॥१५॥

प्राप्यन्ते गतयो दिव्या यथाभयप्रतत्रतैः ॥१५॥

तथा :—

आत्मानं [दुःखितं दृष्ट्वा]¹⁰ तृणमात्रे चलत्यपि ।

मृत्युतश्च भयं घोरमभयं दानमाश्रयेत् ॥१६॥

तस्मादभयमेवादी दद्याद् भूतेषु¹¹ सर्वदा ।

परलोकगतावास्तामभयेन¹² शुभोदयः ।

इहैव प्राप्यते सर्वमभयेन विपश्चितः¹³ ॥१७॥

1 I. O. विनष्टः

2 A सुपर्याप्तविसृष्टस्य

3 A जातसन्नासे

4 A महता सूक्ष्मदेहानां

5 A दिंस्त्राणां सौम्यमूर्त्तीणां for the bracketed portion

6 A सदक्षिणां

7 I. O. वपुषो

8 A रक्षामन्विष्य देहिनः

9 I. O. स याति

10 A विपश्चितं स

11 A यज्ञैर्बहुदक्षिणैः for the bracketed portion

12 A हि स्थितं सत्त्वा

13 I. O. वपुषो

14 I. O. अभयेन

तथा :—

यस्मादभ्युदयावासिर्यस्माद्धर्मस्य¹ साधनम् ।

आश्रयेत् सर्वभूतानां दानं तदभयस्य तु ॥१८॥

सम्बाह्य तु पथि श्रान्तं² भीतं संरक्ष्य मानवम् ।

धर्मस्य पुरमायाति सर्वकामगुणोज्ज्वलम् ॥१९॥

नरसिंहपुराणे :—

निर्मलं³ स्वर्गमाप्नोति तथा⁴ भूतहिते रतः ॥२०॥

वराहपुराणे (२०६।१३-१४क) :—

भूतानुकम्पको⁵ ह्येष क्रियतामस्य चार्चनम् ।

वर्षाणामयुतं⁷ चाद्ध⁸ दिवि⁹ तिष्ठेत¹⁰ देववत् ।

¹¹[जायते च ततः] पश्चान्मानुषः सर्वपूजितः¹² ॥२१॥

तथा :—

अभयस्य प्रदानेन¹³ सर्वकामानवाप्नुयात् ॥२२॥

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०२।६-१६, २१-२८) :—

अभयस्य प्रदानेन नरः स्यात् सर्वकामदः ।

अश्वमेधफलं तस्य यो रक्षेच्छरणगतम् ॥२३॥

शरणागतन्तु संत्यज्य नृशंसः पुरुषाधमः ।

बह्वन्यद्दसहस्राणि नरकं प्रतिपद्यते ॥२४॥

¹⁴[नरकाच्च तथा मुक्त]-स्तिर्यग्योनिषु जायते ।

तत्रापि च तथाप्नोति¹⁵ बन्धाननेकशः ॥२५॥

¹⁶देवान्मानुष्यमासाद्य चण्डालत्वमवाप्नुयात् ।

व्याधिदन्धवधैघोरैस्तत्रापि च स¹⁷ युज्यते ॥२६॥

1 I. O. ०५५०१५, A यत्कथयत्य

2 I. O. आश्रयं

3 A लोको

4 A सर्व

5 I. O. भूतानुकम्पको

6 A च तत्

7 A वार्ष, Varāha P. चार्थं

8 Varāha P. तत्र

9 I. O. and Varāha P. तिष्ठतु

10 Corrected from Varāha P.

A वेरितः, I. O. वेदवित्

11 A जायते च ततः and Varāha P. जायते तु ततः for the bracketed portion

12 Varāha P. पश्चात् सर्वमानुषपूजितः

13 A सर्वान् कामानवाप्नुयात्

14 A नरकाच्च त मुक्ता for the bracketed portion

15 A and V. D. वध

16 A देवान्मानुषसङ्गं च

17 A मुच्यते

परित्राणन्तु यः कुर्याद् भीतस्य शरणैषिणः ।
 स एकः पुरुषो लोके सर्वधर्मभृतां वरः ॥२७॥
 वधभीतस्य यः कुर्यात् परित्राणं नरोत्तमः ।
 शकलोकः स्मृतस्तस्य यावदिन्द्राश्वतुर्दश ॥२८॥
 तमःप्रवेशभीतस्य परित्राणेन मानवः ।
 ब्रह्मलोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥२९॥
 वधादपि परं पापं 'चक्षुषा तु वियोजनम् ।
 पार्थिवेन न तत् कार्यं कदाचिदपि कस्यचित्' ॥३०॥
 तमःप्रवेशनं कृत्वा परेषां पुरुषाभ्रमः ।
 'अन्धत्वं' ध्रुवमाप्नोति कल्पशेषमिति श्रुतिः ।
 अपि कल्पसहस्राणि तमसा न वियुज्यते ॥३१॥
 अन्नच्छेदनभीतस्य कृत्वा त्राणमनिन्दिताः^१ ।
 रुद्रलोकमवाप्नोति कल्पशेषमिति श्रुतिः ।
^२[कल्पादिसर्गं भवति ज्ञानयुक्तो] नरस्ततः ॥३२॥
 कृत्वा बन्धनभीतस्य परित्राणं नरोत्तमः ।
 सर्वबन्धविनिर्मुक्तो शृगूणां लोकमश्नुते ॥३३॥
 विवासनाच्च भीतस्य कृत्वा त्राणं तथा नरः ।
 सर्वदुःखविनिर्मुक्तः साध्यानां लोकमाप्नुयात् ॥३४॥
 ताडनाद् यस्तु भीतस्य परित्राणं समाचरेत् ।
^३[सर्वदुःखविनिर्मुक्तः साध्यानां लोकमाप्नुयात्] ॥३५॥
 धनापहारभीतस्य त्राणं कृत्वा नरोत्तमः ।
^४दानपुण्यमवाप्नोति लोकं धानदमेव च ॥३६॥

- 1 Corrected from V. D. I. O.
रक्षप्राप्तवियोजनं, A रक्षयाप्तविजाजनं
- 2 A कस्य च
- 3 A गन्धर्वं ध्रुवमाप्नोति यत्र यथाभि-
जायते for the bracketed por-
tion
- 4 A विपद्यते
- 5 A ० निश्चितः
- 6 A कल्पादिसर्ग-कृतवातसा for the
bracketed portion

- 7 A भीतस्तु
- 8 A omits the bracketed por-
tion
- 9 I. O. reads the present line
and the preceding one
twice
- 10 The present line and the
following one are not found
in V. D.

श्रवमानाच्च भीतस्य त्राणं कृत्वा नरोत्तमः ।
 स्वर्गलोकमवाप्नोति पूजां देवगणात्तथा ॥३७॥
 नरः कृतपरित्राणः पुण्यं किञ्चिद् यदाचरेत् ।]
^१भागी तस्य ^२परित्राता नरः पुण्यस्य कर्मणः ॥३८॥
 पशूनाश्च मृगाणाश्च पक्षिणाश्च तथा द्विजाः ।
 तृणाद्भुमलतानाश्च लाणाद्भुवति नाकभाक् ॥३९॥
 बधकस्य गतं हस्ते [पशुं क्रीत्वा]^३ नरोत्तमः ।
 नाकलोकमवाप्नोति सुखी सर्वत्र जायते ॥४०॥
 यावन्ति ^४पशुरोमाणि तावद्वर्षाणि मानवः ।
 स्वर्गलोकमवाप्नोति यस्य त्राणं^५ करोत्यसौ ॥४१॥
 अपि कीटपतङ्गस्य लाणात् स्वर्गमुपाश्रुते^६ ।
 बहून्यब्दसहस्राणि नात्र कार्या विचारणा ॥४२॥
 चौरप्रस्तं ^७[नृपप्रस्तं रिपुप्रस्तं] विमोक्षयेत् ।
^८व्यालप्रस्तं तथा विप्राः सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥४३॥
 विषमे तु तथा दुर्गे ^९सलिले वा हुताशने ।
 निमग्नं यः परित्रायेत् सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥४४॥

सुव्यक्त एवायं ग्रन्थः । ^{१०}सर्वथाऽविहितप्राणिवधो न कर्तव्यः । परेभ्यो वध-बन्धन-
 ताडन-^{११}विवासनाङ्गच्छेदन-^{१२}धनापहारावमानादिभीताः प्रथमं ^{१३}वाचा ^{१४}समाश्वस्य यथाशक्ति

1 I. O. भावी

2 A त्राता

3 I. O. गच्छ' कृत्वा for the b. p.

4 A पशुरोमाणि

5 I. O. त्रावी

6 A स्वर्गमुपश्रितं

7 A नृपप्रस्तं विप्राप्रस्तं for the bracketed portion

8 I. O. त्रयावधयः

9 A सखि

10 A सर्वथाविहितः, I. O. सर्वथा-
विहितः

11 A विषाङ्गच्छेदन

12 A धनापहारादिभीता

13 A वा

14 I. O. समाश्वस्य

¹तत्तदुक्तापद्मयो रक्षणीयाः । ²पशुपद्याद्यथ वधहस्तगताः कीर्त्तनी मोचनीयाः ।
तस्मान्नेदं दानमनुग्रानमात्म³ । ततश्च सर्वदैवत्यमभयं महाभ्युदयहेतुरिति⁴ बुद्धिस्थी-
कृत्याभयं दातव्यम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानमागरेऽभयदानावर्तः ।

1 I. O. तत्तद्, गीपदम्भो

2 I. O. and A पशुपद्याद्यथ

3 A •दानं मनुष्याणां भावनिर्द्

4 A •बुद्ध्याविति

१[अथ वारदानावर्तः । (६१)

यमः :—]

आदित्यवारे विप्राय सहिरण्यं सदैव तु ।

यः ^२प्रयच्छत्यपूपन्तु तस्य तुष्यति वै ^३यमः ॥१॥

अत्र यजमानो ब्राह्मणार्चिताय ^४ सुवर्णसहितमपूपमर्चितं दद्यात् । ॐ अथामुक-
सगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं यमोक्तापूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं
^५सहिरण्यमपूपं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वाऽपूपोऽयं प्रजापति-
देवत इत्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिग्रहं तुभ्यमहं
दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वाऽपूपं स्मृशेत् । अत्र सदेति
पदश्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या ^६ दानम् ।

विष्णुधर्मोत्तरे व्याधिनाशकदानानुवृत्तौ :—

^७शरीररोगनाशाय सततं ^८सूर्यवासरे ।

गुडाज्यलवणोपेतं सहिरण्यं द्विजातये ॥२॥

दद्यादपूपं ^९ [धर्मेण प्रीणयेच्च] दिवाकरम् ।

आरोग्यमेतेनाप्नोति कामं वा ^{१०} मनसेऽस्मिन् ॥३॥

ब्राह्मणार्चिताय गुडघृतलवणसुवर्णसहितमपूपमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तं ^{११} सुक्ता
दद्यात् । अमुककामोऽहमेतं गुडाज्यलवणहिरण्यं ^{१२} सहितमपूपं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् । अत्र सततमिति श्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या दानम् ।

तथा (३।३।१७।१६) :—

लवणाज्यगुडोपेतमपूपं सूर्यवासरे ।

सहिरण्यं नरो दत्त्वा न रोगं स्त्वभिभूयते ^{१३} ॥४॥

1 A omits the bracketed por-
tion, I. O. तथा for अथ

2 I. O. प्रयच्छत्यपूपन्तु

3 I. O. यमः

4 A अर्चिताय ब्राह्मणाय

5 A हिरण्यं

6 A ऽहम्, I. O. ऽहम्तो

7 I. O. शरीरागन्तु नाशाय

8 A सूर्यवत्सरे

9 A धर्मेण प्रीणयेच्च for the brac-
keted portion

10 I. O. मनसे स्थितं

11 I. O. मन्त twice

12 I. O. omits हिरण्य

13 A रोगेनभिभूयते

सूर्यवारे ब्राह्मणाचार्विताय 'लवणाज्यगुडसुनर्णयुक्तमपूपमर्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रोगानभिभवप्राप्तिकामोऽहमेतं लवणाज्यगुडहिरण्यसहितमपूपं
ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

^२तथा (३।३।१७।१७क) :—

एवंविधं चेन्दुदिने दत्त्वा सौभाग्यमाप्नुयात् ॥५॥

एवंविधं पूर्वोक्तमपूपम् । अत्र दानवाक्ये सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः । अपरं
समानम् ।

तथा :—

सर्वतो दिवसे चान्द्रे ज्ञानमभ्यङ्गपूर्वकम् ।

यः प्रयच्छति विप्राय सोऽपि रोगैर्विमुच्यते ॥६॥

विद्यातपःशालिने ब्राह्मणाचार्वि- [तायाभ्यङ्गार्थं तैलं ज्ञानार्थं माषचूर्णादिकं चार्चितम्]^१
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रोगविमुक्तिकामोऽहमेतदभ्यङ्गसहितं ज्ञानं ददानि ।
प्रतिप्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^२ ज्ञानमिदं विष्णुदैवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । अत्र सर्वतं इति पदध्वणाद् यथेच्छमावृत्त्या^३ दानम् ।

तथा (३।३।१७।१७ख) :—

'काष्ठदानाद् भीमदिने शत्रुनाशमवाप्नुयात् ॥७॥

अत्र शत्रुनाशप्राप्तिकामोऽहमेतानि काष्ठानीति दानवाक्ये काष्ठानीमानि विष्णुदैवतानांति
प्रतिप्रहीतृवचने च^४ विशेषः । सर्वमपरं तुल्यम् ।

तथा (३।३।१७।१७क) :—

वीधे क्रीडनकानाञ्च दानं बाले प्रशस्यते ॥८॥

क्रीडनकानां बालक्रीडोचितकन्दुकादीनाम् । अत्र बहुभ्यो दानम् । दानवाक्ये ॐ
अथामुकामुकमगोलेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं बुध-
वारविहित-क्रीडनकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि क्रीडनकानि प्रतिप्रहीतृवचने क्रीडनकान्ये-
तानि विष्णुदैवतानि दक्षिणावाक्ये च सम्प्रदानबहुत्वं विशेषः । अपरं तुल्यम्^५ ।

1 I. O. लवणाज्यगुड-
दत्तं for लवणाज्यगुड

2 A omits तथा

3 A तमभ्यङ्गते लक्ष्मणं माषचूर्णादिकं
अर्चितं for the bracketed
portion

4 A स्वकीत्युक्ता सावित्रीपाठान्तान्तरं

5 I. O. सर्वत्र

6 I. O. and A •७७

7 A काष्ठदानात्, I. O. काष्ठदाना

8 A omits च

9 A प्रथमदानसमानं

तथा (३।३।१७।१८ख) :—

जीवाहि वस्त्रदानेन परां पुष्टिमुपाश्रुते^१ ॥६॥

अत्र दानवाक्ये परमपुष्टिप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं प्रतिग्रहीतृवाक्ये वस्त्रमिदं बृहस्पतिदैवत-
मिति वस्त्रस्य दशाग्रहणापूर्वकं परिधानं स्वीकरणमिति विशेषः । ^२अपरं प्रथमदान-
तुल्यम् ।

तथा (३।३।१७।१६क) :—

सर्वत्र रतिमाप्नोति ^३शुके दत्त्वा रतिं स्त्रियः^४ ॥१०॥

रतिं स्त्रियं^५ इति स्त्रीरत्युचितसुगन्धिताम्बूलवस्त्रादि । अत्र दानवाक्ये सर्वतोरति-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि रत्युचितद्रव्याणि [प्रतिग्रहीतृवाक्ये च रत्युचितद्रव्याणि]^६ एतानि
विष्णुदैवतानि इति विशेषः । अपरं प्रथमदानवत् ।

तथा (३।३।१७।१६ख) :—

अभ्यङ्गं^७ सौरिदिवसे दत्त्वा जीवितमाप्नुयात् ॥११॥

अभ्यङ्गमभ्यङ्गार्थं [तैलं घृतादि]^८ । अत्र दानवाक्ये दीर्घायुःप्राप्तिकामोऽहमेत-
मभ्यङ्गं^९ प्रतिग्रहीतृवाक्ये अभ्यङ्गोऽयं विष्णुदैवत इति^{१०} विशेषः ।

तथा :—

शनैश्चरदिने दत्त्वा तैलं विप्रेषु शक्तिः ।

नित्यमेव महाभाग रोगनाशमवाप्नुयात् ॥१२॥

यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यस्तैलमर्चितम् ॐ अयादि ^{११}युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
रोगनाशप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैलं ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावितोपाठान्ते तैलमिदं विष्णु-
दैवतमिति वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अत्र नित्यमिति पदं^{१२} श्रवणाद् यथेच्छमावृत्त्या^{१३}
दानम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वक्त्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{१४}वारदानावर्तः ।

1 I. O. पुष्टिमुपाश्रुते, A पुष्टिमुपाश्रुते

2 I. O. अयनं

3 A शुङ्गे

4 A स्त्रियाः

5 A स्त्रिया

6 A omits the bracketed pro-
tion

7 I. O. अङ्ग

8 A एतत्तैलादि for the b. p.

9 A ०मेतद्भङ्गं

10 I. O. विष्णुदैवतमिति

11 A तम्भ०

12 A and I. O. omit पद

13 A ०वृत्त

14 A omits वार

अथ नानादैवत-मासोप-[लक्षित-नियतदिनदानावर्तः]¹ । (६२)

वामनपुराणे (६४।२३ख-२४क) :—

माघे मासि तिलाः शस्तास्तिलधेनुश्च दानव ।

[इध्मेन्धनादयश्चान्ये माधवप्रीणनाय तु]² ॥१॥

³इध्मं होमोपयोगि दाह । इन्धनमग्निज्वलनोचितम् । आदिशब्देन शीतहरतैलतूल-पटीकम्बलाः⁴ परिगृहीताः । अत्र ⁵माघमासिकयष्टेदिने यजमानोऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चि-तान्⁶ तिलान् दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्तेदामुक्त-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं माधवप्रीतये एतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा तिला एते प्रजापतिदेवता इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ कृतैतद्दान-प्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत् कामनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा तिलमुष्टिं⁸ गृह्णीयात् । तिलधेनुर्धेनुदानावर्तस्थ-मन्त्रपुराणोक्त-तिलधेनुदानविधिना¹⁰ देया । अथ कामनायां माधवप्रीतये इति विशेषः । इध्मादिदाने तु वाक्ये तिलपदस्थाने इध्मादीना-मन्यतमपदस्य [निवेशो विशेषः]¹¹ । एतानि विष्णुदेवतानीन्धनानि एव बृहस्पतिदेवतः कम्बलः एषा¹² बृहस्पतिदेवता तूलपटी एतद्विष्णुदेवतं तैलमिति स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीता ब्रूयात् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । धेनोः पुच्छग्रहणमिध्मेन्धनयोः स्पर्शः कम्बलतूलपटयोर्दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं ¹³तैलस्य स्पर्शनस्य स्वीकारः । एतानि चैकै कदिने प्रत्येकमेकैकस्मै¹⁴ देयानि । एकस्मिन्नेव वा दिने प्रतिद्वयं वाक्यं कृत्वा बहुभ्यो दद्यात् । एकैकस्मै वा समुदितानि । तत्र च दानवाक्ये एतांस्तिलान् एतां तिलधेनु-मेतानीन्धमानि एतानीन्धनानि एतं कम्बलमेतां तूलपटीमेतत्तैलमिति निवेशो विशेषः¹⁵ ।

1 A रक्षितनियतदानावर्तः for the bracketed portion

2 Vāmana P. reads the b. p. as इन्धनानि च देयानि माधवः प्रीयतामिति

3 A इध्मं होमोपयोगी

4 A क for कम्बलाः

5 A omits माघ

6 A ब्राह्मणाय

7 A omits वेदामुक्त

8 A तिलानमुष्टी

9 A तिलपट्टदानावर्तं for तिल... वर्तय

10 L. O. विटपा for विधिना

11 A निवेशः for the bracketed portion

12 A एष

13 L. O. तैलस्पर्शनस्य

14 A एकस्मिन्

15 A adds विधी before विशेषः

प्रतिग्रहीतृवाक्यं पूर्ववत् । एवं वक्ष्यमाणमासोप-^१लक्षितेषु मुद्रादिदानेष्वपि बोद्धव्यम् ।

^२अशक्त उक्तानामेकमपि दद्यात् ।

तथा (६५।२४ख-२५क) :—

फाल्गुने ब्रीहयो मुद्रा^३ वस्त्रं कृष्णजिनादिकम् ।

गोविन्दप्रीणनार्थाय^४ दातव्यं पुरुषर्षभ^५ ॥२॥

आदिशब्देन कुण्ठेतरमृगचर्मग्रहणम् । फाल्गुनमासिकाभीष्ट^६-दिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचि-
तानि षष्टिकादिधान्यानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । गोविन्दप्रीतये एतान् ब्रीहान्
ददानि । [स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ब्रीहय एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्]^७ ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

^८ब्रीहीणां [मुष्टिग्रहणस्य स्वीकारः । मुद्रादिदानवाक्ये ब्रीहिपदस्थाने मुद्रादीनामन्यतम-
पदस्य निवेशो विशेषः । एते प्रजापतिदेवता मुद्रा एतद् बृहस्पतिदेवतं वस्त्रमेतत् प्रजापति-
देवतं कृष्णाजिनमेतद्विष्णुदेवतं मृगाजिनमिति ^९स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत्]^{१०} ।

मुद्रानां मुष्टिग्रहणं वस्त्रस्य दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं शेषयोः पुच्छग्रहणं स्वीकरणम् ।

तथा (६५।२५ख-२६क) :—

चैत्रे ^{११}चित्राणि वस्त्राणि शयनान्यासनानि च ।

विष्णोः प्रीत्यर्थमेतानि देयानि ब्राह्मणेष्वथ^{१२} ॥३॥

ब्राह्मणेष्विति बहुवचनं देयबहुत्वापेक्षम् । चैत्राभीष्टदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितानि
^{१३}विचित्रवस्त्राणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुप्रीतये एतानि विचित्र-
वस्त्राणि ददानि । ^{१४}स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रारण्येतानि बृहस्पतिदेवतानि इति

1 A •लक्षितो मुद्रादि•, I. O.

•लक्षितेष्वेकादशसु

2 A अशक्तानामेकमपि देयं

3 A खङ्ग, I. O. वङ्गा, Vāmana

P. वङ्गं तथा for मुद्रा वङ्गं

4 A •प्रीणनार्थाय, Vāmana P.

•प्रीणनार्थाय

5 Vāmana P. पुरुषर्षभे;

6 A omits ए

7 I. O. स्वस्तिसावित्रीपाठान्त प्रति-

ग्रहीतृवाक्यं for the bracketed
portion

8 Supplied by conjecture

9 A omits स्वस्ति

10 I. O. omits the bracketed
portion

11 Vāmana P. विचित्र

12 Vāmana P. ब्राह्मणेष्वथ

13 I. O. चित्र•

14 A खङ्गादि for स्वस्ति

प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [दशग्रहणपूर्वकं परिधानञ्च स्वीकारः । शयनादिदानवाक्ये² विचित्रवस्त्रपदस्थाने³ शयनासनयोरन्यतरपदस्य निवेशो विशेषः । एतानि प्रजापतिदेवतानि शयनानि स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं⁴ प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]⁵ शयनासनयोः⁶ स्पर्शः स्वीकारः ।

तथा (६५।२६ख-२७क) :—

[गन्धानि माल्यानि 'तथा']⁸ वैशाखे सुरभीनि च ।

देयानि द्विजमुख्येभ्यो मधुसूदनतुष्टये ॥४॥

द्विजमुख्येभ्यो⁹ विद्यातपःसम्पन्नेभ्यः ।¹⁰ वैशाखाभौष्टदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यश्चन्दना-
गुरुकुङ्कुम-¹¹ [कर्पूरकस्तूरिका]-काकलीयकानामन्यतममर्चितं दद्यात् । ॐ अयामुकामुकस-
गोत्रेभ्योऽमुकामुकवेदामुकामुक¹²-शाखाभ्यायिभ्योऽमुकामुकदेवशर्मभ्यो¹³ युग्मभ्यं मधुसूदन-
तुष्टये एतान् गन्धान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गन्धा एते गन्धर्वदेवता इति प्रति-
ग्रहीतृवाक्यम्¹⁴ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च स्वीकारः । माल्यदाने गन्धपदस्थाने
एतानि माल्यानीति निवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एतानि माल्यानि विष्णुदेवता-
नीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्¹⁵ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च स्वीकारः ।

तथा (६५।२७ख-ग)

[¹⁶उदकुम्भश्च¹⁷धेनुश्च]¹⁸तालवृन्तं सचन्दनम् ।

तिविक्रमस्य प्रीत्यर्थं दातव्यं साधुभिः सदा ॥५॥

सदेति [संवत्सरापेक्षं प्रति]¹⁹-संवत्सरं जैष्ठ्ये देयमित्यर्थः । अत्र वैशाखानन्तरोक्तत्वात्-

1 I. O. 'वाच्यं	11 A कर्पूर and I. O. कस्तूरिका
2 I. O. चित्र०	for the bracketed portion
3 I. O. शयनासनयोः	12 A वेदामुक for वेदामुकामुक
4 I. O. 'वाच्यं	13 A 'मुकदेवशर्मभ्यो, I. O. 'मुका-
5 A omits the bracketed por-
tion	मुकशर्मभ्यो
6 A शयनासनयोः	14 I. O. 'वाच्यं, A प्रतिग्रहीतृवाक्यं
7 A omits तथा	15 I. O. 'वाच्यं
8 Vāmana P. गन्धपात्रीनि वस्तुनि
for the b. p.	16 A उदकुम्भाश्च
9 A विद्यते for विद्या	17 A and I. O. धेनुश्च
10 I. O. वैशाखीभौष्टदिने	18 Vāmana P. उदकुम्भाटोपेन च
for the b. p.
	19 I. O. omits the bracketed
portion

विक्रमनामकः वाचा नुक्त्यै प्रपहणम् । अर्चिताय ब्राह्मणाया र्चिता नुदकुम्भान्^१ ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^२तिविक्रमप्रीत्यर्थमेतानुदकुम्भान्^३ ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
[उदकुम्भा एते वरुणदैवता इति]^४ प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^५ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च
स्वीकारः । इतरदानवाक्ये ^६उदकुम्भपदस्थाने धेनु-सचन्दनतालवृन्तपदयोरन्यतरस्य निवेशो
विशेषः । एषा रुद्रदैवता धेनुः एतद्विष्णुदैवतं सचन्दनं तालवृन्तमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^७ ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्पर्शनञ्च यथाक्रमं स्वीकारः ।

तथा (६५।३८) :—

उपानद्युगलं छतं ^८[नवकम्बलकानि च] ।

आषाढे वामनप्रीत्यै दातव्यानि ^९[तु भक्तिः] ॥६॥

नवकम्बलकानि तु^{१०} नूतनकम्बलाः । ^{११}आषाढाभीष्टदिने ब्राह्मणाया र्चिताय उपानद्युगल-
मर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वामन-[प्रीत्यै एतदुपानद्युगलं ददानि ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते उपानद्युगलमिदमुत्तानाङ्गिरोदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । आरोहणञ्च स्वीकारः । छत्रादिदानवाक्ये उपानद्युगलपदस्थाने छत्र-
नवकम्बलपदयोरन्यतरस्य निवेशो विशेषः । एतत् प्रजापति]^{१२}-दैवतं छत्रमेते बृहस्पति-
दैवता ^{१३}नवकम्बला इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{१४} । कामस्तुत्यादिकञ्च पूर्ववत् । दग्धग्रहणं
^{१५}दशग्रहणपूर्वकाङ्गस्पर्शनञ्च यथाक्रमं^{१६} स्वीकारः ।

तथा :—

घृतञ्च क्षीरकुम्भाश्च घृतधेनुः फलानि च ।

श्रावणे श्रीधरप्रीत्यै दातव्यानि विपश्चितैः^{१७} ॥७॥

1 A उदकुम्भान्

2 A तिविक्रमस्य for तिविक्रम

3 A उदकुम्भान्

4 A वरुणदैवत इति for the brack-
eted portion

5 I. O. वाक्यं

6 A उदकुम्भान्

7 I. O. वाक्यं

8 Vāmana P. लवणामलकादिकम्
for the b. p.

9 Vāmana P. विपश्चिता for the
b. p.

10 I. O. omits तु

11 A आषाढाभीष्टदिने

12 A omits the bracketed por-
tion

13 A कम्बला

14 I. O. वाक्यं

15 A दशग्रहणं पूर्ववद्भस्मस्पर्शनञ्च

16 I. O. omits it

17 I. O. विपश्चितैः

¹श्रावणाभीष्टदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतं घृतम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । श्रीधरप्रोक्त्यै एतद्घृतं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते घृतमिदं विष्णुदैवतमिति प्रति-
प्रहीतृवाक्यम्² । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनश्च स्वीकारः । ³अपरदानवाक्ये
घृतपदस्थाने क्षीरकुम्भादिपदाना⁴-मन्यतमस्य ⁵निवेशो विशेषः । एते विष्णुदैवताः क्षीर-
कुम्भाः एषा विष्णुदैवता घृतधेनुः एतानि⁶ वनस्पतिदैवतानि फलानि इति प्रतिप्रहीतृ-
वाक्यम्⁷ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [स्पर्शनं पुच्छप्रहणं स्पर्शनश्च यथाक्रमं]⁸ स्वीकारः ।
घृतधेनुदानं मत्स्यपुराणोक्तविधिना ।

तथा (६५।३६) :—

मासि भाद्रपदे दद्यात् पायसं मधुमर्षिपा⁹ ।

हृषीकेशप्रोणनार्थं लवणं ¹⁰सगुडोदनम् ॥८॥

¹¹भाद्रपदाभिमतदिने ब्राह्मणायाचिंताय घृतमधुयुक्तं पायसमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । हृषीकेशप्रोणनार्थमेतत्सर्षिर्मधुमर्हितं पायसं ददानि । स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते ¹²पायसमिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिप्रहीतृवाक्यम्¹³ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
[स्पर्शनश्च स्वीकारः ।]¹⁴ ¹⁵सगुडोदनलवणदानवाक्ये ¹⁶एतत् गुडोदनसहितलवण-
[मित्युहनीयम्]¹⁷ । स्वस्तिमावित्रीपाठानन्तरं लवणमिदं सोमदैवतमिति प्रतिप्रहीतृवाक्यम्¹⁸ ।
¹⁹[पूर्ववत् कामस्तुत्यादिकम्] । ²⁰स्पर्शनश्च स्वीकारः ।

- 1 A श्रावणेभीष्टदिने
- 2 I. O. °वाच्यं
- 3 A क्षीर for अपर
- 4 I. O. दानानाम् for पदानाम्
- 5 A निवेशन
- 6 A एता
- 7 I. O. °वाच्यं
- 8 I. O. स्पर्शनपुच्छप्रहणं for the bracketed portion
- 9 Vāmana P. °सर्षिणी
- 10 A सगुडोदनम्
- 11 I. O. भाद्रपदाभिमतदिने, A भाद्रपदान्यतमदिने

- 12 I. O. पायसं प्रजा...मिति, A पायसमोदयं प्रजापतिदैवत इति
- 13 I. O. °वाच्यं
- 14 A omits the bracketed portion
- 15 A सगुडोदनम्
- 16 I. O. एतत् सगुडोदनम्, A सगुडोदनसहितं
- 17 A मित्युहनीयं for the b. p.
- 18 I. O. °वाच्यं
- 19 A कामस्तुत्यादि पूर्ववत् for the bracketed portion
- 20 A पूर्ववत् before स्पर्शनश्च

तथा (६५।४०) :—

'तिलास्तुरङ्ग' वृषभं दधिताम्रायसादिकम् ।

प्रीत्यर्थं पद्मनाभस्य [देयमाश्वयुजे नरैः]^१ ॥६॥

आदिशब्देन पित्तलकांस्ययोर्ग्रहणम् । आश्विनाभिमतदिने ब्राह्मणायार्चिताय तिलान-
र्चितान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । पद्मनाभप्रीत्यर्थमेतास्तिलान् ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^२ । कामस्तुतिर्दक्षिणा च
पूर्ववत् । ^३मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः । अपरदानवाक्ये तिलपदस्थाने तेषामन्यतमपदस्य
^४[निवेशो विशेषः] । एष यमदैवतस्तुरङ्गः एष विष्णुदैवतो वृषभः एतद्विष्णुदैवतं [दधि
एतदग्निदैवतं]^५ ताम्रं अयः पित्तलं कांस्यं वेति स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^६ यथायथं^७ प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अश्वस्य ^{१०}कर्णग्रहणं ^{११}वृषभस्य ^{१२}पुच्छग्रहणं स्पर्श-
^{१३}ञ्चेतरद्रव्याणां स्वीकारः ।

तथा (६५।४१) :—

रजतं कनकं ^{१४}दीपं मणिमुक्त्वाफलादिकम् ।

दामोदरस्य प्रीत्यर्थं दद्याद्दे^{१५} कार्तिके नरः ॥१०॥

आदिशब्देन प्रवालराजपट्योर्ग्रहणम् । कार्तिकाभिमतदिने ब्राह्मणायार्चिताय रजत-
मर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दामोदरप्रीत्यर्थमेतद्रजतं^{१६} ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते ^{१७}रजतमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 Vāmana P. नीलं तुरङ्गं

2 Corrected from Vāmana P.
I. O. देयान्यश्वमनोजवैः and A
देयान्मिदं नरैः for the brac-
keted portion

3 I. O. वाक्यं

4 A मुष्टिग्रहणं

5 A निवेशः for the bracketed
portion

6 A omits the bracketed por-
tion

7 A पित्तले

8 I. O. स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते, A
स्वस्तिसावित्रीपाठे तु

9 I. O. वाक्यं

10 A कर्णं ग्रहणं

11 I. O. वृषस्य

12 A पुच्छं ग्रहणं

13 A ञ्चेति०

14 A दीप, I. O. दीपा, Vāmana
P. दीपान्

15 A दद्यात्, Vāmana P. प्रदद्यात्

16 A ऽद्रतं

17 I. O. रजतमिति अग्नि०

स्पर्शनञ्च स्वीकारः । अपरदानवाक्ये रजतपदस्थाने तेषामन्यतमपदस्य निवेशो विशेषः ।
[एतदमिदैवतं कनकमेते विष्णुदैवता^१ दीपा एतद्विष्णुदैवतं^२ मुक्ताफलमेष विष्णुदैवतो
राजपट्ट एतद्विष्णुदैवतं प्रवालमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । सर्वेषां
स्पर्शनं स्वीकारः ।

तथा (६५।४२) :—

खरोष्ट्राश्वतराग्रागाशकटायमजाविकम्^३ ।

दातव्यं केशवप्रीत्यै मासि मार्गशिरे^४ नरैः ॥११॥

खरो गर्दभः अश्वतरोऽइति प्रसिद्धः । मार्गशीर्षेऽभिमतदिने ब्राह्मणायाचिताय खर-
मर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । केशवप्रीत्यै एतं खरं ददानि । स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते खर एष यमदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कर्णप्रहणं स्वीकारः ।
अपरदानवाक्ये खरपदस्थाने तेषामन्यतमपदस्य निवेशो विशेषः ॥^५ एष निर्ऋतिदैवत उष्टः
एष विष्णुदैवतोऽश्वतरः एष प्रजापतिदैवतो गज एष उत्तानाजिरोदैवतः शकटः एष प्रजापति-
दैवतो रथः^६ एषोऽमिदैवतोऽजः एष वरुणदैवतोऽविरिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । उष्टारोहणम् अश्वतरपुच्छप्रहणं गजारोहणं^७ शकटारोहणं रथस्येशाप्रहणम् अजस्य
कर्णप्रहणमवेः^८ पुच्छप्रहणं स्वीकारः ।

तथा (६५।४३) :—

प्रासादनगरादीनि गृहप्रावरणादिकम् ।

^{१०}नारायणस्य तुष्ट्यर्थं पीपे देयानि ^{११}शक्तितः ॥१२॥

प्रथमेनादिशब्देन ^{१२}प्रासखर्वटयोर्ग्रहणम् । द्वितीयेन शय्यायाः प्रावरणमुत्तरीयवस्त्रम् ।
पीषाभीष्टदिने^{१३} ब्राह्मणायाचिताय प्रासादमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
नारायणतुष्ट्यर्थमेतं^{१४} प्रासादं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रासादोऽयं विष्णुदैवत

1 A विष्णुदैवतं

2 A मुक्ताफल

3 The entire line corrected from Vāmana P. I. O. and A have lacunæ here

4 Corrected from Vāmana P. I. O. and A शीर्षं

5 I. O. omits the bracketed portion

6 A वज्रपः

7 I. O. अविरिति

8 A omits it

9 I. O. कर्णप्रहणं चरे

10 Vāmana P. वासनम् च

11 Vāmana P. भक्तिः

12 I. O. प्रासकण्टकोर्ग्रहणं, A वास-
कण्टकोर्ग्रहणं

13 A पीषाभीष्टदिने

14 A गृह्यार्थं again after this

इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । प्रवेशश्च स्वीकारः । अपरदानवाक्ये प्रासादपद^१-स्थाने ^२तेषामन्यतमपदस्य निवेशो विशेषः । [एतद्विष्णुदैवतं नगरम्]^३ एष विष्णुदैवतो ग्रामः एष विष्णुदैवतः खर्वटः^४ एतद्विष्णुदैवतं गृहम् ^५एतद्ब्रह्मस्पतिदैवतं प्रावरणम् ^६एषा प्रजापतिदैवता शय्येति स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-स्तुत्यादि पूर्ववत् । नगरग्रामखर्वटानां^७ ^८प्रदक्षिणकरणं गृहस्य प्रवेशो वस्त्रस्य दशाग्रहण-पूर्वकं परिधानं [शय्यायाः स्पर्शनं स्वीकरणम्]^९ ।

महाभारते (अनु—६६।८) :—

माघे मासि तिलान् यस्तु ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति ।

सर्वसत्त्व^{१०}-समाकीर्णं नरकं स न पश्यति^{११} ॥१३॥

^{१२}माघे मास्यभिमतदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितांस्तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-माघमासिकतिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्वोक्ततिलदानवत् ।

तथा (अनु—६६।६२) :—

कौमुदे शुक्लपत्रे तु योऽन्नदानं करोति हि ।

स सन्तरति दुर्गाणि ^{१३}प्रेत्य चानन्यमश्रुते ॥१४॥

कौमुदे कार्तिके कार्तिकाभिमतशुक्लतिथौ अन्नमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-कौमुदविहितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नमिदं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१४}स्पर्शश्च स्वीकारः ।

पद्मपुराणे :—

रमधेनुं तथा दत्त्वा कार्तिके मासि पार्थिव ।

सर्वान् कामानवाप्नोति नित्यं सुगतिभाग् भवेत् ॥१५॥

1 I. O. omits पद

2 A प्रासादमन्यतरपदस्य

3 A omits the bracketed portion

4 I. O. खर्वटः, A शकटः

5 A एतद्विष्णुदैवतं

6 A एष प्रजापतिदैवतः

7 I. O. खर्वटानां, A शकटानां

8 I. O. पदलिख.

9 A अर्थास्पर्शनं स्वीकारः for the bracketed portion

10 I. O. and A अस्य

11 A गच्छति

12 A माघ

13 A लोकाधामगत्वा

14 A स्वर्गमश्नुते

'पार्थिवेति सम्बोधनम् । तथा दस्वेति पद्मपुराणोक्तसधेनुपरिग्रहः । 'कार्तिकमासिकाभिमतदिने धेनुदानविधिना' रसधेनु' दद्यात् मत्स्यपुराणपद्मपुराणयोर्विधानसाम्यात् । दानवाक्ये तु कामनायाममुककामोऽहमिति विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१७।६ख) :—

तिलप्रदानान्माघे तु याम्यं लोकं न गच्छति ।

'माघमासिकाभोष्टदिने 'ब्राह्मणायार्चिताय तिलानर्चितान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमलोकानुपसर्पणप्राप्तिकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।१०क) :—

प्रियङ्गुं 'फाल्गुने दत्त्वा प्रियो भवति भूतले ॥१६॥

[प्रियङ्गुः काउनीति]' । 'फाल्गुनमासिकाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां प्रियङ्गुम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तफाल्गुनविहितप्रियङ्गुदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतां प्रियङ्गुं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१७।१०ख) :—

चैत्रे चित्राणि वज्राणि [सोभाग्यं महदध्रुते]^९ ।

दस्वेति सम्बन्धः । चैत्रमामिकाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि ^{१०}विचित्र-वज्राणि ॐ [अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्]^{११} । महासोभाग्य-^{१२}प्राप्तिकामोऽहमेतानि ^{१३}विचित्रवज्राणि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वज्राणीमानि बृहस्पतिदेवतानि इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकपरिधानं^{१४} स्वीकारः ।

तथा (३।३।१७।११क) :—

अपूपानां प्रदानेन वैशाखे स्वर्गमध्रुते ॥१७॥

1 A प्राथिवेति

2 I. O. कार्तिके.

3 I. O. धेनुदानविषया

4 A माघे.

5 A ब्राह्मणायार्चितान् तिलान्

6 I. O. फाल्गुने

7 A कामानां for the bracketed portion

8 A फाल्गुने मासिकाभिमतं दिने

9 A सोभाग्यमधमध्रुते for the bracketed portion

10 I. O. चित्रे.

11 A स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् for bracketed portion

12 A •फलप्राप्तिकामो

13 I. O. omits विचित्र

14 I. O. •पूर्वकं परिधानं

अपूपा पूया^१ इति प्रसिद्धाः । ^२वैशाखमासिकाभीष्टदिने ^३ब्राह्मणायाचितायापूपानर्चितान्
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतानपूपान् ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते अपूपा एते प्रजापतिदेवता इति^४ प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुल्यादि
पूर्ववत् । स्पर्शनश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१।११ख) :—

छलदानात्तथा ज्यैष्ठे सर्वकामानुपाश्रुते^५ ।

^६ज्यैष्ठमासिकाभीष्टदिने [ब्राह्मणायाचिताया छत्रमर्चितम्]^७ ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । ^८अमुकप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते छत्रमिदं
प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुल्यादि पूर्ववत् । दण्डग्रहणश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१।११ग) :—

दत्त्वा चोपानहौ ^९स्वर्गमापाठे ध्रुवमश्नुते ॥१८॥

आषाढमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितायाचिते उपानहौ^{१०} ॐ अथादि तुभ्य-
मन्तमुक्त्वा दद्यात् । [विष्णुधर्मोत्तरोक्ताषाढविहितोपान-]^{११}दानफलप्राप्तिकामोऽहमेते उपानहौ
ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते उपानहावेत उत्तानाङ्गिरोदैवत इति^{१२} प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुल्यादि पूर्ववत् । आरोहणं^{१३} स्वीकारः ।

तथा (३।३।१।१२क) :—

प्रावणे वस्त्रदानस्य कीर्तितं सुमहत् फलम् ।

^{१४}प्रावणमासिकाभिमतदिने ^{१५}ब्राह्मणायाचितायाचितं वस्त्रम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तप्रावणविहितवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्रं ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुल्यादि पूर्ववत् ।
दशाग्रहणपूर्वकश्च ^{१६}परिधानं स्वीकारः ।

1 A पूपा

2 A वैशाखे मासि अभीष्टदिने, I. O.
वैशाखे मासिकाभीष्टदिने

3 A ब्राह्मणायाचितायापूपान्

4 A देवताभि for देवता इति

5 A सर्वकामसुपाश्रुते, I. O. सर्व-
कामानुपाश्रुते

6 I. O. and A ज्यैष्ठे for ज्यैष्ठ

7 A ब्राह्मणायाचितायाचितं for the brac-
keted portion

8 A adds ॐ here

9 A स्वर्गमापाठे ध्रुवमश्नुते

10 I. O. adds दद्यात् after
उपानहौ

11 I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्ताषाढविहितो for
the bracketed portion

12 I. O. देवते for देवत इति

13 A आरोहणम्

14 A and I. O. प्रावणे for प्रावण

15 A ब्राह्मणायाचितायाचितं

16 I. O. omits it

तथा (३।३।७।१२ख) :—

प्रोष्ठपदे [तथा मासि]^१ प्रदानात् फाणितस्य तु^२ ॥१६॥

कीर्तितं सुमहत्फलमित्येतेन सम्बन्धः । फाणितं [खण्डशालुकमिति प्रसिद्धम्]^३ ।
‘भाद्रमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितायाचितं’ फाणितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तप्रोष्ठपदविहितफाणितदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् फाणितं ददानि ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते फाणितमिदं ‘सामदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । स्पर्शनश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।७।१३क) :—

आश्विने घृतदानेन रूपवानभिजायते ॥१७॥

‘आश्विनमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितायाचितं’ घृतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । ‘उत्कृष्टरूपप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतं’ ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते घृतमिदं
विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।८।६४ख-६५क) :—

तकमाश्वयुजे मामि यस्तु दद्याद्विजातिषु ।

आरोग्यं महदाप्नोति यत्र यत्नाभिजायते ॥१८॥

‘तकं चतुर्थभागजलप्रक्षेपमथितं दधि । आश्विनमामिकाभिमतदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्य-
स्तकमर्चितम् ॐ’^{१०} अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्विनविहिततकदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तकं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^{११} तकमिदं विष्णुदैवतमिति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तकरस्पर्शनश्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।७।१३ख) :—

कार्तिके दीपदानेन सर्वलौज्ज्वल्यमाप्नुयात् ।

- 1 I. O. मासे for the bracketed portion
- 2 A and V. D. च
- 3 A खण्डशालुकोति प्रसिद्धं and I. O. खण्डशालुकं for the bracketed portion
- 4 A भाद्रपद for भाद्र
- 5 A विष्णु for सोम

- 6 1 O. आश्विने मासिका...दिने, A आश्विनमासिकाभोददिने
- 7 A ब्राह्मणाचितं
- 8 A ॐ ततः कृष्ण for उत्कृष्ट
- 9 A तत्कृष्ट विभागः
- 10 A omits ॐ
- 11 A adds वृ here

क तिकमासाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं दीपं यथाशक्ति पित्तलताम्रलोहकाष्ठ-
 १ मृत्तिकायष्टीनामन्यतमयष्टिस्थ^२ ज्वालयित्वा ३ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ४ सर्व-
 लौज्ज्वल्यप्राप्तिकामोऽहमेतं दीपं ददानि । प्रतिग्रहीता ५ स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते दीपोऽयं
 विष्णुदैवत इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः । अतानुक्तमपि
 पित्तलयष्ट्यादिकं फलबाहुल्याद् यथाशक्ति ग्रहीतव्यम् ।

तथा (३।३।१।१४क) :—

लवणं मार्गशीर्षे तु दत्त्वा सौभाग्यमश्नुते^६ ।

मार्गशीर्षाभिमतदिने अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं लवणम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
 दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतल्लवणं^७ ददानि । ८ स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणमिदं
 सामदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । ९ कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१।१४ख) :—

पौषे कनकदानेन परां पुष्टिं तथैव च ॥२२॥

१० अश्नुत इत्यनुवर्तते । पौषमासिकाभिमतदिने ब्राह्मणायाचितयाभिमतपरिमाण-
 मर्चितं कनकम् ॐ अद्यादि [तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अतिशयितपुष्टिकामोऽहमेतत् कनकं
 ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ११ कनकमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
 स्तुत्यादि]^{१२}पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्रत्नालसेनदेवविरचिते

दानसागरे १३ मासोपलक्षितनियतदिनदानावर्तः ।

- 1 I. O. मृत्तिकायस for मृत्तिका
- 2 A ० वष्टिना
- 3 A omits ॐ
- 4 A सर्वलौज्ज्वल्यप्राप्तिकामो
- 5 A स्वस्त्योत्पुष्ट्या for स्वस्ति
- 6 A सौभाग्यमाप्नुयात्
- 7 I. O. ० भित् चवर्णं
- 8 A स्वस्त्यादि for स्वस्ति

- 9 A कामस्तुत्यादिकं
- 10 A आप्नुत
- 11 A कनकमग्निदैवतमिति
- 12 A repeats the bracketed portion
- 13 I. O. मासोपलक्षितानियतदिन-
 दानावर्तः; A मासोपलक्षितनियत-
 दानावर्तः

'[अथ नानादैवतानियतमासिक'-तिथिदानावर्तः] । (६३)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१।२।७ख—३।१क) :—

प्रतिपद्यथ पुष्पाणां द्वितीयायां घृतस्य च ।

तृतीयायान्तु वस्त्राणां चतुर्थ्यां कनकस्य तु ।

पञ्चम्यान्तु फलानां वै षष्ठ्यां ज्ञानस्य मानदाः^३ ॥१॥

ज्ञानस्य ज्ञानोपतैलामलकादेः^४ ।

^५भस्मस्याश्च ह्यपूपानामष्टम्याश्च गुडस्य च ।

कुन्माषस्य नवम्यान्तु दशम्यां रजतस्य च ॥२॥

कुन्माषो राजमाषः^६ ।

एकादश्यां सुवर्णस्य द्वादश्यां वसनस्य च ।

त्रयोदश्यां सुगन्धानां सितायास्तदनन्तरम् ॥३॥

सुगन्धाश्चन्दनादयः^७ सिता शर्करा ।

दानञ्च परमात्रस्य पञ्चदश्यां महाफलम् ॥४॥

परमात्रं पायसम्^८ । दानं^{१०} महाफलमिति सर्वेत्तानुपपन्नो बोद्धव्यः । अत्र विशेषा-
श्रवणादिच्छया^{११} शुक्ले कृष्णे वा^{१२} पक्षे दानम् । तदत्र यजमानः प्रतिपदि^{१३} पुष्पाण्य-
चिंतान्यचिंताय^{१४} ब्राह्मणाय दद्यात् । ॐ अद्यामुकसगोत्रायामुकवेदामुक^{१५} शाखाध्यायिनेऽ-
मुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुधर्मोत्तरोक्त- [प्रतिपद्विहित-पुष्प]^{१६} दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. •मासक•

3 A मानदः

4 A ज्ञानोपतैलामलकादेः

5 A सप्तम्याश्चापूपानां, I. O. सप्त-
म्याश्च अपूपानाम्

6 A पश्चिमदिशि राजमाषप्रसिद्धो त्रौहि-
विशेषः

7 A देवाः for दयः

8 A श्रित

9 A पायसः, I. O. पायस

10 A omits it

11 A विशेषभावादिच्छया

12 A च

13 I. O. प्रतिपदि

14 A पुष्पाण्यचिंताय

15 A omits वेदामुक

16 A प्रतिपद्विहितपुष्प and I. O.
यद्विहित for the bracketed
portion

पुष्पाणि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा पुष्पाण्येतानि वनस्पति-
 दैवतानोत्युक्त्वा यथाशास्त्रं कामस्तुतिं पठेत् । तत उ० अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं तुभ्यमहं
 दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा पुष्पाणि स्पृशेत् । तथा
 द्वितीयायां घृतदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तद्वितीयाविहित-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृत-
 मिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं घृतमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृ-
 वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तृतीयायां वस्त्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ततृतीया-
 विहित-वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वस्त्राणीति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठा-
 नन्तरं वस्त्राणोमानि बृहस्पतिदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
 दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः । चतुर्थ्यां कनकदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-चतुर्थी-
 विहित-कनकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् 'कनकमिति निवेशनीयम् । [स्वस्तिसावित्रीपाठा-
 नन्तरं कनकमिदममिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्]² । [कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]³
 पञ्चम्यां फलदानवाक्ये⁴ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पञ्चमीविहित-फलदान⁵-फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि
 फलानीति⁶ निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं⁷ फलानीमानि⁸ वनस्पतिदैवतानीति
 प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । षष्ठ्यां ज्ञानीयद्रव्यदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्त-
 रोक्त-षष्ठीविहित-⁹ज्ञानीयद्रव्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ¹⁰ज्ञानीयद्रव्यमिति ¹¹निवेशनीयम् ।
 स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ¹²ज्ञानीयमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
 पूर्ववत् । सप्तम्यामपूपदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-सप्तमीविहितापूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान-
 पूपानिति¹³ निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरमपूपा एते प्रजापतिदैवता इति प्रति
 ग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अष्टम्यां गुडदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ताष्टमी-
 विहित¹⁴-गुडदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्¹⁵ गुडमिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं
 गुडोऽयं सोमदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । नवम्यां राजमाषदानवाक्ये

1 A काञ्चनं इति

2 A काञ्चनमिदं अपिदैवतमिति
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रतिग्रहीता
वदेत् for the bracketed por-
tion3 A omits the bracketed por-
tion

4 I. O. कनकादिफलदानादिवाक्ये

5 A omits फलदान

6 A एतत् फलमिति for एतानि
फलानीति

7 A पाठानन्त

8 A फलानीमा

9 I. O. ज्ञान for ज्ञानीयद्रव्य

10 I. O. ज्ञान for ज्ञानीयद्रव्य

11 I. O. निवेष्ट

12 I. O. ज्ञान for ज्ञानीय

13 I. O. एतान्वपूपानीति

14 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त अष्टमीविहित

15 A अयेतां

विष्णुधर्मोत्तरोक्तनवमोविहित कुन्माषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं कुन्माषमिति निवेशनीयम् ।
 स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं कुन्माषोऽयं प्रजापतिदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तु-
 त्यादि पूर्ववत् । 'मुष्टिग्रहणञ्च स्त्रीकारः । दशम्यां रजतदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
 -दशमोविहित-रजतदानफल^२-प्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतमिति निवेशनीयम्' । स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरं^३ 'रजतमिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
 एकादश्यां सुवर्णदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तैकादशीविहितसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्
 सुवर्णमिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं सुवर्णमिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृ-
 वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । द्वादश्यां वज्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तद्वादशी-
 विहित-वसनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वसनमिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं
 वसनमिदं बृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहण-
 'पूर्वकं परिधानं' स्त्रीकारः । तयोदश्यां चन्दनादीनामन्यतमसुगन्धद्रव्यस्य दानवाक्ये
 विष्णुधर्मोत्तरोक्ततयोदशीविहितसुगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् सुगन्धानिति निवेश-
 नीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं सुगन्धा इमे गन्धर्वदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । चतुर्दश्यां शर्करादानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तचतुर्दशीविहित^४
 सितादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^५ मितामिति निवेशनीयम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं सितेयं
 सोमदेवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । 'कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पञ्चदश्यां पायमदानवाक्ये
 विष्णुधर्मोत्तरोक्तपञ्चदशीविहितपरमान्नदानफल^६-प्राप्तिकामोऽहमेतत्^७ परमान्नमिति निवेशनी-
 यम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं परमान्नमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

कूर्मपुराणे (२।२६।२६-३०) :—

कृष्णाष्टम्यां विशेषेण धार्मिकाय द्विजातये ।

आत्वाभ्यर्च्य यथान्यायं^८ पादप्रक्षालनादिभिः ॥५॥

1 A स्वस्तोत्रग्रहणञ्च

2 A omits फल

3 I. O. निवेशः

4 A ०पाठानन्तरं

5 A रजतमिदं बृहस्पतिदेवतमिति

6 A ०पूर्वकपरिधानं

7 I. O. ०विहितं

8 A ०मितं

9 A कामस्तुत्या

10 A omits फल

11 I. O. परमान्नं

12 I. O. पादप्रक्षालनादिभिः

प्रोयतां मे महादेवो दद्याद्द्रव्यं स्वकीयकम् ।

सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नोति परमां गतिम् ॥६॥

स्वकीयमिति 'सद्रूपयार्जितं' न रणादिना ^२परस्यापकृतमित्यर्थः । कृष्णाष्टम्यां शङ्कर-
मुद्दिश्य पादप्रक्षालन-सुखोपवेशन-गन्धपुष्पधूपवस्त्रादिभिः ^३शिववत्तपःशालिनं ब्राह्मणम-
भ्यर्च्य तस्मै न्यायार्जितं द्रव्यम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपापविनिर्मुक्ति-^४
पूर्वक-^५परमगतिप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकं ददानि । ^६प्रोयतां मे महादेवः । ततः
स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् ^७अमुकमिदम् अमुकदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । ^८प्रतिग्रहविध्युक्तश्च स्वीकारः ।

तथा :—

यस्तु कृष्णचतुर्दश्यां ज्ञात्वा देवं पिनाकिनम् ।

^९आराधयेद्भिज्जमुखं न तस्यास्ति पुनर्भवः ॥७॥

आराधयेद्भिज्जमुखमिति^{१०} ब्राह्मणं शिवरूपं ध्यायन् ^{११}पादार्घ्य-सुखोपवेशन-गन्धमाल्यधूप-
दीप^{१२}-वस्त्रादिभिः शिववत् पूजयित्वा तस्मै ^{१३}स्वेष्टद्रव्यं ^{१४}दद्यादित्यर्थः अष्टमोदाने^{१५} तथा
श्रवणात् । ज्ञातः शिवमुद्दिश्य पाद्यादिभिरर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमभिमतद्रव्यम्^{१६} ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अपुनर्भवप्राप्तिकामोऽहमेतदमुकं ददानि । पिनाकी
प्रोयताम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरम् ^{१७}अमुकमिदममुकदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१८}प्रतिग्रहविध्युक्तश्च स्वीकारः ।

तथा :—

अमावास्यामनुप्राप्तां^{१९} ब्राह्मणाय तपस्विने ।

यत्किञ्चिद्देवदेवेशं दद्यादुद्दिश्य शङ्करम् ॥८॥

1 A स्ववृत्तयार्जितं

2 I. O. परस्याकृतमिति

3 I. O. शिववते यः शालिनं

4 A सर्वपापविनिर्मुक्तः

5 A परमां

6 A प्रोयतामेहादेवः

7 I. O. परमाप्तमिदं

8 I. O. प्रतिग्रहविध्युक्तश्च, A प्रति-
ग्रहश्च

9 I. O. omits the entire line

10 I. O. ० सुखेति

11 I. O. पादार्घ्यं

12 A ० ह्रीपा०

13 A स्वष्टद्रव्यं

14 I. O. पद्यादित्यर्थः

15 A adds त here

16 A ब्राह्मणायार्चितमितद्रव्यं

17 A omits अमुकमिदं

18 A प्रतिग्रहविध्युक्तः

19 A ० प्राप्तं

ज्ञात्वेति शेषः ।

प्रीयतामीश्वरः सोमो महादेवः सनातनः ।

समजन्मकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥६॥

शङ्करमुद्दिश्य तपःशालिने अचिताय ब्राह्मणायाभिमतं यत्किञ्चिद्ब्रह्मन्मन्त्रितम् ॐ
अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । समजन्मकृतपापक्षयकामोऽहमेतदमुकं ददानि । '[प्रीयता-
मीश्वरः सोमो महादेवः सनातनः । स्वस्तिमाविलीपाठानन्तरममुकमिदममुकदैवतमिति
प्रतिप्रहोतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] प्रतिग्रहविष्णुकृत् स्वीकारः ।

स्कन्दपुराणे :—

तिलपात्राणि यो दद्याद्विप्रेभ्यः शुद्धमानसः ।

अमावास्यां गमागाय कृष्णानां सुसमाहितः ॥१०॥

कृष्णानामिति तिलविशेषणम् ।

स्वपितृन्स्तर्पयित्वा तु अक्षयं नरपुङ्गवः ।

पितृलोकं समाप्नोति चिरञ्च सुखमेधते ॥११॥

'यथेष्टामावास्यायामर्चयेन्मया' 'ब्राह्मणेभ्यस्त्रीणि कृष्णतिलपूर्णान्यर्चितानि पात्राणि
दद्यात् । ॐ 'अयामुक्तमावेभ्योऽमुकामुक्त्वेदामुकामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक्तदेवशर्मभ्यो
युष्मभ्यं स्कन्दपुराणोक्ततिलपात्रदानफलपामिकामोऽहमेतानि तिलपात्राणि ददानि । स्वस्ति-
माविलीपाठानन्तरं तिलपात्राणीमानि 'विष्णुदैवतानामिति "प्रतिप्रहोतृवाक्यम् । कामस्तु-
त्यादि पूर्ववत् ।

महाभारते :—

द्वादश्या पीर्णमास्याश्च मासि मासि घृताक्षतम् ।

ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छेद्यस्तस्य 'धर्म' निबोधत ॥१२॥

सोमश्च वर्धते तेन समुद्रश्च महोदधिः ।

अश्वमेधचतुर्भागं फलं सृजति वामवः ॥१३॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A यथेष्टामावास्यायामर्चयेन्मया

3 I. O. ब्राह्मणेभ्यः स्त्री

4 A omits अमुकमगोवन्मयो

5 A विष्णुदैवतानि

6 I O. प्रतिप्रहोतृवाक्यं

7 A पीर्णमास्याया

8 A घृताक्षतं

9 A अश्वमेध चोपत, I. O. अश्वमेधो-

पत

ब्राह्मणेभ्य इति बहुवचनं मासि मासीति ध्रुवणात् 'प्रयोगबहुत्वापेक्षम् । पौर्ण-
मास्युप-^२संहारात् द्वादश्यपि^३ शुक्ला ग्राह्या । यथेच्छकालं प्रतिमासिकशुक्लद्वादशीपञ्चदशयोर-
र्चिताय ब्राह्मणायाचितान् यवान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । [महाभारतोक्त-
घृताक्षतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं घृताक्षतं ददामि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं घृताक्षत-
मिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]^४ ^५मुष्टिग्रहणञ्च
स्वीकारः ।

इति महाराजाधिराजनिःशङ्कशङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

दानसागरेऽनियत-^६मासिकतिथिदानावर्तः ।

1 A बहुत्वापेक्ष'

2 I. O. 'सम्याह्वनात्

3 A द्वादश

4 A omits the bracketed por-
tion

5 I. O. उष्टिग्रहणञ्च

6 A and I. O. 'मासिक'

अथ नानादैवत-मासनियत-तिथिदानावतेः । (६४)

आग्नेयपुराणे :—

यो ददाति द्विजेभ्यस्तु^१ तृतीयायामुपानहं ।

वैशाखशुक्लपक्षे तु सच्छ्रवणकरकान्विते ॥१॥

द्विजेभ्य इति बहुवचनं प्रयोगबहुत्वापेक्षम् ।

न तस्य मनसो [दाहो मर्त्ये]^२-लोके हि जायते ।

सर्वव्याभिर्विनिर्मुक्तः ध्रियं पुत्रांश्च विन्दति ॥२॥

कालादिह 'यदा याति 'यमलोकाद्द्विजान्तमः ।

यानत्राश्वतरीयुक्तं सर्वहेमविभूषितम्^३ ॥३॥

दिव्याङ्गनाभिराकार्ण^४ 'सर्वैरन्नमयं शुभम् ।

उपतिप्रति विप्रेन्द्र सर्वकामफलप्रदम् ॥४॥

अत्र यजमानो वैशाखशुक्लतृतीयायां ब्राह्मणायाविताय छत्रकमण्डलमहितमुपानद्युग^५-
मन्त्रितम् 'दद्यात् । 'ॐ अयामुक्तमगोत्रायामुक्तेदामुक्त^६-शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे
तुभ्यमाग्नेयपुराणोक्त-च्छत्रव-^७करकान्वितोपानद्युगदानफल^८-प्रामिकामोऽहमेतच्छ्रवणकरकान्वित-
मुपानद्युगं^९ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्ता सावित्रीं पठित्वा उपानद्युगं^{१०}-मिदमुत्ता-
नाङ्गिरोदैवतमित्युक्ता यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः ॐ अथ कर्तव्यं प्रतिप्रार्थं
तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्ता [सावित्रीं पठित्वा]^{११}
उपानद्युगं^{१२} परिदध्यात् ।

१ A द्विजेभ्यश्च

२ I. O. देहो मर्त्ये for the bracketed portion

३ A समायाति

४ A यमलोका

५ A सर्वैरन्नमयं शुभं

६ A सर्वैरन्नमयं शुभं

७ A उपानद्युगम्

८ I. O. omits it

९ A omits ॐ

१० A omits वेदामुक्त

११ I. O. करकाश्विती.

१२ A omits फल

१३ A उपानद्युगम्

१४ A उपानद्युगम्

१५ A omits the bracketed portion

१६ A उपानद्युगम्

विष्णुः :—

वैशाखे मासि तृतीयायामुपोषितांऽक्षतैर्वासुदेव-¹[मभ्यर्च्य तानेव हुत्वा दत्त्वा च] पापेभ्यः पूतो भवति । ²यच्च तस्मिन्नहनि प्रयच्छति ³तदक्षय्यमवाप्नोति ॥५॥

वैशाखशुक्लप्रतिपदि⁴ कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरतयोपरि हविष्यं भुक्त्वाऽऽचम्य शुचौ देश उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यः सोमो यमः कालः पञ्च महामूतानि ⁵विष्णुक-वैशाखशुक्लतृतीयाविहित-सोपवासवासुदेवार्चन-होमयवदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्ता गृहीतोदकपूर्णताम्रपाव⁶ उदङ्मुखः सङ्कल्पयेत् । ॐ 'श्व उपोष्या-परदिने'⁷ विष्णुक-शुक्लतृतीयाविहित वासुदेवार्चन-होमयवदान-कर्माहं करिष्ये । ततः नियमेन भुत्वा ⁸द्वितीयायामुपोष्य तृतीयायां¹⁰ प्रातः स्नात्वा यवैर्भगवन्तं वासुदेवं पूजयित्वा यवानेव वासुदेवाय स्वाहेत्यग्रा¹¹ हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा ब्राह्मणायाचिताया-चितान् यवान् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुक्ताक्षतदानफलप्राप्ति-कामोऽहमेतानक्षतान् ददानि । स्वस्तिमावित्रीपाठान्तेऽक्षता एते प्रजापतिदेवता इति प्रति-ग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹²मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः । वस्तुन्तरदानं ¹³'तु' 'तत्तद्वस्तुनाम तत्तद्देवतोत्कर्त्तनं' ¹⁴स्वीकारश्चोन्नेयः । अक्षयतृतीया चेष्टा ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१७।३१ख-३२क) :—

¹⁵वैशाखे शुक्लपक्षे तु तृतीयायां द्विजोत्तमाः¹⁷ ।

¹⁸यद्दाति ¹⁹नरश्रेष्ठास्तत्तदक्षयमुच्यते ॥६॥

अतएवाक्षयतृतीयेयं प्रसिद्धा ।

विशेषेण तथा ²⁰दानमक्षतानां महाफलम् ॥७॥ (३।३१७।३२ख)

²¹ब्राह्मणायाचितायाचितानक्षतान् ॐ अयादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तं

1 A भयश्च न ब्रुत्वा च for the b. p.	11 I. O. आहृत्यष्टौ
2 A यश्च तस्मिन्नहनि, I. O. तृतीया-
स्मिन्नहनि	12 A मुष्टिग्रहणं
3 A तदक्षयमवाप्नोति, I. O. तदक्षय-
माप्नोति	13 I. O. omits तु
4 I. O. 'प्रदिपदि, A वैशाखशुक्ल-
तृतीयापूर्वतरदिने	14 I. O. तदहस्तुनाम, A तदहस्तुनाम
5 A विष्णुधर्मोत्तरोक्तं	15 A स्वीकारस्वीकृत्यः, I. O. स्वीकार-
स्वरूपेणः
6 A and I. O. 'पाव'	16 A वैशाख
7 A स्वः, I. O. अथ	17 A द्विजोत्तम
8 A उपोष्य परेहनि	18 I. O. यद्दाति
9 A तृतीयायाम्	19 I. O. नरश्रेष्ठस्तत्तदक्षयमुच्यते, A
नरश्रेष्ठस्तत्तदक्षयमुच्यते
10 A adds तिथौ here	20 A दान
	21 A ब्राह्मणायाचिताक्षतान्

शुक्लनृतीयाविहिताक्षतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानक्षतान् ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं
 'पूर्ववत् । वस्तुन्तरदाने तु ^२तत्तद्द्वयनाम तत्तद्देवतोत्कीर्तनं ^३स्वीकारश्चोन्नेयः ।

तथा (३।३।१।३४) :—

मासि भाद्रपदे शुक्लनवम्यां द्विजपुङ्गवाः ।

^४गोधूमभक्तान् सगुडान् दत्त्वा पुण्यमवाप्नुयात् ॥८॥

अचिताय ब्राह्मणायाचितं^५ सगुडं गोधूमभक्तम्^६ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दयात् ।
 पुण्यप्राप्तिकामोऽहमेतत्^७ सगुडं गोधूमभक्तं ददानि । प्रतिप्रहीता स्वस्तिमाविष्णोपाठान्ते
 गोधूमभक्तमिदं प्रजापतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^८स्पर्शनं स्वीकारः ।

^९यमः :—

कालिकस्य तमिस्त्रे तु ^{१०}माघस्य नवमोतिथी ।

अहोरात्रोपितः स्नात्वा धर्मराजाय भोजयेत् ।

निधिवद् ब्राह्मणान् शकृथा ^{११}स्वर्गलोके महीयते ॥९॥

शक्त्येत्यभिधानाद् यथेष्टं [ब्राह्मणानां बहुत्वमत्त]^{१२} विवक्षितम् । कालिककृष्णनवम्यां
 माघकृष्णनवम्यां वा दानम् । ^{१३}तत् दानदिनपूर्वतरदिने ^{१४}पूर्ववद्विध्यभोजनादि कृत्वा
 मूर्त्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक्यमोक्त-कालिककृष्णनवमीविहित ब्राह्मणभोजनकर्म सया
 कर्तव्यमिति निवेद्य ॐ श्र उपोष्योपरदिने धर्मराजोद्देशेन ब्राह्मणान् भोजयिष्यामीति
 सङ्कल्पयाष्टम्यामुपोष्य नवम्या धर्मराजोद्देशेन यथाशक्त्युपस्थापितब्राह्मणभ्योऽर्चितेभ्यो^{१५}ऽर्चि-
 तानि भोजनानि दयात् । ॐ ^{१६}अयामुक्तसुक्तसंगीतेभ्योऽमुक्तवेदामुक्तशास्त्रायाभिभ्योऽ^{१७}मुक्तदेव-
 शर्मेभ्योऽर्चितेभ्यो^{१८} युष्मभ्यं सोत्कर्षस्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतान्युपकरणसहितानि भोजनानि

1 I. O. अनन्तरीकदानवत्

2 A तद्वस्तुनाम तत्तद्देवताकीर्तनं

3 I. O. स्वीकाराश्चोन्नेयाः, A स्वी-
 कारश्चोन्नेयः

4 I. O. गोधूमभक्तान्

5 A ब्राह्मणाय

6 A adds अचितं here

7 A अयेतं

8 A स्पर्शनम्

9 I. O. omits this

10 I. O. माघादि

11 A स्वर्गलोके

12 A ब्राह्मणानामत्वमत्त for the
 bracketed portion

13 I. O. तत् दानपूर्वतरदिने, A
 तद्दानं दिनपूर्वतरदिने

14 A द्विविध्यभोजनादि

15 A omits अर्चितेभ्यो

16 A अयामुक्तसुक्तसंगीतेभ्योऽमुक्तसुक्त-
 वेदाः

17 A अमुक्तसुक्तदेवसमस्तैः

18 A omits अर्चितेभ्यो

ददानि । धर्मराजः प्रीयताम् । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^१भोजनानीमानि प्रजापतिदेवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः । [सम्प्रदानबहुत्वञ्च बहुवचनोहेन]^२ । दक्षिणा पूर्ववत् । ^३स्पर्शः स्वीकारः । एवं माघ-^४कृष्णनवम्यामपि दद्यात् । तत्र च निवेदनवाक्ये कार्तिकपदस्थाने माघपदनिवेशो विशेषः ।

विष्णुः :—

पौष्यां समतीतायां कृष्णपक्षद्वादश्यां सोपवासस्तिलैः ^५[ज्ञातः तिलोदकं] दत्त्वा^६ तिलै-
र्वासुदेवमभ्यर्च्य ^७तानेव हुत्वा दत्त्वा ^८भुक्त्वा च सर्वपापेभ्यः पृतो भवति ॥१०॥

पौषपौर्णमासीमतिक्रम्य या कृष्णद्वादशी तस्याः पूर्वतरदिने पूर्ववद्विष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यो ^९विष्णुरूसोपवास-^{१०}कृष्णद्वादशीविहिततिलन्नानतिलतर्पण-तिलद्रव्यकवासु-
देवार्चन^{११}-तिलहोम^{१२}-[तिलदानतिलभोजनकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य श्रु उपोष्यापरदिने तिलन्नान-तिलतर्पण-तिलद्रव्यकवासुदेवार्चन-तिलहोम-तिलदान]^{१३}-तिलभोजनान्यहं करिष्ये इति सङ्कल्पं कुर्यात् । ततो नियमेन सुप्त्वा ^{१४}एकादशीदिन उपोष्य द्वादश्यां प्रातस्तिलैः ज्ञात्वा पितृ-
स्तिलैस्तर्पयित्वा तिलैर्वासुदेवमर्चयित्वा वासुदेवाय स्वाहेति तिलानम्रो हुत्वा [शूद्रो ब्राह्मणद्वारा कारयित्वा]^{१५} अर्चिताय ब्राह्मणाचार्यतान् तिलान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
^{१६}[सर्वपापपूतत्वप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति वदेत् ।] कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१७}मुष्टिग्रहणञ्च स्वीकारः । ततो भोजनं तिलैः कुर्यात् ।

यमः :—

माघाभकारद्वादश्यां तिलैर्हुत्वा हुताशनम् ।

तिलान् दत्त्वा च विप्रेभ्यः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥११॥

- 1 A भोजनानी
- 2 I. O. सम्प्रदानबहुवचनोहेन for the bracketed portion
- 3 A स्पर्शमभ्य
- 4 A omits कृष्ण
- 5 A 'ज्ञाततिलोदक' for the bracketed portion
- 6 I. O. हुत्वा
- 7 A तानव
- 8 A omits भुक्त्वा
- 9 A विष्णुविष्णु

- 10 A omits कृष्ण
- 11 A वासुदेवपूजा
- 12 A तिलहोम twice
- 13 A omits the bracketed portion
- 14 A एकादशीदिनम्
- 15 A ब्राह्मणद्वारा for the bracketed portion
- 16 I. O. omits the bracketed portion
- 17 A स्वस्तिसावित्री

माघकृष्णद्वादश्यां ¹कृतनित्यो ²तथाविध्यभिमुपसमाधाय ³ॐ प्रजापतये स्वाहेति तिलान् हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा[ऽचिन्तेभ्यो यथेष्टमंख्यब्राह्मणेभ्यः]⁴-स्तिलान-
चिन्तान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ⁵[सर्वपापप्रमोचकत्वं]-प्राप्तिकामोऽहमेतान्
तिलान् ददानि । स्वस्यादि-[स्वीकारान्तमन्तरोक्त]⁶-तिलदानवत् ।

⁷[कूर्मपुराणे (२।२६।२५) :—

माघमासे⁸ [तमिस्त्रे तु]⁹ द्वादश्यां समुपोषितः ।

शुक्लाम्बरधरः कृष्णंस्तिलं हुत्वा हुताशनम् ॥१२॥

[प्रदद्याद् ब्राह्मणेभ्यस्तु ¹⁰तिलानेव समादितः ।]¹¹

जन्मप्रवृत्तिर्यत् पापं सर्वं तरति वै द्विजः ॥१३॥

माघकृष्णद्वादश्याः पूर्वतरदिने ¹²पूर्ववद्धाविध्यभोजनादि¹³ कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः कूर्म-
पुराणोक्तमापवाम-तिलदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य ॐ¹⁴ श्व उपोष्य द्वादश्यां तिलहोम-
पूर्वकतिलदानकर्माहं करिष्ये इति सङ्कल्प्य नियमेन मुप्त्वा ¹⁵परदिने कृत्यनित्य ¹⁶उपोष्यापरदिने
तथाविध्यभिमुपसमाधाय प्रजापतये स्वाहेति तिलान् हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं
कारयित्वा यथेष्टमंख्यब्राह्मणेभ्योऽचिन्तेभ्यस्तिलानचिन्तान् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
जन्मप्रवृत्तिकृतपापतरणकामोऽहमेतान् तिलान् ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्व-
तिलदानवत्¹⁷ ।]

1 A कृतकृत्य।	11 I. O. omits this line in the
2 A अभिमुपसमाधाय	second and more correct
3 I. O. omits ॐ	reading of the previously
4 A ऽचिन्ताय ब्राह्मणेभ्यो for the	indicated bracketed portion
bracketed portion	but reads it in the first and
5 A यमः । सर्वपापप्रमोचकत्वं for the	less correct reading of the
bracketed portion	same.
6 A स्वीकारान्तं मन्तरोक्त for the	12 A omits पूर्ववत्
bracketed portion	13 I. O. भोजनादि
7 I. O. reads the bracketed	14 I. O. omits ॐ in both the
portion twice	readings
8 A माघे माघि	15 A अपरदिने
9 K. P. तु विप्रसु for the b. p.	16 A उपोष्य परदिने
10 A तिलानेव	17 A पूर्ववत्

आग्नेयपुराणे :—

जलधेनुं प्रवक्ष्यामि सर्वाकिल्बिषनाशिनीम्¹ ।

²दत्ता या प्रीतये राजन् जलशायिजगत्पतेः³ ॥१४॥

जलकुम्भं सभृङ्गारं सुवर्णरूप्यसंयुतम् ।

गर्भस्थानानि⁴ रत्नानि दत्त्वा च सप्त मुह्यतः⁵ ॥१५॥

सप्तरत्नानीति परिभाषोक्त-⁶[नवरत्नमभ्ये बहुमूल्यसप्तरत्नग्रहणम् ।

सप्तधान्ययुतं तद्वद्गुडधेनुयंथा पुरा ।

सितवस्त्रयुगच्छत्रं⁷ दूर्वापल्लवशोभितम् ॥१६॥

सप्तधान्यानि परिभाषोक्तानि ।]⁸ गुडधेनुयंथा पुरेति आग्नेयपुराणोक्त-गुडधेनवलङ्कारोप-
करणग्रहणम्⁹ ।

गन्धपात्रैर्युतं¹⁰ [दिक्षु सित]-यज्ञोपवीतनम् ।

सच्छत्रं¹¹ सहोपानतकं विष्टरैः परिवारितम् ॥१७॥

गन्धपात्रैर्गन्धयुतैः¹² पात्रैश्चतुर्भिः ।

चत्वारि तिलपात्राणि¹³ स्वदिक्ष्वोडुम्बराणि च ।

¹⁴दधिपात्रेण संयुक्तं¹⁵ घृतक्षीरवता मुखे ॥१८॥

श्रीडुम्बराणि ताम्रमयानि ।

द्वादश्यां शुक्रपक्षे तु आषाढस्य नृपोत्तम ।

उपोषितः समभ्यर्च्य केशवं जलशायिनम् ॥१९॥

गन्धपुष्पोपहारैश्च यथाविभवविस्तरात् ।

सङ्कल्प्य जलधेनुं पूजयेद्वत्सकं तथा¹⁶ ॥२०॥

1 A. •नाशिनी, I. O. •नाशिनम्

2 I. O. and A. दत्ता

3 I. O. जलशायिजगत्पतिः, A
जलशायिजगत्पतिः

4 A. पात्राणि

5 I. O. सप्तमुखतः, A. सप्तमुख्यातः

6 A. सप्तपात्राणीति

7 I. O. पूर्वा०

8 A. omits the bracketed por-
tion

9 I. O. •गुडधेनवलङ्कारोपग्रहणं, A
•गुडधेनोरलङ्कारोपकरणं

10 A. दिक्षयित for the bracketed
portion

11 I. O. सोपानतकं, A. स उपानत

12 I. O. गन्धयुक्तं गन्धं for गन्धयुतैः

13 I. O. स्वदिक्ष्वोडुम्बराणि

14 A. दोषपात्रे

15 A. घृतक्षीरवता

16 I. O. omits it

^१वत्सकं ^२जलकुम्भचतुर्थभागनिमित्तं गुडधेनौ तथा दर्शनात् ।

सितवस्त्रधरः शान्तो वीरो विगतमत्सरः ।

दद्यादनेन मन्त्रेण प्रीतये जलशायिनः ॥२१॥

जलशायी जगद्योनिः प्रीयतां मम केशवः ।

^३पयोमेधी ^४पयोवासो पयसा शयनं हरेः ॥२२॥

पयोधरासि मे देवि इह लोके परत च ।

^५[इति मत्वा] जगन्नाथं विप्राय प्रतिपादयेत् ।

^६[अपक्वान्नेन तिष्ठेत] अहोरात्रमतः परम् ॥२३॥

अनेन विधिना दत्त्वा जलधेनुं ^७यतव्रतः ।

सर्वान् कामानवाप्नोति ये दिव्या ये च मानुषाः ॥२४॥

कदा शरीरे ^८[न व्याधिमाप्नोति] ^९पुरुषो नृप ।

^{१०}दत्त्वा ^{११}जलमयीं धेनुं ^{१२}विष्णुलोकम् गच्छति ॥२५॥

आषाढे शुक्लद्वादश्याः पूर्वतरदिने पूर्ववद्धविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य आषाढ-
शुक्लद्वादशीविहित-^१जलशायिपूजापूर्वक-जलधेनुदानकर्म^{११} मया कर्तव्यमिति निवेद्य
सङ्कल्पयेत् । ^{१३}ॐ श्व उपोष्यापरदिने ^{१६}जलशायिपूजापूर्वकजलधेनु-^{१७}[दानकर्माहं करिष्ये] ।
ततो नियमेन सुप्ता ^{१८}परदिन उपोष्य द्वादश्यां यथाशक्ति गन्धमाल्योपहारैः^{१९} केशवाय
जलशायिने नम इति मन्त्रेण केशवं^{२०} जलशायिनं सम्पूज्य गोमयोपलिप्तभूभागे कुशानास्तीर्य
तत्रोपरि कृष्णाजिनमास्तीर्य तथैव स्वल्पकृष्णाजिनं प्रसार्य चतुर्हस्ताजिने जलशायिने^{२१}

1 I. O. and A omit it

2 I. O. जलं । कुम्भः

3 A' पयोवधी, I O. पयोमया

4 I. O. पयोवर्णा

5 A omits the bracketed portion

6 A अपक्वान्नेन तिष्ठेत for the bracketed portion

7 A यतः व्रतः

8 I. O. नोपाधामाप्नोति and A नोवाधामाप्नोति for the bracketed portion

9 I. O. पुरुषोत्तम

10 A जत्वा

11 I. O. and A जलमयी

12 A विष्णुलोकं स

13 I. O. and A जलशायी

14 A omits कर्म

15 I. O. omits ॐ

16 A जलशायी

17 A दानमहं करिष्यामि for the bracketed portion

18 I. O. परदिने, A अपरदिने

19 A पयोपहारैः

20 A केशव

21 I. O. omits it

जलकुम्भमयी^१-^२मत्त यथोक्तोपकरणयुतां ^३धेनुदानावर्तस्थानेयपुराणोक्त-गुडधेन्ववयवा-
लङ्कारोपकरणयुतां धेनुचतुर्थभागजलनिर्मितैर्वरूपवत्स^४-सहितां जलधेनुमर्चिता^५-मर्चिताय
ब्राह्मणाय जलशायी जगद्योनिरित्यादि सार्द्धश्लोकं पठित्वा ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
आग्नेयपुराणोक्ताषाढ-शुक्लद्वादशीविहितजलधेनुदान^६--फलप्राप्तिकामोऽहमेतां^७ लघ्वेण--
काजिनस्थापितकुम्भस्थधेनुचतुर्थीशजलमय--सभृङ्गार--सुवर्णरीप्य--सप्त--[रत्न-सप्त]^८--धान्ययुत-
शुक्तिकर्णंक्षुपाद-^९शुचिमुक्ताफलेक्षणसितसूत्रसिराल^{१०}-सितकम्बल-ताम्रपात्र^{११}--पृष्ठ--सितचामर-
रोमकविद्रुमौप्रयुगल^{१२}-नवनीतस्तनूचौमपुच्छकांस्योपदोहेन्द्रनीलतारक नानाफलसमायुक्त-^{१३}गन्ध-
करण्डकप्राण सितवस्त्रयुगच्छत्रा^{१४}--^{१५}दूर्वापल्लवशोभित-गन्धपात्रसहित-सितयज्ञोपवीति-^{१६}सच्छ-
लोपानत्क--विष्टर--तिलपूर्णताम्रपात्रचतुष्टययुत--घृतक्षीरदधिपूर्णपात्रयुत--^{१७}मुखवत्ससहितां
कृष्णाजिनस्थजलकुम्भमयी भृङ्गारसुवर्णरीप्य-सप्त-^{१८}रत्न-सप्तधान्ययुतां शुक्तिकर्णमिन्क्षुपादां
मुक्ताफलेक्षणा मितसूत्रसिरालां मितकम्बलगलकम्बलां^{१९} ताम्रपात्रपृष्ठां^{२०} सितचामररोमिकां
विद्रुमौप्रयुगां^{२१} नवनीतस्तनीं चौमपुच्छां कांस्योपदोहामिन्द्रनीलतारकां नानाफलसमायुक्तां
गन्धकरण्डकप्राणां सितवस्त्रयुगच्छत्रां^{२२} दूर्वापल्लवशोभितां^{२३} गन्धपात्रचतुष्टययुतां सितयज्ञो-
पवीतिनीं^{२४} सच्छत्रोपानत्कां^{२५} विष्टरतिलपूर्णताम्रपात्रचतुष्टययुतां दधिघृतक्षीरपूर्णपात्र-
^{२६}संयुक्तमुखीं जलधेनुं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते जलधेनुरियं विष्णुदैवतेति

- 1 A जलकुम्भं मयं
- 2 A अथ यथोक्तोपकरणमुद्रा, I. O.
अथत्यक्तोपकरणयुतां
- 3 A धेनुदानावर्तस्थानेयपुराणोक्तं
- 4 A ०निर्मितवत्स०
- 5 A omits मर्चिताय
- 6 A ०दाना०
- 7 A ०मेतं
- 8 A रस for the bracketed por-
tion
- 9 I. O. वि for अवि
- 10 A सितराज for सिराल
- 11 A omits पात्र
- 12 I. O. ०विद्रुमौप्रयुग
- 13 A गन्धकरण्डक, I. O. गन्धकरण्डक-
त्रय

- 14 A ०कृत
- 15 A दूर्व्यं०
- 16 A ऊदीपानह०
- 17 A सुखवत्तासहितं
- 18 A रस०
- 19 I. O. सितकम्बलगलकम्बला
- 20 I. O. ताम्रपात्रपृष्ठा, A ताम्रपात्र-
कपृष्ठां
- 21 A विद्रुमौप्रयुतां
- 22 A सर्व्या०
- 23 A omits it
- 24 A सच्छत्रोपानत्क
- 25 I. O. विष्टरतिलपूर्णां०, A reads
विष्टरतिलकपूर्णां० and omits ताम्र
- 26 I. O. ०समायुक्तमुखीं

प्रतिग्रहीता वदेत् । कामस्तुतिर्दक्षिणा च पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः । [ततो दान-
दिने अपक्कान्नाशो^१ भवेत् ।]^२

विष्णुधर्मो^३ :—

ध्रावणे शुक्लपक्षे तु द्वादश्यां प्रीयते नृप ।

गोप्रदानेन देवेशो^४ यत् पूर्व^५ कथितं तव ॥२६॥

यत् पूर्व^५ कथितमिति विष्णुधर्मोक्तालङ्कृतगवोदानग्रहणम् । ब्राह्मणायाचितायालङ्कृत-
गवोदानावर्तस्थ^६ विष्णुधर्मोक्त-गोविन्दनृपनृवर्कगोदानविधिना गामर्चितां दद्यात् । .

तथा :—

पौषशुक्ले तु तद्वच्च द्वादश्यां घृतधेनुकाम् ।

घृताचिः-प्रीणनार्थाय^७ प्रदद्यात् फलदायिनीम् ॥२७॥

तद्वच्चेति विष्णुधर्मोक्त-घृतधेनुपरिग्रहः । ब्राह्मणायाचिताय धेनुदानावर्तस्थ^८-विष्णु-
धर्मोक्त^९-घृत^{१०}-धेनुदानविधिना^{११} घृतधेनुमर्चितां दद्यात् ।

[तथा :—

तथैव माघद्वादश्यां प्रदत्ता तिलगौर्नृप ।

केशवं प्रीणयत्याशु सर्वकामांश्च^{१२} यच्छ्रुति ॥२८॥

अत्रापि तथैवेति विष्णुधर्मोक्ततिलधेनुग्रहणम् । ब्राह्मणायाचिताय धेनुदानावर्तस्थ-
विष्णुधर्मोक्ततिलधेनुदानविधिना तिलधेनुमर्चितां दद्यात् ।]^{१३} दानवाक्ये अमुककामोऽहमिति
विशेषः ।

तथा :—

ज्येष्ठे मासि मिते पक्षे द्वादश्यां जलधेनुकाम्^{१४} ।

^{१५} दत्त्वा यथावद्विधिना प्रीणयत्यम्बुशायिनम्^{१६} ॥२९॥

1 A अपक्कान्नाशौ

2 I. O. omits bracketed por-
tion

3 A adds तु after this

4 A देवेशो

5 A omits स्य

6 A घृताचिःप्रीणनार्थाय

7 A omits स्य

8 A विष्णुधर्मोक्तोक्त

9 I. O. omits घृत

10 I. O. विषया, A विषय

11 I. O. सर्वकामां

12 A omits the bracketed por-
tion

13 I. O. जलधेनुः

14 I. O. दत्ता

15 A अम्बुशायिनी

यथावद्विधिर्नोति विष्णुधर्मोक्त^१-जुलधेनुविधि^२-ग्रहणम् । ब्राह्मणायाचिंताय धेनु-
दानावर्तस्थ^३-विष्णुधर्मोक्त जलधेनुमर्चितां दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।२६-३१) :—

द्वादश्यां चैतशुक्लस्य चित्रवस्त्रप्रदो नरः ।

अक्षय्यं फलमाप्नोति नाकलोकश्च गच्छति ॥३०॥

वैशाखमासद्वादश्यां ^४रुक्मदानात्तथैव च ।

छत्रोपानहयोर्दानाज्ज्यैष्ठे मासि द्विजोत्तमाः ॥३१॥

तथैव चेति प्रथममासोक्त-फलानुषङ्गः^५ ।

^६‘[आस्तीर्णं] शयनं दत्त्वा प्रीणयेद्भोगिशायिनम् ।]

आषाढशुक्लद्वादश्यां श्वेतद्वीपे महीयते ॥३२॥

^७‘[आस्तीर्णं] शयनं दत्त्वा श्वेतद्वीपे महीयते] [इति सम्बन्धः ।]’^८

श्रावणे वस्त्रदानेन विष्णुलोके महीयते ।

गोदः प्रयाति गोलोकं मासि^९ भाद्रपदे द्विजाः ॥३३॥

प्रीणयेदश्वशिरसमश्न^{१०} दत्त्वा तथाश्विने ।

विष्णुलोकमवाप्नोति कुलमुद्धरति स्वकम् ॥३४॥

सरोमवस्त्रदानेन कार्तिके दिवमाप्नुयात् ।

प्रदानं लवणानान्तु मार्गशीर्षे महाफलम्^{११} ॥३५॥

[सरोमवस्त्रमित्यनेन तूलपटोकानां ग्रहणम्^{१२} ।]^{१३}

तथा (३।३।१६।३२) :—

^{१४}‘[धान्यानाञ्च तथा] पोषे ^{१५}दारूणां चाप्यनन्तरे ।

फाल्गुने सर्वगन्धानां नात्र कार्यो विचारणा ॥३६॥

1 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त

2 A जलधेनुविधिः

3 A omits स्य

4 A पूषदानात्तथैव

5 A फलानुषङ्गः, I. O. फलानुषङ्गः

6 A reads the bracketed portion as स्वास्तीर्णसंभयं हत्वा प्रीणयेज्जलशायिनं

7 A omits the bracketed portion

8 I. O. omits the bracketed portion

9 I. O. मासे

10 A अन्नं for अश्वं

11 A लवणान्ते

12 I. O. तूलपटोकान्यानाञ्च

13 A omits the bracketed portion

14 Supplied from V. D. I. O. and A omit it

15 I. O. and A दारूणां

1[अनन्तरे माघे] दानं महाफलमित्यनुषज्यते² । अत्र यत्रापि द्वादश्युक्ते खो नास्ति तत्रापि समभिव्याहारात् द्वादश्योन्नेया³ ।

चैत्रशुक्रद्वादश्यां यथाशक्ति नानावर्णवस्त्रमर्चित⁴-मर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशोविहितचित्र⁵-वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्र⁶-वस्त्रं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिमावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानश्च⁷ स्वीकारः । वैशाखशुक्र-द्वादश्यां काञ्चनदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशोविहित-रुक्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रुक्म-मिति निवेश्यम्⁸ । स्वस्तिमावित्रीपाठानन्तरं⁹ रुक्ममिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृ-वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च स्वीकारः ।¹⁰ ज्येष्ठशुक्रद्वादश्यां छत्रोपानद-युग¹¹-दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशोविहित छत्रोपानदयुग¹² दानफलप्राप्तिकामोऽहमेत-च्छत्रोपानदयुगमिति¹³ निवेशनीयम् । स्वस्तिमावित्रीपाठानन्तरमेतच्छत्रोपानदयुगे प्रजा-पत्युत्तानाङ्गिरोदेवते¹⁴ इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । छत्रदण्डग्रहण-मुपानदयुगारोहणश्च¹⁵ स्वीकारः । आषाढशुक्रद्वादश्यां खड्गपरितूलिकादिविरचित¹⁶-शयनोप-दानवाक्ये सोत्कर्षश्वेतद्वीपप्राप्तिकामोऽहमेतच्छयनीयमिति¹⁷ निवेश्यम्¹⁸ । वाक्यानन्तरं प्रोयतां भोगिशायीति वदेत् । स्वस्तिमावित्रीपाठानन्तरम् एतच्छयनं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शश्च¹⁹ स्वीकारः । श्रावणशुक्रद्वादश्यां वस्त्रदानवाक्ये सोत्कर्षविष्णुलोकप्राप्ति-²⁰कामोऽहमेतद्वस्त्रमिति²¹ निवेश्यम् । स्वस्तिमावित्री-

- 1 A अनन्तमाघे for the b. p.
- 2 A दानं महाफलमित्यनुषज्यते, I. O. omits महाफलम्
- 3 A अत्र यत्रापि .. तत्रापि स be-fore पोषे in the 1st line of V. 36 above and अत्र यत्रापि द समभि...द्वाया here, the two together making up the present sentence.
- 4 A omits अर्चितम्
- 5 A ०विचित्र
- 6 A ०चित्र
- 7 A ०पूर्वकः परिधान
- 8 A निवेशनीयं
- 9 I. O. कर्म for दण्ड

- 10 A ज्येष्ठे
- 11 A युगल for युग
- 12 A युगल for युग
- 13 A ०पानदयुगे इति
- 14 A उत्तानाङ्गिरोदेवते
- 15 A छत्रोपानदयुगारोहणश्च for उपानद...णश्च
- 16 A ०विरचित
- 17 A ०शयनमिति
- 18 I. O. reads निवेश्य and omits वाक्यानन्तरं...वदेत्, A निवेशनीयम्
- 19 A स्पृशश्च
- 20 A कामनया for कामोद्दय
- 21 A निवेशनीयम्

पाठानन्तरं वस्त्रमेतद्बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
 १[दशग्रहणपूर्वकं परिधानं] स्वीकारः । २[भाद्रपदशुक्लद्वादश्यां गोदानवाक्ये गोलोक-
 प्राप्तिकामोऽहमेतां गामिति निवेश्यम्^३ । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं गौरि^४ रुद्रदेव-
 तेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।] आश्विन-
 शुक्लद्वादश्यामश्वदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तद्वादशीविहिताश्वदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्व-
 मिति निवेश्यम्^५ । वाक्यानन्तरश्च^७ प्रीयतामश्वशिरा इति^८ वदेत् । स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरमश्वोऽयं यमदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कर्णग्रहणं^९
 स्वीकारः । कार्तिकशुक्लद्वादश्यां तूलपटो^{१०}-दानवाक्ये स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतत्सरोमवस्त्रमिति^{११}
 निवेश्यम्^{१२} । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वस्त्रमिदं बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
 कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [दशग्रहणपूर्वकं परिधानं]^{१३} स्वीकारः । [मार्गशीर्ष^{१४}-शुक्लद्वादश्यां
 सैन्धव-साम्भरि-ककचाख्यलवणानामन्यतमदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तद्वादशीविहितान्ये-
 तानि^{१५} लवणान्यहं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणान्येतानि समुद्रदैवतानोति
 प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]^{१६} १७पोषशुक्लद्वादश्यां धान्यदानवाक्ये विष्णुधर्मो-
 त्तरोक्तद्वादशीविहित-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धान्यमिति^{१८} निवेश्यम् । स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरं^{१९} धान्यमिदं^{२०} प्रजापतिदैवतमिति^{२१} प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
 २२[मुष्टिग्रहणं^{२३}स्वीकारः] माघशुक्लद्वादश्यां दारुदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तद्वादशीविहित-

- 1 I. O. रूपं and A दशग्रहणपूर्व-
कश्च for the bracketed por-
tion
- 2 I. O. omits the bracketed
portion
- 3 A निवेश्य
- 4 A गौरौयं
- 5 I. O. 'मेतदश्वमिति
- 6 A निवेशनीयम्
- 7 A वाक्यान्तरश्च
- 8 I. O. शिरामिति
- 9 A कर्णग्रहणश्च
- 10 A तूलपटो
- 11 I. O. 'सरोममिति, A 'सरोमवस्त्र'
- 12 A निवेशनीयं

- 13 A omits 'परिधानं', I. O. 'रूपं' for the b. p.
- 14 A मार्गशीर्ष
- 15 A 'विहितमेतानि
- 16 I. O. omits the bracketed
portion
- 17 A पोषधान्यदान्यदानवाक्ये
- 18 A एतानि धान्यान्नोति for एत-
द्यान्यमिति
- 19 A 'पाठान्ते
- 20 A एतानि धान्यानि
- 21 A 'वानस्पत्यानि इति
- 22 A omits the bracketed por-
tion
- 23 I. O. 'स्वस्तियह'.

दारुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दारुणीति निवेश्यम्^१ । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं दारु-
ण्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनं^२ स्वीकारः ।
फाल्गुनशुक्लद्वादश्यां परिभाषोक्त-^३[सर्वगन्धदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहित]^३-सर्व-
गन्धदानफलप्राप्तिकामोऽह-^४[मेतानि सर्वगन्धानीति निवेश्यम् । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं
सर्वगन्धा एते गन्धर्वदैवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शनं
स्वीकारः । सर्वश्चैतन्निवेशनं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-द्वादशीविहित-चित्तवृत्तदानफलप्राप्तिकामोऽह]^४
मेतच्चित्तवृत्तमिति स्थाने कार्यम् । एतास्वेव द्वादशोषु^५ तत्तदुक्त-^६नक्षत्रयुक्तासु तत्तदुक्तद्रव्य-
दाने^७ फलाधिक्यम् ।

तथा हि^८ (३।३१६।३३-३७) :—

^९भाग्यर्चसंयुता चैते द्वादशी स्यान्महाफला ।

^{१०}भाग्यर्चं पूर्वफल्गुनो । महाफलेत्यनन्तरोक्त-द्वादशीविहित-^{११}[तत्तद्दानफलान्येवात्]
महान्ति भवन्तोत्यर्थः^{१२} ।

हस्तयुक्ता च वंशाखे जैष्ठ्रे च स्वातिना^{१३} तथा ।

[प्रीष्टपदे तथाषाढे]^{१४} मूलोपेता च वैष्णवे ॥३७॥

वैष्णवे^{१५} श्रावण इत्यर्थः ।

तथा भाद्रपदे मामि^{१६} ^{१७}श्रवणेन च संयुता ।

^{१८}[आश्विने द्वादशी पुण्या भवत्याजर्चसंयुता ॥३८॥

आजर्चं पूर्वभाद्रपदा ।

कात्तिके रेवतीयुक्ता सोम्ये कृत्तिकया तथा ।

1 A निवेशनीयं	11 A तद्दानफलप्राप्तिकामोऽहं एतानि
for the bracketed portion
2 A रूपग्रन्थ	12 I. O. भवतोत्यर्थः
3 A omits the bracketed por-
tion	13 A स्वाति
4 A मेतं सर्वगन्ध for the bracke-
ted portion	14 A प्रीष्टपदे तथाषाढे and I. O.
आषाढे for the bracketed
portion
5 A द्वादशयुत	15 A omits it
6 A नक्षत्रयुक्तास्तदुक्तद्रव्यं	16 A मामे
7 I. O. दान	17 A श्रावणेन तु
8 A तथा च	18 A omits the bracketed por-
tion
9 A भाग्याख्यसंयुता	
10 A भाग्यं	

सोम्यो मार्गशीर्षः ।

पोषे मृगशिरोपेता माधे चादित्यसंयुता ॥३६॥]

^१आदित्यं पुनर्वसु ।

फाल्गुने पुष्यसहिता द्वादशी ^२पावनी परा ।

नक्षत्रयुक्तास्वेतासु तथा दानमुपोषितम् ।

सर्वं महाफलं ज्ञेयमनन्तं द्विजसत्तमाः ॥४०॥

तथा दानमुपोषितमिति ^३यथावोक्तद्रव्याणां दानं महाफलं ^४तथोपवासोऽपि महाफलः । तान्येव तत्तदानोक्तानि ^५फलान्यत्यर्थं ददातीत्यर्थः । एवञ्च ^६सङ्कल्पमपि कुर्यात् । द्रव्य-दाने तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पूर्वफलगुनियुक्त-द्वादशीविहित-^७चित्तवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्त-वस्त्रं ददानि । तथा विष्णुधर्मोत्तरोक्त-हस्तानक्षत्रयुक्त-द्वादशीविहित-रुक्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रुक्ममिति विशेषः । एवं ज्येष्ठादिष्वपि मासेषु ^८तत्तन्नक्षत्र-^९[युक्तत्वेन वाक्यरचनोहनीया] ।

महाभारते(अनु-६८।१६क-२०क) :—

वैशाख्यां पौर्णमास्याश्च तिलान् ^{१०}[दद्याद् द्विजातिषु] ।

तिला भक्षयितव्याश्च सदा ^{११}त्वालभनश्च तैः ।

सदेति प्रत्यब्दमित्यर्थः ।

कार्यं सततमिच्छद्भिः ^{१२}श्रेयः सर्वात्मना गृहे ॥४१॥

यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो ^{१३}ऽर्चितांस्तिलान् ^{१४}ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-वैशाखपौर्णमासीविहित-^{१५}तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदैवता इति वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः । यजमानेन ^{१६}तद्दिने तिलेरुद्वर्तनं ^{१७}तिलभक्षणश्च कार्यम् ।

1 A आदित्य

2 I. O. याचनो

3 A यथाप्रोक्तं द्रव्याणां

4 A उपवासोपि

5 A फलानि

6 I. O. सङ्कल्पोपवासमपि

7 A omits चित्तवस्त्र

8 I. O. तत्तन्नक्षत्रं

9 A युक्ता for the bracketed portion, I. O. वाक्य रचनो.

10 A दद्यात् द्विजादिषु, I. O. दत्ता द्विजातिभिः

11 A त्वालभनश्च

12 A सदा

13 A omits अर्चितांस्तिलान्

14 A अर्चिताय तिलान्

15 A omits तिल

16 A तद्दिने, I. O. omits it

17 I. O. तिलैर्बोद्धतं

जावालः :—

^१श्रतान्नमुदकुम्भश्च वैशाख्यान्तु विशेषतः ।

निर्दिश्य धर्मराजाय ^२गोदानफलमाप्नुयात् ॥४२॥

'श्रतान्न' पक्वान्नम् । वैशाख्यां पौर्णमास्यां 'धर्मराजायाचिताय' ^३श्रतान्नमुदकुम्भं चाचिंतं 'दद्यात् । ॐ अथ गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं [धर्मराजाय श्रतान्नोदकुम्भं]' ददानि । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं 'भगवते धर्मराजाय दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि ।

तथा :—

सुवर्णतिलयुक्तेस्तु ब्राह्मणान् सप्त पञ्च वा^४ ।

तर्पयेदुदपादेस्तु^५ ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥४३॥

अत्र प्रकरणाद्वैशाख्यामेव यथोक्तगन्धब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यस्तावत्संख्याचिंतयथोक्तोदपाल-दानम्^{११} । ॐ अथादि तुभ्यमन्नमुक्त्वा दद्यात् । जावालोक-सुवर्णतिलसहितोदपालदानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतानि सुवर्णतिलगहितानि उदपात्राणि ददानि । प्रतिग्रहीतारः स्वस्तिसावित्री-पाठान्ते उदपात्राण्येतानि^{१२} वरुणदेवतानीति वदेयुः । ^{१३}स्पर्शनं स्वीकारः ।

यमः :—

वैशाख्यामेव विधिवद् भोजयेद् ब्राह्मणान् दश ।

लिरालमुषितः स्नात्वा कूपरं प्रयतः शुचिः ॥४४॥

गौरान् वा यदि वा कृष्णान् तिलान् क्षौद्रेण संयुतान् ।

दत्त्वा दशसु विप्रेषु तानेव स्वस्ति वाचयेत् ॥४५॥

1 A श्रतान्नमुदकुम्भस्तु

2 A गोदानं for गोदान

3 A श्रतान्नं

4 A धर्मराजायाचिताय

5 A श्रतान्नं

6 A omits it

7 A धर्मराजफलप्रीत्यर्थं उदकुम्भं for the bracketed portion

8 A भगवते वा

9 I. O. and A पञ्चषा

10 A पान्त्रेष्ट

11 I. O. 'यथोक्तोदपालं दानं', A 'यथोक्त उदपात्रदानं'

12 A उदपात्राण्येति

13 A स्पर्शमन्त्र

¹[खस्ति वाचयेत्] प्रतिग्रहविधिं कारयेदित्यर्थः ।

प्रीयतां धर्मराजेति ²पितृन् देवांश्च तर्पयेत् ।

यावज्जीवकृतं पापं ³तत्क्षणादेव नश्यति ॥४६॥

⁴पितृन् देवांश्च तर्पयेदित्यनेन पार्वणश्राद्धं कुर्यादित्युक्तम् ।

⁵अयुतायुतश्च तिष्ठेत स्वर्गलोके न संशयः ।

मामेव तु न पश्येत् न च पापेन लिप्यते ॥४७॥

पौर्णमास्याः पूर्वे ⁶पञ्चमदिने ⁷कृतैकभक्तादिः पूर्ववत् सूर्यादिदेवताभ्यस्त्रिरात्रोपवास-
⁸[पूर्वक-यमोक्त]-वैशाखपौर्णमासी-विहित-मधुतिलदान-ब्राह्मण-⁹कृषरभोजन-¹⁰ [कर्म मया
कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पयेत् । ॐ श्व आरभ्य] त्रिरात्रमुपोष्यापरेऽहनि¹¹ पौर्णमास्यां दशभ्यो
¹²ब्राह्मणेभ्यो मधुयुक्तांस्तिलान्¹³-र्वितान् ॐ अद्यादि ¹⁴युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यमोक्तदश-
ब्राह्मण सम्प्रदानक-मधु-¹⁵युक्ततिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् ¹⁶सत्तौद्रान् तिलान् ददानि ।
प्रीयतां धर्मराजः । प्रतिग्रहीतारः खस्तिसाविलोपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति
वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः ।]¹⁷ ततो ¹⁸यन्नतस्तानेव
ब्राह्मणान् कृषरं भोजयेत् । ¹⁹ततः पार्वणविधिना ²⁰श्राद्धं समधुतिलैरेव कुर्यात् । ²¹एतत्तु
दानं ब्राह्मणक्षत्रिययोरेव ²²वैश्यशूद्रयोस्त्रिरात्रनिषेधात् ।

तथा च महाभारते :—

चतुर्थभक्तक्षरणं वैश्ये शूद्रे विधीयते²³ ।

त्रिरात्रन्तु न ²⁴धर्मज्ञैरीरितं ब्रह्मवादिभिः ॥४८॥

1 A omits the bracketed portion	12 A omits it
2 A 'पितृ'	13 A omits तिलान्
3 I. O. तत्क्षणादेव	14 I. O. तुभ्यं for युष्मभ्यम्
4 I. O. पितृन् देवांस्तर्प०, A 'पितृ' देवांश्च तर्प०	15 A हत for युक्त
5 A अयुतायुत'	16 A हतक्षौद्र
6 I. O. पञ्चदिने	17 A omits the bracketed portion
7 A कृतैकभक्तादि	18 A यत्र स्थाने
8 A पूर्वोक्त for the bracketed portion	19 A तत्र
9 A omits कृषर	20 A सान्न'
10 I. O. विवाह इति सङ्कल्पा for the bracketed portion	21 A तत्
11 I. O. omits अपरेऽहनि	22 A वैश्यवैश्यशूद्रयोस्त्रिरात्रं निषेधात्
	23 A विधीयधीयते
	24 I. O. धर्मज्ञविहित'

तथा :—

वैशाख्यां पौर्णमास्या^१ ब्राह्मणान् सप्त पञ्च वा ।

क्षौद्रयुक्तेस्तिलैः कृष्णैर्वर्चयेद् यदि वेतरैः^२ ॥४६॥

^३इतरैः श्वेतैस्तिलैः । ^४कृष्णैर्वर्चयेदिति तिलास्तेभ्यो दत्त्वा [प्रियतां धर्मराजेति तानर्चयेदित्यर्थः ।]^७

^८प्रियतां धर्मराजेति यद्वा मनसि वर्त्तते ।

यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥५०॥

यद्वा मनसीति इष्टदेवताप्रोतये^९ वा । तदा चामुकदेवता प्रीयतामिति ^{१०}प्रतिवचनम् । वैशाख्यां पौर्णमास्यां सप्तभ्यः पञ्चभ्यो [ब्राह्मणेभ्योऽर्चयेत्तेभ्यो]^{११}ऽर्चितान् समधुतिलान् ^३अद्यादि^{१२}युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यावज्जीवकृतपापक्षयप्राप्ति^{१३}कामोऽहमेतान् ^{१४}सक्षौद्रान् तिलान् दद्यात् । प्रीयतां धर्मराजेति [अमुकदेवता इति]^{१५}वा ब्रूम ^{१६}[इति ब्राह्मणान् वदेत् । प्रतिग्रहोत्तरः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठित्वा प्रीयतां धर्मराज इति अमुकदेवता इति वा ब्रूयुः ।] दक्षिणा पूर्ववत् । ^{१७}मुष्टिग्रहणश्च स्वीकारः ।

^{१८}विष्णुः :—

अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां कृष्णाजिनं सखुरं मुक्तालान्मूलभूषितं कृत्वा आर्विके वस्त्रे प्रसारिते [प्रसारयेत्ततस्तिलैः]^{१९}प्रच्छादयेत् । ^{२०}सुवर्णनाभत्वं कुर्यात् । ^{२१}[अहतेन

1 A पौर्णमास्यान्तु	13 A omits प्राप्ति
2 A पञ्चषा	14 A सक्षौद्रतिलान्
3 I, O. and A वाचयेद्	15 A omits the bracketed portion
4 I, O. वेतनेः	16 A omits the bracketed portion
5 A omits it	17 I, O. स्वस्तिसावित्री
6 I, O. क वाचयेदिति	18 A omits it
7 I, O. omits it, A प्रियता धर्मराजेति तान्वाचयेदित्यर्थः for the b. p.	19 A तिलैः for the bracketed portion
8 A प्रियतां	20 I, O. सुवर्णनाभित्वं
9 A प्रीतिर्वा	21 A आहतेन वासपुगेन for the bracketed portion
10 I, O. वाचनम्	22 A चेति for चतुष्टय
11 A omits the bracketed portion	
12 A युष्मभ्यम् and I, O. तुम्भ्यम् for युष्मभ्यम्	

वासोयुगेन] प्रच्छादयेत् । सर्वरत्नगन्धैश्चालङ्कृत्यैतत्पु^{२२} दिक्षु चत्वारि तैजसानि पात्राणि क्षीरदधिमधुसर्पिःपूर्णानि ^१निधायहिताग्रये ब्राह्मणाय ^२वासोयुगप्रच्छादिताय दद्यात् ॥५१॥
अत्र च ^३गाथा भवन्ति :—

यस्तु कृष्णाजिनं दद्यात् सखुरं शृङ्गसंयुतम् ।

तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वरत्नैरलङ्कृतम् ॥५२॥

ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता भवेद्दत्ता पृथिवी नात्र संशयः ॥५३॥

वैशाख्यामाहिताग्रये ब्राह्मणायाचिताय वल्लयुगेनाच्छादिताय शृङ्गखुरयुक्तं मुक्ताभूषित-
लाङ्गूलं^१ कम्बलोपरि प्रसाध्य यथोक्तोपकरणयुक्तं कृष्णाजिनमभ्यर्च्य ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुः-वैशाखपौर्णमासीविहित-कृष्णाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽ-
हमेतन्मुक्ताभूषितलाङ्गूलमाविकवन्नस्थं^२ तिलप्रच्छादितं^३ सुवर्णनाभमहत^४-वासोयुगप्रच्छादितं
सर्वरत्नसर्वगन्धक्षीरदधिमधु^५-सर्पिःपूर्णतैजस^६-पात्रचतुष्टययुतं कृष्णाजिनं ददानि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कृष्णाजिनमिदं प्रजापतिदेवत-[मिति वदेत् ।]^{१०} कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । पुच्छप्रहणं स्वीकारः ।

वैशाखाधिकारे वशिष्टः :—

कृष्णाजिने तिलान् दत्त्वा^{११} हिरण्यं मधुसर्पिषम्^{१२} ।

ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतम् ॥५४॥

वैशाखपौर्णमास्यां जन्मसंस्कारविधायुक्ताय ब्राह्मणायाचिता-^{१३}योक्तोपकरणयुतं कृष्णा-
जिनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । समस्तदुष्कृतनिस्तार^{१४}-प्राप्तिकामोऽहमेत-
त्तिलाच्छादितं^{१५} हिरण्यमधुसर्पिर्युतं^{१६} कृष्णाजिनं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तमनन्तरोक्त-
दानवत् ।

- 1 A विधायहिताग्रये
- 2 A वासः प्रच्छादिताय
- 3 A गाथा
- 4 A मुक्ताभूषितं
- 5 A •वन्नस्थं
- 6 I. O. सुवर्णनाभिः
- 7 A पात्रचतुष्टययुतं
- 8 A omits मधु
- 9 I. O. तिलं for तैजस

- 10 I. O. मित्युक्ता for the bracke-
ted portion
- 11 A कला
- 12 A मधुसर्पिंसो
- 13 I. O. •योक्त उपकरणयुतं, A
•योक्तोपकरणयुतं
- 14 A •तरत्
- 15 I. O. •च्छादित
- 16 A •सर्पिषम्

तथा वैशाखाधिकारे :—

सुवर्णनाभं कृत्वा तु सखुरं कृष्णमार्गकम् ।

तिलैः प्रच्छाद्य यो दद्यात्तस्य पुण्यफलं^१ ॥५५॥

ससमुद्रगुहा तेन सशैलवनकानना ।

चतुरन्ता^२ भवेद्दत्ता पृथिवी नाल संशयः ॥५६॥

वैशाख्यां पौर्णमास्यां ब्राह्मणायाचिताय कृष्णाजिनमुक्तरूपमुक्तेपकरणमर्चितम्^३ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । वशिष्ठोक्त-सुवर्णनाभकृष्णमृगाजिनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णनाभं तिलप्रच्छादितं कृष्णमार्गकं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

कूर्मपुराणे (२।२६।२३) :—

^४श्रतान्नमुदकुम्भश्च^५ वैशाख्याश्च विशेषतः ।

निर्दिश्य धर्मराजाय विप्रेभ्यो मुच्यते भयात् ॥५७॥

यथेच्छसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो^६ ऽर्चितानुदकुम्भान्^७ श्रतान्नानि^८ वाचितानि^९ ॐ अथादि युष्मभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।^{१०} भयमुक्तिकामोऽहमेतानि^{११} श्रतान्नानि एतानुदकुम्भान् ददानि ।^{१२} धर्मराजः प्रीयताम् । ततः स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं^{१३} श्रतान्नमिदं प्रजापति-दैवतमुदकुम्भोऽयं^{१४} वरुणदैवत इति प्रत्येकं प्रतिप्रदीवृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।^{१५} स्पर्शः स्वीकारः ।

तथा (२।२६।१६-२१) :—

वैशाख्यां पौर्णमास्याश्च^{१६} ब्राह्मणान् सप्त पञ्च वा ।

उपोष्य विधिना शान्तान्^{१७} [शुचिः प्रयतमानमः]^{१८} ॥५८॥

पूजयित्वा तिलैः कृष्णैर्मधुना च विशेषतः ।

^{१९}[गन्धादिभिः समभ्यर्च्य वाचयेद्वा स्वयं वदेत् ॥५९॥]

- 1 A फल' for पुण्यफल'
- 2 A चतुरन्ता
- 3 I. O. दत्त' for मर्चितम्
- 4 A श्रतश्च and K. P. श्रतान्न
for श्रतान्न
- 5 A वैशाख्याश्च
- 6 A अर्चिते for अर्चितेभ्यो
- 7 A श्रतान्नानि
- 8 A omits वाचितानि
- 9 A युष्मभ्यमन्तमुक्ता
- 10 I. O. उभययुक्त for उभययुक्त

- 11 A श्रतान्नानि
- 12 A धर्मराज
- 13 A श्रतान्नमिदं
- 14 A उदकुम्भो for उदकुम्भोऽयं
- 15 A रूपग्रंथ
- 16 K. P. -स्तु
- 17 Supplied from K. P. I. O.
ग्रंथान्, A गेन
- 18 K. P. शुचीन् प्रयतमानमः for
the b. p.
- 19 Supplied from K. P. I. O.
and A omit it

प्रीयतां धर्मराजेति यद्वा¹ मनसि वर्तते ।

²यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥६०॥

यद्वा मनसि [वर्तते इत्यभीष्ट]³-देवताप्रीतये वा । वैशाखपौर्णमास्याः पूर्वतरदिने 'कृतैक-
भक्तादिः पूर्ववत् सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-⁵कूर्मपुराणोक्त-समधुतिलदानकर्म मया कर्तव्य-
मिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व उपोष्य पञ्चदश्यां ⁶पूजापूर्वकसमधुतिलदान-
कर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वाऽपरदिने उपोष्यापरदिने स्नातः शुचिः शान्तमनाः
स्वेच्छया सप्त पञ्च वा शान्तान् ⁷ब्राह्मणानभ्यर्च्य तेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो⁸ मधुसहितान्
कृष्णतिलान् ॐ अद्यादि ⁹युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । यावज्जीवकृत-पापक्षयकामोऽहमेतान्
¹⁰समधून् तिलान् ददानि । ¹¹[धर्मराजः प्रीयताम् असुकदेवो वा प्रीयताम् ।] प्रति-
ग्रहीतारः स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति वदेयुः । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । ¹²मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।

आदित्यपुराणे :—

ज्यैष्ठे मासि तिलान् दत्त्वा पौर्णमास्यां विशेषतः ।

अश्वमेधस्य यत् पुण्यं तत् प्राप्नोति न संशयः ॥६१॥

ज्यैष्ठपौर्णमास्यां ब्राह्मणायाचित्याचितान् तिलान्¹³ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते एते तिलाः प्रजापतिदेवता इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणश्च
स्वीकारः ।

आग्नेयपुराणे :—

एतच्छ्रुत्वाम्बरीषोऽपि वशिष्ठं प्रत्यभाषत ।

कथं [वृषे च धेनूनां]¹⁴ दशानां फलमिष्यते ॥६१॥

1 A दत्त्वा

2 Corrected from K. P. I. O.
and A यावज्जीवन्तु तत्

3 I. O. वर्तते इतीष्ट for the bra-
cketed portion

4 A कृतैतत्कभक्तादि

5 A ब्राह्मणपुराणोक्त

6 I. O. पूजापूर्वकसधुतिलं, A स-
धुतिलं

7 A omits ब्राह्मणान्

8 I. O. omits ब्राह्मणेभ्यो

9 A मधुसहितमुक्त्वा

10 A समधु

11 A धर्मराजः प्रीयतामिति । असुकप्र-
देवो वा प्रीयतामिति for the
bracketed portion

12 A स्वस्तिसावित्री

13 A omits तिलान्

14 A वशिष्ठ वृषेका for the b. p.

सर्वमेतन्ममाचक्ष्व प्रवक्तुं^१ कुशलोऽष्टमि ।
^२[तमाह स] वशिष्ठोऽपि शृणुष्व गदतो मम ॥२॥
^३त्वमेकाग्रमना भूत्वा महर्षे^४ दानमुत्तमम् ।
^५[यतो नाभ्यधिकं] किञ्चित्पि लोकेषु विद्यते ॥३॥
 यद्वत्त्वा दिति^६[जोऽप्येष बली] राजा समाहितः ।
 रसातलगतो भुङ्क्ते दिव्यान् भोगाननुत्तमान् ॥४॥

तथा :—

^७सूरवसुचक × × नाथोऽयं दिवि मोदते ।
^८यद्दानेन नरश्रेष्ठ त्रैलोक्यैश्वर्यवृद्धितः^{१०} ॥५॥
 तथान्येऽपि हि राजानो धर्मकृत्येषु ये मताः ।
 ततः^{११}तद्दानमाहात्म्याद्गता पुण्यकृता गतिम् ॥६॥
^{१२}आषाढपौर्णमास्यान्तु मिथुनस्थे दिवाकरे ।
 श्रद्धधानैर्जितक्रोधैर्देयमेतद् यथाविधि ॥७॥
 जाम्बूनदस्य शुद्धस्य पलैस्त्रिंशति^{१३}भिस्तथा ।
^{१४}[तदर्धमर्धमर्धेन यथाशक्ति पलैस्त्रिभिः ॥८॥]

^{१५}तदर्धं तदर्धमयं पञ्चदशपलमयमित्यर्थः । ^{१६}तदर्ध-[स्यार्धं पलसप्तकमयमित्यर्थः
^{१७}अर्धपादेन]^{१८} पलचतुष्टयेन वा वृत्त्यादित्यर्थः ।
 द्वाभ्यामेकेन वा कुर्यात्^{१९}द्रुपं सर्वाङ्गशोभनम् ।
 पलादूनो न^{२०} कर्तव्यो दुःखशोकमयावहः^{२१} ॥९॥

1 I. O. प्रवक्तुं	12 A आषाढ
2 A केसवोऽष्टमि	13 A शोभनं
3 A ततमोह for the bracketed portion	14 A तदर्धमर्धेन यथा यथाशक्ति परैस्त्रिभिः for the bracketed portion
4 A एकाग्रमनसो	15 I. O. omits this
5 A राजर्षे	16 I. O. तद्वत्त्वा
6 A येन नाभ्यधिकं for the b. p.	17 I. O. अर्धपादेन
7 A व्योमेष फली for the bracketed portion	18 A omits the bracketed portion
8 I. O. omits this	19 A षष्ठ पञ्चाङ्गशोभनं
9 I. O. यद्दानेन	20 A पञ्चादुमीन, I. O. पञ्चादुमीन
10 I. O. वं लोको वृष्टिः	21 I. O. भयापहः
11 I. O. माहात्म्ये कृता	

मण्डपं कारयेद्विष्यं परार्थ्यपटनिर्मितम् ।

तन्मध्ये तण्डुलैः शुक्लैर्मण्डलं कारयेच्छुभम् ॥१०॥

परार्थ्यमुतकृष्टम् ।

ततः प्रभाते विमले समुत्थाय जितेन्द्रियः ।

शुक्लाम्बरधरः ज्ञातः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥११॥

कृतनित्यक्रियः शुक्लरत्नमाल्यविभूषितः ।

नरो वा यदि वा नारी दिव्यभोगाभिलाषिणी ॥१२॥

शुक्लरत्नं मुक्ता ।

सितवस्त्रयुगच्छत्रं स्थापयित्वा ततो वृषम् ।

शुवर्णमण्डपे तस्मिन् सुरजैर्वैदुभिश्चितम् ॥१३॥

चन्दनागुरुकपूरैः^१ सुमनोभिस्तथा सितैः^२ ।

सम्पूजयेत्ततः सम्यङ्मन्त्रैः पुराणसम्मितैः ॥१४॥

नमस्ते जगदाधार प्रियः पुण्यकृतामसि ।

त्वद्विहीने जगत्स्मिन्न कश्चिच्छुभमश्रुते ॥१५॥

नमस्ते धर्मराजाय वृषरूपधराय वै ।

त्वं मामुद्धर देवेश दुःखसंसारसागरात् ॥१६॥

यशः कीर्तिर्धनं धान्यं यदन्यदपि संस्तुतम् ।

तत् प्रयच्छेह देवेश परत च शुभां गतिम् ॥१७॥

इति सम्पूज्य विधिवत्तं^३ देवं वृषरूपिणम् ।

नैवेद्यं सम्भवेत्तत्त हविषा निर्मितं शुभम् ॥१८॥

कालोद्भवं^४ मूलफलं^५ सर्वं देयं समन्ततः ।

हविष्यान्नेन^६ भुञ्जीत भोजयित्वा द्विजोत्तमान् ॥१९॥

सायाह्ने च ततः कुर्यात् पुष्पं गृहमनुत्तमम् ।

[सितपुष्पैः शुभैर्गन्धलुब्धमाधुकरालयैः ॥२०॥]

१ I. O. चन्दनागुरुकपूरैः, A चन्दना-
गुरुकपूरैः

२ I. O. सुमनोभिस्तथासितैः

३ I. O. देवं

४ I. O. कालोद्भवं

५ I. O. सर्वं, A omits it

६ I. O. भुञ्जीत

७ A धितव्यः शुभैः गन्धैश्च मधु-
करालयः for the bracketed
portion

फलमूलानि धान्यानि दीपाः शुक्लदशान्विताः ।

¹[वृत्तपूर्णास्तु कर्तव्याः] ²[सम्प्रद्योतितमण्डपाः ॥२१॥

दशा वर्तिः ।

रात्रौ जागरणं कार्यं देवदेवस्य सन्निधौ ।

वारमुख्यासमानार्घ्यगन्धर्वानतिसौख्यदान् ॥२२॥

गन्धर्वानतिगायनान् ।

गीतवादितशब्देन ब्रह्मघोषरवेण च ।

नर्मालापैश्च नृत्यैश्च गमयेत्तां निशां ततः ॥२३॥

अरुणोदयवेलायां] समुत्थाय जितेन्द्रियः ।

पूजयित्वा ³द्विजानन् गोहिरण्यैर्नरोत्तम⁴ ॥२४॥

वृषरूपं ततो धर्मं प्रीयतां वृषभध्वजः ।

इत्युच्चार्य ⁵परं मन्त्रमाचार्याय निवेदयेत् ॥२५॥

दत्त्वा दानमिदं ⁶सर्वं विधिनानेन ⁷पार्थिवः ।

⁸[कुर्याद्विग्विजयं विप्रो वेदकर्म समारभेत् ।

वैश्यः⁹ समुद्रगमनं ¹⁰शूद्रः कर्म यथेप्सितम् ॥२६॥

फाल्गुन्यामथवा दद्याद् दानमेतन्नृपोत्तमः ।

रीद्रं पर्वणि ¹¹निर्दिष्टं ब्रह्मणः शङ्करस्य हि ॥२७॥]

¹²सौराषाढपौर्णमास्याः पूर्वतरदिने प्रातः स्नात्वा ¹³कृतनित्यो गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सङ्कल्पं कुर्यात् । तदयथा— ॐ आग्नेयपुराणोक्त-पूर्वदिन¹⁴. हविष्यभोजनपूर्वक-वृषदान-कर्माहं करिष्ये । ततो यथेष्ट-¹⁵मुतकृष्टवस्त्रमयमण्डपं कारयित्वा तन्मध्ये सिततण्डुलै-

1 A वृत्तपूर्णास्तु कर्तव्यः for the bracketed portion

2 A omits the bracketed portion

3 A द्विजान् तत्र

4 A नरोत्तमाः for नरोत्तम

5 I. O. नर

6 I. O. सर्वो

7 I. O. पार्थिव

8 I. O. omits the bracketed portion

9 A वैश्य

10 A पूष्य

11 A निर्दिष्ट

12 I. O. सौराषाढस्य

13 I. O. कृतनित्य

14 I. O. पूर्वदिने

15 A ०मुत्तावस्त्रमयं मण्डपं

मण्डलं^१ कुर्यात् । ततो^२ परदिने प्रातः^३ कृतनित्यः शुक्लमास्याम्बरधरो^४ ^५धृतमुक्ताहारः पूर्वोक्तमण्डले शङ्खयनुरूप-^६मुक्तपरिमाणानामन्यतमपरिमाणेन^७ सुवर्णेन घटितं ^८यथेच्छ-रत्नखचितं वृषं स्थापयित्वा सितवस्त्रयुगेनाच्छाद्य यथाशङ्खयुक्तोपचारैरुक्तमन्त्रैश्च सम्पूज्याभोष्ट-संख्यब्राह्मणेभ्यो भोज्यानि दत्त्वा स्वयं हविष्यं भुक्त्वा सायं पुष्प-^९गृहविरचनादिपूर्वकमुक्तक्रमेण रात्रौ जागरणं कुर्यात् । अपरदिने कृतनित्यः सूर्योदयसमये यथेच्छसंख्यान् ^{१०}ब्राह्मणान् गोभिर्हिरण्यैश्चाभ्यर्च्य^{११} साङ्गवेदविदं ब्राह्मणमभ्यर्च्यार्चितं वृषं^{१२} तस्मै ^{१३}ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आमे यपुराणोक्त-पूर्वदिनहविष्यभोजनपूर्वक-वृषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं तण्डुलारोपितं विविधरत्नखचितं^{१४} वस्त्रयुगाच्छादितं वृषभं^{१५} ददानि । प्रीयतां वृषभध्वजः । ततः प्रतिप्रहीता खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वृषोऽयं [विष्णुदैवत इति वदेत्]^{१६} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१७}[पुच्छग्रहणश्च स्वीकारः । फाल्गुनपौर्णमास्यां वा अनेन विधिना वृषमेतं दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१६।२२-२४क) :—

माध्यां कृत्वा तिलैः श्राद्धं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१॥

अत्र पार्वणविधिना तिलैः श्राद्धकरणं सुगमम् ।

तथा :—

^{१८}स्वास्तीर्णशयनं दत्त्वा फाल्गुन्या ब्राह्मणाय तु ।

रूपद्रविणसम्पन्ना भार्या ^{१९}पञ्चवतीं तथा ॥२॥

^{२०}स्वास्तीर्णं दारुमयखटोपरि-सुप्रसारित-तूलिकादिरूपं पञ्चवतीं कुटुम्बिनीम् ।

नरः प्राप्नोति धर्मज्ञाः पुष्टिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ।

तथा नार्ह्यपि भर्तारं नात्र कार्यं विचारणा ॥३॥

1 A श्रिततत्तुल्यमण्डलं	12 I. O. omits it
2 I. O. परदिने	13 A omits it
3 A कृतनित्ये	14 A विविधवर्णखचितं
4 A शुक्लमास्याम्बर	15 A वृषं
5 I. O. and A धृतमुक्ताहारः	16 A विष्णुदैवतं for the bracketed portion
6 I. O. युक्त for सुक्त	17 A omits the bracketed portion
7 A ०परिमाण	18 I. O. स्वास्तीर्णं
8 A यथेष्ट वहुवर्णं विहितं	19 I. O. पञ्चवतीं
9 A omits गृह	20 I. O. स्वास्तीर्णं
10 A omits it	
11 A गोभिर्हिरण्यैश्चाभ्यर्च्य I. O. गोभिर्हिरण्यैः	

धर्मज्ञा इति सम्बोधनम् । नार्थ्यपि ^१यज्ञवत्त्वाद्विगुणयुक्तं भर्तारं प्राप्नोतीत्यर्थः । यथाशक्ति शय्यामुपकल्प्याचितामचिताय ब्राह्मणाय ^३अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तपौर्णमासीविहित-शयनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् स्वास्तीर्णं शयनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते शयनमिदं प्रजापतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]
स्पर्शनं स्वीकारः ।

^२तथा (३।३।१६।२-३क) :—

संप्राप्य चैत्रमासस्य ^३शुक्लां पञ्चदशीं नरः ।

चित्तवस्त्रयुगं ^४दत्त्वा सोपवासो द्विजातये ।

ब्राह्मणां-^५स्तर्पयन् विप्राः सोभाग्यं महदाप्नुयात् ॥४॥

दानपूर्वतरदिने पूर्ववद्दविष्याहारादि ^६कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-विष्णुधर्मोत्तरोक्त-चित्तवस्त्र-^७युगदान-ब्राह्मण-^८तर्पणकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पयेत् । ^९अं श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्तरोक्त-चित्तवस्त्रयुगदान-ब्राह्मणतर्पणकर्मोहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने [उपोष्यापरदिनेऽचिताय]^{१०} ब्राह्मणाय चित्तवस्त्रयुगमचिताम् ^३अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महासौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्तवस्त्रयुगं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रयुगमिदं बृहस्पतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं^{११} स्वीकारः । ततो यथेच्छं^{१२} सुवर्णवस्त्रभोज्यादिना^{१३} ब्राह्मणां-स्तर्पयेत् ।

तथा :—

वैशाखपौर्णमास्यनुवृत्तौ^{१४} (३।३।१६।२ख-६) :—

^{१५}तस्मिन्नेव तथाकाले ^{१६}सखुरं कृष्णमार्गणम्^{१७} ।

1 I. O. यत्न०

2 A omits it

3 A यज्ञा

4 I. O. दद्यात्

5 A ०स्तर्पयन्

6 I. O. भूत्वा, A दत्त्वा

7 A ०युगम्

8 A ०स्तर्पयन्

9 A omits it

10 A अचिताय for the bracketed portion

11 I. O. परिधान

12 A यथेष्ट०

13 A ०भोज्यादि दिना

14 I. O. ०सावृत्तौ

15 A यस्मिन्नेव

16 I. O. सुखरं

17 I. O. कृष्णमार्गणम्

तिलैः प्रच्छाद्य वासोभिः सर्वैरन्नैरलङ्कृतम् ।

¹तपस्विने तु दातव्या मही सवनकानना ॥५॥

²सर्वैरन्नानि परिभाषोक्तानि । एवम्भूतकृष्णाजिनमेव ³सवनकानना मही ।
⁴[कृष्णाजिनदाने तथाभूतमही]-दानफलमेव भवतीत्यर्थः । तपःशालिनं ब्राह्मणमभ्यर्च्य तस्मै
यथोक्तमुक्तोपकरणसहितं⁵ कृष्णमृगाजिनमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्ममुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्तं⁶-पौर्णमासीविहित-⁷[कृष्णाजिनदान]-फलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तिलप्रच्छादितं
⁸वस्त्राच्छादितं ⁹सर्वैरन्नैरलङ्कृतं कृष्णमार्गणं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
कृष्णमार्गणमिदं प्रजापतिदेवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं¹⁰ स्वीकारः ।

तथा (३।३।१६।८) :—

सोपवासस्तथा ज्यैष्ठ्ये पूर्णं च शशः¹¹-लक्षणे ।

उपानहौ तथा छत्रं [दत्त्वात्यन्तं सुखी]¹² भवेत् ॥६॥

तथेति ¹³देयसमुच्चयार्थम् । ज्यैष्ठ्यपौर्णमासीपूर्वतरदिने पूर्ववद्वटिकाधिकप्रहरत्रये¹⁴
हविष्याहारादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-विष्णुधर्मोत्तरोक्तं पौर्णमासीविहित-
च्छत्रोपानदयुगदान-¹⁵[कर्म ¹⁶मया कर्तव्यमिति निवेद्य¹⁷ सङ्कल्पयेत् । ॐ श्व उपोष्यापरदिने
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पौर्णमासीविहित-च्छत्रोपानदयुगदान]कर्माहं करिष्ये । ¹⁸ततो नियमेन
सुप्त्वा परदिने उपोष्यापरदिने अर्चिताय ब्राह्मणाय उपानदयुग¹⁹ छत्रं चार्चितम्²⁰ ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहमेतदुपानदयुग²¹-मेतच्छत्रं ददानि ।

1 A तपसन्ते

2 A सर्वैरन्नि

3 A शरणकानना

4 I. O. omits the bracketed portion

5 I. O. ० सहित

6 A विष्णुधर्मोत्त०

7 A कृष्णाजिन for the bracketed portion

8 A omits this

9 A सर्वैरन्नैरलङ्कृतं

10 A पुच्छग्रहण

11 A दश for the bracketed portion

12 A दत्त्वान्तं सुसुखी for the b. p.

13 I. O. देयसमुच्चयार्थं, A देहसंछट-
पात्रम्

14 A ० वटिकाधिकाधिकप्रहरये

15 I. O. omits the b. p.

16 A omits कर्म

17 A निवेद्य

18 I. O. reads ततो नियमेन सुप्त्वा
परदिने उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मोत्त-
रोक्त-पौर्णमासीविहित-च्छत्रोपानदयुग-
दानकर्माहं करिष्ये between
करिष्ये and ततो

19 A उपानदयुगलं

20 A अर्चितं, I. O. वाचितं

21 A उपानदयुगलं

प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एतदुपानद्युगमुत्तानाङ्गिरोदैवत-[मेतच्छूलं प्रजापतिदैवत]¹-
मिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । उपानद्युगारोहणं² छत्रदण्डग्रहणञ्च स्वीकारः ।

तथा (३।३।१६।६क) :—

आषाढ्यामन्नदानेन प्राप्नोत्यन्नं नरो बहु ।

ब्राह्मणायाचितायान्नमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । प्रचुरान्नप्राप्तिकामोऽ-
हमेतदन्नं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नमिदं प्रजापतिदैवतमिति वदेत् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ³स्पर्शनं स्वीकारः⁴ ।

⁵[⁶तथा(३।३।१६।६ख) :—

जलधेनुप्रदानेन श्रावण्यां शुभमाप्नुयात् ॥॥

विष्णुधर्मोत्तरोक्तविधिना जलधेनुमुपकल्प्याचितामर्चिताय ब्राह्मणाय⁷ ॐ अद्यादि
तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । ⁸शुभप्राप्तिकामोऽहमेतां जलधेनुं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते जलधेनुरियं विष्णुदैवतेति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।१६।१०क) :—

गोदानं ⁹प्रोष्ठपादे तु पौर्णमास्यां महाफलम् ॥॥

प्रोष्ठपादे¹⁰ भाद्रपदे ब्राह्मणायाचिताय ¹¹गामर्चिताम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् ।
महाफलप्राप्तिकामोऽहमेतां गां ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गौरियं रुद्रदैवतेति
वदेत् । ¹²[कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

तथा (३।३।१६।१०ख-११क) :—

¹³अश्वयुक्तु कास्यपालं [वृतपूर्णं द्विजातये]¹⁴ ।

¹⁵ससुवर्णं तथा दत्त्वा ¹⁶दोसाङ्गस्तु भिजायते ॥६॥

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A •रोहण

3 A स्पर्शनञ्च

4 I. O. स्वीकारः

5 A omits the bracketed por-
tion

6 I. O. omits तथा

7 I. O. adds अर्चिताय after
this

8 I. O. स्वर्ग for शुभ

9 A प्रोष्ठपदे

10 A प्रोष्ठपदं

11 A omits it

12 I. O. omits the bracketed
portion

13 A अश्वयुक्ति, I. O. अश्वयक्

14 I. O. वृतपूर्णद्विजातये for the
b. p.

15 I. O. ससुवर्णं

16 A दोसाङ्गस्तुभिजायते

अर्चिताय ब्राह्मणाय कांस्यपात्रं घृतेन पूरयित्वा सुवर्णं^१ तन्मध्ये दत्त्वा र्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । दीप्ताङ्गप्राप्तिकामोऽह-^२मेतद्घृतपूर्णं^३ सुवर्णं कांस्यपात्रं ददानि ।
प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते 'कांस्यपात्रमिदं विष्णुदेवतमिति वदेत् ।^४ [कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । स्पर्शनञ्च स्वीकारः ।

तथा :—

अश्वयुक्कृष्णपक्षे तु या तु पञ्चदशी भवेत् ।

विष्णुद्वारेषु दातव्यास्तदा दीपा यदुत्तम ।]

अन्यत्रापि तदा दीपैर्महत् पुण्यफलं लभेत् ॥१०॥

अन्यत्रापीत्यादि-^६त्यपुराणोक्तदानेषु ।

तथा चादित्यपुराणे^७ :—

प्रदोषसमये लक्ष्मीं^८ पुजयित्वा यथाक्रमम् ।

दीपवृक्षास्ततः कार्यः^९ शक्त्या देवगृहेषु च ॥११॥

चतुष्पथश्मशानेषु नदीपर्वतवेश्मसु ।

वृक्षमूलेषु गोष्ठेषु चत्वरेषु गृहेषु च ॥१२॥

[पर्वतवेश्मसु गुहासु ।]^{१०} आश्विनपौर्णमास्यनन्तरिता^{११}-याममावास्यायां विष्णुद्वारेषु^{१२}
आदित्यपुराणोक्तस्थानेषु च दीपं गृहीतोदपूर्णतान्न-[पात्र उद]^{१३} इमुखः सङ्कल्प्य^{१४} दद्यात् । ॐ
अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्वयुक्^{१५}-कृष्ण^{१६}-पञ्चदशो विहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं विष्णु^{१७} ।
द्वारादिनानास्थानेषु दीपान् दास्ये इति सङ्कल्प्य तत्तत्स्थानेषु शरावस्थान् दीपान् दद्यात् ।

1 A तन्मध्ये

2 A omits मेतद्

3 A स्वसुवर्णं

4 A कांस्यपात्रे मिदं

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. omits त्व and reads स्थानेषु for दानेषु, A reads the whole line as अन्यत्रापि आदित्य-पुराणोक्तदानेषु

7 I. O. चादिपुराणे, A चादिपुराणं

8 A लक्ष्मीं

9 I. O. कुर्याः

10 A पर्वतवेश्मसु गृहासु for the b. p.

11 I. O. मास्यान्तरिता.

12 A विष्णुद्वारेषु

13 A सुद for the bracketed portion

14 A सङ्कल्प्यं

15 A सुक् for अश्वयुक्

16 A कृष्णपक्ष for कृष्ण

17 A विष्णु.

तथा (वि. ध. ३।३१६।११ख-१४क) :—

कार्तिक्यां चन्द्रवर्णाभमन्यवर्णमथापि वा ।

^१रत्नैर्गन्धैस्तथा धान्यैर्बाजै^२-र्वस्त्रैस्तथैव च ॥१३॥

अत्र चन्द्रवर्णाभमन्यवर्णस्य पृथग्ग्रहणात् [सातिशयत्वमतस्तदभावे अन्यवर्णदानम्] ^३ ।

[कृत्वा युक्त]^४-मधोक्ष्णं दत्त्वा दीपान् समन्ततः ।

चन्द्रोदये नरो दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१४॥

कान्तारे यममार्गे तु तेनासौ व्रजते सुखम् ।

सर्वाणि चास्य^५ भोगानि तत्र चासौ प्रयच्छति ॥१५॥

अचिंताय ब्राह्मणाय चतुर्दिग्दत्तदीपचतुष्टयमभ्यस्थापितं यथोक्तवर्णं नव-[रत्न-सप्त]^६-धान्य-
कुष्माण्डादिवीजकर्पूरागुरुचन्दनकस्तूरी^७-युक्तं वस्त्रैराच्छादितं^८ वृषभमर्चितं^९ चन्द्रोदये ॐ
अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तं पीर्णमासोविहित-चन्द्राभोक्ष्णं^{१०} दानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतं^{११} रत्नगन्धधान्यबीजवस्त्रदीपचतुष्टययुक्तं^{१२} मुक्ष्णं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्ति-
माविली-[पाठान्त उक्षायं विष्णुदैवत इति]^{१३} वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं
स्वीकारः । अन्यवर्णदाने तु तत्तद्गुणोक्तैः^{१४} कार्यः ।

तथा :—

दापा नदीषु दातव्याः कार्तिक्यान्तु विशेषतः ।

कार्तिक्यां कार्तिकीर्णमास्यां^{१५} । अत्र विशेषतः^{१६} इति पददर्शनात् विष्णुधर्मोत्तरोक्तं^{१७}-
मेव फलम् ।

× ×

× ×

× ×

तेजस्वी च यशस्वी च रूपवानभिजायते ॥१६॥

अतिमन्यन्धात् कार्तिकीर्णमास्यां पूर्ववत् नद्यां दीपदानं सङ्कल्पयेत् । ॐ अथ विष्णु-

- 1 A नव for रत्नै
- 2 I. O. चानेधजै for चान्धैर्बाजै
- 3 A अतिशयत्वात्तुहावेऽन्यमुवर्णदानं
for the b. p.
- 4 A युक्ता for the b. p.
- 5 A चानि
- 6 A रत्न for the b. p.
- 7 A कर्पूर for कस्तूरी
- 8 A वस्त्रैराच्छादितं, I. O. वस्त्रैराच्छा-
दितम्

- 9 A omits it
- 10 I. O. adds वृषभ after this
- 11 A omits रत्न
- 12 A अयत्त
- 13 A पाठान्त उक्षाय विष्णुदैवतमिति
for the bracketed portion
- 14 A अक्षय
- 15 A कार्तिककृष्णचतुर्दश्यां पीर्णमास्यां
- 16 A विशेष
- 17 I. O. विष्णुधर्मोक्तं

धर्मांतरोक्त-पौर्णमासीविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं नद्यामेतान्^१ दीपान् दास्ये । ततो नद्यां जले^२ यष्टीरारोप्य कदलीस्तम्भनिर्मित-^३पल्लवोपरि वा दीपान् दद्यात् ।

तथा (वि. ध. ३।३।१६।१४ख-१७क) :—

मार्गशीर्षे^४ तथा मासे^५ पूणे^६ शिशिरदीधितिं ।

महारजनरक्तेन वाससा द्विजपुङ्गवम् ॥१७॥

महारजनरक्तेन कुमुम्भरञ्जितेन ।

आच्छाद्य कांस्यपात्रस्थं^७ प्रस्थं कृत्वा समाहितः ।

लवणस्य तु मुद्गस्य चूणितस्य^८ द्विजोत्तमाः ॥१८॥

प्रस्थां^९ द्वात्रिंशत् पलानि^{१०} । मुद्गस्य हविष्यस्य ।

दत्त्वा [सुवर्णनाभन्तु तस्मिन्नेव]^{११} द्विजातये ।

सौभाग्यरूप^{१२}-लावण्ययुक्तो भवति मानवः ॥१९॥

सुवर्णनाभं मध्यम्यस्तसुवर्णम् । सिन्दूरी^{१३}-वस्त्रेण ब्राह्मणाच्छाद्य कांस्यपात्रे चूणित-सैन्धवप्रस्थं^{१४} निधाय^{१५} तन्मध्ये^{१६} सुवर्णं^{१७} दत्त्वाभ्यर्च्यार्चिताय तस्मै ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । विष्णुधर्मांतरोक्त-पौर्णमासीविहितलवणप्रस्थदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^{१८} कांस्य-पात्रस्थं^{१९} सुवर्णनाभं लवणप्रस्थं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिमाविर्त्तापाटान्ते लवणमिदं सोमदैवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शः^{२०} स्वीकारः ।

तथा (वि. ध. ३।३।१६।१७ख-२१ख, २४ख-२५ख) :—

गौरसर्पपक्लेन^{२१} पौष्ण्यामुतसादितो नरः ।

गव्यस्याज्यस्य^{२२} कुम्भेन सोऽभिषिक्तस्त्वनन्तरम् ॥२०॥

1 A एतां नद्यां	11 A रूप वा for रूप
2 A यष्टीमारोप्य	12 A सिन्धुति०
3 A reads पल्लवोपरि and omits वा	13 A विधाय
4 A मार्गशी	14 I. O. मध्ये
5 A मासे	15 A सुवर्ण
6 A कांस्यपात्रपात्रस्थं	16 A भेतत्
7 A वर्णितास्य	17 A कांस्यं पात्रस्थ
8 A प्रस्थं	18 I. O. रूपम्, A स्वर्पनस्य
9 I. O. फलानि	19 A ग्राह for पौष्ण्या
10 A सुवर्णनाभं तपुष्मे अर्चिताय
for the b. p.	20 I. O. गव्यस्याज्यस्य

उत्सादित उद्धर्तितगतः ।

विरुक्षितस्तथा ज्ञातः^१ सर्वबोजौषधि^२-जलैः ।

^३रत्नगन्धफलोपेतैर्घृतेन^४ तदनन्तरम् ॥२०॥

सर्वबोजौषधि^५-जलैः परिभाषोक्त-सप्तधान्य-सर्वाषधि^६-मिश्रितजलैरित्यर्थः ।

समवर्णमुखं दृष्ट्वा तद् प्रदद्याद्^७-द्विजातये ।

घृतेन [क्षपितं विष्णुं]^८ शकृषा सम्पूजयेत्ततः ॥२२॥

घृतञ्च जुहुयाद्ब्रह्मै^९ घृतं दद्याद्द्विजातये ।

^{१०}कर्त्तुं वस्त्रयुगं दद्यात् सोपवासः समाहितः ॥२३॥

कर्मणानेन^{११} धर्मेज्ञाः^{१२} पुष्टिमाप्नोत्यनुत्तमाम्^{१३} ।

पौर्णमासीषु चैतासु^{१४} मासैर्हसितासु च ॥२४॥

एतेषामेव दानानां फलं दशगुणं भवेत् ।

[महत्पूर्वाषु चैतासु फलमक्षयमश्नुते ॥२५॥

एतास्तेव पौर्णमासीषु यदा मासमङ्गनक्षत्रयोगो भवति, तदोक्तदानफलैभ्यो दशगुणं फलम् ।^{१५} यदा तु पौर्णमास्यामेव मासमङ्ग^{१६}-नक्षत्रे चन्द्रवृद्धस्पती भवतः, तदा महामाध्यादि-शब्दवाच्या^{१७} भवति । तत्राक्षय्यं फलम् ।

तथा च विष्णुः :—

^{१८}दृश्येते महिनी यस्यां दिवि चन्द्रवृद्धस्पती ।

पौर्णमासी तु महती [प्राप्ता सम्प्रतसरे तु या]^{१९} ।

तस्यां दानोपवामाद्यमक्षय्यं^{२०} परिकीर्तितम् ॥२६॥

1 A ज्ञातः

2 I. O. बोजौषधी and A बोजौषधी
for बोजौषधि

3 A बह्व for रस

4 I. O. घृते च

5 I. O. and A सर्वबोजौषधी०

6 I. O. सर्वबोजौषधी and A सर्वबोजौषधीनां
for सर्वौषधि

7 A प्रदद्यात्

8 I. O. क्षपितं विष्णुं and A
सुपितो वित्त for the bracketed
portion

9 A जुहुयादप्री

10 A कात

11 A कर्मणा तेन

12 A धर्मज्ञः

13 A पुष्टिमाप्नोत्यनुत्तमं

14 A चैतासु

15 A omits the bracketed
portion

16 A मासमङ्गा०

17 A मथो for वाच्या

18 I. O. and A दृश्यते

19 A प्राप्ता सम्प्रतसरे तु जा and I. O.
प्रोक्ता सम्प्रतसरे तु for the brac-
keted portion

20 A दानोपवामादि अक्षय्यं

दानदिनपूर्वतरदिने सायं पूर्ववत् घटिकाधिकप्रहरतये^१ हविष्यभोजनादि कृत्वा सूर्यादि-
 देवताभ्य उपवासपूर्वक-विष्णु धर्मांतरोक्त-^२पोषपौर्णमासीविहित-सर्षपोद्वर्तनादिपूर्वक-घृतदानकर्म
 मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पयेत् । ॐ ^३श्व उपोष्यापरदिने विष्णुधर्मांतरोक्तपौष^४-पौर्णमासी-
 विहित-सर्षपोद्वर्तनादि-^५[पूर्वक^६-घृतदानमहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिन
 उपोष्यापरदिने प्रातः^७ श्वेतसर्षपकल्केनोद्वर्त्य गव्यघृतकुम्भेन स्नातः^८ तण्डुलचूर्णादिभि-
 विरुक्ष्ण^९ कृत्वा परिभाषोक्त-^{१०}समधान्य-सर्वौषधिमिश्रेण ^{११}[रत्नगन्धफलयुतेन जलेन] स्नातो
 मुखं सुवर्णसहिते घृते वीक्ष्य तद्घृतं यस्मिन् ^{१२}कस्मिंश्चिद् ब्राह्मणे प्रतिपाद्य घृतन्नपितं
 भगवन्तं^{१३} विष्णुं यथाशक्ति सम्पूज्यXXब्राह्मणद्वारा ॐ ^{१४}विष्णवे स्वाहेति घृतेन होमं
 कारयेत् । ततो होमस्य कर्त्तुं वासोयुगं दक्षिणाम् ॐ ^{१५}अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 कृतैतद्दोमकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामिदं वासोयुगं ददानि । होमस्य कर्त्ता^{१६} स्वस्तीति वदेत् ।
 ततः प्रतिग्रहीतृब्राह्मणमानादया-^{१७}भ्यर्च्यार्चितं घृतं तस्मै ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 ॐ ^{१८}विष्णुधर्मांतरोक्त-^{१९}पौषपौर्णमासी-विहित-[सर्षपोद्वर्तनादिसहित]^{२०}-घृतदानफलप्राप्ति-
 कामोऽ^{२१}[हमेतद् घृतं ददानि ।] [कृतैतद् घृतदानविहितकर्मप्रतिष्ठार्थं दक्षिणामिदं काश्चन
 ददानि ।]^{२२}प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^{२३} घृतमिदं विष्णुदेवतमिति वदेत् । काम-

1 I. O. घटिकाधिकप्रहरतये	13 I. O. भवन्तं
2 A omits पोष	14 I. O. omits ॐ
3 I. O. श्वोपोष्यापरदिने	15 A omits it
4 I. O. and A omit पौष	16 A कर्त्तुं
5 A reads the bracketed portion from here to p. 633, seven folios below within नानादेवतः ऋतुदानावर्तः	17 I. O. reads भ्यार्चितं and omits घृतं, A प्रतिग्रहीतृब्राह्मणायार्चितं घृतं
6 A पूर्वकं	18 I. O. omits ॐ
7 A adds स्नात्वा here	19 I. O. and A omit पौष
8 A स्नानः	20 I. O. omits the bracketed portion
9 I. O. विरुक्ष्णं	21 A reads the bracketed portion as विष्णुदेवतं सर्षपोद्वर्तनादिसहितं घृतमहं ददानि
10 A सर्वधान्यसर्वौषधिमिश्रेण	22 I. O. omits the bracketed portion
11 A तण्डुलगन्धफलयुतेन जलेन, I. O. omits जलेन	23 A स्वस्तीत्युक्त्वा
12 I. O. कश्चिद्	

स्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शः^१ स्त्रीकारः । नक्षत्रयोगे [तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पुण्यानक्षत्रसंयुक्त-
पौर्णमासी]^२ विहित-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति दानवाक्ये निवेशनीयम् । एवं माघे
मघायोगे फाल्गुने फल्गुनोदयस्यान्यतरयोगे चैत्रे चित्रायोगे वैशाखे विशाखायोगे ज्येष्ठे
ज्येष्ठायोगे आषाढे आषाढा^३-द्वयस्यान्यतरयोगे 'श्रावणे श्रवणायोगे 'भाद्रपदे 'भाद्रपदद्वय-
स्यान्यतरयोगे आश्विने अश्विनीयोगे कार्तिके 'कृत्तिकायोगे मार्गशीर्षे मृगशिरायोगे 'दान-
वाक्यमुन्नेयम् । एवं महापौषी-महामाघी-महाफाल्गुन्यादिषु द्वादशषु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
महापौषीविहित-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमित्या-^४द्युहनीयम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रा तसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे मामनियततिथिदानावर्तः ।

१ A प्रतिग्रहश्च

२ A reads the bracketed por-
tion as विष्णुधर्मोत्तरोक्तपुण्यानक्षत्रसंयुक्त-
मासी

३ I. O. and A आषाढः

४ A श्रावणे

५ A भाद्र

६ I. O. भाद्रपदाः, A भाद्रपदद्वय-
स्यान्यतरन्यतयोगयोगे

७ A कृत्तिकायोगे

८ I. O. दानवाक्ये सुज्ञं य', A दान-
वाक्यमुन्नेयं य'

९ I O. •युहनीयं

अथ नानादैवत-नक्षत्रनियततिथिदानावर्तः । (६५)

विष्णुः :—

¹[मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां मृगशिरयुक्तायां] चूर्णितलवणप्रस्थमेकं² सुवर्णानाभं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत् । ³अनेन कर्मणा रूपसौभाग्य-⁴भागभिजायते ॥१॥

अत्र यजमानो यथोक्तपौर्णमास्यां चन्द्रोदये ब्राह्मणं वस्त्रादिनाभ्यर्च्य चूर्णितसैन्धवस्य [दशरत्तिकमानेन षोडशपलमेकं प्रस्थमभ्यर्चितं मध्यविन्यस्तसुवर्णं⁵ दद्यात् । ॐ अद्या-मुकसगोत्रायामुक्तेदामुकशाखाध्यायिनेऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुकलवणप्रस्थ]⁶-दानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतं सुवर्णनाभं लवणप्रस्थं⁷ ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्ता सावित्रीं पठित्वा लवण-⁸प्रस्थोऽयं सोमदैवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । ततः अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं⁹ दक्षिणामेतत् काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्त्युक्त्वा लवणं¹⁰ स्पृशेत् ।

तथा :—

पौषी चेत्[पुष्यायुक्ता तस्यां]¹¹ गौरसर्षपकल्बैरुत्सादितशरोरो गव्यघृतकुम्भे-¹²नाभिषिक्तः सर्वौषधीभिः सर्वगन्धैः ¹³सर्वबीजैश्च स्नातो घृतेन च¹⁴ भगवन्तं वासुदेवं स्तपयित्वा ¹⁵गन्ध-पुष्पधूपदीपनैवेद्यादिभिश्चाभ्यर्च्य वैष्णवैः शाक्तैः¹⁶बाहस्पत्यैश्च मन्त्रैः ¹⁷पावकं हुत्वा समुर्वणेन च घृतेन ब्राह्मणान् स्वस्ति वाचयेत् । [समुवर्णं घृतमचितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दद्यात् ।]¹⁸
¹⁹[वासोयुगं कर्त्तुं प्रदद्यात् । अनेन कर्मणा पुण्यते ॥२॥

- 1 A मार्गशीर्षे मार्गशीर्षपञ्चदश्यां मार्गशिर-युक्तायां for the bracketed portion
- 2 I. O. ० प्रस्थमेकं
- 3 A अनेन
- 4 I. O. and A ० भाग्यभिजायते
- 5 A reads the bracketed portion as द्वाविंशत्पलमनेन प्रस्थमेकं लवणं सुवर्णनाभं कृत्वा सुवर्णनाभप्रस्थलवण
- 6 I. O. ० प्रस्थोऽयं
- 7 A omits दक्षिणाम्
- 8 I. O. पुष्यायुक्ता तस्यां and A पुष्या-युक्तायां for the bracketed portion

- 9 A ० नाभिषिक्तः
- 10 A सर्वबीजैः
- 11 A omits it
- 12 A गव्यपुष्पनैवेद्याभ्यश्च ।
- 13 A ० गार्हस्पत्यैर्होत्रैः
- 14 A omits it
- 15 I. O. omits the bracketed portion and A reads it, preceded by स्तुति and followed by इत्यर्थः
- 16 A omits the bracketed portion

उत्सादितशरीर उद्धतितगात्रः । सर्वोषध्यः सर्वबीजानि सर्वगन्धाश्च परिभाषोक्ताः ।
स्नातो^१ तन्मिश्रितजलैरित्यर्थः ।] 'दानवाक्यं यथा—^२ॐ अद्यामुकसगोत्रेभ्योऽमुक-
वेदामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकशर्मभ्यो युष्मभ्यं^३ 'पुष्टिप्राप्तिकामोऽहमिदं^४ 'ससुवर्णं^५ घृतं^६
ददानि । स्वस्तिसावित्री-^७पाठानन्तरं घृतमिदं^८ विष्णुदैवतमिति^९ 'प्रतिग्रहीतृभिर्वाच्यम् ।
^{१०}कामस्तुतिः पूर्ववत् । दक्षिणादाने सम्प्रदानबहुत्वं पूर्ववाक्याद्विशेषः । ^{११}स्पर्शः
स्वीकारः । वासोयुगं^{१२} ^{१३}कर्त्तुं प्रदद्यादिति^{१४} होमकत्वं दक्षिणाम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । कृतैतद्वोमकर्म^{१५} 'प्रतिष्ठार्थं^{१६} दक्षिणामेतद्वासोयुगं^{१७} ददानि । ^{१८}स्वस्तीति ब्राह्मणो
वदेत् ।

तथाः—

मार्धा मघायुक्ता चेत्तस्यां तिलैः श्राद्धं कृत्वा पूतो भवति ^{१९}'पार्वणविधिनोक्तम् ॥३॥

तथा^{२०}ः—

^{२१}फाल्गुनी ^{२२}फल्गुनीयुक्ता चेत्तस्यां ब्राह्मणाय सुमंस्कृतं स्वास्तोत्रं शयनीयं निवेद्य भार्या
मनोज्ञा ^{२३}पक्षवतीं द्रविणवतीं चाप्नोति नार्यपि भर्तारम् ॥४॥

^{२४}पक्षवतीं कुटुम्बिनीं^{२५} स्वास्तोत्रं^{२६} खट्वोपरिविस्तीर्णोत्कृष्टतुलिकादि-^{२७}रूपं सुमंस्कृतं^{२८}
शोभननिर्माणम्^{२९} अर्चिताय ब्राह्मणाय यथोक्तमर्चितं^{३०} शयनीयम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । ^{३१}विष्णुकृपांगीमार्माविहित-शयनीयदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छयनीयं^{३२} ददानि ।

1 I. O. omits it

2 I. O. and A तद्

3 A omits it

4 A पुष्टिकामोऽहं

5 A ससुवर्णघृतं

6 A पाठ. लै

7 A प्रतिग्रहीतृवाक्यं

8 A कामस्तुत्यादि

9 A स्पर्शश्च

10 I. O. कर्त्तुं प्रदद्यादिति, A कर्त्तुं
दद्यात्

11 I. O. होमस्य

12 I. O. omits कम

13 I. O. स्वस्ति

14 A पार्वणविधिनस्ति युक्तं

15 I. O. and A omit it

16 A omits it

17 I. O. फल्गुनीति युक्ता, A फाल्गुनीति
युक्ता

18 I. O. पक्षवतीं, A प्रेक्षावतीं

19 I. O. पक्षवतीं, A प्रेक्षावतीं

20 A कुटुम्बिनं

21 I. O. रूपं

22 I. O. सुमंकोण

23 A शोभनं निर्माणं

24 A शयनीयमर्चितं

25 A विष्णुवर्णितोक्तम्

स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^१शयनीयमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^२ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा:—

^३चैत्री चित्तायुक्ता चेतस्यां चित्रवस्त्रप्रदानेन सौभाग्यमाप्नोति ॥५॥

अचिंताय ब्राह्मणायाचितं ^४चित्तवस्त्रम् ^५अथादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सौभाग्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतच्चित्तवस्त्रं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^६ । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं^७ परिधानं स्वीकारः ।

तथा:—

वैशाख्यो पौर्णमास्यां ब्राह्मणसप्तकं चोदयुक्तैस्तिलैः^८ सन्तर्प्य धर्मराजानं प्रोणयित्वा
पापेभ्यः पूतो भवति ॥६॥

तत्तत्तत्तयुक्तामु-पौर्णमासीषु^९ दान-[श्रवणात्तन्मध्य-^{१०}पातित्वादत्तापि विशाखानक्षत्रयुक्त-
पौर्णमास्यां दानम् । अचिंतेभ्यः सप्तभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽचितान् मधुयुतांस्तिलान् ^{११}अथादि
^{१२}विष्णु-पौर्णमासीविहित मधुयुक्त-तिलदानं]^{१३}
फलप्राप्तिकामोऽहमेतान् चोदयुक्तांस्तिलान् ददानि । प्रीयतां धर्मराजः । स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति ^{१४}प्रतिग्रहीतृभिर्वाच्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
[^{१५}मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।]^{१६}

तथा :—

ज्यैष्ठ्ये ^{१७}[ज्येष्ठायुक्ता ^{१८}चेतस्यां]^{१९} छत्रोपानत प्रदानेन ^{२०}नगराधिपत्यमाप्नोति ॥७॥

1 A omits इदं

2 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

3 A चित्ते

4 I. O. वस्त्रं

5 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

6 A ०पूर्वक

7 I. O. ०स्तिलैः

8 A पौर्णमासीभ्यः

9 A ०जाति०

10 A तुभ्य०

11 A विष्णुधर्मस्तोत्र०

12 A reads the bracketed portion twice

13 A प्रतिग्रहीतृवाक्यं

14 I. O. स्वस्तिसावित्री

15 A omits the bracketed portion

16 A ज्येष्ठायुक्तश्चेत् तस्यां for the b. p.

17 I. O. चेत्या

18 A छत्रोपानत०

19 I. O. नगराधिपत्य०

अचिंताय ब्राह्मणार्चित ¹[छतोपानहौ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । नमराधिपत्य-
प्राप्तिकामोऽहमेते छतोपानहौ ददानि ।] स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एतच्छतोपानहौ प्रजापत्युता-
नाङ्गिरोदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ² । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । छतस्य दशकप्रहणमुपा-
नहोरारोहण ³ स्वीकारः ।

तथा :—

आषाढ्या ⁴भाषाढायुतायामन्नपानदानेन ⁵तदेवाक्षय्यमाप्नोति ॥८॥

अन्नपानमित्यन्नं ⁶पानम् । अचिंताय ब्राह्मणायाचितमन्नपानम् ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । विष्णुक्त-पौर्णमासीविहितान्नपानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नपानं ददानि ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते अन्नपानमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ⁷ । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् ।

तथा :—

श्रावण्यां ⁸श्रवणायुक्तायां जलधेनुं ⁹साम्नां वासोयुगाच्छादितौ दत्त्वा ¹⁰स्वर्गलोकम-
वाप्नोति ॥९॥

मत्स्यपुराणोक्तं ¹¹जलधेनुमन्नसहितां कृत्वा वासोयुगेनाच्छाद्याचितामचिंताय ब्राह्मणाया
धेनुदानावर्तोक्त-मत्स्यपुराणीयजलधेनुदानविधिना ¹² दद्यात् । ¹³[तत्र स्वरूपे साम्नां] वासो-
युगाच्छादितामिति कामनायाच्च स्वर्गलोकप्राप्तिकामोऽहमिति च ¹⁴ विशेषः ।

तथा :—

प्रोष्ठपद्यां तद्युक्तायां ¹⁵गोप्रदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति ॥१०॥

तद्युक्तायां पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्रपदयोरन्यतरनक्षत्रेण युक्तायामित्यर्थः । ¹⁶[ब्राह्मणाया-

1 A adds अतश्छतोपानहौ ददानि
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते एते before
the bracketed portion

2 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

3 I. O. ०मुपानहौ आरोहणं, A
०मुपानहोरारोहणं

4 I. O. ०भाषाढायुतायाः, A ०भाषाढ-
युतायाः

5 I. O. तदेवाक्षय्यं, A तदक्षय्यं

6 A पानकम्

7 I. O. वाक्यं for वाक्यम्

8 A श्रावणयुक्तायां

9 A साम्ने

10 A स्वर्गलोकप्राप्तिरेव

11 A जलधेनुं मन्नसहितां

12 I. O. ०विधया

13 A तत्स्वरूपमात्रम् for the brac-
keted portion

14 A omits it

15 A च सुदानेन

16 A reads the bracketed por-
tion as ब्राह्मणायाचितां

चिंतायाचिंतां गाम्] ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सर्वपाप-^१विनिर्मोकप्राप्तिकामोऽहमेतां गो ददानि । स्वस्तिमावित्रीपाठान्ते गौरियं रुद्रदैवतेति प्रतिप्रहीतृवाक्यम्^२ । पुच्छ-प्रहणं स्वीकारः ।

तथा :—

^३आश्वयुज्यामश्विनोगते चन्द्रमसि घृतपूर्णं [भाजनं सुवर्णयुतं]^४ विप्राय दत्त्वा [दीप्ताग्निर्भवति ॥११॥

अचिंताय ब्राह्मणाय यथोक्तं भाजनमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।]^५ दीप्ताग्निप्राप्तिकामोऽहमेतत् घृतपूर्णं सुवर्णयुतं^६ भाजनं ददानि । स्वस्तिमावित्रीपाठान्ते भाजनमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिप्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा :—

कार्तिकी चेत् कृत्तिकायुता 'स्यात्स्यां' सितमुच्चाणमन्यवर्णं वा शशाङ्कोदये सर्वशस्य-^७'रत्नगन्धोपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दद्यात् । ^८'कान्तारभयं न पश्यति ॥१२॥

अत्र सितोपादानात् सितोत्तदाने फलाधिक्यं दीपमध्ये इति दीपचतुष्टयमध्ये । ^{१०}सर्वरत्नानि सर्वशस्यानि सर्वगन्धाश्च परिभाषोक्ता ग्राह्याः । ब्राह्मणायाचिताय चन्द्रोदयसमये यथोक्तं वृषमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुऋ-पोर्णमासीविहित-सितोत्तदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं सर्वशस्य-^{११}[सर्वरत्न सर्वगन्धोपेतमुच्चाणं] ददानि । स्वस्तिमावित्रीपाठान्ते उच्चायं विष्णुदैवत इति प्रतिप्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छप्रहणं स्वीकारः । अन्यवर्णदाने तु तद्वर्णनिवेशो^{१२} विशेषः ।

विष्णुधर्मादरे (३।३।१७।३३) :—

माघे ^{१३}श्रवणसंयुक्ता कृष्णा ^{१४}स्याद्दशो यदा ।

^{१५}तिलदानं ^{१६}महत पुण्यम् [विनापि श्रवणेन तु]^{१७} ॥१३॥

1 A विनिसुक्ति for विनिर्मोक

2 I. O. वाच्यं for वाक्यम्

3 A अश्वयुज्यामश्विनोगते

4 A सुवर्णयुतं for the bracketed portion

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. omits it

7 A तस्या

8 A वस for रत्न

9 I. O. कान्तारभयं

10 A सर्ववस

11 A सर्वगन्धोपेतमुच्चाणं for the bracketed portion

12 I. O. तद्वर्णविशेषो

13 A श्रवणयुक्ता

14 A च द्वादशी

15 I. O. दिनदानं

16 A महापुण्यं

17 I. O. omits the bracketed portion

¹[लमेतेति फलं सम्बध्यते।]²श्रवणायुक्त-माघकृष्णद्वादशीदिने ब्राह्मणायाचिताय तिलानर्चितान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । बृहत्पुण्यप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ³'मुष्टिग्रहणं' स्वीकारः । ⁴[अत्र विनापि] श्रवणेनेति पददर्शना-च्छ्रवणारहित⁵-माघकृष्णद्वादश्यामपि तिलदानं कर्तव्यम् ।

तथा :—

श्रवणद्वादशीयोगे⁶ कृष्णपक्षे तथैव च ।

घृतेन दीपा दातव्यास्तैलैर्वा यदुनन्दन ॥१४॥

तथैव चेत्युक्ते 'वाक्यान्तरोक्तं' ⁸[महत् पुण्यं लमेतेति फलं] सम्बध्यते । ⁹श्रवण-युक्तद्वादश्यां पूर्ववद्दीपान् सङ्कल्प्याभिमतदेशे दद्यात् । ॐ अथ बृहत्पुण्यप्राप्तिकामोऽहं घृतेन दीपान्¹⁰ दास्ये इति सङ्कल्प्य दद्यात् । तैलेन दीपदाने¹¹ तु घृतपदस्थाने तैलपद-निवेशो विशेषः ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानमागरे नक्षत्रनियततिथिदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed por-
tion

2 A श्रवणयुक्तमाघद्वादशीदिने

3 I. O. सखिग्रहणं

4 A अत्रापि for the bracketed
portion

5 A •विहित•

6 I. O. •युक्तं

7 I. O. वाग्वाप्तरोक्तं

8 A reads the bracketed por-
tion as बृहत्पुण्यप्राप्तिकामोऽहमेतेति

9 A अत्रच•

10 I. O. दीपा

11 I. O. दीपादाने

[अथ नानादैवतनक्षत्रदानावर्तः । (६६)]

महाभारते (अनु—६४।५) :—

कृत्तिकासु महाभागे पायसेन ससर्पिषा ।

सन्तर्प्य ब्राह्मणान् ^२साधून् लोकानाम्प्रोत्यनुत्तमान् ॥१॥

अत्र यजमानो ब्राह्मणेभ्यः ^३[सदाचारसम्पन्नशीलेभ्यो]ऽर्चितेभ्योऽर्चितं ^४सधृतपायसं दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोलेभ्योऽमुक्तवेदामुक्तशाखाध्यायिभ्योऽमुक्तदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यमनुत्तम-
लोकप्राप्तिकामोऽहमेतं ^५ससर्पिष्कं पायसं ददानि । प्रतिप्रहीतारः ^६स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा
गायसोऽयं प्रजापतिदेवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं ^७पठेयुः । ॐ अथ कृतैतद्दान-
प्रतिष्ठार्थं ^८युष्मभ्यमहं ^९दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा पायसं
स्पृशेयुः ।

तथा (अनु—६४।६) :—

रोहिण्यां प्रथितैर्मांसैः ^{१०}[मार्गैर्यत्नेन] ^{११}सर्पिषा ।

पयोन्नपानं ^{१२}दातव्यमानृण्यार्थं ^{१३} ^{१४}द्विजातये ॥२॥

प्रथितैर्विहितैः ^{१५}[मार्गैर्मृग]-सम्बन्धिभिः [पानं पानकम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं] ^{१६}
घृतमांससहितं दुग्धमन्नं पानकश्च दद्यात् । ॐ अयामुक्तसगोत्रायामुक्त-^{१७}वेदामुक्तशाखा-
ध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यमानृण्यप्राप्तिकामोऽहमेतत् ^{१८}घृतमांसयुक्तं पयोन्नपानं ^{१९}ददानि ।

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 A साधून्
- 3 A सदा दानशीलेभ्यः सम्पन्नेभ्यो for the bracketed portion
- 4 I. O. omits स
- 5 A ससर्पिषं
- 6 A सस्ती
- 7 I. O. पठेत्
- 8 I. O. युष्मभ्यमहं
- 9 A एतत्
- 10 I. O. मार्गैर्यत्ने and A मार्गैर्यत्ने for the bracketed portion

- 11 A ससर्पिषा
- 12 I. O. पयोन्नपानं, A पयोन्नपान
- 13 A सन्नुष्यार्थं
- 14 A द्विजातये
- 15 A मांसैः पण्य for the bracketed portion
- 16 A पानं पानकाऽर्चितं for the bracketed portion
- 17 A omits वेदामुक्त
- 18 I. O. omits घृत
- 19 I. O. पयोन्नपानं

खस्तिसावित्रीपाठान्ते पयोन्नपानमिदं^१ विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।७) :—

दोग्ध्रीं दत्त्वा सवत्सान्तु नक्षत्रे सोमदैवते ।

गच्छते मानुषाज्जोकात्^२ स्वर्गवाममनुत्तमम् ॥३॥

सोमदैवतं मृगशिरः । अर्चिताय ब्राह्मणायाचितां धेनुम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनुत्तमस्वर्गवासप्राप्तिकामोऽहमेतां सवत्सां दोग्ध्रीं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं दोग्ध्रीयं रुद्रदैवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं स्वीकारः ।

तथा(अनु—६४।८) :—

आर्द्रायां कृशरं दत्त्वा तैलमिश्रमुपोषितः ।

नरस्तरति दुर्गाणि क्षुरधारांश्च पर्वतान् ॥४॥

आर्द्रानक्षत्रयुक्तदिनपूर्वतरदिने प्रातः कृत्यनित्यो घटिकाधिकप्रहरवये हविष्यं^३ भुक्त्वा ऽऽचम्य शुचौ देशे उपविश्य पादौ प्रक्षाल्याऽऽचम्य प्राङ्मुखो उदङ्मुखो वा कृताञ्जलिः^४ ॐ^५ [सूर्यः सोमो यमः कालः पञ्च महाभूतानीति पठित्वा] महाभारतोक्तकृशरदानकर्म मया कर्तव्यमित्युक्त्वा उदङ्मुखो गृहीतजलपूर्णताम्रपात्रः सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्र उपोष्यापरदिने महाभारतोक्त-कृशरदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिने 'कृतनित्य उपोष्यापरदिने' तिलतण्डुलमिश्रदुग्धं तैलयुत-^६मर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-कृशरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^७ तैलमिश्रं कृशरं ददानि ।^८ ^९खस्तिसावित्रीपाठान्ते कृशरोऽयं प्रजापतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 I. O. 'दानमिदं'

2 I. O. मानुषान् जोकात्, A मानुषाज्जोका .

3 A भुक्त्वा

4 A omits it

5 I. O. reads the bracketed

portion as सूर्यसोमयमकालपञ्च-महाभूतानि

6 I. O. कृतनित्योपोष्यापरदिने

7 I. O. तिलतण्डुलमिश्रं

8 A omits 'मर्चितम्'

9 A omits 'एतं'

10 A reads ॐ before this

तथा(अनु—६४।६) :—

^१पूपान् पुनर्वसौ दत्त्वा तथैवान्नि शोभने ।

यशस्वी रूपसम्पन्नो बह्वन्ने^२ जायते कुले ॥५॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचिंतान् पूपान् [अन्नानि चार्चितानि]^३ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-पुनर्वसुविहित पूपान्नदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ^४पूपान् ^५एतान्यन्नानि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते पूपा एते प्रजापतिदेवता अन्नान्येतानि प्रजापति-देवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा(अनु—६४।१०) :—

पुण्ये तु कनकं दत्त्वा ^६[कृतं वाकृतमेव] च ।

अनालोक्येषु लोकेषु सोमवत् स ^७विराजते ॥६॥

^८कृतमलङ्कारी ^९अकृतमघटितम् । ^{१०}[अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं] यथोक्तं कनकम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-पुण्यर्चविहित-कनकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् ^{११}कृताकृतं कनकं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कनकमिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम्^{१२} । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा(अनु—६४।११) :—

^{१३}अश्लेषास्तमो रूप्यं ^{१४}[वृषभं वा] प्रयच्छति ।

स सर्वभयनिर्मुक्त-^{१५}वैभवानधितिष्ठति ॥७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं रजतं ^{१६}वृषभं वा ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ताश्लेषाविहितरूप्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रूप्यं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^{१७}रूप्यमिदमग्निदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१८}[वृषभदाने

1 A पूपान्

2 I. O. वचने, A वचन

3 A omits the bracketed portion

4 I. O. अपूपान्, A पूवपान्

5 A omits it

6 A दद्यात् स्वीकृतमेव for the bracketed portion

7 A विजायते

8 A स्वीकृतमलङ्कार

9 I. O. omits अ, A कृतमघटित-चटित

10 A अर्चितं for the bracketed portion

11 A कृतं

12 I. O. वाच्यं for वाक्यम्

13 A अश्लेषास्तमो

14 I. O. वृषं वासं for the bracketed portion

15 A सर्वभयनिर्मुक्त, I. O. प्रायवानधि-

16 A वृषभ

17 A रूप्यमिदं अग्निदेवतमिति

18 A omits the bracketed portion

तु वाक्ये रूप्यपदस्थाने वृषभपदनिवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वृषभोऽयं विष्णु-
दैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] पुच्छग्रहणं स्वीकारः^१ ।

तथा (अनु—६४।१२) :—

मघासु तिलपूर्णानि वर्द्धमानानि मानवः ।

प्रदाय पुत्र-^२वसुमानिह^३ प्रेत्य च जायते ॥८॥

वर्द्धमानानि शरावान् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं^४ तिलपूर्णशरावलयम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्ततिलपूर्णवर्द्धमानदानफलप्राप्तिकामोऽह-^५मेतानि तिल-
पूर्णानि वर्द्धमानानि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^६ वर्द्धमानानि एतानि विष्णुदैवतानीति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।१३) :—

फाल्गुनी-^७पूर्वसमये ब्राह्मणानामुपोषितः ।

^८[भक्ष्यान् फाणित]-संयुक्तान्^९ दत्त्वा सौभाग्यमृच्छति^{१०} । ६॥

^{११}[फाणितं खण्डशालूक इति प्रमिद्धम् ।] पूर्वफल्गुनीयुक्तदिन-पूर्व-^{१२}तरदिने पूर्व-
वद्धविष्याहारादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वक-[महाभारतोक्त-पूर्व]^{१३}-फल्गुनीविहित-
फाणितयुक्त-भक्ष्य^{१४}-दान-^{१५}कर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ अ उपोष्या-
परदिने महाभारतोक्त-पूर्वफल्गुनीविहित फाणितयुक्त-भक्ष्यदानकर्माहं करिष्ये ।]^{१६} ततो
नियमेन सुप्त्वा परदिने [उपोष्यापरदिने ब्राह्मणेभ्योऽर्चितान् फाणितयुक्तान् यथालाभं फल-
मूलापूपलङ्गुकान्]^{१७} ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि

1 I. O. स्वीकार

2 I. O. वसुमानिह

3 A प्रेत्य

4 A अर्चितान

5 I. O. मेतान् तिलपूर्णान् वर्द्ध-
मानान्

6 I. O. वर्द्धमाना एते विष्णुदैवता

7 I. O. पूर्वसमये

8 A भक्ष्यान्फाणितं for the brac-
keted portion

9 I. O. संयुक्तान्

10 I. O. मृच्छति

11 A फाणितं खण्डशालूक इति
प्रसिद्धः for the bracketed
portion

12 A omits तर

13 I. O. omits the bracketed
portion

14 I. O. and A भक्ष्यं

15 I. O. कर्माहं करिष्ये इति

16 I. O. omits the bracketed
portion

17 A reads the bracketed por-
tion as महाभारतोक्त-पूर्वफल्गुनी-
विहित-फाणितयुक्तभक्ष्यादि

फाणितयुक्तमद्याशि ददानि । स्वस्तिसोवित्तोपाठान्ते भक्ष्याणीमानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।१४-१५) :—

घृतक्षीरसमायुक्तं विधिवत् ^१षष्टिकौदनम् ।

उत्तराविधये दत्त्वा स्वर्गलोके महीयते ॥१०॥

यद्यत् प्रदीयते दानमुत्तराविधये नरैः ।

[महाफलमनन्त^२ तद्भवतीति]^३ विनिश्चयः^४ ॥११॥

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं घृतक्षीरयुतं ^५षष्टिकौदनम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । सोत्कर्षस्वर्गलोकप्राप्तिकामोऽहमेतद्घृतक्षीरयुक्तं ^६षष्टिकौदनं ददानि । स्वस्त्यादि-स्वीकारान्तं पूर्ववत् । स्वेच्छया गोदानं^७ [स्वर्णदानादिकं यदत्र] विधीयते तदनन्तर-फलहेतुः^८ । यस्मात् पुण्यतमेय^९-मुत्तरफलगुनी, तत्र च देयद्रव्यदेवतास्वीकारौ च प्रतिग्रह-विधौ अनुसन्धेयौ ।

तथा (अनु—६४।१६) :—

हस्ते हस्तिरथं दद्याच्चतुर्युक्तं^{१०}मुपोषितः ।

प्राप्नोति परमाप्तौ कान्^{११} पुण्यकामसमन्वितान् ॥१२॥

^{१२}[चतुर्युक्तं चतुर्भिर्गजैर्युक्तमित्यर्थः ।] ^{१३}हस्तानक्षत्रयुक्तदिनपूर्वतर^{१४}-दिने पूर्ववद्ध-विष्याहारादिकं कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्य उपवासपूर्वकं महाभारतोक्त-हस्तिरथदानं मया कर्तव्यमिति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । ॐ श्व उपोष्यापरदिने महाभारतोक्त-हस्तिचतुष्टययुक्त-रथदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने ^{१५}उपोष्यापरदिनेऽर्चिताय ब्राह्मणा-याचितं यथोक्तमथ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्त-^{१६}चतुर्दशयुक्त-

1 A षष्टिकौदनं

2 I. O. महाफलमन्तं

3 A reads the bracketed portion as महाफलं समं तत्र भवतीति

4 I. O. निश्चयः

5 A षष्टिकौदनं

6 A षष्टिकौदनं

7 A reads the bracketed portion as स्वर्गदानानि यद्

8 A प्राप्तिः

9 I. O. ताम्रवः

10 I. O. षष्टिकौदनं

11 I. O. परमाप्तौ लोकां

12 A चतुर्युक्तगजैरित्यर्थः for the b. p.

13 I. O. हस्तः

14 A omits तत्र

15 A omits उपोष्या...दिने

16 A omits चतुर्दशयुक्तं

रथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं 'हस्तिचतुष्टययुक्तं' 'रथं' ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते रथोऽयं प्रजापतिदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । 'इशप्रहणं' स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।१७) :—

चितायां^६ वृषभं^७ दत्त्वा^८ [पुण्यान् गन्धांश्च] भारत ।

चरत्यप्सरससां लोके रमते नन्दने तथा ॥१३॥

पुण्यान् मनोज्ञानुत्कृष्टानित्यर्थः^९ । अचिताय ब्राह्मणायार्चितं वृषभं सुगन्धिद्रव्याणि चाचितानि चन्दनागुरु-^{१०}कूरकालोकानि ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महा-भारतोक्त-चित्राविहितवृषभ-पुण्यगन्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमृषभं^{११}-मेतांश्च गन्धान् ददानि । 'स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते' ^{१२}वृषभोऽयं विष्णुदेवतो गन्धा एते गन्धर्वदेवता^{१३} [इति प्रति-ग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । वृषपुच्छप्रहणं गन्धस्य स्पर्शश्च स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।१८) :—

स्वायामथ धनं दत्त्वा यदिष्टतममात्मनः ।

प्राप्नोति लोकान् स शुभानिह चैव महद्यशः ॥१४॥

अचिताय ब्राह्मणाय सर्वार्णरजतताम्रकांस्यरक्तवस्त्रादीनामिच्छयान्यतममर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-स्वातोविहितेष्टतमधनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्धनं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते धनमिदं विष्णुदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-स्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।१९-२१) :—

विशाखायामनडाहं धेनुं दत्त्वा च दुरधदाम् ।

^{१४}[सप्रासङ्गं च शकटं सधान्यं वस्त्रसंयुतम् ॥१५॥]

1 A महाभारतोक्त just before it

2 A omits युक्तं

3 I. O. कथा.

4 I. O. and A चित्राय

5 A पुण्यामन्यांश्च for the b. p.

6 I. O. कृतानित्यर्थः

7 A 'कुरुमकाशिकानि

8 A 'मेतं वृषभं.

9 A प्रतिग्रहीता just before it

10 A वृषभोव'

11 A reads the portion bracke-
ted from p. 620 above up to
here within the chap. नागा-
देवत नक्षत्रदानावर्तः

12 A omits the portion bracke-
ted from here up to p. 641
below

13 Supplied from M. bh. I. O.
omits it.

सप्रासङ्गमित्यार्कषयुगद्वयसहितमित्यर्थः । एवं चत्वारो वृषा योज्याः ।

पितृदेवांश्च प्रीणाति प्रेत्य चानन्यमश्रुते ।

न स दुर्णायवाप्नोति स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥१६॥

दत्त्वा यथोक्तं विप्रेभ्यो वृत्तिमिष्टां स विन्दति ।

नरकादींश्च संक्लेशान्नाप्नोतीति विनिश्चयः ॥१७॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वृषं धेनुं शकटमाकर्षक-वृषचतुष्टययुक्तं धान्यवस्त्रसहितमर्चितम्
ॐ अथादि युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तविशाखाविहितानङ्गुदेनुशकटदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं यथासंख्यमेतमनङ्गाहम् एतां धेनुम् एतं सप्रासङ्गं सधान्यं वस्त्रसंयुतं
शकटं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्तेऽनङ्गानयं विष्णुदैवतो धेनुरियं रुद्रदेवता शकटोऽ-
यमुत्तानाङ्गिरोदैवत इति प्रतिप्रहीतारो वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । वृषधेन्वोः पुच्छ-
ग्रहणं शकटस्यारोहणञ्च स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।२२) :—

अनुराधासु प्रावारं वस्त्रान्तरमुपोषितः ।

दत्त्वा युगशतञ्चापि नरः स्वर्गं महीयते ॥१८॥

प्रावार-^१मुत्तरीयं वस्त्रान्तरं परिधानीयवस्त्रम् एवं वस्त्रयुगम् । अनुराधायुक्तदिनपूर्वतर-
दिने पूर्ववद्विष्याहारादि कृत्वा सूर्यादिदेवताभ्यः सोपवासमहाभारतोक्तानुराधाविहित-
वस्त्रयुगदानकर्म मया कर्तव्यमिति निवेद्य यथाविधि सङ्कल्पयेत् । ॐ श्र उपोष्यापरदिने
महाभारतोक्तानुराधाविहितवस्त्रयुगदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सप्ता परदिने उपोष्या-
परदिने ब्राह्मणायाचित्तायाचितमुत्कृष्ट^२-वस्त्रयुगम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महाभारतोक्तानुराधाविहितवस्त्रयुगदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं प्रावारमेतद्वस्त्रान्तरञ्च ददानि ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदैवतमिति प्रतिप्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।२३) :—

कालशाकश्च विप्रेभ्यो दत्त्वा मर्त्यः समूलकम् ।

ज्येष्ठायामृद्धिमिष्टां वै गतिमिष्टाञ्च गच्छति ॥१९॥

अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽर्चितसमूलककालशाकम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
महाभारतोक्त-समूलककालशाकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् समूलकं कालशाकं ददानि स्वस्ति-

सावित्रीपाठान्ते कालशकमिदं वनस्पतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतारो वदेयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२४) :—

मूले मूलफलं दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ।

पितृन् स संप्रीणयति गतिमिष्टाञ्च गच्छति ॥२०॥

अत्र प्रसिद्धफलमूलानामलामेनापि फलानि मूलानि चार्चितानि अर्चितेभ्यो ब्राह्मणेभ्यः ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्त-मूलार्चविहित-फलमूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेते फलमूले ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं फलमूले एते वनस्पतिदैवते इति प्रतिग्रहीतारो ब्रूयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२५क-२६क) :—

^१अथ ^२पूर्वास्वाषाढासु दधिपात्राण्युपोषितः ।

कुलवृत्तोपसम्पन्ने ब्राह्मणे वेदपारगे ।

पुरुषो जायते प्रेत्य कुले स बहुगोकुले ॥२१॥

× × परदिने महाभारतोक्त-दधिपात्रदानकर्माहं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा अपरदिने उपोष्यापरदिने कुलवृत्तशालिने वेदविदेऽर्चिनाय ब्राह्मणायार्चितानि दधिसहितानि पात्राणि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । महाभारतोक्त-दधिपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दधिपात्राणि ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते दधिपात्राण्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रति-ग्रहोत्तुवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२६ख-२७क) :—

उदसङ्कं ससर्पिष्कं प्रभूतमधुकाणितम् ।

^३दत्त्वोत्तरास्वाषाढासु सर्वकामानवाप्नुयात् ॥

उदसङ्को घृतशर्करायुक्ता जलक्लिन्नाः सक्तवः । अर्चिनाय ब्राह्मणायाचितमुदसङ्कं^४ घृतयुतं^५ बहुतरमधुखण्डशालूयुक्तञ्च ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्ता दद्यात् । अमुकप्राप्तिकामोऽहमेत् घृतमधुकाणितयुक्तमुदसङ्कं ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^६उदसङ्कोऽयं प्रजापतिदैवत इति प्रतिग्रहीतुवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 Supplied from M. bh. I. O.

omits it.

2 I. O. पूर्वास्वाषाढासु

3 I. O. उत्तरास्वाषाढासु

4 I. O. उदसङ्क

5 I. O. मधुतरमधुखण्ड०

6 I. O. उदसङ्कोऽयं

तथा (अनु—६४।२७ख-ग) :—

दुग्धं त्वभिजितो योगे दत्त्वा मधुघृतप्लुतम्^१ ।

धर्मेनित्यो मनीषिभ्यः स्वर्गलोके महीयते ॥२३॥

उत्तराषाढान्त्यचतुर्भागे श्रवणायनाडिकाचतुष्टयावधिके अभिजितो नक्षत्रस्य योगः । अर्चितेभ्यो विद्वद्ब्राह्मणेभ्योऽर्चितं मधुघृतमिश्रं दुग्धम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-समधुघृतदुग्धदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं मधुघृतयुतं दुग्धं ददानि । खस्ति-सावित्रीपाठानन्तरं दुग्धमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतारो ब्रूयुः । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।२८) :—

श्रवणे कम्बलं दत्त्वा वस्त्रान्तरितमेव च ।

श्वेतेन याति यानेन सर्वलोकान् समावृतान् ॥२४॥

वस्त्रान्तरितं वस्त्राच्छादितम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं [वस्त्राच्छादितञ्च कम्बलं]^२ ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्तवस्त्रान्तरित-कम्बलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं वस्त्रान्तरितं कम्बलं ददानि । खस्तिसावित्रीपाठान्ते कम्बलोऽयं बृहस्पतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशप्रहणपूर्वकमाच्छादनं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।२९) :—

गोप्रयुक्तं धनिष्ठासु यानं दत्त्वा समाहितः ।

वस्त्ररश्मिधरं^३ सद्यः^४ प्रेत्य राज्यं समश्नुते ॥२५॥

गोप्रयुक्तमार्कषकृष्णभद्रयसहितं वस्त्ररश्मिधरं वस्त्रमयरज्जुसहितम् अर्चिताय ब्राह्मणा-याचितं यथोक्तं रथम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-धनिष्ठाविहित-गोप्रयुक्तरथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं गोप्रयुक्तं वस्त्ररश्मिधरं रथं ददानि । खस्तिसावित्री-पाठानन्तरं रथोऽयं प्रजापतिदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कशा-प्रहणं स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।३०) :—

गन्धान् शतभिषायोगे दत्त्वा सागुरुचन्दनान् ।

प्राप्नोत्यप्सरसां लोकान् प्रेत्य गन्धांश्च शाश्वतान् ॥२६॥

१ I. O. मधुघृतं प्लुतं

२ I. O. reads the b. p. as

कम्बलञ्च वस्त्राच्छादितं

३ I. O. वस्त्ररश्मिधरं

४ I. O. सद्यः

गन्धान् कस्तूरिकाम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^१ यथोक्तद्रव्यसहितां^२ कस्तूरिकाम्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-शतभिषाविहित-गन्धदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतान् सागुरुचन्दनान् गन्धान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गन्धा एते
गन्धर्वदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।३१) :—

पूर्वभाद्रपदायोगे राजमाषान् प्रदाय तु ।

^३सर्वभक्ष्यफलोपेतः स वै प्रेत्य सुखी भवेत् ॥२७॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितान् राजमाषान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महा-
भारतोक्त-राजमाषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् राजमाषान् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
राजमाषा एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।

तथा (अनु—६४।३२) :—

औरभ्रमुत्तरायोगे यस्तु मांसं^४ प्रयच्छति ।

स पितृन् प्रीणयति वै प्रेत्य चानन्यमश्रुते ॥२८॥

औरभ्रं भेषभवम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं भेषमांसम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । महाभारतोक्तौरभ्र-मांसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदौरभ्रं मांसं ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते मांसमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (अनु—६४।३३) :—

कांस्योपदोहनां धेनुं^५ रेवत्यां यः प्रयच्छति ।

स प्रेत्य कामानादाय^६ दाता समुपतिप्रति ॥२९॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां धेनुम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-
रेवतीविहित-धेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां कांस्योपदोहनां धेनुं ददानि । स्वस्तिसावित्री-
पाठानन्तरं धेनुरियं रुद्रदेवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पुच्छग्रहणं
स्वीकारः ।

तथा (अनु—६४।३४) :—

रथमश्वसमायुक्तं दत्त्वाभिन्यां नरोत्तमः ।

हस्त्यश्वरथसम्पन्ने वर्चस्वी जायते कुले ॥३०॥

1 I. O. ०र्चितायां

2 I. O. ०सहितायां

3 I. O. सर्वभक्ष्य०

4 I. O. मांसं

5 I. O. दातारसमुपतिप्रति

अर्चिताय ब्राह्मणायाचितं^१ रथम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतो-
क्ताश्वरथदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतमश्वयुक्तरथं^२ ददानि । खस्तिसाविलोपाठान्ते रथोऽयं प्रजा-
पतिदेवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कशाग्रहणं स्वीकारः ।

तथा (अनु — ६४।३५) :—

भरणीषु द्विजातिभ्यस्तिलधेनुं^३ प्रदाय वै ।

१गाश्च प्रभूताः प्राप्नोति नरः प्रेत्य यशस्तथा ॥३१॥

द्विजातिभ्य इति जाल्याख्यायामेकस्मिन् बहुवचनम् । मतस्यपुराणोक्तां तिलधेनुमुत्-
पाद्यार्चितामर्चिताय ब्राह्मण्या धेनुदानावर्तस्थ^२-मतस्यपुराणीयतिलधेनुदानविधिना दद्यात् ।
तत्र कामनायां महाभारतोक्त-भरणीविहित-तिलधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति वाक्ये विशेषः ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१।२०-२७क) :—

कृत्तिकासु सुवर्णस्य दानं बहुफलं स्मृतम् ।

रक्तवस्त्रस्य रोहिण्यां सौम्यमे लवणस्य च ॥२२॥

सौम्यमे मृगशिरसि ।

कृसरस्य तथाद्रायामादित्ये^३ रजतस्य तु ।

घृतस्य तु तथा पुष्ये^४ चन्दनानाञ्च सर्पमे ॥३३॥

आदित्ये पुनर्वसोः सर्पमे अश्लेषायाम् । चन्दनानामिति श्वेतचन्दनरक्तचन्दनकुचन्दना-
नाम् ।

तिलानाञ्च मघायोगे प्रियङ्गोर्भगदैवते ।

आर्यम्ने चाप्यूपानां साविले पायसस्य तु ॥३४॥

भगदैवते पूर्वफल्गुन्याम् आर्यम्ने उत्तरफल्गुन्याम् साविले हस्तायाम् ।

चित्रायां चित्रवस्त्राणां सकूनां वायुदैवते ।

ऐन्द्राम्ने^५ चैव लोहानां मैत्रे माल्यफलस्य च ॥३५॥

वायुदैवते स्वात्याम् ऐन्द्राम्ने विशाखायां मैत्रेऽनुराधायाम् ।

छत्रस्य^६ च तथा शाके मूले मूलफलस्य च ।

हिमस्य मधुयुक्तस्य दानमाप्ये महाफलम् ॥३६॥

1 I. O. गोच

2 I. O. अश्वदानावर्तः

3 I. O. तथाद्रायादिष्वेव

4 I. O. पुष्य

5 I. O. तन्माषे

6 I. O. चंद्रस्य

शाक्रे ज्येष्ठायाम् आप्ये पूर्वाषाढायाम् ।

विश्वेश्वरेऽन्नदानस्य श्रवणे वसनस्य च ।

धान्यस्य वासवे^१ विप्रा वारुणे चौषधस्य च ॥३७॥

विश्वेश्वरे उत्तराषाढायां वासवे धनिष्ठायां विप्रा इति सम्बोधनम् । वारुणे शतभिषा-
याम् ।

आजे पुराणबीजानां शस्यानां तदनन्तरे ।

गोरसानां तथा पौष्णे स्नानानामथ चाश्विने ।

आजे पूर्वभाद्रपदायां पौष्णे रेवत्याम् ।

तिलानाम् तथा दानं भरणीषु महाफलम् ॥३८॥

कृत्तिकानक्षत्रे अचिंताय ब्राह्मणाय सुवर्णमर्चितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
विष्णुधर्मोत्तरोक्तकृत्तिकविहितसुवर्णदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् सुवर्णं ददानि । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते सुवर्णमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
रोहिण्यां लोहितवस्त्रदाने तु विष्णुधर्मोत्तरोक्त-रोहिणीविहितरक्तवस्त्रदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतद्रक्तवस्त्रमिति वाक्ये विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते रक्तवस्त्रमिदं बृहस्पति-
दैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशमग्रहणपूर्वकं परिधानं
स्वीकारः । मृगशिरसि लवणदाने तु वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तसौम्यविहितलवणदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतल्लवणमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लवणमिदं सोमदैवतमिति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । आर्द्रायां तिलतण्डुलपक्वान्नदाने तु वाक्ये विष्णुधर्मो-
त्तरोक्तार्द्राविहितकुसरदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् कुसरमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते कुसरोऽयं प्रजापतिदैवत इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । रजत-
दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तादित्यर्चविहित-रजतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतमिति विशेषः ।
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते रजतमिदमग्निदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
पयोधृतदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पुष्यर्चविहितधृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद् धृतमिति
विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते धृतमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । अश्लेषायां चन्दनदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्लेषाविहितचन्दनदान-
फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि चन्दनानि इति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते चन्दनान्येतानि गन्धर्व-
देवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मघायां तिलदाने वाक्ये विष्णु-

धर्मोत्तरोक्त-मधाविहित-तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि तिलानीति विशेषः । स्वस्ति-
सावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । पूर्वफलगुण्यां प्रियङ्गुदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-भगदैवतर्चाविहित-
प्रियङ्गुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^१ प्रियङ्गुमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते प्रियङ्गुरियं^२
प्रजापतिदेवतेति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।
उत्तरफलगुण्यां^३-मपूपदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तार्थ्यन्नविहितापूपदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्^४-
पूपानिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते अपूपा एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । हस्तायां पायसदाने तु वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-हस्ता-
नक्षत्रविहित-पायसदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पायसमिति विशेषः । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं
प्रथमदानवत् । चित्तायां नानावर्णवस्त्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तचित्ताविहित-वस्त्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि चित्रवस्त्राणीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्राणीमानी बृहस्पति-
देवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः ।
स्वायां सङ्गुदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-स्वातीनक्षत्रविहित-सङ्गुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान्
सङ्गुनिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते सङ्गव एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । विशाखायां सुवर्ण-रजत-ताम्र-कांस्य-सीसक-पित्तल-रत्नकृष्णायसानां
दाने तु वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विशाखाविहित^५-लोहदान-फलप्राप्तिकामोऽहमेतानि लोहानीति
विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते लोहान्येतान्यग्निदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । अनुराधायां फलमाल्यदाने तु वाक्ये^६विष्णुधर्मोत्तरोक्तानुराधाविहित-
फलमाल्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि फलमाल्यानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते फल-
माल्यान्येतानि विष्णुवनस्पतिदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
ज्येष्ठायां छत्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-ज्येष्ठा^७-विहित-छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रमिति
विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते छत्रमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । दराडग्रहणं स्वीकारः । मूले मुलस्य फलस्य च दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्त-
रोक्त-मूलर्चाविहित-फलमूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्फलमूलमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्री-
पाठान्ते फलमूलमिदं वनस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

1 I. O. 'मेत'

2 I. O. 'प्रियङ्गुरिह'

3 I. O. 'उत्तरफलगुण्यां पूषदाने'

4 I. O. 'मेतान् पूषान् इति'

5 I. O. 'विशाखाविहित'

6 I. O. 'विष्णुधर्मोक्ता'

7 I. O. 'मूलस्य'

पूर्वाषाढायां मधुयुक्त-शिशिरजलदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पूर्वाषाढाविहित-हिमदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतन्मधुयुक्ततिलमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते हिममिदं विष्णुदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^१उत्तराषाढायामन्नदाने वाक्ये ^२विष्णुधर्मोत्तरोक्तोत्तराषाढा-विहितान्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्तेऽन्नमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । श्रवणे वस्त्रदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त श्रवणाविहितवस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वसनमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्त्रमिदं बृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशमग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः । धनिप्रायां ^३धान्यदाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-धनिप्राविहित-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वान्यमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते धान्यमिदं प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । शतभिषायां वनपाचितगुग्गुलु-पाचिततैलानामौषधानामन्यतमस्य दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शतभिषाविहितौषध-दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदौषधमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते औषधमिदं विष्णुदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । पूर्वभाद्रपदायान्धान्यादीनामन्यतमस्य चिरन्तनशस्यस्य दाने वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पुराण बीजदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि पुराणबीजानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं बीजान्येतानि प्रजापतिदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । उत्तरभाद्रपदायां यथालाभं शस्यव्रयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तोत्तरभाद्रपदाविहित-शस्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि शस्यानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते शस्यान्येतानि प्रजापतिदेवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । रेवत्यां दुग्धदधितकघृतादीनां दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तरेवतीविहित-गोरमदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^४ गोरममिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते गोरमा एते विष्णुदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । अश्विन्यां स्नानीयसुगन्धामलकादिदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्ताश्विनीविहित]^५ स्नानदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् स्नानमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते स्नानमिदं विष्णुदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । भरण्यां तिलदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-भरणीविहित-तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तिल-

1 I. O. उत्तराषाढायामन्नदाने

2 I. O. विष्णुधर्मोत्तरोक्त उत्तराषाढा

3 I. O. धानदाने

4 I. O. देवता

5 A omits the portion bracketed from p. 633 above up to here

निति विशेषः^१ । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते तिला एते प्रजापतिदेवता इति ^२प्रतिग्रहीतृवाक्यम्
^३[कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] 'मुष्टिग्रहण' स्वीकारः ।

तथा :—

‘श्रवणे दीपकं दत्त्वा नदीद्वितयसङ्गमे ।

^४[तेजस्वी च यशस्वी च रूपवानभिजायते ॥३६॥

श्रवणानक्षत्रयुक्तदिने नदीद्वितयसङ्गमे] दीपदानं^५ गृहीतजलपूर्णात्ताम्रपात्र उदङ्मुखः
 सङ्कल्पयेत् । ७३ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-‘श्रवणार्क्षविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं नदीद्वयसङ्गमे
 दीपं दास्ये इति ^६सङ्कल्प्य दद्यात् ।

तथा (३।३०६।६८) :—

मासे मासे तु रेवत्यां ब्राह्मणान् घृतपायसम् ।

सदक्षिणं भोजयित्वा रूपमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥४०॥

यथेच्छं प्रतिमासं रेवत्यां ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यः ^{१०}घृतसहितं पायसमर्चितम् ७३ अथादि
 तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनुत्तमरूपप्राप्तिकामोऽहमेतं घृतपायसं ददानि । ^{११}स्वस्तिसावित्री-
 पाठानन्तरं घृतपायसोऽयं ^{१२}प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि
 पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे नक्षत्रदानावर्तः ।

1 I. O. शेषः

2 I. O. प्रतिग्रहीतृवाक्यं

3 A reads the b, p twice

4 'सुष्टिग्रहण'

5 A 'श्रवणे'

6 A omits the b, p.

7 A गृहीतजलपूर्णापात्र

8 A श्रवणाख्यं

9 A सङ्कल्प

10 A घृतसहितं

11 A 'पाठान्ते'

12 A प्रजापतिं

[अथ नानादैवत-मासव्यापिदानावर्तः ।]' (६७)

विष्णु :—

आश्विनं सकलं मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं घृतं^१ प्रदायाश्विनौ प्रीणयित्वा रूपभाग् भवति । १॥

^२अथ ^३सौराश्विनशुक्लप्रतिपदि प्रातर्यजमानोऽर्चितेभ्यो यथेष्टमंथ्यब्राह्मणेभ्यो घृतमर्चितं^४ दद्यात्^५ । ॐ^६ अयामुक्तामुकसगोत्रेभ्योऽमुक्तामुकवेदामुक्तामुक^७-शाखाध्यायिभ्योऽमुक्तामुकदेव^८-शर्मभ्यो युष्मभ्यं विष्णुरूक्-मासावच्छिन्न-घृतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्^९ घृतं ददानि । ^{११}अश्विनौ प्रीयेताम् । ^{१२}प्रतिग्रहोत्तरः स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा घृतमिदं विष्णुदैवतमित्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं^{१३} पठेयुः । ततः [ॐ अथ]^{१४} कृतंतद्दानप्रतिग्रार्थं ^{१५}[युष्मभ्यं दक्षिणमेतत्] काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहोत्तरः स्वस्तीत्युक्त्वा घृतं स्पृशेयुः^{१६} । ^{१७}एवमागाम्यमावास्यां यावत् प्रत्यहं दद्यात् ।

तथा :—

तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं गोरमैर्ब्राह्मणान् भोजयित्वा आरोग्यभाग् भवति ॥२॥

तस्मिन्नेवाश्विन^{१८} इत्यर्थः । सौराश्विनकृष्ण^{१९}-प्रतिपद्यर्चितेभ्यो यथेष्टमंथ्य^{२०}-ब्राह्मणेभ्यो दुग्धदधितकष्टतानामन्यतममर्चितम् ॐ अद्यादि युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । आरोग्य-प्राप्तिकामोऽहमेतान् ^{२१}गोरमान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^{२२}एवमागाम्य-मावास्यां यावत् प्रत्यहं दद्यात् ।

1 A omits the bracketed portion	12 A प्रीति०
2 I. O. घृत	13 A कामस्तुति
3 I. O. and A अथ	14 A omits the bracketed portion
4 I. O. सचाश्विन० and A मोत्र आश्विन०	15 I. O. दक्षिणार्थमिदं युष्मभ्यमहमेतत् for the b. p.
5 A omits अर्चितम्	16 A स्पृशेत्
6 A omits this	17 A एवं मागंस्व मावास्यां
7 A omits this	18 A तस्मिन्नेवाश्विन
8 A omits वेदामुक्तामुक	19 A omits कृष्ण
9 A omits देव	20 I. O. सुख्या for संख्या
10 I. O. मेत	21 A adds तित्दान before this
11 A अश्विनौ	22 A एवमावष्टमावास्यां

तथा :—

माघे ^१मास्यग्निं प्रत्यहं तिलैर्हुत्वा ^२सघृतं कुन्माषं ^३ब्राह्मणान् भोजयित्वा दीप्ताग्नि-
र्भवति ॥३॥

कुन्माषो 'राजमाष इति प्रसिद्धः । सौर-[माघशुक्लप्रतिपद्यमौ] ^५ ॐ प्रजापतये
स्वाहेति मन्त्रेण तिलान् ^६यथाशक्ति हुत्वा शूद्रो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा यथेष्टसंख्य-
ब्राह्मणेभ्योऽर्चितं सघृतं ^७कुन्माषम् ॐ अद्यादि ^८युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^९दीप्ताग्नि-
प्राप्तिकामोऽहमेतं ^{१०} सघृतं कुन्माषं ददानि । ^{११}स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कुन्माषोऽयं
प्रजापतिदेवत ^{१२} इति प्रतिप्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहण ^{१३}
स्वीकारः । ^{१४}[एवमागम्यमावास्यावधि] प्रत्यहं होमं कृत्वा सघृतं कुन्माषं दद्यात् ।

भविष्यपुराणे :—

दिने दिने ^{१५}जपन्नाम भास्करस्य महात्मनः ।

ददाति कार्तिके यस्तु ^{१६}तस्यायतनदीपकम् ॥४॥

जातिस्मरत् ^{१७} प्रजाश्च प्राकाश्यं सर्वजन्तुषु ।

अव्याहतेन्द्रियत्वञ्च स प्राप्नोति न संशयः ॥५॥

सौरकार्तिक-शुक्लप्रतिपदि गृहीतजलपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखः सूर्यायतनदीपं ^{१८}[सङ्कल्प्य
आगम्यमावास्यां] ^{१९}यावद्दद्यात् । ॐ भविष्यपुराणोक्त-कार्तिकव्यापि-दीपदानफलप्राप्तिकामो-
ऽहं [सूर्यायतने दीपं दास्ये] ^{२०} । ततो यथाशक्ति भास्कराय नम इति जपित्वा ^{२१} प्रज्वाल्य
दद्यात् । ^{२२}एवमपरदिनेष्वपि ^{२३}सङ्कल्पव्यतिरेकेण दीपदानम् ।

1 A मासि

2 A घृतं, I. O. omits it

3 A ब्राह्मणं

4 I. O. राजमाष and A रूपमाष

5 A माषप्रतिपदौ for the b. p.

6 I. O. यथाशक्ति हुत्वा

7 I. O. घृतं

8 I. O. युष्मभ्यस्तमुक्त्वा

9 A दीप्ताग्निं for दीप्ताग्नि

10 A भवेत्

11 I. O. adds स्वस्तिदि पूर्ववत् be-
fore this

12 A प्रजापतिदेव

13 A मुष्टिग्रहण

14 A एवमागम्यमावास्यां यावत् दधि-
दान for the bracketed portion

15 A जपन्मन्त्रं, I. O. जपन्नाम

16 A तस्यायतनदीपकं, I. O. भगा-
यतनदीपकं

17 A इतिमन्त्रश्च

18 A संकल्प्यामावास्यां for the brac-
keted portion

19 A यावत् कुर्यात्

20 A सूर्यायतनदीपं दानस्य for the
bracketed portion

21 I. O. पूजयित्वा

22 A एवमपरदिनेषु

23 A सङ्कल्पव्यतिरेकेण

विष्णुधर्मोत्तरे :—

अश्वयुज्यामतीतायां यावद्वाजेन्द्र ¹[कार्तिकी ।

तावद्दीपप्रदस्योक्तं फलं राजेन्द्र ²] शाश्वतम् ॥६॥

तावत्कालं प्रयच्छन्ति ये तु दीपं ³सदा निशि ।

तुङ्गे देशे बहिस्तेषां ⁴[महत्पुण्यफलं भवेत्] ⁵ ॥७॥

अप्यन्धकारे गहने [प्राकाश्यं तेन] ⁶ जायते ।

⁷प्राकाश्याद् यदुशार्दूल तेन यान्ति हि ⁸ तत् सुखम् ॥८॥

कृष्णप्रतिपदादिपौर्णमास्यन्त-⁹कार्तिके दीपदानम् । बहिरुच्च-¹⁰-दीपस्थानं निर्माय [तत् निशि] ¹¹ दीपं दातुं कृष्णप्रतिपदि ¹² पूर्ववत् सङ्कल्पयेत् । ¹³ॐ अथारभ्य कार्तिकपौर्ण-
मासीपर्यन्तं ¹⁴ प्रत्यहं विष्णुधर्मोत्तरोक्तकार्तिकमामविहित-¹⁵बहिस्तुङ्गस्थदीपदानफलप्राप्ति-
कामोऽहं बहिस्तुङ्गस्थाने दीपं दास्ये इति सङ्कल्प्य प्रत्यहं दद्यात् ।

तथा:—

द्विजवेशमनि यो दद्यात् कार्तिके मामि दीपकम् ¹⁶ ।

अग्निश्रोमफलं तस्य वदन्ति च मनीषिणः ॥९॥

पौर्णमास्यन्तकार्तिकोपक्रमदिने पूर्ववद्दीपं सङ्कल्प्य द्विजगृहे माममेकं दद्यात् । ॐ
अग्निश्रोमफलप्राप्तिकामोऽहं माममेकं द्विजगृहे दीपं दास्ये । अस्य ¹⁷फलभूयस्त्वात्
मासव्यापिदानत्वं प्रयुक्तम् ¹⁸ ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-आमद्रत्नालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे ¹⁹मासव्यापिदानावर्तः ।

1 A omits the bracketed portion

2 I. O. राजे

3 A महानिधि

4 I. O. बहिस्तेषां

5 A reads the bracketed portion as महापुण्यं फलं लभेत्

6 A reads the bracketed portion as प्राकाश्यन्ति न

7 I. O. प्राकाश्यादुशार्दूल, A प्राकाश्याग्रलभाद्

8 A omits it

9 A कार्तिकेदीपदान

10 A बहिरुच्च

11 I. O. तन्निधि for the bracketed portion

12 A कृष्णप्रतिपदाद्

13 A omits it

14 A कार्तिकपौर्णमासीपर्यन्त

15 A omits बहि

16 A कामद्

17 A भूयिष्ठ्यात्

18 A युक्तं

19 I. O. omits मास

[अथ नानादेवतसंक्रान्तिदानावर्तः]¹ । (६८)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३।१६।३८-४५) :—

मेघसंकमणे ²भानोर्मेघदानं महाफलम् ।

³वृषसंकमणे दानं गवां प्रोक्तं तथैव च ॥१॥

. गवां वृषाणाम्⁴ ।

⁵शयनासनदानश्च ⁶मिथुनोपक्रमे तथा ।

⁷शयनासनदानमिदमेकैकस्योभयोर्वा स्वेच्छया द्वन्द्व⁸-निर्देशस्तूभयोर्महाफलत्वायः ।

⁹कर्कप्रवेशे ¹⁰शक्रश्च सितया च तथैव च ।

गुडफाणितखण्डानां सितायाश्च तथैव च ॥२॥

¹¹सितया ¹²शर्करया ¹³सहितमित्यर्थः । [फाणितं खण्डशालूकम्]¹⁴ ।

लवणाज्यफलानाश्च तथा ¹⁵हरितकस्य च ।

तथा चैवोदकुम्भानां [दानं ज्ञेयं महाफलम्]¹⁶ ॥३॥

¹⁷[हरितकं पलशाकम्] । ¹⁸कर्कप्रवेशमुपन्यस्य शर्करासहित शक्रायुद-¹⁹कुम्भान्तदानश्रुते
सिंहप्रवेशमुपन्यस्य ²⁰[च देयान्तरश्रुतेः] सशर्कर-²¹[शक्रायुदकुम्भान्तानां] दानं ²²कर्कसंकमणे
एव । एषाश्च दशानां द्रव्याणां प्रत्येकमेव दानं महाफलम् । [एकस्य दानात्]²³ द्विद्रव्यादि-
दाने²⁴ समस्तदाने च फलातिशयः । अलाभ्यनेकद्रव्योपादान एवं बोद्धव्यम् ।

- 1 A omits the bracketed portion
- 2 A भानी मेघदान
- 3 A वृषभं संक्रमणे
- 4 A वृषाणाम्
- 5 A शयनासनदानश्च
- 6 A मिथुनोपक्रमे
- 7 A शयनासनदानानि दानैकस्योभयो-
र्वा
- 8 I. O. omits द्वन्द्व
- 9 A कर्कप्रवेशे
- 10 A शक्रश्च, I. O. omits it
- 11 I. O. सितया
- 12 A शर्करया
- 13 I. O. सहितानामित्यर्थः

- 14 A फणितं खण्डवस्तूनां for the b. p.
- 15 A हनितयाश्च
- 16 A ज्ञेयं फलहरीतकं for the b. p.
- 17 A यथाशकं for the b. p.
- 18 A and I. O. कर्कः
- 19 I. O. कुम्भ for कुम्भान्त
- 20 A देशान्तरश्रुतेः for the bracketed portion
- 21 I. O. सशक्रायुदकुम्भादीनां for the b. p.
- 22 A कर्कसंकमणे
- 23 A reads एकस्य दानात् for and I. O. omits the bracketed portion
- 24 I. O. द्वादिदाने, A omits it

सिंहप्रवेशे पात्राणां तैजसानां तथैव च ।

कन्याप्रवेशे वस्त्राणां सुरभीणां तथैव च ॥४॥

सुरभीणां धूपितानाम् ।

तुलाप्रवेशे धान्यानां बीजानामपि ^१चोत्तमम् ।

^२उत्तमदानमिति सम्बन्धः । बीजानां धान्येतरशस्यानाम् । बीजप्रहणेनैव धान्य-
प्रहणसिद्धेः पृथग्धान्यप्रहणं फलातिरेकार्थम् ।

कीटप्रवेशे ^३शस्त्राणां ^४वेश्मनां दानमेव च ॥५॥

^५धनुःप्रवेशे वस्त्राणां यानानाम् महाफलम् ।

मृगप्रवेशे दारुणां दानमग्नेस्तथैव च ॥६॥

^६‘अग्नेर्दानं’ दारुण्युपादाय स्वयं ^७ज्वालयित्वा शीतापनोदार्थं, [दारुणा अप्रिसमिन्ध-
नाय च]^८ दारुणाम् ।

कुम्भप्रवेशे दानन्तु गवामर्थं तृणस्य तु ।

मोनप्रवेशे [स्नानानां माल्यानामपि चोत्तमम्]^९ ॥७॥

स्नानानां ^{१०}स्नानीयसुगन्धामलकादीनाम् ।

^{११}दानान्यथेतानि मया द्विजेन्द्राः प्रोक्तानि काले ^{१२}[तु नरश्च] दत्त्वा ।

प्राप्नोति कामान् ^{१३}मनसस्त्वभीष्टोस्तस्मात् प्रशंसन्ति हि कालदानम् ॥८॥

[अथ मेघे]^{१४} रवेः संक्रमणे यजमानोऽचिंताय ब्राह्मणाचार्यितं मेघं दद्यात् । ॐ
अयामुक्तसगोत्रायामुक्त-^{१५}वेदामुक्तशाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मेघ-
संक्रमणविहित-मेघदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं^{१६} मेघं ददामि । ^{१७}प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा
सावित्रीं पठित्वा मेघोऽयं वरुणदेवत इत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेत् । तत ॐ अथ

1 A चोत्तमं

2 A दानमिति

3 I. O. and V. D. वस्त्राणां

4 I. O. वेष्मनां, A वेश्मनां

5 I. O. and V. D. अग्निप्रवेशे, A
धनुःप्रवेशे

6 A अपं दानं

7 A ज्वालयि

8 I. O. दारुणामप्रिसमिन्धनाय and
A दारुणामप्रिसमिन्धनाय for the
bracketed portion

9 I. O. omits the bracketed
portion

10 I. O. स्नानाय गन्धामलकोदानं

11 I. O. दानान्यथेतानि

12 A अथयथ for the b. p.

13 A संक्रान्तमभिराम

14 I. O. अथमेघे for the bracke-
ted portion

15 A omits वेदामुक्त

16 A omits एतं

17 I. O. प्रतिप्रहीत

कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा १[मेघं पुच्छे गृह्णीयात्] ।

तथा वृषसंक्रमणे^३ वृषदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वृषसंक्रमणविहितगोदानफलप्राप्ति कामोऽहमेतान् वृषानिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^३ वृषा एते विष्णुदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा मिथुनसंक्रमणे शयनदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-मिथुनसंक्रमणविहित-शयनदानफल-प्राप्तिकामोऽहमेतच्छयनमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते^४ शयनमिदं^५ प्रजापति-देवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [स्पर्शः स्वीकारः]^६ । एवमासन-दानवाक्ये^७ शयनपदस्थाने आसनपदनिवेशो विशेषः ।

तथा कर्कटसंक्रमणे शर्करासहितशक्रुदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्तसितासहितशक्रुदानफल प्राप्तिकामोऽहमेतान् सितासहितान्^८ [शक्रूनििति विशेषः] । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं^९ शक्रव एते^९ प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।^{१०} स्पर्शः स्वीकारः । एवं गुड-खण्डशालूक-खण्ड^{११}-शर्करालवणघृतफलहरितकोदकुम्भानां प्रत्येवं दान-वाक्ये^{१२} सितासहितान् शक्रूनि^{१३}पदस्थाने एषामन्यतमस्य^{१४} ^{१५}कर्कसंक्रमणविलिखितपदस्य च निवेशो विशेषः । एष सोमदैवतो गुडः^{१६} एतत् सोमदैवतं फाणितम् एष सोमदैवतः खण्डः [एषा सोमदैवता सिता]^{१७} एतत् सोमदैवतं लवणम् एतद्विष्णुदैवतमाज्यम् एतद्वनस्पतिदैवतं फलम् एतद्वनस्पतिदैवतं हारितकम् एष वरुणदैवत उदकुम्भ इति स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं^{१८} प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [सर्वेषां स्पर्शः स्वीकारः ।]^{१९}

1 I. O. मेघ' for the b. p.

2 A वृषसंक्रमे

3 A स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं

4 A स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं

5 A विष्णुदैवतामिति

6 A सुप्तस्वीकामः for the bracketed portion

7 A आसनस्थाने

8 A शक्रू' दास्ये for the bracketed portion

9 A प्रजापतिदैवत

10 A रूपं

11 I. O. omits शालूक-खण्ड

12 I. O. दाने वाक्यं, A दानवाक्ये

13 A omits इति

14 A एषामन्यतमपदस्य

15 I. O. and A कर्कः

16 A एते

17 A omits the bracketed portion

18 A स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते

19 A omits the bracketed portion

¹सिंहसंक्रमणे यथाशक्ति सौवर्णादिपात्राणामन्यतमस्य² दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
सिंहसंक्रमण³-विहित-तैजसपात्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैजसपात्रमिति विशेषः । स्वस्ति-
सावित्रीपाठानन्तरं पात्रमिदं विष्णुदैवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।
स्पर्शः स्वीकारः ।

कन्यासंक्रमणे धूपितवस्त्र⁴-दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कन्यासंक्रमणविहित वस्त्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि वस्त्राणीति⁵ विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वस्त्राणीमानि
बृहस्पतिदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [दशप्रहणपूर्वकं परि-
धानं]⁶ स्वीकारः ।

तुलासंक्रमणे ⁷[धान्यदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-तुलासंक्रमणविहित-धान्यदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि धान्यानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं धान्यानीमानि प्रजापति-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिप्रहणं स्वीकारः । एवं
बीजदानवाक्ये]⁸धान्यपदस्थाने बीजपद-⁹[निवेशो विशेषः] ।

शुद्धिकसंक्रमणे ¹⁰खड्गादीनामन्यतमशस्त्रलयस्य दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शुद्धिक-
संक्रमणविहित-शस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि शस्त्राणीति विशेषः । स्वस्तिमावित्री-
पाठानन्तरं शस्त्राणीमानि शकदैवतानीति [विष्णुदैवतानीति वा]¹¹ प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [प्रहणं स्वीकारः । एवं गृहलयदानवाक्ये शस्त्रपदस्थाने गृहपद-
निवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं गृहाणीमानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।]¹²प्रवेशः स्वीकारः ।

धनुःसंक्रमणे ¹³वस्त्रलयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त धनुःसंक्रमणविहित वस्त्रदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि¹⁴ वस्त्राणीति विशेषः । ¹⁵स्वस्तिमावित्रीपाठानन्तरं ¹⁶वस्त्राण्येतानि बृहस्पति-

1 A द्विव०

2 I. O. सो...स्या

3 I. O. and A विंशत्यव

4 I. O. omits वस्त्र

5 A इति

6 A दशप्रहणं for the bracketed portion

7 A omits the bracketed portion

8 A निवेशः for the bracketed portion

9 A खड्गादीना०

10 I. O. omits the bracketed portion

11 A omits the bracketed portion

12 A वलय for वस्त्रवय

13 A omits येतानि

14 A omits this

15 A वस्त्राणीमानि

दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ¹[दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं]
स्वीकारः । दोलाचतुर्दोलनौकादीनामन्यतम²-यानत्रयस्य दानवाक्ये वस्तुपदस्थाने यानपद-
निवेशो विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं यानान्येतानि³ विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृ-
वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ⁴[आरोहणादि स्वीकारः ।

मकरसंकमणे इन्धनदानवाक्ये मकरसंकमणविहितेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानीन्धना-
नीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरमिन्धनान्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।] स्पर्शः स्वीकारः । ⁵[अग्निदानन्तु शीतार्तताणायानुष्ठानमात्रम् ।]

कुम्भसंकमणे गोप्रासदानम् । ⁶ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कुम्भसंकमणविहित-गोप्रासदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं गोभ्य-[स्तृणं दास्य] इति सङ्कल्प्य तद्दिने यथालाभं गोभ्यो प्रासं⁸
दद्यात् ।

⁹[मीनसंकमणे ज्ञानीयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त]-मीनसंकमणविहित ज्ञानदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतानि ज्ञानानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ज्ञानान्येतानि विष्णुदैवतानीति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । स्पर्शः स्वीकारः ।

¹⁰तथा :—

उत्तरे[तु गते]¹¹ प्रोक्तं वस्तुदानं महाफलम् । (३।३१७.४क)

तिलदानं तथा विप्रा दक्षिणोपगते¹² रवौ ॥६॥

विप्रा इति सम्बोधनम् । उत्तरायणेऽर्चिताय ब्राह्मणाय वस्तुमर्चितम् ॐ अथादि
तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तायणविहित-वस्तुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वस्त्वं
दद्यानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वस्तुमिदं बृहस्पतिदैवतमिति वदेत्¹³ । पूर्ववत्
कामस्तुत्यादि¹⁴ दक्षिणा¹⁵ च । ¹⁶दशाग्रहणपूर्वकं परिधानं स्वीकारः । दक्षिणायने [तिलदान-
वाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-दक्षिणायनविहिततिलदानं]¹⁷-फलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलानिति विशेषः ।

1 A दशग्रहणपूर्वकं for the brack-
eted portion

2 I. O. •तमन

3 A एतानि

4 A omits the bracketed por-
tion

5 A omits the bracketed por-
tion

6 A omits it

7 A एतच्च दान for the bracke-
ted portion

8 A चासं

9 A omits the bracketed por-
tion

10 I. O. omits तथा

11 I. O. उत्तरे for the bracketed
portion

12 I. O. दक्षिणायनगते

13 I. O. पदेत्

14 I. O. कामसुति

15 I. O. दक्षिणे, A reads दक्षिणा

16 A दश०

17 A तिलदानविहित for the
bracketed portion

खस्तिसावित्रीपाठानन्तरं तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् ।
स्तुत्यादि पूर्ववत् । १ मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।

काम-

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वक्त्रालसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे संकान्ति-दानावर्तः ।

[अथ नानादवत-ऋतुदानावर्तः । (६९)]^१

^२सम्बर्तः :—

इन्धनानि ^३तु यो दद्याद्विप्रेभ्यः शिशिरागमे ।

स सुखी दीप्तकायामिः सुभगश्चैव जायते ॥१॥

अत्र 'शिशिरर्तूपक्रमदिने' ^५यजमानो यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽर्चितानीन्धनानि दद्यात् । ^६[ॐ अद्यामुक]-सगोत्रेभ्योऽ^७[मुकवेदामुक]-शाखाध्यायिभ्योऽ^८मुकदेवशर्मभ्यो युष्मभ्यं सम्बर्तोक्तेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानीन्धनानि ददानि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्ति-सावित्री^९ पठित्वा इन्धनानीमानि विष्णुदैवतानीत्युक्त्वा ^{१०}[यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः] । ^{११}तत ॐ अथ कूर्तैतद्दानप्रतिष्ठार्थं युष्मभ्यमहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । प्रति-प्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा इन्धनानि स्पृशेयुः ।

^{१२}स्कन्दपुराणे :—

काष्ठानि यः प्रयच्छेत् हेमन्ते नरसत्तमः ।

ब्राह्मणेभ्यः सदा देवि सोऽमिलोकं समश्नुते ॥२॥

^{१३}हेमन्तोपक्रमदिने ^{१४}प्रातरुहीतोदपूर्णताम्रपाल उदङ्मुखः काष्ठदानं सङ्कल्पयेत् । ^{१५}ॐ अथारभ्य हेमन्तसमाप्तिपर्यन्तं ^{१६}यथासम्भवगोत्रनामभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽमिलोकप्राप्ति-कामोऽहं प्रत्यहं काष्ठानि दास्ये । ततः प्रभृति हेमन्तसमाप्त्यवधि^{१७} [प्रतिदिनं ब्राह्मण-ग्रहेषु]^{१८} यथालाभं काष्ठानि दद्यात् । सदेति पदश्रवणात् श्रुतुव्यापित्वमस्य ।

- 1 I. O. omits the bracketed portion
- 2 A omits this
- 3 A च
- 4 A अशिरसुंक्षमदिने
- 5 A यजमाने
- 6 A अद्यामुकासुक for the bracketed portion
- 7 A मुकासुक for the b. p.
- 8 A मुकासुक for सुक
- 9 A पवित्री after सावित्री
- 10 A यथाशाखं कामस्तुति for the bracketed portion

- 11 A omits this
- 12 A स्कन्दपुराणे
- 13 A हेमन्तोपक्रमदिने
- 14 A गृहीतोपूर्णताम्रपाल, I. O. omits ताम्र
- 15 A omits it
- 16 I. O. यथासम्भव
- 17 I. O. हेमन्तसमाप्त्य, A हेमन्त-समाप्त्य
- 18 I. O. देवब्रह्मचर्येषु for the bracketed portion

आग्नेयपुराणे :—

हेमन्ते शिशिरे चैव पुण्यामिं यः प्रयच्छति ।

सर्वलोकप्रतापार्थं स पुण्यां गतिमाप्नुयात् ॥३॥

¹पुण्यामिं चाण्डालादिगृहामिव्यतिरिक्तम् । हेमन्तोपक्रमदिने ²नानासत्त्वशोताप-
नोदाय सेन्धनममिं³ प्रातः सायञ्च यथेच्छं पूर्ववत् ⁴सङ्कल्प्य ⁵शिशिरतुसमाप्तिं यावत्
प्रत्यहं दद्यात् । ॐ अद्यादि शिशिरतुसमाप्तिपर्यन्तं सर्वलोकप्रतापार्थं पुण्यगतिप्राप्ति-
कामोऽहं पुण्यामिं दास्ये ।

भविष्यपुराणे (१।६३।७३) :—

⁷[शीते काष्ठेन्धनं] दद्यान्नराणां शीतनाशनम् ।

भानोरायतने देव अश्वमेधफलं लभेत् ॥४॥

शीतकालोपक्रमदिने पूर्ववत् नराणां प्रतापनार्थं ⁸दाहन् सङ्कल्प्य सूर्यायतने दद्यात् ।
ॐ अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहम् अद्यादि यावच्छीतकालं⁹ सूर्यायतने ¹⁰नरप्रतापनार्थं
¹¹[दाहन् दास्ये] ।

नरसिंहपुराणे :—

शीतकाले महावह्निं प्रज्वालयति यो नरः ।

सर्वसत्त्वहितायार्थं स्वर्गश्चाप्सरसं लभेत् ॥५॥

एतदप्यनुग्रानमात्रम् । अतएव धार्मिकाः ¹²ज्ञानघाटे शीतसमये ¹³काष्ठकृतेषु अग्नि-
मनुदिनं प्रज्वालयति ।

महाभारते (अनु—१२५।८०ख and ८१ख) :—

वर्षासु दीपदानेन ¹⁴विष्णुलोकमवाप्नुयात् ।

¹⁵[तमोरुपं न तस्यास्ति दीपकं यः प्रयच्छति] ॥६॥

- 1 I. O. and A पुण्यामि
- 2 A नराणां शीतनाशनाय शीतकाले
क्षेपं
- 3 I. O. सुप्रसिद्धममिं
- 4 A omits it
- 5 A शिशिरसमाप्तिं
- 6 A शिशिरसमाप्तिपर्यन्तं
- 7 A शीतकालेन्धनं and Bh. p.
शीतकाले धनं for the bracke-
ted portion
- 8 A दाहन्

- 9 A काष्ठ
- 10 A नराणां for नर
- 11 A दाहन् दद्यात् for the bracke-
ted portion
- 12 I. O. ज्ञानप्राप्तं
- 13 A कामकृते
- 14 A शिवलोकेन नरः
- 15 I. O. तथारूपं न तस्यास्ति रूपः
प्रयच्छति for the bracketed
portion

वर्षाद्युः श्रावणभाद्रपदयोरित्यर्थः । सौरश्रावणप्रतिपदमारभ्य भाद्रपदसमाप्तिपर्यन्तं मासद्वयं शुचिस्थाने दीपं पूर्ववत् सङ्कल्प्य दद्यात् । ^१[ॐ अद्यादि] ^२भाद्रपदसमाप्तिपर्यन्तम् अमुकसगोत्रायामुक्तदेवशर्मणे ^३ दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं दीपं दास्ये । ^४[फलभूयस्त्वेन ऋतुव्यापित्वमस्य ।]

^५[विष्णुधर्मोत्तरे :—

इन्धनानां] प्रदानेन ^६शिशिरे स्यान्महाफलम् ।

ज्ञानानुलेपनादीनां वसन्ते द्विजसत्तमाः ॥७॥ (३।३।१।४ख)

द्विजसत्तमा इति सम्बोधनम् । आदिशब्देन माल्यग्रहणम् ।

^७[पानकानां तथा] प्रीध्मे कट्टनां ^८तदनन्तरे ।

शरद्यज्ञस्य ^९धर्मज्ञा वस्त्राणामपि ^{१०}हैमने ॥८॥ (३।३।१।४)

तदनन्तरे प्रावृषि । ^{११}धर्मज्ञा इति सम्बोधनम् । माघफाल्गुनयोरन्यतरस्य ^{१२}यथेष्टदिनेऽर्चिताय ^{१३}ब्राह्मण्यायाचितानोन्धनानि दद्यात् । ॐ ^{१४}अद्यामुक्तसगोत्रायामुक्तदेवशर्मणे शाखाध्यायिनेऽमुक्तदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^{१५}शिशिरतुर्विहितेन्धनदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानोन्धनानि ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । तथा चैत्रवैशाखयोरन्यतरस्य यथेष्टदिने सुगन्धितैलामलकानुलेपनमाल्यानां दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^{१६}[वसन्ततुर्विहित-ज्ञानानुलेपनमाल्यानीति विशेषः] । ^{१७}स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं ज्ञानानुलेपनादीन्येतानि विष्णुदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१८}तथा ज्यैष्ठापाद-

1 I. O. omits the bracketed portion

2 A omits it.

3 I. O. omits it

4 A omits the bracketed portion

5 A reads the bracketed portion as विष्णुधर्मोत्तरोक्त इन्धनानि

6 A and I. O. प्रीधिर

7 A पानकावाक्या for the bracketed portion

8 A तदनन्तरं

9 A धर्मज्ञ

10 A हैमने

11 A धर्मज्ञ

12 A यथेष्टदिने

13 A ब्राह्मण्यायाचितानोन्धनानि

14 A अद्यादिमुक्तसगोत्रायामुक्तदेवशर्मणे

15 A शिशिरविहित इन्धनम्

16 A वसन्तविहितज्ञानानुलेपनादिदानपद्यप्राप्तिकामोऽहमेतानि ज्ञानानुलेपनादीनि दास्ये for the b. p.

17 A omits it

18 A omits it

योरन्यतरस्य यथेष्टदिने पानकानां दानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-प्रोष्मत्तुर्विहित-पानकदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि पानकानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते पानकान्येतानि विष्णु-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तथा श्रावणभाद्रयोरन्यतरस्य
यथेष्टदिने कटुद्वयदानवाक्ये विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कटुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि 'कटूनीति
विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कटून्येतानि सोमदैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । तथाश्विनकार्तिकयोरन्यतरस्य यथेष्टदिने अन्नदानवाक्ये 'विष्णुधर्मो-
त्तरोक्तशरदृतु-~~विज्ञानाभदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नमिति~~ विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
अन्नमिदं प्रजापतिर्दत्तमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । तथा मार्ग-
षोषयोरन्यतरस्याभिमतदिने^१ वज्रत्रयदानवाक्ये^२ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-हेमन्ततुर्विहितवज्रदानफल-
प्राप्तिकामोऽहमेतानि वज्राणीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते वज्राणीमानि बृहस्पति-
दैवतानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । दशप्रहणपूर्वकं^३ परिधानं
स्वीकारः ।

तथा—(३।३।१।५।६-७) :—

वहिः स्नानं नरः कृत्वा सूर्यस्योदयनं प्रति ।

शिशिरे सततं^४ वह्निं तर्पयित्वा तथा तिलैः ॥६॥

कुन्माषं सघृतं दत्त्वा यथाशक्नोति द्विजातिषु^५ ।

[कायाप्रदोषि^६ प्राकारयं]^७ शत्रूनाशश्च विन्दति ॥१०॥

‘शिशिरतूर्पकमदिने उदितमात्रे सूर्यं ग्रामाद्वदिर्जलाशये स्नात्वाप्रो ॐ प्रजापतये
स्व हेति तिलान् हुत्वा शूदो ब्राह्मणद्वारा होमं कारयित्वा घृतमहितान् राजमापानयितान्
ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यः [ॐ अथादि युष्मभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्]^{१०} । विष्णुधर्मोत्तरोक्तसघृत-
कुन्माषदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् [सघृतान् कुन्माषान् ददानि]^{११} । प्रतिग्रहीतारः
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते कुन्माषोऽयं प्रजापतिर्दत्त इति वदेयुः । पूर्ववत् कामस्तुतिदक्षिणे ।
मुष्टिप्रहणं स्वीकारः । एवं प्रत्यहं मासद्वयं दद्यात् ।

1 A कटूकाभीति

2 A विष्णुधर्मोत्तरोक्तम्

3 A विज्ञानाभदाने

4 A वज्रत्रयदानवाक्ये

5 A पूर्ववत्

6 A घृतं

7 A द्विजातिषु

8 A कायाप्रदोषप्राकारयं for the bracketed portion

9 A शिशिरार्कपकमदिने

10 A omits the bracketed portion

11 A कुन्माषान् दद्यात् for the bracketed portion

तथा :—

शक्नून् सिताखण्डयुतान् त्रपुषोर्वारुकांश्चितान् । (३।३।१।७।८क)

लवणाज्ययुतान् दत्त्वा तथा हरितकांश्चितान् ॥११॥

त्रपुषं तिमिष इति प्रसिद्धम् । उर्वारुः कर्कटी हरितकम् पत्रशाकम् ।

जलकुम्भोपरिकृतानक्षयं फलमश्नुते ।

मध्याह्ने प्रातृषि स्नातः सततं द्विजसत्तमाः ॥१२॥ (३।३।१।७।८ख-६क)

द्विजसत्तमा इति सम्बोधनम् । वर्षासमयोपक्रमदिने मध्याह्ने स्नात्वा चिंताय ब्राह्मणाय त्रपुष-कर्कटी-लवणाज्यपत्रशाकसहितान् जलकुम्भोपरिस्थितान् शर्कराखण्डयुतान् शक्नून् चितान् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तवर्षतु विहितशक्नुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् सिताखण्ड-त्रपुषोर्वारु^१-लवणाज्यहरितकयुतान् जलकुम्भोपरिकृतान् शक्नून् ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते शक्नुव एते प्रजापतिदेवता इति वदेत् । पूर्ववत् कामस्तुतिर्दक्षिणा च । एवं मासद्वयं दद्यात् ।

तथा :—

शिशिरं सकलं कालं प्रासं^२ परगवे तथा ।

दत्त्वा स्वर्गमवाप्नोति संवत्सरशतानि षट् ॥१३॥

शिशिरतूपक्रमदिने^३ पूर्ववत् परगवे^४ प्रासं सङ्कल्पयेत् । ॐ अद्यारभ्य यावच्छिशिरं प्रत्यहं विष्णुधर्मोत्तरोक्तशिशिरतु विहितगोप्रासदानफलप्राप्तिकामोऽहं परगवे^५ प्रासं दास्ये । सतो यावच्छिशिरं प्रत्यहं परकीयगवे^६ प्रासं दद्यात् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ऋतुदानावर्तः ।

1 A त्रपुषकर्कटी

2 I. O. पासं

3 A omits दिने

4 & 5 I. O. परगवये

6 I. O. परकीयगवे

अथ नानादैवत-वत्सरदानावर्तः^१ । (७०)

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३१।३-३) :—

संवत्सरे तु दारुणां तिलस्य च महाफलम् ।

परिपूर्वे तथा दानं^२ यवानां द्विजसत्तमाः ॥१॥

^३इदापूर्वेऽन्नवस्त्राणां धान्यानाम्नानुपूर्वके ।

उत्पूर्वे^४ रजतस्यापि दानं प्रोक्तं महाफलम् ॥२॥

अत्र संवत्सरादि-समयविशेषपरिचयाय^५ दानसागरनिर्माण-^६वर्षस्यैव संवत्सरत्वप्रतिपादनाय लिख्यते । 'निखिलभूपचक्रतिलक-श्रीमद्वल्लालसेन-देवेन'^७ पूर्णे^८ शशिनवदशमित (१०९१^{१०}) शकवर्षे दानसागरो रचितः ।

रविभगणाः^{११}परजशिष्टा ये भूता दानसागरस्यास्य ।

क्रमशोऽस्य सम्परीदान्दाद्या^{१२} वत्सराः पञ्च ॥३॥

^{१३}तदेवमेकनव-^{१४}त्यधिकवर्ष-[सहस्रावच्छित्ते शाके संवत्सरः पतति, स च विषुवादारभ्य ।]^{१५} एवञ्च परिवत्सर-^{१६}इदावत्सर-^{१७}अनुवत्सर-उद्धत्सराः क्रमाद्भवन्ति । वर्षपञ्चकातिक्रमे च पुनरावर्तते ।

तदनु यजमानः साम्बत्सरिकेष्टमासपुण्यदिने अविंताय ब्राह्मणायविंताय दारुणि दद्यात् । ॐ अयामुक्तमगोत्रायामुक्तवेदामुक्तशाखाभ्यायिने अमुकदेवशर्मणे तुभ्यं विष्णु-धर्मोत्तरोक्त-सम्बत्सरविहित-दारुदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि दारुणि ददामि । प्रतिप्रहीता स्वस्तीत्युक्त्वा सावित्रीं पठित्वा दारुण्येतानि विष्णुदैवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुविं पठेत् ।

1 A नानादैवतविष्णुधर्मोत्तरोक्तवत्स-
दानावर्तः

2 A पराणां

3 I. O. उदावर्तः

4 A उत्पूर्व, I. O. उत्पूर्व

5 A ०परिपादान

6 A ०कामस्यैव

7 A निखिलभूपचक्र-

8 A मेना for देवेन

9 I. O. पूर्ण

10 A १६

11 A परजशिष्टा

12 I. O. ०दाद्या

13 A तदेव

14 I. O. ०त्याधिक

15 A सहस्रावच्छित्ते शाके सम्बत्सराः
पतन्ति । विषुवादारभ्य for the
b. p.

16 I. O. उदावत्सर

17 A अनुवत्सर

ॐ अथ कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं तुभ्यमहं दक्षिणामेतत्^१ काश्चनं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्ती-
त्युक्त्वा दारुणि स्पृशेत् । तिलदानवाक्ये तिलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतांस्तिलानिति विशेषः^२ ।
‘स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं’ तिला एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । परिवत्सराख्यवर्षाभिमत-मासिकपुण्यदिनेऽर्चिताय
ब्राह्मणायार्चितान् यवान् दद्यात् । तत्र दानवाक्ये परिवत्सराख्यविहित-यवदानफलप्राप्ति-
कामोऽहमेतान् यवानिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं यवा एते प्रजापतिदेवता
इति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । मुष्टिग्रहणं स्वीकारः । ‘इदावत्-
सराख्यवर्षाभिमतमासिकपुण्यदिनेऽर्चिताय ब्राह्मणायार्चितमन्नं’ दद्यात् । ‘[तत्र दानवाक्ये]
‘इदावत्सराख्यविहितमन्नदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदन्नमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तर-
मन्नमिदं’ प्रजापतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ‘[वस्त्रदाने वाक्ये]
वस्त्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि वस्त्राणीति विशेषः । ‘स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं वस्त्रमिदं’
वृहस्पतिदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि ‘[पूर्ववत् । दशाग्रहणं]-पूर्वकं परिधानं’
स्वीकारः । ‘अनुवत्सराख्यवर्षाभिमतमासिकपुण्यदिने अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितानि
^{११}यथेष्टधान्यानि दद्यात् । तत्र दानवाक्ये अनुवत्सराख्यविहित-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहमे-
तानि धान्यानीति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठानन्तरं धान्यान्येतानि प्रजापतिदेवतानीति
प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । ‘^{१२}[मुष्टिग्रहणं स्वीकारः ।] ‘^{१३}उद्वत्सराख्य-
वर्षाभिमतमासिकपुण्यदिने अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ‘^{१४}रजतं’ दद्यात् । तत्र दानवाक्ये
^{१५}उद्वत्सराख्यविहितरजतदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रजतमिति विशेषः । स्वस्तिसावित्रीपाठा-
नन्तरं रजतमिदं ‘^{१६}चन्द्रदेवतमिति प्रतिग्रहीतृवाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वज्रालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वत्सरादानावर्तः ।

1 A दक्षिणादि	9 A omits the bracketed por-
tion
2 I. O. शेषः	
3 A स्वस्तिसावित्रीपाठात्	10 I. O. अनुवत्सराख्याभिमतः
4 I. O. ऊदात्त	11 A यथेष्टधान्यानि
5 A omits the bracketed por-
tion	12 A omits the bracketed por-
tion
6 I. O. उदात्त	13 A उद्वत्सराख्यः, I. O. उत्सराख्यः
7 A वस्त्रदानवाक्ये	14 A omits this
8 A स्वस्तिसावित्रीपाठात्	15 A उद्वत्सराख्यविहितः
	16 I. O. चन्द्रदेवतमिति

अथ नानादैवत-¹विप्रकीर्णदानावर्तः । (७१)

सम्बर्तः :-—

ताम्बूलञ्चैव यो दद्याद् ब्राह्मणेभ्यो विचक्षणः ।

मेधावी सुभगः प्राज्ञो दर्शनीयश्च जायते ॥१॥

अत्र यजमानो ²यथेष्टसंख्यब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्योऽ³र्चितानि ताम्बूलानि दद्यात् । ॐ
अद्यामुकमगोत्रेभ्योऽमुकामुक-⁴वेदामुकामुकशाखाध्यायिभ्योऽमुकामुक-⁵देवशर्मभ्यो युष्मभ्यं
⁶सम्बर्तोक्तताम्बूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ताम्बूलानि ⁷ददामि । प्रतिप्रहीतारः स्वस्तीत्युक्त्वा
⁸[सावित्रीं पठित्वा] ताम्बूलान्येतानि विष्णुदैवतानीत्युक्त्वा यथाशाखं कामस्तुतिं पठेयुः ।
⁹[ततः ॐ अद्य कृतैतदानप्रतिष्ठार्थं] युष्मभ्यमहं दक्षिणामिदं काञ्चनं ददामि । प्रतिप्रही-
तारः¹⁰ स्वस्तीत्युक्त्वा ताम्बूलं¹¹ स्मृत्युयुः ।

तथा :-—

फलमूलानि ¹²पानानि शाकानि विविधानि च ।

¹³यानानि दत्त्वा विप्रेभ्यो मुदा युक्तः सुखी भवेत् ॥२॥

मूलानि ¹⁴कशेरुशालुकादीनि । देयवहुत्वापेक्षं सम्प्रदानबहुत्वम् । ब्राह्मणायाञ्चि-
ताय विविधमूलान्यर्चितानि दद्यात् । ¹⁵[ॐ अद्यामुकमगोत्रायामुकवेदामुकशाखाध्यायिने
ऽमुकदेवशर्मणे तुभ्यं] सम्बर्तोक्त मूलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि मूलानि ददामि । प्रति-
प्रहीता स्वस्तीसावित्रीपादान्ते मूलान्येतानि विष्णुदैवतानीति वदेत् । कामस्तुत्यादि

1 A. प्रकीर्णं

2 A. यथेष्टं

3 A. omits अर्चितेभ्यो

4 A. वेदामुकं

5 A. omits देव

6 A. सम्बर्तकीकं

7 A. दद्यात्

8 A. सावित्रीपाठे

9 A. reads the bracketed por-
tion as ॐ अद्यादिदानप्रतिष्ठार्थं

10 I. O. प्रतिप्रहीतृवाक्यं

11 I. O. तम्बूलं

12 A. यानानि

13 I. O. पानानि

14 A. को for कशेरु

15 A. reads the bracketed por-
tion as अद्यामुकमगोत्रेभ्योऽमुकवेदामुक-
शाखाध्यायिभ्योऽमुकमगोत्रेभ्योऽमुकदेवशर्मणे

^१स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^२[दक्षिणावाक्ये त्वेकवचनान्तसम्प्रदान]-प्रयोगो विशेषः । शाकदाने तु सम्बतीकृशाकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि ^३शाकानीति [प्रति-
ग्रहीतृवाक्ये शाकान्येतानि]^४ वनस्पतिदेवतानीति च^५ विशेषः । ^६[विविधानीति शाकानां
नानाजातीयत्वप्रदर्शनार्थः] ।

तथा :—

गुडमिन्दुरसश्चैव^७ लवणं व्यञ्जनानि च ।

सुरभीणि च पानानि ^८दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥३॥

ब्राह्मणाया-^९चिंतायाचिंतानि व्यञ्जनानि ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अत्यन्त-
सुखप्राप्तिकामोऽहमेतानि व्यञ्जनानि ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तैलमामलकं ^{१०}यच्छत् पादाभ्यङ्गं तथैव च ।

नरः सुहृणस्तेजस्वी ^{११}सुखवांश्चैव जायते ॥४॥

ब्राह्मणायाचिंतायाचिंतं तैलम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । सम्बतीकृतैलदान
फलप्राप्तिकामोऽहमेतत्तैलं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । फलभूयस्त्वादुत्कृष्ट-
तैलदानमावृत्त्या^{१२} वापि । ^{१३}आमलकदानवाक्ये तैलपदस्थाने आमलक-^{१४}पदनिवेशो
विशेषः ।

^{१५}विष्णुः :—

मधुघृततैलदानेनारोग्यम् ॥५॥

ब्राह्मणायाचिंतायाचिंतं तैलम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^{१६}आरोग्यप्राप्तिकामो-
ऽहमेतत्तैलं ददानि । स्वस्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

1 I. O. स्वीकारान्तं, A omits it	tion as विचिंतानेति शाकानां
2 A reads the bracketed portion as दक्षिणावाक्ये त्वेकवचनान्त-सम्प्रदाना	नानाजातित्वप्रदर्शनाय
3 A reads the following for शाकानीति प्रतिग्रहीतृवाक्यः :—शाकानि प्रतिग्रहीतृवाक्यं काम-भ्यादि पूर्ववत्	7 A ०श्चैव
4 I. O. reads the bracketed portion twice	8 A दत्त्वात्यन्तं
5 A omits च	9 I. O. ०चिंतायाचिंतानि, A omits अचिंताय
6 A reads the bracketed por-	10 A यश्च
	11 I. O. सुखवांश्चैव
	12 I. O. and A ०वृत्त्या
	13 I. O. and A आमलक०
	14 A omits पद
	15 A विष्णुर्वाचरोक्त
	16 A आरोग्यल०

तथा :—

तालवृन्तचामर-^१दानेनाहुःखित्वम् ॥६॥

ब्राह्मणायाचिताय तालवृन्तमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^२अदुःखित्व-
प्राप्तिकामोऽहमेततालवृन्तं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । चामरदानवाक्ये
तालवृन्तपद-^३स्थाने चामरमिति विशेषः ।

यमः :—

राजोपकरणं दत्त्वा ^४[रत्नानि विविधानि च ।

नगरश्च तथा^५ दत्त्वा] राजा भवति भूतले ॥७॥

ब्राह्मणायाचिताय सिंहासनकनक-^६दण्डच्छत्र-सौवर्णदण्डमितचामर-भृङ्गाराणामिच्छ-
यान्यतमं राजोपकरणमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । भूतलराज्य-
प्राप्तिकामोऽहमेतद्राजोपकरणं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । कनकदण्डस्य
ग्रहणं भृङ्गारचामरसिंहामनानां स्पर्शः स्वीकारः ।

आदित्यपुराणे :—

नवं शृङ्गं सुविपुलं ये प्रयच्छन्ति पक्षकम् ।

आवीज्यमानो धर्मोऽपि पवनो वाति शीतलः ॥८॥

शृङ्गं कुटिलपक्षयुतं, सुविपुलं महत्, पक्षकं मयूरपक्षव्यजनम् । नव-
मुक्कलक्ष्णं मयूरपक्षव्यजनमर्चितमर्चिताय ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
दद्यात् । आदित्यपुराणोक्त-पक्षकदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतं पक्षकं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा :—

तीर्थतडागकूपादिनीकासेनुप्रदाथ^७ ये ।

स्कन्धेन तारयेद्^८ यस्तु तृपार्त्तानां जलप्रदः ॥९॥

तीर्थं जलाशयावतरणवर्त्म, स्कन्धेन जलेषु दुर्बलजन्तुनारणम् ।

1 A' ०दाने दुःखित्वं

2 I. O. अदुःखित्वं, A अदुःखं

3 I. O. omits पद

4 A' omits the bracketed por-
tion

5 I. O. दद्या

6 I. O. omits कनक

7 A ०पदाथ

8 A तारयेत्

करम्भा^१ दधिशक्त्वः^२ । ^३ब्राह्मणेभ्योऽर्चितेभ्यो दधिमिश्रान्^४ ^५शक्नून्चितान्
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । महाभारतोक्त-करम्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतान् कर-
म्भान् ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्त^६ पूर्ववत् ।

तथा (अनु—२३।१००) :—

निवेशनानां चैत्राणां वसतीनाञ्च भारत^७ ।

दातारः प्रार्थितानाञ्च पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥१८॥

येन येन द्रव्येण धान्यहिरण्यादिना ^८[यो हव्यो भवति] ^९तत्तद्द्रव्यमर्चितम्^{१०}-चिंताय
तस्मै ब्राह्मणाय ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । स्वर्गप्राप्तिकामोऽहमेतदमुक्त्वद्रव्यं
ददानि । प्रतिग्रहोता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते ^{११}अमुकद्रव्यमिदमुकदैवतमिति वदेत् । काम-
स्तुत्यादि पूर्ववत् । ^{१२}[द्रव्यदेवतास्वीकारौ प्रतिग्रहविधावनुसन्धेयौ] ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।६३ख-६४क) :—

^{१३}मस्तुपिण्डकिलाटादिकूर्चिकादानतस्तथा ।

गोरसानां प्रदानेन तृप्तिमाप्नोत्यनुत्तमाम्^{१४} ॥१९॥

पिण्डं पिण्डितदुग्धम्, किलाटः ^{१५}सुमृष्टदुग्धपिण्डः । ^{१६}आदिशब्दात् दुग्धविकारा-
न्तरग्रहणम् । कूर्चिका ^{१७}दधिसरः, गोरसानां दधितकशिखरिण्यादीनाम्^{१८} । ब्राह्मणा-
याचिताय मस्त्वर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अनुत्तमतृप्तिकामोऽहमेतत्^{१९}
मस्तु ददानि । स्वस्त्यादि पूर्ववत् । एवं पिण्डदुग्धादिदाने ^{२०}मस्तुपदस्थान एतत्पिण्ड-
दुग्धम् ^{२१}एतं किलाटम् एतां^{२२} कूर्चिकामेत^{२३} गोरसमिति^{२४} पदनिवेशो वाक्ये विशेषः ।

1 I. O. करम्भो	tion as द्रव्यदेवतास्वीकारौ प्रति-
2 A adds प्रति after this	द्रव्यमनुसन्धेयो
3 A ब्राह्मणो for ब्राह्मणेभ्यो	13 A यस्तु०
4 A दधिमिश्रितान्	14 A ०त्तमं
5 I. O. शक्नू०	15 A स्वयन्नष्ट for सुमृष्ट
6 I. O. omits स्वीकारान्तं	16 A आदिशब्देन
7 A भारते	17 I. O. दधिघरः, A दधिपरः
8 I. O. omits the bracketed portion	18 A ०शिखरिण्यादानं
9 I. O. तस्तु द्रव्य०	19 A ०मेतं
10 A omits अर्चितम्	20 A मस्तुपिण्डपदस्थाने
11 I. O. अमुकद्रव्यमिति	21 A एता
12 A reads the bracketed por-	22 I. O. एतं
	23 A एतत्
	24 I O. गोरस

तथा (३।३।१५।८क) :—

लेखदोऽप्सरसां लोकम् ।

¹[प्राप्नोतीति शेषः । यथेष्टं] लेहनोयं पिण्डीकृतं दुग्धमचिंतम् अचिंताय ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ²अप्सरोलोकप्राप्तिकामोऽहमेतल्लेखं³ ददानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

⁴तथा (३।३।१५।८क) :—

वसूनामपि चोष्यदः⁵ ॥२०॥

⁶लोकमाप्नोतीति शेषः । ⁷यथेष्टं ⁸चोषणीय-⁹दुग्धाम्रादिकमचिंतमचिंताय ब्राह्मणाय
ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वसुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतच्चोष्यं ददानि । स्वस्त्यादि-
स्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१४।११क) :—

इक्षु-¹⁰मृद्वीकयोर्दानात् परं सौभाग्यमाप्नुयात् ॥२१॥

अचिंताय ब्राह्मणायचिंतमिक्षुम्¹¹ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ¹²परम-
सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतमिक्षुं¹³ ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।

¹⁴[तथा—(३।३।११।११क) :—

दन्तकाष्ठप्रदानेन सौभाग्यं महदाप्नुयात् ॥२२॥

ब्राह्मणायचिंताय दन्तकाष्ठमचिंतम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अतिशयित-
सौभाग्यप्राप्तिकामोऽहमेतदन्तकाष्ठं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।४१।८०क) :—

¹⁵[जिह्वानिलंस्वनं दत्त्वा] विरोगस्त्वभिजायते ॥२३॥

- 1 A reads the bracketed por-
tion as प्राप्नोति यथेष्टं
- 2 A अप्सरसां for अप्सरो
- 3 A 'मेतं' तल्लेखं
- 4 I. O. omits it
- 5 A चोष्यतः
- 6 A लोकं प्राप्नोतीति
- 7 A omits it
- 8 I. O. चोषणा
- 9 A 'दुग्धादिकं'

- 10 A 'मृद्वीकयोर्दानात्'
- 11 I. O. इक्षु for इक्षुम्
- 12 I. O. परम for परम
- 13 I. O. इक्षु for इक्षुं
- 14 A reads the bracketed por-
tion a little below, just
before तथा :- मृत्तिकायाः etc.
- 15 A जिह्वानिलंस्वनं कृत्वा and I. O.
जिह्वानिलंस्वनं कृत्वा for the
bracketed portion •

* अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं जिह्वानिलेखनम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् ।
 १ विरोगत्वप्राप्तिकामोऽहमेतज्जिह्वानिलेखनं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।११ख) :—

मृत्तिकायाः प्रदानेन शुचिः सर्वत्र जायते ॥२४॥

मृत्तिका तीर्थमृत्तिका स्नानार्था शौचार्था च । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितां^२ मृत्तिकाम्^३
 ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त^४-मृत्तिकादानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां^५
 मृत्तिकां ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं^६ पूर्ववत् । अत्र दन्तकाष्ठ-जिह्वानिलेखन-मृत्तिका-
 दानेषु ७ अनुत्सृज्यानुष्ठानमात्रेणापि ८ फलमुक्तम् । उत्सृज्य दाने तु ९ दक्षिणाधिक्यात्^{१०}
 फलाधिक्यम् ।

तथा (३।३।१।१४क) :—

वितानकप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२५॥

वितानं चन्द्रातपः । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं वितानकम्^{११} ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा
 दद्यात् । १२ सर्वपापक्षयकामोऽहमेतद्वितानकं ददानि । स्वस्यादिस्त्रीकारान्तं^{१३} पूर्ववत् ।

१४ [तथा (३।३।१।२३) :—

दत्त्वा पूगफलं विप्रा सफलां विन्दते क्रियाम् ।

ताम्बुलस्य प्रदानेन सौभाग्यमपि विन्दति ॥२६॥

अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं ताम्बुलदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतत्ताम्बूलं ददानि ।] [स्वस्यादि-
 स्त्रीकारान्तं पूर्ववत् ।]^{१५}

तथा (३।३।१।३०) :—

यज्ञोपवीतदानेन वस्त्रदानफलं लभेत् ।

उष्णीषदानस्य तथा फलमेतदुदाहृतम् ॥२७॥

1 A विरोग for विरोगत्व

2 I. O. ०चितं

3 A मृत्तिकामर्चितां

4 A विष्णुधर्मोत्तरो

5 A एता for एतां

6 A omits स्त्रीकारान्तं

7 A उत्सृज्यानुष्ठानमात्रेणापि

8 I. O. फलं युक्तं

9 A एत

10 A दक्षिणायां

11 A वितानकमर्चितं

12 A विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वितानकदानफल-
प्राप्ति for सर्वपापक्षय

13 I. O. omits स्त्रीकारान्तं

14 A omits the bracketed por-
tion

15 A reads the bracketed por-
tion after the first line of
the next verse

अर्चिताय ब्राह्मणायोष्णीषमर्चितम्^१ ॐ^२ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । ^३वस्त्र-
दानफलप्राप्तिकामोऽहमेतदुष्णीषं ददानि । स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^४[परिधानं
स्वीकारः ।

तथा (३।३।१।२५क) :—

कङ्कतस्य प्रदानेन परां वाधां प्रमुञ्चति ॥२८॥

कङ्कतं केशप्रसाधनोचितं काङ्करीति प्रसिद्धं बोद्धव्यम् । अर्चिताय ब्राह्मणायार्चितं
कङ्कतम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । प्रवाधाप्रगोक्तकामोऽहमेतत् कङ्कतं द्रवानि ।
स्वस्त्यादिस्वीकारान्तं पूर्ववत् ।]

तथा (३।३।६।२२) :—

^५बाले क्रीडनकं दत्त्वा मिष्टमन्नं^६ तथैव च ।

फलं मनोहरस्त्रापि^७ अग्निशोमफलं लभेत् ॥२९॥

क्रीडनकं क्रीडोचितद्रव्यं^८ [कन्दुकादि । अर्चिताय वटवे कीडोचितकन्दुकमर्चितम्]
ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । अग्निशोमफलप्राप्तिकामोऽहमेतत् क्रीडनकं ददानि ।
स्वस्त्यादि-^९स्वीकारान्तं पूर्ववत् । ^{१०}[अनुपनीताय तु दाने] अनुष्ठानमात्रम् ।

^{११}तथा (३।३।१।२४) :—

समुद्रजानां भाण्डानां शंखादीनां प्रदायकः ।

पात्रीभवति कामानां यशसश्च न संशयः ॥३०॥

भाण्डानां पात्राणाम् । शंखादीनामित्यादिशब्देन शुक्तिप्रहणम् । शुक्तिशंखयोरन्य-
तरस्य पात्रलयमर्चितं ब्राह्मणायार्चिताय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-^{१२}समुद्रजभाण्डदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतानि भाण्डानि ददानि । प्रतिग्रहोता
स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते भाण्डानीमानि वरुणदैवतानीति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

- 1 A ब्राह्मणायामर्चितमुष्णीषं
- 2 A omits it
- 3 A उष्णीषं for वस्त्र
- 4 A omits the bracketed por-
tion
- 5 A वाच
- 6 A तीक्ष्णं
- 7 A and V, D. मनोहरं वापि

- 8 I. O. reads the bracketed
portion as कन्दुकाद्यार्चितं
- 9 I. O. and A omit स्वीकारान्तं
- 10 A अग्रदानं तीक्ष्णदानं for the
bracketed portion
- 11 I. O. omits it
- 12 A सामुद्र for समुद्रज

तथा (३।३।११।२२) :—

ज्ञानानां सुखवासानां धूपानाञ्च प्रदायकाः^१ ।

लोके प्रयान्ति प्रियतां भवन्ति च सुगन्धिनः ॥३१॥

ब्राह्मणायाचिताय ज्ञानोपयुक्तं सुगन्धितिलामलकाद्यचितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । लोकप्रियत्वसहितसुगन्धित्वप्राप्तिकामोऽहमेतानि ज्ञानानि ददानि । स्वस्त्यादि स्त्रीकारान्तं^२ पूर्ववत् । ^३सुखवास-^४दानवाक्ये तु ज्ञानपदस्थाने सुखवासपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३।१४।१४क) :—

शक्रुदस्तृप्तिमाप्नोति ॥३२॥

ब्राह्मणायाचिताय शक्रुमुचितम्^५ ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । तृप्तिकामोऽहमेतान् शक्रून् ददानि । स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते शक्रव एते प्रजापतिदेवता इति प्रतिग्रहीतृ-वाक्यम् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (३।३।०६।६२ख-६३क) :—

आरण्यपशुदानेन वायुलोके महीयते ।

एतदेव फलं प्रोक्तं प्रदानेन तु पक्षिणाम् ॥३३॥

आरण्यपशुसमभिव्याहारेणा^६ रण्यानामेव पक्षिणां मयूरादीनां ग्रहणम्^७ । एतदेव फलं वायुलोकप्राप्तिरित्यर्थः । अर्चिताय ब्राह्मणाय मयूरादिपक्षित्वमर्चितम् ॐ अद्यादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । वायुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतान् पक्षिणो ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते पक्षिण एते वायुदेवता इति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१०।१८) :—

भोगमाप्नोति ताम्रदः^८ ।

लोहारकूटयो-^९[दानात् कुप्य]-माप्नोत्यसंशयम्^{१०} ॥३४॥

1 A प्रदायकः

2 I. O. omits स्त्रीकारान्तं

3 I. O. अथवा ॥ ३०

4 A ०दाने तु वाक्य

5 A अन्तर्हितान्

6 A ०व्याहाराद्

7 I. O. omits ग्रहणम्

8 I. O. ताम्रदः

9 A अेतानां दौनारूप्य for the bracketed portion

10 A ०संशयः

आरकूटं पित्तलम् इतरलोहानां स्वपदोपात्तत्वात् । [अत्र लोह]^१-पदं कांस्यपरम्, कुप्यं हेमरूप्येतरधनम् ।

^२अयसश्च प्रदानेन स्थैर्यं ^३सुमहदधुते ।

त्रपुसीसकयोदीनाद् 'बुद्धिबुद्धिमवाप्नुयात् ॥३५॥ (३।३।१०।१६क)

तपु रजम् । ^४यथेष्टपरिमाणं ताम्रमचितम् अचिताय ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्त-
मुक्त्वा दद्यात् । भोगप्राप्तिकामोऽहमेतत्ताम्रं ददामि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रीपाठान्ते
ताम्रमिदमग्निदैवतमिति वदेत् । ^५कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । कांस्यदाने कुप्यप्राप्तिकामो-
ऽहमेतल्लोह^७-मिति ^८वाक्ये विशेषः । ^९[पित्तलदाने कुप्यप्राप्तिकामोऽहमेतदारकूटमिति
विशेषः । लोहदाने सुमहास्थैर्यप्राप्तिकामोऽहमेतदय इति विशेषः । रजदाने ^{१०}बुद्धिबुद्धि-
प्राप्तिकामोऽहमेत्^{११} तपु इति विशेषः । सीमकदाने ^{१२}बुद्धिबुद्धिप्राप्तिकामोऽहमेतत् सीसक-
मिति विशेषः ।]

तथा (३।३।१०।२०ख-२१क) :—

शिल्पभागडानि यो दद्याल्लोहानि विधिवद्विज्ञाः ।

विद्यादानफलं तस्य कथितं नात्र संशयः ॥३६॥

शिल्पभागडानि ^{१३}शिल्पनिर्माणोचितद्रव्यादीनि । गृहीतोदपूर्यताम्रपाल [उदङ्मुख उप-
विष्टो]^{१४} यथेष्टं शिल्पभागडानि कारुभ्यः शिल्पभागडार्थिभ्यः सङ्कल्पयेत् । ॐ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त शिल्पभागडानफलप्राप्तिकामोऽहं कारुभ्यः शिल्पभागडानि दास्ये इति सङ्कल्प्य
[यो येनार्थो]^{१५} तस्मै शिल्पिने तद्दद्यात् । अत्र कारुभ्यो दानं [विष्णुधर्मोत्तर एव स्थानान्तरे
ध्रुवणात्]^{१६} ।

1 A अत्र for the bracketed portion

2 A आयसस्य

3 A समहदधुते

4 A बुद्धि०

5 I. O. यथेष्ट twice and ०परिमाण

6 A ताम्ररूप्यादि

7 A कांस्य for लोह

8 A omits it

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. बुद्धि०

11 I. O. एतं for एतत्

12 I. O. बुद्धि०

13 A निर्माओचितद्रव्याणि वास्त्रादीनि

14 I. O. उदङ्मुखोपविष्टो and A उदङ्मुख उपविष्ट for the bracketed portion

15 A omits the bracketed portion

16 A reads the bracketed portion as विष्णुधर्मोत्तरोक्तानामन्तर-ध्रुवणात्

तथा च^१ :—

येन जीवति भारडेन तस्य भारडस्य दापकः^२ ।

सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ॥३७॥

यज्ञोपकरणद्रव्यं^३ [ब्राह्मणस्य महाफलम् ।

‘युद्धोपकरणद्रव्यं’ क्षत्रिये^४ द्विजपुङ्गवाः ॥३८॥ (३।३।१६।१२)

‘परयोपयोगि’ तद्वैश्ये^५ शूद्रे^६ शिल्पोपजीवनम् ।

यस्योपयोगि यद्द्रव्यं देयं तस्यैव तद्भवेत् ॥३९॥ (३।३।१६।१३)

येन येन च भारडेन यस्य^७ वृत्तिरुदाहृता ।

तत्तत्तस्यैव दातव्यं पुण्यकामेन धीमता ॥४०॥ (३।३।१६।१४)

^{१०}तथा (३।३।१०।२।१ख) :—

वर्मदाता नरो नित्यं रक्षां समधिगच्छति ।

^{११}[वर्म सन्नाहः ।] ब्राह्मणायाचिताय वर्माचितम् ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तवर्मदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्वर्मं ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रोपाठान्ते वर्मेदं शकदैवतमिति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । परिधानं स्वीकारः । एतच्च ^{१२}दानं ब्राह्मणाय ^{१३}तत्प्रकरणे पाठात् ।

तथा (३।३।१०।२।२क) :—

आयुधानां प्रदानेन रिपुनाशमवाप्नुयात् ॥४१॥

^{१४}[यथेच्छमायुधान्याचितानि अचिताय] ब्राह्मणाय ॐ अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात् । रिपुनाशकामोऽहमेतान्यायुधानि ददानि । प्रतिग्रहीता स्वस्तिसावित्रोपाठान्ते आयुधानीमानि शकदैवतानीति वदेत् । कामस्तुत्यादि पूर्ववत् । [ग्रहणं स्वीकारः ।] ^{१५} ^{१६}[ब्राह्मण-

1 A omits च

2 A दापकः

3 V. D. omits the b, p.

4 A अन्वोपकरणं द्रव्यं

5 I. O. क्षत्रियो

6 A शूद्रयोः, I. O. धारयोः

7 A तत्रैव, I. O. तद्द्रव्यं

8 I. O. शिल्पोपजीवनं

9 A उच्यते

10 A omits it

11 A omits the bracketed portion

12 A omits it

13 A तत्प्रकरणेऽपि

14 A यथेच्छमायुधान्याचिताय for the bracketed portion

15 A omits the bracketed portion

16 A reads the bracketed portion as ब्राह्मणप्रकरणपाठान्ते एतदपि

प्रकरणे पाठादेतदपि] ब्राह्मणाय दानम् । एतानि च^१ दानानि ^२विशेषतः कथितानि
अन्यान्यपि ^३[स्वेष्टद्रव्यदानानि यथेष्ट] कर्तव्यानि ।

तथा च मनुः^४ :—

यद् यदिष्टतमं किञ्चिद् ^५[यच्चास्ति दयितं गृहे] ।

तत्तद्गुणवते देयं तदेवाक्षयमिच्छति^६ ॥४२॥

तत्र च दानवाक्ये 'मनूक्तामुक्तद्रव्यदानफलप्राप्तिकामोऽहममुक्तद्रव्यमिति ^७विशेषः ।
^८तेषु सर्वेषु ^{१०}विष्णुदेवतेति ^{११}एतेषाञ्च ^{१२}तत्तदावर्तस्थितानां सर्वेषां दानानां विष्णुशङ्करो-
द्देशेनानुष्ठाने ^{१३}श्रुतफलानामानन्त्यं भवति ।

तथा च कूर्मपुराणे (२।२६।३४) :—

यत् ^{१४}किञ्चिद्देवमीशानमुद्दिश्य ब्राह्मणे शुचौ ।

दीयते ^{१५}विष्णवे वापि तदनन्त-^{१६}फलं स्मृतम् ॥४३॥

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्ब्रह्मालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे ^{१७}विप्रकीर्णदानावर्तः ।

1 A omits च

2 A विशेषः

3 A reads the bracketed portion as स्वेष्टद्रव्यानि दानानि

4 Cf. K. P. 2/26/52 which reads य.....मं लोके यथापि.....
...मिच्छता

5 I. O. यचान्यदयितं यथे

6 I. O. •पि क्षतेति

7 I. O. अमृतालुक् •

8 I. O. शेषः

9 A adds च after this

10 I. O. देवतेति

11 A एषाञ्च

12 I. O. तदावर्त स्थितानां

13 A दूतफलानामनन्त्यम्

14 I. O. किञ्चिदेव •

15 Supplied from K. P. A. विष्णुरेवाश्वे and I. O. विष्णुसैवाश्वे

16 K. P. •फलप्रदम्

17 A प्रकीर्णदानावर्तः

अथ सामान्यदेवतासम्प्रदानकदानावर्तः । (७२)

नन्दिपुराणे :—

अलङ्कारन्तु यो दद्याद्विप्रायाथ ¹ [सुराय वा] ।

स गच्छेद्भारुणं लोकं नानाभरणभूषितः ।

जातः पृथिव्यां कालेन भवेद्दीपपतिर्नरः ॥१॥

अत्र प्रसिद्धालङ्काराणामन्यतम-[मर्चितमर्चिताय] ² यस्मै कस्मैचिद्देवाय दयात् ।
ॐ ³ [अथ नन्दिपुराणोक्त-सुरसम्प्रदानकालङ्कारदानफलप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतमलङ्कारं
ददानि । ततः ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थममुकदेवायाहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानीति ।
तस्मा एव देवाय दक्षिणां दयात् । अत्र फलोत्कर्षादुत्कृष्टालङ्कारदानं] बोद्धव्यम् ।

तथा :—

⁴यश्चोभयमुखीं दद्याद्विप्रा- [य वेदवादिने] ⁵ ।

देवाय ⁶वाप्यभीष्टाय स कुलान्येकविंशतिम् ॥२॥

समुद्भूय ⁷नरस्तिष्ठेन्नरकाद्भूद्वर्णो ⁸ऽन्तिके ।

युगानि रोमतुल्यानि ⁹भक्तिश्रद्धापरो नरः ॥३॥

¹⁰प्रसूयमानां ¹¹[दृश्यमान-वत्स]-शिरश्चरणां गामर्चिता ¹²मर्चितायेष्टदेवाय ¹³ दयात् ।
ॐ ¹⁴अथ नन्दिपुराणोक्तोभयमुखीदानफलप्राप्तिकामोऽहममुकदेवाय एतामुभयतोमुखीं गां
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A सुराय च

2 I. O. 'अर्चितं' and A 'अर्चिताय
for the bracketed portion

3 A reads the bracketed por-
tion as 'नन्दिपुराणोक्तफलोत्कर्षा-
दुत्कृष्टालङ्कारदाने'

4 I. O. यश्चोभय.

5 I. O. वे वेदवादिनि for the b. p.

6 I. O. वाप्यभीष्टाय

7 A समुत्तिष्ठे.

8 A ब्राह्मणो for ब्रह्मणो

9 I. O. यदि.

10 A प्रसूयमानां

11 A व्यक्तवस for the bracketed
portion

12 I. O. omits अर्चिताय

13 I. O. देवताय

14 A omits अथ

तथा :—

दीपं ददाति यो मर्त्यः सुरब्राह्मणवेशमनाम् ।

स दिव्येन तु यानेन^२ महाभागप्रकाशिना^३ ।

‘गच्छति स्वर्गमण्डलं वसेत्तल समाः शतम् ॥४॥

गृहीतोदपूर्णताम्रपात्र उदङ्मुखो दीपदानं सङ्कल्प्य सुरवेशमसु यथेच्छकालावधि दद्यात् । ॐ नन्दिपुराणोक्त-^४सुरवेशम-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं सुरवेशमसु दीपं दास्ये । अत्र फलभूयस्त्वाद् यथेष्टचिरकालदीपदानम् ।

शाम्बपुराणे :—

दीपं ददाति यो नित्यं देवतायतनेषु च ।

^५चतुष्पथेषु रथ्यासु रूपवान् सुभगो भवेत् ॥५॥

अत्राप्यनन्तरदीप-^६सङ्कल्पवत् सङ्कल्पयेत् । ॐ शाम्बपुराणोक्त-दीपदानफलप्राप्तिकामो-ऽहं [देवायतनेषु दीपं]^७ दास्ये । ततो यथेष्टचिरकालावधि दद्यात् ।

आदित्यपुराणे :—

^८ये च शय्यां प्रयच्छन्ति देवेषु च^९ गुरुध्वह ।

^{१०}ज्ञानवृद्धेषु त्रिषु दत्त्वा नश्यति कण्टकम्^{११} ॥६॥

देवध्विति बहुवचनं दानवद्वहवापेक्षम् । अर्चितायाभिमतदेवायार्चिता^{१२} शय्यां दद्यात् । ॐ अथ ^{१३}कण्टकनाशप्राप्तिकामोऽहं^{१४}-ममुक-^{१५}देवायैतां शय्यां ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा सुवर्णदानानुवृत्तौ :—

यं देवमर्चयेत्तेन यस्य चैव प्रयच्छति ।

तस्य लोके ^{१६}निवसति ^{१७}नित्यमेव ददाति यः ॥७॥

1 A वैश्वज

2 I. O. यानेन

3 A महाभागप्रकाशिना, I. O. महाभागाप्रकाशिना

4 I. O. गच्छति

5 A omits it

6 A omits सुरवेशम

7 I. O. चतुष्पथेषु

8 A omits सङ्कल्प

9 A reads the bracketed portion as देवायतने प्रदीपं

10 A शयन

11 A व

12 A आनविन्दे

13 A दत्तम्

14 I. O. and A अर्चितं

15 A ह for कण्टक

16 A adds भगवते after अहं

17 I. O. देवतायैतां A देवायै

18 A निरस्यति

19 A नित्यं चैव

अभिमतदेवायार्चितायार्चितं^१ सुवर्णं दद्यात् । ॐ अथामुक-^२देवलोकप्राप्तिकामोऽहम-
मुक-^३देवायैतत् काञ्चनं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^४तथा :—

छत्रं ये तु प्रयच्छन्ति गुरुविप्रसुरेषु च ।

न तेषां^५पतते घोरमभिवर्षं^६ सुदारुणम् ॥८॥

अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं छत्रं दद्यात् । ॐ^७ आदित्यपुराणोक्तसुर-^८सम्प्रदानक-
छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते अमुक-^९देवायैतच्छत्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

दीपप्रदानं यो दद्याद्^{१०}देवेषु ब्राह्मणेषु च ।

तेन दीपप्रदानेन अक्षय्यां गतिमाप्नुयात् ॥९॥

^{११}अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं दीपं दद्यात् । ॐ अथाक्षय्य^{१२}गतिप्राप्तिकामोऽहं
भगवते अमुकदेवायैतं दीपं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।२८८।४०ख-४१) :—

यानं शय्यासनं छत्रं पादुके^{१३}वाप्युपानहौ ।

वाहनं गाश्च^{१४}धर्मज्ञास्त्रिदशेभ्यो ददाति यः ।

एकैकस्मादवाप्नोति बहिष्ठोमफलं नरः ॥१०॥

यानं रथं पादुके काष्ठोपानहौ वाहनं हस्त्यादि । अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं यानं
दद्यात् । ^{१५}ॐ अथामिष्ठोमफलप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतद्यानं ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

1 A omits अर्चिताय, I. O.
omits अर्चितं

2 A ० देव०

3 A ० देवतायैतत्

4 I. O. omits it

5 I. O. यतने

6 A ० वर्ष

7 A अथादित्य०

8 A ० सप्रदानकाम०

9 A ० देवतायै एतच्छत्रं

10 I. O. देवने

11 A अर्चिताभिमत०

12 A अथानन्त्

13 I. O. चाप्युपानहौ

14 I. O. धर्मज्ञ विप्रैः भ्योऽपि

15 A omits ॐ, I. O. reads ॐ

अथादितुमिष्टोम०

तथा (३।२८८।४२ख):—

निवेद्य ^१शस्यानि तथा ^२गतिमाप्नोत्यनुत्तमाम्^३ ।

^४शस्यानि ^५धान्ययवादीनि अर्चितानि । ^६[अभिमतदेवाय ^७शस्यान्यर्चितानि] ^८दद्यात् ।
^९ॐ अयानुत्तमगति-^{१०}प्राप्तिकामोऽहममुक-^{११}देवायैतानि ^{१२}शस्यानि ^{१३}ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

^{१४}तथा :—

^{१५}उपधानप्रदानेन श्रियमाप्नोत्यनुत्तमाम्^{१६} ॥११॥

^{१७}उपधानं ^{१८}ज्ञानपूजाद्युपयोगिकलमादिकम् ^{१९}अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं कलसादीना-
मन्यतमं दद्यात् । ^{२०}ॐ अयानुत्तमश्रीप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतदुपधानं^{२१} ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।२८८।२५ख, cf ३।३१०।२२ख):—

राजलिङ्गप्रदानेन ^{२२}राजैव भवति क्षिती ।

^{२३}[राजलिङ्गं कनकदण्डादि] । ^{२४}अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं^{२५} राजलिङ्गं दद्यात् ।
^{२६}अथ क्षितिराज्यप्राप्तिकामोऽहममुकदेवायैतद्राजलिङ्गं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^{२६}तथा (३।३८८।२५क):—

विभूषणप्रदानेन राजा भवति भूतले ॥१२॥

1 A शस्यानि	14 A omits it
2 I. O. भू, व०, A वि०	15 I. O. उपज्ञान०
3 A •तमं	16 A •तमं
4 A शस्यानि	17 I. O. उपज्ञानं
5 I. O. धान्ययवान्ययवादीनि	18 I. O. ज्ञानं
6 I. O. अभिमतदेवं य शस्यान्यर्चि-
तानि	19 I. O. अनुत्तम श्रीर्चिताभिमत्त०
7 A शस्यान्यर्चितानि	20 A omits it
8 A ददानि	21 I. O. •सुपम्बरं
9 A omits it	22 A राजैव
10 A •प्राप्ति०	23 I. O. reads the bracketed
portion as राजलिङ्गो कनक-
दण्डादि
11 A •देवतायैतानि	24 I. O. अर्चिताभिमत्त०
12 A शस्यानि	25 I. O. •र्चित
13 I. O. and A दद्यात्	26 A omits it

विभूषणं मुक्ताहारकेयूरकङ्कणादि । अर्चिताय देवायार्चितं मुक्ताहारादीनामन्यतमं विभूषणं दद्यात् । ॐ अथ क्षितिराज्य^१-प्राप्तिकामोऽहं भगवते अमुकदेवाय विभूषणं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।२८८।१४) :—

प्रतिपाद्य तथा भक्त्या ध्वजं त्रिदशवेशमनि ।

निर्दहत्याशु पापानि महापातकजान्यपि ॥१३॥

अर्चितायाभिमतदेवाय ध्वजमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ ^२पापापनोदकामोऽहम् अमुक-
देवायैतं ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

भूमिं कृत्वा तु यः कुर्याद्देवब्राह्मणसान्निध्यः ।

स्वर्गलोकमवाप्नोति पुरुषोऽतिसुदारुणः ॥१४॥

अतिसुदारुण इत्यत्रापिशब्दोऽध्याहार्यः^३ । 'तेनातिदारुणोऽपि स्वर्गं प्राप्नोतीत्यर्थः ।
अर्चितायाभिमतदेवायार्चितां^४ 'भूमिं दद्यात् । 'ॐ अथ स्वर्गलोकप्राप्तिकामोऽहममुक-
'देवायैतां प्रियदत्तां भूमिं ददानि । 'दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।२८८।२६क) :—

^{१०}वस्त्रदानेन लोकेऽस्मिन् ^{११}सुवेशस्त्वभिजायते ।

अर्चितायाभिमतदेवायार्चितं वस्त्रं दद्यात् । अथेतत्सौक्तिकसुवेशस्त्वप्राप्तिकामोऽहममुक-
^{१२}देवायैतद्वस्त्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

फलानि दत्त्वा देवेभ्यः सफलतां^{१३} विन्दति क्रियाम् ॥१५॥

[फलानि बीजपुरादीनि]^{१४} अर्चितायाभिमतदेवाय फलं बीजपुरादिफलानामन्यतमं
दद्यात् । ॐ अथ^{१५} विष्णुधर्मोत्तरोक्तदेवसम्प्रदानकफलप्राप्तिकामोऽहं ^{१६}भगवतेऽमुक-
^{१७}देवायैतानि फलानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A omits राज्य

2 A' पापापनोदककामोऽहम्

3 A 'अस्त्राध्याहार्यः

4 I. O. तेतानि दारायपि, A तेनाति
दायपि

5 A 'र्चितं, I. O. 'र्चिताय

6 I. O. adds सतद्रूपक्रीता before
भूमिं

7 A omits it

8 A' 'देवतायैतां

9 A दक्षिणा

10 I. O. वस्त्रप्रदानेन

11 A परिसङ्कृतिजायते

12 A 'देवतायैतद्वस्त्रं

13 I. O. सफलं

14 I. O. omits the bracketed
portion

15 I. O. and A अथदि

16 I. O. भगवतो.

17 A 'देवतायैतानि

तथा :—

गीतवाद्यप्रदानेन सौख्यं प्राप्नोत्यनुत्तमम्^१ ॥१६॥

गीतवाद्यथोरन्यतरदुभयं^२ वाऽभिमतदेवाग्रे^३ 'सङ्कल्प्य' कारयेत् । '३०' अनुत्तम-
सौख्यप्राप्तिकामोऽहं^४ भगवते अमुकदेवाय^५ गीतं दास्ये । वाद्यदानं^६ उभयदाने वा बाधं
दास्ये इति वाक्ये विशेषः ।

तथा :—

प्रेक्षणीयप्रदानेन रूपवान् भुवि जायते ।

औज्ज्वल्यमाप्नोति तथा यत्र यत्नाभिर्जायते ॥१७॥

प्रेक्षणीयं^७ दृश्यं सङ्कल्प्याभिमतदेवताभ्यो^८ दातव्यम् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वक्त्रा तत्तेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे सामान्यदेवता-^९सम्प्रदानकदानावर्तः ।

1 I. O. उत्तमं

2 I. O. चाभिमतदेवाग्रे, A वाऽभि-
मतदेवाय

3 A संकल्प्यं

4 A omits it

5 I. O. omits it

6 I. O. उभयदानेन

7 I. O. दातव्यमिति

8 I. O. उपप्रदानदानावर्तः, A उप-
दानावर्तः

अथ सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः । (७३)

¹भविष्यपुराणे (१।६३।५७, ५८ख) :—

²[गावो वाथ महिष्यो वा] ³गजानान्वांश्च शोभनान् ।

यः प्रयच्छति सूर्याय तस्य पुण्यफलं 'लभेत् ।

सहस्रगुणितं ⁵तत्र ⁶दानमस्योपतिष्ठति ॥१॥

'दानमस्योपतिष्ठतीति दीयत इति दानं' ⁸[गोमहिष्यादि एतदपि] ⁹सहस्रगुणमुपतिष्ठति इत्यर्थः । अत्र यजमानो ¹⁰गाः शोभना ¹¹[उपादाय अर्चिताय] भगवते सूर्याय दद्यात् । ३० अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानकानियत¹²-संख्य-¹³[गवीदानफलप्राप्तिकामो¹⁴[सहं सूर्याय] गवीर्ददानी¹⁵ । दक्षिणा पूर्ववत् । महिषीदाने] ¹⁶गवीपदस्थाने महिषीपदनिवेशो विशेषः । शोभनगजदाने गजपदप्रक्षेपः¹⁷ । ¹⁸शोभनाश्वदाने अश्वपदप्रक्षेपः ।

तथा (१।६३।४८-४९) :—

गोयुक्त-¹⁹मश्वयुक्त²⁰[वा यो ²¹दद्याद् रवये रथम् ।

काश्चन]वापि रौप्यं वा ²²मणिरज्जान्वितं शुभम् ॥२॥

1 A भविष्ये	13 I. O. omits the bracketed portion
2 Bh. P. reads the b. p. as
गा वाथ महिषीवापि	14 A omits the bracketed portion
3 I. O. गजानान्वांश्च	15 A गवीर्ददाति
4 Bh. P. शृणु	16 I. O. गवीर्ददास्थाने
5 Bh. P. तत्र	17 A 'प्रक्षेप'
6 I. O. दानमस्योपतिष्ठति	18 I. O. शोभनश्वदाने, A अश्वदाने
7 I. O. दानमस्योपतिष्ठतीति	19 A and I. O. 'अश्वयुक्त' for 'मश्व-युक्त'
8 I. O. reads the bracketed portion as गोमहिष्यादिभ्यो तत्पि	20 A omits the bracketed portion
9 I. O. 'सहस्रं' for 'सहस्र'	21 Corrected from Bh. P. I. O. ददाति रवे
10 A गां	22 Corrected from Bh. P. I. O. 'मणिरज्जान्वितं' and A 'मणिभोरचितं'
11 I. O. उपादायान्यर्चिताय and A उपादयो अर्चिताय for the bracketed portion	
12 I. O. नि for नियत	

स यानेनार्कवर्णेन किङ्किणीजालमालिना ।

स्वर्गलोकमितो गत्वा क्रोडते [स भवाङ्गने]^१ ॥३॥

यथेच्छं^१ सौवर्णमारोहणादियोग्यं^२ रथं निर्माय मुक्तामाणिक्यालङ्कृतं कृत्वा कर्षकवृष-
युगसहितमश्वयुग-^३ [सहितं^४ वार्चितमर्चिताय] सूर्याय दद्यात् । ॐ^५ अथ भविष्यपुराणोक्त-
सूर्यसम्प्रदानकः। अथ रथदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय 'एतं गोयुक्तं काञ्चनं मणि-
'रत्नखचितं' रथं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । अश्वयुक्तदाने तु गोपदस्थाने अश्वपदनिवेशो
विशेषः । रौप्यरथदाने तु^६ काञ्चनपदस्थाने रौप्यपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (१।६३।५०) :—

यस्तु दारुमयं कुर्याद्रथे^७ रथमनुत्तमम् ।

स यात्यर्कवर्णेन विमानेनार्कमण्डलम् ॥४॥

दारुमयं रथमर्चितम् अर्चिताय रथे दद्यात् । ॐ^८ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्र-
दानकदारुमयरथदानफलप्राप्तिकामोऽहं^९ [भगवते रथे]^{१०} 'एतं' रथं ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

तथा (१।६३।६८-७०) :—

पुस्तकं भानवे दद्याद् भारतम्^{११} गणाधिप^{१२} ।

सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥५॥

रामायणम्^{१३} दत्त्वा तु पुस्तकं त्रिपुरान्तक ।

वाजपेयकलं प्राप्य गोपतेः^{१४} 'पुरमाव्रजेत् ॥६॥

1 I. O. ऋषवाङ्गने; and Bh. P. अरसा मङ्ग for the bracketed portion

2 I. O. सहिताय तमर्चिताय and A सहितमर्चिताय for the bracketed portion

3 A omits it

4 A omits एतं

5 I. O. रत्नचितं, A रत्नितं

6 A adds वाच्य after this

7 A कुर्याद्रथे

8 A omits it

9 I. O. रथे भगवते for the bracketed portion

10 A तुभ्यं

11 I. O. and Bh. P. भारतम्

12 I. O. and A गणाधिपः

13 I. O. and Bh. P. रामायणम्

14 A पुरमाव्रजेत्

गोपतेः सूर्यस्य ।

भविष्यं शाम्बसंज्ञं दत्त्वा सूर्याय पुस्तके ।

^१राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलमाप्नोति मानवः ॥७॥

भारतपुस्तकमचिताय भानवे दद्यात् । ॐ अथ सर्वपापापगमपूर्वकसोत्कर्षविष्णुलोक-
प्राप्तिकामोऽहं^२ भगवते सूर्याय एतद्भारतपुस्तकं ददामि । ^३[दक्षिणा पूर्ववत् ।] एवं
^४[रामायणपुस्तकदाने वाक्ये विशेषः] ^५वाजपेयफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्रामायणपुस्तकमिति ।
भविष्यपुराण-^६दानवाक्ये राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहमेतद्भविष्यपुराण-^७पुस्तकमिति । शाम्ब-
पुराण-^८दानवाक्ये अश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छाम्बपुराणपुस्तकमिति विशेषः ।

तथा (१।६३।४४) :—

दत्त्वा वासांसि सूर्याय अलङ्कारास्तथैव च ।

^९क्रीडतेऽण्डजलोकस्थो यावदाभूतसंज्ञवम् ॥८॥

^{१०}अलङ्कारान् ^{११}हारमुकुटकटकाङ्गुरीयकादीन् ^{१२}अण्डजलोकस्थ इति सूर्यलोकस्थः ।
^{१३}यथेच्छं वस्त्रायचिताय सूर्याय दद्यात् । ॐ अद्याभूतसंज्ञवावधि^{१४} सोत्कर्षसूर्यलोकावस्थान-
प्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय एतानि वासांसि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । अलङ्कार-
दाने उक्तवाक्ये ^{१५}वासःपदस्थाने अलङ्कारपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (१।६३।४९-४३) :—

छलं ध्वजं वितानं वा पताका-^{१६}श्चामराणि च ।

हेमदण्डानि ^{१७}[यो दद्याद्रवेथ भक्तिमान्नरः] ॥९॥

^{१८}ध्वजश्चामरपताकान्वितचिह्नदण्डः । वितानं ^{१९}चन्द्रातपः ।

1 A वाजपेयाश्वमेधाभ्यां	11 I. (). हारमुकुटकाङ्गुरीयकादीन् ,
2 A •कामोऽहं	A मुकुटकटकाङ्गुरीयकादीनि
3 I. O. reads the bracketed portion as पूर्ववत्दक्षिणा	12 A आण्डलोकस्थ
4 A reads the bracketed portion as रामायणफलदानवाक्ये	13 A यथेच्छ
5 I. O. राजसूय for वाजपेय	14 I. O. •संज्ञवावधि
6 I. O. दाने for दान	15 I. O. वास and A वस्त्र for वासः
7 A •सूक्तकमिदं	16 A •चामरं तथा
8 I. O. दाने for दान	17 A ये दद्यान् तेन वै भक्तिमान्नरः ,
9 A क्रीडते जललोकस्थो and Bh. P. क्रीडते जनः	I. O. यो दद्याद्रवेथ भक्तिमान्नरः ,
10 I. O. अलङ्कार	Bh. P. ये दद्याद्रवेथो भक्तिमान्नरः
	18 A ध्वजश्चामरपताकान्वित-
चिह्नदण्डः
	19 A चन्द्रातपं

विमानेन स दिव्येन किङ्किणीजालमालिना ।

सूर्यलोकमितो गत्वा भवत्यप्सरसां पतिः ॥१०॥

^१तलोभ्य सुचिरं कालं स्वर्गात् ^२प्रत्यागतः पुनः ।

^३मानुष्यो जायते राजा ^४सर्वराजनमस्कृतः ॥११॥

^१रवयेऽर्चितायाचितं छलं दद्यात् । ^२ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानक-छलदान-
^३फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^४रवये एतच्छलं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ध्वजादि-
दानवाक्ये तु छलपदस्थाने ^५तत्तत्पदनिवेशो विशेषः ।

तथा (१।६३।६७) :—

^{१०}वाद्यकदम्बकं यस्तु दद्यात् सूर्याय भक्तिः ।

स गच्छेत् परमं स्थानं यत् तिष्ठति भानुमान् ॥१२॥

^{११}वाद्यगमूहम्-^{१२}चित्तमर्चिताय सूर्याय भक्तिपूर्वकं दद्यात् । ॐ अथ भास्कर-
परम^{१३}-लोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्यायेत-^{१४}द्वाद्यकदम्बं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

^{१५}मेर्यादीनि च वाद्यानि शंखवेणवादिकानि च ।

ये प्रयच्छन्ति सूर्याय यान्ति ते हंसमन्दिरम् ॥१३॥

वाद्यानि वाद्यभागडानि । अर्चिताय सूर्याय मेरीमर्चिता^{१६} दद्यात् । ॐ अथ
भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानक-मेरीदान-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^{१७}सूर्यायेतां मेरीं
ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^{१८}शंखदानवाक्ये मेरीपदस्थाने शंखपदनिवेशो विशेषः ।

- 1 A तत्रापि
- 2 A प्रत्यागतं
- 3 A नले सा, Bh. P. मागुधे
- 4 A सर्वराजनमस्य ते
- 5 I. O. नरायाचितोयाचितं
- 6 A omits it
- 7 A omits फल
- 8 I. O. omits रवये
- 9 I. O. तत्पदं, A तत्तत्पदं
- 10 I. O. and Bh. P. वेष्ठा for वाद्य

- 11 I. O. वेष्ठा for वाद्य
- 12 I. O. अर्चितामर्चिताय, A अर्चितायाचिताय
- 13 A पर for परम
- 14 I. O. द्वेष्ठाकदम्बं, A द्वादशमसूत्रं
- 15 I. O. मेर्यादि
- 16 I. O. and A अर्चितं
- 17 A सूर्यायता
- 18 I. O. शंखदाने तु वाक्ये

तथा (१।६३।५६-६०क) :—

महीं ददाति योऽर्क्य ^१कृष्यां फलवतीं ^२शुभाम् ।

स तारयति वै वंशान् दशपूर्वान् ^३दशावरान् ।

^४विमानेनार्कवर्णेन ^५[गोपुरं ^६गोमतेर्जजेत् ॥१४॥

कृष्यां कृषिसमेतां गोपतेः सूर्यस्य । अर्चितार्क्य यथोक्तभूमिमर्चितां दद्यात् । ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसम्प्रदानक-^७बहुदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवतेऽर्क्य एतां फलवतीं प्रियदत्तां महीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (१।६३।६१) :—

ग्रामं तु दद्यात् सूर्याय यो भक्त्या मतिमान् ^८शुभम् ।

विमानेनार्कवर्णेन] स याति परमां गतिम् ॥१५॥

शुभं शोभनं वृक्षाद्यलङ्कृतमिति । ^९अर्चिताय सूर्याय यथोक्तमर्चितं ग्रामं दद्यात् । ॐ अथ भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानकप्रामदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय ^{१०}एतं ^{११}शुभं ग्रामं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (१।६३।६२) :—

^{१२}आरामान् ये प्रयच्छन्ति पत्रपुष्पफलोपमान् ^{१३} ।

भानवे भक्तियुक्ताश्च ^{१४} ते यान्ति परमां गतिम् ॥१६॥

^{१५}आरामो ग्रामसमीपस्थ-सजातीयनानातरुवनानि । यथेष्टसंख्या-^{१६}रामान्निर्मायाचिताय सूर्याय दद्यात् । ॐ अथ परमगतिप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्याय ^{१७}एतानारामान् ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

धनं धान्यं हिरण्यं वा वासांसि विविधानि च ।

ये प्रयच्छन्ति सूर्याय ते यान्ति परमां गतिम् ॥१७॥

1 Bh. P. ऊष्टं

2 I. O. फलवतीं

3 I. O. and Bh. P. दशावरान्

4 Bh. P. विमानेन च दिश्येन

5 A omits the bracketed portion

6 I. O. गोपते ब्रजेत्

7 I. O. reads बहुदानफल twice

8 Bh. P. नरः

9 I. O. अर्चिता, A अर्चितो

10 I. O. एव

11 A शुभ

12 I. O. अरोमार्थं, A आरोमार्थं

13 A फलोपमान्

14 A भक्तियुक्ताय, Bh. P. भक्तियुक्तसु

15 I. O. and A आराम

16 I. O. नानावाहिनः, A नानावाहिनः

17 I. O. एतानारामान्

धनं ^१सुवर्णं हिरण्यं ^२रजतं विविधानि च ^३वासांसि ^४कार्पासिककौशेयादीनि ।
भगवते सूर्यायार्चितं यथेच्छपरिमाणं ^५सुवर्णं दद्यात् । ॐ ^६अथ परमगतिप्राप्ति-
कामोऽहं भगवते सूर्याय एतद्धनं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^७धान्यदानवाक्ये इदं
धान्यमिति ^८रजतदान इदं हिरण्यमिति विविधवामोदाने एतानि^९[विविधानि वासांसीति]
विशेषः ।

तथा (१।६३।३४-३५) :—

^{१०}सूर्याय तर्पणीं धेनुं गामेकां यः प्रयच्छति ।

^{११}कंजजामचलां प्राप्य पुनर्लेखपुरे^{१२} व्रजेत् ॥१८॥

^{१३}कंजजामचलां लक्ष्मीमत्यन्तस्थिरामित्यर्थः ।

गोशरीरे तु रोमाणि यावन्ति ^{१४}त्रिपुरान्तक ।

[तावत्यो^{१५} वर्षकोऽयस्त्वु]^{१६} लेखलोके महीयते ॥१९॥

तर्पणीं ^{१७}तृप्तिकारिणीम् अर्चिताय ^{१८}सूर्यायार्चितां यथोक्तस्थां गां दद्यात् । ॐ अथ
भविष्यपुराणोक्तसूर्यसम्प्रदानकर्तृपरिणामवी^{१९}-दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते सूर्यायैतां गां
ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (१।११८।५०ख-५२क) :—

वष्टीं वा ^{२०}सप्तमीं वापि प्रतिपन्ननु^{२१} यो नरः ।

दोषं ददाति ^{२२}दत्त्वा यत् फलं तस्य निबोध मे ॥२०॥

1 A रजतं	12 Bh. P. 'पुर'
2 A मचतं	13 A कंजजामचलं, I. O. कंजजामचलां
3 I. O. and A omit it	14 I. O. 'त्रिपुरान्तक'
4 A कार्पासिककौशेयादीनि	15 I. O. भावत्यो, A तावत्यो
5 A रजतं	16 Bh. P. स तावद्वर्षकोटोस्तु for the
6 A अद्यादि	b. p.
7 I. O. धान्यदाने वाक्ये	17 I. O. तृप्तिश्चेत्युनां
8 A सुवर्णदाने	18 A omits सूर्याय
9 A reads the bracketed por-
tion as विधानि वामंसीति	19 I. O. 'गामां'
10 A च	20 A सप्तमी
11 I. O. कंजजामचलं	21 Bh. P. 'च'
	22 Bh. P. यत्रात्

[काबूरं मणिमुक्ताब्जं]¹ मनोज्ञमतिशोभनम् ।

²दीपमालोज्ज्वलं दिव्यं विमानमधिरोहति ॥२१॥

शुक्लकृष्णान्तमनश्चिन्यां³ षष्ठ्यां सप्तम्यां वा गृहीतोदपूर्णताम्रपात उदङ्मुखः सूर्याय दीपं सङ्कल्प्य दद्यात् । ॐ ⁴[दीपमालोज्ज्वल-मणिमुक्ताब्जाति]-शोभनदिव्यहैमविमानाधिराह-
⁵[प्राप्ति कामोऽहं]-⁶मियन्तं कालं यावद् भगवते सूर्याय शुक्लकृष्णषष्ठ्यां⁷ प्रदीपं दास्ये इति सङ्कल्प्य दद्यात् । एवं सप्तम्यां ⁸दाने वाक्ये षष्ठीपदस्थाने सप्तमीपदनिवेशः ।

तथा (१।१०३।४०-४१) :—

यस्तु संवत्सरं पूर्णतिलपात्र-⁹प्रदो नरः ।

ध्वजश्च भास्करे दद्यात् सममल फलं ¹⁰हरेत् ॥२२॥

विधुनोत्यतिवातेन ¹¹दातुरज्ञानतः कृतम् ।

• पापं ¹²दातुर्गृहे भानुर्दिवारात् न संशयः ॥२३॥

अर्चिताय भास्करायार्चितं ध्वजं दद्यात् । ॐ अथ भविष्यपुराणोक्त-¹³सूर्यायतन-
ध्वजदान-¹⁴फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते भास्कराय ध्वजं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

गोशतं भानवे दत्त्वा राजसूयफलं लभेत् ।

अश्वमेधफलं तस्य यः सहस्रं प्रयच्छति ॥२४॥ (१।६३।३६)

अर्चिताय भानवे ¹⁵गोशतमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ ¹⁶राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहं
भगवते भानवे एताः शतं गाः ¹⁷ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ¹⁸गोसहस्रदानवाक्ये
¹⁹त्वश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहमेताः ²⁰सहस्रं गा इति विशेषः ।

- 1 Bh. P. काचनं मणिमुक्ताब्जं for the p. b.
- 2 I. O. दीपमालाङ्कृत्य, Bh. P. दीप-मालाङ्कुषं
- 3 I. O. •मन्त्रश्चिन्यां A •मन्त्रि-यां
- 4 I. O. दीपमालाङ्कुलमणिमुक्ताब्जति for the bracketed portion
- 5 A omits the bracketed portion
- 6 I. O. भिस्तं
- 7 I. O. शुक्लकृष्णषष्ठ्यां, A शुक्लपक्षषष्ठ्यां
- 8 A ददान
- 9 A प्रदानतः

- 10 A and Bh. P. लभेत्
- 11 I. O. दास्ये वाङ्मात्रतः
- 12 Supplied from Bh. P. A केतुर्गृहे, I. O. केतुर्गृहे
- 13 A सूर्यायतनं
- 14 A omits फल
- 15 I. O. गोशतमन्त्र
- 16 A omits it
- 17 I. O. and A गा
- 18 I. O. गोसहस्रदाने वाक्ये, A गो-सहस्रदानवाक्ये
- 19 A अश्वमेध.
- 20 A •मिता

विमानमतिविद्योति सर्वरत्नमयं दिवि ।

संप्राप्नोति नरो दत्त्वा दीपकं भास्करालये^१ ॥२५॥

^१[भास्करालये दीपदानं सङ्कल्प्य] दद्यात् । ^३ॐ अतिविद्योति-सर्वरत्नमयविमान-
सहित^४-स्वर्गप्राप्तिकामोऽहं भास्करालये [दीपं ददानि]^५ ।

तथा :—

दीपं प्रयच्छति ^६[यो हि] भानोरायतने महत् ।

तेजसा हरिसङ्काशः सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥२६॥

महदिति क्रियाविशेषणम् । ^७[तैत्तवर्तियुक्तं^८ वृत्तस्थितं महान्तं दीपं प्रयच्छ-
नीत्यर्थः] ।

कार्तिके तु विशेषेण ^९कौमुदे मासि दीपकम् ।

दत्त्वा फलमवाप्नोति यदन्येन न लभ्यते ॥२७॥

कार्तिके मामि कौमुदे शुक्लपक्ष इत्यर्थः । भानोरायतने ^{१०}[प्रसहं दीपं] सङ्कल्प्य दद्यात् ।
^३ॐ अथ भविष्यपुराणोक्त-^{११}सूर्यायतनदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं भानोरायतने महान्तं^{१२} दीपं
दास्ये । कार्तिकशुक्लपक्षाभिमतदीपदाने तु ॐ भविष्यपुराणोक्तकार्तिककौमुदपक्ष^{१३}-विहित-
भास्करालयदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहमिति विशेषः ।

ब्रह्मपुराणे :—

छत्रं ध्वजं वितानं वा पताकाद्यामराणि च ।

श्रद्धया भानवे दत्त्वा गतिमिष्टमवाप्नुयात् ॥२८॥

अर्चिताय सूर्यायार्चितं छत्रं श्रद्धापूर्वकं दद्यात् । ॐ अयामुक्तगतिप्राप्तिकामोऽहं
भगवते सूर्याय एतच्छत्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ध्वजादिदाने तु वाक्ये^{१४} एतं

1 A भास्करालयेत

2 A दीपं सङ्कल्प्य for the bracke-
ted portion

3 A omits it

4 I. O. महान्तं

5 I. O. दीपदाने for the bracke-
ted portion

6 A नरो for the bracketed por-
tion

7 I. O. तेन वर्तितं दीपद्वाराय, तृकषांश-

हान्तं दीपं प्रयच्छतीत्यर्थः for
the bracketed portion

8 A दीपं

9 Bh. P. कोमारे

10 I. O. दीपं प्रयच्छं for the brac-
keted portion

11 I. O. सूर्यलोके

12 A महती, I. O. omits it

13 I. O. omits पक्ष

14 I. O. omits it

ध्वजम् ^१एतद्वितानम् एतां पताकाम् ^२एतच्चाभरमिति विशेषः । अत्र ^३यदन्यदप्यपेक्षितं द्रव्यं
तत् सूर्याय दातव्यम् ।

तथा भविष्यपुराणम् :—

‘[यद् यदिष्टतमं द्रव्यं दुर्लभं यच्च विद्यते] ।

तत्तु दत्त्वा जगद्धात्रे भास्कराय न सीदति ॥२६॥

तत्तद्दाने ^४चोक्तवदानवाक्यान्ग्रहणीयानि ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वक्त्रालसेनदेव-विरचिते

श्रीदानसागरे ^५सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः ।

- 1 A एतं वितानं
- 2 A एतच्चाभरमिति, I. O. एतच्चा-
भरमिति
- 3 I. O. भान्यदप्यपेक्षितं
- 4 I. O. यथापेक्षितं for the
bracketed portion

- 5 I. O. चोक्तवदानवाक्यान्ग्रहणी-
यानि, A चोक्तवदानवाक्यान्ग्रह-
णीयानि
- 6 I. O. सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः, A
सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः

१अथ महेश्वरसम्प्रदानकदानावर्तः । (७४)

स्कन्दपुराणे^२ महेश्वरवाक्ये :—

^३[यो मे] गान्तु हिरण्यं वा दद्यादविमनाः^४ प्रिये ।

लोकान् ददाम्यहं तस्मै सर्वलोकसमर्चितान्^५ ॥१॥

‘अत्र फलतुल्यकर्मश्रुतेर्दक्षिणाबाहुत्यम् । तदेव यजमानः’ समभ्यर्च्यार्चिताय [शिवाय गां हिरण्यं वा]^६ दद्यात् । ॐ अथ सर्वलोकसमर्चितलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वराय एतां गां ददानि । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिप्रार्थं भगवते महेश्वरायाहं दक्षिणामेतत् काञ्चनं ददानि । ^७[हिरण्यदानवाक्ये गामिति पदस्थाने हिरण्यमिति]पदनिवेशो विशेषः ।

तथा :—

वृषभं वा प्रयच्छेत् श्वेतं नीलमथापि वा ।

स कुलानामुभयतः^{१०}स्तारयेदेकविंशतिम् ॥२॥

श्वेतं वृषभर्चितमर्चिताय महेश्वराय दद्यात् । ॐ अथ स्कन्दपुराणोक्तश्वेतवृषभदान-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वरायैतं वृषभं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । नील-^{११}वृषभ-^{१२}दानवाक्ये श्वेतपदस्थाने नीलपदनिवेशो विशेषः ।

तथा :—

^{१३}शालिपिष्टमयीं कृत्वा ^{१४}यो मे ^{१५}प्रतिकृतिं ^{१६}शुभाम् ।

^{१७}[सर्वगन्धर्मैर्युक्तां निर्यासेत्] ^{१८}सुसंस्कृताम् ॥३॥

- 1 A omits it
- 2 I. O. omits it
- 3 A यन्तु for the bracketed portion
- 4 I. O. •विमनाः, A •विमना
- 5 I. O. •समर्चितान्
- 6 I. O. अर्चिताय before this
- 7 I. O. यजमानो
- 8 I. O. अत्रैकविंशते for the bracketed portion
- 9 I. O. चान्ये हिरण्यपदमिति for the bracketed portion

- 10 I. O. •प्राप्तिकामोऽहं, A •प्राप्तिकामोऽहं
- 11 A •वृषभः
- 12 I. O. •दानं
- 13 A शाळी
- 14 I. O. या
- 15 I. O. प्रतिकृति
- 16 I. O. सुका, A सुकाः
- 17 A सर्वगन्धर्मैः युक्तां निर्यासेत् for the bracketed portion
- 18 A समर्चिता, I. O. सुसंस्कृता

सर्वगन्धाः सर्वरसाः परिभाषोक्ता ^१ग्राह्याः । निर्यासः सरलद्रवादिरूपः ।

^२भक्ष्यभोज्यैश्च विविधैः कृष्णपक्षचतुर्दशीम् ।

पूर्वदक्षिणयोश्चात् पश्चिमोत्तरयोस्तथा ॥४॥

कृष्णपक्षचतुर्दशीं प्राप्येति शेषः ।

पार्श्वेषु हरितालश्च कृष्णागुरुमनःशिलाम् ।

^३चन्दनश्चैव दद्याद्वा यथासंख्येन ^४पूजिताम् ॥५॥

यथासंख्येन हरितालादि दत्त्वा तां दद्यादिति सम्बन्धः ।

तस्य पुण्यफलं देवि ^५[शृणुयान्मे तु कामिनि] ।

सर्वव्याधिविनिर्मुक्तस्तथा ^६[निष्कर्मषः परः] ॥६॥

वर्षकोटिशतान्यष्टौ दिवि भुक्त्वा महासुखम् ।

इहलोके सुखी जातो मामेव ^७प्रतिपद्यते ॥७॥

^८यथेच्छकृष्णचतुर्दशीदिने प्रतिमां शालिपिष्टेन निर्माय सर्वगन्ध-^९घड्स-^{१०}निर्यासान्विताश्च कृत्वा ^{११}तस्या यथोक्तद्विक्रमेण हरिताल-कृष्णागुरुमनःशिलाचन्दनानि स्थापयित्वा ^{१२}मूलफलानि पार्श्वेषु निधायार्चिताय महेश्वराय स्कन्दपुराणोक्त^{१३}-प्रतिकृतिदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतां शालिपिष्टमयीं सर्वरसगन्धनिर्यासैः सुसंस्कृतां ^{१४}भक्ष्यभोज्यसहितां हरिताल-कृष्णागुरुमनःशिला-चन्दनयुतां सुप्रतिकृतिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

छत्रं दद्याच्च यः सोऽपि दीप्यते ^{१५}तेजसा दिवि ॥८॥

अर्चिताय महेश्वराय छत्रमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ भगवते महेश्वराय स्कन्दपुराणोक्त-शिवसम्प्रदानक-छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहमेतच्छत्रं ददानि ।

1 I. O. ग्राह्याः

2 I. O. and A भक्ष्यं

3 A चन्दनश्चैव

4 I. O. पूजितां

5 I. O. शृणुयान्मर्तव्यामिनि for the bracketed portion

6 A निष्कर्मषः परः, I. O. निष्कर्म-षः परः

7 A प्रतिपद्यते

8 A यथेष्टं

9 A रसरस

10 I. O. निर्यासान्विताश्च

11 I. O. तस्यां

12 A मूलफलानि

13 A omits क

14 I. O. भक्ष्यं, A भोज्यं

15 I. O. तेजसा

तथा :—

¹रत्नावलान्तु यो दद्याद् ²ब्राह्मणः क्षत्रियोऽथ विट् ।

शूद्रः स्त्री वा ³स मे लोके 'मत्सौख्यं' ⁴प्राप्नुयात् परम् ॥६॥

अर्चिताय शिवाय यथाशक्ति ⁵मुक्तादिमालाम् ⁶अर्चितां दद्यात् । ॐ अथ भगवते महेश्वराय ⁷[शिवलोके परशिव]-सौख्यप्राप्तिकामोऽहमेतां ⁸रत्नावलीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

दीपमालान्तु ¹⁰[यः कुर्यात्] कार्तिके मासि वै मम ।

अवसाने च दीपानां ब्राह्मणांस्तर्पयेच्छुचिः ।

¹¹गणाधिपत्यं लभते दीप्यते च रविर्यथा ॥१०॥

¹²कार्तिके यथेष्टपुण्यदिने¹³ शिवाय दीपमालादानं¹⁴ सङ्कल्पयेत् । ॐ ¹⁵अथ रवि-¹⁶समप्रभत्वविशिष्ट-¹⁷गणाधिपत्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वराय सायंसमये दीपमालां दास्ये ¹⁸[इति सङ्कल्प्य] यथेच्छदीपमालां तद्दिने दद्यात् । दीपमालादानसमाप्ती यथेच्छ-संहये-¹⁹ब्राह्मणान् ²⁰सुवर्णादिभिस्तर्पयेत् ।

²¹तथा :—

यस्तु क्षेत्रं प्रयच्छेत निष्पन्नं फलवन्नरः ।

स तु क्षेत्रं पुमान् भुक्त्वा प्राजापत्यं समश्नुते ॥११॥

क्षेत्रं भुक्त्वैतर्थाः । निष्पन्नपक्षस्यक्षेत्रमर्चिताय महेश्वराय दद्यात् । ॐ अथ

- 1 I. O. रत्नावलान्तु, A सुक्तावलान्तु
- 2 I. O. ब्राह्मण
- 3 I. O. स मे for स मे
- 4 I. O. मत्सौख्यं, A मत्सौख्यं
- 5 A प्राप्नुवीत्, I. O. प्राप्नुते
- 6 A सुक्तावलिं
- 7 I. O. अर्चितां, A अर्चितां
- 8 A शिवलोकेपररूपपर for the bracketed portion
- 9 A सुक्तावलिं
- 10 A यो दद्यात् for the bracketed portion

- 11 I. O. गणाधिपत्यं
- 12 I. O. कार्तिक
- 13 A निदिने for दिने
- 14 I. O. दीपमालां
- 15 A omits अथ
- 16 A सप्तप्रभत्वम्, I. O. सप्तप्रभम्
- 17 I. O. गणाधिपत्यम्
- 18 A omits the bracketed portion
- 19 I. O. and A ब्राह्मणान्
- 20 A सुवर्णादिभिस्तर्पयेत्
- 21 A तथा

महेश्वरसम्प्रदानकपक्रशस्येतेतदानकलप्राप्तिकामोऽहं^१ भगवते महेश्वराय एतां निष्पन्नशालिनां
[प्रियदत्तां चेत]^२ भूमिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

गोचर्मद्वयमानं^३ वा यो मे दद्याद्वसुन्धराम् ।

‘[स मे]पुरं समासाद्य गणेशैः सह मोदते ॥१२॥

भूमिदानावर्तौक्त गोचर्मद्वयपरिमाणां भूमिमर्चितामर्चिताय^५ महेश्वराय दद्यात् । ॐ अथ
सगणेशः कीडासहित-शिवपुरप्राप्तिकामोऽहं^६ ‘[भगवते महेश्वरायैतां] गोचर्मद्वयपरिमाणां
प्रियदत्तां भूमिं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

शिवपुराणे :—

यस्तु छत्रं प्रयच्छेत मम^७ ताराधिपानने ।

तेजोमण्डलसङ्काशं दिवि^८ व्रजति शुक्लवत् ॥१२॥

तेजोमण्डलसङ्काशं^९ शुभ्रं प्रशस्तं छत्रमित्यर्थः । अर्चिताय^{१०} शिवायार्चितं छत्रं
दद्यात् । ॐ अथ शिवपुराणोक्त-शिवसम्प्रदानक-च्छत्रदानकलप्राप्तिकामोऽहं^{११} भगवते
[शिवायैतं छत्रं] ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

यश्च गावो हिरण्यं वा^{१२} [समुद्दिश्य तु मां] वदेत् ।

तस्य कामदुघां पृथ्वीं ददामि निरुपद्रवाम् ॥१४॥

अर्चिताय शिवाय [यथेच्छसंख्या गां]^{१३} [अथादि तुभ्यमन्तमुक्त्वा दद्यात्]^{१४} । ॐ अथ
कामदुघ^{१५}-निरुपद्रवपृथ्वीप्राप्तिकामोऽहं^{१६} भगवते महेश्वरायैतां गां ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् । हिरण्यदानवाक्ये^{१७} गोपदस्थाने हिरण्यपदनिवेशो विशेषः ।

- 1 I. O. च for इं
- 2 A प्रियदत्ता छत्रं for the bracketed portion
- 3 I. O. वासं for मानं
- 4 I. O. सोम for the bracketed portion
- 5 A omits अर्चिताय
- 6 A एतां for the bracketed portion
- 7 I. O. ताराधिपानने, A भारविपानने
- 8 A व्रजति
- 9 A दिवि
- 10 A ‘शिवमोरर्चितं’

- 11 A शिवाय एतच्छत्रं for the bracketed portion
- 12 A समुद्दिश्य तु माम्, I. O. सम उद्दिश्यतां for the bracketed portion
- 13 A यथेच्छसंख्या गान्, I. O. यथेच्छसंख्यानाम् for the bracketed portion
- 14 I. O. omits the bracketed portion
- 15 I. O. कामदुघा
- 16 I. O. हिरण्यदाने तु वाक्य

वृषभं^१ [सम्प्रयच्छेत अन्नं]^२ कृसरमेव च ।

रथेन वृषयुक्तेन न तस्य प्रलयो भवेत् ॥१५॥

रथेन^३ वृषयुक्तेन स्वर्गं [यातीति शेषः]^४ । न तस्य प्रलयो भवेत् '[स्वर्गान्न च्यवत]
इत्यर्थः । अचिताय महेश्वरायार्चितं वृषं दद्यात् । ३^५ [अथ शिवपुराणोक्तं]-^६वृषदान-
फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते महेश्वरायैतं वृषभं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३०६।३६) :—

क्षपनार्थं^७ तथा दत्त्वा '[श्वेतां धेनुं शिवालये] ।

रुद्रलोकमवाप्नोति स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥१६॥

'श्वेतां धेनुं'^८ बहुदुग्धाम-^९चिंतामचिताय शिवाय दद्यात् । ^{११}[ॐ अथ विष्णुधर्मो-
त्तरोक्तरुद्रक्षपनार्थ-^{१२}श्वेतधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते रुद्राय क्षपनार्थमेतां ^{१३}श्वेतां
धेनुं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३०६।४१ख) :—

श्वेतन्तु वृषभं दत्त्वा फलस्यानन्यमश्रुते ॥१७॥

अचिताय शिवायार्चितं श्वेतवृषभं दद्यात् ।] ३०^{१४} अथ^{१५} विष्णुधर्मोत्तरोक्त-शिवक्षप-
नान्न-श्वेतवृषभं^{१६}-दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^{१७}[शिवायैतं श्वेतवृषभं] ^{१८}[ददामि ।

1 A सम्प्रयच्छे अन्नं for the b. p.

2 A omits it

3 A यातीत्यर्थः for the bracketed portion

4 A स्वर्गान् च्यवत, I.O. स्वर्गान् च्यवत for the bracketed portion

5 A अथाशिवपुराणोक्तं for the bracketed portion

6 A वृषभं

7 I. O. श्वेतं रुद्रसुराण्ये for the bracketed portion

8 I. O. and A omit it

9 I. O. बहुदुग्धं वा

10 I. O. अचितायार्चिताय, A अचि-
ताय

11 A omits the bracketed portion

12 I. O. omits it

13 I. O. omits it

14 I. O. अथादि

15 A ॐ वृषं

16 I. O. शिवायैतं वृषभं, A शिवाये
वृषं

17 I. O. omits the bracketed
portion

^१यस्तु ^२खेलं वृषं दद्यात्] महादेवालये^३ नरः ।

रुद्रलोकमवाप्नोति कुलमुद्धरते तथा ॥१८॥ (३।३०६।४०)

^४खेलं कीडाशालिनम् । अर्चितं ^५खेलं वृषभं सङ्कल्प्य रुद्रालये दद्यात् । ॐ अथ
^६कुलोद्धरणपूर्वक-रुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहं ^७[महादेवालये एतं] वृषभं ददानि । ततो
रुद्रालये स्थापयेत् ।

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्विष्णुलसेनदेवविरचिते
श्रीदानसागरे महेश्वरसम्प्रदानकदानावर्तः ।

1 V. D. दत्ता सचैव वृषभं for
the first half of this line

2 A चेतं

3 A महादेवालये चये

4 A खेलं

5 A खेलं

6 A कुलमुद्धरणं

7 A महादेवायेतं for the brack-
eted portion

अथ भगवद्वासुदेवदानावर्तः । (७५)

नरसिंहपुराणे :—

यो गां पयस्विनीं विष्णोः कपिलां संप्रयच्छति ।

स सर्वपापरहितः सर्वभूषणभूषितः^१ ।

गवां सहस्रदानेन फलं प्राप्य दिवं व्रजेत् ॥१॥

अत्र यजमानोऽर्चिताय विष्णवे कपिलां बहुक्षीरां गामर्चितां दद्यात् । ॐ अथ नर-
सिंहपुराणोक्त-विष्णुसम्प्रदानक-^२ [कपिलगवो]-दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायेतां
कपिलां^३ गां ददानि । तत ॐ अथ कृतैतद्दानप्रतिष्ठार्थं भगवते वासुदेवायाहं दक्षिणामेतत्
काञ्चनं ददानि ।

तथा :—

ध्वजश्च विष्णवे यस्तु गरुडेन समन्वितम् ।

दद्यात् सोऽपि ध्वजाकीर्णं विमानेन विराजता^४ ।

विष्णुलोकमवाप्नोति सेव्यमानोऽस्परोगणैः ॥२॥

वक्ष्यमाण-गरुडध्वजस्यातिशयित^५-फलश्रुते-^६श्रामर-^७पताकादिशालिनो यथाशक्तिनिमि-
तस्य ^८प्रासादोद्गृहस्थायस्य ध्वजस्य ग्रहणम् । उक्त-^९रूपमूर्द्धस्थितगरुडध्वजयष्टि-
मर्चिता^{१०}-मर्चिताय वासुदेवाय दद्यात् । ॐ अथ नरसिंहपुराणोक्त-गरुडान्वितध्वज-
दानफल-^{११}[प्राप्तिकामो]ऽहं भगवते विष्णवे एतं गरुडसमन्वितं^{१२} ध्वजं ददानि । दक्षिणा
पूर्ववत् ।

1 A सर्वभूषणभूषितं

2 A कपिलादागवि for the bracketed portion

3 I. O. कपिला

4 A विराजते

5 A अतिशय for अतिशयित

6 I. O. ० चन्द्रवामनः

7 A ० पातकोद्दि०

8 I. O. प्रसादलोचं ध्यायत्य

9 I. O. ० रूपं मूर्द्धं

10 A omits अर्चिताम्

11 I. O. प्राप्नोति for the bracketed portion

12 I. O. गरुडसमन्वितं

वामनपुराणे (६५।४६ख) :—

दत्तवारामान् पुष्पफलाभ्युपेतान्^१ भोगान् भुङ्क्ते कामतः श्लाघनीयान् ॥३॥

अर्चिताय^२ [वासुदेवायानेकफलप्राप्तिकामः^३ 'फलपुष्पाढ्यानारामानर्चितान्] दद्यात् ।

ॐ अथ^४ वामनपुराणोक्तारामदान-^५फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतानारामान् ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

विष्णुधर्मोत्तरे :—

^७[दिने दिने] जपन्नाम केशवेति समाहितः ।

ददाति कार्तिके यस्तु विष्णवायतने^८ दीपकम् ॥४॥

समाहितः अनन्यचित्तः विष्ण्वायतने^९ विष्णवे दीपकं ददातीति सम्बन्धः विष्णवे दानस्यानुवृत्तेः ।

जातिस्मरत्वं प्रज्ञाश्च^{१०} स प्राप्नोति न संशयः ।

शेषकाले तु चक्षुष्मान् मेधावी दीपदो^{११} नरः ।

जायते^{१२} नरकश्चापि तमःसंज्ञ^{१३} न पश्यति ॥५॥

सौरकार्तिक-^{१४}शुक्लप्रतिपदि गृहीतोदपूर्णतान्नपात्र उदङ्मुखो^{१५} विष्णोरायतने^{१६} [दीपं दातुं]^{१७} सङ्कल्पयेत् । ॐ अद्यादि यावत्कार्तिकं विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विष्ण्वायतनदीपदान-फलप्राप्तिकामोऽहं^{१८} दीपं विष्णवे दास्ये इति^{१९} सङ्कल्प्यानन्यचित्तो यथाशक्ति केशवाय नम इति जपित्वा दीपं प्रज्वाल्य दद्यात् । एवं सङ्कल्पव्यतिरेकेण प्रत्यहं दद्यात् ।

विष्णुधर्मोत्तरे (३।३४१।४८) :—

विष्णोरायतने दत्त्वा तत्कथापुस्तकं नरः ।

ब्रह्मलोकमवाप्नोति बहवो वत्सरान् द्विजाः ॥६॥

1 I. O. पुष्पफलाभियुपेतान्, Vāmana

P. अभिपन्नान्

2 Vāmana P. भोगान् स

3 I. O. वासुदेवायतनसन्निवृत्तितान-
नेकफलपुष्पाढ्यान् मामारामानर्चि-
तान् for the bracketed por-
tion

4 A omits फल

5 A रामायण for वामन

6 A omits फल

7 A दानदिने for the bracketed
portion

8 I. O. विष्णवायतन

9 A विष्ण्वायतन, I. O. विष्ण्वायतनं

10 I. O. संप्राप्नोति

11 A दीपदा

12 A नरकं वापि

13 I. O. तमःसंज्ञं

14 A सौरः

15 A उदङ्मुखोपविष्टो

16 A विष्णोरायतने

17 I. O. दातुं दीपं for the brac-
keted portion

18 I. O. omits it

19 I. O. and A omit it

तत्तत्कथापुस्तकं वासुदेवमाहात्म्यस्य प्रकाशकं विष्णुपुराणादि । अर्चितं तत्तत्कथापुस्तकं सङ्कल्प्य^१ दद्यात् । ^२ॐ अथ बहुवत्सरब्रह्मलोकप्राप्तिकामोऽहं विष्णोरायतने एतत्-^३कथा-पुस्तकं ददानीति सङ्कल्प्य ^४देवालये स्थापयेत् ।

तथा (३।३४१।४६) :—

पुस्तकांश्च तथैवान्यान् यः प्रदद्यान्नरस्ति ह ।

सारस्वतमवाप्नोति लोकं कालं तथा ^५बहुम् ॥७॥

^६अन्यान् ^७वासुदेवमाहात्म्यप्रकाशकव्यतिरिक्तान् स्कन्द-^८पुराणादीन् इह विष्णोरायतने स्थापयेत् ।

तथा (३।३४१।५१ख-५२क) :—

सम्भूतं वाचकं ^९कृत्वा देवागारे सदा बुधम्^{१०} ।

^{११}विद्यादानफलं प्राप्य ब्रह्मलोके महीयते ॥८॥

यथेच्छदिने भारतपुराण-^{१२}रामायणानामन्यतमस्य वाचनार्थं ब्राह्मणं ^{१३}पुराणादि-पाठशक्तं ^{१४}[सुखरं बुधं] विद्वांसं सदा ^{१५}वावदुकादिगुणयुक्तं ^{१६}वर्त्तनोचितभूमिधनादिना सम्भूतं कृत्वा सङ्कल्प्य नियुञ्जीत । तद् यथा—ॐ विद्यादानफलप्राप्तिपूर्वकमोत्कर्षब्रह्म-लोकप्राप्तिकामोऽहं भगवद्वासुदेवागारे अमुकग्रन्थवाचनं^{१७} कर्तुं वाचकं ब्राह्मणं नियोजये^{१८} । ततःप्रभृति वाचको^{१९} भारतादिवाचनं^{२०} देवागारे कुर्यात् ।

तथा (३।३४१।५२ख-५३क) :—

विष्णोः शङ्खप्रदानेन वारुणं लोकमरनुते ।

मानुष्यमामाय तथा ख्यातशब्दश्च^{२१} जायते ॥९॥

1 A सङ्कल्प	11 A विद्यादीनफलं
2 A omits it	12 A रामायणानामन्यतमस्य
3 A एक्यपुस्तकं वि	13 I. O. पुराणादिपाठशक्तं
4 I. O. दानालये	14 I. O. सुखर and A बुधं for the bracketed portion
5 I. O. बहु, A बहुः	15 I. O. वावदुकादिगुणयुक्तं
6 I. O. आद्यान्	16 I. O. वर्त्तनोचितं, A वर्त्तमानोचितं
7 I. O. वासुदेवमाहात्म्यस्य प्रकाश-
कान् व्यतिरिक्तान्, A वासुदेव-
माहात्म्ये प्रकाशव्यतिरिक्तान्	17 Both I. O. and A वाचन
8 I. O. पुरादीन्	18 A नियोज
9 I. O. कर्तुम्	19 A वाचका
10 I. O. omits it	20 I. O. भारतादिपठनं
	21 A ख्यातशब्दश्च

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं शङ्खं दद्यात् । ॐ अद्यादि विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विष्णु-
^१सम्प्रदानक-शङ्खदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते विष्णवे एतच्छङ्खं ददानि^२ ।
 दक्षिणा पूर्ववत् ।

घण्टाप्रदानेन तथा ^३[महद्यश उपारनुते] ॥१०॥ (३।३४१।५३ख) :—

अर्चिताय वासुदेवायार्चितां^४ घण्टां दद्यात् । ॐ अद्यातिशयित-^५यशःप्राप्तिकामोऽहं
 भगवते विष्णवे एतां घण्टां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^६तथा (३।३४१।५४क) :—

सौभार्यं महदाप्नोति किङ्किणीं प्रददद्वरेः ।

किङ्किणीं ^७घुङ्गुरेति प्रसिद्धा । ^८[अर्चिताय हरये] अर्चितां^९ किङ्किणीं दद्यात् । ॐ
 अद्यातिशयितसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते एतां किङ्किणीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।५४ख) :—

कूटागारं तथा दत्त्वा नगराधिपतिर्भवेत् ॥११॥

कूटागारं मन्त्रगृहम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^{१०}यथाशक्तिनिर्मितं कूटागारं दद्यात् ।
 ॐ अद्य [कूटागारदानफल]^{११}-प्राप्तिकामोऽहं भगवते हरये एतत् कूटागारं ददानि ।
 दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६१) :—

दत्त्वा ^{१२}[तु देव]-कर्मार्थं ^{१३}नवां वेदीं दृढां शुभाम् ।

पार्थिवत्वमवाप्नोति वेदी हि पृथिवी यतः ॥१२॥

^{१४}वासुदेवाप्रतो ^{१५}देवपूजोपकरणस्थापनार्थमुत्कृष्टां वेदीमिष्टका-^{१६}दिभिर्निमाया-^{१७}[चिंता-

1 I. O. ०संप्रदान	11 A कूटागारदानफल for the brack-
2 A ददाति	12 A तदेव for the bracketed
3 I. O. महद्यशउपाश्रुते and A महद्यशउपाश्रुते for the bracketed portion	13 A नवा
4 A वासुदेवायार्चितं	14 A वासुदेवायतो
5 I. O. ०यशः०	15 A देवपूजोपकरणं स्थापनार्थं मुक्तीरूप, I. O. पूजोपकरणवाक्यानाम्युक्तरूपां
6 A omits it	16 I. O. ०दिवानिर्माया. A ०दिति-निर्माय
7 I. O. अर्चयतीति, A दृष्टु	17 A omits the bracketed portion
8 I. O. अर्चितामहवाय for the bracketed portion	
9 I. O. अर्चिता, A चिंता	
10 A omits it	

मर्चिताय] वासुदेवाय दद्यात् । ॐ अथ पाधिवत्त्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतां वेदो ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।८४ख-८५क) :—

तोरणं ^१कारयेद् यस्तु ^२देवदेवालये नरः ।

लोकेषु तस्य द्वाराणि भवन्ति ^३विष्टतानि तु ॥१३॥

‘[लोकेषु विष्णुप्रभृतिलोकेषु ।] अर्चिताय ^४वासुदेवायायतनप्राङ्गणे यथाशक्ति शिलादिनिर्मितं तोरणमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-तोरणदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतत्तोरणं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।८६ख-८७क) :—

^५देवालयोपयोग्यानि शिल्पभागडानि यो नरः ।

^६दद्याद्वा वाद्यभागडानि गणेशत्वमवाप्नुयात् ॥१४॥

अर्चिताय वासुदेवाय देवालयोपयोगिशिल्पभागडानि ^७यथाशक्त्युपाप्तानि दद्यात् । ॐ अथ गणेशत्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतानि शिल्पभागडानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^८वाद्यभागडाने वाक्ये शिल्पपदस्थाने वाद्यपदनिवेशो विशेषः ।

यः कुम्भं ^९देवकर्मार्थं नरो दद्यान्नवं ^{१०}शुभम् ।

वाक्यं लोकमाप्नोति सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥१५॥ (Cf. ३।३४१।६२)

शुभमुत्कृष्टद्रव्यघटितं स्वरूपं ^{११}देवार्चन-^{१२}जलाहरणाद्यर्थं यथाशक्ति सुवर्णादीनामन्यतमद्रव्येण घटितं नवं स्वरूपं कुम्भमर्चितमर्चिताय वासुदेवाय एतं कुम्भं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६३) :—

चतुरः कलसान् दद्याद् यस्तु ^{१३}देवगृहे नरः ।

चतुःसमुद्रवलयां स भुङ्क्ते च वसुन्धराम् ॥१६॥

1 A काराय

2 A देवादेवालयो

3 A विष्टतानि, I. O. विष्टतानि

4 A omits the bracketed portion

5 I. O. वासुदेवायतनप्राङ्गण

6 I. O. देवालयोपयोग्यानि

7 A दद्याद्

8 A omits यथा

9 A वाद्य०

10 I. O. नरः

11 I. O. omits देवार्चन

12 A जलाहरणाद्यर्थं

13 A देवागृहे, I. O. देवगृहे

यथाशक्ति सुवर्णादीनामन्यतमेन घटितं कलसचतुष्टयमर्चिताय वासुदेवाय दद्यात् ।
ॐ अथ चतुःसमुद्रवलयवसुन्धराराज्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय ^१एतांश्चतुरः
कलसान् ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६५क, Cf. ३।३६८।६ख) :—

^२[वारिधानीं तथा] दत्त्वा वारुणं लोकमाप्नुयात् ।

वारिधानीति ^३वासनेति प्रसिद्धा । यथाशक्ति सुवर्णादीनामन्यतमेन निर्मितां
वारिधानीमर्चितामर्चिताय वासुदेवाय दद्यात् । ॐ अथ वारुणलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते
^४वासुदेवायैतां वारिधानीं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६५ख) :—

कमण्डलुप्रदानेन गोदानफलमाप्नुयात् ॥१॥

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति ^५सुवर्णादीनामन्यतमेन निर्मितमर्चितं कमण्डलुं
दद्यात् । ॐ अथ गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं कमण्डलुं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

मालान्तु परिचर्यार्थं^६ निवेद्य विधिवत्तथा ।

सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमश्नुते ॥१८॥ (३।३४१।७२)

^७माला ^८देवोपचारसामग्री । अर्चिताय वासुदेवाय पूजाभोजनाद्युपचारसामग्रौमर्चितां
दद्यात् । ॐ अथ सर्वकामसमृद्धयज्ञफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय परिचर्यार्थमेतां
मालां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१२६ख-१२७क) :—

माल्याधारन्तथा दत्त्वा धूपाधारन्तथैव च ।

गन्धाधारं तथा पार्श्वं कामानां पात्रतां व्रजेत् ॥१९॥

माल्याधारः^९ उल्लेकः^{१०} इति प्रसिद्धः । धूपाधारो धूपकद्रव्याधारः^{११} । ^{१२}गन्धाधारः

1 A एतान् चतुरः

2 I. O. वारिधानीन्तथा for the bracketed portion

3 A वासनेति

4 A वासुदेवा एतां

5 A सुवर्णादीना only

6 I. O. परिचर्यार्थं

7 A मालां

8 I. O. देवोपदानसामग्री, A देवोप-
दानसामग्री माधारं दत्त्वा

9 I. O. माल्याधारी

10 A उल्लेख

11 I. O. omits द्रव्याधारः

12 I. O. गन्धाधारी

^१मिध्म इति प्रसिद्धः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितमभिमतद्रव्यविरचितं माल्याधारं दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेवसम्प्रदानक-माल्याधारदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं माल्याधारं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । धूपाधारगन्धाधारयोर्वाक्ये माल्याधारपदस्थाने धूपाधारपदस्य गन्धाधारपदस्य च निवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।१२७ख-१२८क) :—

समुद्रजाणि ^२पात्राणि दत्त्वा वै ^३[तैजसानि च] ।

पात्रं भवति कामानां विद्यानाञ्च धनस्य च ॥२०॥

समुद्रजानि शुक्तिशङ्खादीनामन्यतमानि पात्राणि दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-^४समुद्रजात्र-^५दानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतानि पात्राणि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^६तैजसपात्रदानवाक्ये समुद्रजपदस्थाने तैजसपदनिवेशो विशेषः ।

^७पतद्रूपप्रदानेन ^८सर्वपापं व्यपोहति ।

^{१०}[पतद्रूपः पातप्रहः] इति प्रसिद्धः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं^{११} ^{१२}पतद्रूपं दद्यात् । ॐ अथ ^{१३}सर्वपापक्षयकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं ^{१४}पतद्रूपं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७१क) :—

दर्पणस्य प्रदानेन ^{१५}बहुदर्पणवान् भवेत् ॥२१॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं दर्पणं दद्यात् । ^{१६}ॐ अथादि-^{१७}बहुदर्पणत्वप्राप्ति-
कामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं दर्पणं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A सिद्ध

2 I. O. द्रव्याणि

3 A तैजसानि च and I. O. तैजसा-
निव for the bracketed por-
tion

4 I. O. सुवर्णरजतनिर्मितानि

5 A समुद्र for समुद्रज

6 A दान and I. O. फल for दान-
फल

7 I. O. तैजसपात्रदाने वाक्ये, A
तैजसपात्रदानवाक्ये

8 I. O. यतद्रूपं

9 I. O. सर्वं पापं

10 I. O. यतद्रूपः प्रतिपद्य for the
bracketed portion

11 I. O. and A अर्चित

12 I. O. यतद्रूपं

13 A omits सर्वं

14 I. O. यतद्रूपं and A यतत्
यतद्रूपं for यतद्रूपं

15 A बहुदर्पणवा, I. O. and V. D.
दर्पणवान् रूपवान्

16 A omits it

17 I. O. दर्पणत्वप्राप्त्य for बहुदर्पणत्वं,
A omits बहु

तथा (३।३४१।६६क) :—

उशीरकूर्चकं^१ दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ।

उशीरकूर्चकं^२ देवाङ्गमलादिशोधनार्थं वीरणमूल-^३कूर्चिकाम् ^४[अर्चिताय वासुदेवायार्चितां वारणमूलकूर्चिकां^५] दद्यात् । ॐ अथ ^६सर्वपापविमुक्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतम् उशीर-^७कूर्चिकां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

दत्त्वा ^८गोबालकं विप्राः ^९[सर्वान् तापान्] व्यग्रोहति ॥२२॥ (३।३४१।६६ख)

गोबालक-^{१०}प्रकरणात् ^{११}गोबालककृतकूर्चम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^{१२}गोबालकं दद्यात् । ॐ अथ सर्व-^{१३}तापोपशमप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं गोबालकं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६७क) :—

दत्त्वा चामरजं कूर्चं ^१श्रियमाप्नोत्यनुत्तमाम्^४ ॥२३॥

चामरजं चनरीमृगरोमभवम्^५ । अर्चिताय वासुदेवाय अर्पितं चनरीमृगरोमजं कूर्चं दद्यात् । ॐ अथानुत्तमश्रीप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतच्चामरं कूर्चं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६७ख—६८क) :—

आसनार्ना प्रदानेन ^{१०}[स्थानं सर्वत्र विन्दति ।

पादपीठप्रदानेन] तथैव च नरोत्तमाः ॥२४॥

नरोत्तमा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं^{१२} यथाशक्त्युपात्तमासनत्रयं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-विष्णुसम्प्रदानकामनदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते

1 A. ०. हृत्कं, I. O. ०. हृत्कं

2 A. ०. कुत्तुं, I. O. ०. हृत्कं

3 I. O. ०. कुत्तिकां

4 A. omits the bracketed portion

5 I. O. ०. कुत्तिकां

6 I. O. सर्वमुत्तिकाभोहं

7 I. O. ०. हृत्कं

8 V. D. गोपालकान

9 A. सर्वतापान, I. O. सर्वान् पापान्

and V. D. सर्वपापान् for the bracketed portion

10 I. O. ०. प्रकरणात्

11 I. O. गोबालककृतं कूर्चम्

12 I. O. गोबालकहृत्कं

13 A. ०. तापोपशमप्राप्तिकामो हं

14 A. ०. तमं

15 A. ०. रोमजं

16 A. omits the bracketed portion

17 A. वासुदेवाय only

वासुदेवायैतान्यासनानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । पादपोठप्रदाने तु वाक्ये आसनपदस्थाने पादपोठपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।८५ख) :—

शयनासनदानेन स्थितिं विन्दति शाश्वतीम् ।

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति^१[खट्वादिरूपां शय्यामामनसहितामर्चना] दद्यात् । ॐ^२ अथ^३ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-शयनासनदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायै-तच्छयनासनं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^३[तथा (३।३४१।८६क) :—

उत्तरच्छददानेन सर्वान् कामानवाप्नुयात् ॥२५॥

उत्तरच्छदः शय्याया आच्छादनवस्त्रम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितमुत्तरच्छदम् ॐ^४ अथामुकप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतमुत्तरच्छदं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।]

तथा (३।३४१।९८) : —

नीलीरक्तं विना रक्तं शेषरक्तैर्द्विजोत्तमाः ।

दत्त्वा भवति धर्मात्मा सर्वव्याधि-^५विवर्जितः ॥२६॥

अर्चिताय वासुदेवाय 'नीलीरागव्यतिरिक्त-यथेच्छरागव्यरञ्जितं वस्त्रमर्चितं दद्यात् ।
'ॐ^६ अथ सर्वव्याधिविवर्जितत्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय 'एतद्रक्तं'^७[वस्त्रं ददानि दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।९८क) :—

दुकूलकप्रदानेन वक्षिष्ठोमफलं लभेत् ॥२७॥

अर्चिताय वासुदेवाय दुकूलवस्त्रं दद्यात् । ॐ^८ अथामिष्ठोमफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतद्]-दुकूलवस्त्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 A खट्वादिरूपां अथवासनमर्चितं
for the bracketed portion

2 I. O. omits it

3 A omits the bracketed portion

4 I. O. •विवर्जितः

5 I. O. नीलीरागव्यतिरिक्त-
रक्तः

6 A omits it

7 I. O. एतद् only

8 A omits the bracketed portion

तथा (३।३४१।१८२ख-१८३क) :—

कौशेयानि च वस्त्राणि सुमृद्नि^१ लघूनि च ।

यः प्रयच्छति देवाय सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥२८॥

कौशेयानि ^२कोशकारकृमितन्तुमयानि । अर्चिताय वासुदेवायार्चितानि कौशेयवस्त्राणि उक्तूपाणि दद्यात् । ॐ अद्याश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि कौशेयवस्त्राणि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१८३ख-१८४क) :—

सलोमानि च वस्त्राणि यः प्रयच्छति धर्मेवित् ।

कृतानि ^३वरवर्णानि ^४सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥२९॥

सलोमानि ^५तूलपटीरूपाणि वरवर्णानि×× । अर्चिताय वासुदेवायार्चिताः शोभन-
वर्णस्तूलपटीर्दद्यात् । ॐ अद्याश्वमेधफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि वस्त्राणि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।१८५ख-१८६क) :—

^६[नानाभक्तिविचित्राणि सूच्यादिनिर्मितानि च ।

^७वीरजानि ^८सुसूत्राणि राजसूयफलं लभेत् ॥३०॥]

^९[नानाभक्ति^{१०}-विचित्राणि सूच्यादिनिर्मितानि^{११} सूच्यादिकर्मणा निर्मितानि वीरजानि
वल्कलजानि ^{१२}सुसूत्राणि] [दस्वेति शेषः]^{१३} । ब्राह्मणवासोदानप्रकरणे त्रयाणामेषां पृथक्त्वेन
दानश्रुतेर्नोत्तापि^{१४} [स्वतः ब्राह्मणाय]^{१५} दानम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितानि नवानि
विचित्रवस्त्राणि दद्यात् । ॐ^{१६} अद्य राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि
वासांसि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । एवं ^{१७}वीरज-^{१८}सुसूत्रयोरपि दानवाक्यम् ।

1 A. मृद्नि च

2 I. O. कोषकारः

3 A वरवर्णानि

4 A गोधमेधफलं

5 A दुक्तूपाटीरूपाणि

6 I. O. omits the bracketed portion

7 A वीरजानि

8 A स्वयम्भानि

9 A omits the bracketed portion

10 I. O. नानाभक्तिः

11 I. O. omits it

12 I. O. omits it

13 I. O. omits the b. p.

14 I. O. ० अतेनावापि

15 I. O. reads the bracketed portion as सुतब्राह्मणमेव

16 A omits it

17 I. O. वाज

18 A स्वसूत्रयोरपि, I. O. सुसूत्रयोरपि

तथा (३।३।१।२००ख-२०१क) :—

अनुक्तान्यापि विप्रेन्द्रा^१ वासांस्याभरणानि च ।

^२दत्त्वैवं देवदेवाय वहिष्ठोमफलं लभेत् ॥३१॥

अनुक्तवस्त्राण्युक्त-^३[विपरीतानि नानाजातीयानि] धर्मेनेतादीनि । अनुक्ताभरणानि हारादीनि । अर्चिताय 'वासुदेवायार्चितं' ^४धर्मादीनामन्यतमं वस्त्रं दद्यात् । ^५ॐ अथ अग्निष्ठोमफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय 'एतदमुक्तवस्त्रं' ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । आभरणदाने^६ एतदमुक्ताभरणमिति वाक्ये विशेषः ।

तथा (३।३।१।१८ख, Cf. ३।३।१।१०क) :—

यज्ञोपवीतदानेन ^७ब्रह्मदानफलं लभेत् ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं यज्ञोपवीतं दद्यात् । ॐ अथ ब्रह्मदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतद्व्यज्ञोपवीतं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१८ख) :—

दत्त्वा प्रतिसरान् मुख्यान् भूतैरभि-^{१०}भूयते ॥३२॥

प्रतिसरः ^{११}पट्टादि-विरचितं सूत्रम् । मुख्यत्वञ्च ^{१२}'तस्योत्कृष्टत्वम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं नानावर्णकादि-^{१३}विरचितम् ^{१४}'प्रशस्तं प्रतिसरं' दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-प्रतिसरदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं ^{१५}प्रतिसरं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३।१।१४ख) :—

हृष्यदो रूपमाप्नोति विशेषाद्भुवि दुर्लभम् ॥३३॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं यथेच्छपरिमाणं रजतं दद्यात् । ॐ ^{१६}अथ दुर्लभरूप-

1 A विप्रेन्द्र	9 A ब्राह्मण for ब्रह्म
2 I. O. and A दत्त्वैव'	10 I. O. •भूयते
3 I. O. विपरीतजातीयानि for
the bracketed portion	11 I. O. पट्टोदि•
4 A omits वासु	12 I. O. भाग्योत्कृष्टत्व'
5 I. O. खसोदीनामन्यतमं'	13 A •विरचितं'
6 A omits it	14 A omits it
7 A एतदमुक्तवस्त्रं'	15 I. O. प्रतिसरं'
8 A adds वस्त्र after this	16 I. O. अक्षोक्त

प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतद्गुह्यं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७५क) :—

नरः सुवर्णदानेन सुर्वान् कामानुपाश्रुते ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^१यथेच्छपरिमाणं सुवर्णं दद्यात् । ^२ॐ अयामुक्तप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतत् सुवर्णं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^३तथा (Cf. ३।३४१।७५ख) :—

^४[रत्नं दत्त्वा च] लोकेषु प्रामाण्यमुपगच्छति ॥३४॥

प्रामाण्यं ^५सर्वार्चितत्वम् । ^६अर्चिताय वासुदेवाय परिभाषोक्तस्त्वनामन्यतममर्चितं रत्नं दद्यात् । ^७ॐ अथ ^८लोकप्रामाण्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतद्रत्नं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^९[तथा (३।३४१।१६६ख-२००क) :—

मुकुटस्य] प्रदानेन ^{१०}मूर्द्धन्यो भूतले भवेत् ।

चतुःसमुद्रवलयं ^{११}प्रशास्ति च वसुन्धराम् ॥३५॥

मूर्द्धन्यः सर्वमान्यः । अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्तिघटितमर्चितं मुकुटं दद्यात् । ^{१२}ॐ अथ मूर्द्धन्यतासहित-सकलवसुन्धराधिपत्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतन्मुकुटं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^{१३}[तथा (३।३४१।१६६क) :—

मूर्द्धाभरणदानेन राजसूयफलं लभेत् ।

मूर्द्धाभरणं किरीटादि । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं मूर्द्धाभरणं दद्यात् । ॐ अथ राजसूयफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं मूर्द्धाभरणं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६६क) :—

कर्णपूरप्रदानेन श्रुतिं विन्दति सर्वतः ॥३६॥

1 A यथे for यथेच्छ

2 A omits it

3 A omits it

4 A रत्नं दत्त्वा सु and I. O. रत्नदानव for the bracketed portion

5 A अर्चिताय, I. O. अर्चिताय-रत्नं

6 A अर्चितं

7 Both I. O. and A omit it

8 A लोके

9 A reads the bracketed portion as स्वकटस्थ

10 I. O. मूर्द्धन्या

11 A प्रशस्ति, I. O. प्रशस्ति

12 A omits it

13 A omits the bracketed portion

^१श्रुतिं सर्वशास्त्रश्रवणम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं कर्णपूरं दद्यात् । ॐ अथ
^२[सर्वशास्त्रश्रवण]-फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवा-^३यैतं कर्णपूरं ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६८) :—

कर्णाभरणदानेन भवेच्छ्रुतिधरो नरः^४ ।

अश्वमेधमवाप्नोति सौभाग्यश्चैव विन्दति ॥३७॥

अर्चिताय वासुदेवार्चितं कर्णाभरणं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक-
कर्णाभरणदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतत् कर्णाभरणं ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६६ख-१६७) :—

प्रैवेयकाणि दत्त्वा च सर्वशान्नार्थविद् भवेत् ।

नार्यश्च वशगास्तस्य भवन्ति द्विजपुङ्गवाः ।

प्रियमाप्नोति परमां राजसूयश्च विन्दति ॥३८॥

प्रैवेयकं कण्ठाभरणम् । अर्चिताय वासुदेवाय "[कण्ठाभरणान्यनितानि दद्यात्] ।
ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेव सम्प्रदानक-"[प्रैवेयकदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवायैतानि] प्रैवेयकाणि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६६क) :—

^{१०}केयूरदानाद्भवति शलुपक्षजयद्भरः^{११} ॥३९॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं यथाशक्तिनिमित्तं केयूरं दद्यात् । ॐ अथ भगवते वासुदेवाय
शलुपक्ष-^{१२}जयद्भरत्वप्राप्तिकामोऽहम् एतत् केयूरं ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६५क) :—

इस्ताहुलीय-^{१३}दानेन ^{१४}परं सौभाग्यमाप्नुयात् ।

1 I. O. अर्चिताय

2 I. O. श्रुतिसर्वशास्त्रश्रवण and A
राजसूय for the bracketed
portion

3 A येतत्

4 A भवेत्

5 A omits it

6 A विष्णु

7 A राजपेयश्च

8 A reads the bracketed por-
tion as कर्णाभरणं ददामि

9 I. O. omits the bracketed
portion

10 A केयूरदानाद्भवति

11 A जयद्भरः

12 A जयकामव

13 A दान for दानेन

14 I. O. मय

हस्ताङ्गुलीयं हस्ताङ्गुलि-^१परिधानयोग्यमङ्गुरिका-^२दि । अर्चितामङ्गुरी^३ दद्यात् ।
ॐ अथ परमसौभाग्यप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतद्वस्ताङ्गुरीयकं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथैवाङ्गददानेन राजा भवति भूतले ॥४०॥ (३।३४१।१६५ख)

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमङ्गदं^४ दद्यात् । ॐ^५ अथ भूतलराज्यप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवायैतदङ्गदं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६४) :—

श्रोणीसूत्रप्रदानेन मही सागरमेखलाम् ।

प्रशास्ति निहतामित्रो नात कार्यो विचारणा ॥४१॥

श्रोणीसूत्रं काञ्चीदाम । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं श्रोणीसूत्रं दद्यात् । ॐ^६
अथामितहनन-^७[पूर्वक-सागरपर्यन्तमहीशासन]-प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय इदं
श्रोणीसूत्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६३ख) :—

पादाभरणदानेन महीं सर्वत्र विन्दति ।

पादाभरणं नूपुरम् । अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति नूपुरमर्चितं दद्यात् । ॐ^८
अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-नूपुरदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतदाभरणं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१६३क) :—

पादाङ्गुरीयदानेन गुह्यका-^९धिपतिर्भवेत् ॥४२॥

^{१०}[पादाङ्गुरीयं विष्णुधर्मोत्तरोक्त]-चरणाङ्गुलिनिधानयोग्या-^{११}ङ्गुरिकाम् । अर्चिताय
वासुदेवायार्चितं पादाङ्गुरीयं दद्यात् । ^{१२}ॐ अथ ^{१३}गुह्यकाधिपतित्वप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवाय एतत् पादाङ्गुरीयं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 I. O. •याविधान• for परिधान

2 A •सुद्विकादि

3 A ददानि

4 A ददानि

5 A omits it

6 A omits it

7 A 'अथ' अन्विष्टमन्त्र, I. O. अ३२-
विमन्त्रण

8 A reads the bracketed por-
tion as सागरपर्यन्तं महीसागर

9 Both I. O. and A •धिपतिर्भवेत्

10 A omits the bracketed por-
tion

11 A •ङ्गुलिका

12 A omits it

13 A गुह्यकाधिपतिव•

तथा (३।३४१।१२४) :—

उपानत्संप्रदानेन विमानमधिरोहति ।

यथेष्टं तेन लोकेषु विचरत्यमरप्रभः^१ ॥४३॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चित-^२मुपानद्युगं चर्ममयं तूलमयं वा^३ दद्यात् । ७३ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानकोपानहानफलप्राप्तिकामोऽहं^४ भगवते वासुदेवायैतदुपानद्युगं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।६८६) :—

गोदानफल-^५माप्नोति तथा पाण्यप्रदो नरः ॥४४॥

पायं पादप्रक्षालनार्थं जलम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं पायं दद्यात् । ७४ अथ
गोदानफलप्राप्तिकामोऽहं^६ भगवते वासुदेवाय^७ एतत् पायं ददानि ।^८ [दक्षिणा पूर्ववत् ।]

तथा (३।३४१।७००) :—

नरस्त्वाचमनोयस्य दाता भवति निर्मलः ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमाचमनार्थं^९ वारि दद्यात् । ७५ अथ निर्मलत्वप्राप्ति-
कामोऽहं^{१०} भगवते वासुदेवाय एतदाचमनोयं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।७०६) :—

सुखलेपप्रदानेन परं रूपमवाप्नुयात् ॥४५॥

सुखलेपः^{११} सुखहेतुः^{१२} शीते कुङ्कुमलेपः^{१३} प्रीष्मे चन्दनलेपः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं
सुगन्धमनु-^{१४}लेपं दद्यात् । ७६ अथोत्कृष्टरूपप्राप्तिकामोऽहं^{१५} भगवते वासुदेवाय^{१६} [एतं
सुखलेपं] ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^{१७}तथा (३।३४१।१३१) :—

गन्धतैलानि दिव्यानि सुगन्धानि शुचीनि च ।

केशवाय नरो दत्त्वा गन्धर्वैः सह मोदते ॥४६॥

1 A ०प्रभुः

2 उपानद्युगं

3 A दक्षिणा पूर्ववत् । तथा उपानद-
प्रदानेन । for दद्यात्

4 I. O. omits it

5 A माप्नोति for माप्नोति

6 A एतदुपानद्युगं

7 A omits the bracketed por-
tion

8 A सुखायैतुः

9 A प्रोत

10 A ०लेपनं

11 A एतत् सुखलेपनं for the brac-
keted portion

12 A omits it

दिव्यपुत्रकृशानि शुचोनि अपनोतकेशादीनि । अर्चिताय ^१वासुदेवाय उक्तं
सुगन्धि-^२तिलस्थानकत्रयमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ भगवते वासुदेवाय विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
सुगन्धितैलदानफलप्राप्तिकामोऽहम् एतानि ^३गन्धतैलादीनि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१२१ख-१२२क) :—

राजा भवति लोकेऽस्मिन् छत्रं दत्त्वा द्विजोत्तमाः ।

नाप्नोति ^४रिपुजं दुःखं संप्राप्ते ^५रिपुजिद्भवेत् ॥४७॥

द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं छत्रं दद्यात् । ॐ अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^६वासुदेवसम्प्रदानक-छत्रदानफलप्राप्तिकामोऽहम् भगवते ^७वासुदेवायैतच्छत्रं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।१२३) :—

तथा चामरदानेन श्रोमान् भवति भूतले ।

मुच्यते च तथा पापैः स्वर्गलोकश्च गच्छति ॥४८॥

अर्चिताय ^८वासुदेवायार्चितं चामरं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
वासुदेवसम्प्रदानकचामरदानफलप्राप्तिकामोऽहम् भगवते ^९वासुदेवायैतच्चामरं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

लोकेषु ध्वजभूतः स्याद् विष्णोर्दत्त्वा तथा ध्वजम् ।

शकलोकमवाप्नोति बहुवर्षगणान्नरः ॥४९॥ (३।३४१।६६)

^{१०}ध्वजचामरदर्पणपताकाद्यन्वित उच्छ्रितो दण्डः चित्रदण्डः इति प्रसिद्धः । अर्चिताय
वासुदेवायार्चितं यथाशक्ति ध्वजमुपकल्पितं दद्यात् । अथ प्रचुराब्दगणावच्छिन्नशक-
लोकप्राप्तिकामोऽहम् भगवते वासुदेवाय एतं ^{११}ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।५७-५६) :—

पताकाश्च शुभा^{१२} दत्त्वा तथा केशववेश्मनि ।

वायुलोकमवाप्नोति ^{१३}बहून्यब्दशतानि च ॥५०॥

1 A omits it

2 A' तिलस्थानक for तिलस्थानक

3 A गन्धतैलादीनि

4 A विप्रजं

5 A विप्रजिद

6 I. O. omits वासुदेव

7 I. O. वासुदेवाय एतच्छत्रं

8 A omits it

9 A एत

10 A शुभं, I. O. शुभाय

11 I. O. बहून्यब्दशतानि च, A बहून्य-
ब्दशतानि च

विधूयते ^१यथा सा च वायुना केशवालये ।

^२तथास्य ^३[सकलं देहात्] पापं विधूयते ^४सदा ॥५१॥

^५यथा यथा च सा शोभां करोति ^६सिदशलथै ।

तथा तथा स ^७[यशसा महता भुवि राजते] ॥५२॥

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्ति नेत्रादिविचित्रा-^८[मर्चिता पताका] दद्यात् । ^९अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तपताकादानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतां पताकां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । ततो देवालयोपरि पताकामारोपयेत् ।

तथा (३।३४१।५६) :—

पताकां ये प्रयच्छन्ति ^{१०}कूटागारे मनोहराम् ।

सन्त्यज्य सकलं पापं वायुलोकं व्रजन्ति ते ॥५३॥

कूटागारं ^{१०}मन्त्रगृहम् । ^{११}अर्चितवासुदेवायतना-^{१२}[प्रै स्वगायनुकृता] मन्त्रगृहे स्थापयितुं यथाशक्ति ^{१३}स्वरूपामर्चितां पताकां दद्यात् । ^{१४}अथ भगवते ^{१५}वासुदेवाय सकलपापत्याग-^{१६}पूर्वकवायुलोकप्राप्तिकामोऽहमेतां पताकां ^{१७}ददानि । दक्षिणा ^{१८}पूर्ववत् । ततस्तां कूटागारोपरि दद्यात् ।

^{१९}युक्तं पीतपताकाभिर्निवेद्य गरुडध्वजम् ।

केशवाय द्विजप्रेषाः शकलोके महीयते ॥५४॥ (३।३४१।८०ख-८१क)

1 A तथा

2 I. O. तथान्य

3 A सकलदेहात् for the b. p.

4 Both I. O. and A यथा

5 I. O. omits it

6 I. O. विचित्रा

7 A देहात् निःपायो भुवि जायते for the bracketed portion

8 A 'मर्चिता' पताका for the bracketed portion

9 I. O. देवागारे

10 A मन्त्रगृहं

11 Both I. O. and A अर्चिताय

12 I. O. reads the bracketed portion as याम्रे स्वगायनुकृता

13 A स्वरूपमर्चिता

14 A omits it

15 I. O. वासुदेवा

16 A 'यथा'

17 A omits it

18 I. O. पूर्ण

19 A युक्त

अर्चिताय वासुदेवाय यथाशक्तिविरचितगरुडयुक्तं^१ विस्तीर्णपीतपताकातयान्वितमर्चितं ध्वजं^२ प्राङ्गणस्थं दद्यात् । ३० अथ सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं पीतपताकायुक्तं गरुडध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^३तथा (३।३४१।८१ख-८२क) :—

युक्तं नीलपताकाभिस्तालं^४ दत्त्वा द्विजोत्तमाः ।

^५याम्यालोकात् परिभ्रष्टो विरोग-^६स्त्वभिजायते ॥५५॥

द्विजोत्तमा इति सम्बोधनम् । अर्चिताय वासुदेवाय ^७तदप्रप्राङ्गणे यथाशक्तिविरचितं तालद्वयाकारं ^८[विस्तीर्णं नीलपताका]-तयमर्चितं दद्यात् । ३० अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तताल-ध्वजदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं नीलपताकायुक्तं तालं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^९तथा (३।३४१।८२ख-८३क) :—

^{१०}युक्तं श्वेतपताकाभिर्मकरं यः प्रयच्छति ।

राजा भवति लोकेऽस्मिन् भुक्ता लोकान् प्रचेतसः ॥५६॥

^{११}ध्वजप्रकरणान्मकरयुक्तं ध्वजम् । अर्चिताय ^{१२}[वासुदेवाय तदप्रप्राङ्गणे] यथा-शक्तिविरचितं ^{१३}विस्तीर्णश्वेतपताकातयान्वितं मकरयुक्तं ध्वजमर्चितं दद्यात् । ३० अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तमकरदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं^{१४} श्वेतपताकायुक्तं मकर ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।८३ख-८४क) :—

युक्तं ^{१५}रक्तपताकाभिर्दत्त्वा ^{१६}अग्न्यमनुत्तमम् ।

अलकां समवाप्नोति ^{१७}तथा पापक्षयान्नरः ॥५७॥

1 A 'ध्वज' for 'युक्त'	12 I. O. वासुदेवाय तवाप्राङ्गणे and 'A वासुदेवाय तयाय प्राङ्गणे for the bracketed portion
2 A omits it	13 'A विस्तीर्णं श्वेतपताकातयान्वितं' and I. O. विस्तीर्णवायतपताका-तयान्वितं
3 A यथा	14 A वासुदेवायैतत्
4 A 'स्थान' for 'स्ताल'	15 A omits रक्त
5 A यान्म	16 I. O. कृत्स्न. and A कृत्स्न. for कृत्स्न.
6 A 'स्त्वतिजायते	17 A यथा
7 I. O. देवायप्राङ्गणे, A प्राङ्गणे	
8 I. O. reads the bracketed portion as विस्तीर्णनीलपताका	
9 A यथा	
10 I. O. युक्त	
11 A मकर' and I. O. मकराय for ध्वज	

^१ऋष्यो हरिणः । अर्चिताय वासुदेवाय ^२तदप्राज्ञणे यथाशक्तिविरचितं^३ हरिणयुक्त-
ध्वजं^४ रक्तपताकात्रयान्वितमर्चितं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^५ऋष्यदानफलप्राप्ति-
कामोऽहं भगवते ^६वासुदेवाय ^७ऋष्ययुक्त-पताकायुक्त-^८ध्वजं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^९तथा (३।३४१।११७क) :—

शिविकां ये प्रयच्छन्ति ते प्रयान्त्यमरावतीम् ।

शिविका चतुर्दंला । अर्चिताय वासुदेवायार्चितां^{१०} शिविकां दद्यात् । ॐ अथा-
मरावतीप्राप्तिकामोऽहं भगवते ^{११}वासुदेवायैतां शिविकां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

अश्वदाः सूर्यलोकस्था राजन्ते दिवि सूर्यवत् ॥५८॥ (३।३४१।११७ख)

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमश्वं दद्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानकाश्व-
दान-^{१२}फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायेतमश्वं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।११८) :—

करीन्द्रदाना-^{१३}च्छकस्य तथा ^{१४}लोकाच्छयुतो नरः ।

राजा भवति धर्मात्मा पृथिव्यां पृथिवीपतिः ॥५९॥

अर्चिताय वासुदेवायार्चितं गजं दद्यात् । ॐ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवसम्प्रदानक
करीन्द्रदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं करीन्द्रं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७६क) :—

गवां लोकमवाप्नोति धेनुं दत्त्वा ^{१५}पयस्विनीम् ॥६०॥

अर्चिताय वासुदेवाया^{१६}-र्वितां बहुक्षीरां धेनुं दद्यात् । ॐ अथ गोलोकप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवाय एतां धेनुं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दधिक्षीरघृतार्थाय वासुदेवाय पूर्ववत् ।

दत्त्वा गां मधुपर्काय ^{१७}महत्फलमवाप्नुयात् ॥६१॥

- 1 A सखी
- 2 A ध्वजप्राज्ञे
- 3 I. O. विरचित
- 4 A ०ध्वज
- 5 A ०सुखदान०
- 6 A वासुकाय
- 7 A ऋष्ययुक्ताय
- 8 I. O. श्वजं for ध्वजं
- 9 A वषा

- 19 A वासुदेवायार्चितं
- 11 A एतां
- 12 A omits फल
- 13 A ०च्छकस्य
- 14 I. O. लोकाच्छयुतो
- 15 I. O. ययस्विनीं
- 16 A वासुदेवाय
- 17 A महाफल०

^१मधुपर्कयेति मधुपर्कदानार्थमर्चिताय वासुदेवायार्चितां बहुदुग्धां गां दद्यात् । ^२[ॐ अथ महाफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायार्चितां धेनुं ददानि)^३ । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (Cf. ३।३४१।७६ख) :—

अनङ्गाहं तथा दत्त्वा दशधेनुफलं लभेत् ।

भगवते वासुदेवायार्चितमनङ्गाहं दद्यात् । ^४(ॐ अथ दशधेनुदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतमनङ्गाहं ददानि ।) दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

वृषदो वासुदेवाय त्वपवर्गमवाप्नुयात् ॥६२॥

भगवते वासुदेवायार्चितं वृषं दद्यात् । ^५(ॐ अद्यापवर्गप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतं वृषं ददानि ।)] दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।७७) :—

अजाविमहिषोष्ट्राणां दानमश्वतरस्य च ।

सहस्रगुणितं दानं पूर्वप्रोक्तं प्रकीर्तितम् ॥६३॥ .

अत्र पूर्वप्रोक्तं सहस्रगुणितमिति विष्णुधर्मोत्तरीयब्राह्मणसम्प्रदानकाजाविदानेषु यत् फलं तदेव विष्णुसम्प्रदानक-^६तत्तदुक्तपशुदाने सहस्रगुणितं भवतीति बोद्धव्यम् ।

तदयथा (Cf. ३।३०६।६१ख-६२क) :—

वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा 'वस्त' नरोत्तमः ।

^७अविप्रदानेन तथा [एवं लोकं समश्नुते]^८ ॥६४॥

^{१०}वस्तश्छागः ।

1 A मधुपर्कयेति, I. O. adds दद्या-
येति after this

2 I. O. reads the following
only for the bracketed por-
tion:—ॐ अद्यापवर्गप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवायार्चितं वृषं दद्यात् ।
ॐ अद्य...ददानि (the bracketed
portion with the numeral 4)

3 A omits the bracketed por-
tion here but reads it wi-
thout ॐ below in lieu of
the bracketed portion with
the numeral 4

4 A omits the bracketed por-
tion here but reads it wi-
thout फल below in lieu of
the bracketed portion with
the numeral 5

5 A omits the bracketed por-
tion

6 A तदुक्तं

7 Both I. O. and A वस्त

8 A अविप्रदानेन

9 A reads the bracketed por-
tion as तदेव लोकमाप्नुयात्

10 A omits it

तथा (३।३०६।६१क) :—

महिषस्य प्रदानेन याम्यलोके महोयते ॥६५॥

तथा (३।३१२।५ख-६क) :—

उष्ट्रं वा ^१[गर्दभं वापि] खरं वा ^२यः प्रयच्छति ।

अलकायां समासाय यत्तेन्द्रैः सह मोदते ॥६६॥

खरोऽभ्रतरः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं छागं दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
वासुदेवमम्प्रदानकाजदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतमजं ददामि । दक्षिणा
पूर्ववत् । ^३अव्यादिदानवाक्ये अजपदस्थाने तत्तत्पदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।७८) :—

आरग्यमृगजातीनां तथा ^४[दानाच्च पक्षिणाम्] ।

अग्निष्टोममवाप्नोति सुभगश्च तथा भवेत् ॥६७॥

अर्चिताय वासुदेवाय हरिणयूकर-^५[शशकादीन् यथेच्छं] दद्यात् । ॐ ^६अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेवमम्प्रदानकारग्यमृगदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय
एतानारग्यमृगान् ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । ^७पक्षिदानवाक्ये आरग्य-^८मृगपदस्थाने
पक्षिपदनिवेशो विशेषः ।

तथा (३।३४१।११६) :—

दासं दत्त्वा ^९सुखी लोके नावभ्रष्टो हि जायते ।

दासीं दत्त्वा तथा ^{१०}विप्रा नाल काय्या विचारणा ॥६८॥

अर्चितं ^{११}दासं दद्यात् । ॐ ^{१२}अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेवमम्प्रदानकदासदान-^{१३}
फलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय दामं ^{१४}ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् । दासीदाने तु
वाक्ये दासपदस्थाने दासीपदनिवेशो विशेषः ।

1 A गर्दभं वापि for the bracketed portion

2 A य

3 I. O. अव्यादिदाने वाक्ये

4 A देवाच्च पक्षिणां and I. O. दानाच्च पक्षिणा

5 A reads the bracketed portion as शशकादीना यथेच्छं

6 A omits it

7 Both I.O. and A अवादि for अथ

8 A दद्यात्

9 I. O. पक्षिदाने वाक्ये

10 I. O. omits मृग

11 I. O. सुखे

12 A विप्राणां

13 A दानं

14 A अवादि

15 I. O. omits दान

16 A दद्यात्

तथा (३।३४१।१२०) :—

गणिकां ये प्रयच्छन्ति नृत्यगीतविशारदाम् ।

सर्वदुःखविनिर्मुक्तास्ते ^१प्रयान्त्यमरावतीम् ॥६६॥

अचिंताय वासुदेवाय नृत्यगीतकुशलामर्चितां^२ वेश्यां दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
[वासुदेव-^३सम्प्रदानक-गणिकादानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते]^४ वासुदेवाय एतां गणिकां
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।२१४) :—

^५नृत्यं दत्त्वा तथाप्रोति ^६रुद्रलोकमसंशयम् ।

^७नृत्यं सङ्कल्प्य ^८वासुदेवाग्रे कारयेत् । ^९ॐ रुद्रलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवाय ^{१०}नृत्यं दास्ये ।

तथा (३।३४१।२२४) :—

प्रेक्षणीयप्रदानेन शक्रलोके महीयते ॥७०॥

प्रेक्षणीयं ^{११}स्त्रोलास्यम् । वासुदेवाग्रे प्रेक्षणीयं सङ्कल्प्य कारयेत् । ॐ [सोत्कर्ष-
शक्रलोक]^{१२}प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय प्रेक्षणीयं दास्ये ।

तथा (३।३४१।१८४) :—

दत्त्वा च गीतं धर्मज्ञा गन्धर्वैः सह ^{१३}भोदते ।

गीतं सङ्कल्प्य यथाशक्ति वासुदेवाग्रे कारयेत् । ॐ ^{१४}अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्तवासुदेव-
सम्प्रदानक-गीतदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय गीतं दास्ये ।

तथा :—

प्रेक्षणीयोपयोग्यानि दत्त्वात्यन्तं सुखी भवेत् ॥७१॥

1 Corrected from V. D. I. O.

यान्तामरावतीं, A प्रयच्छन्ति नृत्यगीतविशारतीं

2 A अर्चितं

3 I. O. सम्प्रदानक for सम्प्रदानक

4 A omits the bracketed portion

5 Both I. O. and A भव

6 A रुद्रलोकं न संशयः

7 A भव, I. O. भव

8 A वासुदेवाय

9 A omits it

10 Both I. O. and A भव

11 A स्त्रोलास्य

12 I. O. सोत्कर्षशक्रलोक and A शक्रलोक for the bracketed portion

13 A भोदते

14 Both I. O. and A omit it

प्रेक्षणीयोपयोग्यानि मृदङ्ग-कांस्यताल-^१घर्षरोक्षकादीनि । ^२अर्चिताय वासुदेवाया-
चितानि ^३प्रेक्षणीयोपयोग्यद्रव्याणि दद्यात् । ^४[ॐ अद्यात्यन्त]-सुखप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवाय एतानि ^५प्रेक्षणीयोपयोग्यानि ददामि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

^६तथा (३।३४१।१६ख, २०ख) :—

वाद्यं दत्त्वा तथा विप्राः शकलोके महीयते ।

वाद्यानामपि देवस्य तन्त्रोवाद्यं सदा प्रियम् ॥७२॥

वाद्यं सङ्कल्प्य वासुदेवाग्रे कारयेत् । ॐ सोत्कर्षशकलोकप्राप्तिकामोऽहं भगवते
वासुदेवाय वाद्यं दास्ये । तन्त्रोवाद्यदाने तु ^७फलाधिक्यम् ।

^८तथा (३।३४१।१२१क) :—

दुन्दुभिं ये प्रयच्छन्ति कीर्त्तिमन्तो भवन्ति ते ॥७३॥

^{१०}दुन्दुभिः भेरीति प्रसिद्धं वाद्यभागडम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं दुन्दुभिं ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।८८ख-८६क) :—

दत्त्वा धान्यानि बीजानि शस्यानि विविधानि च ।

रूपकाणि च तान्येव प्राप्नोत्ययुतशः पुनः ॥७४॥

धान्यानि कलमादीनि बीजानि शाककल्मादीनि^{११} शस्यानि धान्येतराणि यवादीनि ।
^{१२}शस्यानां पृथग्ग्रहणं फलभूयस्त्वार्थम् । रूपकाणि चक्रम्वा इति प्रसिद्धानि पश्चिमदेशे ।
अर्चिताय वासुदेवायार्चितानि धान्यानि दद्यात् । ॐ अद्य विष्णुधर्मोत्तरोक्त-वासुदेव-
सम्प्रदानक-धान्यदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय शतानि धान्यानि ददामि ।
दक्षिणा पूर्ववत् । बीजादिदानवाक्ये तु धान्यपदस्थाने तत्तत्पदनिवेशो विशेषः ।

1 A चनादीनि

2 A अर्चिता

3 A प्रेक्षणीयोपयोग्यद्रव्याणि

4 I. O. ॐ अद्याद्यान्त and A
आद्यान्त for the b. p.

5 A प्रक्षणीयो

6 I. O. omits it

7 Both I. O. and A वाक्ये after
this

8 A फलवाक्यं

9 A omits it

10 A दुन्दुभिं

11 I. O. शाककल्मादीनां

12 I. O. omits it

तथा (३।३४१।८६ख-६०क) :—

दत्त्वा शाकानि रम्याणि विशोकस्तुभिजायते ।

दत्त्वा च व्यञ्जनार्थाय तथोपकरणानि च ॥७५॥

रम्याणि शाकानि कीटादि-^१विरहितानि स्वादूनि वा । व्यञ्जनोपकरणानि घृतशर्करा-
सैन्धवादोनि । अर्चिताय वासुदेवायार्चितानि शाकानि दद्यात् । ॐ अथ विशोकत्व-
प्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवायैतानि रम्याणि शाकानि ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।
व्यञ्जनोपकरणदाने तु एतानि व्यञ्जनोपकरणानीति विशेषः ।

तथा (३।३४१।६०ख) :—

पुष्पवृक्षं तथा दत्त्वा ग्रामस्याधिपतिर्भवेत् ॥७६॥

^२अर्चिताय वासुदेवायार्चितं पुष्पवृक्षं दद्यात् । ॐ अथ ग्रामाभिपत्यप्राप्तिकामोऽहं
भगवते वासुदेवायैतं पुष्पवृक्षं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।९८६ख, Cf. ३।३१।२५क) :—

^३कङ्कतस्य प्रदानेन विरोगस्तुभिजायते ।

^४कङ्कतः काङ्करीति प्रसिद्धः । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं ^५कङ्कतं दद्यात् । ॐ अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^६कङ्कतदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय ^७एतं कङ्कतं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा (३।३४१।९८६क) :—

[कूर्चप्रसाधनं दत्त्वा सुखमत्यन्तमश्नुते ॥७७॥]^८

कूर्चप्रसाधनं^९ ^{१०}श्मश्रुप्रसाधनार्थं द्रव्यम् । अर्चिताय वासुदेवायार्चितं कूर्चप्रसाधनं
दद्यात् । ॐ अद्यात्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतत् कूर्चप्रसाधनं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 I. O. चैव for वि

2 I. O. अद्या उपपद्यते just before
this

3 I. O. केङ्कतरूप

4 I. O. omits it

5 I. O. केङ्कत

6 I. O. केङ्कत

7 I. O. एवं

8 Supplied from V. D. I. O.
omits it.

9 I. O. कूर्चप्रसाधन

10 I. O. शुभ्र.

तथा :—

विचित्रणीयं यत्किञ्चिद्दत्त्वात्यन्तं सुखो भवेत् ।

अर्चिताय वासुदेवायार्चितमाश्चर्यकरं किञ्चित् प्रतिमादिशिल्पं दद्यात् । ॐ अथात्यन्तसुखप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतदाश्चर्यकरं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दीपवृक्षं ततो दत्त्वा शत्रुभिर्नाभि-^१भूयते ॥७८॥

अर्चिताय वासुदेवायाग्रतो यथेच्छमिष्टकादिभिर्दीपवृक्षं कृत्वा दद्यात् । ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-केशवायतन-दीपवृक्षदानफलप्राप्तिकामोऽहं केशवाय दीपवृक्षं ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दीपमालां प्रयच्छन्ति ये नराः शार्ङ्गिणो गृहे ।

भवन्ति ते चन्द्रसमाः स्वर्गमासाद्य मानवाः ॥७९॥

शार्ङ्गिणो गृहे ^२[वासुदेवायतने । अर्चिताय विष्णवेऽर्चितां दीपमालां यथाशक्त्या दद्यात् ।] ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त शार्ङ्गिगृह-दीपमालादानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय दीपमालां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

दीपागारं^३ नरः कृत्वा कूटागारनिभं^४ शुभम् ।

केशवालयमासाद्य [नाके भवति]^५ शक्यत् ॥८०॥

दीपागारं वंशादिघटितम् ।

देवकुलायायतनं^६ दीपयुक्तं यथोज्ज्वलम्^७ ।

^८तथा नित्योज्ज्वले लोके नाकश्रेष्ठो हि जायते ॥८१॥

सदीपे तु यथादेशे चक्षूषि फलवन्ति च ।

तथा दीपस्य दातारो भवन्ति सफलेक्षणाः ॥८२॥

1 I. O. ०दूयते

2 I. O. reads the bracketed portion in a topsy-turvy manner as follows :—विष्णुवं दीपमालां यथाशक्त्या दीपान् । अर्चिताय विष्णवेऽर्चितां दीपमालां वासुदेवायतने दद्यात् ।

3 I. O. दीपागारे

4 I. O. कूटागारनिभं

5 I. O. नाके भति स for the bracketed portion

6 I. O. देवकुलायाकारं

7 I. O. यथोज्ज्वलः

8 I. O. सदा दीपदातापि पादत just before this

दीपागारं सङ्कल्प्य केशवायतने दद्यात् । ॐ ^१अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-^२केशवालय-
दीपागारदानफलप्राप्तिकामोऽहं केशवालये दीपागारं दास्ये । दक्षिणा पूर्ववत् ।

एकादशीं द्वादशीश्च प्रतिपन्नन्तु यो नरः ।

दीपं ददाति कृष्णाय तस्य पुण्यफलं शृणु ॥८३॥

सुवर्णमणियुक्ताढ्यं मनोज्ञमतिशोभनम् ।

^३दीपमालोज्ज्वलं दिव्यं विमानमधिरोहति ॥८४॥

[प्रतिपन्नं पक्षं पक्षं^४ कृष्णपक्षे शुक्लपक्षे चेत्यर्थः । शुक्लैकादशीद्वादशीषु समस्ता-
मेकादशी^५ समस्ताश्च द्वादशी^६ व्याप्य कृष्णायचित्तं दीपं दद्यात् ।]^७ ॐ अथ विष्णु-
धर्मोत्तरोक्त-प्रतिपन्नैकादशीविहित-दीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते कृष्णाय दीपं ददानि ।
दक्षिणा पूर्ववत् । एवं द्वादश्यां दानवाक्ये एकादशीपदस्थाने द्वादशीपदनिवेशो विशेषः ।

तथा :—

प्रज्वाल्य देवदेवस्य कर्पूरेण प्रदीपकम् ।

अश्वमेधमवाप्नोति कुलञ्चैव समुद्धरेत् ॥८५॥

देवदेवस्य विष्णोः प्रकरणात् । अर्चिताय विष्णवे कर्पूरेण दीपमर्चितं दद्यात् । अथ
विष्णुधर्मोत्तरोक्त-कर्पूरदीपदानफलप्राप्तिकामोऽहं भगवते वासुदेवाय एतं कर्पूरकं दीपं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

तथा :—

पटसूत्रोद्भवां वर्ति^८ गन्धतैलेन दीपकम् ।

विरोगो^९ सुभगश्चैव दत्त्वा भवति मानवः ॥८६॥

देवदेवस्य सम्बध्यते । अर्चिताय वासुदेवाय पटसूत्रोद्भवां वर्तिमर्चितां दद्यात् ।
ॐ अथ विष्णुधर्मोत्तरोक्त-पटसूत्रोद्भवां वर्तिं भगवते वासुदेवायैतां ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् ।

1 I. O. omits it

2 I. O. केशवालयदीपागारं.

3 I. O. दीपमालाञ्चलं

4 I. O. प्रति after this

5 I. O. दशमी

6 I. O. द्वादशी

7 I. O. reads the first sen-
tence of the bracketed por-
tion viz. प्रतिपन्नं...चेत्यर्थः after

पुण्यफलं शृणु (v. 83 above)
and also reads almost the
second sentence of the brac-
keted portion viz. शुक्लै...दद्यात्
just after it, besides read-
ing the latter here.

8 I. O. वर्ति

9 I. O. विरोग

तथा :—

महावर्तिः सदा देया भूमिपाल महाफला^१ ।

कृष्णपक्षे विशेषेण तत्रापि च विशेषतः ।

अमावास्या च निर्दिष्टा द्वादशी च महाफला^२ ॥८७॥

आश्वयुज्यामतीतायां कृष्णपक्षस्तु यो भवेत् ।

अमावास्या तदा पुण्या द्वादशी वा विशेषतः ॥८८॥

देवस्य दक्षिणे देशे देया तैलतुला^३ सदा ॥८९॥

^४पलाष्टक्युता राजन् ^५वर्ति^५ तत्र तु दापयेत् ।

^६महारजनरक्तेन समग्रेण तु वाससा ॥९०॥

^७पलाष्टक्युता तैलतुला ^८अष्टोत्तरशतं तैलपलानीत्यर्थः । ^९समग्रेणाखण्डितेन ।

वामपार्श्वे च देवस्य देया घृततुला नृप ।

पलाष्टक्युता शुक्लां ^{१०}[वर्ति^५ तत्र तु] दापयेत् ।

वाससा तु समग्रेण सोपवासो जितेन्द्रियः ॥९१॥

महावर्तिद्वयमिदं सकृद्वत्वा महामते ।

स्वर्गलोकं चिरं भुक्त्वा जायते भूतले यदा ।

तदा भवति लक्ष्मीवान् रूपद्रविणसंयुतः ॥९२॥

राष्ट्रे च जायते यस्मिन् देशे वा नगरे तथा ।

कुले च राजशार्दूल तत्र स्याद्दीपवत्^{११} प्रभो ॥९३॥

अत्युज्ज्वलश्च भवति युद्धेषु कलहेषु च ।

ह्यातिर्याति यथालोके सज्जनानाञ्च सद्गुणैः ॥९४॥

एकामप्यथ यो दद्यादभीष्टामनयोर्द्वयोः ।

मानुष्ये सर्वमाप्नोति स्वर्गलोकश्च गच्छति ।

स्वर्गे तथात्वमाप्नोति भोगकालश्च यादव^{१२} ॥९५॥

1 I. O. महाफलाः

2 I. O. महाफलं

3 I. O. तिलतुल्यतः

4 I. O. फलाष्टक्युतां

5 I. O. वर्ति

6 I. O. महाराजनरक्तेन

7 I. O. फलाष्टक्युता

8 I. O. अष्टोत्तरं शतं

9 I. O. समग्रेणाखण्डितेन

10 I. O. reads the bracketed portion as वर्ति तु तत्र

11 I. O. स्वादीपवत्

12 I. O. यादवा

सामान्यस्य तु दीपस्य राजन् दानं महाफलम् ।

किं पुनर्महतो यस्य फलस्यान्तं न विद्यते ॥६६॥

दीपदानं परं 'पुण्यमन्यदेवेष्वपि ध्रुवम् ।

किं पुनर्देवदेवस्य अनन्तस्य महात्मनः ॥६७॥

^२[अश्वयुक्-पौर्णमास्यां तु अतीतायां] कार्तिककृष्णद्वादशयमावासयोरन्यतरदिनात् पूर्व-
तरदिने प्रातः कृतनित्यो घटिकाधिकप्रहरवये हविष्यं भुक्त्वाऽऽचम्य शुचौ देश उपविश्य पादौ
प्रक्षाल्याचम्य उदङ्मुखो प्राङ्मुखो वा कृताञ्जलिः ॐ सूर्यसोमयमकालपञ्चमहाभूतानि विष्णु-
धर्मोत्तरोक्तदानकर्म कर्तुं श्रो मयोपवासः कर्तव्य इति निवेद्य सङ्कल्पं कुर्यात् । विष्णुधर्मोत्तरोक्त-
महावर्तिदानं^३ कर्तुं श्रोऽहमुपवासं करिष्ये । ततो नियमेन सुप्त्वा परदिन डपोष्यापरदिने
कृतज्ञानादिः विष्णुधर्मोत्तरोक्त-महावर्तिदानादिकर्माहं^४ करिष्ये इति सङ्कल्प्य वासुदेवप्रतिमाया
दक्षिणया दिशा^५ अष्टोत्तरपलशततैलपूर्णपात्रमखरिडताहतमहारजन^६-रक्तवस्त्रवर्तियुत-^७[मुक्त-
प्रतिमाया वामया दिशा चा]-^८ष्टोत्तरपलशतशतपूर्णपात्रं शुक्लसमवासोवर्तियुतमेतन्महावर्तिद्वयं
ददानि । दक्षिणा पूर्ववत् । अत्र ^९धान्याद्यपेक्षितं द्रव्यं विष्णवे देयम् ।

तथा च विष्णवे दानानुवृत्तौ विष्णुधर्मोत्तरे :—

यत् किञ्चिद्देवदेवाय दद्याद् भक्तिसमन्वितः ।

तदेवाक्षयमाप्नोति विष्णुलोकश्च गच्छति ॥६८॥

इति महाराजाधिराज-निःशङ्क-शङ्कर-श्रीमद्वल्लालसेनदेवविरचिते

श्रीदानसागरे वासुदेवसम्प्रदानकदानावर्तः ।

धर्मस्याभ्युदयाय नास्तिकपदोच्छेदाय जातः कलौ ।

श्रीकान्तोऽपि सरस्वतीपरिवृष्टः प्रत्यक्षनारायणः ॥६९॥

पादाम्भोजनिषण्णविश्ववसुधासाम्राज्यलक्ष्मीयुतः ।

श्रीवल्लालनरेश्वरो विजयते सद्गुणचिन्तामणिः ॥७०॥

1 I. O. पुण्य' मन्यदेवेष्वपि

2 I. O. पौर्णमास्ये तु for the
bracketed portion

3 I. O. •दान

4 I. O. omits it

5 I. O. राजनव० for महाराजन०

6 I. O. omits the bracketed
portion

7 I. O. तैलाष्टोत्तरपलशतं for अष्टो-
त्तरपलशत

8 I. O. धान्याद्यपेक्षितं

ब्रह्मपुराण—बराहपुराण—अग्निपुराण—भविष्यपुराण—मत्स्यपुराण—वामनपुराण—
वायुपुराण—मार्कण्डेयपुराण—विष्णुपुराण—शिवपुराण—स्कन्दपुराण—पद्मपुराण—
कूर्मपुराण—शाम्बपुराण—कालीपुराण—देवीपुराण—नन्दपुराण—आदित्यपुराण—
नरसिंहपुराण—लिङ्गपुराण—महाभारत—श्रीभागवत—ध्रीरामायण—विष्णुधर्मोत्तर—
छन्दोगपरिशिष्ट—तृप्तुहारीत—बोधायन—शाठ्यायन—मनु—याज्ञवल्क्य—देवल—पंठी-
नसि—कात्यायन—शातातप—दानव्यास—दत्त—वशिष्ठ—बृहस्पति—यम—हारीत—
पुलस्त्य—जाबाल—अङ्गिरस—आपस्तम्ब—महाव्यास—लघुव्यासाः । एतेषां ग्रन्थानां
मतमालोच्य श्रीवत्सालसेनदेवेन दानसागरः कृतः ।

इति दानसागरः समाप्तः ।

अथ वङ्गदेशीयराज्ञामनुक्रमेण नामानि । अथ प्रथमं हेमन्तसेनः ततो विजयसेनः ततो वल्लालसेनः तेन दानसागरः कृत इति । अस्य गुरुः अनिरुद्धः । अत्र सम्बत्सरादिसमयविशेषपरिचयाय दानसागरनिर्माणवर्षस्यैव सम्बत्सरत्वप्रतिपादनाय लिख्यते । निखिलभूपचक्रतिलक-श्रीमद्वल्लालसेनदेवेन पूर्णेशशिवदशमित-(१०९१)-शकवर्षे दानसागरो रचितः । श्रीहरिः ।

- Series), Baroda, 1948; Dānakāṇḍa, edited by the same, vol. XCII, G.O.S., 1941.
- Kṛtyatattvārṇava of Srinātha Ācāryacūdāmaṇi, Asiatic Society's MS. I.F. 45.
- Kṛtyaratnākara of Caṇḍeśvara, edited by MM. Kamalakṛṣṇa Smṛtitīrtha, B. I., 1925.
- Likhita, edited by Bhavānīcharaṇa Banerji, Calcutta in 'Atryādi etc. Mahābhārata, Bombay oblong edition.
- Manusmṛti with the bhāṣya of Medhātithi, edited by MM. Dr. Gangānath Jha, B. I., No. 256 (vols. I-III), 1936-39.
- Nirukta of Yāska, edited by Lakshman Sarup, Lahore, 1927.
- Pāṇini, as recast in the Siddhānta-kaumudī of Bhaṭṭoji Dīkṣita, Śrī Bālamānoraṁā Press, Madras, 1927.
- Rāmāyaṇa, North-western recension, edited by Viśvabandhu Shastri and published from Lahore, 1931-47.
- Smṛtitattva of Raghunandana (incorporating Āhnikatattva, Divya°, Dīkṣa°, Malamāsa°, Saṁskāra°, Suddhi° and Śrāddha° among 28 tattvas), vols. I and II, edited by Jivānanda Vidyāsāgara, Calcutta, 1895.
- Vaśiṣṭha-dharmasūtra, edited by A.A. Führer, Poona, 1930.
- Vyāsa, edited by Bhavānīcharaṇa Banerji, Calcutta in 'Atryādi etc'.
- Yājñavalkya-smṛti, published with the Aparāka, a commentary on the above, Ānandśārama Press, Poona, 1903-4.
- Yogi-yājñavalkya-smṛti, edited as Bṛhat-yogi-yājñavalkya-smṛti by Swāmī Kuvalayānanda and Pandit Raghunāthaśāstrī Kokaje, Lonavla (Poona), 1951.

The Purāṇas (published by the Venkateśvara Press, Bombay)

Agnipurāṇa	Padmapurāṇa
Bhaviṣyapurāṇa	Varāhapurāṇa
Kālikāpurāṇa	Vāmanapurāṇa
Kūrmapurāṇa	Vāyupurāṇa
Līṅgapurāṇa	Viṣṇudharmottara-(purāṇa)
Matsyapurāṇa	Viṣṇupurāṇa
Mārkaṇḍeyapurāṇa	

CONTENTS

					Page
Preface	III
Contents	V
Bibliography	VII
Abbreviations	IX
Contents of the Text		XI
Introduction	XV
Errata	LXIX
The Text	1-722
Index of vedic mantras with identification				...	723
„ „ non-vedic quarter-verses and part prose quotations					731

comprehensive chapter on *Dāna*, it aims at supplying its minor deficiencies owing to its non-utilisation of the *Dānasāgara*.

My sincerest thanks are due to Dr. B. C. Law, Mr. Justice R. P. Mookerji and Dr. Suniti Kumar Chatterji, former Presidents of the Asiatic Society to Dr. N. Dutt, Dr. Sukumar Sen and Dr. S. K. De, to MM. Dr. P. V. Kane, and Pandit Nārāyaṇachandra Smṛitīrtha of Bhatpara, for advice and encouragement, offered to me in the various stages of this work from the preparation of its press copy to its final publication.

Bhatpara
(West Bengal)
15th June, 1956

Bhabatosh Bhattacharya

P R E F A C E

It is almost a decade ago when in August, 1947, Dr. Suniti Kumar Chatterji, M.A., D. Litt., former President of the Asiatic Society, suggested to me the idea of preparing a critical edition of the *Dānasāgara* of Ballāla Sena. It was also at his instance that the Council of the Society entrusted me in the next month with the preparation of the edition and lent me the MS. of the work in their collections. I then began my work on the basis of that solitary Society MS. but I soon found out that it would be extremely risky to do so with the help of that single MS., which was not only highly corrupt but also full of omissions. So I requisitioned through the Council of the Society the India Office MS. of the same work and collated it for my edition. During the interval of almost a year between the completion of my press copy and the beginning of printing I identified the copious quotations in the *Dānasāgara* from numerous original sources, so far as the latter were accessible in printed form. The text, covering 722 pages, has since been published in three fascicles between 1953 and 1955 as work no. 274 of the *Bibliotheca Indica* and the concluding fascicle, embodying the contents, bibliography, abbreviations, introduction, errata and index, is now presented to the public. This work is almost the earliest and most comprehensive digest on *Dāna*, as the *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtya-kalpataṛu*, its only predecessor by several decades, is decidedly shorter than and has not possibly been utilised by the present work. It is, moreover, one of the six digests, pronounced authoritative by MM. Dr. P.V. Kane in his *History of Dharmasāstra* vol. II (chapter on *Dāna*) but never utilised by him in that chapter, as it then existed in MSS. only. So a complete and critical edition of this work was a desideratum, which has been fulfilled, I think, to a large extent by its preparation in collation of two MSS. of different descent, as their respective omissions and misreadings clearly indicate and also by the exhaustive identification of the quotations, helping the correction and completion of the text in many places. The short English introduction misses, I hope, nothing important; and also, instead of being a repetition of Dr. Kane's otherwise

Published by the Asiatic Society
Calcutta
September, 1956

Price Rs. 6/-

Printed by The Calcutta Oriental Press Private Ltd.
9, Panchanan Ghose Lane, Calcutta-9

BIBLIOTHECA INDICA
A COLLECTION OF ORIENTAL WORKS •

श्रीमद्बल्लालसेनदेवविरचितः

दानसागरः

DĀNASĀGARA

OF

BALLĀLA SENA

CRITICALLY EDITED WITH INTRODUCTION AND INDEX

BY

BHABATOSH BHATTACHARYA, M.A., B.L., Kāvya-tīrtha

Sir William Jones Research Fellow

Work Number

274

Fasciculus 4

Issue Number

1573

The Asiatic Society,
1 Park Street, Calcutta-16

ABBREVIATIONS

A.P.	= Agnipurāṇa
A.V.	= Atharvaveda
A.T.	= Āhnikatattva
Āpś.	= Āpastamba-Śrauta-Sūtra, edited by Dr. Richard Garbe B. I., 1882-1892
b.p.	= bracketed portion
Baudh.	= Baudhāyana-dharmasūtra
Bh.P.	= Bhaviṣyapurāṇa
Con.	= conjectural
D.K.	= Dānakāṇḍa of Kṛtyakalpataru
D.S.	= Dānasāgara
Div.T.	= Divyatattva
Dik.T.	= Dikṣātattva
Gautama	= Gautamadharmasūtra
K.P.	= Kūrmapurāṇa
K.R.	= Kṛtyaratnākara
Kāuś.	= Kauśika-sūtra of the Atharvaveda, edited by Maurice Bloomfield in vol. XIV of the Journal of the American Oriental Society, New Haven, 1890.
L.P.	= Liṅgapurāṇa
Manu	= Manusmṛti
M.bh.	= Mahābhārata
M.P.	= Matsyapurāṇa
Mārkaṇḍeya P.	= Mārkaṇḍeyapurāṇa
N.W.	= North-western recension (of the Rāmāyaṇa)
Padma P.	= Padmapurāṇa
Raghu	= Raghunandana
R.V.	= Ṛgveda
R.V.Kh.	= Khilas of the Ṛgveda, taken from Aufrecht's edition of the Ṛgveda, vol. II, pp. 672 ff.
SMB	= Sāma-Mantra-Brāhmaṇa, 1. Prapāṭhaka, Halle, 1901
Sm.T.	= Saṁskāratattva
Varāha P.	= Varāhapurāṇa
Vāmana P.	= Vāmanapurāṇa

Vāyu P.	= Vāyupurāṇa
Viṣṇu P.	= Viṣṇupurāṇa
V.D.	= Viṣṇudharmottara
Yāj.	= Yājñavalkyasmṛti
अथर्व	= अथर्ववेदः
अनु	= अनुशासनपर्व (महाभारतस्य)
बन	= बनप्रर्व ,,
वि. ध. .	= विष्णुधर्मोत्तरम्
शान्ति	= शान्तिपर्व (महाभारतस्य)

CONTENTS OF THE TEXT

उपक्रमणिका :—	पृः		पृः
	१-८	द्रव्यगणपरिभाषा ...	६४
मङ्गलाचरणम् ...	१	श्रीषधिगणः ...	६५
ग्रन्थकृतपरिचयः ...	१	अष्टादशधान्यानि ...	११
ग्रन्थकृतप्रार्थना ...	२	सर्वौषधिगणः ...	११
संगृहीतग्रन्थनामानि ...	१	सर्वगन्धः ...	६६
दाननामानि ...	३	सर्वरत्नगणो रत्नाचलोकः ...	११
अनुक्तदानानि ...	६	सर्वरसगणः ...	११
असंगृहीतग्रन्थनामानि ...	१	सर्वधातुगणः ...	११
मुखबन्धः ...	८	मुख्यद्रव्यालामे तत्-	
ब्राह्मणप्रशंसा ...	६	प्रतिनिधिपरिभाषा ...	६७
दानप्रशंसा ...	१२	मानपरिभाषा ...	६८
पातप्रशंसा ...	१४	विष्णुदैवतमहादानावर्तः(१)	७०-१८४
पातापवादः ...	२४	महादानप्रशंसा ...	७०
दानस्वरूपम् ...	२८	दानानुष्ठानम् ...	७१
कर्ता ...	३२	तुलापुरुषमहादानम् ...	७२-६४
श्रद्धा ...	११	प्रथमदिनकृत्यम् ...	८०
दानकालाः ...	३४	द्वितीयदिनकृत्यम् ...	८२
पुरुषदेशाः ...	३५	तृतीयदिनकृत्यम् ...	८४
देयस्वरूपम् ...	४०	हिरण्यगर्भमहादानम् ...	६५
दानापवादः ...	४२	ब्रह्माण्ड ...	१०३
असदानम् ...	४५	कल्पपादप ...	१०६
दानविधिः ...	४७	गोमहस्र ...	११५
प्रतिग्रहविधिः ...	४८	कामधेनु ...	१२४
परिभाषा ...	५१	हिरण्यश्व ...	१३०
प्रमादकर्तृधर्माः ...	५६	हिरण्यश्वरथ ...	१३५
अशक्तकर्तृधर्माः ...	५७	हेमहस्तिरथ ...	१४०
उपवासग्रहणपरिभाषा ...	५८	पञ्चलाङ्गलक ...	१४५
नक्तपरिभाषा ...	५६	धरा ...	१५२
होमपरिभाषा ...	६०	विश्वचक्र ...	१५८
जपपरिभाषा ...	६२	महाकल्पलता ...	१६४

	पृः		पृः
सप्तसागरमहादानम् ...	१७०	अनलङ्कृतवहुगवीदानावर्तः (७)	२६७
रचधेनु ,, ...	१७४	विष्णुदैवतवृषभदानावर्तः (८-९)	
महाभूतघट ,, ...	१८१		३०० ३११
विष्णुदैवताचलदानावर्तः (२)	१८५-२१६	अलङ्कृतवृषदानावर्तः (८)	३००
अचलदानप्रशंसा ...	१८५	अनलङ्कृतवृषदानावर्तः (९)	३०६
धान्याचलदानम् ...	१८६	गवाहिकदानावर्तः (१०)	३१२
लवणाचलदानम् ...	२०२	विष्णुदैवतभूमिदानावर्तः (११)	३१६-३३८
गुडाचलदानम् ...	२०४	भूमिदानप्रशंसा	३१६
सुवर्णाचलदानम् ...	२०६	देयभूमिपरिमाणे	
तिलाचलदानम् ...	२०८	फलपरिमाणपरिभाषा	३२०
कार्पासाचलदानम् ...	२१०	दानायोग्यभूमिः	३२१
घृताचलदानम् ...	२११	दानम्	,,
रत्नाचलदानम् ...	२१३	प्रजापतिदैवतासनदानावर्तः (१२)	३३६
रौप्याचलदानम् ...	२१५	वरुणदैवतवारिदानावर्तः (१३)	३४१ ३४६
शर्कराचलदानम् ...	२१७	वारिदानप्रशंसा	३४१
रुद्रदैवतस्वरूपधेनुसहित-		दानम्	,,
विष्णुदैवतधेनुदानावर्तः (३)	२२०-२५५	शौचन्नानान्यजलदानम्	३४५
तिलधेनुदानम्	२३१	विष्णुदैवततैजसपालदानावर्तः (१४)	३५०
घृतधेनुदानम्	२३४	वरुणदैवतजलपालदानावर्तः (१५)	३५४
विष्णुधर्मोक्तधेनुदानानि	२३८-२४६	प्रजापतिदैवतान्नदानावर्तः (१६)	३५७-३७५
जलधेनुदानम्	२३८	अन्नदानस्तुतिः	३५७
तिलधेनुदानम्	२४१	अन्नदानधर्माः	३५६
घृतधेनुदानम्	२४४	अन्नदानविशेषे फलविशेषपरिभाषा	,,
विष्णुधर्मोक्तरोक्तधेनुदानानि	२४७-२५५	सामान्यान्नदानम्	३६०
घृतधेनुदानम्	२४७	विशेषान्नदानम्	३६४
जलधेनुदानम्	२५०	विष्णुदैवतभक्ष्यदानावर्तः (१७)	३७६
तिलधेनुदानम्	२५३	सोमदैवतलवणादानावर्तः (१८)	३७७
रुद्रदैवतगवीदानावर्तः (४-७)	२५६-२६६	विष्णुदैवतघृतदानावर्तः (१९)	३७६-३८१
परिभाषा	२५८	घृतदानप्रशंसा	३७६
अदेया गौः	,,	दानम्	,,
अलङ्कृतगवीदानावर्तः (४)	२६० २८६	विष्णुदैवतदधिदानावर्तः (२०)	३८२
अलङ्कृतवहुगवीदानावर्तः (५)	२६०	विष्णुदैवतक्षीरदानावर्तः (२१)	३८४
अनलङ्कृतगवीदानावर्तः (६)	२६२	सोमदैवतक्षीरसदानावर्तः (२२)	३८६
		विष्णुदैवतपानकदानावर्तः (२३)	३८८

CONTENTS OF THE TEXT

xiii

	पृ:		पृ:
वनस्पतिदैवतफलदानावर्तः (२४)	३६०	विद्यादानपात्राणि	४७७
विष्णुदैवतमधुदानावर्तः (२५)	३६३	पुस्तकलिखनारम्भः	४७८
विष्णुदैवताभ्यङ्गदानावर्तः (२६)	३६५	सरयन्त्रविधिः	"
गन्धर्वदैवतगन्धदानावर्तः (२७)	३६७	पद्मसञ्चयविधिः	"
गन्धर्वदैवतधूपदानावर्तः (२८)	४००	मसीनिर्माणम्	४७९
गन्धर्वदैवतानुलेपनदानावर्तः (२९)	४०२	लेखनीयशिकानिर्माणम्	"
नानादैवतपुष्पदानावर्तः (३०)	४०४	आदर्शपुस्तकारोपणम्	"
बृहस्पतिदैवतवस्त्रदानावर्तः(३१)	४०७-	लेखकस्यालङ्कारादिदानपूर्वक-	
	४१३	लिखनारम्भः	४८०
वस्त्रदानप्रशंसा	४०७	शोधनविधिः	"
दानम्	"	देवायतननिवेदनविधिः	४८१
विष्णुदैवतयज्ञोपवीतदानावर्तः (३२)	४१४	धोतृपाठकगुरुगणमहितव्याख्यान-	
अग्निदैवतसुवर्णदानावर्तः (३३)	४१५-४३४	विधिः	४८२
सुवर्णदानपरिभाषा	४१६	व्याख्यायां विधिनिषेधविधिः	४८४
अनियतसुवर्णदानम्	४१७	पाठकमः	४८५
अग्निदैवतरूप्यदानावर्तः (३४)	४३५	चिन्ताविधिः	"
विष्णुदैवतालङ्कारदानावर्तः (३५)	४३७	शास्त्रव्याख्यामामिकृत्यम्	४८६
विष्णुदैवतरत्नदानावर्तः (३६)	४३९	ब्राह्मणाय दानम्	"
विष्णुदैवतगृहदानावर्तः(३७)	४४१-४४८	शास्त्रानुष्ठानम्	"
सोपकरणगृहदानानि	४४१	विद्यादानफलम्	४८७
अनुपकरणगृहदानम्	४४७	विष्णुदैवतकल्पदानावर्तः (४४)	४८२
प्रतिश्रयदानावर्तः (३८)	४४९	प्रजापतिदैवतप्रेष्यदानावर्तः (४५)	४८५
प्रजापतिदैवतशय्यादानावर्तः(३९)	४५३	प्रजापतिदैवतशस्यदानावर्तः (४६)	४८६
विष्णुदैवतेन्धनदानावर्तः (४०)	४५६	प्रजापतिदैवततिलदानावर्तः(४७)	४८७-४८८
विष्णुदैवतदीपदानावर्तः (४१)	४५८-४६२	तिलदानप्रशंसा	४८७
दीपदानस्तुतिः	४५८	दानम्	"
दीपदानपरिभाषा	४५९	वनस्पतिदैवतारामदानावर्तः (४८)	४८८
दानम्	"	वनस्पतिदैवतवृक्षदानावर्तः (४९)	४८९
सरस्वतीदैवतपुराणदानावर्तः(४२)	४६३	विष्णुदैवतमम्भारदानावर्तः (५०)	४९५
ब्रह्मदैवतविद्यादानावर्तः(४३)	४७२-४९१	नानादैवतपशुदानावर्तः (५१)	४९७
विद्यादानप्रशंसा	४७२	प्रजापतिदैवतकृष्णाजिनदानावर्तः (५२)	४९९
विद्यादानस्वरूपं तत्फलञ्च	४७३	प्रजापतिदैवतच्छत्रदानावर्तः(५३)	५३३-५३८
गुरुप्रशंसा	४७६	छत्रदानप्रशंसा	५३३
		दानम्	"

	पृः		पृः
उत्तरानाङ्गिरोदैवतोपानदानावर्तः (५४)	५३६	नानादैवत-नक्षत्रनियत-	
नानादैवतयानदानावर्तः (५५)	५४४	तिथिदानावर्तः (६५)	६२२
प्रजापतिदैवतगजदानावर्तः (५६)	५४८	नानादैवतनक्षत्रदानावर्तः (६६)	६२८
यमदैवताश्वदानावर्तः (५७)	५५०	नानादैवत-मासव्यापि-	
यमदैवतमहिषदानावर्तः (५८)	५५४	दानावर्तः (६७)	६४३
आरोग्यदानावर्तः (५९)	५५८	नानादैवत-संक्रान्तिदानावर्तः (६८)	६४६
अभयदानावर्तः (६०)	५६२	नानादैवत-श्रुतुदानावर्तः (६९)	६५२
बारदानावर्तः (६१)	५६८	नानादैवत-वत्सरदानावर्तः (७०)	६५७
नानादैवत-मासोपलक्षित-		नानादैवत-विप्रकीर्ण-	
नियतदिनदानावर्तः (६२)	५६९	दानावर्तः (७१)	६५६
नानादैवतानियतमासिक-		सामान्यदेवतासम्प्रदानकदानावर्तः (७२)	६७२
तिथिदानावर्तः (६३)	५८३	सूर्यसम्प्रदानकदानावर्तः (७३)	६७८
नानादैवत-मासनियत-		महेश्वरसम्प्रदानकदानावर्तः (७४)	६८७
तिथिदानावर्तः (६४)	५८६	भगवद्वासुदेवदानावर्तः (७५)	६९३

INTRODUCTION

Ms. MATERIALS

Three MSS. of the *Dānasāgara* have been collated for the present edition, viz. (1) (A)sianic Society MS., No. I.A. 73 of the Society's Collection

(2) MS. of (B)enoy Krishna Deva Bahadur of Calcutta and

(3) (I)ndia (O)ffice (of London) MSS. Nos. 719-20/1704-5, (the two MSS., being the two parts, have been considered as one).

References to these three MSS. have been abbreviated into A, B and I.O. respectively.

(1) *MS. A*

Of these A consists of 237 folios, those up to 160 being numbered in ink by the scribe himself and the rest with a few exceptions being numbered in pencil by some other person later on. As the folio 188 has been wrongly numbered as 189, so the numbers of all the subsequent folios up to the last but one have been incorrectly increased by one, while the last folio has been left without a number. The size of this MS. is 16½ in. by 5 in. and its condition is excellent. It contains 10 lines on a page and 45 to 60 letters in a line. Its script is Bengali of the early 19th. century and the numbers 21-3-05, added just at the end of the work, probably indicate that its copying was completed on March 21, 1805. It is, however, a very corrupt MS., being full of omissions, repetitions, wrong punctuations, spelling mistakes, misreadings and readings torn out of their proper contexts and placed elsewhere. It is an incomplete MS., ending abruptly with the word *dundubhiḥ* (which it reads as *dundubhim*) in l. 11, p. 715 of the present edition. Though it contains no colophon owing to its incompleteness, yet it records the date of composition of the work on folio 221 (a and b) in almost similar words as those printed in thick letters on p. 657 of the present edition.

(2) MS. B

(As collated from the readings in a partly printed edition)

About one-fifth portion of the present work, corresponding to pp. 1-151 of the present edition, was published in Devanāgarī characters with a Bengali introduction and translation (pp. 1-16, 1-316) by the late Pandit Śyāmācaraṇa Kaviratna from the Sāhitya Sabhā, Calcutta, between 1914-19. This edition was based upon the collation of three MSS., viz. our A and B MSS. and a third MS., belonging to Prācyavidyāmahārṇava Nagendranāth Vasu. The editor mentions in his Bengali introduction about the almost similarity of the readings of Vasu's MS. with those of MS. A and we have also not been able to secure MS. B but have satisfied ourselves with the readings of this MS., as recorded in Śyāmācaraṇa's edition, for purposes of collation up to 151 pages in our edition and have consequently marked these readings as from MS. B. It may be added here that its script is also Bengali.

[It may be mentioned in this connection that another shorter edition of the present work (pp. 1-2, 1-80 up to a certain portion of *dānāpavāda*, thus corresponding to pp. 1-44 of the present edition) was published in Bengali characters with a Bengali translation in the Sāhitya-saṁhitā, a Bengali journal of Calcutta. We learn from its preface that it utilised our B MS. and another MS., belonging to the collection of Prāṇakṛṣṇa Biswās of Khardah but we can get no information about its editor and the year of its publication, as the title page of this edition is missing in our copy. It may be added here that the above-mentioned Khardah MS., which is also in Bengali script and now deposited in the collection (no. 1374) of the Vaṅgīya Sāhitya Pariṣat of Calcutta, is not only extremely corrupt but its folios are in a very tottering condition.]

(3.) I. O. MS.

It consists of two parts, the folios of the respective parts being 1-154 and 155-309 (wrongly described as 709 in the India Office Catalogue). Its size is 15 ¾ in. by 5 in. and its condition is also excellent. Its

script is modern Bengali handwriting and it contains 8 lines on a page and 55 letters on the average in a line. It is almost complete and its readings are on the whole correct, but there are in several places omissions and mistakes, though not of a serious character. The five concluding folios (305-9) contain a table of contents of the whole work.

THE AUTHOR

Of the eight topics, described in the 72 introductory verses of the present work (pp. 1-8), the following six are more important, dealing as they do with the author's own account of himself, of his two immediate ancestors and of his teacher, Aniruddha and with the sources and contents of his work :—

- (b) The author's own account of himself and of his father, grandfather and teacher
- (d) List of works consulted • •
- (e) List of dānas, specified in this work
- (f) „ „ not specified in this work
- (g) List of works not consulted
- (h) List of fifteen preliminaries to making gifts, described in the just following introductory chapter (pp. 9-69).

The (a) and (c) topics deal respectively with 'obscisance to the Brāhmaṇas' and 'the author's request to the Brāhmaṇas of successive ages to follow his present work.' The *topic* (b) is now described below.

'The Sena dynasty sprung out of the Moon, the only friend of the whole world—the dynasty which is great owing to its strict observance of the Vedic rites, the boundary mountain, as it were, of the conduct of the Kṣatriyas and the veritable limit of the prevalence of the good customs, got afraid of the advent of the Kali age and which possesses the beauty of a pearl necklace, the good acts of its members standing for the transparent gems and its line of succession, ever filled with manly qualities, effulgent with those gem-like good acts, serving the purpose of the connecting thread of the necklace. In that very dynasty

was born HEMANTA SENA, who was, as it were, the hemanta (i.e. late autumn) season incarnate, having beautified the good roads (or good ways of living, in case of the king), being attractive for big and steady shades (or patronage, in case of the king) and hence easily accessible by the good for pleasant and unrestricted enjoyment (or utilisation, in case of the king), serving as a moving wish-fulfilling tree (*kalpadrumo¹ jaṅgamah*), being naturally produced by the

1 Mr. Rangaswami Aiyangar says on p. 59 of his introduction to the edition of the *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru* (G.O.S., vol. XCII, 1941), 'The Dānasāgara of Ballāla Sena (composed in śaka 1091), i.e. A.D. 1161-69 [sic. 1169-70]) refers to the Kalpataru.' Though the learned editor quotes in Appendix B of the above edition the 72 introductory verses in full and the five concluding verses of the Dānasāgara and simply prints with a waving line the above Sanskrit word (i.e. *Kalpadrumo*), occurring in intro. v. 3, yet he nowhere proves his above assertion. The Sanskrit phrase in question (i.e. *Kalpadrumo jaṅgamah*) is an epithet only to *hemantah*, just following it and placed as it is in a verse of *double entendre*, admits of a two-fold interpretation, viz. the hemanta (i.e. late autumn) season and the king Hemanta Sena, grandfather of our author, Ballāla Sena. Our author, however, nowhere mentions any commentary or digest, not to speak of the *Kṛtyakalpataru*, in his long list of works consulted and also nowhere quotes a single word from the above-mentioned digest. Moreover, the word 'Kalpadruma' means 'a wish-fulfilling tree' only and though its synonym 'Kalpataru' may also be used as an abbreviation of the name of the digest in question, yet there is no warrant here for introducing this far-fetched interpretation of the innocent word 'Kalpadruma', simply because the composition of the *Kṛtyakalpataru* preceded that of the Dānasāgara by several decades (the two works being produced in the first and second halves respectively of the 12th century). The late M.M. Chakravarti also says on p. 361 of his 'History of Smṛti in Bengal and Mithilā' (J.A.S.B., vol. XI, 1915, pp. 311-406), 'Firstly in the Bengal School, Aniruddha was the earliest to quote the work (i.e. *Kṛtyakalpataru*) as authority and Ballāla Sena's *Ācārasāgara*, *Pratiṣṭhāsāgara* and *Dānasāgara* seem to have felt its influence.' Two works of Aniruddha have so far been published, viz. *Hāralatā* (B. I., 1909) and *Pitṛdayitā* (Sanskrit Sāhitya Pariṣat, 1924). So it is likely that Chakravarti might have at least, consulted the printed edition of the former work, viz. *Hāralatā* before making the above remark about Aniruddha's indebtedness to the *Kṛtyakalpataru*, as the former had been published six years before the publication of his above paper. But curiously enough, the index

destruction of the antagonistic lotus-breeding lakes (or being raised by his inherent good qualities as manifested in excavating lotus-breeding lakes even for his enemies, in case of the king) and thus being of serene greatness. He was succeeded by the king VIJAYA SENA, bowing down to whom and carrying whose behests like garlands in their crests the members of other great royal dynasties served like the banners of victory in all possible directions. From this king was born the king BALLALA, the premier source of the rise of merits and the best of all kings—BALLALA, who, having attained royal fortunes (or looking beautiful, in case of the cloud), drenched the entire world with his spotless fame (or paddy crops of the fields, looking white like spotless fame owing to the effects of heat, in case of the cloud) and also all the directions with the torrential flow of the waters, attending his gifts (or flowing as exuberance from the bodies of the maddened elephants, presiding over the cardinal directions, in case of the cloud) and thus served as an untimely cloud, allaying the heat (i.e. torments) of poverty of those, stricken with the same. Just as the slayer of the demon Vṛtra (i.e. Indra, the king of gods) has got the Lord of speech (i. e. Bṛhaspati) as his spiritual preceptor, so this Ballāla possesses ANIRUDDHA as his teacher—ANIRUDDHA, the most revered man in the Varendū land (i.e. North Bengal) and the best one to expound the Vedas and interpret the Smṛtis, having ever active eyes, showing manifestations, produced

of the edition of the Hāratalā contains the names of Asahāya, Kāmadhenukāra (i.e. the author of the Kāmadhenu), Govindarāja, Bhojadeva, Viśvarūpa and Śaṅkhaadhara only and not that of the Kṛtyakalpataru or of its author Lakṣmīdhara in the list of commentators and digestwriters and we have also failed to find out any quotation from the last named work and author in the Hāratalā even by a thorough examination. The same remark also applies to the Piṭṭdayitā. No Mss. of the Ācārasāgara and Pratiṣṭhāsāgara of Ballāla Sena have so far come to light and the just published Dānasāgara of the same author contains, however, no quotation from the Kṛtyakalpataru, as stated above. So the above remark of Chakravartī about Aniruddha's and Ballāla Sena's indebtedness to the last-named digest is totally unfounded.

by a brilliant intellect, bent upon the-shastric lore (*Sārasvata-brahmaṇi*)², himself following the six prescribed avocations of a Brāhmaṇa and being the veritable store-house of the good and universally acknowledged as a truthful person. Having devoutly learnt the essence of all the Purāṇas and Smṛtis from this very teacher and being desirous of producing a digest on gifts to remove the accumulated sins of the Kali age but being at the same time doubtful of the success of his risky endeavour of ascertaining dharma, difficult to be ascertained, this king began honouring the lotus-like feet of the Brāhmaṇas. The Brāhmaṇas (lit. 'lords of the earth'), propitiated as they were with this incessant service (of this king Ballāla) assembled together and conferred upon the latter an efficacious boon, which clarified and resolved the doubts of the mind of the king who is hereby composing this work *Dānasāgara* as a result of the training, received by him from his teacher and as far as his own learning enables him to do so, for the welfare of those, who have got faith (in the subject of gifts).'

As the two verses, nos. 55 and 56, of the introductory portion containing the list of dānas, not specified in this work (*topic f*), incidentally refer to the names of the author's two other already composed works, viz. *Pratiṣṭhāsāgara* and *Ācārasāgara*, so the purport of those verses is now reproduced below: —

'The gifts relating to the dedication of reservoirs and temples have not been described in the present treatise as they have been fully

2 It is rather strange that Dr. R. C. Majumdar has read the above Sanskrit word as *sārasvata-brāhmaṇaḥ* and made a remark on p. 183 in his *Bāṅglā-deśera itihāsa* (which is an abridged Bengali translation of his *History of Bengal* vol. I), the purport of which is given below: —

'It is inferred from Ballāla Sena's description of his teacher Aniruddha Bhaṭṭa that the latter was a Brāhmaṇa of the Sārasvata clan.'

Not only is the above reading, not found in any Ms. of the *Dānasāgara*, collated by us, including that of the India Office collection which reads *Sārasvatam 'brahmaṇi* but also the above statement is in direct conflict with the colophon of Aniruddha's *Hāralatā*, wherein he describes himself as a *Campāhaṭṭiya*, which is one of the subjects of the Vārendra Brāhmaṇas of Bengal.

treated in the *Pratiṣṭhāsāgara* and those, made in different parts of the year and described in the *Ādipurāṇa*, are also not exhaustively dealt with here, as they have been so treated in the *Ācārasāgara*. A hitherto-unknown work of our author, viz. *Vratasāgara*³ has also been mentioned twice in the present work on pp. 52 and 59 of the present edition. The last work of our author, viz. *Adbhutasāgara*⁴, left incomplete by him and finished by his son, the king Lakṣmaṇa Sena, brings up the number of his works to five, which are the following :—

Pratiṣṭhāsāgara, *Ācāra*^o, *Vrata*^o, *Dāna*^o and *Adbhuta*^o.

The topics (d) and (g) enumerate the lists of works consulted and not consulted respectively by our author. The purport of these two topics is set out below one after another.

Topic (d)—List of works consulted

The following 13 *Purāṇas* were consulted by our author for the composition of his *Dānasāgara* :—

The *Brahma*^o, *Varāha*^o, *Āgneya*^o (i.e. *Agni*^o) *Bhaviṣya*^o, *Mitsya*^o, *Vāmana*^o, *Vāyu*^o, *Mārkaṇḍeya*^o, *Viṣṇu*^o, *Siva*^o, *Skanda*^o, *Padma*^o, and *Kūrma*^o.

The following 8 *Upapurāṇas* 'containing as they do chapters on *dāna*, as stated in the *Kūrma* and *Ādi Purāṇas*', were consulted by him :—

The *Ādi*^o, *Sāmba*^o, *Kālikā*^o, *Nandi*^o, *Āditya*^o, *Narasimha*^o, *Viṣṇu-dharmottara*^o (by *Mārkaṇḍeya*) and *Viṣṇudharma*^o.

3 शक्राशक्तोपुंसाधारण्य दक्षिणगोष्ठप्रज्ञानजननानं हरिवंशोक्तं व्रतसागरीय-
स्त्रीव्रतचर्यायामनुसन्धेयम् (p. 52); व्रतसागरीय-मुखवन्धस्थ-स्त्रीव्रतचर्यायामनन्द-
धावनादिनिषेधात् (p. 59). Vide also the present writer's paper, viz. Caṇḍeśvara's
indebtedness to Ballāla Sena (*Indian Culture*, vol. XI, pp. 141-144 at p. 144,
1945) for the discovery of the existence of this work by the present writer.

4 Edited by Muralidhar Jhā, Prabhākari and Co., Banaras, 1905. The opening verse tells us that it was begun in Śaka 1089 (1167-68 A.D.) but was left unfinished and completed after his death by his son Lakṣmaṇa Sena, whom he had raised to the throne and from whom he had extracted a promise to finish the work.

The following 28 *Smṛtis* were consulted : —

Manu, Vaśiṣṭha, Samvarta, Yājñavalkya, Gotama, Kātyāyana, Jābāla, Vyāsa, Dānabṛhaspati, Bṛhad-vaśiṣṭha, Hārīta, Pulastya, Viṣṇu, Śātātapa, Yama, Yogi-yājñavalkya, Devala, Baudhāyana, Aṅgīrasa, Dānavyāsa, Bṛhaspati, Śaṅkha-likhita, Āpastamba, Śaṭhyāyana, Mahāvyāsa, Laghuvyāsa, Laghuhārīta and Chandogapariśiṣṭa of Kātyāyana.

The following three works were also consulted : —

The Rāmāyaṇa, Mahābhārata and Gopatha-brāhmaṇa.

We thus see from the above list that 52 works have been utilised by our author. If we compare this list with that given in the colophon (p. 721), we find that the latter list contains the names of 46 works only, the Ādi° and Viṣṇudharma° of the Upapurāṇa list and Samavarta, Gotama, Dānabṛhaspati, Bṛhad-vaśiṣṭha, Viṣṇu, Yogi-yājñavalkya, Śaṅkha-likhita and Vyāsa of the *Smṛti* list and also Gopathabrāhmaṇa being omitted, Liṅga°, Paiṭhinasi and Dakṣa, which have been really utilised, being added and Devi° and Śūbhāgavata, which have nowhere been utilised by our author, being wrongly added in the colophon list. The real number of works consulted thus comes up to 55 only. A comparison of the names of works in the exhaustive index with the above consolidated list of the same shows that Chāgaleya, Matīci and Vṛddha-śātātapa have been quoted once, twice and once respectively over and above these 55 works, besides the four Vedas, Nirukta, Pāṇini and many other miscellaneous works, while Mahāvyāsa has never been quoted.

Reasons for non-utilisation of the Devi° and Bhāgavata° have been offered by our author in topic (g), below.

Topic (g)—List of works not consulted

‘The three Purāṇas, viz. Bhāgavata, Brahmāṇḍa and Nāradiya, containing as they do no chapters on gifts, have not been consulted. The big Liṅgapurāṇa, with its chapters on mahādānas, borrowed from the Matsya°, being thus similar with the latter, has not been drawn upon in this digest. The Bhaviṣya° has been carefully utilised up

to the seventh *Kalpa*, leaving aside the eighth and ninth ones, tampered by the Buddhists. The two popular treatises, *Viṣṇurāhasya* and *Sivārāhasya*, being mere compilations, have also not been accepted as authorities here. Though the *Bhaviṣyottara* is followed in practice and is not repugnant to orthodox doctrines, yet it has been excluded from this work owing to the absence of its authoritativeness. All the following works have also been ignored :—

- (1) The three additional parts of the prevalent *Skanda*^o, dealing with the stories of *Paundra*, *Revā* and *Avantī* .
- (2) The *Tārksya*^o, i.e. *Garuda*^o
- (3) Another *Brahma*¹
- (4) Another *Āgneya*^o (i.e. *Agni*^o)
- (5) *Viṣṇu*, consisting of 23000 verses
- (6) Another *Liṅga*^o, consisting of 6000 verses. These *Purāṇas* are filled with such chapters as initiation, consecration, arguments of the Buddhists, testing of jewels, false genealogies, dictionary and grammar, are themselves inconsistent and self-contradictory and are literary forgeries of the Buddhists, heretics and similar other persons and so all these have been rejected.
- (7) Besides the above list of *Purāṇas* and *Upapurāṇas*, the *Devīpurāṇa*, owing to its description of impure acts, seems to be in sympathy with the Buddhistic Scriptures and so it has also not been drawn upon in this work,

In the above description of works, not consulted, we first find the name of the *Liṅga*^o and then find that of another *Liṅga*^o, consisting of 6000 verses. The latter mention of 'another *Liṅga*^o etc.' seems to suggest that the former *Liṅga*^o is not among the rejected works. As a matter of fact, the *Liṅga*^o has not been excluded but twice quoted by our author on pp. 37 and 72 in the topics of *pūṇyadesāḥ* and *śulāpuruṣa-mahādānam*. What our author means to say by the first statement about the *Liṅga*^o is that its *mahādāna* chapters, being borrowings from the *Matsya*^o, have not been drawn upon and that the former *Liṅga*^o is not one of his rejected works. So the statement of Dr. R.C. Hazra that 'the verses quoted from it (i.e. the *Liṅga*^o) in the *Ḍānasāgara*

may have been interpolated'⁵ seems to be wrong and the words 'a Liṅgapurāṇa' should be added after 'a Viṣṇupurāṇa' in the following statement of the same author: —

'It is to be noted that though Ballāla Sena expressly says that he rejected the 'Tārksya', 'Brahma', 'Āgneya', 'Vaiṣṇava' and 'Liṅga' as spurious and deceptive, he draws considerably upon a Brahma—, an Agni—and a Viṣṇupurāṇa in his Dānasāgara and includes them in the list of the Purāṇas used in writing the digest.'⁶

So the further statement of the same author that 'the corrupt verse 'bṛhad api...avadhārya...nibaddham' (intro. v.58) given on fol.3b (I.O.MS.) in connection with the names of the rejected Purāṇas or parts thereof also tends to show that Ballāla Sena did not use the Liṅga in his Dānasāgara. (The word 'api' after 'bṛhat' seems to suggest that 'avadhārya' should be read in place of 'avadhārya')'⁷ loses any force whatsoever. For a correct reading of the verse in question the printed edition (p.7) should be consulted.

Leaving aside the topics (e) and (h) containing the list of dānas, specified in this work and that of fifteen preliminaries to making gifts respectively, for treatment in the section on the 'synopsis of the work', just below, we shall now discuss the date of our author from internal and external evidence. We have learnt from the topic (b) above not only the names of our author's father, grandfather and teacher, viz. Hemanta Sena, Vijaya Sena and Aniruddha but also the significant fact that our author learnt the essence of all the Purāṇas and Smṛtis from this venerable teacher. But curiously enough, Raghunandana, the 16th century digest-writer of Bengal, who has made only eleven quotations from the Dānasāgara in six of his works, has introduced his Ekādasītattva quotation (p.44, Jivānanda's edition) with the words *viṣṇurabasyānārṣatvasya dānasāgare aniruddhabhaṭṭenābhīhitatvācca*, the quotation itself being the introductory verse 60 of the Dānasāgara.

5 *Studies in the Purāṇic records on Hindu rites and customs* by Dr. R. C. Hazra, p. 94, footnote 40.

6 *Ibid.*, p. 138, footnote 131.

7 *Ibid.*, p. 94, footnote 40.

It is thus evident that Raghunandana believed the Dānasāgara to be the composition not of Ballāla Sena but of his teacher, Aniruddha himself. The date of composition of the Dānasāgara is got not only from the post-colophon statement, recorded in the I.O.MS., the A MS. being incomplete at the end, but also from the almost similar and extremely relevant statement on p.657 in section 70, containing the chapter on 'gifts to be made in several kinds of years' (nānādaivata-vatsaradānāvarta), recorded in both I.O. and A MSS. In this section, consisting of two pages only (pp. 657-8), our author quotes only two verses from the Viṣṇudharmottara (III.317. 2-3), prescribing the gifts of sesame, barley, food and clothes, paddy and silver in sam-vatsara, pari-vatsara, idā-vatsara, anu-vatsara and ud-vatsara respectively. But before going to describe in his usual manner the relevant procedure attending the above-mentioned five kinds of gifts, our author introduces a prose paragraph with an astronomical verse with the name of the Dānasāgara thrust within it, the first part of the prose paragraph being the same as the second part of the post-colophon statement and the second part of the prose paragraph explaining and substantiating the cryptic statement of the verse itself. An English rendering of the prose paragraph with the verse is given below:—

'Now, to describe the characteristics of the sam-vatsara and similar other years, the very year of composition of the Dānasāgara itself is (first) recorded here for the illustration of a sam-vatsara. The Dānasāgara has been composed by the king Ballāla Sena, the best of all kings, on the completion of the Śaka year 1091 (recorded both in numerals and words.)

The numbers of solar positions among the stars (i.e. signs of Verse the zodiac), which have passed off before (the composition of) the Dānasāgara and which, when divided by five, leave remainders beginning from one and ending in zero, are successively designated in a group of five years as the sam-vatsara, pari-vatsara, idā-vatsara, anu-vatsara and ud-vatsara respectively.⁸

8 The Kṛtyatattvārṇava (A. S. Ms. I, F. 45, p. 4) of Śrinātha (guru of

So the śaka year 1091 (the very year of composition of the Dānasāgara), calculated from the vernal equinox, is a sam-vatsara. Thus pari-vatsara, idā-vatsara, anu-vatsara and ud-vatsara follow it in order. These years recur after one cycle of five years.'

The first part of the post-colophon statement is nothing but the repetition of the names of the author's father, grandfather and teacher. We have seen before (footnote 4) that the opening verse of the Adbhutasāgara contains the date of the beginning of composition of that very work, viz. śaka 1089. As our author's three other extinct works, viz. Pratiṣṭhāsāgara, Ācāra° and Vrata° are stated by the author himself to have been already composed (vide supra) and as the dates of completion of the Dānasāgara and beginning of composition of the Adbhutasāgara are śaka years 1091 and 1089 respectively, corresponding to 1169-70 and 1167-68 A.D., so it will not be improper to place the period of literary activity of our author between 1150 and 1175 A. D.

Our above finding of the approximate period of the literary activity of Ballāla Sena from internal evidence is corroborated by the external evidence of the duration of his reign, viz. 1158-1179 A.D., as arrived at by Dr. R. C. Majumdar in his chapter on the Senas Appendix I The Chronology of the Sena kings (*History of Bengal*, vol. I),⁹ p. 231. But curiously enough, Dr. Majumdar inadvertently puts the figure 11 instead of 21 as the number of years of Ballāla Sena's reign just against the above dates and repeats this mistake in the Bengali translation (p. 104) also.

Raghunandana and flourishing between 1470 and 1540 A.D.), while referring to the Dānasāgara under the head 'Years', says that it was composed by Ballāla Senadeva in śaka 1091, the relevant portion being almost the same as the first part of the prose paragraph and verse on p. 657 of the D.S., referred to above.

9 Edited by Dr. R. C. Majumdar and published by the Dacca University, 1943. .

SYNOPSIS OF THE WORK

The fifteen preliminaries to making gifts, which have been enumerated by our author in the introductory topic (h) in four verses (69-72) and described at length in the just following 61 pages (pp. 9-69) of the introductory chapter, are now given below:—

- (1) The eulogy of Brāhmaṇas
- (2) „ of making gifts
- (3) The praise of fit donees
- (4) The blame of unfit donees
- (5) The nature (and classification) of gifts (and requisites of a valid gift)
- (6) The fit donor
- (7) The charitable attitude
- (8) The proper times of making gifts
- (9) The proper places of „
- (10) The (seven) modes of acquisition of wealth (and its three-fold division into black, mixed and white)
- (11) The blame of making several classes of gifts
- (12) The positively bad gifts
- (13) The procedure of making gifts
- (14) „ of receiving gifts
- (15) The technique of making gifts

As the topics (5), (7), (10), (12), (13), (14) and (15) are more important and interesting, so we shall deal with them one after another.

The nature and classification of gifts

(35 Devalasmṛti verses and 1 Devalasmṛti prose extract)

Definition—That is described as a gift when wealth is given with a charitable attitude so as to reach a receiver who is a fit recipient as defined in the Śāstra.

Divisions—Gift is said to have two causes, six motives, six constituent elements, six effects, four kinds, three classes and three vitiating factors. Neither paucity nor multiplicity (of the articles of gift) detracts from or adds to the merit of a gift; presence or absence of the charitable attitude increases or decreases the same. • Piety,

material interest, lust, shame, delight and fear are the six motives of gifts. What is given to a worthy person without an eye to any particular object (to be achieved by such gift) but solely with the idea of giving away something, is called a 'gift of piety.' What is incidentally gifted away with an end in view is said to be a 'gift of material interest', as its merit is mundane and as it has got a tangible result for its motive. What is given out of lust to unworthy persons in connection with wine, women, hunting or dice-playing is classed as a 'gift through lust.' What is made over to supplicants (by persons), when they have been asked and have promised to make the gift in an assembly out of shame is known as a 'gift through shame.' Persons, conversant with the motives of gifts, label as a 'gift through delight' what one gives away out of cheerful disposition after having seen pleasant scenes or heard pleasant sounds. What is gifted away out of fright to the generators of fear for suppressing malice or averting injury or death is said to be a 'gift through fear.' The donor, the donee, a charitable attitude, the subject of gift which must have been acquired by the donor in a proper way, a proper time and a proper place are known as the six constituent elements of a gift. The donor should be free from incurable or disgusting diseases, be pious, charitably inclined, free from vices, pure and should be following a blameless profession for his livelihood.

[Prose passage—Insanity, skin diseases, phthisis, asthma, diabetes, fistula, dropsy and stone are the eight incurable or disgusting diseases, arising out of sin.]

A Brahmana, who is possessed of learning and good conduct, good family descent and insufficient means of livelihood, is charitably disposed, possessed of all the organs of the body and free from sexual vices, is said to be the (worthy) donee. When on seeing a needy person, the donor feels pleasure and indicates it by a smiling face, when he shows honour and is free from a feeling of ill-will or irritation (towards the supplicants), that is said to be the charitable attitude. That is a proper subject of gift, which has been acquired carefully by the donor without causing pain or loss to another person, or without worry or trouble to himself, whether it be big or small. The most

proper time and place of making gifts are those in which a subject of gift is difficult to be secured and not otherwise. A comparatively insignificant subject of gift becomes valuable owing to the good association of circumstances, time, place, donor and donee, while a valuable one becomes otherwise owing to the bad association of the same. Bad result, no result, inferiority, equality, superiority and permanence are the six effects of a gift. Gifts, made to an atheist, a thief, a ruffian, an adulterer, a person guilty of minor sins, to a wicked person or to a destroyer of an embryo, turn out to be of bad result. Gifts, however great, become productive of no result, if bereft of the charitable attitude of the donor. A good gift, if made after causing pain or loss to another person, becomes inferior in merit. A gift, effected in compliance with all the requisite conditions but with a sinful mind, turns out, owing to the defect in resolve, to be tainted with the fault of equality, i.e. becomes indifferent. A gift attains superiority in effect, if it is fitted with all its constituent elements, while that, which is given away out of compassion, is hallowed with permanence. The wise have divided the Vedic act of making gifts into four kinds, viz. everlasting (*dhruva*), profuse (*ājasrika*), voluntary (*kāmya*) and occasional (*naimittika*). Dedication of a garden, of a well or of any other reservoir of water is an everlasting gift, as it conduces to all the human desires. Whatever is given every day is said to be a profuse gift. What is given through the desire of securing progeny, victory, prosperity or a wife is called voluntary. What is given at certain specified times or on account of doing certain acts or is dependent on money for its performance—these three kinds are described in the Smṛtis as occasional gifts and may be accomplished with or without the sacrificial fire. Nine only among the various subjects of gift are the best, four middling and the rest are inferior—this is known according to authority as the threefold division of the articles of gift. Food, curds, honey, protection, cow, land, gold, horse and elephant—gifts of these nine best things are said to be the best; learning, house for shelter, domestic paraphernalia (like cots) and medicine—these four are said to be middling; shoes, chariots, carts, umbrellas, vessels, seats, lamps, wood, fruits, and old

chowries and all other unspecified objects, which cannot be exactly enumerated owing to their multiplicity, are inferior. A sacrifice, a gift or a lesson is vitiated by its very mention, boasting or repentance and being thus deprived of vigour, turns to nullity. So one should not mention in vain one's pious acts, as one who boasts of one's actions is called the 'erstwhile enjoyer' (of the merits of those actions). Thus a gift, endowed with all the merits and devoid of all the above defects, brings about the good result, desired by the donor, owing to its wish-fulfilling capacity, which means reputation for liberality in this world, highly increased pleasures in heaven and an inherent reverence for making gifts even in the third birth in a good family.

Further Classification of gifts

(V.D. III.299. 1a-4a, 5b-6b)

The wise have described the effects of all good actions as being divided into four classes, viz. *tāmasa*, *rājasa*, *sāttvika* and *guṇottara*.

(1) Those actions which are done without any religious procedure or simply for the purpose of deceiving others by persons, overpowered with anger or greed, are called *tāmasa* (i.e. low).

(2) Those, which are accomplished with an excess of pride, fall into the category of *rājasa* (i.e. medium).

(3) O twice-born persons! those acts, which are practised with excessive devotion, are known in this world as *sāttvika* (i.e. high).

(4) Those, which are done without any definite desire (of personal gain), are called *guṇottara* (i.e. higher than the above three *guṇas* or attributes, viz. *sattva*, *rajas* and *tamas*).

A man reaps the fruits of his *tāmasa* gifts in his future life, being born as a lower animal. O the best of the twice-born persons! the effects of *rājasa* gifts are experienced (by the donor), being reborn as a man, while the merits of *sāttvika* gifts are undoubtedly enjoyed in one's divine existence (in the future life). Salvation is said to be the result of actions, done in the *guṇottara* way.

The charitable attitude—effects of its presence or absence on gifts

(Two Devala verses)

If a man, were to give even the whole earth, acquired by proper means without the charitable attitude (as defined above) or to an un-

worthy person, he would secure no prosperity (i. e. religious merit) thereby. On the other hand, by making a gift of even a handful of vegetables with a heart, full of charity and to a very worthy person, he may secure all prosperity.

The (seven) modes of acquisition of wealth etc.

Manu Smṛti (X. 115)

There are seven legal modes of acquiring wealth, viz. inheritance, gift through favour, purchase, conquest, investment, service and donation of a worthy person.

V. D. (III. 299. 7-20)

O the best among the twice-born persons! the wealth, required for the accomplishment of actions, possible by means of wealth only, is said to be of three kinds, viz. black (*kṛṣṇa*), mixed (*śabala*) and white (*śukla*). The religious merit of actions done with the above three classes of wealth is also of three kinds. Whatever is done with black wealth bears fruit in a man's future existence as a lower animal. O the best of the twice-born persons! (the results of) actions, done with mixed and white wealth, are enjoyed (by the performers) in (future) human and divine existences respectively. Whatever wealth is acquired by a person by pursuit of the peculiar duties of his own *varṇa* (i.e. caste) is known as white, that, secured by following the duties of his next lower *varṇa*, is called mixed, while that, gained by taking up by the members of the highest *varṇa* the duties of the lowest one is considered black. O best among the the twice-born persons! I shall now describe the white variety (of wealth) of all the *varṇas*. Whatever is got as a gift from worthy persons, by priest-craft and from the disciples—these three classes are known as *white* wealth for a *Brāhmaṇa*. The corresponding three classes for a *Kṣatriya* are those which are secured as booty, taxes and from civil suits and criminal cases. The similar varieties for a *Vaiśya* are obtained from agriculture, trade and tending of the cows. The wealth, secured by a *Sūdra* after serving the three twice-born classes, is his only *white* variety of wealth. A *Brāhmaṇa* should never adopt the duties of a

Śūdra and *vice versa*, as both the processes cause degradation to both, viz. Brāhmaṇa and Śūdra. No higher set of duties exists for a Śūdra and no lower set for a Brāhmaṇa. Members of these two *varṇas* should simply lay aside the intermediate duties which are common to the general mass outside their *varṇas*. I shall now describe the three kinds of wealth of all the *varṇas*. Whatever is acquired by a person by devices, resulting from royal service and gambling, by theft and hurting others, by manufacture of imitation articles and seizure and by false personation (as a member of a higher *varṇa*)—all these are said to be *black* wealth for all the *varṇas*. Whatever is secured by crafts and usury and in return of a benefit conferred by another person is known as the *mixed* wealth. Whatever is got through inheritance, as a gift of affection and secured as a dowry (at the time of marriage) is termed without qualification as *white* wealth of all the *varṇas*. A gift, effected by means of white wealth, produces profuse results. A learned and high-thinking man, after having performed pious acts with wealth, acquired by lawful means, becomes permanently entitled to divine enjoyments in heaven. So wealth should be acquired by lawful means.

The positively bad or forbidden gifts

These are primarily antelope hide and a cow, just on the point of giving birth to a calf (*ubhayatomukhī*). Our author has quoted one verse of the Matsyapurāṇa (260. 23b-24a) and two verses of the Ādityapurāṇa to prove the untouchability of the donee of the latter. The Agnipurāṇa (2 verses) has then been quoted to the following effect :—

‘If a twice-born person, when in distress, receives as gifts out of greed an elephant, a horse, a chariot, any other conveyance, the accompanying bedding and seats of a dead person, the antelope hide and the *ubhayatomukhī*, the earth with hills and mountains and also makes purchases with false weights, he is then reborn after death as a ‘despicable manufacturer of liquor’. The Padmapurāṇa (Śṛṣṭi-khaṇḍa, X, 16b-18a) has next been cited in its topic of the gift of

bedding requisites on the eleventh (i. e. śrāddha) day after the death of a person. It purports:—

‘So that impure bed is not to be accepted as gift by the best of the twice-born persons who are to undergo the fresh performance of the *saṁskāras* (like *upanayana* etc.), in case they accept it. The bed, gifted away in the śrāddha of a person, is condemned everywhere in the Vedas and Purāṇas and the donees of the same go to hell.’

Our author next quotes a Devala verse which means that ‘one should neither give a Sūdra nor receive from him clarified’ butter, milk, sesamum, honey or the mystic word ‘*Svasti*’ (i. e. let good befall you) but should make gifts of other things to him.’ Our author concludes this topic by quoting from *Vaśiṣṭha-dharmasūtra* (15. 3-5) to the following effect:—

‘One should neither give away nor receive (in adoption) one’s only son, as he is to continue the line of his ancestors. A woman should neither give away nor receive a son (in adoption) without the consent of her husband.’

A further quotation from the same work (13.55), is added at the fag end of the topic, purporting that ‘weapons, poisonous substances and liquour are not to be accepted as gifts by a Brāhmaṇa.’

The procedure of making gifts

This topic consists of quotations from Manu, Vyāsa, Hārīta, Āpastamba, Gotama, V.D. and Pulastya. The purport of all the quotations, except that from Hārīta which is rather a very big one and contains no really useful matter, is given below:—

Manu(IV. 235)

He who gives away an article after having duly sanctified it and he who receives such an article—both of them go to heaven but if the above procedure is not observed, they go to hell.

Vyāsa

One, being possessed of the charitable attitude, should give away according to one’s capacity any one of the following things, acquired

lawfully and fit to be so given, to a poor Brāhmaṇa, who is endowed with pity, penance, character and similar other things and is not a benefactor of the donor, after having honoured the latter with garlands etc., uttered the syllables 'svasti' (i.e. let good befall you) and poured water (on the hand of the donee), specially on such occasions as the solar or the lunar eclipse:—

Cow, land, sesamum, gold, horse, clothes, clarified butter and similar other things.

Āpastamba (-dharmasūtra) (II.4.9.8-9)

All gifts are to be preceded by (the pouring of) water. But in Vedic sacrifices, the proper procedure is what is laid down in the Vedic texts themselves.

Gotama(-dharmasūtra) (I.5.16-17)

All almsgivings are to be made after having uttered 'svasti' and poured water (on the hand of the donee). Similar is the procedure in all religious gifts.

V.D. (one verse only, the second half being III. 301.10a)

The donor should utter the name of the article to be gifted, next say 'dadāni' (i.e. let me give) and then pour water (on the hand of the donee). This is the established procedure of making gifts.

Pulastya (on the making of a gift of antelope hide)

(The formula is:—) 'Let me give away an antelope hide, possessed of all the religious merits.'

The procedure of receiving gifts

(V.D. III. 301. 10b-36b, 39, 40b-41a, 43b-44a)

'The donee should utter *gāyatrī* in the beginning of every gift, then pronounce the name of the article to be donated with that of its presiding deity and complete the act of acceptance by the uttering of *kāmastuti* verses. After having accepted the gift from a good Brāhmaṇa, the donee should loudly utter the formula of acceptance, if

from a kṣatriya, he should do the same less loudly and if from a Vaiśya or a Śūdra, he should do it inaudibly and mentally respectively. Then follows the uttering of *svasti* in the following manner:—

If the donor is a Brāhmaṇa, the donee should utter the syllable 'om' before uttering 'svasti'; if the donor is a kṣatriya, the donee should say 'svasti' only; and in cases whether the donor is either a Vaiśya or a Śūdra, the donee should inaudibly utter 'svasti' only.' (4 verses)

Then follow 14 verses, containing the long list of the presiding deities of the various articles to be donated, which is passed over here, as the names of these deities will be found just prefixed to those of the 75 *āvartas* or chapters, enumerated in the detailed table of contents of the text. The concluding verse of this group of 14 verses definitely states that 'where no presiding deity of an article has been specifically mentioned, Viṣṇu is the presiding deity, or He is so of all articles of gift'. It should be added here that 'all the gods are the presiding deities in the gift of *abhaya* (i.e. protection from fear of death or intimidation)'. The name of the presiding deity of this gift has been omitted by our author from the heading of this topic and hence it is mentioned here from the first of the above 14 verses. The 12 verses, just following the above group of 14 verses, enumerating the proper presiding deities, deal with the mode of acceptance of various articles of gift. Their purport is just given below:—

'One should accept land after circumambulating the same and take a maiden by her hand. O the best members of the twice-born classes! the mode of accepting men-servants and maidservants is by placing their hands on one's bosom, which is the proper way of their acceptance. The mode of taking an elephant is by riding on its back and that of owning a horse by taking hold of its two ears. This latter procedure holds good without exception to all single-hoofed animals. One should accept a cow by its tail and an antelope hide by its end. Goats are to be taken by touching their ears and all other animals are to be accepted by the wise by touching their tails. The acceptance of a camel is effected by riding on it, while that of seeds, jewels and clothes is done by taking a handful, the entire quantity and the skirt, respec-

tively and also by wearing in the last case. Shoes and slippers are to be accepted by wearing them and conveyances (other than a chariot) by riding on them, while a chariot is to be taken by touching the reins (of the drawing beast) and an umbrella by its rod. O twice-born persons! all trees are to be accepted by placing one's hands at their roots, while weapons, ornaments, armour and banner, and house are to be owned by taking hold of, dressing oneself with, touching and entering respectively. O Brāhmaṇas! all natural reservoirs of water should be accepted by getting down into them, while after accepting all other things either by touching or by taking hold of them, a Brāhmaṇa should mutter the necessary formula. The Brāhmaṇa donee, ignorant of the proper procedure of acceptance, is guilty of the theft of the article in question and goes to hell. But such a person, if conversant with the proper procedure, increases not only his own prosperity but also that of his donor. He, who accepts a thing without the knowledge of the proper procedure, gets drowned along with the donor in a dark abyss and never gets up from it. But if the Brāhmaṇa donee does so with such a knowledge, he crosses the difficulties along with the donor, just as a person with a boat safely crosses a river'.

The technique of making gifts

This topic (no. 15) is rather a very big one, covering 18 pages (pp. 51-69) of the D. S. and so we do not propose to deal with its contents *in extenso* here but shall give purport of 5 V. D. verses, quoted in its sub-topic 'homa-paribhāṣā' (or the technicalities of *homa*). Though there is a distinction between *yāga*, *homa* and *dāna*, yet, being an indispensable necessary of several *dānas*, such as mahādānas like tulāpuruṣa, acaladānas like gift of heaps of paddy and suvarṇadāna (or gift of gold), *homa* is also a relevant topic of the procedure of making gifts. It is 'throwing into fire something belonging to oneself over which one abandons one's ownership and which (thing) is intended for a deity'. As invocation of several deities has been made along with *homa* in the above three classes of *dānas*, so a description of *homa* of various kinds, will not be out of place here,

The technicalities of Homa

(V. D. III. 287. 8-12)

‘*Homa*, offered with *dūrvā* grass, is highly auspicious and brings heaven as its reward to the person who offers it. But one, who offers *homa* with sacred fuel, secures eight times that religious merit and ten times the merit of the latter is obtained by the person, doing so with food grains, while twice the merit of the last one is derived by the performer with paddy or white mustard. Four times the above religious merit is got by a person who offers it with barley while ten times by the person doing it with sesamum or fruits. Ten times the above merit is achieved by a person who offers it with *bael* leaves, lotuses, curds or milk. O you Brāhmaṇas, conversant with dharma! eight times the above merit is secured by one who does it with *paramāṇna* (i. e. rice, boiled in milk with sugar) or clarified butter.’

The contents of the 75¹⁰ āvartas (or chapters)

No. of dānas

Chapter I—The mahādānas	(16)
„ II—The acaladānas	(10)
„ III—The dhenudānas	(39)
„ IV—VII—The gavīdānas	
(a) Gifts of single bejewelled cows	(54)
(b) „ numerous „ „	(3)
(c) „ single unadorned „	(15)
(d) „ numerous „ „	(7)
„ VIII—IX—The vṛṣabhadānas	
(a) Gifts of bejewelled oxen	(8)
(b) „ unadorned „	(15)
„ X—Gift of grass, boiled rice and salt to cows and administration of medicine to them	(10)

10 Dr. S. K. De is a bit inaccurate when he says on p. 353 in his chapter on Sanskrit Literature (*History of Bengal*, vol. I. Dacca University) that ‘the work is.....an extensive digest in seventy sections, of matters relating to gifts, the author himself informing us (v. 53) that he has dealt with 1375 kinds of gift.’ The v. 52 contains the mention of 75 (and not 70) *āvartas* or chapters.

	No. of dānas	
Chapter	XI—Gift of land	(55)
„	XII— „ seats	(6)
„	XIII— „ water	(36)
„	XIV— „ metallic vessels	(10)
„	XV— „ waterpots	(9)
„	XVI— „ rice	(43)
„	XVII— „ other eatables	(3)
„	XVIII— „ salt	(5)
„	XIX— „ clarified butter	(7)
„	XX— „ curds	(3)
„	XXI— „ milk	(3)
„	XXII— „ jaggery of sugarcane	(5)
„	XXIII— „ dressed betels	(4)
„	XXIV— „ fruits	(9)
„	XXV— „ honey	(4)
„	XXVI— „ unguents	(6)
„	XXVII— „ perfumery	(13)
„	XXVIII— „ incense	(5)
„	XXIX— „ pastes	(4)
„	XXX— „ flowers	(9)
„	XXXI— „ clothes	(26)
„	XXXII— „ sacred thread	(3)
„	XXXIII— „ gold	(37)
„	XXXIV— „ silver	(4)
„	XXXV— „ ornaments	(4)
„	XXXVI— „ jewels	(9)
„	XXXVII— „ houses (furnished with food and household materials and not so furnished)	(17)
„	XXXVIII— „ halting stations	(9)
„	XXXIX— „ bedding requisites	(9)
„	XL— „ fuel	(4)
„	XLI— „ lamps	(19)
„	XLII— „ the Purāṇas	(19)
„	XLIII— „ learning	(24)

	No. of dānas
Chapter XLIV—Gift of the <i>Kalpas</i>	(30)
„ XLV— „ „ servants	(10)
„ XLVI— „ „ grains	(25)
„ XLVII— „ „ sesamum	(10)
„ XLVIII— „ „ parks	(5)
„ XLIX— „ „ trees	(16)
„ L— „ „ marriage, <i>upanayana</i> and sacrifice requisites	(4)
„ LI— „ „ beasts	(8)
„ LII— „ „ antelope hide	(7)
„ LIII— „ „ umbrellas	(15)
„ LIV— „ „ shoes	(15)
„ LV— „ „ conveyances	(12)
„ LVI— „ „ elephants	(4)
„ LVII— „ „ horses	(12)
„ LVIII— „ „ buffaloes	(4)
„ LIX— „ „ healing, including the founding of hospitals	(8)
„ LX— „ „ protection from death and intimidation	(33)
„ LXI— „ „ on the several weekdays	(11)
„ LXII— „ „ on the entire period of the several months	(77)
„ LXIII— „ „ on the several <i>tithis</i>	(20)
„ LXIV— „ „ on the specified <i>tithis</i> of specified months	(53)
„ LXV— „ „ „ „ „ in conjunction with specified stars	(14)
„ LXVI— „ „ on days with specified asterisms	(58)
„ LXVII— „ „ on the entire period of specified months, solar or lunar	(6)
„ LXVIII— „ „ on the several <i>saṅkrāntis</i> and on the two solstices	(29)
„ LXIX— „ „ on the advent of the several seasons	(15)
„ LXX— „ „ on the several kinds of years	(7)
„ LXXI— „ „ of miscellaneous articles	(53)

No. of dānas

- Chapter LXXII—Gift of sundry things on specified days or in specified places (34)
 „ LXXIII— „ to the Sungod (39)
 „ LXXIV— „ Mahādeva (i. e. Śiva) (17)
 „ LXXV— „ Vāsudeva (i. e. Viṣṇu) (124)

A summary of the contents of the chaps. I-IX, XI, XIII, XVI, XXXI, XXXVII, XLII-XLIII, LIX-LX only, important as they are, is given below.

CHAP. I—THE MAHĀDĀNAS (OR GREAT GIFTS)

This Chapter consists of texts, quoted principally from the Matsya-purāṇa (chap. 274-289), amounting to about 400 verses. The other authorities, quoted in this big chapter of 115 pages (pp. 70-184), are the Liṅgapurāṇa (1 half-verse on p. 72), Pitāmaha (1 verse on p. 74) and V.D. (12 verses on pp. 115-6). But these are all cited by way of explanation or illustration of niceties in connection with the tulā (balance) or vṛṣa (ox) in the topics of tulāpuruṣamahādāna or gosahasra°. The mahādānas are sixteen in number, viz. Tulāpuruṣa (weighing a person against gold or silver which is then distributed among Brāhmaṇas), Hiranyagarbha, Brahmāṇḍa, Kalpapādapa, Gosahasra, Kāmadhenu (or Hiranyakāmadhenu), Hiranyāśva, Hiranyāśvaratha, Hemahastiratha, Pañcalāṅgalaka, Dharā, Viśvacakra, Kalpalatā (or Mahākalpalatā), Saptasāgara, Ratnadhenu and Mahābhūtaghaṭa. The Matsya° (274. 11-12), corresponding to vv. 8-9, p. 70 of D.S., states that 'the mahādānas were performed by such ancient heroes and kings as the Lord Vāsudeva, the king¹¹ Ambarīṣa, Arjuna called¹² Kārtavīrya,

11 D. S. reads पार्थिवः, which means 'the king', whereas M. P. reads it as भार्गवः and consequently Kane writes Bhārgava after Ambarīṣa (p. 870, H.D., vol. II).

12 Both D. S. and M. P. read नाम, which means 'called' but Kane seems to have read it as रामः and so he writes 'Rāma' after 'Kārtavīrya Arjuna' (loc. cit.) ■

Prahlāda, Pṛthu and Bharata,' It then gives general directions about the construction of the pandal (*maṇḍapa*), required in making these mahādānas. As Dr. P.V. Kane has described in his chap. XXV on *dāna* of the *History of Dharmasāstra* vol. II. (pp.870-877) not only the preliminary general procedure about the pandal, the time, place, the materials, the *puṇyāha-vācana* and the invocation of the lords of quarters but also the special procedure of the sixteen mahādānas, named above, so they are passed over here.

The purport of the quotations from the Liṅgapurāṇa, Pītāmaha and V.D., referred to above, is now appended below.¹³

Liṅga° quotation with our author's preliminary remark

The arch (on the *vedī* for holding the balance) should be of substantial wood, such as sāla, iṅgudī etc. (to be enumerated below), consisting of two posts and a cross beam, fit to bear the weight of the balance, as these latter have been described as the arch in the Liṅgapurāṇa, which reads the following in its topic of the adjustment of the balance:—

(The posts and a cross beam) are to be adjusted with ropes in front of the place of the arch with proper procedure.

Pītāmaha quotation

The balance should be four cubits in height, the two posts also should be of the same height and the relative distance between the two posts should be two or one and a half cubits.

V.D. quotation

The latter half of the v. 4 of M.P., quoted just above this long V.D. quotation, is to the effect that 'one should lead an ox, with auspicious bodily marks, into the *vedī* place.' The V.D. quotation,

¹³ It should be noted in this connection that though Dr. Kane has named the D. S. among the six digests, specially devoted to *dāna* (p. 841, H. D. vol. II), yet he has utilised five digests only and was not in a position to consult the D. S., as it was practically unpublished at the time of his writing the above chapter on *dāna* of his *History of Dharmasāstra* vol. II.

enumerating those auspicious bodily marks of the ox, is to the following effect:—

‘One should examine her (i.e. the cow’s) son—an ox, possessed of good characteristics, having high shoulders and hump, straight tail and dewlap, wide hip, with eyes resembling lapis lazuli, tips of hoofs and horns like corals, a very long and strong tail, nine or eighteen sharp and beautiful teeth and with white spots on the eyes. He should be let loose and he will confer in return wealth and corn on the house.

I am describing again the characteristics of the oxen to be let loose. The horns of these oxen should be shaped like *svastika*, and their roar should resemble that of masses of clouds. They should be big in size with gait resembling that of infuriated elephants, should have large breasts, great strength and energy. The head, ears, forehead, tail, feet and sides of eyes, if of a black colour, are preferred in the case of a moon-white ox, while these very parts of the body, if of a white colour, add to the auspicious character of a black ox. An ox, with a very long tail, touching the earth, himself high on the front portion but comparatively low on the back, is also preferred. The oxen, whose row shine like banners, having a spear for emblem, are blessed and they confer money, longevity and victory (on the persons who let them loose). Those oxen, who are possessed of a high head and cheeks and who complete the circumambulation being only let loose for that purpose, are not only blessed but they increase their own race. No other ox is more blessed than the one with red eyes and tips of horns but of white complexion and possessing coral-like hoofs. If these oxen, which were either originally beasts of burden or have been captured for this very purpose of being let loose, are so actually done, they increase the wealth and corn (of the persons who liberate them).’

CHAP. II—THE ACALADĀNAS

The Matsyapurāṇa (chap. 83—92)¹⁴ speaks of ten kinds of dānas called *parvatadānas*¹⁵ or *merudānas*, viz. of dhānya (corn), lavaṇa (salt),

14 Kane inadvertently writes ‘chap. 83. 92’, *op. cit.*, p. 882.

15 D. S. calls these *parvatadānas* on p. 3 in the intro. list of dānas but M. P., quoted by it on p. 185, calls them *meru* (v. 2), *śaila* and *acala* (v. 4). These were so called because the substances were heaped up like hills.

guḍa (jaggery), hema (gold), tila (sesame), kārṇāsa (cotton), ghṛta (ghee), ratna (precious stones), rajata (silver) and śarkarā (sugar). The procedure in all of them is the same. A square platform, inclined towards the north-east or east, was to be prepared, smeared with cowdung and strewn with kuśa grass. In the midst of it a heap was to be made to represent a mountain with smaller heaps to represent hills at the foot of the mountain. In the case of the mountain of dhānya, it is to be made with 1000 or 500 or 300 *droṇa* measures of corn. Three trees of gold are to be planted on the middle of it and in the four directions lotus-like plants of pearls, *gomeda* and *puṣparāga*, emeralds and sapphires, lapis lazuli respectively. Gold images¹⁶ of four gods such as Brahman, Viṣṇu, Śiva and the Sun and silver images of eight lords of quarters such as Mahendra are to be placed in appropriate places. A guru and four priests are to be chosen for *homa* and five¹⁷ *ābutis* are to be offered to each of the gods. In the gift of salt, from over 1¹⁸ to 16 *droṇas* thereof are to be employed, in the gift of jaggery from 1½¹⁹ to 10 *bhāras*, in that of gold from over 1²⁰

16 Verses 15 and 18 of chap. 83 of the M. P. (D. S. p. 187) prescribe the construction of 4 gold images of the gods specified above and 8 silver images of Mahendra and seven other lords of quarters only, while Kane says in this connection on p. 882 (*op. cit.*), 'Many more picturesque features such as gold and silver images of 81 gods are described in the Matsya.'

17 Verse 26 of the same chap. of M. P. (D. S. p. 189) prescribes the performance of *homa* with 5 *ābutis* only with sesame, barley, ghee, sacred fuel and kuśa grass respectively to each of the gods. But Kane says (*loc. cit.*), '13 *ābutis* are to be offered to each of the gods.'

18 M. P. ch. 84 v. 3a (D.S. p. 202) reads वित्तहीनो यथाशक्या द्रोणादूर्ध्वं तु कारयेत्, the word द्रोणादूर्ध्वं meaning 'over 1 droṇa' and not simply '1 droṇa'. But curiously enough Kane takes it to mean '1 droṇa' (*loc. cit.*)

19 M. P. ch. 85 v. 26 (D. S. p. 204) reads, त्रिभिर्भारैः कनिष्ठः स्यात्तदर्थेनाल्पवित्तवान्, but Kane seems to have overlooked the latter half of this line and writes 'from 3 to 10 bhāras' (*loc. cit.*)

20 M. P. ch. 86 v. 26 (D. S. p. 206) reads दद्यादेकपलादूर्ध्वं यथाशक्या विमत्सरः, the word एकपलादूर्ध्वं meaning 'over '1 pala' and not simply '1 pala'. But Kane has taken it to mean '1 pala' (*loc. cit.*)

to 1000 *palas*, in that of sesame from 3 to 10 *dronas*, of cotton from 1²¹ to 20 *bhāras*, of ghee from 2 to 20 *kumbhas*, of precious stones from 300²² pearls to 1000, with attendant hills of precious stones ¼ of the pearls, of silver²³ from over 20²⁴ *palas* to 10 thousand and of sugar from half a *bhāra* to 8 *bhāras*.

It is very interesting to note in this connection that the *Dānakriyā-kaumudī* of Govindānanda (ed. MM. Kamalakṛṣṇa Smṛtīrtha, B.I., 1903), which is one of the five digests on *dāna*, utilised by Kane in his corresponding chapter, contains on p.86 the following significant paragraph:—

तुलापुरुषादिषोडशमहादानानि धान्याचलादिदशविधाचलदानानि मतस्यपुराणोक्तानि महाराजेत्रासाध्यान्यतोपेक्षितानि महादानपद्धतौ द्रष्टव्यानि । अन्यानि च दानानि यथा-यथमाकरोषूह्यानि ।

That is, 'the sixteen mahādānas such as the *tulāpuruṣa* and the ten *acaladānas* such as the *dhānyācala*, which have been described in the *Matsyapurāṇa* but are not possible of being accomplished by persons other than great kings (owing to their highly expensive character), are, therefore, passed over in this treatise and should be consulted for in manuals on the procedure of mahādānas. Other *dānas* are also to be looked up to in appropriate source-books (like the *Smṛtis* and *Purāṇas*).'

21 M. P. ch. 88 v. 26 (D.S. 210) reads भारेणाल्पधनो दद्याद्विंशताव्यविवर्जितः which line seems to have been lost sight of by Kane who fixes the lower limit of the *bhāras* of *kārpāsa* (cotton) at 5 (loc. cit.) which is the number of the next higher quantity as stated in the second half of the line just above 'कनिष्ठः पञ्चभिर्मतः'.

22 M. P. ch. 90 v. 2a (D. S. 213) reads मध्यमः पञ्चशतिकस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः, the latter portion of which seems to have been read as द्विशतेनाधमः स्मृतः by Kane (loc. cit.)

23 Kane inadvertently translates रौप्य by the English word 'cotton' (loc. cit.), after having mentioned *kārpāsa* (which is cotton) three lines above.

24 M. P. ch. 91 v. 3a (D. S. p. 215) reads अशक्नो विंशतेरूद्धं कारयेच्छ-कृतः सदा, the word *विंशतेरूद्धं* meaning 'over 20 *palas*'. But Kane has taken it to mean '20 *palas*' (loc. cit.)

Chap. III—The Dhenudānas

'In imitation of the gift of cow gifts of certain articles were made and they are also described as *dhenus*.' Though the previous chap. on the acaladānas covers 35 pages (pp. 185-219) only, yet this chap. on the dhenudānas of the D. S. is also as much big, covering 36 pages (pp. 220-255). It contains quotations not only from the M. P. (chap. 82. 2-25), A. P. (chap. 210. 11-29) and V. D. (III. 307-309) but also from the Padmapurāṇa and Viṣṇudharma. The M. P. speaks of ten *dhenus*, viz. of guḍa (jaggery), ghṛta (ghee), tila (sesame) jala (water), Kṣīra (milk), madhu (honey), śarkarā (sugar), dadhi (curds), rasa (other liquids) and godhenu (cow itself). After giving a detailed description of guḍadhenu, it adds that liquid dhenus should be kept in jars and others should be in heaps, that the same procedure applies to all, and that same add suvarṇadhenu (cow made of gold), navaṇīta-dhenu (cow of butter) and taila-dhenu²⁵ (cow of oil).

Though Kane points out that the Agnipurāṇa (210. 11-12) enumerates the same ten dhenus, yet the D. S. quotation from that Purāṇa about the list of dhenus is a bit different and to the following effect:—

Of guḍa, ghṛta, tila, Kṣīra, madhu, śarkarā, lavaṇa, rasa, pratyakṣā (cow itself) and of jala.

It will thus be seen that the A. P. simply substitutes a dhenu of salt for one of curds. The D. S. adds after the M. P. quotation that the word 'rasa' means salt and suger-cane juice. The Padmapurāṇa quotation of the list of dhenus is almost the same as the M. P. quotation in language and the same as the A. P. quotation in purport. Not only the V. D. and Viṣṇudharma quotations in three full chapters each describe in detail the procedure of making gifts of dhenus of *ghṛta*, *tila* and *jala*, but the D. S. also contains two similar and full chapters from an unidentified Āgneya (i.e. Agni) Purāṇa on *ghṛta* and *tila* dhenus. These several *dhenus* may be donated on the solstices, on the

25 Though M. P. reads रत्नैश्च (i.e. made of jewels) here, yet D. S. reads तैलेन (i.e. made of oil).

equinoxes, on the *vyatīpāta*²⁶ days, on eclipses, on the full moon days of Kārttika and Māgha, on *yugādi* days or when the 7th tithi of a month falls on a Sunday and the donor should subsist for three days on the substance to be donated.

Chaps. IV—VII The Gavīdānas (Gifts of cows)

After quoting 18 verses of V. D. on the eulogy of gift of cows, our author quotes two other V. D. verses and two verses from the Mahābhārata on the technique of making such gifts. The V. D. verses mean that 'a cow is not to be given away either between two or among many persons, that if a cow which has been donated to a person is sold by him, it brings hell as punishment to the donor and that the owners of ten, hundred and one thousand cows should respectively give away one, ten and one hundred out of them, all the three gifts being of the same religious merit.' The Mahābhārata verses are to the effect that 'a cow is not to be given away for purposes of being put to death, to a cultivator, an atheist or to a person eking out his living from (the labour or products of) a cow; and that the great sages have declared that he who makes gifts of cows to the above-mentioned vicious persons goes to perpetual hell.' Kane says on p. 881 (op. cit.), 'It appears that on account of the high merit associated with the gift of cows, donors sometimes passed old and weak cows on to donees.' He then quotes one passage of the Kaṭhopanīṣad and two verses of the Mahābhārata (Anuśāsanaparvan), containing condemnation of such practices. Our author in his sub-heading of '*adeyā gauḥ*' (i. e. cows, not fit to be given away) quotes two anonymous verses, a couple of V. D. verses and two Ādityapurāṇa verses to the following effect: —

'O twice born persons! the man who makes a gift of a worn-out and useless cow enters into the darkness of hell and brings miseries upon the donee also. Just as a big serpent, having just got rid of its

26 It is one of the 27 योग, beginning with विष्णु and occurs when the moon is in the constellations of Śravaṇā, Āśvini, Dhaniṣṭhā, Ārdrā, Aśleṣā (first quarter) and amāvāsyā falls on Sunday. (Vide Kane's *History of Dharmasāstra*, vol. II., p. 852, n. 2010)

worn-out dead skin, becomes helpless on the earth, so he who gives a cow, partly white and partly black, to a Brāhmaṇa reaches the worst state of existence.'

The preliminary topic (11) viz. *dānāpavāda* (i. e. the blame of making several classes of gifts), which has been passed over for considerations of space, contains on p. 43 the above two anonymous verses with a slightly different reading in the second one, the purport of which is given below: —

'Just like a big serpent on the earth, just delivered of its dead skin, the donor to a Brāhmaṇa of *Kalāya* pulse reaches a bad state of existence, being wholly devoid of fame.'

'O the best of Brāhmaṇas ! one should never make gifts of cows which are wanting in a limb, which subsist on milk and are old, yield no milk themselves and do not possess strength (to conceive and produce calves), are diseased, unruly, ferocious and truants or which have been bought with ill-gotten money and the donor of such cows goes to hell.'

'One should not give to Brāhmaṇas a cow which is either head-strong or deficient in limbs or the calves of which have died, which is voracious or subsists on hair, rags, stools, bones, carcasses of animals, which is in a menstruating condition or is wicked, which is uncontrollable or in the habit of giving birth to twins or the teats of which are joined together in pairs. The same prohibition holds good in the case of condemned oxen also.'

After making these preliminary remarks extending over 3 pages, our author devotes 40 pages to *gavidānas* proper, distributed over 4 chapters viz. (1) Gifts of single bejewelled cows of 54 kinds

- covering 30 pages
 - (2) Gifts of numerous bejewelled cows of 3 kinds
- covering 2 pages only
 - (3) Gifts of single unadorned cows of 15 kinds
- covering 5 pages only
 - (4) Gifts of numerous unadorned cows of 7 kinds
- covering 3 pages only, which are all passed over here.

Chaps. VIII—IX—The Vṛṣabhadānas (Gifts of oxen)

While Kane has not even taken a passing notice of this kind of gift, our author has devoted 12 pages to this topic, dividing it into two chapters viz. (a) gifts of bejewelled oxen and (b) gifts of unadorned oxen, which are of 8 and 15 kinds respectively. At the very beginning our author quotes three verses of Samvarta, the purport of which is given below:—

‘He, who makes a gift of an ox with auspicious characteristics and without any deficiency in limb *in accordance with the above procedure (uktena vidhinā)*, reaps *ten times* the spiritual reward, resulting from the gift of a (similar) cow.’

[To explain the phrase ‘*uktena vidhinā*’ our author says that ‘as the above verse of Samvarta just follows two others of the same author, describing the characteristics of the gift of a cow, free from diseases, so the ornaments of a cow should be adjusted to such an ox also which is to be given away.’ The couple of Samvarta verses, referred to above and already quoted on p. 260 by our author, now follows.]

‘He who makes a gift of an undiseased milch cow of mild disposition and having a calf, having already ornamented it with silver hoofs and golden horns and covered it with clothes, goes to heaven and stays there near Brahman Himself for so many years as there are hairs on the body of the cow with its calf.’

Our author next quotes Yama to the effect that ‘the giver of a gentle ox becomes the reaper of *ten times* the religious merit, following the gift of a cow.’

Chap. XI—Gift of land

This chapter of the D. S. is also a pretty big one, covering 23 pages (pp. 316-338) and consisting of 55 kinds. Our author, after eulogising gift of land by quoting Bṛhaspati, Dāna-bṛhaspati, Samvarta and Mahābhārata (Anuśāsanaparvan, chap. 62. vv.2-62), quotes the Nandipurāṇa on the minimum extent of land which may be given away and cites the Mahābhārata on the description of the land, not fit to be donated. The former quotation means that ‘the donor lives in heaven for as many as ten *kalpas* by making a gift of that portion

of land, the wealth produced from which is able to sustain a person (with his family); and the donor lives in heaven as a reward of his making such a gift of land for a period of time in proportion to the extent of the land so given and to the annual increase or decrease of the produce of that land.' The purport of the latter quotation is, 'One should never donate a barren or scorched piece of land and also such land which is a crematorium or filled with vices (i.e. infested with vicious persons).' Then coming to the procedure proper of this class of gift, our author quotes many verses of various authorities such as Manu (one half verse) Yāj. (1 verse), Vṛddhavaśiṣṭha (3 verses), Bṛhaspati (3 verses), Viṣṇudharma (4 verses), Varāha Purāṇa, Mahābhārata (7 verses) and V. D. (18 verses). The Manu half-verse means that 'the giver of land gets everything (as the reward of his good act), such as kingdom, sons and wealth.' This half-verse is not found in the extant Manusmṛti, its approximately similar half-verse being IV. 230 b which purports that 'the donor of land gets land (in return of his virtuous act) and that of gold gets longevity'. The Yāj. verse (I. 210) is to the effect that 'one who gives land, beasts, food, clothes, water, sesame, ghee or a halting station or makes a *naivēśika* dana (i.e. spends money for the marriages of Brāhmaṇas and settling them as householders) or makes the gift of a beast of burden, ornamented (in the horns) with gold, flourishes in heaven.' The Vṛddha-vaśiṣṭha verses mean, 'whatever sins a man may have committed just from his very birth, he is purified of them by making a gift of only as much land as is equal to a *gocarma*. That land which a hundred cows with one bull occupy without being closely packed together is called *gocarma* by persons, conversant with the Vedas; or *gocarma* is that portion of land which is 10 rods square or 10 rods by 15 rods with a rod of ten cubits.' The last of the Bṛhaspati verses also defines *gocarma* but in a different way. It is to the following effect: —

'*Gocarma* is equal to ten *nivartanas* and a *nivartana* is that portion of land which is 30 rods (square) with a rod of ten cubits; Our author says by way of explanation that 'the length and breadth of a *gocarma* are 3000 and 300 cubits respectively,' which comes to the same measurement. The last of the Viṣṇudharma verses lays

down that 'gifts of gold, cows and land save a person from all sorts of sins'. The V. D. verses prescribe corresponding spiritual rewards for making gifts of several classes of land, such as land fit for building a house or for the growing of vegetables, park land, land fit for excavating a tank therein or for constructing a temple, garden land, land rich with precious stones, gold and other metals, red chalk and similar other deposits, copper sulphate, salt (i. e. sodium chloride), leguminous grain, fuel and medicinal herbs, land fit for the growing of śūka kind of rice or for sugarcane plantation, a meadow, a piece of land with ripe crops and land, purchased from a previous owner.

Chap. XIII—Gift of water

This chapter consists of 9 pages (pp. 341-349) and 36 kinds. After quoting several authorities including Yāj., Mahābhārata and V.D. on the eulogy of making gift of water in its first half portion, this chapter of D.S. sets out the procedure of the distribution of water, other than required for washing or bathing purposes i. e. of drinking water to thirsty travellers. It quotes a long extract of 11 verses from V. D., a short summary of which is given below:—

'One, who sinks a well on the roadside, flourishes in heaven and he, who makes it fitted with other useful things, reaches the permanent abode. The surrounding portions of the well should be besmeared with cowdung and provided with a rope and a waterpot (to draw water from the well), a big pitcher, an attendant, dishes of clay, salt, grass (for cows), fruits, ground barley, cow's milk, many beds, many seats, fuel, other necessities and cooling apparatus in an adjacent beautiful house, built for the purpose and free from the disturbances of winds.'

Chap. XVI—Gift of rice (i. e. food)

This chapter consists of 19 pages (pp. 357-375) and 43 kinds. After the usual eulogy of this gift from the well-known authorities, the D.S. quotes a text of the Kūrmapurāṇa which states that 'a person reaps no reward of his making a gift of cooked rice to a householder who should be given uncooked rice and the donor then becomes en-

titled to the highest spiritual position (after death); In the accompanying prose comment the D.S. says that 'the religious reward, resulting from a gift of cooked rice to a householder, is less than that following a gift of uncooked rice to the same, the obvious reason being that the householder (who can cook the rice in his own house) will be able to perform his five *mahāyajñas*, if supplied with uncooked rice.' The actual procedure of this gift of rice is divided into two classes, viz. that of giving ordinary rice and that of giving it in specially prepared dishes. One of the three Mahābhārata verses and the single Devala verse, quoted in the first subheading (viz. *sāmānyānnadāna*), are more important and so their purport is given below:—

'The rewards of a person who gives uninvited cooked rice to a fatigued unknown traveller are very great.' [The D.S. adds in the prose comment that 'the donor should construct a resting place by the side of the road and serve out dishes of rice to travellers under the shade of a tree.']

'A person, who has committed many sins but who makes a gift of one's favourite kind of cooked rice to any person and specially to a Brāhmaṇa, destroys his own sins'. The second sub-heading (viz. *viśeṣānnadāna*) is rather longer than the first one and contains quotations from many authorities, the most important being those from the Mahābhārata and the V.D. One of the Mahābhārata verses states that 'the house of that person, who gives *pāyasa* (i.e. rice boiled in milk with sugar) by mixing it with ghee to Brāhmaṇas, is never disturbed by the Rākṣasas.' Another M. bh. verse is to the effect that 'if a Brāhmaṇa who is versed in the Vedas collects rice from many houses by means of begging and afterwards gives it away to another Brāhmaṇa, adept in the Vedic lore, then the former gets happiness.'

The purport of some of the V.D. verses is now given below:—
'The gift of *paramānna* (i.e. rice boiled in milk with sugar) brings permanent satiety to the donor, while if it is made to an exhausted traveller, its religious merit becomes very great'. 'The gift of rice to learned and studious Brāhmaṇas is highly productive'. 'One who gives away toys, sweetmeats or delicious fruits to children reaps 'the reward of the performance of an *agniṣṭoma* sacrifice.'

Chap. XXXI—Gift of clothes

This chapter covers 7 pages only (pp. 407-413) and consists of 26 kinds. One of the two Agnipurāṇa verses quoted in this chapter states that 'fire becomes agreeable to those persons who make gifts of blankets which are new, fine and of very large dimensions, to the best of the Brāhmaṇas, suffering from the torments of cold.' The Ādityapurāṇa quotation is to the effect that 'one attains the world of Brahman (after death) by making a gift of fire and clothing to another person'. The V.D. quotations, which are the largest in number in this chapter of all the citations, not only enumerate various kinds of cloth, such as those made of cotton, wool, procured from either goats, deer or sheep, silk, linen, barks of trees and dyed with various colours, such as red, blue etc. but also lay down the corresponding religious merits, following the gift of those kinds of cloth.

Chap. XXXVII—Gift of houses

This chapter covers 8 pages only (pp. 441-448), deals with 17 kinds and is divided into two sections, viz. (1) gift of houses, furnished with food and household materials and (2) gift of houses, not so furnished. The first section begins with a long passage from the Kālikāpurāṇa, consisting of 15 verses which have been found not in the printed Kālikāpurāṇa but in Aparārka (pp. 377-378) as quoted from the same authority (14 verses) and from Dakṣa (the last verse). Though our author has quoted Yāj. (1.210) in many chapters of his work, such as that on gift of land (p. 321), on gift of water (p. 341) etc., yet he has nowhere in those chapters explained the word '*naiveśika*', occurring in that verse of Yāj. but has done so on p. 516 in connection with a quotation from M. bh. (Anuśāsana 57.33), also containing the above word and occurring on the previous page in the chapter 50 on 'marriage, *upanayana* and sacrifice requisites'. The word in question means, according to our author, 'requisites of marriage and similar other *samskāras*'. The first section of the present chapter, though termed as '*sopakaraṇa-grhadāna*' (i.e. gift of houses, furnished with food and household materials), is nothing but the '*naiveśika dāna*', mentioned in various quotations of Yāj., M. bh. etc. by our author

and once explained by him, as referred to above. The brief purport of this Kālikāpurāṇa quotation²⁷ on *naiveśika* dana is here quoted from Kane (op.cit. p. 857):—

‘The donor should choose eleven Brāhmaṇas of *śrotriya* families (devoted to the study of the Veda) and of good character and conduct, should build eleven houses for them, should get them married at his expense, should furnish the houses with stores of corn, with cattle and servants, beds, seats and slippers, vessels of clay and copper and other utensils for taking food, with iron, gold and garments; and having thus furnished the houses, should settle the eleven Brāhmaṇas in the eleven houses and for their maintenance bestow upon each one hundred *nivartanas* of land or a hamlet or half a village; he should induce the Brāhmaṇas to be *agnihotrits*. By so doing he secures all the merit that is secured by the performance of sacrifices, vratas, various dānas or pilgrimages to sacred places and enjoys in heaven all pleasures. A man who is unable to do as much as above may settle only one Brāhmaṇa according to his means and he secures the same rewards.’

‘The merit of him, that establishes a Brāhmaṇa, who is without father or mother, by performing his *saṁskāras* and by getting him married, is beyond reckoning.’

The second section of this chapter, termed as *anupakaraṇa-grhadāna*, is rather shorter, covering a little over a page and consisting of short quotations from the usual authorities like Manu, Yāj., M. bh. and V.D.

Chap. XLII—Gift of the Purāṇas

This chapter deals with the gift of manuscripts of the Purāṇas only, that of the MSS. of the epics, dharmasāstras and other branches

27 The first two lines of v. 7 of the above Kālikāpurāṇa quotation contain lacunæ. So they are reproduced here in full from the same quotation, preserved in Aparārka (p. 377):—

योजयेत्तमोमूर्तिं च चिन्त्य तेषु द्विजेषु वै ।

एकादशैव तास्तत्र दम्पत्योः प्रतिमात्मकाः ।

The portions, printed in thick letters above, are the only corresponding parts of the above two lines, which could be deciphered in Mss. A and I. O., collated for this edition, the rest having been supplied from Aparārka.

of learning being dealt with in the next chapter on 'the gift of learning.' The present chapter contains a long extract from the Matsya^o (53. 3-4, 11-56) and a short one from the Kūrma^o (2. 46. 122, 124—126) only about the merit secured by making such gifts, the Matsya^o also stating the number of verses in each of the 18 Purāṇas. The purport of the Kūrmapurāṇa verses, which are 4 only in number, is given below:—

'This valuable Purāṇa (i.e. Kūrmapurāṇa) has been uttered by the Great Lord Viṣṇu, the origin of the universe, who had assumed the form of a *kūrma* (i. e. tortoise). Just hear about the religious merit of that person who, after having made a good vow, causes a copy of this Purāṇa to be made and then makes it over in the month of Vaiśākha to a Brāhmaṇa, well-versed in the Vedas. (He lives in heaven), having been freed from (the consequences of) all previous vices and endowed with all kinds of wealth. When he descends from it after having enjoyed plenty of celestial and charming pleasures in heaven, he is reborn in a Brāhmaṇa family and due to the merits of previous good actions becomes a master of *Brahmavidyā* (i. e. highest spiritual knowledge).'

Chap. XLIII— Gift of learning

This chapter is not only moderately big, covering 20 pages (pp. 472—491) but is also full of highly interesting matter, dwelling upon the following 21 topics:—

- (1) Eulogy of gift of learning (i. e. teaching)
- (2) Nature and effects of the gift
- (3) Eulogy of a teacher
- (4) Fit donees of the gift of learning
- (5) Procedure of beginning to write a book
- (6) „ „ preparing the *sarayantra*
- (7) Preparation of the leaves or folios to write upon
- (8) „ „ ink
- (9) „ „ the penrod
- (10) Procedure of placing the model book to be copied
- (11) „ „ beginning of the actual writing

- (12) Procedure of correcting the text of the model book
- (13) „ „ dedicating the new copy to a temple
- (14) „ „ explaining the contents of the new copy by
collaboration of the reader, listener and teacher
- (15) Rules to be observed when hearing the above explanation
- (16) Method of reading
- (17) „ „ thinking
- (18) The concluding procedure of the explanation of Śāstras
- (19) Procedure of the gift of the new copy to a Brāhmaṇa
- (20) „ „ teaching
- (21) Effects of gift of learning

The first topic—Eulogy of the gift of learning

It consists of 8 verses only, quoted from the following five authorities, viz. Manu (IV. 233), Yāj. (I. 212), Yama, Ādityapurāṇa and V. D. (III. 301. 1-4), the remaining 20 topics having been prepared by our author by quoting as many as 124 verses from the Nandipurāṇa only. Then after stating the actual procedure of the gift, our author gives in conclusion an appendix of 4 V.D. verses (III. 303. 5—7, 15) and a single Yogi-yāj. verse (II. 67a—68a) only.

The Manu verse, quoted at the very beginning of the first topic lays down that ‘the gift of *Brahman* (i.e. learning) is superior to all other gifts such as those of water, food, cow, land, clothes, sesame, gold and clarified butter.’

The second topic—Nature and effects of the gift

‘A virtuous person should by all means make a gift of the Śāstra (i.e. learning), inasmuch as every worldly object, good or evil, is contained in it. The branches of learning are spoken of to be the following fourteen, viz. the four Vedas, the six auxiliaries of the Vedas, the Dharmaśāstra, the Putāṇa, the Mīmāṃsā (both Karmamīmāṃsā and Brahmanīmāṃsā, i.e. Pūrvamīmāṃsā and Vedānta) and Tarka (i.e. Logic). Many thousand excellent sub-branches of learning have sprung out of the above fourteen branches by division and subdivision, viz. Āyurveda (Science of Life or Medicine), Śasyaveda (Science of Agricul-

ture), Dhanurveda (Archery), Ātmavidyā (Metaphysics), Kālāvidyā (Fine Arts), Vārtā (Economics) and Śilpavidyā (Technology). Of these, Metaphysics is the best as it scares away the fear of the world, puts an end to all sorts of miseries and destroys all kinds of vice. Medicine is also a very important one, as it conduces to virtue or vice. Fine arts are a sequel to Technology and are not only various in number but produce great effects. Again, that branch of learning, which, though comparatively unimportant, helps even a single person to earn his livelihood, will sanctify thousand generations [of the giver (i.e. teacher) of that branch of learning]. A branch of learning, originally kept secret but afterwards given away either in conformity with the procedure laid down below or without that procedure, helps the giver to attain permanent worlds.

*

*

*

What is not given in this world by the person who cures any sort of creature by means of Medicine? What permanent virtue is not acquired by him whose yields of crops are plenty by dint of his knowledge in Agriculture? What good is not conferred by him who reconciles the conflicts of the Vedic texts by means of his learning in the Mīmāṃsā lore and thus paves the way of the performance of sacrifices?

*

*

*

The virtue of the performer of a religious action (such as gift of a treatise on dharmaśāstra) after he has understood the import of that śāstra is ten times that of a simple donor of a Dharmaśāstra work.

*

*

*

This gift of learning is full of all the qualities which can bring about the fruition of all the desires. If it is made to a proper person, it becomes a very great mystery. Who can ascertain the religious merit of that pious man, who gives it away anywhere after dedicating it to a principal god and carefully honouring a teacher, adept in the elucidation of learning, by physical labour, mental devotion, salutation, gift of riches and all other qualities?

The third topic—Eulogy of a teacher

‘Just as the high lustre of the best jewels becomes insignificant when covered within a pot, so do the fourteen branches of learning

(if not explained by proper teachers). As learning does not attain fruition without the proper teaching, imparted by a learned teacher, so a teacher should be always honoured. He, who always worships his teacher, whether present before him or absent from him, with garlands, clothes and ornaments like the god Pinākin (i.e. Śiva), gets due to his favour all the desired objects and he should, therefore carefully do so. One should daily worship one's teacher with devotion, love and care and with the reverential idea that the teacher is one's mother, father, friend, relation and a great wishing-stone. This teacher-worship is an antidote to the misery of ignorance and a way of escape from (future) hell. The benefit a teacher confers on a pupil can never be so done by the parents or other worthy relations of the latter.

*

*

*

He who, being himself familiar with the idea of the entire matter and also with various turns of speech, in conformity with good idiom, explains the outer (i.e. superficial) as well as the inner import of the Śāstra by the significance of the words and sentences and also in consistency with the successive ideas, is just like the highly intelligent Lord Śaṅkara (i.e. Śiva).

*

*

*

Just as the whole world appears to be blind without the sun, so all subjects of study remain obscure without the explanation of teachers. So he, who always looks upon his teacher just like Mahādeva (i.e. Śiva), attains the result of the performance of all virtuous acts.'

The fourth topic—Fit donees of the gift of learning

'Learning is the best object of gift. So a learned person, after having mastered the procedure of its gift from a teacher, should give it away properly with a devoted heart. One should first worship it and then make a gift of it to worthy recipients, specially to the meritorious. One should only give to another such object of learning as is specially suited to him. Aspirants of virtuous results should carefully give objects of learning in famous temples and with expenditure, in proportion to their economic capacity.'

The fifth to the eleventh topic—Procedure of beginning to write a book etc.

‘After having worshipped the great gods, Rudra (i.e. Śiva), Brahman and Janārdana (i.e. Viṣṇu), one should cause (a book) to be written on a day, rendered auspicious by the conjunction of a planet with a star. The scribe who should be an expert in copying (manuscripts) should face the east and have a good *sarayantra*, made of either gold or silver, of ivory or of good timber. This *sarayantra* should not only be beautiful, attractive, of light weight and furnished with white leaves or folios but should also be fitted with expanding and contracting artifices. The scribe should transfer (by means of copying) the knowledge, deposited in the original manuscript, to those leaves or folios. The size of the copy MS. should be twice as broad as that of the writing portion. The body of this MS. should be very white, light and beautiful, bordered by black or red lines, tied with cotton threads and perfumed with many good scents. The copying ink should have a sufficient quantity of blackness in it, being a permanent mixture of yellow, red, green and black liquids and should have good scents, applied to it. The penrod should be made excellent with golden pictures. The outside cover of the MS. should be made beautiful, attractive and well-painted with yellowish red colour. The MS. should also be light, very wide, well-bound with spotless wood and fitted with a tying thread. After having made the original MS. the model and placed the copy MS. on the *sarayantra* in a secret but whitewashed and beautiful house, full of many trees and flowers, perfumed with incense, filled with the images of gods and fitted with a clean canopy, the scribe, who should have already bathed, beautifully dressed himself with white garlands of flowers and white clothes and put on golden ear-rings and finger-caps, should begin writing with a penrod and an inkpot, full of ink, with nail-anointing and penrod-cutting materials and to the accompaniment of the sound of trumpets. The learned *yajamāna*, after having worshipped the Fathers and gods and made the Brāhmaṇas utter *svasti*, should cause the scribe write down five or ten verses in the beginning as a sample of the copying. The scribe should go on copying on the second day in an auspicious

asterism in the same manner with the utterance by the Brāhmaṇas of *puṇyāham* (Let this be an auspicious day). The completion of copying the MS. should also be marked by the similar utterance of *puṇyāham* and feeding of Brāhmaṇas.'

The twelfth topic—Procedure of correction

'Both the Mss., the model and the copy, should be compared and read out. The omission and repetition of letters and marks should be properly checked and the propriety of affixing *anuvāras* and *visargas* should be also be considered in the context of the subject-matter of the work and in view of the avoidance of tautology. The real intention of the author should be found out by means of the following particulars:—

The popular acceptance of the words, their appropriateness to the topic in question, consistency in the form of queries and replies among the aphorisms themselves and of the thesis as a whole, when not expressed in an aphoristic form, quotations, made in full or simply referred to, to elucidate the context, consideration of the proper import of a homonymous word, consistency with all other branches of learning without giving up the significances of the cases, enquiry into the sense of an obscure word like 'carya' and consideration of the metrical requisites (in case of verses).

An intelligent scribe should thus fully scrutinise both the Mss. to arrive at the correct text.'

The thirteenth topic—Procedure of dedication to a temple

'One should dedicate such copied Mss. to temples along with a huge treasure and with the clear mention of the particular provincial script of the dedicated Ms. The Nāgara²⁸ (i. e. Devanāgarī) is

28 Though the last quarter of v.i. of this topic (p. 481) reads *मुह्यं नापरमुच्यते*, yet it should be '*मुह्यं नागरमुच्यते*' as A MS. reads *०नगर० (नागर?)* and also because in the just following actual procedure (pp. 488-489) our author says, 'He (i.e. the donor) should then honour the scribe up to his capacity with gold rings and other ornaments and white garlands and garments—

said to be the best script (for copying Sanskrit Mss.) The Ms. to be dedicated should then be beautifully adorned, being covered with a cloth and placed²⁹ on an elephant, horse or chariot (according to one's capacity), which should have been also covered with white clothes, set with various gems and equipped with bells, chowries and banners along with an umbrella with a bejewelled rod. It should thus be carried to a temple to the accompaniment of dance and music, vocal and instrumental, auspicious shouting and chanting of Vedic hymns. After worshipping the gods with various sorts of incense and presents, one should then dedicate the Ms., having an eye to the permanent spiritual benefit of the Fathers or other intimate relations. The donor should then complete the work of dedication in a Śiva temple with proper procedure, honouring with *dakṣiṇā* Brāhmaṇa devotees of the god Śiva for the permanence of the above dedication. This should be followed by festivities in a Viṣṇu temple up to one's capacity, by the king in the town, by village headmen in the village and by the householders in their respective houses. These festivities should also be participated in by the donor's own relations who should have assembled together after having bathed, garlanded themselves and taken their meals and should have thus become well-dignified.'

The fourteenth topic—Procedure of explaining the contents

'The learning, deposited in that book, should then be read out before persons, full of delight and devotion. The discerning donor should first honour the reader of the dedicated Ms. with clothes and similar other things according to his capacity and then show his respect

the scribe who has just bathed and is *conversant with the nāgara script* (नागरलिपिः) and if such a scribe is not to be had, he should honour in the above fashion at least one such, familiar with any other script.' This is a direct proof of the assumption of the All-India status of the Devanāgarī script even before the 12th century A.D., when the Nandipurāṇa, containing this verse, must have been composed.

१९ आरोग्ययानरत्नाब्धे as read in the 1st line of v.2 of this topic (p.481), is wrong and should be corrected as आरोग्य याने रत्नाब्धे

to the teacher with the best possible candour. The listener should also be honoured with flowers and incense. The reader should be a veteran, learned and intelligent Brāhmaṇa, not only proficient in deciphering scripts but also an adept in metrics and etymology, being at the same time modest, talented and enterprising, conversant with polity and gifted with the power of delivery and an audible voice. The teacher also should not only be a learned, veteran and pious Brāhmaṇa but should, moreover, be free from jealousy, inherently pure, sweet-smiling and talented. He should be practising vows, being conversant with their procedure, an adept in all the branches of learning, capable of reconciling the usual fallacies, being familiar with them, full of devotion to learning and competent to offer a good explanation of a difficult text, due to his familiarity with the sequence of topics. He should be able to differentiate one chapter from another (in a prose work) and one canto from another (in a metrical composition), interpret the true significance of case-endings and know the meanings of individual words and verses and of the work as a whole. Such a talented teacher should also be an adept in the art of reconciling the separate parts of a composition with its main subject-matter and explaining it along with matters, not expressed by the author but merely hinted at by him. He should also be capable to introduce relevant matters and refer to allusions by way of explanation. He should be not only an object of reverence due to his freedom from lethargy but also familiar with the trend of the argument of the Vedas. The teacher, who explains to his pupils Sanskrit works through the medium of Sanskrit and Prakrit works through the Prakrit medium and also carries on teaching works of both the languages by taking resort to popular dialects, is both father and mother to his pupils and is a veritable wishing-stone to them, rescuing them as he does from various future hells by imparting instruction in the Śāstras. What other relation a man has got in this world like a teacher who dispels from his mind, by means of the rays of his speech, the darkness arising out of the night (of ignorance) of this great universe? He is, therefore, a veritable brilliant sun. One should neither be perturbed in his rudeness, or opposition nor feel his excreta in illness loathsome but should pacify

him when angry, offer consolation to him when dejected and nurse him with proper care and segregation when diseased.'

The fifteenth topic—Rules of hearing the explanation

'The good person, who has thus listened to the explanation from the lips of the teacher, should carefully ponder over his duties, conducing to his welfare in the next world. While so listening, he should face towards his teacher, reverentially salute him and be alert and attentive, without allowing any digression to interfere with the lecture. If a doubt arises in his mind about a statement of the teacher, he should respectfully ask him in express words after the latter has finished his speech. He should not openly contradict the exposition of the teacher but act up to his instructions, as the advice of both the physician and the revered teacher should always be followed (in learning and treatment of diseases respectively). One should not imitate the actions of one's teacher, as he is like the heat of a blazing fire. One, who introduces digressions in one's teacher's lecture, becomes certainly guilty of Brāhmaṇa-murder. He, who, after having listened to the exposition of a branch of learning or received practical training in a good art from one teacher, spreads the fame of another teacher, is also guilty of the same sin. He, who forgets out of carelessness a good branch of learning, once learnt by him, permanently goes to a severe and terrible hell. But the good or bad actions, done by a person, who has realised the import of the Śāstra, are hundred times meritorious than his simple realisation of it.'

The sixteenth topic—Method of reading

'A learned reader should thus slowly and after due deliberation read out the contents of treatises on penance and quietude and also spiritual works, leading to heaven and acquisition of religious merit. An angry utterance or the description of the ravages of a battle should be delivered hastily, while an amatory composition should be read out in a sweet, thoughtful and appreciative fashion. There should be stops in the reading at the end of each canto, chapter or story as the case may be, indicated by the loud utterance of words. After the

close of a course of reading, an intelligent reader should do acts, proclaiming the peace of the world and then sprinkle holy water for that purpose on the listeners with the utterance of the following formula:—

“Let all of you say ‘We have heard well’, ‘The vow has been well discharged’. Let the explanation, just heard, conduce to permanent results. Let all people engage themselves in religious actions. Let victory ever attend the king. Let the pious teacher be always immune from diseases.” After listening to the above utterance, all the assembled persons are to go back to their respective places.’

*The seventeenth and eighteenth topics—Method of thinking
and the concluding procedure*

‘The disciplined and intelligent listeners should think from day to day over the subject-matter of the book, read out to them, in the light of the context, reasoning, diverse possible interpretations and individually selected knotty points.’

‘The mind of the listener of an entire Sāstra becomes full of devotion and the Sāstra helps to convert his worldly desires to quietude and entirely correct his faults, if any. One should, neither disrespectfully nor being devoid of religious fervour, listen haphazardly to a Sāstra but should be modestly disposed, while at the close of a reading of the same one should discuss its contents. One should first honour the reader according to one’s capacity and revere the teacher just like one’s father.’

*The nineteenth and twentieth topics—The gift of the new
copy to a Brāhmaṇa and the procedure of teaching*

‘Similar is the procedure to be adopted in the case of a gift of learning to a Brāhmaṇa expositor by leading him to one’s house. Such an expositor should not only be possessed of intellect and good behaviour but also be conversant with the Vedas and the Smṛtis. This gift is to be made with the desire of attaining great pleasures.’

‘One should, after having well propitiated a teacher with wealth

or many clothes, should cause instruction to be imparted by him to a number of good and intelligent pupils, born of high families'.

The twenty-first topic—Effects of gift of learning

'This gift of learning is known to be the best of all gifts and is also the best antidote to a person's going to hell (for sins committed by him previously.) The pious and fortunate man who makes a gift of learning in accordance with the above procedure derives the religious merit of the performance of ten horse-sacrifices, a hundred meritorious acts and a thousand *Rājasūya* sacrifices, properly performed. The religious reward, reaped by a man by a gift of learning, is tantamount to that of a giving away of tracts of land, yielding all sorts of crops and containing underneath all kinds of jewels, to Brāhmaṇas on a solar or lunar eclipse day. The donor of learning dwells in heaven for so many thousands of years as there are syllables in the MS., so gifted and drags up from hell and leads to heaven so many generations (of his ancestors) as there are lines containing those syllables in that MS. and himself enjoys pleasures in heaven together with his family for so many thousands of *yugas* (i.e. cycles of existence) as there are folios in that MS. The sins, committed by a person in hundreds of births, are all washed away by a gift of learning. A really good, blessed and intelligent man is he who is in the habit of making gifts of learning. By making such a gift according to one's means and being devoid of pecuniary insincerity, one reaches the holy and permanent worlds, full of all sorts of pleasure. Those persons of virtuous disposition and great intellect, who make gifts to scholars of inkpots, penrods and things to cover MSS. with, in accordance with the above procedure, reach the same auspicious worlds as those attained by donors of learning. He, who listens to this description, also gets rid permanently of the sins, committed by him in seven previous births.'

Chap. LXI—Gift of healing (including the founding of hospitals)

This chapter is also full of verses quoted from the Nandipurāṇa, amounting to 13, while V. D. (2 verses), M. bh. (1 verse),

Skandapurāṇa (1 verse) and Samvarta (1 verse) have also been quoted. The purport of the Nandipurāṇa verses is first given below : —

‘Since the four puruṣārthas (goals of life) viz. dharma, artha, kāma and mokṣa, depend upon health, he who provides for securing this may be said to have made gifts of everything. One should have a hospital (*ārogyaśālā*) founded and have it equipped with highly efficacious drugs, patients’ dresses, a competent physician and menials’ quarters. The physician should be not only learned and experienced but also familiar with the efficacy of particular drugs, Materia Medica and Pharmaceutical Chemistry, including the knowledge of the potency and reaction of chemical substances and deciphering of therapeutic plants. Such a physician should be able to enter, as it were, with the help of his intelligence into the body of his patients like mystic sages (*yogins*). He should also know the different constitutions, diets and vessels of the body of the patients. He should be always active and should know the etiology and diagnosis of diseases. He should be able to adapt his treatment to time and place and find out the particular part of the body to be medically treated. He should be proficient in the Science of Āyurveda with its eightfold divisions and also in the summary procedures of treatment.

The religious-minded person, who engages such a good doctor and founds such a fully equipped hospital, is not only pious but also intelligent and successful in life. One, who completely heals out of compassion a single diseased person in a hospital with proper drugs and plasters, goes along with his seven ancestors to the world of Brahman. A poor man also reaps the reward of healing another person as far as his purse permits, as he has neither a doctor nor a hospital for treatment of patients. One also attains the permanent world, described above, by curing another person, suffering from the excess or paucity of either wind, bile or phlegm, either with the help of a root or by means of massage. That person, who cures the malady of other persons by some simple means, also reaches the beneficent worlds, unattainable by the performers of sacrifices.’

‘The high-souled man, who supplies collyrium to a Brāhmaṇa to cure the optic afflictions of the latter, reaches the highly brilliant world

of the Sun and having lived there for a whole *yuga*, that fortunate person comes back happy and successful to this world and enjoys permanent immunity from diseases of the eyes, just like a celestial being.'

Kane devotes a short paragraph only to this topic, referring to Aparārka's (pp. 365-366) quoting a long passage from the Nandipurāṇa about the founding of hospitals and to Hemādri's (dāna, pp. 893-95) quoting the same passage and another from the Skandapurāṇa to the 'same effect. The long passage from the Nandipurāṇa, quoted both by Aparārka and Hemādri, is the same, except the last two verses, cited by our author and translated just above.

The Skandapurāṇa verse, quoted both by our author and Hemādri, as mentioned above, is to the following effect:—

'O you the sage among Brāhmaṇas! he who saves a poor, ignorant or unconscious person, afflicted with diseases, from his afflictions according to his capacity, frees himself from the sin of Brāhmaṇa-murder'.

The purport of the verses, quoted by our author from Samvarta, Mahābhārata and V.D., are given below one after another:—

'The person, who administers medicine and lotion and supplies diet to patients for allaying their diseases, becomes not only hale and hearty but also happy and long-lived.'

'O best of kings! nursing a patient or massaging his limbs is each superior in religious merit to the gift of a hundred cows'.

'He who nurses or administers medicine to a diseased person, reaps the reward of giving back his life and becomes himself cured of diseases. Gift of money, intended to cure patients, also conduces to immense results.'

Chap. LX—Gift of protection (from death and intimidation)

This chapter consists of 44 verses only, the majority of them being quoted from the V.D. (22 verses) and Nandipurāṇa (9 verses), the rest being collected from the Rāmāyaṇa (2 verses), M. bh. (3 verses), Vārāhapurāṇa (2 verses), Manu, Yāj., Viṣṇu, Samvarta, Yama and Narasiṅḡapurāṇa (1 verse each).

The purport of the V.D. verses only is given below, that of quotations from other works being almost similar:—

‘One who affords protection to another person practically gives him everything. On the other hand the cruel wretch, who drives away a refugee, suffers in hell for many thousands of years. There is no doubt about the fact that he who saves another, afraid of losing his eyesight (at the hands of a third person) reaches the world of Brahman. Plucking out one’s eyes, being a greater vice than killing, should never be resorted to by a king in relation to any subject. It is said that the scoundrel, who plucks out the eyes of others, himself surely remains blind up to the end of the *Kalpas* (i.e. cycles of existence) and does not regain his vision for thousands of *Kalpas*. It is also said that he, who saves another, suffering from the fear of mutilation of his limbs, dwells in the world of Rudra up to the very end of the *Kalpas* and at the beginning of a new *Kalpa* becomes endowed with spiritual knowledge. The good man, who effects the release of another, afraid of being imprisoned, himself becomes free from all bonds and goes (after death) to the world of the *Bhṛgu*s. One who sets free a person, got afraid of being sent to exile or chastised, becomes free from all sorts of miseries and reaches the world of the *Sādhyas*. The good man, who protects a person, afraid of being robbed of his wealth, reaps the reward of making a positive gift and the commendable person, who succours another, afraid of being insulted, reaches heaven and is worshipped by the gods. Whatever virtuous acts are performed by a person, after having been protected by another (from the above-mentioned causes of fear), are also shared by the protector. The saviour of even beasts, birds, trees, creepers and grass also reaches heaven. The good man, who purchases a beast, gone to the hands of a butcher, (for the purpose of setting it free), also goes to heaven and if reborn, becomes always happy. There is no gainsaying the fact that the man, who saves the life of even worms and insects, resides in heaven for many thousands of years. He, who effects the release of a person from the hands of the king, a thief or an enemy or from the clutches of a venomous reptile, reaps the religious reward of the performance of a horse-sacrifice. The saviour of a person, fallen

into fire or water or in an untoward or insurmountable place, also gets the same reward.'

Our author makes the following short comment at the close of this chapter (pp. 566-567):—

'The present chapter is very explicit. Unwarranted slaughter of animals is always forbidden. Persons, got afraid of death, imprisonment, exile, mutilation of limbs, theft, insult and similar other afflictions at the hands of others, should be first comforted with words and then saved from those dangers as far as that is possible. Beasts and birds at the hands of butchers should be bought and then set free. So this gift of protection is not simply formal. It should, however, be offered, having taken all the gods as its presiding deities and a great prosperity as its motive cause.'

ERRATA

		Read		For
p. 3	n. 7	तत्रादौ		तत्रश्रद्धौ
p. 5	l. 7	कल्पानां		कन्यानां
p. 7	v. 62	पौण्ड्ररेवा०		पौण्ड्ररेवा०
p. 25	l. 12	कारयेद्बुधः		कारयेद्बुधः
p. 30	l. 12	भवेत्		भुवेत्
p. 32	l. 10	गुणोत्तर०		गुणोन्तर०
"	l. 14	न्यायार्जित०		न्यायार्जित०
p. 33	l. 14	श्रद्धायुक्ते		श्रद्धायुक्ते
p. 34	l. 23	विशेषाद्बुधयुक्तासु		विशेषाद्बुधयुक्तासु
p. 55	l. 5	यन्त्रलोपो		मन्त्रलोपो
"	l. 6	यन्त्रो		मन्त्रो
"	l. 15	पूर्व		पूर्व
p. 66	l. 15	वज्र		वज्रप्रकां
p. 69	n. 5	कर्तृ		कर्तृ
p. 74	l. 19	अथत्विजो		अथत्विजा
p. 81	heading	प्रथमदिनकृत्यम्		प्रथमदिनकृतम्
p. 82	l. 4	द्वितीयदिनकृत्यम्		द्वितीयादनकृत्यम्
p. 85	heading	तृतीयदिनकृत्यम्		तृतीयदिनकृतम्
p. 87	l. 11	वृहस्पतिर्न		वृहस्पतिर्न
p. 106	n. 3	A	before	मयातुल
p. 136	n. 1	A	"	०शनं
"	n. 2	bracketed		backeted
p. 140	n. 6	portion		porrion
p. 142	l. 8	१६॥	after	विष्णोः ॥
p. 146	n. 4 (l. 3)	A	"	and
p. 149	n. 16	reads the		the reads
p. 151	n. 4	4	before	I. O.
p. 154	l. 14	प्रणिपत्य		प्रतिपत्य
p. 165	n. 3	I. O.		I.
p. 209	l. 4	दद्यात्		दद्याम
p. 220	l. 1	०वर्तः		०वर्तः
p. 239	heading	जलधेनुदानम्		जलधनुदानम्
p. 252	n. 16	सच्छत्रोपानत्कां		सच्छत्रपानत्कां
p. 255	l. 14	धेनुदानावर्तः		धनुदानावर्तः
p. 303	l. 3	3		8
p. 306	l. 3	अनडुद्		अनडुद्

p. 316	l. 3	दानवृहस्पतिः	दानवृहस्पति
p. 317	l. 12	सम्बर्तः	सम्बर्त
"	l. 17	वृहस्पतिः	वृहस्पति
p. 405	l. 10	3	8
p. 409	l. 13	सजलशीतलः	सजलशीतलाः
p. 453	heading	प्रजापतिदेवत०	प्रजापतिदेवत०
"	l. 13	सुगन्धि	सुगन्धा
"	l. 16	रूपामर्चितां	रूपामर्चियां
p. 464	l. 16	तद्वृत्तान्तोद्भवं	तद्वृत्तान्तोद्भवं
p. 476	l. 20	गुरुमाराधयेद्बुधः	गुरुमाराधयेद्बुधः
p. 477	n. 12	सर्वधर्मान्	सर्वधर्मान्
p. 481	l. 7	पुरायतनवेशमसु	पुरायतनवेशमसु
"	l. 8	नागर०	नापर०
"	l. 9	आरोप्य याने रत्नाढ्ये	आरोप्ययानरत्नाढ्ये
p. 489	l. 1	केयूराङ्गुरीयक	केयूराङ्गुरीयकं
p. 493	n. 1 (l. 2)	चतुर्विंशतिमः प्रोक्तः	चतुर्विंशतिमः प्रोक्तः
p. 495	heading	प्रैष्य०	प्रैष्य०
p. 512	n. 6	आम्रादीनां	स्माम्रादीनां
p. 517	heading	नाना०	ताना०
p. 519	l. 2	१—२१क	१।२१क
"	l. 4	१॥	महान् ॥
p. 520	heading	दानसागरः	दानसागर
p. 537	l. 5	यश्चार्थिने	यश्चार्थिने
p. 544	l. 5	प्रयच्छन्ति	प्रयच्छन्ति
p. 559	l. 16	०प्रमुख०	०प्रमुखा०
p. 576	l. 14	प्रीत्यर्थं	प्रलीत्यर्थं
p. 589	l. 7	यदाऽऽयाति	यदा याति
p. 594	l. 6	सप्तरत्नानीति ^a	सप्तरत्नानीति
p. 619	l. 16	विष्णुः	विष्णुः
p. 639	l. 8	पौष्णे	पाष्णे
p. 652	heading	नानादेवत०	नानादेवत०
p. 657	l. 7	निखिल	निखिल
"	l. 11	सहस्रावच्छिन्ने	सहस्रावच्छिन्ने
p. 662	l. 10	13	18
p. 657	heading	विप्रकीर्ण०	वप्रकीर्ण०
p. 740	l. 14 (1st column)	562	652
p. 744	l. 15 (1st column)	562	563

Index of Vedic mantras with identification

(The figures to the right refer to the pages)

ऋग्वेदः

अग्निर्मूर्धा (8. 44. 16a)	87, 197, 427
अग्निं दूतं वृणीमहे (1. 12. 1a)	88, 198, 426
अग्निः सप्तिम् (10. 80. 1a)	90
अग्ने विवश्वदुषस (1. 44. 1a)	87, 197, 427
अञ्जन्ति त्वामध्वरे (3. 8. 1a)	90
अतो देवा (1. 22. 16a)	89, 199, 425
अव सृजा वनस्पते (1. 13. 11a)	89
असि यमो (1. 163. 3a)	88, 198, 426
आ कृष्णेन (1. 35. 2a)	87, 197, 427
आगारो अस्मिन्	199
आ तु न (8. 21. 10c)	89
आ ते पितर (2. 33. 1a)	90
आदित्यानामवसा (7. 51. 1a)	89
आ नो भद्राः (1. 89. 1a)	90
आपो हि ष्ठा (10. 9. 1a)	89
आ प्यायस्व (1. 91. 16a) (also 17a)	87, 197, 427
आ विद्युन्मद्भिर् (1. 88. 1a)	89
इच्छन्ति त्वा सोम्यासः (3. 30. 1a)	4-6
इन्द्रमिद्राथिनो (1. 7. 1a)	90
इसा गिर आदित्येभ्यो (2. 27. 1a)	89, 90
इसा रुद्राय (1. 114. 1a)	89, 199, 425
ईशाना वाय्याणाम् (10. 9. 5a)	88, 198, 427
उद् बुध्यध्वम् (10. 101. 1a)	89
ऋजुरिच्छंसो (2. 26. 1a)	90
कया नश्चित (4. 31. 1a)	87, 89, 198, 427
काङ्किको नाम सर्प (R.V.Kh. 7. 55. 4a)	88, 427
कामस्तदग्ने समवर्त्तत (10. 129. 4a)	199, 426

• केतुं कृण्वन् (9. 64. 8a)	87, 198, 427
कुविदङ्ग नमसा ये (7. 91. 1a)	88, 90, 199, 427
गणानां त्वा (2. 23. 1a)	87
चित्तं देवानाम् (1. 115. 1a)	89, 90, 199
जगृभूमा ते (10. 47. 1a)	90
उमया अत्र वसवो (7. 39. 3a)	88
त्वं सोम प्रचिकितो (1. 91. 1a)	89
लातारमिन्द्रम् (6. 47. 11a)	87, 198, 426
परेयिवांसम् (10. 14. 1a)	90
बृहस्पते परि दीय (10. 103. 4a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम्	89, 199, 425
ब्रह्मा देवानाम् (9. 96. 6a)	88, 427
मदभ्युक्षेति सादन	425
मनसः कामम् आकूतिम् (R. V. Kh. 5. 87. 10a)	426
मरुतो यस्य हि क्षये (1. 86. 1a)	90
मो षु वरुण (7. 89. 1a)	90
यद् गायत्र्ये अधि गायत्रम् (1. 164. 23a)	426
यस्तस्तम्भ (4. 50. 1a)	89
यस्यामितानि (8. 24. 21a)	90
युञ्जन्ति ब्रध्नम् (1. 6. 1a)	90
वरुणं वो रिशादसम् (5. 64. 1a)	88, 198, 426
वात आ वातु (10. 186. 1a)	88, 90, 198, 426
वेत्था हि निऋतीनाम् (8. 24. 24a)	88, 198, 426
शं न इन्द्राग्नी भवतामवोभिः (7. 35. 1a)	85
शन्नो देवीर् (10. 9. 4a)	87, 198, 427
शुकन्ते अन्यद् (6. 58. 1a)	87, 89, 197, 427
सहस्रशोर्षा पुरुषः (10. 90. 1a)	90
स्वप्नः स्वप्नाधिकरणे (R. V. Kh. 7. 55. 1a)	90
हंसाः सुपर्णाः (Cf. A. V. 11. 2. 24b)	199

यजुर्वेदः

अग्निमूर्द्धा (३. १२a)	८७, १९७, ४२७
अन्नात् परिश्रुतो (१९. ७५a)	८७, १९७, ४२७
अम्बे अम्बिके (२३. १८a)	४२५
अयं हि त्वा स्वधितिः (५. ४३a)	८९
अयं पुरोभुवस्तस्य (१३. ५४)	४२६
अषाढम् (३४. २०a)	९०
असुन्वन्तमयजमानम् (१२. ६२a)	८८, १९८, ४२६
अस्याजरासो (१०. ४६. ७a)	९०
आ कृष्णेन (३३. ४३a)	८७, १९७, ४२७
आ नो नियुद्धिः (२७. २८a)	८८, १९८, ४२६
आ ब्रह्मन् (२२. २२)	८८, ८९, ४२७
आशुः शिशानो (१७. ३३a)	९०
इदं विष्णुर् (५. १५a)	८९, १९९, ४२६
इमा गिर आदित्येभ्यो (३४. ५४a)	८९
इमं देवा (९. ४०)	८७, १९७, ४२७
इह रतिः (८. ५१)	४२६
ईदृक्षास (१७. ८४a)	८९
उद् बुध्यस्व (१५. ५४a)	८७, १९७, ४२७
ऋचं वाचम् (३६. १)	८५
काण्डात् काण्डात् (१३. २०a)	८७, १९८, ४२७
केतुं कृण्वन् (२९. ३७a)	८७, १९८, ४२७
कोऽदात् (७. ४८)	१९९, ४२६
गणानां त्वा (२३. १९)	८७
चित्त्वं देवानाम् (७. ४२a)	८९, १९९
तत्त्वा यामि (१८. ४९a=२१. २a)	८८, १९८, ४२६
तमीशानम् (२५. १८a)	८८, १९८, ४२७
त्वातारमिन्द्रम् (२०. ५०a)	८७, १९८, ४२६
त्वं नो अग्ने तव देव (३४. १३a)	८८, १४८, ४२६

नमोऽस्तु सर्पेभ्यः (13. 6a)	88, 427
वृहस्पते अतिथिद्वयौ (26. 3a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम् (13. 3a)	89, 199, 425
मनसः कामम् आकूतिम् (39. 4a)	426
मा नस्तोके (16. 16a)	89, 199, 425
मावत परितावताम्	199
वयं सोम (3. 56a)	88, 198, 199, 427
वसन्तेन ऋतुना (21. 23a)	88
शत्रो देवीर् (36. 12a)	87, 198, 427
सहस्रशीर्षा (31. 1a)	90
सुगं नु पन्थाम्	88, 198, 426
हंसः शुचिषद् (10. 24a)	199

सामवेदः

अग्निमूर्द्धा (I. 27a)	87, 197, 427
अग्निं दूतं वृणीमहे (I. 3a)	88, 198, 426
अग्ने विवध्वदुषस (I. 40a)	87, 197, 427
आ तू न (I. 167a)	87
आ त्वा सोमस्य (I. 307a)	88, 198, 427
आ प्यायस्व	87, 197, 427
आ वो राजानम् (I. 69a)	89, 199, 425
इदं विष्णुर् (I. 222a)	89, 199, 426
इन्द्रायेन्दो मरुत्वते (I. 472a)	198
कया नश्चित्र (I. 163a)	85, 87, 198, 427
वाम वेद ते नाम (SMB. I. I. 2)	199, 426
केतुं कृण्वन् (2. 309a)	87, 198, 427
गवां वृतं साम	199
गावश्चिद् घा समन्यवः (I. 404a)	88
घृतवती भुवनानाम् (I. 378a)	88, 198, 426
तत्त्वा यामि	89
नाके सुपर्णम् (I. 320a)	88, 198, 426
नित्यस्तोत्रो वनस्पतिः (2. 552a)	89
परि प्रिया दिवस्कविः (I. 476a)	426
प्र हंसासः (2. 467a)	199
वरमहँ असि (I. 276a)	87, 197, 427
वृहस्पते परि दीय (2. 1202a)	87, 197, 427
वस्य जज्ञानम् (I. 321a)	88, 89, 199, 425, 427
मदभ्युक्षेति सादन	425
यां सन्ध्यां समधत्त	88, 427
युञ्जे वाचं शतपदीम् (2. 1178c=2. 1179a)	426
लोकद्वारम्	88
वात आ वातु (I. 184a = 2. 1190a)	88, 198, 427

वेत्था हि निऋतीनाम् (I. 396a)	88, 198, 427
शन्नो देवीर् (I. 33a)	87, 198, 427
शुक्रन्ते अन्यद् (I. 75a)	87, 197, 427
श्रीरसि मयि रमस्व (SMB. I. 7. 11)	426
सोमं राजानं वरुणम्	88, 198, 199, 427

अथर्ववेदः

अग्नेर्मन्वे (4. 23. 1a)	88, 91, 426
अपेत एतु (Cf. Kauś. 97. 7. 8a)	88, 91, 426
अस्मिन्वसु वसवो (1. 9. 1a)	91
आदित्य नावम् (17. 1. 25a)	87, 197, 427
आ प्यायस्व	91
आयं गौः	91
इन्द्रस्य बाहू (19. 13. 1a)	87, 198, 426
इन्द्रो जयति (6. 98. 1a)	91
उदुत्तमं वरुण (7. 83. 3a)	88, 91, 198, 426
उरु विष्णो	91
कामस्तदग्रे (19. 52. 1a)	199, 426
केतुं कृण्वन् (20. 26. 6a)	87, 91, 198, 427
गणपते गणपतिम्	88
गणानां त्वा गणपतिम्	87
गायत्री छन्दसामध्यक्षा	426
त्वया मन्यो (4. 31. 1a)	87, 91, 197, 427
दर्शाऽसि (7. 81. 4a)	87, 91, 197, 427
ध्रुवस्तिष्ठ (19. 45. 4c)	91
नमोऽस्तु सर्पभ्यः	91
परि धर्मेव सूर्यम् (Cf. R. V. 8. 6. 20c)	199
प्रजापतिश्च परमेष्ठी च ऋते (9. 7. 1)	199
प्राणाय नमः (11. 4. 1)	87, 198, 427
बृहस्पतिर्नः (7. 51. 1a)	87, 197, 427
ब्रह्म जज्ञानम्	91
ब्रह्मज्येष्ठा (19. 22. 21a = 19. 23. 30a)	91
भवाशर्वो मन्वे वाम् (4. 28. 1a)	91
महतां मन्वे (4. 28. 1a)	91
मूर्धानं दिवो अरतिम् (Cf. R. V. 6. 7. 1a)	426

य एवं विदुषेऽदत्त्वा (12. 4. 23a)	425
यद्राजानम् (6. 128. 1b)	87, 91, 197, 427
यमस्य लोकाद् (10. 56. 1a)	91
यमो नो गातुम् (18. 1. 50a)	88, 128, 426
यस्येदमा रजो (6. 33. 1a)	91
या द्विपक्षा चतुष्पक्षा षट्पक्षा या निमीयते (9. 3. 21 ab)	146
यामाहुतिम् (19. 4. 1a)	91
येनावपत् (6. 68. 3a)	87, 91, 197, 198, 427
यो अग्नौ रुद्रो (7. 87. 1a)	91
राहू राजानम् (Cf. Kauś. 100. 2a)	87, 91, 198, 427
वायोः सवितुर् (4. 25. 1a)	88, 91, 198, 427
शं न इन्द्राग्नी (19. 10. 1a)	85
शं नो देवो (2. 25. 1a)	85
शान्ता दौः (19. 9. 1a)	85
प्रियं धातर् (Cf. ApS. 6. 20. 2)	426
सम्मावात	85
सहस्रबाहुः (19. 6. 1a)	91
सोदक्रामत् सा वनस्पतीन्	88, 198, 199, 427

Index of Non-vedic quarter-verses and part prose quotations

(N. B. Big chapters quoted from the Agnipurāṇa, Matsya, Nandī, Devala and Viṣṇudharma and all the quotations from the Viṣṇudharmottara, which latter abundantly occur in almost every chapter, have been omitted from this index. The figures refer to the pages.)

अग्निपुराणम् or आग्नेयपुराणम्—		गन्धर्वाप्सरसार्काणां	304
अथोभयमुखीं लोभात्	46	गृहकर्मकरीं दद्यात्	496
अनेन विधिना दत्त्वा	555	गोसहस्रन्तु यो दद्यात्	290
अनेन विधिना धेनुं	269	ग्रहणे अयने चैव	525
अन्तरीक्षस्थितो वत्सो	271	घर्भवर्षातपवाणं	536
अन्नदानात् परं दानं	358	घाममुष्टिं परगवे	312
अर्चयित्वा पुरा गां वै	268	चतुःपूर्वान् पराश्वैव	290
अलङ्कृतं परैर्वस्त्रैः	303	तत् सर्वं विलयं याति	304
अशक्तौ हि भवेत् स्नानम्	52	तत्त भोगाधिरं भुक्त्वा	526
अश्वमेधसहस्रस्य	269	तथैवान्यैर्महीपालैर्	270
असामर्थ्याच्छरीरस्य	52	तस्मादन्नं सदा देहि	357
इक्ष्वाकुणैषा राजेन्द्र	270	तस्मान्नरेण दातव्या	555
इमां त्वं प्रतिगृह्णीष्व	269	तान् स्थाप्याह्वनं कृत्वा	526
इयं दासी मया तुभ्यं	496	तिला नित्यं प्रदातव्या	508
एतद्विचार्य हृदये	495	दत्त्वा क्षमापयेत् पश्चात्	496
एवं कृष्णाजिनं दत्त्वा	526	दद्यात् सुदक्षिणां तत्र	555
एवं दत्त्वा द्विजेभ्यस्तु	526	दद्यादनन्तफलदं	451
एवं दत्त्वा महाराज	496	दद्यान्मन्त्रेण राजेन्द्र	555
एवं दत्त्वा विधानेन	555	दशधेनुसमां राजन्	555
कारयित्वा दृढस्तम्भं	450	दण्डमानाय विप्राय	541
कालादिह यदा याति	589	दानकालं प्रशंसन्ति	496
कृतोपवासः संप्राश्य	268	दासीं समीक्ष्य बहुशो गृहकर्मदक्षां	497
कृष्णतिलैस्तु संदध्नं	525	दिव्याङ्गनाभिराकीर्णं	589
कृष्णोऽसि कर्मणा कृष्ण	526	द्विजानां योगिनां ये तु	409
गन्धमाल्यैरलङ्कारैः	358	धर्मज्ञाः सत्यशीलाश्च	358

धर्मराजस्य साहाय्ये	555	सर्वकामप्रदास्ताश्च	270
धर्मस्त्वं वृषरूपेण	304	सर्वेषामेव पापानां	270
धेनुं दत्त्वा सुव्रतां सुप्रधानां	293	संलिप्य गोमयेनाथ	525
न तस्य मनसो दाहो	589	सा निकामफला देवी	269
नवं सूक्ष्मं सुविपुलं	409	सुपयोधरा सुश्रद्धा	554
पिण्याकपिटकोपेता	554	सुपुच्छं पटवस्त्रेण	304
पुराणपाठके तद्वत्	554	सुवर्णशृङ्गतिलका	554
पुण्ये वा जन्मनक्षत्रे	308, 435, 439, 507, 544, 552	सुवर्णं प्रतिपेत्तव	525
		सुवर्णं वाचवित्वाग्रे	269
प्रत्यक्षं वृषदानस्य	303	सुसंस्कृतश्च यो दद्याद्	370
प्रीयतां धर्मराजो मे	304	सूर्यचन्द्रग्रहे पुण्ये	554
भक्ष्यभोज्यमयाः शैला	358	ज्ञानानामथ सर्वेषां	51
भुनक्ति विविधान् भोगान्	303	हस्त्यश्वरथयानानि	46
मठं कमठपृष्ठाभं	451	हेमन्ते शिशिरे चैव	653
महाकाश्चनचित्राणि	358	अङ्गिराः—	
महिषीदानमाहात्म्यं	554, 556	एका एकस्य दातव्या	45
य इन्धनानि काष्ठानि	456	बहुभ्यो न प्रदेयानि	45
यदा वा जीवितं वित्तं	554	विना दर्भैश्च यत् ज्ञानं	64
यादृशश्च वृषो देवो	303	अभिधानकोपादिः—	
यानमश्वमनङ्गाहं	308, 435, 439, 507, 544, 552	तुला पलशतं ज्ञेयं	69
यावद्वत्सस्य पादो द्वौ	271	आदित्यपुराणम्—	
यावन्ति तस्य रोमाणि	304	अथ वत्सस्य चरणी	294
यावन्ति तस्या रोमाणि	271	अश्वं वा यदि वा युग्मं	542, 545, 551
या स्त्री ददाति महिषीं	555	उन्मत्तामङ्गहीनाश्च	259
युवा भद्रः सुशीलश्च	303	किं करिष्यत्यसो मूढो	46
यो ददाति द्विजेभ्यस्तु	589	कृष्णाचिषि सुदुर्गन्धे	60
रथश्चाश्वतरीयुक्त्वं	542	क्षुत्तृकोधत्वरायुक्त्वं	60
वस्त्राभरणसम्बीतां	268	क्षौमजं वापि कार्पासं	414
विमानेन च दिव्येन	539	गन्धर्वैश्चाप्सरोभिश्च	421
सगरेण ककुत्स्थेन	555	गवां शतं वृषश्चैको	330
सप्तावरान् सप्तपूर्वान्	269	चतुष्पथरमशानेषु	616
समभ्यर्च्य च गोविन्दं	268	छलं ये तु प्रयच्छन्ति	537, 674
समानवत्सं कपिलां सचेलां	271	ज्यैष्ठे मासि तिलान् दत्त्वा	608
समुपोष्य समभ्यर्च्य	525	तस्य वर्षशते पूर्णं	46
सम्यगुच्चार्य तं विप्रं	269		

तीर्थतडागकूपादि	661	कुतपन्यस्तपादाश्च	283
तीर्थे तडागकूपादि	544	कृष्णां गां ददते यस्तु	282
तेषां दिव्यानि यानानि	542, 545, 551	गवां पुच्छं गृहीत्वा तु	278
क्षीणि तुल्यप्रदानानि	472	गां दद्याद्वेदपूर्णांय	276
नवं श्लक्ष्णं सविपुलं	661	गां ददानीह इत्येव	283
नित्यन्तु यजते यज्ञं	421	गोभिः समृद्धे च कुले	286
पक्वान् ददाति केदारान्	330	गौरीश्चैव प्रयच्छेत	283
पुटधेनुं यमजसुं	259	दत्त्वा तस्य अनडाहं	309
प्रदोषसमये लक्ष्मो	616	दधिक्षीरवहा नयो	285
यद्देवमर्चयेत्तेन	421	देवलोके वसेन्नित्यं	280
यं देवमर्चयेत्तेन	673	नीलवर्णां च गां दद्यात्	285
यस्तु गोचर्ममावन्तु	329	पटच्छन्नां शुभां सौम्यां	285
यष्टिं ये तु प्रयच्छन्ति	662	पलाशाश्चैत्यन्यग्रोध	61
ये च शय्यां प्रयच्छन्ति	454, 673	पापश्च तस्य तत् सर्वं	284
ये तु गां वै प्रयच्छन्ति	294	पिता पितामहश्चैव	282
ये ददन्ति घटीपालं	354	पुत्रपौत्रैः परिवृतः	286
रत्नोपकीर्णां वसुधां	330	पुत्रपौत्रैः परिवृता	282, 284
लवणश्च यथाशक्ति	377	प्रदेयो लक्षणाढ्यो वा	309
वह्निवस्त्रप्रदानेन	410	भोग्यसौख्यप्रदा श्वेता	278
षष्टिकोटिसहस्राणि	344, 511,	मुक्तावैदूर्यसम्पन्नां	282
	544, 662	मुखे घृणः प्रदातव्यो	281
सर्वैश्च भाण्डैरुपशोभिताङ्गं	444	यस्तु दद्याच्च गां श्वेतां	281
सुसन्धि चित्ताभरणोपशोभितं	339	यावन्ति रोमकूपानि	281
सुवर्णदानादारिद्र्यं	421	यो ददाति अनडाहं	309
सर्वणं ये प्रयच्छन्ति	421	रक्ता रूपप्रदा ज्ञेया	278
स्कन्धेन तारयेद् यस्तु	344, 511	रजतच्छत्रचरणां	277
स्वल्पे रुद्धे सस्फुल्लिङ्गे	60	रजोवृत्तस्य दुष्टस्य	281
आदिपुराणम्—		रुद्रस्य प्रमुखे देया	285
अथ कोटिसहस्रेण	284	वर्षकोटिसहस्राणि	285
अथ मानुष्यमायाति	284	शीलवेदाङ्गसम्पन्ने	309
अरोगश्चैव जायेत	284	श्वेतां गां ददते यस्तु	281
आयुरारोग्यमैश्वर्यं	283	सहस्रं यो गवां दद्यात्	280
ऐश्वर्यबलसम्पन्नो	281	स्वर्णशृङ्गीं हृष्यगुरां	283
कपिला सर्वपापघ्नो	278	हस्त्यश्चरथयानेन	285
कपिलां ये प्रयच्छन्ति	280		

आपस्तम्बः—

नाप्रोजितमिन्धनम्	62
भूतिकर्मस्वेतदादीन्येव वाक्यानि स्युर्	191
यथाश्रुति विहारे	48
सर्वाण्युदकपूर्वाणि दानानि	48

आयुर्वेदः—

अप्रशस्तं कटोराङ्गं	66
वज्रं मेकवपुः	66

कात्यायनः—

अङ्गुष्ठाङ्गुलिमानन्तु	68
आज्यं गव्यमनादेशे	60
आपत्काले तु कर्त्तव्यं	42
आसीनः ऊर्ध्वः प्रहो वा	53
जुहुषश्च हुते चैव	61
तस्मात् समिद्धे होतव्यम्	61
नाङ्गुष्ठादधिका आह्वा	61
पित्र्यमन्त्रानुहरणे	56
प्रधानस्याक्रियान्तु	56
प्रवृत्तमन्यथा कुर्याद्	56
प्रादेशान्नाधिका नोना	61
मानक्रियायामुक्तायाम्	68
मार्जारमूषिकस्पर्शे	56
यत् दिङ्निगमो नास्ति	53
यतोपदिश्यते कर्म	53
यथोक्तवस्तुसम्पत्तौ	67
यस्ताध्यायामिमाशास्य	26
योऽनर्चिषि जुहोत्यमौ	61
विक्रयश्चैव दानश्च	42
त्रीद्वयः शालयो मुद्रा	65
समाप्ते यदि जानीयान्	56
सर्वस्वं गृहवर्जन्तु	42
हरिता यज्ञिया दर्भाः	64

कालिकापुराणम्—

अतः पापानि सर्वाणि	417
--------------------	-----

अदुष्टजलजानाश्च	442
अनेनैव विधानेन	528
अयने विषुवे चैव	528
उत्तीतश्च यष्टिश्च	418
एवमाद्यैरनेकैश्च	418
काञ्चनं रोदसीं दृष्ट्वा	418
कारयित्वा तथोद्वाहं	441
कारयित्वा सुपद्मानि	418
गवां चन्द्रसूवर्णानां	418
प्रहाणां देवतानाश्च	418
प्राहयेदग्निहोत्राणि	442
ज्ञात्वा चैव स्वसामर्थ्यम्	442
ततो गृहाणि रम्याणि	441
तन्मयाभरणैः ऋतु	418
तेऽपि तत्पदमासाद्य	528
दद्याद् गवाह्निकञ्चैव	313
दासं गोमहिषांश्चापि	441
पलाढंमथवा दुष्टं	528
पथैव पताकाश्च	418
पात्राणि भोजनार्थं च	441
पूतमेतत् परं नित्यं	417
पृथक् पृथगिमांश्चैव	441
भानसोपस्करं कृतञ्च	418
भूय एव तुलान्तेन	417
भूयोऽपि तन्मयान्येव	418
मातापितृविहीनन्तु	442
यज्ञदानव्रताद्यश्च	442
यश्च प्रेष्यान् द्विजान् मूढो	442
येऽपि रुक्मादिपात्रेषु	527
रज्ज्वा कम्बलमाकम्प्य	418
श्रयतां येन रामेण	417
समासाचार्यसङ्काशं	442
सर्वं हेममयं यज्ञम्	417
संपूज्यैतं सुसम्भारं	441
सोदकश्चापरं रुक्मं	528

विमानैश्चापरद्रव्यैः	442	द्रोणप्रमाणं विज्ञेयं	68
कूर्मपुराणम्—		द्वाविंशतपलिकं प्रस्थम्	68
अमावस्यामनुप्राप्तां	586	माषकं पञ्चकृष्णलकम्	68
इक्षुभिः सन्ततां भूमिं	329	छागलेयः—	
एतत् पुराणं परमं	471	पूर्वं व्रतं गृहीत्वा वै	55
कृष्णाष्टम्यां विशेषेण	585	जावालः—	
गुह्यका राज्ञसाः सिद्धा	64	श्रुतान्नमुदकुम्भञ्च	603
गृहस्थायान्नदानेन	359	सुवर्णतिलयुक्तैस्तु	603
जपकाले न भाषेत	64	होमार्थमग्निहोत्रस्य	292
ततः स्वर्गात् परिश्रष्टो	471	ताण्डिब्राह्मणम्—	
दद्यादहरहस्त्वन्नं	370	श्लेष्म वा एतद् यज्ञस्य	67
पूजयित्वा तिलैः कृष्णै	607	दक्षः—	
प्रदद्याद् ब्राह्मणेभ्यस्तु	593	आपत्स्वपि न देशानि	42
प्रीयतामीश्वरः सोमो	587	ऊपःकाले तु सम्प्राप्ते	51
प्रीयतां धर्मराजेति	608	देवकार्यार्थाणि पूर्वार्त्ते	52
प्रीयतां मे महादेवो	586	धूर्तं वन्दिन मल्ले च	27
माघमासे तमिस्त्रे तु	593	विधिहीने तथा पात्रे	24
यत्किञ्चिद्देवमोशानम्	671	सामान्यं याचितं न्याम	42
यद् यदिष्टतमं किञ्चिद्	671	दानवृहस्पतिः—	
यस्तु कृष्णचतुर्दश्यां	586	आदित्यो वरुणो विष्णुः	316
लिखित्वा चैव यो दद्याद्	471	दशवाजिसमा कन्या	317
विना दर्भेण यत्कर्म	53	बहुभिर्वेसुश्चा दत्ता	316
वैशाख्यां पौर्णमास्याञ्च	607	भूमिं यः प्रतिगृह्णाति	317
श्रुतान्नमुदकुम्भञ्च	607	यत् किञ्चित् कुरुते पापं	316
सर्वपापत्रिनिर्मुक्तः	471	यथाप्नु पतितः शक्र	316
स्वर्गप्रवृत्तिकागेन	22	त्रिप्राय दद्यात् सुगुणान्विताय	316
हिरण्यगोप्रदानेन	419	शङ्खं भद्रागनं छत्रं	316
गन्धशास्त्रम्—		षडशीतिसहस्राणि	317
कस्तूरिकाया द्वौ भागौ	66	सहस्रमेव धेनूनां	317
गोतमः—		सुवर्णदानं गोदानं	317
ददाति चैवं धर्म्येभु	48	सुवर्णं रजतं वस्त्रं	316
स्वस्ति वाच्य भिक्षादानमपूर्वम्	48	सौवर्णा यत्र प्रासादा	316
गोपथब्राह्मणम्—			
घृतद्रोणेन परिमितं कुम्भम्	69		

दानव्यासः—

किञ्चिद् वेदमयं पात्रं
गर्भाधानादिभिर्युक्तं
ब्रह्मवीजात् समुत्पन्नो
यत् सिद्धं वेदविद् भुङ्क्ते
शीलं संवसता ज्ञेयं

देवलः—

अधीत्य विस्मृतो वेदं
अनूचानगुणोपेतो
अपि न्यायागतां दत्त्वा
अभुङ्क्ता प्रातराहारं
असिद्धज्ञोऽथ परलङ्घः स्यात्
इत्येतेऽष्टौ समुद्दिष्टा
उदक्यन्नादनं येषां
उपवासो विनश्येत
ऊर्द्ध्वरेतास्तपस्युग्रो
एकाग्र शाखां सकलां
एकोद्देशमतिक्रम्य
एवमन्वयविद्याभ्यां
कृत्वापि पातकं कर्म
तेषां स्त्रीतुल्यवाक्क्लिष्टः
द्रव्येणान्यायलब्धेन
न शूद्राय हविर्दद्यात्
निर्वृतः सर्वतत्त्वज्ञः
प्रतिग्रहमसद्ग्रथोऽपि
प्रदाय शाकमुष्टिं वा
प्रश्नपूर्वन्तु यो दद्याद्
ब्राह्मणानां कुले जातो
मातृश्च ब्राह्मणश्चैव
वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः
वैदिकं लौकिकश्चैव
शन्तको वातजः परलङ्घः
स कोलक इति प्रोक्तो
सर्वभूतभयं व्याधिः

सूर्यः सोमो यमः कालो

59

स्त्री तु पुंभावमास्थाय

44

नन्दिपुराणम्—

18	अञ्जनं यो नरो दद्याद्	560
21	अनेन क्रमयोगेण	320
20	अनूपरामनाबाधां	331
15	अन्नं विना कृशाङ्गस्य	360
15	अन्नाद्भूतानि जातानि	360
27	अपि कीटपतङ्गानां	360
19	अलङ्कारन्तु यो दद्याद्	437, 672
33	आतपत्नन्तु यो दद्याद्	536
59	इक्षुभिः सन्ततां भूमिं	331
44	उपानहौ च यो दद्याद्	542
18	उष्णीषदायी यो मर्त्यो	663
27	एतच्छतगुणं पुरयं	279
59	कृष्णालाः पञ्चमाषास्तु	419
19	कीडारामन्तु यो दद्याद्	509
18	प्रासमात्रं नरो दत्त्वा	360
18	प्रासे प्रासे फलं ह्येतद्	360
19	चक्रवाकप्रयुक्तैस्तु	381, 383, 385,
363		386, 393
43	तत्तासौ युगसृञ्चन्ते	560
44	तस्मात् सर्वात्मना पात्रे	416
46	तस्मादभयमेवादौ	563
19	ते यान्ति काश्चनैर्दिव्यैर्	367
19	दत्त्वा भूमिन्तु पुरुषः	331
33	दत्त्वा वारि सुखस्पर्शं	344
44	दशकल्पानि वसति	331
18	दानं कामफला वृत्ता	13
18	दानं परं प्रशंसन्ति	13
19	दीपं ददाति यो मर्त्यः	460, 673
19	दुर्भगान् मलिनान् क्रूरान्	14
43	धावतो देहि देहीति	13
44	धूपदः सुरभिर्नित्यम्	400, 405
58	न तपोभिर्महाघोरैर्	563

न दानं तादृशं लोके	563	नरसिंहपुराणम्—	
न दानेने िना किञ्चित्	13	अलाभे दन्तकाष्ठानां	51
निधिगर्भां ददद् भूमिं	331	कपिलागोप्रदानेन	295, 310
पादाभ्यङ्गन्तु यो दद्यात्	396	कपिलां लक्षणोपेतां	295
प्रमादाद्वस्तु यन्नष्टं	417	तिविधो जपयज्ञः स्यात्	62
फलवृक्षन्तु यो दद्याद्	512	द्विजेभ्यस्तर्पणं कृत्वा	410
बाणावृतपताकौष	13	धिया यदक्षरश्रेण्या	63
बान्धवेभ्योऽतिथिभ्योऽन्नं	360	ध्वजश्च विष्णवे यस्तु	693
भक्षयेद्विधैर्भक्ष्यैर्	376	निर्मलं स्वर्गमाप्नोति	564
महतां सूक्ष्मदेहानां	563	भूमिदानेन शुद्धेन	329
यज्ञोपवीतदानेन	414	यदुच्चनोचस्वरितैः	62
यश्च वेश्म शुभं दद्यात्	445	यो गां पयस्विनीं विष्णोः	693
यश्चोभयमुखीं दद्याद्	280, 672	रथापानदाता च	540
यष्टिं वृद्धाय यो दद्यात्	662	रूप्यदानेन स्वर्गन्तु	435
यस्मादभ्युदयावाप्तिर्	564	शनैरुच्चारयेन्मन्त्रम्	63
याम्यं तमोमयं घोरं	459	शीतकाले महावह्निं	653
यावन्ती गवीरोमाणि	279	सुवर्णदायी सौभाग्यं	422
ये च क्षीरं प्रयच्छन्ति	381, 382,	निरुक्तम्—	
	384, 386, 393	अश्ववाचिन्वेनात्यशब्दस्योक्तेः (4.2 5)	131
ये च भक्त्या प्रयच्छन्ति	366	पद्मपुराणम्—	
येनैकः पुरुषोऽजीवेद्	320	आपर्वतनदीबाधौ	358
यो गवां रुद्रदत्तानां	312	क्षारधेनुश्च विहायाता	222
यो गां सुपरिपूर्णाङ्गौ	279	क्षुधिते यः प्रयच्छेत्	358
योऽन्यासामपि गवां दद्यात्	313	चन्द्रवारुणलोकश्च	358
योऽपि कश्चित्पार्ताय	345	तेन दुष्टा तु सा शय्या	46
योऽथ गजं रथश्चापि	545, 548, 551	ददत् वन्यामलङ्कृत्य	358
वरमेकस्य सत्त्वस्य	563	प्रथमा गुडधेनुः स्यात्	222
वज्रं यथार्थिने दद्यात्	410, 537	यः पातपूरणां गित्तां	371
वह्निवज्रप्रदानेन	662	रसधेनुं तथा दत्त्वा	578
समुद्भूत्य नरस्तिष्ठेन्	280, 672	वेदेषु च पुराणेषु	46
सम्भोजयेत् यो भक्तं	367	पाणिनिसूत्रम्—	
सम्बाह्य तु पथि श्रान्तं	564	अभिरभागे	95
सलौहपातां कुतपे	279	पुलस्त्यः—	
हारनूपुरनिर्घोष	14	अथातः कृष्णाजिनविधिं	529
ह्यात्मानं दुःखितं दृष्ट्वा	563		

सर्वगुणविशिष्टं

पेठीनसिः—

काण्डमूलपर्णपुष्प
दानप्रतिग्रहेष्विति विकल्पो

बृहस्पतिः—

अग्नेरपत्यं प्रथितं सुवर्णं
अन्नदानं गुणकरं
अपि गोचर्ममात्रेण
असिपत्नवनं मार्गं
आस्फोटयन्ति पितरः
इक्षुभिः सन्ततां भूमिं
ईदृशाय शुभा शुद्धा
कुटुम्बभक्तवसनाद्
गृहादिके पुण्यफलं
तस्मात् प्रदद्याद्विप्रेभ्यः
दशहस्तेन दण्डेन
द्वावेवाप्सु प्रवेष्टव्यौ
प्राणाध्यायनमात्रन्तु
फालकृष्णं महीं दत्त्वा
यथा सान्तानिकादीनां
यस्तु दद्यान्महीं राजन्
रसाभोपस्करयुतं
शूदे समगुणं दानं
श्रोत्रियाय कुलोनाय
श्रोत्रिये चैव साहस्रम्
सर्वत्र गुणवद्दानं
हेमरत्नाम्बरधरो
हेमशर्मा रौप्यसुरा

बीधायनः—

अन्नं मौनयुक्तस्त्वैविद्यशृङ्गेरु
कर्मयुक्तो नाभेरधः स्पर्शं वर्जयेत्
काषायवासाः कुरुते

48 ब्रह्मपुराणम्—

अन्नमूर्जस्वलं लोके 357
अन्नं ये तु प्रयच्छन्ति 369
अन्नस्य हि प्रदानेन 357
अन्ने प्रतिष्ठिता लोका
अवाप्य प्राणसन्देहं 367
उपानदयुगलं छलं 454, 536, 541
ओरसेन वलेनान्नम् 368
काष्ठपादुकयानानि 340, 541
गोदानानि पवित्राणि 308
गृहावसथदातारो 448, 451
छलं ध्वजं वितानं वा 685
जलभाजनदातारः 354
तरुणीभिर्वरस्त्रीभिः 369
ते यान्ति दीप्तवर्णाभैर् 308
ते यान्त्यश्वै रथैश्चैव 455, 536, 541
ते सुगन्धाः सुवेशाश्च 397, 400, 405
दीपदा यान्ति यानैस्तु 458
न्यायेनावाप्तमन्नन्तु 368
पादाभ्यङ्गं शिरोऽभ्यङ्गं 343, 395
पानीयं ये प्रयच्छन्ति 342
ब्राह्मणस्याभिलषितं 58
यश्च वाक्त्रिचनं विप्रं 368
यस्य ह्यन्नमुपाश्नाति 369
यावत्तन्धं प्रदातव्यं
ये तिलास्तिलधेनुश्च 507
ये प्रयच्छन्ति वस्त्राणि 408
ये फलानि प्रयच्छन्ति 390, 404
व्रतमध्ये च रोगात्तां 58
व्रतस्थः प्राणरक्षार्थं 57
सुगन्धागुरुकर्पूर 397, 400, 405
सुवर्णमणिपीठेषु 340, 541
सुवर्णं राजतं वापि 420, 436, 439
सोममण्डलसङ्काशैर् 507

भविष्यपुराणम्—

अमावस्यां न भुञ्जीत
 आचारयुक्तः श्रद्धावान्
 आरामान् ये प्रयच्छन्ति
 उपवासात् परं भैक्ष्यं
 • उपावृत्तस्य दोषेभ्यो
 कालिके तु विशेषेण
 कार्क्करं मणिमुक्ताख्यं
 गावो वाथ महिष्यो वा
 गीयुक्तमश्वयुक्तं वा
 गोशतं भानवे दत्त्वा
 गोशरीरे तु रोमाणि
 छलं ध्वजं वितानं वा
 जातिस्मरत्वं प्रजाश्च
 तत्तोष्य सुचिरं कालं
 दत्त्वा वासांसि सूर्याय
 दिने दिने जपन्नाम
 दीपं प्रयच्छति यो हि
 धनं धान्यं हिरण्यं वा
 नक्षत्रदर्शनाभक्तं
 पुस्तकं भानवे दद्याद्
 ब्रह्मावर्तः परो देश
 भविष्यं शाम्बसंज्ञश्च
 भेर्यादीनि च वाद्यानि
 महीं ददाति योऽर्क्य
 यदा तु प्रतिपद्यन्ते
 यद् यदिष्टतमं द्रव्यं
 यस्तु दारुमयं कुर्याद्
 यस्तु संवत्सरं पूर्णं
 यां तिथिं नियमं कर्तुं
 रामायणश्च दत्त्वा तु
 वायव्यदम्बकं यस्तु
 विधुनोत्यतिवातेन
 विमानमतिविशोति
 विमानेन स दिव्येन

शोते काञ्चिन्धनं दद्यान्
 पशौ वा सप्तमीं वापि
 स यानेनार्कवर्णेन
 सूर्याय तर्पणां धेनुं
 स्नाने पलशतं ज्ञेयम्
 हविष्यगोजनं स्नानं
 मत्स्यपुराणम्—
 अङ्गभूतश्च विष्णुशतम्
 अक्षारवाहिका तद्वन्
 अष्टहायं तथा तीर्थं
 इन्द्रकीलं महानादं
 उरःपृष्ठं शिरःकुक्षी
 एतेषु सर्वदेवानां
 श्रोद्धारं पितृतीर्थं
 कर्णो नेत्रे ललाटश्च
 कायावरोहणं नाम
 घण्टेश्वरं विष्वक्कश्च
 घृतक्षीरवहाः कुक्ष्या
 चत्वारश्च स्तना राजन्
 जयन्तमुज्जयन्तश्च
 जामदग्न्यकृतं तीर्थं
 तथा पापहरं नाम
 तथैव पितृतीर्थन्तु
 तथैव शारदं तीर्थं
 तस्मात् कृतोपवासेन
 तालकं सशिलावन्नम्
 तीर्थं तद्व्यकथ्यानाम्
 न स्पृश्यः स द्विजो राजं
 न्यायेनार्जनमर्थस्य
 पितृन् पितामहाथैव
 प्रसूयमानां यो दद्याद्
 ब्रह्मावर्तं कुशावर्तं
 भद्रतीर्थश्च विष्णुशतम्
 भैरवं शृगुतुङ्गश्च
 महाबोधिः पाठला च

653
 683
 679
 683
 68
 60
 38
 „
 39
 „
 277
 39
 37
 277
 38
 39
 272
 277
 40
 39
 38
 39
 40
 59
 66
 39
 45, 522
 13
 272
 „
 39
 38
 „
 „

महारुद्रं महालिङ्गं	38	यथा ह्येनौपलेन	24
यावद्वत्सो योनिगतो	272	यान् समाश्रित्य तिष्ठन्ति	9
यावन्ति धेनो रोमाणि	,,	येन येन तु भावेन	33
रूप्यशृङ्गीं रूप्यसुरां	,,	यैः कृतः सर्वभक्षोऽग्नि	9
श्रीपर्णां च नदी पुण्या	38	योऽर्चितं प्रतिगृह्णाति	47
सहस्राक्षं हिरण्यक्षं	,,	रूप्यदो रूपमुत्तमम्	435
स्त्रियश्च तं चन्द्रसमानवक्त्राः	272	लोकानन्यान् सृजेयुषं	9
मनुः—		वासोदश्चन्द्रसालोक्यम्	407
अधोदृष्टिर्नैकृतिकः	25	वारिदस्तृप्तिमाप्नोति	345
अनडुद्दः श्रियं पुष्टाम्	306	शक्तः परजने दाता	42
अश्विसालोक्यमश्वदः	550	श्मशानेष्वपि तेजस्वी	9
एतेभ्यो हि द्विजाम्नेभ्यो	20	श्रद्धयेष्टश्च पूर्तश्च	32
एवं यद्ययनिष्टेषु	9	सद्यं कुरुते यश्च	24
ऐश्वर्यमभयप्रदः	652	सममन्त्राद्वाणे दानं	20
कृष्णसारस्तु चरति	36	सर्वेषामेव दानानां	472
गोदो ब्रध्नस्य विष्टपम्	292	मरीचिः—	
गृहदोऽग्रयणि वेशमानि	447	प्रागग्नाः समिधो देया	61
जाते कुमारं तदहः	34	विशीर्णां विदला हस्वा	,,
विष्वप्येतेषु दत्तं हि	24	महाभारतम्—	
दानधर्मं निषेवेत	33	अकल्पप्रतिचर्या च	560
दानं हि बहुमानाद् यो	,,	अक्षयं सलिलं तल	341
दीर्घमायुर्हिरण्यदः	430	अक्षयान् लभते लोकान्	298
धर्मध्वजी सदा लुब्ध	24	अग्निर्हि देवताः सर्वाः	416
धान्यदः शाश्वतं सौख्यम्	499	अग्निष्टोमश्च यो यज्ञं	507
न वार्यपि प्रयच्छेत्	24	अजरं पावनञ्चैव	416
नवैतान् स्नातकान् विद्यात्	20	अतिदानः नि सर्वाणि	317
पञ्चकृष्णलको माष	68	अत्यल्पं प्रददुः सर्वे	318
परामप्यापदं प्राप्तो	9	अथ पूर्वास्वापाठासु	635
पालभूतोऽपि यो विप्रः	24	अद्विर्गालान्मलमिव	14
पालस्य हि विशेषेण	15	अद्यप्रभृति चैवैतल्	533
प्रणीतश्चाप्रणीतश्च	9	अनडाहश्च यो दद्याद्	307
ब्राह्मणो जायमानो हि	,,	अनडाहं ब्राह्मणाय प्रदाय	306
भूमिदम् सर्वमाप्नोति	321	अनुराधासु प्रावारं	634
श्रुत्यानामुपरोधेन	42	अन्नदः पशुमान् पुत्री	357
यत्किञ्चिदपि दातव्यं	33		

अन्नदस्य मनुष्यस्य	357	ततः सम्पाद्यतेऽन्येषु	429
अन्नपानप्रदानेन	371, 388	तथा गवार्थे शरणम्	449
अपि पापकृतां राज्ञां	319	तद्भक्तास्तदना राजं	22
अपि पापसमाचारं	318	तपस्विनस्तपोनिष्ठा	23
अपां फेनसवर्णान्तु	262	तपो यज्ञः श्रुतं शीलम्	320
अल्पानुरमिदं शश्वत्	319	तस्मात् प्रयच्छ विप्रेषु	533
अश्लेषासूतमो रूप्यं	630	तिलपात्रे फलं प्राह	507
आदित्योदयसम्प्राप्तौ	428	तोयदो मनुजव्याघ्र	345
आर्द्रायां कृशरं दत्त्वा	629	दत्त्वानङ्गाहं	307
अलोकदानाच्चतुष्मान्	458	दत्त्वा यथोक्तं विप्रेभ्यो	634
इत्येतत् क्षत्रवन्धूनां	318	ददत् ग तादृशानां वै	258
उदसङ्कं सप्तर्षिर्कं	635	ददाति पश्चिमां सन्ध्यां	429
उपर्युपरि शूलूणां	456	ददात्युदितमाले यः	..
ऋषभं ये प्रयच्छन्ति	302	दशगोमहस्रो हि	298
एतत् सुदुर्लभतरं	341	दश पूर्वान् दश परां	415
औरभ्रमुत्तरायोगे	637	दक्षमानाय विप्राय	540
कपिलायाः प्रदानेन	267	दानकृद्भिः कृतः पन्था	14
कलयमुत्थाय यो मर्त्यः	507	दीपहर्त्ता भवेदन्ध	458
कालशाकश्च विप्रेभ्यो	634	दीपालोऽप्रदानेन	461
कांस्योपदोहनां धेनुं	637	दुग्धं त्वभिजितो योगे	636
कृतसर्वस्वदरणा	22	इतिकण्ठमनङ्गाहं	301
कृत्तिकासु महाभागे	628	देवास्तेजस्विनो यस्मात्	458
कोमुदे शुक्लपक्षे तु	578	दोग्धि वामांमि रत्नानि	318
क्षेत्रभूमिं ददद्विप्रे	326	दोग्धीं दत्त्वा गवतमान्तु	629
गन्धान् शतनिषायोगे	636	द्योतते च यथादित्यः	458
गवां सहस्रदः प्रेत्य	298	द्रव्यागमो नृणां सूक्ष्मः	33
गोप्रयुक्तं धनिष्ठासु	636	द्वादश्यां पौर्णमास्याश्च	587
धृतक्षीरसमायुक्तं	632	धने भियन्ति पुरुषा	14
चतुर्थभक्तक्षपणम्	604	धनेन किं यन्न ददाति चार्थिने	..
चतुःसागरपर्यन्तां	562	धान्यं श्रेण्याजितवित्तमश्चितं	499
चित्रायां वृषभं दत्त्वा	633	न च क्षरति तेभ्यश्च	429
छत्रदाने सुखच्छायां	535	न चोपरां न निर्दग्धां	321
छत्रं हि भरतश्रेष्ठ	534	न तं त्यजन्ति पशवः	534
छत्रोपानहमेतत्	533	न याति नरकं घोरं	373
ज्ञानं तत्त्वार्थसम्बोधः	17	न वधार्थं प्रदातव्या	258

नामास्थाः प्रियदत्तेति	319	बृहस्पतेर्भगवतः	379
नास्ति भूमिसमं दानं	320	ब्राह्मणानां सहस्राणि	372
नित्यं मिष्टान्नदायी च	374	भक्तान्नपानीयरसप्रदाता	342, 372
निदाघकाले पानीयं	346	भक्ष्यान्नपानीयरसप्रदाता	376, 663
निदाघकाले वर्षे वा	535	भरणीषु द्विजातिभ्यः	638
निवेशनानां क्षेत्ताणां	327, 447, 664	भर्तुर्निःश्रेयसे युक्ता	320
नैवेशिकं सर्वगुणोपपन्नं	515	भिक्षवे बहुपुत्राय	297
पञ्चन्धवधिरा मूका	28	भूमिन्तु दत्त्वा साधुभ्यो	319, 325
परमं भेषजं ह्येतद्	379	भैक्षेणान्नं समाहृत्य	373
पलालधूम्रवर्णान्तु	264	भोजयित्वा दशशतं	"
पाण्डुकम्बलवर्णाभां	263	मघासु तिलपूर्णानि	631
पादोदकं पादघृतं	342, 449	मध्याह्ने ददते रुक्मं	429
पानीयस्य गुणादित्या	341	महर्षे शिरसस्त्राणं	533
पायसं सर्पिषा मिश्रं	371	महर्षेः कश्यपस्यैते	505
पितृदेवांश्च प्रीणाति	634	महीं स्फीतां ददद् राजन्	325
पितृंश्च पितृलोकस्थान्	320	माघे मासि तिलान् यस्तु	578
पिपासया न म्रियते	663	मूले मूलफलं दत्त्वा	635
पुण्यां मृदुरसां भुमिं	326	मूत्रयैस्तथाप्यसंशुद्धैः	259
पुनरेव जनिं प्राप्य	319	मृत्युर्वै किङ्करो दण्ड	320
पुष्पोपगं वाथ फलोपगं वा	511	य एतां दक्षिणां दद्याद्	318
पुष्ये तु कनकं दत्त्वा	630	य एतां विदुषे दद्याद्	319
पूपान् पुनर्वसौ दत्त्वा	"	यथा जनित्री क्षीरेण	320
पूर्वभाद्रपदायोगे	637	यथा दानं तथा भोग	318
पृथिवीनाञ्च दत्त्वेह	415	यथा वेदाः स्वधीताश्च	14
पात्रिका रूपदाश्चैव	505	यथाशक्ति च यो दद्याद्	371
प्रतापनार्थं राजेन्द्र	456	यथा हि स्वकृते क्षेत्रे	18
प्रतिश्रयाच्छादनसंप्रदाता	450	यदयत् प्रदीयते	632
प्रदीपस्य प्रदानेन	458	यस्माद्दुर्गमेतत्तु	458
प्राश्च कार्याः पानार्थं	346	यस्य विप्रास्तु शंसन्ति	319
प्रभाञ्चास्य प्रयच्छन्ति	458	यस्य ह्यन्नमुपाश्रन्ति	372
प्रयच्छेत यः कपिलां सचेलां	267, 268	यानं रथोपानहसम्प्रदानात्	540
प्राणिनं वध्यमानं हि	562	यानि यान्युत्तमानीह	14
प्रीयतां धर्मराजेति	605	यावद्भूमिस्थितो वायु	318
फलकामो यशस्कामः	380	यावन्ति रोमाणि भवन्ति धेन्वा	267, 268
फाल्गुनोपूर्वसमये	631	यावन्ति रोमाणि ह्ये	550
बीजैरुपेतं शयनैरुपेतं	445		

युवानमिन्द्रयोपेतं	302	समानवतसां श्वेताश्च	265
ये च धर्मादपेतेभ्यः	28	सर्वदानैर्गुरुतरं	341
ये तु सङ्कीर्णकर्माणो	319	सर्वान् कामान् प्रयच्छन्ति	416
यो दद्यादपरिक्लिष्टम्	362	सवतसां पीवरीं दत्त्वा	266
रथमश्वसमायुक्तं	637	स शकलोके वसति	534
रसानामथ बीजानां	499	साक्षास्तु चतुरो वेदान्	18
रोहिणीं तुल्यवतसान्तु	265	सुगन्धिचित्रास्तरणोपधानं	453
रोहिण्यां प्रथितैर्मसैर्	628	सुदक्षिणां काश्चनचारुशक्तीं	236
लभते च शिवं स्थानं	391, 405	सुवर्णमक्षयं दत्त्वा	429
लोभाद्देषाद्भयाद्वापि	562	सुदर्णमेव सर्वाधु	416
वयोपपन्नां नीलाङ्गीं	264	सुवर्णशृङ्गंस्तु विराजितानां	290
वर्षासु दीपदानेन	653	सुवर्णं रजतं वस्त्रं	319
वसुन्धराश्च यो दद्याद्	325	सेन्द्रेषु चैव लोकेषु	429
बालधेनुसवर्णान्तु	263	सोऽपि लोकानवाप्नोति	540
वाससां सम्प्रदानेन	408	सोमश्च वर्धते तेन	587
विशाखाधामनङ्गाहं	633	स्रग् गन्धधूपान्यनुलेपनानि	397, 663
विहारवसथोद्यान	449, 509	स्रग् धूपगन्धन्यनुलेपनानि	401, 402,
वैराटपृष्ठमुत्ताणं	302		406, 437
वैवाहिकानां द्रव्याणां	408, 495, 515	स्वर्गं वैर्वापजोवन्ति	318
वैशाखायां पौर्णमास्याश्च	602, 605	स्वर्गं वै मूर्तिमानेष	306
शतमप्सरसश्चैव	320	स्वात्थामथ धनं दत्त्वा	633
शीतवातातपसदां	326	हविषा प्रथमः कल्पो	459
श्रवणे कम्बलं दत्त्वा	636	हस्ते हस्तिरथं दद्याच्	632
श्रान्ताय क्षुधितायान्नं	361	हिरण्यवर्णां पिङ्गाक्षीं	264
श्रयतां वायवो धर्मः	507	होनाङ्गो क्षीरपा द्वा	259
श्रोत्रियाय दरिद्राय	267	हुतेन शाम्यते पापं	14
सत्यं भूतहितं प्रोक्तं	17		
सदैव याचमानेषु	28		
सद्भ्यो ददाति यश्चात्र	362		
सन्तोषो विषयत्यागो	17		
समानवतसां कपिलां	265		
„ कृष्णान्तु	„		
„ गौरीन्तु	266		
„ धूम्रान्तु	„		
„ शवलां	„		
		मार्कण्डेयपुराणम्—	
		शीतं जयन्तीन्धनदाः	457
		सूर्योदयं विना नैव	52
		यमः—	
		अपविद्धामिहोत्स्य	26
		अयुतायुतश्च तिष्ठेत्	604
		अवतानाममन्त्राणां	26
		अहिंसानिरतो नित्यं	16

आदरेण च भक्त्या च	359	योऽन्नं बहुमतं भुङ्क्ते	359
आदित्यवारे विप्राय	568	रुक्मदः सर्वमाप्नोति	439
आशिषोऽन्वर्थपूजायां	16	रुक्मभृङ्गीं हृष्यसुरां	301
ॐकारपूर्विकास्तिस्रः	15	„ रौप्यसुरां	262
कार्तिकस्य तमिस्त्रे तु	591	राजोपकरणं दत्त्वा	439
गन्धौषधमथाभ्यङ्गं	393, 395	विद्यायुक्तो धर्मशीलः प्रशान्तः	16
गवां घासप्रदानेन	312	विद्यावन्तश्च ये विप्राः	17
गृहदो नगरं तथा	447	वेदेन्धनसमिद्धेषु	15
गृहस्थस्याद्यदानेन	43	वैशाख्यामेव विधिवद्	603
गौरान् वा यदि वा कृष्णान्	603	शुक्लैः कृष्णैः समैः क्षिणधेर	506
तथा घृतप्रदानेन	380	शूद्रे समगुणं दानं	20
तथा दत्त्वा क्षितिं विप्रे	322	धृतं प्रज्ञानुगं यस्य	16
तपो धर्मो दया दानं	17	सर्वपातकसंघातः	506
तिलप्रदः प्रजामिष्टां	505	सुवर्णं रजतं ताम्रं	43
दत्त्वा प्रतिश्रयं लोके	449, 563	याज्ञवल्क्यः—	
दत्त्वा द्विजेन्द्राय नरः	262, 301	गोभूतिलहिरण्यादि	23
दशधेनुप्रदानेन	262	गृहधान्यतोयोपानच्	447
दान्तं धुरन्धरं दत्त्वा	301	गृहधान्याभयोपानच्	404, 533, 539, 562
दुर्लभस्तु मुदा दाता	359	तपस्तप्त्वासृजद् ब्रह्मा	9
द्विपदचतुष्पदधान्यहिरण्य	34	दातव्यं प्रत्यहं पात्रे	33
नगरश्च तथा दत्त्वा	323	दातास्याः स्वर्गमाप्नोति	261
न प्रतिग्रहमर्हन्ति	27	न विद्यया केवलया	16
परिभुक्तमवज्ञातम्	43	भूदोपाश्वान्नवस्त्राम्भ	379, 459, 505, 550
प्रतिमाप्राङ्मुलो दातुः	506	भूमिपश्वन्नवस्त्राम्भ	321, 341
प्रीतितोऽन्नश्च यो दद्याद्	359	यथाकथञ्चिद्दत्त्वा गां	292
प्रीयतां धर्मराजेति	604	यानं वृत्तं प्रियां शय्यां	453
मन्त्राज्यदोषाद्धोमे तु	33	यावद्वत्तस्य पादौ द्वौ	261
माघान्धकारद्वादश्यां	592	सर्वदानमयं ब्रह्मा	472
य इमां पृथिवीं दद्यात्	472	सर्वसारोमतुल्यानि	261
यमिनां परमो धर्मः	13	सर्वस्य प्रभवो विप्राः	21
यथाविभवविस्तारं	506	हेमश्मूः शफैरौप्यैः	260
यश्च लिङ्गुचितं वृत्तिम्	27	योगियाज्ञवल्क्यः—	
यस्तु सम्भृत्य सम्भारं	515	अज्ञानाद् यदि वा मोहात्	57
यस्य धर्मध्वजो नित्यं	24		
यो दद्याद्विप्रियेष्णम्	359		

अभावे त्वक्षमालायाः
 उपांशुजपयुक्तस्य
 कोऽप्यधिका भवेद्वृद्धिर्
 तूष्णीमासोत तु जपं
 न कुर्यात् कस्यचित् पीडां
 न चंकमन्न च हसन
 न पदा पादमाक्रम्य
 परिधानाद्द्विःकक्षा
 प्राक्कूलेषु कुशेष्वेवम्
 यदि वाग्यमलोपः स्याज्
 विधिदृष्टन्तु यत् कर्म
 विधिहीनं भवेद्दृष्टं
 श्रद्धाविधिसमायुक्तं
 स्त्रीशूद्रपतितांश्चैव
 स्फाटिकेन्द्राक्षरुद्राक्षैः
 हैरगयगर्भैः कपितैर्

रत्नाचलः—

स च मुक्ताहीरक

रामायणम्—

देवाः पुत्रभवार्थाय
 ब्राह्मणा हि मःशतमानः
 विनष्टः पश्यतो यस्य
 सुपर्याप्तविस्मयस्य

लघुव्यासः—

अधीत्य यत्किञ्चिदपि
 न वेदपाठमात्रेण
 पाठमात्ररतान् नित्यं
 यथा पशुर्भारवाही
 योऽधीत्य विधिवद्विप्रो
 वेदस्याध्ययनं सर्वं
 श्रुतहीनमधीतं यन्

लघुहारीतः—

जपे होमे तथा दाने

63 लिङ्गपुराणम्—

अर्धकोशं शिवक्षेत्रं 37
 रश्मिस्तोरणाग्रे तु 72
 शिवक्षेत्रसमोपस्था 37
 ज्ञात्वा तेषु नरो भक्त्या
 स्वयम्भुवस्य मानं हि

वराहपुराणम्—

अभयस्य प्रदानेन 564
 अस्य लेख्यं मया दृष्टं 276
 उपानहं महच्छत्रं 535, 540
 क्षितिप्रदो द्विजातिभ्यो 327
 तल दत्त्वा च पीत्वा च 380, 382, 384
 तलैव वसतां वीरो
 तदृणी क्षीरसम्पन्ना 276
 तिलान् गावश्च हिरण्यस्य 294, 327, 421
 दधि क्षीरं घृतश्चैव 380, 382, 384
 दीपप्रदानेन द्युतिं लभन्ते 459
 धुर्यप्रदानेन तथा गवाश्च 307
 नीयतां नीयतां शीघ्रं 380, 382, 384
 फलेस्तु लभते पुत्रम् 391, 405
 भूतानुकम्पको ह्येष 564
 राज्यतथा गोश्वपभप्रदाने 307
 वस्त्रप्रदानेन सुरूपता च 409

वशिष्ठः—

उपरुन्धन्नि दातारं 26
 किञ्चिद् वेदमयं पात्रं 17
 कृष्णजिने तिलान् दत्त्वा 606
 जपकाले न भापेत 54
 जपहोमोपवासेषु
 न त्वेकं पुत्रं दद्यात् 46
 ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति 25
 यथा काष्ठमयो हस्ती
 ये क्षान्तदान्ताः धृतपूर्णकर्णा 17
 य (यो ?) न मन्त्रं न चासन्तं 21

शस्त्रं विषं सुरा	46	आश्विनं सकलं मासं	643
ससमुद्रगुहा तेन	627	आषाढ्यामाषाढायुतायाम्	625
सुवर्णनाभं कृत्वा तु	„	इन्धनप्रदानेन दीप्तामिर्	456
वामनपुराणम्—		उपानतप्रदानेनाश्वतरोयुतरथम्	539
उदकुम्भश्च धेनुश्च	573	कार्तिकी चेत् कृत्तिकायुता	626
उपानद्युगलं छत्रं	574	चातुर्वैर्यव्यवस्थानं	36
खरोष्ट्राश्चतराग्रागाञ्	577	चैत्री चित्रायुक्ता	624
गन्धानि माल्यानि तथा	573	ज्यैष्ठी ज्येष्ठायुक्ता	„
धृतश्च धृतकुम्भाश्च	574	तस्मिन्नेव मासि प्रत्यहं	643
चैत्रे चित्राणि वज्राणि	572	तालवृन्तचामरदानेनादुःखित्वम्	661
तानर्चयेन्नरो भक्त्या	11	तैजसानां प्रदानेन	350
तिलास्तुरङ्गं वृषभं	576	दशधेनुप्रदो गोलोकम्	297
दत्त्वारामान् पुष्पफलाभ्युपेतान्	694	दृश्येते सहितौ यस्यां	619
दानं प्रतिग्रहो होमो	53	धूपदानेनोद्गतिर्भवति	400
दासीं दासमलङ्कारम्	366, 437, 496	पुष्करेष्वक्षयं श्राद्धं	36
पूजितेषु द्विजेन्द्रेषु	11	पुष्पदानेन श्रीमान् भवति	404
प्रासादनगरादीनि	577	पौषी चेत् पुष्यायुक्ता	622
फाल्गुने ब्रीहयो मुद्रा	572	पौष्यां समतीतः प्राङ् कृष्णपञ्चदश्यां	592
ब्राह्मणो नावमन्तव्यो	11	प्रीष्ठपद्यां तद्युक्तायां	625
माघे मासि तिलाः शस्ता	571	फाल्गुनी फल्गुनीयुक्ता	623
मासि भाद्रपदे दद्यात्	575	वैशाखे मासि तृतीयायाम्	590
रजतं फनकं दोषं	576	वैशाख्यां पौर्णमास्यां	624
वायुपुराणम्—		मधुघृततिलदानेनारोग्यम्	379
अन्नदानात् परं दानं	361	मधुघृततैलदानेनारोग्यम्	393, 600
क्षिप्रमत्युष्णमक्लिप्तं	„	माघी मघायुक्ता	623
जीवदानात् परं दानं	„	माघे मास्यमिं प्रत्यहं	644
तरुणादित्यसङ्काशं	„	मार्गशीर्षशुक्लपञ्चदश्यां	622
प्रतिश्रयन्तु यो दद्याद्	451	शतप्रदश्च ब्रह्मलोकम्	297
माषा मुद्रा मसुराश्च	65	शय्यादानेन भार्याम्	453
ब्रीहयश्च यवाश्चैव	„	श्रावण्यां श्रावणायुक्तायां	625
विष्णुः—		सर्वदानाधिकमभयप्रदानं	562
अथ वैशाख्यां पौर्णमास्यां	605	ज्ञातोऽधिकारी भवति	51
अनुलेषनदानात् कीर्तिमान् भवति	402	विष्णुधर्मः—	
आश्वयुज्यामश्विनीगते चन्द्रमसि	626	अन्तःशुद्धिं वहिःशुद्धिं	57
		आदित्या इष दीप्यन्ते	332

इक्षुभिः सन्ततां भूमिं	332	वृद्धवशिष्टः—	
एतत् सम्भाष्य जप्तव्यं	57	गवां शतं वृषश्चैको	322
क्षीरप्रपाभिर्दिव्याभिर्	296	दशहस्तेन वंशेन	„
गन्धमाल्यप्रदानेन	398	यत् किञ्चित् कुरुते पापं	„
धृतमग्निर्धृतं सोमो	379	वृद्धशातातपः—	
ज्यैष्ठे मासि सिते पक्षे	597	गन्धालङ्कारवस्त्राणि	59
तथैव माघद्वादश्यां	„	व्यासः—	
ताम्रायसानां भाण्डानां	351	अदाता पुरुषत्यागो	12
दश पूर्वान् दश परान्	431	अहन्यहनि याचन्तम्	„
पानीयं सर्वलोकेषु	346	आयासशतलब्धस्य	„
पाषण्डिनो विकर्मस्थान्	57	आर्द्रवासास्तु यः कुर्यात्	54
पौषशुक्ले तु तद्वच्च	597	ऊपरे पतितं बीजं	24
युवानं बलिनं श्यामं	304	किं कायेन सुपुष्टेन	12
लवणस्य प्रदातार	377, 381	किं धनेन करिष्यन्ति	„
वाह्योपघातमनघो	57	गोभूतिलहिरण्याश्रवामोघृतादि	47
विमानेनार्कवर्णन	431	प्रासाददर्दमपि प्रासम्	12
वृषभं ये प्रयच्छन्ति	305	जीविते यम्य जीवन्ति	„
शरीरमन्तःकरणं तथायो	57	नष्टशौचे व्रतभ्रष्टे	27
श्रावणे शुक्लपक्षे तु	597	यदि नाम न धर्माय	12
सुवर्णादः स्वर्गलोके	431	यद्दाति यदश्नाति	„
सुवर्णदानं गोदानं	295, 333, 430	यद्दासि विशिष्टेभ्या	„
सुवर्णं परमं दानं	430	शीचहीनाश्च ये विपा	28
सुवर्णं ये प्रयच्छन्ति	416	सर्वे सूर्याश्रमाः पुण्याः	36
हलकृष्टां महौ दत्त्वा	332	सर्वायतनसंस्थानं	„
हंससारसयुक्तेन	431	शङ्खलिखितौ—	
हिरण्यदाः सुखं यान्ति	430	कुमारप्रसवे नाज्यामन्त्रिभ्रायां	34
विष्णुपुराणम्—		शाक्यायनः—	
अत्र जन्मसहस्राणां	35	आसनाबुद्धपादश्च	54
उत्तरं यत् समुद्रस्य	„	दानमाचमनं होमं	„
गायन्ति देवाः किल गीतकानि	36	शातातपः—	
ग्रामारण्याः स्मृता एते	65	अनादित्यान्तु यः पूर्वा	27
ब्रीहयः सयवा माषा	„	अब्राह्मणास्तु ते प्रोक्ता	
श्यामाका अथ नीवारा	„		
होमदेवार्चनाद्यासु	54		

Index

४८

अयनादौ सदा देयं

अयनेषु च यद्दत्तं

तस्मान्नातिक्रमेत् प्राज्ञो

तृतीयो बहुयाज्यः स्याच्च

दर्भाः कृष्णाजिनं सन्ता

भागिनेयं विशेषेण

सन्तपूर्वेन्तु यद्दानम्

यस्त्वासन्नमतिक्रम्य

वेदपूर्णमुखं विप्रं

वेदविक्रयनिर्दिष्टं

वेदविद्याप्रतप्ताते

शतमिन्दुक्षये दत्तं

सन्निवृष्टमधीयानं

सव्यादं सात् परिभ्रष्टं

संक्रान्तौ यानि दत्तानि

शाम्बपुराणम्—

उपानहौ च यो दद्याच्च

क्रियां यः कुरुते मोहाद्

छत्रं द्विजाय यो दद्याच्च

दीपं ददाति यो निलयं

शिवपुराणम्—

अन्नं यस्तु प्रयच्छेत्

एतान्येव च सर्वाणि

कपिलाप्रदानं यो दद्याच्च

गोसहस्रप्रदातारो

तावद्वर्षसहस्राणि

ते तत्र गत्वा हृष्टाश्च

दीपप्रदानं यो दद्याच्च

यश्च गावो हिरण्यं वा

यस्तु छत्रं प्रयच्छेत्

यस्तु वस्त्रं प्रयच्छेत्

विधीयन्ते न सन्देहः

विचरित्वा पुरवरं

वृषभं संप्रयच्छेत्

शय्याप्रदानं यो दद्याच्च

34 सुवर्णदानं यो दद्याच्च

” सम्बर्तः—

22 अग्नेरपत्यं प्रथितं सुवर्णं 317

27 इन्धनानि च यो दद्याच्च 652

23 औषधक्षेत्रमाहारं 559

22 गुडमिन्दुरसश्चैव 377, 386, 388, 660

26 गृहदाता सुखी प्राज्ञो 447

22 ताम्बुलश्चैव यो दद्याच्च 659

26 तैलमामलकं यच्छन् 395, 660

43 फलमूलानि पानानि 390, 659

15 भूताभयप्रदानेन 562

34 यावन्ति तस्य रोमाणि 260, 300

22 यो ददाति बलीवर्दम् 300

54 यो ददाति शफैरूप्ये 260, 300

34 वस्त्रदाता सर्वेशः स्यात् 408

सर्वेषामेव दानानाम् 415

हिरण्यदो महावृद्धिं 430

स्कन्दपुराणम्—

52 अद्भिस्तु पूर्णं यो भाण्डं 355

537 अनुष्टुभश्चैव यजुश्चैव 274

461, 673 अन्नं यस्तु ससंस्कृत्य 365

370 आसावासं पुरण्डरोकं 450

32 आसनं यः प्रयच्छेच्च 339

293 एवं दत्त्वा स तां गान्तु 275

299, 328, 420 औषधीयः प्रयच्छेत् 500

293 कदाचिदपि यो दद्याच्च 365

299, 329, 420 कमण्डलुन्तु यो दद्याच्च 355

460, 674 काष्ठानि यः प्रयच्छेत् 652

690 गृहं यस्तु प्रयच्छेत् 444

” तत्र वर्षेसहस्राणि 500

409 तथा कामदुधा चैव 275

32 तस्या विषाणयोर्मध्ये 274

299, 329, 420 ताम्रं यो भाजनं दद्याच्च 351

691 दानकाले ततस्तस्याः 273

454

धर्मो नारायणश्चैव	274	राजतं यः प्रयच्छेच्च	350
नक्षत्राणि ग्रहाश्चैव	,,	वत्सं समाश्रिताः सर्वे	274
पादयोर्लोकपालाः स्युः	273	वर्षकोटीः स ततोऽप्य	444
प्रजापतिरुपस्थश्च	274	विप्रेभ्यो मन्त्रमुच्चार्य	274
प्रसूयमानां यो गान्तु	276	व्याधितं यस्तु विप्रर्षे	560
फलानि यः प्रयच्छेत	390	शय्यास्तरणसम्पन्नां	273
बहून्यद्दसहस्राणि	328	स तदा मानुषे लोके	275
ब्राह्मणस्य विशुद्धस्य	419	सर्वदेवमयीं दोग्ध्रीं	,,
भाजनं यः प्रयच्छेत्	350	सर्वलोकास्तथा गत्वा	,,
भाजनानि च यो दद्याद्	355	सुवर्णं यः प्रयच्छेत्	419
मयूरहंसयुक्तश्च	365	हारीतः—	
सुखं तस्याः श्रितो वक्त्रि	273	असह्यप्रदानमस्वर्ग्यं	44
यज्ञाश्च राज्ञसाथैव	274	इन्द्रियदोषोपनिवृत्तिर्विनयः	17
यथाशक्या तु तद्द्याद्	365	देवता पितरश्चैव	47
यदि मानुषतां याति	,,	द्विपदचतुष्पदधान्यहिरण्य	34
• यस्तु क्षेवं प्रयच्छेत	328	नाशुचिक्लिन्नपूतिभिर्	62
यस्तु गां संप्रयच्छेत	293	प्रतिग्रहमाग्रे येन	51
यस्तु भूमिं प्रयच्छेत	328	ब्रह्मण्यता देवपितृभक्तता	16
यस्तु शय्यां प्रयच्छेत	454	मध्य आग्नेयः	51
योगिभ्यो ब्रह्मचारिभ्यो	450	वेदा वेदाङ्गानि	16
यो नरो गां प्रयच्छेत	273	शूद्रप्रेष्यो भृतो राज्ञा	21
रथमश्वं गजं दासीं	495, 550	स्थानुरेव भारहारां	26

